БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 102 (12492) | 1984 чылдың май 1, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан плакады.

МАЙ, КҮШ-АЖЫЛ, ТАЙБЫҢ

Совет улустуң ынак байырлалы, күш-ажылдың болгаш частың байырлалы — Май 1 келгени бо. Ол бистиң амыдыралывыстың чарылбас кезээ апарган, аңаа бүгү чон эки белеткенип, ону сергек сеткилдээн-биле утказ.

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле бурунгу хүн ужуражылгазының үезинде эш К. У. Черненко СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет чазактың өмүнээзинден бүгү совет улуска күш-ажылдың болгаш тайбының бо байырлалы-биле холбаштыр изиг байыр чедирген.

Россияның пролетарнады баштайгы маёвкаларынга, Лениниң сөстери-биле чугаалаарга, «бодунуң чырыкче болгаш билигже күзелчүткүлүнүң одунганын, кандыг-даа дарлалга удур, кандыг-даа кара туразында аажылалга удур, кандыг-даа мөлчүгделге удур демиселге, ниитилелди социалистиг ёзу-биле тургузары дээш демиселге бодунуң чаңгыс эптиг акы-дуңма эвилели дээш» байырлап турган. Улуг Октябрьның тиилелгезиниң соонда, Май 1 ажылчын аңгының, Советтер чуртунуң ажылчы чоннарының, бүгү делегейниң депшилгелиг кижилериниң империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социал депшилге дээш демиселиниң күжүнүң болгаш чедиишкиннериниң көрүлдези апарган. «Бо улуг демиселде ийи делегей — капитал делегейи-биле күш-ажыл делегейи — бот-боттарынга удур туржуп турар» —деп, В. И. Ленин бижээн.

Күш-ажыл, Тайбың, Май! Бо сөстер дээрге күчүлелге болгаш мөлчүлгеге удур, акы-дуңмалыш-кы чоруктуң болгаш хосталганың тиилелгези дээш демиселдиң символу. Пролетарит ол сөстерни ...ыгыс аай чүүл кылдыр бириктирип каттыштырган. Бистиң бөмбүрзээвистиң салым-чолу —кижиниң холунда. Ону бөгүн — Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде — улам-на ханызы-биле медерeп билип турар бис. Ак-көк дээр арыг турзун! Ол дээш демиселди партия Тайбың дугайында декреттен эгелээш сезен чылдарда Тайбың программазынга чедир могаг чок чорудуп турар. Совет улус Ленинчи партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыңны быжыглаар талазы-биле ажыл-чорудулгазын бир эп-сеткил-биле деткип турар. Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн ам-даа улам быжыглаар дээң чоннуң күзел-чүткүлүнден ол илдеп.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының шиитпирлери массаларның чаа көдүрлүүшкүнүн болдурган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаалары ленинчи партияның угланыышкынының чайгылыш чогунуң болгаш үргүлчүлелдиниң, ниитилел хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээрин ооң чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турарының, келир үениң сорулгаларын тода билип турарының херечилели болган. Ол угланыышкын бүгү совет улустуң күзел-соруунга дүгжүп турар.

Төрээн чурттуң чаагай чоруу дээш эрес-маадырлыг күш-ажыл бистиң социалистиг ниитилеливисте бедик үнелиг. Ол —кижиниң үнелээриниң кол чүүлү апарган. Тайбың иштин маадырларын бүгүде билир. Байырлал чыскаалдарының бажынга базар хүндүлүг эргени социалистиг чарыштың тиилекчилеринге тывыскан.

Каа-Хем районнуң «Торгалыг», «Көк-Тей» совхозтарның ажылишчилери, Кызылдың даараныгла фабриказының, «Тыва септелгетудуг» трестиң, Шагаан-Арыг АТБ-зиниң, Кызыл райпозунуң, Өвүр районнуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери Май мурнунуң чарыжының тиилекчилери болуп, бирги кварталда бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Ындыг кызымак, ак сеткилдиг, бодунуң туружун, харысалгазын билир мурнакчы кижилерниң ачызында республика үлетпүр продукциязын бүдүрерининг, ону сайгарарының бирги кварталда планнарын ажыр күүсеткен, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаан ажыр өзүлдези 5 хуу болгаш, январь, февраль айларда продукцияның бот-үнези планнаанындан 2,2 хуу чиигээн. Көдээ ишчилер күрүнеге продукция садар планнарын база ажыр күүсеткеш, эрткен чылдың бирги кварталындан хөй эътти, чуурганы саткан.

Ооң-биле кады республиканың ажылчы чоннары шиитпирлеттинмейн турар айтырыгларны билип, оларны шиитпирлээринче күжүн мөөннеп турар.

Бистер ам беш чылдың даалгаларын күүседириниң эң-не харысалгалыг үе-чадазында келген бис. Сөөлгү чылдарда ажылда чедиишкиннерни быжыглап, ону улам хөгжүдер апаар. «Күрүне планының күүселдези дээш сагыш салырын, харын-даа дүвүрээзинни минутада-даа соксадып болбас ужурлуг бис» —деп, эш К. У. Черненко демдеглээн.

Партия күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринче, продукцияның бот-үнезин чиигедириниң талазы-биле планнарны ажыр күүседири дээш демисежиринче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередиринче кыйгырып турар. Ол ажылдың чедиишкинниг болуру камналга-хумагалалдыг болурундан, организастыг чорукту болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бедидеринден улуу-биле хамааржыр. Олче Май 1-ге СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында онзагай кичээнгейни углаан.

Делегейниң ажылчы чоннарының империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — **МАЙ 1 ДЕЛГЕРЕЗИН!**

Петрусь БРОВКА,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, белорус чогаалчы.

КЫЗЫЛ ӨҢГЕ ЫНАК МЕН

Шупту өңнер аразындан
Чурттагамда кызыл өңнү —
Чүгле ону байырлал деп
Чүрээм ынчаар хүлээп алган.
Аккан хан-даа, тугувус-даа
Аңаа харын дөмей чүве.
Ашкан хүнү, дүшкен часты
Аңаа чонум дөмейлей бээр.
Революсчу дөжү, маска
Изиг бээрге база ындыг.
Аш, хинчектен делегейни
Аштай шаап тар күчү-дүр ол!
Кызылдар деп биче шаамдан,
Кырым сынар, билир ийик мен.
Тулчуушкуннар түлүк турда,
Тук-ла бисти сорук киирер.
Актар ынчан «кызылдардан»
Арлып ырап дезиптерлер.
Таан-даа ынак кызыл өңүм.
Дайзыннарны албааратты.
Сылдыс-шолбан караа безин
Чырып чайнаар —кызыл ийик.
Октябрьның, Майның Бириниң
Оңмас кызыл өңнери-даа
Сагыш-сеткил килениниң
Чалбыышкы боон артып калыр:
Чыскаалганнар кырын орта
Чындыңнадыр чалгып чоруур —
Эки-бакты көрүп келген
Эң-не ынак тугувус ол!
Алдарывыс өңү безин
Алызындан уктуг чүве:
Комсомол-даа, пионер-даа
Кожа-кады чоруп чоруур.
Кызыл тыным —салым.
хуум-даа
«Кызыл» деп-ле сөсте тудуш.
Ынчангаштың шак ол өңге
Ынак болгаш чоргаар-дыр мен!

Э. КЕЧИЛ-ООЛ очулдурган.

КӨРГҮЗҮГ ЭКИ

Май 1-ге уткуштур социалистиг чарыштың мурнуку одуруунга № 2 АТБ-ден Геннадий Тимофеевич Важениниң № 5 бригадазы чоруп турган. Бригада 103764 тонна янзы-бүрү чүъктү сөөрткен болгаш ол талазы-биле планын 156 хуу күүсеткен.

Бригадир Г. Т. Важенин ажыл-ишке кызымаа-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп, амгы үеде 1985 чылдың январының үлүүнде ажылдап турар. Үени мурнаан чолаачылар В. Н. Баазан декабрьның, Е. М. Дедягин ноябрьның үлүүн күүседип кирипкеннер.

Социалистиг чарышка ийиги черни В. Шабалиниң удуртканы № 9 бригада ээлээн. Бригада улус ажыл-агыйының 10595 тонна янзы-бүрү чүъктерин сөөрткен, 111,4 муң тонна километрни ажылдап кылгаш, планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Бирги кварталдың түңнели-биле бүдүрүлгениң «Эң эки чолаачызы» атка хоочун чолаачы Н. В. Дубов төлептиг болган. Ол квартал планын 184 хуу күүсеткен болгаш бодунуң башкарганы күчүлүг КРАЗ-зынга 9929 тонна чүъкту сөөртүр планын 16234 тонна чедирген.

Т. ЧЕРНОВА,
№ 2 АТБ-де план килдизиниң экономизи.

Май 1 байырлалының алдары дээш

ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТКАН

Кызылдың чүък сөөртүр № 1 атотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачылары Май мурнунуң социалистиг чарыжын калбарткаш, частың, күш-ажылдың байырлалын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш эрес-шудургу ажылдаан.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар бирги черни алган бригадага 150 рубльдиң, ийиги черни алганынга 100 рубльдиң акша шаңналын, «мергежилиниң тергиини» деп аттарны тыпсыры кордүнген.

Бирги кварталдың түңнелинде Валерий Улановка удурткан чолаачылар бригадазы тиилекчи болган. Мурнакчы бригаданың чолаачылары кварталда 1860 тонна чүък сөөртүр планын 2310 тоннага боттандырган болгаш 867 муң тонна километрни ажылдап кылган. Чолаачылар Владимир Меркушев, Александр Якубовский болгаш Александр Гончаров планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Олар планын доктаамал 152 — 164 хуу күүседип келген.

Бригада ажылга бедик көргүзүглерни чүнүң ачызында чедип ап турарыл? Бригаданың кежигүннери коллективтиг керээ аргазы-биле ажылдап, кижи бүрүзү шуптузу дээш бир демниг ажылдап, орукка-даа, септелгеге-даа бот-боттарынга дузалажып, кайы-бирээзи аарый бээрге ажын солуп, ооң орнунга ажылды кылып билири. Машиналарның ажыл чок куруг халыышкынын, аңаа туруушкунун болдурбас дээш бригада кежигүннери бүгү хемчеглерни ап турар.

Мурнакчы бригаданың чолаачылары республиканың улус ажыл-агыйынга хереглээр янзы-бүрү чүъктерни Саян артындан сөөртүрүнге төлептиг үлүг-хуузун киирип. Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш он айларның планныг даалгаларын хуусаазындан 10 хонук эрте күүседирин хүлээнген, бедик кедүрлүүшкүннүг ажылдап турар.

— Чүък сөөртүр талазы-биле дөрт айларның планын хуусаа бетинде күүсеткен бис — Май Бириниң байырлалынга белээвис ол — деп, бригадир чоргаарал-биле чугаалап турар.

Е. ЮРЬЕВ.

ҮЛЕГЕРЛИГ АЖЫЛЫ-БИЛЕ

Хоочун бригадирлер Мария Васильевна Сафронованың, Михаил Венедиктович Горбачевскийниң, Валентина Биче-ооловна Борбак-оолдуң бригадалары Май 1-ниң байырлалын чедиишкиннерлиг уткааннар.

Мурнакчы бригадалар 4 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын хуусаа бетинде күүсеткеш, боттарының эки үлегер-чижээн бүгү коллективке көргүзүп турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу М. В. Сафронованың бригадазы дөрт айларның дургузунда 157 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген болгаш амгы үеде июль айның үлүүнде ажылдап турар.

Бистиң эргелелдиң бызаңчылар участогу чарыштың тугун бедик тудуп, планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседип турар. Олардан П. К. Войтюктуң, М. Х. Аракчааның удуртканы бригадаларны демдеглээри өөрүнчүг. Мурнакчылар Павел Дреер, Виктор Пяткин, Чамыяң Иргит, Борис Монгуш, Эрес-оол Ооржак, Николай Шагуров, Анатолий Ламажай болгаш оон-даа өскелер кызымак ажыл-иши-биле бүгү коллективтиң чоргааралы болуп турарлар.

Т. АНФАЛОВА,
№ 48 тудуг эргелелинде килдис эргелекчизи.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи 4 айларның планын хуусаа бетинде чедиишкиниг боттандырган.

Бо болза тудугжуларның, ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1 байырлалынга күш-ажылчы белээ болур. Керээлиг ажылдар кылырын 141 хуу, бодунуң күжү-биле кылыр ажылдарны 115 хуу күүсеткен. Хууда социалистиг хүлээлгелерин Ленин орденниң эдилекчизи Комбуй-оол Ооржак, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжулары Кара-оол Салчак, Алдын-оол Күжүгет болгаш өскелер-даа ажыр күүсеткилээн.

Ажыглалга кирер объектилерни хуусаа бетинде дужаар, тудуг ажылдарының шынарын экижидер, сорулга салдынган. Кылыр ужурлуг ажылдар эвээш эвес. 60 аал чурттаар чуртталга бажыңы, 80 олуттуг уруглар садиги, хонукта 10 тонна сүт бүдүрер сүт заводу, ТЭЦ-тиң № 7 котельназы дээш бо чылын ажыглалга кирер чугула объектилерде хаара туттунган бригадалар күженгишкинниг ажылдап турарлар. Тудугжу бригадалар Совет Тываның 40 чылынга чедир тудугларның колдуун ажыглалга кииреринин хүлээнген ажылдап турарлар.

А. БАГЫР.

БЫЖЫГ ТУТПУШААН

Совет Тываның 40 чылдыг оюн төлептиг уткуур, юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир база республиканың сүт-бараан фермаларының аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи адын ышкынмас дээш Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң Көк-Хаак сүт-бараан фермазының бүгү ажылдакчылары Май 1-ниң байырлалын бедик күш-ажылчы белектерлиг уткаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы дөрт айларында ниитизи-биле 225 тонна сүт продукциязын бүдүрер планын ферма апрельдиң чээрби алдыга чедир оралчок ажырып, 289 тонна чедирген.

Саанчылар аразындан республиканың тиилекчи саанчыларының бирээзи — аныяк коммунист Сара Ховалыговна Арандол өске эш-өөрүн мурнап, бо чылдың эрткен дөрт айларында бир инектен-не 904 килограмм сүт саап алыр хүлээлгезин база-ла хуусаа бетинде күүсеткен.

Ферманың ажыл-ишчи коллективи чаалап алганы районнуң сүт-бараан фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тукту быжыг тутпушаан.

С. ЗАЙЦЕВ.

БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИННЕРИ БОЛГАШ ЧААГАЙ КҮЗЭЭШКИННЕР

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң бүдүүзүнде СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге байыр чедирген телеграммалар СЭКП Бурят обкомундан, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Калмык обкомундан, Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Якут обкомундан, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан, Министрлер Чөвүлелинден, СЭКП Алтай болгаш Красноярск крайкомнарындан, улус депутаттарының крайлар Советтериниң күүскомнарындан, СЭКП Даг-Алтай, Иркутск, Чита, Хакас обкомнарындан, улус депутаттарының областар Советтериниң күүскомнарындан, ССРЭ-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шериглериниң Шериг чөвүлелинден болгаш Политиктиг кол эргелелинден, Сибирьниң Кызыл туктуг шериг округунуң Политиктиг эргелелиниң шериг чөвүлелинден, Забайкальениң Кызыл туктуг кызыгаар округунуң Шериг чөвүлелинден болгаш Политиктиг килдизинден, МАРН-ның Баян-Ульгий, Завхан болгаш Убса-Нур аймак комитеттеринден, МАР-ның улус депутаттарының аймак хуралдарының күүсекчи комитеттеринден келген.

Май 1-ниң байырлалы-биле болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң чоокшулап келген хүнү-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарынга чүректиң ханызындан байыр чедириишкиннерин телеграммаларда илергейлээн болгаш партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның февраль, апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, беш чылдың дөртүгү чылының даалгаларын күүседиринге, тайбыңны быжыглаар болгаш ядролуг дайынны болдурбас дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни, а ол ышкаш быжыг кадыкшылды, хуузунда улуг аас-кежикти күзээн.

ТАЙБЫҢ, КҮШ-АЖЫЛ, МАЙ!

АЯС ХҮННҮҢ ХЕРЕЛИНГЕ...

Май. Ол дээрге бистиң черивистиң өң-шинчи кирип, үнүш-чимистиң частып, чечектелип, агаар-бойдустуң чаагай чыт тырттып, хүн бодунуң өктерецгей чылыын харам чокка саарып келир үези-дир. Ол дээрге бистиң амыдыралывыстың ындазында чараштанып, каас-коя болу бээрин онзазы-биле эскерер үевис-тир.

Ол дээрге хостуг күш-ажылдың тергиндели — байлак дүжүттүң үндезинин салып, ховуларже кириптеривистиң, кодап сыңмас мал-маганывыстың күш-деңгел кирип, элбек сүт, эът, дүк бээрииниң, чаа тудугларның дээрже бедип үнериниң үргүлчүлелиниң, эртем-билиглерниң чадаларының бедиириниң бүдүүзүнүң үези-дир.

Майның Бири. Бистер ону деӊ эрге, ак-дуржалышкы чорук, хостуг күш-ажыл, найырал, тайбың, аас-кежик болгаш эртем амыдыралчый берген улуг чурт—ССРЭ-де чурттап, өөренип, ажылдап турар болгаш, өөрүшкү-маннай-биле, экономикага болгаш культура тургузушкунунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткуп ап чаңчыккан бис.

«Кижи төре чазы дег мен»— деп, одуругларны Владимир Маяковский чартык чүс чыл мурнунда бижээн. Шынап-ла, ону номчуп олура, ынчангы бистиң мырыңай аныяк чуртувустуң берге чазында кайы хире дидим болгаш чиге сөглээнин кижи кайгаар болгаш «Тайбың», «Күш-ажыл», «Май» деп сөстер бо хүннерде база биске кайы хире бедик харыысалгазы хүлээндирип, сеткил-сагышты кайы хире каттыштырып келир-дир. Ол дээрге бистиң бөгүнгү болгаш даартагы хүнүвүс —эчиӊ сорулгавыс ышкажыл!

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне бүгү чүвени совет улуска, оларның чаагай чорууңга бараалгадып, хүн бүрү сагыш салып турары — бистиң чырыткылыг болгаш тайбың келир үевистиң магадылалы-дыр. Ынчангаш совет улус партияны долгандыр сырый каттыжып, маадырлыг күш-ажылы-биле харыылап турар. Ылаңгыя коммунизм болгаш тайбың дээш быжыг туруштуг демиселчи шылгараңгай политиктиг болгаш арга-мергежилдиг, кайгамчык улуг амыдыралчы дуржулгалыг шылгаттынган ленинчи удуртукчу эш К. У. Черненкону СЭКП ТК-ның Чиигине секретарынга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгааның бүгү совет улус изин-биле чүүлдүгзүнгеӊ.

Эш К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнарынга болгаш соңгукчулар-биле март 2-де ужуражылгазынга база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязынга чугааларында СЭКП-ниң ленинчи угланыышкынының үргүлчүлелдиин база катап бадыткаан, коммунистиг ниитилелди улам ыңай тургузарының аргаларын тодаргайлаан, социалистиг демократияны, совет ниитилелдиң политиктиг бүгү системазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарын, тайбыңны быжыглаарын, улус ажыл-агыйын эргелеп башкарарын улам ыңай экижидерин, ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарын онзаҗап айыткан.

Майның Бирин Совет Тываның ажылчы чоннары улус ажыл-агыйының бүгүле адырларынга база-ла кескү чедиишкиннер-биле уткуп алган. Республиканың арны, частың чаагай шинчизи дег, кайгамчык чаартынып чечектелген, хоорай, салбырлар төптери, фермалар, малчын коданнар улам көрүш кирип, чаагайжыттынып, чаа тудуглар-биле немежип, чоннуң материалдыг чаагай чоруу болгаш культуразы кесмүзү-биле бедээн. Ак-Довурак, Хову-Аксы, Чаа Шагаан-Арыг, Чаа Чаа-Хөл авы-дуӊма найыралдың холу-биле туттунган болгаш туттунуп, бистиң чоргаарланыышкынывысты болдурган. Тываның эгээртинмес байлаа чыл бүрү ажыттынып, келир үеге бараан болуп турары өөрүнчүг. Чаа өөредилге черлери, школалар немежип, культура одаглары көвүдээн. Хову-шөлдерин элбек дүжүт шып, кодан-хонаштарны арбын мал долуп турар апарган.

Майның Бириниң чыскаалынга Совет Тываның ажылчы чону бедик көдүрлүүшкүн-биле — ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле бактаап киргениниң 40 чыл оюнуң бүдүүзүнде — шалыпчы 40 неделяларының хүннеринде үнүп, Төрээн чуртунга күш-ажылчы рапорттарын берип турарлар.

Май Бириниң чыскаалганнарының аразынга бистиң сураглыг кижилеривис — аныяктарның дагдыныкчылары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу Дажы-Намчал Ооржак, башкы С. Тамдын-оол, аңчы Д. Эрестол, механизатор Д. Даваа, ол ышкаш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының тиилекчизи «Тиилелге» совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады В. Оюн, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының эргелекчизи, СЭКП Тыва обкомунуң бюро кежигүнү, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи А. Монгуш, Мөңгүн-Тайга районнуң ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Тейнин, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, Кызылдың күш фабриказының ажылчыны, Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи В. Долганина суглар улуг чоргаарал-биле эртерлер.

Майның Бири. Бистер, совет улус, ону аяс хүннүг, ак-көк дээрлиг тайбың 39 чыл дургузунда байырлап келгеӊ бис. Ол дээрге Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказының амыдыралчызының болгаш чөптүүнүң ачызы-дыр. Үжен тос чыл дургузунда бистиң улус делегейге көстүп көрбээн кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган, чурттуң күчүзү кажангызындан-даа артык быжыккан. Ынчалза-даа амгы үеде делегейде байдал дүвүренчиг болгаш дайын чааның халавы кес кырында туттунуп турар. Ол дээрге, рейган чазааның эжелекчи болгаш делегейни ээлеп чагырар дээр дерзии, күчүүргек политиказының уржуу-дур. Бичии, кымга-даа хилинчээ чок ортулук чурт — Гренаданы сырыпканы, Никарагуага удур чарлаттынмаан дайынны чорудуп турары, Сальвадорда дайын халавының одагларының кыптыгып турары болгаш, өске-даа чурттарга удур чорудуп турар каржы болгаш холгаарлакчы үүлгедиглери аңаа канчап херечи болбазыл?

Эш К. У. Черненко соңгукчулар-биле ужуражылга хуралынга чугаазынга ядролуг чепсектиг улуг күрүнелерниң аразында харылзаалар тодаргай норма-чижектерге чагыртканы турарын айыткан. Ол дээрге бистиң даштыкы политикавыс болгаш совет улустуң күчүлүг күзел-соруу-дур. Шын күштүг болганда, ол ынчаар болур-даа ужурлуг. Чүге дизе кижи төрелгетен кажан-даа дайынны күзевес болгаш тайбың ак-көк дээрниң адаанга, аяс хүннүң херелинге чечек-чимистиң аразынга чурттаксаар.

...Бистер бодувустуң келир үевиске бүзүрелдиг бис: бистер ону бөгүн боттарывыстың холдарывыс-биле тургузуп турар бис. Ынчангаш бистер бөгүн, Майның Бириниң хүнүнде, Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде, оларга авы-дуңма холдарывысты сунуп турар бис.

Демивисти, кужувусту каттыштырып,

Делегейниң частыы бээрин болдурбас бис.

О СУВАКПИТ,
чогаалчы.

КОЛЛЕКТИВТИҢ КҮЖҮ

Бистиң фабрикавыс бирги кварталда бараанныг продукция бүдүрер, ону сайтарар планын ажыр күүсеткен. Бо үе дургузунда ажылдап кылыышкынның нормативтиг өртээниң талазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгениинден 4 хуу өскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң түңнелинде пландан ажыр 250 муң рубльдиң бараанныг продукциязы бүдүртүнген. Ажыл шагын, бүдүрүлге күчүлерин долдур ажыглап, материалдыг курлавырларны камнап алганындан, үш айларда бараанныг продукцияның бот-үнези 0,6 хуу кызырылган азы 22 муң рубльдиң орулгазы алдынган. Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан база «Н» индекстиг продукция бүдүрери дыка көвүдээн.

Бо чедиишкиннерде бистиң комсомолчу-аныяктарның № 2 бригаданың киирип турар үлүү эвээш эвес. Бригадада бир кижиге онааштыр ажылдап кылыышкын 148 хуу чедип турар. Амгы үеде 46-52 размерлиг чаа модельдиң херээжен улус платьелерин даарап тур бис. Чаңгыс платьени даараарда безин алдан ажыг операцияларны аңгы-аңгы кижилер кылыр. Ынчангаш хептиң шынары кижи бүрүзүнүң харыысалгазындан, ажылга кызымаандан улуг хамаарылгалыг. Мурнуку операцияларны эки кылганындан ниити ажылдың шынары экижиир.

Мен бодум Совет Тываның 40 чыл оюн таварыштыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алдым. Хүн нормазын ийи катап ажыр күүседип турар мен. Кварталда ортумак ажылдап кылыышкыным 194 хуу болган. Бистиң бригададан Бичии Монгуш беш чыл планын доозупкан. Чамдыктарывыс 1985 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

Коллективтиң кужу улуг. Чаңгызы хөйү, хөйү чаңгызы дээш бир демниг ажылдаар, кижи бүрүзү ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгалыг болуп, эгелекчи чорууну көргүзер болза, ниитиниң корргузуг бедивейн канчаар.

В. ООРЖАК,
Кызылдың дааранылга фабриказының даараныкчызы.

ЧУРУКТА: дааранылга фабриказының мурнакчы ажылчыннары (солагай таладан) Галина Ооржак Любовь Зайцева, Светлана Ховалыг, Татьяна Лама.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БИСКЕ ДААНДЫРГАН

Чоокта чаа болуп эрткен ийи улуг болуушкун—СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы школа реформазының дугайында айтырыгны түңнеп чугаалашкаш, амыдыралга боттандырып чорудары-биле бадылаан. Аныяк-өскенни өөредип, кижизидериниң перспективтиг сорулгаларын тодарадып турар бо айтырыг башкылар бистерге эң-не чоок, сеткил-чүректи хөлзедип турар чаа сорулгаларны шиитпирлээрин ол биске даандырып турары-биле онзагай.

Ниити билиг школазының реформазын бүгү улус чугаалажып көрген. Кызылдың № 3 школазының коллективи Пленумнуң, сессияның материалдарын ханызы-биле өөренип, партия, профэвилел, бүдүрүлге хуралдарынга, политкичээлдерге сайгарып турар бис. Төлевилелди баштай чугаалажып көрүп тура, коллективтиң башкылары чээрби хире санал-оналын кииргеннер. Школага лекция, беседаларны, өөреникчилерниң конференцияларын база эрттирген бис. Ам төлевилел бадылаттынган, ону амыдыралга боттандырары арткан. Реформаны боттандырары узун хуусаалыг программа болуп турар-даа болза, ону чедип алыры башкы бүрүзүнүң хүн бүрүдеги болгаш доктаамал эки ажылдаарын негеп турар.

Бо чылдың февральда бистиң школага башкылаашкынның болгаш кижизидилге ажылының калбак хыналдазын чоруткан. Ындыг хыналда ниити коллективке шыңгыы шылгалда болган. Школавыс өөреникчилер санының талазы-биле хоорайда эң улуг, боду чоокта тургустунган-даа болза, ниити байдал багай эвезин хыналда тодараткан.

Бистиң коллективте улус өөредилгезиниң хоочуннары, шаңнал-макталдыг, ажыл-херээнге ёзулуг бердинген башкылар хөй. Оларның аразында эге класстарның хоочун башкызы, РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы М. И. Чараш-оол, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы П. А. Помазанова, биология башкызы, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң улус өөредилгезиниң тергиини Л. В. Осипова ышкаш өске-даа башкылар бар. Олар республиканың школаларынга барык 40 чылдар дургузунда ажылдап келген болгаш аныяк башкылар бистерге үлегер-чижектиг кижилер болуп турарлар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүн таварыштыр «Школаның алдары дээш» байырлалды эрттирери школада чаңчыл болган. Чоокта чаа эрткен ук байырлал өөреникчилерге, башкыларга, школаның шефтеринге уттундурбас. Шупту класстар өөредилге, ажыл-херек дугайында рапортту дужааган. Уруглар төрээн школазынга күш-ажылчы белектерни белеткээн, ону Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан. Дыка хөй өөреникчилер шаңнап-макталтаннар, ажы-төлүнүң эки өөредилге, кижизидилгези дээш ада-иелерге база өөрүп четтиришкинни илергейлээн бис.

Бешки күш-ажылчы улдуңга белеткел бисте чоруп турар. Уругларның келир чайгы дыштанылгазы, школаның болгаш «Кара-Хаак» совхозтуң баазазынга күш-ажыл болгаш дыштанылга лагериниң дугайын партия хуралынга чугаалашкан бис.

Бодум хуумда бистиң мурнувуста турар чугула сорулгаларны күүседиринге бүгү күжүмнү салып ажылдаар апаарым чугаажок. Чырыдыышкынның, дээди школаның болгаш эртем албан черлериниң профэвилел Төп комитединиң кежигүнүнге кандидат болуп турар мен, май айда Москвага эртер Пленумга школа реформазын амыдыралга боттандырарының дугайын чугаалажыр, аңаа киржип, бистиң ниити ажыл-херээвиске үлүг-хуумну киирер дээш, моон соңгаар улам эки ажылдаарымны хүлээнип турар мен.

А. МОНГУШ,
Кызылдың № 3 школазының башкызы, чырыдыышкынның, дээди школаның болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профэвилел Төп комитединиң кежигүнүнге кандидат.

ЧОРГААРАЛЫМ

Частың, тайбыңның байырлалы келген. Май 1 дег магалыг, чаагай байырлал кайда боор. Часкы чырык хүн, чылыг агаар, аяс дээр, тайбың чуртталганы, каас амыдыралды бадыткап келир-дир.

Шеверлекчи мергежилдиг кижилерниң ажылы нарын, ол хүндүткелдиг. Чугайлап, будуп, каан квартирага киргеш, сеткил-сагыжы өөрүп, хөглээн кижилерни көөрге, кижиге чоргаарланчыг. «Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелинге безин ажылдааным он алды чылдың дургузунда дыка хөй эрги, чаа квартираларның шеверлел ажылын кылырынга кириштим.

Кижиниң аксының кежии дээрге, бодунуң күш-ажылын Төрээн чуртунга, ооң чаагай чорууңга бараалгадыры олдур. Шак ындыг дүрүм-биле ажылдап, бодумнуң бүгү күжүмнү ниити херекке, коммунизмниң тудуунга киириштирип келдим. Бо бүгүнү мактаныышкын-биле эвес, чоргаарал-биле чугаалап турар мен. Мээң амыдыралымдан бистиң чуртувуста бөдүүн ажылчынның амыдыралы көстүп турар.

«Кижини күш-ажыл каастаар» деп үлегер-домак бар. Мени, бөдүүн ажылчынны, он бир чыл мурнунда бригада удуртур кылдыр томуйлаан. Ол дээрге меңээ көргүскен улуг бүзүрел-дир. Ону шынзыдар дээш кызымак ажылдап келгенимни чажырбас мен. Бригадавыста орус, тыва болгаш өске-даа националдың төлээлери, чаңгыс өгнүң уруглары дег, эп-найыралдыг ажылдап, планнарга онаалдаларывысты доктаамал күүседип келдивис. Ол дээш биске коммунистиг күш-ажылдың бригадазы атты тывыскан.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп ат алгаш план күүсетпес, бедиткен хүлээлгезин боттандырбас, сөглээн сөзүнге ээ болбас болза, ол дег багай чүве кайда боор. Ынчангаш мурнувуста салган сорулгаларывысты чедиишкинниг күүседир дээш, шуптувус бир демниг ажылдап келдивис. Күжениишкиннеривис халас барбаан. Он бирги беш чылдың үшкү чылының планнарын хуусаадан үш ай эрте күүсеттивис.

Амгы үеде бригадавыста сес кижи бар. Оларның хөй кезии-биле дыка хөй чыл кады ажылдап келдивис. Күш-ажылга бердинген кызымак кыстар чүве, Ылаңгыя Тамара Дегтярева, Антонина Куулар оларның ажылы макталдыг. № 16 уруглар садының шеверлел ажылын Май Бирге уткуштур доозар. Дээн хүлээлгевисти чедиишкинниг күүсеттивис.

Совет Тываның юбилейин төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш чаа хүлээлгелерни алган бис. Байырлал соонда, 90 квартиралыг чуртталга бажыңының шеверлел ажылдарынче кирер бис. Ону кыска хуусаада бедик шынарлыг доозары — бистиң чоокку кол сорулгавыс, юбилейге белээвис, салыышкынывыс болур.

Тайбың күш-ажыл дег, тайбың амыдырал дег аас-кежии кайда боор. Ону совет кижи бүрүзүнге хандырар дээш, бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың могаг чок демиселин хүн бүрү билип, көрүп турар бис. Ону чоокта чаа болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының ажылынга киржип чораш, база көрдүм, билдим. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненкону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга улуг чоргаарал-биле, улуг күзел-биле соңгуштум. Ооң чугааларын сеткил ханыышкын-биле дыңнадым. Ол бүгүнү көрүп, дыңнап оргаш, ажылчын адымга дыка-ла чоргаарланган мен.

Г. ИВАНОВА.
«Тыва септелге-тудуг» трестиң Кызылда септелге-тудуг эргелелинде шеверлекчилер бригадазының бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу.

ДӨРТЕННИҢ ОН ТОЗУ

Он тос чыл. Бо бригаданы ол хире үениң дургузунда удуртуп келдим. Майның бирин база он тос катап ховуга эрттирдим. Мурнуку чылдарда эрте чажар тараа культураларын байырлалга чедир тарып доозуп турдувус. Ынчан, арта-ла, хөрзүннү илииртеп, удур аңдарып, лущильниктеп, катоктап, культиваторлап-даа турган бис. Ол үениң агротехниказы ындыг турган. Ынчангаш Май мурнунуң социалистиг чарыжы кончуг дүшкүүрлүг, байырлал хүннери биске ажыл хүннери болуп турган.

Сөөлгү чылдарда, ылаңгыя чер ажылының чаа зона системазынче шилчип, хөрзүн камгалаар арганы шиңгээдип эгелээн соонда, ажыл элээн аайланган. Ам кол чүве ажылдың шынары болу берген. Ынчалзажок Май 1-ниң байырлалынга чедир шык базырыышкынын, чемиишчидилге чажарын, культивация чорударын болгаш үрезинни арыглап, хораннап алыры чурум апарган. Бо ажылдарны бригаданың кежигүннери бо чылын база чогуур үезинде бедик шынарлыг дооскан. Ынчангаш күш-ажылчы тиилелгевисти Частың байырлалынга бараалгадып тур бис.

Эрткен он тос чылдарның дургузунда Дуржулга станциязының чер ажылынга улуг өскерилгелер болган. Ам бригаданың тарылга шөлдери шуптузу дилиндектеттинген, тарылга ээлчештирилгези болгаш хөрзүн камгалаар агротехника шиңгээдип алдынган, чаа техника көвүдээн. Биргээр чугаалаарга, эртем-техниканың чедиишкиннери болгаш мурнакчы дуржулга бистиң ажыл-иживистиң үндезини болу берген. Бо хүннерде бригаданың кеpээ-биле ажылдаар аргаже шилчип турары безин чер ажылында чаартылганың күштелгенин көргүзүп турар. Ук адыр моон соңгаар оон-даа хөгжүүр.

Он тос чыл. Мээң бо бригадага бригадирлеп келген бо үем Совет Тываның назыхарының, барык-ла деӊ кезии болуп турар. Эрткен үеде бригаданың амыдыралынга база улуг-улуг чаартылгалар болгулаан. Аъш-чемден эгелээш, удуур-чылдар черге чедир байдал дыка экижээн. Техниканың экижээнинден трактористер довурак-доозунга, үс-чамга, ынчангы дег, борашпастаан. Кызыл-булуңда биллиард-даа, шыдыраа-даа —оюн ай маа четчир. Телевизор безин бар. Бо чедиишкиннерни Совет Тываның дөртен чыл оюнуң бүдүүзүнде миннири өөрүнчүг.

Бригадирлээн чылдарымда «Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээткени дээш», Ленинчи юбилей медальдары-биле база Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле чазактан шаңнаттым. Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору хүндүлүг атты-даа тывысты. Черле ынчаш, алдар-хүндүнү-даа, акша-көпеекти-даа ажылдаан шаам-биле ап, чонумга бараан болуп чор мен. Оон өске аас-кежик кайда боор.

Бистиң бригадавыс хову зоназында турар, ынчалза-даа дүжүдүвүс тайга эдээ черлерде бригадаларнының дан дорайтавас: чамдык чылдарда гектардан-на чээрби центнерни, а ортумаа-биле он центнерни ап келдивис. Маңаа улуг салдарны, үстүнде чижектерден аңгыда, механизаторларның демниг ажылы чедирип турар. Хоочун механизаторлар Дагба Маадыр-оол, Анатолий Санников, комсомолчулар Владимир Крайнов, Александр Горбанюк болгаш өске-даа мурнакчыларны байырлалдың бо хүннеринде адаары өөрүнчүг. Александр — оглум— ам дөрт чыл трактористеп тур. Кызымаа аажок. Мээң мергежилимни салгап алганынга ол чоргаарланып чоруур.

А. ГОРБАНЮК.
бригадир.

Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары! Чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын улам идепкейлиг нептередиңер!

Тарааны, техниктиг болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа культураларын бүдүрерин көвүдедиңер!

Часкы хову ажылдарын эки организастап, бедик шынарлыг болурун хандырыңар!

М А Й 1 — ДАШТЫКЫДА

ПРАГА

Делегейниң ажылчы чоннарының империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни таварыштыр Чехословакияның Социалистиг Күш-ажыл Маадырлары чурттуң ажылчы чоннарынга кыйгырыг үндүрген. Совет Эвилелиниң, социалистиг акы-дуңма өске-даа чурттарның тайбың инициативаларын база камгаланыр арганы быжыглаар талазы-биле оларның эргежок чугула хемчеглерин кыйгырыгда бүрүн деткээн.

БЕРЛИН

Герман Демократтыг Республиканың металлургия үлетпүрүнүң бүдүрүлге коллективтери Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы чаа-чаа чедиишкиннер-биле уткаан. Бранденбургта (Потсдам округ) кан бүдүрер заводтуң ажылчыннары чыл эгезинден бээр пландан ажыр 732 тонна металлды бүдүрүп үндүрген. Риза хоорайның кан бүдүрер заводунуң ажылчыннары пландан ажыр чыл эгезинден бээр 2 муң тонна канны, 730 тонна прокатты, 3500 тонна тиг чок хоолайларны бүдүрген. Май 1-ге алдар болдурган социалистиг чарыш оларның күш-ажылчы тиилелгезин хандырган.

БУХАРЕСТ

Румынияның дагжылары казар байлакты тыварын көвүдедип, делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ни күш-ажылчы белектиг уткааннар. Молдова-Ноуэниң, Рушкицаның, Бокшаның дагжылары пландан ажыр 2,5 муң тонна демир рудазын берген.

Май мурнунуң социалистиг чарыжынга бедик көргүзүглерни чурттуң хөмүрдаш үлетпүрүнүң ажылдакчылары база чедип алган. Караш-Северинскиниң дагжылары пландан ажыр 2000 тонна хөмүр-дашты чурттуң улус ажыл-агыйынче чудурүп чоруткан. Байырлал мурнунуң социалистиг чарыжын калбартканының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң түңнелинде кш-ажылчы чедиишкиннер хандыртынган.

ПАРИЖ

Француз профэвилелдер Май 1-ниң байырлалынга холбаштыр каттышкан медеглел кылган. Ажылчы чоннарның эргелеринче реакцияның халдаашкыннарынга удур демиселге Францияның депшилгелиг бүгү күштериниң эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш чаңгыс эвин улам-на быжыглаарының эргежок чугулазын ол документиде онзалап демдеглээн.

Бүдүрүлгелерни «чаартыр» деп чылдак-биле оларның ээлери фабрикаларны, заводтарны хаап, хөй муң ажылчыннарны ажылдан үндүрүп турарын медеглелде айыткан. Бо чылдың чүгле мартта безин Францияның хоорайларынга 50 муң кижи ажыл чок арткан. Чыл төнчүзүнге чедир чуртта ажыл чоктарның саны 2,5 миллион чедер чыгап турар.

КИТО

Эквадорнуң ажылчын аңгызы, күш-ажылчы тараачыннары Май 1-ни амыдыралдың болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер, чер реформазын боттандырар дээш демиселдиң тугунуң адаа-биле демдеглеп турар. Ажыл чок чорукту узуткаар, даштыкы монополияларга хамаарышкан бүдүрүлгелерни национализастаар дээш, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демиселге боттарының хүрээлениң сырый каттыштырарынче чурттуң ажылчы чоннарын Эквадорнуң Коммунистиг партиязы Май 1-ни таварыштыр кыйгырган.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни таварыштыр чурттуң чонунга ЭКП ТК-ның кыйгырыгларын парлаан. Төп Америкага, ылаңгыя Никарагуага, Кубага болгаш өске-даа чурттарга удур АКШ-тың дайынзырак политиказынга база араатанзыг хөделиишкиннерге удур, чер кырынга тайбың дээш улам-на шиитпирлиг демисежиринче Компартияның ТК-зы ажылчыннарны болгаш тараачыннарны кыйгырган.

НЬЮ-ЙОРК

«Ажыл, тайбың болгаш чөптүг чорук дээш!», «Рейганның администрациязы соксаар болзун!» деп лозуңнарның адаа-биле хөй муң кижи киржикчилиг чыскаал болган. АКШ-тың эң улуг хоорайларының бирээзи — Нью-Йорктуң чыскаалган ажылчы чоннары кол кудумчуларны таварып эртпишаан, «Май Бирниң байырлалы, тайбың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!», «АКШ-тың Төп Америкада интервенциязын доп-дораан соксадыр!», «Боо-чепсекти, ылаңгыя «МХ» база чалгынныг ракеталарны бүдүрерин болдурбас!» деп, кыйгырып чорааннар.

(СЭТА).

ТИИЛЕТТИРБЕС ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТАЙБЫННЫҢ, Күш-ажылдың болгаш Частың чырыткылыг байырлалы — Май бир база катап бисте келген. Империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге боттарының эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү чурттарның ажылчы чоннары Май 1-ниң кызыл туктарының адаа-биле бөгүн көргүзерлер.

Май бирниң эгезин чалааган ол тураскаалдыг хүнден бээр тозан сес чыл эрткен. Боттарының черле турза чогуур эргелерин хүлээп көөрүн капиталистерден негээн ажылчыннарны ынчан америк хоорай Чикагога боолап кааптан. Май бирниң дайынчы ёзу-биле укталып тывылганы бөгүн-даа аажок чугула. Ам бо часкы хүннерде безин миллион-миллион кижилер чаагай хөөнүг болгаш сеткил оожургалдыг чурттаар аргазы чок болуп турар. Мөлчүүрүнүң оранында күш-ажылдың болгаш капиталдың аразында удурланыштыр туржуушкун чидиглеңмишаан. Империализм-биле реакция делегей байдалын дендии чидигледирип, дайынзырак белеткениишкиннерин күштелдирип турар.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннары боттарының дайынчы эп-сеткил каттыштырар байырлалын нарын, кончуг айыылдыг байдалда уткуп турар. Ооң шынгыы чидиглениишкиниң үнген дөзү — НАТО-нуң, бирги ээлчегде АКШ-тың, империалистиг бөлүктериниң дайынзырак политиказы болган.

Капитализмниң ниити кризизи ханылаан турда чагырыкчы буржуазияның чамдык кезээ байдалдан уштунуп үнериниң аргазын чүгле бодунуң чуртунуң ажылчы • массаларының эрге-ажыктарын базымчалап турганы эвес, харын бодунуң кагжыкчыларын базар азы кызамдаар дээр оралдажыышкыннарның, ооң туржук —даштыкы политиктиг дерзии үүлгедиишкиннериниң күселі-биле чедип алырын дилей бээр дээн ленинчи бодал ам база дагын бадыткаттынып турар. Бистиң үевисте ол чорук социализм делегейи-биле болгаш депшилгелиг өске-даа күштер-биле удурланыштыр туржур дээр политикадан база илерээйлеттинип келген.

АКЫ-ДУҢМА социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны ынчангаш чугула. олар дайынче угланган орукту дуглаар деп боттарының шиитпирлиг чоруун Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң Комитединиң апрель 19—20-де Будапешттиге болган ээлчеглиг чөвүлел хуралынга база дагын бадыткаан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче дедир ээп кирер дээш Чер бөмбүрзээнде туржуп турар ындыг күштер-биле социализмниң кады ажылдажылгазын калбартыры ынчангаш эргежок чугула. Дайынга удур шимчээшкинниң — империализмниң херекке албайн барып шыдавазы ол салдарлыг факторну моон ужурунда Совет Эвилели аажок улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Эш К. У. Черненконуң соңгукчулар мурнунга чугаазында кедүрүлген болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының норма-чижектерин бадыткаарынга чаа аргаларны ажыдып турар сөөлгү тайбың совет инициативалар ынчангаш ындыг улуг үнелиг.

Байдалды чогумчудары, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче ээп кирери тайбынны камгалаарының болгаш быжыглаарының үндезин айтырыгларын дугайты күрүнелер аразынга чугаалажыышкынны негеп турар дээрзинге Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелер ханы бузурелин илергейлээн. Ооң-биле кады, олар амгы үениң политиктиг чугаалажыышкынынга эң чугула черни ядролуг дайын кыжанын чайладырының, боо-чепсектерни эндере бүдүрер чорукту чок кылырының болгаш ылаңгыя ядролуг чепсекти дужүреринче шилчириниң практиктиг оруун дилеп тыварының айтырыглары ээлээн турар ужурлуг.

Амгы байдалдарда Европага тайбынга болгаш айыыл чок чорукка чугула негелде бо дипке чаа ядролуг чепсектерни мөөңнээрин шеглээри болуп турар. Ооң-биле чергелештир социалистиг чурттар ортумак ыраккышылдың Чаа америк ядролуг ракеталарын Барыын Европада сайгара тургузуп турарын соксадырып тайбынга ынак бүгү күштериниң деткимчези-биле негеп, бир эвес бо хүнге чедир тургузупкан ракеталарны үндүрүп аппаарынга чедире берги дег хемчеглер алдынар болза, социалистиг күрүнелерниң харыы хемчеглерин күш чок болдурарынче угланган базымнарны ол-ла үеде боттандырган турар деп медеглеп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында хүлээлгелерин боттарынга амдыызында албаан ядролуг чепсектиг күрүнелер ындыг хүлээлгелерни алзын дээш Совет Эвилели болгаш социалистиг чурттар идепкейлиг демисежип турар. Ядролуг чепсектиң шенелделериниң бүрүн болгаш бүгү-ниити хоруурун; ядролуг боо-чепсектерни сан болгаш шынар талазы-биле немей өстүрбезин; космос делгемин милитаризастаарын хоруурун; космоска болгаш космостан Черге хамаарыштыр күштү ажыглавазын; бүгү делегей хемчээлинге химиктиг чепсекти хоруурун болгаш чок кылыры чергелиг ындыг чугула айтырыгларны бүдүрүмчелиг көөрүнче болгаш шиитпирлээринче дүрген-не кирер дээш олар туржуп турар.

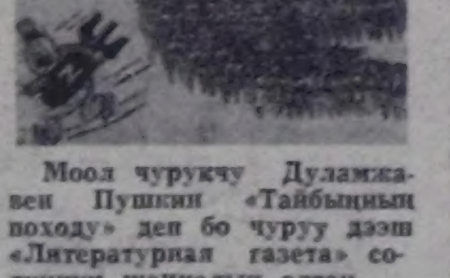

Моол чурукчу Дуламжавен Пушкин «Тайбыңның походу» деп бо чуруу дээш «Литературная газета» солуннуң шаңналын алган.

КОЛОНИАЛДЫГ хамаарылганың кинчи-бегин ал октааш, боттускайлан хөгжүлдениң оруунда туруп алган улустар-биле эп-сеткил каттыштырылгазын дугайты Совет Эвилелиниң чорудуп турар политиказынга бүгү делегейниң ажылчы чоннары улуу-биле өөрүп четтиргенин илергейлеп турар. Ылаңгыя Никарагуаның болгаш Төп Американың өске-даа чурттарының, ол ышкаш Ливанның улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазы күштелип турар. Олар делегейниң кайы-бир девискээринге ханныг өлүрүкчү үүлгедиишкиннериниң болгаш дайын өрттериниң эң айыылдыг одагларын тургузуп турар империализмниң агрессчи күштериниң халдаашкыннарын ойтур шавар ужурга таваржып турарлар.

Совет тайбың боттуг инициативаларны болгаш демисежип турар улустарның шынныг херээн делегейде калбаа-биле деткип турары — чавырылдырыышкын дазылдарының кайы хире ханызының база тайбыңче болгаш оожургалдыг чурттаарынче, чидиг айтырыгларны чугаалажыышкыннар аргазы-биле шиитпирлээринче кижилерниң чүткүлүнүң кайы хире улуунуң тодаргай херечизи-дир. Дайын тыптып келириниң айыылын чайладырының айтырыгларынга хамаарыштыр совет удуртулганың тода, боттуг болгаш принципиалдыг туружу келзе-келзе болуушкуннарның чорудулгазын тайбынны быжыглаарының, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин кызыгаарлаарының болгаш делегейге кады ажылдажылганы хөгжүдериниң угланыышкынынче база дагын ээлдирип болур дээрзинге улустарның идегелдерин быжыглаап турар.

МАЙ БИРНИҢ бүдүүзүнде Барыын Европага болгаш АКШ-ка, Японияга болгулаан тайбыңның часкы массалыг маршталарының үезинде ол онза чырыткыландыр илергейлеттинген. Баштайгы согуушкун таварыштырарының чаа америк ракеталарын сайгара тургузуп эгелээни тайбың талалакчыларының шимчээшкининиң чавырылдырып канчапдаа шыдавааның ол маршта бүзүрелдиг көргүскен. Ол дээрге мурнуку хевээр амгы үениң эң күчүлүг болгаш массалыг шимчээшкини болуп артпышаан. Дайынга удур демисежип үнүүшкүннерниң киржикчилери Барыын Европаның девискээринден ядролуг ракеталарны, ол ышкаш химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти үндүрүп аппарбаан шаанда, чепсегленишкинниң дужүреринче боттуг эргилде болбаан шаанда, тайбың херээ быжыглаттынмаан шаанда демиселин уламчылаар деп чайгылыш чок тура-соруун болгаш шиитпирлиг чоруун илергейлээннер. Рейган администрациязының делегейде агрессчи угланыышкынын, боо-чепсектерни эндере бүдүрерин Пентагонуң күштелдирип турарын, боттарының хамаарышпас чоруун камгалап турар Никарагуага болгаш өске-даа чурттарга удур АКШ-тың хоралакчы үүлгедиишкиннерин чыскаалчыларның хөй муң кижилиг колонналары килеңниг буруу шапкан. Маршталар киржикчилериниң «Ракеталар орнунга ажыл херек!» дээн шиитпирлиг негелдези бүгү оранга чаңгыланы берген.

ТАЙБЫННЫ, айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганы негээн чорукту деткивишаан, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш америк ядролуг ракеталарны Европадан үндүрер дээш күш-ажыл кижилериниң күчүлүг үнү НАТО чурттарының чагырыкчы бөлүктериниң аразынга чарлыышкынның тыптып келиринге база идиг берип турар. Амгы үениң эң чидиг айтырыының — ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаарының болгаш кызырарының талазы-биле чугаалажыышкыннарның сөөлгү он чыл дургузунда бир-ле дугаарында чок болуп турары-биле холбаштыр дуврүзээзин чер болганда, АКШ-тың бодунда өзүп турар. Ооң-биле холбаштыр АКШ-тың президентизи албан-дужаалга демократтыг партиядан кандидат болуксап турар сенатор Харт безин Рейган администрациязының политиказын шын эвес болгаш мөзү чок политика деп адаан. «Ак бажыңның амгы баштыңы боо-чепсектерге контроль дугайында кедергей чугула айтырыгны бодунуң политиктиг сорулгаларынга ажыглап турар кылдыр санаар мен» деп ол чугаалаан. Бо талазы-биле АКШ-тың президентизи каш-даа «инициативалар» идип үндүрген, ынчалза-даа ол саналдар боттуг бүдүш чок болганда, оларны Совет Эвилели хүлээп албас». Боо-чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарны бодунуң канчаар көрүп турарын АКШ эде көөр ужурлуг.

МАЙ БИР чыскаалдарының киржикчилери ёзу барымдаалаан чугаалажыышкыннарны эвес, харын тайбынның салым-чолу дээш харысалгалыг болурунуң сагыш-сеткили сиңниккен шынгыы, дең эргелиг болгаш бүдүрүмчелиг чугаалажыышкыннарны негеп турарлар. Оларның дайынчы лозуңнары — кижи төрелгетениниң чогаадыкчы болгаш техниктиг мерген угаанының чедип алганы кайгамчык улуг чедиишкиннер үрегдээшкинге эвес, харын тургузуушкунга бараан болзун дээш эчизинге чедир демисежиринге белен чоруктуң чүткүлдүг херечизи-дир. Аш-чутту, аарыгларны, элгедел-түрегделди чок кылырынче болгаш өске-даа хөй-хөй чугула айтырыгларны шиитпирлээринче кирер төлээде, кижи төрелгетен алызындан эгээртинмес улуг аргаларны ажыглап шыдаар болгаш ынчалдыр кылырдаа ужурлуг. Ынчангаш эртем-техниктиг депшилге кижилериниң чүгле тайбың чүткүлдеринге бараан болган турары эргежок чугула.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

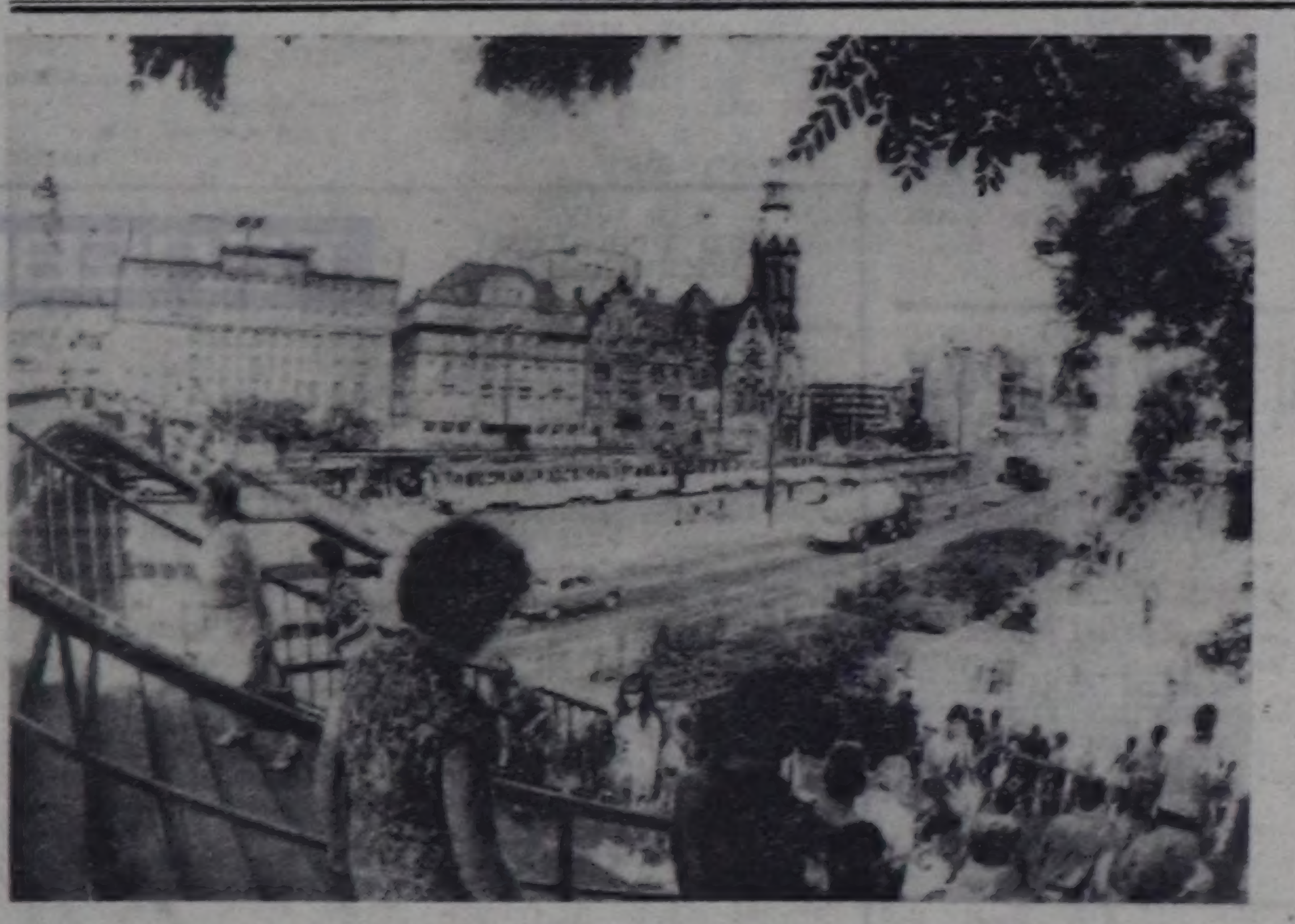

Совет хоорай Киев-биле шагдан бээр төрелдежип, харылзажып келген Лейпциг — ГДР-ниң хемчээл талазы-биле ийиги улуг хоорайы, республиканың үлетпүрүнүң болгаш культуразының улуг төвү, делегейге калбаа-биле ат-сураглыг садыг шуулганнарының эртер чери.

ЧУРУКТА: Лейпцигтиң Фридрих Энгельстиң адын эдилээн шөлү.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ШЫНЧЫ ЧОРУК

СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгезин белеткээр талазы-биле СЭКП ТК-ның Комиссиязының хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазы акы-дуңма Моолдуң коммунистериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының улуг сонуургалын болдурган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунуң хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга ленинчи принциптерни чайгылыш чокка боттандырып, оларны чогаадыкчы ёзу-биле сайзырадып турарын эш К. У. Черненконуң чугаазы тодаргай бадыткаан деп, Моолдуң «Унэн» солуну онзалап демдеглээн.

Партияның эртемге үндезилеттинген Программазының чаа эдилгези сайзыраңгай социализмниң болбаазыраңгайжыдарының болгаш коммунизмче чоорту бурунгаарлаарының харысалгалыг үе-чадазында совет ниитилелдиң улам ыңай шапкын хөгжүүрүнүң тодаргай оруктарын болгаш аргаларын, бүгү делегейге тайбынны база улустарның айыыл чок чоруун камгалаар дээш демиселдиң өндүр-чаагай сорулгаларын тодаргайлап айтыр. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының сөс бүрүзү, ылаңгыя ооң программалыг сөзү делегейниң бүгү коммунистеринге, ажылчы чоннарынга кезээде бүзүрелдиг, сорук киирикчи сөс болуп келген болгаш болуп-даа турар деп, солун бижээн.

Капитализм-биле чарышка социализм кедизинде барып ылап-ла тиилээринге быжыг бүзүрелди совет удуртукчу база катап илергейлээн болгаш тайбынның херээнге Совет Эвилелиниң кызыгаар чок бердингенин бадыткаан деп, Индияның «Пэтриот» солуну демдеглээн. СЭКП ТК-ның Комиссиязының хуралынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары К. У. Черненконуң чугаазын Индияның хөй ниитизи улуг сонуургал-биле уткаан деп, солун бижээн.

(СЭТА).

ПОЛИТБЮРО ДОКТААЛЫ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моол Арат Республиканың найысылалы кылдыр Улан-Батор хоорайны чарлаандан бээр 60 чылын байырлап, демдеглээр дугайында доктаалды МАРН ТК-ның Политбюрозу хүлээп алган. МАРН-ның XVIII съездизиниң шиитпирлерин болгаш амгы беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге Улан-Баторнуң коммунистери, бүгү ажылчы чоннары улуг үлүүн киирип турар деп, доктаалда онзалап демдеглээн.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң бүдүүзүнде доктаалдың хүлээп алдынганының чугула ужур-дузазын документиде база айыткан. Революстуг улуг байырлалды Моолдуң ажылчыннары, күш-ажылчы араттары, улусчу интеллигенциязы чурттуң экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннер-биле Май 1-ни уткаан.

АНГЛИЯ. АКШ-тың шериг-агаар күштериниң Гринэм-Коммонда баазазының чанында «тайбыңның лагерин» тургускан дайынга удур шимчээшкинниң эрес-маадыр киржикчилери хереэженнерни баштайгы согуг таварыштырарының америк ракета-ядролуг чепсээн Англияның девискээринге тургузуп турарынга удур демиселинден ойталаар кылдыр дерзиилээшкинниң дузазы-биле албадаарын британ эрге-чагырглалар оралдажып турар. Чалгынныг баштайгы бөлүк америк ракеталарны чедирип келир оруктарны дуй турупкаш, дайынга удур чыскаал кылган тайбың талалакчыларын полиция база дагын кара туразында аажылап, базымчалаан.

ЧУРУКТА: чыскаалчыларның бирээзин полицейжилерниң тудуп хоругдап турары.

ЮПИ — СЭТА-ның фотозу.

ПАП АГЕНТСТВОНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). Гданск хоорайга үрегдекчи үүлгедиглер кылып турган бөлүк кижилерни Польша Улус Республиканың айыыл чок чорук албаны тудуп хоругдааның, а ол ышкаш оларның белеткеп тургусканы магнитофонну, үн дыңзыдыкчызын база күчүлүг динамиктерни узуткаанын ПАП агентство дыңнаткан. Май 1-ниң байырлалының үезинде ол чүүлдериниң дузазы-биле контрреволюстуг пропаганданы чорударын, корум-чурум чок чоруктарны өөскүдерин антисоциалистиг бөлүк кижилер планнап турганнар.

Май 1-ниң бүдүүзүнде чуртта байдалдың дугайында ПУР-нуң иштики херектер министриниң оралакчызы В. Частонь «Трибуна люду» солунга берген интервьюзунга тодаргайлап чугаалаан болгаш контрреволюстуг чажыт бөлүк барыын талакы чурттарның шпион албан черлериниң айтыышкынын ёзугаар хөделип турган деп медеглээн. Чижээ, Барыын чүктүң Польша Улус Республикага удур төптериниң күткээни антисоциалистиг бөлүктер политиктиг өнчүк-чөңгээлерни Варшавага кылырын, корум-чурум чок чоруктарны өөскүдерин оралдашкан. Чуртта байдалды чидиглендирерин оралдашкан чажыт бөлүктер амдаа бар. Олар чажыт чыыштарны организастаарын база оралдажып турар.

Океан ындында үрегдекчи төптер ындыг бөлүктерни, болгаш контрреволюстуг кижилерни боттарының сорулгаларынга ажыглаарын оралдажып турар. Делегей байдалының амгы чидиглеңген үезинде АКШ болгаш НАТО талазы-биле ооң чамдык эвилелчилери Польша Улус Республикага удур психологтуг дайынны чорудуп турар. Ынчалзажок Барыын чүк чурттарының Польшага удур өнчүк-чөңгээлерин чурттуң күш-ажылчы чону деткивейн, шыңгыы буруу шаап турар. Социалистиг Польшаның дайзыннары, даштыкының моральдыг болгаш материалдыг деткимчези чок турган болза, шагда-ла бүрүн чылча шаптырган турар ийик.

ЧААГАЙ ХАРЫЛЗААЛАР

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвисто-биле ужуражыышкыны Финляндияга улуг сонуургалды болдурган. Финн парлалганың бижээнин ёзугаар алырга, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының политиказының эргежок чугулазын болгаш амыдыралчызын совет-финлянд кады ажылдажылганың үре-түңнелдиг хөгжүлдезиниң дуржулгазы бадыткаанын ужуражыышкын тодаргай көргүскен.

Финляндия-биле найыралдыг харылзааларны быжыглаарының айтырыгларын совет удуртулга моон соңгаар-даа онза кичээнгейлиг көөр дээрзин К. У. Черненко демдеглээн деп, Финляндияның «Хельсингин саномат» солуну бижээн.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында 1948 чылдың керээзинге үндезилээш, совет-финлянд харылзааларының хөгжүп турарын «Суомен социал-демократти» солун айытпышаан, Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның удуртукчуларының аразынга чаңчыл болган дорт харылзааларның чугулазын онзалап демдеглээн. Совет-финлянд харылзааларны тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының принцивинге үндезилээш, моон соңгаар-даа улам-на хөгжүдери чүгле ийи чурттарның эвес, харын-даа бүгү Европаның улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның херээнге бараан болур.

СОЙГАЛАТКАН

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Делегей ареназынга АКШ-тың агрессчи политиказын, Азияга болгаш Оожум океанның районунга дүшкүүрлүг байдалды улам-на чидиглендирер талазы-биле хөделиишкиннерин Көрей Улус-демократтыг Республиканың парлалгазы сойгалап илереткен.

Мурнуу Көрейде америк шериглерин чаа ракеталар болгаш вертолёттар-биле чепсеглээр деп Пентагоннуң планнап турарын «Минчжу чосон» солун илередип бижээн. Ыраккы Чөөн чүкке айыыл чок чорукту хандырар талазы-биле тайбынга ынак күрүнелериниң күжениишкиннерин Вашингтон бодунуң агрессчи, ажелекчи хөделиишкиннери-биле моондактап турар.

Чуртту социалистиг угланыышкынның оруунче киирген национал-демократтыг революция боттанган соонда Алжирге улуг чаартылгалар, өскерилделер болган.

Чугула социал чаартылгаларны чуртта чорудуп турар. Ниитилел херегледериңге чарыгдалдарының түңүнүң талазы-биле Алжир Африкада бирги черлериниң бирээзин ээлеп турар.

ЧУРУКТА: алжир школачыларының «Африка көдээ суур» деп этнография музейинге экскурсиялап чорааны.

И. ЗОТИН биле В. ЛАГУТИННИҢ фотозу. (СЭТА).

ЛИВАН. Национал энтежилге талазы-биле Лозаннага болган конференцияга чедип алдынган дугуржуушкун ёзугаар атылажыышкынны соксадырын чедип алыр деп эрге-чагыргаларының болгаш оппозицияның чүткүлү турзажок, боолажыышкыннар Бейруттэ уламчылавышаан. Ливан найысылалдың барыын болгаш чөөн талакы секторларының дыка хөй кварталдары улуг боолар болгаш миномёттар боолааашкыннарынга таварыжып турар. Тайбың чурттакчыларының аразында аны-тыпындан когарааннар хөй болуп турар.

ЧУРУКТА: ливан найысылалга атылажыышкын үезинде балыглаттырган херээжен кижи.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ЧАСКЫ ХҮННҮҢ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУГУ

Майның хары угда үш завод үткаан.

Нагорная, Литейная, Маршевая болгаш өске-даа кудумчуларның ажылчыннары сырый-сырый колонналары-биле хоорай төвүнче чылып кел чорааннар.

Гошканың адазы база эртен эрте-ле бодунуң заводунче чорупкан.

— Ам-даа чаш-тыр сен, бажыңга олур — деп, адазы, каттыра аарак, чугаалаан.

— Мен база барыксап тур мен — деп, Гошка дедирлеңген. — Бо мындыг чүве кылып алдым — дээш, бичии кызыл тук көргүскен.

— Ийе, кылып кааны эки тук-тур — деп, адазы мактап кааш, оглун эдертпээн.

Гошка дашкаар үне маңнап келгеш, Ванька, Серёгаже бар чыдар кижи болуп мегеленгеш, а боду бажың арты-биле Нагорная кудумчузунче караш дээн.

Нагорнаяда хамык улуска маңнап келген. Ажылчыннарның колоннназы кудумчулап чоруп орган. Мурнунда кижилер кырында кызыл тук хөлбеңнедир чалгып чораан.

Гошка ажылчыннарның эрте бээрин манап тургаш, соонга барып турупкан. Тугун уштуп алыр дээш хойнунче холун чаа-ла суп чыдырда, хенертен:

— Чаң! Аваңга бар, марш! — деп, бир-ле ажылчын алгырган.

Гошка туруп-туруп, бодангаш, Литейная кудумчузунче ыдып берген. Ында чыылган улуска маңнап келген. Ажылчыннарның колонназы кудумчулап чылып орган. Мурнунда кижилер кырында кызыл тук хөлбеңнедир чалгып чораан.

Гошка ажылчыннарның соонга турупкан. Тугун уштуп алыр деп чорда хенертен:

— Сен мында чүге келдиң? — деп, бир кижи алгырган.

— Мен бе...

— Кулааң үзе соптар мен, дүрген чаң!

Гошка туруп калган. Кезек боданып туруп-туруп, Маршевая кудумчузунче маңнап ыңай болган.

Гошка ажылчыннарга чедип келгеш, мынчаар кажарлапкан:

— Мен ачамга, ачамга барайн дээш! Мени авам чоруртту. Ачам мурнунда ийин, ынаар барайн.

Ажылчыннар Гошкага чайлай тургулап берген. Ол эң мурнуку одуругга чеде берген. Тыныжын оожуктуруп алгаш, ам-на канчангаш-ла көре кааптарга, шынап-ла, адазы чанында бо турган. Кызыл тукту ол тудуп чораан.

Гошка билдиртпейн аткаар хирт дээр бодаан, ынчалза-даа ол озалдаан.

— Че, бээр чоокшулап келем — деп, адазы чугаалаан. Гошка ооң чанынга чеде берген.

— Ачаныың-даа, аваңның-даа чугаазын тоовас кандаай кижи сен?

— Мен шупту улус-биле дөмей мен. Мен база күзеп тур мен. Бо чүнү кылып алган-дыр мен, көрдаан — дээш, Гошка хойнундан бичии тук уштуп эккелген.

Адазы хүлүмзүрүпкен, оглунга сеткил ханган. Өске ажылчыннар база каттыржы бергеннер.

— Көрдаан мону, туктуг!

— Езулуг тук!

— Кызыл!

Адазы бодунуң улуг, кызыл тугунче көрген, ооң Гошканың тукчугажынче көргеш, база хүлүмзүрүпкеш, оглунуң бажын суйбаан.

— Ам аваңче чорувут, че.

— Мен бе?..

Гошка чедир чугаалавайн чорда-ла, доора кудумчудан чыскаалганнарже боолут солдаттар хөме келген.

— Туруңар! Туруңар! — деп, ажылчыннарже офицер алгырган.

Чыскаалганнар чоорту турупканнар.

— Тарап чоруңар!

Ажылчыннар улам сырый турупкаш, Гошканың адазын болгаш ооң тугун дээрбектей бүргепкеннер.

— Бооларже! — деп, офицер алгырган.

Солдаттар бооларын эгиннерден дүжүр шелгилепкен.

— Оглум... — деп, Гошкага адазы сымыраңган — Маңнавыт, оглум!

Гошка шимчеш дивээн.

— Чүү дидир мен, маңна! — деп, адазы алгырган. Оолду ол күш-биле идиикен.

Оол тротуарже чаштай берген. Турза-ла турган. Хензиг чүве. Карактары чивеңейнип турган. Бирде солдаттарже, бирде ажылчыннарже көрүп турган. Офицер холун өрү көдүрүпкенин көрген. Солдаттар бооларын шыгаай бергеннер. Мажылар бастынар, — боолар дирс дээр.

Хенертен:

Демиселге дадыгар бис.
Дески быжыг базаалыңар!
Хосталга дээш орук изеп,
Коргуш чокка туржуулуңар, —

деп, Гошканың адазы ырлапкан. Кызыл тугун ол чыңдыыңнадыр силгиптерге, ол-ла дораан, карак чивеш аразында, ажылчыннар, чаңгыс кижи дег, солдаттарже удур хөме базыпканнар.

— Кыра тут! — деп, офицер чаргыраан.

— Ачай! Ачай! — деп, Гошка алгырыпкаш, чыскаалганнарже ыңай болган. Маңнап келгеш, адазының чүвүрүнге думчуун үскеш, турупкан. — Ачай! Ача-ай!

Адазы ээккеш, Гошканы эгиннеринге олуртуп алган. Оол көөрге, солдаттар ажылчыннарга орук чайлап бергеш, бооларын шыгаавайн барганнар, чорупканнар.

— Кыра тут! Кыра тут! — деп офицер база чаргыраан. Офицерни кым-даа тоовaан.

Гошка хүлүмзүрүпкеш, тугун солдаттарның соонче байырлалдыы-биле чайып туруп калган.

Хоорайның кырынга ыры үзүктел чок диңмираан:

Дөңгү-бекти кезээ-шагда
Дөзүп үзе шааптар бис.
Ажыл-иштиң кызыл тугу
Ак-көк дээрге хөлбеңнезин!

С. АЛЕКСЕЕВ.

Аас-кежиктиг келир үевис.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бот-тывынгыр улусчу чогаадылга фестивалы республикада чоруп турар. Хөглүг ыр-шоор, ээлгир, чараш таңцылар клубтарда, Культура бажыңнарында дыңмиттелген. Бот-тывынгыр артистерниң ортузундан талантылыглар илереттинип, улус-чонга алдар тудуп бараалгап турарлар.

ЧУРУКТА: бот-тывынгыр артистерниң таңцы көргүзүү.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КЫЙГЫ

Шак бо айы —
чарлыышкын-дыр.
Четчип бышкан
Сергек назын — чай
ол болза,
Чарт угаан
Чайы ам-даа
дүшкелек-тир.
Айлар шупту
Амыдырал, ажыл-ишке
Арттырып каан
Ачы-салдар, истерлиг
боор.
Чаа чыл азы
Час-даа болза тускай
айлыг.
Дүндүгүр күс —
Дужут-биле чарлыг аттыг.
Апрель ай
Ада Ленин, Гагаринниң
Аттарындан
Айдың черге мөңгежирээн.
Оранналрының
Оттурукчу чырык даңы —
Октябрьдан
Он-бир айның ады
алгаан...
Майны бөгүн
Мактап, ырлап,
алгаксадым:
Чүге дээрге,
Чүрээм согуун коңга
кылды.

Майны чүү дээш,
Мактап, ырлап, йөрээр
деп мен,
Арткан он бир
Айлардан ооң ылгалы
чүл?
Халалыг хүн,
Кааң ак-көк кудай дээш
бе?
Сентьябрь-даа
Сеткип четпес хүннерлиг
ийик.
Чокпак аккыр
Чодураалар чечээ дээш
бе?
Декабрь ай
Дески ак-чайт чыдар
ийик чоп.
Шиник бойдус
Шиниң хевин кеткен
дээш бе?
Ноюрзап боор
Ногаан айлар — июнь,
июль.
Чалыы назын
Часка дөмей чүве болза,
Частың адак

Карл Маркс
Каптагайга бодарааны,
Диңмилиг Май —
Тиилелгевис ыдык айы.
Черниң чону
Сеткилдерни
каттыштырган,
Марш-ырлыг,
Маңнай түрлүг, Май Бир,
— эки!
Ээргиштелген
Эргим Черниң
салым-чолун
Камгалап аар
Хамык чоннар
четтиниишти.
Черниң чону!
Серемчиде — хорамча чок,
Чериивис дээш,
Сезиктиг боор көрээлиңер!

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

НАЙЫРАЛДЫҢ УЗУН ОРУУ

Кидис өгнүң эжиин
соктап,
Килең шуурган үнүп
турда —
Дужум орта бир-ле
сылдыс
Дүжүп келгеш, чырый
берди.
Алдын чаштыг чараш
уруг
Ак-көк караан менче
көрду —
Чүгүрүшкен отчугаштар
Чүрээм орта хереледенди.
Эртенинде кожам кыска
Эжик уткуй ужураштым —
Хүлүмзүрүүн эскерипкеш,
Күжүр чүрек кыва берген.
Уругларга эртем айтып
Улуг черден келген
кыстың
Оттуг чырык чүрээн
сүргеш,
Россияны эргин көрдүм.
Найыралдың узун оруун
Назы четпес — салгал
улаар,
Аңаа чүгле тайбың херек,
Ажы-төлдүң чолу ында.

А. АРАПЧОР.

САРААЛЫГ ТАВАРЫЛГАЛАР

Баштактаныг

Ажылымны дээрже үндүр мактавас-даа мен, черже киир бактавас-даа мен — сагыжымга тааржыр, шалыңакшазы база ажырбас ажыл чүве. План-салааны күүседиптер болза, шаңнал база болу бээр. Келген кежикти кым ыңай тур дээр боор, четтирер апаар. Мээң кылган ажылдарымны бажыңнарга-даа, өглерге-даа көрүп болур: хоолгалааш, ханаларда аскылап каан ийикпе, азы улуг, биче альбомнарда чыпшыргылап-даа каан болгулаар. Чүнү кылып турарымны билип каапкан боор силер: фотограф кижи мен.

Тырттырган чурук дээрге, төөгү-ле болгай. Амгы сээң чуруууң ажы-төлүнүң ажы-төлдеринче дамчып чоруй барып болур. Чалыы тургаш, чараш чорааш, тырттырып алырыңга база кончуг эки: кырый бергеш, ол чуруунну көрүп кааш, чалыыткай хона берген ышкаш апаар сен.

Ажылымны ындыг кончуг берге-даа дивес мен, ындыг кончуг белен-даа дивес мен. Мээң кара чаңгыс сорулгам — келген кижилерниң сеткилин хомудатпас — чараш чуруктарны кылып бээри дээрзин шагда-ла ыяк шиңгээдип алган мен. Ынчалза-даа сагыш ышкаш белен чүве кайын турар, чаргы-чаалы база үнүп келгилээр чүве. Кижилерниң шуптузу чаңгыс хепке куткан ышкаш чараш боор төрүттүнмес боор чүве ышкажыл. А чурукка шупту чараш үнүксээр. Авазының чалап каан шырай-дүрзүзүн канчаар дээш канчаптар боор, ол-ла хевээр артып калыр. Хавак кирбии тайыс болза ажырбас-ла харын: кара карандаш-биле будуп аптып болур. Карак кирбиктери чолдак болза база арга бар — кылымал кирбиктерни чыпшырып алырынга чурукка онза чараш кылдыр үнүп келир.

Мээң ажылымга сараалыг таварылгалар база тургулаар. Чамдык улус фотоаппарат мурнунга олурупкан соонда арны-шырайы хөлчок шиирнин апаар. Документиге чурук болза аңгы херек. А бир эвес таныштарыңга, төрелдериңге, эш-өөрүңге чорудар дээн болза арын шала чазык, хүлүмзүрүп олурар болза тааржыр болгай. Бо бүгүнү таарыштырары фотографтан хамааржыр. Ол чүгле фотограф эвес, режиссёр, дипломат болур ужурлуг.

Мындаа ажылдаар черимге чааскаан олурган мен. Шоолут улус-даа келбес хүн болган. «Фотография» деп журналды ажып, ында бижээн арга-сүмелериң улуг-каралап эгелей бээрим биле, херээжен кижи кирип келгеш:

— Паспортка чурук тырттыртып алыр дээш чор мен — дээн.

— Кай, чаа чурук чыпшырар үе чедип келгени ол бе? — деп, чугаа эреп айтырдым.

— Дөртен бештинде база тырттыргаш, чыпшырар дээр чүве-дир. Алды хонук артып калды, озалдаар деп бардым.

Ынча дээш көрүнчүкке баргаш, бажының дүгүн кылыйтыр дыраваш, сандайга кээп олуруп алган.

— Силерниң харыңар кажыл деп менден айтырган болза үжен алды азы үжен чеди дээр кижи-ле-дир мен. Чалыы шырайыңар көңгүс хевээр-дир — дидим.

Ооң соонда каш хонганда база бир аныяк херээжен паспорт чуруу кылдыртып алыр дээш келген. Тырттырып берген мен, ийи хонганда ап алгаш чоруй барган. Неделя эртенде катап бо чедип келген:

— Ам база паспортка чурук херек — деп бо.

— Мындаагы чуруунарны хүлээп албады бе? — деп, арай элдепсинип айтырдым.

— Албас боор бе! Алгаш, чыпшырып берген. Дөртен бештээн соонда база чурук чыпшырар чүве ышкажыл. Ынчан ынаар аппаар чуруумну ам тырттыртып алыйн дээш — деп бо.

— Дөртен бештинде чыпшырар чурууун ынча назы чеде бергеш тырттырып алза эки ыйнаан, дуңмазы — дидим.

— Силер меңээ айтыышкын берип, ёзуургап турбайн дүрген тырттырыңар. Дөртен хар ажа бергеш, кым ыяттпайн чурукка тырттыртып чыдар боор. Бир эвес мээң-биле маргыжар болзуңарза, ам бо дораан Клара Дамдыновнага баргаш, хомудаар мен! — дээн.

Дүрген-не тырттырып берген мен. Хомудаар болза оон эки чүү үнер боор — директорувус келген улустуң негелделерин шупту чөптүг, а мээң чугаалаан арга-сүмелеримни шупту чазыг кылдыр санаар кижи-ле болгай...

В. МОНГУШ.

Бажың чанын харап көрдаап
Бараан көстүр, селбер
чүл ол?
Кандыг кижи дүктүг
бөргүн
Каапкан чоор, чоокта
көр.
Кандаай чүвел, элдептиин,
Кара шуру. Карактар
бе?..
Богда сүлде, бөрт эвес
Моң баштыг хава
ышкажыл!

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — «Москвадан эң ырак кыдыглар чедир». Документалдыг телефильм. 9.20 — Чоннуң аялгалары. 9.35 — «Часкы кыйгырыг». Шүлүглел композициязы. 10.05 — «Өңнүктерни экран чыып турар». 10.40 — Документалдыг фильм. «Улуг чоннуң шыны». 11-ги фильм. — «Совет хевир». 11.55 — Бүгү-эвилелдиң телевидение конкурузу. «Эш ыры». 12.40 — Б. Шевелева. «Остравада көвүрүг деп шүлүглел». 13.00 — «Час дүшкен, часка — орук». 13.45 — Москва. Кызыл шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатканн дамчыдылга. Дамчыдылга доозулган соолунде — «Хүнге болгаш хат-салгынга уткуштур» деп пионерлерниң концерти. 16.00 — Курувениң академиктиг Топ ойнаарактар театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 17.10 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 17.20 — «Сантьягода чаъстап турар». Уран-чечен фильм. (Франция болгаш БУР). 18.45 — «Хлебтиң өңү». Мультфильм. 19.00 — Май 1-ниң байырлал концерти. 21.00 — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлалының дугайында репортаж. 22.00 — «База катап сылдыс шагы» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 23.00 — Футбол тайылбыры. 23.30—23.40 — Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Пионерлер салгынчыларының ырлары. 9.05 — Шүлүглел. Александр Жаров. 9.35 — «Орус угулзалар» деп чоннуң хөгжүм херекселдериниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

9.55 — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлал чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлден дорт дамчыдылга.

МОСКВАДАН

11.50 — «Чер адаа-биле эртер орук». Мультфильм. 12.10 — «Волга», «Чеди хел» деп документалдыг фильмнер. 12.40 — Бичии уругларга кыска уран-чечен телефильмнер: «Флигельге орт», «Дуран херекселдери», «Каяа болганыл, каяа дыңналганыл?». 13.45 — Москва. Кызыл шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан дамчыдылга. 15.30 — «Хүнге болгаш хат-салгынга уткуштур». Бичии уругларга концерт. 16.00 — Социалистиг чурттарның найысылалдарынга. Кино тайылбыры. 16.40 — Ю. Казаков. Рассказтар. РСФСР-ниң алдарлыг артистери Н. Гундарева, Г. Фролов номчуур.

КЫЗЫЛДАН

17.10 — «Май 1-ни Тывага байырлап турары». Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни байырлап турар дугайында репортаж.

МОСКВАДАН

17.25 — Нептеренгей классиктиг хөгжүмнүң концерти. 18.10 — «Космостан харыы» деп эртем-нептерелдиг фильм. 18.30 — А. Сафонов — «Хүлүмзүрүг дээш миллион». Моссовет аттыг Курувениң академиктиг театрының фильм-шиизи. 20.00 — Чапсар уезинде бичии уругларга «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» деп дамчыдылга. «Пионерлер ордузунга келген Иванушка». 21.00 — Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни байырлаан дугайында репортаж. 22.00 — «Чаа аттракцион». Уран-чечен фильм. 23.30—00.00 — Классиктиг хүреш талазы-биле Европа чемпионады. Швециядан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге өл хар чаар. Мурнуу-барыын углуг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 17—22, чамдык черлерге — 10—15, дүне — 3—8 градус чылыг, чамдык черлерге — 0—5 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы 18—20, дүне — 4—6 градус чылыыр. Автоoруктарга көстүрү эки.

КИНО

МАЙ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Белые росы» 12.00, 13.40, 15.20, 17.00, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 10.00, 15.10, «Королевство кривых зеркал» 11.50, 13.30, «Рецепт её молодости» 17.00, 18.55, 20.50 (узаткан) шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Подранки» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Сказка странствий» 13.00, «Дерсу Узала» 15.00, 18.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 14.00, 16.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыпды 15.00, «На перевале не стрелять» 16.40 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжиг амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2110.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00924.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 103 (12493) | 1984 чылдың май 2, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

Тайбың, демократия болгаш социализм дээш империализмге удур демиселге ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни делегейниң бурунгаар депшилгелиг кижи төрелгетени, бүгү совет улус, ооң иштинде Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың ажылчы чоннары политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүннүң байдалынга демдеглеп эрттирген.

МАЙ БИРНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТАРЫНЫҢ АДАА-БИЛЕ

Май 1-ниң байырлалын Москваның ажыл-ишчилериниң эрттиргени

Москваның Кызыл шөлге ажылчы чоннарның чыскаалы болган.

Бистиң бөмбүрзээвисти ак-көк деп адап турар — ол космостан ындыг кылдыр көстүр. Ынчалзажок Май Бирниң хүнүнде ооң кол өңү кызыл болуру чугаажок. Күш-ажылдың кижилериниң улуг акы-дуңмалышкы ёзузунга шынчы болурунуң даңгыраан берип турар ажылчын колонналарының туктары делегейниң кырында изиг чалбыыш дег тиилелгелиг чалгып турар. «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп, Май Бирниң тугунда бижээн, ынчаарга аңгы тулчуушкуннарының баррикадаларынга төрүттүнген ол дайынчы кыйгы империализмге удур, тайбың демократия болгаш социализм дээш демиселчилерниң ниити одуруунга бодунуң турар черин кижи бүрүзүнүң тып алырынга онза медээ болуп турар.

Совет кижилер, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның төөгүде баштайгы социалистиг күрүнезиниң хамаатылары, делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнде бүгү делегейде аңгы талазы-биле акы-дуңмаларынга изиг байырны чедирген.

Тайбың, күш-ажыл, Май Бир — ол сөстерни төөгү боду-ла чалаган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Май Бирниң бүдүүзүнде Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкынга мынча деп онзалап демдеглээн: «Ажылчын аңгы бодунуң бүдүжүнүң талазы-биле — бүдүрүкчү аңгы болуп турар». Совет улустуң — коммунизмниң тургузукчузунуң ажыл-херээ болгаш бодалдары тургузуушкун дугайында сагыш салыышкыны-биле, тайбыңче тура-соруу-биле долдунган. Бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага болган Май Бирниң чыскаалы ону кайгамчык тодаргайы-биле бадыткаан.

Совет кижилерниң кылып турар бүгү чүүлдери, оларның бүдүрген ижи, пландары болгаш ынаныштары Кызыл шөлдүң байырлал шинчи кирген шимелдезинден илереп турар.

ГУМ-нуң бажыңында — К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң портреди чураан кызыл пөс, оларның аттары бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга социал чөптүг чорук болгаш аас-кежик дээш демиселдиң соруктандырыкчы сүлдези болу берген. «Коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!» дээн кыйгырыг кызыл пөсте чайнап турар.

Лениннiң тургусканы коммунистер партиязы ооң айыткан оруу-биле бүзүрелдиг чоруп орар. Чогум-на Октябрьның баштыңчызының чагыгларынга шынчы болур чорук — партияның ажыл-чорудулгазынга салгалдыг болурунуң үндезини, сайзыраңгай социализм ниитилелиниң бүгү талазы-биле болбаазыраңгайжыдарының талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылдың чедиишкининиң магадылалы болуп турар, ол болза партияның болгаш чоннуң стратегтиг сорулгазы болур. Оларның бузулбас чаңгыс эвин, ленинчи угланыышкынының хажык чогун, СЭКП ТК-ның февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнары, ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар, ооң бирги сессиязының ажылы база катап бүзүрелдии-биле бадыткап көргүскен.

ССРЭ-ниң күрүне тугу, эвилелдешкен республикаларның туктары чурттуң кол шөлүнүң кырында чалгып турар. Кремльдиң хаязында — ССР Эвилелиниң сүлдези болгаш бистиң хостуг болгаш дең эргелиг республикаларывыстың сүлделери — совет улустарның бузулбас акы-дуңмалышкы чоруунуң херечизи.

Спасск суурганызында шактың айтыр согуну онда чоокшулап келген. Күш-ажылчы Москваның төлээлекчилериниң баштайгы колонналары Кызыл шөлге кирип келген. Чыскаалганнарның кырында — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннериниң портреттери. Кыдыын хаажылап каан тукта — транспарантыда эш К. У. Черненконуң мынча дээн сөстерин бижип каан: «Ленинниң чагыгларын эдерерингe бистиң партиявыстың, бистиң чонувустуң белени хажык чок».

Чыскаалдың киржикчилери шөлдүң канчаар-даа аажок улуг девискээринге дөрт колонналар кылдыр чыскаалып алган. СЭКП ТК-ның Май Бирге кыйгырыгларын бижээн транспарантыларны туткан чоруп органнар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, ооң Төп Комитединиң дараазындагы Пленумнарының тодаргайлааны партияның болгаш чоннуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннарында тодараттынган.

«Тайбынның совет программазын амыдыралга боттандыраалыңар!» деп плакаттарның бирээзинде бижип каан. Ийет, тайбың — социализмниң идеалы. Төөгүзү тайбың дугайында ленинчи декреттен эгелээн бистиң чуртувус Ак бажыңның өнчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннериниң бузуузу-биле ондактыг кылдыр чидигленген делегейниң амгы нарын байдалының үезинде-даа чер кырынга тайбынны хажык чок камгалаарын үргүлчүлеп турар. Империализмниң агрессчи күштеринге удур, ядролуг дайынның айылын чайладыры дээш, массалыг узуткаашкынның ядролуг, химиктиг база өске-даа чепсектерин хоругдаары дээш демиселди калбартыр дээн СЭКП ТК-ның кыйгырызы — бөмбүрзектиң бүгү кижилеринче угланган.

Ажылчыннарның мөге холдарында туткулаан кызыл туктар хөлбеңнеди хадаан кызыл пөсте мынчаар бижээн: «Делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң эвилели быжыгып турзун!» Амгы үениң ол үш кол күштериниң аразында ыяк харылзаазын Май Бири улам быжыглап турар.

Индирде олуттарны партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, Октябрь революциязының база Адачурттуң Улуг дайынының киржикчилери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери ээлепкен. Чалатканнарның аразында — баштайгы беш чылдарның шалыпчылары болгаш бистиң хүннеривистиң маадырлары — бүдүрүлгениң мурнакчылары болгаш чаартыкчылары, эртемниң, литератураның, уран чүүлдүң көскү ажылдакчылары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары.

Май Бирни уткууру-биле совет найысылалга хөй санныг даштыкы аалчылар — делегейниң чүс ажыг чурттарының профэвилел организацияларының болгаш ажылчын шимчээшкиннериниң төлээлекчилери, Профэвилелдерниң бүгү делегей федерациязының, делегейниң өске-даа организацияларының төлээлекчилери, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш көскү демиселчилер четкилеп келген. Москвага байырлал чыскаалынга оларның киржилгези — пролетарлыг интернационализмниң, чаагай сеткилдиг кижилерниң делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының база бир илерээшкини.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларын москвачылар болгаш найысылалдың аалчылары «Ура!» деп лозуннар-биле, дыңмыттыг узуктелиишкин чок үр адыш часкаашкыны-биле чүректиң ханызындан изиг байырны чедирип, уткааннар. Эштер **К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** олар Мавзолейниң төп индиринге үнүп келгеннер. Сураглыг шериг начальниктери база аңаа турган.

Часкы эртен Кремль курантыларының 10 кагыышкыны байырлал ырызының аялгазы-биле тутчу берген. Май Бирниң байырлалынга, улуг совет улуска болгаш ооң дайынчы авангарды — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар

(Уланчызы 3-кү арында).

ТЫВАГА МАЙ БИРНИ БАЙЫРЛААНЫ

Частың, күш-ажылдың, тайбыңның байырлалы — кайгамчык. Май тыва черде аалдап келген. Республиканың 40 чыл болур юбилейинге шудургу белеткенип турар ажылчы чоннар, студент аныяктар, хоочуннар ол байырлалды өөрүшкү-биле уткаан.

Республиканың хоорай, суур бүрүзү шиметтинген. Кызыл туктар, лозуң, плакаттар часкы салгынга хөлбеңнедир киискээн, кижилерниң арын-шырайында өөрүшкү-маңнай долган.

Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан байырлыг чыскаал чурттакчылыг черлерге болгулаан. Оларның киржикчилери частың байырлалын бедик көдүрлүүшкүннүг демдеглевишаан, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики база даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкын үезинде чугаазын изиг-биле деткип турарын илергейлээннер.

Кызыл

Час бодунуң ширин чаңын Май 1-де «чымчадыпкан». Бурунгу хүнге чедир дүдүскектиг дунааргай-даа болза, кызылчыларның байырлыг чыскаалче үнер хүнүнде ажылчы чоннуң сагыш-сеткилинге чагырткан чүве дег, хүннээректеп келген. Хөлбеңнээн кызыл туктар, дээрже удаа-дараа ужукан шарлар байырлалды улам каастаан.

Эртенгиниң тос шак чедип турда-ла, найысылал хөлзээнниг апарган. Чурттакчылар боттарының колонналарының турар черлеринче далашкан, байырлал шинчи кирип каастаан машиналар ол-бо шуушкан, ында-мында ыры-шоор, хөгжүм-музыка диңмирээн.

Кызыл хоорай хүнден хүнче өзүп турары кымга-даа билдингир. Ында чурттакчыларның, чыскаалдың киржикчилериниң саны база көвүдээн. Ынчангаш колонналарның турар чери безин дыка узааң. Мурнуку чылдарда чыскаалганнар Н. Гастелло аттыг парктың аксынга, Алдан-Маадыр аттыг музейниң болгаш Кадык камгалал министерствозунуң, Күрбанкының чанынга чыглып турган болза, дүүн ооң «кудуруу» узун болган. № 4 болгаш 5 колонналар Кочетов кудумчузунда «Мөңгүлек» гостиницаның, Тываның дылдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң чанынче үнүп келгеннер. Ооң соондагы колонналарга кирген чыскаалганнар профоблчөвүлелдиң бажыңын, «Найырал» кинотеатрның чанынга, харын-даа харылзаа белдириниң, «Аялга» магазиниң чанынга чедир шөйүлген.

10 шак. Колонналар шимчеп үнүпкен. Чыскаалганнарның эң мурнунга найысылалдың спортчулары чораннар. Оларның кеттингени шиник. Эки тура спорт ниитилелдери тус-туста эрткеннер. Оларның эмблемаларын эң көскү кылдыр сиилбип кылган. Республиканың сураглыг спортчулары база байырлыг чыскаалдың одуруунга чорааннар. Хостуг хүрешке ССРЭ чемпиону Александр Доржу «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүнү. Ол — чыскаалганнарның аразынга бар чораан.

Бистиң чуртувустуң келир үедеги хамаатылары, амгы үедеги чаштар — байырлыг чыскаалдың мурнуку одуруунга чоруур чаңчыл апарган. Бо удаада база хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери Ленин шөлү-биле эрткеннер. Шарлар, чечектер туткулаан чаштарның айырак-чайт идик-хеви часкы хүннүң улам чырыткандыг, сеткилдерни улам сергедип кээр.

Каш ай болгаш 40 харлаар Совет Тываның найысылалында дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилери, сургуулдары эртерге, СЭКП ТК-ның «Оолдар болгаш кыстар! Билиглерни, культураны, профессионал мергежилди кызымак шиңгээдип алыңар!» деп кыйгырыы чаңгыланган. Келир үениң специалистери аңаа диңмиттиг «Ура!» деп хардылааннар. Ажылчын аңгының база көдээниң ишчилериниң салгакчылары — профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары база оларның соо-биле сергек-омак базып органнар.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының, Май мурнунуң социалистиг чарыжының тиилекчилери болган бүдүрүлгелериниң коллективтери Май 1-ге тураскааткан байырлыг чыскаалга бедик көдүрлүүшкүннүг киришкеннер. Ылаңгыя «Тыва септелге тудуг» трестиң, № 48 тудуг эргелелиниң, Кызылдың дааранылга фабриказының ажылчыннары Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, планныг онаалдаларын бо чылдың эгезинден бээр чедиишкиннииг күүседип келгеннер.

Оларның аразында Кызылдың үлетпүр бараанналарының садыының ишчилери база бар. Ооң коллективи он бирги беш чылдың үшкү чылында планныг онаалдазын күүсетпээн, садып алыкчыларның негелде-хереглелин бүрүнү-биле хандырып шыдаваан. Ынчалза-даа бо чылдың эгезинде бар аргаларны, курлавырларны коллектив санап көргеш, четпестерни чайладып, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур аргалар бар деп түңнелди үндүрген. Аңаа чүү идиг болганыл? Бирги ээлчегде сагылга-чурумну экижиткени, хандырылганың культуразын бедиткени, республиканың юбилейинге тураскааткан социалистиг чарышты улам калбартканы болур. Ооң мурнакчылары А. Бойкина, Г. Барыбина, Ч. Саая, Т. Градунцова, И. Декабрь болгаш өскелер-даа чыскаалга дыңзыг базымнарлыг эрткеннер.

Тываның сүт комбинадының коллективи планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген. Бо чылдың эрткен айларында ол коллектив чедиишкинниг ажылдаан: бирги кварталда продукция сайгарар планын 102,8 хуу күүсеткен, апрельдиң даалгазын хуусаадан эрте боттандырган.

Сүт комбинадының хоочуннары Г. Фадиенко болгаш А. Сундуй-оол олардан интервью алган бис.

— Тайбыңның байырлалы кымга-даа өөрүнчүг — деп, олар чугаалады лар. — Тайбың чурттаары, күш-ажылчы маргылдаага киржири, чаштар өстүрери дег магалыг чүве чок. Ол дээрге, ёзулуг аас-кежик-тир. Ындыг аас-кежикти совет кижилерге кезээде турзун дээш могаг-шылаг чок туржуп турар Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илередип чоруур бис.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкын үезинде чугаазында ажылчын кижи дугайында сагыш салыышкын сиңниккен дээрзин демдеглеп, ооң салган сорулгазын боттарынга база дорт хамааржыр кылдыр хүлээп ап турарын сүт комбинадының ажылчыннары чугаалады лар.

— Чепсегленииишкинни бис дески кызырар талазы-биле эш К. У. Черненконуң чугаазында кирген саналдарны изиг-биле деткип турар бис — деп, Галина Дмитриевна чугаалады. — АКШ болгаш НАТО чурттарының баштыңнары мындыг чырык, чаагай амыдыралчы кичээнгейлиг көргеш, кижи төрелгетенге тайбыңның эргежок чугулазын ханызы-биле медереп билгеш, чепсээн кызырып, харын-даа узуткаар болза, Совет Эвилели ону өөрүп хүлээп алыр дээрзин удуртукчу чугаалаан. Бистиң тайбың политикавыстың угланыышкыны ол дээрзи кижи бүрүзүнге билдингир.

Ленин аттыг шөлдеп чыскаалганнар шуужуп эртипле турган. Оларның арын-шырайында өөрүшкү-маңнай чайыннаан. Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чаңгыс эп-сеткилдиин дүүнгү байырлыг чыскаал база катап көргүскен.

(Уланчызы 2-ги ардында).

ЧУРУКТАРДА: Май 1-ниң байырлыг чыскаалында.

МАЙ 1-НИ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

Бай-Хаак

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү —Май 1-ниң бүдүүзүнде район төвү Бай-Хаак суурнуң клувунга ажылчы чоннуң төлээлекчилери чыылган. Аңаа тайбыңның, күш-ажылдың байырлалынга тураскааткан байырлыг илеткелди райкүүском даргазы Т. С. Тюлюш кылгаш, чыылганнарга байыр чедирип, байырлалды таңдыжыларның кедүрлүүшкүннүг утканын демдеглээн.

Байырлалга тураскааткан хуралдар районнуң ажыл-агыйларынга, албан черлеринге, организацияларга база эрткилээн.

Май 1. Эртенгиниң он бир шакта район төвүнүң чурттакчылары байырлал чыскаалынче бир демнит үнүпкеннер. СЭКП райкомунуң бажыңының чанында индирге партия райкомунуң бюро кежигүннери, райкүүскомнуң харысалгалыг ажылдакчылары, бүдүрүлгелериниң мурнакчылары турганнар.

Ажылчы чоннарның чыскаалын уруглар спорт школазының сургуулдарының колонназ ажыткан. Ооң соонда Бай-Хаак школазының өөреникчилериниң, башкыларының колонназ өң-баазын чечектер, транспарантылар туткан, омак-хөглүг эрткен.

Күш-ажылчы коллективтерниң колонналарының эң бажында Таңдының ыяш ажыл-агый чериниң коллективи чорупорган. Олар бирги квартал планнарын чединшкинниг күүсеткеш, партия райкомунуң, райкүүскомнуң үлетпүр бүдүрүлгелер аразында шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Оларның соо-биле № 585 КМК, амыдырал хандырылга комбинады, коммунал ажыл-агый чери, коммунэнерго, райпо, оруктудуг участогу, өске-даа коллективтер, албан организациялар эрткилээн.

Чыскаал соонда спортчу маргылдаалар — ча адарының, хол, бут бөмбүктериниң маргылдаалары, өске-даа оюннар болгулаан, ажылчы чон селгүүстеп эки дыштанган.

Тэли

Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан байырлыг хурал Тэлиниң Культура бажыңынга апрель 30-де болуп эрткен. Хурал соонда концерт болган.

Май 1. Районнуң чурттакчылыг черлери байырлал шинчи киир дериттинген.

Лозуңнар, туктар, өң-баазын чечектер, шарлар-биле дериттинген колонналар Май Бирниң чыскаалынга киржири-биле СЭКП райкомунуң чанынга чыглып келген. Ажылчы чоннарның чыскаалының мурнунда болган митингиге СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары А. С. Дембирел чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалааш, районнуң ажылчы чонунуң Май мурнунуң социалистиг чарыжынга доктааган.

Дыка хөй бүдүрүлгелер, күш-ажылчы коллективтер бо чылдың дөрт айларында эки ажылдап, байырлалды күш-ажылчы чединшкиннерлиг уткаан. Оларның чамдыктары бо: районуң, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын эки көргүзүглерлиг күүсеткен. «Кара-Хөл» совхозтуң ишчилериниң бирги квартала төлептиг ижи СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле демдеглеттинген.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң «Кара-Хөл», «Бай-Тал» совхозтарда комплекстиг хүлээп алыышкын пункту-ларының ажылдакчылары кедээ чонга ачы-дуза чедирерининң дөрт айларының планныг онаалдазын 125, 115 хуу күүсеткен. Тудут-септелге участогунда Н. Чамыяң удурткан бригада дөрт айларның планын 130 хуу күүсеткеш, байырлал мурнунуң чарыжынга бүдүрүлгечи эки көргүзүглерлиг ажылдаан.

Ажылчы чоннарның чыскаалын күш-культуржуларның колонназ ажыткан. Оларның соондан Тэли ортумак школазының башкыларының, өөреникчилериниң колонналары эрткен. Дараазында район төвүнүң бүдүрүлгелериниң, албан, организацияларының коллективтери чыскаалган.

Ол хүн районнуң чурттакчылыг черлеринге спортчу оюннар болгулаан.

Туран

Район төвүнге Май 1-ниң байырлыг чыскаалы митинг соонда эгелээн. Хоорайның төп шөлүн таварыштыр Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларының портреттерин, транспарантылар, лозуңнар, туктар туткан, арыннарында өөрүшкү, хүлүмзүрүг долган, каткы-хөглүг школачыларның, ажыл-ишчилериниң колонналары эртип турган.

Районнуң ажыл-ишчилери май байырлалын күш-ажылчы белектер-биле уткаан. Районнуң үлетпүр комбинады бараанныг продукция бүдүрер планын 102,7, а ону саарарының планын 102 хууларга күүсеткен. Ол ышкаш районнуң септелге-тудуг участогунуң болгаш орук септелге-тудуг эргелелиниң коллективтери планныг онаалдаларын боттандырганнар.

Бии-Хем районнуң кедээ ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында эът, сүт бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүсеткеннер. Механизаторлар часкы хову ажылдарынче организастыг кирипкен, шык базырылыышкынын өй-шаанда дооскан.

Байырлал хүнүнде районнуң чурттакчылыг чер бүрүзүнге спортчу оюннарны организастаан, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттерин бараалгаткан.

Самагалдай

Байырлалга тураскааткан район төвүнүң ажылчы чоннарының хөй кижи киржикчилиг хуралы байырлал бүдүүзүнде болган. Район төвүнүң кудумчулары, төп шөлү байырлал шинчи кирген, кызыл-айыраң кылдыр шиметтинген.

Май 1-ниң байырлыг колонназ эгелээн. Ооң соон дарый он бирги беш чылдың дөртку чылын бедик күш-ажылчы чединшкиннер-биле эгелээн, бирги кварталдың болгаш дөрт айларның планныг онаалдаларын күүседип алган районнуң күртывыш болгаш ыяш ажыл-агыйларының, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, № 1070 КМК-ның коллективтери эрткилээн. Чыскаалганнарның холдарында «Тайбың делгерезин!», «Май 1 делгерезин!» дээн лозуңнар болгаш туктар хөлбеңнедир киискип чораан.

Байырлыг хуралдар совхозтар төптеринге база болгулаан. Совет Тываның юбилейлиг чылынга тураскааткан социалистиг чарышка кедээниң бүгү ажыл-ишчилери киржип турар. Бирги кварталдың түңнелдери-биле хойжулар «О. Шынаа» совхозтан Ч. Санааның болгаш «Чодураа» совхозтан И. Данзырүнүң, саанчылардан «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының саанчылары О. Баткар, К. Увангур, К. Оюн болгаш оон-даа өске ишчилерниң көргүзүглери бедик болуп, олар тайбыңның, күш-ажылдың Май байырлалын күш-ажылчы чединшкиннер-биле уткааннар.

Чыскаал соонда спортчу маргылдаалар болгулаан. Аңаа 32 улуг, 16 бичии мөгелериниң хүрежи солун болган.

Чадаана

Частың, тайбыңның болгаш күш-ажылдың байырлалын районнуң ажылчы чоннары бедик кедүрлүүшкүннүг уткааннар. Байырлал бүдүүзүнде суурларга, тус-тус бүдүрүлге, албан, организацияларга Май Бирге тураскааткан хуралдар эрткилээн. Май мурнунуң чарыжының тиилекчилерин тодарадып, мурнакчыларны шаңнап-мактаан.

Районнуң ажыл-агыйларындан «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар, Дөргүн, Арыг-Бажы сүт-бараан фермалары чединшкинниг ажылдаан, район ниитизи-биле бирги кварталда күрүнеге сүт садар планын ыракта ажыр күүсеткен. Чадаана АТБ-зи, Чадаананың хөмүр-даш разрези, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели Май мурнунуң күш-ажылчы ээлчээнге багай эвес көргүзүглерлиг киришкеннер. Районнуң шупту ажыл-агыйлары шык базырылыышкынын мурнуку чылдарга бодаарга эки чорудуп турарлар.

Май Бирниң эртенинде Чадаана хоорайга ажылчы чоннарның чыскаалы болган. СЭКП райкомунуң ийиги секретары Д. Н. Ховалыг чыылганнарга байыр чедирип, чүве чугаалаан. Чыскаалганнарның колонналары кесү, чараш кылдыр шиметтинген. Чыскаал соонда Чадаанага волейбол, шыдыраа маргылдаалары эрткилээн.

Районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери хову турлагаларынга концерттерни көргүскен. Спортчу оюннар, маргылдаалар өске суурларга база эрткен.

Хандагайты

Өвүрнүң суурларынга Май 1 байырлалын уткаан хуралдар хөй кезиинде апрель 30-де болгулаан. Аңаа күш-ажылчы коллективтерниң төлээлери бо чылдың эрткен айларында боттарының чединшкиннерин чугаалашкыжаан, байырлалга уткуштур алган хүлээлгелериниң күүселдезин түңнээннер.

Дүүн Хандагайтының ажыл-ишчилери байырлыг чыскаалче өөрүшкү-маңнайлыг, хей-аъттыг, чаңгыс кижи дег, демниг үнгеннер. Колонналарның мурнуку одуруун районнуң мурнакчы коллективтериниң төлээлери ээлээн. Ленинчи партияга, совет улуска алдар болдурган лозуң-плакаттар туткулаан чон Май 1-ниң байырлыг чыскаалынга омак-серген, соруктуг чорупорганнар.

Май 1-ниң байырлалы совхозтар төптеринге болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге база байырлыг байдалга эрткен. Каяа-даа ыр-шоор, оюн-тоглаа, каткы-хөг диңмиттелип турган.

Чыскаал сөөлүнде волейболга, баскетболга, баг кагарынга, шыдыраага маргылдаалар, концерттер, өске-даа массалыг оюннар болгулаан.

Сарыг-Сеп

Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни районнуң күш-ажылчы чону чединшкинниг уткаан. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге тураскаал чанынга ажылчы чон бир демниг чыглып келген. Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Ч. А. Удумбара митингини ажыткаш, СЭКП райкомунуң бирги секретары В. А. Бакулинге сөс берген. Ол бирги кварталдың түңнелдерин чугаалаашпаан, часкы хову ажылдарының организастыг чорупп турарын дыңнаткан.

Митинг соонда ажылчы чонуң чыскаалы болган. Совет чазактың үндезилекчизи В. И. Ленинниң, СЭКП Төп Комитединиң Политбюро кежигүннериниң портреттерин, тус-тус эмблемалыг «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп бижиктерлиг рапорт-плакаттарлыг школачылар, албан-хаакчылар индир баары-биле омак-хөглүг эртип турган. Школачыларның соондан мурнакчы коллективтер — районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң, үлетпүр комбинадының дээш өске-даа коллективтер удаа-дараа эрткилээн. Каа-хемчилер Май 1-ниң байырлалынга шак мынчаар организастыг киришкен. Ол хүн байырлалга тураскааткан спортчу маргылдаалар болгаш оюн-тоглаа солун болган.

Тоора-Хем

Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлыг чыскаалынга районнуң болгаш Тоора-Хем суурнуң чурттакчылары эки белеткелдиг киришкен. Байырлал бүдүүзүнде-ле суурнуң кудумчуларында Май 1-ге тураскааткан күш-ажылчы кыйгырыглар, лозуң, плакаттар болгаш кызыл туктугаштарны аскылаан.

Эртенгиниң тос шак четпээнде-ле арыннарында өөрүшкү чайнаан улуг-биче тоора-хемчилер суурнуң кол кудумчузунга албан организация, коллективтер аайы-биле чыскаалыпкаш, Май 1-ниң байырлыг чыскаалынга киришкеннер.

Колонналың бажынга чаңчыл ёзугаар ортумак школаның, уруглар албан черлериниң ажылдакчыларының, ооң соонда бирги кварталда эки ажылдаан мурнакчы бүдүрүлгелер — көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның бот-орулга-чарылгалыг участогунуң, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң база аңнаар ажыл-агыйының коллективтери болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилери эрткеннер.

Оларның соонда ыяш ажыл-агыйының, коммунал ажыл-агыйның болгаш оон-даа өске албан, организация, бүдүрүлге коллективтери «Май 1 делгерезин!», «Делегейге тайбың!», «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы күш-ажыл!» деп кыйгырыглыг лозуңнар-биле чаңгыс кижи дег организастыг эрткен.

Күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле планныг онаалдазын ажыр күүсеткен мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи — «Май 1» совхозка байырлыг чыскаал база организастыг эрткен. Ол хүннерде районнуң чурттакчылыг черлеринге спортчу маргылдаалар болгаш дыштаныкга кежээлери организастыг эрткен.

Шагаан-Арыг

Май 1-ниң байырлалы Улуг-Хем районга кедүрлүүшкүннүг байдалга эрткен. Совхозтар төптеринге, Шагаан-Арыгга, Чаа Шагаан-Арыгга чон байырлалдың чыскаалынга организастыг киришкен.

Шагаан-Арыг хоорайның ажылчы чонунуң чыскаалын эвилелдешкен республикаларның тугун туткан мотоциклистер колонназ ажытканы — улуг совет улустуң бузулбас найыралының демдээ болган. Школаларның өөреникчилер, башкылар колонназ ырлыг-хөглүг эрткен. Оларның холдарында хөй санныг лозуңнар, плакаттар, янзы-бүрү өңнүг шарлар, туктугаштар.

Дараазында колонналарга бирги кварталда социалистиг чарыштың тиилекчилери коллективтер эртип турган. Бүдүрүлгечи эки көргүзүглери дээш I кварталда СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профэвилелдерниң база партия райкомунуң, райкүүскомнуң шилчиир кызыл туктарын алган Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи чораан. Мурнуку одуругда бүдүрүлгениң мурнакчылары уолаачы О. К. Дагба, бригадир Н. Сапоров болгаш оон-даа өскелер бар болган.

Бирги кварталдың болгаш апрельдиң планын чединшкинниг күүсеткен райпо коллективиниң колоннаазында мурнакчы садыгжылар Анай Тырыш, Шир-оол Шивит, Оксана Тумат болгаш өскелер бар.

Үс заводунуң, районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң, ыяш ажыл-агыйының болгаш оон-даа өске коллективтерниң колонналары чыскаалга киришкен.

Чаа Шагаан-Арыгның кудумчуларында кызыл туктар киискээн, лозуң, плакаттарны хөйү-биле аскан. Чыскаалчыларның колонналары чараш, шиник каасталгалыг болган.

Эвилелдешкен республикалар туктарын туткан уругларның спорт школазының аныяк спортчулары чаа шагаан-арыгжыларның чыскаалын ажыткан. Школачыларның айыраң чараш чечектер дег одуруглары чалыы хоорайны улам-на байырлал шинчи киирип, чыскаалган бүгү чонуң сагыш-сеткилин сергедип, өөртүп турган.

Бо хоорайда эң-не массалыг болгаш кол мергежил — тудугжунуу. Ынчангаш тудуг организацияларының колонналары көрүштүг, үлегерлиг-биле шиметтинген. Эрткен чылын болгаш бо чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың тиилекчизи № 586 КМК-ның коллективи мурнуку одуругну ээлээн. Ында мурнакчы тудугжулар Каң-оол Доңгак, Василий Дундуй болгаш оон-даа өскелер бар. № 18, 20 КМК-ларның тудугжулары эрткилээн.

Байырлал хүннеринде суурларга, район төвүнге спортчу маргылдаалар, концерттер болган. Чаа Шагаан-Арыгга уругларның спорт школазының шөлүнге 64 улуг мөгениң, 34 аныяк мөгениң хүрежи болган. Ол ышкаш шой кедүрерин, футболга, баскетболга районнуң бирги чери дээш маргылдаалар эрткен. Аът чарыжын хөй санныг көрүкчүлер сонуургаан.

Эрзин

Бүгү чурттаазында дег, Эрзин суур болгаш районнуң совхозтарының төптери байырлал шинчи киир шиметтинген. Байырлал бүдүүзүнде районнуң Культура бажыңынга хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтериниң төлээлекчилериниң байырлыг хуралы кежээкиниң алды шакта эгелээн. Аңаа Эрзин райкүүскомунуң даргазының оралакчызы Х. С. Кара-оол илеткел кылгаш, районнуң ажыл-агыйларының күш-ажылчы чединшкиннерин од демдеглээн. Хурал соонда уран чүүл школазының улуг концертин чыылганнар сонуургап көрген.

Май 1-де ажылчы чоннарның демонстрациязы он шакта байырлал митингизи-биле эгелээн. Митингиге СЭКП райкомунуң бирги секретары Ч. М. Аваа чүве чугаалаан. Ооң соонда районнуң интеллигенциязының мурнундан санитар эпидемиологтуг станцияның улуг эмчизи Н. Д. Ооржак, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары О. К. Дамдын, тудуг септелге участогунуң бригадири Сергей Даваа, Эрзин ортумак школазының сески классчызы комсомолчу Чечена Нүрзет олар база чүве чугаалааннар.

Районнуң ажылчы чонунуң байырлыг чыскаалының соонда стадионга хүреш болгаш спортчу оюннарга маргылдаалар орайга чедир үргүлчүлээн.

Тайбыңның, күш-ажылдың болгаш Майның байырлалын районнуң харылзаа бeлдиририниң, тудуг-септелге участогунуң, коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң коллективтери бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылчы чединшкиннер-биле уткуп, серген сеткил хөөннүг байырлааннар.

Кызыл район

Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суур Май 1-ниң хүнүнде эрте одунган. Кызыл туктар, лозуңнар-биле шиметтинген кудумчуларны каас-шиник кеттинген кижилерниң хөглүг ыры-шоору улам-на аян киирген. Школаларның, бүдүрүлгелерниң, организацияларның коллективтери чыскаалга киржири-биле ында-мында чыглып эгелээн. Районнуң «Мир» культура бажыңының чанынга байырлыг митинг соонда чыскаал эгелээн.

Көк-Тей ортумак школазының аныяк спортчулары байырлал чыскаалын ажыткан. Ортумак школаның башкылар, өөреникчилер, уруглар садының коллективтери баштайгы колоннага эрткен. Бирги кварталда социалистиг чарыштың тиилекчилери: мал ажыл-агыйының продукциязын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын ажыр күүсеткен «Көк-Тей» совхозтуң болгаш районнуң мурнакчы бүдүрүлгелериниң, септелге-тудуг эргелелиниң, районнуң коллективтериниң колонналары аянныг чараш шиметтинген, лозуңнарны, транспарантыларны хөйү-биле тудуп чорааннар. № 2, 62, 1317 КМК-ларның, тускайжыттынган мехколоннаның тудугжулары «Тайбың, күш-ажыл, Май!», «Тайбың делгерезин!» дээн лозуңнарны, кызыл туктарны киискидип, хөйү-биле туткулааннар.

Районнуң холуңкан садының, ыяш-ажыл-агыйының, кедээ ажыл-агый эргелелиниң, ветэмнелгениң, күш фабриказының, теплица комбинадының болгаш оон-даа өске албан, организацияларның коллективтери Май 1-ниң чыскаалынга организастыг киришкен.

Байырлал бүдүүзүнде район төвү Каа-Хем суурга Май 1-ге тураскааткан байырлыг хурал болуп эрткен. Байырлал хүннеринде район төвүнге болгаш суурларга солун программалыг концерттер, волейболга, шыдыраага, футболга, тыва хүрешке спортчу маргылдаалар эрткен.

Кызыл-Мажалык

Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1 байырлалынга тураскааткан байырлыг хуралдар район төвүнге болгаш өске-даа чурттакчы суурларга болган.

Май 1-ниң хүнүнде Кызыл-Мажалыкка ажылчы чоннарның чыскаалы эрткен. Чыскаал үезинде митингиге СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң бирги секретары Б. С. Нүрзет чүве чугаалаан. Сес колонналарның эң бажында социалистиг чарыштың тиилекчилери, районнуң мурнакчы күш-ажылчы коллективтери чораан. Тук тудукчуларының арызында «Тыва даг-дүгү» комбинат, «Дөң-Терезин» совхоз, № 741 КМК, Адыр-Мажалык сүт-бараан фермазы, Аксы-Барлык салбырның хойжу бригадазы болгаш өске-даа коллективтер бар.

Чыскаалганнарының арызында районнуң улус өөредилге килдизиниң, уруглар албан черлериниң болгаш школаларының коллективтери чорупорган. Башкылар, кижизидикчилер СЭКП ТК-ның школа реформазының талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш боттарының мурнунда улуг сорулганы салган ажылдап турарлар.

Районнуң «Сельхозтехника» каттыжыышкыны — хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо хүннерде коллектив часкы хову ажылдарынга белеткел чорудуп турар. Байырлал мурнунуң чарыжынга септекчилер база тиилекчи болганнар. Бар техника бүрүну-биле септеттинген. Коллективти чээрби чыл ажыр удуртуп турар Г. А. Сидкин болгаш өске-даа мурнакчылар колонналы байтап чораан. Хомушку Намгаевич Чургуй-оол аттыг дыштаныкга парыгынга 32 мөгениң хүрежи, спортчу маргылдаалар эрткен.

Хову-Аксы

Ажылчы чоннарның Май 1-ге байырлалынга тураскааткан байырлыг хуралы Хову-Аксы суурнуң Культура ордузунга эрткен. Аңаа Хову-Аксы суур Совединиң күүскомунуң даргазы Д. Х. Ондар чүве чугаалаан. Ол бүдүрүлгениң мурнакчыларына шаңналдарны тывыскаш, оларга күш-ажылчы чединшкиннерни, аас-кежикти күзээн.

Май 1-ниң хүнүнде ажылчы чоннар чыскаалы болган. Гагарин кудумчузунга чыскаалганнар чыглып келген. Митингиге «Тыва кобальт» комбинаттың партком секретары Б. Б. Петров чүве чугаалаан. Байырлал чыскаалының 17колонналарын № 1 болгаш № 2 школалар баштап чораан. Ооң соонда күрүне албан черлериниң болгаш комбинат эргелелиниң коллективтери чыскаалган.

«Тыва кобальт» комбинаттың цехтериниден дег цеги байырлал бүдүүзүнүң чарыжынга тиилекчи болган. Олар комбинаттың колоннаазын баштап чораан. Ниитизи-биле комбинат бирги кварталда бараанныг продукция бүдүрериниң планын 101 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу өстүрген. Бо чединшкинге даг цегиниң киирген үлүү улуг. Бо чылдың баштайгы үш айында бедик күш-ажылчы көргүзүглерни гидрометаллургия, энергия цехтери, капитал тудугнуң болгаш септелгениң участогу чедип алган. Индир чаны-биле «Чыл планын хуусаа бетинде!», «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы күш-ажылды!» деп лозуңнар туткулаан үлетпүр, тудуг болгаш транспорт организацияларының коллективтери эрткилээн. Бирги кварталга амыдырал хандырылга комбинадының, автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективтери эки ажылдаан.

Байырлал хүннеринде ажылчын суур Хову-Аксыга байырлыг концерттер, дыштаныкга болгаш темалыг кежээлер, бүдүрүлгениң мурнакчылары-биле, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылышкыннар эрткилээн. Сонуургал аайы-биле клубтар солун ажылдарны организастап эрттирген. Бо хүннерде спортчу маргылдаалар база болган. Ажылчы чоннуң дыштаныкгазынче суур Совединиң күүскому, культура-албан черлери улуг кичээнгейни угландырган.

Ак-Довурак

Хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг хуралынга Ак-Довурак хоорай Совединиң күүскомунуң даргазы Х. Ч. Сарыглар чүве чугаалаан. Чыскаал мурнунуң митингизинге «Тыва Даг-дүгү» комбинаттың партком секретары С. К. Күжүгет сөс алган.

Чыскаалга он ийи колонна киришкен. Эң мурнунда чадаг-терге, мотоцикл мунган спортчулар эрткен. Дараазында хоорайның школаларының 3 муң хире өөреникчилери, башкылар чорупорган. Бодунуң кижизидикчилери-биле кады № 1 школаның башкызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тамдын-оол болгаш өске-даа хоочун башкылар чорупорган. Школалар соондан ажылчын салгалды каңнап турар профтехучилищениң башкылары, сургуулдары чораан. Оларның холдарында «Школа реформазын амыдыралга», «Күш-ажыл — кижиниң каңнаар!» деп лозуң-плакаттар көстүп чораан.

Бүгү-эвилел болгаш республика чарыжының кашпаңнап тиилекчизи «В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи шөлче үнүп келген. Цех болгаш ээлчеглер аразында чарышка бөдүүн рудалардан даг-дүгү арыглаар цехтиң В. М. Ипатоваға удурткан № 5, нарын рудалардан даг-дүгү арыглаар цехтен К. Д. Дуктен-оолдуң баштааны № 1 болгаш үүрмектеп сорттаар комплексте Т. П. Баранованың № 2 ээлчээ тиилекчи болган.

Апрель айның планныг онаалдаларын «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели, 42 дугаар тудуг эргелели 126 хуу күүсеткен. Планын № 3 орук-тудуг эргелели, хлеб заводу, амыдырал хандырылга комбинады күүседипкен. Олар база чыскаалдың бажынга чорупорганнар.

Сүт-Хөл

Сүт-Хөл районнуң ажылчы чоннары Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының Май 1 байырлалын хей-аъттыг, эки ужуражкан.

Часкы хүннүң байырлалынче чон өөрүшкүлүг, хей-аъттыг үнген. Часкы хову ажылдары ол хүн организастыг чорупп турган. Районнуң ажыл-ишчилери часкы аяс хүнүн уткааннар. Май 1-ниң байырлалын күш-ажылчы чон, бүгү кижилер дег, өөрүшкүлүг уткаан. Туктар, плакаттар туткулаан школачылар, улуг-даа кижилер тура-соруктуг чыскаалче үнген. Бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыжыышкынының хүнү Май бирни чыылган чон эки уткаан.

Мугур-Аксы

Делегейниң эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ниң байырлалын Мөңгүн-Тайга районнуң ажылчы чоннары бедик кедүрлүүшкүннүг байырлааннар. Олар СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазының үезинде чугаазын бүрүн деткип, ажылчын кижи дээш партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынын деп ону үнелеп көргеннер.

Районнуң үлетпүр, бүдүрүлге черлериниң, организацияларның, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының байырлыг чыскаалы дүүн Мугур-Аксы суурга болуп эрткен. Чыскаалга киришкеннер ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуурунга, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чединшкинниг күүседиринге шиитпирдиг ирергейлээннер.

Байырлыг чыскаал сөөлүнде янзы-бүрү спортчу маргылдаалар, оюн-тоглаалар болгулааннар.

ЧУРУКТАРДА: Май 1-ниң байырлыг чыскаалында.

МАЙ БИРНИҢ КЫЗЫЛ ТУКТАРЫНЫҢ АДАА-БИЛЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

болдурган йөрээлдер шөл кырынга чаңгыланы берген. Байырлал колонналары хөй муң үнүг «Ура»-биле харыылаан.

Мавзолейниң ындырының кырынче пионерлер үне берген. Олар СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларынга чечектерин, Май Бириниң кызыл бантыларын тудускулаан.

Байырлыг маршттың аялгазының адаа-биле найысылалдың районнарының төлээлекчилери шөлче кирип эгелээн. Оларның мурнунда — Маадыр-хоорай Москваның тугу киискип чору.

Майның Бири күш-ажылчы белектер-биле ужуражыры — бистиң чонувустуң чаагай чаңчылдарының бирээзи. Далай ышкаш чалгып чоруур кижилерниң кырында киискип чораан плакаттар — күш-ажылчы алдарның дептериниң арыннары ышкаш кылдыр сагындырар. Оларның одуругларында — Москваның ажылчыннарының ажыл-херектериниң түңнелдери көстүп чоруур. Найысылалдың улус ажыл-агыйының бүгү адырлары дөрт айларның планнарын чединишкинниг күүсеткенин транспарантыларда бижээн. Бирги кварталда бүдүрүлгелерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү пландан ажыр 1,2 хуу бедээн болгаш продукцияның бот-үнези немештир чартык хуу чиигээн деп оларда бижип каан. Найысылалдың ажыл-ишчилериниң Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедип алганы шилчиир 320 кызыл туктары москвачыларның күш-ажылчы эрес-шудургу чоруунуң херечизи боопп, шөлде киискип эртип турган.

Олар Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге база шалыпчы ёзу-биле ажылдааннар: В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 114 чыл болганын күш-ажылчы рекордтар-биле демдеглээш, москвачылар он бирги беш чылдың фондузунче 32,3 миллион рубльди шилчиткеннер.

«Кадыыр болгаш Маска» заводтуң ажылчыннарының колонназында онза өөрүшкү-маңнайлыг байдал тургустунган. Эш К. У. Черненко-биле ужуражышкан металлургтарны чаа-чаа улуг ажыл-херектерни бүдүрериинче сорук кииирген. Чыскаалчыларның аразында Константин Устинович-биле боттары ужурашкан, ооң-биле чугаалашкан ажылчыннар дыка хөй. Оларның бирээзи — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры улуг мастер Б. Чуканов. Ол ооң-биле бодунуң ужуражыышкынының дугайын чугаалааш, СЭТА-ның корреспондентилеринге мынча дээн:

— Константин Устинович изиг оттуг цехтерде ажылдап турар кижилерниң дугайында ханы хүндүткелдиг чугаалааш, металлургтуң ат-алдарын улам көдүрер херек дээрзи-биле чөпшээрешкен. Бистиң партия ТК-ның Чиңгине секретары, Совет күрүнениң баштыңы бригадада ажыл коллективтиг, «мээң» азы «бистиң» дээр чорук, хууда болгаш ниитиниң ажыл-херээ аңгы талазы-биле утаан-медерел-биле, патриотчу хүлээлге болгаш коллективтиг мергежил-биле шуут тудуштур холбашкан болурунуң дугайында бодалымны шын деп деткээн. Бот-орулга-чарылганың аргазын ажыглаарын дүргедедириниң, ажылдың сөөлгү түңнелдерин ёзугаар үнелеп көөрүнче кирериниң, амыдыралдың көргүзүп турары эргежок чугула хемчеглерин алырының чугулазының дугайында айтырыгны Константин Устинович дыка-ла чогуур үезинде тургускан-дыр. Амгы үениң делегейниң эң улуг политиктиг ажылдакчызы ажылчын кижини дүвүредип турар ханы айтырыгларны ынчаар ханызы-биле, түңнелинге чедир билир болганы бистиң сагыш-сеткиливисти дыка-ла өөрткен. Бистер эш К. У. Черненконуң сүмелерин болгаш айтыышкыннарын моон-даа соңгаар утпас бис. Бистер боттарывыска баштайгы түңнелди кылган бис: боттарывыстың ажылывысты чаа, эң-не бедик негелде-биле үнелеп көөр апаар бис. Бистиң пролетаржы байырлалывыска чедир «Кадыыр болгаш Маска» пландан ажыр 1,8 миллион рубльдиң продукциязын сайгарып, 350 тонна ажыг каңны болгаш прокатты немештир бүдүрүп үндүрген. Ам ийи болгаш үш-даа катап улгаттырган күш-биле ажылдап, улам бурунгаарлаар херек.

Шөлде — Москваның эң хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи — Владимир Ильич аттыг электромеханиктиг заводтуң төлээлекчилери кирип келген. Ол бүдүрүлге черинге чаңгыс эвес катап барып турган В. И. Лениниң «боттарының революстуг ажыл-херээн бүдүрер дээн чагыы салгалдардан салгалдарже дамчып, херек кырында боттанып келген. Бо үеде ол чагыг ильичижилериниң кызымаккай күш-ажылы-биле база-ла боттанып турар. Заводтуң тугунда шаңнал: Ленин, Октябрь Революциязының, Күш-ажылчы Кызыл Тук орденнер — ленинчи чагыгларның алдарлыы-биле күүсеттинип турарының херечизи болур. Бүдүрүлге чериниң продукциязы — электри моторлары болгаш электри генераторлары кадаа черлерде идегелдиг ажылдап, улуг эвес чурттакчылыг черлерни, хову турлагларын электри-биле хандырып турар.

Слесарь инструментальщик К. Сахаров бодунуң эштери-биле кады Кызыл Шөлде өөрүшкү маңнайлыг чедип келген. Ол Октябрь Революциязы орден-хавыялыг ажылчын төрээн заводунуң марка-демдээнге чоргаарланыр.

— Майның Бириниң бүдүүзүнде заводтуң кылган чүүлдерин Сибирьниң, кара эвес хөрзүннүг чериниң адрестеринче чүдүрүп чорутканын бодаарга, өөрүшкүлүг-дүр — деп, Кузьма Иванович чугаалаан. — Көдээге ажыглаар техниканы болбаазырадыры, ылаңгыя ооң идегелдиг, үр ажылдаарынче улуг кичээнгей салып турар бис. Ол дээрге Аъш-чем программазынга бистиң салыышкыныывыс-тыр. Экии ажылдаары — ажылчын кижиниң ак сеткилдиг, ат-алдарлыг хереэ болур. Ильичижилерден негелде онзагай: бистиң холдарывыс-биле кылдынып үнген электри шимчедикчизинге Күрүнениң шынар демдээн чуртка эң-не баштай тывыскан болгай. Бөгүн ындыг хүндүлүг демдекти заводтуң продукциязының хөй кезиинге тыпсып турар апарган.

Байырлалдың марыжында — Москваның эң эки бүдүрүлгелериниң төлээлекчилери эртип турган. Чурттуң болгаш даштыкының-даа бүгү булуңнарында алдаржаан марка: «ЗИЛ» деп каан бижиктиг чүък машиназы чечектер, туктар, транспарантылар-биле шиметтинген, шөл-биле шимчеп эрткен. Москваның автомобиль кылыкчылары Майның Бириниң бичии-ле мурнуу чарыында часкы хову ажылдарынга киржир машиналар чүдүрген демир-орук составын Казахстанче чорутканнар. МЭЛЗ каттыжыышкынының Москвада заводтарының бирээзи — ат-сураглыг «Хроматроннуң» телевизор кинескопунуң канчаар-даа аажок улуг македи чайынналдыр херелденип эртип бар чораан. Серго Орджоникидзе аттыг заводтуң станокчулары базып эрткен. Курлавырларны долузу-биле ажыглап турган, бот-боттарындан негелдени шыңгыырадып, ажылдаар чер бүрүзүнге үлегерлиг корум-чурумну тургузуп турганы, ажылга эң бедик сөөлгү түңнелдерни чедип алыр деп патриотчу эгелээшкинни кылган Москваның күш-ажылчы коллективтериниң бирээзи ол бүдүрүлге чери болган. «Күш-ажылы дээш — алдар болгаш хүндүткел!» деп кыйгырыгның адаа-биле сагылга-чурумну быжыглаары дээш шимчээшкинни бо хүннерде бүгү чурт деткип турар.

Частың, тайбыңның, эп-сеткил каттыштырылгазының, 67-ги совет Майның Бириниң кызыл туктары Кремльдиң хааларының чаны-биле далай чалгыы ышкаш, хөлбеңнедир киискип эрткен. Баштайгы Майның Бири кандыг болганыл? Сактып көрээлиңер...

Советтер чуртунуң маадырлыг төөгүзүнүң үнелеп четтинмес документизи — 1918 чылдың солуннарының саргарып калган көктешкинниң камныы-биле ажыдып көрээлиңер. Улуг Октябрь чүгле чартык чыл мурнунда тиилээн. Ынчан ол сөстерни онзалап биживейн-даа турган: бижик дүрүмүнге төөгү чаа эдигни кылган. Ынчаарда солуннарга фото-чуруктарны парлавайн турган, ынчалза-даа кыска репортёржу чүүлдерден революцияның бир ады билдинмес төөгүзүнүң чугааланы ышкаш, «социализмниң ёзулуг пролетаржы байырлалы-биле» долдунган революстуг көдүрлүүшкүнү оон көзүлген. Бүгү Москва ырак кыдыг-кызыгаарындан эгелээш, Кремльге чедир айыран-кызыл кылдыр шиметтинген турганын солуннар дыңнаткан. Аныяк совет республиканың сүлде демдектери болгаш кыйгырыглары-биле долдур бижиттинген кызыл туктар ол үениң хүннериниң сорулгаларын айтып, далай чалгыы ышкаш хөлбеңейндир киискип турган. Олар бо-дур: «Хостуг күш-ажылчы нацияларның эвилели делгерезин!», «Хостуг болгаш ак сеткилдиг улустуң кызыл тугун улам бедик тудаалыңар!», «Революстуг күш-ажылчы сагылга-чурум делгерезин!», «1918 чылдың Май 1-ниң интернационалчы байырлалынга алдар!»... Репортёржунуң чүве эндевес караа бо хүннерге дөмейлээрге, шала бөдүүн-даа болза, кижиниң чүрээн сергедиптер чүүлдерни эскерип каан. «Кызыл-айыраң туктарның чалгыгларында күш-ажылдың сүлде демдектери бо-дур. Дуу ол балды-биле маска каржы берген, ында кускун-хаай биле хүүрек, хаарыыл биле өрүм кожаланган, хирээ кара чааскаан көстүп тур... Соңгу демир-оруктуң ажылчыннары кызыл паровозту кайгамчыктыг чараш кылдыр оттуңдур кылган болгаш ооң дугуйларының адаанда делегей империализминиң дыйлагар чыланы чыпшыр бастырып алган, шөйлү берген чыдар...».

Эртен эрте Советтерниң онза съездизиниң боол эрткени Эвилелдер бажыңындан эгелээш, деңдески кылдыр чыскаалган пролетариаттың дайынчы организациялары, 3 муң чедир санаттынып турар кижилер, Кызыл шөлче — Октябрь хүннеринде ниити херек дээш демиселге маадырлыы-биле өлген эштериниң алдарлыг хөөрлеринче базып чорутканнар...».

Ол уттундурбас хүнде Майның Бириниң байырлалының киржикчилеринге Ленин — эртен Кызыл шөлге, кежээ — латыш адыгжыларның болгаш Кремльдиң ажылдакчыларының митингизинге чүве чугаалаан. Ооң соонда шууд орайтай бергенде Владимир Ильич Н. К. Крупская-биле кады Советтерниң 1-ги бажыңының ажылдакчыларының байырлыг кежээзинге барганнар...

Ильичиниң амыдыралының чаңгыс-ла хүнүнүң дугайында кыска медээни номчааш, эш К. У. Черненконуң мынча дээн сөстерин кижи сактып кээр: «Күш-ажылчы кижилер-биле тудуш харылзажырының ленинчи быжыг чаңчылы бистиң партиявыста кезээ мөңгеде артып калган».

Күш-ажылдың сүлде-демдектери өскерилген, үе-шаг чаа-чаа сорулгаларны салган, ынчалза-даа пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалының утка-шынары өскерилбейн арткан. Москваның, Төрээн чурттуң, партияның дугайында ыр-шоор-биле москвачыларның чаа-чаа колонналары шөлче базып кирип турган.

Мурнакчылар кылдыр адалдыр алдарны шалыпчы күш-ажылы-биле чедип алган тергиин болган ажылчыннарны «Динамо», Бирги подшипник, «Компрессор» болгаш «Кызыл пролетарий» заводтарның коллективтери Кызыл шөлче чоруткан. Хоочуннарның болгаш «кадрикаан» деп чоргаарал-биле адаарывыс ажылчыннарның хөректеринде күш-ажылчы болгаш дайынчы шаңналдар чайынналдыр чырып чораан.

Чыскаалганнарның колонназында — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг автоматтыг шугумнар заводунуң станок ажылчыны И. Кузьмин. Тиилелге сөөлүнде ол шериг хөйлеңин ажылчынның тускай хеви-биле солаан. Эрес-маадырлыг чаалажып чорааны ышкаш, ол ам база шак ынчаар ажылдап турар. Ооң шаңнаткан Кызыл Сылдыс орденге, дайынчы медальдарга тайбың үеде шаңнатканы: Ленин орден, Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер немешкен.

— Хоочуннар дугайында партияның сагыш салыышкыны, ажылчын аңгының чоргааралы болган кадржаан ажылчыннарже ада ёзунуң кичээнгейи биске эргим үнелиг — деп, хоочун ажылчын чугаалап турар.

«Красный богатырь» заводтуң хоочуннары-биле кады оларның салгакчылары — база өөредилге чери болуп турар № 58 ПТУ-нуң студентилери чыскаалып эрткеннер. Оларның училищези «Бедик культураның училищези» деп хүндүлүг атты чаалап алган.

— Бо хүндүлүг атты чедип алырынга бистиң шефтеп турар бүдүрүлгелер биче эвес ачы-хавыялыг болган. Олар биске тергиин эки класстарны болгаш мастерскаяларны дерип берген, профессияны шиңгээдип алырынга дузалап турар. Бистиң салым-чолувустуң дугайында дагдыныкчыларның ындыг чаагай сагыш салыышкыны ол бүдүрүлгелерге барып ажылдаар күзелививисти улам күштелдирип турар — деп, келир үениң оператору Светлана Дудукина чугаалаан.

Байырлалдың чыскаалынга киришкеннер Кызыл шөлдү таварты омак-хөглүг, өөрүшкүлүг, ыр-шоорлуг эртип турган. Москваның тудугжуларын индирлерден адыш часкаашкыны-биле уткаан. Беш чылдарның базымнары найысылалдың чаа тудугларының калбарыышкынында тодаргай көстүп турар.

Бажың тудуунуң үшкү комбинадында М. Константиновтуң комплекстиг бригадазының кежигүннери хөй тудугларны кылган. Олар бо чылдың Май 1-де найысылалдың 33-кү чаа районунуң колонназы-биле кады чыскаалып, Кызыл шөлге чыскаалга бир-ле дугаар киришкен.

Москваның чорутканы бедик мергежилдиг тудугжу кадрларны бистиң Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан көрүп болур. Совет найысылалдың чаңчылы ындыг — ол бодунуң төлээлекчилерин эң чугула тудугларже чорудуп турар. Москвачылар амгы үеде Тынданы шефтеп турар. А Тында — Байкал-Амур магистралының найысылалы-дыр. Олар БАМ-ның бүгү тудугжулары-биле кады чоокта чаа бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алганнар, оларның үнелиг эгелээшкинин СЭКП ТК чүүлдүг деп санаан. Демир-оруктуң кол шугумун салып эртээрин Улуг Октябрьның 67 чыл оюнга чедир доозарын болгаш демир-оруктуң бүгү дургузунга поездилерниң чорууруун хуусаазындан чыл бурунгаар ажыдарын олар шиитпирлээннер.

Москвачылар даштыкы чурттарда база эки билир. Совет кижилер — боттарының мировоззрениезиниң болгаш аңгының бүдүжүнүң талазы-биле — интернационалчылар. Совет интернационалчыларның чамдыктары-биле кыска интервьюлар кылдынган.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. Джанибеков мынча дээн: «Мен улустар аразының космос ийи экспедициязынга киржир аас-кежиктиг болган мен. Ынчаарга мээң кады чораан ийи эжим — Моолдуң хамаатызы Жугдэрдэмидийн Гуррагча болгаш француз Жан-Лу Кретьен мээң октаргай ха-дуңмам болу бергеннер. Совет корабльдерге болгаш станцияларга улустар аразының шупту он бир ужудуушкунун кылган. Оларның тус бүрүзү чүгле канчаар-даа аажок улуг эртем ужур-дузалыг болган эвес, харын совет космос программазының тайбың утланыышкынныын, гуманизмниң болгаш үре-түңнелдиин бүгү кижи төрелгетенге тодаргайы-биле көргүскен. Ооң кол девизи: Чер — бистиң ниити бажыңывыс, ынчангаш аңаа тайбың болгаш эп-найыралдыг чурттаар херек.

Метрополитен тургузукчузу В. Болотов мынча дээн: Москвачыларның дузазы-биле тудуп тургускан метронуң баштайгы шугумун Чехословакияның найысылалынга ажыглалга кииргенде, он чыл мурнунда, шенелде экспрессти чорударын мээң бүзүрээн. Чехословак өңнүктер-биле кады бистер чер адааның он-он километр оруктарын кылган бис. Бистиң күш-ажылчы найыралывыс — социалистиг интернационализмниң боттанышкыны-дыр. Прагага «Москва» деп, а Москвага — «Прага» деп станцияларны тудуп тургузуп турары ханы утказыг-дыр.

А. С. Пушкин аттыг орус дыл институдунуң ажылдакчызы В. Дровов: янзы-бүрү чурттарның, янзы-бүрү нации-харының болгаш аңгы-аңгы мергежилдерниң кижилери-биле ужуражырының аас-кежиктиг болдунар аргазын мээң мергежилим берип турар. Орус дыл дээрге — Лениниң дылы. Октябрьның дылы болгай, ону бөгүн барык-ла чүс хире күрүнелерде 25 миллион кижи өөренип турар. Мен Вьетнамга, Алжирге, Конгога ажылдап турааш, мээң өөреникчилерим кичээлдерге кайы хире кызымак белеткенип, Төрээн чурт, тайбың, найырал дээш аң-не чугула сөстерин кайы хире кызымак бижип турганын көрген мен. Мээң хөй-хөй өөреникчилерим ам — совет дээди өөредилге черлериниң студентилери болуп турарынга өөрүп тур мен. Ынчаарга олар бистиң чуртувуска чедип алган билиглерин чаа амыдыралды тургузуп турар бодунуң чонунга бээр апаарлар.

Хөй-хөй чурттарның төлээлекчилери Москва дугайында, совет өңнүктериниң дугайында чаагай сактыышкынны төрээн чуртунче алгаш чоруурлар. Эфиопиядан келген аныяк оол, улустарның найыралының Патрис Лумумба аттыг университединиң студентизи Г. Гебре-Микаэлюга сөс:

— Советтер чуртунга — бөмбүрзекте тайбыңның болгаш найыралдың чөлеңгиижи чуртка Май Бири магалыг-дыр. Бистиң университедивис, Москва интернационализмниң практиктиг үлегер-чижээн берип турар. Бистиң улузувустуң мергежилдиг кадрларын белеткээринге Совет Эвилелиниң көргүзүп турар дузаламчызын чедир үнелээри берге. Бөгүн бистер совет аныг дуңмаларывыс-биле чаңгыс колонналарга денге баспышаан, кижи төрелгетенниң эң-не чырыткылыг идеалдарынга — тайбыңга, найыралга, хосталгага шынчывысты көргүзүп тур бис.

Ол университеттиң хөй-хөй сургуулдарының холдарында — Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей Федерациязының сүлде демдээ болгаш туктугаштар. Бүгү диптерниң депшилгелиг аныяктары бөгүн бөмбүрзектиң аныяктарының болгаш студентилериниң ээлчеглиг XII фестивалынга белеткенип турар. Ленинчи комсомолдуң саналы-биле ону келир чылдың чайынында Москвага эрттирер.

Шөл-биле найысылалдың аныяктары эрткен. Бо чыл совет аныяктарга онза демдеглелдиг: комсомол 60 чыл мурнунда В. И. Лениниң адын хүлээп алган, ВЛКСМ-ниң 42 миллион кижилиг отряды баштыңчының чагыгларынга шынчы болуп, хоочун салгалдың чаңчылдарын төлептиг хөгжүдүп турар. Аныяктарның шыырак холдары, тура-соруу херек болуп турар ындыг черлерде комсомолчулар ажылдап турар. Ильичиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 114 чыл болган оюнуң бүдүүзүнде комсомол бодунуң алдарлыг төөгүзүнге чаа арынны киир бижээн: Ленинчи комсомол аттыг Бүгү-эвилелдиң шалыпчы отрядының он муң дайынчылары беш чылдың эң-не кол-кол тудугларынче чоруткан.

Май Бири — ниити, бүгү улустуң байырлалы, ынчалзажок ол үеде ол кижи бүрүзүнге онзагай.

— Бо Май мээңэ онза өөрүнчүг болуп турар — деп, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу В. Цигаль чугаалаан. — Новороссийскиниң мемориал комплекизин тургузар талазы-биле бистиң автор коллектививистиң он чыл дургузунда кылып келген ажылын Ленинчи шаңнал-биле демдеглээн. Ам аңаа муң-муң кижилер кээп, маадырларның монументизиниң адаанга чечектерни салып, доктаап база боданып турар. Амыдырал дугайын, эрткен болгаш келир үе дугайын бодап турар болбайн аан. Аңаа чаа өгленгеннерни көргенимде аас-кежиктиг-тир мен — ыраккы 40 чылдардагы аныяк оолдарның ол дээш демисежип база өлүп турганы ол амыдыралдың уламчылап турарының сүлдезин кижи ооң көөр-дүр. Чаа салгал бүрүзүнге-ле олар хүлерден кудуп каан үе-чергези болуп хевээр артар. Новороссийскиде монумент мээң чүгле чогаадыкчы камгарымның ачы болуп турар эвес, харын мээң солдатчы амыдыралымның кезик-чамдыызы база болуп турар. Бистер тулчуп, час, тиилелге дугайын күзеп, бодап турган бис. Май Бири мээң амыдыралымга ындыг болуп — тиилелгениң бүдүүзү болуп арткан.

Тиилелгениң бүдүүзү... Дөртен чыл мурнунда Москва, тулчуп турган бүгү чурт ону күзеп, манап турган. Бистиң төөгүвүстүң база бир арнын сактып көрээлиңер.

1944 чылдың Май 1. Москва. Дээди Кол комаядылакчының № 70 байырлал дужаалында мынча дээн сөстерден чүрек улам-на күштүг соп кээр турган: «Чедишкиннинг шавар халдаашкынының түңнелинде Кызыл Шериг 400 ажыг километр дурттуг бистиң күрүне кызыгаарларывысче үнген, эжелеттирген совет чериниң дөрттүң үш кезээнден хөйүн немец-фашистиг дарлалдан хостаан».

Ынчаарга ол хүн база бир тураскаалдыг болуушкун болган — найысылалдың камгалакчыларының өлүм чок маадырлыг чоруунга алдар кылдыр «Москваның камгалалы дээш» деп медальды тургузар дугайында чарлыкка ат салган.

Часкы тайбың дээрниң адаанга уткаанывыс бо чылдың Майның Бири бистиң сагыш-сеткиливиске өөрүшкүлүг аялга болуп артар. Делегейге тайбың мөңге турзун дээш 20 миллион совет кижилер амы-тынын берген. Оларның дугайында сактыышкын серемчилелдиг болурунче, кижи төрелгетенниң эң-не үнелиг байлаан — тайбыңны камгалаар дээш демиселге бүгү күжүн бээринче кыйгырыг-дыр.

«Тайбыңны камгалап, болуушкуннарның хөгжүлдезин удур туржуушкундан чавырлыышкынче эгилдирип болур дээрзинге совет кижилер ханызы-биле бүзүрээр. Чугаалажыышкыннарны кылырынга, тайбың херээ дээш ак сеткилдиг болгаш үре-түңнелдиг ажылдаарын күзээр бүгү чазактар-биле болгаш организациялар-биле кады ажылдажырынга белен бис» — деп, эш К. У. Черненко медеглээн.

— Дайын айыылы бар турда, бистиң чуртувусче болгаш социализмниң ака-дуңма чурттарынче угландыр америк ядролуг ракеталарны Барыын Европада тургускан амгы үеде кажангызындан-даа артык серемчилелдиг болур ужурлуг бис — деп, күш-ажылдың хоочуну, Москва камгалалының киржикчизи, бежен ажыг чыл стажтыг коммунист С. Медведев чугаалап турар. Ол хүндүлүг аалчыларның бирээзи болуп, Май 1-де Кызыл шөлге турган.

Бодунуң XXVII съездизинче үткуштур бар чоруур бистиң партиявыс тайбыңның болгаш тургузуушкунуң угланыышкыны-биле чуртту бүзүрелдиг башкарып, иштики болгаш даштыкы боттуг политиканы чорудуп турар. СЭКП-ниң Программазының чаа эдилгези партияның кайгамчык улуг дурикулгазының илергейлээшкини, коммунистерге, бүгү совет кижилерге идейлиг чигези-биле орук айтыкчызы болур.

«Эрге-чагырганың ёзулуг демократтыг органнары — улус депутаттарының Советтери делгерезин!» деп лозуң шөлге дыңналып турган. Пролетаржы байырлал Май — чоннуң социалистиг эрге-чагыргазының база байырлалы-дыр. Ажылчыннарның, тараачыннарның, интеллигенцияның, чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының ажылчы чоннарының төлээлекчилери — 2 миллион 300 муң ажыг депутаттар ниитилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарарының школазын Советтерде өөренип эртип турар.

Автотракторнуң электрилиг кезээниң дериг-херекселдерин бүдүрер № 1 заводтуң ажылчыны, Куйбышев район Советиниң депутады В. Смирнов аңаа улуг идегелди көргүскен кижилер-биле кады байырлалдың чыскаалынга киришкен. Чаартыкчы күш-ажылы, социалистиг чарышка шылгарангай чедиишкиннери дээш аңаа ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады атты тывыскан. Бодунуң төрээн заводунуң депутаттар бөлүүнге Валентин Сергеевич доктаамал ажылдап турар.

— СЭКП ТК-ның апрель Пленумунга Советтер улустуң, чурттуң чугула бүгү чүүлдериниң дугайында ылап сагыш салыр ужурлуун демдеглээн — деп, депутат чугаалады. — Биске партияның чагыы дээрге, ажылдап, хөделириниң программазы болур.

Найысылалдың эртем-шинчилел коллективтериниң төлээлекчилери эртемниң демдээн — орбиталарда кылыйтыр ужугуп турар космос корабльдерин, атом ядрозунуң овур-хевирин чурааш, тудуп алган эртип бар чорлар. Бистиң бо хүннеривисте эртем дээрге, шуут-ла бүдүрүкчү күш апарган. Ооң чедишкиннерин улус ажыл-агыйының бүгү адырларының дүрген болгаш соксаал чокка чаартынарын хандырып турар. Москваның эртем талазы-биле күжү дыка улуг. Ында бир муң ажыг шинчилелдиң, телевилелдиң, конструкторлаашкынның организациялары тургустунган болгаш оларда бир миллион хире кижи ажылдап турар. Москвага чуртта кылдынып турар эң ханы шинчилелдерниң үштүң бирин болгаш эртем ажылдарының дөртку кезээн боттандырып чорудуп турар.

Чыскаалчыларның чаа-чаа одуругларын аалчылар турар индирлерден диимиттиг адыш часкаашкыны-биле уткуп турар. Москваның 22 дугаар школазының директорунуң оралакчызы В. Митюхина «Улус өөредилгезиниң ажылдакчылары». Өзүп олурар салгакчыларны өөредирин болгаш коммунистиг кижизидилгезин бүгү хемчеглер-биле экижидиңер!», «Школачыларны ниитилелге ажыктыг ажылга өөредиңер!» деп бижээн транспарантыны көргеш, ооң бодун ынчаар кыйгырган кылдыр хүлээп ап, хүлүмзүрээн.

— Школа реформазының одуруг бүрүзүнде педсоветтерге, башкылар өрээлинге дыка хөй, изии-биле маргыжып турган чүүлдеривисти илереткен — деп, Валентина Николаевна чугаалаан. — Ооң алгаш көөрге, амыдырал боду-ла реформаны кылырын эргежок чугула деп негеп келген-дир.

«Улус чырыдыышкынының тергиини» В. Митюхина барык 30 чыл иштинде башкылап ажылдап келген болгаш ынчаар санап турар.

— Башкыдан артык профессия чок дээр мен — деп, ол бүзүреп чугаалап турар: — Ол ажыл берге бе? Берге болбайн аан. Ынчалза-даа ол аас-кежиктиг ажыл болгай! Бо хүннерде школа чаа ёзу-биле ажылдаар апаар болгаш мынчаар ажылдаар-даа ужурлуг. Чүге дээрге, ол келир үе дээш ажылдап турар.

Чаа салгакчылар бүрүзүле эртем-билииниң, ниити культуразының, профессионал мергежилиниң болгаш хамаатыы хүлээлгезиниң талазы-биле улам бедик болурун социал депшилгениң хоойлу-дүрүмү негеп турар.

«Калбак-делгем Төрээн чуртум...» — дээш ыры сөстери социалистиг Ада-чуртувуска бистиң ниити, бүгү улусчу ынакшылывысты илеретпишаан. Кызыл шөлде чаңгыланып тур. Ол шөлде бистиң бүгү чуртувустуң ужу-кыдыы көстүп турар ышкаш кылдыр сагындырып кээр. Бистер ооң карак четпес делгем девискээрин кайгамчыктыг ынакшыл-биле көрүп турар бис. Ол бүгү черлерде бөгүнгү байырлалдыг шагында безин ажыл соксавайн турар: металлургтар каңны ээлдирип, шөлче тараа чаштырыкчызы үнүп, далайжылар ак-көк делгемнерни кежир эжиндирип-даа турар... Оларның ажылы — Төрээн чурттуң эрге-ажыы дээш, тайбыңның эрге-ажыы дээш ажыл-дыр. Ол дээрге совет кижиге — тудуш холбаалыг ажыл-херек-тир.

Кызыл шөлден репортажты СЭТА-ның корреспондентилери **Л. Бернаскони, В. Джалагония, В. Куликов, А. Петровский, А. Сульдин** олар кылган.

БОЛГАРИЯ. Родоп дагларының аразында, карак чылчырыктаар ак харлыг даг баштарының эдээнде Смолян туруп турар. Ону «социалистиг хевириниң чаа хоорайы» деп адаан. Чүгле сөөлгү чылдарда безин аңаа администрацияның болгаш культураның 16 улуг бажыңнары туттунган. Смолян хоорайның хамаатылары Совет Дагестанның хоорайларының чурттакчылары-биле сырый харылзаалыг, найыралдыг.

ЧУРУКТА: Смолянның административтиг чаа төвү.

А. СМИРНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МАЙ 1-НИ ДЕЛЕГЕЙГЕ ДЕМДЕГЛЭЭНИ

Делегейниң ажылчы чоннарының империализмге удур, тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселге эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ни социалистиг чурттарның ажылчы чоннары улус ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер, чоннуң чаагай чоруун соксаал чокка бедидер сорулгаларны күүседир талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг уткаан, делегейге тайбың айыыл чок чорук дээш демиселди улам-на калбарткан.

ПРАГА

Чехословакияның найысылалы болгаш өске-даа хоорайлары Май 1-де байырлалдың шинчизин киир шиметтинипкен. Кудумчуларда кызыл туктарын, лозуңнарын туткан чыскаалганнар омак-хөглүг, өөрүшкүлүг, ыр-шоорлуг чоруп турган. Революстуг байырлал бүрүзүн эң эки уткууру, демдеглээри — ол дээрге күш-ажылчы улуг чедиишкиннерлиг байырлаары болур деп, улуг Лениниң чагыынга социалистиг Чехословакияның ажылчы чоннары шынчы. Бүгү чурттуң күш-ажылчы коллективтери май мурнунуң социалистиг чарыжының түңнелдерин байырлал бүдүүзүнде үндүрген, хөй коллективтер боттарының күш-ажылчы тиилелгелериниң дугайында рапорттааннар. Праганың болгаш Пльзеньниң машина тудукчулары, Остраваның шахтёрлары, Кошицениң металлургтары социалистиг чарыштың мурнакчылары болган.

БУДАПЕШТ

Венгрияның найысылалынга база өске-даа хоорайларынга Майның байырлалынга тураскааткан митингилер болгаш чыскаалдар болган. Чурттуң ажылчы чоннары революстуг улуг байырлалды күш-ажылчы тиилелгелер-биле уткаан. Чайгы ёзугаар Май 1-ниң бүдүүзүнде Венгрияның элээн каш хоорайларын болгаш улуг үлетпүр төптерин оларның чурттакчыларының хөй-ниитичи эге-биле күш-ажылга идепкейлиг киришкени дээш Улусчу ада-чурт фронтузунуң Бүгү-венгр чөвүлелиниң шилчиир туктары-биле шаңнаан. Кечкемет хоорай ол чарыштың дөрт удаа тиилекчизи болган. Ооң чурттакчылары субботниктерге, воскрестниктерге ажылдап турган, чыл дургузунда ниитиниң фондузунга 250 миллион форинт акшаны киирген.

БЕЛГРАД

Югославияның ажылчын аңгызы, күш-ажылчы тараачыннары Май Бириниң байырлалын бодунуң чуртунуң экономиктиг байдалын экижидериниң узун хуусаалыг программазын боттандырар, чер кырынга тайбыңны камгалаар дээш демиселдиң тугунуң адаа-биле демдеглээн. Олар делегейниң ажылчы чоннарының революстуг байырлалын демдеглевишаан, социалистиг чаалап алыышкыннарын камгалаарынга, Югославияның Федеративтиг Социалистиг Республиказының улустарының болгаш биче улустарының ака-дуңма чоруун болгаш чаңгыс эвин быжыглаарынга бүрүн шиитпирлиин илергейлээннер.

ХАНОЙ

Вьетнам Социалистиг Республика — Мурнуу-Чөөн Азияга социализмниң болгаш тайбыңның идегелдиг челеңгиижи. Республиканың ажылчы чоннары 1984 чылдың Май 1-ни социалистиг тургузуушкунга болгаш бодунуң төрээн чуртун камгалаарынга, тайбың дээш демиселге улуг чедиишкиннер-биле демдеглээн.

Вьетнамның хамаатылары ужар чүүлдүк ажылдакчылары революстуг байырлалды база күш-ажылчы улуг тиилелгелер-биле уткаан, оларның иштинден ээлчеш эвес ужудукчулар, техниктер байырлал хүнүнде ажылдааннар. Байырлалдың чыскаалдары чурттуң найысылалынга, Хошимин, Дананг, Хайфон болгаш өске-даа хоорайларга, көдээ ажыл-агыйы кооперативтериниң суурларынга болган.

* * *

Капитал чурттарында ажылчы чоннар Май 1-ни чер кырынга тайбың дээш, боттарының экономиктиг болгаш социал эргелери дээш демиселдиң тугунуң адаа-биле демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК

АКШ-тың улуг хоорайларының бирээзи — Нью-Йорктуң хөй муң чурттакчылары Май 1-ни тайбың дээш, Рейганың администрациязының реакциялыг иштики, дайынзырак даштыкы политиказынга удур демиселдиң демдээ кылдыр уткааннар. Хоорайның кудумчуларынга хөй муң кижи киржикчилиг чыскаалдар Май 1-де болган. Ажылчы чоннарның чыскаалдары Вашингтонга болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга база болуп эрткен.

ЛОНДОН

Англияның ажылчын аңгызы чурттуң ажыл соксаткан дагжыларының чөптүг демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын Май 1-ниң митингилеринге болгаш чыскаалдарынга илергейлеп, аңгы талалы-биле боттарының эптерин шиитпирлиг деткээннер. Чыскаалдарның киржикчилери М. Тэтчерниң консервативтиг чазааның иштики болгаш даштыкы политиказын шыңгыы буруу шаажаннар.

(СЭТА).

Уруглар— келир үевис, олар амыдыралдың чечектери, ада-иениң өөрүшкүзү, чоргааралы. Совет чаштар— эң-не кежик-чолдуглар. Оларның келир үези чырыткылыг чаагай. Чаштар кайда-даа сагыш салыышкынга бүргеткен, бичиилер, уруглар албан черлеринде омак сергек өзүп, доругуп турарлар.

Бичии кижиниң долгандыр турар амыдырал-биле харылзаазы ойнаарактардан эгелээр. Ойнап тургаш, хензиг-даа бол чүве кылып, чоорту нарын ойнардан «ажылче» шымныгып кире бээрлер.

ЧУРУКТА: ясли-садта бичии уруглар ойнап орлар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЫНЧАН МАЙ БИРДЕ

1917 чылдың мартта хаан эрге-чагыргазындан дүшкен Республика тургустунган. Майның Бири чоокшулап орган.

Бүгү чуртка манифестация эрттирери-биле ажылчыннар болгаш солдаттар депутаттарының Советтери манифестация эрттирериниң тускай комиссиязын тургускан.

Эң улуг чыскаал Петроградка эрткен. Ол Марс шөлүнге болган. Тускай нидирлер-даа тургуспайн, чүве чугаалаар дээн кижилер машиналар кырынче үне бергеш, оон сөс ап турганнар.

В. И. Лениниң кадайы чоок соратниги Н. К. Крупскаяның ол хүннерге хамаарышкыр кыска сактыышкынында мындыг одуруглар бар. «Ынчан май бирде Ильич чыскаалдарга кирипшкен. Охтинск районга болгаш Марс шөлүнге болган митингилерге ол чүве чугаалап турган. Ооң чугаазын дыңнаваан мен, аараш чыттым, оруңдан турбадым. Ильич бажыңынга ээп келгенде көөрүмге, ооң арнының ындазында өөрүшкүлүг кончуг болган. Даштыкыга чурттап тура, май бириниң чыскаалдарынга үргүлчү киржип турган бис. Полицияның чөпшээрели-биле даштыкыга эртип турган ук чыскаалдар болгаш митингилер хаанны дүжүр октаан чоннуң революсчу байырлалы-биле кайын дөмейлежир ийик».

Ынчаардагы Май бирде Петроградтың Марс шөлүнге болган манифестация дугайында Францияның элчини Морис Палеологтуң демдеглел дептеринде дараазында отчётту номчуур бис. Ооң автору революцияның шудургу удурланыкчызы турган дээрзин бодаарга ук демдеглел улам онзагай болуп турар.

«1917 чылдың Май Бири. Вторник. Эртен эртелеп-ле хоорайның төвүнче чон шуужуп эгелээн. Ажылчыннар, солдаттар, кырганнар, херээженнер болгаш уруглар долган чыскаалдың бажында кызыл туктар хатка киискип турган...

. Кайда-даа бүгү чүве хорум-чурумнуг. Кайгамчык улуг шөл кижи шыва алган океан дег, кижилерниң ол бо чүкке шимчээшкиннери чалгыглар дег сагындырар. Шак мындыг дириг далай кырында муң-муң кызыл туктар киискигилээн.

Марс шөлүнүң чүк чүгүнден хөй санныг шериг оркестри «Марсельезаны» ойнап турган. Оон улаштыр опера болгаш балет музыказы дыңналып кээр. Орус улус хөгжүм чокка байырлавас.

Олар байырлалды чүве чугаалавайн база эрттирбес. Советтиң айтыышкынын ёзугаар кызыл пестер-биле шып каан чүък машиналарын индир кылдыр тургускулапкан. Сөс алган кижилер бот-боттарын солуп-ла турлар. Олар шуптузу — чоннуң төлээлери. Олар үзүк-соксаал чок чугаалап, холдарын чайып турдулар.

Ораторларны кым-даа үзе кирип, шаптыктаваан, кижи бүрүзүн кончуг кичээнгейлиг дыңнап, сеткил хайныышкыннарынга дүвүрээзиниң сөстерин угаанынга сиңирип ап турганнар. Чугаалар колдуунда-ла социал реформалар болгаш черни хуваарынче углангылаан. Дайын дугайын каксы айтып, ону удавас төндүреринче кыйгырган. Марс шөлүнге барык бир шак хире селгүүстевишаан, чоруп тура, үжен ажыг туктарда мынча деп бижээнин эскердим: «Дайын соңезин!», «Интернационал делгерезин!», «Хосталга, чер болгаш тайбың күзеп тур бис!».

Француз төөгүчү Андре Россельдиң «Май бири—Делегейниң ажылчы чоннарының демиселиниң 90 чылы» деп номундан.

КРОССТУҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИ

Улус депутаттарының Кызыл хоорчомунуң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң шаңналдары дээш часкы кросс маргылдаалары культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгының чоогунга эрткен. Хоорайның бүдүрүлге, албан организацияларындан, дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринден, школалардан шилиндек спортчулар аңаа киришкен.

15 хар чедир назылыг уруглар аразынга школа-интернаттың спортчузу Таня Гаркушева өскелерни мурнай келген. Ол 3 минута 50 секунда үеде маңнаан. № 4 профтехучилищениң болгаш № 1 школаның төлээлери Т. Шмаркина биле И. Смолина ийиги, үшкү шаңналдарны чаалап алганнар.

1500 метр дистанцияның стартынче 17 хар чедир назылыг уруглар үнгеннер. 5 минута 46 секунда болганда школа-интернаттың өөреникчизи А. Очур финишке бир дугаарында келген. № 11 школаның дөрткү классчызы Наташа Блинова эрестиг болуп, ийиги черни ээлээн.

Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Дина Заркевич 8 минута 24,2 секунда иштинде 2 километрниң дистанциязын эрткеш, тиилекчи болган, а 3 километрниң дистанциязынга № 4 профтехучилищениң спортчузу Ирина Родонская мурнаан.

Оолдар аразынга 2000, 3000 метрниң дистанциязынга школа-интернаттың өөреникчизи Саша Михайлов биле Вова Тимков (школа № 14) олар тиилекчи болганнар.

5 болгаш 8 километрниң дистанциязынче эр улус үнүпкеннер. Баштайгызынга автоорук техникумунуң төлээзи Т. Донгак өскелерни мурнап келген. Дуржулгалыг спортчу Алексей Осипов (педагогика институду) финишке чедир барык 100 метр четпейн чорааш, бүгү күжүн үндүргеш, мурнап келген. Ооң үези 28 минута 0,5 секунда болган. Республиканың элээди уругларының спорт школазының тренери С. Лямин-биле электри четкилериниң ажылчыны В. Илкин олар база шаңналдарга төлептиг болганнар.

№ 4 профтехучилищениң, школа-интернаттың болгаш электри четкилериниң шилиндек командалары тус-тус бөлүктерге тиилекчи болуп, шилчиир кубоктарны чаалап алганнар.

Н. КУЗЬМИНА,
маргылдааның судьязы.

ЧУРУКТА: кросс үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«СПАРТАКТЫҢ БОКСЁРЛАРЫ»

Бокска республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң команда болгаш хууда бирги чери дээш улуг улус база элээди оолдар аразынга ажык маргылдаа «Херел» спорт залынга хөй көрүкчүлерлиг, солун эрткен. Хоорайлардан, районнардан болгаш суурлардан ниитизи-биле шилиндек 19 командалар аңаа киришкен.

Үш хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылда элээди уругларының спорт школазының шилиндек командазы бодунуң бөлүүнге тиилекчи болуп, шилчиир кубокту чаалап алган. Самагалдайжылар-биле Улуг-Хемде Ак-Тал суурнуң спортчулары ийиги, үшкү черлерниң дипломнары-биле шаңнатканнар.

Республиканың чаңгыс эвес удаа тиилекчизи чораан Тес-Хем районнуң шилиндек командазы бо удаада бирги шаңналды Кызылдың автоорук техникумунуң спортчуларынга алзыпкан.

Т. Күнгаа (Ак-Туруг), О. Бичеңей, В. Ховалыг, Ш. Куулар (элээди уругларның спорт школазы), К. Хертек (Элегес), О. Биче-оол, Г. Шыырап, О. Чүлдүм (Ак-Тал), А. Ондар (Сүт-Хөл), М. Монгуш, (Хову-Аксы) олар элээди оолдар аразынга тус-тус деңзилерге тиилээннер.

Улуг улус аразынга В. Хертек, А. Шыырап («Спартак», Кызыл), В. Оюн, А. Ендан, И. Дамба, В. Гриневский (автоорук техникуму), А. Солагай, С. Оюн (Самагалдай), В. Чурагашев (Хову-Аксы), В. Бардына-Сады (Ак-Туруг) олар тиилекчи болганнар.

Элээди оолдардан В. Ховалыг, К. Монгуш олар чараш аргалары база тиилелгеже чүткүл дээш тускай шаңналдарга төлептиг болганнар.

М. КУША.

МАЙ БИРНИҢ МАРШ ЫРЫ

Чылдың шак бо чаагай өйү
Чылыг, чырык, соруктуг-даа!
Шынаа, хемнер, арга, даглар
Шырай кирип оттуп үнер.
Фабрика, заводтарда
Майның Бирге бараалгаткан
Ажыл-ишчи белектерни
Айыткаан ыр аянныг-дыр!
Каң-шой аъттар хову, шөлде
Каргыраалап диңмиттелген,
Хамнаарактар ак-көк дээрде
Кыйгы ырын ырлаан турлар.

Тайбың болгаш найырал дээн
Дайынчы эп-сеткилдерниң
Майның Бирде марш ырын
База катап ырлап базаал.
Акы-дуңма найыралдыг
Ажыл-ишчи чедиишкиннер—
Дайын-чааны чагдатпас дээн
Тайбың маадыр күчүвүс ол.
Партиявыс мерген чарлыы—
Дагаланган чепсээвис ол.
Майның Бириниң марш ыры—
Тайбың болгаш найырал ол!

Леонид ЧАДАМБА.

ЧАСТЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫ

Чылыг хүнге чындыраргаан,
Шынап хар-даа шылыраарган,
Көк-көк тайга шуглаа болган
Хөртүк база соолбурарган.
Келген куштар часты ырлаан,
Хемде доштар ырап улчаан.
Ажыл-чымыш холдар иштээн,
Аваа хүннер эрттирбестээн.
Ангыстарлыг ховуларга,
Аян ырлыг тракторга,

Эптиг эрес шалыпчылар—
Эрте ижиш доозарлар.
Коштуг, быжыг андазыннар,
Коптарылдыр андарзыннар.
Ажылынга чарышканнар
Алдар чедип мактатсыннар!
Сорук күштүг мурнакчылар,
Чолдуг ишке салымныглар.
Алган, туткан хүлээлгезин,
Ажыр кылгаш хүндүлетсин!

О. ДАРЫМА.

ШКОЛАНЫҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Кызыл-Мажалыктың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны Аскы-Барлык ортумак школазын шефке ап келген. «Сельхозтехника» эргелекчизи Г. А. Силкин кол инженерин, мурнакчыларын, коллективинде күш-ажылдың хоочуннарын эдертип алгаш, школага барып, үстүкү класстың өөреникчилери болгаш башкылары-биле ужурашкан. Школа директору Ш. С. Сат ужуражылганы ажыткаш, школаның амгы байдалын, ооң мурнунда салып турар сорулгаларын аалчыларга таныштырган.

Г. А. Силкин сөс алгаш, көдээ ажыл-агыйга техника башкарып ажылдаар кадрларның чедишпезин чугаалап, доозукчуларны чалап, техниктиг билиг-мергежил шилип алырынга хамаарыштыр ажыктыг сүмелерни берген, уругларның салгылаан айтырыгларынга харыылаан.

Онгу класстың өөреникчизи Саида Ооржак, коммунист башкы Сюрюнчап Чозанмаа болгаш өскелер-даа ийи коллективтиң харылзаазын улам быжыглаарынга хамаарыштыр чүве чугаалааннар. Башкы Ш. Ш. Салчак удурткан школаның бот-тывынгыр артистери солун концертти көргүскеннер. Пионерлер аалчыларга белекчигештерин тудускан.

Түңнелинде «Сельхозтехниканың» төлээлери школага бүдүрүлге өөредилгезинге ажыглаары-биле Чаа автомашина моторун, мастерскаяга ажыглаар бөлүк херекселдерни, чаа баянны белекке бергеннер. Келир өөредилге чылында ол школаның үш доозукчузун «Сельхозтехниканың» күсели-биле өөредип чорударын база планнап турар.

А. ХЕРТЕК.

ШАҢНАТКАННАР

Улус өөредилгезиниң шугумунга хөй чылдарның дургузунда үре-түңнелдиг эки ажылы дээш бөлүк башкылар ССРЭ-ниң улус чырыдыышкынының тергиини деп хөрек демдектери-биле шаңнаткан. Оларның аразында республиканың башкылар билиин беддер институттуң директорунуң оралакчызы С. Т.-С. Ооржак, аныяк натуралистер станциязының директору Г. А. Василкова, ук станцияның методизи Н. И. Жаворонова олар кирип турар.

Бистиң корр.

МОСКВА. Чадаг-тергени чогаадыры амгы үеде безин чугула ажыл. Ол дугайында совет чадаг-терге тудууну 60 чылынга тураскааткан делгелге бадыткап турар. Ук делгелгени Москваның политехниктиг музейинде ажыткан.

Ада-чурт бүдүрүлгезиниң ийи дугуйлуг эң баштайгы тергезин алдан чыл бурунгаар Харьков хоорайга бүдүрүп үндүрген. Чиик, эптиг болгаш дүрген чоруур чаа чадаг-тергелер-биле черглештир, эрткен үениң баштайгы чадаг-тергелерин делгелгеде көргүзүп турар. Бистиң чуртувуска чыл бүрүде беш миллион ажыг чадаг-тергелерни кылып турар.

Делгелгениң стендилеринде хөй веломобильдерни, шагоходтарны база көргүскен. Оларның чамдыызын массалыы-биле бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: XIX чүс чылдың 80 чылдарында бүдүрген чадаг-терге. Ону «Уник» клуву (Таллин) эккелген. Пеет Аэр септээн болгаш катап тургускан.

В. ЗАВЬЯЛОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ССРЭ-НИҢ ЧЕМПИОНУ

Шыдыраага ССРЭ-ниң 51-ги чемпионадының сөөлгү 17-ги салыында Соколов — Белявскийни, Тукмаков — Дорфманны, Черни— Асеевти, Михальчишин — Саловту тус-тузунда утман. Чехов —Харитонов, Псахис — Балашов, Эльвест — Эйнгорн олар хайымнашканнар.

Маргылдааның түңнелинде делегей чергелиг мастер, Москваның студентизи Андрей Соколов алдын медальды болгаш ССРЭ чемпиону атты чаалап алган. Ол алыр ужурлуг 17 сандан 12,5 санныг болуп, өскелерни оранчок мурнааш, аңаа кымга-даа үттүрбаан чаңгыс шыдыраачы болган.

ССРЭ-ниң чаа чемпиону 21 харлыг Соколов моон мурнунда ВЛКСМ ТК-ның «Ак терге» шыдыраа клувунуң болгаш чурттуң бирги чери дээш аныяктар аразында маргылдааларга киржип чораан.

САМОВАРДА ШАЙЫМ

Донецк областың Макеевка хоорайның чурт-шинчилел музейинде кончуг солун делгелгени ажыткан. Ында даштын кылайтыр чуп, чайырлап каан чес, хола шаандакы үениң чүүл-бүрү самоварларын көргүскен.

Ол болза орус чоннуң шаандан тура келген аалчыга шай хайындырып, хүндүлээр үнелиг савазы. Донбасстың хову чурттакчыларынга самоварларны Россияның ортаакы диилиндээнден, Сибирьден, Уралдан көшкен кижилер эккелгилээн. Баташевтиң, Шемариниң, Воронцовтуң, Владимирниң ат-сураглыг фабрикаларынга Тула мастерлериниң кылган самоварлары онзагай чараш, ёзулуг-ла уран чүүл кылыглары бооп турар.

Делегейниң эң-не үнелиг экспонады болза, Совет Эвилелиниң Маадыры Б. Панченконуң чаңгыс чер чурттуглар-макеевчилерге белекке берген походка ап чоруур самовар-кухнязы деп санап турар.

Самоварлар-биле кады уттуглалаан подностарны, аяк-саваларны, стол шывыгларын база делгээн.

(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИН.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Сөөлгү медээлер. 8.20 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Хөглүг аялгалар». Останкино концерт студиязынга аныяк ыраажыларның конкурузу. 9.35 —«Делегейниң алдыгы кезээ». Эртем-нептереңгей фильм. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң академиктиг орус ыр концерти. 10.50 —ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң секретары Ф. Кузнецовтуң чугаазы. 11.05 — «Өннүүнге уткуштур базывыт». Концерт. 11.35 —Бичии уругларга «Бистиң аалдың аамай төлү» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.45 —«Аллегро» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Тимофеева киржир. 14.25 — Мультфильмнер: «Хөглүг карусель», «Гав деп моортай оглу», «Көөр сен, шүве!». 14.55 —Коньkилиг дагаа» деп фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 15.45 —Май 1-де даштыкыдан келген аалчылар. 16.00 —Чоннуң ырларының Ийиги бүгү-эвилел көрүлдези. Воронежтиң Күрүнениң орус ыр концерти. 16.40 — «Дириг амытаннар делегейи». 17.40—«Перикола» деп уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 19.00— Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Шахтёр». Чапсар үезинде — «Кадык болурун күзээр болзуңза». 20.45 — «Бараалы, көре бээр сен». Вятка хемниң дугайында документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — Театрга ужуражылышкыннар. 22.50 —23.20 —Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Эң-не бедик». Документалдыг фильм. 9.05 —«Политрук В. Г. Лугининниң фронтудан чагаалары». 9.40 — Делегей конкурстарының лауреады Ю. Вострелов баян-биле ойнаар. 10.05 — «Бзыб кашпалы». Документалдыг телефильм. 10.20 — Бичии уругларга фильм. «Ортулукту көдүрүп ап шыдавас сен». 11.25 — Класситиг хүреш талазы-биле Европаның чемпионады. Швециядан дамчыдылга. 12.05 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 12.25 —Москваның консерваториязының Улуг залы. ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Архипованың концерти. 13.50 — Мультфильмнер: «Рики-Тикки-Тави», «Дээрге чедирер». 14.20 —Документалдыг фильм. 15.10 — «Үшке ийини кадар». Уран-чечен фильм. 16.35 —«Чаагай орукче!». Концерт. Алма-Атадан дамчыдылга. 17.35 —Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг Күрүнениң академиктиг театрының фильм-шинизи. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». — Эң-не биче чаъс». 20.15 — Концерт. 21.00 —«Үе». 21.35 — «Дыштанылганың үе-шагы» деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 22.00 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Зенит» — «Динамо» (Киев) ойнаарының ийиги үезин көргүзер. 23.00 —23.50 — «Динамо» (Москва)— «Торпедо». 2-ги үези. «Динамо». Төп стадиондан дамчыдар.

МАЙ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Гнесиных аттыг Күрүнениң хөгжүм-педагогиктиг институдунуң студентилериниң болгаш башкыларының концерти. 8.25 — Документалдыг фильмнер: «Бүгү амыдырал ол-дур», «Генерал Ази Асланов». 10.05 —«Буратино делгелгези». 10.35— «Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.35 —Н. Паганини. Концерт. 12.15 — Сөөлгү медээлер. 12.20 —14.15 — Чапсар. 14.15 —Сөөлгү медээлер. 14.30—«Совет кижиге». Документалдыг фильмнер: «Хуузунуң айтырыы», «Директорнуң ажыл хүннери». 15.25 — Улустуң «Чинар» ансамблиниң концерти. (Баку). 15.45 —Орус чугаа. 16.15— Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң концерти. 17.00—Документалдыг фильм. 17.30 Неделяда спорт. 18.00 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Социалистиг экономиканы эргелеп башкарары» 18.30—«Хөглүг аялгалар». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижилер болгаш ойнаарактар» деп ансамбльдиң концерти. 19.20 —«Шилип алыр эрге» деп теле-шинниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». 21.35 — Телешиниң уламчылалы. 23.05 —С. Танеевтиң романстары. РСФСР-ниң улустуң артизи К. Плужников күүседир. 23.25 — 23.45 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг телефильм. 8.35—9.35 А. Т. Твардовский—«Василий Теркин». 7 класс. 9.05; 12.40 — Испан дыл. 10.05 —Оглу — курсант». 10.35; 11.35 —А. П. Чехов. «Вишневый сад». 9. класс. 11.00 —Эртем-нептереңгей фильмнер:. «Сугда истер», «Кижи болгаш чер». 12.10 —Төөгү. 6 класс. Катап тургузуушкун үезиниң эртемденнери. 13.10 — В. Астафьев. Чогаалдарының арыннарындан. 13.55 —Прикосновение» деп уран-чечен фильм. 15.25 — Сөөлгү медээлер. 15.30 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Бичии уругларга фильм. 18.35 — «Челээш». Школа реформазы —амыдыралда. Үстүкү классчыларның чайгы практиказының дугайында. 19.05 — Киножурнал. 19.15—«Азия төвү» «Аъш-чем программазы —бүгү чоннуң херээ». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Мультконцерт». 20.15 — Коммунистиг кижиниң овур-хевири совет чурулга уран чүүлүнде. 20.45 — «Ромео болгаш Юлия». Г. Берлиозтуң музыказынга балеттен үзүндү. 21.00—«Үе». 21.35 —«Билдинмес...» деп уран-чечен кинофильм. 23.10—00.45 — Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Черноморец». Минск хоорайдан дамчыдар.

КИНО

МАЙ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Третий принц» 9.30, «Белые росы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Королевство кривых зеркал» 9.00, 12.30, «Пираты XX века» 10.40, 14.20, 18.10 «Рецепт её молодости» 16.10, 20.00 (узаткан) шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Киночыындылы» 11.00, «Москва слезам не верит» (2 сериялыг) 14.00, 16.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыынды 9.30, «Сказка странствий» 10.40, «Инспектор Разиня» 12.40, 14.30, 16.20 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 13.00, 15.40, 18.20 шактарда.

МАЙ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Белые росы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Королевство кривых зеркал» 9.30, «Пираты XX века» 13.10, «Человек в железном маске» 11.10, 15.00, «Месть и закон» 16.50, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Рецепт её молодости» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Влюблён по собственному желанию» 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

ЛЕТНИЙ»: «На гранатовых островах» 15.00, 17.00 шактарда.

ЕНИСЕЙ»: «Инспектор Разиня» 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2112.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС — 00927.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 104 (12494) | 1984 чылдың май 4, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

АГРОҮЛЕТПҮР КАТТЫЖЫЫШКЫННАР

Районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннары тургустунгандан бээр ам ийиги часты уткуп турар. Олар күштүг ап, дуржулгазын улгаттырып, кедээге ажыл-ишти эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдар талазы-биле партияның ап чорудуп турар хемчеглериниң ылаптыын болгаш чогуур үезинде болганын херек кырында бадыткап турарлар. Удуртулганың чаа органнары кедээниң ишчилерин экономиканы хөгжүдеринче болгаш быжыглаарынче, чуртту чиг-эт-биле, ченну аъш-чем продуктулары-биле хандырарынче угланган хемчеглерни ап чорудуп турар.

Агроүлетпүр каттыжыышкынының айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң экономиктиг хуралынга чүве чугаалап тура, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко бүгү экономиктиг ажылдың деңнелин бедитпишаан, агроүлетпүр каттыжыышкыннарының ажыл-чорудулгазын шиитпирлиг экижидериниң чугулазын онзалап демдеглээн. Дыка хөй РАҮК чөвүлелдери боттарының сорулгаларын шын тодарадып, кичээнгейин Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынче—кысказ хуусаада эң эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, хөй продукцияны малдан болгаш черден алырынче угландырып турар. Ооң ачызында республика он бирги беш чылдың өзек чылында болгаш бо чылдың баштайгы кварталында күрүнеге кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының планныг онаалдаларын бүгү чүзүн аайы-биле ажыр күүсеткен. «Торгалыг» болгаш «Кок-Тей» совхозтарның бирги кварталда мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле республиканың социалистиг чарыжынга тиилекчи болганынга агроүлетпүр каттыжыышкыннарының Өвүр болгаш Кызыл район чөвүлелдери бичии эвес рольду ойнаан.

«Тиилелге» совхоз биле Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының харылзаазының агроүлетпүр каттыжыышкынының негелдезинге дугжуп турарын ажыл-херектер болгаш оларның түңнелдери бадыткап турар. Ында, бир-ле дугаарында, керээ чуруму шыңгыы сагыттынып турар. Артык кезектерни чогуур үезинде чедиштир бээрин, чагыгларны хуусаазында күүседирин, септелгениң шынарының бедиин—«Сельхозтехника», а үрелик кезектерниң документилерин болгаш чагыгларны, агрегаттарның четче болурун болгаш четчир септекчилерни бээрин—совхоз хажын чок хандырып турар. Күш-ажылды организастаарын, ажыл төлевирин, инженер-техниктиг ажылдакчыларны четчелээрин болгаш өске-даа чугула айтырыгларны талалар каны дугуржуп, деңге шиитпирлеп келген. Мындыг сырый харылзаа кереэлиг талаларны чаңгыс нийти сорулгага эккелген—эки эдилээр, эвээш септээр!

Чамдык районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери ам-даа сула ажылдап турар болгаш боттарының хүлээлгезин чогуур деңнелинге чедир боттандырбайн турар. Ындыг чөвүлелдерниң бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының аразында харылзаа кошкак. Ылаңгыя «Сельхозтехникалар» каттыжыышкыннары биле совхозтарның аразында маргылдаалыг айтырыглар үзе шиитпирлеттинмейн турар. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш өске-даа РАҮК-терден ындыг чижектерни көрүп болур. Чөөн-Хемчик РАҮК-түң чөвүлелиниң хуралдарынга чөвүлелдиң чамдык кежигүннери келбейн баар безин таварылгалар турган. «Улус ажыл-агыйының өске адырлары-биле кедээ ажыл-агыйның экономиктиг харылзаазын сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын амыдыралга боттандырарынга мындыг байдал идиг бербес.

Районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери ажылдың дээштиг хевирлерин, ол ышкаш агроүлетпүр комплекизинге хамааржыр бүдүрүлгелерге болгаш организацияларга чогуур салдар чедирериниң аргаларын ам-даа тыппайн турар дээрзин партияның XIX область конференциязы айыткан. РАҮК чөвүлелдери боттарының эргелерин чедир ажыглавайн турар. Каттыжыышкынның чамдык кежигүннери ажыл-агыйжы эвес, үстүнден айтыышкын манаар чоруун эрги чаңчылдарга шамнаары чаңчыл апарган.

Кедээ ажыл-агыйны харыылап турар дыка хөй бүдүрүлгелер совхозтарга кандыг-бир чүвени кылып бээрин эвес, харын олардан хөйнү алырын оралдажып, боттарының дорт хүлээлгезин болгаш чарган кереэзин тоомчага албайн турарлар. Ындыг бүдүрүлгелер шын эвес саналгалар, немей бижилгелер-биле эртен чылын алган акшазын—1,2 миллион рубльди совхозтарга дедир эгидер ужурга таварышкан. Ындыг таварылгаларны болдурбас дээш, районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери ажылын үениң негелдезинге дүүштүр организастаар, совхозтарны хандырып турар бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажыл-чорудулгазын үргүлчүнүң контролюнга алыр, РАҮК дугайында дүрүмнү ёзугаар шиитпирлиг болгаш тодаргай хемчеглерни алыр херек. Бүдүрүлгелериниң совхозтар-биле кады кылган ажылының түңнелинче эвес, а боттарының сонуургалынче сагыш салыр чоруу чүгле ынчан эттинип болур.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин ажыктыг организастаарынга, ону эргелеп башкарарынга кол роль республиканың болгаш районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдеринге хамааржыр. РАҮК-терни бүт кырынга тургузарынга улуг дузаны партия организациялары чедирер. Маңаа СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң партия болгаш ажыл-агый органнарының ажыл-херээн хапсырлаштырбас дугайында айтыышкынын амыдыралга боттандырары чугула. Чамдык партия райкомнары РАҮК-терниң ажылын кылып, хүн бүрүнүң айтырыгларын шиитпирлеп турар таварылгалар хөй. Партия комитеттериниң ажыл-агыйлар-биле ажылы дээрге-ле кижилер-биле, кадрлар-биле ажыл болур.

Ам часкы хову ажылдарының бачым үези келген. Ону эң кыска хуусаада бедик шынарлыг эрттирери РАҮК кежигүннериниң демниг ажылындан хамааржыр. Бедик дүжүтке магадылал ол.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуул

«Тыва кобальт» комбинаттың септелге-механика цехиниң даг дериг-херекселдериниң капитал септелгезиниң слесарьлар бригадазы социалистиг чарышка мурнуку одуругну доктаамал ээлеп, бүгү көргүзүглер талазы-биле бедик түңнелдерни чедип ап келген. Анатолий Щегловтуң удуртканы ол бригадада күш-ажылга дадыгып, хөй чылдарда ажылдаан хоочуннар-биле кады ажылга бедик харысалгалыг, мергежилинге сундугуп кирген аныяктар база бар. Ындыгларының бирээзинге газ болгаш электри-биле каңнакчы Н. Букин хамааржыр. Ол дааскан ажылын эки шынарлыг күүседип, ай планнарын 130-140 хуу боттандырып турар.

ЧУРУКТА: каңнакчы Н. Букин.
А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАЛАР-БИЛЕ

Эрги-Барлык суур. Эртен эрте бажыңнарның хоолайындан ыштар ак-көк дээрже сыр дорт үнүп тур. Ол-бо талаже кешкилээн делгем кудумчуларда ажыл-ишче далашкан ажылчыннарның, школаже углаан өөреникчилерниң шимчээшкини чаа-ла эгелээн. Совхозтуң кол агрономунуң-биле кады ооң ажылдаар өрээлинче кирип келдим. Ол столунга барып олуруп алгаш, оожум топтуг айтыра-дыр:

— Че, башкы кандыг ажыл-херек дугайында чор ирги?

— Кызыл-оол Комбуевич, мээң школада пропагандистеп турарымны билир болгай силер. Совхозта часкы хову ажылдары кайы хире чорупп турарыл, черле ынчаш, бо чылгы сорулганар кандыгыл? Мону билип алгаш, дараазында кичээлде башкыларга, комсомолчу-өөреникчилерге дамчыдар бодаан кижи мен—деп, чугааладым.

Ол мээң дилээмни кончуг чөпсүнүп хүлээп алды.

— «Хемчик» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ооң соонда болгулаан пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар сорулга-биле 1984 чылдың часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалга чорудар дээш белеткелдерни дооскан. Бо чылын ниитизи-биле 3223 га черге часкы тарылганы чорудар. Ооң иштинде 1000 га тараа, 2058 га янзы-бүрү мал чеми культураларын, 150 га картофельди, 15 га ногаа аймаан өстүрер. Ол ышкаш 1985 чылдың тарылгазынга 430 га чайгы черни, 738 га аңгысты чарып белеткээр ужурлуг. Совхозтуң суггатчылары 2171 га черге часкы суггатты чорудар. Суггат ажылдарынга он дөрт звено ажылдаар—деп, ол чугаалады.

Амгы үеде совхозтуң суггаттыг шөлдеринде 142 тонна минералдыг чемишчидилгени төккен. Часкы тарылгага ниитизи-биле 335 тонна үрезин негеттинип турар. Кызылдың сайгарылга баазазындан ам-даа 50 ажык тонна үрезин сөөртүр, 200 тонна картофель үрезинин Хакассиядан сөөртүр.

Хову турлагларының септелгези бүрүн доозулган. Чер ажылының депшилгелиг аргаларын ажыглаары-биле бот-орулга-чарылгалыг үш звенону тургускан. Олар мал чеми, картофель өстүрер дээш дирекция чери-биле кереэлерни чарып алганнар. Совхозтуң механизаторлары он бирги беш чылдың дөрткү чылында хөй дүжүттү алыр дээш эрес-шудургу ажылдап, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур сорулганы салган.

О. АКААЖЫК.
Барыын-Хемчик район.

3600 ТОННАНЫ

Өвүр районда «Ак-Чыраа» совхоз январь 4-теп эгелээш апрель 15-ке чедир «Сукпак» совхозка 1200 тонна хыыргыыш кезип бээр тургаш, 1471 тонна кылдыр кезип белеткээн. Хыыргыыш белеткээринге совхозтуң чолаачызы Геннадий Монгуштуң удуртканы беш кижи составтыг чүдүрүкчүлер звенозу эң хөй тонна хыыргыышты черден бөлүп, чүдүрүп сарааттааннар. Успа-Хөл шыназында Буран-Хөл ховузундан хыыргыыш кезеринге Кызыл-оол Аян-оолдуң звенозу онза шылгараан. Аңаа механизаторлар Алдай-оол Түлүш, Сүгежик Монгуш, Эртине Кыргыс, Николай Дамдын, Анатолий Балган чайгаар үнген хыыргыышты кезип, грабльдеп, пресстээринге кызымак ажылдааннар.

Механизаторлар ам сиген кезериниң белеткелинче амдыгааштан эгелеп белеткениң эгелээн. Кижи бүрүзү техника септелгезинде бүрүн хаара туттунган. Совхозтуң механизаторлары Совет Тываның 40 чыл оюнга таварыштыр эки шынарлыг 3600 тонна ногаан сигенни Кадатты, Буран-Хөл ховуларындан кезип белеткээр.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

АЖЫЛЧЫН КИЖИ ДЭЭШ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыр болгаш Маска» заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкыны бүгү совет кижилерниң сонуургалын хайныктырган. Ук ужуражыышкынны ажыл-ишчи кижилер эш К. У. Черненконуң бистиң чурттуң ажылчын аңгызы-биле ужуражыышкыны кылдыр санап, Төрээн чурттуң күчү-күжүн быжыглаары, беш чылдың планныг онаалдаларын күүседири дээш чүгле шалыпчы ажылы-биле харыылаарын хүлээнип турарлар.

УЛАМ СОРУК КИРДИВИС

Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкын үезинде эш К. У. Черненконуң чугаазын улуг сонуургал-биле номчуп таныштывыс. Заводтуң ажылчыннары-биле ужуражыышкын үезинде СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Константин Устинович Черненко ол улуг коллективтиң ажыл-херээ-биле бүгү талазы-биле таныжып көрүп, ында социалистиг чарышты организастааның база сонуургаан-дыр. Ажылчыннар-биле ужуражып, чугаалажыры, оларның амыдырал-чуртталгазынче доктаамал сагыш салыры — бистиң Коммунистиг партиявыстың ажылының ленинчи стили болгай. Эш К. У. Черненконуң ажылчыннар-биле ол ужуражыышкыны бистерге, ажылчын кижилерге, шуптувуска өөрүнчүг-дүр. Ажылчын туруш, объект бүрүзүнге бистер ажыл-херекти эзу-биле көөр, харысалгалыг болурувусту негеп турар-дыр деп ынчаар билир бис. Коммунистиг партиявыстың ада сагыш салыышкынынга чүгле ынчаар, улам эки ажылывыс-биле харыылаар бис.

Бистиң бригада эрткен 4 айларда 80 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, ону херек кырында 85 муң рубльге күүсеткен. А күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 41,2 хуу ажыр күүсеттивис. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин пландан ажыр кылырын чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң ачызында чедип ап турар бис. Бригада кежигүннериниң кызымак ажылының түңнелинде, бистиң бригада амгы үеде августуң планын күүседип кирипкен. А. Ревяков, М. Васковский, И. Зайков дээн ышкаш бедик мергежилдиг дашчылар байлак дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

И. КУПЦОВ,
№ 81 тудуг эргелелинде бригадир.

БҮРҮН ЧҮҮЛДҮГЗҮНДҮВҮС

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкын үезинде чугаазын «Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның ажыл-ишчилери чүүлдүгзүнүп, ында айыттынган чүүлдерни бодунуң коллективтеринге хамаарыштыр анализтеп, сорулгаларны тодараткан.

Сөөлгү чылдарда тудуг индустриязын сайзырадыр талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Тууйбу бүдүрерин Кызылдың тууйбу, Элегес-Аксының керамиктиг хана материалдары заводтары ажыр күүседип турар апарган. Каттыжыышкын бирги кварталда бараанныг продукция бүдүрериниң планын 105,9, ону сайгарарын 104,2 хуу боттандырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 118,4 хуу четкен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге дериг-херекселдерни чаарты кылганы, аар ажылдарны механизастааны улуг рольду болган. Элегес-Аксының заводунда эрткен чылын ийиги болгаш үшкү технологтуг шугумнарны ажыглалга кииргей. Бо чылын бирги шугумну ажыглалга киирер. Бо чаартылгалар мооң мурнунда бүдүрүп турганындан ийи катап хөй продукцияны бээр арганы тургузар.

Ынчалза-даа өске заводтарда ажылды механизастаар ажылдар оожум темпилиг. Кызылдың тууйбу заводун 1986 чылда эде дериг-септээри көрдүнген. Он ийиги беш чылда завод амгызындан ийи катап хөй продукцияны берип турар кылдыр чаартынар.

Продукцияның шынарын экижидери чугула сорулгаларның бирээзи дээрзин эш К. У. Черненко айыткан болгай. Тууйбунуң марказын бедидер талазы-биле чамдык хемчеглер алдынып турар-даа бол, чугайның, сай-довурактың шынары куду болуп артпышаан. Ооң түңнелинде тудугжуларның ажылынга саадалгалар, эде кылыышкыннар туруп келир. Каттыжыышкынның бүгү звеноларының продукциязының шынарын экижидери, тудуг материалдарының камналгазын чедип алыры соңгаарлаттынмас сорулгаларның бирээзи болур.

Хамык ажыл кадрларның белеткелинден хамааржыр дээрзин билдивис. Кадржаан ажылчыннарга даянып ажылдаары чугула. Олар аныяк ажылчыннарны белеткээринге улуг үлүүн киирип турарлар. Бүдүрүлгениң мурнакчызы, Кызылдың тууйбу заводунуң ушкукчузу Г. П. Гилёв, ында эптекчилер бригадири А. А. Макшанов, Элегес-Аксының заводунда бригадир Ю. С. Мурзин, энергетик В. Асумба болгаш өскелер-даа кызымак ажылы-биле эш-өөрүнүң, коллективиниң хүндүткелин чаалап алган.

Ажылчыннарның амыдырал-байдалын экижидеринче заводтарның удуртукчулары, профэвилел комитеттери эвээш эвес кичээнгейни угландырган. Ооң чүнээ болза, Элегес-Аксында туттунган оң сес аал чурттаар чуртталга бажыңы, уруглар сады, Кызыл-Мажалыкта ажылчыннар столоваязы болгаш өске-даа туттунуп турар социал-культура албан черлери болур.

Ажылчын аңгының аныяк салгалын белеткээри бүгү ниитиниң кичээнгейинге турар ужурлуг. Бүдүрүлге бүрүзү школаларны шефке алган. Кызылдың тууйбу заводу-биле № 8 школаның аразында харылзаа калбарган. Школа доозукчуларының чамдызы бо заводка ажылдап артып турар.

Тудуг индустриязын калбартыры дээрге-ле, иштики курлавырларны чөп ажыглаары, камналга-хумагалалды күштелдирери болгаш күш-ажылды организастаарын экижидери болур.

Ю. САМОЙЛЮК,
«Тыва тудуг материалдары» каттыжыышкынның чиңгине директору.

АНЫЯКТАР ДЭЭШ

Аныяктарның мергежил шилип алырынга, оларны бедик мөзү-шынарга кижизидеринге эргежок чугула дузаны көргүзер дугайында эш К. У. Черненконуң «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылга үезинде чугаазы дыка чөп-түр. Бистиң токарьлар бригадазын безин аңаа чижек кылдыр көрээлинер. Ында кадржаан ажылчыннар чүгле дөрт кижи, а чедизи— чоокта чаа-ла ПТУ-лардан, школалардан келгеннер. Бистиң ажылдап турарывыс дериг-херекселдерни чаа дээри берге, оон он беш чыл барган болуп каапкан. Ынчалза-даа аңаа бистер чүгле план күүседип турар эвес, бо чылдың эрткен дөрт айының чарыжының түңнели-биле металл болбаазырадыр бүдүрүлгелерниң аразынга бир дугаар черни ээледивис.

Чогаадыкчы арга, дааңганнышке ээ-харысалгалыг чорук, иштики курлавырларны чөп ажыглаар, бүдүртүнген продукцияның шынарын чедип алыр дээш доктаамал демисел — бригадада кол чүүл ол. Мурнунда чаңгыс азы бүдүн чартык ээлчег-биле ажылдап турган болзувусса, ам ийи ээлчег-биле ажылдап, дериг-херекселдерни эң ажыктыг кылдыр ажыглап турар бис. Чаа келген чеди аныяк ажылчынывыс профессионал мергежилин заводка бедидип, техникумнарның, институттарның кежээки салбырларында, ажылчын аныяктарның школаларында өөренип турарлар. Ажылы болгаш өөредилгези дээш, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдары дээш ай санында олар отчёдун бээр.

Эш К. У. Черненконуң онзалап демдеглээни бригада кереэзиниң дугайында каш сөстен чугаалап көрейн. Ниитизи-биле бистиң заводувуста бүгү ажылчыннар колдуунда ол арга-биле ажылдап турар. Барык бригада бүрүзүнде партия бөлүү тургустунган. Бар четпестерни, ажыглаттынмайн турар курлавырларны коммунистер илередип тып турарлар. Чижээ, металл аймаан чогуур хуусаазында албааныывыстан азы өске металл эккелгенинден кайы хире артык чарыгдал үндүрүп турарывысты илередип тыпканнар. Чамдыкта ажык чок ажылдап, кандаи хөй чоңгу үндүрүп турар бис, ооң уламындан электри энергиязын ажыр чарыгдаптар таварылгалар тургулаан. Эш К. У. Черненконуң металлургтар боттарының ажылын сайзыраңгайжыдар ужурлуг дээни дег-кивес арга чок. Оон башка машина тудуушкунунда, тудуг болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларында четпестерни дорт чайладыры болдунмас.

Н. ЯКУБЕНКО,
Кислородтуг машина тудуушкун заводунда токарьлар бригадири, СЭКП Омск обкомунуң кежигүнү.

МЕРГЕНГЕ МЕРГЕЖЭЭН

Чаңгыс-ла бо сүт-бараан фермазынга чүгле молдурга кадаргаш, чээрби чеди чыл болган кижи боорга, Моол Арат Республика баар халас путёвканы Виктор Кармага тыпсыр дугайында чайгылыш чок шиитпирге совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профэвилел комитеди деңге келген. Ук шиитпирни фермада партия эге организациязының секретары, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Надежда Салчак улуг өөрүшкү-биле деткээн...

Бежен чылдарының төнчүзүнде «Тере-Хөл» колхоз Каа-Хем районунуу турган. Колхоз баштаар чери шеригден чаа келген оолду тракторга өөрениири-биле район төвүнче, Сарыг-Сепче, чорудупкан. Түр курсту дооскан соонда, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазынга молдурга кадара берген болгаш удаваанда ол ферманың саанчызы Катя-биле өг-бүле тудкан. Ынчангаш Виктор Карманың күш-ажылчы базымының-даа, аас-кежиктиг амыдыралының-даа эгези чүгле бистиң чуртта эвес, харын, бүгү делегейде сураглыг Мергенниң эриктеринге салдынган. Ол ам-даа уламчылап турар.

Виктор Каа-Хемниң чону ону шупту ынчаар адаар. Ооң чогум ады—Доржу. Доржу Будуевич Карма ам районнуң хүндүлүг кижилериниң бирээзи. Принципиалдыг коммунист. СЭКП райкомунуң кежигүнү. Хөй-ниитичи, кедээ Советтиң депутады. Бүдүрүлгениң мурнакчызы, социалистиг чарыштың хөй удаа тиилекчизи, «Күш-ажылга шылгарал дээш» медальдың эдилекчизи. Аныяктарның дагдыныкчызы, бедик мергежилдиң ажылчыны.

Инек кадарчызы. Ооң күш-ажыл дептеринде оон өске ажыл демдеглеттинмээн. Өскээр чорааныныың дугайында база чаңгыс-даа демдеглел чок. Ооң паспортунуң киир бижидилгезинде база өскерилге чок. Күш-ажыл дептеринге элээн каш арынны совхозтуң кадрлар килдизи немээр ужурга таварышкан: шаңналдар демдеглээр чер чедишпестээн. Эрткен чылын паспортка чүгле кудумчу өскерилген: өг-бүлениң моңгун кудазының бүдүүзүнде совхоз немелде тудугларлыг болгаш хөй өрээлдиг чаа бажың берген.

Ажылының болгаш амыдыралының аайы-биле ынай-бээр көжүп азы янзы-бүрү ажылдар «шилип» чоруур улус бисте эвээш эвес. Удуртур органнар чорудуп турар болза канчаар, даалганы күүседир апаар. Ынчалза-жок ол-бо ажылдарже шилчиир азы өскээр көжер чоруктуң ажылга шаптыктыын, чымыштыын болгаш күрүнеге каражалыын чүү дээр! А Доржу Будуевич чаңгыс ол-ла черинге, ол-ла ажылга бо хире үр үениң дургузунда бодунуң амыдыралын бараалгадып келген. Хоржок болгуже олардан чарылбас-даа. Харын, ынчангаш ол ук черни, ооң агаар-бойдузун, оът-сигенин эки билир — ажыл-ишке чедиишкиниң үндезинни ол-ла болгай.

Өг-бүлеге таарымчалыг байдал, найырал болгаш хүндүлежиг — база-ла күш-ажылчы чедиишкиниң үндезини. Ол дег хөй-аът кииричизин тывары берге. Екатерина Шамбаевна ол дугайын эки билир. Ооң күш-ажыл дептеринде база-ла чаңгыс демдеглел бар: «Октябрь 14 чылы» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазынга саанчы кылдыр хүлээп алыр». Оон бээр база-ла үжен чыл чоокшулап турар. Ол ам Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг аттың эдилекчизи.

Өг-бүлениң өөрүшкүзү болгаш аас-кежии —уруглары Эмма биле Эрес. Оларның кайызы-даа школачы, томаанныг, өөредилгезинге кызымак, кежээ. Ада-иезинге оларның дузааргаа аажок: бажың иштиг үргүлчү арыг-силиг болгаш эмгелиг. Инек саар, огород суггарар, бызаа азы өшкү кадарар дээш оларның кылбас-туттпас ажылы чок. Оларның ада-иезинден дудак чок ажылгыр болгаш төлептиг кижилер болурунга чигзиниг турбас. Ындыг салгакчыларны өстүрери школа программазында көрдүнген.

Мерген — Тываның төөгүзүнде алдарлыг черлериниң бирээзи. Ону бо хүннерде, ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң ажылчы чону Совет Тываның дөртен чыл оюн уткуурунга белеткенип турар үеде, демдеглээри чугула. Ферма чанында бичии даг кырында С. К. Токтуң турасклал район төвү Сарыг-Септен безин иле көстүр. Мергенниң унунга төрүттүнген, маңаа чурттап чораан сураглыг кижиниң чуртунда ажылдап чоруурунга Доржу Будуевич чоргаарланып чоруур. А Екатерина Шамбаевнаның авазы—С. К. Тока-биле кады Чолдак Степанның чалчазы чораан дөрт кижиниң бирээзи. Ам Сыгыртаа Шамбаа сезен харлыг, кадык болгаш сергек.

Мергенниң үндезин чурттакчызы апарган Доржу Карма бөгүн бежен харлап турар. Ооң ажыл-ишинге чедиишкиннери, амыдырал-чуртталгазынга аас-кежикти болгаш кадыкшылды күзедивис.

Ч. КАРА-КҮСКЕ.

Ажыглалга кирер тудугларда

ХУУСААЗЫН ЧЕЖЕ УЗАДЫРЫЛ

Кызыл-Мажалыкта сүт заводу — бо чылын ажыглалга кирер тудугларының бирээзи. Ажыглалга кирер ужурлуг тудугда ажыл канчаар чоруп турарын чоокта чаа барып сонуургап көрген бис.

1983 чылда-ла дужаар ужурлуг турган бо сүт заводунуң ажыглалга кирбээнин болгаш бо чылче шилчээнин, ажыглалга кирер чамдык объектилерде ажылдың дыка суларааны онза дүвүренчиг боор турарын СЭКП Тыва обкомунуң пленумунга шүгүмчүлеп демдеглээн болгай.

Эрткен чылын-на ажыглалга кирер турган бо тудугнуң чогуур хуусаазында ажыглалга кирбейн барган чылдагааны чүдел?

Мону тудуп турар тудуг организациялары — «Тыва даг-дугу тудуг» эргелели, «Востоксантехмонтаж», «Сибтехмонтаж», «Сибвостокэлектромонтаж», «Спецтепломонтаж» тудуг эргелелдериниң удуртукчулары СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының негелделеринден, партияның XIX область конференциязының шиитпирлеринден амдаа чогуур практиктиг түңнелдерни кылбаанында, күш-ажылчы коллективтерниң деңдески ажылдаарын хандырбаанында, бар курлавырларны болгаш аргаларны багай ажыглап турарында. Күш-ажыл болгаш бүдүрүлге сагылга-чурумун быжыглаар, ажыл шагының чидириин болдурбас талазы-биле хемчеглерни идепкейжидип чорутпайн турарында.

Тудуг шөлү бүрүзүнде ажылдың канчаар чоруп турарының байдалын тудуг организацияларының удуртукчулары хүн бүрү ханызы-биле сайгарып, ажыглалга кирер объектилерге материал-техниктиг курлавырларны болгаш ажылчын күжүн мөөңнээр талазы-биле шимчээр хемчеглерни ап, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, ажылчын бүрүзү, бригада, участок бүрүзү хүн бүрүнүң планныг онаалдаларын күүседирин чедип алыры эргежок чугула. Бир эвес дээштиг хемчеглерни албас болза, тудугда байдал улам нарыыдап, чугула ажыл-агый объектилерин ажыглалга кирери үстүп болур. Бо бүгүнү амыдыралга боттандырар дээш тудугже онза кичээнгейни салыры чугула.

Сүт заводунуң тудуун шапкынчыдар, айыткан хуусаазында ажыглалга киирер дээш бо хүннерде мында «Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери, «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң тудугжулары, «Сибвостокэлектромонтаж» трестиң, «Спецтепломонтаж» трестиң Абакан участогунуң «Сибтехмонтаж» тудуг участогунуң монтажниктери, № 3 тускайжыткан тудуг эргелелиниң тудугжулары ажылдап турар.

Тудугжуларның күш-ажылын шын организастаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, тудугда ажылдап турарларның аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаар, ажылдың шынарын экижидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле ажылды канчаар организастап турарын участок начальниги В. Н. Митюков мынчаар чугаалап турар:

— Бо сүт заводунуң тудуун 1979 чылдың апрель айда эгелээн. 1983 чылдың дөрткү кварталында ажыглалга киирер ужурлуг турган тудуг чүве. Маңаа тургузар ужурлуг дериг-херекселдерни чогуур үезинде экелбээнинден, шала кылыр плиткалар чок болганындан база өске-даа чылдагааннардан айыткан хуусаазында ажыглалга кирбейн барган. Бистиң тудугжуларывыс мозаикалыг шаланы кылырын-даа сүмелеп турду. Шала кылыр плиткалар келбестеп туруп бээрге, тудугжуларның сүмезин ёзугаар мозаикалыг шаланы кылып кирипкен бис. Ам 200 дөрбелчин метр шаланы кудары арткан. 570 дөрбелчин метр штукатур ажылдарын кылырынга белеткел ажылдары чоруп турар. Бо ажылды чылыг эгелей бээри билек кылып кирипкен.

«Сибтехмонтаж» тудуг участогунуң Ак-Довуракта монтажниктери маңаа салыр дериг-херекселдерниң 20 хуузун эптеп тургузуп алган. Котёлдуң чылыг системаларын эптээринге бүрүн белеткеп каан-даа болза, арткан ажылдарны кылыр кижилер чок болганындан ажыл туруп берген. Чылыг системазы кылыр монтажниктер чок болуп турар. Курганның «Росгипромясомолпром» институдундан тускай эртемниг технологту мынчага чедир чорудуп бербээнинден дериг-херекселдерни эптеп кылыр ажылдар анаа туруп берген.

Бо чылын ажыглалга кирер сүт заводунуң тудуунда бо хүннерде янзы-бүрү тудуг организацияларындан тудуг талазы-биле янзы-бүрү мергежилдиг кижилер ажылдап турар. «Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери шалаларны белеткеп, монтажниктер изиг сугну соодар черни эптеп кылырында ажылдап турар. Мында ажылдап турар тудугжулар ажылды шынарлыг чорударынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче кол кичээнгейни салып, аразында чарыштыг ажылдап турар.

Тудугнуң чоруп турар байдалын цехтер аайы-биле көрүп көөрге мындыг. Компрессор цегинде дериг-херекселдерни эптээш тургузуп каан. Шалазын чедир кылгаш, автоматиканы тургузары арткан. Сөөртүп экелген сүттү хүлээп алыр өрээлдиң шеверлел ажылдарын кылыры болгаш даш шаланы цементилээри арткан. Дериг-херекселдер турар өрээлде дериглелерни тургузуп каан болгаш оларны демир хоолайлар-биле тудуштурары арткан. Маңаа 11 доскаар турар. Сүттү саваалаар цехте технологтуг дериглелерни чедир кылып, өрээлдиң дээвиирин болгаш шалазын кылыр. Бо ажылдарны кылып чорударынга хөй үе негеттинери чугаажок. Сүт продуктуларын соодар черде кылыр ажылдарга амдызында хол дегбээн.

Кызыл-Мажалыктың сүт заводу хонукта 10 тонна сүттү болбаазырадыр. Бо чылын 551 муң рубльдиң капитал салыышкынын шингээдип алыр сорулга тудугжуларның мурнунда туруп турар. Эрткен үш айларда оон чүгле 147 муң рубльди шингээдип алган. Сүт заводунда тургузуп турар дериг-херекселдерни бистиң чуртувуска болгаш Герман Демократтыг Республикага кылган.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп күш-ажылчы ээлчегни эрттирер дээн кыйгырыгны сүт заводунуң тудуунда ажылдап турар тудугжулар база-ла бедик көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алганнар.

Бызаңчы-бетонщиктер Борис Байыр, Канчыыр-оол Монгуш онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, ажылды эки шынарлыг кылыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш кужениишкинниг ажылдап турарлар. Олар чыл эгезинден бээр планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Бирги кварталдың түңнелин ёзугаар бедик көргүзүглерни чедип алгаш, бо мурнакчы тудугжулар шаңналдыг черлерни ээлээн. Дөрт айларының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде эки шынарлыг боттандырганнар.

Ажыглалга кирер тудугда ажыл чоруп турар-даа болза, тудугжуларның болгаш монтажниктерниң күш-ажылын организастап турарында четпестер ам-даа бар. Социалистиг чарышты организастап турар-даа болза, ооң дээштиг болуруун чедип албайн турар. Хүнде, неделяда, айда кымның канчаар ажылдап турарын көргүскен стендилер, көргүзүг самбыралары кылдынмаан. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан күш-ажылчы ээлчегниң түңнелдерин неделя санында үндүрүп, ол көргүзүглерни тудугжулар билген турары-биле көскү черге азып турган болза, ажыл бүдүнгүр-даа болур турган ийик. Бо талазы-биле көскү агитация тудуг шөлүнде көзүлбес. Социалистиг чарышты организастаар талазы-биле «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде профэвилел комитединиң (даргазы В. В. Хаит) четпес ажылдап турарын бо база-ла херечилеп турар. Ажылчыннарның күш-ажылын мынчаар организастап турарындан чамдык тудугжулар неделя дургузунда канчаар ажылдааның экиле билбейн турар. Бир эвес чарыштың түңнелдерин доктаамал үндүрүп, ону көскү черге азып турган болза, тудугжулар мурнунда канчаар ажылдааныңдан чогуур түңнелди үндүрүп, шалыпкын ажылдаарынга-даа идиг болур турган ийик.

Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады тудугга хереглээр тудуг материалдары-биле тудугжуларны четче хандырбайн турарындан ажыглалга кирер объектилер айыткан хуусаазында ажыглалга кирбейн, оожум темпилиг туттунуп турарын улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязынга база шыңгыы шүгүмчүлээн. Туттунуп турар сүт заводунуң дирекциязын (директору М. М. Нагеров), «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң (В. Н. Музыченко), «Сибтехмонтажтың» Ак-Довуракта участогун (О. Т. Кириенко) болгаш өске-даа тудуг участоктарының четпес ажылдап турарын демдеглээн.

Кызыл-Мажалыктың сүт заводунуң ажыглалга кирерин чон четтикпейн манап турар деп чүвени мону тудуп турар тудуг организацияларының удуртукчулары, районнуң удуртукчу даргалары болгаш Тываның сүт комбинадының директору И. С. Юртаев-даа эки билип турар. Ындыг турбуже, эрткен чылын-на ажыглалга кирген турар ужурлуг бо тудугну чогуур хуусаазында ажыглалга киирбейн баргаш, ону бо чылдың сөөлгү кварталында ажыглалга киирер деп турар. Тудугнуң темпизин дүргедедир, кижи күжүн мөөңнээр, күш-ажылды шын, чөп организастап тургаш, сүт заводун хуусаа бетинде ажыглалга киирип болуруунуң бүгү аргалары бар боор турар.

Сүт заводун бөгүн-даа ажыглалга кириптер болза, аңаа ажылдаар ужурлуг ажылдакчылар — мастерлер, аппаратчиктер, компрессорщиктер мынчага чедир белеткеттинмээн. Хамык чүвени кадрлар шиитпирлээр дээр болгай бис. Маңаа ажылдаар кадрларны өөредип алыр талазы-биле Тываның сүт комбинады (И. С. Юртаев) боттуг хемчеглерни албайн турар.

— Кызыл-Мажалыкта сүт заводу ажыттына бээрге, аңаа ажылдаар кижилерни белеткеп ап турар силер бе? — деп И. С. Юртаевтен айтырарывыска:

— Барыын-Хемчиктен 2 кижини Кызылдың сүт комбинадында өөредип тур бис. Олар компрессорщиктер болур. Шупту ажылдаар кижилерниң саны 23 — деп, харылап каан, бо-ла. Арткан кижилерни кайда, канчаар белеткеп турарының дугайында чаңгыс-даа сөс этпээн.

— Кызыл-Мажалыкта туттунуп турар сүт заводунга практиктиг кандыг дуза чедирип турар силер?

— Ону тудары тудугжуларның херээ ышкажыл, бистиң аңаа хамаарылгавыс чок. Кажан тудуп каарга, чугаа өске херек — деп, эш Юртаевтиң чугаазы мындыг болган. Моон алгаш көөрге, Тываның сүт комбинадының дирекциязы заводтуң тудуун дүргедедир дээш дээштиг хемчеглер албайн турар.

Сүт заводунуң тудуун дүргедедир, ону ажыглалга киирер дээш дүрген хемчеглерни алыры — районнуң партия, совет органнарының, тудуг организацияларының база Тываның сүт комбинадының дирекциязының мурнунда туруп турар соңгаарладып болбас сорулгаларының бирээзи.

М. ОЮН,
«Шынның» корр.

Борбаанай Эвидээнековна Монгуш — Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң төп тараа шаңында 24 чыл ажылдап турар. Ооң ажыл-ишке өөреткен аныяктары хөй. Чижээлээрге, Амир Монгуш, Аясмаа Ооржак ышкаш мурнакчы аныяктарны маңаа адап болур. Сезоннуг үелерде үрезин арыглаар, хоранаар дээш ажыл бачым апаар. Хоочун ажылдакчы ол бүгү ишке пат чаңчыккан. Ол оң бирги беш чылдың үшкү чылының мурнакчызы болуп келген.

ЧУРУКТА: Б. Э. Монгуш.

К. ЧООДУНУҢ фотозу.

КҮЖЕНИИШКИНИН КОШКАТПАЙН

Сүт-Хөл районда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң парткому, дирекциязы, профэвилел комитеди бригада керээзи-биле ажылдап болур чер ажылдыг звеноларны шилип, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап болуруун анализтеп көрген болгаш аңгы-аңгы салбырларда тараа болгаш мал чемнерин бүдүрер беш звеноларны бригада керээзи-биле ажылдаарынче шилчиткен. Совхозтуң дирекциязы, тускай эртемниглери звеноларның удуртукчулары болгаш кежигүннери-биле сүмележип, бригада керээзиниң ужур-утказын тайылбырлап, ооң ажыктыг талаларын долузу-биле таныштырган.

Звено бүрүзү чарган керээзин ыяап-ла күүседир дээш шалыпчы ёзу-биле ажылдаарын дугурушкан. Кара-Чыраа салбырында Серго Свердловтуң звенозу 310 гектар черге кукурузаны тарааш, бир гектардан-на 180 центнер ногаан массаны ажаап алгаш, ниитизи-биле 5580 тонна дүжүттү алырын хүлээнген.

Кызыл-Тайга салбырында Оюн-оол Лакпаа баштаан суггарыкчылар 170 гектар черге суланы ажаап-тежээр, ооң бир гадындан 17 центнер дүжүттү ажаап ап, ниитизи-биле 289 тонна суланы алыр сорулганы салганнар. Ол ышкаш Ишкин салбырда Чечен-оол Сатка удурткан тараа өстүрер звено 80 гектар кызыл-тастың суггарылгазын үш удаа чорудуп тургаш, 130 тонна кызыл-тасты ажаап алыр сорулганы салганнар. Олар бедик шынарлыг, арбын орулгалыг продукцияны бүдүрер дээш кужениишкинин хүн бүрүде кошкатпайн турарлар.

Б. ОНДАР.

ЕРЕВАН. Разданның машина тудуушкун заводунда бирги класстың «Автоматика —101 С» дээр стереофониктиг электропроигрывательдерни (шенелде бөлүк) бүдүрүп үндүрүп эгелээн. Бараан күрүне шылгалдазын чедимишкинниг эрткен, ам ону калбаа-биле үндүрүп эгелээринге белеткел чоруп турар.

«Автоматиканың» даштыкы каасталгазын заводтуң амыдырал радиоаппаратуразының конструктор киилдизи кылган. Ол дээш электропроигрыватель Пловдив хоорайга (Болгария) эрткен делегей ярмарказынга алдын медаль-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: «Автоматика — 101С» дээр электропроигрывательди инженер-конструктор В. Григорянның көргүзүп тураары.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЕР

Дөң-Терезин суурнуң Октябрь 50 чылы аттыг кудумчуда Ирина Максимовна Монгуш удурткан агитквартира суурда эки ажылдыг. Ында 32 өг-бүле хаара туттунган. Чурттакчыларның ниити хуралын айда бир удаа план ёзугаар эрттирип, аңаа делегейде болгаш чурт иштинде байдал дугайында лекция, беседаларны кылып, уруг-дарыг кижизидилгезиниң, корум-чурумнуң, суур чаагайжыдылгазының, чоннуң совхоз бүдүрүлгезинге киржилгезиниң дугайында болгаш чурттакчыларның амыдыралы-биле холбашкан өске-даа чугула айтырыгларны чугаалажып турар.

Агитквартираның ажыл-амыдыралы солун, организастап эрттирип турар ажылдары хөй талалыг. Чижээ, бо чылдың февраль 19-та кудумчу шагаазын организастап эрттирген. Аңаа агитквартираның бот-тывынгыр артистери солун программалыг концертти белеткээш, суурнуң чурттакчыларынга бараалгаткан.

Агитквартирага быжыглаан малчыннарже үнүүшкүннерни кылып, сезоннуг ажылдар үезинде совхозка шеф дузазын чедирип турар. Бо чылын олар кадарчылар Лопсан Карим-оол, Казак-оол Ооржак, Демир-оол Ооржак оларга шефтеп чеде бергеш, кажаа көржеңин коптарып ажылдаан.

Агитквартирада уран холдар бөлгүмү доктаамал ажылдап турар болгаш амданныг аъш-чем, аргаан, даараан чүүлдер, идик-хеп делгелгези бо-ла болур.

Агитатор башкылар Окай-оол Ооржак, Татьяна Ооржак олар агитквартираның идей-кижизидилге база масса-политиктиг ажылдарын организастажырынга улуг үлүг-хуузун киирип турарлар. Ада-иелер-биле школаның харылзаазын база олар быжыктырып, кижизидилге ажылының быжыг өзээн тудуп турар.

Светлана Ооржак, Бапыы Монгуш, Седип-оол Ооржак, Тамара Монгуш ышкаш идепкейжилер агитквартталга күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыда бээр, прогул кылыр чорукту болдурбас дээш демнежип ажылдап, чүгле агитквартталдың чурттакчыларынга эвес, суурнуң бүгү чурттакчыларынга үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Суурда бүгү агитквартиралар мынчаар демниг ажылдаар чүве болза, суурувус корум-чурумнуг, аян-шинчилиг, үлегерлиг болур ийик.

М. ООРЖАК.
Барыын-Хемчик район.

СЕПТЕЛГЕДЕ

«Сүт-Хөл» совхозтуң төп машина-трактор мастерскаязының дарганнары Мадар-оол Күжүгет, Тенек-Кара Сат олар часкы тарылгага хереглээр техниканың чамдык чугула херекселдериниң септелгезин кылбышаан, демир кылыгларны бүдүрүп турарлар.

Б. ОНДАР.

ХОРАМЧА ХӨЙ. ЧҮГЕ?

Мөңгүн-Тайга районда ниитизи-биле 86 муң ажыг хой, өшкү, 5 муң ажыг сарлык, 1964 баш чылгы мал кыштап турар. Бо хүннерде 18 муң ажыг чаш хураган, 1021 анай немешкен. А ажыл-агыйлар ниитизиниң малынга четчир санныг мал чемин белеткеп турза-даа, олар чылдың-на чедишпейн, чемгерилге единицазы чавыс боор келген. Бир баш малга чүгле 19 хуу мал чеми онаажып турар. Мооң чылдагаанындан чывар-хаттыг, кыштың кылын харлыг, соок үезинде мал чемнери төнүп, чедишпестей бээр. Бо кыш мурнуку чылдарнындан соок болган. Улусчу контрольдуң бөлүктери, постулары чер-черге массалыг хыналданы февраль, март, апрель айларда чорутткан. Харысалга чок, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны илередип, баш удур чайлаткан.

Боттарының кышка багай белеткелдиг киргеш, кыштаглаашкынны организастап чок эрттирип турарын агаар-бойдустуң таарымча чок болуушкуннарынче чууй каар фактылар илерээн. Чижээ, «Мөген-Бүрен» совхозтан чүгле март айда 270 чаш хураган ажаалда-чемгерилгезин кошкатканындан өлген. Ээ-харысалгазы чавыс, малдың ажаалда-чемгерилгезин кошкак чорудуп турар кижилерге мал кадартканындан ындыг кадарчыларның коданнарындан хөй чаш хураганнар өлүп хораан. Ылаңгыя Иргит Мөңгениң коданында 57 хураган өлген, ооң чүгле 12-зин төлээр кылдыр акт тургускан. Иргит Ойду Александр Ымы, Маңзыр Васылов оларның коданындан хөй хураганнар хораан. Совхозтуң дирекциязы, бригадирлер, тускай эртемниглер малчыннардан негелдени кошкатканының түңнели ол.

Чамдык кадарчыларның кажаалары шаараш, ханазы доштуг, ол дош-хыраа эрип турарындан хой кажааларының иштии өл-шык. Малдың чаш төлү соок чывар-хаттан өкпеге дегдирип, ижин аарааш өлүп турар. Мал эмчилери малды эмнеп турза-даа, эм-биле чедир хандырбайн турарынга чылдак хап орары четпес. «Мөген-Бүрен» совхозта чаш хураганнардан аңгыда, будун болгаш чартык азыралда хойлар хөй. Кодан бүрүзүнде дугаарлаваан чаш хураганнар бар. Стоматиттен, ижин аарыындан, өске-даа аарыглардан аараан хураганнар, хойлар бо совхозта бар. Чүгле март айда ол ажыл-агыйдан 410 хой өлген, ооң чартыындан хөйү — чаш хураганнар. Мал чемнери чамдык коданнарда төнген.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозта кыштаглаашкынның байдалы багай болганын контролёрлар илеретмен. Мал чемнериниң курлавырлары төнүп, одар-белчиирде оът-сиген эвээжеп турар. Март айда ында сарлыктар, хойлар, чаш хураганнар хорамчазы улуг болган. Совхозтуң иштики хереглелинге чеди боданы, тозан ажыг хойну чарыгдаан. Ол малдарның хөй кезии ценуроз тап аараан. Бо совхозта Иргит Кылын-оол, Саая Ойлу, Доңгак Ак-Сал оларның ээ-харысалга чогундан, малдың ажаалда, чемгерилгезин баксыратканындан хөй чаш хураганнар өлүп хораан. Бо талазы-биле буруулуг удуртукчуларга хемчегни онаап, когаралдың орнун эгидериниң хемчеглерин алган.

Ниитизи-биле районда ара салган малдарның саны бо хүннерде хөй болганы хыналдадан илерээн. Районнуң девискээринде часкы когурум эгелээн. Малга ол кончуг бергедээшкиннерни таварыштырып турар. Ынчангаш малды ыжык черге кадарары, харын-даа кодан-дан-даа үндүрбейн, сери, кажаа чанынга сигеннедип, чемгерери негеттинип турар. Бо ажылды организастаарын совхозтар директорлары, мал ажылының тускай эртемниглери, малчыннар кончуг оожум чорудуп келген. Малдың бажының хорамчалыы, ооң продуктуулуунуң чавызааны кыштаглаашкынны чогуур негелдеге чедир чорутпааныңда, чемгерилгени, суггарылганы болгаш ажаалданы четпес чорутканыңда.

Кыштаглаашкынның бо шиитпирлиг үе-чадазында бедик харысалгалыг ажылдаары, малдың чидирини болдурбазы, ооң чаш төлүн бүрүн доруктурары, ам төрүүр төс муң хойнуң хураганнарын чидириг чок ажаап алыры хүннүң чугула сорулгазы. Ажыл-агыйлар төрүүр чүс башка онаашкыр 61 хураганны менди ап турар. Чүнүн-даа мурнунда аарыг болгаш арган малдарны эмнээрин, чемгерерин болгаш ажаарын экижидери чугула. Бүгү малды чылыг суг-биле суггарар дээш кодан бүрүзүнде суг кудар улуг хемчээлдиг доскаарларны четчелеп салган, ындыг-даа болза чамдык кошкак кадарчылар доскаарларын соок үелерде от салбайн, чылыглавайн тургаш, доңуруп, ажыглалдан үндүргенин рейд, хыналдалардан илерээн. Малды чемгеринде улуг четпестер бар. Кодан бүрүзүнде мал чеми салып бээр шагжалар, деспилер четчелеттинмээн. Чамдык коданнарда мал чемниң камналгазын багай организастап, чадагай черде төп берип, ол чемнер өдек-биле холужуп калгылаан. Чаш хураганнарның күш-деңгелиниң аайы-биле үзүп чемгербейн турар. Мал чемин төтчеглеп, хуузунда аъттарын, өске-даа малдарын ооң-биле чемгерип турда, совхозтар дирекциялары, бригадирлер чогуур хемчег албайн турар.

Малдың чаш төлүн менди камгалап алырда, хураганнарны аарыгларга удур өй шаанда тарыыр, микроэлементилерни бээр база минералдыг чемгерилгелер-биле бүрүн хандырар ажылды районнуң мал эмчилери чорудуп турар. Ынчалза-даа ооң дээштии, шынары чавыс. Бо четпестерни комитетке, чер-черде бөлүктерге сайгарып көрүп, чогуур хемчеглерни ап турар. Часкы когурумда чаш малдың доңарын болгаш чөлбүнип аарыырын болдурбас. Хойнуң дүгү дүжүп турар, ол талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры, өске-даа ажылдар контролёрларның кичээнгейинде туруп турар.

Кыштаглаашкынның эң харысалгалыг болгаш берге үези арткан. Ону организастыг болгаш чедиишкинниг эрттирери районнуң улусчу контролёрларының чугула ажыл-херээ болуп турар.

Д. МОНГУШ,
Мөңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

«ХУУДА СКЛАДТАР»

Шоодуглуг аян-биле

Складтар кымга-даа херек болбайн аан. Кижиниң хууда эт-севи, тарып алган ногаачыгызы дээш чүү турбас дээрил. Аптарага сыңмас чүүлдер база турар. Кым чүнү, каяа шыгжаары хамаан эвес. Өске янзылыг «хууда складтар» тыптып келгенин мен дыңнадым. Ол дугайын номчукчуга хөөрэп берип көрейн.

Кончуг дээн эжим бар. Ооң ады Билирбей дээр. Мени Хынаарбай дээр чүве. Билирбей мени сакты бээр кижи. Мээң бажыңымга бо-ла чедип келир. Ырак-узак чер дивес, бир көөрге-ле, бо кирип олурар. Ол ам база аалдап чедип келген. Дүүн-не келир ужурлуг турган, машина чок саадаан. Бээр кээр автобустуң аккумуляторун гаражка турда оорлап алгаш барган. Ынчангаш чорумал машинага туттунуп келген болду.

Эжим бодунуң бүгү-ле сагыш-сеткилин төп каап олур: «Бо-ла чораан дыңнаарга, автобус, машина мунган чолаачылар бир-ле артык кезекти чидирген болур, кара кайгамчыктыг чүве. Дириг кижиниң бир карааны уштуп, будун оорлуп аппаары-биле дөмей, машина-балгаттың бир чугула кезээ чокта, шимчевес болбайн канчаар. Ол артык кезектерни ай-айы-биле дилеп кээр. Чагыдарга база сураг баар».

Машиналар тонап турар дугайында эжим хөй-ле барымдаалар чугаалады. Шынап-ла, бир-ле автобүдүрүлге азы автопарк чанынга чеде бээр болзувусса, ында тургузуп каан кандыг-даа дүрзүлүг техника турар болур чүве. Ол бүгү караамга чуруттунуп келди. Оларны артында-ла чыскаай тургузуп каан болур. Улуг үрелиишкин-даа чок, бичии кемдээшкиннерни эдип алырын бодавас, чолаачы-даа кижи улуг сагыш салбас. Бир читкен кезээн сураглап чорда, өске бирин база аптар. Ынчангаш чугула кезектери чок машина-тракторнуң эдерлиң турары ол.

Машиналар эленчизинге четпейн, үш-дөрт чыл болгаш-ла, үндүр бижиттинип турар. Оода-ла чогуур хуусаазынга чедир эдилээн болза чүү дээр. Кээргенчиг-даа...

— Чок кезектер кайнаар чидип турар, кым оорлап турарыл? — деп, сагыжым өйүп чораан айтырыгны сала кааптым.

— Кайнаар боор, «хууда складтарда» шыгжаттынып чыдар болдур ийин. Оларны бакылап көөр болза, демирдес өвааланы берген чыдар. Кезектериниң «ээлери» арага кудар, акша сунган кижилерге үлеп бээр.

— Боттары ону бүдүрүп алган эвес, күрүне эт-хөреңгизин оорлап алгаш, оон-биле байып турарлар-дыр аа? Дөмей-ле аңаа турган кадык машиналарны чанагаштап алгаш садыгаап, сайгарып турар арын-нүүр чок-ла кижилер чоруур-дур ам.

Артык кезектер, үрелген машиналар шыгжаар күрүне складтарындан аңгыда «хууда складтар» немежип, төтчеглекчи чорукту чамдык кижилер көрбээчеңнеп арттырып турары черле алдеп. Чаа келген артык кезектер безин албан организациялар холунче кирбейн чыда-ла, таныш-көрүш аайы-биле оптуг кижилерниң «хууда складынче» караш кынныр.

Үрелген, чиндидип каапкан машина-техниканың өртээ чежел? Олар халып турган болза, чеже тонна чүъкту, пассажирлерни дажып болбазыл? А чилби кижилерниң ол кезектерни акшаже хуулдуруп турары кандыгыл? Мону бодаарга, кижиниң бажының дүгү адыыр.

Билирбей биле бис ийи «хуу складтарының» канчап тывылганын, кым ооң шимчедикчи күжү болур дээрзини чугаалажып олурдувус. Шак мындыг складтарны чок кылыр болза эки деп түңнелге келген бис. Канчап? Ол дугайын ийилээ бодангаш шаг болдувус. Оларның санын баштай тодарадып алза эки деп шиитпирлээн бис. Ооң соонда кандыг кезекти, кайыын алганын, кажан кымга сатканын канчап билип алырыл?

— Автобүдүрүлгелер артык кезек читкенин демдеглевейн, оларның камгалал-кадагалалын кошкатканындан мындыг сандаргай чорук тургустунган-дыр. Оон башка оптуг оорларның холу узун болуп шыдавас — деп, Билирбей боскуп чарылгыже алгырган тур.

— Ол-даа шын боор — деп деткидим. Кижи бүрүзү, сен биле мен-даа, бо чергелиг түлгедиглерни аңаа көрүп эрттирип турар кончуувусту деп падын барап-ла олурдувус. Чаңгыс баш эки, ийи баш оон-даа артык дээр болгай. Үш баш чүден артык. Ындыг болганда, Билирбей ышкаш сагынгыр-тывынгыр кижилерниң бо талазы-биле бодап турары кандыг ирги? Мындыг четпестер, каракты чара көрүпкеш, кончуг топтап көөр чүве болза, каяа-даа болган чок таварыны бээр хире. Эскеринчел улус чүнү-даа соора көөр эвес...

В. ХЫНААРБАЙ.

Депшилгелиг арганы шиңгээдиңер!

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ

6. Ажылды планнаары

Бот-орулга-чарылгалыг бригаданы, звенону коллективтиг керээже шилчидерде, мурнунда 3—5 чыл иштинде ажылын хынамчалыг сайгарып көөру, ажылды организастаанында, черни, акша-хөреңгини болгаш бараан-материалдыг үнелиг чүүлдерин ажыглаанында, техника ажыглалында бар четпестерни илередипн, бүдүрүлгениң курлавырларын дилеп тывары, четпестерни эдериниң болгаш курлавырларны чоп ажылдап кылыры чугула. Ол чорук бригада, звено бүрүзүнге продукция бүдүрериниң болгаш чарыгдалдар хемчээлиниң талазы-биле үндезин планнарны ажылдап кылыр арганы бээр.

Культуралар аайы-биле дүжүттүгүн болгаш продукция бүдүрериниң хемчээлин тодарадып тура, үчеттуң болгаш бүдүрүлге—саң-хөө планының чурагайларын удуртулга. болдурар болгаш аңаа черниң шынарын барымдаалап көөрүндек аңгыда үрезинниң шынарын, чемиштидилгелер-биле, гербицидтер-биле, өске-даа бүдүрүлге курлавырлары-биле хандыртынганын база барымдаалаар херек.

Бүдүн чылдың бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлге двалгазын ажылдап кылыры технологтуг картаны тургузарындан эгелээр. Ону ажылдап кылырынга кол специалистер база күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннери киржир. Кол экономист биле кол бухгалтер экономистиг көргүзүглерни болгаш акша-хөреңги, материалдыг болгаш күш-ажыл чарыгдалдарының хемчээлин ажылдап кылыр, кол агроном бүдүрүлге программазын саваар, кол инженер эргежок чугула техниканың хемчээлин тодарадыр, а ол ышкаш электри энергиязынга, автотранспортка, кывар-чаар материалдарга негелдезин салып тургузар. Ооң соонда технологтуг картаны бригаданың, звенонуң коллективинге чугаалажып көөр, совхоз директору батылаар.

Технологтуг картаны культура бүрүзүнге түс-түзүнда планнап турар чылга болгаш дараазында чылдың дүжүдүнге бүдүн чылда чорудар ажылдарга, шыктарны база одарларны түр экижидеринге тургузар. Карталарны техниканың болгаш ажылдың өскерлирин барымдаалап өскертип тура, каш чыл улай ажыглаар.

Технологтуг картаның ол талазында үстүкү ажылга культураның ады, сортун, ооң ол чылда ээлээр шөлүн, ону тарыыр мурнунда ол шөлдү ээлеп турган культураларны, кол болгаш немере культураларының дүжүткүрүн болгаш нийти чылдаазының хемчээлин бир гектарга үрезин чаштырарының нормазын айтыр.

«А» графага кылдынар ажылдарның хуусааларын, ай, хүнүн барымдаалап дараалаштыр бижиир, оларның аразынга кварталдарны болгаш ажыл-агыйда түңнелдер үндүрер хуусааларны барымдаалап хое черлерин арттырар. Технологтуг картада айыттынган ажылдар ол продукцияның бүдүрериниң бот-үнезин санаарының методиказын ёзугаар тургустунар ужурлуг.

Чижээ, тараа талазы-биле бот-үнези франко-шөлге (шаңазы тараазы чедир ажылдап кылыр чер) чедир ажылдап кылырын кииришпир санаар. Ынчангаш тараа культураларының талазы-биле технологтуг картага ол бүгү ажылдарны кииришпир санаары эргежок чугула. Мал чеми культураларга хамаарыштыр технологтуг картага оларны шыгжаар черлерге чедир сөөртүрүнүң талазы-биле ажылдарны база киир санаар.

Технологтуг картага ажылдарның аттарын, хөрзүнну ажылдап кылырының, үрезин чаштырарының аргаларын болгаш ханызын, сөөртүр хемчээлин болгаш өске-даа чүүлдерни айтып тургаш бижиир.

Тараа талазы-биле технологтуг картаны тургузуп тура, чүгле кол продукцияны (тарааны) алырының эвес, а харын немере продукцияның (саваның) алырының ажылдарын планнап киирери эргежок чугула.

1 болгаш 3 графаларга трактор-биле кылыр ажылдарны чогум бодунуң хемчээлинге болгаш чижеглээн эталон гектарга планнаар, 2 графага тракторнуң марка бүрүзүнге хамаарыштыр ээлчегде эталон ажылдап кылыышкынның айтыр.

Ажылды кылырының хуусаалары оларның эң кужениишкиниг үезинде техникага болгаш ажылчын күшке негелдениң тодарадыр арганы бээр.

Технологтуг картаны тургузуп турар үеде агрегаттарны шын комплектилээри, а ол ышкаш ажылдарның хемчээлин тракторларның маркаларының аайы-биле чоп хуваары база чугула, ону 6, 7, 8 графаларга киирер.

9, 10 графаларга норманы күүседиринге каш кижи херегин, 11 дугаарынга—ажылдап кылыышкынның нормазын айтыр.

Норма-ээлчег санын (графа 12) тыварда физиктиг хемчээлге көргүскен ажылдың хемчээлин ажылдап кылыышкынның нормазынга көвүдедир.

Чижеглээн эталон гектарга ажылдың хемчээлин тодарадырда, ээлчегде эталон ажылдап кылыышкынны (графа 2) норма-ээлчег санынга көвүдедиптер.

Ажылдарның бүгү хемчээлинге күш-ажылдың чарыгдалын (графа 13, 14) ажылдың хемчээлин херек норма-ээлчегни, норманы күүседиринге херек кижи санынга болгаш 7 шакка көвүдедир.

15 болгаш 16 графаларга тракторист - машинистерниң болгаш аът-биле база хол-биле ажылдарга хаара туттунган ажылчыннарның норманы күүсеткен дээш тариф ставказын салыр.

Ажылдың бүгү хемчээлинге ажыл төлевириниң тариф фондузун норма күүсеткени дээш тариф ставказын ажылдың хемчээлинге чарыгдаан норма-ээлчегниң санынга көвүдедиптер.

Шынары болгаш хуусаазы—эрте күүсеткени дээш немелде төлевирни болгаш дүжүт ажаалдазының үезинде бедик үнелиг төлевирни совхозтар ажылчыннарының күш-ажылын төлээриниң дугайында дүрүмну ёзугаар кылыр (19, 20 графа).

21-ги графага трактор-биле кылыр ажылдарның хевир бүрүзүнге 1 гага кол кывар чүүлдүң чарыгдалының нормазын салыр. Кол кывар чүүлдүң нийти хемчээлин кывар чүүлдүң чарыгдалының нормазын ажылдың физиктиг хемчээлинге көвүдедир.

Кывар-чаар материалдарның өртек-үнезин (графа 23) тыварда, комплекстиг кывар чүүлдүң 1 центнериниң ортумак өртээн кол кывар чүүлдүң хемчээлинге көвүдедир.

Автотранспорт талазы-биле тонна-километрниң хемчээлин тыварда сөөрткен чүъктүң хемчээлин чедирген хемчээлинге көвүдедиптер. автотранспорттуң хелезинин санаарда, 1 тонна-километрниң план ёзугаар бот-үнезин тонна-километрниң хемчээлинге көвүдедир (графа 24). Чүдүрүкчүлерниң ажыл төлевирин 10, 11, 12, 1[illegible] графалар ёзугаар төлээр.

Терге, шанак транспорту болгаш электри энергиязы база ол чижектиг санаттынар.

30-гу графага ооң өске бүгү дорт чарыгдалдар (чижээ, көрдээ ажыл-агый авиациязының ажылдарының өртек-үнези, ээзиң үнелиг, дүрген чарыгдаттынар чүүлдерге, хоран химикаттарга, гербицидтерге, суг хандырылгазынга болгаш өске-даа чүүлдерге чарыгдалдар кирер)

31-ги графага үрезинге херек-леллди тарыыр шөлдүң хемчээлин чаштырарының нормазынга көвүдеткеш, үрезинниң өртек-үнезин база тургузар. ону курүнениң садып алыр өртектеринден улуг кылдыр санавас, садып алган үрезин өртээнге ону кандыг түңге садып алганынга сөөртүрүнүң өртээн база киирер.

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ШАПКЫНЫ

Чинге-Дагда кур черни аңдарары-биле ынаар МТС-тиң Чеди-Пашта ийи тракторунуң бирээзин чорудар дээримге, өлче баар күзелдиг кижи трактористтерниң аразында чок, харын-даа. «Чинге-Даг дээрге, колхоз төвүнден ырак-тыр, аңаа кижи аштап-суксап өлүр эвес» деп харыыладылар. Пат-ла аайын тыппайн бар-гаи мен. Ынчаарда трактористер МТС-тиң штадында ажылчыннар болганда, колхоз даргазы оларга дужаал бээр эргези чок турган чүвеле болгай.

Кызыл МТС-тиң кол агроному эш Иванов бир хүн чедип келди. Ооң-биле дугуржуп, Чинге-Дагже бир тракторну чорудуп болур арга бар боор деп бодай бердим.

— Чинге-Дагда кур черни аңдарары-биле ынаар тракторларның бирээзин чорудар дугайында МТС директору эш Моисеев-биле дугурушкан мен — деп, кол агрономга чугааладым.

— Хоржок. Моисеев-биле дугурушканыңар— аңаа чугаа-дыр. Ол дужаал бижиир ужурлуг турган. Чеди-Паш шөлүн чеди-сес-даа чылда төтпес силер — деп, доңгун харыылады.

Колхоз конторазында бичии кабинедимге дараазында хүннүң эртенинде олурарымга, ажикти бир кижи сонтаан соонда, кирип келди. Чаражы аажок, хүлүмзүрээн чаңык шырайлыг оол болду. Мээң-биле эвилең мендилешти.

— Колхоз даргазынга чугула херектиг келдим.

— Силерни дыңнап олур мен.

— Мени Кузьма Миллер дээр. Тыва чурттуг эвес ниже мен. Саян ындындан келдим. Эстон национадыг мен. Силерниң колхозка механизаторлар чугула херегдеттинип турар дугайында Кызыл МТС-ке эштер чугааладылар. «Күш оглу кайа-даа ужар, кижи төлү кайа-даа чоруур» деп тыва улустуң үлегер чугаазын мээң ооң чуп дүрүп бердилер — деп, Кузьма чугаалай-дыр.

Тыва улустуң үлегер чугаазын-даа доктаадып алган. бо черле кандыг аайлыг кижи апаарды. Улчунал, кайгал чүве эвес ирги бе» деп, боданып олур мен.

— Демги үлегер чугааң амгы үеде эргижирээн чүведир ийин. Ооң утказын шын билип алза, чогуур боор. Кузьма— деп, чугааладым.

— Тыва улустуң шаандагы ол үлегер чугаазы амгы үеге база чүүлдежир деп бодаар мен. Совет Эвилелиниң хамаатызы бүрүзү бодунуң улуг Төрээн чуртунуң кайы-даа булуңунга хостуг чоруур, чурттаар, ажылдаар, өөренир бүрүн эргелиг болгай. Ынчангаш демги тыва үлегер чугаа аңаа дүгжүп турар. Совет Тыва биле Совет Эстония —угбашкылар-дыр. дарга—деп. Миллер чаазы-чаагайы аажок хөөреп олуруп берди.

Чүрээниң ханызындан, сеткилиниң агы-биле Кузьманың чугаалап олурарынга бүзүрей бердим. Колхоз төвүнден ырак боорга, Чинге-Даг ховузунуң кур черин аңдарарындан трактористерниң ойталап каапканын аңаа ажыт-чажыт чокка чугаалап бердим.

— Че, Кузьма, ол байлак оранда кур черге баштайгы исти үндүрүп көөр сен бе?—дидим.

— Мээң чогум-на чурттаар, ажылдаар черим олдур, дарга —деп. Миллер амырай-ла берди.

Кузьма-биле кады Чинге-Дагга ажылдаар звено кежигүннерин ол хүн дораанна организастай бердим. Куулар Маадыр-оол тракторист курузун дооскаш, чаа чанып келген кижи. Ону Кузьманың дузалакчызынга томуйладым. Ээн чыткан Чинге-Дагның девискээринге элик, хүлбүс эндерик хөй турган. Ынчангаш аңчы Анай-оол Чаш-оолду повар кылдыр, а «чажам» деп сөс билбес, челээш Бараа Бадааны —Чедерден суг дажыырынга, К. Балчырбайны —аш-чем. М. Чопшукайны— кывар-чаар материалдар сөөртүр хүлээлгелиг кылдыр томуйлаан бис. Суур биле Чинге-Даг аразы түс чыгам километр. Ол аразынга тергелиг аъттарлыг чоруур ужурлуг турган бис.

1952 чылдың июньнуң төнчүзүнде тергелиг аъттарга чүъгүвүс чудуруп, ээрлиг аъттарга артынып алгаш, Сут-Бажындан Чеди-Паш таварты Чинге-Дагже углай чоруптувус. Хүннүң изин-даа аажок. аъттарывыс шагзырап, суг-дер дуже берген, боттарывыстың суксаанывыс-даа недергей. Чеди-Паш бригадазынга барып хонуп алгаш. эртенинде Чинге-Дагже чорупттувус. Кузьма Миллер. Куулар Маадыр-оол бир тракторга олурупканнар. Бригаданың оолдар. кыстары бисти ыр-шоорлуг үдеп каагдылар

> **Хоор-ла сарыг тараа**
> **тарыыр**
> **Ховужуктуг Чеди Пашты.**
> **Кошкаш дивес.**
> **дөмниг-күштүг**
> **Коллективтиг колхозчулар.**
> **Элбек-чаагай тараа**
> **тарыыр**
> **Ээим адаа Чинге-Дагны**
> **Эглиш дивес эзтиг.**
> **күштүг**
> **Эргим өөрүм колхозчулар.**

Ол хүн изин база аажок болган. Чинге-Дагга чедир чер ортузу мун-не алээн эрте бергенде. Элезин-Даг баарынга дыштаныып. чылбай суувус ижип, хлевивисти чип алдывыс.

Чинге-Дагның. Калбак-Баалыктың ээзимнеринден. арга-сынналарындан агелеп, ужу-кыдыы кезүлбес кылдыр · калбарган кур черлиг шөлдүң ортузунга чедип келдивис. Кур черни көргеш, Кузьманың магадаары-даа аажок. ооң өөрүшкүзү каракгарындан, арын-шырайындан илден.

Кузьма Миллер тей кырынче үне бээр аразында, звено кежигүннеринин бижээн менден айтырды.

— Орус ээживи, оолдуң адын кым дээр ирги?

— Миллер. Кузьма Миллер дээр ийин—деп, харыыладым.

— Кайыыртан уңген үрен боор, кандыг кадайның төлү ирги, чүдег?—деп, Маадыр-оол айтырды.

— Саян артындан келген-дир. «Күш оглу кайа-даа ужар, кижи төлү кайа-даа чоруур» дээр кижи-дир.

Маадыр-оол ырлай берди.

> **Тракторнуң, машинаның**
> **Кабининге олурсаар мен,**
> **Тыртыы-тыртыы салып**
> **орар**
> **Тракторист болурсаар мен.**
> **Машинаның, тракторнуң**
> **Кабининге олурсаар мен,**
> **Базып, тыртып салып**
> **орар**
> **Машиначы болурсаар**
> **мен.**

— Бо [illegible] бистен өске колхозтар бар бе, дарга?—деп, Кузьма кылаштап келгеш, сонуургап айтырды.

— Чок. Дүү ору Каа-Хем ужунда колхозтар бар. Олар чонгуузун шөлдерни чыл бүрүде катап-катап аңдарып-даа тараар үлүс болгай—деп, каттым.

— Хөй тракторлардан, комбайннардан эжелгеш, мындыг чер ажылын бүдүүг сайзырадыр болза, бо кур черден чыл бүрүде муң-муң тонна тарааны саваалап ап болур-дур ийин— деп. Кузьма чугаалай-дыр.

Кур черни Кузьма Миллер, Куулар Маадыр-оол дораан-на ивеп эгеледилер. Кур черниң кылын ширивтерин илииргээге, кончуг [illegible]. Кирбээн чүвези чок дүрүктаныг Кузьма Чидиг бистиг кушишкинник деп херекселдиң кыпынга [illegible] шагып алгаш, черни аңдарарының мурнунда [illegible] мегитирип алгаш, аңдарарга кадыг ширткер чамчай бээр болган. Чинге-Дагның кур чер байлааң шаа ынчаар шиңгээдип алган бис. Аңаа баштайгы исти ыяап Кузьма Миллер. Куулар Маадыр-оол, Бараа Бадаи, Чаш-оол Анай-оол, Маады Чопукай. «Капитан» деп шолалыг Балчырбай оларның аттары Чинге-Дагның төөгүзүнүң [illegible] ужурлуг. Чинге-Даг дээш [illegible] «Совет Тыва» колхозтуң [illegible] «Совет Тыва» совхозка хөй тоннаа байлааг бериш келген болгаш [illegible].

СУГ БАЖЫ СУУРНУ ХӨГЖҮТКЕНИ

Колхозтуң төвүн сайзырадып, чурттакга бажыңнарын, бүдүрүлге болгаш культура албан черлерин тургузар [illegible] ажылдың хөгжүдеринден [illegible]. Тываның [illegible] социал-политиктиг ужурлугу [illegible]. Бо улуг сорулганы бүдүрериңге [illegible] ыяак байлам'тыг улуг [illegible] бо билип тургганнар.

Бир кежээ суурнуң кежиг клувунга колхозчулар долдур чыылган. Аныяктарның концерти болган. Концерт киржикчилериниң ырларындан мындыг олуругудар мээң сагыжымга кезээде артып калган.

> **Төрүттүнген саадар өөн**
> **Төөгүмнүң дөжээ болзун,**
> **Дөрт-ле хана чырык**
> **бажың**
> **Төрээн ынак турлаам**
> **болзун.**
> **Чурттап өскен чүттүг өөн**
> **Чуртка калыр төөгүм**
> **болзун,**
> **Чутайлап каан чырык**
> **бажың**
> **Чурттап чоруур турлаам**
> **болзун.**

Совет Эвилелиниң өске республикаларынга, крайларынга, областарынга коллективизацияны эгезинде белен суурларга беттандырганын, а Тывага коллективтиг ажыл-агыйларны кызынга серизи чок бажыңнарлыг шөл турган суурларга, «эрген капааны» деп чугаалап болур бажың-ла ээн чыткан дазыр шөлдерге тургузуп эгелээшкинвисти «Совет Тыва» колхозтуң ынчаарда [illegible] Дамбаа, Иван Дандарович Маадутүн, ындыг Совет даргазы турган Сат Очур, Ефим Иродович Черноусов колхозчулар-биле [illegible] келгеннер.

Көк-Тей суурда Суг-Бажынче бажыңнарын, [illegible] Көк-Тей [illegible]. Дагба Доктуг, Амыраан Дөгээ, [illegible] Сенди, [illegible] Сат [illegible] болгаш өске-даа [illegible] дыштыг аът болгаш [illegible] Дажыыган эгелеп. [illegible] бажың чер албас болган. [illegible] дан автомашина [illegible] апаал деп [illegible] бис. Шаңда [illegible] тургузуп эгелээн [illegible] 1961 чылдың [illegible] Шолбандыг улуг [illegible] 1973 чылдың чайынында [illegible] болгаш ол чылдың күзүнүнде колхозчуларның школа [illegible] ажыттынганда [illegible] эгелээн.

Октябрьның мөгүүзүн аныяк тургузаан бажыңнар [illegible] колхозтуң [illegible] кижигүннериниң [illegible] [illegible] Коштуг апаттарны суурнуң амыдыралы [illegible] чидеринин [illegible] [illegible] ол ырактан [illegible] болган. Ынчангаш чаа тургузуунун [illegible] 1951—1952 чылдарның [illegible] тургузуушкунун белеткээринче эгелеп кирипкен бис.

ЧЕХОСЛОВАК-АЛЖИР МЕДЕГЛЕЛ

ПРАГА, апрель 29. (СЭТА). Делегей байдалын чогумчударынче улгаан дээштиг, боттуг хемчеглерни алырының чугулазын АУДР-ниң Президентизи, Национал хосталга фронтузу партияның Чиигине секретары Шадли Бенджедидтиң ЧССР-ге найыралдыг аян-чоруунуң болгаш ооң ЧКП ТК-ның Чиигине секретары, ЧССР-ниң президентизи Г. Гусак-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдеринде хүлээп алдынган кады кылган медеглелде демдеглеп турар.

Делегейде дүшкүүрлуг чоруктуң айыылдыг өзүлдезинге сагыш човаашкынын илергейлевишаан, ийи чурттуң удуртукчулары боо-чепсекти ре бүдүрериң соксадыр болгаш чепсегленишкинии бүгүнити болгаш бүрүн дужурерин чедип алыр талазы-биле куженишкиннерни улгаттырарының чугулазы демдеглеттинген деп, медегелде чугаалап турар. Олар деңээрселерге болгаш бир домей айыыл чок байдалдарга үндезилээш, боттуг политиктиг чугаалажылгаларны чорударының чугулазын демдеглээннер. Ол сорулганы чедип алырынга чугула салыышкынны, бүзүрелдиг кеңнин бүжүглээр болгаш Европага айыыл чок чорук болгаш чепсегленишкинии дужурер хемчеглер талазы-биле Стокгольм конференциязы киирип болур ийин.

Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажып көрүп тура, талалар ол девискээрге чөптүг болгаш бызыг тайбыңның чүгле Ливанны кииришпирбишаан, эжелеттирген бүгү араб девискээрлерден Израильди үндүрерингэ, а ол ышкаш Палестинаның араб улузунга дугуп (?) ёзугаар эргелерин тывыш ... үндезилээш, чедип алыр болурун демдеглээн. Чер ортузу далай районун тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың бөлүү бүдүрерин чугулазы айыттынган.

Чехословакия биле Алжир улустарының империализмге, колонизалимге болгаш расизмге удур демиселин шиитпирлиг-биле деткип турарын медеглелде демдеглээн.

Акы-дунма социалистиг чурттар-биле, бирги ээлчегде Совет Эвилели-биле, экономиктиг харылзааларын ПУР улам-на калбартып турар.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң болгаш Польшаның экспертери Варшавада совет техниканы делгээн залда. Амгы үениң эң-не болбаазырангай станоктарын ында делгээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПЕНТАГОННУҢ КАРЖЫ КҮТКҮҮ

НЬЮ-ЙОРК, апрель 29. (СЭТА). Пентагоннуң Кариб бассейнинде калбарткан шериг күштериниң улуг хемчээлдиг «Оушн Венчер-84» дээр хөделиишкиннериниң каржы көөгүзү болган. Эй-би-си телекомпаниязының демдеглеп турары ышкаш «Кариб далайга АКШ-тың кайызында үеде чорудуп келген хөделиишкиннериниң эң-не улуу болуп турар».

Ында 30 муң ажыг америк шериг албанныгдар, АКШ-тың ШДН [illegible] авиациязы, корабльдери киржип турар. Хөделиишкин чорууп турган үеде Американың муң ажыг далай чадаг шериглери бүгүн чепсегленишкиннери-биле Гуантанамо базазынга барып хонуп алган. Ол база Вашингтонның дорум чоокка ажыл турары кубанын девискээрде турар. Америк далай шериглери ында сергүлүп калган. «Дайынчы операцияларга» белеткелди кылып турар.

Ол ышкаш Пуэрто-Рико-ну долгандыр дириде айынга дайынчы белеткелдер база калбарып турар. Америк дайынчы [illegible] шолу болдурун кааи Вьекес ортулукче агаар десантызын октаан. Далайдан шуудадекчи чадаг шериг моректери дүжүрген. Суратлыг информация төвүнүң бир эртем ажылдакчызының сөзү-биле алырга, «Оушн Венчер-84»-түң сорулгазы — төп Американың хамыктың мурнунда Никарагуаның чонун шериг күжү-биле коргудары болуп турар. Вьекестиң камгалаарының [illegible] комитединиң удуртукчузу [illegible] «Гренаданы эзэрбечи шуут-биле-ле аа болур, мында агрессияны белеткели [illegible] кыпзы-биле илеретдинер» деп медеглээн.

Ол-ла тургузунда америк администрацияның төлээлекчилериниң бо ынаа Президент Рейганның хөй санныг медеглелдери болуп турар. Олар болза АКШ бо [illegible] болгаш чоп-сатир хайдашыымы кииштирбишаан, бир эвес сонгааже айыылынга дүжүргүлэ турар болза, кандыг-даа бедиивы кылыр «эргелиг» дээр бодалды илергейлеп турар.

ЧУГУЛА СОРУЛГА

ФРИТАУН. Бүдүрүлгеге күш-ажылды камгалаар талазы-биле хемчеглерни сагыыры дээш үре-түңнелдиг контроль база ажылчы чоннарның кадыкшылының дугайында сагыш салыышкыны чурттуң профэвилелдериниң эң чугула сорулгалары ол деп, Сьерра Леонениң Күш-ажыл конгрезиниң даргазы Ибрагим Лэнгли медеглээн. Адырлар организацияларының удуртукчуларының национал семинарынга ол чүве чугаалааш, чонну бүгү бөлүктериниң эрге-ажыктарынга национал экономиканы хөгжүдер талазы-биле чурттуң мурнунда турур турар сорулгаларга доктааган.

(СЭТА).

ТУРАСКААЛ ЁЗУЛАЛЫ

РИМ. Сицилия ортулуктуң административтиг төвү — Палермо хоорайга чазактың, чер-чер эрге-чагыргаларының, политиктиг партияларның, калбак демократтыг хөй-ниитиниң төлээлекчилери киришкен улуг чыскаал болган. Палермонуң кудумчуларының бирээзинге ийи чыл мурнунда мафияга өлүрткен, итали коммунистиг партияның область комитединиң секретары Пио Ла Торрениң тураскаалың сантыры-биле олар аңаа чыглып келген. Капитал делегейинден төрүттүнген организастыг өлүрүкчү чорукка удур демиселге Италияның бүгүле демократтыг күштериниң чаңгыс ханы бызыглаарының чугулазын митингиге чүве чугаалааннар онзалап демдеглеп турган.

(СЭТА).

ФРАНЦИЯ. Үлетпүрнүң амдык адырларын «эде тургузар» талазы-биле чазак планнарынга удурланыышкынының массалыг чыскаалы профэвилелдерниң кыйгырыын ёзугаар Париж хоорайга болган. Ындыг «эде тургузуушкунунуң» түңнелинде, металлургия бүдүрүлгелеринде 25 муң ажылчыннар ажыл чок артар.

Лотарингияның болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының 30 муң чыгаа төлээлекчилери Парижтиң кудумчуларынга чыскаалган. Француз Коммунистиг партияның Чиигине секретары Ж. Марше болгаш чурттуң улуг профэвилел каттыжыышкынының — Күш-ажылдың бүгү-ниити конфедерациязының чиигине секретары А. Кразюки олар чыскаалганнарның аразынга чораан.

ЧУРУКТА: чыскаалдың үезинде. Солагай талазында—Ж. Марше.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

РЕЙГАННЫҢ АВЫЯАСТЫГ ПОЛИТИКАЗЫ

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейганның даштыкы политиказының дугайында шүгүмчүлелдиг чүүлдү Англияның «Обсервер» солуну парлаан болгаш ол политикага удур «ылаптыг хөй барымдааларны айтып болур» деп бижээн.

«Рейганның дипломатиязынга нетелделер билдингир. Совет Эвилели-биле принципиалдыг чугула харылзааларын өжиждер херекке Рейган бодамчалыг эвес чорукту илергейлеп турар деп чугаалаар болза, ооң политиказын чымчаа-биле көргени ол болур ийик. Кижи эргелерин ол тоомча чок ёзу-биле көрүп турар. Ооң айыылдыг, авантюристиг хөделиишкиннери, агрессиг политиказы моон соңгаар өске черге чаа «Вьетнамны» тывылдырар кылдыр кыжапып турар. Боо-чепсектиг идерс бүдүрерин ге Рейганның чарыгдап турар миллиард-миллиард доллардары чугаалажыышкыннар столунче оруктарны чалап шыдаваан, Чоокку Чөөн чүк ышкаш амгы районнарга Каттышкан Штаттарның адын бежик кедүрүп шыдаваан» деп, солун демдеглээн.

Тулчуушкун шөлүнге Рейганның чүгле кара чаңгыс «чедиишкини»—ол дээрге, Гренада-дыр деп, солун бижээн.

Политиктиг антырыглар талазы-биле Рейган мурнуку хевээр мугулай болуп артпышаан деп, «Обсервер» солун уламчылап бижээн. АКШ-тың күрүне секретары турган А. Хейг бодунуң сактыышкынында ном кылдыр чоокта чаа парлаан. Кажан ол Рейганның администрациязының даштыкы политиктиг аппаратынга ажылдап турган үеде ооң сагыжынга мындыг бодал кирип келген: «Башкарып чоруур кижизи чок хөлеге дег корабльде олурар кижи-дир мен». Национал айыыл чок чорук чөвүлелиниң составы Рейганның амгы үезинде ышкаш, кажан-даа ындыг копкак турганын кым-даа сактып шыдавас деп. солун бижээн.

Май 1-ни АКШ-ка «хоойлу-дүрүм хүнү» кылдыр чарлаар дугайында Рейган эрткен неделяда шиитпирин чарлааны АКШ-тың амгы администрациязының ийи арыннығ авыяастыын, принцип чогун бо, ооң мораль талазы-биле кудулап батканын херечилеп турар-дыр деп, солун дорту-биле бижээн. Президенттиң эң чоок хуналакчызы Э. Миз ооң-биле кады туруп алгаш, «хоойлу-дүрүм чокка хосталга турбас, а чүгле сандараашкын болгаш корум-чуруп чок чоруктар өзүүр» деп алгырып турган. А Миз—ол дээрге. хоойлу-дүрүмнү боду үрээш дээш истелге адаанда чорук турар кижи-дир. АКШ-тың юстиция министриниң албан хуулаалынга Мизти депшидериң моон мурнунда Рейган бар-ла шаа-биле оралдажып келген.

Никарагуаның далай өртээлдерин АКШ-тың төп разведка эргелелиниң буурээзи-биле аларны долгандыр хөй санныг миналарны салып турары-биле холбашкан антырыгга хамаарыштыр Делегей судунуң эргезин Американың Каттышкан Штаттарының хүлээп көрбезиниң дугайында Рейганның администрациязы ооң чугаазының мурнуу чарыында чарлаан деп, «Обсервер» бижээн. АКШ-тың ол туружун Англияның солуну «ийи арыннығ чорук» деп адаан.

ҮЗҮКТЕЛДИРБЭЭН

Тес-Хемниң Ак-Чыраа шыйаазында Мөңгүн-Тайга районда ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң сигенчи бригадазының төвүнде 4 бажың болгаш бир өг бар. Кызыл-булуңда ажылдың түңнелдерин көргүскен самбыраны болгаш плакат лозунгнарны аскан. Ында үеге хамаарышкан материалдарны долузу-биле чыртканы кончуг таарымчалыг.

1983 чылда ажыл-агый сигенин кезип алыр планын 120 хуу күүсеткен болгаш кышкы хыыргынны белеткелин база үзүктелдирбейн чоруткан. Сигенчи бригаданың кежигүннери трактористер Дмитрий Иргит, Михаил Саая, Чүргүй-оол Хертек, хол-биле кезикчилер Сарыг-оол Сотпа, Сүвүртек Кара-Сал болгаш өскелер-даа мурнакчылар болуп. совхоз мурнундан шаңнал, макталдарны ап турарлар. Бригадир Хурал Шоожу бригаданың ажыл-ижин билдилиг удуртуп турар.

Бо чылын план ёзугаар бригада 1100 тонна сигенни белеткээр.

М. ХЕРТЕК

Улусчу чогаадылга фестивалының ушку аалчээ чоруп турар. Улусчу театрлар болгаш шии коллективтериниң республика корулдези чоокта чаа эрткен. Кызылдың аныяк корукчулер театры (режиссеру Айлаана Чадамба) ук корулдеге киришкеш, бирги чергениң диплому-биле шаңнаткан. Тыва улустуң тоолдарынга үндезилеп тургускан «Өскүс-оол» деп шииниң маскаларлыг кылдыр олар тургусканнар.

ЧУРУКТА: «Өскүс-оол» деп шииден көргүзүг.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

„УЛУСТАН ЧЫДЫП КАЛБАС ДЭЭШ"

Кандыг-даа ном анаа-ла тыптып бижиттине бербес. Автор ол дээш эвээш эвес күжүн, билиин үндүрүп, хөй-ле хонуктар, айлар, харын-даа мырыңай чылдарны чарыгдаар. Номчукчунуң сагыш-сеткилин хөлзедип, угаан-медерелинге, сонуургалынга дээптер чаңгыс-ла сөс дээш безин ол шак-шагы-биле могаг-шылаг чок ажылдап кээр.

Ном — бистиң ёзулуг төлептиг кижилер кылдыр хевирлеттинеривиске кайгамчыктыг салдар-дузалыг өннүк. Ол бисти кара сагышка, мегеге, авыяастыг, чашпаа чоруктарга эптеш чок демиселчилер кылдыр кижизидип, ак сеткилдиг, бөдүүн аажы-чаңга өөредип чоруур. Ынчангаш кижи төрелгетенниң мурнунга номнуң ачы-хавыязы үнелеп четпес улуг. Ном бүрүзү — билиг, чырык.

Ындыг турбуже, бистиң аравыста ону ынчаар чедир билбейн чоруурларның бары хомудаанчыг.

Ном садыы. Улус-ла хөй. Чаа кирген номнарны улус сонуургап садып ап турду. Чанымга бир элээн улгады берген угбай турган чүве. Таныыр мен, ажылдакчы-даа кижи чүве. Канчангаш-ла дыңнаарымга, кожа турган уруунга ол мынча дээр-дир:

— Ой, бо номнун чаражын көрем, уруум. Номнарның аразынга чыскаап тургузуп албас силер бе? Кылын, даштыы өңгүр болгаш көскү-даа-дыр. Бажывга бир аай өңнеш номнар чыскаалыпкан турда, шкаф хевир кирер, аяның кончуг боор ийин.

Элдептиг-ле чаржынчыг сонуургал! Черле канчаар эвес дээш оон ынай бүдүү көрүп турарымга, ол угбай холунда номунуң арнын ажып сонуургаар туржук, ону чүгле аңдара-дүңдере тудуп, картын суйбаарынга ой болду.

Ийи нешки чаңгыс-ла «чараш» номну садып алгаш, ынчаар-ла үне бердилер. Оода-ла олар ооң адын сонуургап көрген ирги бе? Чөгенчиг-ле боор! Даштыгаа-ла баргаш «чарашсынарлары» кандыг ийик.

Номга ынактарның саны чыл келген тудум өзүп көвүдеп, кижилерниң аңаа ынакшылының, хүндүткелиниң улгадып оорары биске билдинип, өөрүнчүг.

Ынчалза-даа... Номнарны хөйү-биле садып аар-ла бис харын. Чогум оларны шуптузун сонуургап номчуп, олардан хөйнү билип, өөренип чоруур бис бе? Маңаа «ийе» деп харылаар болза арай шын эвес алаар боор. «Улустап чыда калбас» дээш саттынып чоруурларывыс бала бар. Амыдыралдан бир чижек. Өннүүм оол бар чүве. Өглүг-баштыг-даа кижи. Эрткен чылын кады хөй-ле номнар саткылап алган улус бис. Тоожу, роман, рассказтар-даа бар.

Чоокта чаа ооң бажыңынга кире дүшкеш, ынчанты номнарывыстың утказын чугаалап, эжимниң оларны номчааш, кайы хире сонуургаанын билип алыр бодадым. Кайда боор! Кижим оларны номчуур хамаан чок, ол ояар холунга тудуп, арыннарын безин ашпаан болду. Чугаалаза-ла, ол оларны номчуур-даа дээш эвес, «анаа-ла хөй эдерип, улустан чыда калбас» дээш садып алган болду. Ийе, шынап, ооң ышкаш ном полказы долдуруп аар дээш база дивес силер бе! Эжим оол кандыг-даа эгелген хевиршинчи чок, дорту-биле-ле мээзэ ынча дээн болгай. Элдепсинип хараадавас аргажок аа?

А бир эвес ол номнар [illegible] номчукчу өңнүктериниң холдарынга кирген болза кандыгыл че?

Олар хос полкалар «чирип дуглап», «чалгаарап» турарының орнунга, чеже номчукчу-биле чугаалажып, оларның сеткил-сагыжын өөртүп, дүвүредип, угаан-медерелин бодандырып, чырыдып, амыдыралдың нарын-берге оруктарындан оларны эрттиржип, ажылчыныштың чаа солун, чымыжы, аас-кежии, үнези-биле таныштырып, дүштүрүп кагбазыл?

Номну садып ап чорза-даа, ооң ажыын шын, чедир бодап билбес, билир-даа болза өске «ажык» сүрүп, ону кандыг-ла бир арга-биле аар эртекке садып, хуу ажык-кончаа бодап «байып», ынчаар-ла эш-өөр, таныш-көрүш тып чоруур ийи-чаңгыс чаржынчыг кижилер бистиң аравыста база бар. Олар даштындан культурлуг кылдыр көзүлзе-даа, иштики культура чок, чүвениң алыс утун бодавас, даштыкы хевирин сүрүп чоруур кижилер-дир. «Чараш» ном чылыксаар сонуургалдан эрткеш, ылап алыксак-чиксек кижи апарза канчаар. «Чараш» номнар турар бе? Борта бодумнуң тургузуп эккелген айтырыымга харыыны берикседим. Номнуң бүрүзүнүң тыптып, кестүп кээри номчукчулар бистерге өөрүнчүг, чараш белек. Ынчалза-даа ону соора билип, хензиг чаштар алаактырар ойнаарак дег, номнуң өң-чүзүнүн, кылынчузын көрүп садып аар болзувусса, кончут багай, кижизиг эвес чорук-тур. Номнуң чаражы — кылынында, адын алдыныңда бижээн үжүктерлиинде, өңгүр даштында, авторнуң ат-алдарлыында-даа эвес, а чогаалчы кижиниң ооң арыннарында мерген өөредиглиг, солун бодалдарында, түңнелдеринде, көдүрүп турар амыдыралчы айтырыгларында.

М. ДУЮНГАР.

Өвүр район

ҮЛҮҮ УЛУГ

Тываның хөгжүм-шии театрының көрүкчүлерге баралгадып турар шиилериниң дериг-херекселдерин, сцена каасталгаларын, артистерниң идик-хевин дээш бүгү-ле чүүлдерин кылып турар ажылчыннарны көрүкчүлер сценадан көрбес. Олар — көжеге артының ажылчыннары. Ынчалза-даа шииниң солун, дээштиг болурунга оларның үлүү улуг.

Ындыг ажылдарга киржип, театрда шуптузу он чүүл янзы-бүрү цехтер ажылдап турар. Шимелде ажылдары кылыр цехтиң эргелекчизи Людмила Берестова аңаа хөй чыл ажылдап келген. Ол цегинде аныяк уруглары бодунуң мергежилиниң чажыттарынга өөредип, арга-сүмезин берип чоруур. Ол ышкаш чазанылга цегинде дуржулгалыг ажылчыннар Николай Давыкоол. Эрес Мунзук эргишагның национал эдилелдеринден эгелээш бөгүн ажыглап турарывыс эдилелдерге чедир чүүлдерни кылып турар.

Даараныылга, чырык-каасталга, радио болгаш өске-даа цехтерниң ажылчыннары боттарынга онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип келгеннер. Амгы үеде олар Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур сорулгалыглар.

Ш. ЧЫМБА.

Канчаар эрттирзе экил?

ХОЛГА АЛЫР БОЛЗА ЭКИ

Өгленир аныяктарның куда-доюн канчаар эрттирзе эки дээрзиниң дугайында «Шын» солунга парлаттынып турар ажык чугаага киржип, ынчангаш чамдык бодалдарым бижиксеттим. [illegible]

Куда-дойну канчаар эрттирер дугайында солуннардан дыка-ла хөй бижикчилерниң чугаа-бодалын номчуп таныштым. Куда эрттиреринде чамдык четпестерни чайладып, кол ундаланылгалыны аныяктарның мөзү-шынар кижизидилгезинче угландырып турары черле чөптүг.

Мен он сес харлыымда, 1948 чылда өгленди. Куданы кылырда дөрт ада-иевис [illegible] эрттирер дээш аргуде 20 четпес кижи, чоок дөргүл-төрелдер, улуг улус шаалап, доплап каапкан. Амгы үеде чамдык улустуң кылып турары шыкаш баштайы [illegible] сеелгүннеле куда дүжүрер деп 3-4 катап чаргылап чыдыргап, шүүдел-даа турбааннар. Бистиң өгленип турган үевисте [illegible] садыгга [illegible] комплект [illegible] улуг эртемниг, бүгүн [illegible] ишти садып алыр арга бар эвес, [illegible] чараш аяк-сава, хеп шкавы [illegible] чемодан безин тывылбас үе турган.

Ол үеде кайывыс-даа тускай, ортумак эртемни чедип алган турган бис. Ажылдап алган акшавыс-биле бажыңывыстың иштин чоорту дерип, чазадып алыр эт-херекселди чаанып улуска чагып садып ап, хире шаавыс-биле ынчаар чурттап эгелээн бис. Шак мынчаар чурттап эгелээнин сөөлүнде сактып чугаалажыр-да безин солун.

Бодувус хуувуста үш оолду өглеңнис. Сан-түң чок эът, сава сынмас арага-дары-даа делгеп салбаан бис. Бодувустуң тарып ажаап турар ногаавыстан янзы-бүрү амданныг чемнерни арбыдадыр белеткеш, тарып өстүрүп алган чечектеривис-биле столдарны аажок чараш кылдыр шимеп, алгаш эрттирип турдувус.

Куда-дой эрттирери — салгалдан салгалче шилчип келген, ада-өгбелерниң эгелеп каан чаагай чаңчылы. Аныяк кижилерниң чуртталгазының таваан салган байырымныг хүнү-дүр. Ол хүннү эң-не солун, уттунгурбас, чараш кылдыр эрттирери кымга-даа күзенчиг. Бөгүнгү амыдырал мурнукузу-биле дениээр аргажок чалгыңнадан, аныяктар эртем-билиглиг, амыдыралдың дуржулгазын өөренип алган. Бо чаагай чорукту чаздык аныяктар чедир ажыглаваан, «азып, тениг» турарлар деп бодаар мен деп «Искра» совхозтан Х. Дамдың-оолдуң бодалынга каттыжар мен.

Шынап-ла, чамдык аныяктар бот-боттарын эки билчип албаан, [illegible] үе дургузунда таныжып ал-ла, [illegible] ындыг уруг-биле таныжып алдым, ол уругнуң ада-иезинге арагалан кудунар, айтырып бериңер» деп-ле ада-иезинге кудаан [illegible] туруп боор аныяк оолдар аравыста бар. Бо таварылгада албадыткан ада-ие канчаар боор, дүвү-далаш-биле араганы кудуп, урууну айтырып, куданы дүжүрер апаар. А ууланза? Шак мынчап четтикпес, далаш чорутуң уржуундан куда болган соолгунде, ийи бодун эки билчип албаан аныяктар ада-иезиниң шүүделин-даа, ийи бодунуң келир үезин-даа бодавайн, чыл-даа четпейн, ийи тараар [illegible] боор таварылгалар амыдыралда көстүп турар болгай.

Амгы үеде аныяктарның куда-доюн эрттиреш турарында мээң таарзынмайн турар чүүлдерим мындыг:

1. Аныяктарның куда дүжүрериңге четтикпес, далаш чоруу.

2. Куданы неделяның пятница хүнүнден эгелээш, 3-4 хүн уламчылаары;

3. Чамдык улустуң чаңгыс куданы ийи хевирге эрттирип турары — тодаргайлаарга: улуг улуска куданы дүъште эрттирипкеш, аныяктарны аңгылап алгаш катап куда эрттирип, кежээниң 6 шактан эртенгиниң 6 шакка чедир алгыржып, кышкыржып, ушку-тургуже арагалап, а чамдык аныяк оолдарның шоп-содаа үндүре бээри.

4. Куда эрттирер дээн соонда, үе-шак барымдаалавас, ажыл-агый черлериниң аарчиик машиналарын ап алгаш, 3-4 хүн дургузунда чүгле куда чорууңга чарыгдаары;

5. Өгленип турар аныяктарны азырадыкчы хөөнге кижизидип, хөй улуг өртектиг эт-херексел, аар өртектиг суй-белектер садары;

6. Куда эрттирип турар ийи таланың чижир аъш — хөй мал өлүрер, янзы-бүрү арага-дары кудар, ол араганы ижер, ишпес кижи-даа дивес улуска сыгаары.

7. Кудаларны уткууру, ол уткуп барган черинге улусту сыгап тургаш, ужур арагалаары.

Куда-дойнуң шак мындыг байдалдарынга таарзынмас мен.

Куда-дой эрттирер талазы-биле чүгле аныяктарның четпес талаларын шүгүмчүлевейн, чамдык улуг улустуң четпес талаларын база шүгүмчүлээри артык эвес деп бодаар мен. Чүл дээрге куда-дой үезинде чамдык дыка улуг назылыг улустар арага-дарыдан, эът-чемден өкпелээр, а бир чамдыктары куску тогулгуже ижип, чип алган, эжиктинде аксын дуй чыдып алган үнгээн, сойган, үеп-даяп сөстер чулчураан, бир чамдыктары даштын кудумчуда ушкан-турган, бүгү боду куу доврак апарган чыткылаары чаржынчыг. Улуг кижилер шак мындыг байдалга тургаш, аныяк салгалды мөзү-шынарлыг кижилер кылдыр канчап кижизидер бис.

16-17 чылдар бурунгаар Сүт-Хөл девискээринге куда эрттирерде куда кылыр ийи тала келир улузунуң ат-дансызын тургускаш, кодээ Советке бадылап алыр турган чүве. Куда болуп турар үеде кодээ Советтен бир [illegible] [illegible] кижи аңаа киржип, ийи таланың тургускан дежурныйлары-биле кады куданың ниити корум-чурумун көрүп, чалалга чок кижилерни кудаже кирбес турган. Бо эки эгелээшкинниң чоорту чиде бергени хомудаанчыг.

Куда эрттиреринде хөй-ниитиниң киржилгезиниң талазы-биле мындыг бодалдарлыг мен:

1. Куда эрттирер ийи тала кудага келир улузунуң ат-дансызын тургускаш, кодээ Советке бадылап алыр.

2. Ийи тала харысалгалыг дежурныйларны тургузар болгаш чалалга чок кижилерни кудаже кирбес.

3. Куданы чүгле суббота хүнүнде эрттирер болгаш 3-4 хүн уламчылаарын болдурбас.

4. Куданы эрттиржири-биле кодээ Советтиң, комсомол организациязының, Культура бажыңының ажылдакчыларын киириштирзе кандыгыл?

5. Куда болур черниң дериглел-шимелдезинге кижизидилге, күш-ажыл, ада-ие, ажы-төл, өг-бүле, амыдырал-чуртталга дугайында йөрээл сөстер, үлегер чугаалар, тывызыктар, дүрген чугааларны улгаттыр, чараштыр бижээш, аларын көрүп көрзе.

6. Ол байырлалга тураскааткан ыры шүлүктер, таныы-сам, хөөмей, сыгыт, музыка дыңнаары.

7. Тыва оюннар.

Бо бүгүнү харылаар харысалгалыг кижилерни ийи тала баш бурунгаар дугуржуп, кым, чүнү харылаарын планнап кылып алыр, белеткенир. Бо талазы-биле ниити удуртулганы кодээ Совет биле комсомол организациязының тургусканы тускай комиссия холга алыр болза эки деп бодаар мен.

Ие кижи болганымда, өгленип турар оол, кыска чырыткылыг келир үеи, чыргалдыг чуртталганы, аас-кежикти күзевишаан, бодумнуң чогааадып бижээним мындыг чагыг, йөрээлдерни бараалгаттым.

Уругга:

Чоокта чаа-ла чоорганга
ораап, шарып
Чайгап орган чолдуг чажым
Чоон чаштыг улуг кыс боон
өзе бердиң эскербедим.
Октаргайның чалаганы
черле ындыг
Оол эштиг, ажы-төлдүг ие
болур
Шилип алган чуртталганга
Шил дег кылан, арыг
шынчы эв боор сен.
Чуртталгада шупту бар:
Чуртталганың оруу узун,
нарын, берге
Ол-ла бүгү бергелерни ажып
эртер —
Оолдуң, кыстың хүлээлгези
Улуг уйгу, чалгаа чорук —
Уржук бактың үнер дозу,
Кежээ, сергек, эрес чорук —
Кежик-чолдуң үнер дөзү.
Эртен-эрте тура халааш,
Элик-сериң эмгелеп чор.
Аъжың-чемиң, аяк-шайың
Арбын, көвей белеткеп чор.

Кудазе:

Кудээ кижи хүлүмзүрүү
Хүн дег чылыг, даг дег
бедик
Күзел соруу күштүг,
чаңгыс—
Ынакшыл, чуртталга,
амыдырал.
Эткен сөске ээ боор дээш,
Эът чураан кыска бердиң
Эгелээн бо чуртталганы
[illegible] чедирер сен.
Ажы-төлдүң адазы боор
Аныяк оол, хүреген оол
Ада болур хүлээлгеңге
Алыс шынчы, төлептиг
бол.

Йөрээл сөстер:

Ойга сыкмас малдыг
болзун!
Отка дөгеленир оолдуг,
кыстыг болзун!
Чурт долу малдыг болзун!
Чүчак, хөйлең чедишпес
ажы-төлдүг болзун!
Элбек, көвей чемниг
болзун!
Эштиг, өөрлүг омак
болзун!
Аъш-чемниң дээжизи
Аяк-сава долуп турзун!
Ажыл-ижи, угаан күжү
Ара дүшпейн, бүдүн
чорзун!

Г. ОЧУР-ООЛ,
башкы, улус өөредилгезиниң тергиини.
Сүт-Хөл район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ

4. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.55 — «Шилип алыр өрге». Телешии. 12.05 — Сөөлгү медээлер. 12.10—14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. 14.35 — «Ажыл эртиникин» деп документалдыг телефильм. 15.05 — «Эстония» болгаш «Ванемуйне». Академиктиг күрүне театрларының артистериниң киржилгези-биле опералардан көргүзүглер. 15.35 — Москва чоогунда сүрүкүң амгы болгаш даартагы хүнү. 16.05 — «Челээш артында». Документалдыг телефильм. 16.25 — «Шыдыраа школазы». Ак терге. 16.55 — «Сээң ленинчи библиотекаң». В. И. Ленин — «Материализм болгаш эмпириокритицизм». Бирги дамчыдылга. 17.35 — И. Гайдн. № 7 симфония. 18.00 — Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30 — Чүвүнүң бүрүзүнде — хүн. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 19.30 — Миаң хоорайның «Прометей» Культура бажыңының орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестр концерти. 19.45 — «Бомбаларны чыдыйтыр самолеттуң дугайында медээ». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.35 — В. Моцарт. Үш вальс. 22.45—23.03 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35; 9.35 — Төөгү. 4 класс. Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен. 9.05; 12.40 — Англи дыл. 10.05 — Б. Брюсовтуң аялгалары. 10.35, 11.40 — Төөгү 7 класс. XVIII чүс чылда культура болгаш чырыдыышкын. 11.05 — Бистиң садывыс. 12.10 — География. 8 класс. Закавказьениң экономиктиг районнар. 13.10 — «Ындыг ырак, чоок Мещера». Эртем-нептеределдиг фильм. 13.20 — Төөгүнүң арыннары. «Хүүзүнда киржилгелиг...». Дайынчы Кызыл Тук үш орденнериниң эдилекчизи артиллерияның генерал-майору А. Ф. Сергеев киржир. 14.05 — Совет чурулга уран чүүлү. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында. 14.35 — Г. Бакланов. Чогаалдарының арыннарындан. 15.20 — Сөөлгү медээлер. 15.25—18.00 — Чапсар. 18.00 — Сөөлгү медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Аңгы-аңгы чылдарның ырлары». Фильм-концерт. 18.35 — Республиканың хөгжүм-шии театрының артистериниң концерти. 19.10 — Мультфильм. 19.15 — «Аныя [illegible]». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Топчуумба». 20.15 — Академиктиг эжиндириишкин талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. Эр улустуң маргылдаазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.45 — «Хөглүг кылдыр көр». 3 сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия — «Багдадтын келген оор».

5. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадык-шыырак болур дизиңзе. 9.10 — «АБВГДейка». 9.40 — Телевидение көргүзүүнүң конкурузу. 9.50 — «Спортлото». 18-ки тиражы. 10.00 — Эки шынарлыг хөй барааннарны бүдүрер. 10.30 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.00 — Бөгүн — Парлалга хүнү. 11.30 — «Эш ыры» деп Бүгү-эвилелдиң телевидение конкурузу. 12.35 — «Тараа дазылдары» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.05 — «Тиилекчилер». Фронтучу өңнүктерниң клуву. 14.35 — Бөгүн делегейде. «Соңгу чүктүң тоянчылары» деп уран-чечен фильм. Бичии уругларга. 16.05 — Парлалга ажылдакчыларының чагыглары ёзугаар концерт. 17.05 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.35 — «Билдингир-даа болза — эдептиг». 18.15 — Мультфильмнер. «Чаңгыс аа аът чыгаан» «Маша сыптың болза канчап бактанын ...». «Дорбелниң удуруу». 19.00 — «Сагыш-сеткилдиг чаннызындан». Мурнуу-Урал демир-оруунуң ажылдакчылары-биле ужуражылга. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кара Далайның хүнү изидип тур». Фашистиг эжелекчилерден Крымны хостаанындан бээр 40 чылынга тураскааткан концерт. 22.50 — 23.00 — Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык-шыырак болур дизиңзе. 8.30 — Документалдыг телефильмнер: «Алдын удазын шөйлүр бээр», «Чаагай ажыл-херектерниң эрии». 9.10 — «Эртенги почта» деп хөгжүмнүг дамчыдылга. 9.40 — Эртемниг тывыышкынның утка-шынарының дугайында документалдыг телефильм. 10.30 — Ленинградтың телестудиязының программазы. 12.05 — Хөглүг эгелээшкиннер. 12.50 — «Хөгжүмнүг киоск». 13.20 — «Школа эжинде». Документалдыг телефильм. 14.10 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.10 — А. Тур — «Аңдың дүнде ыры». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 17.30 — «РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Корсаков күүседип тур. Фильм-концерт. 17.45 — «Мурнуу чүк» деп операция» деп документалдыг телефильм. «Көдээниң тоожулары» деп өөрлешкек телефильмнерден. 18.40 — «Сибирьге ынакшылы-биле, Мария Бие[illegible]». Фильм-концерт. 19.45 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Фомаиниң дугайында». 20.15 — «Шөлдуң келииниң четвирер дааң». Документалдыг телефильм. 20.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Завадский Р. Гамзатовтуң шүлүктерин номчуур. 21.00 — «Үе». 21.35—22.40 — «Хөглүг кылдыр көр» деп үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2 серия.

6. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Күш-дамыр сайзырадырынче, турунар!». 8.40 — «Тамиге болган кудаа». Документалдыг телефильм. 9.10 — УССР-ниң хөгжүмчүлериниң Күрүнениң академиктиг капелланың концерти. 9.45 — «Оптуруу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.15 — «Кодаанчы». 12.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.30 — «Бүгү чүвени билип алырын күзээр мен» деп киножурнал. 12.45 — «Көдээниң шагы». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.45 — «Ажыг хат». Уран-чечен фильм. 15.20 — В. И. Ленин — журналист болгаш редактор. 16.00 — Совет Арменияның «Чаңгы» деп Академиктиг төп театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 18.00 — Делегейде болуушкуннарның тайылбыры. 18.45 — «Койгуннар койгун оглун көргүдүпкан». Мультфильм. 19.00 — Хоочуннарга тураскааткан. Хөгжүмнүг дамчыдылга. 20.00 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Тайбың болгаш аныяктар». Советтер Бажыңының колонналыг залынга классиктиг хөгжүмнүң концерти. 22.50—23.00 — Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Күш-дамыр сайзырадырынче, турунар!». 8.30 — Грузин ССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — «Салют великану». Документалдыг фильм. 10.20 — «Прикарпатьениң ырлары». 11.05 — «Бичии када доктааптынар». А. Родченконуң фото-чуруук ажылдарының дугайында телеочерк. 11.40 — «Истер артып калыр» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. 13.30 — Бүгүдеге стадион. 14.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 14.30 — Ф. Шопен. Фантазия. 14.45 «Кезээде бүгү черге чырыдар» ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Журавлев В. Маяковскийниң шүлүктерин номчуур. 15.55 — «Бенвенуто Челлиниң чуртталгазы». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 16.25 — «Усснийн тайга» деп эртем-нептеределдиг фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.25 — Шылгаранган совет күүседикчилер — Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Дирижер Евгений Светланов. 3-кү дамчыдылга. 18.10 — «Кино көрүкчүнүң спутниги». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Стеблов дамчыдылганы башкарар. 18.55 — «Уран чүүлдүң мастерлери» ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Бабочкин. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 — Орустуң Күрүне музейи. 20.45 — Литература номчулгалары. М. Шолохов. «Төрээн чурт дээш олар тулчуп чорааннар» 21.00 — «Үе». 21.35 — Үш сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Хөглүг кылдыр көр». 3-кү сериязы — «Кайгамчыктыг принц» 22.40—00.10 — ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Карпаты».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республиканың чуга булуттаар, чагбас. Барыын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 6—11 градус, чамдык районнарга 9—14 градус чылыг. Хүндүс 15—20 градус чылыг, чамдык черлерге 9—14 градус чылыг.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Дүне 7—9 градус, хүндүс 18—20 градус чылыг.

КИНО

МАЙ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киночыныңды» 9.30, «Белые росы» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Королевство кривых зеркал» 9.00, 13.10, «Всегда готов!» деп киноклуб 10.40, 15.00, «Месть и закон» (2 сериялыг) 16.50, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миклухо-Маклай» 11.00, 13.30, «Смерть на взлёте» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рецепт её молодости» 15.00, 16.40, 20.30, «Предупреждение об опасности» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «В зоне особого внимания» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Сладкая женщина» 15.00, 17.00 шактарда.

ЧАРЛАЛДАР

Бии-Хемниң «Өөк», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва», Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», Таңдының «Коммунизмниң херели», С. К. Тока аттыг совхозтары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээрибиле чалап турарын Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомитеди хары утда акша пособиезин тыпсыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы ийи чылда чогуур чиңгелделерни тыпсыр; квартира хөлезини халас болур, хөмүр-дашты, одаар ыяшты, электри одалгазын, электри чырыдылгазын, тус черлерге доктааттынган нормалар ёзугаар газты халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. Билдиинмээн айтырыгларны дараазында адрестен айтырып алыр: Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңы, кабинет № 422. Күш-ажыл талазы-биле күркомитет. Телефоннары 2-34-42, 2-41-03. Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем райкүүскомнарның күш-ажыл талазы-биле килдистеринден болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

Кызылдың № 2 ортумак школазын 1974 чылда доосканнары 1984 чылдың май 25-те эртенгиниң 10 шакта школага болур ужуражыышкынче чалап тур.

Кызыл КАИ-зиниң Кан-оол Комбуевич Иргиттиң адынга 1981 чылдың июль 9-та тывысканы АБИ сериялыг 168516 дугаарлыг чолаачы шынзылгазын читкенин барымдаалааш, күш чок деп санаар.

Тула филармониязының концертинге келириңче Кызыл хоорайның чурттакчыларын болгаш аалчыларын чалап тур бис. Концерт хөгжүм-шии театрынга май 10-да болгаш 11-де 18.30, 20.30 шактарда эгелээр.

Концертти Игорь Поляков болгаш Вячеслав Остапенко башкарар. Хөгжүм удуртукчузу — джаз фестивальдарының лауреады Александр Куценко.

Концерт көөрүнүң коллективтиг чагыгларын апрель 30-ге чедир Тываның күрүне филармониязының кассазынга хүлээп алыр. Касса апрель 30-дан эгелээш хөгжүм-шии театрынга ажылдаар.

АРААЛЫГ БООЛАР ЭЭЛЕРИНГЕ

Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу 1984 чылдың январь 1-ден май 1-ге чедир хамаатыларның хууда ажыглалында араалыг боолары катап дансылаар.

Айыттынган бооларын катап дансылатпаан хамаатыларның оларны эдилээр эргезин казыыр.

Араалыг бооларны катап дансылаадыр талазы-биле айтырыг тургузар черниң адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 18 бажыы, ИХМ-ниң ниитиниң корум-чурумун камгалаар килдис, кабинет № 817, паспортту, бооңу болгаш ону ажыглаар чөпшээрелди алгаш келир.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегерлер килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2113

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгларының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС — 00953.

Тыва республиканың БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 105 (12495) | 1984 чылдың май 5, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Бөгүн—Парлалга хүнү

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН.

СОВЕТ ПАРЛАЛГА

Май 5-тиң хүнүн бистиң чурт чыл бүрүде совет парлалганың хүнү кылдыр демдеглеп эрттирип турар. Бо байырлалдың төөгүзү «Правда» солуннуң баштайгы номери-биле холбашкан.

Ленинчи Коммунистиг партияның удурткалгазы-биле совет парлалга улуг болгаш алдарлыг оруктуэрткен. Кандыг-даа үелерде—кадыг-дошкун революсчу чылдарда, хамааты дайынының болгаш тайбың тургузуушкунунуң үезинде, Ада-чурттуң Улуг дайынының берге чылдарында, коммунизмни тургузары дээш, делегейге быжыг тайбың дээш демиселге — совет парлалга партияның шынчы дузаланчызы болбушаан, ажылчы чонну мобилизастаарының, чаа кижини кижизидериниң идегелдиг чепсээ болуп келген.

Бистиң чуртувуста парлалга четкизи хүн келген тудумунга улам калбарып турар. Амгы үеде бисте муң-муң солуннар, журналдар үнүп турар. Совет парлалга хөй националдыг совет кижилерниң интернационалчы парлалгазы болур. Бөдүнүң төрээн дылынга солун, сеткүүл, ном-дептер номчуваайн турар улус бистиң чуртувуста чок.

Төөгүлүг кыска үениң дургузунда тыва улустуң амыдыралынга болган кайгамчык улуг болгаш чаагай өргилделерге парлалганың организаачы, пропагандисчи болгаш агитасчы ролю улуг болган. Дөртен чылдар мурнунда үжүк-бижик чок, солун, сеткүүл деп чүвениң сураан безин дыңнавайн чораан тыва кижилер ам ол чокка чурттап шыдавас болу берген. Тыва дылга баштайгы парлалганың органы болур «Шын» солуннуң бирги номери үнгенден бээр келир чылын 60 чыл болур. Республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезиниң херээнге ук солун хөлчок улуг рольду ойнап, партияның область организациязының дайынчы органы, дузалакчызы болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Ажылчын болгаш көдээ бижикчилер, штаттан дашкаар актив—бистиң парлалгавыстың даянып күжү, чөргааралы апарган. Амгы үеде чаңгыс-даа солун, журнал оларның киржилгези, бижээн материалдары чокка үнмейн турар. Коммунистиг партия ажылчыннарның, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның чогаадыкчы идепкейин кезээде деткип келген болгаш ону улам массалыг болдурар дээш хөй янзы ажылдарны чорудуп турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бистиң ажылчын болгаш көдээ бижикчилеривис боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны — СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, он бирги беш чылдың планныг даалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демисежип турар совет кижилерниң кызымаккай күш-ажылын көргүзерин, экономиканың болгаш культура хөгжүлдезиниң янзы-бүрү айтырыгларын чырыдарын, амыдыралда ам-даа бар четпестерни чайладырын, аныяк салгалды совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга совет патриотизмге болгаш интернационализмге кижизидерин, совет амыдыралды пропагандалаарын чедиишкинниг боттандырып турар.

Бо чылдың бирги кварталында «Шын» солунга келген янзы-бүрү темалыг 1619 чагааның хөй кезии ооң арынналарынга парлаттынган. Эрткен үениң дургузунда 65 бижикчи немешкен. Ажылчын болгаш көдээ бижикчилер, штаттан дашкаар актив партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш чер-черде ажыл-херектиң дугайын бижип база ниити билиг школазының реформазының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин чугаалажырынга идепкейлиг киришкен. Башкылар, ажылчыннар, эртемденнер, ада-иелер саналдарын киирип, немелделерни кылган. Совет көдээниң чаартылгалары, амыдыралдың совет овур-хевири, чаңчылдар болгаш ёзулалдар дугайы база бижикчилерниң кичээнгейинде.

Массалыг информацияның дээштиги чедип алырының талазы-биле сагыш салыышкын —парлалгага партийжи удурткалганың кол ээзи болур. Партияның VIII съездизиниң резолюциязында мынчаар бижээн: «солун арнынга ажылының дугайында шүгүмчүлеткен ажыл-агыйларның албан черлериниң, организацияларның удуртукчулары четпестерни болгаш частырыгларны эдериниң талазы-биле дарый хемчег алыр, ол-ла солуннуң арнынга кыска хуусаада алдынган хемчеглер, частырыгларны этиениниң дугайында бижимел харыыны чорудар ужурлуг». Ол айтырыгларны СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидериниң дугайында» доктаалында болгаш партияның өске-даа документилеринде хөй удаа чидиг-биле көдүрген

Ажыл-агыйларның, албан черлериниң, организацияларның удуртукчулары бистиң бурунгаар шимчээшкинивисте шаптыктап турар четпестерниң, ажыл-агыйжы эвес чоруктуң, корум-чурум үрээшкиннериниң дугайында солунга парлаттынган фактыларга, дүвүрээзиннig медээлерге, «Чагааның изи-биле» деп рубрика адаанга чырыттынган материалдарга хамаарыштыр хемчеглерни ап, илереттинген четпестерни ажык чагаа хүннеринге, хуралдарга чугаалажып көрүп, олардан түңнелдерни үндүрүп турар. Бо чылдың бирги кварталында шүгүмчүлелдиг 92 чагаа келген. Ооң иштинде солунга парлаттынмаан 20 чагааны хемчээн алыры-биле партия, совет ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларынче база министерстволар, ведомстволарже чорутхан. Оларның дээрезинге харыы алдынган. Амыдыралга четпестерни чайладырынга парлалганың киирип турар ролю моон илдең.

Совет парлалга ажылдакчыларының мурнунда тургустунуп турар бөгүнгү чугула сорулгалар болза, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң Пленумнарының шиитпирлерин, он бирги беш чылдың дөртүү чылының онаалдаларын күүседир дээш чонну күжүн мобилизастап, коммунистиг кижизидилгениң дээштиин бедидери болур. Бо хүндүлүг хүлээлгени амыдыралга боттандырарынга журналистер болгаш бижикчи бүрүзү көскү черни ээлээр.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

1984 чылдың апрель 21-де болган Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниктиниң түңнелдериниң дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозу эвлеглиг хуралынга чугаалажып көрген. 157 миллион ажыг ажылчы чоннарның коммунистиг субботникке киришкени совет кижилерниң бедик медереилдии, оларның патриотизми, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчү-күжүн улам ыңай быжыглаар, чоннуң чаагай чорууну чайгылыш чок көдүрер талазы-биле Коммунистиг партияның салган сорулгаларын боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирериnче оларның чүткүлдүүн база катап көргүскен. Ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция субботник хүнүнде бүгү чер болганга бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдааның, үлетпүрүң хөй продукциязын бүдүргенин, часкы хову ажылдарының шапкын калбарганын, улус ажыл-агый чүүлдерин элээн улуг хемчээлдиг сооргкенин, хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдар талазы-биле калбак хемчеглерни чорутканын партия, совет болгаш профэвилел организацияларындан келген дыңнадыгларда айыткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландап ажыр бир хуу бедидер болгаш продукцияның боттуезин чарык хуу немей чиигедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге улуг салыышкын киирген. Субботник болза бедик сагылгалыг чурумнуң болгаш организастыг чоруктуң, бүдүрүлгениң курлавырларын тывылыныы болгаш ажыглаашкынның шалыпчы күш-ажылдың чайынланчак көргүзүү болган. Коммунистиг субботниктиң дугайында дыңнадыгны парлалгага парлаар.

Картофельди, ногааларны, кат-чимисти шыгжаар черлерни 1986—1990 чылдарда чиик металл конструкциялардан үлетпүрге бүдүрер, тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылган хемчеглерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу деткээн. Ындыг шыгжамыр черлерни бүдүрерин организастаарын, херглекчилерге комплектилиг чорудуп бээрин, а ол ышкаш шыгжаар черлерни бүрүн дооскаш дужааган турарын боттандырарын ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомга дагзыры көрдүнген. Долузу-биле эптээр шыгжамыр черлерниң тудуун калбартыры картофельдиң, ногааларның, кат-чимистиң чидирии ылап-ла кызыр ол продукцияны бүдүрүп турар черлерге дыка кызырар арганы бээр дээрзин Политбюронуң хуралынга демдеглээн

Эштер К. У. Черненко болгаш А. А. Громыко оларның Финляндия Республиканың Президентизи М. Койвисто-биле беседазының түңнелдерин Политбюро чүүлдүг деп санаан. Финляндия-биле найыралдыг, кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаары, бистиң чурттарывыстың аразынга идегежир чорукту улам ыңай ханыладыры, чаагай үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы хөгжүдерин Совет Эвилели онза чугула ужур-дузалыг деп санап турарын демдеглээн, ынчаарга янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ дорушаашкынының ленинчи принциптериниң амыдыралчызының бүзүрелдиг бадыткаашкыны ол кады ажылдажылгада илергейлеттинип турар

Италия Республиканың даштыкы херектер министри Дж. Андреотти-биле Москвага болган чугаалажыышкыннарның дугайында информацияны Политбюро дыңнаан болгаш ССРЭ-ниң база Италияның аразынга бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы ийи чурттарның улустарының эрге-ажыктарынга, Европага болгаш бүгү делегейге тайбынны база айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр улам ыңай хөгжүдериnче угландыр совет удуртукчуларының чугаалажыышкыннар үезинде ээлээн туружун чүүлдүг деп көрген.

Эштер К. У. Черненконуң болгаш Б. Н. Пономарёвтуң Грецияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигие секретары Х. Флоракис-биле ужуражыышкынының түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чүүлдүг деп санаан, а ол ышкаш Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң иштики база даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазының өске-даа чамдык айтырыгларын база чугаалажып көрген.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

Кызылдың үлетпүр бараан-нар садыының коллективи «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» девизтиг бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киришкеш, бирги кварталда тиилекчи болуп, Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң, күрүне садыының болгаш херглекчилер кооперациязының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң база СЭКП Кызыл хоорхомунуң, хоорчүүскомунуң база ВЛКСМ хоорхомунуң шилчиир кызыл туктарын чаалап ап, Май 1-ниң байырлалын төлептиг уткаан.

Коллектив бирги кварталда үүрмектеп садар бараан саарылгазын 101,3 хуу азы чурттакчы чонга 11 миллион 360 муң рубль түңнүг бараанныарны садар турган, ону 149 муң рубльге ажыр боттандырган. Бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырганындан ол чедип алдынган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге бараан саарылгазының өзүлдези 8,9 хуу четкен.

№ 4 магазинниң коллективи (директору А. И. Бойко) садыг каттыжыышкыннарының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, үлетпүр бараан-нар садыының шилчиир кызыл тугун, 200 рубльдиң шаңналын чаалап алган. № 16 магазинниң садыгжылары база эки ажылдааш ийиги черни ээлээн.

№ 3 «Суй-белектер» магазининиң коллективи «Эң эки бригада» деп атка төлептиг болган.

АЖЫГЛААЛГА КИИРГЕН

Чаа Шагаан-Арыг хоорайда 80 аал иштиг чурттаар чаа бажыңны Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Иннокентий Карповтуң бригадазы ажыглалга киирген.

Чаагайжыды туттунган квартираже байырлал бүдүүзүнде көшкени өг-бүлелерге ийи дакпыр өөрүшкү, байырлал болган.

№ 18 КМК-дан РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу А. Ягодинниң мурнакчы бригадазының тудуп дооскан делгем, чырык өрээлдерлиг уругтар садиги бичииҗаштарны хүлээп ап, ажылдап эгелээн. Ооң тудуунга хоочун бригадир Л. С. Стародубованың шеверлекчилер бригадазы база төлептиг үлүг-хуузун киирген.

Ам ол чаа садикте чаа Шагаан-арыгжыларның 280 чаштары хөглүг-омак өзүп турар.

К. БИЧЕ-ООЛ.

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың чалааны ёзугаар ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский ажылчы аян-чорук кылып май 4-те Варшавадан Москвада чедип келген.

Аэродромга В. Ярузельскийни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери чылыы-биле уткаан.

(СЭТА).

ТАЙГАГА ЧАЙЛААР

Аксы-Барлык — Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң хөй ажылдыг улуг салбыры. Мында 8700 баш хой 22 коданда кыштаан.

Эрткен чылын ол хойжу бригада чүс хойга оnaаштыр 91 хураганны доруктуруп өстүргеш, районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка ийиги черни ээлээн, күрүнеге 14,5 тонна шиварлыг дүктү берип, эът дужаарының планын база күүсеткен.

Совет Тываның 40 чылы оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, бригада 1984 чылда чүс хойдан 90 хураганны алырын, малдың баш санын өстүрерин, чидириг болдурбазын хүлээнген. Күрүнениң малын кыштаан хүр-менди ажыларынче, ажаалда-хайгааралын экижидеринче угланган хемчеглерни ажылдап кылган. Салбыр баштаар черни бо ажыргаже улуг кичээнгейни салып, тускай эртемниглерниң ажылын доктаамал хыналдага тургускан.

Ооң түңнелинде төрүүр 10 коданда 3100 баш хойнуң чүс бажынга оnaаштыр 93 хураган алдынган. Мурнакчыларның саны өскен. Кужурлуг-Хову малчын Эрес-оол Хертек 297 баш төрүүр хоюндан 330 хураганны ап, бирги черже үнген. Ооң хурагаңнары шуптуам доруҗуп, оътка киирген. Район Совединиң депутаттары Содунам Сереңмаа, Монгуш Көк-кыс олар чүс хойга оnaаштыр тус-тузунда 102, 104 хураганны камгалап, эрткен чылгы деңнелинден ажырганнар.

Бригадир Иван Кужугет, мал эмчилери Октябрь Хомушку, Санаара Кара-оол, салбыр эргелекчизи Саая Көк-оол олар мал бажының чидириглерин болдурбас дээш, серемчилелдиг болуп, хойжулардан негелдени бедидип, оларга дузалаттымчени көргүзүп турарлар. Санитар-профилактиг хемчеглерни чорудуп, кажааларның көржеңин коптарып арыглаар, курлаглаар, чылыглаар ажылдарны калбарткан. Казым кошкак, дажок арган, кырган хойларны аңгы кадатта тургускаш, эмнеп, хынамчалыг чемнерге азырап турар. Чооку үеде күрүнеге дужаар беш чүс ажыг иттиң ниити деңгели чүгээр-даа болза, оларга немелде чемнерни берип эгелээн.

Чайгы үеде салбырның чамдык хойжулары сүүр чоогунга, Хемчик кыдыынга чайлап, малды серииң, оъттуг тайгаларга семиртип албайн келген. Мал чыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургусвайн турарындан сөөлгү элээн каш чылдарның иштинде мал ажылынга кирген кижилер чок. Өг мажы чазап билир шевер кижилер суурда хөй хирезинде, чамдык өглер бүстүп дүжер чыгай берген. Совхоз дирекциязының талазындан өглерни септээр, аңаа таарыжыр шкаф, стол, сандай чижектиг эт-херекселдерни кылдыргаш, оларны садар талазы-биле амыдырал хандырылга комбинаттары-биле харылзаа тударыгы негеттинип турар.

А. ХЕРТЕК.

Совет Тываның 40 чылынга

ТОРГАЛЫГНЫ ТОПТАП КӨӨРГЕ...

Чүзүн-бүрүн аң-меңниг, шыштарлыг, элбек тоорук-чойгандылыг, кат-чимистиг арга-арыглар, оът-сигенниг, тараа-быдаалыг хову-шөлдер чаптылып чоруткан делгем девискээрниң ортузу-биле арыг, кылаң суглуг ийи хем —Кожай биле Торгалыг аас-кежиктиг амыдыралды йөрээп-мактаан ышкаш хөглүг шуугуражып, агып бадып чыдар. Торгалыгның үнүнга ээрнү үндезилээнинден бээр чартык чүс чыл ажыг үе эрткен. Тывага чаа тургузуг-нуң идепкейлиг киржикчилери С. Буяну, Д. Дамдынчап маңаа чурттап, амгы салгакчыларының аас-кежиктиг чуртталгазы дээш демисежип чорааннар.

Амгы үеде мында «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү болур Торгалыг суур өзүп, сайзырап турар. Ында [illegible]. Культура бажыңы хөй бүдүрер чер, чаа гараж дээн чижектиг культура албан, бүдүрүлге черлери бар. Чаагайжыды туттунган чаа-чаа бажыңнарның, делгем асфальттаан кудумчуларының чоогунда [illegible]. Коммунистиг партияның кижилер дугайында хүн-бүрү ала сагыш салыышкынының амыдыралда тодаргай херечизи болдур. Аңаа харыы кылдыр Торгалыгның ажыл-ишчи тура-соруктуг кижилери төрээн чериниң хөгжүлдези, ооң бурунгаар депшилгези дээш чаңгыс демниг, сырый харылзаалыг ажылдап, чурттап турар.

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз он бирги беш чылдың эрткен чылдарында күрүнеге мал продуктуларын садарының болгаш мал чемнери белеткээриниң талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш совхозтар аразынга калбарган социалистиг чарышка тиилекчи боор. СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туку-биле каш даа катап шаңнаткан. Бо дээрге совхоз дирекциязының мында парткомунуң, ВЛКСМ, болгаш профэвилел комитеттериниң кижилер-биле политика-кижизидилгелиг ажылдаа дээштиг чедиишкинниг [illegible] болур.

Ажыл-иштиң мурнакчыларын илередип, оларның арга-дуржулгазын нептередири мында чаңчыл апарган. Ооң-биле кады күш-культураны болгаш спортту масса чонга нептередир талазы-биле ажылдар база-ла багай эвес тургустунган. Маңаа партком секретары, хаак спортунуң хоочуну Оюу Седип, Торгалыг көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы, спорттуң национал хевиринге РСФСР-ниң спорт мастери Хүлер-оол Шогжал, республиканың шыырак мөгези, механик Сергей Дамзы-Белек биче эвес үлүүн киириштирген.

Совхозта ажыл-иштиң мурнакчыларының саны өскен. Эрткен чылын бир инекке оnaаштыр 2000 килограмм сүттү саап алган саанчы Ольга Санаажыкты, өшкү кадарчылары, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары К. Күдер-оолду, В. Чымбыл-оолду, чылгычы С. Санчыны, хойжулар В. Доржуну, Б. Мекпер-оолду, чоннуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады А. Доржуну, пропагандист М. С. Мосяны совхозтуң ажыл-ишчилери чоргаарал-биле адаарлар.

Совхозтуң материал-техниктиг баазазы быжыккан. Амгы үеде ооң кол фондузу 9,6 миллион рубль чедип турар. Бо хүннерде мында 50 автомашина, 54 трактор, 19 комбайн санаттынып турар. 1900 бода мал, 19000 ажыг шээр мал, 428 баш чылгы бар.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.), февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринде шөлдерниң болгаш фермаларның беримчээзин көвүдедир дээш шиитпирлиг базымны кылыры эргежок чугула дээрзин айыткан. Ону Торгалыгның мал, чер ажылдакчылары үдуртулга болдуруп, тараа, ногаа база мал чеми культураларны өстүрериниң ажыл-чорудулгаларын чаартып, эъттиң, сүттүң бүдүрүлгезин көвүдеткен. Эрткен чылын тарааның дүжүдү гектардан 8,4 центнер четкен. Суггатыг гектар шөл бүрүзүнден 25—30 центнер сигенни ажаап турар. Эрткен чылын коммунист Каң-оол Лаатын удурткан механизастаттынган комплекстиг бригада [illegible]. Эң [illegible] механизатор Василий Шивитке удурткан звено 980 тонна сигенни белеткээш, Москвада УАЧД-ни барып көргеш келген. Хоочун механизатор Буян-Хөө Байыр-оол кукурузаза ажаар «КСК—100» марказы комбайны-биле 2180 тонна силосту ажааган. А дуржулгалыг тракторист Анатолий Рассохин трактору-биле 1965 эталон гектар ажылды бүдүрүп, 430 рубль түңге кывар-чаар материалдарны камнап алган. Аңаа «Районнуң 1983 чылда тергиин механизатору» деп хүндүлүг атты тывыскан.

Бо хүннерде Торгалыгда 70 механизатор тускай курстарда өөредилгеде хаара туттунган. Часкы хову ажылдарынга ажыглаар машина-техника белеениниң шүгүмүнде бурун тургустунган. Ол бүгү техниканы 135 тракторист башкарар. Шаңның ажылчыннары амгы үеде 512 тонна [illegible] хоранная эгелээн. Гидротехник «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи коммунист Натпит-оол Казак суггат ажылын билдилиг организастаар. Мында 37 [illegible] хоорар туттунган болгаш олар 7 звенода хуваттынган. Хоочун суггатчылар Май-оол Ширин-оол, Түлүш Калаа-Суруң аныяктарга суггатчы мергежилдиң чажыттарын айтып берип, боттарының байлак арга-дуржулгазын оларга күзелдиг-биле дамчыткан. Чайын уступку класстың өөреникчилери суггарылга ажылынга киржир. Суггатчылар бо чылын бир гектар шөл бүрүзүнден-не 30 центнер сигенни ажаап алыр.

«Күш-ажылдың хостуу» совхоз юбилейлиг чылда күрүнеге 550 тонна тарааны, 60 тонна картофельди, 470 тонна эътти, 1080 тонна сүттү, 19 тонна дүктү садар сорулганы салган. Мал чеминиң белеткекчилери 5300 тонна сигенни, 1300 тонна сенажты, 11500 тонна силосту, 320 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр. Бо бердинген онаалданы чедиишкинниг күүседир дээш совхозтуң ажыл-ишчилери Совет Тываның 40 чылы оюнга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киржип, күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Т. НУРСАТ

Май 5 — Парлалга хүнү

ПАРЛАЛГАНЫҢ ДЭЭШТИГ СӨЗҮ

Ниити сан 1619 биле 1443 Ол дээрге «Шын» солунунуң редакциязынга бо чылдың бирги кварталында болгаш ийиги сан — эрткен чылдың бирги кварталында келген чагааларның сан-түңү-дур. Парлалга органы чон-биле сырый харылзаалыг болган туду-ла ооң утказы ханы кедүрүп турар айтырыгларны амыдыралдың бодун ... [illegible] ... Парлалга органы — социалистиг демократтыгның чугула кезээ болуп турарын бо ... [illegible] ...

Бистиң парлалганың кол ... [illegible] ... партия ... [illegible] ... СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму онзалап айыткан. Ук Пленумнуң материалдарын ажылга чорта ... [illegible] ... Солуннар редакцияларында партия органнары СЭКП ТК-ның (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин-ге дүүштүр редакция коллективтерниң ажыл-чорудулгазын улам сайзырадырының оруктарын ... [illegible] ...

Парлалга органнарының ... [illegible] ...

Партия Төп Комитединиң декабрь (1983 ч.) болгаш ... [illegible] ... шиитпирлеринге дүүштүр чоокку болгаш ке-лир үениң экономиктиг со-... [illegible] ...

рулгаларын күүседиринге парлалганың чидиг, дээштиг сөзү идиглиг берип турарын чедип алыр дээш журналистер, ажылчын болгаш кодээ бижикчилер чогаадыкчы чорукту улам хөгжүдерин чугулалап турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчыларының парлалга дамчыштыр ажылчы чоннар-биле чугаазы солунну амыдыралче чооксуладыр, чугула айтырыгларны көдүрер арганы берип турар. Чижээ, «Тувинская правда» солунунуң номчукчулары № 1 АТБ-ниң чолаачызы А. И. Галайконуң коммунистиң аталдарының дугайында, ол-ла темага хамаарыштыр «Шын» солунга А. С.-Б. Монгуштуң бижээн чүүлдерин, тудугжулар Е. С. Бияеваның, Ч. Ч. Донгактың, хойжу И. П. Сафоновтуң болгаш өске-даа бижикчилерниң материалдарын сонуургал-биле номчуп, санал-оналдарын киирип турарлар.

Четпестерни шүгүмчүлээри-биле чергелештир мурнакчы дуржулганы пропагандалаары, материалдыг бүдүрүлгеде-даа, утаан-бодал ажылында-даа кижилерниң ажыл-херээн, сагыш-сеткилин четче көргүзерин журналистер чугула сорулга деп билип турар. Оон уламындан солуннар бодунуң кижизидилге ... [illegible] ...

Парлалга хүнүн республиканың журналистери ... [illegible] ...

Редакция коллективтери тематиктиг ниити планнар-биле чергелештир политиктиг кампанияларның ... [illegible] ... темаларны чырыдарының тодаргай пландарын тургузуп, ол ёзугаар ажылды организастап турар. Ол ышкаш солуннар боттарының номчукчуларының профессионал, социал, назы-хар, эртем-билиг талазы-биле онзагай чүүлдерин барымдаалап, ажылының кол угланыышкынын тодарадып турар. Чижээ, «Шын» солун мал ажылының янзы-бүрү айтырыгларын, ылаңгыя «Кадарарда хоюм чараш» эгелиг болгаш өске-даа материалдарны көдээ чоннуң ниити культуразының дугайында, чайчылдарга хамаарышкан корреспонденцияларны, чагааларны, «Тувинская правда» солунда агроүлетпүр каттышкыышкыннарының ажылын, үлетпүр, тудуг хөгжүлдезиниң дугайын чырыткан материалдарны кол-кол угланыышкын кылдыр тодараткан.

Бо чылдың июль айда «Тувинская правда» солун 60 харлаар. Ук солун республиканың эң баштайгы парлалга органы. Келир чылын «Шын» солун база 60 харлаар. Оларның-биле чергелештир тургустунгаа-ла 3—5 чыл болуп турар район солуннары база тус черниң амыдыралын чырыдып, партияның район организацияларының дайынчы дузалакчылары болуп турар. Амгы үеде үнүп турар 4 республика, 4 район, 1 завод солуннарының болгаш «Агитаторнуң блокнодунуң» каттышкан тиражы 71 муң экземпляр ашкан. Тываның ном үндүрер чери чылдынга 60 ажыг аттыг ниити-политиктиг, үлетпүр бүдүрүлге, кодээ ажыл-агый тематиктиг литератураны, чечен чогаал база өөредилге номнарын орус, тыва дылдарда парлап турар.

Чоокта чаа тургустунган район солуннарының ажылын улам экижидеринге болгаш хоорай солуннарының ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдарынга СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлери улуг рольду ойнаар дээрзин билдингир. Парлап турар материалдарның идейлиг утказын ханыладыр, айтырыгларны ханы анализтээр, күш-ажылдыг коллективтерниң ажыл-амыдыралын долу көргүзеринче кичээнгей салыр, партия күрүне органнарының ажыл-чорудулгазының дугайында чонну ии формаштаарын экижидери — чугула сорулга боор турар.

Ону чедип алырда журналист кадрларның идей-политиктиг, профессионал деңнелин бедидеринче кичээнгей

талазы чугула. Партия өөредилгезиниң системазы бо өөредилге, ол ышкаш профессионал мергежил бедилериниң янзы-бүрү аргаларын ажыглаар талазы-биле «Шын», «Тувинская правда» солуннарның партия организациялары, редколлегиялар боттуг хемчегни ап турар.

Журналист кадрлар белеткээриниң кичээнгейге алдынмаан, партия комитеттери боттарының парлалга органнарының ажыл-чорудулгазын билдилиг башкарары, мурнакчы дуржулгага-даа, шүгүмчүлелге-даа хамаарышкан солун материалдары дээштиг болзун дээш боттуг хемчеглерни ап чорудар херек. Ылаңгыя тудуг объектилеринде, улуг бүдүрүлгелерде, совхозтарда бижикчилер постуларының ажылын партийжы ёзу-биле удуртуп башкарары негеттинип турар. Ынчаарда солуннар арыннарынга ханы утказыг, факт-барымдаалары бадыткалдыг солун материалдар көстүп кээр.

Парлалганың үнүнге кичээнгей чок чоруктуң фактылары-биле эптешпезин партия негеп турар. Сөөлгү үеде республика солуннарынга парлаттынган-даа, редакцияларда кээп турар чагааларны-даа удуртур ажылдакчылар, тускай эртемниглер кичээнгейлиг ёзу-биле көрүп турар. Солуннарга үнген материалдарга харыыларны бээриниң аргалары янзы-бүрү боор турар. Ынчалзажок чугула айтырыг көдүрген материалдарда айыттынган четпести медерел билири, ол дугайын редакцияга дыңнадыры дээрге айтырыгны шиитпирлээни ол эвес-ле болгай. Чугаа болза, четпестерни узуткаарының талазы-биле хемчеглер дугайында болур ужурлуг. Ындыг турбуже «Тыва тудуг» трестиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының удуртукчулары, СЭКП Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем райкомнары, Бай-Тайга, Тес-Хем, Кызыл районнуң күүскомнары солуннарга үнген материалдарже кошкак кичээнгей салып турарындан олар чайлаттынмайн турар.

Массаларның идей-политиктиг кижизидилгезиниң күчүлүг чепсээ — парлалганың ажылын үениң негелдезинге дүүштүр сайзырангайжыдарының аргаларын, методтарын долу ажыглаары редакция коллективтериниң кол сорулгазы болур. Чүгле ынчаарда солуннар коллективтиг агитатор, пропагандист болгаш организакчы болур ... [illegible] ...

М. СМИРНОВА.

СЭКП обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи.

Бүгү-делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш Совет парлалганың хүннерин республика типографиязының коллективи багай эвес ажыл-иши-биле уткаан. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы эгелээшкинниң коллективтиң кежигүннери изиг-биле деткээн, чыл эгезинден бээр цех, бригадалар аразында социалистиг чарышты калбарткан. Мурнакчыларны тодарадып, шаңнап, мактап турар. Бо чылдың бирги кварталында ном дептерлээр цех планныг онаалдазын 114 хуу боттандырган. Ол цехте О. А. Блинованың удурткан бригада социалистиг хүлээлгезин 112 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунче үнген.

ЧУРУКТА: мурнакчылар (солагай таладан) Г. Рагимова, К. Сарыглар олар ажыл үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

РОССИЯНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Россия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары 1-ги кварталдың планын продукция сайгарар талазы-биле 102 хуу күүсеткен деп. 1984 чылдың 1-ги кварталында РСФСР-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткениниң дугайында РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында чугаалап турар.

Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң ниити хемчээлиниң немелде өзүлдези эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, 4,7 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чылда планнаттынган 3,2 хуунуң орнунга 4,9 хуу өскен. Бүдүрүүшкүннүң бүгү немелде өзүлдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күселиг-биле алган. Үлетпүрге ниитизи-биле болгаш министерстволарының хөй нуруузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумак ажыл телевиринден дүргени-биле өзүп турган. Продукцияның бот-үнезин чиигедири болгаш материал үнерин эвээжедири чедип алдынган, орулга өскен.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан артыкка бедидериниң болгаш продукцияның бот-үнезин немей чиигедириниң талазы-биле алдынган хүлээлгелерни күүседири хандыртынып турар.

Продукцияны сайгарарының талазы-биле квартал планын бүгү-ле автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарының, Москва база Ленинград хоорайларның үлетпүрү күүсеткен.

Газты, демир рудазын казып тыварының, каң хоолайлар, минералдыг чемишчидилгелер, үнүштер камгалалының химиктиг чүүлдерин, металл кезер станоктарны, үлетпүр роботтарын, приборларны, автоматизация болгаш санаалга техниказының херекселдерин, нефть аппаратуразын, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге херегләэр технологтуг дериишкиннерин, тракторларны, тараа комбайннарын, силос ажаар болгаш мал чемнери ажаар комбайннарны, көдээ ажыл-агый машиналарын, экскаваторларны, саазынны болгаш продукцияның чамдык өске-даа хевирлерин бүдүрериниң планы күүсеттинген.

Улустуң херглел бараннарының хөй нуруузун, ылаңгыя мал болгаш үнүш үзүн, чалаң сүт продукциязын, шаажаң саваларны, радиоприёмник херекселдерин, телевизорларны, хеп чуур машиналарны, мебельди бүдүрериниң планнаттынган хемчээли чедип алдынган.

Планнаашкынга болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулгага бүдүрүлге каттыжыышкыннарының (бүдүрүлгелерниң) эргелерин калбартырының талазы-биле болгаш РСФСР-ниң девискээринде туруп турар аар болгаш транспорт машина тудуунуң, электротехниктиг үлетпүрнүң министерстволарының бүдүрүлгелеринге ажылдың түңнелдери дээш оларның харысаалгазын күштелдидер талазы-биле экономиктиг шенелдени 1984 чылдың январының 1-ден эгелеп боттандыра берген. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, ук бүдүрүлгелерниң ажылы экижээн, каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң хөй нуруузу продукция бээриниң талазы-биле керээлиг хүлээлгелерин бүрүн-биле күүсеткен.

Оон-биле чергелештир үлетпүрнүң ажылында четпестер бар болган. Газ конденсадын кириштир нефть тывыжының, химиктиг дериишкиннер болгаш оларга херегләэр артык кезектер, мал ажылынга база мал чемнери бүдүрерниге херегләэр машиналар база дериишкиннер, шифер, хөм идиктер бүдүрериниң планы күүсеттинмээн.

Чамдык бүдүрүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүрүлгелер продукцияны сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, эртемни болгаш техниканы хөгжүдериниң, бот-үнениң, орулганың талазы-биле пландарны күүсетпээн; чонга херглел чок продукцияны бүдүрүп турган. Чорудуп бээр чүүлдерниң сагылга-чурумун сагыырынга экижиишкин чедип алдынмаан.

Үлетпүрнүң каттыжыышкыннарының болгаш бүдүрүлгелериниң коллективтери бүдүрүлгени интенсификастаарының, күш-ажылды организастаарын экижидериниң болгаш сагылга-чурумну быжыглаарының, продукцияның шынарын бедидериниң, 1984 чылдың онаалдаларын база алдынган социалистиг хүлээлгелерин чугаа чокка күүседирин хандырарының талазы-биле ажылды күштелдирип турар.

(СЭТА).

КЫЙГЫРА БЭЭР

Өлче-бөже ырак, чоокче
Оруктарын мени кый дээр.
Саанчы, хойжу, тудугжуга..
Чайгаар чедип чедире бээр.
Саазын болгаш демир-
ужуум —
Чарлып болбас өңнүктерим.
Каяа-даа бол белен чоруур
Камныг эдим — чепсээм
ол-дур.
Алдын холдуг кижилерниң
Ажылының чажыттарын
Кончуг камнап, тоглатпайн,
Хоор чонга дамчыдар мен.
Чоруум төнер, сеткил
серген.
Чоргаар, хоглуг ээп кээр
мен:
Демдеглелим ажып көрүп,
Демир-ужуум тудуп аар
мен.
Чаа душкан маадырларым
Чанымда бо олурган дег,
Арнын көрүп, үнүн
дыңнап,
Арай чай чок бөлү бээр
мен.
Чаагай ишти алгап-
мактап,
Саазынга тарып каар мен.
Катап база чаа оруум:
— Халдып ор!—деп
кыйгыра бээр.

К. ЭКЕР-ООЛ.

ХЕВИЛЕЛ ЭГЕЛЕП ТУРДА

Тывага солун парлалга чаа-ла хөгжүп келеп турда, ону хевилел чери деп адап турган. Чамдык тооу материалдарындан ап көөрге, чээрби чылдарның ортаа үезинде мына баштайгы хевилел чери тургустунган. Ынчан ажылдап турган полиграфист ажылчыннарның бирээзи пенсионер Валентина Нестеровна Рачковская.

— Тывага турган орус чурттакчыларга солун үндүрери-биле РКП(б)-ниң Барыын-Сибирь комитединиң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар баштайгы типография ажылчыннарының Минусинскиден келгенин сактып тур мен — деп чугаалап турар. — Типография эргелекчизи Денис Михайлович Луканин, өрүкчүлер Теплишин, Петров олар 1924 чылдың чайын ында аъттарга тергелеп, чүдүрүп чораан. Усинск оруу-биле солун парлаар «Бостон» деп машинаның, шрифтилерин болгаш өске-даа типография дериглерин ... [illegible] ...

Келгеш ажылчыннар типографияны Кочетов кудумчузунда мурнунда-гы 37 дугаар ... [illegible] ... ажыл-херекче чугаадыр-биле кирипкен. Удаваанда ... хемчээлдиг «Красный пахарь» (амгы «Тувинская правда») солунуң бирги номерин белеткээн, ол чылдың июль төнчүзүнде үндүр-ген.

Типография ажылчыннары чоорту немежип эгелээн.

— Аңаа 1927 чылда ажылдап эгелээн мен. А ооң дараазында чылын бистиң эргелекчивис Луканин Минусинскиже командировкалап чорутпаш, Самороков, Новский ышкаш өске-даа өрүкчүлерни ... [illegible] ... Валентина Нестеровна уламчылап чугаалады. — Солун ... [illegible] ... болгаш типография ажылдакчыларының саны

ооң соонда он чеде берген.

Үжүк бижик чок чораан тыва улустуң бодунуң национал солунунуң баштайгы номерлерин үндүрерин ... «Красный пахарь» солунунуң ажылдакчылары эргелиг чугула дуза көргүспээн болза, ону үндүрери ынчан шуут берге турган. Тываның Араттың Революстуг намының Төп Комитеди тыва солунну үндүрериңге дуза көргүзерин ооң редакциязындан дилээн. Ынчангаш олар эң баштайгы тыва солунну моол дылга үндүрериңге улуг дузаны көргүскен. Ону үндүрери-биле өске бир типография амгы Ленин кудумчузунда күрстраховвание ... [illegible] ... бажыңынга турган.

Ниити күженнишкин-биле 1925 чылдың август 31-де ТАРН ТК-ның болгаш Сайыттар Чөвүлелиниң органы — «Эргешөлээлиг Таңды Тыва» азы «Хосталган Тыва» деп ат-биле чаа солуннуң бирги номери тыва бижик чок турганындан моол дылга үндүрген. Ону типография шрифтизи-биле өрүвейн, хол-биле бижип, литограф дажынче шилчидип көвүдедип тургаш, парлааш үндүрген. Бирги номерниң тиражы чүгле 500 экземпляр. Аңаа кирер материалдарны литограф аргазы-биле парлаарынга таарыштыр бижииринге хөй бижээчилер негеттине бээрге, ол үедеги чазактың дамыларының сайыттарын, албан черлеринде моол бижикти чүгээр билир кижилерни кииріштирип турган.

А тыва бижик 1930 чылда чогааттынган соонда, ол чылдан ... эгелеп ооң үжүктерин, дүрүмүн, өөренир аргазын ол солунга парлап эгелээн. 1931 чылдан эгелеп «Хосталган Тыва», «Тыва араттың шыны» деп адап турган солунну «Шын» деп адап эгелээн. Ол-ла үеде Тываның хевилел чери «Башкы Ленин»

«Шаандакы болгаш амгы Тыва» деп номнарны тыва дылга хевилеп үндүрген..

ИЙИ СОЛУННУҢ аңгы-аңгы типографияларын 1929 чылда каттыштырган. Ол чылдарда ВКП(б)-ниң болгаш Совет чазактың улуг дузаламчызының ачызында Тывага хевилел херээ хөгжүп эгелээн. 1930 чылда парлаар, өрүүр, дептерлээр, цинкография цехтерлиг типография Щетинкин-Кравченко кудумчузунда амгы № 1 бажыңга келген. А ону сөөлзүредир хөй катап улгаттырган.

Улуг эвес болза-даа ынчан ол хевилел чери ... интернационалдыг коллектив апарган. Баштайгы өрүкчү, сөөлүнде барып, талантылыг чогаалчы, журналист апарган Байкара Дамчаевич Хөвенмей мынчаар сактып бижээн: «Бистерни, тыва өрүкчүлерни, хевилелдиң херээнге орус эштер Луканин, Петров, Самороков болгаш өскелер-даа өөредип турган. Хевемечилеп дузалажыр утбавыс — хакас Татьяна Спирина чүве. Улан-Батордан чаладып келген моол өрүкчү эживис база бар. Ынчаарда парлаар машиналарның хол-биле долгаар ажылчыннары дөрт кижи — ийи кыдат, бир орус, бир корей ажылчын. «Шын» солуннуң редакторундан аңгыда, кол ажылдакчызы Гомбойн деп бурят аш бар... Найыралдын бот-боттарынга дузалажыр чоруктуң ужур-дузазын мен эн-не баштай ол коллективтиң кежигүнү болуп, аңаа ажылдап тургаш, көрүп билген мен».

Байкара Хөвенмей 1930 чылдың эгезинде 15 харлыг тургаш, бодунуң эжи Оюн Танмаевич Ширап-биле баштай ажылдап эгелээн тыва өрүкчү. Ооң ада-иези бичии-инде-ле чок апарган. Баштай Кызылга эге чада школазынга тургаш, моол бижикти аки өөренип алган. Оон тыва бижик өөренир курсту дооскаш, элээди оол хевилел черинге күш-ажылчы оруун эгелээни ол. Аңаа элээн каш чыл ажылчыны дадыгыыш-кынчы алгаш, «Шын» солунга редакторлап, партия, совет органнарга ажылдап, оон соонда амыдыралының хөй нуруузун ол парлалга, чогаал ажылынга эрттирген.

Хевилелдиң эгезинде солун парлаар машиналарны долгап турган ийи кыдат эштериниң бирээзи — Чишули типографияга барык-ла үжен ажыг чылдар дургузунда ажылдаан. Эң шыырак, дуржулгалыг парлакчы турган. Ол чээрби чылдарны сөөлзүредир Бээжинден (Пекинден) келген бай кыдат садыгжыларның хөлечин чораан «Тываның хевилел черинге ажылдааш, аас-кежиин оон тыпкан мен» деп сеткил ханыышкыны-биле чугаалаар турду. Аныяк чылдарында орус уруг-биле өгленип алгаш, маңаа чурттап, хөй чылдарда ажылдааш пенсияже үнген, назылап кырааш чок апарган. Бодунуң ажыл-херээниң ёзулуг мастери ол чаагай сеткилдиг кижи хевилелдиң хөй салгакчыларынга байлак дуржулгазын дамчыдып берген. А. Ткачёв, Д. Щеглова, Ю. Коршунов дээш хоочуннаа, аныяк-даа парлакчылар ону «буянныг башкывыс Федор Иванович» деп хүндүлеп адаар чораан.

ТЫВАГА хевилелдиң херээ хөгжүп эгелеп турда болгаш оон соонда чылдарда ажылдап турган кижилерниң чамдыктары ам бистиң аравыста чок, а өскелери шагда-ла пенсиялаан. А оларның хөй-хөйүнүң ажы-төлү ада-иениң ажыл-мергежилин салгап алганнар. Бо материалдың эгезинде адааныывыс кырган пенсионер В. Н. Рачковскаяның оглу В. Б. Рачковский элээди тургаш-ла 1945 чылда типографияга өрүкчүлеп келген, ам полиграфия дериглелериниң эдикчи-мастери хоочун өрүкчү чораан орден-тывыяалыг В. Горбунованың оглу А. Подставников парлакчы, Е. Петрованың уруу Н. Мартемьянова цинкограф, дептерлекчи чораан Блинованың уруу О. Блинова дептерлекчи, бо даңзыны оон-даа хөйнү уламчылап болур.

Баштай үш-ле ажылчындан эгелээн хевилел чери амгы үедеги республика типографиязы эртем-билиглиг, хөй ажылчыннарлыг, хоочун улуг бүдүрүлге апарган. Ам мында солуннарны белеткээрде, шаандакызы дег үжүк-шрифтилерин чаңгыстап чыып, парлаар машиналары хол-биле долгап, хөй солунну, номнарны чаңгыстап сып белеткеп турбас, а линотип деп болбаазын машиналар-биле өрүүр. Бир шакта-ла 35 муң экземпляр солунну парлаар ротация болгаш өске-даа болбаалырангай техника бар. Чаа типография туттунган соонда, хевилел чери оон-даа артык күштүг, болбаазырангай апаар.

— Кол-ла чүве бисте бодунуң хераан эки билир, бедик мергежилдиг орус, тыва болгаш өске-даа нация хөй ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның Совет эрге-чагырганың чылдарында өзүп үнгени болур — деп, типографияның амгы директору Ирина Монгушовна Караоол чугаалап турар. Олар дээрге «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Молодежь Тувы» солуннарны база политиктиг, көдээ ажыл-агый, чечен чогаалдың, өөредилгениң янзы-бүрү номнарын хүн бүрү он-он муң тираждыг кылдыр парлап, чоннуң үгаан-бодал херегледерин хандырарынга чогуур үлүүн киирип турар кижилер-дир.

С. ШОИГУ.

Саннар, фактылар

⊙ 1912 чылдың апрель 22-де (май 5-те) «Правда» солуннуң баштайгы номериниң үнгенинге турасхаадып Парлалга хүнүн доктааткан. Ол хүнну эң баштай байырлал кылдыр 1914 чылдың май 5-те демдеглээн, а 1922 чылдан эгелеп РКП(б)-ниң ТК-зының шиитпирин ёзугаар партияның XI съездизинге Парлалга хүнүн чылдың эрттирер деп шиитпир хүлээп алдынган.

⊙ Бистиң чуртувуста 8 муң ажыг солун хары утда 178 миллион экземпляр кылдыр үнүп турар. Солуннарның чаңгыс угда үнер тиражының талазы-биле делегейде эң баштайгы черни ССРЭ ээлеп турар. Чыл санында «Правда» 10 миллион экземпляр, а «Труд» 14 миллион ажыг, «Комсомольская правда» — 10 миллион экземпляр кылдыр үнүп турар.

⊙ Совет Эвилелинде 100 чурттакчыга 66 экземпляр солун онаажыр.

⊙ Харылзаа каналы-биле (фототелеграф-биле) төп солуннарны хүлээп ап турар 45 ки хоорай — Кемерово.

⊙ Бистиң чуртувуста 5 муң журналдар болгаш сеткүүлдер үнүп турар. Журналдарның чыл санында тиражы 3,2 миллиард экземпляр.

⊙ Солун-сеткүүлдер Совет Эвилелиниң улустарының 55 дылында үнүп турар, оон иштинде 18 дылдың улустары 1917 чылдың Октябрьга чедир боттарының үжүк-бижиин чок чораан.

⊙ Чыл санында бисте 80 муң ном 2 миллиард экземпляр кылдыр үнүп турар.

Курстрахование

АЧЫ-ДУЗАЗЫН ЧЕДИРЕР ДЭЭШ

Тес-Хем районнуң курстрахование инспекциязында Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарыш калбарган. Инспекцияның ажылдакчылары аңаа идепкейлиг киришпишаан, бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын 103,7 хуу күүсетнеш, районнуң саң-хөөзүнге пландан ажыр 3200 рубльди киирген. Аңаа ажылдакчы бүрүзүнүң туста үлүү бар. Страхованиениң бүгү хевирлеринге планныг онаалданы эрткен чылын беш агент күүсеткен турган болза, бо чылдың эрткен кварталында сес ажылдакчы бүгү хевирлерге планын күүседипкен. Оларга агентилер Эмма Бичинижин, Лидия Дыртый-оол, Чайзуу Санчат, Лилия Балчир, Валентина Бегзи болгаш оон-даа өскелер хамааржыр. Чижээ, В. Бегзи, Ч. Санчат, Э. Бичинижин олар кварталдың планныг онаалдазын хуусаадан эрте ийи ай иштинде күүсеткеннер. Олар — чарыштың мурнакчылары. Үстүнде адааным агентилер страхованиениң ачы-дузазын чонга тайылбырлаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ынчангаш оларның харылап турар участоктарында курстрахованиениң ачы-дузазын ап турарларның санының немежип турары таварылга эвес.

Районнуң чамдык албан черлеринде, организацияларында, ажыл-агыйларда страхованиениң ачы-дузазын үнелеп билир, ооң ажыын көрүп келгеннер эвээш эвес. Чижээ, Сельхозтехниканың, районнуң иштики херектер килдизиниң, септелге-тудуг участогунуң ажылдакчылары, «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыннары страхованиениң ачы-дузазын эки билирлер. Ук черлерниң бухгалтерлери камгалалдыг кижилерниң дадывыр акшазын кордүнген хуусаазында курстрахование инспекциязының агар санынче шилчидип турар.

Үстүнде кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир чон ортузунда чорудуп турарывыс тайылбыр ажылында чамдык четпестер бар. Ынчангаш страхование ачы-дузазын ажыглавайн турар өг-бүлелер, хамаатылар бар. Чамдык коллективтер, ажыл-агыйлар-биле харылзаавыс ам-даа кошкак. Коллективтерде, ажыл-агыйларда тургустунган курстрахованиеге дузалаар чөвүлелдер ажылдап турза-даа, оларның чамдыктарының ажылы чүгле саазын кырында.

Ажылывыс бо чылын багай эвес эгелээн. Ынчангаш Совет Тываның 40 чылынга уткуштур алган социалистиг хүлээлгезин бүрүн күүседиринге коллектив бүзүрелдиг.

Б. ТИРЧИН.

Тес-Хем район.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНГАН

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде «Ажылга озал-ондак болдурбазының техниказының болгаш бүдүрүлге санитариязының талазы-биле организас-профилактиктиг ажылдарның чаңгыс аай системазының» дүрүмнерин хажыдып турарының дугайында шүгүмчүлелге хамаарыштыр харыыны улус депутаттарының Кызыл хоорай Советтиң күүскомунуң даргазының оралакчызы Г. М. Шамонин редакцияже чорудкан. Бо ажылды контрольдаарын кошкаткан механиктер Н. Н. Субач, М. Н. Кондрашов оларга администрация талазы-биле хемчегни онааган. Ук дүрүмнерниң күүселдезин хайгааралга ап, специалистерниң харысалгазын бедиткен дээрзин ында айтып турар. Чадаана хөмүр-даш разрезинге дуза чедиреринге тускай бригаданы чорудкан. Ажылга озал-ондак болдурбазының дүрүмнериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында отчёттарны харысаалгалыг эштер үргүлчүнүң берип турарын чурумчудары көрдүнген.

Депшилгелиг арганы шиңгээдир!

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ

7. Ажылды планнаары

(Уланчызы)

Органиктиг болгаш минералдыг база өскө-даа (микро болгаш бактериалдыг) хемиктиңдыгылдарның өртээн 32-ги графата киирер.

[illegible]

Тракторларга болгаш кедээ ажыл-агый машиналарынга ол санаашкыннар база бир аңгы хуваалдалыг. [illegible]

Бугу ажылдарның хемчээлинге ажыл төлевириниң тариф фондузун (одуруг 35) 17, 18 графаларны түңнеп [illegible] одуругга тодарадыр.

Немелде төлевирлер (36-гы одуруг). [illegible] 20 хуу-лут район коэффициентизи немей төлевириниң ниити тариф фондузунга немей төлевирлерниң бүгү хевирлерин киириштиргеш, санаар.

Ажаалдага бедиткен төле-[illegible]

[illegible]

№ 6 таблицаны база технологтуг картага үндезилээр.

Бот-орулга-чарыгдалдыг даалганы бригада (звено) коллективинге чугаалажып көөр, совхозтуң кол специалистери ат салыр болгаш директор бадылаар.

ЖУРНАЛИСТЕРГЕ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

1983 чылда Тываның журналистериниң эки ажылдары дээш шаңналдарны Тыва АССР-ниң Журналистер эвилелиниң баштаар черниң даргазы В. С. Шаравии дүүн май 4-те — Парлалга хүнүнүң бүдүүзүнде тывыскан.

Кызылдың телестудиязының «Чурукчу болгаш амгы үе» деп дамчыдылгаларын телекөрүкчүлер эки билир. Ол дамчыдылгаларның чамдызын Абаканның, Фрунзениң телестудияларын дамчыштыр көргүскен болгаш Совет Тываның ажылчы чоннарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннери-биле телекөрүкчүлерни таныштырган. Телевидениениң ол дамчыдылгаларын организастаарынга, шыңнарын бедидеринге Кызылдың телестудиязының кол редакторы А. И. Чараш-оолдуң [illegible]

[illegible]

Бистиң корр.

ААС-КЕЖИИ БОЛГАШ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң Май 1-ниң бүдүүзүнде Москваның «Кадыыр болгаш Маска» заводунуң ажылчын-металлургтары-биле ужуражылгазынга чугаазын бөмбүрзектиң тайбыңга ынакшылдыг күштери, бүгү чурттарның массалыг информация чепсектери хаңы сонуурган-биле калбаа-биле чугаалажып база тайылбырлап турар.

Ол чугаа болза бүгү кижи төрелгетенниң аас-кежик, тайбың болгаш бөмбүрзектиң улустарының чечектелиишкини дээш демиселдиң чугула тодаргай программазы болуп турар деп, онзалап демдеглеп турар. СЭКП-ниң даштыкы политиктиг угланыышкынының ленинчи интернационалистиг характери совет удуртукчунуң чугаазында тодаргай илереттинген. Коммунистиг партияның мындыг политиказы совет улустуң быжыг, чайгылбас чөк деткимчелинге, ооң партия-биле чарылбас чаңгыс эвилелге дайынып турар деп демдеглеп турар.

Польша солун «Трибуна люду» «Күш-ажыл — тайбың — ажыл чер чоруку» деп эгелиг тайылбыр парлааш, мынча деп демдеглээн: К. У. Черненконуң чугаазы — ол дээрге кижилерниң аас-кежии дээш база бүгү делегейге тайбыңны быжыглаары дээш демиселдиң херээнге чаа чугула салыышкын-дыр [illegible]

деп, ол айыткан.

Амгы үениң байдалында улус ажыл-агыйының техниктиг байзазын чаартыырының, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин экономикага шиңгээдип алырының мурнанчы дуржулганы нептередиринин, материал база кижи курлавырларын чептиг ажыглаарының эргежок чугулазын К. У. Черненко онзалап демдеглээн деп, румын солун «Скынтейя» бижээн. Ажылчы чоннарның калбак массаларының амыдыралын экижидери — ол дээрге СЭКП-ниң чиңгине шугуму-дур. Ынчангаш ону чүү-даа хажыдып шыдавас деп совет удуртукчу медеглээн дээрзин үк солун айыткан.

Моол найысылалдың полиграфия комбинадының ажылчыны, МАР-ның Күш ажыл Маадыры В. Цэрэнбужид мынча деп медеглээн: Эш Константин Устинович Черненконуң чугаазы бистерниң, моол ажылчыннарның сагыш-сеткилиниң хайызы-биле хайныктырды. Совет удуртукчунуң чугаазы күш-ажылдың кижизиниң дугайында кайгаар-даа аажок улуг сагыш салышкынны-биле синиккен. Күш-ажылдың кижизиниң күжүнге хаңы бүзүрел мында илереттинген. Амгы үениң социалистиг үлетгурүн улам ындай хөгжүдериниң өйү келген соруглагалары шиитпирлээриниң чугула оруктарын [illegible]

[illegible] К. У. Черненконуң чугаазында илереттинген Американың ажылчын аңгызы байыр чедирип турар деп, АКШ-тың сураглыг профэвилел ажылдакчызы Эрнст Де Майо медеглээн. Политикага хоозун сөстерге эвес, а чүгле ажыл-херекке бүзүрел болур деп, совет удуртукчу чептүг-биле онзалап демдеглээн-дир. ССРЭ бодунун тайбыңга ынакшылдыг медегледерин делегейниң дугаар [illegible] угланган бөттүг эгелерни саналдары-биле болгаш чаңгыс талалыг хемчеглери-биле өскертиш чок бадыткап келген дээрзинге миллион-миллион американнар чаңгыс удаа эвес бүзүрээн деп, Эрнст Де Майо чугаалаан. Ол-даа үеде Рейганның администрациязының тайбың дугайында хоозун чугаалары делегейни ядролуг халапче аппар чоруур ядролуг чепсегленишкинниң [illegible] бүдүрерин күштедиринң мегелеп чажырып дуглаан шырычма болуп турар дээрзин америк ажылчыннар улам-на тодаргай медерел билип турар.

Итали солун «Коррьере делла сера» К. У. Черненконуң чугаазын тайылбырлааш ССРЭ бодунуң [illegible]

[illegible] деп, ол солун айтып турар.

Тайбың дээш чөпектиг дайзырери болгаш термоядролуг халапты чайладыры дээш демиселдиң айтырыгларынга Совет Эвилелиниң хамык чок туружун Кипрниң улуу бедии-биле үнелеп турар деп, кипр солун «Хараги» бижээн. Грек улустуң чептүг демиселдин ак сеткилдиг деткип турары дээш ССРЭ-ге өөрүп четтирип турар бис деп, ол солун демдеглээн. Совет Эвилелиниң туружу — кипр айтырыын шиитпирлээр хереңе социализм чурттарының политиказы империалистерниң политиказындан кайы хире ылгалдыг болуп турарының тодаргай херечилели.

Совет Эвилели бодунуң бүгү төөгүзүнүң дургузунда бистиң бөмбүрзээвисте тайбыңны камгалаары болгаш быжыглаары дээш өскерлиш чок туржуп келген деп, сири солун «Тишрин» бадыткап турар. Ынчалдажок Советтер чуртунуң күжениишкиннеринге чөрүштүр АКШ болгаш НАТО талазы-биле оларның эвилелчилери ядролуг ракеталарны Европада тургузуп эгелээш, кижи төрелгетенни чаа дайынның кезиниң кырынга салган.

(СЭТА).

Кубаның Революстуг чепсектиг күштеринге кайгаар-даа аажок улуг харыысалга онаажып турар. Хосталга ортулуунуң дайынчылары америк милитаристериниң чижээнишкиннерин серемчилелдиг хайгаарап база АКШ-тың дайынзырактарының өнчүк-чоңгээлеринге ойтур шавыышкын бээринге кайы-даа үеде белен болуп турар.

АКШ-тың шериг-далай болгаш шериг-агаар баазазы Гуантанамону долгандыр социалистиг Кубаның кызыгаарын камгалап турар РЧК-ның кызыгаар бригадазы чугула соруглганы күүседип турар. Америк империализм делегей эргезиниң хулээн көрдүрген норманарын кара ожегээр херекке албайн, Кубаның хамаарышпас девискээринде ол баазаны ооң чонунуң тура-соруунга чөрүштүр тудуп турар.

ЧУРУКТА: Куба Республиканың национал тугунуң чанында — кызыгаар бригадазының дайынчызы Гонсало Сегура. Ол — кезектиң эң эки солдаттарының бирээзи.

А. ВОРОПАЕВТИҢ фотозу. (СЭТА).

Батистаның американ чалча диктатуразының чөлеңгиижи — Монкада казарманы 1953 чылдың июльда маадырлыы-биле штурмннаан патриотчуларның революстуг маадырлыг чоруунуң дугайында тураскаалды кубажылар ыдыктыы-биле кадагалап турар. Фидель Кастрога баштаткан бөлүк революсчуларның соортап штурмче чоруннаны Сибоней турлагда музейни тургускан. Тура халышкынның белеткээшкиниң дугайын, Хосталганың ортулуунуң аныяк салгалынга үлегер чижек болу берген ооң маадырларының дугайын музейниң экспонаттары чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Сибоней турлагда музейде.

С. МАЙСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Өртке удур албанның кижилери

ТАЙЫЛБЫР АЖЫЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Бистиң республикавыстың бойдузунуң бир кол байлаа — арга-арыг. Ооң ажыктыг [illegible] ол эгээртиниве улуг үжүр-дүвели. Агаар-бойдустуң байдалын таарымчалыг туруузарынга арга-арыг база эки салдаалыг.

[illegible] тевилекчилериниң киржилгези-биле болган.

Республиканың арга-[illegible]

[illegible] ның аразында калбарган Бүгү-россия социалистиг чарыжынга эрткен чылдың түңнели-биле Тураның мыш ажыл-агый чериниң өртке удур химиктиг станциязы (начальниги Н. Самбуу) алган. Ук станцияның девискээринге эрткен чылын чаңгыс өрт болган, ону чаа эгелеп, кандыг-даа хоралал чедирбейн турда-ла өжүрүп каапкан. [illegible]

Эрткен чылын республика девискээринге 90 черге эгелеп бар чораан өрттүн 32-[illegible]

[illegible]

тылелиниң кежигүннери өртке удур албанның ажылдакчыларының шынчы дузалакчылары.

Өрт айылы шагның кайы-даа үезинде өскүп болур халап дээрзин билдингир. Ону болдурбас дээш чүгле ук албанның ажылдакчылары эвес, кижи бүрүзү демисежир ужурлуг, дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Боттарының чаагай үлегерлеринге бердинген, өскелерге үлегерлиг чоруун көргүзүп турар арга-ышкаш ажылдакчылары эвээш эвес. Оларга Н. Т. Махнев, А. Е. Максунов, А. Е. Лубошников, Ч. С. Монгуш болгаш [illegible]

[illegible]

Өртке удур айыыл чок чоруттун [illegible]

[illegible]

Д. ЧЫДЫМ.

Социализм чурттарында

МООЛ МЕЛИОРАТОРЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ИЖИ

УЛАН-БАТОР. Моолдуң мелиораторлары [illegible] хову сезонун ажыткан. Олар бо чылын дыка хөй улуг суггарылга системаларын ажыглалга дужаар. [illegible] муң гектар одар шөлдерин суггур болдурар ужурлуг. Чурттуң хөй-хөй кедээ ажыл-агый каттыжыышкыннарынга чаа кудуктарны база мал суггарар черлерни кылган турар. Моолдуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң интенсификастаарынга улуг салышкынны суг ажыглалының ажылдакчылары киирип турар. [illegible]

[illegible] циалистиг кады ажылдажылганың өске-даа аны-дунма чурттарының дузазы-биле [illegible] Гоби [illegible] ның чамдык [illegible] суг бүдүрерин. Моолдуң «Улуг хөлдеринң» бассейнинге суг [illegible] шиитпирин алырын төлевилеп турар.

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ — КҮШ-АЖЫЛДЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТААНЫ

ХАНОИ. Ханойнуң электри [illegible] Тхонгнят заводунуң коллективи бирги кварталдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткенин дугайын рапорттаан. [illegible]

[illegible] бараанар заводтуң бүдүрүп үндүрүп турар бүгү продукциязының дөрттүн үш кезээн [illegible] Бирги квартал [illegible] 14 муң [illegible] торну бүдүрген — ол болза эрткен чылдың ол айларында бүдүргени хире ынча болуп турар.

ЧҮГЛЕ ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

СОФИЯ. «Троянска керамика» комбинаттың ам-даа 30 кылыглгарынга шынарның дээди категориязын тывыткан. Дээди шынар-биле демдеглеттинген продукцияның хевирлери эрткен беш чылдың дургузунда ол бүдүрүлгеге 20 катап өскен. Амгы үеде ооң бүгү продукциязы — чүгле эки шынарныы болгаш Болгарияда база ол [illegible] даштында улуг-биле ажыглаттынып турар. Комбинат бодунуң кылыглаларын [illegible] 30 чурттарже чорудуп турар. Ооң эң улуг даштыкы чагыкчызы Совет Эвилели болуп турар.

БОЛБААЗЫН ТРАКТОР

БУХАРЕСТ. [illegible]

[illegible] ге, база ол ышкаш чүъктер сөөртүрүнге-даа ажыглап болур. Тракторнуң радиожуглуг кабиназы вентиляция болгаш чылыдылга системазы-биле дериттинген, кучузу биле одалга чарыгдалының аразында өй-тап дег зигүүр тургустунган.

(СЭТА).

М. МАШАРИКТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Арабтарны дужуп бээринче албадаар дээш империализмниң болгаш сионизмниң оралдажыышкыннарынга Сирия моон соңгаар-даа шиитпирлиг демисежир апаар деп, Сирия Араб Республиканың оралакчы президентизи М. З. Машарик медеглээн. Ливан улуска албадаан 1983 чылдың май 17-де ливан-израиль дугуржулганың бууралын душкени ол айыткан. Албадааншкынныг ол дугуржулганың буурап хүннели — бүгү ливан улустуң, ооң национал-патриоттуг күштериниң улуг тиилелгези-дир деп, М. Машарик чугаалаан.

ТАКСИЛИГ КЫС

Таксилиг кыс
Даңны уткуп
Талыгырже даглар ажыр
чоруп кагды.
Чорууң чогуп,
Шокар чагы
Соовусче шывараңнап
эрткиледи.
Чанында мен,
Чааскаан мен,
Чаъжың тыдын салгын
меңээ сөңнеп чорду.
Сеткил дойлур
Сергек, омак
Сээң ырың айдың дүне
ыңдыыпайды.
Чараш арның,
Чазык чаңың
Сагыжымга балалбайн
артып калды.
Руль долгаан
Уран холуң
Узун-узун оруктарны
тыыра тырты.

Николай ООРЖАК.

Анайларым-ангорларым
Ажыр харга өөнектерим,
Ииштерим-өжештерим
Ичеккке сыңашпастаан.
Хөвээн дег суржуп
алгаш,
Кодан дургаар
дешкилежир.

КУДУК

(Амыдыралдан)

Хоорай черге-лиг суурнуң кыдыында кудумчуларының бирээзинде бажыңга көжүп келгенден бээр ай чеде берген мен. Мээң чурттап турар кварталымның кезек бажыңнарының чүгле ийиде кудук бар. Аъш-чем кылыр чиирде, идик-хеп чуурда-даа суг узуп алыр черивис ол. Ылаңгыя дыштаныр хүннерде ол бажыңнарның херимнериниң иштинге дола бээр бис, оолурзагаш удады шөйлү бээр. Удатпаанда ол бажыңнарның бирээзиниң ээлери казып дег улуг ызырар ыт әкеп алган. Дораа-ла херимниң ажынынга «Овчарым-чалыг! Ызырар ыт бар!» деп кичээндириг бижээн шуугайны кадапкан. Ол хүннен эгелээш, ынаар хүнннар тудкан кижилер ис баспастаан, а ийиги бажыңдан «аът өдээ кевирбестээн».

Каш ай эрткенде, шак ол бажыңның ээлери өске суурже көже берген, оларның өреңинге чаа улус чурттай берген. Ол өг-бүлениң кижилери неделя четпээнде баштай кудуун улуг кара шоочага «кадартып» каан. Оон база-ла хериминиң иштинге ызырар ытты бош салыпкан.

«Думчукка тулганда бызаа сугжу» дижири ышкаш суглаар сава тудкан кижилер суурдан ырак эвесте карасугже шуужуптар апарган. Мен база-ла оларның аразында-ла болгай мен. Чамдык улусту өттүрүп, көрөмыло ажыглаар болу бердим. Ооң-биле безин бажыңга чедир алдычеди катап дыштаныр болдум.

Каш дүшкен. Аас-кежик боол, кара суг дуртталбас, чүгле кыдыглары доңталыр болган. Мен база-ла өскелерден үлегер ап, шанак, улуг бидон садып ап, суглаарынга оларны ажыглай бердим.

Бажың девискээринге кудук кастырып бээр дугайында чуртталга-коммунал ажылагый бүдүрүлге эргелелиниче билдириишкин киирген хүнүм үзэп барган—ийи кыш эрткен. Эргелелдин начальниггиниң аазаашкыннары черле боттанмас.

Часкаар кыжын, чер эривээнде, бажыңымның иштинге кожаларым-биле кады сүмелешкеш, ажыл соонда шактарда, дыштаныр хүннерде кудук казып кирипкен бис. Незиниң төрүп берген ийи кызыл холу чок эвес.

Каш хонганда кудук-даа кастынган. Кожаларымның-даа, кадайымның-даа өөрээни аажок.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

ЛЕНИН—РЕДАКТОР

В. А. Карпинский.

Владимир Ильич-биле мен 1904 чылдың күзүнүнде танышкан мен. Ол дээрге швейцар пиво ижер бажыңның бир залынга болган чүве. Ук бажың Женева хоорайның кыдыынга турган. Большевиктерниң боттарының хуралдаар залы чок болгаш анаа чыглып кээр турган. Ынаар кире бергеш, эш-өөрүмнүң менээ чугаалап бергенин ёзугаар, Ленинниң дилегзинип, ынай-бээр көрүп тур мен... Бо-дур! Азыгда олур: ооң аажок улуг хаваа электри лампочказының адаанда кылаңнайдыр; шенээн столга үстүргеш, адыжын хавааңда чөлеп алган, карандажын столга токкулатпышаан, чыглып кээп турар улусче имиртти көрүп олур. Ооң овур-хевири сеткилимде ынчаар артып калган.

Эш-өөр Владимир Ильичиге чеде бергеш, анаа кандыг-даа нарыыдал чок мендилешкеш, чугаалажып турдулар. Темазын уттупкан мен, удаваанда ооң илеткелин эгелээн. Кайгамчык-ла билир, кайгамчык-ла тодаргай чугаалаар кижи болган.

— Партияның ёзулуг-ла баштыңчызы бо-дур, ооң-биле кады сагыш-сеткилде чүүле бар болдур, шупту анаа тө каап берген дег бодууну эш-тир —деп, бодуу иштимде чугаалаан мен...

1904 чылдың чайынында Владимир Ильич большевиктер солунун парлап эгелээрин шиитпирлээн.

Ол солунну үндүрер мурнунда мындыг болуушкун болган.

Бир-ле катап 1904 чылдың декабрьда большевиктерниң Женева бөлүүп (ынчан чээрби беш кижи турган) чыгган. Владимир Ильич солунунуң үнериниң дугайын дыңнатпаш, редакторларны чаңгыстап таныштырган. Бирээзин бис эки билир турган бис. Социал-демократтар хуралынга меньшевиктер-биле изиг мечилдежиишкиннер үезинде ол чүве чугаалаар турган. Ооң адын Галерка дээр. А ооң чогум ады М. С. Ольминский чүве. Ол дээрге хоочун большевиктерниң бирээзи-ле болгай. Өске редакторларны бис бир-ле дугаар көрген-не бис ол. Ол дээрге даштыкыже Ленинниң албан-биле кыйгыртып әкелген аныяк большевик литераторлары болган.

— Эш Шаарк! — деп, Владимир Ильич кыйгырган.

Оон арган болгаш узун аныяк эш Воровский бистиң мурнувуска каттырынчыы сүргей кылдыр мегейип кагды. Ооң соонда бис чаңгыстап Воинов — А. В. Луначарский-биле, Рядов — А. Богданов-биле танышкан бис.

Оон Владимир Ильич бистиң парлалга органының программазын сайгарткаш, солунну «Вперед» деп адаарын сүмелээн.

— Эки ат—деп, ол чугаалады.

Баштайгы номерниң материалдарын шупту номчаан бис. Ол бөлүк большевиктер солунунуң үнүп эгелээринге өөрүп турган. Адынга шуптузу таарзынган. Партийжи органны организастаарынга Ленинниң дорт хамаарылгазы «Вперед» солунунуң үнгениниң дугайында редакцияның медеглелинде илереттинген.

«Удуртукчу орган партия-биле сырый харылзаалыг турар ужурлуг, кезээде мурнунга чорук орукту чырыдып, овуузунуут мете базымнардан камгалавышаан. Пролетар [illegible]-биле тудуш харылзаалыг болур. Партияның коллективтиг чогаадылгалының түңнели болган таварылгада, солун чүгле ынчан бодунуң хүлээлгезин күүседип шыдаар».

Партийжи орган дээрге-ле партияның коллективтиг чогаадылгазының үре-түңнели болур деп кайгамчык принцип —Владимир Ильичиниң редактор ажылының кол өзээ боор турган.

Солунга организакчы редактор ажылын М. С. Ольминский күүседип турган. Ону дамчыштыр партийжи солунунуң ажылын чоорту биле берген мен. Баштай корректурадан эгеледим. Ол ажылды аажок үнелээр турдум. Үнген номер бүрүзү-ле партия амыдыралынга улуг болуушкун боор турган. Оон корректорлап берген мен...

Владимир Ильич кандыг-бир материалды, азы чүүлдү редакторлап турга, бир эвес эде ажылдаары албан апарза, ону хөй катап эдерин негээр турган. Чижээ, Луначарскийниң бижээн чүүлүнге хамаарыштыр ындыг болган. «Вперед» солунунуң [illegible] дугайында тайылбыр медээ бижиирин анаа даасказ. Чүүл программа характерлиг болур турган. Ынчангаш анаа хензиг-даа частырыг туруп болбас турган. Автор бижээн чүүлүн Владимир Ильичиниң сүмезин ёзугаар үш катап эдер ужурга таварышкан.

«Владимир Ильич үнер номер бүрүзүн сөөлгү үжүкке чедир мяк көрүп, бодап алыр турган»—деп, Надежда Константиновна бижип турар.

Материалдарны кыска болгаш тодаргай бижиириниче, эгелериниң чиге болгаш ханы утказыг болуурунче, үжүктерин шилип алырынче, корректураны эдеринче, солунунуң өй-шаанда чырыынче үнеринче Владимир Ильич улуг кичээнгейни салып, боду ол бүгүнү хайгаарап көрүп чораан. Хензиг-даа шын эвес чүвени ол чандыр черле көрбес.

Владимир Ильич карандажын тудуп алгаш, номерге чеже үжүк кирерин, кандыг шрифт-биле өөрүүрүн боду санап, чамдыкта петит эвээш болганынга кударай бээр; материалдарны, чүүлдерин номчааш, «суун сы тудуп» каттылаптар турган.

Материалдарны канчаар эдип турганыл? Холунуң үжүү бижиргинден-даа болза, ол бүгү эдилгелерин, кирилделерин, корректура демдектерин [illegible] тода болган билдингир кылдыр бижип чораан.

«В. И. Ленин дугайында сактыышкыннарның» ийиги томундан.

НОМДАН НОМЧААН МЕН

1920 чылдың июнь 3-те Владимир Ильич «Осака Асахи» солунунуң төлээзи япон корреспондент Р. Накахира-биле ужурашкан. Чугаа үезинде, корреспондентиниң сактыышкыннарындан, «Ленин солун мындыг айтырыгны салган: Японияда ада-иелер уругларын эттевес деп мен бир номдан номчаан мен. Ол шынап-ла ындыг бе?», «Чамдык таварылгалар турар чадавас, а чон ортузунда чаңчылчааны —уругларны бистинде эттевес»—деп, харыыладывыс. Ажылчын-тараачыннарның күрүнезиниң принциптериниң бирээзи—уругларны эттеп, кеседирин хоруурy болур дээрзин Ленин кончуг сеткил ханыышкын-биле демдегледи».

Өске япон корреспондент К. Фусэ-биле «Осака майнити» болгаш «Токио Нитинити» солуннарның төлээлекчизи-биле беседа үезинде база ол дугайында чугаа чорупп турган. К. Фусэниң чугаазындан алырга, «Японияда уругларга хамаарылга кандагыл» деп В. И. Ленин сонуургаан. Кажан Фусэ Японияда уругларга Барыын чүк чурттарындаавындан артык камныг деп харыылаарга, Ленин мынча дээн: «Ол аажок чугула, а Европаның цивилизастыг дээрн чурттарда. Швейцарияда безин, чижээлээрге, уругларны школада эттээри ам-даа бар».

Япон журналистериниң херечилеп турары-биле чергелештир өске-даа материалдардан алырга, Владимир Ильичиниң уруглар дугайында тема кончуг сонуургадып турган.

Ол беседа үезинде олурушкан Улус Комиссарадының даштыкы херектер талазы-биле чоон чүк килдизиниң эргелекчизи А. Н. Вознесенский бодунуң сактыышкыннарында ол дугайында делгерэңгей-биле көргүскен. Улус чырыдыышкын дугайында темага келгеш, В. И. Ленин Фусэге дыка хөй айтырыгларны салган: «Бүгүннити ылап-ла өөредилгени кажан силерде киирген, каш харлыынга чедир, бижик билбестер бар бе?»

— Аас-кежиктиг чурт-тур, — деп, Японияда бижик билбестер барык чок дугайында Фусэниң харыызын дыңнааш, Ильич магадаан.— Мен бир-ле номдан номчаан мен, силерниинде уругларга кеземче көргүспес, эттевес дээр дугайында, ол шын бе?»

— Ийе, — деп Фусэ харыылаан. —бистинде уругларны эттевес, бистинде чаагай чаңчыл ёзугаар уругларны өг-бүлениң, күрүнениң үндезини кылдыр санаар. Эш Ленин кезек боданып олургаш, чугаалаан: Ынчаарга силер чүгле аас-кежиктиг эвес, а улуг чон-дур силер. Уруглар кижизидилгезинге кеземчени ажыглаар, эргиниң ол артыышкынындан, араатанзыг эрги артыышкындан Европаның [illegible] чурттары безин адырылбаан болгай». Ооң соонда [illegible] олурганы кижиниң арнынче кезе көргеш, Ленин айтырган: «Кай, шынап-ла, силерде Японияда уругларны безин часкавас бе?» —«Чок —деп, шииттирлии-биле Фусэ харыылаан, —бис уругларны кажан-даа эттевес бис». Ленин сандайынга арай ойталадыр чөленип алгаш, бисче кайгап олурган. Мен бичиимде Японияга чораан мен, япон ниитилиг турдум деп, ол дугайында [illegible] база бүдүредип чугаалады. «Ийе, ол тергиин [illegible] дур, бедик культура ол-дур»—деп, Ленин түннеди.

В. ДЕСЯТЕРИКТИН
«Ленин. Октябрь. Аныяктар» деп номундан очулдурган.

Даштыкы амыдыралдан

КҮСКЕ СААР АППАРАТ

Германияның Федеративтиг Республиказында Ульма хоорайның университединиң биология факультеди күске саар аппарат чогааткан. Факультеттиң төлээзиниң чугаазы-биле алырга, мал [illegible] таарышпас эртем ажылдары кылырынга күске сүдүн ажыглаары көрдүнген.

Күске сүдү саар аппаратты чогаадырынга үш чыл чарыгдаттынган. Ол аппарат-биле бир саарда-ла беш грамм сүттү ап болур. Чаңгыс саалдада бир литр сүттү алырынга ийи чүс күске херек.

АРАГАЧЫ ЧААННАР

Индияда Карнатака штаттың национал паркының мурнуу талазында бүдүү арага бүдүрүп турар улуска берге үе келген: алкоголик чааннар оларны амыратпастаан.

Парктың аъргa-арыг килдизиниң төлээзи чааннарның ындыг байдалын тайылбырлап тура, мал эмчилери чааннарны өмнээрде, аарышкылыын намдадыры-биле оларга арага бериптурган. Арагага таарзынган чааннар ооң чыдар черин чыдындан белени-биле тып алыр болган. Ону билип алган шаг... арага кылып турар улусту чааннарның дуазы-биле дораан тып ап турар.

АЖАЛ

Кыштың ортаа айының бир дүнези. Чыккылама тостостуң соогу. Дүнеки дээрде сылдыстар караа чидиг. Ойтагар, кыйгак аныяк ай база доңа берген чүве дег көзүлген. Бо улуг соокта суурнуң ыттары безин шимээн чок. Соок чывар дашкаар үнүп келген кижиниң чаактарын [illegible] сүйбаптар. Бо үеде кым-даа кудумчуже үнүксевес. Ынчалза-даа Дүргенмей үнер ужурга таварышкан, чүге дизе, ол кежээ арагалаан. Дүп боор таваржып алганы ийи таныжы-биле анаа-ла суксун чаңнырганының түңнели бо: Дүргенмей дүн ортузунда миннип келгени ол.

Дүргенмейниң суксааны читпээн, бажы чарык чүве дег аарып, чүрээ шапкылап [illegible] турган. Амында мындыг үелерде билдиннип кээр, кончуг багай, читпес амдан бар. Бо дөртен хар ажып чоруур, арны селгек куу кижиниң бир шагда мөге-шыырак чораан чоон салаалары, сөөккүр мага-бодундан дестаажып, билдинер. Ийи оглун каап, кадайындан чарлы бергенин бодаарга, Дүргенмейниң арагага доңнашканы быжыг болганы ол. Бо доңнуң чешпинеринге чүү-даа дузалаваан: ажыл аайы-биле хемчеглер, эш-өөрүнүң сүме-чагыы, өг-бүлезиниң салдары, кырган ада-иезиниң дилээ. Оон чүгле бодунга бодунун шиитпкелин четпээн. Дүргенмейниң чуртталгазында эки эвес болуушкуннарның чажыды оон-биле тайылбырлаттынар.

Дүргенмей өскен, төрээн суурjугажында бир КМК-ның тудуг бригадазында доңгуп, чиик дуглап ажылдаа-ла чартык чыл ажып шак үскен дээш, сөөлгү доңгулдада турар. Дыштаныр шалын, байырлал, куда, харлаан... дээш ындыг чижектиг хүннерде «бажын чингедиптер». Акпазын үзе арагалапкаш, пенсияда орар, чеден ажыг харлыг кырган ада-иезиниң улгуурзезин холдаар. Эзиркээн улус-биле [illegible] «эш-тер» мыңчок. [illegible] кым-даа келбес. Үш чыл бурунгаар [illegible] кадайы-биле чарлып турда, кады өскени Буян-оол дыка-ла сагып човаан. Оларны [illegible] Дүргенмейни араганың аспаандан адырып аар дээш шаа-биле кызыткан. Ынчап турда Дүргенмей анаа кадайын хүннээп. Оон соонда Буян-оолдуң хөннү карарган, идегел [illegible]. Амы «эш-тери-биле» чугаазының үгшан доктаамал — арага дугайында.

Чырык чер кырында Дүргенмейге оон аки чүү-даа чок болганы ол бе? Ындыг эвес, шупту турган—ынакныл, аас-кежик, ажы-төл, ынак ажыл. Дүргенмей шуптузун арагага орнапкан. Ортумак түскай эртемин шыңгызы-биле катай чидир ижипкен.

Дүргенмейниң бодалы-биле, бо бүтү үениң иштинде доктаамал шынчы эш — Халдар ыды. Аштап-даа чыткаш, кодаңын кагбас. Ол эзирик кээрге, эргеленип, оюн эрээ. Хлевиниң сөөлгү картын Костукпен-биле үлежип чиир.

Дүргенмей туруп келип, малгаш суттуузунга арай боорда от салгаш, чылыткан кара шай-биле хлебин чигирге борап чип алган. Столга чыткан, эрткен айның эрги солунунун будун арткан чартынында эмчи кижиниң араганың хоразының дугайында чүүлүн Дүргенмей шала-бу-ла номчаан. «Билир бис, билир бис, кужурум» дааш, үшпитааш, өтче кирр каапкан. Таакпы тыртар дээрге, таакпызы чок. Тонунуң карманындан куруг шил тып алган. Шуут куруг эвес, ийи илиг хире дуптуг. Дүргенмей ону ээпкеш, эрези хайнып, чыттыг, хирлиг, ыжсыг бажыңының иштинге сыгыргылап кылаштагылаан. Шала кырында чыткан тулуп тонун көөрге, орбак черлер бар болган. Эдээнде, чеченеринде ойбактардан алгы тонунуң дүктерин уштунгулап келген. Чүү болганын Дүргенмей соксадаа сагынмас. Доктаамал ажыл чок Бурзут-биле бир шилди ижкенин билир. Оон ыңай билдинмес.

Ажыл шагы чоокшулап орар боорга, Дүргенмей ыдынга хлеб карты октап бергеш, бажының [illegible] каапкаш, чоорупкан. Шаг шинек чокка, арай боорда дүъшке чедир ажылдааш, кырганнапының бажының [illegible] чаза быдаалап алган. Кудумчуга үнүп кээри билек, ырак эвес бажыңда чурттап турар аныяк херээжен Дүргенмейниң кый дээн:

— Дүүн сени ыдың тургулап, маңнап турганын кордум. Дүрген. Калчааваан ыт чорду.

Дүргенмей ону дыңнааш, ыыт чок, бажыңынче кылаштапкан. Костукпени эжик аксында дүржүп алган чыткан. Ытты суйбап тургаш, бодунуң чувурун баа-биле баглааш херимге эрттеп каан. Ыяш чарар чедзен тал мерге ап алгаш, «Ма!» дааш Костукту удай-ла берген. Ыттың ыткыр, узуктел чок чиниг ыы-сыызы кулак үюк. Костук чоорту ыыт чок барып, дылын уштуп алгаш чыдыпкан.

Дүргенмей ооң соонда безин арагачы бодунуң шыдалшаа тевгүже ыдын соп-ла, сой-да турган.

Дүргенмей тавыланы берген ыдын октапкаш, тудугга чеде бээрге, бригадазында бир оол мынча дээн.

— Дүүн, орай кежээ ыт ээрер. Соксавас-даа. Бо кандай чөөр дааш. Чеде бээримге, сээң ыдың. Черде диим кыйгыраар кижи чыдар. Сен болдуң. Ужуп калган. Ыдың сени тургуарны ол ынаан тонундан [illegible] алган тыртуулап турду. Менче-даа шогшаар. Сени турузарынга ырзанып турар дивес сен бе. Ха-ха-ха!

Та чүге чүве ийик, бригададан [illegible] кижилер шупту кагтарышкан. Дүргенмейде бичии-даа хоп-чоп чок болган. Улуусту бо өөрушкүү анаа чаа бедиг кырынче [illegible] турган дег сагындырган. Бригадир шагынче көргеш

— Беш минута болгаш дүъш соонуң ажыл шагы эгелээр—дээн.

— Оон, ыт?—деп, бир-ле кижи демги чугааны өскүткен.

— Кужур Дүргении бажыңынга чыттырып каан, печказынга от салып кагдым. Дүне бир кээп көрген мен. Кадыг эр хаарыктап чыдыр—деп, ол эр хөөреп турда, Дүргенмей шаг чок үзе кирген.

— Дем эртен-не чоп чугаалавадың?

— Ам кандыг деп? Безин «четтирдим» дивесдин. Кижилер мындыг боор-дур ам.

Дүргенмей ажылын каапкаш, ыдынга халып кээрге, Костук херли берген чыткан. Араганың ажалы ол болган-дыр. Ыглавышаан ыдының чанынга кээп дүшкен.

А. ШАГЖЫ.

ЧАРЛААЛДАР

Тула филармониязының концертинге келиринче Кызыл хоорайның чурттакчыларын болгаш аалчыларын чалап тур бис. Концерт хөгжүм-шии театрынга май 10-да болгаш 11-де 18.30, 20.30 шактарда эгелээр.

Концертти **Игорь Поляков** болгаш **Вячеслав Остапенко** башкарар. Хөгжүм удуртукчузу — джаз фестивальдарының лауреады **Александр Куценко.**

Концерт көөрүнүң коллективтиг чагыгларын апрель 30-ге чедир Тываның күрүне филармониязының кассазынга хүлээп алыр. Касса апрель 30-дан эгелээш хөгжүм-шии театрынга ажылдаар.

СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Өөк», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва» Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», Таңдының «Коммунизмниң херели», С. К. Тока аттыг совхозтары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээрибиле чалап турарын Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомитеди хары угда акша пособиезин тып сыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы чылда чогуур чиигелделерни тыпсыр: квартира хөлезини төлевес, хөмүр-дашты, одаар ыяшты, электри одалгазын, түс черлерге дорттарттынган нормалар ёзугаар газты халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. **Билдинмээн айтырыгларны дараазында адрестен айтырып алыр:** Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңы, кабинет № 422. Күш-ажыл талазы-биле куркомитет **Телефоннары** 2-34-42, 2-41-03. Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем райнүүскомнарының күш-ажыл талазы-биле килдистеринден болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Май 5-те. 19.00 —Ч. Айтматов «Хүннүн дургу чүс чыл ажыг»

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

19.30. Дискотека.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

11.00. Уруглар хоорайжыгажынга оюннар, аттракционнар.

10.00—22.00. Теннис, бильярд, раллары, шыдыраа өөрээли, аттракционнар, ойнаар автоматтар залы ажылдап турар.

Кызылдың № 2 ортумак школазын 1974 чылда доосканнарны 1984 чылдың май 25-те эртенгиниң 10 шакта школага болур ужуражыышкынче чалап тур.

ТВ

МАЙ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Кадык-шыырак болур дизиңзе. 9.10 — «АБВГДейка». 9.40 — Телевидение көрүлде-конкурузу. 9.50—«Спортлотонуң» 18-ки тиражы. 10.00 —Эки шынарлыг, хөй барааннарны бүдүрер. 10.30 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.00 — Бөгүн — Парлаалга хүнү. 11.30 — «Эш ыры» деп Бүгү-эвилелдиң телевидение конкурузу. 12.35 — «Тараа дазылдары» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 13.05 — «Тиилекчилер». Фронтуну өнүүктериниң клуву. 14.35—Бөгүн делегейде. «Соңгу чүктүң толанчылары» деп уран-чечен фильм. Бичии уругларга. 16.05 — Парлаалга ажылдакчыларының чагыгларын ёзугаар концерт. 17.05 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.35 — «Билдингир-даа болза —элдептиг». 18.35 — Мульт-фильмнер: «Чиңгис ак аът чыглашы», «Маша сыптыы-биле канчап бактажыпчалы?», «Дөөбелчин [illegible]». 19.00 — «Сагыш-сеткилдиң ханызындан». Мурнуу-Урал демир-оруунуң ажылдакчылары-биле ужуражыышкын. 21.00 — «Үе». 21.35—«Кара Далайның хүнү изиди тур». Фашистиг эжелекчилерден Крымны хостаанындан бээр 40 чылынга тураскаадкан концерт. 22.50 — 23.00 —Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык-шыырак болур дизиңзе. 8.30 — Документалдыг телефильмнер: «Алдын удазын шөйлү бээр», «Чаагай ажыл-херектерниң эрии». 9.10 —«Эртенги почта» деп хөгжүмнүг дамчыдылга. 9.40 —Эртемниг тыварылгаларның [illegible] дугайында документалдыг телефильм. 10.30 — Ленинградтың телестудиязының программазы. 12.05 — Хөглүг эгелээшкиннер. 12.50 —«Хөгжүмнүг киоск». 13.20 —«Школа аннында». Документалдыг телефильм. 14.10 —«Кино аян-чорукчуларының клуву». 15.10 — А. Тур— «Айдың дүн де ыр». Москваның М. Н. Ермолова аттыг театрының фильм-шиизи. 17.30 —«РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Корсаков күүседип тур. Фильм-концерт. 17.45 — «Мурнуу чүк» деп операция» деп документалдыг телефильм «Кедээниң [illegible]» деп өөрлешкек телефильмнерлен. 18.40 —«Силерле ынакшыл-биле. Мария Биешу». Фильм-концерт. 19.45 — Делегейде болуушкуннар тайылбыры. 20.00 — «Тамчыктыг удунар [illegible]» «Фоманың дугайында». 20.15 —«Шөлдүн кежиин четтивер дээш!. Документалдыг телефильм. 20.30 —ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Завадский Р. Гамзатовтуң шүлүглерин номчуур. 21.00 —«Үе». 21.35—22.40 —«Хөглүг кылдыр көр» деп үш сериялыг уран-чечен телефильм. 2 серия.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

АГААР

Республиката шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүктен хаттың кужу секундада 7—12, күштелгенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 2—7, хүндүс 15—20 градус чылыыр.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Барыын чүктен хат күштелгенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 5—7, хүндүс 18—20 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Живые и мертвые» (2 сериялыг) 9.30. **«Дважды рожденный»** 12.30, 14.30, 16.10, 18.00 (узаткан), 20.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Королевство кривых зеркал» 9.30, **«Человек в железной маске»** 11.10, 13.00, 15.00, 20.00, **«Месть и закон»** (2 сериялыг) 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пришло время любить» (2 сериялыг) 14.00, 18.10 **«Люби, но не теряй головы»** 16.30, 20.40 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Рецепт ее молодости» 14.00, 16.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «В зоне особого внимания» 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2113

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынның херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00005

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 106 (12496) | 1984 чылдың май 6, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

КРЕМЛЬГЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң чугаалажыышкыннары май 4-те Кремльге болган, аңаа киришкеннер:

Совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң күрүне планының даргазы Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ПУР-да элчини А. Н. Аксенов;

Польша таладан — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары Ю. Чирек, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Месснер, ПУР-нуң ССРЭ-де элчини С. Кочолек.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар талазы-биле СЭКП-ниң ажыл-чорудулгазының дугайында, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының түңнелдериниң дугайында К. У. Черненко польша эштерге чугаалап берген. Совет улустуң улуг хүндүткелин СЭКП-ниң чедип алганын, СЭКП-ниң социал-экономиктиг планнарын болгаш политиказын ажылчы чоннарның идепкейлиг деткээнин иштики болгаш даштыкы айтырыглар талазы-биле партияның угланыышкынының үргүлчүлээшкининиң база чайгылыш чогун демдеглээн. Совет коммунистер, Совет Эвилелиниң бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның февраль (1983 ч.) болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниң изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле үткаан болгаш ук шиитпирлерни амыдыралда идепкейлиг боттандырып турар.

ПКАП-тың IX съездизиниң, Бүгү-польшаның партия конференциязының, ПКАП ТК-ның пленумнарының шиитпирлерин боттандырып турарының дугайында, партияның идей-политиктиг чаңгыс эвин болгаш башкарыкчы рольун, ПУР-нуң ажылчын ангызы-биле, бүгү ажылчы чоннары-биле оон харылзааларын быжыглаар талазы-биле ажылдың дугайын В. Ярузельский чугаалаан. ПУР-нуң ажылчы чоннарының социалистиг чаалап алыышкыннарын быжыглаар талазы-биле ПКАП-тың шиитпирлиниң илергейлээн. Чуртта байдалды улам ыңай экижидер дээш демиселге ПУР-нуң коммунистеринге, ажылчы чоннарынга СЭКП-ниң, Совет Эвилелиниң, социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа партияларының, чурттарының [illegible] демдеглээн.

Совет-польша харылзааларының байдалын болгаш перспективаларын чугаалажыкчылар үезинде тодаргай көрген. СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың аразында, күрүне, хөй-ниити организацияларының, экономиктиг, болгаш культура харылзааларының быжыг туруштуг, чогумчалыг хөгжүлдезин ийи талалар сеткил-ханыышкын-биле демдеглээн.

Делегейниң амгы айыылдыг байдалының чылдагааннарын көөрүнге бүрүн бир эп-сеткилди К. У. Черненко болгаш В. Ярузельский илерелээн. Империализмниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың эң-ле агрессиг күштериниң политиказы, шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурунче оларның чүткүлдүүшкүнү делегейде дүшкүүрлүг чорукту кол үнер дөзү болуп турарын олар демдеглээн. Оон-биле эвилеништир социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының [illegible] камгалалдар эвилелиниң — Варшава Керээзиниң Организациязының быжыглаарының чугулазын онзалап айыткан.

Чугаалажыышкыннар эвилең, эш хуузунуң совет-польша ийи талалыг харылзааларының болгаш делегей политиказының бүгү айтырыгларының талазы-биле боттарының бүрүн билчиришкин байдалынга болуп эрткен.

* * *

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң беседазы май 4-те Кремльге болган. Чүректиң ханызындан найыралдыг байдалга болуп эрткен беседаның үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразынга аңы-дүжүмә эвилелди база кады ажылдажылганы болгаш найыралды улам ыңай хөгжүдерииниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

АГРАР ЭКОНОМИКАНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралы дүүн Кызылга болуп эрткен. Партия болгаш совет органнарының, РАУК чөвүлелдериниң, улусчу контроль комитеттериниң удуртукчулары, республиканың агроүлетпүр комплекизинде кирип турар министерстволарның болгаш ведомстволарның база оларның районнарда салбырларының төлээлекчилери, совхозтар директорлары, партком секретарьлары, кодээ ажыл-агый эргелеледериниң болгаш совхозтарның кол экономистери болгаш бухгалтерлери оон ажылынга киришкен. Хуралдың хүн айтырыы — агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң экономиктиг чөвүлел хуралынга тодараткан сорулгаларны боттандырып чорудар талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылыры.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ш и р ш и н чөвүлел хуралды ажыткан. Партия обкомунуң ийиги секретары П. И. К р а в ч е н к о илеткел кылган. СЭКП ТК-ның инструкторы В. П. К и с е л е в чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

СЭКП ТК-ның шиитпирин болгаар чыылдырган агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле чөвүлел хурал март 26—27-де Москвага болуп эрткенин П. И. Кравченко чугаалаан. Эвилелдиң республикаларының компартияларының ТК-ларының, партияның крайкомнарының болгаш обкомнарының бирги секретарылары, бистиң чуртувустуң бүгү девискээрлериниң [illegible] чөвүлел хуралга кирипкен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненко чөвүлел хуралды ажыткан болгаш чүве чугаалаан. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв чөвүлел хуралга илеткел кылган. Москвага болуп эрткен Бүгү-эвилелдиң экономиктиг чөвүлел хуралы СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, чуртту Аъш-чем программазын болгаш оон-биле [illegible] кодээ ажыл-агыйның бүдүрүлгелериниң экономиказын улам ыңай хөгжүдерииниң онза чугула айтырыгларын күүседир талазы-биле ажылдың баштайгы түңнелдерин чугаалажып көрген.

Чөвүлел хуралды ажыдып тура, К. У. Черненко мынчаар чугаалаан: «Бистиң партиявыс кодээ ажыл-агыйны хөгжүдер дугайында салыышкынны чүгле экономиктиг эвес, харын база бирги черге-ле социал-экономиктиг сорулга кылдыр көрүп турары билдингир болгай... Партияның ажылдап кылганы Аъш-чем программазы үе-үе аайы-биле амыдыралда боттанып турар дээрзин совет улус херек кырында көрүп, бүзүреп турар. Ынчалза-даа бо ажылдың чүгле эгези-дир. Бөгүн бистиң мурнувуста сорулга болза, ол дээрге тарааны, техниктиг культураны бүдүрериниң эң бедик деңнелге чедирери болгаш чонну аъш-чем продуктулары-биле, бирги ээлчегде эът, сүт, чимис болгаш ногаа аймаа-биле хандырары-дыр. Төлевилеттинген чүүлдү чедип алырының кол оруу — кодээ ажыл-агыйны хөгжүдерииниң интенсивтиг оруунче шилчидерин дүргедедири. Колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунган күчүлерниң беримчезин дыка бедидери болур. Ол чорук чаа-чаа эргалыг агроүлетпүр каттыжыышкыннарының [illegible] шиитпирлери-биле [illegible] дерин, экономиктиг бүгү ажылдың деңнелин бедидерин, бүдүрүлгелерниң [illegible], коллективтиг [illegible] черле шаабыртывыы, өске-даа экономиктиг бызаалары [illegible] негеп турар».

Бистиң экономиканың кол сектору — кодээ ажыл-агыйны бүгү агроүлетпүр комплекизин дүргени-биле интенсификациялаарының эргежок чугулазының [illegible] экономиктиг [illegible] болгаш [illegible] ажыглаар дугайында бүгү чуртка улуг чугаа бо чөвүлел хуралга болганын демдеглезе чогуур. Республикада кодээ ажыл-агыйның болгаш үлетпүр комплекизиниң бүдүрүлгелериниң хөгжүлдезиниң айтырыгларын, Аъш-чем программазының канчаар күүседиинип турарын чаңгыс эвес удаа анализтеп, чугаалажып көрген бис, деп П. И. Кравченко демдеглээн. Партияның XIX область конференциязы беш чылдың эрткен үш чылдарының ажылының түңнелдерин тодаргай чугаалажып көрген болгаш бар четпестерни илередип, тодаргай сорулгаларны айыткан. Күрүнениң улуг дузаламчызын ажыглавышаан, бистиң республиканың кодээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери сөөлгү чылдарда чамдык эки түңнелдерни чедип алган.

Сөөлгү үш чылдарда эътти чылда ортумаа-биле бүдүрери оңгу беш чыл-биле деңнээрге —9,3 хуу, сүттү—5,5 хуу, дагаа чуургазы—барык ийи катап көвүдээн. Эът садарының үш чыл планы 110,1, сүттүү — 103,0, дүктүү — 104,2, дагаа чуургазының — 139,6 хуу күүсеттинген. Малдың чамдык чүзүннериниң баш саны өскен. 1983 чылда 113,5 муң тонна тараа, 27,2 муң тонна картофель болгаш ногаа ажаап алдынган, малдың баш санынга онаажыр мал чемнериниң бүгү хевирлериниң 7,6 центнер чемгерилге единицалары белеткеттинген.

Чедиишкиннерни чок деп болбас. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун үш чыл улаштыр тыпсып келгенинге агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары боттарының ажылдарын киирген дээрзи чугаажок. Ынчалзажок кодээ ажыл-агыйның [illegible] га дүүшпейн турарын бөгүн [illegible] чугаалар ужурлуг бис, деп П. И. Кравченко айыткан. Хамыктың мурнунда бистиң кол [illegible] — черни ажыглап турарының дугайы мааңа хамааржыр.

Бистиң республиканың чер ажылында сөөлгү чылдарда шөлдерниң ажылдап [illegible] болгаш кодээ ажыл-агыйның культураларын өстүрүүнүң чаа технологиктиг схемаларынче шилчиириниң ажылдарын боттандырып келген болгаш боттандырып-даа турар. [illegible] хөрзүн үрелиишкинин [illegible] хөрзүнүнүң дүжүткүрүн бедидери болгаш шөлдерниң дүжүттүүн көдүрери. Бо талазы-биле элээн хөй ажылдар кылдынган. Хөрзүн камгалаар технологияны нептеретпишаан, ону улам сайзырадып, хөрзүннүң үрелиир чоруун дыка хөй шөлдерде доктааткан болгаш шөлдерниң дүжүткүрүн бедидериниң угланыышкыннары тодараттынган. Ынчалзажок ай-даа улуг ажылды чорудар апаар.

Аъш-чем программазын ёзугаар 1983 чылда тарааның бир гектарындан 11,2 центнер дүжүттү өстүрерин хандырар болгаш тарааның 180 муң тонна ниити чыылдазын алыр турган бис. Херек кырында алган дүжүдүвүс 6,7 центнер болган болгаш 113,5 муң тонна тарааны ажаап алган бис. 240 муң тонна мал чемнериниң чемгерилге единицаларын ажаап алыр турган, 189 муң тоннаны алган бис. Чер ажылын сайзыраңгайжыдарының айтырыглары болгаш сорулгаларының дугайында кур болгаш куруглаан черлерни шиңгээдип алганының 30 чылынга тураскааткан республика активиниң чөвүлел хуралынга делгеренгей чугаалашкан болгай. Чер ажылын үндезиниг, улам ханы болгаш билдилиг чорудуп, чер ажылының зона системазынга дүүштүр ажылдап кылган кодээ ажыл-агый культураларын тарып өстүрериниң технологиязын шыңгыы сагыыры эргежок чугула дээрзин база катап чугаалаза эки боор.

Чер ажылының зона системазын аргалыг-ла болза район, совхоз бүрүзүнге дүргени-биле шиңгээдип алыры чугула. Бөгүңгү байдал-биле алырга, Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Чөөн-Хемчик районнар [illegible] тиржлгезин шиңгээдип ап турарын РАУК-тун, чер түрүзүнүң талазы-биле албан черлериниң талазындан ниитизи-биле ам-даа кошкак контрольдап турар. Хөрзүннү [illegible]. Чер ажылының зона системазын ёзугаар бо чылын республикага 118 муң гектар чайгы черни андарып белеткээр ужурлуг. Эрткен чылын Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл, Эрзин районнарының дыка хөй совхозтары чайгы чер андарар талазы-биле дыка багай ажылдаан. [illegible] «Тиилелге», «Революцияның [illegible]» база «Кызыл тараачын» совхозтарда кылып турары ышкаш, доктаамал ажылдаар механизастаттынган отрядтарны чер бүрүзүнге тургузуп, оларны коллективтиг керээже шилчидери чугула.

Ниитизи-биле агрохимия албаның ажылын үндезини-биле экижидери эргежок чугула. Бистиң «Сельхозхимиявысты» черге «доннап каар» дээш чеже-даа оралдажырывыска оон ам дээрезинде эки түңнел үнмейн турар. Харын-даа шөлдерниң агрохимиктиг культурлудулгазындан бөгүн совхозтар ойталап, а «Сельхозхимия» улуг эвес хемчээлдиг бадыргай ажылдар кылып турар байдал тургустунуп келген. Совхозтарның хову-шөлдерниң комплекстиг агрохимиктиг хайгырылгазының программазын Кодээ ажыл-агый министерствозу СЭКП обкомунга ам киирип келген. Үш угланыышкын-биле ажылдаарын анда көрүп турар: бирээде, «Сельхозхимия» албаның совхозтарже шуут чоокшулаштырары, химизация пунктуларын совхоз бүрүзүнге чоорту тургузары; ийиде, шөлдерниң комплекстиг агрохимиктиг хайгырылгазы (ШКАХХ), азы өскээр чугаалаарга, химизация отрядтары шөлдерин боттарынга алгаш, оларның капитал септелгезиниң талазы-биле бүгү ажылдарны чыл дургузунда [illegible] чорудар ужурлуг. Үште, «Сельхозхимия» бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг базазын быжыглаары. Бо дээрге улуг ажыл-дыр. Ынчангаш бо ажылдың ажыктыы бо талазы-биле чүгле «Сельхозхимия» бүдүрүлгезиниң эвес, харын совхоз [illegible] РАУК-туң [illegible].

[illegible] «Тиилелге» [illegible] «Улуг-Хая», «Чыраа-Бажы» [illegible] «Улуг Октябрь», «Шө[illegible]пээр» дээш ышкаш ажыл-агыйларда бо талазы-биле кандыг-даа ажыл кылдынмайн турар. Чүгле практиктиг эки дуржулганың ачызында чер ажылының чаа технологиязынга болгаш аргаларынга кадарлары болур чогуур-биле [illegible] РАУК чөвүлелдериниң удуртукчулары-биле бир дөмей, Кодээ ажыл-агый министерствозунуң удуртукчулары-даа, специалистери-даа мынчага чедир билип алыксавайн турар-дыр.

Мал ажылында моон-даа ядыв айтырыглар туруп турар, деп П. И. Кравченко чугаалаан. Мал ажылының продукциязының кол хевирлериниң күрүнеге садарының беш чылдың эрткен үш чылдарының болгаш бо чылдың бирги кварталының планнарын республика күүседип апкан. Ынчалза-даа эът талазы-биле беш чылдың эрткен үш чылдарының планнарын Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, сүттүүн — Улуг-Хем, Кызыл, дүктүүн — Барыын-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем, Таңды болгаш Бии-Хем районнар күүсетпээн. Эът садар талазы-биле үш чыл планнарын 22 совхоз, сүттүүн — 15, дүктүүн—25 совхозтар күүсетпейн барган. Харын-даа «Кара-Хөл», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ленинчи орук» совхозтар бүгү үш көргүзүглер талазы-биле үш чыл планнарын күүсетпээн.

Малдың чамдык чүзүннериниң баш саны сөөлгү чылдарда республикада өспейн турары дүвүреничиг боор турар. Бо чылдың апрель 1-де байдал-биле алырга, мыйыстыг бода малдың баш саны 1981 чылдың ол үези-биле деңнээрге 96,7 хуу, хой болгаш өшкүнүү 96,6, хаваннын —127, чылгының — 110,4, иңгениниң—72,2, тевениң — 105,4 хуу болган. Бо-ла үениң иштинде Бии-Хем, Каа-Хем, Кызыл, Улуг-Хем районнарга мыйыстыг бода малдың, Бай-Тайга, Улуг-Хем, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарга хой, өшкүнүң баш саны дыка кызырылган. Ылаңгыя «Чыраа-Бажы», «Улуг-Хая», «Хадың», «Кызыгаар» совхозтарга мыйыстыг бода малдың, «Сүт-Хөл», «Найырал», «Коммунизмниң херели», «Өөк», «Чодураа» совхозтарга хой, өшкүнүң саны дыка кудулаан. Бо ажыл-агыйлар күрүне планнарын дараазында чылдарда күүседир албаңнаан кырында келген.

Малдың баш санының кызырылып турарының кол чылдагаанын [illegible]

(Уланчызы 2-ги арында).

СОВЕТ-ПОЛЬША ДОКУМЕНТИГЕ АТ САЛГАНЫ

«Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразынга экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың узун хуусаалыг программазынга» ат салыышкыны май 4-те Кремльдиң Улуг ордузунга болган.

Документиге ат салганнар:

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң өмүнээзинден — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко;

Польша Улус Республиканың өмүнээзинден — ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский.

Документиге ат салыышкынының үезинде олурушканнар:

Совет таладан — эштер Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң [illegible] өске-даа кижилери.

Польша таладан — эштер Ю. Чирек, З. Месснер, В. Ярузельскийни үдеп чоруур партияның болгаш күрүнениң өске-даа ажылдакчылары.

(СЭТА).

ШАҢНАЛДЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Кремльге май 4-те Ленин орденин Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-ның Бирги секретары, Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийге тывыскан.

Шаңналды тывыскан турда эштер Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Пономарев, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков болгаш албаның өске-даа кижилери киришкен. В. Ярузельскийни үдеп чоруур поляк эштер база аңаа турган.

Шаңналды тывыскан тура, эш К. У. Черненко чүве чугаалаан.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Ярузельский!

Социалистиг Польшаның шылгарангай удуртукчузу, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң [illegible] ажылдакчызы, Силерге, Совет күрүнениң дээди шаңналы — Ленин орденин тывысыры меңээ аажок өөрүнчүг-дүр.

Улуг Лениниң ады-биле бистиң чурттарывыстың төөгүлүг салым-чолунда база оларның кады харылзааларында шиитпирлиг эргиде холбашкан. Польшаның күрүне болуп хамааржыштаас чоруун чүүлдүтзүнүн көрген декретке ат салбышаан, Октябрьның баштыңчызы болза, ёзулуг аңы-дүүмалыышкы эвилел чүгле хостуг улустарның аразынга боор болур деп ханы бүзүрээди бодаан. Херек кырында ындыг-даа болган.

Совет база польша коммунистерниң элээн хөй салгалдарының күженишкини-биле [illegible] совет-польша харылзааларының быжыг дөзү салдынган. Ажыл-ишчи хүннерде эш хуу ёзу-биле дузалажып тур бис. Шылгалдаларның түңнеринде өнүктерге дузалажып кээр-дир бис. Тайбың социалистиг чурттарның айыыл чок чоруу дээш демиселдиң амыдыралдың айтырыгларынга, бистиң улустарывыстың революсчу чаалап алыышкыннарының камгалалынга сырый кады холбашкан турар-дыр бис. Шак бо бүгү талалыг, төөгүлүг ужур-[illegible] Силерниң, эш Ярузельский, улуг салыышкыныңарны демдеглээри меңээ өөрүнчүг-дүр.

Даарта Рязаньга Совет-польша аңы-дүүмә дайынчы эвилелге тураскаалды ажыдар байырлалдарга киржир болгай Силер. Аңаа, рязань черге, чаа-чаа тургустунган польша шеригниң хүрээлеңинге аныяк офицер Войцех Ярузельский Төрээн чуртунга болуу бараан боор эгелээн болгай.

Дайынның оруктарынга, Россияның ханызындан фашист илизиге чедир аар-берге, ынчалза-даа алдарлыг орукка бистиң улустарывыстың дайынчы дем каттыжылгазы тергиттирген болгаш быжыккан. Бистер ону, социализм тургузуушкунунуң талазы-биле тайбың чурттадыныы ажылдың чылдарында улам хөгжээн совет-польша эвилелдиң чаагай чаңчылдарын бодувустуң сеткилывыске кажан-кезээде кадагалап, шыгжап, камнаан база улам көвүдедир бис.

Удавас бистер Силерниң-биле кады Польша Улус Республиканың 40 чылын — Польшаның катап тургустунган хүнүн байырлап демдеглээр болгай бис. Силерниң команчар болгаш эвилелчилериңер болганда, улусчу Польша күштүг социалистиг күрүне болган турарынга совет кижилер аажок сонуургаан. ПУР-га социализмниң чаалап алыышкыннарын камгалап, быжыглаарынче угланган Силерниң ажыл-чорудулгаңарны, эш Ярузельский, бистер бедик-биле үнелеп турар бис.

Польшага аар-берге хүннерде Силер чуртта байдалды чогумчударын, ону кризистен дүргени-ле үндүрери дээш коммунистерниң, ёзулуг бүгү польяк патриоттарының демиселин удуртуп баштаан Силер. Оон ачызы-биле социализмге удур күштерниң болгаш оларның империалистиг болчукчуларының кара сагыштыг планнарын буза шаап, национал талантыны чайладыр эргалыг болган. ПКАП-тың удуртулгазы-биле польша улус социализмниң оруу-биле чурттуң сөзааттыг шимчээшкининиң чандырып шылаарынга бүзүрээр бис.

Шаңнал-биле Силерге, эш Ярузельский, сеткилдиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Силерге быжыг кадыкшылды, аас-кежикти, польша улустуң чаагай чоруу, польша черге социализмниң быжыглаары, Совет Эвилели биле Польша Улус Республиканың аразында найырал база кады ажылдажылга дээш Силерниң улуг ажылыңарга чедиишкиннерни күзедим.

* * *

Эш В. Ярузельский харыы сөс чугаалаан.

Эш В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙНИҢ чугаазы

Ханы хүндүлүг эш Константин Устинович Черненко!

Эргим совет эштер болгаш өнүктер!

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму мени Ленин орден-биле шаңнааны дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдим.

Бөгүн меңээ адресимге чугаалааныңар ол чаагай, найыралчы сөстериңер дээш Силерге, СЭКП ТК-ның эш Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, өөрүп четтирдим. Шак бо бедик шаңналды аажок өөрүп четтирип, ёзулуг-ла сүрээдеп хүлээп ап турарым черле билдингир боор. Мен бодумнуң улузумнуң оглу, коммунист болганымда, оон-биле кады бо шаңналды хамыктың мурнунда интернационалчы хамаарылганың илерели болгаш оон-биле кады Польшаның Каттышкан ажылчын партиязынга, Социалистиг польша күрүнеге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазының хүндүлели кылдыр санап көрүп тур мен. Бо дээрге оон-биле кады бистиң улузувуска совет улустуң аңы-дүүмә сеткилиниң болгаш хүндүткелиниң херечизи турар-дыр.

Патриотизм биле интернационализм — ол диңге кады [illegible]. Бистиң социалистиг [illegible] бир талазында, [illegible] Төрээн чуртунуң мурнунга хүлээлгениң сеткили-биле, ийи талазында, бүгү делегейниң хемчээлинде ажылчы чон массаның төөгүлүг, аңгы талазы-биле эрге-ажыктарының аразында удурланышкактар чок. Бистиң дем каттыжылга чурттарывыстың эрткен үезинде аңгы, оларның төөгүзүнүң оруу-даа аңгы турган, ынчалза-даа бистиң келир үевис база сорулгавыс-даа чаңгыс аай: күш-ажылчы кижиниң эрге-ажыы, улус чонунуң аас-кежии, социализм.

Бөгүн меңээ тывыскан орден — революсчу теорияның болгаш практиканың генийи, бүгү чурттарның коммунистериниң база бүгү-ле салгалдарның башкызы— Владимир Ильич Лениниң адын эдилээн. Бистиң чүс чылдың хүн бүрүзү Лениниң өөредииниң амыдыралчы болгаш оон хөй талалыг херек кырында [illegible] бүзүредип турар. [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының база Совет күрүнениң удуртулгазынга, туруу Силерге, эргим Константин Устинович, чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенимни илергейлеп тур мен. Бистер Польшага көргүскен дузаны, ол ышкаш бистиң партиявыстың күженишкиннеринге, оон политиказынга узаан Силерниң, аңаа бүзүрелин бедидип биле үнелеп турар бис.

Бөгүн меңээ тывыскан орден ол бүзүрелдиң база катап бадыткалы турар-дыр.

Хүндүлүг найыралчы эштер! [illegible] бүзүрээп тур мен. Хамыктың мурнунда ол чүл дээрге, улуг Польшаның быжыглаары, бистиң улустарывыстың найыралын ханыладыры, тайбыңның болгаш социализмниң улуг херээнге бараан болуру деп билир мен.

* * *

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары, поляк эштер эш В. Ярузельскийге совет дээди шаңналды тывысканы дээш чүректиң ханызындан байыр чедирген. Олар аңаа ийи партияның аңы-дүүмә харылзааларын улам быжыглаары, совет база польша улустарының найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарының херээнге, Европага база бүгү делегейге тайбың дээш оон хөй талалыг партия болгаш күрүне ажыл-чорудулгазынга чаа-чаа чедиишкиннерни күзээннер.

СЭТА.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң чазаа май 4-те Кремльдиң Улуг ордузунга ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң алдары дээш дүштеки шайлалга тургускан.

В. Ярузельский-биле кады [illegible] үдеп [illegible] партия болгаш күрүне ажылдакчылары аңаа барган.

Шайлалгага совет таладан эштер К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачёв, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, Б. Н. Пономарёв, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, өске-даа албан кижилери аңаа барган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Ярузельский! Хүндүлүг [illegible] өнүктер!

Айыыштыңар мурнунда бистиң [illegible] ажылчы аян-чорук кылып чедип келген Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Польша Улус республиканың Ми-

(Уланчызы 2-ги арында)

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Тооруу. Эгези 1-ги арында).

[illegible] Чөвүлелиниң Даргазы эш Войцех Ярузельскийге, польша удуртулганың өске-даа кежигүннеринге база хатап чүректиң ханызындан байыр чедиририн менээ чөпшээреп көрүңер.

[illegible] буурулдуг чугаалап болур болгуюң, [illegible] бо [illegible] совет-польша [illegible] улам хөгжүдеринге, бистиң [illegible] болгаш улустарывыстың [illegible] кады ажылдажылганы база найыралды быжыглаарынга үре-түңнелдиг чаагай салдарын чедирер.

Чүгле чаа доозулган беседаларның үезинде совет-польша харылзааларының херек кырында байдалының бүгү талаларының — политика, экономика, культура, идеология талазы-биле делегей хевирлериниң дугайында айтырыгларын тодаргай чугаалажып көрдүвүс. Бир эвес доңгузу-биле чугаалаар болза, бистиң нити үзелдиннис мындыг болган: совет-польша кады ажылдажылга [illegible] хөгжүп турар, ынчалза-даа ийи чурттуң социализмниң болгаш тайбыңның эрге-ажыктарынга дүүштүр ону улам-на калбартырының ам-даа улуг-улуг аргалары бар боор турар.

Оон тодаргай бадыткалы бистерниң ат салганывыс «ССРЭ биле ПУР-нуң аразынга 2000 чылга чедир экономиктиг болгаш эртем-техниктиг депшилгени хөгжүдериниң үр дуусаалыг программазы» боор турар. Оон ам-даа улуг [illegible] калбартыры боор турар-даа болза, ол политиктиг улуг ужур-дузалыг документ боор турары чугаа чок. Ында айыттынган идеяларны херек кырында боттандырар чорук бистиң чурттарывыста тургустунган бүдүрүлге болгаш интеллектуалдыг күчү-шыдалдарны улам-на ажыктыг болгаш кайы-даа талага ажыктыг кылдыр ажыглаар, нити күш-биле бүрүнгээр депшилгениң чаа-чаа сорулгаларынче бурунгаарлаар, социализмниң тургузуунуң аргаларын улам ханызы-биле илередир арганы бээр апаар.

Эртем-техниктиг депшилгениң кол-кол угланыышкыннарынга социалистиг чурттарның күжениишкиннерин каттыштырары — үениң шыңгыы негелдези боор турар. Чогум-на ында хөй-хөй сорулгаларны шиитпирлээриниң дүлгүүрү бар боор турар. Ол ышкаш ажылчы чоннарының чаагай чуртталгазын [illegible] бүдүрүкчүлүүн бедидериниң дүлгүүрү база ында. Ол ышкаш бар курлавырларны улам-на таарымчалыг, хумагалыг ажыглаарының дүлгүүрү ында. Ол ышкаш эвээш эвес ужур-дузалыг чүүл болза, садыг-экономиктиг бырааны политиктиг хоралакчы сорулгаларга ажыглаар дээр империализмниң оралдажыышкыннарындан идегелдиг камгаланырының дүлгүүрү база ында.

Делегей реакциязы болгаш социализмниң дайзыннары Польшада экономиктиг болгаш политиктиг байдалды экижидериниң оралдажыышкыннарынга шаптыктаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турарын чугаалаар херек. Социалистиг Польшаның экономиктиг кызаңдаажыышкыны-биле, улусту арга-часыргага удур хоралыг үүлгедиишкиннерни организастаары-биле бойй тудуп, [illegible] Вашингтонда ам-даа [illegible] турар. Ынчалза-даа бистер чурттуң ажылчын ангыы, ажылчы чоннары Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының удурттулгазы-биле [illegible] боттарының [illegible]

бызыг турушту социалистиг хөгжүлдениң оруунче [illegible] шимчээн турар бис. Польша коммунистер, акы-дунма польша улус ол эки сорулгалар дээш демиселге база-ла мооң мурнунда ышкаш, СЭКП-ниң, совет улустуң талазындан деткимчеге болгаш эштерниң [illegible] катташкыышкынга дыка даянып болур.

Бо чылын улусчу Польша болгаш социализмниң өске-даа чамдык чурттары ийи [illegible] тургузарынче шилчип киргени-биле холбаштыр юбилейлиг дүннерни демдеглээр. Социализмниң, социалистиг дем каттыжыышкынның тургузуп, хөгжүдериниң талазы-биле улуг болгаш [illegible] эртиген. Тооргулуг ужур-дузалыг канчаар-даа аажок улуг [illegible] чедип алдынган [illegible], чедиишкиннерни [illegible] алдынган деп болур.

Ол дуржулгада ээ-не чугула түңнел чүл дээрге социализм чурттарының улам [illegible] каттыжыышкынының [illegible] дугайында түңнел ол [illegible] турары [illegible] чок. Бистерниң тургузукчу ажыл иштинде [illegible] адырларынга улам-на чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырывыска [illegible] ол болгаш сырый каттыжыышкынывыс дузалап турар болгай. Чогум-на олар [illegible] шыдажып [illegible] биле дайзынның шаап халдаашкыннарын ойтур шаваштарга дузалап турар. Бистиң чурттарывыстың айыыл [illegible], бистиң улустарывыстың тайбың күш-ажылы, ядролуг дайынны баш удур болдурбазы — социализм чурттарының чаңгыс эвилелдиг болгаш сырый каттыжыышкынындан канчаар-даа аажок улуг чергелиг биле хамаарыжып турар.

Амгы үеде АКШ-та эргелиг [illegible] олурар кижилер даштыкы херектерни күш дөгээриниң туруму-биле боттандырып чорудары күзеп турарының дугайын медеглеп турар. Ол дугайын оналдыг демдеглээри — бир делегей байдалга болгаш бир дээрен айыыл чок чорукка эвес, а ниити АКШ болгаш оон эң-не чоок эвилелчилери боттарының [illegible] шыдаар. [illegible] оон болуундан өске анаан бүгү чүүлдер чүгле ааза [illegible] болзун дээр, ындыг туруш-биле хөделирин [illegible].

[illegible] эндере бүдүрериниң хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң бүдүрериниң болгаш сайгара тургузарының талазы-биле [illegible] мурнунда [illegible] канчаар-даа аажок улуг [illegible] программаларны [illegible] талазы-биле айтык күштүг болуп турар. [illegible] үзе турар [illegible] тарап [illegible] турар.

Совет Эвилелинче болгаш өске-даа социалистиг чурттарже шыгаараан америк ракеталарны Барыын Европага сайгара тургузарын [illegible] болгаш НАТО-нуң [illegible] чоруп турар кижилер. Европада стратегтиг база ядролуг-даа [illegible] дугайында чугаалажыышкыннарны кылыр арга чок [illegible] чедиишкиннерин кызыгаарлаарын болгаш кызырарын кара өжегээр болдурбайн турар.

[illegible] программаларының делегейге [illegible] чугаалап турар дээр бе? Ол дугайын ам [illegible] чугаалап, бо айтырыг дугайында Совет Эвилели бодунуң талазындан чугаалажыышкыннарны кылырынга белен. Ынчалза-даа бистер боттуг [illegible] чугаалажыышкынын дээш турар бис. Бир эвес [illegible] бо талазы-биле болгаш тургусканы [illegible] чок кылгаш, мурнундагы байдалды катап тургузар болза, ядролуг чепсектерниң талазы-биле чугаалажыышкыннарны катап [illegible] арганы ажыттынып болур.

Бистер, база-ла мурнундагызы ышкаш, делегей байдалын [illegible]-биле экижидериниң боттуг аргалары бар дээрзинге бүзүрээр бис. Совет Эвилелиниң өске-даа социалистиг чурттар-биле кады кылган саналдарының калбак комплекизи оон эргежок чугула үндезини боор турар. Ол [illegible] кижи төрелгетенни ядролуг кыжанныышкындан камгалаар, чепсегленишкинниң [illegible] мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрериниң [illegible] аргазы бээр, кайы-даа талага [illegible]

Эвилели-биле чугаалажыышкынының [illegible] бээн ойталавышаан турар.

[illegible] үстүнүң [illegible] — [illegible] бадыткап үндүрериниң. [illegible] болгаш мөөрөп курлавыр[illegible] АКШ шагылгазының [illegible] турар. Олар боттарының [illegible] Женевада конференцияда мегечи эргаларын кылып эгелээн. Бир эвес оларның химиктиг чепсекти хоруур талазы-биле «чаа» санал дээр чүүлүнүн картын ап каапгар болза, контрольга сыдаглап алгаш, АКШ-тың разведка ажыл-чорудулгазын ажыглап [illegible] тодаргайы-биле көстүп кээр. Бо айтырыг талазы-биле америк [illegible] чүгүртээшкинни тывары берге.

Нарыын болгаш анаа хевириниң деп чугаалап турары чепсектерни эндере бүдүреринче [illegible] угаанныышкыннарында шериг күжүн улам улгаттырарынче АКШ-тың чүткүлү база ындыг деп бадыткап болгуруң бүгү үндезиннери бар боор турар.

Ажаа хевириниң чепсегленишкиннерни улгаттырып күштелдирериче болгуруң үгаанныышкынның чамдыкты-биле база-ла [illegible] ыы-бүрү аргаларын ажыглап турар. Төп Европада чепсегленишкинниң болгаш чепсектиг күштерниң кызыгаарлаарының талазы-биле Вена чугаалажыышкынын [illegible] Барыын чүгүрүн [illegible] саналдары ол чугаалажыышкыннарны баш мунгаш болдурган мурнундагы-ла турушту чүгле [illegible] турар.

Сөөлгү үеде, ылангыя Барыын Европага чаа америк ракеталарны сайгара тургузары эгелээн соонда, Вашингтондан, өске-даа чамдык барыын найысылалдардан ужуражылга, чугаалажыышкыннарже кыйгырыглар үргүлчү турар апарган. Ынчалза-даа ындыг кыйгырыгларның соонда кандыг-даа тодаргай туруш көзүлбейн турар. Ол болза, алактың соонда кээп боттуг чорук болгаш [illegible] ужур-дузалыг чуве чүгүн турары-дыр деп бодаар кижилер турар болза, [illegible] кылганы ол, чүге дээрге ындыг кый-гырыгларның богаалыкчылары [illegible] чедип алыры [illegible] турар.

Оларның чугаалажыры-биле кирип турар саналдары өске талага баш удур тааржымча чок чүүлдер болгаш негелделер-биле [illegible]. Олар ынчангаш, ажыл-херекчи чугаалажыышкыннарга таарымча чок деп чүвени бадыткап турар.

Совет Эвилели бодунуң талазындан чугаалажыышкынның кылырынга белен. Ынчалза-даа бистер боттуг [illegible] чугаалажыышкын дээш турар бис.

дугуржуушкуннарны чедип алырының чорук-ла [illegible] арга-[illegible] ажыглап турар. [illegible] саналдар бистерниң [illegible] турар-даа.

[illegible] хамаан Стокгольм конференциязының ажылы катап эгелээр. Ол чугула [illegible] хамаатылар ужурлаарынга [illegible] байдалын катап тургузарынга, Европага айыыл чок чорукту быжыглаарынга дорт идиг кылыр ужурлуг. Совет Эвилели ол конференция Европага шериг талазы-биле удур-дедир туржур, месилдежир чоруктуң айыылын [illegible] болдурар хемчеглерни ажыл-херекчи [illegible]-биле чугаалажып көөр ужурлуг деп санап турар. Барыын [illegible] чурттарының өзүлдү улуг, ханы утказыг, мурнунда-ла билдингир саналдарын чугаалажып [illegible] ажыл-херектиг [illegible] чоруттунарынга идиг болур ийин.

[illegible] үлегеринге [illegible] антикоммунистиг «ангылаар позиция» кыйгырыгларга хутаткан янзы-бүрү хевирниң реваншистеринин бөлүүнүң ыытталгазы [illegible] Европага айыыл чок чорук айтырыы-биле [illegible] кичээнгей угландырбайн барып болбас.

Байдал мындыг турда социалистиг күрүнелер боттарының айыыл чок чоруун [illegible] биле [illegible] чүве боор деп чүве билдингир. Кандыг-даа [illegible] чугаа [illegible] бистиң Төрээн чуртувустуң, акы-дунма Польшаның, бистиң өске-даа социалистиг эвилелчилеривистиң эрге-ажыктарын [illegible] бистер ол [illegible] шаттырыг айтыр [illegible] рынга белен бис дээр чугаалап каарын күзээн тур мен.

Коммунистиг партияның Төп Комитеди болгаш Совет күрүне боттарының даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынга тайбың дугайында саналдарны, социализмниң өндүр улуг принциптерин [illegible] үргүлчү болдуруп турар. Бистер ол угланыышкынны моон-даа соңгаар бурунгаарлаар апаар бис.

Социализмни тургузуп турар акы-дунма польша улустуң чаагай чоруу дээш база бүгүнү совет-польша найырал дээш!

Бүгү делегейге тайбың дээш!

Эш Ярузельскийниң кадык дээш, мында турар бүгү польша эштер дээш! Дашканы көдүрерин чалап тур мен.

* * *

В. Ярузельский дарыы сес ап, чүве чугаалаан.

Эш В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙНИҢ чугаазы

Ханы хүндүткелдиг Константин Устинович Черненко!

Эргим совет эштер болгаш өннүктер!

Советтер чуртунга силерниң аалдарлыг найысылаңнар — Москвага кээривиске, акы-дунма өзү-биле хүлээп алганыңар дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтирдивис.

Бөгүнгү чугаалажыышкыннар өзүлүг-ле эп-найыралдыг болгаш дыка үре-түңнелдиг болду. Ол чугаалажыышкынывыс чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле бистиң чаңгыс аай, ниити сорулгалыг бис [illegible] турарывысты бадыткаан. Бистиң партияларывысты, күрүнелеривисти [illegible] болгаш [illegible] интернационалчы харылзааларывыстың [illegible] бадыткаашкыны оон көрүп тур бис.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели кижи төрелгетенниң хөгжүлдезинге кандыг-даа үе-чадаларда улуг рольдуг боор турар. Ол бүгү бөмбүрзек кырынга тайбыңның, бурунгаар депшилгениң болгаш социализмниң [illegible] болгаш идегели болуп турар. Ленинниң партиязының удурттулгазы-биле чоргаар, акы-дунма совет улус сайзыраңгай социалистиг нитилелди улам бүдүрүп [illegible] чедиишкиннерни чедип алган. Бистер, совет коммунистерге, Советтер чуртунуң бүгү ажылчы чоннарынга угаан-бодал болгаш материалдыг улуг чедиишкиннерни чедип алганы дээш изиг байыр чедирип турар бис. Ол чедиишкиннер бистиң бүгү дем каттыжылгавыстың [illegible] ажылдарынче улуг ужур-дузалыг.

Хүндүлүг эштер!

Улусчу Польшаның 40 чылда төөгүзү — бистиң найыралывыстың база төөгүзү. Оон үндезилелдиниң тургустунган үелери — оотуг болгаш польша революсчуларының кадыы демисели. 1905 чылдың революциязы, Улуг Октябрь ол боор турар. Ол делегейниң ийиги дайынының [illegible] чалбыыштыг одунче бөзүлүг шылгалдаалы эрткен. Совет Эвилели фашизмни чылча шаварынга шиитпирлиг салыышкынын киирген. Кызыл Армияның маадырлыг чоруу Европаны узуткаашкындан чайлаткан. Польшаны хостаан.

Польша улус Төрээн чуртунга-даа, кажа туралгалыг ниң немер хоон чок гитлерчи агрессорга удур бүгү фронттарга-даа эрес-маадырлыг демисежип турган. Совет черге тыптып тургустунган улусчу польша шериг бодунуң төөгүзүнге аттлыг, дайынчы арында киир бижиттинген.

Бистиң кады төккен ханывыс — бистиң найыралывыстың дугайында керээни быжыктырган, мөңге таңма болур.

Эрткен үелерде бистиң улустарывыстың аразынга хоралыг чүүлдерни чаңгыс эвес удаа кептередип келген. Бистиң үнелеп четтинмес чүүлүвүс — өзүлүг найыралывыстың чедип алдыңарынга чедир вектер болгаш чылдар, чөрүлдээлер, маргылдаалар болгаш кижилерниң качыгдал-караажалары чеже болбаан дээр. Чүге дээрге Ленинниң идеялары, пролетарийлиг интернационализм демисел талазы-биле фронтунуң акы-дунмалышкы чоруун болгаш бистиң тайбыңче, социализмче чүткүлүвүс [illegible]. Бо бүгү үндезинде Польшаның болгаш Советтер чуртунуң эвилелиниң өзүлүг үндезинин салган. Бистиң марксистиг-ленинчи партияларывыстың идея талазы-биле чаңгыс эп ааза шынныг угланыышкынны айтып берип турар.

Ол эвилел төөгүге бадыттаттынган. Ол Польшаның ыдыктыг кызыгаарларының девишпес талазы-биле бүдүн-бүрүн турар чоруунуң болгаш суверенитединиң магадылалы боор турар. Ол совет айыыл чок чоруктуң база фактору боор турар.

Фашистиг эжелекчилерниң дагаалаан идиктериниң даажы баштай бистиң польша черниң оруктарынга дыңналган. Ынчалза-даа ол дааш Белоруссияның болгаш Украинаның шөлдеринге, орус черге дораан-на дыңналып келген болгай. Амгы үеде империализмниң [illegible] социалистиг Польшадан эгелээш, бистиң совет эвилелчивиске удур, бистиң бүгү дем каттыжылгавыска удур болуп турар-дыр.

Экономиктиг дем каттыжылганың шугуму-биле башкарылганы ханы-[illegible] турулдаан. Польшаның [illegible] кадрларының [illegible] — бүгү [illegible] туңгаарының [illegible] дылаашкы, оларның коллективтиг айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың иштинде үзелиниң чедиишкиннериниң үндезини боор турар.

Хүндүлүг эштер!

Улусчу Польшаның дөрткү он чылы дооступ турар. Ол революсчу чаартылгаларның чуртту катап тургузарының болгаш сайзыралының, польша ажылчы чоннарның кызымаккай патриотчу өзүнүн чаа ажыл-амыдыралының чылдары болган.

Бистиң улус Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының удурттулгазы-биле чоргаар канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган. Алдагдалдар болгаш [illegible] каражалдар [illegible] тывааш-даа туштаан. Ынчалза-даа социалистиг польша күрүнеде контрреволюцияның хоралыг үүлгедиишкиннериниң узуткаан [illegible] күштер болгаш угаан-бодал бар ам-даа бар.

Польша, оон марксистчи-ленинчи удуртукчу [illegible], оон удуртукчу ролю быжыгып турар. Социализмни тургузарының кол күжү — ажылчын ангының ужур-дузазы улгадып турар. Бистер күрүнени быжыглаарынга, социалистиг демократияны калбартырынга, [illegible] болгаш демиселдиң политиказын чорударынга элээн чедиишкиннерни чедип алган бис.

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының IX съездизиниң, бүгү-польша партия конференциязының айыткан программадан ойталаашкын турбайн болбас. Бистер ленинчи угланыышкынны эдерер бис. Бистиң бодувустуң болгаш [illegible] ажыктыг чүүлдерни камгалаар бис. Ажылчын ангының энергиязынга болгаш [illegible] чоруунга, [illegible] патриотизмге болгаш чогаадыкчы күштеринге бистиң партиявыс бүзүрэп турар. Социализмниң чедиишкиннери Польшада маргылдаа чок — ол чедиишкиннерни камгалаар болгаш быжыглаар бис.

Биске ам-даа чиик эвес болур. Польшаже империализмниң [illegible] үргүлчүлеп турар. Дең[illegible] чок пропагандалыг [illegible] уламчылап турар. Ойталаашкынның, экономиктиг [illegible] болгаш кайы кызыгаарлаашкыннарның политиказы үргүлчүлеп турар. Ол бүгү чүүлдер бистиң чуртувуска [illegible] ажыл-херектиг чедирген.

Ынчалзажок дайзыннар чараш-ла [illegible]. Бисче угландырган [illegible] хоосун чүве-дир. Социалистиг дем каттыжылганың чурттарындан Польшаны [illegible] оралдажыышкыннар бүгү бүдүрбес [illegible].

Ынчалза-даа дайзыннар [illegible]. Биске тургузуп кээр [illegible] негелделер дооступ болган. Польшаны социалистиг дем каттыжылгазындан хоорлап алыр деп бодалдыг кым-даа [illegible].

Биске аар-берге шак бо үеде пролетарийлиг интернационализм — ол дээрге тус чурттуң тодаргай туруш байдалдары-биле дүүштүр марксизм-ленинизмниң хөй талалыг принциптерин ёзугаар улус чон бүрүзү бодунуң иштики айтырыгларын шиитпирлээр чоргаа болбас эргеге болгаш [illegible] болур-дур дээрзинге боттарывыс [illegible]-биле бүзүрээнивис. Ол болза социалистиг өг-бүлениң кежигүннеринден кайы-бир улус [illegible] берген шагда оларга челире-

ри дем каттыжылгазының акы-дунма дузалажылгазы [illegible].

Совет Эвилели биске үнелеп четтинмес дузаны көргүскен. Ону ам-даа уламчылап көргүзүп турар. Бистиң совет өннүктеривистиң талазындан бисти быжыг деткип болгаш бүзүрээнин [illegible], материалдыг дузазының болгаш политиктиг деткимчезиниң бадыткалдары бистиң сагыш-сеткиливиске кезээде артар.

Эргим өннүктер!

Сезен чылдарның эгезинде бүгү делегей хемчээлдиг ангы [illegible] шыңгыыраан. Империализм болза, чепсеглениишкинниң политиказын оор өзү-биле тоовайн [illegible], стратегтиг деңнежилгениң принцивин үреп, болгаш дүүнүң талазынга ажыктыг кылдыр күштү өскертирин чедип алырын бодап турар.

Вашингтонуң администрациязы, НАТО-нуң реваншыылг бөлүктери чепсеглениишкинниң чаа болгаш шимчээр-даа талазы-биле чаа, аажок айыылдыг үе-чадазын деп келген. Совет Эвилелинче удур шыгаап каан ракеталар — ол дээрге Польшага база [illegible] айыыл-дыр. Минскиже, Киевче база Москвачe угланган чалгынныг америк ракеталардан Лодзь, Краков, Варшава ырак эвес турар турар. Бо айтырыг талазы-биле бисте кандыг-даа билдинмес чүве чок. Шак ол чөңгээлиг чепсекти сайгара тургузарынга чедир турган байдалды катап тургузар деп совет негелдезин деткип турар бис.

Ялтага база Потсдамга ат салгылаан үреп болбас дугуржулгаларга үндезилеттинип тургустунган болгаш Европага айыыл чок чорук база кады ажылдажылга талазы-биле Түңнел актыга база катап бадыткаттынган бистиң дипломатиктиг [illegible] эвиглин байдалынга маргылдаа турарлар.

Бистер болза империалистерниң, оон иштинде Барыын Германияның реваншистиг болгаш милитаристиг күштериниң кыжанышкынның мурнунга бистер [illegible] эвес бис дээрзинге быжыг бүзүрелдиг бис. Бирги, ийиги, үшкү рейхтиң [illegible] удур, орус шовинистерге удур бистиң улувустуң үр үеде демиселин эки билдингир. Европага дайын соолунуң корумчурумунуң үндезинин тургустунып турда, делегейниң ийиги дайынының төңчүзү уттундурбас чылдардан эгелээш, кады чаалап алганывыс бистиң четтиг кызыгаарларывысты Совет Эвилели хөй удаа базы быжыы-биле деткип келген. Ук деткимчени ол бөгүндаа көргүзүп турар.

Социалистиг бүгү-ле эвилелчилеривистиң болгаш өннүктеривистиң шак ол магадылалы бистер улусчу Польшаның дээди эрге-ажыктарының үндезини калдыр салган бис. Шак ол үндезинге бистер айыыл чок келир үеге болгаш бистиң перспективавысты салган бис.

Бүгү делегей аренасынга социалистиг күрүнелерниң сырый кады хөделиишкини амгы үеде онзагай ужур-дузалыг боор турар. Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун быжыглаарынче угланган оларның принципиалдыг, чайгылыш чок политиказы бүгү делегейге калбаа-биле билдингир болгаш үнелиг.

Бистер бодувустуң чаңгыс эвилис болгаш кады хөделиишкиннеривиске күштүг демнээ-биле быжыг бис. Бо менээни бүдүрериниң кыжыглаарылаар болгаш чепсеглениишкиннерин дуглаар талазы-биле бистиң [illegible] база саналдарывыс-даа күштүг болуп артар. Оларны боттандырары дайынның айыылын чайладырынга, улустарның айыыл чок догуннаарынга догум болур ийин. Ол сорулгага чоокта чаа Константин Устинович Черненконуң киирген, Совет Эвилелиниң тайбынга мынааштыг бөлүк саналдары дүрүшкен болуп турар. Бис оларны бүгүн база деткип турар бис.

Бүгү хүндүлүг Константин Устинович!

Эргим совет өннүктер!

Социалистиг улуг күрүне-биле сырый бүгү талалыг дем каттыжышкыны Польшага стратегтиг ужур-дузалыг. Амгы үеде корткуп эвес турарывыс бергелер болгаш шаптараазыннар турза-даа, бистиң идегелдиг өннүүвүс — Советтер чурту-биле төөгүлүг эвилеливисти калбартыр, хамнадыр болгаш быжыглаар дээш Польша Улус Республиказы бүгү-ле [illegible] салыр дээрзин бүгү совет коммунистерге, силерниң акы-дунма чуртунарның бүгү-ле хамаатыларынга бүзүредир бодай-дыр мен.

Бөгүн ат салганывыс экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың программазы 2000 чылга чедир үеге көрдүнген. Ол дээрге бистиң кады харылзааларывыстың бүрүзүнүң чайынналын бадыткап болгаш оон-биле кады оларның ниргичлиг үр [illegible] перспективазы болур-дур.

Бир байлак дуржулганы ажыглап турган, бистер болза дорт харылзааларның кандыг-даа хевирлерин хөгжүдер бис. Эң ылангыя партиялар аразынга кады ажылдажылганы калбартырын, областарның, хоорайларның болгаш күш-ажылчы бүдүрүлгелерниң, а ол ышкаш профэвилелдерниң, аныяктарның, эртемниң база культураның чогаадыкчы [illegible] найыралчы харылзааларын быжыглаарын бодап турар бис. Сөөлгү үеде ол чорук Совет Эвилелинче малыг [illegible] организастап, аажок чылыы-биле хүлээп алганы «Польша культураның хүннеринде» база катап тергиин илереп келген.

Эргим өннүктер!

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Польша Улус Республиказының чазаанын өмүнээзинден улуг совет улуска, Советтер чуртунуң найысылалы — Маадыр хоорай Москваның ажылчы чоннарынга, ажылчын ангыларынга, аныяктарынга, чурттакчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Дайынның хоочуннарынга, улусчу Польшаның шылгаттынган өннүктери, фашист дарлалдың хостаалга дээш кады тулчуушкуннарының маадырларынга байыр чедирип тур мен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы база оон Ленинчи Төп Комитеди дээш, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң дээди эрге-чагыргазы дээш!

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязы биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының идейлиг чаңгыс эви дээш!

Польша-совет буурулбас найырал, эвилел болгаш кезээ мөңгеде акы-дунмалышкы чорук дээш!

Силерниң кадыкшылыңар дээш, эргим Константин Устинович!

Мында олуржуп турар бүгү-ле совет эштер болгаш өннүктер дээш! — дашканы көдүрерин саналдап тур мен.

Найырал делгерезин. Тайбың болгаш социализм делгерезин!

* * *

Эштер К. У. Черненко биле В. Ярузельскийниң чугаалары чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Дүштекии шайлалга чылыг, найыралдыг байдалга эрткен.

(СЭТА).

АГРАР ЭКОНОМИКАНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

(Уламчызы. Эгези 1-ги арында).

база бир чылдагааны — малдың улуг чидириглиг болуп турары. Үш чылдарның иштинде малдың ортумак баш санынга деңнештир республика мыйыстыг бода мал талазы-биле 8,7 хуу, хой, өшкү талазы-биле 12,7 хуу чидириглиг болган. Бо чылдарда мыйыстыг бода мал талазы-биле Улуг-Хем районунуң совхозтары 11,7 хуу, Өвүрнүң —10,9 хуу, хой, өшкү талазы-биле Кая-Хем районунуң совхозтары 17,3, Өвүрнүү—15,7 хуу чидириглиг болдурган. Малдың баш санын өстүрер болгаш камгалап алыр талазы-биле айтырыгны экижидерин бедик деңнелче көдүрер ужурлуг бис. Бөгүн ап чорудуп турар хемчеглеривис дыка четпес боор турар-дыр.

Малдың продуктулуг чоруунуң кудук көргүзүглүг боор турары бистерни база-ла дүвүредип турар деп, П. И. Кадаченко демдеглээн. Республиканың үш чылдарда бир саар инектен ортумак-биле саап алган сүт 1291 килограмм болган. Тес районнуң Тээли [illegible] 1970 килограмм сүттү саап алгаш дээре көргүзүглүг болган. «Саян» совхозка бир инектен-не 2111, «Көк-Тей» — 2070 килограмм сүттү саап алган. Кызыл районунга чылда ортумак саалда деңгүп-ле 1183 килограмм, а ол районнуң «Х Улуг хурал» совхозу 750, «Кара-Хаак»—1129 килограмм сүттү саапкан. Барыын зонада сүткүр угланыышкынныг малдың продуктулуг чоруун бедидериниче эң шыңгыы кичээнгейни салыры эргежок чугула. Мону боттандырыр болурунуң аргалары бар. Мал чеминиң баазазы сайзырап орар. Бо черлерге эки түңнелдерни чедип ап болурун практика көргүзүп турар. Чадаа, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозка бир саар инектен ортумак саалда 1991, «Шекпээрге» 1800 килограмм болган. Ынчалза-даа малдың продуктулуг чоруунуң көргүзүглери нитизи-биле кончуг кудук боор турар. Барыын-Хемчик районунуң малы сүткүр, [illegible] мал чеми баазалыг хирезинде-ле үш чылдарда чылда ортумак-биле бир инектен деңгүп-ле 1612, Улуг-Хем районунуң 1255 килограмм сүттү саап алган.

Дүк кыргып алырының талазы-биле көргүзүглер кончуг кудук. Үш чылдарда республикага бир хойдан чылын ортумак-биле кыргып алган дүк 2,12 килограмм болган. Хойлардан дүк кыргып алыр талазы-биле Өвүр, Бай-Тайга, Эрзин, Чөөн-Хемчик, ошкулдеп — Эрзин, Мөңгүн-Тайга районнарының совхозтарында көргүзүглер кончуг кудук.

Ынчангаш мал ажылын улам ыңай сайзырадыр херекте бистиң мурнувуста хөй кол сорулгалар туруп турар. Ол чүл дээрге, малды өстүрер талазы-биле ажыл-херектиң байдалын үндезини-биле экижидери болгаш малдың продуктулуг чоруун бедидери. Бо айтырыгларны ханызы-биле шиитпирлевейн чыткаш бурунгаар шимчээрин берге.

Мал ажылынга специализацияны болгаш концентрацияны [illegible] оруу-биле улам бурунгаар чорудар ужурлуг бис. Республиканың бүгү совхозтарының мыйыстыг бода малын ажыл-агыйлар аразынга үндезилээн тускайжыткан ажыл-агыйларга семиртип азыраарынче шилчиирин дүргеп доозары, оларның чем баазазын [illegible] эргежок чугула. 1983 чылда «Сукпак» болгаш «Тыва» совхозтарның баазаларында тургустунган ажыл-агыйлар, аразының каттыжышкынның республиканың [illegible] эки 40 хуузуң күрүнеге саткан. Харын-даа «Сукпак» совхозунуң саткан малының 95 хуузунуң куш-деңгели дээди шынарлыг болган. Сүткүр малдыг зонаның районнарынга дүңгүш хуваажыннар өстүрер ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерин солуңку дег совхозтарны үзүп тургузар болза эки. Ирттер семиртир болгаш тогдулар өстүрер зонаны калбартыры болгаш сайзыраңгайжыдар ажылдар [illegible].

СЭКП обкомунуң бюрозунуң доктаалын боттандырар талазы-биле өшкү, сарлык, чылгы ажылында чамдык эки чүүлдер кылдынган. Ынчалза-даа бо адырларны, ылангыя ниити ажылын хөгжүдериниче бүдүрүкчүлериниң болгаш специалистерниң талазындан кичээнгей ам-даа кошкак. Мал [illegible] бүдүрүлгезин бедидерин ол бистиң кемелде курлавырывыс-тыр.

РАУК-туң адырларынга эргелей башкарылганы болгаш ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдар талазы-биле ажылды партия шиитпирлиг-биле чорудуп турар. Экономикада [illegible] ниң чер болганда ажыл-агыйжы ханы саналдашкыннар, күш-ажылды организастаарының бойгада хевири-биле сырый холбаа турар деп [illegible] хуралынга М. С. Горбачевтуң илеткелин [illegible] турар. Бүдүрүлгениң бүгү участоктарынга чарыгдалдарның болгаш түңнелдериниң эң дээре деңзигүрүүн олар хандырып турар болгаш планныг оналдааларны күүседириниң чогумчалыг оруктарын дилеп тывар арганы берип турар. Бот-орулга-чарылга совхоз бүдүрүлгезиниң ажыктыг бедидеринче, бүдүрүлгениң экономиктиг [illegible] рериче, ажылдың түңнели дээш совхозтар ажылдакчыларының сонуургалын болгаш харысалгазын бедидеринче, бүдүрүлгениң бүгү звеноларынга шыңгыы учётту болгаш контрольду тургузарынче угланган экономиктиг хемчеглерниң системазы. Бистиң республиканың бүгү ажыл-агыйлары бот-орулга-чарылгаже шилчээн аттыг боор турар болгаш бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерниң чигеделерин ажыглап турар. Бөгүн алгаш көөрге, совхозтарның 564 бүдүрүлге салбырларының 393-ү бот-орулга-чарылгалыг деп санадып турар. Ынчалза-даа өзүлүг бот-орулга-чарылга деп чүве бистиң совхозтарывыста херек кырында көзүлбейн турар. Совхозтарда ажыл-агый иштиниң салбырларынга бот-орулга-чарылгалыг [illegible] оналдаларны берип, материалдыг болгаш акша-хөреңги [illegible] нормаларын доктаадып-даа каан болза, ону кым-даа ыяк-кавайн турар болгаш түңнелдерин үнзүрбейн турар. Келдинче барып ийи-даа бүдүрүлге салбырының коллективиниң акша-хөреңгиниң болгаш материал-техниктиг курлавырларын камнап алганы дээш шаңнал-мактал-даа албайн турар, а ол ышкаш ону [illegible] дыг-даа харысалгага онаашпайн турар.

Бот-орулга-чарылганы оожум нептередип турарының чылдагааны чүдел? Бистиң кадрларывыстың харысалгазының кошкаа бо айтырыгны херекке албайн турары-биле тайылбырлап болур. Саналдалганың чек өзүгээр чорудар системазын чижекке ап көрээл. Ол ажыл-агый иштинге санажылга-биле сырый холбаалыг болганда ол боду бөлүүн, оперативтиг контрольдуң кезээ боор бухгалтер учёдундан 20—25 хүн мурнай тургустунар болганда ажыл-агый чорудулгазында четпестерин чогуур үезинде тодарадыр арганы берип турар. Ынчалза-даа Кедээ ажыл-агый министерствозунуң күчүлүг экономика албаны бо ажылды совхозтарда кошкак боттандырып турар.

Эки тургускан бухгалтер учёду чокта бот-орулга-чарылганың ботганыры херек кырында бүтпес. Ынчалзажок дыка хөй совхозтарның бухгалтер учёду сандаргай байдалда туруп турар. Чингээ, «Хөндергей», «Россия», «Хадың», «Шивилиг», «Тыва», «Искра», «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг, «Бурунгаар», «Енисей» совхозтар бухгалтер документилерин шын эвес тургузуп, бүдүрүлге саң-хөө ажыл-чорудулгазының дугайында шын эвес медээлерни берип, чамдык чүүлдерни хажыдып, социалистиг өнчү-хөреңгини самчыгдап төтчеглээринге, ажыл-агыйны эвес [illegible] арга ажыдып берип турар талазылар эвээш эвес. Бухгалтер учёдун шак мынчаар тургузар болза, бот-орулга-чарылганы дээштиг кылдыр нептередири берге.

Өртек, бот-үне, арыг орулга дээн чижектиг бырааларның ролюн бедидери, бот-орулга-чарылгалыг эге [illegible] чер бүрүзүнге нептередип, маңаа шаптык боор турар бүгү чүүлдү чайладыры эргежок чугула. Экономиктиг анализ эгелеп башкарарының үндезинин [illegible] ужурлуг. Экономиктиг анализти удуртукчу болгаш специалист бүрүзү кылып билир ужурлуг.

Күш-ажылды организастаарының мурнакчы хевири коллективтиг керээ бот-орулга-чарылга-биле сырый харылзаалыг. . . «Колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинге коллективтиг керээни нептередир талазы-биле органнарны ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң доктаалын күүседирин [illegible], партия, совет болгаш кедээ ажыл-агый органнары бо талазы-биле чамдык ажылдарны кылып чорутканының түңнелинде бригадалар болгаш звеноларга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өзүп, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың [illegible] быжыккан.

1983 чылда [illegible] чер ажылының продукциязын бүдүрер 60 бүдүрүлге салбырлары бригада керээзи-биле ажылдап турган болгаш бүгү тарылга шөлүнүң 27,1 хуузун оларга быжыглаан турган. Олар [illegible] нити чыылдазының 24,5 хуузун, картофельдиң 51,1, ногааның 38,8 хуузун бүдүрген, белеткеттинген сигенниң болгаш сенаж база силос кылдыр белеткээн ногаан массаның нити хемчээлиниң 42 хире хуузун белеткээн. Бригада керээзи-биле ажылдап турарывыста бисте эки көргүзүглер бар «Тиилелге» совхозтуң [illegible] бригадазында 1983 чылда нити про-

(Уламчызы 3-кү арында).

АГРАР ЭКОНОМИКАНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арынnарда).

дуктуңун ортээ бир [illegible] ниваторга онаалтыр саналарга 24352 рубль, «Революцияның чалбыыжы» совхозунга мал чеми белеткээр бөлүкке 16[illegible] рубль болган. «Коммунизмниң херели», «[illegible] Бажы», «Енисей», «Ленинчи орук», «Кара-Хаак», СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг совхозтарның бот-орулга-чарылгазының коллективтери багай эвес бүдүрүкчүлүг болгаш экономиктиг көргүзүглерин чедип алган.

Ынчалзажок коллективтиг кээрзни совхозтарда шуушпең нентередип турар. Дешпилгелиг бо арга дегбейн турар кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чамдык участоктары болгаш ажыл-агыйлар, харын-даа бүдүн-бүдүн алырлар ам-даа бар. Ындыг алырларга [illegible] мал ажылы хамааржып турар. [illegible] кээрзни [illegible] таарымчалыг байдалдары бо алырда бар боол турар.

Сүттүг малды ажаап турар [illegible] күш-ажылчы [illegible] коллективи — оларны мурнундаан бүдүрүлге бригадаларынга доктаамал хаара тудуп келбейн болур. Сүт-бараан фермаларынга [illegible] барымдаалап, [illegible] дыка хөй [illegible] ажыглаттынып келген. Ынчангаш коллективтиг кээрзни шилчиирде чүгле чаңгыс базымны кылыр — продукция дээш тус-тус кижилерге төлээр расценканы коллективтиң кылдыр, ажылдап алган акшаны [illegible] хуула салыышкыннын барымдаалап турган. [illegible] практиказынга [illegible] боттандырар алаар. Ындыг-даа болза, эрткен чылын коллективтиг кээрзни [illegible] чүгле чаңгыс сүт-бараан фермазы ажыглап турган, ам ол арга ийи фермада шиңгээттинип турар. Хой ажылында байдал шак ындыг. Ону чогумчалыг деп санаар арга чок. Кедээ ажыл-агый министерствозу, РАҮК чөвүлелдери, совхозтарның директорлары болгаш специалистери коллективтиг кээрзни СЭКП ТК-ның негелдезин ёзугаар чер-черге идепкейлиг боттандырар ужурлуг.

Ону боттандырарда бодамчалыг, частырыглар болбас [illegible] кылбайн чорудар херек деп, П. И. Кравченко демдеглээн. Ажаа ажылдап кылдынган саналдарны болгаш нормативтерни барымдаалаар херек. Мурнунда [illegible] эвес турган. Тыва, 1983 чылда [illegible] ажылдары [illegible]. Барыын-Хемчик районунуң совхозтарының удуртукчулары болгаш специалистери кээрзниг коллективтерни тургузарын кызыдыгбиле көрүп, оларны материал-техниктиг чүүлдерге [illegible] хандырбайн, оон түңнеринге ортузунга тайылбыр ажылын безин чорутпаан. Оон түңнелинде кээрзниг коллективтер [illegible]. Ындыг байдалда «Коммунизмче орук», «Совет Тыва», «Бүрен», «Таңды» С. К. Тока аттыг, «Шивилиг», «Өөк», «Найырал» совхозтарның кээрзниг [illegible] администрациязының [illegible] тарап [illegible]. Чамдык таварылгаларда РАҮК-туң удуртукчулары болгаш специалистери нормаларны шын эвес тодарадып, ону кээп-даа [illegible] турар. Оларның кайызы-даа [illegible]. А коллективтиг кээрзни шиңгээдип алырынга эң кол шаптык

болза, дыка хөй удуртукчуларның болгаш специалистерниң чүве тоовас чорук болур.

Оон чижээнге илеткелчи «Саян» совхозтуң удуртукчуларын шүгүмчүлээн. Олар чер ажылынга коллективтиг кээрзни шиңгээдип алырынче далашпайн, оон чылдагааны кедээ ажыл-агый техниказының чедишпезинче чууй каап турар. А Бии-Хемниң РАҮК чөвүлели ол тоомча чок чоруктуң чадыыбиле эртип турар. Тес-Хем, Эрзин, Өвүр районнар, а ол ышкаш Каа-Хемниң база Улуг-Хемниң чамдык совхозтары коллективтиг кээрзни шиңгээдип алырын безин эгелевээн.

Ол айтырыгны чүткүлдүг болгаш тодаргай шиитпирлээр дээр болза, район бүрүзүнге бааза болур ажыл-агыйны эң кыска хуусаада, ажыл-агыйларның специалистериниң, аргаларының, Кедээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш РАҮК-түң өске-даа организацияларының күженишкиннерибиле тургузар болгаш бот-орулга-чарылганың база коллективтиг кээрзниң долу принципкин ажаа боттандырар, ону өске ажыл-агыйларга улам идепкейлиг ажыглаар херек деп, П. И. Кравченко демдеглээн. Удуртукчуларның, специалистерниң, экономистерниң, бухгалтерлерниң бүгү экономика албаның ажылын ол айтырыгларны кайгаар шиитпирлеп турарын барымдаалап үнелээр херек.

Совхозтардан садып алыр өртектерниң улгаттынышбиле чергелештир республиканың ажыл-агыйларының орулгазының 1983 чылда 11,4 хуу чедирери планнаттынган. Ынчан арыг орулга 12,8 миллион рубль болур турган, а херек кырында 12970 муң рубль арыг орулга алдынган, ол дээрге киирер орулганың 12,7 хуузу-дур. Чаа өртектерни болгаш оларга немелделерни санаваска безин 1983 чылда карылганы 1982 чылдаазындан 23 совхоз 8,6 млн. рубльге азыжеткен. «Тиилелге» совхоз 1982 чылдың түңнелибиле 728 муң рубль карылгалыг турган болза, 1983 чылда чаа өртектерни болгаш немелделерни санаваска 185 муң рубль орулгалыг болган, а чаа өртектерни болгаш немелделерни катай санаарга 904 муң рубль болган. Ындыг чедиишкиннер «Көк-Тей», «Кызыл тук» совхозтарда, Дурген станциязында болгаш өске-даа ажыл-агыйларда бар.

Белеткелдиң чаа өртектериниң болгаш оларга немелделерниң 1983 чылда киирген-даа болза, чылды 17 совхоз карылгалыг дооскан. Ниити карылганың түңү 5098 муң рубль четкен. Эң-не хөй карылгалыг болган черлерге илеткелчи «Совет Тыва», «Россия», «Хендергей», «Шивилиг», «Найырал» совхозтарны адаан. Ол ажыл-агыйларның карылгалыг болур турар чылдагааны — продукция бүдүрериниң болгаш ону сайгарарының шыны кууседпейн турары база [illegible] саткан сүдүнүң [illegible] болгаш [illegible] кудуунда. Чижээ, «Бай-Тал» совхоз мурнээ [illegible] чок продукция саткан дээш эрткен чылын 77 муң рубльди чидирген, а ол 1982 чылда орулгалыг турган болгай.

Кайы-даа совхозтуң экономиктиг ажыл-чорудулгазының кол бирээзи — продукцияның бот-үнези. Чамдык чүүлдүг-даа чүүлдүг эвес-даа чылдагааннар [illegible] хөй 1983 чылда республикага бир центнер сүттүң бот-үнези 49 рубль 28 копеек, а «Ак-Чыраа», «Хендергей», «Кара-Хаак», «Торгалыг», «Чаа орук», Ленин аттыг дээн ышкаш совхозтарның 100 рубль ажыг болган. Республиканың кыдыстыг бода малының немелде деңзизиниң бот-үнези 264 рубль болган, а «Хемчик», «Кара-Хаак», «Ленинчи орук», Ленин аттыг, «Күш-ажылдың хоструу» совхозтарның 451-ден 734 рубль четкен. Республиканың дүгүнүң центнерде бот-үнези 872 рубль болган, «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Улуг Октябрь», «Россия», «Тес-Хем» болгаш «Дөң-Терезин» совхозтарның бир муңдан ийи муң рубль четкен. Үнүштүң центнерде бот-үнези 1983 чылда база улуг болган. Ниитизи-биле республикада тарааның бир центнериниң бот-үнези 17 рубль, картофельдиң — 30, ногааның — 40, сигенниң — 7,25, сенажтың — 3,44, силостуң — 2,46 рубль болгулаан. Кедээ ажыл-агыйның экономика албаны, РАҮК чөвүлелдери совхоз бүрүзүнде продукцияның бот-үнезиниң аартап турар чылдагаанын ханыбиле сайгарар, ону чингедириниң талазы-биле тодаргай хемчеглерни алыр болгаш боттандырар ужурлуг.

Совхозтарның ажыл-чорудулгазында чугула черни күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ээлеп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Он бирги беш чылда республиканың совхозтарынга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 41 хуу бедидери көрдүнген. Эрткен үш чылдың дургузунда ол көргүзүг ону беш чылдың деңнелинден 0,2 хуу бедээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң ындыг эвээш өзүлдезин чүнүң-биле тайылбырлаарыл дээрге, ниити продукцияның бүдүрүкчүлүүнүң планының күүсеттинмейн турары, ажыл шагын чеп ажыглавайн, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдып турары болур.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде хаара туттунган бир ажылдакчыга онааштыр продукцияны 3326 рубльге бүдүрери көрдүнгеп турган, а херек кырында 2621 рубль болган ийикпе, планның 78,8 хуузу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң даалгазын чүгле 11 совхоз күүсеткен. Оон-биле кады «Саян», «Күш-ажылдың хоструу», «Коммунизмниң херели», «Тиилелге» совхозтар бо көргүзүг талазы-биле доктааттынган даалгаларны бедиткеннер. Экономиканың кол негелдези чүдел дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи шалың төлевириниң өзүлдезиниң темпизинден бедик турары чугула деп санап турар болгай. Ындыг-даа болза, ол сорулганы чүгле 15 совхоз чедип ап турар. А ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң ажылчыннарының шалың төлевириниң өзүлдезиниң темпизи күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизинден 4,9 хуу, «Дөң-Терезинде» — 12,6 хуу, «Найыралда» — 42,2 хуу, «Шивилигде» — 24,3 хуу, Ленин аттыг совхозта — 9,6 хуу бедик болуп турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң доктаамал өзүлдезин чедип алыр, продукцияның бот-үнезин чингедир, ажыл-агыйны орулгалыг болдурар дээр болза, үстүнде адаттынган хемчеглербиле чергелештир чер болгаш мал ажылын ажыктыг бүдүрарын, ажыл-агыйны чорудуун ниити деңнелин бедидери чугула. Хумагалыг болуруңун артаарын удуртукчу бүрүзү доктаамал [illegible] ужурлуг. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң база продукцияның бот-үнезин чингедириниң эң чугула оруу — технологтуг чорудулгаларны механизастаашының деңнелин бедидери.

Бистиң совхозтарывыста бар техниканың балансылаттынган өртээ 100 миллион рубль чедип турар, ынчалза-даа сүт-бараан фермаларында комплекстиг механизация деңнели чүгле 40 хуу болуп турар. Картофельди [illegible]-биле тарыыр өртегериниң деңзигүүрү 52, сиген белеткелиниң — 46 хуу болуп турар. Тодаргайлаарга, совхозтарның техника талазы-биле хандырылгазы дыка бедик, а бүдүрүлге чорудулгаларын механизастааш деңнели ам-даа чавыс.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг шаптык болуп турар чүүл болза, ажыл шагының дыка хөй чидирии дээрзин оратор айытпап. 1983 чылда бир ажылдакчы ортумаа-биле 274 хүн ажылдаан, ол үеде «Хендергейде» бир ажылчынның — чүгле 104, «Торгалыгда» — 127, «Дөң-Терезинде» — 143 хүн болуп турар. Үлүг-нормазын совхозтарның дыка хөй ажылчыннары күүсетпейн турар. Хоорайда механизастаан ажылдарның нормазын тракторист-машинистерниң 40 хуузу, холбиле ажылдап турарларның — 55,6 хуузу, малчыннарның — 44,7 хуузу күүсетпейн турар.

Бүгү-ле чүүлдерни камнавас, материалдыг болгаш сан-хөө курлавырларынга кумагалыг эвес, социалистиг өнчү-хөреңгиниң бүдүн-бүрүн турарын чедип албас болза, камналга чедип алыры болдунмас. Партияның область комитединиң негелдезин ёзугаар экономика болгаш камналга чурумун күштелдирер, ажыл-агыйны эвес, күрүнениң болгаш сан-хөө чурумун хажыдар чоруктарга удур демисселди күштелдирер талазыбиле чамдык ажылдар республикада кылдынып турар. 1981 чылдынга деңнээрге мал оорлаар болгаш оон бөш саиын дудадыр. Энергия курлавырларын ажыр чарыгдаар чоруктар 1983 чылда совхозтарга кызырылган, техниканы хуусаадан мурнунда бижиири-биле холбашкан чарыгдалдар эвээжээн. 1983 чылда күрүнеге чедирген когаралын эгиткен кижилерниң саны 1981 чылдаазындан 12,2 хуу хөй болган.

Ындыг-даа болза, социалистиг өнчү-хөреңгиниң бүдүн-бүрүн болуруң контрольдаар талазы-биле ажыл дыка хөй совхозтарда кошкак боттанып турар дээрзин илеткелчи айыткан. «Шамбалыг», «Хадын», «Май 1», «Тыва», «Барлык», «ҮТКА 25 чылы», С. К. Тока аттыг, «Улуг-Хая» болгаш өске-даа совхозтарда дуулгадаларын болгаш оорлаашкыннарнын түңнелинде чедирткен когаралдарының түңү ам-даа улуг. Совхозтарның тус-тус кижилерде өрези ам-даа хөй. 1983 чылдың соолгу сан-түңүн ёзугаар ол 6,4 миллион рубль четкен, оон иштинде мал оорлаар болгаш дугагдадыр чоруктардан 3,1 миллион рубль болган. Мурнуку чылдарга деңнээрге кижилерде өрени Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Тожу, Сүт-Хөл районнар ковудеткен. Эрткен чылын совхозтар аварияга таварышкан дээш техниканы 97,1 муң рубльге, тоймаглаан дээш 95,3 муң рубльге үрээр бижээн, ол материалдарны суд-истелге органнарынче шилчиткен. «Кара-Хаак», «Шамбалыг», «Бай-Тал», «Шивилиг» совхозтарда [illegible] техника хөй болуп турар.

Шалың төлевириниң фондузун кайы хамаан чок чарыгдаар чоруктар дыка хөй совхозтарда бар дээрзин айтыры чугула. Ону [illegible] [illegible] эвес, [illegible]-биле чарыгдап турар совхозтар бар дивес, черле чаңгыс болбас. Немей [illegible], турыңыбиле штат немээшкиннер, расценка [illegible] болгаш өске-даа төлевирлерден шалың фондузунуң артык чарыгдалы бедип турар. 1983 чылда республиканың 50 совхозу ажыл төлевирин ниитизи-биле 2315 рубль түңге ажыр чарыгдаан, а бүдүрген продукцияның төлевири-биле оон түңү 12543 рубль болган. «Бай-Тал», «Дөң-Терезин», «Барлык», «Өөк», «Найырал», ССРЭ-ниң 50 чылы, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Алдан-Маадыр», «Күш-ажылдың хоструу», «Бурунгаар», «Кара-Хаак», «Кызыл тук» совхозтар чылдын-на ажыл төлевириниң фондузундан хөй чарыгдалдарны кылып турарлар. Чижээлээрге, «Дөң-Терезин» совхозта чүък сөөртүр автомашиналар чолаачыларының 30 хуузунга ажыл төлевирин шак барымдаалап төлеп турар болгаш совхозтуң тускай эргелиглериниң ажыл-херээниң айы-биле чорук кылырынга оларны ажыглап турар. Республиканың совхозтары 1983 чылда чүгле автоорук транспортунга безин ажыл төлевириниң фондузундан 400 муң рубльди ажыр чарыгдаан. Ажыл-агыйларның дыка хөй ажылдакчылары лимитте көрдүнмээн штатты тударынга, кезээде [illegible] артык төлевирлерни болдурун турар.

Бүгү-эвилелдиң экономиктиг чөвүлел хуралынга чугаалап көрген айтырыгларны СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирин ёзугаар тургусткан агроүлетпүр каттыжышкыннарында совхозтарның болгаш бүдүрүлгелерниң аразында экономиктиг харылзаалар чугула черни ээлээн деп, илеткелчи чугаалаан [illegible]. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга хүлээп алдынган ведомстволарның башкаланчак, харыысалга чок чоруун чок кылырынче, совхозтарның экономиказын быжыглаарынче угландырган доктаалдарны херек кырында боттандырарының база агроүлетпүр комплекизиниң сайзыраңгайжыдарының талазы-биле эки ажылдар бистиң республикада кылдынып турар. Агроүлетпүр комплекизиниң бүдүрүлге тургузуун экижидер болгаш оон материал-техниктиг баазазын быжыглаар сорулга-биле элээн каш районнарда «Сельхозтехниканың», «Сельхозхимияның» салбырларын, суггарылга системаларының эргелелдерин, аргалыг ажыл-агыйларын, сүт хүлээп алыр пункттарны немей тургускан. СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң соонда, республиканың агроүлетпүр комплекизиниң ажыл-херектериниң байдалы элээн экижээн деп чугаалап болур бис. Совхозтарның материал-техниктиг хандырылга, химизация, мелиорация, тудуг талазы-биле харылзаалыг черлери боттарының ажылын идепкейжиткен, белеткел организациялары, эът-сүт үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери болгаш өске-даа албан черлери совхозтар-биле харылзааларын экижидип турар.

Ынчалза-даа районнарның хөй кезиинде албан черлериниң бот-боттарының аразында харылзаа чогу ам-даа артпышаан. Совхозтарның болгаш оларның харылзаалыг черлериниң сонуургалдары шыны эвес болур чоруктар чогумчалыг шиитпирлерни диле тывазынга шаптыктап турар. Харылзаалыг черлерниң кижиниңнери ам-даа чаңгыс сорулгаже — совхозтарның ажыл-агый чорудулгаларының бедик түңнелдерин чедип алырынче угланмаан.

РАҮК чөвүлелдериниң ажылын таарыштыр тургузарын [illegible] негеттинип турар. Чөвүлелдерниң хуралдарынга чугаалажырыбиле холдуунда күнниң айтырыгларын планнап база тургузуп турарын [illegible] көргүзүп турар. Ажыл-агый механизмин эде тургузары-биле, РАҮК-ке хамааржыр бүгү-ле бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларының аразында экономиктиг харылзааларны экижидери-биле холбашкан айтырыглар ук хуралдарга көрдүнмейн турар азы ханы эвес көрдүнүп турар. СЭКП ТК-ны, Совет чазак бисти агроүлетпүр каттыжышкыннарының ажыл-чорудулгазының дугайында айтырыгларның хөй-хөй чижекдокументилери-биле чепсеглээн. Бис оларны херек кырында ажыл-херекке шын болгаш долу ажыглаар ужурлуг бис.

Совхозтарның болгаш оларны хандырып турар бүдүрүлгелерниң бот-боттарынга хамаарылгаларын болгаш экономиктиг харылзааларын доктааткан бир дыка чугула документ болур СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың июльда хүлээп алганы «Улус ажыл-агыйының өске-даа адырлары-биле кедээ ажыл-агыйның экономиктиг харылзааларын сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалынга доктаал кээп [illegible] деп, П. И. Кравченко чугаалаан.

Ол доктаалда хандырылга болгаш белеткел бүдүрүлгелериниң база организацияларының кедээ ажыл-агый продукциязын бүдүрери болгаш белеткээри көвүдедир, ажылдарны кылырының хуусааларын сагыырын болгаш кызырын бедидерин, ол ышкаш ол бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның бедик түңнелдерни чедип алырын болгаш кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиктиг ажыктыын өстүрер дээш харыысалгазын бедидерин ында айыткан.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ук доктаалынга хамаарыштыр бо хүнге чедир кончуг эвээш чүүлдер кылдынган дээрзин дорту-биле чугаалаар херек. Ажыл-херек амга чедир тайылбыр ажылы чорудары-биле кызыгаарлаттынып, бүгү экономиктиг хамаарылгалар амдызында эрги хевээр артпышаан. Оон-биле кады совхозтарга хамаарылга чок албан черлери чаа экономиктиг хамаарылгаларже киреринче далашпайн, бо чугула чүүл оларны оон бээр ирги бе дээн ышкаш манап олурарлар, республиканың агроүлетпүр каттыжышкынын чөвүлели база-ла чогуур чүткүлдүүн көргүспейн турар.

Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларынга хамаарыштыр Бүгү-эвилелдиң экономика хуралынга К. У. Черненко кедээ ажыл-агыйны хөгжүдүлгениң интенсивтиг оруктарынче шилчидерде, «чүгле удуртулганың организастыг аргаларын экижидери эвес, а бистиң кадрларывыстың экономиканы сайгарып билириниң деңнелин бедидери база чугула болуп турар» деп чугаалаан болгай. Кадрларның экономиктиг белеткелиниң деңнелин шыңгыы бедидеривис, оларны болдунар-ла шаа-биле ажылга бижииглээрывис чугула. Удуртукчуларны болгаш тускай эртемниглерни ажылдан халаар тааварыгаларны кол нурууузунда партийжи органнарга ээр ужурлуг. Кадрларның мергежилин, ылангыя оларның экономиктиг билиглерин бедидериниң хемчеглерин алыры чугула.

Кедээге социалистиг чаартылгаларны чорудар талазы-биле хемчеглерни алырда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң экономиктиг ажыктыын бедидер, кадрларны быжыглаар талазы-биле кылып чорудуп турар ажылдывыстың алырыл[illegible] чугула кезээ болуп турар. Кедээ черлерге чурттаалга культура-ажыдыралы, орук-тудуг, электрификациялаа ажылдарын шимчеңгир болгаш үнделерделди-биле чорударывыстан кедээ ажыл-агыйлерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедиир.

РАҮК чөвүлелдериниң партийжи болгаш совет удуртулгазын кескүү-биле күштелдиреривис чугула. Партия комитеттериниң ажыл-агыйны чорудары дорт-ле бир-ле дугаарынга кижилер-биле ажылдаары болур. Партия райкомнары, райкүүскомнар агроүлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң шудургу ажыл-херектериниң үезинде ажылдакчыларын хажаарынче далашпайн, оларны ханы, чогаадыкчы ажылче, кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүлдезиниң үндезин айтырыгларын шиитпирлээринче угландырар болгаш башкарар ужурлуг.

Түңнелинде П. И. Кравченко партия болгаш совет органнар, агроүлетпүр комплекизинге хамааржыр министерстволар болгаш ведомстволар, совхозтарның база бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, тускай эртемниглери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, Тыва АССР-ниң азыг-чем программазын боттандырар талазы-биле күженишкиннерин улгаттырып, 1984 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээрзинге бүзүрелин илередиписен.

* * *

Ийарде — Чөөн-Хемчик районнда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң кол экономизи Д. Д. Монгуш. Ол болгунуң саналынга мынча дээн:

— Ажыл-агыйда орулгалыг ажылдап турар коллективтер бар. Чижээлээрге, Дургун сүт-бараан фермазының коллективи бо чылдың бирги кварталында планныг онаалдазын кыраан тургазындан эрте, март эгезинде доозупкан. Дергүнчүлер боттарының бар аргаларын санап көрген, күрүнеге сүт садарының чыл планын октябрь 11-де күүседир бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Мурнакчы сес саанчы ЭАЧД-же баар халас путёвка-биле шаңнаткан.

Кээрзлиг ажылдап турар ногаа звенозунуң кежигүннери түңнел чок ажылдаан. А мал чеми белеткээр ындыг звенонуң кежигүннери планын ажыр күүсеткен. Бир кижиге онааштыр 2300 рубльди артыкан чылын ажылдап алган. Бо чылын Бора-Хаяа [illegible] тускай эртемниглер [illegible] бөлгүдезин күш-ажылдың деңнели эгелеп шиитпирлээр.

Районнуң агроүлетпүр каттыжышкынының ажылында черлеңниң СЭКП Каа-Хем районунуң бирги секретары В. А. Бавуулин демдеглээн, кедээ ажыл-агый хөгжүлдезинде чамдык айтырыгларга доктаатан. Мал чеми бүдүрери районда тускай айтырыг. Коллективтиг кээрзни-биле ажылдап турар бригада 17. Чер-черге коллективтиг кээрзни-биле ажылдаар бригадалар тургузарыбиле районга семинар эрттирген. Ажаа кедээ ажыл-агый министерствозундан [illegible] кээп туралаңнаан. Кээрзлиг коллективтер немелде техника алырынга [illegible] турар. [illegible] бо техниканы ажылдап [illegible], каар-чаар материалдарны камнап турарлы. Бо чорук ажылчын бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш продукцияның бот-үнезин чингедир. «Сельхозхимия» болгаш суггарылга системазының организациялары ажылының түңнелиин көрүп, чүү хире дүжүт ажаттынганын [illegible] келгенин ол саналынга чугаалаан.

Дерзиг Таңдызы ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң кол экономизи Т. Т. Сыргина, Кызыл районунуң РАҮК чөвүлелиниң даргазы А. И. Семёнов, Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң директору В. Г. Бессонов болгаш оон-даа өскелер санал берген.

— Мал ажыл-агыйларынга [illegible], бо хуралдың шиитпирин чогаа тайылбырлаар, экономика айтырыгларын улгадыр ужурлуг сиңер — деп, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин хуралды хаап тура, чүве чугаалаан — Ол ажылды чорударда агроүлетпүр комплекзиниң ажыттыгларының талазы-биле Бүгү-эвилелдиң экономиктиг чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачевтуң илеткелин болгаш СЭКП ТК-ның өске-даа документилерин ломгун, танышкын, өөренип алыры чугула.

Кедээ ажыл-агыйның экономиказын хөгжүдеринге кол чүүлдер — күрүнениң, материал-техниктиг баазалары, чер-этти долу ажыглаары. Фонд эгидилгезин улгаттырарынче кичээнгейни углаттырар. Курлавырларны чер бүрүзүнде тывар. Ылангыя мөөрлер сөөртүп ап турар минералдыг чемиштиглерни, артык негелтерни камныг болгаш бедимчелиг ажыглаар, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле шыңгыы демисселди херек. Ажыл төлевирин совхозтарда артыр чарыгдаттынып турар, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс. Хөй техниканы эдилели четпезинде үндүр бижип, малды оорлап, хорадап турар [illegible]. Ындыг чоруктар-биле демисселди күштелдирер, совхозтар директорларының болгаш тускай эртемниглерниң харыысалгазын бедидер херек.

Ажыл-агыйлар эргэ малдарны күрүнеге дужаап, карамага таварыжып турар. Садар малды семиртир шөлдеринге турлуп, чайын оларны чеп ажыглаары, бүгү малды чайлаглардже үндүрери чугула. Кыштаг чогунга чайлаарын болдурбас. Республикада одар четчир. Сүттүң шынарын чавызадып турарывыстан база улуг карамга болуп турар. Бо бүгү айтырыгларны чаа ёзу-биле шиитпирлээр херек.

Май 7 — Радио хүнү. Харылзааның бүгү адырларының ажылдакчыларының байырлалы

БҮГҮ ХЕВИРНИҢ АЧЫ-ДУЗАЗЫ

Харылзаа бүдүрүлгелериниң күүседикчи коллективтери боттарының профессионал байырлалының хүнүнде даалгаларын канчаар күүседип турарын түңнеп, сорулгаларын улам тодаргайлап турар.

Харылзаа органнарының ажыл-чорудулгазының үнделери болза, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның оон дараазында Пленумнарының шиитпирлери, алдынчы беш чылдың тургускан сорулгалары болур. Республиканың улус ажыл-агыйының болгаш чоннуң харылзаа талазы-биле негелде-херегцелдери партия болгаш совет органнарның доктаамал сагыш салыышкынының ачызында улам долу хандыртынып турар апарган. Он бирги беш чылдың эрткен үш чылында харылзааның чепсек-херекселдерин чаартып сайзыраңгайжыдар, оларның ажылдаарын идегелдиг болгаш кииргелиг болдурар, күш-ажылдың бүдүрүлгениң сагылга-чурумун бедидер организастыг чорукту болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле ажылды боттандырып келген.

Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг чергелелиниң кол-кол экономиктиг көргүзүглери беш чылдың эрткен үезинде чедир болгаш ажыр күүсеттинип келген. Чижээ, орулганың планы — 103,3 хуу, киирип алган орулга талазы-биле — 101,2, арыг орулганың планы — 103,3 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы — 102 хуу күүсеттинген. Харылзаа продукциязының эге хемчээлинге хамаарыштыр бот-үне 1,6 хуу кызырылган. Ол болгаш өске-даа көргүзүглер талазы-биле бо чылдың дөрт айларының планы база күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу немей бедидер, продукцияның бот-үнезин планга немей 0,5 хуу чингедир деп партияның даалгазы эрткен айларда ол-ла дараалашкаа-биле 2 болгаш 1,1 хууга боттанган.

Республиканың харылзаа [illegible] чаартылгазын сайзырадып идередип турар саннарны, чижектерни чүгле чооку хуусаадан безин хөйну адап болур. Хоорайлар аразының телефон харылзаазынга эвээш энергия чарыгдалдыг чааби каналдыг дериг-херекселдерни тургускан. Кызылдан барыын талаже районнарның радиореле системазын ажыглап, ында телефон харылзаазының тускай шугумнарын киирген. Кызылдың хоорайлар аразының телефон станциязында автоматтыкан белдирим тургускан. Оон ачызы-биле Кызылдың телефонистери Совет Эвилелиниң дыка хөй хоорайларында телефоннарны моортан дорт кожуп берип болур. Хоорайлар аразында дөрт телефон харылзаазының үш телефон-автоматын Кызылда тургускан. Оларның ачызы-биле Москвада, Новосибирскиде, Красноярскиде болгаш ол хоорайлардың область девискээрлеринде кижилер-биле чугаалажыр күзелдиглер баш удур чагыг чокка телефонунуң дугаарын автомат аппаратка [illegible] кууалажып турар апарган. Шагаан-Арыгның, Чадааннаның, Кызыл-Мажалыктың, Сарыг-Септиң станцияларындан Кызылдың телефоннарын дөрт номер автоматтар ажылдап турар. Республика иштиниң хоорайлар аразының телефон каналдарының хемчээли 9,9 муң километр, азы республика девискээрин 79,8 хуу хаара туткан.

Телеграф харылзаазы база ол чижектиг шапкын хөгжүлделиг. Эргижирзээн хол-биле ажылдаар дериг-херекселдер [illegible] телеграммаларны [illegible] дыка кончуг [illegible].

Хоорай, суурларның ниити телефон харылзаазы база чаартынып немешкен. Бо беш чылдың үш чылында Кызылда бирээзи-ле 1000 номерлиг ийи АТС, Бай-Хаакта болгаш Тоора-Хемде 500 номерлиг станциялар ажыглалда кирген. Ажыл-агыйларның, бүдүрүлгелерниң телефон харылзаазын тургузарының улуг ажылдары кылдынган. «Чодураа», «Мурнакчы», «Чаа орук», «Совет Тыва», «ҮТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хоструу», «Коммунизмниң херели», «Өөк», «Мөрен» совхозтарда ниити саны 700 номерлиг АТС-терни тургускан.

Радио дамчыдылгазының болгаш телевидениениң техниктиг чепсек-херекселдерин база харылзаачылар харыылап, ажылдадып турары билдингир. Бо талазы-биле чедиишкиннер кижи бүрүзүнге кээп. Шагаан-Арыгда, Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта, Хандагайтыда телевидениениң ийиги программазын улгаттырып дамчыдар дериг-херекселдерни тургузупкан.

Республиканың харылзаачыларының боттарының профессионал байырлалын Совет Тываның 40 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар. Бо чылдарның дургузунда Тываның [illegible] кылдыр чаартынган, хөгжээн. Оон чижээн харылзаа, албан бүдүрүлгелериниң хөгжүлдезинден база шыгып болур. Республикада [illegible] хөй талалыг ажылдыг чогаа чуп турар 144 почта бүдүрүлгези бар. Республикада ам 14330 ажыг телефон, оон иштинде кедээ черлерде 6 муң хире, чурттакчы бажыңнарда — 6200 телефон бар. 61 радио белдири 65 муң ажыг радио точканы хандырып турар.

Амгы үеде республиканың харылзаа албан черлери хоорайлар аразының 550 муң чугаалажыышкыннарын кылдырып, 1826 муң телеграммаларны, 426 муң чагааны чорудуп, хүлээп ап турар. Почта [illegible] га чылда 47,6 миллион посылканы, 6,6 миллион экземпляр солуннарны чедирип берип турар.

Планның даалгаларын чедир болгаш ажыр күүседиишкиннин, ажылдың шынарын экижидеринге социалистиг чарыш улуг салдарлыг. Харылзааның бүгү албан черлери, бүдүрүлгелери адырларының иштики чарыжынга кирип турар. Оларның элээн хөйү эрткен үш чылдарда социалистиг чарыштың тиилекчилери, шаңналдыг черлерниң ээлекчилери боол келген. Республиканың ра[illegible] дипломнары-биле [illegible] тейлуку. Эрзинниң, Тере-Хөлдүң, Сарыг-Септиң, Кызылдың харылзаа белдирлериниң, Кызылдың телефон-телеграф станциязының күш-ажылчы коллективтери мурнуку одуругда чорууп турарын айтыры артык эвес.

Боттарының ат-алдарынче [illegible] эки ажылдап [illegible] ажылдакчылар черле болганда бар. Оларның чижээнге Эрзинде электромонтёр Кашкир-оол Бегзикей, Кызыл-Мажалыкта оператор Минчир Саакпан, Кызылда электромонтер Геннадий Красноперов, почтачы Маадыр Серен, автобаазада чолаачы Монгуш-оол Сердээ оларның болгаш өскелерин-даа адап болур.

Харылзаа албан черлериниң [illegible] чедир кылдынмаан, шиитпирлеттинмээн айтырыглары база чугаалаар апаар. Бүгү бүдүрүлгелерниң ден-дески ажылдаарын, планның даалгаларын доктаамал күүседип турарын чедип ап шыдавайн турар бис. Кызыл хоорайның телефон харылзаазының шынары [illegible] кээп-даа, ынчангаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның кылыр чүүлдери ам-даа дыка хөй. Харылзаа бүдүрүлгелериниң коллективтериниң [illegible] фондуларының ажыглалын, ажылдың шынарын экижидер хүлээлгелиг. Дериг-херекселдерни, бажыңбалгатты чогуур үезинде септеп, чаартып сайзыраңгайжыдып турганда, харылзаа ачы-дузазының культуразын бедидери чугула.

СЭКП ТК-ның Чүрүмне секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң Москваның «Кадыыр болгаш Масса» заводунуң ажылчыннары-биле ужурашкыышкынынга чугаазында түңнелдерни, одаар чүүлдү, электри энергиязын камнаар, бригада аргазын ажыглаар талазы-биле программалыг айтыышкыннарын республиканың харылзаачылары хажык чогу-биле күүседириниң хемчеглерин алыр.

Д. ЧОКСУМ,
Тыва АССР-ниң Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

⊙ 1944 чылга чедир Тывага 16 почта салбырлары, 12 телефон станциязы бар турган. Кызылга телефон четкизин 1930 чылда тургускан. Тываның ССРЭ-ниң составынга кирееринге чедир акы-дуңма совет улустуң дузазы-биле бүгү районнар төптери-биле телефон харылзаазын тургускан.

⊙ Москва-биле болгаш чурттуң өске-даа хоорайлары-биле Кызылдың телефон, телеграф харылзаазы ТАР үезинде тургустунган. Ынчалзажок ол [illegible] чок турган. 1944—1950 чылдарда Кызыл — Минусинск — Ачинск — Красноярск аразынга идегелдиг харылзаа шугумун кылып четкен.

⊙ Тывага радиофикация 1932 чылда эгелээн. Ынчан Кызылга 35 радиоточканы тургускан. 1943 чылда радио точкаларының саны 1416 четкен.

⊙ Амгы үеде республикада 144 почта албан черлери, 61 радио белдири, 65648 радио точказы бар.

1984 чылдың Ленинчи шаңналының лауреаттары

Мустай Карим — Башкирияның улустуң шүлүкчүзү

Башкирияның улустуң шүлүкчүзү Мустай Карим 1984 чылдың Ленинчи шаңналын алган.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мустай Каримниң чогаадылгазы автономнуг республиканың угаан-бодал байлаа болгаш национал чоргааралы болуп турар. Ооң «Ай туттурган дүне», «Айгуль түрту», «От октава, Прометей» деп шиилери ангы башкир драматургияның хөгжүлдезиниң деңнелин тодарадып турар.

ЧУРУКТА: Мустай Карим театрның артистери-биле ужуражылгының үезинде.

В. ВОНОГТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ном болгаш номчукчу

«ТАҢДЫ КЕЖИИН» НОМЧААШ...

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. Кудажының чечен чогаалдарының чыындызы «Таңды кежии» деп ат-биле үнген.

Чогаалчы чашкы шаандан эгелээш, бо хүннерге чедир көрүп, билген таварылгаларны сактыышкыннар аргазы-биле чуруп, көргүскен. Чыындыда кирип турар чугаалар тускайлаң, өскелеринге дөмейлешпес.

Чугаалар уран-чечениниң талазы-биле бир дески бижиттинмээн-даа болза, мунгарадып кээр болуушкуннар болгаш чөрүлдээлер-биле ыяк кылдыр кулакка дыңналып, каракка кестүп келир кылдыр бижиттинген.

Бодунуң ийи дайзының тиилээн дээлдиген дугайында мындыг домактар сагыштан ыравас:

«Улустуң тоол-домаанга мактатпаан-даа бол, ийи олүмнүң тиилекчизи дээлдигенин сактып келиримге, чырык өртемчей кырында амыдыралдан күштүг чүве чок түр деп бодал угаанымдан ыравас ийин», («Дээлдиген» деп чугаадан).

Кижиниң төрээн чери ооң амы-тыны-биле тудуш шыпкаш сагындырар. Чугааларның хөй кезии авторнуң төрээн чериниң, ооң каас-чараш бойдузунуң, бирде, хүлүмзүрүг долдунган, а чамдыкта шылгалда тутту-руксаанзыг чаңнары-биле долдунган. Ол чептүг айтырыгны чогаалчы бодунуу-биле шынзыг, бөдүүн кылдыр көргүскен.

Чыындыда кирип турар маадырларның (ноддуунда-ла сурагжый берген аңчыларның) овур-хевирин дамчыштыр бойдустуң үрекчилери, аң-меңниң төтчеглекчилери-биле чаныш-сыныш чок демиселин көргүскени-биле чыынды бир онзагай.

Боттарының кижизидикчи салдарының талазы-биле «Хүлбүзек», «Арылар», «Чанчылдар, чаңчылдар», «Степан Сарыг-оолдуң плантациязы» деп чугаалар онзаланып турар. Эң ылаңгыя алып, түрээзи аңчыга «колдук ашпаан», «хоорай хептиг» турамык оолдуң болгаш кирбей салдыг, «ээнгизин дыңзыдыпкан» чолаачының дүрзү-хевири сагыш-чүрекке хараадаашкынның отчугазын шаап бээр. А ук чугааның маадырлары долуп домак, тын дезидеп чорза-даа, төтчеглекчилериниң соруттап салган дузактарын үзүткаш, оларның кемниг үүлгедиглерин шынгызы-биле буруу шаап турарын чугааның чеферлиг бижиттинген...

рулдаалери тодаргай көргүзүптер.

Бистиң бурунгуларывыс «кажык дег акты даг дег кара базып шыдавас» дижип, кала-даа сагып, харын-даа амыдыралдың дүрүмү кылып алгаш чурттап чораанар ол ышкаш ада-өгбеден бээр дамчып келген чаагай чаңчылдар бар. Ол дугайында чугаа чорул турар.

Номчукчунуң амы-хууда бодалдары кирген бо чүүлдер чүнү чугаалап турарыл? Бирээде: чыынды улуг-даа, биче-даа номчукчуларга өөредилге, кижизидилге талазы-биле ажыктыг. Ийиде, кижи — бойдустуң төлү, ооң чарылбас кезии, ооң бүгү байлактарын кижи хумагалап, камгалаар ужурлуг дээн патриотчу хөөннер сиңниккени-биле солун. Үште, тайга-таңдыларның байлак кежиктерин соора «четтирип» бергилээр — төтчеглекчилерниң үүлгедиглерин шыны-биле кастаалап, оларның «хаанныг холдарын» агаар-тиммес байлактардан чайлатпаазының айтырыгларын кезергейлиг турары-биле чыындының идейлиг утказы хамаарылыг болгаш амыдыралчы.

Чугаалардан алгаш көөр-ге, бирээзинден бирээзинче «кежүп» чоруур домактар бары баштай эскертинер, ооң соонда улуг кижилер номчуп орар домааның утказының аайы-биле билип олурза-даа, бичии номчукчуларга билдинмейн баргылаар сөстерни, деңнелгелерни скобкалар иштинге тайылбырлап каан болза, улам чедингир болур турган ийик.

Афоризмнер апарган азы ол черлерниң турум чурттакчыларының ажыглап турары — «дүйүмүс» аңнар (эликтерге хамаарыштырган тодарадылга), «кээшперлеп» (балыктарынга хамаарышкан), «шөндүрлап» (койгунга хамаарыштыр), «шавыга» (бөрүге хамаарышкан), «дыткан дүк чулагайлары» (ак булуттарга, туманга хамаарыштырган деңнелге) дээш оон-даа ыңай.

Үстүнде кирген сөстерни тодаргайы-биле тайылбырлаваан болза тыва дылдың словарь составынга база ажыглаттынар ужурлуг.

М. ДОРЖУ.

«ПРАВДАНЫҢ» ШАҢНАЛЫ БИИ-ХЕМЧИЛЕРДЕ

Тыва АССР-ниң команда болгаш хууда бирги чери база «Правда» солуннуң шаңналы дээш кросс Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркының чоогунда аяңга эрткен. Аңаа Таңды, Улуг-Хем, Тес-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Өвүр районнарының болгаш Кызыл хоорайның бүдүрүлгелеринден, албан организацияларындан болгаш дээди база ортумак өөредилге черлеринден, школалардан шилиндек командалар киришкен.

Улуг-Хемде Чаа-Хөл суурда ортумак школаның күш-культура башкызы, [illegible] тивис. Ындыг-даа болза аңаа чүгле 3 совхозтан болган район төвүнүң бүдүрүлгелеринден эжиш команда киришкени хомудаачыг болду. Кайы-даа коллективтерден айыттыннар, удуртукчулар спортчу маргылдааларга кончуг ховар киржир.

Совет Тываның 40 чыл оюнга турарлаачаан чайгы спартакиадага киржири — [illegible] болгай. Бо кросска келген бистиң районнуң шилиндек командазы хуудуу-ла Чаа-Хөл суурнуң спортчуларындан тургустунган — деп, ол чугаазын тоңдурду.

1000 метр дистанцияның таңцияга маңнааш, бирги черни эжелеп, бодунуң командазынга хары угда 46 санны эккелген. Бии-Хемден Марта Сарыглар-биле Таңдыдан Полина Тейзынькова дараалаштыр шаңналдыг черлерни бөлээр аргалыг болганнар.

Кызылда педагогика институдунуң доозукчузу, Туранда элээди уругларның спорт школазының тренери Татьяна Иеасова [illegible] спартакиадага ийи киржип хаанда шаңналдыг черлерни каш удаа алган келген. Бо удаада херээженнер аразында болган 3000 метр дистанцияның

Кызылдың № 7 школазының өөреникчилери 9—10 харлыг спортчулар Валера биле Саша Горевтер ол маргылдааның эң аныяк киржикчилери, кайызы-даа бо дистанцияга ийи маңнааннар.

Оолдар аразынга 5000 метрниң дистанциязынга Бии-Хемден Борис Байкара тиилээн.

Эр улус аразынга 8000 метрге чарыш солун болган. Чүге дизе, бо спорт мурнунда Кызылдың № 1 шилиндек командазы Бии-Хемни ниити сан-биле ишкээр ажып турган. Командаларның тиилээр тиилевезин сөөлгү сан шиитпирлээр ужурлуг турган. Республикада ады билдингир спортчулар педагогика институдунуң студентизи

шилиндек командазы 244, Кызыл 226 болгаш Таңды 197 санныг болган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Н. А. Авдеев «Правда» солуннуң шаңналдарын тиилекчилерге тывыскан.

Болуп эрткен маргылдааның түңнели чүнү көргүскенил? Бир-ле дугаарында маңаа четпес чүүл — массалыг чоруу куду болган. Чамдык районнарның спортчулары маргылдаага киришпээн. Ээзин Барыын-Хемчик районнарның спорт чөвүлелдеринге келгенде дыңнадышкын чорутканы-даа, ооң төлээлери маргылдаага келбээн. Байтайгажылар Кызылга келгеш чыл дагаан чокка де-...

хоочун спортчу Аңчымай Маады-биле баштайгы стартар мурнунда ужуражып, районда чамы үеде чорул турар спортчу маргылдаалар дугайын кысказы-биле сонуургадым.

— Бистиң суурда ортумак школаның коллективи кышкы спартакиаданың район болгаш республика чергелиг спортчу маргылдааларынга доктаамал киржип, шаңналдыг черлерни [illegible] билдивис.

Кросска районнуң бирги черин дээш аныяк маргылдаа Шагаан-Арыг хоорайга эрткен. Аңаа база ийи киришстартынче баштайгы удаада уруглар үнүпкеннер. Судьяның секундомери 3 минута 39,0 секундуну көргүзүп турда, элээди уругларның спорт школазының төлээлекчизи Наталья Жаворонкова финишке келген. Улуг-Хем районнуң спортчузу Ченеш Чечек-оол тиилекчиден 3—4-ле базым озалдаан. Хууда киржип келген Салбаня Ондар маңаа үшкү черни ээлээн.

Каа-Хем суурда Дзержинский аттыг школа-интернаттың [illegible] Аячымаа Очур 1500 метр дис-чарыжынга ол тиилээн. Ооң үези 13 минута 07 секунда. Улуг-Хемниң төлээзи Айлаана Балчый Таңдыдан Лариса Щербинина олар оон [illegible] секунда озалдап келгеннер.

2000 метрниң дистанциязынче 20 ажыг аныяк оолдар үнгеннер. 6 минута 35 секунда болганда 87 дугаарлыг спортчу финишке өскелерин мурнай келген. Ол Чөөн-Хемчиктиң спортчузу Шолбан Куулар болду. Ооң чаңгыс командада эжи 15 харлыг Чүргүй-оол Ховалыг ийиги черни ээлээн.

Алексей Осипов, Туранда элээди уругларның спорт школазының тренери Геннадий Евдокимов болгаш электри четкилериниң ажылчыны Владимир Илкин олар дистанцияның 3-кү километринге чедир барык дең чорааннар. Маңаа Евдокимов чоорту мурнап чораашфинишке барык минута хире үеде удурланыкчыларындан эрте келген. Тиилекчи 27 минута 10 секунда үени көргүскен болгаш 47 санны командазынга киирген. Ийи[illegible]

Ыңчангаш Бии-Хемниң

дир чорүй барганнар.

Сөөлгү үеде чаа спортчуларның ады үнмейн турары хомудаачыг. Бо маргылдааның тиилекчилери [illegible] ле кышкы спартакиадага ады үнүп турган спортчулар болуп турар. Районнарның спорт чөвүлелдери, хөй ниити тренерлер бо айтырыгже сагыш салыр үе келген.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: старттар; тиилекчилерни шаңнап турары.

Авторнуң фотолары.

ШКОЛАЧЫЛАР АРАЗЫНДА

Кызылда Дзержинский аттыг школа-интернаттың спорт залынга хостуг хүрешке школачылар аразында команда болгаш хууда бирги чер дээш ажык маргылдаа ийи хүн үргүлчүлээн доозулган. Совет Тываның 40 чыл оюнга турарлаачан школачыларның ол маргылдаазынга барык 100 хире аныяк мөгелер киришкеннер. Школа-интернаттан Мерген Салчак, № 2 школадан Андрей Хомушку, № 14, 3 школалардан Леонид Чуруто, Сылдыс Сырат болгаш оон-даа өскелер эвес кашпагай хүрешкеш, шаңналдыг черлерни ээлээннер.

Команда аайы-биле школа-интернаттың спортчулары мурнаан. № 2, 3 школалар база багай эвес түңнелдиг болган.

Ук маргылдааның чамдык тиилекчилери Хакасияның Аскиз хоорайынга болган школачылар маргылдаазынга киришкен. Чуваш АССР-ниң Канаш хоорайынга болур хостуг хүреш маргылдаазынга киржир аныяк мөгелер база белеткелди чорудуп эгелээн.

М. ЧАДАМБА.

СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Өөк», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва», Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», «Таңдының «Коммунизмниң херели», С. К. Тока аттыг совхозтары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээрибиле чалап турарын Тыва АССР-ниң күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрномитеди хары угда акша пособиезин тыпсыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы ийи чылда чогуур чиигелделерни тыпсыр: квартира хөлезини төлевес, хөмүр-даштың, одаар ыяшты, электри одалгазын, электри чырыдылгазын, тус черлерге доктааттынган нормалар езугаар гадты халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. **Билдилиг айтырыгларны дараазында адрестен айтырып алыр:** Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңы, кабинет № 422. Күш-ажыл талазы-биле күрномитет. Телефоннары 2-34-42, 2-41-03. Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның күүскомнарының күш-ажыл талазы-биле килдистеринден болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

МАЙ 6, 9-ТА, КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ХӨГЖУМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

Май 6-да 19.00. Ч. Айтматов. «Хүннүң дүрту чүс чыл ажыг».

Май 9-та 18.30 шанта.

20.30 Күрүнениң академиктиг Улуг театрының артистериниң концерти.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Май 6-да 19.30. Танцы кежээзи.

Май 9-та 19.30 «Планетаның аныяктары тайбың дээш демиселде» деп темалыг дискотека.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНЫҢ АГИТШӨЛҮНГЕ

Май 9-та 14.00. «Енисей» Культура бажыңының вокал инструментальдыг ансамблиниң концерти.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

Май 6, 9-та, 11.00. Уруглар хоорайжыгажынга оюннар, аттракционнар.

Май 9-та 10.00 Стол теннизинге парктың шаңналы дээш маргылдаа.

14.00. Ногаан театрга. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражылгы. Уран чүүл концерти.

19.00. Танцы шөлүнге дыштаныгла кежээзи «Тайбың, күш-ажыл, май».

Май 6, 9-та 10.00—22.00. Теннис, бильярд залдары; шыдыраа өрээли, аттракционнар, ойнаар автоматтар залы ажылдап турар.

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛГЕ

Май 9-та 11.00. Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаалы болгаш ыры көрүлдези.

ТЕАТР ШӨЛҮНГЕ

Май 9-та 12.00. Хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.

ПАРКТЫҢ ТӨП ЭЖИИНГЕ

Май 9-та 12.00. «Тываның аныяктары» солуннуң шаңналы дээш чиик атлетикага эстафета.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ АТТЫГ СТАДИОНГА

Май 6—9-та 11.00. Ча адарынга республиканың бирги чери дээш маргылдаалар.

Телевидение

Май 6-да

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Күш-дамыр сайзырадырынче, турунар!». 8.40 — «Тянигге болган куда». Документалдыг телефильм. 9.10 — УССР-ниң хөгжүмчүлериниң Күрүнениң алдарлыг капелла[illegible] концерти. 9.45 — «Оттуруңчу». 10.15 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.15—«Кадыкшыл».

12.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.30 — «Бүгү чүвени билип алырын күзээр мен» деп киножурнал. 12.45 — «Кедээниң шагы». 13.45 — «Хөгжүмнүг киоск». 14.45— «Алдын эът». Уран-чечен фильм. 15.20 — В. И. Ленин — журналист болгаш редактор. 16.00 — Совет Арминяның «Чаңгы» деп Академиктиг төп театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 18.00 — Делегейде болуушкуннарның тайылбыры. 18.45 — «Койгуннар койгун оглун коргудупкан». Мультфильм. 19.00 — Хоочуннарга тураскаатпан хөгжүмнүг дамчыдылга. 20.00 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 21.00— «Үе». 21.35 — «Тайбың болгаш аныяктар». Советтер Бажыңының колонналыг залынга классиктиг хөгжүмнүң концерти. 22.50—23.00 — Сөөлгү медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Күш-дамыр сайзырадырынче, турунар!». 8.20 — Грузин ССР-ниң уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — «Салют великану». Документалдыг фильм. 10.20 — «Прикарпатьениң ырлары». 11.05 —«Бичии када доктааптынар». А. Родченконуң фото-чурук ажылдарының дугайында телеочерк. 11.40 — «Истер артып каарын» деп телешииниң баштайгы көргүзүү. 13.30—Бүгүдеге стадион. 14.00 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 14.30— Ф. Шопен. Фантазия. 14.45 «Кезээде бүгү черге чырыдар». ССРЭ-ниң улустуң артизи Д. Журавлёв В. Маяковскийниң шүлүктерин номчуур. 15.55 —«Бонивурнуң чуруу». Дөрт сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 16.55 — «Уссурий тайга» деп эртем-популярлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 17.25— Шылгалдалыг совет күүседикчилер — Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Дирижёр Евгений Светланов. 2-ги дамчыдылга. 18.10—«Кино көрүкчүзүнүң хуусунга». РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Стеблов дамчыдылганы башкарар. 18.55—«Уран чүүлдүң мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Бабочкин. 20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». Мультфильм. 20.15— Орустуң Күрүне музейи. 20.45 — Литература номчулгалары. М. Шолохов «Төрээн чурт дээш олар тулчуп чорааннар» 21.00 — «Үе». 21.35 —Үш сериялыг уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. «Хөглүг кылдыр көр». 3-кү сериязы — «Кайгамчыктыг принц» 22.40—00.10 — ССРЭ-ниң футбол талазы-биле чемпионады. «Динамо» (Москва)— «Карпаты».

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

ТВ

МАЙ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — Радио хүрээзи. Документалдыг телефильмнер. 9.50 — Уран-чечен фильм. 11.05 — «Билдингир-даа болза, алдангыр». 12.05 — «Кады-ажылдаан өг-бүле». 12.25 — Телемедээлер. 12.30 — 14.15 — Чарлар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 —Документалдыг фильм. 15.15 — К. Симонов. «Үшкү адъютант». 16.05 —«Мен— бөгүн болгаш даарта». Тула хоорайның өөреникчилериниң аразында харылзаачының мергежилин эң эки шиңгээдип алыры дээш чарыш. 16.50 — Авалар школазы. 17.20 — ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң Башкаар чериниң даргазы, шүлүкчү О. Шестинскийниң чугаазы. 17.30 —«Русский сувенир» ансамблиниң концерти. 17.50 — Документалдыг телефильм. 18.20 — Мультфильм. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — В. А. Моцарт. «Дивертисмент фа мажор». 19.15 — «Вираж». Аныяктарга спортчу дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.30 — Доршулуурга аялгалар. 22.15 — Футбол тайылбыры. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Спартак» — ЦСКА. 00.45—01.00 — «Кадык болур дизинзе».

ИЙИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Документалдыг фильм. 8.35, 9.35 — Физика. 7-ги класс. Он бирги беш чылда ССРЭ-ге электрификация. 9.05 — Орус чугаа. 10.05 — АБВГДейка. 10.35, 11.40— Төөгү. 6-гы класс. Катап тургузуушкунуң эпохазының эртемденнери. 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 12.10 — Физика. 8-ги класс. Энергия болгаш ажыл. 12.40 — Башкыга музыка кичээли. 5-ки класс. 13.35— Телефильм. «Правда» солун дугайында телефильм. 14.35 — Төөгүнүң арыннары. «Чүректиң хаанызында». 15.25 — Телемедээлер. 15.30 — 18.00 — Чарлар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.35 — «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан». Тиилелгеге тураскааткан литературлуг-музыкалыг композиция. 19.05 — Киножурнал. 19.15— «Азия тоңу». 19.45— Телемедээлер. 19.55 — Чарлар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.30 — Академиктиг кеме эжиндириишкининге ССРЭ чемпионады. 22.15 —Кыска уран-чечен телефильмнер: «В воскресенье с 11 до 17», «Забор с голубым глазом». 22.50— 23.20 —Бүгү-эвилел болгаш делегей конкурстарының лауреады С. Слепокурова балянга ойнаар.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дважды рожденный» 9.30, 14.30, 16.20, 18.10 (узаткан), 20.50. «Живые и мертвые» (2 сериялыг) 11.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Пираты XX века» 9.00, 12.30, «Королевство кривых зеркал» 10.50, «Человек в железной маске» 14.20, 16.10, «Месть и закон» (2 сериялыг) 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ответный ход» 11.00, «Месть и закон» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Уроки на завтра» 10.00, «Пришло время любить» 11.30, 15.50, «Ынакшыл, мчалзажок бажың өскунча» 14.10, 18.30, 20.10 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «В зоне особого внимания» 12.00, 14.00, 16.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Сказка странствий» 15.00, «Кандыг бир өске херээжен кижи» 17.00, 19.00 шактарда.

МАЙ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дело для настоящих мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 9.30, «Дважды рожденный» 10.50, 15.00, «Белые росы» 12.40, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Гонщик серебряной мечты» 18.00, 20.00 шактарда.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2114

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС — 00938.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 107 (12497) | 1984 чылдың май 8, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛ ОЮН ТӨЛЕПТИГ УТККУУЛ

БАШТАЙГЫ ЧЕДИ ХОНУКТА

Оңгар-Ховунуң девискээри улуг. Ында кезек-кезек шуушкан тракторларны бола көрүп болур. Оларның аразында шык базырганы, чемишчидилге төккени, хөрзүн үлдүрерткени-даа бар. Механизатор бүрүзү даанган ажылын дүрген болгаш шынарлыг кылыр дээш шудургу ажылдап турар (чурукта).

«[illegible]» совхозтуң Оңгар-Хову бригадазында диң хайлыын баштай уткуур улус — [illegible]лар. Мында чеди чыл ажылдап турар хоочун шивар Куулар Кызыл-Уруг (чурукта) болгаш оон [illegible]лары Рая Хомушку, Катя Чүлдүм олар амданныг чем-биле механизаторларны өртүп, күш болгаш хей-аъд киирип турар.

[illegible] механизаторлары май мурнунуң социалистиг [illegible] идепкейлиг киришкеш, он бирги беш чылдың дөрткү чылында ийи муң гектар шөлдүң шыгын базырар онаалдазын, хат-шуурган болгаш часкы [illegible] чеди хонук иштинде бедик шынарлыг [illegible].

— Ам хөрзүнү болгаш [illegible] [illegible], хамнаг, [illegible] алган, майның он ийиде үрезин чаштырылгазынче кирип тур бис. Бо [illegible], [illegible] болгаш [illegible] ажылды база чеди хонук дургузунда доозар бис. [illegible] Сүгү [illegible] «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» дээн кыйгырыгның ады-биле чорудуп, күш-[illegible] ол байырлалга бараалгадып тур бис — деп, ук бригаданың удуртукчузу Александр Соктай чугаалады.

Үрезин база белен, оон арыглаашкынынга болгаш хораннаашкынынга Петр Бухтуев биле Дмитрий Двороненко идепкейлиг киришкен. Бригада эрткен чылын бир гектарга онааштыр тараа культураларының тос центнер дүжүдүн алгаш, үрезинни-биле бүрүн хандыртынган.

Бригадада ийи муң гектар [illegible] чажар көк-тарааа база бар. Бо хүннерде оон [illegible] муң чемишчидиг турар. Минералдыг чемишчидиглерде районнуң «Сельхозхимия» салбырының дөрт «Беларусь» тракторлары ажылдап турар.

Оңгар-Ховуда хөрзүн үлдүрертир ажыл база [illegible] (чурукта). Ында хоочун механизатор Оюн [illegible]-оол, Михаил Оюн, Александр Сандый, Сергей Седен олар социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар.

Хову-трактор турлаа часкы ажылдарга багай эвес белеткеттинген. Бажыңнар чугайлаттынган, арыг-силиг, чылыг. Ак-чоорганныг орун дөжек белен. Телевизор ажылдап турар. Бильярд болгаш өске-даа оюн аймаа [illegible]. Көргүзүг самбыразы, [illegible] Күш-ажылчы алдар түгү болгаш лозуннар чаартынган. Бо бүгү [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] бо хүннерде Оңгар-Ховунуң тараажылары мынчаар ажылдап турар.

К. ЧООДУ.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

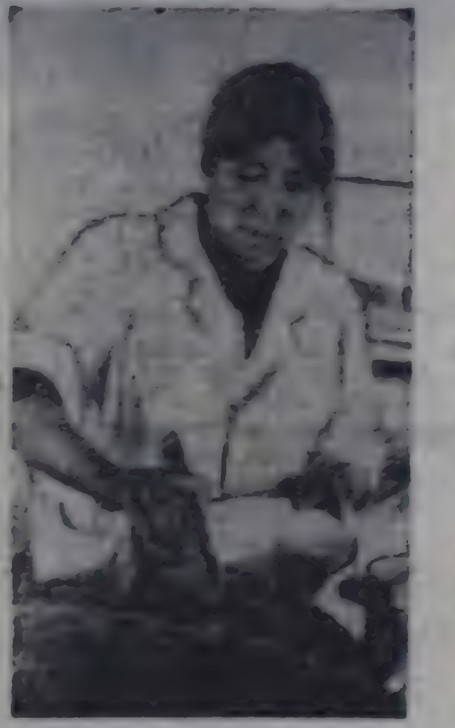

ЧАРЫШТЫҢ АЧЫЗЫНДА

Рудник биле фабрика аразында шуужуп турар машиналарны барган кижи дораан эскерер. Руданы хүлээп алыр бункерже үзүн-тейиишкин чок чедирерин хандырары чолаачыларның чугула сорулгазы болур. Транспорт цегиниң чолаачылары ай санында 115 муң тонна даг массазын пландан ажыр сөөрткеп. Эрткен чылга бодаарга, машиналарның белен чоруунуң коэффициентизи бедээн.

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинады эрткен [illegible] бедик күш-ажылчы көргүзүглерни чедип алгаш, Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээш, ССРЭ-ниң Тудуг материалдарының үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш [illegible] ТК-[illegible] Кызыл тугун чаалап алган. Бо чылдың бирги кварталының планының онаалдаларын комбинат, оон иштинде транспорт цеги [illegible] боттандырган.

Бо бүгү чедиишкиннерниң кестүп келгени таварылга эвес. Күш-ажылчы коллективтерде күш-ажылды организастаарын экижиткен болгаш сагылга-чурум айтырыы чаптыг шиитпирлеттинип турар. Ниити чедип алдынган чедиишкиннерни улам быжыглаар, алдынган темпти [illegible], улам шудургу ажылдаарын цех, бригада, ажылчын кижи бүрүзү хүлээнип турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң апрель (1984 ч.) Пленумунга чугаазын удуртулга болдургаш, бүгү күштү салдынган сорулгаларны амыдыралга [illegible] боттандырарынче угланган хемчеглерни ап эгелээн.

Транспорт цегиниң коллективи [illegible] пирлээринге социалистиг чарыш кескү черни ээлээр [illegible]. Ону организастаарын [illegible] ажылдары [illegible]. Чарыштың түңнелдери [illegible], мурнап турарларны көргүзүг самбыразынга чырыдып турар. Тиилекчи болган бригадага неделя түңнели-биле шилчиир вымпелди болгаш акша шаңналын тывыскып турар. Чарыштың мурнуку одуруунче С. Туровецтиң № 4 бригадазы үнген. Бригада ай планын доктаамал бүдүн чартык кылдыр күүседип келген. Комсомолчу-аныяктарның В. Штыгашевке удурткан бригадазы планныг онаалдаларын 120 хуу күүсеткен. Бо көргүзүглер кудулавайн, хүн келген тудум улам өзүп турары өөрүнчүг. Машина-техниканың ажаалдазын эки чорудуп турар, ажылынга харыысалгалыг чолаачыларга Г. Кар[illegible], М. Моңгушту, Н. Ми[illegible], В. Ооржакты хамаарыштырып болур.

[illegible] доктаамал бар курлавырларны [illegible] [illegible] чугула сорулга болуп [illegible]. Цех ам-даа [illegible] [illegible] [illegible] турар. [illegible] чарыш чүгүүр негелдеге четпейн турар. Чолаачыларның ажылдаа [illegible] чорук [illegible]. Ындыг болганда, оларның амыдырал байдалын экижидеринче угланган хемчеглерни алыры негеттинип турар.

Транспорт цегиниң ажылчыннары Совет Тываның 40 чыл оюн чедиишкиннерлиг уткуур дээш улам кедергей күжениг ажылдаар. Бар четпестерни чайладыр аргалар бар. Чыл планын ийи ай бурунгаар доозар дээн бедик хүлээлге күүсеттинер дээрзинге чигзиниг турбас.

Д. САНДАҢ,
цехте ээлчег механиги.

ТИИЛЕКЧИ БРИГАДА

Бай-Тайганың септелге-тудуг эргелелиниң комсомолчу-аныяктар бригадазы «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» девизтиг социалистиг чарышты баштап турар. Бирги кварталдың түңнели-биле бригада ВЛКСМ райкомунуң шилчиир вымпелин алган.

Эргелелдиң комсомолчу-аныяктар бригадазы (комсомол организациязының секретары Баян-оол Саая) 8 муң рубльдиң септелге-тудуг ажылдарын кылыр планныг турган, ону 19,9 муң рубль чедирген азы планын 236 хуу күүсеткен.

Бистиң корр.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

В. И. Лениниң төрүттүнгенинден хүнүнден бээр 114 чыл оюнга тураскааткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги 1984 чылдың апрель 21-де болган. Субботникке 157 миллион ажыг кижи киришкен болгаш заводтарга, фабрикаларга, тудугларга, совхозтарга, колхозтарга, транспорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының бүдүрүлгелеринге, а ол ышкаш хоорайларның, чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга ажылдаан. Баштайгы медээлерни ёзугаар алырга, беш чылдың фондузунга шупту 186 миллион рубль ажылдаттынган, 985 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрген.

Совет кижилерниң каң дег быжыг сырый каттыжыышкынын бистиң партиявыстың ленинчи угланыышкынын, СЭКП ТК-ның февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненкону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгааны оларның бир эп-сеткилдиг деткээнин Коммунистиг субботник бадыткап көргүскен. Субботник болза бедик сагылга-чурумнуң, болгаш организастыг чоруктуң көргүзүү болуп, бүдүрүлгениң курлавырларын тыварынга болгаш ажыглаарынга идиги берген, шалыпчы күш-ажылдың чайынналчак байырлалы болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу бедидер болгаш продукцияның болгаш ажылдарның бот-үнезин чартык хуу немей чиигедир талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге боттуг салдыышкын киирген.

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниигинге идепкейлиг [illegible] [illegible] [illegible] болгаш албан-хаакчыларга, Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга, бүгү кижилерге оларның эрес-шудургу болгаш чаагай күш-ажылы дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК илергейлеп тур.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ажылчы чоннарның күзээшкиннерин барымдаалааш, [illegible] [illegible] [illegible]. Москва хоорайның [illegible] 1941—1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга [illegible] [illegible] туразында [illegible] тургузарын шиитпирлээр.

Күш-ажылчы медээлер

ШЫНАРЫ ЭКИЖЭЭН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 3 КМК-да Ловсан-Шыырап Балданович Ооржактың удурткан бригадазы «Тыва» совхозта чурттаар бажыңның тудуунда ажылдап турар.

[illegible] 20 муң рубльдиң [illegible] [illegible]. [illegible] бүдүрүкчүлүү [illegible] ажыр 1 хуу өскен. Тудугнуң шынары экижээн.

Бригада «[illegible]» совхозта [illegible] Кан-оол Семенович Моңгуштуң бригадазы-биле чарыштыг. Бо ийи бригада Совет Тываның 40 чыл оюн [illegible] [illegible] ажылдап турар.

А. ДОНГАК.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ-БИЛЕ

Туранның септелге-тудуг эргелелиниң коллективи дөрт чылдың планныг онаалдазын Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур күүседир хүлээлгелиг ажылдап турар.

Эргелелдиң коллективи эрткен дөрт айларда ниити квартирларның 3 [illegible] [illegible]. [illegible] чурттаар бажыңның тудуун чорудуп турар. Эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи хоочун бригадир И. Ф. Неделинниң бот-орулга-чарылгалыг бригадазы бүгү коллективке экни үлегер-чижекти көргүзүп турар. Мурнакчы бызаңчылар Виктор Чирков, Николай Мамаев, Сергей Карманов, Виктор Ковалёв болгаш оон-даа өскелер үлүг-нормазын ажыр күүседип турарлар.

Эргелелдиң бригадаларында күш-ажылды чедимчелиг организастаанындан сагылга-чурум эки, планныг онаалданы, социалистиг хүлээлгени күүседири дээш бызаңчылар-даа, ыяш дилинкчилери-даа, чолаачылар-даа социалистиг чарышта киришкеш, күжениишкинниг ажылдап турар.

Бүдүрүлгениң хоочуну И. И. Питомцев баштаан ыяш дилинкчилериниң бригадазы апрельде база шалыпчы ёзу-биле ажылдаан. Бирги кварталдың планныг онаалдазын бригада 107 хуу күүсеткен.

Н. ООРЖАК.

Кижи бүрүзүнге чоок, билдингир

ЧОЛААЧЫЛАРНЫ СОРУК КИИРГЕН

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазы Кызылдың № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң [illegible] үлүг [illegible] болдуруп, соруг киирген. Ажылчын кижилер-биле ужуражылга, оларның амыдырал-чуртталгазы-биле таныжылга дээрге, бистиң [illegible] болгаш [illegible] кижи [illegible] [illegible] [illegible], оон амыдыралга чедиишкинниг [illegible] дег хамык-биле медереп билип тур бис.

«[illegible] — [illegible] [illegible]. [illegible]» деп эш К. У. Черненко [illegible] [illegible]. [illegible] Бистиң автотранспорт [illegible] [illegible] [illegible] Николай Юрин, [illegible] бар. [illegible] [illegible] бистиң [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ажылдап тур бис.

[illegible] ажылдааш [illegible] мен. Соолгу [illegible] бригадирлап тур мен. [illegible] аразында хоочуннар-даа бар. Оларның хөй кезии ажылынга кызымак, чогаадыкчы кижилер чуве. Эрткен айларда багай эвес ажылдаан бис. Чүък сөөртүлгезиниң планын 137, а сааттарын — 115 хуу күүсеттивис. Ынчангаш үстүнде ийи шалыпчы деп аттанган бригадаларны мурнай, тиилекчи коллективтерниң санынга кирдивис.

Эш К. У. Черненконуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Абакан биле Кызыл, Абаза биле Ак-Довурак аразынга улуг [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] ажылдаар бис.

И. ИВАНЕНКО,
Кызылдың № 3 АТБ-зинде чолаачылар бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

БИСКЕ ДОРТ ХАМААРЖЫР

Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле [illegible] эш К. У. Черненконуң [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] ажылчыннары-биле [illegible] [illegible] [illegible] эш К. У. Черненконуң [illegible] [illegible] СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң ацаа көдүргени айтырыглар күш-ажылчы коллективтерге, ажылчын кижи бүрүзүнге чоок, билдингир-дир. Ылаңгыя камналга болгаш ажылдың шынарының дугайында айтырыгларга делгерengeй-биле доктааганын бистиң бригада кежигүннери кончуг чүүлдүтзүнүп турар.

«Эки шынар дээрге, хөй-хөй чүүлдерден хамааржыр болгай. Ынчалзажок ажылдакчының ажыл-херекке хамаарылгазы, өскээр чугаалаарга, ажылчынның арын-нүүрү канчалза-даа бирги черниң одуруунда турары билдингир.

Ажылчыннарга, [illegible], [illegible], бедигге, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]» — [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] билдингир болур ужурлуг. Харысалга чок чорук дээш [illegible] гыы негээр херек» — деп, эш К. У. Черненко чугаалаан. Бо сөстер бистиң [illegible] бүрүзүнүң, бригада бүрүзүнүң ажылынга дорт хамааржыр-дыр. Ону ажылывыска удуртулга болдурары бистиң хүлээлгевис. Бистиң тудугжуларның ажылында бо талазы-биле четпестер база бар болгай. Ылаңгыя бистер, бригадирлер, тудуг-монтаж ажылдарының шынары дээш негелдени шыңгыы тургузар ужурлуг бис.

В. БОРБАК-ООЛ,
№ 48 тудуг эргелелинде бригадир.

ПЛАНДАН АЖЫР 10 МУҢ РУБЛЬГЕ

№ 81 тудуг эргелелинден Дыртык-оол Даржаевич Оюннуң дашчылар бригадазы 4 айларның тудуг-монтаж ажылдарының планын 112 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 119,3 хуу күүсеткен.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бистиң эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарларның бирээзи Д. Д. Оюннуң бригадазы. Олар эрткен дөрт айларда тудуг-монтаж ажылдарының планын 10 муң рубльге ажыр күүсеткен. Мында мурнакчы дашчылар Күвискаал Ооржак, Владимир Оңдар, Алексей Кара-Сал 2—3 аңгы мергежилдерни шиңгээдип алган, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Бо чылын ажыглаалга кирер объект — 444 орунну ниити чурттаар бажыңның тудуунда Д. Оюннуң бригадазы шалыпчы ёзу-биле ажылдап турар.

И. ХОХЛОВА,
№ 81 тудуг эргелелинде ажыл тевериниң болгаш шалың илдизиниң улуг инженери.

ШАПКЫНЧААН

Овур районда [illegible] капитал болгаш агар септелгезин ында [illegible] участогунуң коллективи шалыпкын чорудуп тур. Бирги кварталда 71 муң рубльдиң азы пландан ажыр 1 муң рубльдиң ажылдары кылдынган.

Өрүк тудуун кыска хуусаада эки шынарлыг кылганы дээш участок СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Коллективте бульдозерист Николай Сарыглар, чолаачы Алдын-оол Куулар планныг онаалдаларын 120 хуу чедир күүседип турар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

САКТЫЫШКЫН ЭЭЛЧЭЭ

Улуг Тиилелге хүнүнге тураскааткан сактыышкынның ёзулал ээлчээн Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыг-биле мөчээннерге Кызылда тураскаалга ВЛКСМ хооркому организастап эрттирген. Митингини ВЛКСМ Кызыл хоорkomунуң секретары В. В. Никитин ажыткаш, бистиң Коммунистиг партияның, Совет күрүнениң тайбың угланыышкынның политиказының дугайында, аныяктарның кол сорулгазы тайбыңны камгалаарынга улуг хуузун киириштирери болур дээрзин тургаалаан. Аңаа дайын киржикчизи В. Ф. Матсон, педагогика институдунуң башкызы коммунист М. П. Красильников болгаш оон-даа [illegible] [illegible].

Сактыышкын ээлчээниң митингизинге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, хоочуннар А. И. Пахомова, А. К. Ак-оол, М. В. Николаева, А. Г. Ефимов болгаш оон-даа өске фронтчулар, дээди, ортумак өөредилге черлериниң студентилери, профтехучилищениң сургуулдары, школачылар болгаш хоорайның чурттакчылары чыылган.

Школаларга, өөредилге черлеринге, бүдүрүлгелерниң [illegible] Тиилелге хүнүн [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible].

Бистиң корр.

ТАЙБЫҢЧЕ ЧҮТКҮЛ

Социализмниң аңы-дүмма чурттарының политиказы-биле сырый дугуруштунган Совет Эвилелиниң тайбыңга [illegible] политиканы дүшкүүрлүг чорукту чаңгырыкдырарынче, дайынны [illegible]дурбазынче угланган Тайбыңче чүткүлдүг социалистиг дем каттыжылгазының чурттары бүгү күрүне-биле кады ажылдажып [illegible].

Москвага дээди деңнелдиг [illegible] совет-польша чугаалажыышкыннарының түңнелдери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко болгаш ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң чугаалары [illegible] [illegible] [illegible] турар.

Социалистиг улуг күрүне [illegible] [illegible] Польшага стратегтиг чугула ужур-дузалыг болуп турарын Москвага болган чугаалажыышкыннарның түңнелдери бадыткаан деп, Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн. Бистиң идегелдиг оннуу — Советтер чурту-биле [illegible] [illegible] Польша Улус Республиказы [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] «ССРЭ-ниң болгаш ПУР-нуң аразында 2000 чылга чедир экономиктиг болгаш эртем-техниктиг [illegible] [illegible] узун хуусаалыг программазынга» [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ол программа [illegible] бадыткаан турар.

Москвага [illegible] [illegible] Польшаның [illegible] [illegible] [illegible] болдуруп турар деп, Варшава радиозунуң тайылбырында демдеглээн. Удур турушкуннуң америк империализмниң доктриназы делегейни дайынче чыгап турар амгы үеде, кажан Польшага [illegible] болгаш [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар деп, тайылбырда айыткан.

[illegible] [illegible] [illegible] эш К. У. Черненконуң [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар деп, ПУР-нуң телевидениезиниң тайылбырлакчызы демдеглээн. Ядролуг [illegible] курлусинериниң аразында тодаргай нормаларны боттандырар дугайында совет саналдың чугулазын тайылбырлакчы [illegible] [illegible].

Совет-польша чугаалажыышкыннарның түңнелдери социалистиг бүгү дем каттыжылгазынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болуп турар деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Ында ажылдажылганың стратегтиг угланыышкыннарының хөгжүлдезин хандырар хемчеглерни ажылдап кылырынче күжениишкиннерни мөөрээрнинге Москваның болгаш Варшаваның шиитпирлии Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттарга чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Делегей реакциязы болгаш Польшаның бодунда социализмниң дайзыннары ол чуртта экономиктиг болгаш политиктиг байдалдың кужениинге моондактаарын оралдажып турарын Москвага болган совет-польша чугаалажыышкыннарының үезинде демдеглээн-дир деп, Югославияның Танюг агентизи демдеглээн.

(СЭТА).

САЗЫН ЧОК, ЫРАКШЫЛ БИЛБЕС

Орус эртемден Александр Степанович Поповтуң радиону чогаадып тургусканынга алдар кылдыр 39 чыл мурнунда Радио хүнүн бистиң чуртувуста май 7-де демдеглээр кылдыр доктааткан. Сөөлүүредир барып бо хүн харылзааның бүгү адырларының — почта, телеграф, телефон харылзаазының, радио болгаш телевидение ажылдакчыларының чаңгыс болган байырлалы апарган.

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан эгелээш В. И. Ленин радиону информацияның күчүлүг чепсээ, пролетариаттың революсчу, чаартыкчы ажыл-чорудулгазының дээштиг пропагандизи кылдыр бедии-биле үнелеп, ону хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып чораан. Совет радио дамчыдылганың тургустунганы болгаш калбарып хөгжээни В. И. Ленинниң ады-биле тудуш холбаалыг. Совет Россияга, ооң политиктиг, хөй-ниити болгаш культура амыдыралынга радиону калбаа-биле ажыглаарының программазын В. И. Ленин ажылдап кылган. Радио дамчыштыр дамчыткан баштайгы чугаалар дугайында чедиишкиннерин көргеш, Владимир Ильич Ленин «саазын чок, ыракшыл билбес» массалыг солуну тургузар арга бар дээрзин өттүр көрген, радионуң келир үеде ажыын база тодарадып, ону «миллионнарның индири» деп адаан.

Ам бистиң калбак делгем Тереэн чуртувус, ооң ыраккы хоорайлары, суурлары, чурттакчылыг бүгү бүрүү хүнүнүң-не чүгле Москваның үнүн дыңнаар эвес, харын телевидение дамчыштыр ооң бодун көрүп турар апарган.

Бөгүн төп радио дамчыдылгазын сес программалар-биле чорудуп турар болгаш ооң иштинде тускай программаны Ырак Сибирьниң болгаш Ортаа Азияның чурттакчыларынга дамчыдып турар. Ол-ла программаны бистиң республиканың ажылчы чоннары база дыңнап турар. Бистиң чуртувуста радио дамчыдылгазы ССРЭ-ниң улустарының 67 дылдарында болгаш дашкыы чурттарның 70 ажыг дылдарында чорup турар. Радио дамчыдылгаларының программаларын хүлээп алыр радиоприемниктерниң саны чурттакчы чонда 70 миллион ашкан. Радио дамчыдылга четкизи ам чурттуң чурттакчы чонунуң 99 хуузун хаара тудуп турар болгаш радио дамчыдар точкаларының саны 75 миллион чедип турар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) болган ооң дараазындагы Пленумнарынга информацияның массалыг чепсээниң ролюн, ооң ажыглалын бедик деңнелге тургузарын онзалап айыткан болгай. Шынап-ла, бөгүн радио болгаш телевидение ажылчы чонуң коммунистиг кижизидилгезиниң, партияның ленинчи идеяларын ханызы-биле дүрген дээштиг пропагандалаарының күчүлүг чепсээ апарганын бистиң амгы амыдыралывыс бадыткап турар.

1962 чылга чедир радио дамчыдылгазының станциязы Тывага чок турган. Республика иштинге дамчыдылганы Красноярск хоорайның радиостанциязын дамчыштыр чорудуп турган болзувусса, амгы үеде Кызылдан болгаш Москвадан дамчыдылгаларны дөрт дыңнап турар апарган бис. Хонукта 61 шактыг дамчыдылганы кылып турар апарган. Чылдың-на чаа аппаратураны ап турарывыстың ачызында дамчыдылгаларның шынары база эки-жээн.

Бистиң республикада сес радиодамчыдылганың сес станциялары ооң иштинде бир метр чалгыглыг 4 станциялар дамчыдылганы шынарлыг, эки чорудуп турар. 1983 чылда Кызыл хоорайга күчүлүг чаа радиостанцияны ажыглалга киирген.

Ам республиканың районнарында аңгы-аңгы күштүг, чаа деригтелер-биле хандыртынган 57 радиобелдирлер ажылдап турар болгаш барык бүгү суурлар, хоорайларда 58 мун радио точкалары ажылдап турар.

Радио болгаш телевидениениң хөгжүлдези, ону улам сайзырангайжыдып турары эртем, техниканың болгаш культураның эң-не янзы-бүрү адырларынга чедиишкиннер болгаш информация талазы-биле солчулгаларны кылырынга калбак оруктарны ажыдып турар. Черниң кылымал спутниктерин дамчыштыр метеорология болгаш геология талазы-биле сан-түңнер, медээлерни чыырын, бистиң чер бөмбүрзээвистиң шуптузун хаара тудуп турар телевидениени база өске-даа улуг-улуг айтырыгларны сөөлгү чылдарда херек кырында шиитпирлеп турар апарган.

Совет телевидениениң хөгжүлдези 1931 чылда баштайгы доктаамал дамчыдылгалардан эгелээн. Амгы үеде чаңгыс программалыг дамчыдылга-биле чурттуң чонунуң 87 хуузу чурттап турар девискээрин, ийи программалыг дамчыдылга-биле Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң база Соңгу чүктүң чурттакчыларының 70 хуузун хаара тудуп турар. Бо чылдың эгезинде чуртка дамчыдылга кылыр 4000 ажыг телестанциялар, спутниктен дамчыдылга хүлээп алыр 90 хире «Орбита» станциялары ажылдап турар. Харылзааның спутниктиг системалары Төп телевидениениң дамчыдылгаларын Совет Эвилелиниң кайызында-даа Москвадан бүгү чурттакчылар хүлээп алыр. Москвадан бүгү чурттакчыларже дамчыдылгалар арганы берип турар. «Экран» болгаш «Москва» дээр системалар дамчыштыр хүлээп алыр 1500 ажыг станциялар бар. Оларның саны моон соңгаар улам-на өзер. Ындыг-ла үр эвес үе эртпесе телевидение техниказынга чаа ажыдыышкыннар ажыглаттынар. Чижээ, анаа «калбак» экранныг телевидениеден стереоскоптуг, өңнүг телевидениеже шилчип турар апарган. Ол ышкаш кассеттиг телевидение көрүкчүлерге солун болур. Телевизорларга улуг эвес аппаратты кошкаш, сонуургаан программаларны бижиткеш, катап база үндүрүп көрүп болур. Кабель (демир уделин) дамчыштыр көөр телевидение дыка таарымчалыг байдалдарлыг. Ынчан телевизорларлыг кижилер боттарының приемниктерин янзы-бүрү сорулгаларга ажыглаар болу бээр.

Тывага телевидениеге онзагай болуушкунунуң бирээзи эрткен чылдың декабрьда ДА-ЗЦТ дээр өңнүг телевидение көргүзүүн ажыглалга киирген болур. Ам Тываның чонунуң 47.4 хуузу өңнүг телевидение дамчыдылгазын көрүп турар апарган.

Радио болгаш телевидение хөгжүлдези ам-даа уламчылаар. Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур Улуг-Хемниң Ак-Талга, Ак-Турутга, Бии-Хемниң Ленинка, Суш болгаш өске-даа 15 суурларга «Экран» системаның хүлээп алыкчылары тургустунар.

Радио болгаш телевидение талазы-биле техниктиг билиг-мергежилн бедик инженер-техниктиг кадрларның база дамчыдылгалар талазы-биле дуржулгалыг кадржаан специалистерниң саны чылдың-на немежип турары өөрүнчүг.

Оларга радиодамчыдылга болгаш үн бижиир цехтиң улуг инженери С. Елизарьев, бүдүрүлге лабораториязының улуг инженери И. Галиулов, улуг электромеханик А. Хертек, зональ инженери Б. Люндуп, үн бижиир оператор Б.-У. Куулар болгаш оон-даа өскелер хүлээзинген ажыл-херекке идепкейлиг, ак сеткилдиг чоруун көргүзүп ажылдап турарлар.

Тывага телевидениени улам ыңай хөгжүдериниң база бир кезээ болза республиканың барыын районнарынче баштай Шагаан-Арыгга чедир, ооң соонда Кызыл-Мажалыкка чедир радиореле шугумнарын тудканы болур. Бо чылдың апрельде Чадаана — Хандагайты аразынга радиореле шугумун ажыглалга киирген. Ам телевидениениң ийиги программазын Улуг-Хем районундан аңгыда Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр районнарының чурттакчылыг черлери база Ак-Довурак хоорайның дагдүгү тывыкчылары көрүп турарлар.

Республиканың чурттакчы чонун долузу-биле телевидение көөрүнче хаара тудар сорулга-биле 1976 чылдан эгелеп «Экран» дээр ретрансляторну тургузуп эгелээн. «Экран» деп приемник тургузуглуг баштайгы ретрансляторлары Туран хоорайга, Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозка тургускан. Оларның саны ам республика девискээринде 50 ашкан. Республиканың чурттакчы чонунуң 91 хуузу Төп телевидениениң бирги программазын көрүп турар. Ам сорулга болза, Тываның чонун Бүгү-эвилелдиң ийиги база тус черниң телевидение программалы-биле долу хандырары болур.

Үстүнде чедиишкиннер дээрге сайзырангай социализмниң үезинде эртем-техниктиг революцияның шапкын хөгжүлдезиниң ачызында, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги ада сагыш салыышкынының ачызында болган дээрзин бистер, радио болгаш телевидениениң инженер-техниктиг ажылдакчылары, бистиң мурнувуста сорулгалар, шиитпирлээр айтырыглар ам-даа хөй дээрзин утпас ужурлуг бис. Амгы үениң, ылангыя СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.), февраль, апрель (1984 ч.) Пленумнарының негелделеринге дүүштүр база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугааларында айыттынган түңнелдерни үдуртулга болдуруп ажылдаар ужурлуг бис.

О. ШИРИНДУУ.
Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы.

Совет Тываның 40 чылынга уткуй чорup орар харылзаачылар бо чылдың социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир дээш бар аргакуралдарын моондиге. Кызылдың харылзаа белдириниң башкарыкчыларының дугайы сөөлгү чылдарда хоорайда үш программалыг шугумну ажыглалга кииреринде дээскан. Ам кызылчылар тускай — үш программалыг репродукторларны бажыңынга салып алгаш, күзээн программазында дамчыдылганы дыңнап болур.

Аңаа болгаш радио дамчыдылгазын экижидеринге цехтиң хоочун ажылдакчылары Николай Медведев болгаш харылзаа шугумунда барык 32 чыл ажылдап келген коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы электромеханик Агафья Полева оларның улуу улуг.

ЧУРУКТА: Кызылдың харылзаа белдириниң радио цегиниң ажылдакчылары А. Полева биле Н. Медведев.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Еврей автономнуг областың тургустунганының 50 чылы

Хабаровск крайның девискээринге, Амурнуң улуг шынаазының районунга Еврей автономнуг область 50 чыл бурунгаар тургустунган. Амгы үеде ында барык чээрби националдарның төлээлекчилери чаңгыс ай найыралдыг өг-бүле кылдыр чурттап турар.

Үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйы бедик темпилерлиг хөгжүп турар. Кол үлетпүр бүдүрүлге чери — «Дальсельмаш» завод область төвү Биробиджан хоорайда тургустунган болгаш тараа, рис, силос ажаар комбайннарны бүдүрүп турар. Силос кылыр трансформаторлар бүдүрер завод Биробиджанда база тургустунган болгаш ооң бүдүрген продукциязы бүгү чуртта сурагжаан. Ол хоорай амгы үеде Ыраккы Чөөн чүктүң чиик үлетпүрүнүң база улуг төвү болуп турар.

Черниң казар байлаа областа база арбын: ак-коргулчунну, демир рудазын болгаш өске-даа чүүлдерни казып турар. Малохинганиның байлак черинин баазазынга тургустунган «Хинганолово» комбинат — Ыраккы Чөөн чүктүң өңнүг металлургиязының мурнакчы бүдүрүлгези.

Автономнуг область — Хабаровск крайда тараалаң чер. Ооң шөлдеринде тараа культураларын, сояны, картофельди, ногааларны өстүрүп турар.

Биробиджан хоорайда областың ийи солуннарын парлап турар: ийи дыл кырынга «Биробиджанер штерн» болгаш орус дыл кырынга — «Биробиджанская звезда». Тус черниң радиозу бодунуң дамчыдылгаларын база ийи дыл кырынга чорудуп турар. Областың чурттакчылары телевидение дамчыдылгаларын Москвадан болгаш Хабаровск хоорайдан, а ол ышкаш «Интервидениениң» дамчыдылгаларын көрүп турар. Биробиджанның Улусчу еврей хөгжүм-шии театрының шиилерин чурттакчылар улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Областа 200 библиотекалар бар. Орус, делегей классиказының чогаалдарын, еврей чогаалчылар Шолом-Алейхемниң, Ицхок Перецтиң, Менделе Мойхер Сфоримниң, совет еврей литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Ошер Шварцманның номнарын ол библиотекаларда делгээн.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедиишкиннери дээш Еврей автономнуг область Ленин орден-биле болгаш Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаткан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Биробиджанның ук-трикотаж фабриказы бодунуң продукциязын бистиң чуртувустуң 400 ажыг коллективтеринге чорудуп берип турар
ЧУРУКТА: ук-трикотаж фабриказының даараныкчы-моторизи СЭКП обкомунуң кежигүнү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Е. К. Арнаполина бодунуң өөреникчилериниң аразында.
В. ТАРАБАЩУКТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы.

САРГЫГА УДУР ДЕМИСЕЛ

Бир эртен диспетчерге чеде бээримге, совхоз директору мени келдирткен болду. Чеде бердим. Директор-биле кол инженер кады олур. Мени чанынга олурткаш, мынча дидилер:

— Мал эмчилериниң, зоотехниктерниң чаңгыс машиназы чедишпес-тир. Удавас саргыга удур эмнээшкин эгелээр. Ону чорудары-биле 10 кижи кежигүннүг звено тургустунган. Түр када сени бижиглээн машинача звено кежигүннерин сөөртүр кылдыр дериир деп шиитпирледивис.

Чөпшээрешкеш, кидистер, машина шывыы алгаш, машинаның кузовун үгенттеп алдым. Ол хүнден эгелээш бо хүнге чедир мал эмчилери зоотехниктер-биле хүннүң-не малчын кодааннарны кезип, оларның малын эмнеп тур бис. Звено кежигүннери хойларның-даа, хураганнарның-даа дүктериниң аразынче эмни сиинр чаап, эмнээшкинни шынарлыг чорудуп турарлар.

К. МОНГУШ,
«Коммунизмче орук» совхозтуң чолаачызы.

Чер-чер Советтеринде

ЧАА НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮР

— Районнуң экономиктиг болгаш социал-культура хөгжүлдези отчёттуг үеде чамдык бурунгаар базымнарлыг болган — деп районнуң [illegible] даргазы И. У. Усеун демдегледи. Район Совединиң болгаш ооң күүсекомунуң ажылының планнын хаая, бодамчалыг тургузуунуң түңнелинде, ооң организас-массалыг ажылы шынарлыг эки эвес жээн. Район Совединиң сессиялары, күүском хуралдары хоойлунуң негелделеринге дүүштүр, чогуур хуусаалары эртип турган. Аңаа экономика, социал-культура хөгжүлдезинге хамааржыр 273 айтырыгларны чугаалашкаш, шиитпирлерин хүлээп алган. Отчёттуг үеде Советтер биле чоннуң харылзаазын улам күштелдиреринче угланган масса-политиктиг болгаш организакчы ажылдарны күүседип эккелген. Мынаа районнуң кезээ Советтериниң депутаттары, ооң доктаамал комиссиялары улуг рольдуг болган. Эрткен чылын район Совединиң 58 депутады округтарынга ийи удаа отчёдун берген. Депутат хүлээлгезиниң, даалдырган ажылын ак сеткилдиг күүседип чоруур, соңгукчуларының негелде, хомудалдарынга дыңнангыр, сагыш човангыр депутаттар база хөй. Оларга саанчылар Александра Баларчы, Клара Оюн, хойжулар Иван Данзурун, Василий Аракчаа, Бидчеймаа Бопуймаа, садыгжы Зинаида Лапаа, башкы Чооду Херелмаа дээш оон-даа өскелер хамааржыр. Мындыг депутаттарның кызымаккай ажылының түңнелинде оларга киирген чагыгларның 75 хуузу күүсеттинген.

Чер-чер Советтериниң чорутканы организас-массалыг ажылының түңнелинде район 1983 чылда экономиказының кол адыры — мал болгаш чер ажылынга чамдык эки көргүзүглерни чедип алган: курунеге эът садарының планын 102.2 хуу, сүттүүн — 105.6 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйлардан «Тес-Хем» совхоз малдан алыр продукцияның күрүнеге садарын, малдың баш санын өстүрериниң планнарын бүгү чүүлдери-биле күүсеткеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Сүттү бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планын «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазы ажыр күүсеткен. Оон-биле кады «О. Шынаа» совхозта Биче-оол, Доңгак, Чооду, «Кызыгаар» совхозта Эрендей оларга удурткан хойжу бригадалар «Тес-Хем» совхозтуң Ү. Шынаа салбырында өшкү кадарчыларының Кочанайга баштаткан бригадазы ажылга эвээш чарыгдалды үндүргеш, планнарын чедиишкиннг күүсеткеннер. Совхозтар эрткен чылын мал чеми белеткээрин база чүгээр организастаан. Ол дээш СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобпчөвүлелдиң ВЛКСМ обкомунуң шилчилир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Район Совединиң күүсекчи комитеди улус ажыл-агыйын үдуртур талазы-биле бодунуң эргезинге кирип турар янзы-бүрү айтырыгларны партия болгаш чазактың үндүрүп турар директиваларынга дүүштүр шиитпирлеп келген. Чедип алган чедиишкиннер-биле кады чөргелешкир чамдык четпестер бар. Ниитизи-биле сөөлгү чылдарда районнуң совхозтары мал, чер ажылының кескү сайзыралын ам-даа чедип шыдавайн келген. Ниитиниң малының баш санының өзүлдези чок, ооң продуктулуу чавыс хевээр артып турар. Ооң чылдагааны — мал ажылында ажылдап турар чамдык кижилерниң харысаалга чок чоруунда.

Билдинмес чылдагааннар-биле хөй мал чидип, өлүп турар. 1982 чылда турганынга деңнээрге 1983 чылда шээр, бода малдың баш саны кызырылган. Мында кол-ла чылдагаан — ниити кодааннарда турар төрүүр малдың чогуур нормазындан кудулаанында. Өске чүвүк малдарның хуузу база-ла ол чижектиг куду деңнелде.

Малдың продуктулуунун чавыс бооп турарының чылдагааны, районда уксаажыдылга ажылын экижитпейн келгенинде. Район 1983 чылда дүктүг бүдүрер болгаш күрүнеге садар планын күүсетпээн. 1983 чылда 365 бода мал, 7443 шээр мал, 78 чылгы өлген. Эрткен чылын совхозтар ниитизи-биле төрүүр 100 баш малга онаашкыр 73 былаажыр 75 анай, хураганнар 61 кулунну камгалап алган. Бир инектен 562 кг сүт, бир хойдан-на 1.6 кг дүк кыргып алган, бо дээрге аажок куду көргүзүг болур.

Ниитиниң малының семиртилгезин ажыл-агыйлар шын организастап шыдавайн келген. Ооң түңнелинде күрүнеге садып турар малдарның дириг деңнели куду. Чижээ: «Кызыгаар», «О. Шынаа» совхозтарның күрүнеге саткан бода малының 22—23, шээр малдың 33—35 хуузу ортумактан куду күштүг болган.

Мал ажылын хөгжүдериниң магадылалы чер ажылы болур. Бо адыр районда карылгалыг бооп артып турар. Ооң чылдагааны — агротехниктиг эртемге үндезилээн чаа аргаларны, чаа техниканы, чепсек-херекселдерни совхозтарның кошкак шиңгээдип ап турарында. Тус черниң байдалдарынга дүүштүр хөрзүн камгалалын чорудуп, чер ажылынга зона системазын ажыглаар болза чыл санында эки дүжүттү өстүрүп ап болур арга бар. Совхозтар суггаттыг черлерин чедир ажыглавайн, чайгы чер ажыглалгазын чогуур хуусаазында чорутпайн, шөлдерге чемишчидилгени чөп чарыгдавайн турар.

Совхозтар бүдүрүлгезинге кол рольду техника ойнап турар болганда, оларны чөп ажыглаар херек. Ынчалза-даа бо ажыл база мында негелдеге четпес. Бо чижек чүнү чугаалап турарыл дээрге, ажылдың ажыктыг эвээш, чарыгдал хөй болуп турар дээрзин көргүскен. Ынчангаш совхоз бүдүрүлгезиниң мурнунда салдынып турар кол сорулга болза, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүгүн планнаанындан 1 хуу өстүрер, продукцияның өртүнезин 0.5 хуу немей чиигедир дээн даалгазын бар курлавырларын ажыглап тургаш күженишкинниг күүседири болур.

Чону чедип алырынга Советтериниң организакчы ажылын, масса-политиктиг ажылын улам экижидери, ооң стилин болгаш методун улам сайзырангайжыдары негеттинер.

Бо четпестер-биле үзеш чок демиселди чорудары район, кожээ Советтериниң, ооң депутаттарының кызымак хүлээлгези болур, мичангаш Советтерниң ниити чыыл-чорудулгазының үезиниң чаа негелделеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга база Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазының үезинде чугаазында киирген айтыышкыннарга, түңнелдерге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа эрткен сессиязының негелделеринге дүүштүр ажылдаарын депутаттар хүлээнип турар.

Э. ЧООДУ,
М. ТИРЧИН

АРАЗЫНДА ЧАРЫШПЫШААН

Коллектив бүрүзү мурнакчыларлыг. Чадаана хоорайның курстрахование инспекциязынга баргаш, ооң ажыл-ижи-биле таныжар болзуңарза, коллективтиң мурнакчыларынга Л. С. Баазаң, В. К. Ооржак удурткан № 4, 1 бригадаларны, участок инспектору З. К. Сааяны, хоочун ажылдакчылар З. Н. Смирнованы, С. К. Ойдупту адаар.

Бо чылдың бирги кварталының түңнелин үндүрген инспекция ажылдакчыларының ниити хуралынга 6 бригада аразында социалистиг чарыштың тиилекчилеринге Лариса Сергеевна Баазаңның удурткан № 4 бригаданы база катап адаан. Инспекцияның коллективтери шупту бригада аргазы-биле ажылдап турар. Ынчангаш бригаданың кежигүннери чаңгыс кижи дег демиглер. Ооң уламындан айның, кварталдың планныг онаалдалары эки көргүзүглерлиг күүсеттинип келген.

Инспекцияның № 4 бригадазын хоорайның АТБ-зинде, үлетпүр-комбинадында, № 3 КМК-да бижыглаан. Агентилер ук бүдүрүлге черлеринге барып, страхованиениң ачы-дузазын тайылбырлаар агитас-массалыг ажылды эки чорудуп турар. Үстүнде бүдүрүлге черлеринден страхованиениң янзы-бүрү хевирлеринге камгалалдыг кижилер хөй болуп турары таварылга эвес. Ол-ла бригаданың участок инспектору З. К. Саая участок инспекторларының аразында чарышка бирги кварталдың түңнели-биле тиилээн.

Бригадаларның социалистиг чарыжы Совет Тываның 40 чылынга тураскааттынган. Ооң негелделери хөй талалыг. Ону күүсетпишаан, бригада бүрүзү чурттакчы чон ортузунга тайылбыр ажылын багай эвес чорудуп келген.

Камгалалдың хуусаазы төнер чоокшулаан, ол дугайын ооң ээзинге дыңнадыр үе келирге, агентилер дыңнадыгны адрестерже ай бүрүнгаар чорудуптар. Чеже кижи камгалаткан түңүнүң хуусаазы келирге, ол акшазын мөөңү-биле албаан дээр. Уруглар камгалалы кылдыртып алган өг-бүле оглу азы кызы он сес хар чедерге, оларга белээн страхование албаның дамчыштыр бээр. Ол дээш та чеже кижи «четтирдивис» диваэн дээр! Ол — агентилерниң ажылының түңнели.

Бо чылдың бирги кварталында инспекцияның ажылдакчылары шупту эки ажылдаан, хүлээлге күүсеттинген. Камгалалдың планы хевирлер аайы-биле күүсеттинген. Чижээ, эки тураның, амытын камгалалының талазы-биле квартал планы 102,5, 102,6 хуу, озал-ондактан, транспорт айыылындан камгалалыны — 105,5, 110,3 хуу күүсеттинген. Кол көргүзүглер бо. Ынчангаш бирги кварталдың ниити планныг онаалдазын инспекцияның коллективи 112,8 хуу күүсеткеш, эки ажылдааннар.

Эрткен чылдың дөрткү кварталында коллективтиң ажылдакчылары демниг ажылдааш, курстрахование инспекцияларының аразында республика социалистиг чарыжынга бедик түңнелдерлиг болган. Ынчангаш ажылдакчы, бригада бүрүзү улам эки ажылдап, 1984 чылда ажылдың темпизин кошкатпазын дугурушкан.

В. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЫН КООР

Бистиң «Искра» совхозтуң тараазының дүжүдү чылдың-на эвээш болуп турар. Ындыг турбуже минералдыг чемишчидилге ажыглаттынмайн черде токтуп чыдар. Эрги даш гаражта чүс тонна ажыг чемишчидилге бар. Ону оон арыглаары безин бергe, шуптузу даштальн калган.

Бо чылын хову-трактор бригадазының турлаанда чаа склад туткан, ооң ишкиндери кылдынмаан. Ооң уламындан аңаа чыткан чемишчидилгени Григорий Хомушкуның бир, Сат Дамбаның ийи, Ондар Нарын-оолдуң үш баш инээ чигеш, хораннадып өлген. Чемишчидилгениң ажыын коор турувук, кигарага таварышып тур бис. Совхозтуң дирекциязы болгаш тускай эртемниглери бо талазы-биле чүнү бодап турар ирги?

Х. ДАМДЫН-ООЛ.

ХАЙЫРААН КАРТОФЕЛЬ

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң ногаажылары эрткен чылын кужениишкинниг ажылдаанының түңнелинде картофельдиң багай эвес дүжүдүн өстүргеннер. Ынчалза-даа картофель ажаап алыр чаңгыс комбайнны септээри уттуиндурганындан күзүн ол-бо чадажып турда, соок дүжүп келген. Чаагай дүжүттүн чүгле чамдык кезиин ажаап четтиккен. Чүү-даа болза, 100 тонна ажыг картофель алдынган. Ону кыштадыр чылыг склад база чок. Совхозтуң дирекциязы буу-хаа бир тудуг бригадазы-биле 100 тонна картофель кирер кишкир подвал кылыр шаннал-төлевирлиг керээ чарган. Ынчалза-даа тудугжулар тудугну шала-соора кылгаш, хөй акшаны алгаш, удаваанда чана берген. Чедир кылдынмаан чүүлдерин совхозтуң тудугжулары хөй күш үндүрүп тургаш, кылырга чүгле 50 тонна картофель кирген, арткан 50 тонна ажыг картофельди карак ажыт эрги подвалче уруп каан. Хөйнүң караа көскү, чажырып каан үүже коступ келген. Хайыраан картофель ирип, чыдып калган.

Ам совхозка 90 тонна картофель үрезини херек. Директор Х. Монгуш Саян артынче 10 ажыг хонук чорup келгеш, 70 ажыг тоннаны улуг өртек-биле алыр болган. А ону сөөртүп алырынга, ооң өртээ-биле деңге, хөй чарыгдал үнер болгай. Совхоз чаңгыс бо чылын эвес, чыл бүрүзүнде Саян артындан үрезиннеп, хөй акша-төгериктн чарыгдап келген. Кым буруулуг ирги?

А. АДЫГ.

„Шынга" харыы

«ХӨНДЕЛЕҢЧЕ КӨРҮҢЗЕ»

«Шын» солунга ындыг аттыг материал бо чылдың февраль 28-те парлаттынган. С. Куударның суггаттыг черлерни четче ажыглаар дугайында саналы чөптүг дээрзин Барыын-Хемчик райкүүскомунуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **М. Кара-Сал** дыңнаткан. Оон ынай ооң бижээни:

«Хөнделең-Аксында 350 гектар черни «Барлык» совхоз мал чемнери таарыырынга ажыглап турар. Ук шөлдү оон улгаттырар, аңаа суггарылга системазын эде кылыр талазы-биле чагыгны суг ажыл-агый төлевилел институдунга киирерге, ол черниң суу кызыы, аңаа ук-дурген чарыгдал эгиттинмес дээн. Ынчангаш ук черни сугнуң шаа-биле долу ажыглаары чугула».

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч а р л ы ы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенин демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омунээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Сергей Шожутович **Артына** — районнуң склад эргелекчизи.

Чимис Кужугетовна **Кужугет** — районнуң повары.

[illegible] Дойнакаевна **Очур** — районнуң техажылчызы.

Калдарбай Хертековна **Хертек** — Шуйнуң кадыкшылга школазының повары.

Лажий-оол Конгарович **Хомушку** — харылзааның Кызылда ажыглал-техниктиг белдиринин электромонтеру.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Ника Васильевна **Бышева** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кладовщик инструменталщиги.

Анастасия Кузьмовна **Ильина** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың АХК-ның контролеру.

Бичии-Уруг Комбуевна **Комбуй-оол** — ИХК-ның таңныыл килдизиниң контролеру.

Очур-оол Барыкыевич **Монгуш** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хаван ажаар комплексиниң ажылчыны.

Шилов Чадамбаевич **Ооржак** — Хөнделең сес чыл школазының башкызы.

Алексей Александрович **Устюгов** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың механиги.

Эмилия Карповна **Филькова** — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың машинизи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Иван Тимофеевич **Винокуров** — Сельхозтехникуркомитеттиң Чадаанада транспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Чыргтыынай Тажеевна **Донгак** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Оппаа Кара-Дашовна **Иргит** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Ак-оол Тембирелович **Кара-Сал** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сендин Доктаковна **Кара-Сал** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Мандыраачы Тамбаевич **Куулар** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Очунаа Санчыевна **Куулар** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Виктор Афанасьевич **Курицын** — райпо ажылчыны.

Александр Сандыкович **Ландык** — Хайыракан суурда пенсионер.

Бюрбю Болчанович **Монгуш** — Сельхозтехникуркомитеттиң Чадаанада транспорт бүдүрүлгезиниң механиги.

Ныыт Хүрен-ооловна **Монгуш** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Чүчүнай Мандыпеевна **Монгуш** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чолдак-оол Улар-ооловна **Ондар** — ИХК-ның таңныыл килдизиниң ажылчыны.

Седен Ламаевич **Ооржак** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Мария Евменовна **Песегова** — Сельхозтехникуркомитеттиң Чадаанада районнар аразының бүдүрүлге каттыжыышкынының ажылчыны.

Кара-Хуна Самбууевна **Самбуу** — Шеми суурда пенсионер.

Осур Шыырапович **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң тракторизи.

Бичии-Уруг Бегиевна **Тюлюш** — «Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Өглүге Анзатпайович **Тюлюш** — Чадааның АТБ-де ажылчын.

Адышаа Агбакаевич **Ховалыг** — Чыраа-Бажы ортумак школазының башкызы.

Майбаа Монгушевна **Холчукпен** — Бажын-Алаак суурда пенсионер.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Владимир [illegible] **Белоножков** — «Сукпак» совхозтуң чолаачызы.

Елена Тимофеевна **Булгакова** — Сукпак ортумак школазының башкызы.

Зоя Филипповна **Бушина** — Черби ортумак школа-интернадының башкызы.

Мария Платоновна **Козгова** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Седип Конгелдеевна **Кыргыс** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Лукерья Семеновна **Макарова** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Владимир Михайлович **Маркелов** — Элегес-Аксының хана материалдары заводунуң слесары.

Алексей Никифорович **Митрошкин** — Элегес-Аксының хана материалдары заводунуң слесары.

Анастасия Яковлевна **Михайлова** — Черби суурда пенсионер.

Девек Кыйнаар-ооловна **Монгуш** — «Тиилелге» совхозтуң саанчызы.

Фаина Ивановна **Окладникова** — Черби ортумак школа-интернадының ажылчыны.

Мария Константиновна **Пахомова** — Сукпак ортумак школазының башкызы.

Григорий Терентьевич **Сурыкин** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Алексеевна **Тупицын** — Черби дузалаа сес чыл школазының кижизидикчи башкызы.

Монгул Чылыевич **Тюлюш** — «Тиилелге» совхозтуң малчыны.

Мария Сергеевна **Шипунова** — Терлиг-Хаяның № 3 столовазының повары.

Екатерина Михайловна **Яковлева** — Сукпак ортумак школазының башкызы.

БИЙ-ХЕМ РАЙОНДАН

Андрей Тимофеевич **Виговский** — Тураннның ыяш ажыл-агыйының кол бухгалтери.

Лидия Михайловна **Габитова** — Тураннның № 1 ортумак школазының башкызы.

Ефросинья Ивановна **Губанова** — Тураннның № 1 ортумак школазының башкызы.

Мария Кирилловна **Макеева** — Тураннның № 1 ортумак школазының башкызы.

Михаил Тихонович **Новиков** — «Новосибирскдорстрой» трестиниң № 833 тудуг эргелелиниң чолаачызы.

Дмитрий Силеверстович **Петерманов** — Тураннның ыяш ажыл-агыйының лесниги.

Монгуш Дамбанович **Серен** — Сесерлиг сес чыл школазының интернат эргелекчизи.

Лидия Самбуевна **Торуг-оол** — Сесерлиг сес чыл школазының интернадында кижизидикчи башкы.

Хельми Эвертьевна **Шутова** — райпо бухгалтери.

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Бора-Булат [illegible] **Куулар** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Мараан Тывааажаповна **Монгуш** — «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Маннай-оол Сырбааевич **Ондар** — Алдан-Маадыр ортумак школазының башкызы.

Александра Семеновна **Ооржак** — Алдан-Маадыр ортумак школазының техажылчызы.

Дыштык Донгатовна **Ооржак** — Алдан-Маадыр ортумак школазының техажылчызы.

Зоя Доржуновна **Суван** — Алдан-Маадыр ортумак школазының башкызы.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Алексей Степанович **Андреев** — Тываның электри четкилериниң Бай-Хаакта участогунуң электромонтеру.

Тамара Николаевна **Анискевич** — «Тывакобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң машинизи.

Полина Ивановна **Анучина** — Элегес ортумак школазының башкызы.

Вера Ивановна **Артепова** — Владимировка ортумак школазының башкызы.

Николай Иванович **Астахов** — ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажылчыны.

Любовь Степановна **Белкова** — Хову-Аксы суурда участок [illegible] агентизи.

Анатолий Егорович **Калентьев** — Тываның электри четкилериниң Бай-Хаакта участогунуң электромонтеру.

Виталий Алексеевич **Калинин** — Тываның электри четкилериниң электромонтеру.

Александра Степановна **Лебедева** — «Революцияның чалбыызы» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Тимофеевна **Медовикова** — Хову-Аксының эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Николай Сергеевич **Молодых** — Кызылдың ажыглал-техниктиг харылзаа белдириниң электромонтеру.

Анай-мыс Аныс-ооловна **Монгуш** — Элегес ортумак школазының техажылчызы.

(Уланчылыг).

Севастопольду хостааның 40 чылынга

МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДУГАЙЫНДА САКТЫЫШКЫН ОҢМАС

Дөртен чыл мурнунда, 1944 чылдың май 9-та, орус алдарның хоорайы Севастопольду дайзындан хосташкан. Оон маадырлыг камгалакчылары ону дөртен бир, дөртен ийи чылдарда чүс б е ж е н хонук иштинде камгалап келген. Крым чартык ортулукту долузу-биле арыглаарынга совет дайынчылар 35 хонукту үндүрген, а Севастопольдуң бодун хостаарынга 5 хонук [illegible] Ада-чуртунуң Улуг дайынының база бир операциязы шак ынчаар чайынналдыр доозулган.

1943 чылдың төнчүзүнде Перекопка турк моондакты чаза шаапкан база хары утда Сивашты кежкен соонда, бистиң дайынчыларга Крымның ханызынче улам ынай бурунгаарлаар пландарны тургусчулган. Ол-ла чылдың күзүнүнде бистиң шериглеривис Керчь чартык ортулукка база бир пландарны тургускан. Ынчангаш дайзын кургаг таладан бузулеткен. Кара далай флодунуң корабльдери болгаш [illegible] дайзынның ырак [illegible] турган.

Ынчан торпеда катерлериниң бригадазын командылап турдум. Новороссийскини маадырлыг [illegible] катерлер Геленджик чоокта базаланып доктаамал турган. А фронт улам-на ырап бар чорду. Ажыл далай шериглери ңделдежип хөделип турган, флоттуң ынаар чүглү түлчүүшкүннер болуп турган черлерже чоокшуладыр көжүп келген.

Чогум-на харын ынчан фронтуже чоокшуладыр, дайзындан хосталган Скадовскиже көжер деп бодал тывылган. Оон ынчаар бо тандыраргыл? Крымны долгандыр чоруур ужурлуг турган, ады торпеда катерлериниң аваала ырадыр чоруурундан үш катап хире ырак [illegible] эртер алаар.

[illegible] ынчаар шиитпирледивис: он бир катер шуптту торпеда албайн аъттаныр. торпеда аппараттарынга кывар чүүл-дүг доскаарлар ап алыр. «Катюшалар»-биле чепсегленген ийи катерге чүвени канчап билир дээш. 24 реактивтиг снарядтарны артты-рып каан. Оон аңгыда, палубаларга кывар чүүлдүг доскаарларны база салгылап каан.

[illegible] командылал [illegible] ынчангаш 1944 чылдың март 6-да катерлер далайже үнүпкен. Ол кедергей берге болган айыылдыг [illegible] Совет Эвилелиниң Флодунуң адмиралы И. С. Исаков мынча дээн: «Кара далай флодунуң кайгамчык операцияларының бирээзи болза, торпеда катерлериниң каттыжыышкыннарын Кавказта базалардан Каркинит [illegible] чаңгыс-биле [illegible]»

Черби алды шак [illegible] [illegible] катерлер Скадовскиже чедип келген.

Апрель эгезинде армия генералы Ф. И. Толбухинниң командылааны 4-кү Украин фронтунуң шериглери база А. И. Еременкоюң командылааны Приморьениң тускай армиязы Кара далай флоду-биле база Крымның партизаннары-биле кады Крымны гитлерчилерден хостаар талазы-биле операцияны эгелээн. Шаап халдаашкын күштүг болгаш [illegible] Керчь, Симферополь, Евпатория кыска хуусаада хосталган. Дайзын Севастопольче аткаарлап турган, ол аңда бистиң шериглеривисти доктаадырын бодаан.

Ынчалза-даа политарның болгаш батальоннарының шаап-халдакчы сорук күштүг болган. Орус [illegible] черн — Севастопольче чаза буулгап кирер дээш дайынчылар [illegible] Апрель 15-те [illegible] дайзынның даштыкы камгалалынга үнүп келген.

Ол үш катап камгалалды [illegible] Сапун даанга турган. Мында [illegible] траншеяларны [illegible] тениг [illegible] Дайзын Севастопольду [illegible] [illegible] Оон камгалалының километр [illegible] чер-бүрүзүнде [illegible] 63 [illegible] болгаш [illegible] турган.

Немец-фашистиг шериглерниң командылакчызы генерал-полковник Альмендингер солдаттарын [illegible] «[illegible]» [illegible] фюрерниң омунээзинден [illegible] тур мени».

Ынчалза-даа баштайгы шаап халдаашкын соонда-ла, дайзын аткаарлаар [illegible] Сапун даан маадырлыг штурмназын [illegible] Дайзын бистиң шериглеривисти бүгү-ле аргалар-биле доктаадырын оралдажып [illegible] камгалалдардан, оларда ол шаап халдааннарже кедергей дыңзыг от [illegible] турган, ынчалза-даа совет дайынчыларны доктаадыр арга чок болган. Туг тудукчулары [illegible] уурук-суурукта [illegible] турган, ынчалза-даа дайзынның [illegible] [illegible] туктар Сапун дааның бажынче үнүп бар чыткан.

Май 9-да эртен бистиң шериглеривис дайзынның [illegible] Хоорайже бүгү чүктерден кирипкен. Ол-ла хүн, 19 шакта Севастопольду дайзындан долузу-биле арыглаттынган. Хоорай кырынга кызыл туг кыйыилай берген.

Кара далай флоду Севастопольду далайдан дуглапкан. [illegible] чыгадып [illegible] фашист шериглер үнүп [illegible] Дайзынның санааны-биле алырга, май 2-ден 12-же чедир он хонук иштинде совет ужар чүүл, торпеда катерлери болгаш [illegible] хемелери [illegible] 42 муң солдаттар болгаш офицерлер [illegible].

[illegible] Крым операциязының үезинде Кара далай флоду 140 корабльди ужуткан. [illegible] болгаш Крымдан [illegible] турган солдаттар болгаш офицерлер-биле кады барган. [illegible] Кара далай [illegible] дайзынның судноларының [illegible] 82,8 хуузу болган.

Совет шериглериниң Крымга маадырлыг чоруун Төрээн чурт төлептиг-биле үнелээн. Крым черин хостап турган дайынчылар дээш Москва беш удаа салюттаан. 126 кижиге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан.

Дайын соонда Севастопольга база катап чордум. Мында оон камгалакчыларынга болгаш хостакчыларынга тургускан тураскаалдар хөй, оларның аразында катерлиг дайынчыларга тураскаалдар база бар. Олар маадырлыг чорук дугайында сактыышкынның оңмас символу болуп артар.

Халажыгда контр-адмирал В. ПРОЦЕНКО, шериг-далай эртемнерниң кандидады.

(СЭТА)

Бөмбүрзектиң судалы

ЧССР. Остраваның чоогунда Репиште суурнуң чурттакчызы Йозеф Дивинага кезип эмнээшкин кылган болгаш анаа чаа түрек салып берген. Йозеф Дивина аалында чаныл келген.

ЧУРУКТА: Йозеф Дивина ог-бүлезинде.

ЧТК—СЭТА-ның телефотозу.

ДИПТЕРДЕН

● РИМ (СЭТА). Италияның Сицилия ортулуунуң Комизога хөй муң кижи [illegible] чыскаал болган. Оон киржикчилери: «Тайбыңны күжүлеп турар бис!», «Ядролуг өлүмнү болдурбас!», «Бо-чепсекти [illegible]!» деп кыйгырып чораннар. Америк ядролуг чаа ракеталарны ол ортулукка тургузуп турарынга [illegible] удурланыышкынның чыскаалдың киржикчилери илергейлээн.

● ДЕЛИ (СЭТА). Индияның Пенджаб штадында эрге-чагырыгаларга удур [illegible] муң ажыг боолар дүрүм чок [illegible] турганның полиция илерткен болгаш ук боо-чепсекти хавырыышкын штаттың полициязының кол инспектору дыңнаткан.

● ВАШИНГТОН (СЭТА). Республиктиг Никарагуага удур [illegible] Гондурастың девискээрин тепкииш кылдыр америк шериг чагырыкчыларының ажыглап турарының дугайында Барыын чартык бөмбүрзектиң хереңтериниң талазы-биле чөвүлел деп салдарлыг хөй-нииити организациязы айыткан. 1983 чылда Гондурастың девискээринден чүгле агаардан бежин 30 ажык өнчүн-ченгээлени Никарагуага удур кылган организацияның медеглелинге демдеглээн.

РЕЙГАННЫҢ КЫДАТКА ЧОРААНЫНГА ХАМААРЫШТЫР

Рейганның КУР-же аян-чоруу доостуган. АКШ-тың эрге-чагыргазы ол аян-чорукту соңгулда мурнунуң сорулгаларынга база Азияга болгаш Ыраккы Чөөн чүкке боттарының улуг күрүнезирек планнарын боттандырарынга бар шаа-биле ажыглаарын кызыткан.

Болуп эрткен чугаалажыышкыннарның КУР биле АКШ-тың харылзааларынга, а ол ышкаш бүдүн Азия диптиң хамааржыышкын салдары [illegible] Ынчалдажок ам безин Вашингтон ол аян-чорукту политиктиг улуг херек кылдыр көргүзүп, ону пропагандистиг болгаш стратегтиг сорулгаларга ажыглаарын кызыдып турар. Рейган болгаш оон администрациязы АКШ-та соңгулда кампаниязының эгелээнин бодап, боттарының планнарынга «Кыдатты санап көөрүн» эң колдап ажыглаарын күзеп. «Кыдат козерин» Азия—Оожум океан девискээринге Совет Эвилелинге удур туруушка ажыглап, Рейганның чугаазы-биле «Кыдаттың эрге-ажыктары-биле дүгжүп азы чергележип турар» талаларны калбартырын, делегей аренасынга чамдык антырыглардың талазы-биле хөделиишкиннерни моон-даа соңгаар чүүлдештирерин чедип алырынче угланып турар.

Америк президент чугаалажыышкыннарны, ылаңгыя бодунуң хөйге чугаалыр күттүүшкүннүг антисоветчи угулуг кылырынче бүгү аргаларны ажыглаан. Ол чорук АКШ-тың администрациязының милитаристиг угланыышкынын, Совет Эвилели-биле дугуржулгаларны, оон иштинде боо-чепсектерни дужурериниң талазы-биле дугуржулганы чедип алырынче чүткүл чогун база катап бадыткаан. Чугаалажыышкыннар үезинде Рейган «Европага ядролуг чепсектерни кызырар болгаш дужурер дугайында Совет Эвилели-биле дугуржулгага. Азияда тургускан совет ракеталарга шуут дегбенн баар болза, АКШ кажан-даа ат салбас» деп, кыдат удуртулгага медеглээн. Ынчалзажок Рейган-даа, кыдат таланың киржикчилери-даа Азия девискээринде Совет Эвилелинге. Азия диптиң өске чүктеринче угланган [illegible] ракеталарны суг иштинин хемелеринде болгаш самолёттарда тургусканын дугайында [illegible] өттүрээн. Оларны кызырар болдарын даа [illegible]

Мааң дугуштур алырга, [illegible] дайын үнелеп тура. «АКШ-тың империалистиг, милитаристиг политиказын социалистиг дем каттыжылга чурттарының тайбыңга ынак, дайынга удур утка-шынарлыг политиказынга деңнээн турганы чиктиг. Оон эртеш, делегей херектеринге АКШ-тың айыылдыг угланыышкынын, оон кавызынга Кыдаттың бодунуң кире бээри, Азия — Оожум океан девискээринде америк шериг белеткелдерин Пекин әскербээчеңнеп турар. Маңаа холбаштыр Дэн Сяопин «Каттышкан Штаттарның боо-чепсектерни көвүдедип турарынга Кыдат удурланмайн турар. АКШ-тың ол хемчеглерин ол кезээде деткип келген» деп медеглээн. АКШ-тың президентизиниң национал айыыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Макфарлейн «совет экспансионизмни» (ынча деп адап алганы хоозун чүүл) доктаадып турар дээр сорулга-биле «америк шериг күчүзүн катап тургузарынче угланган базымнарны» Пекин доор деткип турар деп бадыткаан.

Чугаалажыышкыннар ы ы [illegible] түңнелдеринден алгаш көөрге, Японияны болгаш АКШ-тың өске-даа эвилелчилерин милитаризастаарынче күткүүшкүн, Вашингтон — Токио — Сеул үштүң эвилелин тургузарынче хемчеглер кыдат таладан кандыг-даа удурланыышкын чок болган.

Делегейде амгы нарын байдалдарда, социализм биле капитализмниң аразында, оон иштинде Азияга удур туржуушкун чидигленген үеде, Рейган «коммунизмге удур ыдыктыг походту» чарлаан үеде делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле америк-кыдат чугаалажыышкыннарга оларның туруштарының дүгжүп турарында бир аңгы утка бар. Рейганның медеглээни-биле алырга, «ийи чурттарның аразында чөпшээрежилгениң талалары оларның чөрүлдээлиг талаларындан ул[illegible] делегем болуп турар». Кыдаттың болгаш АКШ-тың [illegible] камгалаарының [illegible] чангыс ай [illegible], «ийи чурттаң ниити туруштуг». «Кыдат удуртукчулар болгаш мен [illegible] талаларже, чүнүң-даа [illegible] өске чурттарның [illegible] удур [illegible] шиитпирлиг [illegible] — деп Рейган айыткан.

«Делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле Кыдат болгаш АКШ нинти туруштуг» деп, бодунуң талазындан Дэн Сяопин чугаалаан.

Пекин болгаш Вашингтон, чиңгээзэрге, афган болгаш кхмер контрреволюционерларны бүгү талалыг деткиирин уламчылаарын дугурушканнар. Корей чартык ортулукта байдалды чугаалажып турда, КУР-нуң [illegible] дайгазы, [illegible] [illegible] арга. [illegible] чугула черни ээлеп турар чүүл болур америк шериглерни Мурнуу Кореядан үндүрерин негевээн. Төп Америкада байдалга хамаарыштыр чүве чугаалааш, кыдат чалактың баштыны «ол девискээрде АКШ-тың чамдык хөделиишкиннерин деткивейн турар» деп, медеглел-биле кызыгаарлаттынган болгаш америк империализмниң Гренадага болгаш Никарагуага удур агрессиязының, Социалистиг Кубага удур Вашингтоннуң кыжаңгыларының күштелгениниң-даа дугайында айытпаан. КУР-же Рейганның чоруу кыдат-вьетнам кызыгаарда дүшкүүрлүг чорукту Пекиннуң талазындан улам күштелдиргени-биле капсырлашканы база сылдактыг.

Дыңнадыглардан алгаш көөрге, КУР-нуң болгаш АКШ-тың удуртукчулары совет-кыдат харылзааларны база ханы сайгарып көрген. Кыдат удуртулга «үш улуг шаптараазын» деп адап алган чүүлдерни чайладырының эргежок чугулазын Совет Эвилелинден база катап негээн. Олар дээрге ССРЭ-ниң айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга, Совет Эвилелиниң Афганистан, Вьетнам, Кампучия, Моол-биле харылзааларынга хамааржып турары билдингир болгай. Ол туруушту база катап ээлээш, Кыдат кыдат-совет харылзааларны чогумчалыг болдурарынга шаптыктыг туружун хевээр арттырарын көргүскени ол.

Кыдат удуртукчулар боттарының даштыкы политиктиг стратегиязын [illegible] [illegible] АКШ-тың [illegible] антисоветчи угланыышкыны-биле ажык чөп [illegible] сестип, делегей [illegible]

дык талазы-биле аңгы-аңгы туруштуун медеглээн. «Тайваань айтырыы кыдат-америк харылзааларның турум болгаш уе хуусаалыг хөгжүлдезинге шаптыктап турар улуг доктаар» деп кыдат төлээлер медеглээн. Ынчалза-даа ол айтырыгга Рейган биле Чжао Цзыяннның хөй шактыг чугаалажыышкынының үезинде чүгле 5 минута чарыгдааның [illegible] айыткан. Аян-чоруунуң мурнунда Рейган «АКШ биле Тайваньның харылзааларын бичии-даа кызырарынга чөпшээрешпес» дугайын Тайваньга бүзүреткен. Ол Пекинге баргаш, «[illegible] болур [illegible]» деп медеглээн. Мынчангаш Вашингтон Тайваньга америк боо-чепсектерни бээрин кызырарының талазы-биле кандыг-даа [illegible]

Оон-биле кады ийи тала эрге-ажыктарының [illegible] турар [illegible] «[illegible] салбас» деп чүткүлүн илереткен. Рейганның чугаалааны-биле, ооң «бот-боттарынга [illegible] чүүлдерни алыры ол болур». Чугаа кандыг ажык дугайында чоруп турганыл?

Чугаалажыышкыннар үезинде, чиңээ, Кыдатта туруп турар америк компанияларга ийи дакпыр үндүрүг [illegible] соксадыр дугайында дугуржулгага, [illegible] системи болгаш техниканы эргелеп башкарарының талазы-биле кады ажылдажылга дугайында болгаш [illegible] информация талазы-биле кады ажылдажылга дугайында [illegible] кады ажылдажылгазының дугайында протоколдарга ат салдынган. Ядролуг [illegible] ажыглаарының [illegible] кады ажылдажылга дугайында баштайгы дугуржулга чедир [illegible]

[illegible] дугуржулгаларның чарыы-биле [illegible] [illegible] Кыдатче шургуп [illegible] Вашингтонга [illegible] Ооң аян-чоруунуң сорулгаларының бирээзи болза. Кыдаттың [illegible] АКШ-тың [illegible] калбартыры бооп турган деп. Рейган медеглээн. Аңаа хамаарыштыр [illegible] кыдат удуртукчулары «[illegible]» деп шиитпиринге байыр чедирген.

Ады хонук аян-чоруунуң соонда АКШ-ка чанып келгеш, Рейган Кыдаттың экономиказынга «хостуг рыноктуң салдарын чедиргени» дээш бодунга чоргаарланган болгаш америк-кыдат экономиктиг кады ажылдажылгазының келир үеде аргаларын [illegible] деп үнелээн деп, «Нью-Йорк таймс» солунуң корреспондентизи айтып турар.

Рейганның аян-чоруунуң үезинде Кыдатка америк боо-чепсекти садарының айтырыын чугаалажып турганының дугайында медээлерни парлалга кичээнгейге алган. Күрүне секретары Шульц боо-чепсектер садар дугайында чугаалажыышкыннар «дүрген [illegible] чоруп турар» деп дыңнаткан. Бо талазы-биле тодаргай айтырыгларны дугуржулга-биле бо чылдың июнь айда АКШ-че КУР-нуң камгалал министри Чжан Айпиннин аян-чоруу көрдүнген.

Америк президентиниң аян-чоруунуң дугайын чугаалап тура, кыдат удуртукчулар. Рейган дег, «ол [illegible] бот-боттарының [illegible] [illegible]» деп турар. Мынчаннынң делегей херектеринге Рейганның [illegible] улуг [illegible] Пекинниң [illegible] тывылдырган. Рейганның хөйге [illegible] кезектерин кыдат парлалгага [illegible] база оон-биле тайылбырлап болур деп, парлалга черлери демдеглеп турар.

Делегей байдалын улам дүшкүүрлүг болдурарынче, ССРЭ-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле удур туржуушкунну күштелдиреринче Рейганның Пекинге чугаазынга кыйгырыглары АКШ-тың [illegible] милитаристиг угланыышкынын бадыткап турар. [illegible] империалистиг аңгы туружун болгаш эрге-ажыктарын чажырбаан. Бодунуң коммунизмге удур, [illegible] походунга» кандыг-даа политиктиг [illegible] бүгү аргаларны ажыглап кирип тыртгарын чажырбайн турар. Ол [illegible] айыылдыг угланыышкын. Ол тайбыңның болгаш социализмниң эрге-ажыктарынга, оон иштинде кыдат улустуң-даа эрге-ажыктарынга дүүшпес.

(СЭТА).

УРАН ШЕВЕРЛЕРНИҢ МАСТЕРСКАЯЗЫНДА

Бай-Тайганың Кеп-Сөөкту даа чонар уран шеверлерниң черү деп адаар. Шынап-ла, талантылыг даш чонукчуларның хөй муруу оон үнген. Амгы үеде мында Тываның комсомол шаңналының лауреады Тойбу-Хаа Дондук, ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери Саая Көгел, Владимир Салчак, Сергей Кочаа болгаш өскелер-даа чедиишкинниг ажылдап чоруурлар. Олар чогаадыкчы мергежилин улам-на бедидип, Тываның 40 чылынга тураскааткан делгелгелерге киржир эки чогаалдарны тургузар дээш шудургу ажылдап турарлар.

Чоокта чаа Кызыл-Дагга чораан уран шевер мастерлер Сергей Кочаа биле Владимир Салчакка ужуражып, оларның мастерскаязынга кирип, ажылы-биле таныштывыс.

Бо ийи уран шевер аныяк даш чонукчулары сөөлгү үеде мөңгүнден, демир аймаандан, алгыдан, ыяштан, даштан онза нарын [illegible] эдилелдер кылырынга өөренип алган улус болду. Ол чоок кавыда ындыг шевер кижи чогун билир мен, ынчангаш кымдан өөренип алганын сонуургап айтырдым.

— Барыын-Хемчикте Ооржак Шыдыраанын [illegible] [illegible] алдын холдуг кижи, оон-биле таныжып алгаш, мындыг нарын чүүлдерни кылырынга өөренип алдывыс — деп, Сергей Кочаа тайылбырлап чугаалавылаан. [illegible] кылган чүген. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] болгаш [illegible] тыва улустуң эдилелдерин бистиң [illegible] [illegible] ганын тонтап көөрүмге янзы-бүрү угулза каасталгалардан бүткен болду, кончуг нарын. берге ажыл [illegible].

Канчаар кылып турарын Сергейден айтырдым.

— Баштай чүгенниң чүүларның белдирлерин болгаш өске-даа эдилелдерни кылыр мөңгүнүн азы демирин белеткеп алыр. Аңгы-аңгы составтыг тускай бүдүмелди эргиттип. оларны орта чыпшыргаш, кадырып алыр. олар шуут шимчевес. Оон нарын кескилер-биле [illegible] тыва хээлерни, угулзаларны мастер кижи бодунуң [illegible] бурунгаар бодап, [illegible] алганын ёзугаар кылыр боор чүве — дидир.

Тыва өөк кылыр борбак-борбак мөңгүннү бүдүмелде шимчевес кылдыр [illegible] рып каан болду. Өңгүрүн канчаар кылырын Сергей [illegible] Ажыл кончуг нарын. аңаа билиг, мергежил, тывынгыр, чогаадыкчы, шыдамык чорук херек дээрзин билдивис. Ындыг эки шынарлар уран шеверлерде барын [illegible] ажылдарындан бүзүреп көрдүвүс.

Сергей [illegible] чаяанныг уран шевер кижи болду. 1977 чылдан бээр даш чонуп эгелээн [illegible] [illegible] Чогаалдары эки үнелелди алган [illegible] шаңнаткан. Сөөлгү үеде мөңгүнден, [illegible] [illegible] хереэжен [illegible] [illegible] магадап, мактаар.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан [illegible] [illegible] мөңгүнден [illegible] көгээржиктерни кылып доозуп турар. Чонар-даштан бир аң хевирин чогаадып кылыр.

Владимир Салчактың кылган ажылдары эжинден черле чыдып калбас. Чүген, чуларны, хиниг бижекти мөңгүннеп кылганы кымның-даа ажылынга дөмейлешпес. Оон чогаадыкчы каасталгалары, угулзалары онзаланып көстүр. Мастер даш чонуп ажылдап келген үезинден бээр он ажыг делгелгеге киржип, каш удаа мактаткан. 1980 чылда ону ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган. Оон арга-дуржулгазы улгадып, чогаадыкчы чоруу өскен. Сөөлгү үеде мөңгүнден, демирден, ыяштан нарын эдилелдер кылырын өөренип алгаш, мергежилин хүн бүрү-ле бедидип турар, а даш чонар ажылын уламчылавышаан.

Республиканың юбилейинге алдаржыткан делгелгеге эки чогаалдарны киирер дээш амгы үеде В. Салчак ажылдап турар болду. Тыва угулзаларлыг, каасталгалыг оттукту, бижекти, дергиини, демир аймаандан куттан хол-шыдыраазы, чонар-даштан аргарны, кошкарны ол кылып турар.

Тыва дугайында чаа киному ГДР-ниң «ДЕФА» студиязының документалдыг фильмнер килдизиниң кинематографистери тырттырып чоруп турар. Ону «Саян дагларынга ужуражыышкыннар» деп адаар. Ол кино тырттырар бөлүк уран шевер мастерлер Сергей Кочаа биле Владимир Салчактың мастерскаязынга чоокта чаа чораан. оларның ажылдарын сонуургап көрген, кинога тырттырып алганнар.

Т. ХЕРТЕК

Бай-Тайга район

БИСТИҢ КАЛЕНДАРЫВЫС

Инесса Фёдоровна Арманд (1874— 1920) — Коммунистиг партияның болгаш делегейниң херээженнер шимчээшкининиң кескү ажылдакчызы. Инесса Армандыны В. И. Ленин бодун-биле үнелеп чораан, аңаа эң нарын партийжи даалгалар онаап турган. Большевиктер партиязының делегей ужур-дузалыг ажыл-чорудулгазынга ооң ролю кончуг улуг, Октябрь революциязы тиилээн соонда херээженнер өртузунга улуг ажылды Инесса Арманд чорудуп келген.

Ол чараш болгаш угаанныгдаа, ёзулуг херээжен кижизиг болгаш революсчу кыптыгылышкынныг, чымчак аажычаңныг болгаш идея талазы-биле дадыккан большевик. Инесса Арманд ленинчи идеяларның идепкейлиг болгаш туруштуг бөттандырыкчызы, ленинчи даалгаларның шудургу күүседикчизи, талантылыг партийжи публицист болгаш организакчы, ол — ленинчи гвардияның алдарлыг кижилериниң бирээзи болуп чораан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БИР ДЕМ-БИЛЕ

Школа болгаш амыдырал

Школа талазы-биле реформаны хүлээп ап бадылаан, аңаа хамаарыштыр чамдык бодалдарымны илередиксе дим. Улус өөредилгезиниң шугумунга үр чылдарда ажылдап чораан болгаш, ооң дугайын бижип бодап турар мен.

Ада-иелер-биле ажыл. Ада-иелер, класс удуртукчулары, база башкылар аразында тудуш харылзаалыг, бот-боттарын билчир, өөредилге-кижизидилге айтырыгларын шын чорударынче чаңгыс аай сорулгалыг болуп турарлар. Аныяк салгалды төлептиг хамаатылар болур кылдыр кижизидер херекке ада-иелерниң, башкыларның кады ажыл-херээ өөреникчилерни болбаазырангайжыдарынга күчүлүг быра болур. Ынчангаш өөреникчиниң психолог-педагогиктиг характеристиказын доктаамал долдуруп, өскерлиишкиннерни, чединмишкиннерни шын анализтеп, түңнеп билири чугула. Ада-иелерниң болгаш өөреникчилерниң активинге даянгаш, класс удуртукчузу төрелдерниң материалдыг чуртталгазын база моральдыг сагыш-сеткил бодалын, ажыл-херээниң чорун турарын билип алыры хүнниң [illegible] айтырыы апарган. Өөреникчиниң [illegible], арга-мергежилин, соңуургалын тодарадыры класс удуртукчузу, башкылар база ада-иелерниң кады-кожа ажыл-ижинден дорт хамаарылгалыг.

Эртемнер үнделиниң башкылаары. Анализтер, хыналдалардан илереп турары-биле алырга, өөреникчилерниң орус дылга болгаш математикага (физикага) билиглери кошкак боор турар. Бо болгаш өске-даа эртемнерге бижыг билигни бээр төлээде, орус дылды башкылаарын ону чиңгине болгаш делгеренгей билир дээди эртемниг башкыларга дагзыры, математиктиг, физиктиг терминнерни тыва дылга эки, ханы билири чугула. Чамдык башкылар «тывалаарымга хоржок, а орустаарымга эки-дир» сүт дигилаарын бо-ла дыңнаар бис. Ол шын харын. Кол-ла чүүл — ханы билиг бээрин бодаза эки.

Башкылаашкын ажылынга хыналда-методтуг хемчеглерни ажыктыг, утка-шынарлыг болгаш деткимчелиг кылдыр үндезини-биле аде турузары Чырыдылгакын министерствозундан. Башкылар билии бедидер институттан шуут хамааржыр. Бирги ээлчегде, мааа удуртур кадрларны ылап шын шилип алыры негеттинер.

Эртемнерниң үндезиннериң башкылаарында өөренип көргү дег элээн хөй айтырыглар бар. Оларның чамдызынга доктаалы. Бирээде, орустап башкылаары-биле өөреникчиниң орустап харыылаарының аразында дугжуп чадап турар бергедээшкиннер бар. Орус дылды эки билир башкы тайылбыр-көргүзүгнү эки кылгаш, ол көргүзүгнүң дузазы-биле өөреникчилер билдинмес сөстерни билип алган боор деп бодай бээр. Ынчалза-даа кошкак өөреникчи аңаа чогуур харыы бериш шыдавайн турар. Ооң түңнелинде чүгле шыырак дээш кызымаккай доозукчулар дээди, ортумак өөредилге черлеринче кирериниң экзаменнерин дужаап шыдажып турары билдингир. Мээң билирим чамдык анализтерден алырга, ортумак школа дооскаттарының математикага билиглери дыка кошкак. Ылангыя, аңаа болгаш ончуктуг үүрмек саннар-биле кылдыныгларны, тождестволарны, теоремалар шынзыдарын болгаш математиктиг дүрүмнерни, ооң очулгазын безин тывалап эки билбес болур. Пединституттуң физика-математика факультединге студентилерни белеткеп тура, тыва математиктиг терминнерниң таныштырылгазынче [illegible] база [illegible] өөредилге [illegible]-биле ажылды организастаар арганы чедип алыры чугула айтырыг апарган. Мону холга алыр үе келген деп бодаар мен.

Чеди класстан эгелеп орустап башкылаарын 1950-1960 чылдарда саналдаан бис. Школаларга ол күүсеттинип эгелээн турган. Үк айтырыгны болур-чогуур-биле өөренип, таптыг анализтеп, ооң дээштиин, эптиг, экизин чүүлдүгзүнүн, түңнелдерин үндүрбейн келген. Ону түңнеп көрзе.

Тыва школаларга, ылаңгыя районнар төптеринде, өөреникчилерни класстар аайы-биле хуваарда орус дылды билиринин аайы-биле холуштур кылаа эки (эки билирлерин аңгы эвес). Чамдыкта орустаар өөреникчилерни аңгылааш, ажылды чединмишкинниг уламчылааш туруп бээр башкылар база бар, а орус дылга кошкактары өөредилге деңнелинден хожудап каар, мынчаар үзер чорук өөредилгеге хоралыг.

Күш-ажыл өөредилгезиниң болгаш профугланылышкын талазы-биле. Эге, ортумак болгаш үстүкү класстарга күш-ажыл кичээлдерин башкылаар башкыларның белеткелиниң [illegible] чугула айтырыглар [illegible] бирээзи болур. Дээди эртемниг [illegible] Кызылдың пединститудунга белеткээрин чедип алза кандыгыл? Чүгле Кызылга эвес, өске-даа пединституттарга база.

Күш-ажыл кичээлдерин эрттирер өөредилге мастерскаяларын четчир санныг дериг-херекселдер-биле хандырары, станоктар, верстактарны дериири, өөреникчилерге практиктиг онаалдаларны ужур-уткалыг болгаш дузалыг кылдыр организастаары чугула.

Көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге үстүкү класстарның өөреникчилери-биле бүдүрүкчү база практиктиг ажыл-херек план ёзугаар чорудуп, ооң үре-түңнелдиг болуруун чедип алыр. Бүдүрүлге каттыжыышкыннарының ажыл-чорудулгазын доктаамал организастап, удуртуп, башкаларын шын сорулгалыг болур. Ажылга доозукчуларны быжыглап арттырары оортан мал хамааржыр. Бүдүрүлге бригадаларын удуртур башкыларны, дагдыныкчыларны чылдын-на солувайн, доктаамал быжыглаары идейлиг мөзү-шынар, аажы-чаң кижизидилгезинге аажок деткимчелиг болур ийик.

Башкылар билиин бедидер институт. Кабинет эргелекчилери, методист бүрүн билиг-мергежилиниң аайы-биле ажыктыг сүмелерни башкыларга, үргүлчү албан чергелериниң ажылдакчыларынга катчып [illegible]. Эртеме, методиктиг [illegible] [illegible] удур. Олар чамдыкта [illegible] хүлээлгезин күүсеткеш турбуп бээрлер болгай. Башкыларның арга-дуржулгазын өөренип, чыып нептередир талазы-биле ажыл четпес. Методистер кылган, бүдүрген, парлаан ажылдарлыг болуру артык эвес. Оларның ажыл-чорудулгазының үндезинин тода-шеску илередири чугула.

Профтехөөредилге талазы-биле. Хоорайның, көдээниң база техниктиг училищелерниң өөредилге-кижизидилгелиг ажылын чогуур деңнелге чорудар дизе, бир дугаарында, тускай дээди эртемниг удуртукчулар, мастерлер болгаш башкылар-биле хандырары чугула. Ийнде, бирги курстарга хүлээп алыышкынны чурумчудар; сес болгаш он чыл школаларындан тускай сүмелеттирген, эки шилиттинген, өөредилгезинге сундулуг, тускай эртеминге хандыкшылдыг доозукчуларны хүлээп алырын дарый чедип алыр. Үк училищелер эки дериттинген өөредилге полигоннарлыг, чогумчалыг кабинеттерлиг болуру өөредилгени чединмишкинниг организастаарынга дузалаар.

М. ДАМДЫНЧАП,
улус өөредилгезиниң тергиини.

КУБОКТУ ЧААЛАП АЛГАН

Стол теннизинге ВЛКСМ Кызыл хоорkомунуң шаңналы дээш маргылдаа «Херел» спорт залынга чоокта чаа болуп эртен.

10 күш-ажылчы коллективтерден болгаш албан организацияларадан 15 санныг командалардан 45 спортчу маргылдаага киришкен. Чагыгны киирген чамдык организациялар киришпейн барган. Оларга Кызылдың педагогика институду болгаш политехниктиг институттуң Кызылда филиалы, Телевидение болгаш радиодамчыдылганың курмкомитеди хамааржыр.

Чидиг демиселге эрткен маргылдааларга сельхозтехниканың курмкомитединиң, хоорайның иштики херектер килдизиниң таныыл албаның, үнү чок уруглар школазының, № 1 профтехучилищениң командалары артык күштүүн көргүзүп, эки ойнааннар.

Команда аайы-биле шаңналдыг чер дээш түңнелинге сельхозтехниканың курмкомитединиң болгаш таныыл албаның командалары маргышкан. Сельхозтехниканың курмкомитединиң командазы тиилээн. ВЛКСМ хоорkомунуң кубогун чаалап алган.

Хууда бирги чер дээш эр улус аразынга чидиг демиселге эрткен маргылдаага 23 спортчу киришкен. Ылаңгыя шаңналдыг черлер дээш финал оюннарга хоорайның шыырак 4 спортчузу солун ойнааннар. Тудуг банкызындан инженер Сергей Сасин аңаа тиилээш, бирги черни алган.

Херээжен улус аразынга маргылдаага Асланян Сонам, үнү чок уруглар школазындан Ира Иродова болгаш Салдана Хертек олар туружунда бирги, ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

ЧА АДЫКЧЫЛАРЫ

Ча адарынга хоорайның бирги черин дээш маргылдаа дыштаныр хүнүнде болуп эрткен. Аңаа эр улус болгаш оолдар 90 метрге, 70, 50, 30 метрлерге, херээженнер болгаш аныяк уруглар 70, 60, 50, 30 метр хемчээлдерге М-1 мергежилгени кылып күүсеткен.

Маргылдаага хоорайның [illegible] ча адыкчылары, «Динамо» биле тура спорт [illegible] спорт мастерлери В. Сырат, В. Сарыматов, Г. Огнёва, «Спартактың» спортчузу Г. Монгуш болгаш өске-даа өскелер киришкен.

Эр улус аразынга маргылдаага айыткан дистанцияларга мергежилгени күүсеткеш, 1093 санны алган спорт мастери В. Сырат кымгадаа мурнатпаан болгаш тиилекчи болган. «Спартактың» тезээлекчизи Г. Монгуш тиилекчиге чүгле 5 саңга четпейн ийиги черни ээлээн. Үшкү черде база «Динамонуң» спортчузу В. Сарыматов (1062 санныг) болган.

Аныяк оолдар аразынга маргылдаага № 2 школаның өөреникчизи ча адарынга спорт мастеринге кандидат Юрий Донгак чединмишкинниг киржип, шиитизи-биле 1090 санныг болуп, тиилекчи болган.

Херээжен улус аразынга маргылдаага спортчу дээди мергежил школазының улуг тренери Г. Огнёва 1227 санны алгаш, бирги черни ээлээн. Ча адарынга спортчу бирги разрядчы Кызылдың педагогика институдунуң студентизи Ч. Монгуш 934 санныг, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Л. Синагулова 727 санныг болуп, ийиги, үшкү черлерни ээлээннер.

Н. ООРЖАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ

8. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Мен — бөгүн болгаш даарта». 9.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 10.40 — ССР Эвилелиниң Күрүнениң Улуг театрының үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 11.20 — Документалдыг телефильмнер. 11.55 — Телемедээлер. 12.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 14.50 — А. Караманов — «Тиилелге поэмазы». Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улуг симфония оркестри күүседир. 15.25 — «ГДР-ге ужуражылышкын». Киноочерк. 15.55 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 16.30 — «Маадырлыг чоруктуң школазы». Киевтен дамчыдылга. 17.30 — Улустуң аялгалары. 17.45 — Документалдыг телефильм. 18.15 — «Чурук бүрүзүнде — хүн». 18.30 — Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «БАМ. 1984 чылдың чазы». 19.30 — Ленинградтың «Хореографические миниатюры» ансамбльдиң балет артистериниң концерти. 19.55 — Экранда — кинокомедия. «Антоша Рыбкин». 21.00 — «Үе». 21.35 — Радио хүнүнге тураскаатан Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан концерт. 00.05 — 00.25 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Телефильм. 8.35, 9.45 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Чазын колхозта. 8.55 — Эртем-нептереңгей фильм. 9.15, 13.00 — Француз дыл. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. [illegible]. Кижи болгаш ону долгандыр турар чүүлдер. 10.35, 11.40 — Совет күрүнениң болгаш эргелерниң үндезиннери. 8-ки класс. 11.05 — Шыдыраа школазы. 12.10 — Ботаника. 5-ки класс. 12.30 — Төөгү. 8-ки класс. В. И. Ленинниң революсчу ажыл-херээниң эгези. 13.30 — Н. Заболоцкиниң шүлүк чогаалы. 14.15 — ССРЭ-ниң сүлде демдээ. 14.45 — Дайын чылдарының ырлары болгаш шүлүктери. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — «Шиланам». Тыва улустуң «Кеңгывай-Мерген» деп тоолунуң уламчызы. 18.35 — Мультфильм. 18.40 — «Азия тевү». 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — Чарлалдар. 19.25 — «Аныяк гвардия». Тиилелге хүнүнге тураскаатан шериг-патриоттуг тележурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Шахтёр» — «Днепр». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Пять дней — пять ночей». Уран-чечен фильм. 23.15 — 23.45 — Документалдыг фильм.

9. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Ада-чурттуң Улуг дайының хоочуннарының. Москваның эр улус хору ырлаар. 9.50 — Документалдыг телефильм. 10.10 — РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Сергеевтиң удурткан РСФСР-ниң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 10.40 — «Чер кырынга чурттаалга дээш». Совет шүлүкчүлериниң Тиилелге хүнүнге тураскаатан шүлүктеринден композиция. 11.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң бичии уруглар Улуг хорунуң концерти. 12.15 — Документалдыг фильм. 13.25 — «Ырак, чоокка ыры». 14.05 — В. Розов. Москваның «Современник» театрының фильм-шиизи. «Кезээде дириг». 16.40 — Бөгүн — Тиилелге хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколовтуң чугаазы. 16.55 — «Дайынчы мээң эштерим». Киноконцерт. 18.00 — «Сакты-дыр сен бе, эш». Ада-чурттуң Улуг дайының хоочуннарының Москвага чанчыл болган ужуражылышкынындан репортаж. 18.50 — ФАШИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ӨЛҮРТКЕННЕРНИҢ ЧЫРЫТКЫЛЫГ ТУРАСКААЛЫНГА. Ыыт чок ёзулаашкын. 19.10 — Н. Будашкинниң чогаалдарындан концерт. 19.30 — «На пути в Берлин». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.45 — «Тиилелге салюду». Останкино Концерт студиязындан байырлыг концерт. 23.15 — Неделя дургузунда спорт. 23.45 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 00.05 — 00.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Тиилелге хүнүнге. Документалдыг фильмнер. 9.20 — А. Твардовский. «Поэмалар». 9.50 — «Аданың ишчелин бетнен чаштар». 40 чылдарның пионерлериниң дугайында. 11.00 — И. В. Ольшанский — «Трошинниер». Уран-чечен телефильмниң бирги болгаш ийиги сериялары. 13.40 — Документалдыг телефильмнер. 14.30 — «Москва майда». Совет ыры концерти. 15.20 — Уругларга фильм. 16.40 — «Ол ышкаш цирк». Фильм-концерт. 17.25 — Мультфильмнер. 17.50 — Фильм-концерт. 18.50 — ФАШИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ӨЛҮРТКЕННЕРНИҢ ЧЫРЫТКЫЛЫГ ТУРАСКААЛЫНГА. Ыыт чок ёзулаашкын. 19.10 — Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Аялга Тиилелгени ойнап тур». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». 21.45 — «Меня ждут на Земле». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.45 — В. Быков.— «Холде», «Кадыг хлеб нескиндизи».

10. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Документалдыг телефильм. 9.35 — «Экран өңнүктерин чыып тур». 10.10 — «На пути в Берлин». Уран-чечен фильм. 11.35 — «Аян-чорукчулар клуву». 12.35 — Телемедээлер. 12.40 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг телефильмнер. 15.30 — Орус чугаа. 16.05 — «Он алды хардан өрү». 16.50 — Фильм-концерт. 17.15 — Шыдыраа школазы. 17.45 — Миллионнарның [illegible] «Ийи делегей — ийи политика». 18.15 — Хөглүг ноталжыташтар. 18.30 — Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Совет кино». Киножурнал. 19.10 — Улусчу хорларның ийиги Бүгү-эвилел көрүлдези. Оренбургтуң Күрүнениң орус улусчу хорунуң концерти. 20.00 — Чехословакияны фашистиг эжелекчилерден хостаанындан бээр 39 чыл болган оюнга тураскаатан Чехословакияның телевидениезиниң программазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Уран чүүлдүң мастерлери». РСФСР-ниң улустуң артизи О. Басилашвили. 23.00 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-нептереңгей фильм. 8.35, 9.35 — Ниити биология. 10-гу класс. Экологтуг системалар. 9.05, 12.45 — Испан дыл. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. В. И. Ленин Л. Н. Толстой дугайында. 10.35, 11.40 — В. Шекспир — «Гамлет». 9-ку класс. 11.10 — Авалар школазы. 12.15 — География. 8-ки класс. Ортаа Азияның экономиктиг районну. 13.15 — Драматургия болгаш театр. Г. Ибсен. 14.05 — «Аты-баты шли солдаты». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Өөредир болгаш кижизидер». Орус дылды уруглар садиктеринде өөренип турары. 18.50 — Мультфильм. 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Е. Колесник ырлап тур». Фильм-концерт. 20.35 — Чурумчулар дугайында чугаа. Хита Кутателадзе. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Неспелая малина». Уран-чечен телефильм (ЧССР). 23.00 — 00.00 — Документалдыг телефильм.

11. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Маадырлыг чоруктуң школазы». 9.55 — «Меня ждут на Земле». Уран-чечен фильм. 11.15 — «Ыры кижи-биле кады артар». 12.15 — Телемедээлер. 12.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг фильмнер. 15.30 — Кировоград хоорайның ырлыг болгаш танцылыг «Весна» ансамбльның концерти. 15.50 — Бүгүдеге стадион. 16.25 — Слон [illegible] библиотеказы. В. И. Ленин — «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 16.55 — Мультфильм. 17.35 — М. Мусоргский аттыг Уралдың Күрүнениң консерваториязының башкыларының болгаш студентилериниң концерти. 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Бистиң бажыңывыста чечектер. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Документалдыг телефильм. 19.15 — М. Фрадкинниң чогаалдарындан концерт. 21.00 — «Үе». 21.30 — «М. Ю. Лермонтов. «Демон». Фильм-концерт. 22.15 — Совет чурукка уран чүүлү Ада-чурттуң Улуг дайының чылдарында. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Спартак». 23.45 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 00.45 — 01.00 — «Кадык болур дизинзе».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-нептереңгей фильм. 8.35, 9.35 — География. 8-ки класс. Закавказьенің экономиктиг районну. 9.05, 12.40 — Англи дыл. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Астрономия. 10.35, 11.40 — География. 5-ки класс. Чер карты. 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 12.10 — Төөгү. ССРЭ-ге культура революциязы. 13.10 — Л. Леонов. «Халдаашкын». 13.55 — Совет монументалдыг болгаш портрет скульптуразы. 14.25 — Эртем-нептереңгей фильм. 14.45 — Тележурнал. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Аныяк музыкантыларның республика көрүлдезиниң тиилекчилериниң концерти. 18.45 — Уругларга фильм. 19.05 — «Азия төвү». 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.25 — «Тайбың болгаш аныяктар». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Цветение весенной ржи». Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.20 — Е. Шевелева. «Острава чанында ноңүргү». Поэма.

12. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Воронежтиң Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң уругларының уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.40 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 9.50 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 10.20 — ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразында найыралдың дугайында дугуржулгага ат салганынга 11.10 — «Чүнү номчуурул?» 11.55 — Б. Чайковский. 3-кү симфония «Севастопольская». 12.40 — «Маадырлыг чоруктуң дүрүму-биле». 13.10 — Документалдыг телефильм. 13.40 — Силер ону кылып шыдаар силер. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Уругларга фильм. 15.30 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 16.20 — «Опера солисти — Леонид Сметанников». Фильм-концерт. 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Беккетовтуң бодалдары. 17.30 — Мультфильм. 17.50 — АКШ-та [illegible] турар нацист [illegible] дугайында документалдыг фильм. 18.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 19.40 — А. Салакру — «Мсье Леонар дээр». Телешии. 22.00 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 23.20 — 23.30 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Кадык болур дизинзе». 8.30 — Совет шүлүкчүлериниң чогаалдарын РСФСР-ниң улустуң артизи А. Консовский номчуур. 8.55 — «Музей делегейи». Кинотайылбыр. 9.40 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 10.10 — Спорт дугайында документалдыг фильмнер. 11.00 — Молдав телевидениениң концерти. 12.10 — «Вот какие чудеса». Уран-чечен фильм. 13.15 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан уран чүүл мастерлериниң концерти. 14.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.30 — М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 18.05 — «Музыка киноскуну». 18.35 — Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей бөлгалының дончулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Московның сылдыстары». Уран чүүл фестивалы. 22.30 — 23.40 — Уран чүүлдүң мастерлери. РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Марков.

13. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.55 — Документалдыг телефильмнер. 9.30 — «Болгарияның улустуң аялгалары». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.20 — «Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.35 — Совет черге ужуражылышкыннар. 12.50 — «Кедээниң шагы». 13.50 — «Музыка киноскуну». 14.20 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.20 — Бот-тывылгыр уран чүүлдүң Бүгү-эвилел көрүлдези. 15.40 — «Просто ужас». Уран-чечен фильмниң бирги болгаш ийиги сериялары. 17.50 — Аренада цирк. 18.45 — «Делегей панорамазы». 19.30 — Мультфильм. 19.40 — «Распахните окна». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.25 — Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 — Футбол тайылбыры. 22.40 — Оперетта артистериниң концерти. 23.25 — 23.35 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.20 — Документалдыг фильмнер. 8.50 — Концерт. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — Новосибирскиниң камерлиг хорунуң концерти. 9.55 — Документалдыг телефильм. 10.20 — П. И. Чайковский. Оркестрлиг фортепианога № 1 концерт. 11.00 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 12.00 — «Черге, дээрге болгаш далайга». 12.30 — Бистиң үежилеривистиң музыказы. 13.30 — «Кинопанорама». 15.05 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 15.35 — Делегей улустарының ырлары. 16.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу эштер клуву. 17.50 — «Сердце Бонивура». Дөрт сериялыг уран-чечен фильмниң соолгу сериязы. 18.45 — Ленинчи шаңналдың лауреаттары, сураглыг совет күүседикчилер. М. Биешу. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Күрүнениң Орус музейи. «Валентин Серов». 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Возвращение Вероники». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.30 — Документалдыг телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бистиң республиканың бүргеп, аязып, чамдык черлерге биче чаъстаар, диңмирээр.

Кызылга бүргеп аязыр. Хүндүс диңмирээр, биче чаъстаар.

КИНО

МАЙ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дело для настоящих мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинособорник № 113 9.30, **«Дважды рожденный»** 10.50, 13.10, 15.00, 18.40, **«Белые росы»** 16.50, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «На гранатовых островах» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Неизбежная жертва» 18.00, 20.00 шактарда.

МАЙ 9-ТА

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

20.30 Күрүнениң академиктиг Улуг театрының артистериниң концерти.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

19.30. «Планетаның аныяктары тайбың дээш демиселде» деп темалыг дискотека.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНЫҢ АГИТШӨЛҮНГЕ

14.00. «Енисей» Культура бажыңының вокал инструменталдыг ансамбльның концерти.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

10.00. Стол теннизинге парктың шаңналы дээш маргылдаа.

14.00. Ногаан театрга. Ада-чурттуң Улуг дайының киржикчилери-биле ужуражылышкын. Уран чүүл концерти.

19.00. Танцы шөлүнге дыштанылга кежээзи «Тайбың, күш-ажыл, май».

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛГЕ

11.00. Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаалы болгаш ыры көрүлдези.

ТЕАТР ШӨЛҮНГЕ

12.00. Хоорайның ыры болгаш танцы ансамбльның концерти.

ПАРКТЫҢ ТӨП ЭЖИНИНГЕ

12.00. «Тываның аныяктары» солунуң шаңналы дээш чиик атлетикага эстафета.

Тиилелге хүнүнге тураскаатан бүгү хемчеглерге идепкейлиг киржилериче бүгү фронтучуларны дайын хоочуннарының хоорай чөвүлели чалап тур.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2115.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—00732

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 108 (12498) | 1984 чылдың май 9, среда | 1925 чылда үнүп эгелээн | Өртээ 3 кап.

Г. МАКАРОВТУҢ чураан плакады.

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕ

Алдарлыг дайынчы еруктарны эрткен бистиң Совет Армиявысты тиилээттирбес болгаш легендарлыг деп адап турар. Бөгүн совет улус, акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетени совет чоннуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга немец-фашистиг эжелекчилерни Тиилээниниң 39 чыл оюн демдеглеп турар. Ол алдарлыг Тиилелге Совет куруненин маадырлыг төөгү бижидилгезинде алдын үжүктер-биле кезээ-мөңгеде кирип бижиттинген.

Фашизм-биле өлүмнүг сегиржип алыышкынның оттуг чылдарында дижинге чедир чепсегленген, кара сагыштыг дайзынны чылча шапкан, делегейниң чонун фашистиг кулданыышкындан чарып алган ССРЭ-ниң хөй национал улузунуң болгаш ооң Чепсектиг Күштериниң дугайында сактыышкын делегейниң бүгү чонунуң сагыш-сеткилинден кажан-даа уттундурбас.

Улуг Тиилелгениң байырлалын совет кижилер бо чылын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның февраль, апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы кедергейшкүн-биле ажылдап турар үеде демдеглеп турар. Совет чурт бодунуң шылгаттынган авангарды—Коммунистиг партияга удуртткан тайбыңның болгаш социализмниң ленинчи угланыышкыны-биле дорт болгаш чайгылыш чок бурунгаар чоруп орар. Бистиң бөгүнгү коммунизм тургузуушкунунда чедиишкиннеривис Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачызында чедип алдынган.

Совет улустуң Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязы-биле кады төрүттүнген чаа ниитилел, чаа күрүне тургузуунуң тиилелгези кылдыр, марксисчи-ленинчи идеологияның, социалистиг экономиканың, мораль-политиктиг чаңгыс аай чорукту, ленинчи национал политиканың, бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң бүгү чонунуң дайынчы акы-дуңмалыышкы чоруунуң тиилелгези кылдыр көрүп турар бис.

Бистиң Тиилелгевистиң кол дөзү — Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң күчү-күжүнде, ленинчи Коммунистиг партияның шын удуртулгазында, могаг-шылаг чок ажыл-чорудулгазында, ооң башкарыкчы арга-шинээнде деп көрүп турар бис. Эң берге болгаш нарын байдалда ол ажылчы чонну агрессияның кара сагыштыг күжүнге удур мооңнеп шыдаан, чурттуң экономиказын дайын байдалынга таарыштыр эде тургузар талазы-биле чижеглээр чуве чок ажылды кылып чорутткан, дайынның чоруп турган дешкүн үезинде болгаш ону тиилелгелиг төнчүзүнге чедирер талазы-биле улуг эргилдени хандырып шыдаан Коммунистиг партияның Төп Комитединиң шиитпирин ёзугаар бүгү шериг кезектерниң удуртур ажылдакчыларынче Төп Комитеттиң кежигүннерин, обкомнар секретарьларын болгаш оон-даа өске партия ажылдакчыларын чорутткан турган. Оларның дыка хөйү бир дугаар хүннерден эгелээш гитлерчи фашизмни бодунуң иштээнинче кирип сывыргаш, туюлунга чедир чыттыр шаапкыжега чедир фронтунуң одунуң адаа-биле дайынчылар ортузунга улуг организакчы болгаш политиктиг ажылды кылып чорутткан.

Дайын үезинде фронтуга болгаш тылга массалыг маадырлыг чоруктуң кол үндезини—Советтер чуртунуң бүгү чонунуң патриотчу чоруунда, коммунизмниң идеалдарынга кызыгаар чок бердингенинде, совет чоннуң акы-дуңма найыралында. Тулчуушкуннуң одунуң адаанга ол патриотчуларның эң эки шынарлары долузу-биле көзүлген. Дайзын кара сагыштыг бодалы-биле дайынның баштайгы хүннеринде-ле Совет Армия аштырыышкынга таварышкаш, аңгы-аңгы нациялар аразынга адааннажыкан чорук тывуп келир боор деп кордап турган. Дайзынның ол даап бодааштынарынга удур партияның кыйгызы-биле хостуг нациларның чаңгыс аай өг-бүлези бодунуң не төрээн чуртун камгалаары-биле чаңгыс кижи дег кедүрлүп үнгеш, оор ёзу-биле халдап келген дайзынга өлүмнүг согуушкунну берген.

Дайын шөлүнден совет чон идея талазы-биле улам каңналган, интернационалчы найыралы улам быжыккан, Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышкан үнүп келген. Төрээн чуртту камгалаарының чаңчылын салгалдан салгалче дамчыдары —бистиң үениң кижилериниң күчүлүг күжүнүң үнер дөзү, коммунизм тургузуушкунунга тиилелгелерниң үндезиннери ол.

Бо чылын ССР Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканының 40 чыл оюн демдеглеп эрттирип турар тыва чон дайынның берге чылдарында бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчызын база көргүскен. Тываның эң төлептиг оолдар, кыстары эки тура-биле фронтуже аъттангаш, дайзынның аспаандан зээш эвес хоорай, суурларны хостаарынга боттарының үлүүн киирген нер. Тыва чоннуң 1941-1944 чылдарда фронтуга чедирген материалдыг дузазының ниити түңү 66,5 миллион рубль болган. Кызыл Армияга дуза кылдыр өг-бүле бүрүзү 4 муң хире рубльди үндүрген. Дайын шөлүнге 1418 дүннер болгаш хүннерниң дургузунда улам чылаан кадыг-дошкун сегиржип алыышкынның үезинде чүс ажыг нацияларның төлээлери —11603 дайынчылар Совет Эвилелиниң Маадыры атты алганнар. Оларның аразында тыва чоннуң алдарлыг оглу Х. Н. Чүргүй-оол база бар. Маадырларның Алдын Сылдызынга бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Л. Н. Ефимов, М. А. Бухтуев, А. А. Семирацкий, В. Б. Брагин, Н. П. Кабак, Н. Н. Макаренко олар төлептиг болганнар.

Ам таптыг-ла үжен тос чыл совет кижилер дайын чаңгызы дыңнавайн, тайбың дээрниң адаанда чурттап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери «Совет кижилерниң тайбың күш-ажылынга—бүзүрелдиг камгалал!» деп кыйгырыгның адаа биле дайынчы болгаш политиктиг белетненге, социалистиг чарышка чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар.

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА

СЭКП область комитединиң бюрозунуң ээлчеглиг хуралы болган. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге холбаштыр күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер база тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин чиигедир талазы-биле «Тыва кодээ тудуг» трестиң ажылының дугайында» айтырыгны аңаа чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүсетпишаан, «Тыва кодээ тудуг» трестиң удуртулгазы, көжүп чоруур механизастаан колонналарның болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң партия эге организациялары планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, тудуг-монтаж ажылдарының болгаш кылып үндүрер продукцияның бот-үнезин чиигедиринче коллективтерни мобилизастаар талазы-биле чамдык ажылды чорудуп турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Ынчалзажок «Тыва кодээ тудуг» трестиң болгаш ооң адырларының ажылында улуг четпестер бар болуп уламчылавышаан. Бүдүрүлге болгаш социал-культура угланыышкынныг объектилерни, чурттаар бажыңнарын ажыглалга киирериниң доктааттынган хуусааларын сагывайн турар. тудуг-монтаж ажылдарының планнары күүсеттинмейн турар. 1981-1983 чылдарда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн немей өстүрериниң талазы-биле онаалдалар чүгле 90,6 хуу күүсеттинген, тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 11,1 хуу аарттаткан. Дугаары 62, 586, 463, 1317 КМК-лар ажылдарының бот-үнезин аажок аарттаткан. Бо чылдың дөрт айларының дургузунда 12 тудуг организацияларының болгаш тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң чаңгызы-даа күрүне планын күүсетпээн. Дугаары 62 болгаш 463 көжүп чоруур механизастаан колонналар ол үе дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң планнарын күүсетпээн, а алды тудуг салбырлары планын күүсеткен-даа болза, алган хүлээлгелеринге дүүштүр ону пландан ажыр бедидерин чедип албаан. Тос КМК-ларның алдызы болгаш Тураның быяш белеткээр пунктузу 1983 чылдың хамаарышкан дециелинге бодаарга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Бо чылдың бирги кварталында № 463 КМК болгаш механизация эргелели ажылдарының бот-үнезин аарттаткан, а беш КМК-лар онаалда ёзугаар ону 0,5 хуу чиигедирин хандырбаан.

Трестиң, тудуг индустриязының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчулары иштики курлавырларны кошкак ажыглап, бүдүрүлгени организастаарын экижидериниң, машиналарның, механизмнерниң болгаш дериглгелериниң ажылының ээлчеглиг болуруп улгаттырарының, материал-техниктиг курлавырларны, эң шыңгыы камнаарының айтырыгларынче четпес кичээнгей салып турар. Аңаа турбуушкуннарның, прогулдарның, администрацияның чөпшээрели-биле ажылга келбээн чоруктарның чылдааны-биле ажыл шагын чидирер чоруктарны тудуг организацияларында болдуруп турар.

Күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бээриниң коллективтиг хевирлерин трестиң тудуг организацияларында ам-даа четпес нептередип турар. Бригаданың бот-орулга-чарылгазын болгаш күш-ажылчы киржилгезиниң коэффициентизин ёзугаар күш-ажыл төлевирин калбаа-биле нептеретпейн турар. Трестиң салбырларында тайылбыр болгаш масса-политиктиг ажылды ажыл-агый шиитпирлери-биле, инженерлиг хандырылга болгаш экономиктиг саналгалар-биле четпес быжыглап турар. Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкинни күш-ажылдың болгаш материал-техниктиг курлавырларының эң-не эвээш чарыгдалдары-биле ажылдың алыс бедик түңнелдерин чедип алыры че кошкак угланган болуп турар.

1984 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарының күүседилгезин хандырарынче угланган комплекстиг хемчеглерни боттандырар талазы-биле ажылды коллективтерге калбартырын «Тыва кодээ тудуг» треске СЭКП обкомунуң бюрозу дааскан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр өстүрер болгаш продукцияның база тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин немей чиигедир дээш социалистиг чарышты организастаарын экижидер, дээштиин бедидер. Иштики курлавырларны улам долу ажыглаарынче, чаа техниканы, депшилгелиг технологияны болгаш мурнакчы дуржулганы шиңгээдип алырынга үндезилээш, тудугнуң болгаш бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидеринче тудугжуларның база бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының кичээнгейин угландырар. Дериг-херекселдерниң ээлчеглиг ажылдадырының коэффициентизин улгаттырарын, бүдүрүлге күчүлериниң долу хандырылгалыг ажылдаарын, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын хандырар, ажылчы чоннарның күш-ажылынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга эргежок чугула байдалдарны тургузар.

Он бирги беш чылдың эгезинден бээр планныг даалгаларны күүседиринге болдурган хожудаашкынны бүрүн чайладырын «Тыва кодээ тудуг» трестиң удуртукчуларындан, инженер-техниктиг ажылдакчыларындан партия обкомунуң бюрозу негээн.

Организация, бүдүрүлге бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, ажылдарның бот-үнезин чиигедир талазы-биле немелде хемчеглерни боттандырар, бо көргүзүглер талазы-биле даалгаларның пландан ажыр күүседилгезин шыңгыы контрольга алыр. Хол-биле кылыр ажылдарны кызырар, бүдүрүлге чорудулгаларын механизастаар, долу чыып эптээр конструкцияларны болгаш депшилгелиг материалдарны шиңгээдип алыр талазы-биле комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылыр. Тудуг кадрларының ажылдан үнер-кирер чорууну, ажыл шагының чидириишкининиң чылдагааннарын тодаргайлаар, илередир болгаш чайладыр, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер, профтехучилищеге кадрларны белеткээрин экижидер, комсомол организациялары-биле болгаш улус өөредилгезиниң органнары-биле кады профтехучилищени школалар доозукчуларының күзели-биле четчелээринче угланган ажылды чыл бүрүде чорудар.

Тудугжуларга таарымчалыг чурттаар-амыдырал байдалдарын тургузар талазы-биле хемчеглерни алыр. Ажылчыннарга 10 муң дөрбелчин метрден эвээш эвес ниити шөлдүг чурттаар бажыңнарын, Шуурмак суурга уруглар садын болгаш социал-культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин 1984-1986 чылдарда ажыглалга киирерин хандырар.

«Тыва кодээ тудуг» трестиң удуртулгазы, ооң салбырларының удуртукчулары, партия эге организациялары болгаш профэвилел организациялары күш-ажылды организастаарының база ооң төлевириниң коллективтиг хевирлеринче шилчир талазы-биле хемчеглерни 1984 чылда боттандырар ужурлуг. Бригада керээзин ёзу барымдаалап көөр чорукту фактыларын бүрүн чайладыр, ажылдың ажык тыкын, организастыг чорукту бедидерин, планныг, технологтуг болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының дээштиг аргазы кылдыр бригада керээзин санап көөр.

СЭКП обкомунуң бюрозунга өске-даа айтырыгларны чугаалажып көрген болгаш ол талазы-биле чогуур доктаалдарны база хүлээп алган.

ДӨРТ АЙНЫЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Барыын-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышка көдүрлүүшкүннүг киржип турар. Эрткен дөрт айларда эргелел ачы-дуза чедирерин 85,8 муң рубльге, азы ол талазы-биле планын 102,6 хуу күүсеткен.

Амыдырал хандырылга комбинадының шупту цехтери планныг онаалдаларын күүседип, чедиишкинниг ажылдаан. Чурук тырттырар цех эки көргүзүглүг болган. Кызыл-Мажалык салбырында Ирина Чүле баштаан хууда чагыг ёзугаар хеп даараар бригада апрельдиң планын 126,4 хуу чедирип, эки көргүзүглерни чедип алган.

Комбинаттың цехтеринден баш таарар мастерлер Т. Хомушку, Г. Сидеева, фотограф Н. Андропов, В. Чылбак-оол олар болгаш оон-даа өске мурнакчылар социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, эки үлегер-чижекти көргүзүп турарлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ

ЧАСКЫ СУГГАТ

Барыын-Хемчик районда [illegible] ёзугаар ниитизи-биле 5674 гектар шөлдүң часкы суггарылгазын чорударын бердүнген. Ам бо хүннерге чедир 1065 гектар ажыг чер суггартынган. Ооң иштинде суггаттыг 667 гектар черге хөй чылдыг сигенни тарыыр.

Часкы суггарылганы «Барлык» совхозта эки чорудуп турар. Совхозтуң шөлдеринде суггатчы 7 звено бар. Олардан төп участокта Чүлдүм Монгуштуң звенозу шалыпчы ажылдап турар. Ол ышкаш Шыдыраа Хомушкунуң, Сагаан Ооржактың звенолары база эки темпини алганнар.

Районда ниитизи-биле 24 звенода 128 кижи суггатта хаара туттунган. Суггаттың депшилгелиг аргазы — одуруглай суггарары-биле 130 гектар черни «Дөң-Терезин» совхозта чорудуп...

Бистиң корр.

ССРЭ-ниң камгалал министриниң дужаалы

1984 чылдың май 9 №95 Москва хоорай.

Эштер солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшиналар!

Эштер прапорщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Эштер Армияның болгаш Флоттуң хоочуннары, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери!

Бөгүн бүгү чурт, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң дайынчылары, акы-дуңма социалистиг чурттарның улустары, Черниң бүгү депшилгелиг кижилери Совет улустуң 1941-1945 чылдарда Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгезиниң 39 чыл оюн байырлап турар.

Совет улус немец-фашистиг эжелекчилерге удур кадыг-дошкун демиселдиң одунга бодунуң социалистиг Төрээн чуртунуң ат-алдарын, хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун, Октябрьның херээн камгалап алган, Европаның улустарын фашистиг дарлалдан хостап алырынга, делегей цивилизациязын камгалаарынга шиитпирлиг салыышкынны киирген.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чедип алдынган Тиилелге бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг болган. Ол совет социалистиг тургузуунуң бузулбас быжыын көргүскен, делегейниң ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң улам ындай өскүүрүнге, Европаның болгаш Азияның чамдык чурттарынга социализмниң тиилээринге таарымчалыг байдалдарны тургускан. Герман фашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапканы, делегей капитализминиң ниити кризизин улам хайнылаткан, империализмниң колониалдыг системазының буурап дужеринге чедирген.

[illegible] үндезини болза социалистиг ниитилелдиң бодунуң алыс бүдүжүнде, ооң кайгамчык улуг экономиктиг, социал-политиктиг болгаш угаан-бодал аргаларында, социализмниң капитализмден үр чок артык күштүүнде.

Дайын-биле кадыг-дошкун тулчуушкуннарга дешпес турбас эрес-дидимин болгаш кайгамчык быжыг туруштуун көргүскен дайынчыларывыс бистиң алдарлыг Чепсектиг Күштеривис Ада-чурттуң Улуг дайынынга [illegible] Тиилелгеге улуг салыышкынны [illegible] дайынчылары, партизаннар болгаш чажыт демиселчилер киирген.

Эжелекчилер-биле демиселге херектиг бүгү чүүлдер-биле фронтуну хандырбышаан, совет улус тылга күш-ажылчы өлүм чок эрес-маадырлыг чорукту кылган. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, улусчу интеллигенция шыдажыр арга чок бергелерни болгаш кызамдаашкыннарны ажып эртпишаан, Тиилелгениң боо-чепсээн могаг-шылаг чок белеткээн.

Кижи көөр хөөн чок дайзынны шылча шаварын бодунуң бүгү күжүн харамнанмайн хандырган бүгү кижилерге бистиң улузувустуң сеткил-чүрээнге ханы өөрүп четтиришкин кезээ-мөңгеде артар.

Совет улус амгы үеде партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин күүседири дээш эрес-маадырлыг ажылдап турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш продукцияның шынарын бедидери, 1984 чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын чедир болгаш ажыр күүседири дээш социалистиг чарыш улам калбарган. Совет улустуң чаагай чоруу чаңгылыш чок өзүп, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзү быжыгып, делегей аренызынга ооң ат-алдары өзүп турар.

Совет Эвилели акы-дуңма социалистиг чурттар-биле кады дайын айыылын чайладыры дээш, тайбыңны камгалап арттырары болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырары дээш шудургу демисежип турар.

Амгы үеде делегейде байдал эң-не айыылдыг болуп [illegible] артпышаан. Реаксылыг империалистиг бөлүктер, хамыктың мурнунда АКШ-тың ындыг бөлүктери шериг күжүнге даянып, шериг күчүзүнүн талазы-биле артык күштүг болур чорукту чедип алырынче чүткүп, политиктиг система болгаш социализмни узуткаарының [illegible] планнарын [illegible] турарлар. Ядролуг американ ракеталарны Барыын Европага тургузуп турары делегей байдалын улам [illegible] чидиглендирген.

Чурттуң камгалалын болгаш Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчы күчүлүүн быжыглаарынче эң-не [illegible]

Дээр бистерни албадап турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко мынча деп демдеглээн: «...Дайынзырак авантюристерниң халыыдаан бажын соодуптарынга четчир аргаларлыг болур төлээде, бистиң чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаар дугайында моон соңгаар-даа сагыш салыр апаар бис».

Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары акы-дуңма социалистиг чурттарның армиялары-биле кады социализмниң улуг чаалап алыышкыннарының камгалалында серемчилелдиг туржуп, кандыг-даа агрессорга дол-дораан ойтур шавыышкынны магадылаан доктаамал дайынчы белен байдалдыг болуп турар.

Улуг тиилелгениң байырлалы-биле Армияның болгаш Флоттуң хууда составынга, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хоочуннарынга, дайынның бүгү киржикчилеринге байыр чедирип тур мен.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 39 чыл оюнга алдар болдурбушаан, **дужаарым болза:**

Бөгүн, май 9-та, түс чернии-биле 22 шак турда, бистиң Төрээн чуртувустуң найысылалы Маадыр-хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылалдарынга, Маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Одессага, Севастопольга, Новороссийскиге, Керчиге, Тулага, Маадыр-шивээ Брестиге, а ол ышкаш Калининград, Львов, Дон-да-Ростов, Куйбышев, Свердловск, Новосибирск, Чита, Хабаровск, Владивосток болгаш Североморск хоорайларга артиллерияның үжен удаа даштаашкынын кылыр.

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга өлген маадырларга мөңге алдар!

Маадырлыг совет улус болгаш ооң эрес-маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң [illegible] Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. УСТИНОВ.

СОВЕТ УЛУСТУҢ ӨЖҮП ЧИТПЕС МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Совет Эвилелиниң Маршалы В. И. ПЕТРОВ, кургаг чер шериниң кол командылакчызы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры

1945 чылдың майның 9-туң аяс часкы хүнү бистиң социалистиг күрүневистиң чыл демдеглелинге чыдыттынмас болгаш уттундурбас амын болуп кезээ-мөңгеде арткан. Карак кызыл маадырлыг демиселге чедип алган улуг тиилелге делегейниң кегээрелин фашистиг дерзии чоруктан камгалап алган, кижи төрелгетенниң салым-хуузунга, бөмбүрзекке болуушкуннарының улам ыңайгы бүгү чорудулгазынга ханы салдарны чедирген.

Тиилелгениң үжен тоску чазын совет кижилер СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының шиитпирлериниң болдурганы улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн байдалында уткуп турар.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринде айыткан угланыышкынын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугааларында тайылбырлаттынган түңнелдерни база сүмелерни амыдыралга боттандырар дээш, совет улус, оон дайынчылары быжыг туруштуг ажылдап турар. Бодунуң чуртунуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн улам-на улгаттырарынга, тайбыңны камгалаарынга, империализмниң дайынзырак күштериниң дайын өнүүк чаңгааларының каттаптарын болдурбазынга совет кижилер бүрүн шиитпирлиг.

Дайынның баштайгы хүннеринден эгелээш-ле партия шериг болгаш экономиктиг курлавырларны мобилизастаарының, Чепсектиг Күштерни шаабартырының, чурумчуттунган шериг ажыл-агыйын тургузарының, чоннуң мораль-политиктиг чаңгыс эвин быжыглаарының талазы-биле кайгамчык улуг ажылды чорудa берген. Эң-не кыска хуусаада канчаар-даа аажок улуг чурт чаңгыс аай шериг лагери кылдыр хуула берген.

Коммунистер тулчуушкунга-даа, күш-ажылга-даа бедик идейлиг, быжыг туруштуг, эрес-дидим чоруктуң үлегер-чижээн көргүзүп турганнар. Партия бодунуң эң эки күштерин фронтуже чоруткан. Дайынның төнчүзүнде Армияга болгаш Флотка 3 миллион 325 муң коммунистер турган. Маадырлыг болгаш эрес-дидим чоруктуң хууда үлегер-чижээ-биле олар совет кижилерниң дайынчы тура-соруун көдүрүп, оларны маадырлыг чорукче эдертип чорудуп, дайынны ашкан бүрүн тиилелгеге быжыг бүзүрелди болдуруп турганнар.

Гитлерлиг Германияны чылча шавары антигитлерлиг коалицияның күрүнелериниң нийти дайзынга удур демисежип турган бүгү-ле хостаалгага ынаккшылдыг улустарның демниг күжениишкиннери-биле чедип алдынган дээрзин билдингир болгай. Ынчалзажок герман фашизмниң делегейге тергииделче оруун дуй турган кол күш Совет Эвилели болган. Коммунистиг партияга удурткан чогум-на бистиң улузувус дайзынны чылча шаварынга эң-не улуг салдарлыг киирген, дайынның ол аар-берге үезиниң бодунуң актыныңкырынга чүктеп эрттирген болгаш чайынналчак тиилелгени чедип алган. Фашизмни чылча шаварынга ССРЭ-ниң шиитпирлиг ролюн реакцияалыг буржуаз пропаганданың кандыг-даа хоп-мегези болгаш нүгүлү бичеледип шыдавас, социализмниң канчаар-даа аажок улуг амыдыралчы күжүнүң дугайында шынны улустардан дуглап шыдавас.

Дайынның ханы уржуктарын кыска хуусаада чайладып, үрелген ажыл-агыйны катап тургускаш, маадырлыг совет улус ленинчи партияның удурталгазы-биле коммунистиг тургузуушкунга шылгараңгай чедиишкиннерни чедип алган. Улус ажыл-агыйынга шынарлыг ханы өскерилгелер болгулаан. Ооң хөгжүлдезиниң бедик темпилери хандыртынган. Национал орулга чүгле соңгу беш чыл дургузунда барык-ла 19 хуу өскен, үлетпүр продукциязының бүдүрери 18 хуу улгаткан, а үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези 14 хуу болган дээрзин чугаалаарга-ла четчир. Социализмниң акы-дуңма чурттарының улустары база-ла бодунуң хөгжүлдезинге бурунгаар херии базымнарны кылгылаан.

Бодунуң маргыш чок артык күштүүн эң-не нарын эртем болгаш улус ажыл-агыйы сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар аргалыг социалистиг система хүн бүрү көргүзүп турган. Социалистиг чаалап алышкыннарны ынаныштыг камгалаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдер мында бар болуп турар.

Империалистиг күрүнелерниң, хамыктың мурнунда АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң теогүнүң кичээндирииниң чогуур түңнелдерни кылыр ужурлуг болгу дег. Ынчалзажок делегей болуушкуннарының чорудулгазындан ап көөрге, олар боттарының алыксак-чиксек сорулгаларының ужундан милитаристиг белеткелдерни база катап калбартып чорудуп турар апарган. «Делегейде байдал экиживейн турары хараадаанчыг-дыр. Ол байдал дыка оңдактыг болуп артып турар. Ынчаарга ол чорук АКШ-тың администрациязы мурнуу хевээр-ле шериг күжүнге, шериг талазы-биле артык күштүг чорукту чедип алырынга, бодунуң ёзу-чурумнарын өске улустарга күткүүрүнге ыяныш салып турары-биле тайылбырлаттынар» деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко демдеглээн.

Теогүге туруп көрбээн эңдере чепсегленишкин империализмниң буруузу-биле калбарып үнген. Бодунуң делегейге тергиидээшкиниин тургузары-биле америк империалистер дүшкүүрлүг чоруктуң улам-на күштелдирип, байдалды нарыыдадып турар. ССРЭ-же болгаш ооң эвилелчилеринче шыгааган АКШ-тың ядролуг ракеталарын садып үнаүрер чер кылдыр Барыын Европаны хуулдуруп турар. АКШ-тың дайын белеткелдерин Ыраккы Чөөн чүкте болгаш Инди океан зоназында калбартып турар. Төп болгаш Мурнуу Америкада, Африкада болгаш Азияда реакциялыг диктатураларны өептередип, агрессияның база өнчүк-чөңзэлериниң чаа-чаа одагларын тургузуп турар. Никарагуаже болгаш Анголаже дээрбечи халдаашкыннарны, Ливанче диргелиниңкинни организастап, Гренаданы эжелеп алгаш болгаш Сирияга кыжанып, Афганистаңга удур чарлаваан дайынны чорудуп турар.

Ындыг байдалдың үезинде Совет Эвилели тайбыңны болгаш улустарның кады ажылдажылгазының политиказын чорудуп турар. Совет улустуң, социалистиг демниг каттыжылгазының күрүнелериниң улустарының тайбың күш-ажылын база айыыл чок чоруун ыяныштыг хандырар дээш, камгаланыр аргалыын доктаамал бедик деңнелге тургузар ужурга таваржып турар. ССРЭ шериг талазы-биле артык күштүг чорукче чүткүвейн турар, ооң-биле чергелештир ол кандыг-даа агрессорга өлүмнүг согуушкунну бээринге белен болур дээш, эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылып турар. ССРЭ-ниң алдарлыг Чепсектиг Күштери совет улустуң тургузукчу күш-ажылының шынчы камгалакчызы, тайбыңның шөлээнгизи болуп турар. Партияның болгаш чоннуң сагыш салыышкынының, социалистиг экономиканың, эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезинге чедиишкиннерниң ачызында, бистиң Чепсектиг Күштеривистиң бүгү-ле хевирлери — стратегтиг ажыглалдың ракета шериглери, кургаг чер шериглери, агаардан халдаашкынга удур камгалалдың шериглери, Шериг-Агаар Күштери, Шериг-Далай Флоду — эң-не болбаазын техника болгаш чепсек-биле дериттинген, бедик белеткелдиг офицер кадрларлыг, политика талазы-биле быжыккан, сырый каттышкан, чалбыыштыг патриотизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң ёзузунга кижизиттинген хууда составтыг болуп турар. Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң дайынчылары-биле олар чаңгыс одуругга тайбыңның эрткени чорудуп, социализмниң чаалап алышкыннарының камгалалында ыяныштыг туруп турар.

Тиилелгениң хүнүн дайынчылар төлептиг дайынчы ажыл-херектер-биле уткаан. Тиилелгениң хүнү — биске эң-не чоок болгаш эң-не эргим байырлалдарның бирээзи. Маадыр фронтучуларның чаңчылдарының эдилекчилери болгаш уламчылакчылары сезен чылдарның совет дайынчылары боттарынга онаашкан сорулгаларны алдарлыы-биле күүседиринге, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң бүзүрелин шынзыдарынга бүрүн шиитпирлиг.

(СЭТА).

ШЕРИГЖЕ ҮДЕЛГЕ

Дуун Кызылга Ада-чурттуң Улуг дайынынга маадырлыы-биле өлген дайынчыларга тураскаал шөлүнге эртенден кежээге чедир аажок хөлчок чыылганнар болган. Баштай хоорайның школачылары, пионерлери, комсомолчулары тураскаалдың чанынга чечектер салганнар. Оларның улуг салгалдың хөрээнге, не-төрээн чуртунга бердингениниң дугайында дайынчы, революсчу, күш-ажылчы алдарга шингээн-ның дугайында ыры, шүлүктери чаңгыланып турган. Тураскаалдың мөңге одунуң чанынга хоорай школаларының тергиин өөредилгелиг комсомолчулары хүндүлүг таныылга солчуп турганнар.

Эртенгиниң он бир шакта шөлге оларның улуг акылары, ээлчеглиг шериг хөрээнге келдирткен оолдар кээп чыскаалышкан. Тураскаал шөлүнге Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, тыва эки турачылар, ада-иелер долдур чыглып келген. Төрээн чурт бөгүн база катап бодунуң оолдарын кыйгырган. Шериг назыны четкен оолдар база катап бодунуң не-төрээн чуртун камгалаарынче аъттанырының мурнуу чарыында боттарының ада-иелеринге, чоок төрелдеринге, эш-өөрүнге үдеттирген.

ВЛКСМ хоорайкомунуң организастааны үделге митингизи болган. Шериг оркестри тураскаал шөлүнге чаңгыланы берген. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери Дмитрий Маркелович Древянников, Раиса Петровна Котельникова олар шериг хөрээн эрттирери-биле аъттанып турар аныяктарга чагыг-сөзүн бергеннер.

Шеригже аъттанып турар оолдарның мурнундан Радислав Каң-оол мынчаар чугаалаан: «Төрээн чуртун камгалаары — бистиң ыдыктыг хүлээлгевис-тир. Бо хүнгү аас-кежиктиг амыдыралды 39 чыл бурунгаар бистиң адаларывыс болгаш акыларывыс, биске кара сагыштыг дайзын-биле амы-тынын харамнанмайн тулчуп турган чедип бергенин эки билир бис. Бөгүн бис, оларны адаларывысты, угбаларывысты, дуңмаларывысты база мынчаар камгалаар бис. Биске идегеп болур силер».

Байырлыг митинг сөөлүнде шеригже аъттанып турар оолдарга комсомол Кызыл хоорай комитединиң төлээзи В. Никитин «Комсомолдуң чагыглары» тывыскан. Оолдар чыылган чөп-биле байырлашкаш, Төрээн чуртунуң мурнунга шериг хүлээлгезин күүседири-биле аъттаныпканнар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Ленин болгаш Октябрь Революциязы ордennерлиг, В. И. Ленин аттыг, Кызыл Туктуг шериг-политиктиг академия — Чепсектиг Күштерге политажылдакчы-офицер кадрлар белеткеп бээр талазы-биле хоочун өөредилге чери.

Академияның кижизиттирикчилери Төрээн чуртунга, Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка кызыгаар чок бердинген алдарлыг комиссарларның салгакчылары бооп, совет чоннуң бедик бүзүрелин алдарлыы-биле шынзыдып, боттарының дайынчы болгаш политиктиг белеткелин сайзыраңгайжыдып, социализмниң улуг чаалап алышкыннарын камгалаарынга кезээде белен болуп, Ада-чурттуң айыыл чок чоруун болгаш тайбыг камгалалында серемчилелдиг туржуп турар.

ЧУРУКТА: Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери, Совет Эвилелиниң Маадырлары (солагай таладан) Владимир Тимофеевич Евдокимов биле Евстафий Андреевич Сухарев академияның дыңнакчыларын академияның музейиниң экспонаттары-биле таныштырып тур.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

ТАНКИСТИҢ УРУУ

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы Зоя Байкараевна Таспанай Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы чылында Кызылга төрүттүнген. Хензиг чаш турда адазы Түлүш Үйнук-оол Адарович эки турачы эш-өөрү-биле фронтуже халкан.

Украинаның хоорай, суурларын немец-фашистиг эжелекчилериниң аспаандан хостаажыр дээш бир тулчуушкунга ол амы-тынындан чарылган. Совет чазак ооң маадырлыг чоруун үнелеп көргеш, «Дайынчы шылгарал» деп медаль-биле шаңнаан.

Эки турачы танкист Түлүш Үйнук-оолдуң уруу ам дөрт уругнуң иези. Күш-ажылчы чедиишкиннери дээш ол доктаамал шаңнадып, мактадып чоруур.

Дайынның кадыг-берге чылдарында авазы амыдыралдың аайы-биле өске кижи-биле өгленип алгаш чоруй барган. Зоя ынчан бичиии оол дуңмазы-биле өөнге ийилээн арткан. Аъш-чем чок, аштап-суксап, хилинчектени бергеннер. Ак сеткилдиг улус өскүс арткан чаштарны кээргеп, аъш-чем артып берип, каракталп турда-ла, оол дуңмазы чок апарган. Кара чааскаан арткан уругну иезиниң төрели улус ап алган. «Өскүзүнден өлбес чүве» деп тыва улустуң үлегер чугаазын Зоя Байкараевна бо-ла сактып кээр. Азыраан ада-иези уругну күш-ажылга ынак, мөзү-бүдүштүг кижи кылдыр өстүрүп каапнар. Ортумак школаны дооскаш, Зоя бо-ла фермага баштай солуукчу саанчы бооп ажылдап кирген. Ол ам дуржулгалыг саанчы.

Төрээн адазының арнын көрбээн-даа бол, ооң дайынчы ат-алдарынга чоргаарланып, урут-дарыынга кырган-ачазының дугайын чугаалап берип, оларны Төрээн чуртунуң ёзулуг патриоттары кылдыр кижизидип турар.

Л. ДАШ-ООЛ

Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкун чылдарында тыва оолдар, кыстар боттарының интернационалчы хүлээлгезин күүседип, эки тура-биле дайын шөлүнче аъттанганнар. Олар фашизмниң аспаандан ээээш эвес хоорай, суурларны хосташканнар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) эки турачылар Б. Лама, А. Ак-оол, В. Белекей болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Н. Кабарицына.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Бистиң эскадрон Кокров хоорайдан ыр-шоорлуг үнүп чоруп турда, хоорайның чурттакчыларындан бажыңга олурган кижи чок боор. Кадыг-берге чуртталгага, ажыг-шүжүтте таварышкан совет кижилер бисти ыы-сыызы-биле үдеп турганнар.

«Деге баары», «Донеп-Шилги» болгаш оон-даа өске дайынчы тыва ырларны ырлажырывыска, улус таалап дыңнаар турган. Ниити эскадрон ырлай бээрге, бистиң уругларының үнү оңза ылгалыр.

Москвадан бисти үдеп турда, бистиң-биле кады тыва сургуулдар, Тываның ССРЭ-ге элчини Мандараа олар ырлажып шаг болганнар.

Доктаатан чер бүрүзүнге-ле дүне-даа, хүндүс-даа ыр эгелекчизи бистиң кыстар турду. Мынча чылдар шууп эртсе-даа, бистиң дайынчы кыстарывыс өткүт үнү кулаамда чаңгыланып артпышаан.

М. СУНДУЙ,
эки турачы.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) Дарыя, Сынаа, Бичен, Часкал (артында), Поля, Байлак, Омаа, Севил, Норжуң.

Алдан-Маадыр аттыг музей фондузундан чара парлаан чурук.

Авторнуң фотозу.

КАЖАН-ДАА СОЛДАТ

Совет Армияның хүрээлеңинге шериг албаны эрттирери — кижиниң чуртталгазында база бир чугула школа. Ылангыя кедээниң оолдары Чепсектиг Күштер-биле холбашкан амыдыралдан кашты көрүп кажараан, политиктиг болгаш дайынчы белеткелди эртип, мөзү-шынар болгаш угаан-медерел талазы-биле четчип бышкан чедип кээрлер. Олар улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга хаара тутту-нуп, «чеве» дизе, кезээде белен, курлавырда шериг албанныг бооп, ак сеткилдии-биле ажылдап кириптерлер.

Бистиң «Ак-Туруг» совхозта хоочун тракторист Доржу-Нава Хураган-оол, чолаачы Дарый Хүна, Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи хоочун коммунист Тыкы Араптан оларны шериг албанынче келдиртип турар оолдарның дагдыныкчылары деп оларга чоргаарланып адап боор бис.

Ынчан шериг албаны эрттирер хуусаа узун, 3—4 чыл турган. Ол үениң дургузунда дайынчылар хөй чүвеге өөренип ап, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң тергиинннери чораннар.

Боттарының тус-тус мергежилиниң аайы-биле олар планныг онаалда күүселдезинге болгаш шериг-патриоттуг кижизидилге ажылынга үлегер-чижек болуп, сургаал, тайылбыр ажылдарын аныяктар ортузунда идепкейлиг чорудуп турар.

Я. БҮРБҮ.
Улуг-Хем район

Айтырыңар, харыылап берээли

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДЫ ЭДЕРЕР БИС

Тываның ырак-узак черлеринден, ылангыя школачылардан чагаалар бистиң Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге бо-ла кээр. Оларның айтырыгларын айтып болур ... [illegible] ... айтырыы чугула болду: «Дайын шөлүнден кым деп танкист ээп келбээнил? Оларның ат, фамилиязын дугайы-биле бижээш, чуруктары-биле кады чорудуп берип көрүңерем».

Бо чагаалар мээң бодалымны хайныктырган. Бистиң салгал боттарының алдарлыг кижилериниң, Совет чурт дээш, тайбың, аас-кежиктиг келир үе дээш амы-тынын бергеннериниң адын сактып турары ол.

Өвүр районнуң Дус-Дагга төрүттүнген, ам Баян-Кол суурда чурттап орар болгаш Кызылдан фронтуже эки тура-биле аъттанган он бир тыва танкистерниң командири чораан Түлүш Саабунович Нурсат школачыларның салгылдаан айтырыгларынга кыска болгаш тодаргай харыыны берген.

Түлүш Үйнук-оол. Улуг-Хем кожуунуның Демир-Суг чурттуг кижи. 1944 чылдың апрель эгезинде Полтава область девискээринге бир кодээ суур чанынга өлүрткен. Ооң башкарган танкызының экипажы интернационалчы чүве. Оларның төрээн дылы аңгы-аңгы болза-даа, сагыш-сеткилин орустап ажытчыр, дайынчы алышкылар болу берген.

Танкистиң төрээн черинде школачылар Полтава областче чагаа бижип турган. Ооң дайынчы амыдыралындан хөй медээни-даа, ооң хөөрүшүн кайдаазын-даа билип ап болур-дур. Ынчал бир кодээ суурну хостап алгаш, оруувус уламчылап бар чорувуста Түлүш Үйнук-оолдуң танкызы мурнап чораан. Суурну эрткеш, эң сөөлгү бажыңнар аразы-биле эртип бар чорувуста, немецтерниң чажырып кааны үгер-боозу экивистиң танкызын өрттендир адыпкан. Ону боолаан дөрт немец шалбааалыг шыкче дезиптилер. Өжээн негеп, чиик пулемёттар-биле дескеннерни хөме-чаза бүлгүрттүпкен бис. Дөртелээ шалбаалыг черже доңгая дүшкүледи. Сандал үндүр өрттенген танкының экипажын хөөржүткеш, аттарын калбак мяшка бижээш, мортукка шанчып каан бис.

Бай-Кара Биче-оол. Ол орденниг Бии-Хемниң Ээрбек сумузундан келген аныяк аревэчи чүве. Биче-оол Маспыкович Бай-Кара дидим болгаш кончуг эрестиг, кашпагай кижи. Экипажтың механик-башкарыкчызы. 1944 чылдың июль ортан үезинде ол Румынияга маадырлыы-биле өлген.

Кыргыс Идам. Бистерниң тыва эки турачы танкистерни Кызылдан үдеп турган Тес-Хем чурттуг Идам фронтуже аъттаныпп турар хүн ооң кадайы ийи чаш оглун эдертип алган келген. Оолдарының хавактарын ол ошкап-ошкап кагды. Ол-ла хевээр оолдарын ол кажан-даа көрбээн. Кыргыс Идам ёзулуг дайынчы бүдүштүг кижи. Ол база Румынияга маадырлыы-биле өлген. Хову черге кадыг-дошкун тулчуушкун болуп турган. Оон эртенинде ол шөлге кээривиске, өрттендир хуюкталган танкылар тур. Биче-оолдуң-даа, Идамның-даа танкыларын дугааарындан танаан бис. Ёзулуг маадырлыг тулушкан болганнар. Румынияның ол ховузунда Бай-Кара Биче-оол биле Кыргыс Идам дайынчы эш-өөрү-биле төпмее уйгузун удуп чыдарлар.

Дайынчы салгалды дөзээр дугайын хуралдарга, кичээлдерге, ужуражылгаларга бо-ла чугаалажы бээр бис. Дайын шөлүнден ээп келбээн танкистерниң эрес-маадырлыг чоруун ылавылап, кайда ... [illegible] ... билип алыры чугула деп бодаар мен. Кайгамчык эки кижилерниң аттарын кажан-кезээде уттуп болбас! Тыва танкистерниң тус-тус чурттап чораан, төрүттүнген черлеринге ооң аттары-биле мурнакчы трактор бригадазын адаар болза, мында багай чүве чок. Дайынчы эштерим-танкистер танкызын хей черге кажан-даа бертиндирип көрбээн, дайынчы эдинге хумагалыг чораннар. Чажыргаш чоор, чаа тракторну берип каарга, ша-даа чедирбейн үрей мунуп аар чоруктар бар болгой. Ол кончуг хомудаачыг. Дайын шөлүнге танкыны камнаары-даа, тайбың үеде тракторну башкарары-даа кижиниң бодундан хамааржыр. Ол эки чаңчыл.

Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге тыва танкистерниң шуптузунуң чуруун дедгаар, оларның төрүттүнген болгаш мөчээн чылдарын тодарадып бижиир.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

«КАТЮШАНЫ» ЫРЛАП БЕРЕМ

Чалбыышталган Берлинге тураскаалдыг ужуражыышкыннар хөй-ле болган. Бир катап чап-чаа хостаан кудумчудан рояль үнү чаңгыланы берген. Ооң канчап мында чедип келгени ол?

«Машинаа доктаадывыт» — деп чолаачыдан диледим. Оон дыңнаалагыладым. Бүдүнче ээптивис. Артиллерийжи батареяга үскүлежи бердивис. Дайынчы боо-чепсек аразында, аксын ажыдып каан рояльдың дозузу кылаңайнып тур. Аккомпаниатору Матвей Блантер, а композитор Тихон Хренников ырлап тур.

— «Катюшаны» ырлап көрүнерем — деп артиллеристерниң бирээзи ээрешти. Блантер, чазык хүлүмзүрбүшаан, бүгү салааларын клавиштер кырынга кашпагай чүгүртү берди, а Хренников биске таныш болгаш таалаңчыг үнү-биле ырлай берди. . .

Бердин дээш тулчуушкун доостур чоокшулаан. Май бирже дүне рейхстахтың кырынга Тиилелгениң Кызыл туу киисин берген. А май ийиде хоорайның гарнизону удурланырын соксаткан болгаш дүжүп берген.

Я. МАКАРЕНКО,
«Правда» солуңнуң дайынчы корреспондентизи чораан.

Депшилгелиг арганы шиңгээдир!

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ

8. Чаа аргаже шилчидери

Бүдүрүлгениң доктаамал коллективин, ооң саны болгаш тускай мергежилдиг составын тургузары — тарыыр культураларның болгаш ажыглаар техниканың, технологтуг картада көрдүнген ажылдың хемчээлинден хамааржыр. Ажыл-агыйның тодаргай байдалдарынга хамаарыштыр ындыг салбырлар: бир азы ийи культураны тарып өстүрер кылдыр, көдээ ажыл-агыйның бөлүк культураларын өстүреринге азы продукцияның элээн каш хевирлерин бүдүреринге тускайлаттынган болур.

Керээлиг коллективке тарылга ээлчештирилгезиниң долу эргилдезин быжыглап каарга, хову ажылдарының дүргүзунда ооң кежигүннери ажылга дең-дески хаара туттунган болур болгаш механизаторлар боттарының шөлдеринге доктаамал ажылдыг, а ол ышкаш коллективтиң ажылының болгаш бүдүрүлгениң сөөлгү түңнелиниң аразында харылзаазы элээн быжыг болур.

Керээлиг бригадаларны болгаш звеноларны тургузарда дараазында негелделерни сагыыр херек:

1. Коллектив улуг эвес болур болгаш бир дески мергежилдиг, кандыг-даа ажылга, кандыг-даа тракторга бот-боттарын солуп шыдаар, дааш-тан ажыл-херекке ак сеткилдиг механизаторлардан ол тургустунган турар ужурлуг.

2. Бригаданың (звенонуң) хемчээли болгаш ооң ажылдакчыларының саны бот-орулга-чарылгалыг даалгада көрдүнген көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң хемчээлинге дүгжүр. Бригаданың (звенонуң) кежигүннери чыл дургузунда бир дески ажылдыг болгаш хову ажылдарының бачым үезинде олче ажылчын күштү эң эвээшти дашкаартан хаара тудар ужурлуг. Ону чедип алырда бригада (звено) быжыглаттынган чериниң механизастаттынган ажылдарының 70—80 хуудан эвээш эвезин бодунуң күжү-биле кылыр, а күш-ажылчы коллективтиң кежигүннери боттарының шөлүнге чылдың ажылдаар үезиниң 80-ден эвээш эвес хуузун боттары ажылдаар ужурлуг.

Хаара туттунган ажылчыннарга дүжүттүң хемчээлинге улуг салдар чедирбес болгаш чаңгыс катап кезек када кылыр ажылды бээри чугула.

Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң мал чеми белеткээр бригадазының 1982 чылдагы механизастаттынган ажылдарының структуразын болгаш хемчээлин анализтеп көөрге, бригаданың бүдүрүкчү бот-тускайлаң чоруу хову ажылдарының үезинде 79 хуу, а бригаданың механизаторларының боттарының шөлдеринге меңнээшкини 90 хуу болган дижик, сүмелеттинген нормага ол дүүшкек болуп турар.

3. Бүдүрүлге коллективиниң составын четчелээрде эки турачың принцивин, механизаторларның болгаш өске-даа кижилерниң керээлиг байдалдарга кады ажылдаар күзелин барымдаалаары чугула. Бодунуң составындан бригада (звено) чөвүлелин болгаш керээлиг адырның удуртукчузун механизаторлар боттары соңгуп алыр. Ындыг адырларны четчелээриниң элээн тарымчалыг аргазы — анкета долдурары. Ынчан ажылдакчы бүрүзүнүң ол коллективке хамаарылгазы илерееп кээр.

Анкета карточказынга дараазында айтырыгларны киирип болур:

а) керээлиг звенога ажылдаар күзелиңер бар бе?

б) бригада кежигүннериниң кайызы-биле чаңгыс звенога ажылдаар күзелдиг силер?

в) кым-биле ажылдаксавас силер?

г) звено удуртукчузунга кымны соңгуза экил?

Бүдүрүлгечи доктаамал адырны четчелээрде ындыг айтырыглар салыр чорук бир демниг, мораль-психологтуг байдалдыг, ажыл төлевирин коллективтиг арга-биле төлээр күш-ажылчы коллективти хөгжүдеринге дузалаар.

4. Бүдүрүлгениң доктаамал эге салбырының хемчээлин технологтуг картаны болгаш ажыл-агыйның бойдус-экономиктиг байдалдарын, бүдүрүлгени специализастаан болгаш концентрастаан деңнелин, республиканың чер ажылының зона системазынга дүүштүр технологияны болгаш техниканы ажыглап турарын өөренип көрбүшаан, тодарадыр.

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кылган анализи ёзугаар бригадаларның (звеноларының) хемчээлин мынчаар тодарадыр:

төп зонаның тараа бүдүрер ажыл-агыйларынга 3500—4000 гектар шөлдүг, 10—12 кежигүннүг; барыын зонаның суггат чок черинге—2200—2700 гектар шөлдүг, 7—9 кежигүннүг, а суггаттыг черинге —1200—1500 гектар шөлдүг механизастаттынган звеноларны тургузуп болур.

Мал чеми бүдүреринге керээлиг бригадаларның болгаш звеноларның хемчээли мындыг болур: мал чеми тарыыр 1800—2500 га тарылга шөлдүг, 9—12 механизаторлуг звенону төп зонага, барыын зонаның ажыл-агыйларынга —1300—1800 гектар шөлдүг, 8—9 кижилиг звенону; мурнуу зонага —800—1200 гектар шөлдүг, 6—8 кижилиг звенону тургузуп болур.

УЧЕТТУ ОРГАНИЗАСТААРЫ

1. Учетту кылырының чок сорулгазы болза, бригаданың (звенонуң) бүдүрген продукциязын болгаш аңаа чарыгдалдарны дээштиг болгаш доктаамал контрольдаары, а ол ышкаш акша-херекселин төтчеглээрин болдурбазы болгаш иштики курлавырларны илередип тывары. Бригада (звено) керээзин шиңгээдип ап турар үеде ажыл-агыйның кол бухгалтери биле кол экономизи адырның специалистери-биле кады ажылдакчыларга эге учетту адырга тургузарын, ажыл-агый операцияларының документилерин долдурарын өөредир. Ол ажылды директорнуң дорт удуртулгазы-биле чорудар.

Бригаданың (звенонуң) эге учёдун бригадир (звено удуртукчузу) кылыр. Кылдынган ажылдарның шынын кол агроном хынаар болгаш бадылаар. Эге документилерни тургустунган график ёзугаар бухгалтерияга дужаар.

2. Эге документилерни барымдаалап бухгалтерия ол адырга хамаарыштыр бүдүрүлге отчёдун (№ 18 майык ёзугаар) тургузар. Аңаа коллективке бот-орулга-чарылга даалгазын ёзугаар бердинген көргүзүглеринге дүүштүр ниити продукцияны бүдүргенин болгаш аңаа үндүрген чарыгдалдарны санаар болгаш анализтээр. Доктаадтынган план база лимит ёзугаар акша-херекселин канчаар чарыгдааның санап үндүрер, продукцияның бот-үнезин тодарадыр. Бүдүрүлге программазын адырның коллективиниң канчаар күүсеткенин түңнээр.

3. Бригаданың (звенонуң) бүгү эт-херекселин акт ёзугаар адырның удуртукчуларынга азы удуртукчунуң дузалакчызынга быжыглаар. Ол кижи-биле администрация материалдыг ээ-харыысалга дугайында керээ чарар.

4. Бригадага, звенога кылдынган ажылдарның учёдун, коллектив кежигүнүнүң күш-ажылга киржилгезин бүдүрүлге адырының удуртукчузу демдеглеп ап чоруур болгаш бригада, звено кежигүннериниң ажылдаан шагының табелин тургузар болгаш ат салыр. Ындыг ажыл ай санының авансызын (шалыңын) санаарынга, а ол ышкаш ажыл шагының ажыглалының хүн бүрү анализин кылырынга база берип турар авансының хемчээлин контрольдаарынга чугула.

Механизастаттынган, ал база кижи күжү-биле чыл дургузунда херек кырында кылдынган ажылдарның учёдун тургузарынга, күш-ажылдың аккорд-шалыңныг төлевирлиг механизастаттынган звенонунга күш-ажылды болгаш кылдынган ажылдарның бүрүткээр дептерин (майык № 65 а) ажыглаары эптиг, а тракторларның чүък сөөртүр ажылын путёвкаларга (№ 68 майык) демдеглээр, ону бригадирниң саналга дептеринге база киирер.

5. Кывар-чаар материалдарның херек кырында чарыгдалының учёдун бригаданың азы звенонуң удуртукчузу кылыр. Ай түңнелин ёзугаар адырның удуртукчузу үнген, кирген документилерни барымдаалап тургаш, кывар-чаар материалдарның шимчээшкин отчёдун (№ 120 майык) тургузар, аңаа адырның удуртукчузу болгаш ажыл-агыйның кол инженери ат салыр.

Көдээ ажыл-агый продукциязының болгаш бараан-материалдыг өске-даа үнелиг чүүлдерни хүлээп алырын болгаш чарыгдаарын ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң 1980 чылдың июль 15-те бадылааны көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң продукциязын болгаш материалдарын бүрүткээр талазы-биле айтыышкыны ёзугаар эге документилерниң доктааттынган чайызының хоолгазын мынчаар долдурар. Тарааны болгаш өске-даа продукцияны шөлден чоруткаының дансызы (№ 77 майык), продукцияны шөлден үндүр сөөртүрүнүң путёвказы (№ 77 майык). Көдээ ажыл-агый продукциязының кирип турарының путёвказы (№ 83 майык), бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин хүлээп алганының актызы (№ 92 майык) болгаш өске-даа эге документилерни чогуур негелде болгаш доктааттынган чурум ёзугаар долдурар. Материалдыг ээ-харыысалгалыг кижилер аңаа ат салыр.

Тарааның үнген-кирген-иниң эге документилери тарааның болгаш өске-даа продукцияның шимчээшкининиң ведомозун тургузарынга ажыглаттынар (№ 80 майык). Продукцияның (тараадан өске) база бараан-материалдыг үнелиг чүүлдерниң шимчээшкининиң дугайында эге документилерни барымдаалап материалдыг үнелиг чүүлдерниң шимчээшкининиң дугайында отчётту (№ 121 майык) тургузар болгаш ону бухгалтерияга дужаар.

6. Материалдыг чарыгдалдың хевир бүрүзүнге лимит карточканы 2 хоолгалыг кылдыр долдурар, ооң бирээзи материалдыг ээ-харыысалгалыг кижиге турар, өскезин— адырның удуртукчузу алыр. Бүгү-ле чүүлдерни шын кылдыр долдурган документилерни күштүг деп санаар. Ажыл-агый иштиниң саналгазын чорударынга эң ажыктыг арга — чек системазы болур.

Керээлиг арга-биле ажылдаар адырда наряд чок ажылдаар арга нептерер турар. Ол чуул дээрге кылдынган ажылдың хемчээлинге наряд тургуспас, а ажылды кылырын болгаш үндүрген чарыгдалдарны бригадирниң кижи бүрүзүнге тургузуп турар күш-ажыл болгаш кылган ажылдар дептери-биле (№ 65 майык) шүүштүрген технологтуг картаны ёзугаар агрономнар демдеглээр болгаш контрольдаар.

Коллективтиң ажылының болгаш акша-материалдыг чарыгдалдарның анализиниң түңнелдерин бот-орулга-чарылгалыг даалганың чарыгдалдары-биле тулгаштырар ону бригаданың (звенонуң) база чөвүлелдиң хуралынга чугаалажыр. Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни аңаа алыр болгаш коллектив-биле түңнел санаашкын кылырының документизин белеткээр

ОЛ ОТТУ САДЫГЛАВАС УЖУРЛУГ

1984 чылдың Лос-Анджелеске болур чайгы Оюннарның Олимпийжи одун коммерциализастааны н г а Грецияның чазаа, чурттуң спорт организациялары, хөй-ниитизи таарзынмайн турар.

Оюннарның ыдыктыг демдээ —Олимпийжи отту Америкада садыглажып турарынга Олимпиаданың чуртунда кижилер удурланмайн турар чаңгыс-даа кижи тывылбас.

Эстафетага бойкот чарлаар дугайында Грецияның чазаа кыйгырыгны үндүрген соонда, медээ агентилериниң дыңнатканы-биле алырга, чурттуң олимпийжи национал комитеди XXIII Олимпиада оюннарының одун доктааттынган хуусаа май 3-те кыпсырының ёзулалынга белеткелдерни соксаткан.

Грецияның олимпийжи национал комитединиң төлээзиниң дыңнатканы-биле алырга, «чурттуң олимпийжи национал комитеди Лос-Анджелеске болур чайгы Оюннарның оду моон соңгаар сонуургатпайн турар. Чүге дээрге, Олимпийжи [illegible] ажык-кончаа сүреринге ажыглааны олимпийжи [illegible] биле [illegible] салдарны чедирип болур».

Ындыг бажымының база бир чылдагааны — чайгы Оюннар 84-түң организакчыларының [illegible] Грецияның спортчу [illegible] удуртукчулары айыткан. Олимпийжи оттуң эстафетазының чадаларын садарындан ойталаарын оларга каш удаа саналдап турган. Кандыг-бир дутуржулганы чедип алырының оралдажыышкыннары Олимпиаданың океан ындында бизнесменнериниң улуургак ойталаашкынынга таварыжып турган.

«Хуула статус»-биле чаргдынып алгаш, аң эвээш чарыгдалдарны үндүргеш, эң хөй орулганы алыры —чаңгыс сорулгалыг Лос-Анджелеске Олимпиаданы хүлээп алыр эргени ооң [illegible] Олимпиаданың делегей комитеди олар-биле [illegible] киргеш. Ол чорук «оттуң эстафетазы» база [illegible] артыкан. Делегейниң олимпийжи комитединиң президентизи Хуан Антонио Самаранч чоокта чаа мынча дээн: «Европага таарышпас чүүл —АКШ-ка болдунар».

Олимпийжи оттуң эстафетазы эрги делегейге болбазы ол мынчаар. Ындыг оттуң кадагалакчыларының дыңнатканы: «Америкаңнар мелегеи, ону ап алгаш, Нью-Йоркче сыптыг дамчыыттыр, аңы канчаар-даа күжей-дир мынчаар дамчыдып болур. Гректер аңаа киришпес».

Олимпийжи от гректерниң — национал [illegible] [illegible] Национал болгаш чурттуң ыдыктыг чүүлдү кандыг-бир кижи бужартадырын олар [illegible] турар.

«Лозаннада Олимпийжи делегей комитединиң [illegible] [illegible] Оюннар-84-түң чалбыышындан Лос-Анджелестиң олимпийжи одун [illegible] алгаш [illegible] дооре [illegible]» — деп, Грецияның олимпийжи национал комитединиң секретары Атанасиос Церполос АП агентствозунуң корреспондентизинге чугаалаан.

Лос-Анджелесте «Колизеум» стадионга Олимпийжи от июль 28-те хып үнер ужурлуг. Ооң эртем организакчыларының моделдерин олимпийжи идеялар эвес, [illegible] [illegible] [illegible]. Олимпийжи от [illegible] [illegible] турар. «[illegible]» Олимпийжи от «Кока-Кола» фирманың чарлалдар эваа үзүг калбак [illegible] аразында хып турар.

СЭТА-ның корр

ТАЙБЫҢНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Бодунуң Төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш аас-кежии, улустарны фашизмниң кулданыындан хостаары дээш, совет улустуң кылган төөгүлүг маадырлыг чоруун алдаржытпышаан, кижи төрелгетен фашизмни ашкан Улуг тиилелгениң байырлалын 39 катап демдеглеп турар. Келир үениң тайбыңы дээш, тиилелгениң түгүн майының хады бөмбүрзектиң кырында киискиндип турар. Бөгүн-даа ол тиилелге чаа дайынны кыпсып үндүрериңге сундулургларга, бистиң хүннеривисте делегейге тергиидээшкининиң хоозун кордалынга ынанып, чер кырынга термоядролуг өртту кыпсып үндүреринге белен болуп турар ындыг кижилерге түрлүг сагындырыг болуп турар.

Тайбың дээр адаанга тайбың тургузукчу күш-ажыл кылырындан артык чүткүлдүг күжел совет кижилерде чок. Бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралгы эрге-ажыктарын барымдаалаан база деп эргениң болгаш бир демей айыыл чок болур чорууунуң принциптеринге үнделиглеттинген тодаргай, херек кырында бөттүг саналдарны ССРЭ болгаш социалистиг өске-даа күрүнелер сөөлгү чылдарда идип үндүрүп келген. Ядролуг чепсегленииишкиннериг бистиң үевисте ол политика канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болуп турар, чүге дээрге чер болганда кижилер дайын өнчүк-чөңгээзин эвес, а тайбыңны болгаш шөлээттенелди күзеп турар.

Ынчалзажок океан ындындан социализмге удур ээлчеглиг «ыдыктыг поход»-ту өштап, бистиң чуртувусту «төөгүнүң хуу-ыйбазы» болдурар дээн кыйгылар ооң чаңгыланып турар. Бодунуң делегейге тергиидээр дээн семээшкининиң дугайын аңаа таарышкан орук-биле чорупт орар улустарны базып чок кылыр «эргезиниң» дугайын Рейганның ышкаш мыттаар ажы-биле медеглеп турар ооң-чуруум тиилелериг Германияның үезинден бээр турупт көрбээн деп тайылбырланчылар демдеглеп турар.

Совет кижилер чепсегленииишкиннерни андере бүдүүлерин күзевейн турар, олар чепсегленииишкиннерни ийи таладан кызырарынга ообургаадыг. Ынчалзажок империализмниң эң-не калчаалыг күштериниң кончуг идепкейжип турарының байдалдарында бистиң күрүневис бодунуң айыыл чок чоруун болгаш бодунуң эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хайгаарап, тайбыңның база демократтыгның күштериниң төөгүлүг чаалап алышкынын апарган, делегейде шериг талазы-биле деңкүштүг чорукту чаңчыдарын болдурбас дээш, бүгү-ле хемчеглерни алыр хүлээлгелиг.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң ол утказынын бөмбүрзектиң бүгү-ле булуңнарында тайбыңга ынанчыылыг күштерниң калбаа деткимчезини ап турар. Тиилелгениң байырлалын Вашингтонның агрессивчи политиказынга база ядролуг халапты кызытканынга удур демиселдиң хүнү кылдыр демдеглеп эрттиреринче тайбыңның база элчетчил каттыштырылгазының бүгү индий организациязы кыйгырган. Бөмбүрзекке амыдыралды камгалап алыр дээш тайбыңга ынанчыылыг бүгү-ле күштерни эң-не калбаа-биле мобилизастаары ам кедергей эргежок чугула болуп турар деп ол организацияның медеглелинде онзалап демдеглээн.

«Чаа дайын немец черден эгелевес ужурлуг. Америк ракеталарның херээ чок!» —ол негелде бүгү ГФР-ге эрткен тайбыңның чугула маршаарының чорудулгазында кол чүүл болу берген. Вашингтонга болгаш өске-даа натолуг найыралдаптарга кордеп турганы ышкаш, бөлтайбыңы оттүү бөөр [illegible] чепсээн [illegible] [illegible] тургузары тайбың дээш америк ракеталарның үндүрүп чорударын [illegible] [illegible] Англияда, Италияда, Голландияда болгаш Европаның өске-даа чурттарында [illegible] кылып үнген. АКШ-тың бо-дунда [illegible] удур шимчээшкиниң улам-на массалыг болуп бар чыдар.

Бистиң чуртувуска ап көөр болза, тиилелгелиг 1945 чылдың чагыы —амгы үениң болгаш келир үениң салгалдарынга тайбыңны камгалап алыр чагыгны күүседир дээш бүгү күжениишкиннерин ол салып турар.

Боттарының карак кызыл чугаазынга кулгаа [illegible] — бистиң Төрээн чуртувустуң хосталгазының база чүге-даа аштырбас күжүнүң ындыызы дээрин Совет Эвилелиниң улустары тодаргай билип турар.

В. ЧЕРНЫШЕВ. (СЭТА).

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниче угланган Рейганның администрациязының политиказынга удур тайбың талалакчыларының массалыг чыскаалдары АКШ-та үргүлчүлеп турар. АКШ-тың ийи-бүрү штаттарында боо-чепсекти бүдүрүп турар заводтарның чанынга бөдүүн американнарның чыыштары, чыскаалдары болган.

ЧУРУКТА: Огайо штатта «Дженерал электрик» компанияның шериг заводунуң чанынга чыылганнарның бирээзин улуг назылыг америк кижини полицейжилерниң тудуп, хоругдап турары.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

ЧАЗАКТЫ ТУРГУСКАН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның национал чаңгыс эвииниң чазаан тургусканының дугайын ында чарлаан, ол чазакты ук чурттуң политиктиг көскү ажылдакчызы Р. Караме баштап турар.

Ол ооң-биле кады даштыкы херектер министриниң эрге-дужаалын база ээлеп турар. Р. Караме министрлер кабинедин 9 катап баштаан. Калбак политиктиг болгаш социал чаартылгаларны чорударын дээш, израиль эжелелге удур туржуп турар чурттуң патриоттуг күштерин бодунуң хүрээлелинде каттыштырган Ливанның Национал камгаланыышкын фронтузун тургузарының эгелекчилериниң бирээзи ол турган. Ливанның янзы-бүрү политиктиг болгаш шажын-чүдүлгечи бөлүглежиишкиннерин төлээлеп турар 10 министр кабинеттиң составынга кирген. Камгалал министринге А. Осейраның томуйлаан, хөй-нитти ажылдарының, үргелиг спорттуң болгаш туризмниң министриниң эрге-дужаалын Демократтыг социалистиг партияның даргазы В. Джумблат ээлээн.

Р. РЕЙГАН КЫДАТКА ЧҮГЕ ЧОРААНЫЛ?

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдатче албанның аян-чоруун АКШ-тың президентизи Р. Рейган Шанхайга баарыбиле доозан болгаш КУР-дан ээп чаныпкан.

Шанхай университединге бодунуң түңнел чугаазынга, Рейган «тайбың чалакчызы» аннырг болуп алгаш, «дайын айыылын эвээжедир дээш, Кыдатка ышкаш, Каттышкан Штаттарга база онза харыысалга онаажып турар» деп медеглээн болгаш «чепсегленииишкиннерниң санын эвээжедиринче угланган күжениишкиннерни кошкатпас» деп арын чаап кыйгырган. Чепсегленииишкиннерни эндере бүдүрерин улам-на калбартып турар болгаш 1985 саң-хөө чылында шериг сорулгаларынга бодунуң чарыгдалын рекордчу бедик деңнелге 313,4 млрд. доллар кылдыр планнап турар Вашингтон администрациязының политиказы-биле ол кыйгырыглар мырыңай черүлдешпек болуп турар.

«Дайын—ол дээрге улуг бачыт болгаш курлавырларны хөй черге чарыгдаарыдыр» дээрзиниң дугайында президентиниң сөстери илергей-ле кеңгүс мege-хоозун кылдыр чаңгыланып турар. «Ядролуг дайынны болдурбаза чогуур» дээрзиниң дугайында Рейганның медеглелин база-ла мынчаар үнелеп болур. «Сөөлгү стратегиядан чедир» Барык дипне чорударынга АКШ-тың белен болук турары «бүгүнү хаара туттунганнар, кызыгаарлаттынган дээр» идегелдиг дайынның болдурар бөлүгүнүң дугайында Пентагонның ажылдап кылган доктрина АКШ-тың стратегтиг планнарының үндезинин болуп турар чыыт эвес-ле болгай.

Каттышкан Штаттарның даштыкы политиказын чаагай кылдыр көргүзер дээн [illegible] бүрүну-биле бурулаан, Чазак, «АКШ доктаамал эжелел армияларын туппайн келген болгаш туппайн турар, чаңгыс бир-даа девискээр ажелеп албаан болгаш ам өскениң девискээрин ажелевейн турар» деп, президент бадыткаан. «Өске улустарның хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун хүндүлээр талазы-биле бистиң арын-нүүрүвүс арыг» деп, президент бүзүреткен. Брукингстиң ат-алдарлыг эртемнигчилел институдунуң медээлеринден алырга, 1946 чылдан 1975 чылга чедир үениң дургузунда Каттышкан Штаттар даштыкыга чепсектиг хөлгээрлээшкинни 215 катап боттандырганы болуп турар.

КЫЗЫГААРГА ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республика-биле кызыгаарга чаа өнчүк-чөңгээлерни кыдат тала сөөлгү үеде база катап кылганын Вьетнамның информация агентствозу дамчыткан.

Вьетнамның соңгу девискээринде Лангшон, Хатуен болгаш Каобанг можуларының хөй районнарын кыдат шериглер апрель 28-тен май 1-ге чедир үениң дургузунда артиллерия-биле хөй удаа боолаан. Хатуен можунуң девискээринде чамдык бедик черлерни ажелеп алырын кыдат шериглер оралдажып турганнар. Кыдат шериглерниң чепсектиг ол хөделиишкиннериниң түңнелинде материалдыг улуг когарал болган, хөй чурттаалга бажыңнары болгаш өске-даа тудуглар үрелген. Тайбың чурттакчыларның аразында өлүрткен болгаш балыглаттырган кижилер бар.

Кыдат эрге-чагырга кызыгаарга хөй шериглерни мөөннеп, ийи чурттуң аразында харылзааларны чидиглендирип турупкан, ВИА агентствозу дыңнаткан.

ШЫЫҢГЫЫ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бурун эргелиг күрүнеге хамаарыштыр АКШ-тың администрациязының талазындан коргударының болгаш кыжаныының политиказын Ливияның чазаа шыңгыы буруу шапкан. Ливияның КНО-нуң чанында доктаамал төлээлекчизи Каттышкан Нациялар Организациязының Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң даргазынга чагаа чорутткан. Ливияның чонунга удур агрессивчи хөделиишкиннерни кылырынче өске күрүнелерни АКШ-тың албадап турарын америк албан кижилериниң сөөлгү үеде медеглелдери херечилеп турар. Чижээ, «Ливияны томаартыырының хемчеглериниң дугайында айтырыгны АКШ бодунуң эвилелчилери-биле сүмележип турар» деп, АКШ-тың күрүне департаментизиниң төлээлекчизи А. Ромберг чоокта чаа медеглээн.

Ливияга удур агрессияны АКШ-тың талазындан кылыр деп чагаада айыткан. Ливияга удур кандыг-даа агрессияның бүгү харыысалгазы Американың Каттышкан Штаттарының амгы администрациязынга онаажыр апаар деп, Ливияның төлээлекчизи ук чагаада бижээн.

Г. УЭДЕЙНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Чадта чорулдээни тайбың шиитпирлээр сорулгалыг чугаалажыышкыннарга Чадтың Национал чаңгыс эвиниң шилчиишкин чазаа (ППНЕ) киржиринге белен деп ППНЕ-ниң даргазы Гукуни Уэдей медеглээн. Ындыг чугаалажыышкыннарны Африканың чаңгыс эви организациязының хайгааралы-биле чоруткан турупт болур ийин деп, ол айыткан. Чадта чорулдээни тайбың шиитпирлээр сорулга-биле ниитилелдиг чурттарның күжениишкиннеринге байыр чедирип турар бис деп, Г. Уэдей чугаалаан. Чуртта онзисти тайбың шиитпирлээр чорук чөнүнүн хилинчектеп ниишкинин соксаткан турар ийин.

ПАРИЖ. (СЭТА). Гукуни Уэдейниң медеглелин Францияның «ТФ-1» телепрограммазы тайылбырлаан болгаш [illegible] [illegible] конференцияны чыылдырарын ППНЕ база катап саналдаан-дыр деп демдеглээн. Ындыг конференцияга сонуургалдыг бүгү талалар киришкен турупт болур. Ынчалзажок АКШ болгаш Франция амгы үеде Африканың [illegible] тайбыңны кандыгларын күзевейн турарын [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

РЕЙГАННЫҢ ЧӨҢГЭЭЛИГ МЕДЕГЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизи Р. Рейган база катап чөңгээлиг болгаш авыястыг медеглел кылган. Европага идегежир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар хемчеглер болгаш чепсегленииишкинни дүжүрер талазы-биле Стокгольм конференциязының ийиги ээлчээ эгелээни-биле холбаштыр чаа медеглелди АКШ-тың президентизи кылган болуп турар. Стокгольм ужуражылгазынынга чогумчалыг турушту америк администрацияның ам-даа шилип албааны, делегейниң хүрээлелиниң чоруун чавыдылдыр [illegible] дайын [illegible] кылышкының ээзеедиринге мурнуку хевээр моондактап турарын АКШ-тың президентизиниң чаа медеглели бадыткаан.

Америк соңгукчуларының мурнунга бодун «тайбың тургузукчузу» кылдыр көргүзерин Рейган оралдашкан. Барык чүктүң киирген саналдарын Стокгольмга чугаалажыыш кооруңче америк президент кыйгырган. А ол саналдарның кол утказы — социалистиг чурттарның чепсектиг күштериниң тургузуун болгаш ажык-чорудулганың илередиинче угланган.

МЕХАНИЗАСТААРЫ ЧУГУЛА

Ак-Довуракта «Тыва дагдүгү» комбинаттың дузалал ажыл-агыйының хаван өстүрер комплекизи ажыглалга киргенден бээр чаа-ла ийи чыл ажып турар. Хоорайның аъш-чем программазын шиитпирлээринге хаван өстүрүп, семиртир комплекс төлептиг улуг-хуузун киирип болур дээрзин баштайгы чылдарының түңнелдери бадыткап турар.

Эрткен чылын мында улуг эвес коллективтиң—6 кижи составтыг хаван ажаакчыларының күжү-биле өстүрген хаваннарның баш саны 285 четкен болгаш 9.5 тонна коң эътти хоорайның аъш-чем садыгларынче киирген.

Бо чылдың бирги кварталында коллектив база-ла багай эвес ажылдаан: хаванның ниити баш саны 290 четкен, үш ай иштинде 2200 кг коң эътти бүдүргеш дужааган. Мартта ай ажыг назылыг 40 баш хаван оолдарын ак-довуракчыларга саткан.

Коллективте хамаарышкан ажылынга кызымак, аргадуржулгалыг хаван ажаакчылары хөй. Оларның бирээзи Очур-оол Хертекович Моңгуштуң хар-назыны улгадып, пенсияже үнзе-даа комплекстиң ажыглалга кирген хүнүнден эгелээш бо үннерге чедир ол хаван ажаап, өскелерге үлегерлиг ажылдап турар.

Хаван өстүрүп, семиртир комплексте сагыш салзы чогуур айтырыглар, чедир кылдынмайн турар ажылдарны чок деп болбас. Бир чугула айтырыг —комплексте кажаа бичии болгаш аңаа 300 баштан ажыг хаван тургузары бергедей бээри. Мында ажылдың кол нуруузун—чемгерерни, кажаалар арыглаарын хол-биле кылып турар. Суггат база багай тургустунган. Туттунган кажааларны төлевилел ёзугаар чедир кылбааны-биле мааңа чем үрелгезин механизастаары болдунмайн барган. Ынчангаш комбинат хаван ажаар комплекстиң ийиги ээлчээн тудуп эгелээрде, ажылды механизастаарын кичээнгейге алыры чугула.

Ш. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Революцияның төп музейи «Тайбыңның камгалаары — бүгү кижилерниң херээ» деп делгелгени СЭКП Москва комитединиң болгаш Москва хоорай комитединиң Политиктиг чырыдылганың бажыңында ажыткан.

Г. ХАМЕЛЬЯНИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨӨГҮНҮҢ БАЗЫМНАРЫ-БИЛЕ

Революцияның төп музейи 60 харлаан

Алдарлыг Октябрьдан бо хүннерге чедир совет ниитилелдиң төөгүзүн көргүскен фотографиялар, документилер болгаш чурулга уран чүүлүнүң миллион ажыг хоовар дээн ажылдары Революцияның төп музейинде кадагалаттынып турар.

Ук музей 1922 чылдың ноябрь 12-де тургустунган «Красная Москва» деп улуг эвес делгелгеден эгелээн. Дөрт-ле залчыгаштыг музей ынчан-на улуг сонуургалды болдуруп, удавааңда Москваның төөгүзүнүң революция музейи апарган. 60 чыл бурунгаар, 1924 чылдың май 9-та ССРЭ-ниң ТКК-зының Президиуму ону ССРЭ-ниң Күрүнениң революция музейи кылдыр чарлаар дугайында доктаалды хүлээп алган. Ону организастаарынга Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң оон-даа кедергей ажылдакчылары — М. И. Ульянова, А. В. Луначарский, Н. К. Крупская, Г. М. Кржижановский болгаш В. И. Ленинниң соратниктери эң идепкейлиг киришкеннер.

Музей баштайгы үеде XVII векте Россияга тараачыннарның тура халыышкынындан эгелээш революсчу шимчээшкинниң дугайында материалдарны чыып, кадагалаар болгаш ону делгеп көргүзер ажылдарны чорудуп турган. 1947 чылдан эгелеп музей Октябрьның социалистиг Улуг революциязының болгаш Совет Эвилелиниң оон соонда үеде төөгүзүн көргүзериниче долузу-биле шилчээн.

1917 чылда Кыштың ордузун штурмнап турда, Балтий флодунуң дайынчыларының дайынчы тугу, Петроград чоогунда Царскосельскиниң радиостанциязының аппаратыы база бар. В. И. Ленинниң ат салганы баштайгы декреттерни оон-биле дамчыдып турган. Төөгүнүң үнелиг ындыг эдилелдери музейде хөй-биле кадагалаттынып турар.

Чурттуң бөгүнгү амыдыралының дугайында материалдар база хөй. Кур болгаш куруккан черлерни баштап шиңгээткеннерниң бирээзи, эм Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Довинниктиң чурттап турган майгыны, космоска четкен экспонаттар, алдарлыг кижилерниң үнүн бижээн пластинкалар дээш солун чүүлдер-ле хөй.

Музейниң ажылдакчылары Сибирьже, кара хөрзүнүг эвес черлерже, БАМ-че, Ортаакы Азияже болгаш даштыкы күрүнелерже көжер делгелгелиг үнүп, лекцияны номчуп турар.

— Бистиң музейивис шөлү ам-даа бичии болганы-биле хөлбаштыр көрүкчүлер оон экспонаттарының чүгле ... рыык үш хуузун көөр аргалыг болуп турар. Ынчангаш оон шөлүн улам улгаттырып эгелээн бис — деп, музейниң директору Ф. Кротов чугаалаан.

Музейниң шөлү ийи чартык катап улгадыр. Мурнуку талазы хевээр артар. Аңаа чаа делгелге корпузу турар. Оон ортузунга кедергей улуг рөгерик зал турар.

Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үнелеп четпес төөгүлүг чүүлдерин көргүскен музей улам солун, байлак болур.

СЭТА-ның корр.

КОМАНДИР ДОНЧУТ

Өлгеш безин сүнезини дириг чоруур кижилер бар дижир. Бо болза бурун өгбелерниң тоолчургу маадырлар дугайында чугаазы-дыр. Тываның кайы-даа районнарынга баарга, Куулар Дончуттуң адын билбес кижи чок, ынчаарга ол эрес командирниң дончу наадарын билип алыксап чоруур кижилер хөй. Мен дугайты Куулар Дончут-биле чаңгыс хемниң оолдары бис. Дончуттуң кады чораан дайынчы эштеринден, таныыр кижилеринден, архив документилеринден, дөргүл-төрелдеринден айтырыышкын чораан, чыып алган кыска-кыска чугааларымны номчукчуларга бараалгадып көрейн.

МӨҢГҮН-СОГАРНЫҢ ОГЛУ

Куулар Дончут 29 харлап чораан, Ровно дээш болуп турган кадыг-дошкун тулчуушкунга өлүртүп каан, ол болза 1944 чылдың февраль айның ийи чаазы болур. Дончуттуң адазының чогум ады — Куулар Даныы-оол, шолазы — Кара-Дарган, алдаржаан ады — Мөңгүн-Согар. Шериг-Дарганы. Ол шевер дарган демир-дестен, алдын-мөңгүнден болгаш ылаш-даштан эр, херээжен кижиниң каастаныр эдин-севин сиилбип кылыр. тергиин шевер кижи чораан. Дончуттуң төрүттүнген чери — Хөндергей суурнуң чанында Кара-Тал, ам оон чоогунда кадыкшылга школазы турар. Бир өг-бүлеге беш алышкы ойнап өскен. Эң улуу Такылаң, оон бичелери — Дончут, Дамбый, Тукур, эң хеймери — кыс болган, оон адын Найдыңчап дээр.

Чеден чеди чылдың август 15-те Чадаана эмчизинге чеде берген мен. Хөрек эмчизинде Дончуттуң хеймер дуңмазы чыдар болган. Акызының дугайында Найдыңчаптың чугаазын дыңнап көргер.

АКЫМНЫҢ ЧАШ ЧОРААНЫ

Адам-лем ааска ой малдыг чораан. Чаңгыс бора белиг чүве. Бир чазын ол бе кулуннапкан, оозу өскеш, ала богба болган. Акым Дончут ол богбаны бошка мунуп тургаш, өөредип алган. Акым бичиизинде эмдик молдургалар мунар кижи, черле ынчаш чымалга кедергей ынак чораан. Акым балыктаарда мени эдертип алыр. Балык холдаары мырыңай кончуг. Оксүг черле балыкты дузактаар. Мен сугже даштар октап тургаш, хойзуп баар мен. Оон ыңай эрик кырынга туруп алгаш, саарыгны өрү чоктаан кадыргыны согуналдыр серээлеп турда, мырай кайгамчык кижи. Мен хаанна дивип каан балыктарны чүктеп алгаш, уул чадай-чадай чоруур мен.

Кижиниң чаңгыс көргеш, утпас чүвелери турар. Ынчан акым он чеди харлай берген.

— Оглуңар шериг баар — деп, бир кижи сөс чедирип келген. Акым өөредип алган ала богбазын, ачам бора безин мунуп алгаш, аалдан үнүпкеннер. Авам салгадап аараан турган. Авам арай боорда дашкаар үнүп келгеш:

— Оглум кажан-чежен келир ирги?— деп эдеңейнип туруп туруп, хүрең додарлыг сексиирге тонунуң чениби-биле карааның чажын чодуп туруп калган. Ачам акымны Чадаанага чедир үдеп кааш, өөнге чанып келген.

Акым Дончут аът сургуулунга кончуг шылгараан кижи дээр чораан. Оон Кызылдан соңгаар сургуулдап чоруткаш, шериг командири апарган. Авам-ачамның өөн Кызылче көжүрүп аппарган. Ачам аъттыг шеригниң шевер дарганы турган болгаш мөңгүнден шеригниң ыыгавыр «дошкаларын» кылып турган.

АКЫМНЫ ФРОНТУЖЕ УДЭЭНИМ

Ынчан ачам сугнуң өө Хөндергейже көже берген турган. Мен «Элегес» совхозтуң столовазынга ажылдап турган мен. Акымның фронт чоруур апарганын билип кааш, Кызылга чедип келдим. Акым сугнуң бажыңы Ленин кудумчузунга турган. Хүндүлүг чаавам Дарыяа база акым-биле кады фронт чоруурун билип алдым. Акым таакпы тыртпас, арага ишпес кижи, анаа-ла даңны атсы чугаалажып хондувус. Ол аразында бажыңыытының хер-херекселин акым биле чаавам борбактай шарыгылааш, шыгжап турар болдулар.

— Мен ам фронтуже чоруурум ол-дур. Дедир кээрим берге-ле боор. Чалыы чоруур шаамда авам өөнден шериг сургуулунче аъттанып чоруткан болгай мен. Ынчан авам кужур ыглап туруп калчык. Ачам кужур мени Чадаанага чедир үдеп каан-на болгай. Адаңарны карактап чоруңар. Эки кызып ажылдап чор. Шериг сургуулун Совет чуртунга дооскан кижи болгай мен. Ам Совет чуртту фашистерден хостажыр дээш, чааваңбиле кады аъттаныр чоруурум ол-дур. Сен дээрге кара чаңгыс хеймер кыс чүвевис-ле болгай сен, кызыгаан ажылынга сундулуг чор, кежээ-шалып чор, дуңмам! — дигеш, акым хаваамдан ошкап турду.

Ырак чер баар акымга хүнезин болгаш сүксүн кылдыр бир халка тегерик колбаса болгаш байлаң шил спирт тутсуп берген мен. Акым мааң берген хензиг хүнезинимни алгаш, мөгеш ышырак холдары-биле мени кужактапкаш, бажымны суйбап-суйбап кагды. Чаавам Дарыяаның чылыг-чымчак холдары чаактарымны хоюңнадыр суйбай берген. Оон ынай чүү-чүү болганын ортаа оскааваан мен. Билир-ле чүвем чыылган чонну болгаш чыскаалган шериглерни чуруукка тырттырып турду. Чаавам Дарыяа өөрү херээжен уруглар бир машина чанында бардылар. Акым Дончут ангылай кылаштааш, база бир машина чанынга барды. Эки турачылар Ленин кудумчузун куду баткаш, Улуг-Хемниң эрик кыдыынга, паром аксынга келдилер. Акым Дончут бир машинадан октаалдыр дуже халааш, паромнуң кырынды ва үне берди. Чалгыглар кургаг сайның кырынче шурагылааш, дедир шыгайындыр кирип турду. Акым Дончут Улуг-Хемни паромнап кешкен соонда, барааны көзүлбейн барган, оон соонда ол олчаан ада-өгбениң чурту Хөндергейге келбейн барган.

Чаавам Дарыяа чанып келген.

МААДЫРЛАРНЫҢ АТТАРЫН УТТУП БОЛБАС

Чөөн-Хемчик районда «Хөндергей» совхозтуң төвүнде алдан-маадырларның удуртукчузу чораан Биче-Ховалыг Дажыма аттыг школа музейинден бир чагаа алган мен. Бистиң салгалывыс болур оолдар, кыстар Куулар Дончут дугайында, ол командирниң дайынчыларының болгаш Ровно дээш тулчуушкунга кымнар өлүрткенинниң дугайында билип алыксаан болган. Ындыг айтырыгны дораан харыылаары берге болгай, ынчангаш документилер чыыр ужурга таварышкан мен.

Куулар Даныы-оолович Дончут болза 1915 чылда төрүттүнген, нам кежигүну. шеригниң ортумак эртемин Совет чуртунга чедип алган, улуг лейтенант дужаалдыг, тыва эки турачыларының ийиги взводунуң командири, дайын шөлүнге маадырлары-биле өлүрткен...

Ленинниң чурту дээш, Октябрьның чурту дээш, Совет Төрээн чурт дээш дайын шөлүнге өлген маадырларның аттары мөңгеде артар.

К.Л. МОНГУШ.

ХАТЫНЬ

Хоорзалар сомазындан
Коңга кыҢ дээр —
Амытан чон куйга бажы
Адыш кыппыр.
Ширини диртке кадыг
чүрек
Шимирт кыныр.
Хайыралыг төрээн
суурдан
Кара чааскаан
Адыш оюу хензиг черде
Артып калган
Хадың безин
будуктарын
Халбайтыпкан.
Чаа дайын уржуктарын
Сагындырып,
Кыпсынчыг үн
суургалардан
Кыңгырт дээрге,
Борбак бажым дескинигже
Бодап тур мен.
Чечектелген Хатынь суур
ам
Чевег болган.
Хөглүг чараш амыдырал,
Кудуктардан демир.
хууңнар
Кыңгырт дивес,
Кудук-чайык чанпаан
келир
Кыстар ам чок...
Хоорзалар сомазындан
Коңга кың дээр —
Фашист буктуң саңыктары
Дагжап келир.
Балыг чүрек ала-чайгаар
Дакпыжап кээр.
Чырык черге костүп
кел-ле
Чеди хонган,
Чылыг ааны хырын
тоттур
Чедир эммээн
Барасканның — хензиг
чаштың
Бачыды чүл?
Дуңун божааш,
чиигээлек
Чалыы не.
Душтуун чаңгыс ошкан
көрбээн
Чараш уруг
Амы-тынга болчуңар деп
Алгырганы
Дызырашкан чалбыыш
өттүр
Дыңналы-дыр.
Хөөр черде байза болган
Хоорзалардан
Кыңгырт диген коңга үнү
Кыйгыра-дыр:
Кижи диртккен
сарыылдыглар,
Кичээнңер,
Хортан холга мези кирзе
Коргунчуг-дур.
Чамбы-диптиң үнчү бодун
Шанжылап боор.
Арааттаның үүлгеткени
Айыыл-хинчээ
Чүс-чүс чылдар
дистинишкеш
Сүрүшсе-даа,
Улус чонунуң сагыжындан
Уттундурбас.
Дерзиитеңни
томаартыптар
Дээди күштү
Тыным тудуш не-черден
Тыппазымза,
Хатыньчылар хилинчээ
дээш
Өртемчейге
Кажан шагда төлеп
четпес
Өрелиг мен.

Е. ТАНОВА.

15 ХАРЛЫГ СПОРТ МАСТЕРИ

Ча адарынга команда болгаш хууда бирги чер дээш республиканың ажык маргылдаазы Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионда эрткен воскресеньеде эгелээн. Ында «Динамо», «Спартак», «Урожай» болгаш «Трудовые резервы» спорт ниитилелдеринден база Улуг-Хемде Ак-Тал суурнуң командаларындан ниитизи-биле 33 улуг улус болгаш 12 аныяк шыырак спортчулар киржип турарлар. Оларның аразында ССРЭ-ниң спорт мастерлери 5, спорт мастеринге 4 кандидат бар.

Баштайгы хүнде херээженнер 70 метрден, эр улус 90 метр хемчээлден маргышкан.

Таңдыда Сосновка ортумак школазының тоску классчызы 15 харлыг спортчу Елена Тутатчикова спорттуң бо хевиринге дөрт чыл улаштыр хандыкшып келген. Ол бодунуң авазы Раиса Тутатчикованың удуртулгазы-биле кызымак өөренип, ча адарының чажыттарын шиңгээдип ап келгениниң түңнелинде Братск хоорайга чоокта чаа болган РСФСР-ниң бирги чери дээш аныяк уруглар аразында ажык маргылдаага киришкеш, эки түңнелди көргүзүп, бирги черни ээлээш, ССРЭ-ниң спорт мастериниң нормазын күүсеткен.

Республиканың спорт комитединиң даргазы Н. А. Авдеев «ССРЭ-ниң спорт мастери» деп шыгзылганы болгаш хөрек демдээн Еленага байырлыг байдалга тывыскан.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) Е. Тутатчикова; (адаанда) спортчулар парадче үнүп турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының спорт шөлдеринге май 9-та 14 шактан эгелээш, волейбол болгаш баскетбол талазы-биле маргылдааларны «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң область чөвүлели болгаш «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң хоорай чөвүлели организастаар. Ол маргылдааларны Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң тиилелгезиниң 39 чыл оюнга тураскаадыр.

агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык районнарга биче чаъстаар. Дагларга ол хар чаар, диңмирээр чадавас.

Дүне 0—5 градус чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор, хүндүс 13—18 градус чылыыр.

Кызылга биче чаъстаар.

Дүне 3—5 градус, хүндүс 15—17 градус чылыыр.

Тиилелге хүнүнге тураскааткан бүгү хемчеглерге идепкейлиг киржиириче бүгү фронтучуларны дайын хоочуннарының хоорай чөвүлели чалап тур.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозу Чөөн-Сибирьниң күрүнениң культура институдунуң культура-чырыдыышкын факультединиң дирижёр-хор, оркестр, хореография, массалыг оюннар, байырлалдар режиссуразы, театр режиссуразы салбырларга өөренииксээн абитуриентилер-биле беседаны май 11—12 хүннеринде Кызылдың уран чүүл училищезинге 9 шакта эрттирерин чарлап тур.

Билдиникс айтырыглар талазы-биле 2-34-16 телефонче долгаар.

МАЙ 9-ТА

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

18.30; 20.30. Күрүнениң академиктиг Улуг театрының артистериниң концерти.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

19.30. «Планетаның аныяктары тайбың дээш демиселде» деп темалыг дискотека.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНЫҢ АГИТШӨЛҮНГЕ

14.00. «Енисей» Культура бажыңының ыры-хөгжүмнүг ансамблиниң концерти.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

10.00. Стол теннизинге парктың шаңналы дээш маргылдаа.

14.00. Ногаан театрга. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражылга. Уран чүүл концерти.

19.00. Танцы шөлүнге дыштанылга кежээзи «Тайбың, күш-ажыл, май».

В. И. ЛЕНИН АТТЫГ ШӨЛГЕ

11.00. Кызыл гарнизонунуң шериглериниң чыскаалы болгаш ыры хоругдазы.

ТЕАТР ШӨЛҮНГЕ

12.00. Хоорайның ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.

ПАРКТЫҢ ТӨП ЭЖИИНГЕ

12.00. «Тываның аныяктары» солунуң шаңналы дээш чиик атлетиканга эстафета.

ТВ

МАЙ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының. Москваның эр улус хору ырлаар. 9.50 — Документалдыг телефильм. 10.10 — РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. Сергеевтиң удурткан РСФСР-ниң үрер хөгжүм оркестриниң концерти. 10.40 — «Чер кырынга чурттаалга дээш». Совет шүлүкчүлериниң Тиилелге хүнүнге тураскааткан шүлүктеринден композиция. 11.15 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң бичии уругларының Улуг хорунуң концерти. 12.15 — Документалдыг фильм. 13.35 — «Ырак, чоокка ыры». 14.05 — В. Розов. Москваның «Современник» театрының фильм-шиизи. «Кезээде дириг». 16.40 — Бирги — Тиилелге хүнү. ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы С. Л. Соколовтуң чугаазы. 16.55 — «Дайынчы мээң эштерим». Киноконцерт. 18.00 — «Сактыңдыр сен бе, эш». Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының Москвага чалап болган ужуражылгазындан репортаж. 18.50 — ФАШИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ӨЛҮРТКЕННЕРНИҢ ЧЫРЫТКЫЛЫГ ТУРАСКААЛЫНГА. Ыыт чок ёзулаашкын. 19.10 — Н. Будашкинниң чогаалдарындан концерт. 19.30 — «На пути в Берлин». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.45 — «Тиилелге салюду». Останкино Концерт студиязындан байырлыг концерт. 23.15 — Неделя дургузунда спорт. 23.45 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 00.05 — 00.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Тиилелге хүнүнге. Документалдыг фильмнер. 9.20 — А. Твардовский. «Поэмалар». 9.50 — «Адазының шинелин кеткен чаштар». 40 чылдарның пионерлериниң дугайында. 11.00 — Н. В. Ольшанский — «Тропининнер». Уран-чечен телефильмниң бирги болгаш ийиги сериялары. 13.40 — Документалдыг телефильмнер. 14.30 — «Москва майда». Совет ыры концерти. 15.20 — Уругларга фильм. 16.40 — «Ол ышкаш цирк». Фильм-концерт. 17.25 — Мультфильмнер. 17.50 — Фильм-концерт. 18.50 — ФАШИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛГЕ ӨЛҮРТКЕННЕРНИҢ ЧЫРЫТКЫЛЫГ ТУРАСКААЛЫНГА. Ыыт чок ёзулаашкын. 19.10 — Документалдыг телефильм. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Аялга Тиилелгени ойнап тур». Фильм-концерт. 21.00 — «Үе». 21.45 — «Меня ждут на Земле». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.45 — В. Быков.— «Хөлде», «Кадыг хлеб кескиндизи».

Солуннуң дараазында номери май 11-де үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дело для настоящих мужчин» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киносборник № 113 9.00, 15.50, «Дважды рожденный» 10.20, 19.00, «Живые и мертвые» (2 сериялыг) 12.10, «Белые росы» 17.10, 20.50 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: Киносборник 10.00, «В зоне особого внимания» 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Точка отсчета» 11.00, «Пираты XX века» 12.40, 14.20, 16.10, 18.00, 20.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: Киносборник 12.00, «Полынь трава горькая» 13.20, 15.10, 17.00 шактарда.

МАЙ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Прошлое было ошибкой» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ледяная внучка» 9.30, «Дело для настоящих мужчин» 11.20, 13.10, 21.00, (узаткан), киноклуб «Подросток и закон» 15.00, «Признать виновным» 17.00, 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дважды рожденный» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Влюблён по собственному желанию» 15.00, 17.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1050

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—00733

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 109 (12499) | 1984 чылдың май 11, пятница | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

ТАРЫЛГА БОЛГАШ БРИГАДА КЕРЭЭЗИ

Он бирги беш чылдың дөртен чылының часкы тарылгазы бо хүннерде түлүк, Совет Тываның дөртен чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээн чер ажылдыкчылар тараа, мал чемнери болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн өстүрер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Олар ол сорулганы боттандырарда эртем-техниканың чедиишкиннерин болгаш мурнакчы дуржулганы шиңгээдип, ажылды организастаарының дээштиглиг аргаларын нептередип турарлар. Маңаа үлегер-чижекти бригада керээзи-биле ажылдап турар коллективтер херек кырында көргүзүп турар.

Бригада керээзи-биле ажылдап турар коллективтерден «Тиилелге» совхозта Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Монгуш Хүреш-оолдуң удуртткан тараа өстүрер бот-орулга-чарылгалыг бригадазы, хат-шуурганныг болгаш соок үе шаптыктап турза-даа, часкы шык базырыышкынның беш хонук дургузунда бедик шынарлыг дооскан. Машина-техниканы эрте септеп, ажылчы күштү баш бурунгаар хуваап, ажыл планын болгаш технологтуг картаны хынамчалыг тургузуп алганының ачызы ол. Херээнин база чогуур үезинде үлдүредип, чемишчидип алганнар. Эрткен чылын 4350 гектарның бирээзинден-не планда көрдүнгенинден 2,1 центнер хөй дүжүттү алган бо бригада «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгны ёзугаар социалистиг чарышка киришпишаан, үрезин чажарын чеди хонукта доозарын шиитпирлээн.

Ажылдың төнчү түңнелин барымдаалап төлевир алыр бо механизастаттынган бригаданың эрткен чылын бүдүрген бир центнер тараазының бот-үнези 10,01 рубль азы планга көрдүнгенинден 1 рубль 59 копеек чавыс болган. Мындыг байдал СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ооң бот-үнезин эвээжедир дугайында айтыышкынының бригада керээлиг коллективтерде чедиишкинниг боттанып турарын херечилеп турар. Ындыг чижектерни «Күш-ажылдың хостуу» совхозта мал чеми белеткээр, «Барлык» совхозта картофель өстүрер, «Кара-Хаак» совхозтаногаа өстүрер болгаш өске-даа керээлиг коллективтерниң ажыл-ижинден көрүп болур. Олар ам чер ажылының чаа зона системазын шиңгээдип, часкы тарылганы чогуур үезинде шынарлыг чорудуп — күскү дүжүттүң идегелдиг үндезинин тургузуп турарлар.

Керээлиг ажылдап турар коллективтерниң өске коллективтерден артык күштүүн амыдырал бадыткаан. Олар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, бот-үнени чиигедип турарындан аңгыда материалдарны, энергияны болгаш кижи күжүн камнаар арганы берип турар. Маңаа кол-ла чүве — коллективтиң кежигүн бүрүзү бөгүнгү ажыл-биле ооң түңнелиниң аразында, амгы чарыгдалдар-биле төлевирниң аразында чарылбас харылзааны медереп билген турары чугула. Күш-ажылдың бо аргазы кижилерниң чогаадыкчы чоруун ажыдар, хей-аъдын көдүрер болгаш бүгү-ле курлавырларны долу ажыглаарын хандырар.

Бригада керээзи-биле ажылдап турар коллективтер соолгу үеде уламна нептереп турар. Бо чылдың часкы хову ажылдарынче ындыг 115 коллектив кирген. Оларга ажыглаттынып турар тарылга шөлүнүң үжен үш хуузу онаажыр. Ол ээрге тараа тарыыр 40 муң гектар, картофель өстүрер 1500 гектар, ногаа өзүртүр 600 гектар, мал чемнери бүдүрер 60,8 муң гектар шөлдер-дир. Ол шөлдерде бо хүннерде ажыл түлүк. Механизаторлар агротехниканы бо чылдың байдалынга дүүштүр ажыглап турарлар.

Чер ажылынга күш-ажылды организастаарының болгаш ооң төлевириниң бо аргазы чамдык черлерде ам-даа өөжүм нептереп, харын-даа сандарап турар. Ооң чижээн «Саян», «Коммунизмче оруқ», «Найырал», «Бүрен» болгаш өске-даа ажыл-агыйлардан көрүп болур. Ындыг ажыл-агыйларның удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң талазындан бригада керээлиг коллективтерни тургузарынче кичээнгейни сула, харын-даа ону артын чүъң кылдыр көрүп турарлар. Чамдык улус ооң ужур-утказын чедир билбейн турар болгаш ооң чурумун хажыдып турар.

Бригада керээзин шиңгээдип алыры түр херек эвес, маңаа чогаадыкчы чорук, чүткүлдүг ажыл херек. Ыяңгыя керээниң чурумун шыңгыы сагыыры, технологтуг картада кирген ажылдарны ыяап-ла бедик деңнелге болгаш айыттынган хуусаазында кылыры чугула. Кижи бүрүзү чүү хирени кылыр-дыр, ол хирени алыр ужурлуг. Моральдыг болгаш материалдыг идиг бериишкиннерин долу ажыглаар херек. Коллективтиң кежигүннери кылыр ажылының болгаш алыр төлевириниң хемчээлин баш бурунгаар билген турар ужурлуг. Отчёт-учётту шыңгыырадыр. Районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының кежигүннери керээлиг коллективтерниң ажылдаарынга болгаш быжыгаарынга таарымчалыг байдалдарны тургускан турар.

Чер-черде партия болгаш совет органнарның бригада керээлиг коллективтерже кичээнгейин улгаттырары чугула. Керээлиг коллективтиң кижизидикчи ролюн база улгаттырар, коллективтиң демниг, найыралдыг болгаш четпестер-биле эптеш чок болурун чедип алыр херек.

Бо чылдың чазы мурнуку чылдарның-даа берге: күштүг хаттар болгаш доңаттар соксаваастаан. Мындыг байдал чер ажылын чорударда, хову ажылдакчыларындан бедик мергежилди, чогаадыкчы болгаш тывынгыр чорукту, чаа арганы негеп турар. Агротехниканы болгаш чер ажылының бүгү технологиязын шыңгыы сагыыр херек. Маңаа улуг роль күш-ажылды организастаарының дээштиглиг аргазы болур бригада керээзинге онаажыр.

Агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери, совет болгаш ажыл-агый органнар, чер ажылының бүгү ажылдакчылары «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле часкы тарылганы кыска хуусаада бедик шынарлыг чорудар дээш бүгү-ле чүүлдү кылыр ужурлуг. Совет Тываның 40 чылын чаагай дүжүт-биле уткууру кадээ ажыл-ишчилерниң кол сорулгазы бо.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

Эгелекчилерниң үлегерин эдерер

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУР ДЭЭШ

«Тыва септелге-тудуг» тресттиң тудуг кезектери болгаш конструкцияларны кылыр заводу продукция бүдүрериниң үш чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Эрткен чылдың дөртку, бо чылдың бирги кварталының түңнелдери-биле завод трестиң шилчиир Кызыл тугу-биле социалистиг чарышка тиилекчи болуп шаңнаттырган.

Мурнакчы бүдүрүкге «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы эзилчегин эртгирер дугайында келдээшкинни идип үндүрген. Коллектив дөрт чыл планын октябрь 11-де доозар деп белиткен социалистиг хүлээлгени алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу өстүрери көрдүнген. Ооң түңнелинде 2 муң рубльдиң орулгазы алдынар, беш кубометр дилиг материалдары, чүс чээрби дөрбелчин метр соңгалар, эжиктер арттыр кылдынар.

Заводтуң чеди бригадаларының беш бригада керээзи-биле, бирээзи бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдап турар. 10 муң рубльдиң бараанныг продукциязын планда ажыр бүдүрер арга тургустунган. Күш-ажылчы коллективтерниң колдуу быжыккан. Кадрларның үнер-кирер чоруу кызырылган. 1983 чылдың бирги кварталында 10 кижи 29 кижи-хүнүн үскен болза, бо чылдың үш айларында 9 кижи 15 кижи-хүнүн үскен.

Артык кезектерниң, кывар-чаар чүүлдерниң камналгазын чедип алгаш, тудуг материалдарының шынарын экижидип, 1 рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрер чарыгдалдарны планда көрдүнгенинден бир хуу кызырарын ажылчыннар шиитпирлээн. Кол фондуларның эгидилгезин эрткен чылга бодаарга, 1 копеекке өстүрер сорулга салдынган.

Чедиишкинниң дээп чүгле ажылчын чер бүрүзүнге ажылды шын организастаарында эвес, механизмнерни болгаш дериг-херекселдерни чөп ажыглаары болур. 0,6 муң рубль орулганы берип болур он бир чаартыкчы саналдарны чыл төнчүзүнге чедир бүдүрүлгеге ажыглаар.

Соңга көзенектери чазаар болгаш ыяш хоюглаар ажылдарны механизастаан. Амдаа дөрт хевирниң ажылдарын чаарты тургузарын планнап турар.

Ыяш дилер, чазаныр цехтер социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорүп турар. Олар хүнде 21,1 кубометр дилиг материалдарын кылыр нормалыг. Ону 23,1 кубометр чедир күүседип турар. Апрель айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын Н. А. Кумысовтуң, В. Н. Сарлинниң, В. Н. Соловьевтуң бригадалары ажыр күүсеткен. Социалистиг чарышты неделя санында түңнеп турар болгаш ооң дээштии улуг. Соолгу неделяларда үстүнде адаттынган үш бригада тиилекчи болганнар. Март, апрель айларда бир кижиге онаашттыр хүнде ажылдап кылыышкынны бо бригадалар 110 хуу чедирген. Мында кижи бүрүзү хүлээлгезин эки билир, ону ак сеткилдиг күүседип турар. Боттарының кол ажылындан аңгыда чүдүрер-дүжүрер, ыяш хирзээлээр, чондурар, токпак кылыр ажылдарны ажылчыннар кылып турар. Хууда харыысалганың бедээнинден күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыккан. Бирги кварталда чүгле чаңгыс прогул таварышкан. Чарыштың тиилекчизи бүдүрүлгечи көргүзүглериндеи аңгы хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржирин мында чедип алган.

Чазанылга цегиниң мастери Юрий Никифорович Монахов коллективинде бүгү-ле ажылдарны холга алган. Продукция хүлээп алыр, механизмнер ажылын хайгаараар, ажылчыннарның хүнде кылган ажылын түңнээр дээш ооң кичээнгейинде хөй-ле айтырыглар туруп турар. Борта ажылдап кирген аныяктарны ажылга өөредир херекке ол үлүүн киириштирип турар. Бо чылын 13 кижиниң мергежилин бедидер.

Ниитизи-биле заводта коммунистиг күш-ажылдың 22 шалыпчылары бар. Ол ат дээш 40 кижи туржуп турар. Завод тургустунганындан бээр ажылдап келген станок башкарыкчылары П. В. Кувшинова, П. М. Андреева болгаш өскелерин-даа аныяктарның дагдыныкчылары кылдыр быжыглаан. Он беш чыл ажылдаан А. П. Черныхтың чуруун республиканың Хүндүлел самбыразынче киирген.

Камналга айтырыы кандыг-даа коллективке бирги черге турар. Бо талазы-биле чиг-эттиң болгаш материалдарның чарыгдалын эвээжедир дээш демисел күштелген. Коллективтиң социалистиг хүлээлгезинде 30 кубометр дилиг материалдарын, 20 тонна хөмүр-дашты, 20 тонна кывар-чаар материалдарны, 1500 киловатт-шак электри энергиязын камнап алырын айыткан.

Хүлээлге күүселдези кандыгыл? Бирги кварталда бежин 16 кубометр дилиг материалдары, планнаттынганындан хөй электри энергияны камнап алдынган. Штакетниктерни анаа ыяштардан кылыр турган болза, ам артынчылардан кылып турар апарган. Хирээндини, чоңгуну ажыглаарын чедип алыры күзенчиг.

Цехтерниң ажылы тудуш хамаарылгалыг, ынчалза-жок олар бот-боттарындан ырак туруп турар. Бо чорук ажылды организастаарынга саадалгалыг болбас арга чок. Кышкы үеде ыяш дилер цехтиң ажылчыннары даштыгаа ажылдаар. Бии-Хем унунуң ээтпээнге чаа чазанылга-механика цегин тудары көрдүнген. Чүдүрер, дүжүрер болгаш сугдан ыяш уштур ажылдарны механизастаары негеттинип турар.

Социалистиг чарышты канчаар организастап турарыл? Чарышче мында кижи бүрүзүн хаара туткан. Хууда-даа, коллективтиг-даа хүлээлгелер күжениишкинниг. Неделя санында ооң түңнелин хуралдарга үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап, хожудап турарларны шүгүмчүлеп турар. Цех бүрүзүнүң көргүзүг самбыраларын чеди хонгаш-ла чаартыр. Чарыш ажылга соруктуг киирикчи күш болуп, план күүселдезинге идиглиг болуп турар.

А. ХОВАЛЫГ.

ДОШ БАТКАН, ТЕПЛОХОДТАР ӨСКЭЭН

Красноярск пароходствозунуң Үстүү-Енисей район эргелелиниң коллективи Совет Тываның юбилейлиг чылының эжиндириишкининге хынамчалыг белеткенген. Бүгү хевирниң судноларының, эштир херекселдерниң септелгезин кышкы үеде кылып чоруткан.

Каа-Хемниң болгаш Бии-Хемниң дожунуң кол кезии бадары билек, май 9-та «Ангара-52» теплоход-биле кадын Хүт ужарын өске теплоходтарның ажып эртеринге дузалаар тускай судно — түер Бии-Хемни өрү өскеп кээн. Түерни ужарга барып тургузарын-даа манаваан техниктиг шенелде рейстерже чүък сөөртүр болгаш пассажир аргыштырар суднолар база үнүпкен.

Капитан-механик Владимир Радостевтиң экипажы МБВ—269 катери-биле Ырбандан салдарны бадырары-биле чорупкан. Капитан-механик Владимир Василенконуң «Заря—191» теплоходу Кызыл—Тожу аразынга шенелде рейсти кылган.

Ырбанның ыяш белеткелчилеринге, Тожунуң ажыл-агыйларынга херектиг чүъктерни баржаларда чүдүрүп эгелээн. Ужарга түерни тургусканының дугайында медээ кээрге суднолар оларны алгаш өскептер. 1984 чылдың эжиндириишкини эгелээн.

Бистиң корр.

Москва область. Андропов хоорайның «Челээш» улусчу эстрада ансамблиниң коллективи Звездный хоорай-биле найыралчы харылзааны чээрби чыл дургузунда үргүлчүлеп турар. Боттывынгыр артистерни космонавтылар болгаш хоорайның чурттакчылары күзелдиг-биле хүлээп ап турар. Космонавтылар белеткээр Ю. А. Гагарин аттыг Төптүң ажылдакчыларының саналдарын, күзелдерин ёзугаар ансамбльдиң концерт программазын чогаадып турар.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аныяктар найыралының бо чылдың майда Волгоград хоорайга болур фестивалынга «Челээш» киржир деп турар. Аныяктарның болгаш студентилерниң Москвага болур Бүгү-делегей фестивалынга чаа программаны коллектив белеткеп эгелээн.

ЧУРУКТА: Звездный хоорайга болган «Челээш» эстрада ансамблиниң коллективи-биле ужуражылышкының үезинде.

С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

КЕЗЭЭДЕ ЧОН-БИЛЕ

Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле 1984 чылдың апрель 29-та ужуражылышкынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң чугаазын тускай ном кылдыр парлаан.

Бүдүрүлгениң ажылчыннары-биле эш К. У. Черненконуң ужуражылышкынының дугайында дыңнадыгны база ында парлаан.

Политиктиг литература парлаар черге ол номну хөй тиражтыг кылдыр парлап үндүрген.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Кызыл хоорайның № 6 мурнуу-чөөн соңгулда округундан болгаш № 14 Речной соңгулда округундан, Бай-Тайга районда Кара-Холдуң № 34 соңгулда округундан, Чөөн-Хемчиктиң Шемиде № 68 соңгулда округундан, Кызыл районнуң Шынаада № 82 соңгулда округундан, Таңдының Вай-Хаакта № 95 соңгулда округундан үнген депутаттарының орнунга Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдаларны 1984 чылдың июнь 10-да, воскресеньеде, эртгирер дугайында чарлыктарны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму хүлээп алган.

ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

Ядролуг дайынның кыжанылышкынынга удур чарлаан идепкейлиг хөделиишкиннерниң айынга киириштир Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш хөделиишкиннер неделязы улам күштелген. Аңаа улам-на хөй совет кижилер, бүдүн-бүдүн организациялар болгаш бүдүрүлгелер, колхозтар болгаш совхозтар немей киржип турар.

Туркменияда «Тайбың ээлчээ» чорүп турар. Үш салгалдың төлээлекчилериниң Ашхабадка болган ужуражылышкынынга дайынның хоочуннары, ажылчыннар, студентилер чер кырынга тайбыңны камгалаар дээн чалбыыштыг сөстерни сөглеп, бөө-чепсекти эндере бүдүрерин кедереткен АКШ-тың администрациязының адресинге килеңниг буруудадыышкынны кылган.

Дайын хоочуннарының Совет комитединиң Ашхабад секциязының президиумунуң хуралы «Делегейге тайбың!» деп девиптиг эрткен. Секцияның даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры П. Реджепов, Совет Эвилелиниң Маадыры И. Богданов, чогаалчы С. Атаев болгаш өске-даа чүве чугаалаан эштер тайбыңны быжыглаарынче угланган Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын изиг-биле деткээн.

Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга Төрээн чурту дээш амы-тынын берген туркменистанчы дайынчыларга турескаалга кып-кызыл роза чечектерни дайынга удур митингиниң муң-муң киржикчилери салган.

Эрткен дайынның хоочуннары-биле ужуражылышкынынга Алма-Атаның хөвеңсаазын комбинадының аныяк пес-тааварчылары адаларның маадырлыг чоруунга шынчы болурун, бөмбүрзек кырынга тайбың дээр турарын дээш демисежирин даңгыраглааннар.

Фашизм-биле тулчуушкуннарга мөчээн маадырларны ужуражылышкынның киржикчилери минута иштинде ыыт чок сактып ёзулаан.

Фронтучулар-биле ужуражылышкыннар республиканың хөй-хөй коллективтеринде уламчылап турар. Эң эки комсомолчу-аныяктар бригадалары бодунуң составынга фронтудан ээп келбээн дайынчыларны киирип алган.

Ташкенттиниң болгаш Ташкент областың медицина ажылдакчылары дайынга удур митингиге мынча деп медеглээннер:

— Бистер, черде эң-не чоптуг мергежилдиң төлээлекчилери, АКШ-тың бүрүүзү-биле делегей байдалының чидиглелгенин дүвүрээзин-биле көрүп турар бис.

Митингиге чүве чугаалаан медицина ажылдакчылары Х. Пашилова, Е. Эпштейн, Х. Исмаилова болгаш өскелер-даа, эш өөрүнүң күзел-соруун илергейлеп, ядролуг кыжаныгны доп-дораан соксадырын америк администрациядан негээн.

Кишинёв чурттуг А. Мурин өстүрген чаа сортун «Космир» («Космоска — тайбың») деп адаан, ол чараш ак-көк болгаш хүрең-имээр, «меңнерлиг» чечек бистиң бөмбүрзээвис-биле дөмейлежек, бедиктен черни көөрге ындыг.

Шаанда шериг ужудукчузу чораан ол садчы тюльпанның үжен сортун өстүрген «Тиилелге», «Дүвүрээзин чогазы», «Тайбың»... Оларны час санында аныдумаа чевеглерге тарып турар.

— Ракеталар орнунга дээрже тайбыңның болгаш аас-кежиктиң символу — чечектер көрүп турарын күзээр мен — деп, ол чугаалаар.

Ульяновск — Кишинёв — Одесса — Ульяновск аразынга Тайбың чарыжының чадаг-тергежилерин кызыл тюльпаннар-биле (оларның аразында А. Муриниң өстүргеннери база бар) уткаан. Дайынга удур анаа болган митингиге чугааларда тайбың дээш дүвүрел сиңникен.

Хөй санныг митингилерге болгаш чыскаалдарга совет кижилер ядролуг халапче делегейни чыгап турар америк администрациязының авантюристиг политиказынга удур килеңниг удурланыышкынын илергейлеп, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынын изиг-биле чугулдадырын медеглеп турар.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң Национал олимпий комитединиң медеглели

Лос-Анджелес хоорайга болур XXIII Олимпиада оюннарынга хамаарыштыр байдалды ССРЭ-ниң Национал олимпий комитеди бүгү талалыг анализтеп көрген болгаш ук оюннарга совет спорт делегациязының киржир азы кирбестиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Олимпиада хартиязының чурумнарын оюннар организаторларының каржызы-биле үреп турарынга холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкынны ССРЭ-ниң Национал олимпий комитеди 1984 чылдың апрель 10-да медеглелиниң илергейлээни билдингир болган. Ынчаарга [illegible] АКШ-тың [illegible] ССРЭ-ниң Национал олимпий комитеди Делегейниң олимпий комитединге (ДОК) бижик чоруткан болгаш тургустунган байдалды чугаалажып көөрүн дилээн турган.

ДОК бо чылдың апрель 24-те бодунуң хуралынга ССРЭ-ниң Национал олимпий комитединиң туружунуң дүрүм ёзугаар үндезинниг болганын хүлээп көрген.

Ынчалза-жок АКШ-тың эрге-чагыргалары ДОК-туң саналдарын херекке албайн, Лос-Анджелестиң Национал олимпий оргкомитединиң [illegible] тургузуп турар. Амгы олимпиаданың белеткелдери [illegible] америк администрациязы Олимпиаданы [illegible]

[illegible] АКШ-тың администрациязының [illegible]

[illegible] чаа турар. Ол кампанияны [illegible] АКШ-тың [illegible] Олимпиаданың организаторлары [illegible]

Олимпиада [illegible]

хамаарыштыр америк эрге-чагыргаларының кара туразында хөделиишкиннери, олимпиада шимчээшкининиң идеалдарын болгаш чаңчылдарын каржызы-биле дорамчылааны ол шимчээшкинниң бужанганын дорт угланган. Ындыг угланыышкын мооң мурнунда илдең кестүп турган болгаш амгы үеде база илереп турар-дыр.

Мындыг байдалдар турда Лос-Анджелеске болур XXIII Олимпиада оюннарынга совет спортчуларның киржир аргазы чок болуп турарының дугайында ССРЭ-ниң Национал олимпий комитеди медеглээр ужурга таварышкан. [illegible]

[illegible]

багай чүвени бодаарын. бистиң чурттарывыстың спортчуларын чаагай бодалдарын баксырадырын күзевээн ийик бис.

Делегейниң олимпиада шимчээшкининиң быжыглаарынче угланган Делегейниң олимпий комитединиң, национал олимпий комитеттериниң ассоциациязының, делегейниң спорт федерацияларының, спортчу журналистерниң делегей ассоциациязының кужениишкиннерин ССРЭ-ниң Национал олимпий комитеди болгаш бистиң чурттуувустуң спорт организациялары мооң сонгаар-даа деткиир болгаш делегейниң олимпий шимчээшкининиң эриг-шынчы чоруун болгаш чаңгыс эвин камгалаар дээш демисежир алаар.

ССРЭ-ниң Национал олимпий комитединиң 1984 чылдың май 8-те болган пленарлыг хуралынга медеглелди хүлээп алган.

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭ: күүселде кандыгыл?

Күш-ажылчы коллектив болгаш бүдүрүлгелерни, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугаарында Хоойлунуң боттандырбышаан, күш-ажылчы коллективтерде профэвилел организацияларының демократияны боттандырарынга, ажыл-ишчилерниң чогаадыкчы идепкейин бедидеринге идигни берип турар.

Оларның иштинде бир кол черни коллективтиг керээлер ээлеп, күш-ажылчы коллективтерниң экономиктиг болгаш ажыл-агый чорудулгазын, оон кежигүннерниң күш-ажылының, амыдыралының байдалын экижидеринге дээштиг чепсек болур. Бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга калбак аргаларны ол документ ажылчыннарга, албан-хаакчыларга берип турар.

Планнарны чедиишкинниг күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыг бедидеринге, орулга киирип алырынга бир талазында администрация-даа, өөн талазында бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери-даа бир дең сонуургалдыг. Олар — коллективтиг керээниң киржикчилери.

Бистиң республиканың автотранспорт болгаш орук ажыл-агый бүдүрүлгелеринде 1983 чылдың коллективтиг керээлериниң күүселдезин хынаары, 1984 чылдың чарары доозулган. Ону анализтеп көөрге, эрткен чылын хүлээп алдынган хүлээлгелер чүгле 91,5 хуу күүсеттинген. Шагаан-Арыгның, Кызылдың № 2 АТБ-лери, Тываның автосептелге заводу, № 2 болгаш №3 орук-тудуг участоктары, Абазаның болгаш Кызылдың орук септелге-тудуг эргелелдери, автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының станциязы коллективтиг керээлерни чедиишкинниг боттандырган.

Бо чорук хөй автотранспорт эргелелдериниң тудуун доозукан, а №№ 1, 2, 3 автобүдүрүлгелерде, Минусинск АТБ-зинде автомобильдер чаар, бензин кудар механизастаттынган постуларны тургускан.

Туранның, Кызылдың орук септелге-тудуг эргелелдеринде, № 3 орук-тудуг участогунда чамдык цехтерни тудуп, немелде тудугларны кылган.

Орук ажыл-агыйлары тускай участоктарга ээзи каш вагон-чунар-бажыңнарны, вагон-столоваяларны, ажылчыннар удуп, дыштаныр, от салып чиннир вагоннарны немей тургузуп, дыштанылга комнаталарын, чунар-бажыңнарны, душтарны, чунар-демирлерни дерээн.

Профэвилел амыдыралы

Эрткен чылын санаторийлерге, пансионаттарга, дыштанылга бажыңнарынга 925 ажылчыннар, албан-хаакчылар боттарының кадыын экижидип дыштанган.

Кызылдың № 2 АТБ-зиниң, Минусинск АТБ-зиниң, № 2 орук-тудуг участогунуң профэвилел организациялары болгаш ажыл-агый удуртукчулары коллектив кежигүннериниң аарыыр чоруунуң эвээжээрин чедип алган.

Коллективтиг керээлерде кордүнгенин ёзугаар ылдыңган өске-даа чүүлдер хөй. Ылаңгыя 2089 дөрбелчин метр шөлдүг чуртталга бажыңнарын автотранспорт черлеринде болгаш орук ажыл-агыйларында туткан.

Ол ышкаш күш-ажылчы коллективтер кежигүннериниң экономиктиг өөредилгезинче, ажылдап турар аныяк транспортчуларның, орукчуларның ниити билиин бедидеринче, культура, спорт-массалыг ажылдарже кичээнгейни салган. Профэвилел-комсомолдуң хаак маргылдаазын, шыдыраның, кара адарының, хол бөмбүүнүң маргылдааларын эрттирген. Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде дельтапланеризм талазы-биле клуб ажылдап турар.

Ынчалза-даа Кызылдың № 3, пассажирлер АТБ-леринде, Минусинскиниң, Хову-Аксының, Чадаананың, Ак-Довурактың АТБ-лери, Минусинскиниң, Туранның орук-септелге-тудуг эргелелдери, Самагалдайның, Өвүрнүң орук-тудуг участоктары керээ ёзугаар хүлээлгелерин күүсетпээннер. Бо коллективтерде коллективтиг керээниң күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле кезээнде көрдүнген хемчеглер күүсеттинмээн. Чадаана, Ак-Довурак, Хову-Аксы АТБ-лери, Чадаананың орук-септелге-тудуг эргелелдеринде ышкаш коллективтерде күш-ажыл камгалалының болгаш социал страхование талазы-биле күүсеттинмээн хемчеглер хөй.

Хову-Аксының АТБ-зи (начальниги Е. Ф. Есин, профэвилел комитединиң даргазы К. Г. Поляков), Чадаана АТБ-зи (начальниги С. С. Сат, профэвилел комитединиң даргазы М. С. Ондар) болгаш өске-даа коллективтер социалистиг чарышты, коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни хөгжүдер талазы-биле алган хүлээлгелерин күүсетпээн.

Коллективтиг керээлерни хынаар болгаш 1984 чылдың керээлерин чарар талазы-биле хуралдар, конференциялар график ёзугаар эрттирээн. Ол хуралдарга автотранспорт болгаш автоорук черлериниң удуртукчулары, ук адырларның профэвилел обкомунуң хармыкалгалыг ажылдакчылары олурушкан. Ажылда чедер-четпестерден чогуур түңнелдерни үндүрүп, соруглгаларны тодараткан.

С. ДУШИНИНА,
автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң секретары.

ТЮМЕНЬ ОБЛАСТЬ. Уренгой—Топ аразында газ дамчыдар хоолайлар тудуунуң нйи адырын шалыпкын ёзу-биле тудуп турар. Ямало-Ненец автономнуг округтуң байлак казымал байлактарындан чурттуң индустриалдыг төптеринче газ дамчыдары, оларны ажыглалга киирген соонда көвүдээр. Бо хүннерде Главсибтрубопровод тудуунуң бөлүктери Уренгой—Топ-1 участоктуң муң километрде шугум ажылдарының тудуун чорутпушаан, оон-биле чергелештир Уренгой—Топ-2 магистральдың тудуун кудуп турар.

ЧУРУКТА: Уренгой—Топ-2 газ дамчыдар хоолайның тудуунда каңналга ажылдарының чорун турары.

И. САПОЖКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

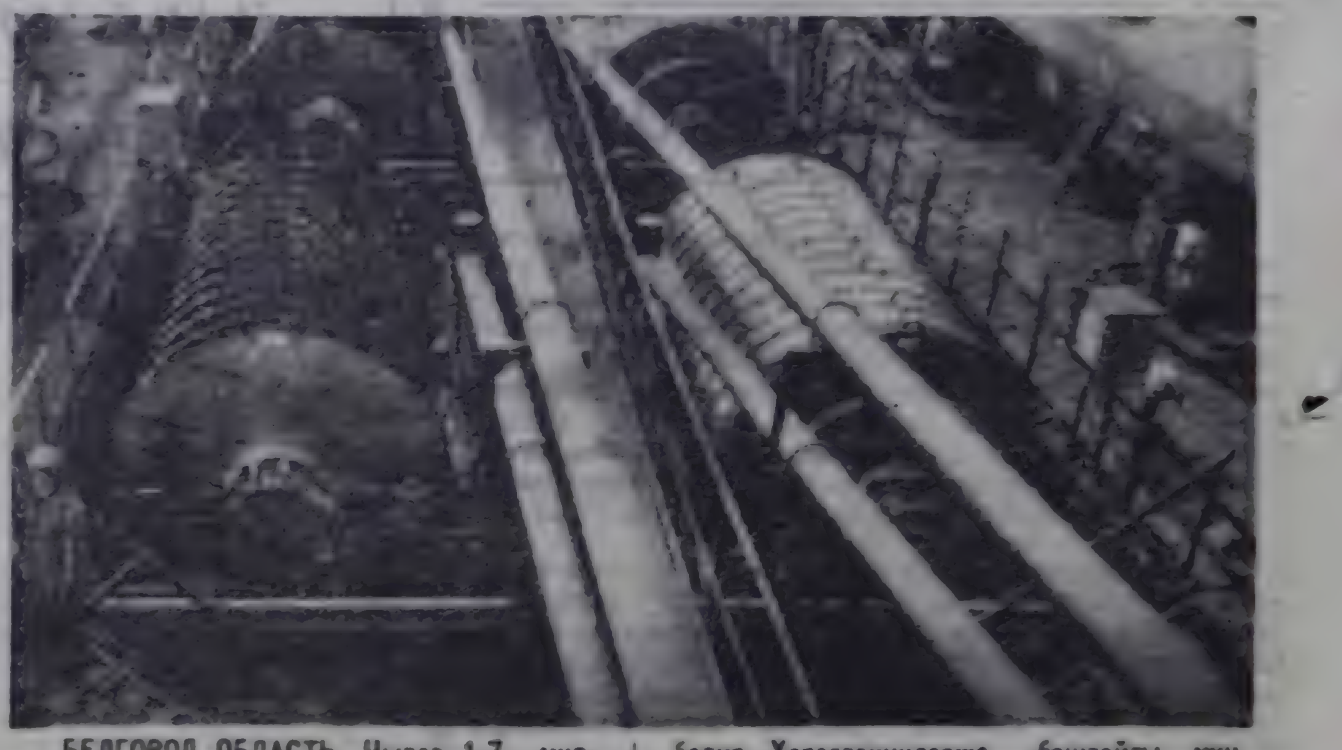

БЕЛГОРОД ОБЛАСТЬ. Чылда 1,7 миллион тонна даг рудазының концентрадын бүдүрер Стойленскиниң даг-болбаазырадылга комбинадын «эки» деп демдек-биле дужааган. Курскиниң магнит аномалиязында бо шак мындыг үш дугаар бүдүрүлге болур. Хереглекчилерже баштайгы муң ажыг тонна үнелиг чиг-этти чорутткан.

ЧУРУКТА: ортумак болгаш бичии үүрментээшкин цехи.

О. СИЗОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭН БАЖЫҢ

Адыр-Кежиг суурнуң Аңчы кудумчузунда нйи аал чурттаар бажыңның бир талазында чурттап турар мен. Аңаа чурттап турган улус малчыннап чоруй барган. Ээн бажыңның соңгалары бузук, хүндүс боорга бичии оолдар ойнаар, кежээ боорга, ээриктерниң чыглыр чери болган. Оларның шимээн-даажынга дүне безин орта удувас-тыр бис.

Өскүссүрээн бажыңның ээлери дедир келбес болза септээш, чаа өгленген аныяктардан олуртуп кагза деп-даа бодаар кижи-дир мен. Оңгаргай, чемдик бажың тураргы, чараш-даа эвес болур-дур. Бистиң кудумчулап чайгы үеде Азас хөлдү көөр дээш чүгле республика иштинден эвес, кайын-даа келген туристер эртер. Шак мындыг бажың безин каранга чаржынчыг болур-дур. Өрт-халап болза канчаар.

Хоорай-суурларның чаагайжыдылгазы база аңгы-аңгы бажыңнарның арыг-шевериндеп, ногаанчыдылгазындан хамааржыр болгай. Ээн бажыңнарның ажаалдазы, ону ажыглаар айтырыг кедээ Советтерниң хайгааралынга турлу дег. Ээзи чок дээш-ле соңгазын бузуп, херимин үреп турарга, таарымча чок. Ажыт чер дилеп, арагалап турар улус-биле демиселди күштелдирери чугула.

А. ОЮН.

Тожу район.

„Шынга" харыы

ЧАА СТАНЦИЯНЫ ТУДАР

Тээлиниң кывар-чаар чүүл кудар станциязының ажылын шүгүмчүлээн «Шын» солун редакциязынга келген чагаага хамаарыштыр Кызыл-Мажалык нефтебазазының директору Н. С. Шафигулин мынчаар харыылаан:

«Нефтебазаның удуртукчулары улус депутаттарының Бай-Тайга райкүүскомунуң ажылдакчылары-биле кады станцияның ажылын хынаан. Ону 1967 чылда тускай телевилел чокка суурнуң төвүнде туткан. Өрт-халап айыылының күштүүн барымдаалааш, ону бузар шиитпирни комиссия үндүрген. Хонукта 500 машинаны хандырар чаа дериг-херекселдер-биле дериттинген чаа станция тудуунуң төлевилелин амгы үеде белеткеп турар.

Станция коллективиниң ажылдакчыларының составын чаарткан. Кывар-чаар чүүлдер-биле хандырылгада үзүктелиишкиннерни болдурбас сорулга-биле, нефть продукталарының бүгү хевирлери-биле хандырар.

ЧОН АРАЗЫНДА КИЖИ

Партияның XXII съездизин аттыг совхозта МТМ ажылчыннары — тракторчуларның, чолаачыларның экономиктиг школазының пропагандизи Ольга Чудуймаевна Доңгактан пропагандист кижиниң характеринде онзагай шынар чүл дээрзин айтырарывыска, ол чоннуг сеткил-биле, контакт — деп харыылады. Ол дээрге кижилер-биле харылзаа, дыңнакчы бүрүзүнүң аажы-чаңын, мөзү-шынарын эки билип алыры дээни ол деп билдивис. Даштындан көөрге, чыткан хөй тургуспас... деп болур, ооҗум. топтуг бо херээжен кижиниң партийжи даалгазының-даа, онаашкан ажыл-ижиниң-даа аайы — кижилер-биле ажыл. Ынчангаш оон чон-биле харылзаазының ханызы ында.

Школачы чылдарындан-на уран чүүлге ынак. школаның болгаш районнуң уран чүүл көрүлделеринден чыда калбас чораан Оля ортумак школаны дооскаш, ажыл-амыдыралын уран чүүлге баралгадыр деп ыяк шиитпирлеп алган. Барык чээрби чыл бурунгаар ол Хайыракан суурда Культура бажыңының директору болуп ажылдап кирген. Удуртукчу кижиниң мурнунга кандыг айтырыглар тургустунуп келбес боор. Оларның бергези-даа, белени-даа бар. Кызылдың уран чүүл училищезиниң чанында клуб эргелекчилериниң аады айлыг курузун 1970 чылда өөренип доозуп алган соонда, Ольга Чудуймаевна ажылының хыйн тып, улам шуудай берген. Онаашкан ажылынга кызымак, хөй-ниитичи аныяк кижиниң төлептиг аажы-чаңын, ажыл-ижин үнелээш, СЭКП кежигүнүнге киирип алганы 1972 чылды О. Ч. Доңгак чуртталгазының чырыткылыг чылы деп санаар.

Чай, шөлээн чок хөй-ниити ажылдарынга дөрт чыл бурунгаар пропагандистиң харысалгалыг мергежилин немеп берген. Ольга аңаа уядараар туржук, ону коммунистиң хүлээлгези-дир деп билгеш, күзелдиг-биле ажылдап кирипкен. Пропагандист дээрге ёзулуг педагог-тур, шынчы негелде, бедик билиг негеттинер-дир деп билип кааш, марксизм-ленинизм университединче бот-

өөредилге-биле өөренип киргеш, ону 1982 чылда чедиишкинниг дооскан.

Ольга Чудуймаевнаның он чеди дыңнакчыларының он үжү коммунистер. Суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү кижи болгаш № 2 «Тайбың» ажыткварталдың ажыл-чорудулгазын хайгаарап харыылаар, кедээ Совет чанында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. кедээ Советте партия эге организациязының бюро кежигүнү, совхоз дирекциязының координация чөвүлелиниң хуваалдазы-биле школада 10 «б» классты база харыылап турар, хөй-ниити даалгаларыбиле капсырлаштыр айда нйи удаа эртер экономиктиг өөредилге кичээлин доктаамал хүннеринде эрттирип, чуртка болгаш республикага онзагай болуушкуннар болуп бергенде хүн манап орбайн кичээлди үргедаа удаа эрттирип турар. Хөй-ниити ажылдарының сөөлгүзүнге хамаарыштыр салган айтырыынга ол мынчаар харыылады:

Идеология фронтузунуң дайынчызы

— Ийе, 10 «б» класс. Класска барып, өөреникчилерниң өөредилге-кижизидилге ажылы-биле таныжып, беседа, ажык чугаа-даа кылып турар бис. Доозукчулар болгаш, класстан дашкаар ажылдарга идепкейлиг кончуг улус. Оолдар Культура бажыңының эстрада оркестринде киржип турар.

— Ольга Чудуймаевна — эки сеткилдиг, эптиг, эвилең кижи чуве. Дузалажырынга, деткиириниге, сүмележиринге ол кезээде белен. Кандыг-бир ажыл-херек эгелеп алганда, оозун доспаан, түңнелинге четпээн шаанда амыраар эвес. Негелделиг, принципиалдыг, шынчы болгаш кезээде шимчеп. чон аразынга чоруур. Ынчангаш өске кижилерге, ылаңгыя дыңнакчыларынга өлүг бербес — деп, совхозта экономист Д. М. Моңгуш чугаалап орду. Долумчаа Маадыевнаның ол бодалдарын пропагандистиң дыңнакчылары — МТМ эргелекчизи Самбуу Моңгуш, суг сөөртүр машина чолаачызы, коммунист Намчал Моңгуш, МТМ-де механик Алексей Ооржак олар база деткип, пропагандистиң мактаарлар болду.

Социалистиг чарыштың тиилекчизи деп хөрек демдээ-биле 1973, 1974, 1975 чылдарда улаштыр шаңнатканы мактал бижиктер, ортектиг белектер, акша шаңналдары, районнуң болгаш республиканың Хүндүлел самбыраларынга чуруун астырганы аныяк коммунистиң даалганы ажыл-ижи, хөй-ниитиниң ажыл-херээ дээш бедик харысалгазынын, ак сеткилдииниң кескү херечизи.

В. САТ.
Чөөн-Хемчик район.

ЧУРУКТА: пропагандист О. Ч. Доңгак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ПЛАНДАН АЖЫР 3309 ТОННА

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта социалистиг чарышты организастаарын экижидеринче мында партия, профэвилел организациялары улуг кичээнгейин салып турар. Кол болгаш дузалал цехтер аразында чарышты ай, квартал санында түңнеп турар. Ажылчы чонну социалистиг чарышче хаара тудар чорук ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге улуг салдарлыг.

Бирги кварталдың түңнели-биле кол цехтерниң аразындан арыглаал фабриказының коллективи шылгараан. Фабриканың 20 ээлчеглериниң 17-зи планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен. Дериг-херекселдер ажыглаарының коэффициентизин бедидер талазы-биле чарыштың беш негелделерин күүсеттинген. Коллектив 3309 тонна даг-дүгүн пландан ажыр бүдүрген.

Чарышка ийиги черни ээлээн транспорт цехи үш айлар дургузунда пландан ажыр 192 муң тонна даг массазын сөөрткен. Чолаачылар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 114 хуу күүсеткен. Машиналарның техниктиг белениниң коэффициентизин бедиткен. Ажыл шагын чылдагаан чок үзери эрткен чылдың дөрткү кварталынга деңнээрге, 18 хуу кызырылган. Чеди бригадаларның иштинден чүгле чаңгыс бригада квартал планын күүсетпээн.

Дузалал цехтерден септелге-механика цехи социалистиг хүлээлгелерин долузу-биле күүсеткеш, чарышка бирги черни ээлээн. Цех продукциязының бот-үнезин 13 хуу чиигеткен, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан 18,2 хуу ажыр күүсеткен. Күш-ажылдың сагылга-чуруму экижээн.

ТЭЦ коллективи электри энергиязы бүдүрериниң планын 107,7 хуу күүсеткен. Мында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 109,4 хуу четкен.

Ажылчын бүрүзүнүң хууда социалистиг хүлээлгезин хөй-нинити организациялары контрольга алган. Хүн нормазын ажыр күүседип турарларның саны өскен.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында чарышка бирги черни бүдүрүлге лабораториязының Татьяна Калдарга удурткан № 3 ээлчег ээлээн. Ийиги черде — бедүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехте Сергей Кууларның баштааны № 4 ээлчег.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

АНЫЯК КОММУНИСТЕР ШКОЛАЗЫ

СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң чанында аныяк коммунистер школазын партия райкомунуң партийжи-организастыг ажылдар килдизиниң эргелекчизи Д.-Б. Ондар удуртуп турар. Школада 37 аныяк коммунист хаара туттунган болгаш кичээлдерни тускай программа ёзугаар айда бир удаа доктаамал эрттирип турар. Олар канчаар эртип турарыл? Чаа теманы лекцияны эгелээр мурнунда, эрткен кичээлде өөренген эвы дыңнаан лекциязындан темазын ол хүнүң кичээлин эрттирер лектор болгаш эрткен кичээлдиң лекторү кады дыңнакчыларга катаптаашкын (быжыглаашкын) айтырыглары салыр. Дыңнакчылар боттарының билип алган ыша-биле харыыны эки тура-биле бээр. Чамдык айтырыгларга немелдени лектор берип-даа турар. Дыңнакчы бүрүзү тускай кадырааш тыг, аңаа лекциядан кыска демдеглелдерни, конспектилерни кылып ап турар.

Эрткен кичээлдерге «Партияга хүлээп алышкыны», «Аныяк коммунистерниң кижизидилгези», «Партия кежигүннериниң авангардыг ролюн бедидер талазы-биле партия организациязының ролю», «Идеологтуг болгаш масса-политиктиг ажылды экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң доктаалы болгаш оон-даа өске темаларга кичээлдерни бедик деңнелге эрттирген. Бо темаларга чергелештир «Районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдези» деп темага СЭКП райкомунуң бирги секретары Г. С-М. Иргиттиң, партия райкомунуң ийиги секретары Д. К. Черлик-оолдуң «СЭКП кежигүнү кижиниң мөзү-шынар талазы-биле үлегери», ниити килдис эргелекчизи С. А. Ондарның «Партияга кандыг кижи кежигүн болурул», учёт секторунуң эргелекчизи С. О. Кууларның «Партия документилериниң шын камгалалы» деп лекцияларны кичээлдерге дыңнаан.

Сөөлгү кичээлге СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренген болгаш «Партияга отчёттарның болгаш соңгулдаларның кол түңнелдериниң база парторганизацияларның сорулгаларының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын таныштырган.

Дыңнакчыларның кичээлдерге идепкейлиг киржилгезин «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның партком-нары (секретарылары Ю. Бичитпаа, В. Ооржак) эки организастап турар.

Аныяк коммунистерни бедик идейлиг чорукка, СЭКП Уставын, партийжи амыдыралдың норма-чыжыктерин, чаңчылдарын чайгылыш чок сагыырынга кижизидеринче доктаамал сагыш салыры партия организацияларының чугула сорулгазы дээрзин район партия организациялары эки билип, ону багай эвес боттандырып турар.

Н. ОНДАР,
СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң партийжи - организастыг килдизиниң инструктору.

ТЕВЕЖИЛЕР

Валера биле Анисья Айыжылар үш чыл бурунгаар комсомолчу путевка-биле «Чаа орук» совхозка малчыннап эгелээн. Аныяк малчыннар бир кодан тевени хүлээп алганнар. Эрткен чылын олар күрүнеге тевe дүгү дужаар планын ажыр күүсеткен. Малдың чаш төлүн бүрүнү-биле камгалап алдынган.

Бо чылдың кыштаглаашкынынга Айыжылар хынамчалыг белеткенген. Амгы үеде оларның кодан ында үжен ажыг бодаганнар мөңдө дорүгүп турар. Малчыннар Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш бедик социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турарлар.

Н. АНТУФЬЕВА
Эрзин район.

Политиктиг беседа

УЛУСТУҢ КҮЗЕЛ-СОРУУН

«...Советтерде каттышкан чон—күрүнени эргелеп башкарар кижилер ол-дур». Ол ленинчи номчал бистиң социалистиг улусчу эрге-чагыргавыстың хүн бүрүде практиказында илергейлеттинип турар. Ынчаарга ол болза, бистиң чурттуң күрүнезиниң дээди органының статузунда база ажылында долу болгаш бүгү талалыг боттанып турар.

ССРЭ-НИҢ Дээди Совединиң он бирги чыыжынга бо чылын эрткен соңгулдалар, аңаа холбаштырган соңгулда кампаниязы колдуунда-ла ажылчы чоннарның мурнунга Совет эрге-чагырганың отчёду, күрүнениң эргелеп башкарары-биле төлээлеттирген кижилерниң ажылынга массаның контролюнуң хевири болган.

• • •

Социалистиг күрүнениң төлээлгелиг органнарының кол сорулгазы чүл дизе, оларның бүгү ажыл-чорудулгазы күш-ажылчы чоннуң тура-соруун улам долу илергейлээри болур-дур. В. И. Ленинниң демдеглээни болза: социалистиг революцияның түңнелинде «Күрүнени улустуң күзел-соруунуң эрге-ажыынга ажылдаар албан чери болдурарының» эргежок чугулазы тыптып кээр. (Чогаалдарының долу чыындызы, том 35, арын 110).

Бүгү улустуң күзел-соруун илергейлеп база ажылдап турар мындыг албан чери херек кырында ССРЭ-ниң Дээди Соведи болур. Амгы үеде 51,5 муң Советтерни баштавышаан Дээди Совет оларны чаңгыс аай күрүне системазында каттыштырып турар. Буржуаз парламентиде дег хоойлужудулга болгаш күүсекчи эрге-чагырганың бошкалаштаар боор турарындан ... Бистиң чурттуң Дээди Соведи бодунуң ажыл-чорудулгазынга хоойлужудулганы эргелеп башкарылганы база контрольду дүүштүрүп турар.

Россияның ажылчын аңгызы социалистиг революцияны өскүткеш, бодунуң политиктиг тергиидел тургускан. Социализмниң үндезиннерин тургусканының, ажыл-агыйның социалистиг системазының тургустунганының түңнелинде, бүдүрүлгени ниитилештиргениниң чорудулгазында ажылчын аңгы, бүгү ажылчы чоннар бүрүн эрге-чагырганы экономика талазынга база туюлунга чедир алган. Бышкаң социализмниң бадыткаттынып тургустунганы, пролетариат диктатуразының бүгү улустуң күрүнези болуп өзүлгээни улустуң бүрүн эрге-чагыргазының шынар талазы-биле чаа илергейлели боор турар, ону ССРЭ Конституциязында быжыглаан. Ол бүгү болза күрүне эрге-чагыргазының дээди органының бүрүн эргелеринде болгаш хүлээлгелеринде улам тодаргай илергейлеттинип турар.

Ону бээзредир төлээде, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң экономика талазы-биле чүгле чамдык бүрүн эргелерин көргүзерге-ле четпир. Чижээ, Дээди Совет ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планын бадылаашпаан, а ол ышкаш оон-биле кады холбаалыг Күрүне бюджедин база көрүп, бадылаар, социалистиг калбарга агынныг бүдүрүлгениң, үлегерниң, транспорттуң, кедээ ажыл-агыйның төлевилелериниң болгаш өске-даа айтырыглар ... шиитпирлээр. Ол болза Ленинниң айыткан ышкаш бүгү черниң, бүгү фабрикаларның, бүгү банкыларның эрге-чагыргазының бүрүн эргелерин тодаргай, боттуг илергейлээни болур.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи — хоойлужудулга ажыл-чорудулгазын боттандырар бүрүн эргелиг күрүнениң чаңгыс бүгү-эвилел органы. Ол ССРЭ-ниң Конституциязын — Үндезин Хоойлузун хүлээп алыр, аңаа немелделерни база өскерилгелерни киирер. Күрүнеге хамаарышкан бүгү эрге-чурум тургузуун хоойлу-биле быжыглаар. Күрүне органнарының хевирлерин болгаш системазын үндезилээр, оларны тургузарының чурумун тодаргайлаар, оларның эрге-хүлээлгелерин, структуразын, корум-чурумун болгаш ажыл-чорудулгазының хевирлерин доктаадып тургузар.

Дээди Советтиң эрге-чагыргазының бүрүн эргелери ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумун соңгуур-биле, ССРЭ Эвилелиниң Чазаан тургузары-биле, ССРЭ-ниң Дээди Судун тургузары-биле, ССР Эвилелиниң Чиңгине прокурорун томуйлаары-биле илергейлеттинип турар.

Күрүне эрге-чагыргазының дээди органы, оон Президиуму, палаталарының доктаамал комиссиялары министерстволарның болгаш ведомстволарның, Советтерниң бүгү системазының ажыл-чорудулгазын контрольдаар талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Ону партия онзагай чугула деп санап турар. ... бүдүрүлгениң ажылының интенсификастазы. Ажыл ... болгаш Энергетика программаларын боттандырары ... хандырылгазын ... долгандыр турар бойдусту камгалаары күрүне эрге-чагыргазының доктаамал кичээнгейинде алдынган.

• Дээди Советтиң эрге-чагыргазының бүрүн эргелериниң дугайында айтырыгже буржуаз идеологтарның талазындан доктаамал халдаашкыннарны кылып, атакалап келген, ССРЭ-ниң Дээди Соведи дээрге боттуг эрге-чагырганы эдилевээн, чүгле «пропагандисчи орган-дыр» деп, олар алгыржып турарлар. ...Дээди Советтиң хүлээп алган документилери совет ниитилелдиң амыдыралынга болгаш делегей байдалының хөгжүлдезинге ханы салдарны чедирип турар.

Чижээ, атомнуг болгаш водородтуг боо-чепсектиң шенелдезин ССР Эвилелиниң чаңгыс аай соксадырының дугайында Дээди Советтиң доктаалын, ядролуг чепсекти шенээрин хоругдаарының дугайында делегейниң бүгү чурттарының парламентилеринге кыйгырыын мацаа айтыры артык эвес... «Совет күрүнениң делегей байдалының болгаш даштыкы политиказының дугайында» 1983 чылдың декабрьда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң хүлээп алган доктаалын совет кижилер болгаш делегейниң демократтыг хөй-ниитизи чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүгайнүүшкүн-биле хүлээп көрген.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи — Совет Эвилелиниң бүгү улусчу шуулганы, бүгү улустуң төлээлелгелиг органы. Ол болза бүгү улустуң соңгааны күрүне эрге-чагыргазының база чаңгыс дээди органы. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының соңгулдаларынга 184 млн. ажыг кижи киришкен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының депутаттарының составында 527 ажылчыннар (35,2 хуу), 242 колхозчулар (16,1 хуу) бар. Ынчангаш соңгуттурганнарның чартыктан хөй кезии ажылчыннар болгаш колхозчулар. Депутаттардан СЭКП кежигүннери болгаш кежигүнге кандидаттар — 1071 кижи, азы 71,4 хуу, партия кежигүнү эвестер — 428 азы 28,6 хуу, депутаттарның хөй нуруузу ССРЭ-ниң нацияларының болгаш биче улустарының төлээлекчилери.

Ажылчы чоннарның янзы-бүрү социал бөлүктериниң болгаш профессияларының чогуур төлээлекчилери Дээди Советте кирген. Херээженнер (депутаттарның 32,8 хуузу), аныяктар (22 хуу). ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чаа чыыжында хоочуннар, ортумак звенонуң техниктиг интеллигенциязы, амыдырал хандырылганың болгаш өске-даа бөлүктериниң ажылдакчылары долузу-биле төлээлеттирген.

Дээди Советке соңгуттурганнарның төлээлекчи хевиришинчиан депутат бүрүзү ажылының дугайында соңгукчуларга доктаамал отчёдун бээри-биле, олардан кым-бир кижи бүзүрелди шыңгыктырбайн баар болза, бүрүн эргезиниң хуусаазы доозулбаанда, ону дедир кыйгыртыры-биле илергейлеттинип турар. Ленинниң бодалы-биле алырга, улусчу төлээлекчи болза, соңгукчуларның күзел-соруун база сорууртгалдарын илергейлээр, ону соңгуп төлээлеттиргеннериниң мурнунга бүрүн харысалгалыг болур.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи-

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Чарлыы

(Эгези № 107 «Шында»).

Кара-оол Таспай-оолович **Монгуш** — Тоола аттыг совхозтуң малчыны.

Екатерина Петровна **Огнева** — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Клаг Такчайевич **Оюн** — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Екатерина Константиновна **Петунина** — Бай-Хаак суурда топ ажаалга кассазының эргелекчизи.

Ирина Васильевна **Потылицына** — Балгазын суурда республика тубсанаторияның дезинфектору.

Татьяна Георгиевна **Рыженкова** — Сосновка ортумак школазының башкызы.

Сюрюмма Евзаковна **Седен** — «Коммунизмниң херели» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Петровна **Сорокина** — Бай-Хаактың хлеб заводунуң ажылчыны.

Мария Ивановна **Ширяева** — улус депутаттарының район Совединиң күүсекомунуң саң килдизиниң кол бухгалтери.

Анна Терентьевна **Чистобаева** — Тываның электри четкилериниң РРС-3 харылзаазының электромонтёру.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Василий Баа-Хоевич **Довуу** — «Тес-Хем» совхозтуң малчыны.

Роман Имажапович **Калдар-оол** — районнуң төп эмнелгезиниң кол эмчизи.

Быжыыды Буяурейовна **Сандыкмаа** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Оюмаа Сандыйовна **Соян** — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Кыргыс Шоолайовна **Хертек** — «Тес-Хем» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының таңнылы.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Екатерина Александровна **Алексеева** — «Шагонартяжстрой» трестиниң бичии механизация эргелелиниң ажылчыны.

Николай Андреевич **Дутин** — Шагаан-Арыгның харылзаа бөлдириниң электромонтёру.

Николай Николаевич **Евсеев** — «Теремок» ясли-садтың хоглуу талазы-биле удурукчузу.

Мария Семёновна **Ефремова** — Шагаан-Арыгның харылзаа бөлдириниң операторы.

Клавдия Алексеевна **Санкова** — «Ручеек» уруглар садының эргелекчизи.

Мария Калиновна **Суковатая** — «Шагонартяжстрой» трестиң бичии механизация эргелелиниң улуг бухгалтери.

Лариса Георгиевна **Устинова** — «Шагонартяжстрой» трестиң тудуг лабораториязының начальниги.

Василий Петрович **Шабанов** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда бүдүрүкче эргелелиниң ядик даарачызы.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Айыжы Байын-Хоевна **Бюлпай** — «Морен» совхозтуң ажылчыны.

Норлаа Липтановна **Дандаа** — Бай-Даг ортумак школазының башкызы.

Борбак Амырбитовна **Өртен** — төп ажаалга кассазының кол бухгалтери.

Нугуй Курович **Шулуу** — чурттаалга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң слесары.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Александра Николаевна **Беспрозванных** — Тываның автосептелге заводунуң ажылчыны.

Лидия Андреевна **Байбородина** — Тараа продуктулар эргелелиниң Кызылда саңгараалга баазазының ажылчыны.

Мария Викторовна **Волкова** — республиканың онкология диспансериниң диетсестразы.

Анатолий Васильевич **Десяткин** — караа четпестерниң Бүгү-россия ниитилелиниң республика баштаар чериниң даргазы.

Алексей Артаевич **Дугержаа** — «Шын» солуу редакциязының килдис эргелекчизи.

Нина Васильевна **Жирова** — «Тудуг незектери» комбинаттың ажылчыны.

Анна Изотовна **Карачанцева** — «Кызыл» гостиницазының ажылчыны.

Мария Ивановна **Кудрина** — Садыг министерствозунуң автобүдүрүлгезиниң ажылчыны.

Алексей Иванович **Лыткин** — № 2 АТБ-ниң чолаачызы.

Георгий Тимофеевич **Огнёв** — «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шиңчилел экспедициязының кол бухгалтери.

Лилия Александровна **Огоренко** — СЭКП обкомунуң улуг машинакчызы.

Раиса Павловна **Румянцева** — республиканың онкология диспансериниң эмчи сестразы.

Гаврил Степанович **Седельников** — «Красноярскстройтранс» трестиң автобаазазының слесары.

Иван Васильевич **Сермавкин** — «Тыва тудуг» трестиң 38 дугаар тудуг эргелелиниң мастери.

Александр Михеевич **Ткачёв** — республика типографиязының цех мастери.

Евдокия Никандровна **Тупицына** — № 10 сес чыл дузалал школазының башкызы.

Николай Иосифович **Широков** — Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң автобаазазының чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ**.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ**.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың апрель 27.

ХОЛУ ЧЕМЗИГ УГБАВЫС

Кара-Кыс Сержикеевнаны совхозтуң механизаторлары, тараажылары, ногаажылары «холу чемзиг угбавыс» деп мактап чугаалажыр. Шынап-ла, Кара-Кыс Саая оларга амданныг аъш-чем кылып берип, 11 чыл иштинде «Барлык» совхозтуң ховү турлагларынга уткелиңшкин чокка поварлап келген.

Бодунуң хар-назыны элээн дөгүй берген хирезинде, аал-чаны совхоз төвү Саадак-Терек суурда-даа болза, Кара-Кыс Сержикеевна кыш бoорга совхозтуң ховуда төп шаңынга тараа арыглап, үрезин хораннап ажылдаар ажылчыннарга поварлап кыштааш, час дүжери билек совхозтуң ногаажылар бригадазының төвүнге механизаторлар, суггатчылар болгаш ногаажылар чемгерер столоваяга ажылдаар. Чайын мал чемнериниң белеткелиниң үезинде маңаа кээп чемненир ажыл-ишчилерниң саны хүнде 50-60 чедип турар.

Бо чылдың апрельдиң эгезинге чедир Кара-Кыс Сержикеевна ийи чыл улаштыр кады ажылдап, амданныг аъш-чем кылырының чажыттарын дамчыдып берип келгени аныяк повар Вера Саая-биле төп шаңның ажылчыннарынга поварлап турганнар. Кызымак поварлар ам ногаа бригадазының турлаанда барып, часкы ховунуң ажыл-ишчилеринге бараан боор эгелей бергеннер. Оларның кылып турар аъш-чемниң ассортиментизи совхозтуң хандырып турар хире-шаа-биле элээн элбек. Эъттиг щи, гуляш, котлеталар болгаш эъттиг макарон, компот, шай чергелиг чемнер оон кухнязындан үзүлбес. Чайгы, күскү үеде чем ассортиментизи улам байып, хуача, капуста, картошка-биле кылган чемнер коступ кээр.

Үр чылдарда ховү турлагларынга ажылдап келген поварның ак сеткилдиг ажыл-ижин совхозтуң дирекциязы, профэвилел комитеди үнелеп, ону хөй удаа акша болгаш өртектиг бараан-биле шаңнап, мактап келген.

Ш. КУУЛАР.
Барыын-Хемчик район.

ИЛЕРГЕЙЛЕВИШААН

ниң төлээлекчи характери ийи палаталыг структуразында илергейлеттиниц турар. Ынчангаш палата бүрүзүнүң улусчу төлээлелгезин бодунуң эге үндезиннери-биле илергейлеттиниц, көргүзүнер.

Ооң-биле чергелештир ол бүгү ССРЭ-ниң Дээди Совединиң төлээлгелиг бүдүжү ооң ажыл-чорудулгазының бүгү талаларынга онзагай күш-биле илергейлеттинери эргежок чугула негелде болур. ССРЭ-ниң Конституциязын, ССРЭ-ниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хоойлуларының Үндезиннерин, хоойлуларны, доктаалдарны, декларацияларны, медеглелдерни хүлээп албышаан, Дээди Совет бүгү совет кижилерниң күзел-соруун база бодалдарын илергейлеп көргүзер.

КҮЗЕЛ-СОРУК, бир эвес күрүнениң алаар болза, эрге-чагырганың доктаадып тургусканы хоойлу ышкаш, илергейлеттинер ужурлуг» — деп, В. И. Ленин демдеглээн (том 32, арын 340). Совет улустуң чаагай күзел-соруун ССРЭ-ниң Дээди Соведи хоойлуларга база өске-даа актыларга илергейлээниниң түңнелинде, чаа эң чугула шынар чедип алдынар: оларның кайызы-даа хүлээп алдынган үеде, ол бүгү улустуң тура-соруу күрүнениң, бүгү-ниити күш болу бээр.

Өске бүгү Советтер — эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтери, а ол ышкаш чер-чер Советтери хөй ниитиниң санал-оналын хевирлеп тургузарынга база илергейлээринге киржир, ол болза бүгү улустуң тура-соруун ССРЭ-ниң Дээди Соведи хевирлеп тургузарының эге үе-чадазы ол. Ооң-биле чергелештир чоннуң күзел-соруун ССРЭ-ниң улусчу төлээлелгезиниң дээди органы-биле кады, чуртта ажылдап турар улус депутаттарының бүгү Советтери амыдыралга боттандырар апаар.

Хөй-ниитиниң санал-оналы, совет кижилерниң күзел-соруу хоойлулар төлевилелдерин бүгү улус чугаалажып көөрүнүң аргазы-биле илергейлеттинип турар. Чижээ, күш-ажылчы коллективтерни болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидериниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып көрүп турда, барык-ла 130 муң ажыг саналдар кирген. Школа реформазының коңкол угланыышкыннарының дугайында СЭКП ТК-ның төлевилелин база-ла ол ышкаш бүгү талалыг кылдыр калбаа-биле чугаалашкан.

Күрүне организациязының социалистиг хевири чогум-на төлээлелгелиг органнарны ажылчы чоннар соңгуурундан болгаш оларның контрольдаарындан база оларның мурнунга олар харысалгалыг болурундан аңгыда, харын боттарының практиктиг ажыл-чорудулгазын калбак массага дааның чорудары-биле, күрүне херээн эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның калбак киржилгези-биле тодаргайлаттынып турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Советтерниң эргелеп башкарарының школазын он-он миллион кижилер эрткен Совет ниитилелдиниң политиктиг системазының улус депутаттарының Советтериниң демократчызының кол көргүзүү чогум-на ында.

Совет демократия кезээде бурунгаар хөгжүп, доктаамал ханылап, сайзыраңгайжып турарын социалистиг улусчу төлээлелгениң органнарының төөгүлүг дуржулгазы бадыткаан. Хөгжүлдениң чорудулгазында ниитилелдиң материалдыг аргаларының, массаның медерелиниң база оларның политиктиг культуразының деңнелиниң, делегей байдалының талазы-биле чаа-чаа айтырыгларның тыптып тургустунуп кээри чугаажок. Күрүне бүгү эрге-хүлээгелерин боттандырарынга, сорулгаларны шиитпирлээринге төлээлелгелиг органнарның ролю чайгылыш чок улам ынай өскен турзун дээш бистиң партиявыс доктаамал сагыш салып турар.

Эш К. У. Черненконуң демдеглээни болза, «Бистиң демократиявыс бодунуң уткашынарының талазы-биле бурунгаар хөделип, ажылдап турар демократия-дыр. Ооң калбарыышкыны, бүгү совет күрүне херээниң сайзыраңгайжыышкыны — бистиң ниитилелдиң тура дүшпес бурунгаар шимчээшкининиң чугула угланыышкыны болур».

Совет демократияны, бирги ээлчегде ооң үндезинин — улусчу төлээлгениң социалистиг системазын сайзыраңгайжыдары, Коммунистиг партияның айыткан оруу-биле бистиң бурунгаар шимчээшкинивисти дүргедедиринге оон ролюн бедидери бышкан социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң эң чугула угланыышкынның бирээзи болур.

Л. ЗЛАТОПОЛЬСКИЙ,
РСФСР-ниң эртемниң алдарлыг ажылдакчызы, профессор.

(«ПРАВДА» солундан)

ХООЧУННУҢ ЧОРГААРАЛЫ

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээрге» чурттап турган он чеди харлыг Опчакай Дизэзжикович Монгуш «Шын» солундан онза солун медээ номчаан: «1938 чылдың июнь 5-те Элегесте күрэкономнуң үндезилеттинип тургустунганындан бээр он чыл оюн байырлап эрттирген. Анаа Тока, Товарищтай баштаан даргалар кээп күрэкономнуң ажыл-ижи-биле хандыр таныжкан. Байырлыг хуралга «Күрэкономнуң 10 чыл ою болгаш часкы тарылганы доосканы» деп илеткелди директор Кара-оол кылган. Хоочуннарга болгаш часкы ховү ажылдарының мурнакчыларынга акша шаңналдарын тывыскан. Ол хүн эр, херээжен күш-культуржуларының оюн көргүзүглери болган. Шиилиндек 32 мөгениң хүрежи болган. Кежээ «Чечек», «Үүр даргазынга үш чыл болдум» деп шиилерни чон сонуургап көрген»... деп бижээнин номчааш, ажылчын болуру магалыг-дыр, ажылчын деп атты канчап чедип алырыл дээн күзел чалыы назынының хып дээн үезинде аныяк кижини амыратпастааш турупкан.

Ол-ла чайын, августуң бир ниир хүнүнде кожууну төвү Кызыл-Мажалыкка ол чедип келген. Элегес күрэкономка ажылчыннар чыып турар деп каш аныяктар чугаалашкан турган. Күзелиниң аайлашканынга амырап, кожууну чагыргазынга баргаш, шыныглыганы холга алкан...

Алгы-кеш чүдүрүп каан машина кырынга олургулапканнар. Чайның ол онзагай үезинде көрбээн черин көрүп, ашпаан арттарын ажып, кешпээн хемнерин кежип чораанш, Элегеске чедип келгеннер. Хем оорууңда улуг ховунуң кедээзи-биле бадырып келген элбек сүтлүг улуг буганы, суггаттыг хову-да чер-чери-биле чалгып чыдар кызыл-тастын, суладыы, арбайның, чиге-тарааның чаагай үнүжүн магадап, күрүне ажыл-агыйы магалыг болур чүве-дир деп бодап, ам ооң доктаамал ажылчыны болур апарганынга ол кызыгаар чок өөрээн.

Баштайгы дээрде Опчакайның ажыл аъттары кадарып турар Бады-Сүрүнге дүжээлакчыладып каан. Кыш дүжүп кээрге, Тал-Бажының аъргаларындан шанактыг аът-биле тудуг ыяжы, токпак сөөртүр ажылче шилчээн. Күш-ажылга дадыкпаан аныяк кижиге бо ажыл шыңгыы шылгалда болган. Оон эгелээш каш чыл улаштыр Тал-Бажының, Кара-Сугнуң, Сарыг-Баалыктың аъргаларын [illegible] тудуг ыяжы, токпак белеткежип, [illegible] шанак-биле, чайын терге-биле ону сөөртүп, аныяктарның тургустунган бригадага [illegible] ажылчынның [illegible] эрткен.

Бодунга хүлээнген аъттарга, эт-херекселге камныг, күш-ажылга ынак аныяк кижи эш-өөрүнден каш чыл дургузунда ылгалып үнүп келген. Күрэкономнуң директору Кижинир-оол, ниити комитединиң секретары Негей олар Опчакайның эки мөзүлүүн үнелеп, 1940 чылда ону директорнуң болгаш тускай эртемниглерниң ажылдап мунар аъттарын азырап, ажаар ажылчын болдурган. Байыр-наадымда аът чарыжынга мурнуче дерт даваныг мал эттирип көрбээн Челер-Мелдер биле Чыраа-Бора база Опчакайның холунга өскен.

— Кыжылга улуг хуралдар болу бээр. Ынаар Кижинир-оол дарганы үдеп баар турдум. Чүгүрүк аът мунарынга хөлчок сундулуг кижи. 1941 чылда Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелээнден бээр ай-даа четпээлекте, күрэкономдан Кызыл шеригге белек кылдыр эң эки 40 аъттыг, аъш-чемни болгаш оон-даа өске белекти чорутканн. Шилиттинген аъттарның бажынга Челер-Мелдер биле Чыраа-Бораны [illegible] дерээн, [illegible] Гитлержи идегеттерни Совет чурттан үндүр [illegible] кирижир дээш [illegible] турар аъттарывысты үдеп тура, оларга [illegible]. «Дайзынның [illegible] огунга четтирбейн, [illegible] демниг [illegible]» деп [illegible] артып калган бис — деп, Опчакай Дизэзжикович сактып чугаалаар.

1944 чылдың октябрь. Тыва Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттыжып кирген. Төөгүлүг ол болуушкунга О. Д. Монгуш бүгү тыва кижилер-биле бир демей, сеткилиниң ханызындан өөрээн.

Өөнүң ээзи, уругларының иези Мандываа-биле дөртен ажыг чыл кады чурттаан, колхоз, совхоз ажылы кылып, пенсияже үнгүже холун кошкаш кылып көрбээннер.

Үжен төс, дөртен чыл бурунгаар Элегес суур ийи бичии кудумчулуг, чаңгыс магазинниг, 30—40 хире бажыңнарлыг турган болза, ам он ажыг улуг, бичии, оон арайында Ленин, Рабочая аттыг асфальтылыг кудумчулардыг улуг суур болган. Ында аъш-чем, үлетпүр бараанналының 5 [illegible], 330 [illegible], 27 [illegible] [illegible]

Опчакай Дизэзжикович Монгуш [illegible]

О. ТОВУУ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЧУГУЛА ШИИТПИР

КАБУЛ. (СЭТА). Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Политбюрозунуң хуралы АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармальдың даргалааны-биле болуп эрткен.

Күрүне бүдүрүлгелериниң болгаш албан черлериниң ажылдакчыларының база албан-хаакчыларының шалыңын ортумаа-биле 18,7 хуу өстүрер дугайында чугула шиитпир хүлээп алдынган. Бахтар агентствонуң дыңнатканын ёзугаар алырга, ол шиитпирниң күүселдезин хандырарынга 1,3 миллиард афган акшаны күрүне тускайлаан. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңын апрель революциязының сөөлүнде ийи удаа өстүрүп турарын АУДП ТК-ның Политбюрозу демдеглээн. Чуртта өртектер дугайында айтырыгны база чугаалажып көрген. Өртектерниң бедиир чоруун болдурбас талазы-биле хемчеглерниң чуулдуг деп санаан.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРОДУКЦИЯНЫ ДЕЛЕГЕЙ ДЕҢНЕЛИНГЕ

СОФИЯ. Болгарияга социалистиг революция тиилээниниң 40 чыл оюнга алдар кылдыр Гоброво хоорайда «Подъем» деп электри күжү-биле чүък көдүрер механизмнер бүдүрер комбинаттың коллективи 40 шалыпчы күш-ажылчы ээлчээн эгелээн.

Комбинаттың тускай эртемниглери болгаш ажылчыннары ол үениң иштинде делегейде эң эки хевирлерниң деңнелинге элээн каш кылыглаарны тургускаш, шиңгээдип алырын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидерин болгаш ассортиментизин калбартырын, чиг-эттиң, материалдарның болгаш электроэнергияның камналга чурумун шыңгыы сагырын хүлээнгеннер. Гоброволуң машина тудугжуларының эгээшкиниң хоорайның болгаш округтуң ажылчы чоннары калбаа-биле деткээн.

Ам комбинатта 0,5, 1 болгаш 2 тонналы көдүрер механизмнерни бүдүрери шиңгээдип алдынган. Ооңну чүък көдүрер күчүзүнүң талазы-биле аңгы-аңгы электроподъемниктерниң дөрт янзы хевирлериниң массалыг үндүрүлгези эгелээр. Ында кол кичээнгей механизмнерниң шынарын бедидеринче, оларны бүдүрерингe материал кириштииниң эвээжедиринче угланган. Бо талазы-биле мында чедип алган чүүлдер эвээш эвес: бүдүрүлгеде металл быжындылары, чоңгулары дыка эвээжээн. Бар турар тескиндилерни катап ажыглап, кол бүдүрүлгеже азы чоокта чаа комбинатта тургускан үүрмек херекселдер цехинче эгидип турар.

«Подъемнук» продукциязы даштыкыда база эки билдингир. Совет Эвилелинде Гоброво бүдүрген чүс-чүс муң көдүрүкчү механизмнер ажылдап турар.

АМГЫ ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

БЕРЛИН. ГДР-де пөс-тааны үлетпүрүнге дериглер бүдүрер эң улуг бүдүрүлгелерниң бирээзиниң коллективи бодунуң продукциязының ассортиментизин калбартып, чаартыр дээш хемчеглерни доктаамал боттандырып турар. Чүгле сөөлгү ийи чылда безин Карл-Маркс-Штадта «Текстима» комбинат бүдүрүп турар дериг-херекселдеринге 40 чаа аттарлыг продукцияларны немээн. Республиканга юбилейлиг чылда Карл-Маркс-Штадтың машина тудугжулары чиик үлетпүрге хөй санныг чаа азы сайзыраңгайжыттылган пөс аймаан бүдүрерин планнап турарлар. Оларның иштинде — электроннуг башкарылга системазы-биле хандыртынган торгу аргыыр автоматтарның чаа салгалы бар. Ук дериглерге хамаарыштыр амгы үениң негелделеринге дүүштүр оларның янзы-бүрү хевирлерин чагыдчылардыже чорудар.

«Текстима» дээр маркалыг продукция хөй-хөй чурттарның оон иштинде Совет Эвилелиниң чиик үлетпүр ажылдакчыларынга эки билдингир.

ЛАОСТУҢ КООПЕРАТОРЛАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ВЬЕНТЬЯН. Чурттуң кол аъш-чем культуразы — ристи бедик дүжүдүн Вьентьян можунуң кооператорлары чедип алган. Ук можу улусчу эрге-чагырганың чылдарында республиканың бир кол тараа ажылдыг зоназы болган. Бо часкы дүжүт ажаалдазының үезинде олар га бүрүзүнден 35—40 центнер ристи ажаап ап турарлар. Ол дээрге, чуртта ортумак дүжүттен барык ийи катап хөй.

Тараачыннарның чедиишкинниң чажыды — черни ажылдап кылырының болгаш үнүштү ажаарының интенсивтиг методтарынче шилчээнинде, ажыл-агыйны башкарарының амгы методтарын шиңгээдип алганында, күрүнениң берип турар кодээ ажыл-агый техниказы болгаш минералдыг чемиштидилгелерин калбаа-биле ажыглап турарында. Вьентьянчыларның мурнакчы дуржулгазы республиканың хөй можуларында калбарган.

ВЬЕТНАМНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ СЫЛДЫЗЫ

ХОШИМИН. Куангнам-Данаңг можуда Дайфыок кооперативи Мурнуу Вьетнамда кооператив шимчээшкининиң сылдызы деп адап турар. Ында тараачыннар чыл санында га бүрүзүнден 100 ажыг центнер ристи ажаап ап, чурттуң кол аъш-чем культуразының дүжүдүнүң талазы-биле республика рекордун тургузуп турар. Ол чедиишкиннер — күш-ажылды организастаарының чаа хевирлерин калбаа-биле нептереткениниң, суггарылга тудугларын шудургу чорутканының база амгы үениң кодээ ажыл-агый техниказын ажыктыг ажыглаанының түңнели-дир. Эрткен чылдың түңнелин ёзугаар олар республикада социалистиг чарыштың дээди шаңналы — ВСР-ның Министрлер Чөвүлелиниң шилчээн чугула Кызыл туу-биле шаңнаткаттар.

Хөй чылдарда үргүлчү дайынның уржуктарын шаккы үеде ажып эрткен. Хөй чүс муң га чөлдерни үнүш дүжүттүг кылдыр катап тургузуп шыдаан ол можунуң ажыл-ишчилериниң чедиишкиннери — коллективтиг күш-ажылдың, ажыл-агыйны чорударының социалистиг аргазының бүдүрээдиг улуг күжүнүң тодаргай херечилээ турар чижээ-дир. Чурттуң мурнуу кезиин неоколониалчы болгаш американчы ёзу-чурумдан хостааныннан бээр ам чүгле төс чылдар эрткен. Ынчалзажок чаа социалистиг ёзу-чурум ында быжыг туруштуг апарган. Чурттуң мурнуу кезиинде тараачылыг өг-бүлелериниң барык чартык кезин каттыштырган 21 муң ажыг кооперативтер болгаш бүдүрүкчү бригадалар чедиишкиннииг хөгжүп турар. Кооператив шимчээшкиниң коммунистер баштаан. Олар республиканың кодээ ажыл-агыйын улам ынай сайзырадырынга коллективтиг күш-ажылдың улуг [illegible] тайылбырлап, бүгү талалыг пропагандачы ажылдарны чорудуп турарлар.

Чүс-чүс чылдарда турүп келген хуу ажыл-агыйның психологиязын ажып эртери тараачыннарга чиик эвес дээрзи билдингир. Ынчалза-даа мурнуу-вьетнам кодээ ажыл-агыйны сайзырадырының кара чаңгыс шын оруу — коллективизация деп чүвени амыдырал бүзүрелдиг-биле бадыткап турар.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ВАРШАВА.** Улусчу Польша 1945 чылдан бээр даштыкы чурттарже миллиард тонна хөмүр-дашты үндүр садыглаан. Эртенги чылын даштыкыже 35 миллион тоннаны чорутқан, ол дээрге — 1982 чылдаазындан 6,8 миллион тонна хөй болган. Даштыкы чурттарже хөмүр-дашты чорудары чыл бүрүде көвүдеп турар. Бо чылдың баштайгы кварталында безин ПУР 11 миллион тонналы даштыкыже чоруткан.

⊙ **ПАРИЖ.** Делегейниң ийиги дайынының чылдарында фашизмге удур демиселге француз черге өлген совет хамаатыларга тураскаал кан ёзулал Страсбургка (Адаккы Рейн департамент) болган. 580 совет хамаатыларны оруккуптукан хоорай чевээнге дайынның хоочуннары, гитлержи өлүм лагерьлеринге хилинчектедип чорааннар болгаш Страсбург хоорайның эрге-чагыргазының болгаш шериг гарнизонунуң төлээлекчилери, «Франция — ССРЭ» ниитилелиниң кежигүннери чыылган.

Ёзулалдың киржикчилери тураскаалга чечектерни салган болгаш фашистиг ажелекчилерден Францияны хостаар дээш демиселге амызын берген совет патриоттарның тураскаалының минута сактыышкын ёзулалын кылган. Удурланыышкыш шимчээшкининиң киржикчилери чораан совет хамаатыларның хөөрлеринге чечектер Мец (Мозель департамент), Мюлузе (Адаккы Рейн департамент) болгаш Францияның өске-даа хоорайларынга база болган.

⊙ **АЛЖИР.** Демир болгаш хөмүр-даш, фосфаттар, өңнүг металлдар Алжир Улус-демократтыг Республиканың дар руда үлетпүрүнүң үндезини болуп турар. Хамаарыштпас чорукту Алжир чаалап алган сөөлүнде үлетпүрнүң ол адырын хамыкты мурнай национализастаан. 18 чыл бурунгаар, 1966 чылдың майда бүгү шахталарны болгаш рудниктерни күрүнениң эргезинге дамчыдып бээр дугайында төөгүлүг декретке ат салган.

⊙ **ВАШИНГТОН.** Экономиктиг айтырыглар талазы-биле чөвүлелдиң Нью-Йорк организациязы тускай илеткелди парлаан. АКШ-тың экономиказын эникидерин ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырының аргазы-биле чедип ап болур деп түңнелди илеткелде айыткан. Ядролуг боо-чепсекти немей бүдүрерин соксадыр чорук чоокку беш чылда 98 миллиард долларны камнап алыр арганы бээр деп, илеткелдиң авторлары демдеглээн. АКШ-тың администрациязы «МХ», чалгынныг ракеталарны, ортумак ыраккылдыг «Першинг-2» ракеталарын, «В-1» деп стратегтиг бомбалакчы самолёттарны, суг адааның кемелеринге «Трайдент» деп стратегтиг ракеталарны бүдүреринге амгы үеде кедергей хөй акша-хөреңгилерни чарыгдап турар.

⊙ **ТОКИО.** «Өлүрүкчүлерниң болгаш шаажылакчыларның чазаа сонзээ болзун!» деп лозуңнуг Мурнуу Корейниң студентилери национал ассамблеяның бажыңының чанынга чыылган. Студентилер хоорайның кудумчуларынче чыскаалып үнгеннер. Ынчалзажок оларны полиция тарадыр сывырган. Сеулдуң студентилериниң чыскаалдары болгаш митингилери дөрт хүн үргүлчүлеп келген. Бүгү университет хоорайжыгаштарын олар терек кырында ээлеп турган.

(СЭТА).

БАЙЫРЛААЛГА БЕЛЕТКЕЛ

МАПУТУ. (СЭТА). Национал хосталга дээш мозамбик улустуң чепсектиг демиселиниң эгелээнден бээр 20 чылдың байырлаарынга белеткел талазы-биле аныяктар хемчеглериниң программазын Мозамбиктиң аныяктар организациязы ажылдап кылган. Чепсектиг демиселдиң 20 чылын бо чылдың сентябрь 25-те байырлаар деп турар. Эки туралыг күш-ажыл хүннерин эрттирерин, мозамбик улуска алдарлыг хүнге тураскааткан социалистиг чарышты калбартырын хемчеглер программазында айытканын Мозамбиктиң аныяктар организациязының чиңгине секретары А. З. Купела дыңнаткан.

ВИА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВИА агентствонуң дыңнатканын ёзугаар алырга, социалистиг Вьетнам-биле кызыгаарга чепсектиг өнчүк-чөңгаалерни кыдат тала сөөлгү үеде улам күштелдирген.

Вьетнамның соңгу девискээринде Лангшон, Хатуен, Каобанг болгаш Куангнинь можуларының хөй районнарын Кыдаттың артиллериязы май 4, 5, 6 хүннеринде үргүлчү боолап келген. Рота чедир кижилиг кыдат солдаттар Вьетнам Социалистиг Республиканың кызыгаарын эрткеш, Хатуен можунуң девискээринче шургуп кирген турган. Кыдат шериглерниң ол бүгү дайынзырак хөделиишкиннериниң түңнелинде кызыгаар чоогунда вьетнам районнарның ажыл-агыйынга улуг кожаралды чедирген. Тайбың чурттакчыларның арызында өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар.

Кыдат эрге-чагыргаларының чепсектиг өнчүк-чөңгээлеринге вьетнам дайынчылар болгаш ополченнер шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бергенин ВИА демдеглээн.

ГЭС ХОЛДУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл медеглел кылган. Американың Каттышкан Штаттарының президентиниң Рейганның администрациязының политиказы дээрин өлүрүкчү чорукtарын калбаа-биле ажыглаарынга, «чарлаттынмаан дайыннарны» чорударынга, өске чурттарның бүрүн эргезин кижизы-биле үрээринге, оларның иштики херектеринге холгаарлап кирижиринге үндезилеттинген деп, медеглелде демдеглээн.

Гренаданы эраатанзыг ёзу-биле чепсектиг ажылзааны Төп Америкага амгы администрацияның дайынзырал, ажелекчи планнарының бадыткаашкыны-дыр деп, америк коммунистерниң удуртукчузу айыткан. Никарагуаага удур чепсектиг халдаашкынның, а ол ышкаш Сальвадорнуң патриоттуг күштеринге удур хаяныг үүлгедиглерге калбаа-биле киржириниң планнарын Рейганның чазаа амгы үеде [illegible] белеткеп турар.

АКШ-тың чазааның агрессиязы ол политиканың оруктары мурнуу [illegible]. Төп Американың улустарын [illegible] [illegible] туткаш, [illegible] амгы үениң [illegible] болуп турар.

Ынчалзажок үелер чаартылып, өскерлип турар. Боттарының хосталгазы болгаш социал чоптуг чорук дээш демиселче улустар холга боо-чепсээн туткаш, кедурлүп турар амгы үениң херечилери болуп турар бис деп, Г. Холл айытаан. Төөгүнүң дугуюн дедир эргилдирерин Рейганның администрациязы ораладжып турар. Ынчалзажок америк администрациязының ол бүгү оралдажыышкыннары бүрүнү-биле буурап дүжер деп, АКШ-тың Коммунистиг партиязының удуртукчузу медеглээн.

ЧУРУКТА: истелгениң федералдыг бюрозунуң Вирджиния штатта баазазынга «көргүзүүшкүн» үезинде. (АКШ).

АП — СЭТА-ның телефотозу.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

ААЛЧЫЛАРЫВЫС—ССР ЭВИЛЕЛИНИҢ УЛУГ ТЕАТРЫНЫҢ АРТИСТЕРИ

ССР Эвилелиниң Улуг театрының бөлүк артистери бистиң республикада концерттер көргүзүп келгеннер. Аалчыларның баштайгы концерттерин найысылалдың чурттакчылары май 8—9-та сонуургап көрген.

Улуг Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттыжыканындан бээр 40 чыл оюн байырлаарынга белеткенип турар бистиң республиканыста делегейде алдаржаан Улуг театрның бөлүк артистери аалдап келгени өөрүнчүг болуушкун.

Ол дээрге, совет улустуң хөй националдыг улуг өг-бүлезиниң бузулбас найыралының база бир чайынналчак херечизи-дир. Совет Эвилелиниң бүгү улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң хүн бүрү деткимче дузаламчызының ачызында тыва улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразы чечектелген. Улуг театрның артистериниң келгени уран чүүлдүң сайзыраарынга идиг бээр. Хөй национал совет улустарның ырылары, аялгалары, шүлүктери Совет Тываның бүлүң санында чаңгыланып тураръп дыңнап болур. Улуг театрның артистериниң күүселдезинде делегейниң сураглыг классиктери Римский-Корсаковтуң, Рахманиновтуң, Чайковскийниң, Гендельдиң чогаалдарындан арияларны, романстарны бо хүннерде сонуургап көөр, дыңнаар аргалыг болганывыс ол. ССРЭ-ниң Улуг театрындан артистер келир деп медээ чүгле найысылал Кызылдың эвес, харын республиканың ажылчы чонун сонуургаткан. Ынчангаш концерттерни чон четтикпейн манап турган.

Аалчыларывыстың аразында Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, Күрүне шаңналының лауреады, РСФСР-ниң улустуң артизи Александр Ворошило база бар.

Артистерни көрүкчүлер кончуг чылыы-биле уткуп ап, уззалбас, диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле катап-катап чалап турган. А. Ворошилонуң күүселдезинде композитор Тулинковтуң «Төрээн чурт», Чайковскийниң «Хотелы в единое слово» деп ырыларны, Римский Корсаковтуң «Снегурочка» деп операзындан Мизгирьниң ариозозу көрүкчүлерни кайгаткан. Ырлажының күштүг, делгем үнүн канчап черле магадавас боор!

РСФСР-ниң улустуң артизи Александр Ворошило мынча дээн: «Силерниңде кайгамчык публика-дыр. Уран чүүлдү канчаар үнелеп билир, күүселдени эки хүлээп алыр-дыр. Шак мындыг көрүкчүлер мурнунга ажылдаары артистерге чиик, улам-на хөйнү ырлап боорун күзээр-дир мен. Моон соңгаар планымда — Вердиниң «Травиата» деп операзындан Жермонну, «Дон Карлостан» Ди Лунаны ырлаарынга белеткеп турар мен. Оон аңгыда чурт иштинге болгаш даштыкыже концерттер-биле чоруурун улам-чылаар бис.

Кызылчыларга болгаш совет Тываның бүгү чонунга күш-ажылчы улуг чедиишкиннерни күзедивис. Чылыы-биле уткуп, хүлээп алганынга четтирдивис».

Аныяк солист Наталья Пустовая көрүкчүлерниң ынакшылын, сонуургалын чаалап алган. Композитор Пуччиниинiң «Богема» деп операзындан Мюзеттаның вальсын-даа, Римский-Корсаковтуң «Снегурочка» деп операзында Снегурочканың ариязын-даа, орус улустуң ырызы «Волга — хемчигештиг-даа... ырлааны диңмиттиг адыш часкаашкынын болдурган. Ынчангаш артисти көрүкчүлер катап-катап дилеп турган.

Бистиң корреспондентививистиң дилээ-биле бодунуң дугайында аныяк артист мынчаар чугаалаан: «Москвага институт дооскан соонда Саратов хоорайга баштай филармонияга, оон соонда театрга ажылдадым. А Улуг театрда ам 3 чыл ажылдап тур мен. Ол үениң дургузунда «Царская невестадан» (Римский-Корсаковтуң) Марфаны, композитор Россининиң «Севильский цирюльниктен» Розинаны, Моцарттың «Так поступают все женщины» деп операзындан Деспинаны болгаш оон-даа өске чүүлдерни күүсеткилээн мен. Композитор Вердиниң «Травиатадан» Виолеттуну ырлаарын белеткеп турар мен. Сибирь хоорайларынга, Ленинградка, Украинага, Кавказка, Уралга концерттвис-биле аалдап чорулааш бис. Тываның көрүкчүлери бистини эки хүлээп алды. Катап база келиксээр-дир мен».

Секстеттиң (6 кижилиг) күүселдезинде «Пассакалия» (Гендельдиңи), «Венгр танцы» (Брамс), «Элегия» (Рахманинов) болгаш өске-даа чараш аялгалар тааланчыг куттулуп, бирде хөлзедип, бирде оожуктап турганзыг.

Солун концертти сеткил ханып көрген чон артистер-биле чылыы-биле байырлашкан.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) РСФСР-ниң улустуң артизи Александр Ворошило, (адаанда) Улуг театрның аныяк солизи Наталья Пустовая концерт үезинде

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Өөк», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва», Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», Таңдының «Коммунизмниң хереви», С. К. Тока аттыг совхозтары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээри-биле чалап турарын Тыва АССР-ниң күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомитеди хары утда акша пособиезин тывысыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы ниң чылда чогуур чиигелделерни тывысыр: квартира хөлезини төлевес, хөмүр-дашты, одаар ыяшты, электри одалгазын, электри чырыдылгазын, тус черлерге доктааттынган нормалар ёзугаар газты халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. **Билдиимээп айтырыгларны дараазында адрестеп айтырып алыр:** Кызыл хоорай. В. И. Ленин шөлү. Советтер бажыңы, кабинет № 422. Күш-ажыл талазы-биле күркомитет. Телефоннары 2-34-42, 2-41-03 Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарының күүскомнарының күш-ажыл талазы-биле килдистериндеп болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

ЧАҢЧЫЛ ЁЗУГААР

Кросска «Тываның аныяктары» солунунуң шаңналдары дээш Улуг тиилелгениң 39 чыл оюнга база Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан чаңчыл болган маргылдаа байырлал хүнүнде Кызылдың кудумчуларынга эрткен. Аңаа хоорайның бүдүрүлге, албан организацияларындан, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериндеп, школалардан барык ийи муң хире күш-культуржулар болгаш спортчулар шаңналдыг черлер дээш туруушканнар.

Ол кросска бүдүрүлгелерден Тываның электри четкилериниң, үлетпүр бараанпар садыының, «Востоксантехмонтаж» эргелелиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң, аалбүдүрүлгениң, ыяш ажыл-агый министерствозунуң, өөредилге черлеринден Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының база автоорук техникумунуң, №№ 2, 3, 14, 15, 7 школаларының, Кызыл гарнизонунуң командалары эң идепкейлиг киришкен.

Эрткен 34-кү кросска бөлүктер аайы-биле тиилекчи болган командаларга болгаш спортчуларга «Тываның аныяктары» солунунуң редактору Ш. Д. Куулар шаңналдарны тывыскан.

ЧУРУКТА: кросс үезинде старт.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Республика чемпиону ат дээш

Ча адарынга команда аайы-биле болгаш хууда республиканың бирги чери дээш дөрт хүн уламчылаан маргылдаа доозулган.

«Динамо», «Спартак», «Урожай» болгаш «Трудовые резервы» эки тура спорт ниитилелдериниң командалары маргылдаага эки белеткелдиин көргүскен болгаш организастыг эки деңнелге ол эрткен. Ылаңгыя «Динамонуң» командазы өске командалардан ыракта хөй санны алгаш, тиилекчи болуп, бирги черниң дипломун алган. «Урожай» ниитилелдиң командазы ийиги черниң дипломун болгаш вымпелди чаалап алган. «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң шывырак командазы бо удаада үшкү черни эзлээн. Ук команданың шывырак спортчузу ча адарынга, спорт мастери, хоорайның бирги чери дээш чөөкта эрткен маргылдаага ийиги черни алган Геннадий Монгуш шериг хүлээлгезин эрттирери-биле чорутканындан база педагогика институдундан Чечен Монгуш чөптүг чылдагаан-биле киришпээнинден спартакчылар хөй санны чидиргеш, «Урожайга» мурнадыпканы ол.

Оон аңгыда республиканың бо маргылдаазы аныяк спортчуларның мергежили өзүп, аныяктар дуржулгалыг спортчуларның шывырак удурланыкчылары болуп турарын көргүскен. Оларга спорт мастеринге кандидаттар тоску классчы Ю. Доңгак, онгу классчы Л. Михайленко, сески классчы Э. Семёнова болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Херээжен улус аразынга маргылдаага ССРЭ-ниң спорт мастери Г. Огнёва эң хөй санны алгаш, республиканың тулган чемпиону ат алган. Спортчу дээди мергежил школазының улуг тренери Галина Огнёва 70+70, 60+60, 50+50 метрлен мергежилгелерге шүптүзүнга тиилекчи болуп, бирги шаңналдарлыг болган. Сосновка ортумак школазының сески классчызы, спорт мастериниң атты чөөкта чаа алган Елена Тутатчикова 50+50 метрге бирги, 60+60 метрге ийиги черни эзлээн. 70+70, 50+50 метрлерге ийиги черле Л. Щербинина үнген. Онгу классчы Л. Михайленко 50+50, 30+30 метрниң мергежилгелерге үшкү черни эзлеп, аныяк спортчу эки түңнелдерни көргүскени ол.

Эр улус аразында маргылдааларга ча адарынга спорт мастери Виктор Сапжат-оол кымга-даа мурнатпайн, шуптузу темчээлдерниң мергежилгелеринге ойнап алгаш, республика чемпиону атты алган. Спорт мастери, ча адарынга республиканың улуг тренери Владимир Сыват, спорт мастеринге кандидат Юрий Доңгак олар хөй санны ап, шаңналдыг черлерни эзлээннер.

Бистиң корр.

ЧАЖЫНДАН ӨӨРЕДИР

Тыва хүрешке школачы оолдар аразынга хууда болгаш команда аайы-биле маргылдааны республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилели эрттирген.

Шеми школазының өөреникчилери алышкылар Кайгал-оол, Кошкен-оол, Валентин, Дамир, Шолбан Ховалыгларның хүрежин улуг, биче көрүкчүлер магадааннар. Оларның улуу Шолбан 60 кг чедир деңзиге тиилекчи болуп үнген. Кошкен-оол (29 кг) бодунуң деңзизинге ийиги, а Валентин (26 кг) база ийиги, Кайгал-оол (38 кг) дөрткү черни эзлээннер. Алышкыларның бичии Дамир 26 кг чедир деңзиниң мөгелер аразынга дөрткү черде болган.

Боттарының деңзизиниң категориязынга Радиш Куулар (Шеми), Сергей Ооржак (Кызыл), Слава Монгуш (Шеми), Виталий Дембирель (№ 2 школа), Ай-Чүрек Ховалыг (школа-интернат), Арбай-оол Доңгак (Кызыл), Андрей Хомушку (№ 2 школа), Омак Налын-оол (школа-интернат), Орлан Куулар (Шеми), Ачет Хунай-оол (№ 3 школа) олар-тус-тузунда тиилекчи болганнар.

Команда аайы-биле бирги черни № 2, 3, 14, 15 школаларының, школа-интернаттың шилиндек командазы, ийиги черни Шеминиң, үшкү черни Хову-Аксының школалары эзлээннер.

Б. КЕНЕШ.

РЕКОРДЧУ БЕДИК

Караганда чурттуг Сергей Зосимович 236 сантиметр бедикте планканы ажа халып шыдаан. Ол көргүзүг дээрге ССРЭ-ниң рекордун дан бир сантиметр бедик болгаш Европаның рекордунга деңнежип турар. Ону С. Зосимович чиик атлетиканга студентилерниң Ташкентиге эрткен маргылдааларынга конкурстан дашкаар киржип тургаш чедип алган.

Рекордсменниң дугайында оң дагдыныкчызы Вячеслав Орлов мынчаар чугаалаан: баштайгы тренери Сергей Галицкий аныяк оолду менээ сүмелээн үеден бээр 5 чыл иштинде оон-биле кады ажылдап келдивис. Ынчан Сергейниң көргүзүү 208 сантиметр турган. Оон 20 сантиметрге көдүрлүп, түңнелдиң экижидер аргалыг болдувус. Оон-биле чүгле арай оожумнаан... Ынчалза-даа доктаамалчааның сетиил оожурган болур турган.

229 сантиметр хууда рекорду-биле Сергей Ташкент стадионунга келген. 7 сантиметр канчап ындыг дүрген немеп алдыныганыл? Бедиин халыыр мурнунда маңнап алырының чаа вариантызының ачызында ол чедип алдыныган.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1984—1985 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнерге белеткээри-биле өөреникчилерни хүлээп ап турар,

8 класс доосканнар 3 чыл хуусаалыг өөренир болгаш тудуг бызанчызының, каң болгаш демир-бетон конструкцияларның дашчы-монтажниктиниң, тудугнуң штукатур-малярының, слесарь-сантехниктиң, газ-биле каннакчының, суурагалыг кран машинизиниң, хол-биле күүседир электросварщиктиң, экскаватор машинизиниң, автомобиль кранының машинизиниң, электромонтажниктиң тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр.

Ортумак школа доосканнар 10 ай хуусаалыг өөренир болгаш тудугжу дашчының болгаш маляр-штукатурщиктиң мергежилдерин чедип алыр.

Кирериниң негелделери:

Сес чылдың ниити билиг школазын доосканн оолдарны болгаш уругларны хоорайның ортумак профтехучилищезинге хүлээп алыр. Ортумак билиглиг 17 харлыг болгаш оон-даа ору назылыг оолдарны, уругларны бир чыл хуусаалыг өөренир кылдыр хүлээп алыр. Бир чыл хуусаалыг өөренир сургуулдарга айда 70 рубль стипендия бээр.

Хүлээп алырының чуруму:

Шилип алган профессиязын айытпышаан, хүлээп алыр дугайында билдириишкинни училище директорунуң адынга кирер. Билииниң дугайында херечилелди азы аттестатты, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чуруктарны ВЛКСМ комитединиң болгаш школа администрациязының чорутан бижиин билдириишкинге кожар. Училищеге келгеннер үжеткан ышкыр бижиктиг паспорттарын болгаш шеригже келдиришкиниң медээлерин келдиришкиниң херечилелин эккеп көргүзер. Училищеге кирер дугайында билдириишкиннер бижээшкинни шилигдалгазын эртер.

Өөредилгеге кирер санаарының болгаш өөредириниң чуруму:

Билдириишкиннер кииргеннер-биле бееседаны хүлээп алыышкын комиссиязы кылыр болгаш шилип алган профессиязынга, училищеге өөренириниң, бүдүрүлгеге ажылдаарының негелделеринге хамааржытыр тайылбыр бээр.

Хүлээп алыышкынны кирериниң шылгалдалары чокка чорудар. Профессионал-техниктиг училищелерге өөредири халас болур. Профтехучилищелерниң өөреникчилериниң аъш-чем болгаш ааш база тускай хептер-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезинге күүсеткен ажылдары дээш оларга акша төлевириниң ажылдааның 50 хуузу, хемчээлдиг кылдыр бээр.

Өске хоорайлардан келгеннерин ниити чурттаглга бажыңы-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөренген үезин үзүктелиишкин чок ажыл стажында кирер санаар. Ортумак профтехучилищени доосканнарга дипломнарны тывыс, профессиязының аайы-биле разрядтарны бээр. Профтехучилищени кончуг эки болгаш эки демдектерлиг доосканнарны училищениң дирекциязы дээди өөредилге черлеринге өөредир кылдыр сүмелээр.

Училищеге волейболдуң, хостуг хүрештиң, хаактың, чиик атлетиканың, боксутуң спорт секциялары ажылдаар. Уран чүүл бөлгүмнери база ажылдаар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1, хүлээп алыышкын комиссиязы, телефоннары 2-34-44, 2-21-09. №6 болгаш 8 автобустар-биле училищеге чедип кээп болур.

«КАА-ХЕМ» ХӨМҮР-ДАШ РАЗРЕЗИНИҢ

системазынга доктаамал ажылдаар кылдыр дараазында специалистерни чалап турар.

Чадаана участогунга доктаамал ажылдаар кылдыр кол энергетикти, шалыны 200 рубль, даг диспетчерин, шалыны —160 рубль, даг участогунуң механигин, шалыны—180 рубль, транспорт цегиниң мастерин, шалыны — 165 рубль. Хөй чылдарда ажылдааны дээш немелде төлевирин бээр болгаш квартиралар-биле хандырар. Чадаана участогунуң адрези: Чадаана хоорай. Чадааның хөмүр-даш разрези, кадрлар килдизи, Чадаанада телефону 2-79.

Каа-Хем участогунга дараазында ажылдакчыларны чалап турар: былаңчы-бетонщиктер, слесарь-сантехниктер, каннакчылар, таңмылыг экскаваторлар машинистери болгаш оларның дузалакчылары, электрослесарьлар, автомашиналар септээр слесарьлар, бухгалтер, кадр килдизиниң инспектору, чуртталга-коммунал килдизиниң начальниги, секретарь-машинакчы.

Хөй чылдарда ажылдааны дээш база чыл түңнелдерин ёзугаар немелде төлевирин бээр. Разрезиң ажылдакчыларынга чурттаар черин ёзугаар хөмүр-дашты бээр, ажылга албан черинин автобустары-биле чедирер, чурттаалга шөлүн ээлчег ёзугаар бээр.

Адрези: Кызыл хоорай, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, телефону 99-11-25.

ТВ

МАЙ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Маадырлыг чоруктуң школазы». 9.55 — «Меня ждут на Земле». Уран-чечен фильм. 11.15 — «Ыры кижи-биле кады артар». 12.15 — Телемедээлер. 12.20 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — Документалдыг фильмнер. 15.30 — Кировоград хоорайның ырының болгаш танцының «Весна» ансамбльның концерти. 15.50 — Бүгүдеге стадион. 16.25 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин — «Материализм болгаш эмпириокритицизм». 16.55 — Мульт-фильм. 17.35 — М. Мусоргский аттыг Уралдың Күрүне консерваториязының башкыларының болгаш студентилериниң концерти. 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Бистиң бажыңывыста чечектер. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Документалдыг телефильм. 19.15 — М. Фрадкинниң чогаалдарындан концерт. 21.00 — «Үе». 21.30 — «М. Ю. Лермонтов. «Демон». Фильм-концерт. 22.15 — Совет чурулга уран чүүлү Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионаты. «Динамо» (Москва)—«Спартак». 23.45 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 00.45 — 01.00 — «Кадык болур дизинзэ».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35, 9.35 — География 8-ки класс. Закавказьениң экономиктиг районну. 9.05, 12.40 — Англи дыл. 10.05 — ПТУ-нуң сургуулдарынга. Астрономия. 10.35, 11.40 География. 5-ки класс. Чер карты. 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 12.10 — Тоогу. ССРЭ-ге культура революциязы. 13.10 — Л. Леонов. —«Халдаашкын». 13.55 — Совет монументалдыг болгаш портрет скульптуразы. 14.25 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.45 — Тележурнал. 15.30 — Телемедээлер. 15.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Аныяк музыкантыларның республика көрүлдезиниң тиилекчилериниң концерти. 18.45 — Уруглагра фильм. 19.05 — «Азия тову» 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар». 20.25 — «Тайбың болгаш аныяктар». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Цветение несеяной ржи». Уран-чечен фильм. 23.00 — 23.20 — Е. Шевелева «Острава чанында көвүрүг». Поэма.

агаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар, чаъс чаар. Барыын чүктен хаттың күжү секундада 7—12 метр. Дүне агаарның температуразы 3—8 градус чылыг болур, чамдык черлерге 0—5 градус соор. Хүндүс 12—17, чамдык черлерге 3—8 градус чылыыр.

Автоорукларга көстүрү 2—4 км.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 3—5, хүндүс 14—16 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Колыбельная для брата» 9.30, «Прошлое было ошибкой» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, (узаткан), 21.00 шактарда

«ПИОНЕР»: «Ледяная внучка» 9.30. «Дело для настоящих мужчин» 11.20, 13.10, 21.00, Киноклуб «Подросток и закон» 15.00, «Признать виновным» 17.00, 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киносборник 10.00, 11.00, «Дважды рожденный» 13.30, 15.00, «Живые и мёртвые» (2 сериялыг) 16.50, 20.30, шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Рецепт её молодости» 18.00, 20.00 шактарда

«ЛЕТНИЙ»: «Гриш кинг-конг» 15.00, 17.40 шактарда

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 1059. ТС—00736

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 110 (12500) | 1984 чылдың май 12, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң ПКАП ТК-ның Бирги секретары, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельский-биле Москвага кылган чугаалажыышкынның түңнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу элчеглиг хуралынга чугаалажып көрген. Совет Эвилелин биле Польша Улус Республиканың аразында кады ажылдажылганың бүгү талаларын чайгылыш чок ханыладырынга болгаш калбартырынга ол чугаалажыышкыннарның эң чугула үжүр-дузалыын демдеглээн. Аян-чорук үезинде В. Ярузельскийниң ат салган документтери бистиң чурттарывыстың аразында акы-дунма харылзааларны быжыглап турар болган оларның хөгжүдеринге база сайзыраңгайларынга дыка улуг үүргүлээр базым болган.

Делегей байдалының чугула айтырыгларының талазы-биле саналдарның чаңгыс аайы совет болгаш польша удуртукчуларының чугаалажыышкыны ындан илереттинген. Совет Эвилели болгаш Польша [illegible] кирижикчилери өске-даа чурттар-биле кады социалистиг демниг каттыжылганың чурттарының айыыл чок чоруун болгаш камгалалын тандыдарының, ниити тайбыңнаң тереттенин [illegible] халапты айыылындан чайладырының быжыг болгаш үре-түңнелдиг бодуу биле ам-даа чорууулар.

Совет-польша чугаалажыышкыннарының түңнелдерин, кризисти ажып эртер, бодунуң чуртунга социализмниң быжыглаар дээш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының, ПУР-нуң ажылчы чоннарының демиселинге, тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылганы хоочуннарының херээнге акы-дунма социалистиг күрүнелерниң чаңгыс эвин быжыглаарынга СЭКП-ниң мурнунда дег. белевин эш К. У. Черненконуң илереткенин СЭКП ТК-ның Политбюрозу бүрүну-биле деткээн.

Бо чылдың дүжүдүн ажаарының, кодээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээнин а ол ышкаш 1984-85 чылдарда мал кыштаглажыышкынын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылдап кылганы немелде хемчеглерин СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга деткээн. Техниканы болгаш транспорт чепсектерин септээрин дүргедедиринге, ажаалда ажыл-агыйга бедик мергежилдиг механизаторлар-биле четчелээринче, шыгжамырларның, мал кажааларының болгаш чемгерилге цехтериниң тудуунче, кодээ ажыл-агыйга күш-ажылды органи-застаарын экижидеринче угланган тодаргай даалгаларны чогуур партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга, министерстволарга болгаш ведомстволарга берген.

Нефть болгаш нефть продуктуларының курлавырларын өттүрери-биле, оларны улус ажыл-агыйынга камналгалыг болгаш чөп ажыглаары-биле холбашкан чаа чамдык хемчеглерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу тодараткан. Энергетиканың эң чугула ол чиг-адин хуммагалыг болгаш комплекстиг ажыглаарының айтырыы ниити-ле күрүне, ниити-партия чугула үжүр-дузалыг болуп турар болгаш бүгү партия, совет, профсоюз база комсомол организацияларының кичээнгейиниң төвүнге доктаамал турар ужурлуг дээрзин демдеглээн.

Продукцияның стандарт болгаш шынар талазы-биле дүрүмнерин шыңгыызы-биле сагыыры дээш харыысалганың бедиинниң дугайында Украина ССР-ниң черлеринге [illegible] улам шыңгыы хемчеглер дугайында, а ол ышкаш Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң экономиктиг болгаш социал политиказының өске-даа чамдык айтырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чугаалашкан.

МОСКВАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чалалаашының ёзугаар Испанияның хааны I Хуан Карлос болгаш кадын София май 10-да албаның түскай аян-чорууун кылып, Москвада чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашкыкы херектер министри А. А. Громыко кадайы-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, албаның өске-даа кижилери аэродромга аалчыларны уткаан.

• • •

Кремльге, Кремльдиң улуг ордузунуң шөлүнге, хаан I Хуан Карлосту болгаш кадын Софияны СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко кадайы-биле кады уткаан.

Кремльге уткуушкуннуң ёзулалынга Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, В. В. Кузнецов, П. Н. Демичев, албаның өске-даа кижилери киришкен.

(СЭТА).

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ ИСПАН КҮРҮНЕНИҢ БАШТЫҢЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Совет Эвилелинге албан аян-чорук кылдыр чедип келген Испанияның хааны I Хуан Карлос биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң ужуражыышкыны май 10-да Кремльге болган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң дашкыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов болгаш Испанияның дашкыкы херектер министри Ф. Моран ужуражыышкынга киришкен.

Делегей байдалының хөгжүлдезиниң чугула угланыышкыннарының болгаш ийи чурттарның аразынга харылзааларның перспективаларының [illegible] [illegible] [illegible].

Испан аалчыга К. У. Черненко [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] херектеринге холгаарлашпазынга үндезилеттинген ийи чурттарның аразында чаагай харылзааларны хөгжүдеринге испан күрүнениң баштыңының ССРЭ-ге баштайгы аян-чорууунуң ужур-дузазын ол база демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Испанияның [illegible] [illegible] [illegible] барык ийи тала бадыткаан.

Делегейниң амгы байдалын болгаш оон шыңгыы чидиглениишкинниң чылдагааннарын көрүп турган үеде совет тала тайбыңның болгаш янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ дорунмаашкы[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] улуг инициативаларны кылганын онзалап айыткан.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга, совет болгаш испан улустарының амыдыралынга база күш ажылынга тайбың дамчыдылыг байдалдарны хандырарынга Совет Эвилелиниң болгаш Испанияның бир демей сонуургалдыын беседаның үезинде илергейлээн.

Эвилел байдалга беседага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң Испанияда элчини Ю. В. Дубинин, Испанияның ССРЭ-де элчини Х. Л. Ксифра олуруушкан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙДАЛЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму май 10-да Кремльдиң Улуг ордузунга Испанияның хааны I Хуан Карлостуң болгаш оон кадыны Софияның алдары дээш дүштеки шайлалга кылган.

Дүштеки шайлалгага аалчылар-биле кады аян-чорукка оларны үдеп чоруур албаның кижилери келген.

Совет таладан дүштеки шайлалгага К. У. Черненко кадайы-биле, Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, В. И. Воротников, В. В. Кузнецов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албаның өске-даа кижилери барган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ *чугаазы*

Хүндүлүг мындаагылар!
Хүндүлүг кадыннар болгаш дээргилер!
Эштер!

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омунундан Испаниядан келген бистиң хүндүлүг аалчыларывыска — I Хуан Карлос хаанга болгаш София кадынга — Москваже кирип моорлаңар деп чугаалаксап тур мен.

Совет Эвилели биле Испанияның аразында харылзааларның, а бир эвес эрткен үеже улам ханы соңгаар көөр болза, Россия биле Испанияның аразынга харылзааларының бүгү чылдарының дургузунда испан күрүнениң баштыңы бистиң чуртувуска бир-ле дугаар каап турары бо. Бөгүнгү бо ужуражыышкындан бис бистиң чуртувустуң улустарының чаагай сеткилиниң, оларның бот-боттарын хүндүлежириниң база сеткил чоогунуң бедик илерелин көрүп турар бис.

Ол чаагай сеткил-хөөннер шаг-шаандан чаштынчан. Пушкинниң болгаш Лермонтовтуң, Глинканың болгаш Римский-Корсаковтуң болгаш өрүү [illegible] [illegible] [illegible] шылгараңгай кижилериниң чогаалдарында испан аян ховар эвес дыңналып турар. Миллион-миллион совет кижилер Сервантестиң болгаш Лопе де Веганың, Веласкестиң болгаш Гойяның, делегей культуразынга балалбас салыышкынны киирген өске-даа шылгараңгай испаннарның өлүм чок чогаалдарын магадап көрүп турар. Бистиң чуртувустуң культура эртинелерин, Совет чурттуң амгы амыдыралын Испанияда база улуг сонуургап турар деп чүвени билир бис.

Бистиң чурттарывыстың харылзааларының төөгүзүнде нарын, берге-даа үелер турганын бис шуптузу билир бис. Ынчалзажок чырыткылыг, кээргээ арыннар база турган. Чогум-на олар, аас-кежик болуп дүрүмчүй бергени-биле, эң ханы исти улустарның сактыышкынынга арттырып каап турар.

1977 чылда дипломаттыг харылзааларны тургусканының соонда совет-испан харылзаалар болгаш солчулгалар бурунгаар улуг базымны кылган. Силерниң Совет Эвилелинге келгениңер — оон эки бадыткалы-дыр. Бистиң эгелээнивис садыглажыышкынга болгаш культура талазы-биле солчулгаларга бөгүн политиктиг ужуражыышкыннар болгаш консультациялар, парламентилер болгаш хөй-нийти организацияларының аразында солчулгалар немешкен.

Ажыл-херекчи кады ажылдажылга кавызы дыка калбарган. Ол далай судоходствозун болгаш агаар харылзаазын, эртем-техниктиг солчулгаларны болгаш кадык камгалалын, үлетүрнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчы адырларын хаара тудуп турар.

Бистиң чурттарывыс Европаның ол-бо ужунда туруп турар деп чугаалап болур. Олар ийи амгы ниитилел-политиктиг системаларга хамааржып турар. Ынчалзажок ол чорук, бот-боттарының хамаарыышпас чоруун хүндүлээриниң болгаш найы-найылының иштики херектеринге холгаарлавазының үндезининге даянгаш, кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылгага шаптык болбас деп чүвени көрүп турар бис.

Бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны бис чогумчалыг калбак болгаш чаагай үндезинге хөгжүдеринге белен бис. Олар делегей байдалының өскерлиишкиннериниң салдарындан эвээш хамаарылгалыг болган тудум, ол ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарынга улам тааржыр. Европага болгаш оон дашкаар-даа айыыл чок чорукту быжыглаарынга улам чаагай салдарын чедирер деп бүзүреп турар бис.

Дайын айыылын эвээжедир талазы-биле күжениишкиннер амгы үеде кажангызындан-даа артык чугула. Делегей байдалы бөгүн чүгле дүшкүүрлүг эвес, а харын элээн айыылдыг. Бот-тарының эрге-ажыктарын боо-чепсектерин эндере бүдүрери-биле холбаштырган, тургустунган шериг-стратегтиг дең-нежилгени бузарынче ажы-биле чүткүп турар күштер делегейде бары хараадаачыг. Барыын Европаның чамдык чурттарында бистиң чуртувусче болгаш оон эвилелчилеринче шыгааттынган баштайгы согуттуң ядролуг чепсээн тургусканы — тайбың херээнге айыылдыг ол политиканың илерелиниң бирээзи болур.

Делегей айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Испанияның туружу дыка хөй таварылгаларда амгы-айтыы. Ынчалзажок Испания, Совет Эвилели дег, быжыг тайбыңга сонуургалдыг деп бодап турар бис. Ол дугайын Силерниң чугааларынар-даа, испан чазактың медеглелдеринде, хөй-нийти бөлүктериниң илергейлээшкиннери-даа бадыткап турар [illegible].

Бистиң күрүневис бодунуң тургустунуп келген баштайгы хүннеринден-не тайбың политиказынга шынчы боор келген, анаа ол моон соңгаар-даа шынчы боор артар. Үшкү муң чылдың эгиниин артап кирер үеде кижи төрелгетениниң мурнунда тургустунуп турар улам нарын айтырыгларны чүгле быжыг тайбыңның байдалдарында шиитпирлеп болур деп бүзүреп турар бис. Черге, космоска азы делегей океанын шиңгээдиринге-даа чүгле тайбың кады ажылдажылга кижиниң эгээртинмес чогаадыкчы аргаларын ажыдып берип турар.

Совет Эвилели бүгү чурттарны удур туржуушкундан чавырлыышкынче болгаш [illegible] чурттуң-даа төөгүзүнге чаа [illegible] [illegible] бижиттинген. Дыка хөй чылдар эрткен соонда бир дугаар Мадрид улуг делегей ужуражылганың — ниити-европа чөвүлел хуралының киржикчилери 35 күрүнениң ужуражыышкынынын черн болган. Делегейниң нарын байдалдары туржажок, ол чедиишкиннинг доозулган. Ол үре-түңнелге Испания база бодунуң үлүүн киирген.

Бистиң ийи чуртувус делегей эрге-чурумунуң нормаларын, КНО-нуң Уставының үндезин принциптерин [illegible] сагыыр дээш, чок бүрүзү бодунуң салым-хуузун боду тодарадыр аргалыг болуру дээш туржуп турар. Испания делегей аренازынга боттуг рольдут болуруң, делегейниң янзы-бүрү девискээрлеринде дүшкүүрлүг чоруктуң одагларын узуткаарынга дузалажырын күзеп турарын илергейлеп турар. Ажа чүгле бээр чедирер ажаар. Төп Америка болгаш Чөөн Чүк [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] боттандырар [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Ядролуг чепсекти тодарадыр бис. Испания бодунуң девискээринче ядролуг чепсекти киирерин күзевейн турар деп билип турар бис. Моон-биле холбаштыр мындыг чүүлдү сагындырар бодадым: ядролуг чепсекти бүдүреринден болгаш ону чедип алырындан ойталап турар база бодунуң девискээринде ындыг чепсек чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти ажыглавас деп, Совет Эвилели албан ёзулуу-биле, бүзүрелдиг медеглээн.

Испан найысылалдың, бүгү чурттуң-даа төөгүзүнге чаа [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бис Испания-биле янзы-бүрү адырларга бот-боттарынга ажыктыг чаагай харылзааларны улам ыңай хөгжүдеринге-даа, делегей аренازынга тайбың болгаш улустарның айыыл чок чоруу дээш оон-биле кады ажылдаарынга-даа белен бис.

Совет Эвилелинге чорууп турган Силер бистиң тургузулгавыстың [illegible] [illegible] [illegible]. оларны боттандырар дээш чонның [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] турар бис. Ноп-ла чүве — совет кижилерниң тайбың дээш, өске улустар-биле, оон иштинде испан улус-биле, найырал дээш ылап чүткүлдүгү билип каар Силер, мен аңаа бүзүрээр мен.

Бүгү диптерниң чаагай күзел-соруктуг кижилериниң тайбың дээш демиселиниң амгы үеде символу [illegible] улустуң шылгараңгай оглу чурукчу Пабло Пикассоның чуруу «Тайбыңның көге-бугазы» болу берген. Ында сиңниккен буянныг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] бүгү кижилери даартагы тайбың хүнге бүзүрелдиг чурттаар аргалыг болзун.

Силерниң Совет Эвилелинге аян-чоруунар совет-испан харылзааларны улам ыңай найыралдыг [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Мындаагылар I Хуан Карлос хаанның болгаш София кадынның [illegible] [illegible] дээш!

Бүгү испан аалчыларның кадыкшылы дээш!

Испанияның чонунуң чаагай чоруу дээш!

Европага болгаш бүгү делегейге тайбың дээш!

• • •

I Хуан Карлос харыы сос чугаалаан.

I ХУАН КАРЛОСТУҢ *чугаазы*

Дээрги Президент!

Бисти чылыы-биле хүлээп алганы дээш өөрүп четтиргенимни болгаш совет улустуң база Совет чазактың бистерни хүндүткелдиг [illegible] бүгү [illegible] [illegible] [illegible] турар бо улуг чуртка сеткил ханыышкынывысты кадын болгаш бодумнуң омунундан илергейлээр бодаан ийик мен.

Ядролуг чепсектерни болгаш боо-чепсектерниң өске-даа хевирлерин кызырар база контрольдаар дугайында чугаалажыышкыннар соксаан сөөлүнде бүгү делегейге тургустунган дүшкүүрлүг чорук-биле, келир үениң [illegible] [illegible] [illegible] байдалы-биле демдеглеттинген делегей байдалының үезинде бо аян-чорук болуп турар-дыр. Ынчаарга бүгү чурттарга янзы-бүрү салдарны чедирип, идегел чок чоруктуң байдалын тургузуп турар дайын кыжаныышкыны болгаш экономиктиг кризистер кол факторлар болуп турар байдалдарда аныяктар келир үеи дээш демисежип турар.

Хамыктың мурнунда культура болгаш угаан-бодал амыдыралының талазы-биле элээн эвес харылзааларлыг болуп турар чуртка Испания күрүнезиниң баштыңының бир-ле дугаар келгени болза, бо аян-чоруктуң кол онзагай чүүлү ол ышкаштыр.

Бистиң чурттарывыстың аразынга харылзаалар XVII чүс чылдың төнчүзүнде эгелээн. Ынчаарга бот-боттарын чедир билишпээни, төөгү характерлиг таарымча чок байдалдар бот-боттарын билчир чорукту хөгжүдеринге шаптыктап турган.

Демдеглеттинген бо байдалдар читкен болгаш кажан 1977 чылдан бээр дипломаттыг харылзааларны долу хемчээлинге катап тургускан сөөлүнде шын орукта туруп турарывысты, бот-боттарын билчир болгаш бистиң чурттарывыстың аразында бар хөй янзы харылзааларны экижидер талазы-биле дептилгеге идиг [illegible] турарывысты [illegible] бүзүрел-биле чугаалап болур.

Харылзааларны катап тургускан үеден бээр бистиң улустарывыстың болгаш күрүне ажылдакчыларының аразынга харылзаалар чорту хөгжүп келген, садыг харылзааларының хемчээли ооржум-даа болза, улгадып турар. Ол харылзаалар бистиң эрге-ажыктарывыска бүрүн дүүшкен болганда, ук харылзааларны улам шапкын болгаш хөй талалыг болдурар дээш ийи талалардан күжениишкиннерни угаттырар ужурлуг бис.

Янзы-бүрү ниитилел-экономиктиг системаларлыг чурттарның аразында [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] кынның, ак сеткилдиг кады ажылдажылгага, билчиринчээ, идегелдеринге болгаш бот-боттарын хүндүлежиринге үндезилеттинген. [illegible] [illegible] [illegible], делегейниң ворук-чурумун күштелдиреринче угланган кожа-хелбээ доруннаашкынның чүгле болдунарынга эвес, харын-даа [illegible] [illegible] бүзүреп турар бис.

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле делегей конференциязынга бо бүзүрел долу хемчээлдии-биле илергейлеттинген, мээң чурттум чавырлыышкынны хөгжүдеринге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], моон соңгаар-даа мындыг ёзу-биле хөделир алаар. Чүге дизе бүгү улустарның аразынга чаагай үре-түңнелдиг чугаалажыышкыннарны деткиири Испанияның дашкыкы политиказының эң-не чайгылыш чок сорулгаларының бирээзи болуп турар.

Испания ол ышкаш Латин Американың чурттары-биле дыка ханы, шагдан бээр харылзааларлыг чурт болуп турар. 20 ажыг чурттар бистиң дылывыс кырынга чугаалажып турар. Аңыдуманың харылзаалары-биле төөгүнүң бистерни холбаштырганы чурттарның [illegible].

Совет Эвилелиниң [illegible] [illegible] [illegible] ны ойтур шавар дээш аар когаралга таварышкан улустар, испан улус ышкаш, демократияның чаалап алыр дээш аар когаралга таварышкан улустар бо делегейге [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Достаточнаа болгаш чөпшээрежилгениң, кижиниң эргелериниң, политиктиг болгаш социал демократияның хүндүлээриниң түгү бо делегейни [illegible] турарын көөрүн олар күзеп турар.

Дээрги президент!

Силерниң [illegible] [illegible] га баарым. Силерниң кижилериңер-биле ужуражырым, алызында бо улуг чурттуң байлаа-биле болгаш янзы-бүрү [illegible] [illegible] [illegible] турар бис.

Совет Эвилелинге бистиң аян-чорувус кажан эгелеп турар үеде Силерниң бодунарга болгаш Силерниң кадайыңарга чаагай чорукту күзээр, алдарлыг совет улустуң делгиилгези болгаш четчелиишкини дээш, а ол ышкаш бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларның хөгжүлдези дээш бо куңдаганы көдүрер бодаан ийик мен, Дээрги президент!

• • •

К. У. Черненконуң болгаш I Хуан Карлостуң чугааларын адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Дүштеки шайлалга найыралчы байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

«Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның профессионал өөредилгезинге болгаш коммунистиг кижизидилгезинге ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Полина Сагдыевна **Бадын** — Тес-Хем районунуң чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Хорбин Донгаковна **Бегзи** — ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң сарлыкчызы, Мөңгүн-Тайга район.

Нина Борту-ооловна **Допгак** — «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелинде комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири.

Доржу Будуевич **Карма** — «Ленинчи орук» совхозтуң инек кадарчызы, Каа-Хем район.

Анна Григорьевна **Лотачева** — Кызылдың куш фабриказының ветеринария аптеказының эргелекчизи, Кызыл район.

Надежда Степановна **Макарова** — Кызылдың даараныга фабриказының [illegible] мастери.

Михаил Седийбеевич **Малбык-оол** — «Улуг-Хая» совхозтуң хову-трактор бригадазының бригадири, Улуг-Хем район.

Владимир Комбуевич **Монгуш** — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехиниң электрокаңнакчызы.

Виктор Александрович **Незванкин** — Турандa Сельхозтехника салбырында слесарь-моторист, Бии-Хем район.

[illegible] **Хомушкуевич** [illegible] — [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] **Ногай** — «Тээли» совхозтуң тракторизи, Бай-Тайга район.

Галина Константиновна **Петенева** — ниитиниң чемнелиге черлериниң трезиниң «Огонёк» кафезиниң повары.

Галина Ивановна **Тетерина** — «Тыва кобальт» комбинаттың автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязының хыналда-хемчээл приборларының электрослесарь.

Севилбаа А[illegible] **Ховалыг** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи, Чөөн-Хемчик район.

Кол Максимович **Хуваалге** — Сыстыг-Хемниң күрүнениң аңныыр-тывыш ажыл-агый чериниң аңчызы, Тожу район.

Хирлиг-оол Хомушкуевич **Чозар** — Кызыл-Мажалыктың Сельхозтехникада газо[illegible].

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. МЕНДУМЕ**.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **Н. БОЙДУ**.

Кызыл хоорай, 1984 чылдың май 11

МАЙ 1-НИ — МОСКВАГА

Чөөн-Хемчик районунуң чамдык организацияларының болгаш совхозтарының мурнакчылары үжен кижи эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалы Май 1-ни Төрээн чуртувустуң найысылалы Москвага барып эрттирер аргалыг болган бис. Бистиң аравыска мурнакчы саанчылар, трактористер, чолаачылар, башкылар-даа чораан.

Удавас СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтан сес кижи Москвага барып, төөгүлүг черлерин көрүп, УАЧД-ни сонуургаар. Бис моон соңгаар-даа улам эки ажылдап, ылангыя Совет Тываның 40 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бодувустуң мурнувуста салдынган хүлээлгелерни долдур болгаш ажыр күүседир дээш кызымак ажылдаар бис.

Л.-Ш. ООРЖАК.

Депутат булуну

Республиканың хоорайларының, суурларының чурттакчылары Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар ажылдарны чорудуп турар. Чугула бо ажылга чер-чер Советтериниң депутаттарының, доктаамал комиссияларының, активтиң, хөй-нийти организацияларының киржилгези улуг. Ол дугайын бижээн чагаалар редакцияга номчукчулардан кээп турар. Бөгүнгү «Депутат булуңунга» оларның чамдыктарын парладывыс.

ДЕМНЕЖИП АЖЫЛДААР БОЛЗА...

СУГ-БАЖЫ кожуун Совединиң девискээринде чурттакчылыг черлерде быжыг корум-чурумнуг, бедик культуралыг квартал, өреге дээш социалистиг чарыш чарлаттынган. Ук чарыштың негелделерин ажылдап кылдынган. Ындыг-даа болза чугула бо ажыл херек кырында чоруттунмайн турар. Ылангыя Суг-Бажы суурну чаагайжыдар, ногаан-шиңгир-жиглээр айтырыг чедир шиитпирлеттинмейн келген. Чижээ, суурнуң кудумчуларында тараан ыяштарның хөй кезии кадып, куругап калган, дестери арткан. Чаагайжыдылга талазы-биле көрдүнген ажылдар чедир кылдынмайн турар. Оон чылдагааны чүдел?

Чаагайжыдылга талазы-биле социалистиг чарыштың негелделери бар. Ындыг-даа болза оон түңнелин ол негелделер ёзугаар үндүрбейн турар.

Суурнуң девискээринде 14 агитквартал бар. Оларның ажылы демниг эвес. Чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле чижизиндилге ажылы чорударынга херээженнер човулели, агитквартиралар. актив улуг күш. Демнежип ажылдаар болза, кандыг-даа ажылды кылып болгу дег, агиткварталдар дамчыштыр чаагайжыдылга ажылын чүге сегидип болбас деп?

«Совет Тыва» совхозта суур чаагайжыдылгазының талазы-биле ажыл чорувайн турар дээр болза, шын эвес апаар. Совхозтуң дирекциязы бо айтырыгже база кичээнгейни угландырып турар. Ындыг-даа болза ук ажылды план ёзугаар тургуспаанындан ол кескү эвес.

«Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери 1984 чылдың бирги кварталының эът, сүт бүдүрериниң, ону күрүнеге садарының планнарын онаалдазын эки күүседкен. Ажыл-агый талазы-биле көргүзүглер багай эвес. Суур чаагайжыдылгазының айтырыы база чүге ынчаар деп? Ону ажыл-агый айтырыглары-биле деңге шиитпирлээри күзенчиг.

Д. САРЫГЛАР.

Каа-Хем район.

Совет Тыва 40

Чер-чер Советтеринде

АЯН-ШИНЧИЛИГ БОЛЗУН ДЭЭШ

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА айтырыын Чадаана хоорай Совединиң сессияларынга, күүскомга, чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссияның хуралынга чугаалажып келген болгаш аңаа хүлээп алдынган доктаал-шиитпирлерни амыдыралга боттандырар хемчеглер алдынып турар. Бо чылын Советтиң девискээринге чаагайжыдылга талазы-биле коскү ажылдар кылдынар. Тывавыстың баярлалы — 40 чылга уткуштур чоруп олурар болганывыста чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар хөй ажылдар кылдынар.

Тываның 40 чылынга уткуштур чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар талазы-биле эгелээшкинни үндүрген Советтерни деткип, ап чорудар хемчеглерни күүском ажылдап кылган. Хоорайның бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң коллективтери, кварталдар аайы-биле өг-бүлелер ону деткип, хүлээлгелерни алган.

Чаагайжыдылга — улуг ажыл, ынчангаш мааа кижи бүрүзүнүң киржилгези негеттинер. Ажылды канчаар чорудуп турар бис? План тургузары-биле бүгү ажыл эгелээр. Кайы кварталга, кудумчуга, албан черинин девискээринге чүнү кылыр, чүге хире дос тарымал үнүш олуртуруп деп айтырыг тургустунуп келир. Ындыг план чок болза, хоржок. Чаагайжыдылгага кирежик чугула чуулдер ынчаар кылдынып кел чыдыр. Оң депутаттарның, активтиң дузазы-биле кварталдарга, күш-ажылчы коллективтерге чугаалажыр. Оларның санал-оналын күүскомга чугаалажып турар бис. Чаагайжыдылга талазы-биле чыл дургузунда кылыр ажылдарны, социалистиг хүлээлгелерни хоорай Совединиң сессиязынга хүлээп ап турар. Эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг бүдүрүлге чери, коллектив дээш социалистиг чарыштың негелделери эрткен чылдың мартта хүлээп алдынган. Оон бирги ээлчээниң түңнелин 1983 чылдың декабрьда үндүрген, а түңнелин Совет Тываның 40 чылының бүдүүзүнде үндүрер. Аңаа коллективтер түс-түс идепкейлиг киржип турар. Оларга участоктарны бижиглээн.

Хоорайны чаагайжыдылга биле воскресниктерни, субботниктерни чылда үш удаа эрттирери чаңчыл болу берген. Бо хүннерде часкы чаагайжыдылга айы чоруп турар. Ол ажылдарны организастап чорударынга Советтиң чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссия, депутаттар, актив идепкейлиг киржип келген. Сөөлгү чылдарда хоорай чаагайжыдылгазынга чүү кылдынганыл? Элээн ажылдар кылдынган деп чугаалап болур. Аңаа хоорайның бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң киржилгезин демдеглээри чугула.

Хоорай маршрудунуң автобустарының доктаар оставкаларын чаагайжыдып, тандайлар тургузары улам чылап турар. Ол — пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузар, кудумчуларны улам аян-шинчи болдурар.

1982—1983 чылдарда кудумчуларга 4,5 муң тарымал үнүштерни олурткан болгаш үш көвүргүнү тудуп, дөртү септээн. Автотранспорт оруктарының септелгезин чорудуп, ийи автомобиль көвүрүүн туткан. Херим-штакетник септелгезин чорудуп. Кылдынган ажылдарның чамдыктары ол.

Ам чоокку үеде кандыг ажылдар кылдынарыл, ол дугайын чугаалап көрейн. Хоорайның автооруктарынга орук шимчээшкининиң демдектери тургустунмаан. Ол айтырыг бо чылын шиитпирлеттинер. Автооруктарга эргежок чугула демдектер тургустунар. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур хоорай чаагайжыдылгазының талазы-биле планда район төвүнче кирер орукту чаагайжыдып, автомашинаның шимчээшкинин дээрбек шугум-биле чорууп кылдыр эдерин кылыры көрдүнген. Оон-биле кады хоорайның Промышленная, Октябрьская кудумчуларын асфальтылаар. Көскү агитацияны чаартыр хемчеглер алдынып турар. Хоорайның хүндүлел самбыразын чаарты эде дериирин көрүп турар бис. Кылза чогуур ажылдар хөй. Көрдүнген ол сорулгаларны боттандырар дээш коллектив, өг-бүле бүрүзү идепкейлиг киржир ужурлуг. Депутаттарның округтарынга ол талазы-биле ап чорудар ажылдары эвээш эвес. Чаагайжыдылга ажылын чорудуп тура, оон кижизидикчи талазынче улуг кичээнгейни угландырып турар бис. Үстүнде ажылдарны чорудуп тура, өг-бүле бүрүзүн арыг-шевер чурттаарынга, амыдырал-чуртталаның эстетиказын оларның бүгү тала-биле шиңгээдип алырынга дузалаар сорулга салдынган. Мааа хүн бүрүнүң улуг ажылы негеттинер. Ынчангаш күүскомнуң даяныр күжү — депутаттар, актив.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш чаагайжыдылга талазы-биле мындыг ажылдар кылырын планнап турар бис.

А. СЕРЕН,

Чадаана хоорай Совединиң күүском даргазы.

Ховy-Аксы суурнуң ол-бо талазындан узун-узун дыттар, аккыр хадыңнар үнген. Чаа бажыңнарлыг, бедик тудугларлыг чараш-ла суур. Оон бир ужунда Кызылдың дааранылга фабриказының филиалы.

— Бедиткен социалистиг хүлээлгелерни күүседиш, Совет Тываның 40 чылын төлептиг күш-ажыл-биле уткуур деп турар даараныкчылар бисте эвээш эвес — деп, цехтиң эргелекчизи Галина Дуюгбан чугаалай-дыр.

Кызыл хөректээштерни даарап турар аныяктар чанынга бардывыс. Александра Намзырай бүдүрүлгениң мурнакчызы. Чеди чыл улаштыр бедик көргүзүглерлиг болган. Ол дөрт-беш операцияларны кылып билир. Ажылының күүселдезиниң хуузу 150-ден кудулаваан. База бир мурнакчы бар. Валентина Кадыг-оол дээр. Шевер болгаш дүрген даараныр.

Куулар Даржаа, Гульсария Плащенко болгаш оон-даа өске чээрби ажыг аныяктар беш чылдың планныг даалгазын шалыпчы күүседип турарлар. Социалистиг чарыштың тиилекчилери оон-даа хөй. Аныяк ажылчын Серафима Сотпаны коммунистер СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: аныяк дааранкчы С. Сотпа. Авторнуң фотозу.

АГИТКВАРТИРА, ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮ

ШЕКПЭЭР кожуун Совединиң хамаатылары чурттакчылыг черлерин чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг чуртталга бажыңы, квартал дээш чарышка өг-бүлелер идепкейлиг киржип келген. Ол чарыш бо чылын Тываның 40 чылынга тураскааттынган. Оон негелделери ажылдап кылдынган. Чаагайжыдылга талазы-биле алдынып турар хемчеглерден суур улам чаагайжыттынып турар.

1983 чылда суурнуң кудумчуларында ийи аал ниити чурттаар беш бажың туттунуп, ажыглалга кирген. Оларның ужу Культура, артканнары — Ленин кудумчузунда. Штакетник хеpимнерни заарткан, тарымал үнүштерни олурткан. Ол — суурну улам аян-шинчи киирген. Бо хүннерде мында чаагайжыдылга ажылы кидин түлүк. Квартал, өг-бүле бүрүзү девискээри арыг-шевер турзун дээш ашталга-арыглалды чорудуп, ыяштарны тарып турар. Бажыңнарның даштын, херимнерин чугайгайлаан. Агиткварталдар аразында чарыштыг болгаш, чугула бо ажылга кызынга артар өг-бүле чок. Часкы чаагайжыдылга ажылдарын апрельдиң төнчүзүнде түңнээн, оон тиилекчилери — агитквартал, өг-бүле илерээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

ИДЕПКЕЙЛИГ

СҮТ-ХӨЛ болгаш Кара-Чыраа суурларда чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылга ажылы бо чазын кидин түлүк эгелээн. Ол ындыг болур ужурлуг-даа. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур «Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» социалистиг чарыш калбарган болгай. Аңаа сүтхөлчүлер болгаш кара-чыраажылар идепкейлиг киржирин хүлээнгеннер.

Бо чылдың март 15-тен апрель 15-ке чедир «Санитарлыг ашталганың болгаш суур чаагайжыдылгазының шалыпчы айы» чарлаан. Ол үеде суурларның агиткварталдары, албан черлери болгаш организациялары чаагайжыдылгаже бир демниг кирген болгаш ол ажылды бедик деңнелге чорутткан. Ону Совет Тываның 40 чылынга уткуштур кылып чоруткан болганда чурттакчылар аңаа бедик көдүрлүүшкүннүг киришкен. Ол бүгүнү СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң удуртукчулары хайгааралга алган.

Санитарлыг аштап, арыглаашкынны база өй-шаанда чоруткан.

Д. ДҮЛҮШ.

ЧУРУКТАРДА: кызылчылар хоорай чаагайжыдылгазында.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БЫЗААЛАР НЕМЕШПИШААН

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң сарлыкчылары Совет Тываның 40 чыл оюнга чедишкиниг ужуражыр дээш күжениишкиниг ажылдап турарлар. Совхоз он дөрт коданда төрүүр 1156 болгаш алды коданда төрүвес 2060 сарлыктарлыг. Кайы-даа коданнарда сарлыктарның күш-деңгели семис, шыырак. 530 сарлык төрээн болгаш чаш бызаалары ончамениди, арткан сарлыктарның оолдаашкыны үргүлчүлеп турар. Бо частың агаар-бойдузу таарымчалыг боол. малчыннар кыштаглардан чазагларынга көжүп келгеннер. Аныяк сарлыктарны суурда кыргылда пунтузунга кыргыырын планнаан. Сарлык кадарчыларындан Борис Сотпа 80 бызааны, Бөрзек-оол Даржаа 106 сарлыындан 70 бызааны менди камгалап алганнар. Сарлыктарның оолдаашкыны амдаа уламчылап турар.

Сарлыкчылар ам удавас Шуй-Бажы болгаш Хемчик-Бажы серини тайгаларже сарлыктарын семиртип, чайлаглаарлар. Совхоз Улуг-Хем районда «Найырал» совхозтуң дилээ-биле 200 баш аныяк кыс сарлыктарны, 10 баш бугаларны саткан.

Х. КАРА-ООЛ.

САГЫШ САЛБАСТААН

САГЛЫ суурга беш-алдан чыл мурнунда чаагайжыдылга ажылы шору турган. Ынчан штакетник-херимнер кылгаш, оон иштинге ыяш аймаан хөйүү тараан чүве. Ол үеде суурнуң көрүнчүү-даа аажок. Ыяш аймаан Мугур хемниң суу-биле суггарып турган.

Чоорту чаагайжыдылга болгаш ногаанчыдылгаже сагыш салбастаанындан ол ыяштар кувгап эгелээн. Херимнерни [illegible] үрегген, чамдыктарын чаартыр дээш бузуп каапкан, ол хевээр ук ажыл шимчевестээн. Мугурдан суг алыры-биле арыктап каан черниң дөзү үрелген, суг батпастай берген.

Республиканың кайы-даа чурттакчылыг черлеринге баарга, школа дег көрүштүг тудуг ховар боор чүве. Оларның хемчээли улуг-даа, а бичии-даа болза, девискээри чаагайжыттынган болгаш ногаанчыттынган болур. А Саглы ортумак школазының девискээри мырыңай каракка чаржынчыг. Безин долгандыр херими чок. Оон уламындан суурнуң инектери ону долгандыр эрттеп, девискээрни боктаалдырып турар.

Ук школаның херимнер дугайында айтырыг хамык тургустунган чүве. Бо чылдың марттан эгелеп тудугжулар аңаа херимни кылып эгелээн турган. Кезек када ол ажыл чоруп тургаш, оон чиде берген, ам шуут кагдынган.

Суурда ээ чок ыттар дугайында база чугаалаар апаар. Олар аажок көвүдээн, чамдыкта өөр-өөр болуп алган чоруп турар. Чамдыкта кижилерни безин олар ызыра каапкан таварылгалар тургулаан.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур «Бедик культуралыг, үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» социалистиг чарыш чоруп турар болгай. Саглы суур аңаа канчаар киржип деп турар ирги? Бо айтырыгны Саглы кожуун Советтиң күүскомунче адрестедим.

О. ШЫЫРАП.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ—ХООЙЛУ

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң Москваның «Кадыыр болгаш Масна» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазынын үезинде чугаазын чоон хемчикчилер чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар.

Район сөөлгү ийи чылда кожуун ажыл-агыйы продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садарын көвүдеткен. 1983 чылда бүдүрген кожуун ажыл-агый продуктуларының ниити өртээ 4,2 млн. рубль четкен. Партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглериниң ачызында районнуң совхозтарының экономиказы улам быжыккан. Ажыл-агыйларның бүдүрүлге көргүзүглери бедип, күш-ажылдың мурнакчыларының саны көвүдээн.

Ынчалза-даа ажылда четпестер хөй боор турар. 1982 чыл-биле деңнээрге, 1983 чылда 216 тонна эът бүдүртүнмээн, 42 тонна эът саттынмаан. Ол дээрге эът бүдүрерин эвээжеткен «Тыва», «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның буруузу-биле ниити план күүсеттинмээн. «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтар сүт бүдүрерин, «Искра», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар дук бүдүрерин 1983 чылда [illegible]

1984 чылдың бирги кварталының күрүнеге сүт садарының планын район ажыы күүсеткен-даа болза, эрткен чылдың деңнелинден сүт бүдүрерин «Искра», «Чыраа-Бажы» совхозтар 30—39 тонна, «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар 6-дан 9 тонна чедир эвээжеткен. Күрүнеге эът садар талазы-биле бо чылдың бирги кварталының планы үзүлген. Мал семиртир «Тыва» совхоз бирги кварталда 350 центнер эътти күрүнеге садар планын күүседир талазы-биле тодаргай ажыл чорутпаан. «Искра» совхоз 111 центнерни «Большевик» 75 центнерни чедир сатпаан. Ынчангаш район бо планын чүгле 76,5 хуу күүсеткен. План күүселдезин контрольдаар талазы-биле ажылдарны ажыл-агыйларның удуртукчулары, мал ажылының специалистери апрельде багай чорутткан. Бо чылдың эрткен айларында безин 178 баш бода мал, 32 баш хаван, 2 муң ажыг шээр мал өлген боор турар. Ниитиниң малын чидирер, оорлаар, самчыгдаар чоруктар ам-даа бар.

Мал бажын чидирбес дизе, малчыннарның, кадарчыларның бот-харыысалгазын күштелдирер херек. Бир эвес ынчаар ажылдаар болза, мал бажының чидириин болдурбас арга черле турбас. «Большевик» совхозтуң саанчызы Р. С. Самбуунуң мындыг сөстери бадыткаар: «Сөөлгү 4 чылдарда совхозтуң фермазындан чаңгыс-даа баш инек читтирбээн. Бо дээрге ында ажылдап турар кадарчыларның болгаш ажылчыннарның ажылынга ээ-харыысалгазын көргүзүп турар-дыр».

Районнуң үлетпүр бүдүрүлге черлери 1983 чылда ниитизи-биле продукция саттарарының планын 103 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 104,5 хуу боттандырган. Бүдүрүлге черлериниң ажылында четпестерни демдеглевишаан, бүдүрүлгениң ажылын бедидер талазы-биле партияның айтыышкынын хоорай, кожуун Советтериниң күүскомнары кошкак боттандырып турар. Чадааның хлеб заводунуң, районнуң үлетпүр комбинадының ажылы хоюдаашкынныг.

Улус депутаттарының район Соведи, кожуун болгаш хоорай Советтери капитал тудугже кичээнгейни салып келген. 1982 чыл-биле деңнээрге 1983 чылда капитал салыышкыннарының шиңгээдилгези 7,8 хуу өскен. Ынчалза-даа капитал тудугда байдал дүвүреэзиниг. 1983 чылда кол фондуларны ажыглалга киирериниң планы чүгле 37,1 хуу, капитал салыышкынның планы 78,2 хуу күүсеттинген.

№№ 463,3 КМК-лар кежээлиг ажылдарны күүсединиңиң чыл планын түс-түзүнда 83—85,8 хуу боттандырганнар. Совхозтар ажыл-агый аргазы-биле кылыр тудуг планнарын база-ла күүсетпээннер. Кол тудугларны ажыглалга киирериниң планын совхозтар ниитизи-биле 69,4 хуу, а СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз чүгле 28,3 хуу күүсеткен.

Амыдырал хандырылганың айтырыглары чурттакчы чоннуң амыдыралында чугула черни ээлеп турар. Чер-чер Советтериниң күүскомнары, депутаттар магазиннерниң, столовайларның, чурумалчыктарның, чунар-бажыңнарның багай ажылы-биле ам-даа эптежип турарындан оларның ажылынга хомудалдар хөй.

Социалистиг хоойлуну болгаш корум-чурумну быжыглаары-биле районнуң чер-чер Советтери чамдык ажылдарны кылып турар. Ындыг-даа болза дыка хөй кожуун Советтерде база Чадаана хоорайда арагалаашкынга, хулиганнаашкынга, оорлаар, чижен чоруктарга удур ажылдың деңнели чогуур негелдеге дүүшпейн турар. Ылангыя Бажың-Алаак, Хайыракан, Теве-Хая, Хөндергей суурларда, Чадаана хоорайда кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылбаан. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизи, районнуң улус суду, прокуратура хоорай, кожуун Советтер-биле ам-даа демниг ажылдаар, четпестерни чайладыр болза ажыл үре-түңнелдиг болур.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң аңаа чугаазында айтыышкыннарга дүүштүр айыттынган четпестерни чайладыр. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш шүдүргү ажылдарны улус депутаттарының район, хоорай, кожуун Советтериниң күүскомнарының депутаттарының болгаш өске-даа активтерниң сорулгазы болур.

К. МОНГУШ.

«Шынның» корр.

АМ-ДАА УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Бо чылдың март 28-те «Шын» солунга «Байдал дүвүренчиг» деп шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган. Аңаа харыыны Таңды райкүүскомнуң кожуун ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги **Т. И. Андроненко** чорутткан.

«Шүгүмчүлелдиг материалга хамаарыштыр чогуур хемчеглерни алган. Оон түңнелинде район бирги кварталда күрүнеге эът болгаш сүт садар планнарын ажыр күүсеткен. А эң шыңгыы шүгүмчүлеткен «Коммунизмниң херели» болгаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтар ук планнарны база ажырган.

Сүт-бараан фермаларынга санитарлыг хүннерни эрттирери чурумчаан. Бир инектен сагган сүт март айның деңнелинден алзэн бедээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка тускай комиссия хыналда чорутткаш, кыштаглаашкында четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни алган. Тока аттыг совхозтуң кадрларын четчелээн болгаш эде тургускан. Мал бажын камгалап алыр талазы-биле ажыл ам-даа уламчылавышаан».

Шынга харыы

ЭКИЖЭЭН

«Туваавтотранс» каттыжыышкыны, улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому «Шын» солунга парлаттынган «Пассажирлер— автобус —вокзал» деп эгелиг материалга шүгүмчүлелге хамаарыштыр хемчеглер алдынган дээрзин редакцияга дыңнаткан. 4 болгаш 5 микрорайоннарның автобус аргыжылгазы экижээн. Маршруттар график ёзугаар чоруп турар апарган. Оон түңнелинде эртенги шактарда ажылдан озалдаар чоруктар эвээжээн болгаш ажылчы чон автобустарны үр манавас апарган. № 6, 15 маршруттарның автобустарының шимчээшкини 0,97 хуу четкен.

Үлетпүр зоназының чурттакчыларын автобус-биле хандырарын экижиткен. Орта чедир № 8 маршрутту узаткан. Автотехникумдан ол чарыкче чоруп турар маршрутту ажыткан. Өске-даа чаа маршруттар ажыттынган.

Хөй чурттакчылыг девискээрлиг «Автооруктехникум» остановкада акша үүрмектээр болгаш талоннар садар пункт ажыткан, хөй-нийтиниң [illegible] жу-биле контроль айларын организастаан. Билет чок чораан пассажирлерниң хөй кезии адырык көпеек чоп-биле халас чоруп турарын тайылбырлап турган болза, ам байдал өскерилген. Автобус доктаар черге келгеннер дораан талонну, айда автобуска чорууруунуң билеттерин садып ал, акшазын үүрмектеп алыр аргалыг болган. Бо ажылдарны кылып чорутткан соонда, билет чок пассажирлерниң саны кызырылган болгаш пассажир АТБ-ниң орулгазы өскен. Штраф өртээн 1 рубльден 3 рубль чедир өстүргени база дээштиг болган.

Хоорküүском наыысылалда пассажир аргыштырылгазында четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ап чорудуп турар. АТБ-ниң удуртукчулары септелге ажылының шынарын экижиткен, кадрларны белеткээр, ажылга быжыглаар ажылды күштелдирген.

ФАКТЫЛАР БАДЫТКАТТЫНГАН

1984 чылдың март 25-те үнген «Ыяш чок артар бе?» деп материалга хамаарыштыр хыналданы чорутткан. Солунда парлаан фактылар шын болуп бадыткаттынган.

Саглы кожуун Совединге лесниктеп турган Кызыл-оол Лондукту четпес ажылы дээш ажылындан хостаан. Суурнуң чурттакчыларын хөмүр-даш-биле хандырарының чурумун доктааткан. Чурттакчылар хөмүр-даш талонун садып алгаш, автотранспорт хөлезинин совхозка төлеп каарга, совхоз чүгле ынчан хөмүр-даш сөөртүп бээр.

Район Совединиң күүсекчи комитеди лесник Б. Б. Монгушка арга-арыг камгалалын күштелдирип, чер-черде даамалдарның ажылын шыңгыы хыналдага алырын, чурттакчыларны ыяш-биле хандырарын чурум ёзугаар чорударын дааскан.

Редакцияга мындыг харыыны Өвүр район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы, районнуң кожуун ажыл-агый эргелелиниң начальниги С. Достай чорутткан.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден **шаңнаары болза**:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Нина Евлампиевна **Селезнёва** — өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Сандановна **Байыр-оол** — өг-бүле ээзи.

Кара-кыс Доржуковна **Ондар** — караа четпестерниң Бүгү-россия ниитилелиниң республикада өөредилге-бүдүрүлге бүдүрүлгезиниң даараныкчызы.

Байырмаа Ламажыковна **Сарыглар** — өг-бүле ээзи.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Күнзенмаа Болам-Самбуевна **Ооржак** — Аянгаты ортумак школазының ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Анчымаа Дудунеевна **Ооржак** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Алдын-кыс Чимит-Доржуевна **Монгуш** — «Дөң-Терезин» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Майя Салчаковна **Агбаан** — «Барлык» совхозтуң бухгалтери.

Светлана Чанагаш-ооловна **Кужугет** — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Тамара Ламажаповна **Ооржак** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Күнзенмаа Содунамовна **Саая** — «Шеңнээр» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Любовь Сурунмейовна **Иргит** — Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунуң техажылчыны.

Достанмаа Лаа-Сюрюновна **Куулар** — Кызыл-Мажалык суурнуң уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Эникей Дактановна **Седеп** — районнуң Культура бажыңының техажылчыны.

Кужугет Доңгай-ооловна **Сонгулда** — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Валентина Сердоровна **Хертек** — «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Зоя Хертековна **Хомушку** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Көк Борбай-ооловна **Донгак** — Чыраа-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Чечекмаа Чиктоловна **Донгак** — Чыраа-Бажы ортумак школазының техажылчыны.

Зоя Комбуевна **Монгуш** — райпо ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Кырлыг Севилбаевна **Намажап** — «Искра» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ичин-Хорлуу Комбу-Сюрюновна **Баазан** — районнуң аалчылар бажыңының ажылчыны.

Фаина Сарыговна **Кужугет** — районнуң кино четкизиниң Хайыракан суурда киномеханиги.

Маня Дөмүр-ооловна **Ондар** — Теве-Хая суурда өг-бүле ээзи.

Чечекмаа Дандар-ооловна **Ондар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Көк-кыс Хаажыковна **Ооржак** — Чыргакыныг кадыкшылга школа-интернадының техажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Серен Кыспай-ооловна **Куулар** — «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Чүдүр Чымчан-ооловна **Куулар** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Алдын-кыс Монгушевна **Донгак** — «Хөндергей» совхозтуң ажылчыны.

Хензиина Чаламбаевна **Кан-оол** — Чадаананың № 1 ортумак школазының башкызы.

Анна Шириндиевна **Кара-Сал** — районнуң төп эмнелгезиниң санитаркасы.

Татьяна Аймыровна **Кара-Сал** — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Анастасия Манзырыкчыевна **Кужугет** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Кешкен Содунаевна **Ооржак** — Хөндергей ортумак школазының башкызы.

Александра Дамба-Суруновна **Сат** — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Александра Седеновна **Куулар** — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Серен Сейменовна **Чульдум** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Оюновна **Чыпсын** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Татьяна Петровна **Вотинцева** — «Көк-Тей» совхозтуң ажылчыны.

Сара Дмитриевна **Иргит** — Кунгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Нина Сенгелдиновна **Куулар** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Екатерина Семёновна **Кыргыс** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Дамбаевна **Сарыглар** — «Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Маймаадыгтай Түльдүм-ооловна **Донгак** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Валентина Ооляковна **Саая** — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Сумбе Каакайовна **Куулар** — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны.

Сержии Хүргүл-ооловна **Монгуш** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Калдынмаа Чамыровна **Чалзын** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Кара-кыс Евдановна **Донгак** — «Кызыл туг» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ЧАА ДЕРИЛГЕЛЕРНИ ШИҢГЭЭДИП АЛЫР

Бүдүрүлгениң интенсификастаары, оон ажыктыың бүгү тала-биле хөгжүдери — бистиң ниитилеливистиң амгы [illegible] үезиниң чугула айтырыы болуп турар. Бо орук-биле бүдүрүлгени хөгжүдериниң кол быразы — эртем-техниктиг депшилге болур. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ону «Улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгени хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалында айыткан.

Эртем-техниктиг депшилге айтырыгларынга хамаарыштыр ап чорудуп турар хемчеглерниң дугайында партия-ажыл-агый активи чоокта чаа «Тыва кобальт» комбинатка болуп эрткен. Цехтерге, бүдүрүлге участоктарынга чаа техниканы, технологияны шиңгээдип алыр, технологтуг чорудулгаларны болбаазырадыр талазы-биле айтырыгларны шиитпирлээринге коммунистерниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларының киржилгезиниң дугайында тодаргай анализти комбинаттың кол инженери А. А. Голиков илеткелинге чугаалаан.

Он бирги беш чылдың эрткен үш чылында технологтуг чорудулгаларны болбаазырадыр талазы-биле чамдык хемчеглерни ажыглаарынга боттандырган. Оон 200 муң рубль хире экономиктиг ажыкты алыр аргалыг болган. Оон-биле кады [illegible] технологтуг чорудулгаларны эде таарыштырып кылганының соонда бараан продукция бүдүрери 1,3 хуу улгаткан. Концентратта кобальт болгаш никельдиң бар [illegible] «СПАРК—4» деп элээн нарын тургузуглуг спектрометрни шиңгээдип алган. Концентратка мышьякты рентген-спектр аргазы-биле тодарадырын база ажылдап кылган. Оон күзели-биле бо операцияга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 30 хуу өзер аргалыг болган.

Терлиг-Хая шиичилел ажыглал бүдүрүлгезиниң инженер-техниктиг ажылдакчыларының инициативазын ёзугаар мөңгүн-суг бүдүрер цехтиң дерилгелерин эде кылыр болгаш модернизастаар талазы-биле бөдүүн хемчеглерни ажылдап кылган. Ылангыя руданы болбаазырадып кылырының технологтуг чорудулгазын дең-дески болдуруп, ону хөйнү бүдүрер арганы берип турар. Оон-биле чергелештир бүдүрүлгениң культуразы бедээн, цехтерде санитарлыг байдал экижээн.

Ындыг болза-даа, чаа техниканы болгаш депшилгелиг технологияны шиңгээдип ап турарының хемчээли үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Рудникте ажылдап турар ажылчын бүрүзүнге онаажтыр даг массазын бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле Өңнүг металлургия министерствозунуң берип каан онаалдазы үргүлчү [illegible]. Оон чылдагааннары болза, руда болбаазырадып кылырының [illegible] методтарын ол бүдүрүлгениң инженер-техниктиг ажылдакчылары божуу шиңгээдип, чер [illegible] багай ажыглап, күш-ажылды [illegible], эргелел башкарарының депшилгелиг аргазы — бригада нерээзинче шилчивейн турарында. Манаа хамаарыштыр Иркутскиниң политехниктиг институдунуң сүмелерин руднике эки ажыглавайн турарын база [illegible] хереглек.

Хол-биле кылыр болгаш [illegible] ажылдарны механизастаары — [illegible] бүдүрүлгезиниң [illegible] болуп турар. Хол-биле кылыр ажылдарны кызырар талазы-биле «Тыва кобальт» комбинатта бүдүн комплекстиг программа ажылдап кылдынган. Бо беш чылдың сөөлгү үш чылында хол-биле кылыр ажылдарда хаара туттунган ажылчыннарның 5,2 хуузун, азы 29 кижини кызырарын планнап турар.

Хол-биле кылыр ажылдарны механизастаар талазы-биле айтырыгларны шиитпирлеп турар доктаамал комиссияны комбинатта тургускан. Ол комиссия хүлээп алдынган хемчеглерниң күүселдезин хынап, ол талазы-биле комплекстиг программаны шиңгээдип ап турарының дугайында цех удуртукчуларының информацияларын дыңнап турар.

Механизацияның дериглелерин [illegible] механизмнерни, аңгы-аңгы агрегаттарны, кожугларны) чедирип алырының аргазы чок болуп турарындан бүдүрүлге бөдүү бээрелерге таваржып турар. Ынчангаш планнаттынган хемчеглерни чогуур үезинде шиңгээдип алырын саададынынга чедире бээр чүүлдер бар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң айыттканын [illegible] эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдарны 12-ги беш чылда боттандырарын көрдүнген. Ынчан барык-ла 6 миллион хире рубль комбинаттың чиг-эт баазазын хөгжүдеринге шиңгээттинер.

Ам чер иштиниң ажылдарын шахта байдалы-биле кылырының дугайында айтырыг тургустунуп келген. Бо чылын аңаа ындыг комплекс тудуун эгелээринге комбинаттың кол специалистери киржир деп турар. «Гипроникель» институттуң телевилел вариантызын өскертир дугайында комбинаттың кол инженери А. А. Голиковтуң саналын техниктиг хуралга дыңнаан болгаш ону деткээн. Ол саналдар ёзугаар алырга, бирээде, комплекс тудуунга чарыгдалдарны эвээжедир. Ийиде, руда блоктарынга чедериниң хуусааларын оранчок кызырар. А үште — ам-даа биливейн турар руда үүжелерин тып, ажыдар арганы бээр.

Кобальт бүдүрүлгезиниң металлургиязында дериглелерни эде кылыр, технологтуг чорудулгаларны болбаазырадыр талазы-биле ажылдарны чорудары үргүлчүлеп турар. Ол ында бедик дапаалдыг металлургарның ажылдаар болза. Хову-Аксының кобальт байлаажын, чиг эдин дүүрү-биле ажыглаар арга бар. Оон туржулгада бээр улуг [illegible] азырганы ажыглаар бедик кобальтыны барааныг продукция кылдыр сайгарадыры 4—5 хуу көвүдээр, аммиак чарыгдалдары 12 хуу кызырлыр. Металлургларның ажылдаар чериниң байдалы экижиир.

Эрткен [illegible] чылдың дургузунда ТЭЦ-тиң бичии котелдары, генераторлары болгаш өске-даа дериглелер [illegible] Ам оларны чаа дериглелер-биле солуур. Бүдүрүлге [illegible] улгатканы болгаш чурттаар тудугларының калбарганы-биле суг дамчыдар база арыглаар хоолайларын, чылыдылга четкилерин эде кылыр, чаартыр планнаттынып турар. Оон ыңай бүдүрүлге харылзаазын эде кылыры база-ла негеттинип турар.

Комбинатка хол-биле кылыр ажылдарны кызырып тура, складтарны эде кылырын, септелге албаннарын төптүдерин болгаш специализастаарын кол угланыышкын кылдыр көрүп турар. Бо ажылдарны аммдыралга боттандырып чорутканының соонда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү болгаш бүдүрүлгениң экономиктиг ажыы улам бедиир.

В. САМОЙЛОВ.
«Тыва кобальт» комбинаттың бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң начальниги.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

«Кайы-даа таланың шериг күжүн ажыглаавазының болгаш тайбың харылзааларын деткииириниң дугайында керээни чарарынга хамаарыштыр Соңгу-Атлантика керээзиниң кежигүннери күрүнелерге Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң «Кыйгырыын» делегейниң хөй-ниитизи бедик-биле үнелеп турар. Ядролуг халап-биле кыжанып турар делегейниң амгы нарын байдалында Чөөн болгаш Барыын чүктерниң аразында бузурешпес чорукту чавырландырын, дүшкүүреддиг чоруктуң кошкаарынга, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынга идиг берип шыдаар арга-шиилгелиг дааштыг хемчеглерни соңгаарладыышкын чок алыры эргежок чугула деп дааштыкы үнелээшкиннерде демдеглеп турар. Хөй-хөй чурттарның массалыг информация чепсектериниң онзалап демдеглеп турарын ёзугаар алырга, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң чаа инициативазы чогум-на харын ол угланыышкын-биле чоруп турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының Варшава Керээзинде [illegible] харылзаа-байдалдарның политиктиг бүдүжүн кадыкшыдарының, [illegible] бөлүктерниң [illegible] бүгү [illegible] тайбынныг [illegible] [illegible] НАТО чурттарын кыйгырган деп Польшаның «Трибуна люду» солуну бижээн.

Соңгу үеде, [illegible] Барыын Европага чаа америк ракеталарын [illegible] эгелээниниң соонда, харылзаазыгларже [illegible] Вашингтонның болгаш барыын талазы база-даа найысылалдардан чаңгыланып [illegible] турар айтырган. Ынчалза-даа ол кыйгырыгларда тодаргай чүү-даа чок болуп турарын дээди деңнелге чоокта чаагы [illegible] К. У. Черненко харын бүгү барымдаалыг айытан. Ынчангаш боттуг болгаш [illegible] [illegible] НАТО [illegible] [illegible] Социалистиг [illegible] киирген чаа саналы Барыын чүктү ажыктыг чугаалажыышкыннарже сөс кырында эвес, харын херек кырында [illegible] салып турарын бүзүредип болурунуң аргазын аңаа берип турар деп, «Трибуна люду» түңнеп бижээн.

«Бүзүрежилгени болгаш айыыл чок чорукту быжыглаары дээш», «Чаа тайбың инициатива», «Социализмниң чайгылыш чок болгаш [illegible] дааштыкы политиктиг угланыышкыны» дээн эгелер-биле Болгарияның сурунналары «Кыйгырыгны» парлаан. Кайы-даа тала шериг күжүн ажыглаавас болгаш тайбың харылзааларын деткиир дугайында керээни чарар дугайында чугула санал Варшава Керээзиниң киржикчилериниң Прагага хүлээп алган Политиктиг декларациязында-ла киирген болгай деп «Работническо дело» солун айыткан. Керээ киржикчилериниң боо-чепсектерни эндере бүдүрерин болдурбас, боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар база чепсегленишкинни дужурер дээш ажыр күштенгелерни ук негелдеге айыткан түңнел болур ийик. Хөй-ниити халдааш кыйынныг [illegible] келириниң айыылын чайладыр талазы-биле практиктиг хемчеглерни кады көөр деп хүлээлгезин база керекке көрген түңнел болур ийик. Социалистиг киржикчилер ам керээ дугайында саналдыг көрүнге чаа базымныг кылырынче — хөй талалыг үлдезинге сүмележип кирилтеринче кыйгырып турар. Ындыг керээни чарар дугайында санал талазы-биле чугаалажылганы ханыладырының эргежок чугулазын бүгү чүүлдер херечилеп турар.

Бүзүрежилгени быжыглаарының угланыышкынынга «Кыйгырыгны» «Берлинер цайтунг» солун чугула базым кылдыр адаан. НАТО блок бистиң диптиң улустарының тура-соруунга чорушту баштайгы согуушкун таваржырының америк ракеталарын Барыын Европага тургузуп кирипкениниң соонда ам тайбың дээш демиселди, боо-чепсекке контрольду күштелдирери болгаш чепсегленишкинни дужурерин онаа чугула Күштү ажыглаарындан ойталаар дугайында керээни чарар дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээри бистиң планетавыстың бүгү улустарының эрге-ажыктарынга таарыштыр күженишкиннерни каттыштырар сорулгага чугула базым болур ийик. Дааштыкы албан-херектерин күш дегээриниң туружундан эдилбишаан чорудар бодалдың дугайын медеглеп турар АКШ-тың чаңгыс талалыг хемчеглериниң уржуу-биле дыка баксыраан делегей харылзааларының байдалын ындыг базымның түңнелинде боттуу-биле экижидип болур ийик.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң «Кыйгырыын» НАТО чурттары болза чогуур харыыны бээр ужурлуг. Социалистиг эвилелчилерниң саналдарын НАТО чурттарының хүлээп алыры тайбынның болгаш айыыл чок чоруктуң херээнге идиг бээринге ол чурттарның идиг бээринге херек кырында белениң көргүзер ийик деп Венгрияның «Непсабадшаг» солуну демдеглээн. «Кыйгырыгга» Барыын чүктүң боттуг бүдүүлүг харыызы боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбазының, ийи таланың айыыл чок чорукту быжыглаарының талазынга чугула базым болуп, ийи талалыг шериг эвилелдерин хары утта чок кылырынга чедирер ийик.

Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң «Кыйгырыын» социализмниң чаа боттуг тайбың инициативазы кылдыр көргеш, бирги-герман коммунистер байыр чедирип турар деп, **Герман компартияның** Боннга парлап чарлаан медеглелинде чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

БЕРЛИН. Гитлерлиг фашизмни чылча шаапканының 39 чылы-биле холбаштыр манаа май 8-те Трептов-паркта Совет хостакчы дайынчының тураскаалынга венoктар салырының байырлыг ёзулалы болган. Аңаа ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер, республиканың өске-даа удуртукчулары киришкен.

Вюнсдорфка байырлыг хурал Совет Армияның болгаш ГДР-ниң Национал улусчу армиязының, Варшава Керээзиниң бүгү найыралчы армияларының шериглериниң аразында акы-дуңмалышкы чорукту улам ыңай быжыглаарының демдээ-биле эрткен.

Германияда совет шериглер бөлүүнүң шериглери-биле ужуражыышкынга ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Э. Кренц, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, герман-совет найырал ниитилелиниң президентизи Э. Мюккенбергер, ГДР-ниң национал камгалал министриниң оралакчызы, НУА-ның Кол политэргелелиниң начальниги генерал-полковник Г. Кесслер келген.

Э. Кренц ГДР-ниң партия болгаш күрүне удуртулгазының байыр чедирген чагаазын номчуп дыңнаткан. Ында Совет Эвилелиниң хостакчы миссиязының бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыын демдеглээн, оон ачызында немец улус база чаа амыдыралды тудуузарынче кирер аргалыг болган.

ГСШБ-ниң кол командылакчызы армия генералы М. Зайцев гитлерлиг фашизмге удур демиселге совет улустуң болгаш оон Чепсектиг Күштериниң көргүскен маадырлыг чоруунуң дугайын чугаалаан. ГСШБ-ниң хууда составы ГДР-ниң дайынчылары-биле кады социализмни камгалаар, тайбыңны хандырар талазы-биле бодунуң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин шыдагелдиг күүседип турар.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненкога байырлыг чагааны чоруткан.

ВАРШАВА. Улуг Тиилелгениң байырлалы-биле холбаштыр Вроцлав хоорайда дайынның поляк хоочуннарының, удурланыышкынның киржикчилериниң ужуражыышкыны болган.

ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ПУР-нуң национал камгалалының министри броня генералы Ф. Сивицкий чүве чугаалааш, АКШ баштаан империализмниң буруузу-биле делегей байдалы чидиглеңген үеде улустарның айыыл чок чоруунуң камгалалында Совет Армия-биле болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң армиялары-биле каң дег бузулбас одуругда Польшаның Улусчу шерии туруп турар деп демдеглээн. Ол партияны долгандыр сырый каттышкан, бодунуң чонунуң чарылбас кезээ, ол патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Чепсектиг күштериниң бүгү хоочуннары дайын чылдарында гитлерлиг эжелекчилерге удур эрес-дидим тулчуп турган бүгү кижилер оон-биле чаңгыс одуругда туржуп турар.

Ужуражыышкынның киржикчилери Вроцлавты хостаар дээш тулчуушкуннарга мөчээн совет болгаш поляк шериглериниң тураскаалдарынга чечектер салган.

УЛАН-БАТОР. Ада-чурттуң Улуг дайынынга ССРЭ-ниң төөгүлүг тиилелгези совет ниитилел тургузуунуң быжыын, совет улустуң морaль-политиктиг чаңгыс эвин, патриотчузун болгаш интернационалчызын чырыткылыы-биле көргүскен. Ол дугайын МАР-ның камгалал министриниң оралакчызы генерал-майор Ш. Жадамба медеглээн. Гитлерлиг фашизмни тиилээниниң 39 чыл оюнга тураскаатткан Улан-Батор гарнизонунуң шериг кезектериниң төлээлекчилериниң хуралынга ол чүве чугаалаан.

Зайсан даанда Совет шериглерге тураскаалга венoктар салырынга МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Улустуң Улуг Хуралының Даргазы Ю. Цеденбал киришкен.

БРЮССЕЛЬ. Бельгия хөй-ниити Тиилелге хүнүн калбаа-биле демдеглээн. Чурттуң элээн каш хоорайларынга Бельгияны фашистерден хостаары дээш амы-тынын берген совет солдаттарның чевеглеринге чечектер салган. Льеж чоогунда суурга тулчуушкунга өлүрткен совет дайынчы А. Шаровтуң хөөрүнге тураскаалдың ажыдыышкыны болган.

БОНН. Гитлерлиг фашизмни Совет Эвилелиниң тиилээни тайбынның үндезинин салган деп «Унзере цайт» солун бижээн. Ынчалза-даа амгы үеде тайбың кыжаныышкында туруп турар. Шаанда нацистер дег, Рейганның администрациязында стратегтер Совет Эвилелинге удур дайын [illegible] чогаадып турар. Төөгүнүң кичээндирииин кажан-даа утпазын солун кыйгырган. [illegible] алдынган. Оларның барыын эвилелчилери ийиги фронтуну чаа-ла ажыдар бодап турда, Совет Эвилели Москва, Ленинград, Курск чоогунга тулчуушкуннарга тиилээн деп солуннуң чүүлүнде бижээн.

ДЕЛИ. Индияның чону гитлерлиг Германияны тиилээниниң хүнүн калбаа-биле байырлаан. Манаа болган митингиниң киржикчилери Совет Эвилели фашистерни чылча шаварынга шиитпирлиг рольдут болган болгаш бөмбүрзекти камгалап алган деп демдеглээн. Индий найысылалда ажыттынган кинофестивальга «Хостаашкын», «Берлин дээш тулчуушкун» болгаш өске-даа кинoларны көргүскен.

(СЭТА).

Израиль агрессорлар өлүрүкчү чорукту болгаш күчүлээшкинниң политиказын эжелеткен араб девискээрлерге чорудуп, хоорайларда болгаш суурларда тайбың чонга удур шаажылыкты каржы хемчеглерни калбаа-биле боттандырып турар.

ЧУРУКТА: израиль солдаттар Иерусалимниң кудумчуларында.

Камери пресс — СЭТА-ның фотозу.

ТРАНСПОРТЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ВЬЕНТЬЯН. (СЭТА) Улусчу Лаостуң Саваннакхет хоорайын социалистиг Вьетнамның далай эриинде Дананг өртээли-биле харылзаштырган транспорт оруу үзүктелиишкин чок ажылдап турар. Акы-дуңма найыралдың ол чугула оруун чаартып турар. Ынчалзажок Лаостуң транспортчулары чыл эгезинден бээр 12 муң тонна улус ажыл-агыйы чүъктерин пландан ажыр дажыглаан.

Транспортту хөгжүдери, оруктарның калбак четкизин тургузары — Лаос Улус-демократтыг Республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң баштайгы беш чыл планының эң чугула сорулгалары-дыр. Улусчу эрге-чагырганың чылдарында республиканың янзы-бүрү можуларынга кадыг шывыглыг 1800 километр ажыг оруктарны кылган. Амгы үеде ийи кол оруктарны — № 9 орукту болгаш республиканың соңгу девискээрин мурнуу чүк-[illegible] Лаос оруктуң тудуунче кол күженишкиннерин угландырып турар.

ЧАА СТАНЦИЯ АЖЫГЛААЛГА КИРГЕН

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Тракторларның техниктиг ажаалдазын хандырар чаа станция Кампучияның тараалаң Баттамбанг можузунда ажыглаалга кирген. «Беларусь» маркалыг чаа совет тракторларны эккелгениниң бүдүүзүнде чаа станция ажыглаалга кирген.

Совет «Беларусь» тракторлар амгы үеде республиканың машина парыгының кол үндезини болуп турар. Амгы көдээ ажыл-агый сезонунда Кампучия Улус Республиканың можу бүрүзүнге көвүн чоруур механизастаттынган бригадалар ажылдаар болгаш олар бо чылын 150 муң гектар черни болбаазырадып кылыр.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

МАНАГУА. (СЭТА). Революстуг Никарагуага хамаарыштыр Рейганның администрациязы күрүнениң өлүрүкчү чорук политиказын чорудуп турар деп, Национал хосталганың Сандинозу фронтузунуң национал удуртулгазының кежигүнү, республиканың национал катап туруп-кээрүшкүнү чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега медеглээн. Францияның чазааның төлээлекчилери-биле ужуражыышкынга ол чүве чугаалаан болгаш АКШ-тың төп разведка эргелели Никарагуаның далай өртээлдеринге миналар салыр кем-буруулуг үүлгедиглерин ам-даа үргүлчүлеп турар деп айыткан. Америк администрация делегейниң хөй-ниитизиниң удурланыышкынын херекке албайн, делегей эргезиниң бүгү норма-чижектерин каржызы-биле үреп турар.

Республиканың далай өртээлдеринге судноларның айыыл чок чоруун хандырар дээш миналарны илередир, узуткаар талазы-биле херекселдерни тыварынга дузалаарынче бүгү чазактарны кыйгырып дилеп турар бис деп, Д. Ортега чугаалаан.

Республиканың Оожум океан болгаш Атлантика океан эриктеринде өртээлдеринге миналар салырын АКШ-тың төп разведка эргелелиниң агентылери бо чылдың мартта эгелээн турган. Шак ындыг кем-буруулуг болгаш дээрбечи үүлгедиглер Никарагуага удур АКШ-тың чарлаваан дайынының тудуш кезии болуп турар. АКШ-тың кем-буруулуг ол үүлгедиглери делегей эргезиниң норма-чижектерин болгаш Каттышкан Нациялар Организациязының Уставын каржызы-биле үреп турар.

ТООРА-ХЕМДЕ

Тоолзуг оран Тоора-Хемни чаңгыс көргеш,
Тоожу бижип болбас ыңар, чиндивээже.
Торгу, маңныын шугланыпкан шак ол чериң
Торга, кээргеи, авырганы тускай өңнүг.
Тоорук, мөөгү элбегинден ындыг боор оң.
Тодуг-догаа, улуг боткур кастүр-дүр оң!
Кырлаң сайгыт, кызыгаар чок делгем арган
Тода, четкил, арыг, чидиг—онзаланчак.
Көрүнчүк дег, кылаңнашкан хөлдеринде
Көжүп турар кара булут балык болчук.
Тыва чериң «Байкалы» дээр Азас хөлге
Кышкы, чайгы аң, куш турлаа одарлыг.
Каш чүүл үнүш ында чогул, адын тыппас,
Кандыг аңнар чеже бары санаттынмас.
Тожу черде аңчыларның чугаа-сооду
Дыка кузеп чеде бергеш, бүзүрээн мен.
Торлаа дээним, кушнул эъдин, кадыргызын
Торлук оглу Шыырыпчының шиштээш салчык.
Кайы черден сурап келген эртемден-даа
Карак-кулак «кужуратказ» мага ханар.
Дуран-биле көрүп четпес тоолзуг оран
Туристерниң одаа болган ужуру чүл?
Өлүк-тывыш, үнүш-дүжүт өргүмчези
Бсе чурттар ында калыр, эпбээнде-дир.

Б. ЧЮДЮК.

Моол-казак акын Бабыйн АХТААН

РОССИЯ

Ажай буурул Алтай
ыпкаш,
Акшый берген назынымда
Оттуг тергээ олурупкаш,
Оран эргип чоруплаттым.
Эрте шагдан ханы ынак
Эргим чуртум
салгын-хады
— Али-чоруун чогузун
деп,
Алгап-йөрээп үдеп турда,
Делгем чаагай орус
чурттуң
Дески чымчак оожум
хады
Орук ара бисти уткуп
Ошкап, суйбап турган
болгай.
Делгем чаагай орус
чурттуң
Дески чымчак оожум
хады
Чайгы чаагай бойдустуң,
Чараш өңнүг чечектериниң
Айыс болган чидиг чыды
Арын, башты сергедиптер.
Тараан тараа, хлеб чыды
Таан онза ылгалып кээр.
Төнчүзү чок аргаларның
Төнмес, читпес чаагай
чыды
Өзүп хөгжээн үлетпүрнүң
Өле ыжы чытталы бээр.
Магаданчыг хоорайларның
Байлак чыры
чивеңейнип,
Бады быжыг сагылгалыг
Маадыр чону уткуп турду.
Оттуг терге алды хонук
Озал чокка тутсуп орда,
Ильичниң чырыы кыпкан
орус чурттуң
Идегелдиг хөгжүлдезин
кайгап чордум.
Төрелдешкен көвей
чоннуң шыдал-күжү
Төрээн чуртун
хөгжүткенин магададым.
Маска, кадыыр орус
чурттуң сүрлүг күжү
Малчын биле тудугжулар
эви чаңгыс.
Ажыл-биле ада-чуртун
алдаржыткан,
Амыдырал-чуртталгазы
чечектелген,
Алдар бүргээн совет улус
делгерезин!
Алыс чырык коммунизм
хүннеп турзун!

Моол дылдан Г. САНЧАА очулдурган.

СОНУУРГАКТАРГА

Кайгамчык селеске

Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының биология институдунуң ажылдакчызы Валерий Еремченконуң тып Тянь-Шань дагларындан тыпканы бичии дириг амытан дугайын делегейниң зоология музейлериниң чаңгызында-даа, натуралистиг чаңгыс-даа справочникте айытпаан.

Нарын хем унунуң ортаа агымында элезинниг шатка чорааш, бир дашты аңдара тырттыпкаш, ооң адаанга ак-көк карактарлыг мөңгүннелчек өңнүг улиг эвес селескени ол көрүп каан. Көрүп кааш-ла, дуржулгалыг шинчилекчи эндевээн — ооң холунда эскет чок чытканы бичии амытан-биле ужуражылга — эртемге өзулуг солун чүүл болур.

— Бо дириг амытанда селескениң бот-боттарындан улуг ылгалдыг ийи хевириниң демдектери кайгамчык холушкан — деп, В. Еремченко чугаалап турар. — Бо талазы-биле специалист эвес кижиге ол эскертинмес боор. Ынчалза-даа зоологтарга бо дээрге — чылгы мал-биле тевениң хайнакташканын көргени-биле дөмей-дир.

Тянь-Шаньның девискээринге селескениң ындыг хевири даглар тургустунар мурнунда чурттап турганы чадавас. Хөй миллион чылдар дургузунда чер кырының тургузуу болгаш агаар-бойдузу өскерилгени-биле ол дириг амытаннар аңаа чоорту чаңчыгып калган. Ол дириг реликтини өөренип көөрү чер кырынга амыдыралдың чоорту хөгжүлдезиниң (эволюция) дугайында билип алырынга база бир базым болур.

А. БАРЖАП.
СЭТА-ның корр.

Фрунзе.

10 муң чыл болган кратер

Түс чериниң чурттакчылары Бублик-Даг дижири, Тартудан ырак эвесте тейжигеш, Европада эң бурунгу метеорит кратерлерниң бирээзи. Оңу ол чериң адының ады-биле «кратер Цырикмяэ» кылдыр каталогта бүрүткээн.

Ол районга шинчилелдер чорудуп турган эртемден-геологтар ол метеорит черже кажан барып дүшкенин тодарадыр сорулганы салганнар. Чер кырынга дошталдышкын эрешкини эрткен соонда удаванда ук метеорит дүшкенин шинчилелдер тодараткан. Оңу эрте-бурунгу үнүштерниң артынчылары чер иштинге муң-муң чылдарда үрелбейн чыдар шынарындан билип ап илереткен. Цырикмяэга метеорит частышкыны болган үеде Прабалтиканың ынчангы үнүштери амгы Тундраның ышкаш турган. Эң-не шын харыны хөөлбек суг дүвүнден алдынган мыштар артынчыларынга радиоуглеродтуг анализти кылганы берген: метеорит кратер Цырикмяэ 10 муң чылдар мурнунда тывылган.

Х БОРИСОВА.
СЭТА-ның корр.

Тарту.
Эстон ССР.

Бызыг тура-соруктуг кижилер

ЭРТЕМДЕННИҢ АМЫДЫРАЛЫ

1945 чылдың февральда чээрби чеди харлыг инженер Алексей Петрович Мандрыканың ажылдап турган лабораториязынга частышкын болган. Инженерниң карактарынче металл бузундузу киргенинден көзүлбестей берген.

Алексей Мандрыка салым-чолу ындыг болганынга ундараваан. Ленинградтың механиктиг институдунуң аспирантуразынга кирип алыр сорулганы бодунуң мурнунга ол салган. Экзаменнерге хынамчалыг белеткенгеш, тергиин аки дужааган. Диссертация бижиир дээш улуг ажылды кылган. 1951 чылда аңаа техниктиг эртемнерниң кандидаты деп атты тывыскан. Ооң эртем удуртукчузу профессор Б. И. Окунев өөреникчизинге чоргаарланыр болгаш теманы кончуг ханы уткалыг бижээнин сеткил ханышкын-биле демдеглээн.

1967 чылда Алексей Петрович база бир диссертацияны чедиишкиннииг камгалаан, ынчангаш техниктиг эртемнерниң доктору болган.

Бо кайгамчык бызыг тура-соруктуг кижиниң дугайында ооң кады ажылдап турар эш-өөрү мындыг үнелелдерни берип турар. А. П. Мандрыка-биле ужеп хире чыл харылзаалыг ажылдап келген, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының бойдус болгаш техника төөгүзүнүң институдунда төөгү эртемнериниң доктору А. В. Кольцов мынчаар бижээн: «Ооң ажылдарында болгаш чүүлдеринде эртемге үнелелиттинген чугула айтырыгларны кывүрген». Профессор Б. А. Остроумов Мандрыканың ажылдары-биле таныжкаш: «Алексей Петрович — талантылыг шинчилекчилерниң бирээзи» деп айыткан.

70 чылдарның төнчүзүнде А. П. Мандрыканың кадыы баксыраан. Ооргазының аарыы эгелээн, эртемден орунга шимчевейн чыдыпкан. Ынчалза-даа бызыг тура-соруктуг кижи аарыыры биче-ле намдай бээрге, ажылын улам чылап турган. Бо эртемденниң дугайында Ленинград чурттуг эмнээр күш-культура талазы-биле специалист, ССРЭ-ниң спорт мастери Геннадий Иванович Рудин билип кааш, ооң бажыңынга чедип келген. Мандрыка-биле ажыт-чажыт чокка чугаалашкан. Ооң соонда эмчи тургаш, мынча дээн: «Алексей Петрович силерни мен эмнээйн., ооң программазын чүгле шыңгыы болгаш хажык чокка күүседири чугула».

Эмнээриниң чуруму берге болган, ындыг-даа болза Рудинниң айтыышкыннарын эртемден шыңгыы сагып тургаш, болдунмас чүүлдү чедип алган. Баштай шимчеп эгелээн, ооң орундан тургаш хападан туттунуп кылаштап турар болу берген, удаванда бажың иштинге илгип кылаштай берген.

Спорт эмчизиниң дузазы улуг болган, ынчалза-даа Рудинниң санап турары-биле алырга, Алексей Петровичиниң бызыг тура-соруу улуг рольду ойнаан. Ол берге аарыгны ынчаар шыдажып эрткеш, бодунуң мурнунда салган сорулгазын бүзүрелдиг-биле чедип ап чоруур. Ада-чурттуң Улуг дайынының бирги бөлүүнүң инвалиди, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының бойдус болгаш техника төөгүзүнүң институдунуң Ленинград салбырының улуг эртем ажылдакчызы - консультант сөөлгү он чылдарда чеди номну үндүрген, механиканың чугула айтырыгларынга хамаарышкан 50 ажыг чүүлдерни бижээн. «Наука» деп ном үндүрер чериниң Ленинградта салбыры чоокку үеде ооң чаа ажылы—«Техниктиг эртемнерниң сайзыралының очерктери, механиктиг цикл» деп номун үндүрер.

Алексей Петровичиниң чурттаарының болгаш ажылдаарының байдалы белен эвес. Ол кончуг шыдамыккай, чүткүлдүг, кызымак чорукту негээр. Ооң кадайы Русудан Рубеновна Орбели, дыл эртемдени специалист, уруу Ольга Алексеевна Ленинградтың бир ном үндүрер чериниң ажылдакчызы. Олар кайызы-даа эртемденге улуг дузаны чедирип турар. Янзы-бүрү чүүлдерни дыңнаттыр номчуп бээр, эргежок чугула эртем литератураларын, архив документилерин дилеп тывар болгаш өске-даа ооң даалгаларын күүседип турар.

Алексей Петровичиниң угааны кайгамчык, дыка хөй медээлерни, сан-фактыларны, чылдарны билир. Ооң кады ажылдап турар эш-өөрү үтпас, бажыңынга келир, эртемде чаа чүүлдерни чугаалап бээр. Сөөлгү беш чылда ол бажыңының девискээринден ырап, ыңай-бээр чорупкөрбээн.

Дыка хөй кайгамчыктыг кижилер-биле ужуражыышкыннарының дугайында солун номну А. П. Мандрыка удавас бижип доозар.

А. ВИКТОРОВ.
Ленинград.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Херелдениишкин» деп фотоэтюду.

Багай өөренирлерге

Англияда 150 ажыг школаның багай өөренир уруглар, оолдарга ажыткан. Аттестат алыксаан багай өөредилгелиг өөреникчилер ынаар кирип турар. Ук школаларга өөредилге өртээ база-ла аар, ынчангаш аңаа бай-шыдалдыг кижилер өөренип ап болур аргалыг.

Телефон медээзи келзе...

Телефон хулиганнары-биле кандыг арга-биле демисежирил? Чамдык кижилер кара өжегээр кандыг-бир дугаарны алгаш, телефон тудазын тудуп алгаш, ыыт чок туруп бээр ийикпе, азы хөк бодап, уш-баш чок чулчуруп чүве чугаалаар болгай. Ындыг чоруктар-биле демисежириниң арга-хевирлерин япон «Манна» компания сүмелеп турар. Кандыг аргал ол? Телефон медээзи келирге, ында тургустунган тускай дериг-херексел дораан-на ук кижиниң адын, фамилиязын айтырар. Бир эвес айтырыгга харыы дыңналбас болза, харылзаа боду-ла үстүп каар.

Ол дериг-херекселди аңаа массалыг-биле садып эгелээр. Японияда чыл санында 300 муң хире «хулиган медээлер» демдеглеттинип турар, ынчангаш ол дериг-херекселге негелде-хереглел улуг болуру чугаажок.

(СЭТА).

Шөйлар хоорай Франкфельдиң ... ... Кейстоннинг фотозу —СЭТА.

КӨРҮНЧҮКТЕ ЧАГААЛАР

(Тоожудан эге)

Таныжканындан бээр бот-тарының салым-хуузунга амыдыралдың дедир ээлбес болуушкуннары болгулаан-даа болза, Алдын-Херел Самбуу бир аныяк уругдан элээн каш чагааларны чажы-ды-биле алгылаан. Ол боду база бижип турганы билдинир. Оон башка өг-бүле туда берген аныяк херээжен амыдыралдың чамдык айтырыгларынга хамаарышкан чажыт бижиилгелерни ийи кара чокка каңын бижий бээр. ол чагааларны кымдаа эскербес болгаш кижи тыппас черге аныяк башкы камныы-биле кадагалап чораан.

Ол чагааларның чамдыктарын номчуп көөрүңерни, ол мени дамчыштыр чөпшээрээн чүве.

• • •

«...Кандыг сорулга-биле оңу билип алыксааныңарның ужур-утказын бот-хууда бодап-ла тур мен. Мен хөөкүйнү, чырык чер кырында ындыг кижи чурттап чоруур дээрзин дүрген-не уттуп каарыңарга дузалап көрейн. Кижи бүрүзү онаашкан хилинчазын боду эдилээр чүве ыйнаан. Чүрээңерден, бир эвес мурнунда чугаалап турганыңар шын чүве болза, мени дүрген-не үндүр октаптарыңарны, бодуңар хинчиктенмезиңерни күзээн боор силер деп бодай-дыр мен. Ам канчаар. салымывыс спаажыы ындыг болганда, сонуургап биликсээн чүвеңерни, чүгле чаңгыс силерге, кочу-хопка азы кандыг-бир сорулгага ажыглавазын идегээш, чугаалаар апаар-дыр мен. Амыдырал дугайында силерниң хууда бодалыңарны хөй эвес-даа дыңнаан болзумза, ол сөстериңерниң, бодалдарыңарның шынныын бодумнун амыдыралымдан көрүп, билип чор мен. Ынчангаш силерге улуу-биле четтирдим. Силерни кажан-даа уттпас мен. Ол мээң хуумда херээм-дир

Моңгуштарның өг-бүлезинге мээң келин болуп барганым дээрге чажыт албадалдың бир хевири-дир. Ол ындыг чүве дээрзин чүгле чаңгыс силерге чугаалаар мен. Сергей биле мен бот-боттарывысты ынакшыл-биле тыпчып таныжпадывыс. Сергейниң ада-иези болгаш мээң авамның таныш чораары-биле олар бистерни боттары таарыштырып кааннар. Оларның күзелдериниң чажыт күштери каттышкаш, мээң хуу-салымымны чагыра берген ол ыйнаан. Аңаа удур туржурда мээң кым-даа дузалаары берге турган. Эрге-дужаалдары бедик. эртем-билиглиг кижилерниң хууда херектеринге кым кандыг чылдагаан-биле удурланыр турган боор. Шынында-даа аныяк студент урут оларның дузаан үзе тыртары берге дээрзин силер билир болгай силер. Силерни чүрээмниң ханызындан дүн-хүн чокка уттпайн бодап чораан мен. Ындыг-даа болза «мени өглеп каар деп баарды, чүнү канчаар мен?»—деп бижиир дээш каш-даа катап бодаан мен. Ынчалза-даа ол силерге дорамчылал болу бээр боор дээш биживээн мен. Ынчап турумда куда болуруннуң хүнү база чедип келген. Бодумнуң душтук оолга хөннүм чогун, өске кижиге ыпаамны ачамга чугаалаар дээш дидинмээн мен. Ачам мээң алыс иштики бодалдарымны болгаш сагыш-сеткилимни билип турган боор деп бодаар мен.

Кудавыс кедергей шыырак болган. Баштай-ла бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдыр тудуп тургускан улуг бажыңдан дөрт өрээлдиг квартираның дүлгүүрүн байырлалдыг-биле тудускан. Сергейниң ада-иезиниң болгаш оларның төрелдериниң талазындан өнчү-белек дээрге чаа чиик машинадан эгелээш, хевистер, хрустальга чедир бар болду. Мээң ада-иемниң талазындан онза чүве-даа чок, чүгле бажың херекселдерин саткан. Чаңгыс хүннүң иштинде амыдыралдың каш он чылдар иштинде күш-биле чыгдынып тыптынар херекселдериниң ээлери апарган бис. Өскелерге та кандыг боор чүве ийик ол бүгү мээң өөрүнчүг эвес, шупту өске чүве дээр бодал дораан-на хинчектеп эгелээн. Бир-ле өөрүнчүг эвес кара чүве чүрээмни өйүп келген.

Ачам биле авам улус көрбес шөлээн черге үргүлчү маргыжып турган. Ачам ол бүгүнү көргеш, шуут-ла ажынып-хорадап, таарзынмайн турары илдең турган. Химиренип хыйлангылаардаа. Бодунуң чаңгыс уруу мени, амгы үениң чамдык кижилериниң бодап, кылып турары ышкаш, өскелерден ылгалдыг дериндириг хууда хөреңгизи чогундан ыятпайн, чамдык кижилерниң боттарының бай-шыыраан көргүзер дээш мурнун былаажып көөргеттинер чорукту көөр хөңнү чогу, аңаа удуру ооң сөс бүрүзүнден илдең турган. Ачамга бодаарга авам дээрге сеткили хаптан, өрүшкүлүг, чоргаары кончуг чорул турган

Ачам чоруурда шөлээн черге мени аппаргаш: «Кады өөренип чоруур, кады ажылдаар эш-өөрүңден ылгалбайн чору. дыка көскүлең кылдыр каастанма, кала-даа бодамчалыг, серемчилелдиг бол. Берге хүннер амыдыралга ыяап-ла туруп кээр. ынчан муңгак, салдынчак болба, девидевейн чоруур херек»—деп чагып кагды.

Сергей дээрге улуг албан-дужаалдыг улустуң туразында өскен оглу-дур. Бир улуг хоорайга дээди өөредилге черин дооскан, тускай инженер эртемниг кижи-дир. Ооң кижизидилгези культурлуг, ындыг-даа болза, чондан хоорук. Ада-иезиниң төрээн дылын билбес, чүгле орус дыл болгаш өөренип алганы англи дыл четчир дээр кижи болду. Бодүүп чоннуң чаңчылдарын кочулай көөрү — бүдүүлүк чоруктуң артыышкыны дээр. Ынчангаш мээң биле маргышкылай бээр. Бола-дыр, шак мынчаар чаа амыдырал-чурттапгаже кирип эгеледим.

Силерге кадыкшылды болгаш аас-кежикти күзедим
Хүндүлел-биле «Х.»

«Эвии эргим эш! Кандыг чурттап чор сен? Мен бодум хуумда эки туру мен. Өөредилгем эки. Материалдыг чуртталга эки. а сагыш-сеткилди үргүлчү ойүп чоруур бир-ле билдинмес чүве бар. Чүге ындыымны бодум безин билбейн тур мен.

Мээң хамаарышпас болгу дег чүвелерге-даа хей черге хомудаар-дыр мен. Бээни чадаарда бистиң квартиравыстың удурланышкак дужунда ийи өрээл бажыңда өзе берген улуг уруглары-биле кады беш кижилиг өг-бүле бар. Интеллигент улус-тур ийин. Оларның адазы каш чыл улай шала кырынга удуп келген. Оларның дүне чүве бижип ажылдаар чери кухняда стол. Олар шупту эң берге ажылды кылып турарлар. Кижилерниң кадыынга, өөредилгезинге хамаарышкан ажылдарны ол өг-бүлениң улузу шупту кылып турар. А бистер ийи кижи дөрт өрээл бажыңныг, чиик машиналыг, тускай дачалыг-даа бис. Олардан бис чүнүң-биле канчап ынчаар артык байый берген бис. Оңу бодап, көрүп келгеш сеткилим хомудаар. Бо дээрге чер-чурт тырттыжар, бот-боттарының ээлеп алганы эрге-дужаалын, даштыкы өңчүзүнүн көөр чорук дээрзин билип тур мен. Бо бүгүнү бай өг-бүлениң кенни болу бербээн болзумза, кайыын бодап келир деп мен. Амыдырал деп чүве мындыг боор чүве-дир

Силерни бир аныяк чараш урут-биле таныжып турар дээр болду ийин. Ол шын ирги бе?

Байырлыг! Силерниң Х.»

(Уланчылыг).

А. АРАПЧОР.

ДЫШТАНЫР ХҮННЕРДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

«ЕНИСЕЙ» Культура бажыңынга
май 11, 12-де ДИСКОТЕКА. Эгелээри 19.00 шактарда

Культураның болгаш дыштанылганың Н. ГАСТЕЛЛО аттыг парыгынга
май 12-де. Таңцы шөлүнүн ажыдыышкыны. Эгелээри 19.00 шакта

Ленин шөлүнге
май 13-те. Ыры байырлалы. Эгелээри 12.00 шакта.

Парктың спорт шөлдеринге
май 13-те. Шой кедергей ... ... Абакан ... спортчулары-биле ... ... эгелээри 10.00 шакта.

Аэропорттуң футбол шөлүнге
май 13-те. Футболга ... турнир.

«Мөңгүлек» аалчылар бажыңының залынга
май 12-де ... республиканың ... Эгелээри 9.00 шакта.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнун 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

ТВ

МАЙ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Воронежтиң Пионерлер болгаш школачылар ордузунуң уругларының уран чүүл коллективтериниң концерти. 9.40 — «Спортлотонуң» 19-ку тиражы. 9.50 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал 10.20 — ССРЭ биле Болгария Улус Республиканың аразында найырал дугайында дугуржулгага ат салганынга. 11.10 — «Чүнү номчуурул?» 11.55 — П. Чайковский 3-кү симфония «Севастопольская». 12.40 — «Маадырлыг чоруктуң дүрүму-биле». 13.10 — Документалдыг телефильм. 13.40 — Силер оңу кылып шыдаар силер. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Уругларга фильм. 15.50 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 16.20 — «Опера солизи—Леонид Сметанников». Фильм-концерт. 17.00 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.30 — Мульт-фильм. 17.50 — АКШ-та чаштынып турар нацист өлүрүкчүлер дугайында документалдыг фильм. 18.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 19.40 — А. Салакру. — «Мессье Леунар дээрзи...» Телешин. 23.00 — Делегейниң чадаг терге чарыжы. 23.20 — 23.30 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Кадык бызыр дизинзе». 8.30 — Совет шүлүкчүлериниң чогаалдарын РСФСР-ниң улустуң артизи А. Консовский номчуур. 8.55 — «Музей делегейи». Кинотайылбыр. 9.40 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 10.10 — Спорт дугайында документалдыг фильмнер. 11.00 — Молдав телевидениениң концерти. 12.10 — «Вот какие чудеса». Уран-чечен фильм. 13.15 — Эвилелдер бажыңының Колонналыг залындан уран чүүл мастерлериниң концерти. 14.30 — «Аңчоруукчулар клуву». 15.30 — М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шиң 18.05 — «Музыка киноскузу». 18.35 — Документалдыг телефильм. 19.45 — Делегей байдалының допчулалы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Москваның сылдыстары». Уран чүүл фестивалы. 22.30—23.40 — Уран чүүлдүң мастерлери. РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Марков.

АГААР

Республикага шокар булуттаар. чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу чүктен хаттың күжү секундада 5—10 метр. Дүне агаарның температуразы 0—5 градус соор, чамдык черлерге 0—5 градус чылыг болур. Хүндүс 13—18. чамдык черлерге 3—8 градус чылыыр.

Автоорукатарга коступу эки.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 0—2 градус соор, хүндүс 16—18 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Прошлое было ошибкой» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Здесь тебя не встретит рай» 9.30, 14.50. «Дело для настоящих мужчин» 11.10, 13.00, 18.50, 21.00 (узаткан), «Признать виновным» 17.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 14.00, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Белые росы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Злой дух Ямбуя» 14.00, 15.50. «Пираты XX века» 17.40 шактарда.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1060.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле курунге комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00740

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 111 (12501) | 1984 чылдың май 13, воскресенье | 1925 чылда үнделиргетинген | Өртээ 3 көп.

ИСПАНИЯДАН ААЛЧЫЛАР

Испанияның [illegible] Хуан Карлос I биле София кадын май 11-де ССР Эвилелиниң Улуг театрынга барып, П. И. Чайковскийниң «Куу хөлүн» көрген.

Аалчылар-биле кады төп ложага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко кадайы-биле, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүну, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, албанның өске-даа кижилери олурган.

(СЭТА).

ЭШТЕР К. У. ЧЕРНЕНКО БИЛЕ А. КУНЬЯЛДЫҢ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ

Май 11-де СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Португал Компартияның Чиңгине секретары Алваро Куньял-биле ужурашкан, ол Совет Эвилелинге СЭКП ТК-ның чалалгазы-биле келген.

Амгы үе-чадада СЭКП-ниң кол сорулгаларының дугайын А. Куньялга таныштырып тура, чурттуң экономиказын быжыглаарын, оон бүгү талалыг депшилгезин хандырарын, чоннуң амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнелин улам бедидерин, Төрээн чурттуң четчир болгаш идегелдиг камгалалын хандырарын партия бодунуң эң чугула иштики болгаш интернационалчы сорулгазы деп санап турарын К. У. Черненко демдеглээн.

Империализмниң хөделиишкиннериниң түңнелинде делегейде тургустунган байдалдың айыылдыын СЭКП көрүп турар деп, К. У. Черненко медеглээн. Европага америк ядролуг ракеталарны тургусканы, АКШ-тың Төп Америкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте [illegible] Африканың мурнуу чүгүнде Преторияның расистерин Рейганның администрациязының деткип турары, дайын чепсээн эндере бүдүрерин космосче шилчиткени — Вашингтонунуң авантюристиг [illegible] ол-дур, ук политика байдалды улам чидиглендирип турар.

Коммунистер — реалистер. Амгы байдалдың багай талаларын-даа, империализмниң хөделиишкиннеринге удурланыышкынның улам-на күштүг апарып турарын-даа олар эки билип турар. Тайбынны камгалаар дээш, чавырлыышкынче эглири дээш идепкейлиг демисежирин, оон-биле кады империализмниң агрессчи хөделиишкиннеринге чогуур ойтур шавыышкынны бээрин СЭКП бодунуң интернационалчы хүлээлгези деп санап турар. Ынчангаш бис реакцияга болгаш империализмге удур демиселчилер-биле эп-сеткил каттыштырып турар бис. Бо ийи сорулга бот-боттары сырый холбаалыг. Ынчангаш коммунистерниң ол ийиниң кайы-бирээзинден чайлаары оларның үндезин принциптеринден ойталаары болур деп бодап турар бис.

Ийи партияның санап турары-биле алырга, ам кол чүүл болза ядролуг лайынның кыжанызын чайладырынче углаан куженниишкиннерни [illegible] болур. Ол бедик сорулганы чедип алыр дээш, хөй болгаш янзы-бүрү политиктиг күштер туржуп турар. Ынчалза-даа кижи төрелгетенниң камгалаары дээш өзулуг чайгылыш чок демиселчилер болза амгы кижи төрелгетенниң эң-не идепкейлиг, чогаадыкчы күжү — ажылчын ангының төлээлекчилери, коммунистер болуп турар. Тайбың дээш демисел болгаш социал депшилге дээш демисел, күш-ажыл кижилериниң эрге-ажыктарын [illegible] дээш демисел бот-боттары дыка сырый холбаалыг.

СЭКП-ниң сайзыраңгай социализмниң болбаазыраңгайлыг [illegible] делегей аренаазынга Советтер чуртунуң чорудуп турары тайбынның болгаш интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының [illegible] А. Куньял бедик-биле үнелээн.

Португалияда байдал дугайын ПКП-ның Чиңгине секретары чугаалаан. Апрель революциязының [illegible] португал улустуң [illegible] демократтыг [illegible] Тыва хоорайда [illegible] удурланыышкынга [illegible], АКШ-тан НАТО-дан [illegible] Португалияның [illegible] политиктиг [illegible] ПКП-ның X съездизиниң шиитпирлеринге даянгаш, португал коммунистер демократтыг шилилге алыышкын дээш — күш-ажыл кижилериниң ооң келген чугула эрге-ажыктары дээш, Апрель революциязының чаалап алганнарын камгалап арттырар дээш, чурттуң национал хамаарылгазы чок чоруу, тайбың болгаш бүгү улустар-биле кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылга дээш шудургу демиселди чорудуп турар. Португалияның НАТО-га киржилгезин калбартырынга, өске [illegible] болгаш агрессчи үүлгедиишкиннерге португал девискээрни бааза кылдыр ажыглаарынга ПКП шиитпирлиг удурланыр, ядролуг чепсекти португал девискээрге экеп тургузарын болгаш [illegible] болдурбас дээш туржуп турар.

К. У. Черненко португал коммунистерниң эрес-шудургу демисели-биле СЭКП-ниң эскерлиш чок эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп, оларга болгаш буянныг демиселинге чедиишкиннерни болурун күзээн.

Даштыкы удур массалыг шимчээшкинниң киржикчилери-биле, демократия дээш, боттарының чурттарының хамаарышпас чоруу болгаш бот-тургузуу дээш, неоколониализмге, расизмге болгаш фашизмге удур, албадаашкынның, кыжанышкыннарының болгаш халдап кириишкиннериниң империалистиг политиказынга удур демиселчилер-биле ийи партияның эп-сеткил каттыштырылгазын эштер К. У. Черненко биле А. Куньял бадыткаан.

Деп эргелиг, ийи талага ажыктыг совет-португал харылзааларны хөгжүдеринге, ССРЭ-ниң болгаш Португалияның улустарының аразынга найыралды кайгаптып, быжыглаарынга бүгү хемчегни идиг бээр деп СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның чүткүлү беседа үезинде илергейлеттинген.

СЭКП-ниң болгаш ПКП-ның аразында акы-дуңма найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының харылзааларын бедик-биле үнелээш, ужуражыышкынның киржикчилери марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң шылгаттынган принциптеринге үндезилээш, чаңгыс эвин быжыглаар болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазын калбартыр деп совет болгаш португал коммунистериниң шиитпирлиин бадыткаан.

Чүректиң хамнаазындан болган найыралдыг байдалынга эрткен ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев биле СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров киришкен.

(СЭТА).

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА—ШАЛЫПЧЫ 40 НЕДЕЛЯ!

Даарта, понедельникте, чээрбиги неделя эгелээр

Республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң, организацияларының, ажыл-агыйларының «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп девизтиг чарышты калбартыр дугайында эрткен чылдың төнчүзүнде үндүрген эгелээшкинин күш-ажылчы коллективтер изиг-биле деткээн. Даарта шалыпчы 20-ги неделя эгелээр.

«Шын» солун Совет Тываның юбилейинге уткуштур чарышты чорудуп турарын доктаамал чырыдып келген. Ол талазы-биле тускай планны тургусканы. Парлалгага үнүп турар болгаш үнер чүүлдер төөгү талазы-биле бо хире кыска хуусаада республиканың бүгү талалыг чедиишкиннерин чырыдары-биле чергелештир, ук байырлалга уткуштур алган хүлээлгелерин коллективтерниң, тус-тус ишчилерниң канчаар күүседип турарын, чедиишкиннерин, шиитпирлеттинмээн айтырыгларны көргүзүп келген болгаш көргүзер.

Бирги кварталда үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң пландан ажыр өзүлдези 5 хуу болганында, продукцияның бот-үнези немей дыка чиигээнинде, эрткен чылдың бирги кварталдаазындан хөй көдээ ажыл-агый продукциязын сатканында 50 чарыштың киржикчилериниң үлүг-хуузу аажок улуг. Ынчалза-даа ажылда чедиишкиннерин быжыглап, оону улам хөгжүдер ужурлуг бис. А четпестер бисте ам-даа эвээш эвес. Чарыш оду улам кыптыксын!

Солунуң бөгүнгү номериниң бирги, ийиги арыннарындан юбилейивиске тураскаатканы материалдарны номчуңар.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ БРИГАДА

Кызылдың хлеб заводунда Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Валентина Михайловна Масленникованың удурткан кондитер кылыглар цехиниң коллективи Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип, бо чылдың бирги кварталының түңнели-биле бүдүрүлгеде социалистиг чарышка тиилекчи деп санаткаш, заводтуң цехтер аразында шилчиир Кызыл тугун алган.

Кижи бүрүзү чай чок, ажыл кидин турда аңаа чеде бергеш, бригадир В. М. Масленниковадан оларның ажылының дугайында сонуургадым.

— Хоорайның хлеб заводунда хлеб, булочка болгаш кондитер кылып бүдүрер үш цех бар. Аравыста социалистиг чарыштыг ажылдап, оон түңнелдерин ай, квартал санында үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап-даа келген. Бистиң цех бирги кварталда тиилекчи деп санаткаш, заводтуң цехтер аразында шилчиир Кызыл тугун болгаш 50 рубль түңнүг акша-шаңналын алдывыс.

— Апрель айда канчаар ажылдаан силер?

— 77 тонна кондитер кылыглары бүдүрүп үндүрер тургаш, оңу 100 хуу боттандырдывыс. Майда планныг онаалдавысты харын-даа ажыр күүседир деп сорулгалыг бис —деп, бригадир Валентина Михайловна чугаалады.

Цехтиң участоктарында кижи бүрүзү бодунуң ажылын ылап билир. Чижээлээрге, комсомолчу Ольга Артомошкина (чурукта, солагай талазында). Ол маңаа дөрт чыл бурунгаар өөрешкичилеп келген. Бо үениң иштинде мурнакчы кондитерниң разряды өскен. Аныяк кондитер Кара-Кыс Самбылак бригадиринге, эш-өөрүнге кылган ажылының түңнели-биле мактадып турар апарган.

Хоочуң кондитерлер Алефтина Афанасьевна Богомазова, Валентина Михайловна Масленникова болгаш Б[illegible]. Херт[illegible] (чурукта, ортузунда) болгаш өскелерниң бүдүрүп үндүрген пряниктер болгаш кондитер кылыгларының [illegible].

В. КАРА-САЛ.
Авторнуң фотолары.

Дөрт айларда үлетпүр ажылының допчулалы

ЧАРЫШТЫҢ ЧОГААДЫКЧЫ КҮЖҮ-БИЛЕ

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-ажылчы коллективтери Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам калбарткаш, бо чылдың эрткен дөрт айларында чамдык багай эвес түңнелдерни чедип алган. Дөрт айларның күрүне планы кол-кол көргүзүглер талазы-биле хуусаадан эрте күүсеттинген. Продукция сайгарарының хемчээлиниң планы 103,8 хуу күүсеттинген, пландан ажыр бо үениң дургузунда 1,6 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. 47,7 миллион рубльдиң бараанныг продукциязы бүдүрттүнген, ол дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга 7,1 хуу хөй болгаш өзүлдениң планнаттынган темпизин бараык 5 катап ажып турар. Чыыр земтектиг продукцияны 518 муң рубльге бүдүрген, ол талазы-биле план 2,1 катап ажыр күүсеттинген. Дөрт айларда чоннуң херегleл барааннарын 25,9 миллион рубльге бүдүрүп, планын 107,9 хуу күүсеткен.

Хөмүр-даш казарының, дагдүгү, электри болгаш чылыг энергиязы, шой шуткуг, сонга блоктары, хөм идик, даараныглга кылыглары, эът, колбаса кылыглары, өмал саржаа, чалаң сүт продукциязы, далган, кондитер кылыглары, пиво, ээртпес суксуннар бүдүрериниң пландары күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы дөрт айларда күүсеттинген. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, бараанныг продукция бүдүрери 6,4 хуу өскен. Бараанныг продукция бүдүрериниң немей өзүлдезиниң 90,1 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күзели-биле чедип алдынган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпилери-биле айда ортумак ажыл төлевириниң аразында чогуур дениз[illegible] нииттизи-биле республикада тургустунган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,7 пункт мурнап өзүп турар. Бараанныг продукцияның бот-үнезиниң планы бирги кварталда күүсеттинген. Бараанныг продукцияның 1 рубль үнезинге чарыгдалдар планнаттынганы 103,11 көпеек тургаш, 100,2 көпеек кылдыр эвээжээн. Бот-үнениң эвээжээнинден камналга 977 муң рубль болган. Материалдыг чарыгдалдардан камналга 549 муң рубль четкен.

Планныг даалгаларны чедир болгаш ажыр күүсединге «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, сүт комбинадының, [illegible] фабриказының, [illegible]-Хемниң [illegible] ажыл-агыйының коллективтери улуг үлүүн киирген.

Ынчалзажок чамдык үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтериниң ажылында шыңгыы четпестер бар боор артпышаан. 7 бүдүрүлге продукция сайгарарының планын күүсетпээн, 507 муң рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Кероосинг хүлээлгелерни барымдаалаар болза, 769 муң рубльдиң продукциязы сайгарттынмаан. 13 бүдүрүлге бараанныг продукция бүдүрериниң хемчээлин чедирбээн. 700 дөрбелчин-метр эжик блоктарын, 174 тонна чугайны, 800 муң туүйбуну, 1,5 муң кубометр эптээр демир-бетонну, 3,6 муң кубометр керамзит-сайны, 10,8 муң рубль түңнүг мебельди, 111 тонна комбикормну, 179 тонна хлеб-булочка кылыгларын чедир бүдүрбээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 14 бүдүрүлге күүсетпээн, ооң харааzы-биле 298,1 муң рубльдиң продукциязы чедир бербээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планга немей 1 хуу өстүрер даалганы 24 бүдүрүлге күүсетпээн. 24 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң темпилерин ортумак шалың өзүлдезинден кудулаткан. Бараанныг продукцияның бот-үнезиниң чиигедериниң планын 15 бүдүрүлге күүсетпээн, а бот-үнени планга немей чартык хуу чиигедир дугайында хүлээлгелерин 31 бүдүрүлге күүсетпээн. Ындыг чижектиг хожудап турар бүдүрүлгелерниң санында «Тудуг кезектери» комбинат, «Шагонарттажстрой» трестиң үлетпүр-бүдүрүлгелер комбинады, алгы заводу, Чадаананың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары, Туранның мал пуктуzу кирип турар.

Хожудап турар бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, партия, хөй-нииити организациялары хожудаашкынны эптежип болбас чүүл кылдыр көрүп, ооң чылдагааннарын бүгү талалыг сайгарып, бүгү көргүзүглер талазы-биле планныг даалгаларны болгаш хүлээлгелерин күүсединге арга-курлавырларны мобилизастаар, хожудаашкынны ажып эртериниң хемчеглерин алыр хүлээлгелиг. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хүлээлгелер база ону негеп турар.

Допчулалды Статистика эргелелиниң специалистери белеткээн.

ДАГДЫНЫКЧЫЛАР СЛЁДУ

Дүүн Кызылга профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң организастааны республиканың дагдыныкчылар слёду болуп эрткен.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге дагдыныышкының ажылдыг ролюн бедидер дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат, профоблчөвүлелдиң даргазы **Ш. П. Куулар** аңаа кылган.

Кызылдың № 2 АТБ-зиниң слесары, ында дагдыныкчылар чөвүлелиниң даргазы **Н. Ильенко**, «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цехиниң улуг механиги **Э. Далаа**, Кызылдың № 6 школазының башкызы, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну **М. Ерминкина**, В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың руднигинде экскаватор машинизи **М. Ховалыг**, ВЛКСМ обкомунуң ийиги секретары **В. А. Кочергин** болгаш өскелер-даа слётка санал бергеннер.

Республиканың бүгү күш-ажылдың, дайынның хоочуннарынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга кыйгырыгны слёттуң киржикчилери хүлээп алган.

Республиканың дагдыныкчылар чөвүлелин слётка соңгаан.

Слёттуң киржикчилеринге Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** байыр чедирип, чуве чугаалаан болгаш [illegible] дагдыныкчыларга «Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы» деп хүндүлүг аттың дипломнарын тывыскаш, оларның [illegible] мооң соонда-даа чедиишкиннерин күзээн.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак слёттуң ажылынга киришкен.

М. Ш. Машпаадайны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база торуттунген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр СЭКП Тыва обкомунуң партия парлалгазының чериниң директору Максим Шарахоевич **Машпаадайны Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай. 1984 чылдың апрель 11.

«Шынның» болгаш радионуң каттышкан рейдизи

ЧЕТПЕСТЕРНИ ДАРЫЙ ЧАЙЛАДЫР, АЖЫЛДЫ ШАПКЫНЧЫДАР

«Бригада кереэзи — күш-ажылды организастаарының, коллективизмниң болгаш бот-боттарынга дузалажыр чоруунуң киижилдериниң дээштиг хевири». Ындыг доктуун хаалызында аскан делгем [illegible] кирип көөривиске, «Шын» солундан «бригада кереэзи» деп эгелиг чүүлдү үзе кескеш, база хананда аскап болду. Күш-ажылды организастаарының бо депшилгелиг аргазынче кайда-даа калбаа-биле кирип турар болганда, «Шамбалыг» совхозтуң хоочун тараажызы Шүүче Доржуоолдуң удурткан хову-трактор бригадазының кежигүннериниң чаартыкчы изиг күзелин деткиир херек.

— Бистиң бригадавысты ажылдың алыс түңнелин барымдаалап, төлевир алыр бот-орулга-чарылгалыг аргаже шилчидер дугайында чугааны совхозтуң дирекциязы, партком болгаш профком шагда-ла эгелээн. Ам-даа херек бүтпээн —деп бригадир чугаалады.

Бригаданың турар чери тараа өстүреринге дыка таарымчалыг кара хөрзүннүг арга-ыяштыг бедик эвес шаттар. Агаар-бойдустуң байдалы багай болган соолгу беш чылда бригаданың [illegible] тос центнер болган. Бригада кежигүннериниң чугаазындан алырга, харын ол тос центнер кезээ чаарынга шаптыктап турар. Дирекция ону эвээжедирин кызыдып турар. Ол хирезинде бо чылын планда көрдүнгени — гектардан-на 12,5 центнер!

Үе эрттип турар а [illegible] Инниип турганын ситтаир алырга, тарылганы май 11-де доозар турган. Тарылга май 3-тен эгелээн, оон бээр 2984 гектар черниң чүгле 630 гектарында үрезин чаштынган. Хуусаа эрткен. Бригадада беш К-100 бар. Оларның ужунуң моторлары үрелген. База бир К-700-түң [illegible] ындыг эрикл ажыл-агыйда чок, чүгле чоңдурар. Чоокта чаа септелгеден үнген бо күчүлүг тракторларның үрелгениниң чылдагааның Кызылдың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының шынар чок септээнинде дижип турар.

Техника үрелип турда, бригаданың техниктиг ажаалда кылыр машиназы база үрелген. А «Сельхозтехниканың» ындыг машиназы келбестээн. Беш ДТ-75 болгаш ийи Т-150 бар-даа болза, оларның кылыр ажылы база хөй. Бүрүнгү хүнге чедир тарылга мурнунуң ажылдап кылыышкыны безин бир муң гектар хире черге чорутпаан. Ук ажылдарны май [illegible] тураан.

Механизаторлар үрезинни шык хөрзүнге чаштырып алыр дээш кызымак ажылдап турар болду. Ынчалза-даа бар техниканың күжү-биле хонукта ийи чүс гектар чедир чаштырары берге. Күчүлүг тракторларны дарый ажылдатпас болза, ча[illegible] ай да доозары болдунмас. Тракторларның чаңгыс [illegible] биле ажылдап турары ажылдың бүдүрүкчүлүүн улам-на чавызадып турар. Ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан бир хуу бедиткенинден 5100 рубльди, продукцияның бот-үнезин чартык хуу чиигеткенинден 1500 рубльди камнап алыр дээн сорулга күүсеттинмес [illegible].

«Совет Тыва» совхозтуң хову-трактор бригадазында бир трактор үрелгеш үш хонган, бир трактор мотор солаан соонда бөгүн-даарта ажылдап эгелээр дээрзин бригадир Владимир Көкербенден дыңнадывыс. Ол хүн чеди К-700-түң ийизи ажылдаваан азы алдан гектар черге үрезин чедир чаштынмаан. Үрезинни чаңгыс машина сөөртүп турар. Үрезинни сеялкаларже хол-биле урып турар. Оон уламындан ажыл божум, тракторлар маңнажыр уунга таваржып турар. «Сельхозхимия» чемишчидилгелерни баш бүрүнгаар сөөртүп бербээн, ынчангаш баштайгы [illegible] черниң үрезиниң чемишчидилге чок чажар ужурга таваржыкан. Ам чемишчидилгени эккелген, ынчалза-даа ону чажар тускай машина чок. Күчүлүг К-700-терге чеди культиватор, тос плоскорез чедишпес. Оон уламындан ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап эвээш, чарыгдалдар хөй. Культиватор [illegible] Районнуң «Сельхозтехника» болгаш «Сельхозхимия» организацияларындан кереэлиг хүлээлгелерни күүседири негеттинип турар.

Совхозтуң кол инженерин [illegible] чорутпаан, партком секретары шөлээлеп турар, өске харысалгалыг удуртукчулар часкы тарылгаже [illegible] Оон уламындан агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралының материалдарын май онга чедир бригада кежигүннеринге кым-даа таныштырбаан. А турлагда ону көрүп алыр телевизор-даа, дыңнаптар радио-даа, номчуп алыр солун-даа чок. Кудук ажылдавас болганындан чунар-бажың хагдынган. Ижер суғну өскээртен хүнде үш катап бичии саваларга сөөртүп турар.

Рейд бригадазының кежигүннери «Тиилелге» совхозтуң тарылгага белеткелин болгаш тарылганы эгелеп турарын эки деп көрген. Мында үрезин хөрзүнге [illegible] де арыглаттынган болгаш хоранаттынган. Шөлде бир үнүш чок, дилиндектер шын кестинген. Шык базырыышкынны болгаш хөрзүнү [illegible] ажыл бедик шынарлыг [illegible].

Моңгуш Хүреш-оолдуң бот-орулга-чарылгалыг бригадазы дүүн үрезин чаштырып кирипкен. Бригада кереэзи-биле ажылдап турар бо коллективтиң кежигүннери бүрүзү кылыр ажылының хемчээлин, хуусаазын болгаш чүү хире төлевир алырын билир. [illegible] ге үнер чарыгдалдарны безин билир. Ындыг билиг — камналганың үндезини, курлавырларны тыварының болгаш долу ажыглаарының быразы. Бригаданың эрткен чылын бүдүрген бир центнер продукциязынга 3 рубль 95 көпеек азы республиканың ортумак деңнелинден үш катап эвээш акша чарыгдаан. Мында ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Совет Тываның юбилейинге чедир ам чээрби бир неделя арткан. Четпестерни дарый эдери, ажылды шалыпкын болгаш шынарлыг кылыры — байырлалга чедиишкиннг ужуражырының магадылалы.

Рейд бригадазы:
Ч. Багбыштай — «Шамбалыг» совхозтуң хову-трактор бригадазында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы. **Д. Ендан** — Тыва радионуң корреспондентизи. **К. Чооду** — «Шын» солуннуң корреспондентизи.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!». Эгелекчилерниң бо кыйгырыын Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи деткээн болгаш ук юбилейге тураскааткан чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың эрткен дөрт айларында алганы планныг даалгазын ооң кооператорлары чедиишкинниг боттандырган, эрткен чылдың түңнели-биле Респотребсоюзта чарышка бирги черни ээлээн. Ук коллективтиң чедиишкиннерин көргүскен бөлүк материалдарны силерниң кичээнгейиңерге бөгүн бараалгаттывыс.

СОВЕТ ТЫВА 40 ЧЫЛ

АНЫЯКТАР — ИДЕПКЕЙЛИГЛЕР

АЖЫЛЧЫН КООПЕРАЦИЯЗЫНЫҢ комсомол организациязында 30 кежигүн бактаап кирип турар. Олар ажылчын кооперациязының шупту магазин черинде ажылдап турарлар. Социалистиг чарыш ында калбарган. Бо чылдың эрткен дөрт айларының түңнели-биле № 2 магазинде Р. Байыр-оол, контора аппарадында Л. Санчай-оол, топ магазинде Л. Көк олар тиилекчи болуп үнгеннер.

Арыг-Үзүү суурда № 2 аъш-чем бараанарының магазининде комсомолчу-аныяктар коллективи ажылдап турар. Ооң эргелекчизи Л. Чернецкая ажылды билдилиг удуртуп турарындан ук коллектив планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседип, баштаар черниң шаңналын доктаамал чаалап ап келген. Апрельде чүңга 32 муң рубльдиң бараанарын садар тургаш, ук коллектив 33 муң кылдыр күүсеткен.

Л. СЕРЖИКБЕЙ,
комсомол эге организациязының секретары.

КИЖИНИ КҮШ-АЖЫЛ КААСТААР

СЭКП-НИҢ XXVI съездиниң база ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи шудургу ажылдап турар. Ооң бадыткалы — ажылчын кооперациязының коллективиниң сөөлгү чылдарда планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседип келгени болур.

Ол бирги беш чылдың үшкү чылында болгаш дөртку чылының эрткен дөрт айларында чүңга 3 миллион 600 муң рубльдиң бараанын сайгарар тургаш, ону 3 миллион 610 муң рубльге күүсеткен. Эрткен чылдың түңнели-биле Арыг-Үзүүнүң кооператорлары районнуң база республиканың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, шилчиир Кызыл туктарны чаалап ап келген.

Инчи коллективтиң чедиишкиннери түр-түр адырларының ажылындан хамаарыжыр дээрзи билдингир болгай. Бисте мурнакчы магазиннер хөй. Ылаңгыя күш-ажылды организастаарын экижидип, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап тургаш, садып алыкчыларның негелде-херекселдерин бүрүн хандырып, садыглаашкынның культуразын бедидип, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседип турар И. Күдер, Т. Байыр-оол, С. Оюн, Л. Чернецкая, В. Байырмаа оларның эргелекчилээн магазиннериниң чедиишкиннерге салыышкыны улуг. Ол ышкаш хлеб быжырыкчызы Александра Нүрзүт-оол, склад эргелекчизи Любовь Монгуш, бухгалтер Тамара Бораа оларның ажылы өскелерге үлегерлиг.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1983 ч.) Пленуму коллективтиң бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүлгениң сагылга-чурумун улам быжыглаарын даандырган. Ол даалганы күүседир. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш чамдык хемчеглерни ажылдап кылган, сорулгаларны салган бис.

Садыглаашкынны экижидер, бараан саарылгазының планын дең-дески күүседир, ажыл-агыйны эвес чорууктарны үндезини-биле чайладыр деп салган сорулгаларывыс багай эвес боттанып турар. Бо чылдың эрткен дөрт айының планныг онаалдалары чедиишкинниг күүсеттинген, бирги кварталдың түңнели-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң, райкүүскомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан бис. Ол ышкаш Тыва респотребсоюзтуң хереклекчилер кооперацияларының аразындан ниити черни [illegible].

Кооперацияның эт-хөреңгизин самчыгдаар, тоотчаглар, хумагалыг эвес болур чорууктарны бүрүн чайлаткан бис. Өре-ширелиг кижилер кооперацияда чок. Ол база улуг чедиишкин болур.

Күрүнениң, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар чорууктарны болдурбазының бир хевири — профилактика чорудулганың. Эш хуу судунуң, эки тура улусчу дружинаның ажыл-чорудулгазын доктаамал контрольга алыры, оларның ажылын идепкейжидери болур дээрзин бистиң практикавыс бадыткаан. Мурнуку чылдарда чурум үрээшкини болгулап турган. Чижээ, ажылындан озалдаар, азы оон эрте чоруур, садып алыкчыларга нарыкы хажыгай чорууп көргүзүптер таварылгалар бар чүве. Ону болдурган кижилер-биле администрация тускай чугаалажып, хөй-нити организацияларынче шилчидип келген бис. Эш-өөрүнүң шиитпирин деп чоптуг шиит[illegible].

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленуму кижизидилге ажылын күштелдирер талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Партияның ол шиитпирин удуртулга болдуруп, коллективке кижизидилге ажылын үениң негелдезин ёзугаар тургузар дээш бүгү-ле хемчеглерни ажылдап кылган бис. Ол бүгүнү ажылчын кооперацияның удуртукчулары, специалистери боттандырып чорудуп турар. Партияның политиказын пропагандалаар талазы-биле лекция, беседаларны улуг, биче коллективтерге олар чорудуп, политинформацияларны доктаамал эрттирип турар. Оон ангыда хана парлалгазы чүгле байырлал хүннеринде эвес, бодунуң доктааттынган үезинде үнүп турар.

Ажылчын кооперацияның баштаар черинде 7 кежигүн бар. Оларның хүлээлгелерин тус-тус хуваарган. Коллективте социалистиг чарышты садыг килдизиниң эргелекчизи М. А. Бабкина харыылап турар.

Кандыг-даа бүдүрүлгениң ажыл-ижи кадрлардан хамааржыр. «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының администрациязы ол ажылче база кичээнгейни угландырган. Чугула участоктарда коммунистер, комсомолчулар, бүдүрүлгениң мурнакчылары, күш-ажылдың хоочуннары хаара туттунган.

Аныяк кижи бүрүзүнүң чанында дагдыныкчы. Ынчангаш коллектив кежигүнү кижи бүрүзү хөй-ниитиниң контролунда.

Кадрларның билиг-мергежилин бедидер талазы-биле ажыл база чоруттунуп турар. Бо чылын 12 садыгжы, 4 хлеб быжырыкчызы болгаш өске-даа ажылчыннар [illegible] бедидер.

Ч. АЙЫР-САНАА,
«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар чериниң даргазы

БҮГҮ ТАЛА-БИЛЕ САЙГАРБЫШААН

ЧОННУҢ садыг хандырылгазында хаара туттунган кижилерге социалистиг чарыш улуг рольду ойнап турар. Чарыштың ажыктыы чаа, бедик деңнелге көдүрүлгени чугаалап болур. Чүге дээрге, ооң тиилелгелеринге чүгле планныг онаалдазын ажыр күүсеткеннерин эвес, шынарлыг ажылдаашкыннарны, садыглаашкынның культуразын бедиткеннерни санап турар апарганы болур.

СЭКП ТК-ның XXVI съездизи чурттуң экономиктиг хөгжүлдезинге социалистиг чарыштың ажык-дузазының дугайын айтып тура, чарыш дугайында хөй шуугаазынның херээ чок, ажыл-ишчи кижи бүрүзүнүң [illegible] киржилгези, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң бодунуң ажыл-херээн экижидер дээш сонуургалы анаа чугула болур дээрзин демдеглевишаан, миллион-миллион кижилерни хаара тудуп турар эгелээшкиннерниң ажык-дузазын айыткан.

Ынчангаш, күш-ажылчы коллективтерде профэвилел организациялары четпестерни чайладыр, чарышты күш-ажылдың сөөлгү түңнели-биле холбаар, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле тодаргай хемчеглерни администрация-биле кады боттандырып чорудар хүлээлгелиг.

Бистиң республикавыста Совет Тываның 40 чылынга уткуштур өскүп үнген янзы-бүрү эгелээшкиннерни «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының профэвилел комитеди ажыл-ишчилер ортузунга калбаа-биле пропагандалавышаан, күш-ажылга коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш социалистиг чарышты адыр бүрүзүнде калбартып турар. Ол биске багай эвес түңнелдерни бергенин дээрзин демдеглезе чогуур. Чижээ, 1983 чылда болгаш бо чылдың эрткен дөрт айларында ооң мурнунда чылдың ол үезинден 220 муң рубльдиң бараанын хөйнү саткан.

Бо чедиишкиннер бистиң республиканың садыг организацияларының аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп үнер арганы берген. Оон ангыда бистиң коллектививис «Найырал» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективи-биле социалистиг чарыштыг. Эрткен-даа чылын, бо чылдың эрткен айларында-даа бистер тиилекчи болуп үнүвүс.

Коллективте 115 кижи янзы-бүрү адырда ажылдап турар. Оларның аразында коммунистер-даа, комсомолчулар-даа бар. Социалистиг чарыштың дээштиг болурунга профэвилел комитединден ангыда өске-даа хөй-нити организацияларының салыышкыны улуг. Олар боттарының хуралдарынга күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле шыңгыы чугааны кылып турар.

Чылдың бир кварталы эртерге бүгү коллективтиң хуралы болуру чаңчыл апарган. Анаа эрткен кварталдың түңнелин үндүрер. Бо чылын болган хуралга үүрмектап садар бараан саарылгазының квартал планы 102 хуу күүсеттингенин демдеглээн бис. Магазиннер аразында социалистиг чарышка Ак-Туруг суурда аъш-чем бараанарының садыгжызы Н. Күдер, Арыг-Үзүүнде үлетпүр бараанарының магазининиң эргелекчизи Т. Комбуу, автомагазин садыгжылары С. Даваа, С. Даржай олар тиилекчи болганнар.

Чарыш түңнелин үндүрүп турар үеде бисте чугаа ажыл-херекчи байдалга эртер. Тиилекчи деп аттыг алыр коллективти бүгү талалыг сайгарып көөр бис. Планын күүсеткен-даа болза, күш-ажылдың бичии-даа [illegible] болдурган болза, анаа шаңналдыг черни тывыспас. Ол дугайында садыгжылар-даа, ажылчын кооперацияның өске-даа кежигүннери эки билир.

Чедиишкиннерге ара доктаавайн, чаалап алган туктарывысты салбас, чоннуң садыг хандырылгазын улам экижидер дээш улам шудургу ажылдавышаан, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур сорулга бистиң мурнувуста салдынган.

С. МЫЛДЫК,
профэвилел комитединиң даргазы.

ЧУРУКТАРДА: чарыш түңнелин үндүрүп турары (үстүнде); Арыг-Үзүүнде үлетпүр бараанарының магазиннериниң бирээзинде. (адаанда).

ХУУЧУЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ

ХУУЧУЛАР-БИЛЕ ажыл чорудар талазы-биле дузалал пунктузу деп хөй-нити организациязы «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязынга тургустунган-ла элээн каш чыл эрте берген. Бо үениң дургузунда ол бодунуң мурнунда салган сорулгазын чедиишкинниг күүседип келген. Суурнуң 1257 хамаатызы хуучу кежигүнүнге кирген.

Хуучулар кежигүнүнге кирер күзелдиг кижилер ажылчын кооперациязының конторазында дузалал пунктуга чедип келир. Ында, пунктунуң даргазында, хуучуларның эргелерин болгаш хүлээлгелерин айыткан дүрүм бар. Оон-биле таныжып ап болур. Ылаңгыя хуучулар кежигүнү кижиниң хүлээлгелерин дыка делгереңгей бижээн. Кежигүн кижи дадывырын доктаамал төлээр, хурал-суглаага олуржур болгаш кооперация-биле холбашкан айтырыгларны шиитпирлээринге, чон ортузунга суртаал ажылдарын чорударынга киржир, кооперацияның ажык-дузазының дугайында калбаа-биле пропагандалаар.

Дузалал пунктунуң кежигүннери үш кижи составтыг. Ооң даргазы бо одуругларның автору, кежигүннери — ажылчын кооперацияның кадрлар килдизиниң инспектору М. Шаңгыр-оол, башкы К. Д. Шалык олар.

Дузалал пунктузунда кооперация кежигүннериге хамаарышкан демдеглелдер кылып турар дептер база бар. Кымның кандыг хөй-ниитичи даалганы күүсеткенин, тывыстынган эрге ёзугаар кандыг ховар бараан садып алганын, кежигүн дадывырын кымнар төлээнин, база төлевээнин дээн ышкаш өске-даа демдеглелдерни ында кылып турар.

Дузалал пунктузундан аңгыда хуучу кежигүннери боттарының ниити хуралынга ревизия комиссиязын база соңгуп алыр. Олар кооперацияга хамаарыштыр бүгү-ле сак-хөө аймаан хынап турарлар. Бисте хөй-нити даалгазын идепкейлиг күүседип турар, ак сеткилдиг ажылдакчылар эвээш эвес. Оларның чижээнге үлетпүр бараанарының № 1 магазининде садыгжы Т. К. Кырлыг-Караны, харылзаа салбырының начальниги А. В. Чернышеваны адап көрейн. Ылаңгыя Анастасия Васильевна Чернышева 1966 чылдан бээр почтага ажылдап келген, ынчага чедир ол ажылында хевээр кижи. А хуучулар кежигүннери ону, идепкейлиг болурга, ревизия комиссиязының кежигүнүнге 1971 чылда-ла соңгаан, ам ооң даргазы.

Мурнуку чылдарда сак-хөө чурумнарының чамдык хажыдыышкыннары тургулаан. Кирген акшаны чамдык садыгжылар неделя-неделязы-биле дужаавайн баргылаар таварылгалар тургулаан. Анастасия Васильевна ревизия комиссиязынга ажылдай берген соонда байдал өскерилген. Кассага акша арттырып болбас дугайында дүрүм хажыдыышкыны чайлаттынган. Ам ындыг таварылгалар болбастаан дээш ол оожургаваан, хыналдаларны доктаамал эрттирип турар.

Бистиң коллектививис ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип турар. Ол чедиишкиннерге хуучуларның, оларның соңгуп ап турар хөй-ниитичи организацияларының кежигүннериниң идепкейлиг киржилгези деп сеткил ханышкын-биле демдеглеп болур.

Т. ТУГУЖЕКОВА,
ажылчын кооперациязының хуучулар-биле ажыл чорудар талазы-биле дузалал пунктузунуң даргазы.

ГРАФИК ЁЗУГААР

СОВХОЗТУҢ ажылчын кооперациязының автомагазин садыгжы чолаачыларының аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларынга Наталья Анатольевна Санчай-оол биле Байыр-оол Монгушович Дамчай-оол оларны бо-ла адаар.

Садыгжы өг-бүле график ёзугаар совхозтуң малчын коданнарынга садыглап бода чеде бээр. Олар совхозтуң Иштии-Хем салбырында малчыннарның, Чаш-Тал сүт-бараан фермазының ишчилериниң, «Ак-Туруг» совхозтуң төп салбырында малчыннарның, күзенчиг аалчылары. Садып алыкчылар-биле [illegible] эки. Наталья Анатольевна дептерлиг, [illegible] саанчыларның бараанга чагыглары ында. Дараазында кээрде чагыгларны ол ёзугаар экээрин бодаар. Ол бараан складта бо дээрезинде чок болза, ону өскези-биле солаар, садып алыкчыга сүмелээр чаңчылдыг. Кодээ ишчилерниң херектелин олар кончуг эки билирлер. Автомагазинге ажылдааш үр болбаза-даа, кызымаа-биле садып алыкчыларның бүзүрелин чедип алганнар. Натальяа Анатольевнаның автомагазини кирүт кээр эвес, [illegible].

Садыгжылар хууда планныг онаалдазын эки күүседип турар. Бо чылдың бирги кварталының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 103,5 хуу күүсеткен, апрельдиң чедиишкинниг боттанган. Көрдүнген план ажыр күүсеттинген. Ажылчын кооперациязында «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыг-биле калбарган социалистиг чарышка бүдүрүлгечи багай эвес көргүзүглерлиг киржип турарлар.

С. СОТНАМ.

ДҮШТЕКИ ЧАПСАРДА

АЖЫЛЧЫН КООПЕРАЦИЯЗЫНЫҢ баштаар [illegible] кирип келиривиске, шыпшык-на чүве. Чамдык өрээлдерниң эжиин тыртып [illegible] вус, [illegible]. Шакты көрген, дүштеки чапсар чаа [illegible] чаңгыс-даа кижиниң ында чогу на[illegible].

Конторанының коридорунда азып каан социалистиг хүлээлгелерни, дужааалдарны, «улуг-каралап» эгелеп чорувуста «Кызыл-булуң» деп каан өрээлдең ындыкы [illegible] ажыттынганы дыңналды. Дыңзыг базымнар дагжаан соонда, бежен хар чаа [illegible] чорууру хире кылдыр [illegible], улуг эвес дурт-сынныг, [illegible] кижи кирип келди. Ол черниң ажылдакчызы хевирлиг, эки контора кирип келген болгаш арай [illegible] берген тур бис.

— Чүнү кайгап чор силер, дүштеки [illegible] дүъш шагында? — деп, ол бистен [illegible] айтырды, ам харын [illegible] дүъш[illegible] тыныш [illegible] соңгуп, келген [illegible] чугаалады.

— Эртежик-тир. Даргалар чаа чоруптулар. Дүъш шагында бо черни [illegible] «кабинедимге» бараалыңар. Анаа кежек манап олуруңарда уе шагы чедип кээр оң. Барык бүдүн шак хире кайгап кылаштаашып турар силер — дээш, ол кижи бисти чалады.

Эжикти шоочалап [illegible] соонда ол бисти кызыл-булуңнуң ындыы талазында эжиктеп үндүргеш, контора хериминиң иштинде чаңгыс каът ак бажыңче эдерти берди. Соондан базыптывыс.

— «Кабинет» дээн чүвем кочегарка-дыр ийин — деп, чаа таныжыышывыс кижи хоорей чор. — Анаа кежек олуруңар, ажырбас.

Ол сестерни [illegible] ээм эскет чок кылдыр ап кын дырыштырды. Мен аңгадай бердим. Кочегарка дээрге, долгандыр хөмүр-даш, шлак, ооң бузу, хүлүзүн-на шыва... кижи сагыжынга кирер.

Ам кайгаар, оруук ара дежир ззэр эвес, «дувураан бот» дипкеш базыптывыс. Чаа таныжыышывыс шоочалап эжикти ажыдыпты, кирдивис. Ортузунда ийи котёл салып каан дыка делгем өрээл. Шалазының арыг-силии медээжок, харын-даа чамдык чударгай кижилерниң бажыңындан безин ус чок дээре. Эжиктиң оң талазында чүнар өрээл, бетинде хол чуп аар чер, а ындында — дүш.

Чаа таныжывыс бисти ол ийи котёлдуң чаны-биле эдертнеш, ындыкы өрээлче чалады. Бичежек өрээл. Диван салып каан. Шкаф ышкаш чүвени ажыдыптарга, [illegible] телевизор тур. Ажыл [illegible]. Бир-ле кино көргүзүп тур.

Бистер ында чүнү көргүзүп турарын-даа сонуургавайн кочегарка иштин магадап тур бис. Одакчы таныыл бистиң сонуургалывысты эскерип кааш, каттырды.

— Чамдык улус мону «кочегарка» дивес «кабинет» диир болгай — деп, ол уламчылады. — Ажылчын кижиге таарымчалыг байдалды тургузуп [illegible] херечиан бо-дур ийин. Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл оон демдеглээр деп турар Тывавыска ол байырлал шынап-ла төөгүлүг. Хөй-хөй нацияларның база биче улустарның өг-бүлезинге киргеш, оларның акы-дуңма дузазы-биле чедип алган чедиишкиннерни карак-биле көрген кижи дыкала ханы медерел билир дир ийин.

Ол кежек ыттавайн барды. Телевизорун өске программаже [illegible] дамчыдыптаны көрүп олур бис. «Кабинеттиң» ээзи турган, ийиг сүүнүп бажыныкынын көрүп кааш келирге, ам-на таныштывыс.

Ону Ойдуп Донгакович Допчаа дээр болду. Күш-ажылдың хоочуну, Арыг-Үзүү суурда база [illegible] кижилерниң бирээзи.

О. Допчаа ол суурга [illegible] чурттаары-биле 1953 [illegible] да келген. Ынчан Бо[illegible] Арыг биле Алаак аразында совхоз конторазы, [illegible] тургустунган суур турган. Арыг-Үзүү деп ат оон укталган. Дөртен-не хире бажың. Оларның аразында совхоз конторазы, ажылчын кооперациязы, ыяш ажыл-агый чери, школа, чаңгыс магазин. Албан черлери колдуунда-ла, ол. Өскелери чуртталга бажыңнары. Ооң ындыы чарыынга «кидис хоорай». Магазининге хөй бараан чок, пөс аймаа-ла бар турган.

Ойдуп Донгакович ынчан тудугжулап кирген. Суурну хөгжүдер, улгаттырар херекке салыышкынын ол кии[illegible] деп шиитпирлээн...

Алыс шевер О. Допчаа тудугжу мергежилге аныяктарны өөредип, боду анаа улуг күзел-соруу-биле киржип турда, үе-даа билдиртпейн эртип-ле турган. Ооң-биле кады Арыг-Үзүү база өзүп орган. Чаа туттунган бажыңнар немежип, суурну [illegible] ай кирген.

Совет Тываның амыдыралы чаңгыс черге турбаан. Допчаа баштаан тудугжулар ийи каът тудугларже чоорту кирген. Совхозтуң ийи каът конторазы көстүп келген, оон ийи каът школа, ажылчыннар ийи каът Культура бажыңныг апарган... Чаңгыс чижээ — бо кочегарка база. Ол тудуглар ам суурну каастап турар, амыдыралдың хүн бүрү чаартынып орарын бадыткап турар.

Үе билдиртпейн эрте берген. Дүъш шагы доосту берген болду. Байырлашкаш, үнүптүвүс. Ойдуп Донгакович бисти эжик аксынга чедир үдеди. Хөйнү көрген хоочун чазык хүлүмзүрдү...

— Ажылчын кооперациязының [illegible] планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге одакчылар база улуг рольдуг — деп ооң баштаар чериниң даргазы Ч. К. Айыр-Санаа чугаалады. — Бир эвес олар от салбас болза, конторага, магазинге ажылдаары берге болгай. Ындыг эскертинмес мергежилдиң кижилерин социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп тура, база демдеглеп турар бис. Ам чаа дүшканыңар О. Д. Допчаа [illegible] чарыштың тиилекчилериниң бирээзи кижи.

Д. ЧЫДЫМ.

Бо арынны «Шынның» корреспондентилери Д. ЧЫДЫМ биле В. КАРА-САЛ белеткээннер.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННЕР БОЛГАШ «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДАР-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 110 «Шында»).

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Дамдыновна **Мартаа** — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Людмила Кассыл-ооловна **Монгуш** — Сүт-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Валентина Алдан-ооловна **Ховалыг** — Кара-Чыраа суурда уруглар садының кижизидикчи башкызы.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Марта Ооржаковна **Бан-Кара** — Сүт-Хөл ортумак школазының башкызы.

Зоя Эртинеевна **Лопсан** — райпо столоваязының повары.

Клара Даржаевна **Монгуш** — Кара-Чыраа суурда ясли-садтың нянязы.

Ольга Херел-ооловна **Ондар** — Бажын-Алаак ортумак школазының техажылчыны.

Валентина Даапы-Белековна **Ооржак** — Сүт-Хөл ортумак школазының ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Карамаа Күжүгет-оловна [illegible] **Агбаан** — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Наянмаа Дамчаайовна **Өдекпен** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Чоодуевна **Базыр-оол** — О. Шынаа ортумак школазының башкызы.

Александра Донгураковна **Бумба** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Самдановна **Дандар** — районнуң төп эмнелгезиниң улуг эмчи сестразы.

Светлана Орловна **Донмит** — «О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Майя Чоодуевна **Кызыл-оол** — Белдир-Арыг суурда өг-бүле ээзи.

Алдын-кыс Казанцевовна **Натпит-оол** — «О. Шынаа» совхозтуң ясли-садының повары.

Мария Аракчаевна **Оюн** — күрстрахтың район инспекциязының агентизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай
1984 чылдың апрель 25.

ШЫНАР АТТЕСТАЦИЯЗЫ: чаа үе-чада

Бо чылдың июльдан эгелеп үлетпүр продукциязының аттестастаарының чаа чуруму күштүг болуп кирер. Ону Күрстандарт, Эртем болгаш техника талазы-биле күркомитет, эвилелдиң Күрпланы болгаш Күрбүдүжүлгези бадылаан. Ол документини тайылбырлап бээрин СЭТА-ның корреспондентизи **ССРЭ-ниң Стандарттар талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы В. Кипаренкодан** диләән.

— Продукцияның шынарын аттестастаары дээрге бистиң үлетпүрге чаа чүүл эвес деп, ол чугаалаан. Ону он беш чыл мурнунда киирген. Үе болгаш амыдырал ону улам сайзыраңгайжыдып келген, ёзулуг үнелиг болгаш чугула чүүлдер артып калган. Аттестация дээрге күрүне хемчээлинге продукцияның шынарын үнелээриниң кара чаңы, ону таарыштынган болгаш бүгү байдалдарда таарзыр хевири болур.

Ынчалза-даа аттестация кылырының чуруму дыка өскерттир, ону «Улус ажыл-агыйынга эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң талазы-биле хемчеглер» дугайында доктаалда айыттынган СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң негелделеринге дүүштүрер ужурга таварышкан. Ол доктаал оң чүүлдарның санынга кирер. Ында улус ажыл-агыйының сайзыраңгайжыдарының темпилеринге болгаш хемчээлдеринге үндезин чаа негелделер болгаш сорулганы чедип алырының аргалары айыттынган.

Партия Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң чазаа үлетпүр продукциязын шынарның ийи категориязы-биле — дээди болгаш бирги — аттестастаары чугула деп көрген. Амгы үеде шынарның үш категориязы — дээди, бирги болгаш ийиги — бар болгай. Ынчаар аңгылаарын доктаадып тура, Күрстандарт болгаш ажыл-агый эргелеп башкарылгазының органнары ындыг арга-биле күрүнениң Шынар демдээнге төлептиг эки кылыгларны тодарадыры-биле чергелештир бүдүрүлгеден дүжүрер азы чаарты кылыр эргижирээн чүүлдерин аңгылаар сорулганы салган турган. Херекти ынчаар органиастааны ам-даа чигзиниг болдурбайн турар. Ынчалза-даа техниктиг хожудаңгай чорууң көргүзүксээрлер эвээш болган. Ооң түңнелинде, отчётта көргүзүглерден алырга, бисте шынарның ийиги категориязының кылыглары чок болуп турар, а херек кырында ындыг эвес дээрзи билдингир болгай.

Июльдан эгелеп шынарның ийи категориязын киирер-дир. Бир эвес продукция аттестация эртпээн болза, ону бүдүрерин соксадыр. Чаа дүрүм ындыг. Ынчалза-даа бир немелде бар. ССРЭ-ниң Күрпланынга, ЭТКК-биле дугурушканын ёзугаар, ындыг продукцияны ийи чыл иштинде үндүрерин чөпшээрээр эргени берген. Ол чорук үндүрүп турар техниканы чаартырының темпизин дүргедедиринге дыка салдарлыг болур деп, специалистер санап турар.

— Шынарның ийиги категориязының продукциязы амгы үеде кайнаар чидип турарыл ынчаш? Отчёттуг көргүзүглерден алырга, ол нийти бүдүрүлге хемчээлиниң чүгле 0,3 хуузу болуп турар ышкажыл?

— Эргижирээн кылыглар[illegible] негелделеринге база херглекчилерге таарзыр болуп ххула бээриниң аргазы билдингир. Бир эвес дээди категорияны алыры-биле киирип турар кылыгларның шынарын күрүне комиссиязы тодарадып турар болза, бирги категориязынга хамааржырын тодарадырынга ведомство комиссиязының шиитпири-ле четчир. Комиссия кежигүнүнге чалатканнар ук продукцияны шынарның ийиги категориязынга киирер-дир деп шиитпирлеп каар болза, ооң чүү болурун тергиин эки билирлер. Мындыг таварылгада ведомствонуң эрге-ажыы колдуунда үргүлчү тиилеп үнер. Чогум-на харын ынчангаш ам күрүне комиссияларын тургузарынче, шиитпирлер хүлээп алырының байдалынче онзагай кичээнгейни угландырар.

Чаа чуруму ёзугаар күрүнениң аттестация комиссиязының составын продукцияны бүдүрүп турар министерство тургузар. Ынчалза-даа ооң даргазы кол хереглекчи министерствонуң төлээзи, а чамдык таварылгаларда — ЭТКК-ның төлээлекчизи болур. Бир эвес бадылаттынган составтың 75-тен эвээш эвес хуузу ол дээш бадылаан болза, комиссияның шиитпири күштүг болур, ук составта чагыкчы министерствонуң (кол хереглекчиниң), ЭТКК-ның, Күрстандарттың база ындыг кылыгларны бүдүрүп турар кол министерствонуң төлээлекчилери база бадылаан болза.

— **Аттестацияга кандыг продукцияны киирерил?**

— Аттестация дээрге шынарны күрүне [illegible] контрольдаары-дыр. Ынчангаш ону бүгү-ле кылыгларга эрттирери чогумчалыг эвес. Харын-даа, ооң эртиеш, Күрстандарт болгаш үлетпүр министерстволары аттестастаар ужурлуг продукцияның [illegible] дыка [illegible]рар деп [illegible] турар. Бир шагда [illegible] бараанның аттестастаарын соксаткан Чижээ Москвага азы Саратовка [illegible] «Любительская» колбаса ындыг-ла ылгал чок. Ол чүгле доктааткан рецептиге дүүшкен турар ужурлуг.

А бүдүрүлге-техниктиг болгаш культурлуг-амыдырал бараанналы, хереглелдиң барааннарының хөй кезии — өске херек. Оларны болбаазыраңгайжыдарының аргалары — эдилелиниң үрү, иделгелдиги, энергия азы материал чарыгдаарын эвээжедири — колдуунда-ла кызыгаар чок деп болур. Ол арганы бүдүрүлгеге эртемденнерниң [illegible] чаа чогаадыглар, материалдар, технологиялар, ажылдың чаа чепсек-херекселдери берип турар.

Бир эвес продукцияны Шынар демдээнге киирип турар болза, комиссияларга ону шылгап көргениниң материалдарын киирер. Адырларның хөй кезиинде күршылгалданың албаны чаа-ла тургустунуп турар. Ынчалза-даа ам безин чуртта ол талазы-биле 160 кол организациялар бар. Оларның контролюнда продукцияның 6 000 ажыг бөлүктери туруп турар. Кедизинде баргаш ада-чурт машиналарын даштыкы эң эки ындыг машиналар-биле дөмейлештирип шылгаарын көрүп турар.

Пылесос азы токарь станогунга дижик, аттестацияның дээди марказын алыр дээн заводтар оларны ССРЭ-ниң УАЧД-ге делгээр ужурлуг. Ынчалза-даа чогум кайы кылыгларны көргүзерин ЭТКК шиитпирлээр. Шынарның дээди категориязын алырынга ССРЭ-ниң кол делгелге комиссиязының эки деп көрген түңнел сөзү албан херек. Бо дээрге принципиалдыг чаа чүүл-дүр. Ынчангаш ону Шынар демдээнче орукка моондак деп санавас ужурлуг. Улус ажыл-агыйының эң эки техниктиг чедиишкиннерин, эң эки хереглел бараанналын делгеп көргүссүн дээш-ле ук делгелгени тургускан болгай.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

⊙ **БЕРЛИН**

Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы биле Португал компартия боо-чепсектерин эндере бүдүрер чоруктуң халбарыышкынын ара доктаадыр болгаш чепсегленнишкинни дүжүрериниче база [illegible]кынче эргилдени [illegible] дээш тайбыңга хандыкшылдыг өске-даа күштер-биле кады күженишкиннерин идепкейжидер шиитпирлиг долу тура-соруктуглар. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Герман Аксен биле Португал компартияның ТК-зының Политкомиссиязының кежигүнүнге кандидат Антониу Лопиштиң Берлинге болган ужуражыышкынының үезинде ол дугайын медеглээн. Амгы үеде кол сорулга чүл дээрге, агрессиве империалистиг бөлүктерниң, хамааты мурнунда АКШ-тың, чорудуп турары удурланыыштыр туржурунуң болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрериниң политиказының түңнелинде тыптып келген ядролуг халаптың айыылын болдурбазы болур деп олар чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглээн.

⊙ **ГАВАНА**

Немец фашизмниң ашкан Тиилелгениң 40 чыл оюнга тураскаал кылдыр агитас-пропагандачы калбак кампанияны республикага эрттирер дугайында шиитпирни Кубаның Компартиязының ТК-зының секретариады хүлээп алган. Кампанияның кол сорулгазы — гитлерин эжелелдеп Европаның улустарын хостаарынга Совет Эвилелиниң шиитпирлиг ролюн көргүзери, үшкү рейхке эжелеттирген турган чурттарга удурланыышкын шимчээшкинин организастаарынга коммунистерниң ажылчорудулгазының бирги черлелиг ужур-дузазын демдеглээри фашизмге удур бүгү демиселчилерни болур-чогуу-биле тураскаап ёзулаары болур деп. Кубаның Компартиязының ТК-зының Революстуг угланыышкын килдизиниң эргелекчизи Педро [illegible] медеглээн.

⊙ **ПАРИЖ**

Дайынга удур «Чүстүң кыйгырыы» дээр бурганныг француз шимчээшкин тайбың талалакчыларының улусчу массалыг чыскаалын октябрь 18-те Парижке эрттирериниче кыйгырган. Ийи чыл мурнунда бо шимчээшкинни тургускан политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү [illegible] чаа [illegible] ужуражыышкынының үезинде ол дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чыскаал эрттирериниң шилип алдынган хүнүн КНО-нуң инициативазын ёзугаар чепсегленнишкинни дүжүрериниң хөделиишкиннер неделязын бүгү делегейге октябрь 20-ден 28-ке чедир эрттирер дээнинге калсырлаштырган.

⊙ **ВЕНА**

Удурланыышкын демиселчилериниң делегей федерациязы (ФИР) боо-чепсектерни эндере бүдүрер чоруктуң чаа айыылдыг үе-чадаже шилчип кирерингe удур улам идепкейлиг туржурунуң мыгынай эргежок чугулазын онзалап демдеглээн. Делегей байдалын кадыкшыдарының болгаш дайын кыжаныын бичеледириниң эргеажыктарынга таарыштыр тодаргай базымнарны кылырын федерация саналдап турар деп. ФИР-ниң чиигине секретары А. Лоттуң ол организацияның [illegible] [illegible] медеглелинде чугаалаан.

[illegible] тайбың [illegible] чорааннар. [illegible] коммунистер делегей байдалының баксыраанынга, ортумак ыраккшылдың чаа американ ядролуг ракеталарын Барыын Европада сайгарып тургузуп турарынга ханы сагыш-сыралын илергейлевишаан, тайбыңны быжыг[illegible] хемчеглерин алырын негеп турар. [illegible] делегей [illegible] тайбың [illegible] дүжүрериниң демиселдиг моон соңгаар-даа келир үениң салгакчыларының мурнунга [illegible] деп, А. Лотта айыткан.

⊙ **ЛИМА**

Социалистиг интернационалдың Латин Америка болгаш Кариб бассейн чурттарының айтырыгларының талазы-биле комитединиң хуралы Каттышкан Штаттарның агрессиве политиказын чаңгыс эп-сеткилдиг буруудаан. Ооң киржикчилери — Социнтернниң кежигүннери 30 партияның төлээлекчилери ол мишээн чамдык чурттарның хайгаараачылар кылдыр чалаттырган күрүне болгаш политиктиг [illegible] түңнел декларацияны чүгаалаан деп Латин-америк улустарның салым-чолун кара турамында аажылаар дээр АКШ-тың чүткүлүн ол документиде сойгалап көргүскен.

Никарагуаның порттарын миналаар талазы-биле төп тагнылды эргелелиниң кем-буруулуг үүлгедиишкиннериниң түңнелинде даштыкы-даа судноларга киирип турар каш-даа судноларга чарылганынга комитет [illegible] сомосачы [illegible] бүгү хемчег-биле деткип турары. Латин Американың девискээринде хоралакчы терроризм ажылчорудулгазын күштелдерге-биле холбаштыр АКШ-ка удур херек көдүрер дугайында Никарагуаның чагыызын негелдезин Гаагага [illegible] Демократтыг судунуң [illegible] бүгү [illegible] Вашингтонну буруу[illegible].

Документиде айтып турган [illegible] Гренаданы милитаристап турары. Сальвадорга [illegible] АКШ-тың соксаал чок холгаарлажылдары. Латин Американың [illegible] бөлүп турар. Конституцияда айыттынган хостаалгалар болгаш маадыралдар шуут-ла чок байдалга эртиен «президент соңгулдаларын» дилээр чүве Сальвадорнуң айтырыгларын шиитпирлеп шыдавас деп, декларацияда демдеглээн. **Сальвадорда** кризисти шиитпирлээриниң ара чаңгыс аргазы патриоттуг күштерниң саналдаазы бүгү талаларның киржилгезибиле чугаалажылгаларны эрттирери болуп турар.

Америк шериглерни Гренададан, Гондурастан деңгерлерин [illegible] Төп Америкага сайзыраңгай чедип келир таалал-биле «Контадор бөлүүнүң» күженишкиннерин деткээн.

Диктаторлуг дерзии ёлучаргуннарга удур демиселдеп турар Чилиниң, Парагвайның, Гватемаланың база Латин Американың болгаш Кариб бассейниниң өске-даа чурттарының улустары-биле эп-сетиглиг каттыштырылгазының дугайын делегаттар медеглээн.

(СЭТА).

Лиссабон — Португалияның найысылалы, чурттуң Атлантика океанның чоогунда. Тежу хемниң эриинде. кол порту болгаш садыг-үлетпүр төвү ЧУРУКТА: Лиссабоннуң төп шөлдериниң бирээзинде.

О ПЕТРОВАНЫН фотозу. (СЭТА).

АМ ДҮРГЕН ХЕМЧЕГЛЕР ХЕРЕК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Васильев). Делегейде байдал дүшкүрлениишкини уламчылавышаан болгаш ол айыылдыг байдалды чок кылыр [illegible]. Ядролуг боо-чепсектерни эндере бүдүрерин чок [illegible] дүрген хемчеглерни эгелээр [illegible] чугула. КНО-нуң чепсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле комиссиязының ында иштип турар сессиязында нийти саналдашкыннар киржикчилериниң аажок хөй нуруузу шак ындыг байдалды барымдаалап турар.

Делегей ныгыйберге чедир таварыы берген деп, Индияның төлээлекчизи С. Кумади чугаалаан. Дайын кыжанныы херлээлеп орар. Ядролуг боо-чепсекти дүжүрериниң болгаш ядролуг дайынны болдурбазының айтырыгларын шиитпирлээрин эң чугулалап көөр ужурлуг. Ядролуг артык күштү чедип алыр дээр дерзии оралдажыышкыннарны чок кылыр дээш бүгү чүүлдерни кылыры эргежок чугула. Ядролуг чепсекти улам ылгай немей өстүрери делегей байдалының улам дүвүрезинге чедирер.

Ядролуг дайынны болдурбас талазы-биле тодаргай хемчеглерже бирги ээлчегде [illegible] тала [illegible] дээрини [illegible] демдеглеп турар. Ооң-биле холбаштыр Мексиканың төлээлекчизи А. Гарсиа Роблес ядролуг чепсекти немей өстүрбейн [illegible] ядролуг [illegible] политиктиг хемчеглер дугайын [illegible] чугаалажылгазын [illegible] уламчылаары [illegible] киржикчилериниң ажыдыышкыннар чугулазын айыткан. Кипрниң төлээлекчизи З. Россидистиң чугаалааны ёзугаар алырга, тиилекчи турбас, харын бүгү кижи төрелгетенни чок кылган туруп болур ядролуг дайынга белетенип уламчылавышаан. Бир эвес чепсегленнишкинни дүжүрериниң талазынга дүрген хемчеглерни албас болза, боо-чепсектерни эндере бүдүрер [illegible] контрольдан үнеринге кыдыын келген деп, ол демдеглээн.

Делегей байдалының чиндиглениишкини дээш хоорт харыысалгаа Американың Каттышкан Штаттарынга болгаш ооң НАТО-ну эвилелчилеринге онаажыр деп, саналдаашкынның хөй-хөй киржикчилери айтып турар. Делегей байдалының дорайтааштанылышкыны чылдагаанында империалистиг бөлүктерниң агрессиве политиказында болуп турар деп, социалистиг Вьетнамның төлээлекчизи Ле Ким Чанг медеглээн. Шериг талазы-биле тергиидегей күштүг турарынче чүткүл салбышааны, АКШ-тың амгы администрациязы шериг күжүн ажыглаарынга болгаш өске күрүнелерниң херектеринге хөндүрзүнерге иделгел салып турар. Бистиң төрелгетенниң [illegible] Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринде [illegible] турушкуну айыыл чок чуртка немей [illegible] тургускан деп, польша делегат Р. Навроцкий сагындырып чугаалаан.

⊙

Малайзияның бо чааны, бодунуң 15 хары ышкаш, база берге байдалга таварыш берген. Кылымал суг хөөлбээниң суглары девискээрни хөме апканының түңнелинде тургустунган улуг эвес ортулукта ыяштар аразынга ол чыдыпкан.

Чаа электростанцияны ажыглалга кииргениниң түңнелинде чааннарны чаа девисксээрлерже көжүрер сорулганы шиитпирлээр ужур эрге-чагыргаларга таварышкан.

ЧУРУКТА: удуртуган чаанны өгерьлерниң тускай командазы дузаламчы көдүрерин оралдажып тур.

АП—СЭТА-ның телефотозу.

⊙

ФАМ ВАН ДОНГТУҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вьетнам-кыдат кызыгаарда байдал улам-на нарын болуп турар. Кыдат тала вьетнам девискээрже удаа-дараа шургуп, кызыгаарны үрээп турар деп. Вьетнам Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фам Ван Донг америк «Ньюсуик» журналга берген интервьюзунга медеглээн.

Вьетнам-кыдат харылзааларның амгы үеде чидиглелгени таварылга эвес деп, ол демдеглээн. АСЕАН кү[illegible] [illegible] болгаш Индий-Кыдат чурттарының аразынга [illegible] чугаалажыышкыннар чорударының аргазын Пекин [illegible] турар. Пол Поттуң дээрбечилери Пекиниң эрге-чагыргалары барымдаа-биле деткип турар. Мы чалдажок Кампучияның [illegible] [illegible] дээрбечилерге [illegible] [illegible]ыыннары сөөлгү үеде таварыштырган. АКШ-тың президентизи Рейган кажан Пекинге кээп чораан үеде кыдат эрге-чагыргалар Вьетнам Социалистиг Республикага удур чепсектиг онуук ченгээлерин дыка күштелдирип турган.

Тайбыңга ынак политиказы Вьетнам чайгылдыы чок [illegible] кыдыннар [illegible] тайбың чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээринге белени илергейлеп турар деп. ВСР-ниң чазааның баштыңы медеглээн.

Афганистанның Даштыкы херектер министерствозунуң медеглели

КАБУЛ. (СЭТА). Японияның премьер-министри Накасонэ чоокта чаа Пакистанга барып, Пешавар районунда афган контрреволюцияның лагерин көрүп чораанынга холбаштыр Афганистан Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу медеглел кылган. Японияның премьер-министриниң ынаар барып чорааның сорулгазы — революстуг Афганистанга удур хөделиишкиннерже афган контрреволюцияны күткүүрү. Пакистанның удуртукчуларының милитаристиг чүткүлдерин деткиири болган деп, медеглелде демдеглээн. Накасонэ «буянныг дузаламчы» дээш, контрреволюстуг афган дээрбечилерге 18 миллион долларны немей берген. Вашингтон болгаш Пекин Афганистанга удур сулчээге Японияны киириштирерин шагда-ла оралдажып келген. Катап тургустунган япон милитаризмни Азияга болгаш Оожум океан районунга империализмниң шериг-политиктиг сорулгаларын боттандырарынга ажыглап турар-дыр деп, АДР-ның Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелинде айыткан. Накасонэниң Пакистанга барып чорааны, Афганистан Демократтыг Республикага удур чарлаттынмаан дайынга Японияның киржилгезин калбартканы бо дугайын тодаргай херечилеп турар.

Каттышкан Нациялар Организациязының кежигүнү Афганистанга удур чарлаттынмаан дайынга Японияның киржилгези, афган контрреволюцияга ооң шериг дузаламчызы КНО-нуң Уставын каржызы-биле үреп турар. Япония АДР-биле дипломаттыг харылзаалыг, ынчалзажок революстуг Афганистанга удур сулчээге калбаа-биле киржип эгелээн. Афганистанга удур япон чазактың ол хөделиишкиннерин АДР-ниң Даштыкы херектер министерствозу шыңгыы буруу шапкан.

УДУРЛАНЫЫШКЫННАРНЫ ХЕРЕККЕ АЛБААН

КАНБЕРРА. (СЭТА). Оожум океанның мурнуу кезээнде чурттарның улустарының хөй санныг удурланыышкынын Франция херекке албаан болгаш ядролуг чепсектиң залчеглиг шенелдезин Мурурова деп төгериг ортулукка май 10-да база катап кылган. Бо удаада 20 килотонна күчүлүг чазылдырыышкынны кылганын Чаа Зеландияның эртемденнери санап көрген.

Франция 1966 чылдан бээр ол ортулукка 98 удаа ядролуг чазылдырыышкыннарны кылган. Ортулук херек кырында бүрүн бузулган. Ынчангаш ядролуг чазылдырыышкын кылыр черни французтар солуур деп турар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин кылган черлерниң бүгү девискээри радиоактивтиг плутоний-биле хораннанган.

ССРЭ-НИҢ НОК-ТУҢ МЕДЕГЛЕЛИН ДЕТКЭЭН

ГАВАНА. (СЭТА). Лос-Анджелеске XXIII Олимпиада оюннарынга совет спортчуларның киржир аргазының чогунуң дугайында ССРЭ-ниң Национал олимпий комитединиң медеглелин Кубаның национал информация агентствозу (АИН) деткээн.

Олимпиада-биле холбаштыр АКШ-тың реаксылыг бөлүктери сөөлгү үеде антикоммунистиг хажыдаашкын болгаш янзы-бүрү шовинистиг хөделиишкиннерни калбартканынче америк эрге-чагыргаларның кичээнгейин ССРЭ-ниң төлээлекчилери чаңгыс эвес удаа угландыр[illegible] келген деп, АИН демдеглээн. Ынчалзажок АКШ-тың эрге-чагыргалары Олимпиаданың оргкомитединиң херектеринге каржызы-биле [illegible] киржирин үргүлчүлеп, олимпий оюннарын боттарының соңгулда мурнунда политиктиг сорулгаларынга ажыглаарын оралдажып турар.

Совет спортчуларның айыыл чок чоруун АКШ-тың администрациязы магадылап шыдавас. Ындыг байдалдар турда Олимпиаданың чайгы оюннарынга совет спортчуларның киржир аргазы көңгүс чок деп, АИН-ниң тайылбырында айыткан.

ГДР-НИҢ СПОРТЧУЛАРЫ ЛОС-АНДЖЕЛЕСЧЕ БАРБАС

БЕРЛИН. (СЭТА). Лос-Анджелеске эрттирер дээн XXIII Олимпиаданың чайгы оюннарынга ГДР-ниң спортчулары киришпес дугайында шиитпирни Герман Демократтыг Республиканың Национал олимпий комитеди хүлээп алган. «Спортчуларның алдарын, төлептиг чоруун болгаш амы-тынын камгалаар дээш база ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның төлээлекчилеринге таарымчалыг байдалдарны Лос-Анджелесте тургуспааның барымдаалааш, бо шиитпирни хүлээп алган» деп ГДР-ниң Национал олимпий комитединиң медеглелинде айыткан.

Улустарны харылзаштырып турар фактор бооп спорттуң улуг ужур-дузазын Сараеволга болган 1984 чылдың XIV кышкы Олимпиада[illegible] оюннары тодаргай бадыткаан деп, документиде демдеглээн. Олимпиада хартиязын[illegible] [illegible]

[illegible] АКШ-тың администрациязының Олимпиадага белеткелге доктаамал [illegible]. [illegible] Олимпиада [illegible] ГДР-ниң спортчуларының ук оюннарга киржир аргазын кызаан бооп турар.

ДӨРТЕН ДӨРТ ЧЫЛ

Сөзү К. Э. Кудажының. Музыказы Р. Кенденбильдин

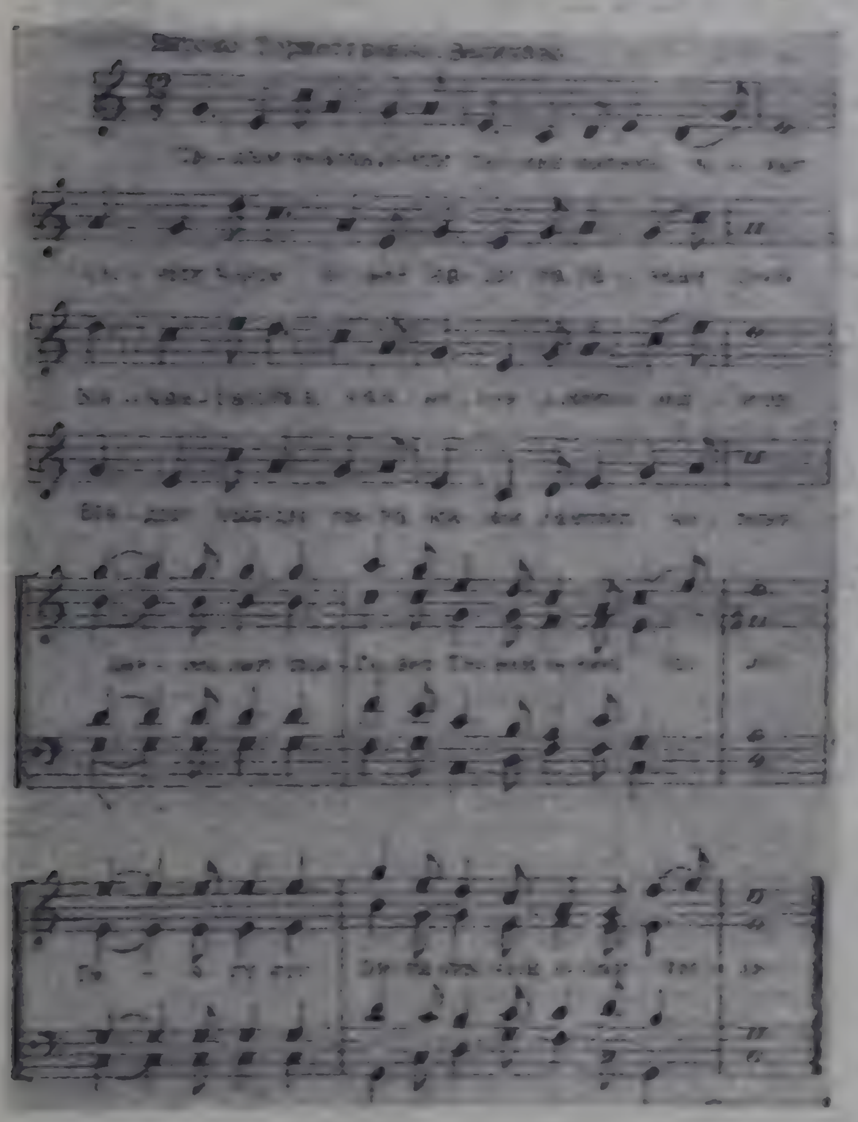

Сыдым чайган, урук туткан көшкүн арат
Чырык черге чеже назы бараваан дээр.
Ынчангаштың чаа өргээ эжиин ашкан
Ындыг чылды тыва кижи сактып чоруур.

Дөртен дөрт чыл — Совет Тыва төрээн чылы.
Төөгүлүг Октябрьның уланчызы.
Аас-кежиин Танды, Саян эдээн долган.

Амыдырал Улуг-Хемниң эриин кастаан,
Ынчангаштың чаа өргээ эжиин ашкан
Ындыг чылды тыва кижи бодап чоруур.

Дөртен дөрт чыл — Совет Тыва төрээн чылы.
Төөгүлүг Октябрьның уланчызы.
Орук исти улуг Ленин айтып берген,
Олче чонну Партия баштап орар.

Ынчангаштың чаа өргээ эжиин ашкан
Ындыг чылды тыва кижи утпайн чоруур.
Дөртен дөрт чыл — Совет Тыва төрээн чылы.
Төөгүлүг Октябрьның уланчызы.

Улусчу чогаадылга фестивалы

УЖУР ЭДЕРТИП БОЛБАС

Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан республиканың ажыл-ишчилериниң улусчу чогаадылга фестивалының район көрүлдези Шагаан-Арыг хоорайга болуп эрткен. Аңда Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая», Жданов аттыг, «Найырал», «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы» болгаш «Ак-Туруг» совхозтар киришкен. Көрүлдеге ат-сураглыг мурнакчы саанчылар, малчыннар, механизаторлар, эмчилер, башкылар идепкейлиг киришкеннер. Чиңгедемиселдиң түңнелинде бирги черни «Күш-ажылдың хостуу», ийигизин — «Найырал», үшкүзүн — «Улуг-Хая» болгаш «УТКА 25 чылы» совхозтар үлешкеннер.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң артистериниң Тыва дугайында литература-музыкалыг композициязы солун болган. Ук композиция дан чүгле Тыва дугайында эвес, а ук совхозтуң эрткен болгаш амгы үезиниң дугайында, он бирги беш чылдың үшкү чылының күрүне планнарының күүселдезиниң дугайында тодазы-биле билип ап болур. Оларның концерттериниң чурук кааскалгазы, артистерниң идик-хеви күүседип турар күүселделерге дүгжүп турары онзагай.

Чүгле бирги черни алган коллективтиң концерт программазында эвес, өске-даа коллективтерниң программазында солун күүселделер хөй болганын жюри кежигүннери демдеглээн. Ынчалза-даа бо эрткен көрүлдеге актуругжулар кошкак белеткелдиин көргүскен. Олар чүгле үш-дөрт хонук иштинде концерт программазын тургузуп, чедир белеткеттинмээн чүүлдерни көргүскеннер.

Черле ынчаш ниитизи-биле Улуг-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң ук көрүлде-конкурузун организастап эрттиргенинде четпестерни демдеглээр апаар. Бот-тывынгыр артистер көрүлдеге киржири-биле чогуур шагында чедип келзе-даа, оларны удуртуп, башкарар культура ажылдакчылары чогуур үезинде келбейн барган. Келген бот-тывынгыр артистерниң кеттинип, белеткенир өрээлдери белен эвес. Жюри кежигүннеринге кандыг-даа шывыг чок, куу хирлиг стол салып каан, сандайлары чедишпес. Стол кырынга турар ужурлуг графинде сут, саазын, карандаш-даа көзүлбес. Көрүлде озалдап эгелээн хиреде, жюри кежигүннери боттары база озалдап, чоорту ийи-чаңгыстап четчелешкеннер. Оларның сүмележип, хуралдаар тускай өрээли база чок.

Культура бажыңының иштии байырлал шинчи чок. Концерт болуп турар үеде көрүкчүлер үнүп-кирип, кыжырып [illegible], жюри кежигүннериниң ажылдаарынга шаптыктап турганнар. Көрүм-чурум харыылаар дежурнайлар [illegible]. Комсомол райкомунуң болгаш культура ажылдакчыларының бо көрүлдеге киржилгези кошкак эвес.

Совет Тываның 40 чылы оюн демдеглеп эрттиреринге төөгүлүг чылын эртип турар көрүлде үезинде Культура бажыңының дериглели ындыг көрүш чок болурга кенчап-даа таарышпас. Бот-тывынгыр артистерниң уран талантылыг олут чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүп турда, ону бедик деңнелге организастап эрттирери негеттинип турар. Ужур эдертирге кайын тааржыр.

К. САГДЫ.

Чеченчиткен чугаа

ЭҢ УЗУН КЫШ

Өөренирямге чедир харым каш-ла хонук четпээн дээш, өөрүм оолдар, уруглар школаже чоруптарга адааргап чыдып калган мен. Бир чылды ынчаар «чыда кырып» эрттирген кижи дараазында өөредилге чылын манап шаг-ла болганым чугаажок. Чайын оолдар-биле чаштынчып ойнап тур бис. Эң сөөлүнге чедир чаштынган кижи тиилекчи болур. Мен инек кажаазының артында сырый чашпан аразынче үнгеп кире берген чыдыр мен. Мени тып алыры берге турган. Ынчангаш мени кым-даа тургузуп шыдавас ышкаш болган. Оолдар, ам чүгле ийи кижи арткан медээлей-дир. Таптыгла ол үеде авамның өткүт үнү үнду:

— Оглу-уум. Кодур манаа келгеш бар. Башкыларың өөренир улус чиселеп чорлар! — деп, авамның үнү база катап үнду.

Эскербээн мен. Бир минип кээримге чашпан аразындан шагда үнүп келген, авамче уткуй халып ор мен.

Бажында мээң шагда-ла таныырым Каадыр башкы олур. Баштай мээң хар-назыным айтыргаш, кыдыраашуштуп келгеш, адым айтырды.

— Кодур-оол — деп дидим харыыладым. Оомну дыңнааш авам чугаалай-дыр.

— Кодур-оол эвес, а Начын деп кижи болбазыкпе, башкы, ол аңаа шолазы-дыр.

Мен баштай кайгай берген мен. Мээң ындыг чараш адымны кым билир чүвел. Бүрүткедип алгаш, дашкаар үне маңнап келгеш четтикпейн манап турган үем келгенин эштеримге дыңнаттым. Өөредилге-биле бир кол чүве — мээң чаа аттыг болганым. Начын деп адым дыңнааш оолдар кайгап, чүге мооң мурнунда мени шоламнаан адым-биле адавайн турганын сонуургай бергеннер. Мен ынчан ону тайылбырлап чадап каан мен. Аңаа харыызы чүгле уладаы берген болган мен.

Ынчан мээң чүгле тергүттүнерим бичии мурнунда. Чаатыга чоруп турган «кыжык» деп аарыгның халавы-биле менден улуг ийи акыларым аразы чүгле алды хонун соңнуг-мурнут чок апарган. Эмчи-домчу чок үеде аарыгга бастырза-даа, ие кижи не-ле болгай, авам база бир оглун божааш, мооң мурнунда Эрес болгаш Маадыр деп адап алганы оолдарын ышкынган ужурунда мени Кодур-оол деп адаан чүве-дир. Черле ынчаш, бистиң шынаага ол үеде Өтпек-оол, Чыдыг-оол, Кодур-оол, Салан-оол, Калдар-оол, Бужар-оол, дээн ышкаш багай аттар тыптып келгени ол чүве ышкажыл. Амгы чаштарның Омак, Орлан, Долаана, Чодураа, Мерген, Аяс... дээн ышкаш чараш аттардан ойлап дестирери ол чүве-дир. Мээң ол адым ынчангаш школаже киргижемге мени салбайн эдерип келген.

Кожавыска аалга авамның улуг акызы, мээң төрелдеримден аң-не ынаам, даайым турган.

— Даай, бо чылын ам на өөренир болдум. Каадыр башкы бүрүткеп алды — деп өөрүшкүм илереттим. Номчуп олурган солунун салып кааш, даайым бажым дүгүн эргеледип суйбап:

— Чээн, ынчаарга ам өөренир [illegible] белеткенип аар чүве болгай найы хере белеткенип алдың? — дидир.

— Шуут белен даай, белен. Номнар саттынган, авам хүрең даалымба чүвүр, хөйлең даарап берген, сумкам база ол пөс артыы-биле даарап каан — деп харыыладым. Даайым шайын аартап олурган чугаалады:

— Өөренир [illegible] арай эвээш-тир, чээн, номдептер, идик-хептен өске ботту база белеткээр болгай. Онга чедир кадып, казып, [illegible] чедир санап, дора [illegible] өөренип алыр болза, эки болдур ийин. Бо дээрге ачаң-биле мээң «Кодур-оолдан» чорааны [illegible].

Даайым шагда-ла ноюгут берге айтырыгны салыптан болган. Мен шагда-ла онга чедир кадып, казып чүнү чедир билир, ат салыр хамаан чок акыларым санужук өөредирге авам, ачам, «алектен ол кижиниң бажын [illegible], школага баргаш өөрени-ле бергей» дээр-ле болгай.

— Силер өөренип турунарда кандыг турган чүвел, даай? — дидим.

— Бис өөренип турувута [illegible] белеткенип албаан кижиниң шорузу-ла. Ачаңның бажында холаң черни билир сен бе, ынчап баар болдур ийин, чээн — дей-дир. Мен дораан ачамның бажында төгерик холаң черни сактып келген мен.

— Ол канчап барганы ол, даай? — деп сонуургап айтырдым

— Ол дээрге шагдагы Хендергениң Шагдыр-Хелиңниң хууракатар суртуулунга өөренип турувуста өөреткен чүвезин билбейн баарга, даяныш чораан даянгыжы-биле оя үстүрүп каан черидир. Мен харын-даа аарый берген, мени үнгеним олдур — деп чорда өгге даайымның эштери кирип келген. Чугаавыс ынчаар үзүлген. Ол чугаа ол хүн мени аңаа олуртпаан. «Багай өөренген дээн бажын оя шаап каан болур» — бо бодал мени амыратпаан. Кежээ ачамның бажында холаң черни шайлап олурда көрүп каан, корткаым аажок. Ол дүне мен [illegible] алган мен, кандыг-бир арга-биле өөренир деп Оон-на эгелээш мооң мурнунда четтикпейн манап турган чоржаңнаарым кончуг хүннерим канчалдыр солчуп-ла эгелээн.

Эрткилделиг үе чедип келбейн канчаар, өөренир хүн келген. Эртен оттуп чадап чыдырымда авам оттурду.

— Оглум, манап каптаан хүнүң келгени-ле бо болгай, дүрген тура халы че. Серге дир сүтка чуна каавыт.

Тура халааш херим иштинден бизаалар үндүр ойладып тура мээң херек чернин эскерип каан мен. Онга чедир санап адым салып билир эвес мен. Школа барган херек чок. Мени та канчалдыннар.

«Кодур-оолдан» шаг болганнар. Баштай харын дыңнап чыткан мен. Оон удуй бергени тир мен. Багайтыр серип келгеш бажаңындан сүт дамдылап бээрге, дискиш оттуп келип-тир мен. Даштын суггуру холчок чаъс чаап тур. Дамдылаан дамдыдан дезип, ынай-бир ооже, хаяргатын турумда, хүн ажар чаткан. Ол үеде бир акым бажаа кажаазындан мени тып алган. Оларның черге чыткаымдан бээр оң, ол дүне-ле өөре дүнериш аарый берген мен.

Шак ынчаар бүдүн чартык ай оргуга чыткан мен. Бир эртен-не авам: — Ам канчаар, бо чылын база өөренмейн кыштаарың ол-дур. Уладырга харын утаан кирер оң — деп, ачам авамга чугаалай-дыр. Ол хүп өөредилге эгелээн хүнүңүң соонда бир дугаар, дашкаар үнген мен. Мал-биле даайым сугга четтим. Хөөрежип шайлап орувуста даайым мээң канчап аарый бергенимни сонуургаан. Даайымдан чажырып шыдаваан мен. Шуптут бодалым төп каайнан мен:

— Даай, бодал кордаан, онга чедир кадып, казып билбес, чүске чедир санап билбес, ужүк деп чүве шуут билбес кижини башкылар ат кылгай-ла, ачам ышкаш холаң баштыг чоруурундан корттум.

Даайымның мени ол хиреэргим, дыңнап олдар күспактааныы ооң мурнунда-даа, соонда-даа сагынмас мен. Шай ижип олурган бо дуу дуп тура халаан. Мени, кучтааарче чыра тырта бергеш үүктел чок «Чээн, мени сарыыл чок ашакты өршээп көр, чүвениң уткызын сеңээ чедир чугаалавайн барганым ол ышкажыл, хаjалаан» деп пат-ла турган.

Ынчан чүвениң ужуруун тайылбырлады. Даайым-биле ачамның өөренип чораан школазы школа эвес, хуурактар кижи кылыр хүрээ турган чүве-дир. Оларны эттепсоп чорааны чүгле оларның мелегейи дээш эвес, а ол «артем» оларның хүрээңге чөөк эвес боорга, эттеп-соп чораан чүве-дир. А бис совет чаштарның эргим школазынга аас-кежиктиг чаартылгалыг эртем чедип алыр дээш өөренирививис даайым чугаалады.

Ам оон бээр хөй чылдар эртти, хөй суглар агып чоруй барганда, ол узун кышты сактып кээр мен. Өөредилгеден чыдып калгаш хинчектенип турганым ол кыш мени, чаш оолду эрги биле чаа, эки-биле багай, эртем-биле дүмбей деп чүвени бодарадыр-даа болза бодуннуу-биле угаап билдирген чүве. Ол узун кыш мени ам-даа кагбааны ол ышкажыл.

К. НАТПИЯ-ООЛ.

ЫНАКШЫЫРГА

Эзин эрттир ынакшыырга
Элдептиг-ле чүве-дир аа —
Карак шийип алырга-даа
Карангыда уйгу келбес.
Сагышка хөй бодал кирер
Саргаан чүрек
шапкыланыр.
Сыртыкты так
куспактаашты
Чыдарга-даа дуза болбас.
Эртем-суртуул
доскужемге
Эвээш үе артып калган.
Ынаам кыска четкижемге
Ыстаан чүрээм куюмнава.

Иван ХЕРЛИИ,
студент.

КӨРҮЛДЕ ЭРТКЕН

Ол хүн Кызыл-Мажалыктың Культура бажыңынче каас-шимээн кеттинген омак-хөглүг аныяктар шууштуп-ла турганнар. Олар сургуул албан организация, бүдүрүлге черлериниң бот-тывынгыр артистериниң уран чүүл көрүлдезиниң түңнел концертин көөрү-биле чыглып келгеннери ол.

Ук көрүлдеге бирги черни алган Кызыл-Мажалыктың № 2 ортумак школазының коллективиниң солун күүселделери көрүкчүлерниң сагыш-сеткилин хайныктырган. Тайбың айтырыы — бөгүн [illegible] дугайында. Кызыл-Мажалык № 2 ортумак школазының башкыларының тургускаңы «Ядролуг частыңдавааны болдурбас» деп композициязы онзагай болган. «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп ырыны школаның ажылчыны Эренчин Маринов өткүт, чараш үнү-биле күүседирге, көрүкчүлер демниг адыш часкаашкыннары-биле үдеп турган.

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадының артистери көрүлдеге шыырак белеткелдиин көргүзүп, ийиги черни алганнар. Оларның концерт программазында баштак, хөглүг ырлар, танцылар хөй. Ажылчыннар Валентина Монгуш болгаш Иван Калинчиков оларның баян, доптшулуурга үян, чараш аялгаларны ойнааның чон магадаан.

Дараазында үшкү черни № 741 КМК-ның коллективи алган. Олар база ук көрүлдеге кызымаккай белеткенгенин көргүскен. Каас-чараш кеттинген национал тыва хептиг аныяктар А. Чыргал-оолдуң «Орденниг Тыва» деп ырызын чаңгыландыр бадырып турда, кижи магадавас арга чок. Ол ышкаш ук коллективтиң эр улус ансамблиниң күүселделерин, матрос танцыны көрүкчүлер сонуургаан.

Көрүлдеге аңгы-аңгы жанрлар аайы-биле № 1 ортумак школаның, районнуң херегленчилер пинтизелиниң, турберкулёзка удур диспансериниң, Кызыл-Мажалык суур Советиниң артистери ийи шаңнаарлыг күүселделеры дээш тускай шаңналдарны алганнар. Ынчалза-даа харылаан [illegible], тудуг-септелге участогунуң, «Сельхозтехника» каттыжыышкынының, райкүрүкомун [illegible] кирикей херектер килдизиниң коллективтери уран чүүл көрүлдезинге киришпээн — районда органзиттиң четпес ажылы.

Д. САЛЯ

«ТЫВАНЫҢ АНЫЯКТАРЫ» СОЛУННУҢ ШАҢНАЛЫ ДЭЭШ

Таптыг-ла 31 чыл бурунгаар «Тываның аныяктары» солунуң шаңналдары дээш баштайгы чадаг чарыш маргылдаазы болган. Оон киржикчилериниң саны чыл келген тудум көвүдеп, ол маргылдаага аныяктар массазы-биле киржип турар апарган.

Совет улустуң фашистиг Германияны чылча шаптарындан бээр 39 чылынга база Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан эстафета маргылдаазы Тиилелге хүнүнде Кызылдың кудумчуларынга эрткен.

Маргылдаалар эгелээриниң мурнунда В. И. Ленин аттыг шөлге парад болган. Аңаа «Тываның аныяктары» солунуң редакторы Ш. Д. Күүлар сөс алгаш, чаңчыл болган эстафетаның төөгүзүн болгаш сөөлгү чылдарда ол маргылдааларга аныяктарның болгаш бүдүрүлге, албан организацияларның коллективтериниң киржилгезиниң дугайында чугаалааш, күш-культуржуларга спортчу чедиишкиннерни күзээн.

Маргылдааның негелделерин ёзугаар аңаа киржип турар коллектив бүрүзү каш-даа команданы киирип болур ужурлуг. Ынчангаш маңаа хөй командалыг киржири ажыктыг солун-даа.

Старт пистолединиң баштайгы медээзи чаңгыланып билек-ле. Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг паркының кирер чериниң чанындан 7-8 класстарның өөреникчи уруглары бир деңге үнүпкеннер. 30 хире спортчулар баштайгы каш метрлер маңнаап соонда оларның бот-боттарының аразы чоорту ыраай берген. Ол эстафетага № 3 школаның командазы түңнел сан-биле мурнаан. Оларның көргүзүү 13 минута 09 секунда болган. 14-кү школаның спортчулары стартты эки эгелезе-даа, дистанцияның сөөлгү чадаларынга темпизин чидиргеш, ийиги черни ээлээн. Школа-интернаттың аныяк спортчулары үшкү черде. Оолдар аразынга № 14 школада күш-культура башкызы Владимир Чурутонуң өөреникчилери тиилээн.

8-10 класстың өөреникчилериниң аразынга № 3 школаның командазы бирги шаңналды чаалап алган. № 15, 7 школалар ийиги-үшкү черде.

Үшкү бөлүкке эмчи, башкы училищелеринден, № 4 болгаш кооператив профтехучилищелерден, автоорук база кедээ ажыл-агый техникумнарындан спортчу кыстар үнгеннер. Башкы училищезиниң найыралдыг командазы маңаа эки түңнелдиг болган. Оон кежигүннери старттан үнген хевээр мурнунче кымны-даа киирбээннер. № 4 профтехучилищениң шыырак спортчулары бо удаада чүгле ийиги черни ээлээр аргалыг болган. Автоорук техникумунуң командазы үшкү шаңналга төлептиг болган.

Дээди өөредилге черлериниң аразынга педагогика институдунуң болгаш Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының спортчулары бирги шаңнал дээш туруштканнар. Маңаа дуржулгалыг спортчуларлыг команда — келир үениң башкылары мурнап келген. Эр улус аразынга база-ла ол команда тиилээш, «Тываның аныяктары» солунуң кубоктарын чаалап алган.

Бүдүрүлге, албан организациялардан Кызылдың үлетпүр бараннар садыының, авиабүдүрүлгениң, «Востоксантехмонтаж» эргелелиниң, «Тыва тудуг» трестиниң, Кадык камгалал министерствозунуң автобаазазындан, Ыяш ажыл-агый министерствозундан, электри четкилеринден, Кызыл гарнизонундан болгаш сон-даа өске коллективтер массалыы-биле киришкен. Маңаа электри четкилериниң командазы кубокту чаалап алган.

ВЛКСМ обкомунуң «Спортчу мергежил дээш» база элээди уругларның спорт школазының «Массалыг чорук дээш» деп кубоктарын № 15 школаның аныяк спортчуларынга тывыскан. Ук школа бо маргылдаага 23 команданы белеткээш киирген. Спортчу хеп № 4 профтехучилищениң [illegible] дазында эң дээре болган.

Маргылдаа бедик организастыг байдалга эрткен.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: эстафетаның старт үези.

АВТОРНУҢ фотозу

ТВ

МАЙ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.55 — Документалдыг телефильмнер. 9.30 «Болгарияның улустуң аялгалары». 10.20 «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 11.20 «Кадыкшыл». 12.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.35 — Совет черге ужуражыышкыннар. 12.50 — «Кодээниң шагы». 13.50 — «Музыка киоскузу». 14.20 — «Аян-чорукчулар клуву». 15.20 — Бот-тывынгыр уран чүүлдүң Бүгү-эвилел көрүлдези. 15.40 — «Просто чаша». Уран-чечен фильмниң бирги болгаш ийиги сериялары. 17.50 — Аренада цирк. 18.45 — «Делегей панорамазы». 19.30 — Мультфильм. 19.40 — «Распахните окна». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.25 — Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 — Футбол тайылбыры. 22.40 — Оперетта артистериниң концерти. 23.25 — 23.35 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.20 — Документалдыг фильмнер. 8.50 — Концерт. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — Новосибирскиниң камерлиг хорунуң концерти. 9.55 — Документалдыг телефильм. 10.20 — П. И. Чайковский. Оркестрлиг фортепианога № 1 концерт. 11.00 — «Билдингирзе болза, элдептиг». 12.00 — «Черге, дээрге болгаш далайга». 12.30 — Бистиң үежилеривистиң кузыказы. 13.30 — «Кинопанорама». 15.05 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 15.35 — Делегей улустарының ырлары. 16.20 — «Тиилекчилер». Фронтучу эштер клуву. 17.50 — «Сердце Бонивура». Дөрт сериялыг уран-чечен фильмниң сөөлгү сериязы. 18.45 — Ленинчи шаңналдың лауреаттары, сураглыг совет күүседикчилер. М. Биешу. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Күрүнениң Орус музейи. «Валентин Серов». 20.45 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Возвращение Вероники». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.30 — Документалдыг телефильм.

МАЙ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Уруглагра фильм «Потрясающий Берендеев». 10.00 — «Хоочуннарның сеткилин нарылаан». Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннарының Москваның эр улус хору ырлаар. 10.25 — Дириг амытаннар делегейинде. 11.55 — Медээлер. 12.00 — 14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг фильмнер. «Я б в рабочие пошел». «Время учиться». 15.25 Чалыыларның чогаадылгазы. 15.55 — «Оглу-биле чугаа». «Звездочет» деп бөлүктен. 16.40 «Объектив». 17.10 — Эртемденнер Подмосковьениң агробүдүрүлге комплекизинге. 17.40 — Совет композиторларының лириктиг ырлары. 18.10 — «Чебурашка». Мультфильм. 18.30 — Автомобиль болгаш автомобильге хандыкшылдыглар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ажыл-херектер болгаш кижилер». «БАМ. Магистральдың баруын участогунда. 19.30 — Чадаг-тергеге делегей чарыжы. 19.45. — «Москваның сылдыстары» уран чүүл фестивалының түңнел концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерттиң уланчызы. 22.35 «В Тундре». Документалдыг телефильм. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Федор Гладков». Документалдыг фильм. 8.35 — Төөгү. 8 класс. В. И. Ленинниң революсчу ажыл-чорудулгазының эгези. 9.05 — Орус чугаа. 10.05 — «Родники Караева». ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. Г. Караевтиң дугайында телеочерк. 10.35 — Музыка. 4 класс. И. Стравинский. «Петрушка». 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 12.10 — Я. Я. Купаланың шүлүк чогаалы. 12.45 — География. 7 класс. ССРЭ-де бойдус камгалалы. 13.15 — Физика. Физика — сээң мергежилиңде. 13.45 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин «Американ ажылчыннарга чагаа». 14.15 Күш-ажыл школазы «Дуржулганы чиитеринге дамчыт». 14.45 — И. Соколов-Микитов. Ажыл-херээниң болгаш амыдыралының арыннарындан. 15.30 — «Хочу летать». Борисоглебскиниң Ленин ордениниг Кызыл туктуг дээди шериг ужар чүүлүнүң В. П. Чкалов аттыг училищезиниң курсантыларының дугайында документалдыг телефильм. 16.00 — Медээлер. 16.05 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер. 18.20 — «Загадка руки». Дерматоглифика дугайында эртемнептереддиг фильм.

КЫЗЫЛДАН

8.40 — «Студентчи амыдырал». Чайгы күш-ажылчы семестр. Дамчыдылгага СТО-нуң дайынчылары, тудуг органнзацияларының төлээлери киржир. 19.10 — «Аныяктар». Программада: «Дневник полевых работ»; СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң күүселдезинге хамааржыр Кызылдың аъш-чем бараан садыының ажылы; «Благоустроим наш город». Чаагайжыдылгага таалыг-биле комбинаттың кол инженери В. К. Дуловаңың илеткели; Медээлер. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Валя угбай чугаалап тур...». 20.15 — Делегей панорамазы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Порожний рейс». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.40 — Улустуң ырларынга ынакшыл-биле». Дамчыдылгага «Карагод» фольклор ансамбли киржир.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Колыбельная для брата» 9.30, «Прошлое было ошибкой» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Здесь тебя не встретит рай» 9.00, 12.40 «Дело для настоящих мужчин» 10.50, 14.30, 19.20, 21.10 (узаткан), «Москва слезам не верит» (2 сериялыг) 16.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пограничный пес «Алый» 10.00, «Месть и закон» (2 сериялыг) 11.30, 14.20, 17.00, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Королевство кривых зеркал» 11.00 «Белые росы» 12.40, 14.20 16.10, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Уроки на завтра» 15.00 «Дважды рожденный» 16.40, 18.30 (узаткан) шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Киносборник» 11.00 «Пираты XX века» 12.10, 15.50, «Злой дух Ямбуя» 14.00, 17.40 шактарда.

МАЙ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Выстрелы за деревней» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тимур и его команда» 9.30, «Семён Дежнев» 11.10, 13.10, К-клуб «В мире приключений» 15.00, «Признать виновным» 17.00, 18.50, «Прошлое было ошибкой» 20.50 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дело для настоящих мужчин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьиаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1061.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00743

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 112 (12502) | 1984 чылдың май 15, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЧОРУДАР ДЭЭШ

Тываның совхозтарының шөлдеринде часкы хову ажылдары эгелээн, ону организастыг болгаш агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары кодээниң ишчилериниң чугула сорулгазы. Ынчангаш эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы болгаш практиканы калбаа-биле ажыглаар, чер ажылының зона системазын дүрген шиңгээдип алыр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн база шөлдерниң үнүш-дүжүткүрүн бедидер дээш олар ажылдап турар. Совет Тываның 40 чылынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле тарылга шөлдериниң бир гектарындан-на 11,6 центнер, суггаттыг черлерниң бир газындан-на 18,5 центнер дүжүттү алырын, күрүнеге 33 муң тонна тарааны садарын олар хүлээнген.

Республиканың партия, совет, профэвилел органнарының, районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдериниң, кодээниң бүгү ажыл-ишчилериниң хүлээлгези болза, сеглээн сөзүн амыдыралга боттандырар, Аъш-чем программазын күүседир херекке үлүүн киирер дээш кызымак ажылдаары болур.

Бо чылгы часкы хову ажылдарының хемчээли улуг, 138 муң гектар шөлдүң шыгын базырар, 244 муң гага часкы тарылга мурнунуң болбаазырадылгазын чорудар, тараа культураларын эки шынарлыг чаштырар болгаш өске-даа ажылдарны кылыр. Часкы тарылгаже «Тииледге», «Кызыл тараачын», «Алдан-Маадыр», «Өөк», «Бурунгаар», «Революцияның чалбыышы», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар организастыг киргеш, шык базырыышкынын кыска хуусаада дооскаш, хөрзүнну болбаазырадып, тараа культураларының чаштырылгазын шынарлыг чорудуп турар.

Часкы хову ажылдарын кыска хуусаада агротехниктиг чурумнар ёзугаар чорудары — партия организацияларынга шыңгыы шылгалда. Оларның дайынчы арга-шинээзин бедидери, ажыл-ишчилерниң ортузунга масса-политиктиг, организастыг ажылды бедик деңнелге чорудары, социалистиг чарышты болгаш күш-ажылды организастаарының дөпшилгелиг хевирлерин ажыглаары чугула. «Тииледге» совхозтуң партикому бо талазы-биле багай эвес ажылдап турар. Ынчангаш часкы тарылга үезинде ажыл-чорудулганың планын баш бурунгаар тургускаш, бадылаан. Коммунистерни ажылдың чугула участоктарында быжыглаан. Отрядтарда партия, комсомол бөлүктерин, улусчу контрольдуң постуларын тургускан, политинформаторларны, агитаторларны быжыглаан, хову турлагларың тараажыларның ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанырынга таарымчалыг кылдыр кылган, көскү агитация-биле эки дерээн. Күш-ажылчы маргылдааның негелделерин, шаңнал-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылгаш, механизаторларга таныштырган. Ооң түңнелинде бо ажыл-агыйда часкы хову ажылдары баштайгы хүннерден-не организастыг, шынарлыг чоруп турар.

Эки организастаан ажыл, быжыг сагылга-чурум салдынган сорулганы чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалаар. Ылаңгыя часкы тарылга үезинде минута бүрүзү үнелиг, ындыг болганда бедик организастыг чорук улуг рольду ойнаар. Маңаа коммунистер бирги ээлчегде бердинген онаалдаларны күүседир дээш кужениишкинниг ажылдаар, сагылга-чурумнуун, чүткүлдүүн, тура-соруктуун көргүзер хүлээлгелиг.

Часкы хову ажылдарында кылдынып турар ажылдар-биле чергелештир четпестер бар. Чер ажылының зона системазын шиңгээдири, күш-ажылды организастаарының дөпшилгелиг аргазы —бригада кээрээзин нептередири Бай-Тайга, Өвүр, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның совхозтарында оожум шиитпирлеттинип турар. Ооң уламындан тараа, мал чеми культураларының дүжүдү куду, күш-ажылдың болгаш технологтуг сагылга-чурум кошкак, ажылдың организастаашкыны негелдеге четпес болуп турар. Ындыг турбуже, үстүнде адаан районнарның СЭКП райкомнары, совхозтарның парткомнары ажылды экижидериниң хемчеглерин кошкак боттандырып келген.

Районнарның агроүлетпүр каттыжыышкыннарының чөвүлелдери бодунга хамааржыр бүдүрүлгелерниң болгаш организацияларның аразында экономиктиг харылзаазын шын организастап шыдаваан. Ылаңгыя «Сельхозтехника», «Сельхозхимия» бүдүрүлгелериниң ажылында четпестерни ээрин совхозтарның ишчилери негеп турар. Ол ышкаш кадрлар шилип алырында, кижизидилгезинде четпестер бар.

Үстүнде адаан болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш СЭКП райкомнары, партия организациялары, РАҮК чөвүлелдери чогуур хемчеглерни алыр, часкы хову ажылдарын агротехниктиг чурумнар ёзугаар шынарлыг чорударынче бүгү күштү мөөңнээр апаар. Хамыктың мурнунда партийжи организастыг, масса-политиктиг ажылды, «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп чарышты механизаторларның, тараажыларның ортузунга калбартыр, бригада кээрээзин нептередир. Күш-ажылчы маргылдааның түңнелин хүн бүрү үндүрер, ооң тиилекчилерин илередир, оларга материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиниңиң шаңналдарын тыпсыр, мурнакчы дуржулганы нептередир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер хемчеглерни алыр. Онаашкан ажылынга ээ-харыысалга чок, техниканы, кывар-чаар материалдарны камнавас, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр кижилер-биле демиселди шыңгыы чорудар. Мурнакчыларны мактаан, четпестерни шүгүмчүлээн агитхуудустарны, чаңныктарны үндүрерин доктаамал болдурар. Часкы хову ажылында хаара туттунган кижилерниң аъш-чем, эмнелге, садыг, культура хандырылгазын экижидеринче, хостуг үелерин ажыктыг эрттиреринче партия, совет, профэвилел органнары хүн бүрү сагыш салыр. Совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң, бригадирлериниң даандырган ажыл-херээ дээш харыысалгазын бедидер, планныг онаалдаларының күүселдези, ажылдың шынары, камналга-кумагалал, организастыг чорук, быжыг сагылга-чурум дээш олардан негелдени партия организациялары күштелдирер ужурлуг.

Часкы хову ажылдарын агротехниктиг чурумнар ёзугаар кыска хуусаада, бедик организастыг, технологтуг деңнелге эрттирери-биле бүгү-ле чүүлдерни кылыры амгы үеде партия организацияларының чугула сорулгазы болур. Ол болза Совет Тываның 40 чылынга төлептиг ужуражыр дээш тараажыларның алган хүлээлгелерин күүсединиң магадылалын тургузар.

Совет Тыва 40 чыл

ЧАА ХЕВИРНИ АЖЫГЛАП ТУРГАШ...

ПАРЛАЛГА ТӨВҮ

Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыш бистиң республиканың чер болганда калбарган. «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп кыйгы Тываның бүгү ажылчы чоннарын күш-ажылче сорук киирген. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзү алдарлыг юбилейге тураскаадып алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш бүдүрүлгениң участок бүрүзүнде шудургу ажылдап турар.

Республиканың улус ажыл-агыйының адырлары юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгелерни болгаш планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседир талазы-биле хемчеглерни чыл эгезинде-ле ажылдап кылган. Социалистиг чарышты организастаарының хевирлерин ында эде көрген болгаш чарышты организастаарын сайзырадгайжыдар талазы-биле ажыл-агый удуртукчуларының семинар хуралдарын чер болганга эрттиргилээн.

Совет Тываның 40 чылынга төлептиг ужуражыр, бо байырлалга алдар болдуруп алган социалистиг хүлээлгелерни база юбилейлиг чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш социалистиг чарышты дээштиг организастаарының чаа-чаа хевирлерин тып, чогаадыкчы өзүу-биле ажылдап турар черлер бисте хөй.

Ындыгларга Каа-Хем районну хамаарыштырып болур. СЭКП Каа-Хем райкому, улус депутаттарының район Совединиң күүскому, ВЛКСМ райкому болгаш кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкому «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегни организастаарының чаа хевирин бодап тыпкан.

Районнуң ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының түңнелдерин улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле доктаамал үндүрүп турар комиссияны болгаш Тываның 40 чылында алган социалистиг хүлээлгелериниң кайда, канчаар күүсеттинип турарын чонга чедирери-биле партия райкомунуң парлалга төвүн тургускаш, СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаан.

Парлалга төвүнүң ажылын СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи башкарып турар. Парлалга төвүнүң составында партия райкомунуң, ВЛКСМ райкомунуң, районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң, кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле инспекцияның харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш районнуң радиодамчыдылгазының ажылдакчызы кирип турар.

— Парлалга төвүн тургускан ужуру чүл?—деп, айтырыгга партия райкомунуң секретары Наталья Оюновна Товуу мынчаар харыылаар болду:

— «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегни эрттирер дээн кыйгырыг солуннарга парлаттынып, радио болгаш телевидение дамчыштыр чарлаттынган соонда, юбилейлиг чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарыштың дээштиг чоруун канчаар чедип алза экил, чоннуң идепкейин канчаар көдүрзе экил дээш-ле, дыка хөй айтырыглар тургустунуп келген. Кол чүве — бүдүрүлгениң участок бүрүзүнде ажыл-иштиң байдалын чонга чедирери. Ажыл-агыйның чедер, четпес талаларын ажылчы чон доктаамал билген турзун, күш-ажыл курлавырларын кайа мөөңнезе экил дээрзин, ажылда эки чүүлдерни өске черлер ажыглап өөрензин дээш мурнакчы дуржулганы нептередири-биле парлалга төвүн тургускан чүве. Районнуң барык бүгү совхозтарында шак мындыг парлалга төптерин тургускулаан бис. Тургузуп алганывыс парлалга төвү Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш районнуң совхозтарының болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжын доктаамал чырыдып, ону чонга чедирип турар. Парлалга төвү шалыпчы неделя эрткен санында-ла улус ажыл-агыйының адырларының аайы-биле медээлерни чыып, тускай хуудус кылдыр парлааш, ажыл-агыйларже, бүдүрүлгелерже тарадып турары дээштиг салдарлыг боор турар.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан районнуң ажыл-агыйларының болгаш үлетпүр бүдүрүлгелериниң социалистиг чарыжының экранын чараштыр шимеп каастааш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң бажыңының иштинде болгаш совхозтар төптеринде дерип кылганы көрүштүг. Планныг онаалдаларны күүседип турарының талазы-биле ажыл-агыйларның болгаш бүдүрүлгелерниң көргүзүглерин күш-ажылчы неделя эрткен санында ол экранга бүгү чон таныжып турары-биле бижиирин чурумчуткан. Күш-ажылчы шалыпчы неделяның түңнелинде бедик көргүзүглерни чедип алган совхоз азы бүдүрүлгениң дужунда көзенекке кызыл тукчугаштарны бижип турар.

Сүттү бүдүрүп база ону күрүнеге садып турарының дугайында медээни маңаа чижек кылдыр ап көрээл. Шалыпчы неделяда совхозтар аайы-биле ниити саггаи сүттү, ооң иштинде күрүнеге чежени сатканын, бир саар инектен чеже килограмм сүттү саап алганын ол медээде берип турар.

Кышкы үеде районнуң совхозтарында хой оолдаашкынының, техника септелгезиниң, мал кыштаглаашкынының канчаар чоруп турарының дугайында медээлерни парлалга төвү белеткеп үндүрүп турган. Ам часкы тарылганың, хөй кыргылдазының болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа сезоннуг ажылдарының канчаар чоруп, планныг онаалдаларның күүсеттинип турарының дугайында медээлерни кылдыр ажылдар парлалга төвүнүң мурнунда туруп турар.

Парлалга төвү мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле чамдык базымнарны база-ла кылып турары өөрүнчүг. 4630 га шөлге тарааны 9 ажыл хүнүнде чаштырып тарыыр, июнь 10-га чедир 1900 га шөлге чайгы чер андарылгазын чорудар, 1 эталон тракторга онаашкан ажылдап кылыышкынны 1000 чижек гектар чедирер деп хүлээлге алган бригаданың кежигүнү, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Д. Даваның часкы тарылга ажылдары эгелээнинниң баштайгы хүнүнде тайбыңның күш-ажылчы ээлчээнге киржип, бир хүнде ажылдап алган акшаны тайбың фондузунче шилчидер дугайында республиканың бүгү механизаторларынга кыйгырыын тускай плакат кылдыр парлап үндүргеш, районнуң совхозтарында, фермалар, бригадалар төптеринде көскү черлерде аскылаан.

Республиканың юбилейинге тураскааткан күш-ажылчы шалыпчы неделяның баштайгы хүннеринден эгелеп СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Бурунгаар» совхозтар бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап келген. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазы социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, өскелерге үлегерлиг болуп турар. Бедик көргүзүглерни чедип ап келген бо ферманың ажыл-ишчилеринге тураскаадып, социалистиг чарыш экранында көзенекке 12 катап кызыл тукчугаштарны бижээн. «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери база-ла мурнакчылардан дудак чок ажылдап, кызыл тукчугаштарны чеже-даа катап бижиткен.

Социалистиг чарыштың экранынга «Бөгүн олар мурнап турар», «Олар дедир тырткаш турупкан» деп хуудустарны база киирип турары солун. Планныг онаалдаларны күүседир талазы-биле хожудап турарларны, ооң удуртукчуларын, кандыг көргүзүглер талазы-биле планын күүсетпейн турарын талазы-биле айтып турар.

Шалыпчы күш-ажылчы ээлчегниң чээрбиги неделязы эгелээн. Дөртен шалыпчы неделяның эрткен айларында Каа-Хем районнуң күш-ажылчы коллективтери багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Он тоску шалыпчы неделяны эң эки көргүзүглүг доосакан СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазының база районнуң чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлге эгелелиниң коллективтерин социалистиг чарыш экранында кызыл тукчугаштар-биле демдеглээн.

Бирги кварталда мал ажылының продукциязының бүгү хевирлерин садар планын район чедиишкинниг күүсеткен. Үлетпүр, чоннуң амыдырал хандырылгазының болгаш садыг организацияларының бүдүрүлгелери чарышка эки көргүзүглерни чедип алганы дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

> **Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан күш-ажылчы шалыпчы неделяны Каа-Хем районда организастап, чарышты дээштиг болдурар дээш чаа хевирлерни болгаш аргаларны дилеп тып турарын республиканың өске-даа районнарынга, ажыл-агыйларынга болгаш үлетпүр бүдүрүлгелеринге ажыглаар болза, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге идиг болур.**
>
> М. ОЮН.

ВЛАДИМИР ОБЛАСТЬ. Күрүне эрге-чагыргазының дээди органынга чоннуң эрге-ажыктарын төлээлээн депутаттарның аразында — хендирден техниктиг бөс-таавы бүдүрер Вязниковтуң бүдүрүлге каттыжыышкынының бөс-таавычызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады Р. А. Гаврилова. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнүнге ону ийи удаа соңгаан.

Совет-чехословак найырал аттыг № 6 ортумак школаның башкыларынга Р. А. Гаврилова школа реформазының дугайында беседа кылган. Ында өөредилгени күш-ажылчы болгаш эстетиктиг кижизидилге-биле сырый холбаштырып турар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче): ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү бөс-таавычы Р. А. Гаврилова, башкылар Е. В. Федоров, Т. И. Мартынова, школа директору РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы В. А. Бачурин, башкы Л. А. Ванчинова.

И. ДЫНИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧАРЫШКА ТИИЛЭЭН

«Мөрен» совхозтуң малчыннары «Совет Тываның 40 чылынга—шалыпчы 40 неделя» деп чарышка көдүрлүүшкүннүг киржип турар. Бо юбилейлиг чылда кыштаглаашкынны эки эрттирген малдың чиң толуу онча-менди камгалап алганы дээш малчыннар аразында чарыштың түңнелин совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел комитеттери үндүрген. Мурнакчы малчыннар Намдал Орус-оол, Нурал Марзуу, Ынаалай Чамзырың төрүүр 100 хойга онаашкан 98—108 хураганнарны менди ажаап алганнар болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Малчыннар амгы үеде чаагларынче көжүп келген. Хой кыргылдазын организастыг эрттирерингe белеткенип турарлар.

Ч. САДИ.

ДАГДЫНЫЫШКЫН ШИМЧЭЭШКИНИН КАЛБАРТЫР

Профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому республиканың дагдыныкчылар слёдун эрттирген. Аңаа дайынның, күш-ажылдың хоочуннары, Совет Эвилелиниң, Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, бүдүрүлгениң мурнакчылары дагдыныкчылар, профэвилел болгаш комсомол комитеттериниң ажылдакчылары киришкен.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге дагдыныышкын ажылының ролюн бедидер дугайында» айтырыгны орта дыңнап, чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат, профоблчөвүлелдиң даргазы Ш. П. Куулар кылган.

Дагдыныкчылар шимчээшкини бистиң амгы үевисте калбарган, ол болза совет ниитилелдиң, Коммунистиг партияның кижи дугайында ада сагыш салыышкынының политиказы-биле сырый холбаалыын слётка демдеглээн. Бистиң республикада беш муң дагдыныкчы бар, олар ажылчын ангының, улусчу интеллигенцияның эң идепкейлиг төлээлери, чүгле ак сеткилдиг, боттарының долу күжү-биле ажылдап чорууурлар эвес, хөй чылдарда мөөңнеп алган арга-дуржулгазын, мергежилин аныяктарга дамчыдып бээр, нептередир дээш доктаамал сагыш салып чорууурлар.

Дагдыныкчының ажыл-чорудулгазы нарын болгаш улуг хемчээлдиг болуп бар чыдар. Чүгле күш-ажылга төлептиг болуп, амыдыралдың бүгү талазынга үлегер-чижектиг болур ужурлуг. Хүлээлге ёзугаар кижи дагдыныкчы болуп шыдавас, бо херекке сагыш-сеткилин бердинген улуг өөрүг дагдыныкчы болур.

«Тыва даг-дугу», «Тыва кобальт» комбинаттарның, Кызылдың үлетпүр бараан-нар садыының, даараныглга фабриказының, № 48 тудуг эргелелиниң, Тес-Хемде «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының дагдыныкчылары хууда үлегери болгаш дээштиг сөзү-биле оолдар, кыстарның шилип алганы мергежилин дүрген шиңгээдип алырынга, аңаа хандыкшыырынга дузалап, коммунистиг ёзу-биле ажылдаар болгаш чурттаар талазы-биле ленинчи чагыгларны күүсединге өөредип турарлар. Оларның аразында «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д.-Н. Ч. Ооржак, «Чодураа» совхозтуң малчыны И. С. Данзурун, № 48 тудуг эргелелинде бригадир В. Б. Борбак-оол, Кызылдың үлетпүр садыының № 13 магазининиң улуг садыгжызы Н. И. Николаева болгаш өскелер-даа бар.

Дыка хөй үлетпүр бүдүрүлгелерде, совхозтарда, организацияларда ог-бүле династиялары (күш-ажылчы мергежилин салгаан) тургустунган. Оларның арга-дуржулгалары, эң эки чаңчылдары ачаларындан оолдарынче, улуг акыларындан биче дуңмаларынче дамчып келген. Ада-иелерниң бот-таан уругларының бир [illegible] ажылы аныяктарны күш-ажылга кижизидип [illegible] [illegible] Чодураа» [illegible] Чоолу Намчакович [illegible] олар он уругну өстүрүп, кижизиткен. Оларның бежи ада-иезиниң мергежилин шилип алган. Чөөн-Хемчикте «Большевик» совхозта Опан-оол Ховалыгларның, Каа-Хем районда Ситниковтарның, Эрзинде Балдыр Дукууларның болгаш өске-даа ог-бүле династиялары бар.

Ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Хоорлуу совет ниитилелдиң экономиктиг, социал-политиктиг бурунгаар депшилгезинге улуг ужур-дузалыын слётка илеткелчи болгаш чүве чугаалаанныр демдеглээш, аныяк салгалдың күш-ажылчы кижизидилгезин, мергежил шилип алырының, орта өөредириниң айтырыгларын СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр экижидерин чугулалап айыткан.

Дагдыныкчыларның ажыктыг, эки ажыл-чорудулгазынга илеткелчи болгаш салыт берлиннер үнелелди бергеш, оларның чугула хереэн Коммунистиг партияның амгы үеде негелделерин бүдүрер сайзырангайжыдарынче ында четпестерни ээринче [illegible] салган. Республиканың чамдык профэвилел болгаш комсомол комитеттери [illegible] [illegible] Т. ХЕРТЕК бүдүрүлгеге эки ажылдавас, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, чалгаа, хөй-ниитиниң херээнге киришпес кижилер таваржырын хомудап турарлар.

Кызыл хоорайның, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл, Каа-Хем районнарның чамдык организацияларын дагдыныкчылар шимчээшкининче кичээнгей салбайн келгенинден оларны шилип алырда ажыл-агыйжы, моральдыг шынарларын барымдаалавайн турар.

Профэвилел комитеттериниң, комсомол организацияларының сорулгазы болза партия организацияларының удуртулгазы-биле дагдыныкчылар шимчээшкинин улам калбартыр, оларның ажыл-чорудулгазының хевирлерин болгаш арга-методтарын улам ыңай сайзырангайжыдарын слётка чугулалап көрген.

Республиканың күш-ажылдың, дайынның бүгү хоочуннарынга, бүдүрүлгениң мурнакчыларынга кыйгырыгны илеттүң киржикчилери хүлээп алган. Дагдыныкчыларны, күш-ажылдың, дайынның бүгү хоочуннарын, мурнакчыларны бистиң келир үевис — аныяктарны амыдыралга, күш-ажылга өөредир, төлептиг ажы-чаңга кижизидер херекке байлак дуржулгазын, быжыг билиин, күжүн харамнанмайн бээринче ында кыйгырган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме [illegible] [illegible] дагдыныкчыларның ажыл-чорудулгазын [illegible] бо шимчээшкинниң улам калбартырынче [illegible] [illegible] чугулалап айыткан.

Т. ХЕРТЕК.

НЕДЕЛЯ ААЙЫ-БИЛЕ

Тожу районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи районнуң ыяш ажыл-агыйы болуп турар. Сөөлгү үеде ыяш ажыл-агыйының коллективи планныг онаалдаларын ажыр күүседир дээш бедик көдүрлүүшкүннүг ажылдап турар. Ылаңгыя «Совет Тываның 40 чылынга—шалыпчы 40 неделя» дээш калбарган чарышка бо организация идепкейлиг киржип турар. Мында неделя санының түңнелдерин доктаамал үндүрүп, көргүзүглерин чараштыр шимеп бижээш ажылчыннарның мурнунга бараалгадып турар. Ындыг чорук бодунуң ажыктыын көргүзүп, ажылчыннарның ортузунга тура-сорукту көдүрүп, ажыл-агыйның онаалдаларын күүсединге идиглиг болуп турар.

Сөөлгү чеди хонуктуң түңнелдери чарыштың улам сорук кириишкинниг боор турарын көргүзүп турар. Мында ыяш дилдирер цехтиниң бригадаларының аразында чарыш эки деңнелгелиг чорувп турар. Бригадалар 50-50 кубометр ыяш дилдирер планныг турган, 113 кубометр кылдыр күүсеткен. Владимир Ооржактың бригадазы 64 кубометр кылдыр күүсеткен, Виктор Саттың бригадазы ийиги черже үнген. Ыяш ужурар бригадаларның аразындан Иван Занцевтиң бригадазы 150 кубометр ыяш ужурар турган, 235 кубометр, Хенченмей Барааның бригадазы 200 кубометр кылдыр күүседип, чарышты баштавышаан чоруп турарлар.

Ыяш сөөртүр ажылдарда чолаачылар Михаил Васильев нормазын 147 хуу, Василий Трапезников — 143, Владимир Владимиров — 127 хуу кылдыр күүсеткеш, чолаачылар аразында чарышты баштап бергеннер. Цехтер аразында суйбелек кылыр цех (бригадири Георгий Кириленко) неделя онаалдазын 109 хуу күүсеткен, мурнуку одуругда чоруп турар.

Неделя эрткен тудум улуг байырлал чоокшулап олурар. Ынчангаш В. И. Новиковка удурткан Тожунуң ыяш ажыл-агыйының коллективи социалистиг чарыштың дээштиин улам калбартып, ооң бүдүрүлгеге ажыктыг чоруун чедип алыр дээш бедик тура-соруктуг ажылдап турарлар. Мында цехтер, бригадалар, тус-тус ажылчыннар хүн бүрү тускан онаалдаларлыг, бедиткен хүлээлгелерлиг ажылдап турар. Коллектив СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта болуп эрткен сессиязының материалдары-биле таныжылганы, өөредилгени эрттирген.

К. НАТПИИ-ООЛ.

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Чөөн-Хемчик районда № 463 КМК-ның Кызыл-оол Уинтешкиневич Ооржактың удуртканы 12 кижилиг тудугжулар бригадазы бирги кварталда 60 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарының планын 61 муң рубльге күүседип, онаалдазын 101,6 хуу боттандырган.

Бо бригаданың тудугжулары амгы үеде «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында 300 баш хой кирер кажааның тудуун доозуп турар.

Бригада «Совет Тываның 40 чылынга —шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип, чарыштың түңнелдерин неделя санында үндүрүп, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Сүр-оол Докур-оолович Ховалыгның бригадазы-биле чарыштыг ажылдап турар.

А. ДОНГАК

БОТТУГ, АЖЫЛ-ХЕРЕКЧИ ЁЗУ-БИЛЕ

Шынар — ажылдың көрүнчүү

Бүдүрүүшкүннүң шапкын өстүрери, продукцияның хевирлерин көвүдедири, шынарын экижидери моон сонгаар-даа бирги чергениң чүгүла социал-экономиктиг сорулгаларының бирээзи болуп артар. Продукцияның шынарын айтырыы кандыг-даа девирге, кайы-даа бүдүрүлгеге нийти негелделиг. Чаа продукцияны бүдүрүп эгелээрде технологтуг негелделерин болгаш стандартты хажыдарын, үрей кылырын болдурбазының хемчеглерин ажылдап кылып болгаш продукцияны идегелдиг шыгжаарынче, алыр черлеринге чедиреринче сагыш салыр апаар. Бо болгаш өске-даа айтырыгларны Кызылдың дааранылга фабриказынга чоокта чаа эрттирген шынар хүнүнге тургузуп, канчаар шиитпирлеттинип турарын сайгарып көрген. Аңаа эрткен шынар хүнү чонунуң хереглел барааннарын бүдүрериниң болгаш ассортиментизиниң калбартырының талазы-биле бо чылын республикада чарлаттынган көрүлдениң эгези ол болган.

Шынарны экижидериниң айтырыглары дааранылга фабриказында элээн чедиишкинниг шиитпирлеттинип турарын көрүлде бадыткаан. Эки шынарлыг кылыгларны бүдүрүп үндүрери көвүдээн, продукцияны бирги негелдеден хүлээдири 96,2 хуу, кылыгларның ассортиментизин чаартыры 83 хуу четкен. Ол чорук күрүне аттестациязын чорударынга улуг ажыл болур.

Чаа дериг-херекселдерин, бичии механизацияны шиңгээдириниң хемчеглери боттаныл турар, ол продукцияның шынарынга база салдарын чедирип турар.

Фабриканың көрүлде комиссиязы болган үрей кылыышкынның болгаш дедир эгидилгениң чылдагааннарын сайгарып турар. Шынар талазы-биле баш удур рейд комиссияларын тургузуп, хыналдаларны чорудуп турары улуг салдарлыг. Массалыг бүдүрүп эгелээр модельдерниң баштайгы кылыгларының бөлүүн техчөвүлелге хынап көрүп, улаштыр бүдүреринин айтырыын шиитпирлээри шуут албан кылдыр доктааттынган. Шынарны башкарарының комплекстиг системазын улам сайзырангайжыткан, бүдүрүлгениң бодунуң 15 стандарттарын ажыглап киирген, ийи чаа стандарттарны ажылдап кылган болгаш бо чылын шиңгээдир. Продукцияның шынарын экижидеринге улуг салдарлыг хууда таңмаларны ажыглап турар, 30 ажылчын боттарының таңмалары-биле ажылдап турар.

Продукцияның шынарын контрольдаарының янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Бир-ле дугаарында продукция бүдүреринге херектиг материалдарның шынарын контрольдаары чугула. Ону фабрикада шуут хоойлужуткан. Быжып, даарап, чедир бүдүрүп турар үеде хууда контрольду, ботботтарын контрольдажырын, оон түңнелинде нийти продукцияның шынарын контрольдаарын боттандырып келген.

Садып алыкчыларның хереглел-негелделерин өөренип көөрү-биле делгелге-садыглаашкынны организастап турары үениң негелделерин барымдаалап ажылдаарынга салдарын чедирип турар.

Күш-ажылдың организастаарының бригада аргазын фабрикада шиңгээткен, бригадалар бот-орулга-чарылгалыг санаашкынче шилчээн. Профессионал мергежилдиг бедидеринче угланган социалистиг чарыш продукцияның шынарын экижидеринге база улуг идиглиг. Кылыгларның шынарының деңнелинге салдар чедирип турар чылдагааннарны сайгарып, тодарадырының ажылдарын социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрүп тура база чугаалажып көөр.

Күрүнениң Шынар демдээн салган продукцияны бүдүрүп турар бистиң чаңгыс ол бүдүрүлгевисте шынарны экижидер дээш боттуг хемчеглер алдынып турары моон билдингир. Ынчалдажок ам-даа чедир кылдынмаан, чедир ажыглаттынмаан курлавырлар ында бар деп чүвени шынар хүнү көргүскен. Чижээ, 1983 чылда садыг болгаш хыналда органнары фабрикага 6 катап эгидилгени кылган. Ол дээрге школачыларга халаттар болгаш эр улуска иштики хептер боол турган. Даарааны багай, бижик, демдектери чок, көзүлбес боор таварыгалар турган. Материалдарны берип турар бүдүрүлгелер, организациялар-биле харылзааны улам экижидери күзенчиг деп шынар хүнүнге демдеглээн. Чогуур каасталгалыг, өңнүг пестер чогундан, модели дааражы эки-даа болза, садып алыкчыларга таарышпайн бааарының чижектерин аңаа айыткан. Делгелге-садыглаашкынны удаа-дараа кылырының чугулазын көрүлде комиссиязы демдеглээн. Ындыг садыглаашкынңар кандыг хевириниң барааннарын садып алыкчыларга таарлжырын тодарадып, магазиннерге чыдып бээр барааннарны бүдүрерин соксадып, чугула хереглелдиң модельдеринче шилчиир арганы бээр ийик.

Көрүлдениң түңнелдерин сайгарып, айыткан четпестерни чайладыр, продукцияның шынарын улам экижидер дээш фабриканың дирекциязы, бүгү коллектив демниг ажылдаар ужурлуг.

Р. ГАЛИНА,
курхайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Чуртта эң баштайгы терминалды Владивосток өртээлинде бүрүнү-биле ажыглалга киирген. Улуг чүъктерлиг контейнерлерниң складка шыгжаарының чаа системазын Совет Эвилелинге бир-ле дугаар ында ажыглап эгелээн. Тускай краннар ол чүъктерни беш ярус хемчээлдиг кылдыр тургузуп турар.

Амгы үеде Владивосток өртээлинде бүгү чүъктериниң 90 хуузун сайгарарынга хол-биле кылыр ажылдарны ажыглавайн турар. Ол ажылдарны боттандырарынга механизмнерни калбаа-биле ажыглаан болгаш бот-орулга-чарылгалыг комплекстиг бригадаларны организастаан. Өртээл ажылчыннарының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү беш чылдың эгезинден бээр 20,8 хуу бедээн, пландан ажыр улус ажыл-агыйының бир миллион тонна ажыг чүъктерин сайгарган.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талаже): терминалда партия организациязының секретары Е. Н. Шубский, терминал начальнигиниң оралакчызы Ю. Н. Голычев болгаш далай өртээлиниң партия организациязының секретары М. Ф. Робканов. Өртээлдиң партия комитеди терминал тудуун бодунуң контролунга бүрүн алган турган. Комплексти долу шиңгээдип, ажылдадырының айтырыглары өртээлде партия организациязының доктаамал кичээнгейиниң төвүнде турун турар.

С. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаазы.

КОМСОМОЛ РАЙКОМУ: ажылының стили, арга-хевирлери

КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШКОЛАЗЫ

Эге организацияның дээди органы комсомол хуралынга баш удур эки белеткел негеттинер. Хүн айтырыы үениң негелдезинге дүүшкен болгаш тодаргай болуп, хуралды белеткээринге хөй кижини киириштирери чугула.

ВЛКСМ Сүт-Хөл райкому 4 совхозта комсомол комитеттериниң хуралдарын эрттиреринге дузалажып, оларның кижизидикчи ужурлуг бедидеринче кичээнгейни угландырган. Кедээ комсомолдуң сагыш салыр айтырыглары хөй. Кыштаглаашкын, часкы-күскү хову ажылдары, хой кыргылдазы дээн черлелиг чугула айтырыглар бар.

Комсомол комитединиң хуралдары солун, комсомолчуларның идепкейлиг киржилгези-биле ай санында эртип турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумуннуң, мал ажылынга аныяктарның киржилгезиниң, комсомолчу кижиниң бүдүрүлгеге мурнакчы ролюнуң, шиитпирлер күүселдезиниң хыналдазының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Комсомолдуң ажык хуралдарын, коммунистер-биле каттышкан хуралдарны эрттирери чаңчылчаан. Моон дугайын комсомол хуралдарынга чугаалажып тура, иштики курлавырларны дилеп тывар, четпестерни баш удур чайладыр талазы-биле чамдык чүүлдер кылдынган.

Хуралга сөс алган комсомолчуларның санал-оналын өөренип, шүгүмчүлелдерге хамаарыштыр хемчеглерни комсомол комитеттери ап чорутккулаан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң комсомол комитеди бодунуң ажылын аныяктарның негелде-сонуургалынга дүүштүр чорудуп турар. Ылаңгыя дагдынышкын мында эки деңнелде. Чүс ажыг дагдыныкчыларда аныяктарны быжыглаан. Комсомол хуралынга бо айтырыгны каш удаа чугаалашкан. Хуралче Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дамы-Намчалды, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи суггатчы К. К. Алдын-оолду чалап турган. Оларның чагыг-сүмезинге даянгаш, комсомол комитеди аныяктарны күш-ажылга кижизидип турар. Дагдынышкын чүгле күш-ажылчы дадыгыышкынга, мергежил чедип алырынга ажыктыг эвес, харын аныяктарны төлептиг аажы-чаңга кижизидеринге дузалыг. Ооң түңнелинде чыл санында аныяк мурнакчыларның саны ында өзүп турар.

Бора-Тайга салбырында комсомол организациязының секретары Анатолий Сарыглар комсомолдуң иштики ажылын диргизер талазы-биле кoскү ажылдарны чорутккан. Мында 30 харга чедир аныяктарның саны 150 ажып турар. Кижи бүрүзүнге комсомолчу даалга берип, ооң күүселдезин хуралдарга дыңнап турар.

Комсомол комитединиң кежигүннери дааңган хүлээлгелерин ак сеткилдиг-биле күүседип турар. Чогаадыкчы ээзу-биле ажылдап, ажылга эгелекчи чоруун көргүзүп турарларга Галина Монгуш, Галина Ховалыг, Юрий Ондар хамааржыр. Эш-өөрүнүң бүзүрелин бадыткаар дээш олар кызымак ажылдап келгеннер.

Эң харысалгалыг ажыл — комсомол кежигүнүнге хүлээп алыышкын. Идепкейлиг, хөй-ниитичи, ажылынга болгаш өөредилгезинге кызымак өөреникчилерни, аныяктарны комсомолга киирип ап турар. Комсомолга киирип алыышкын эки деңнелге салдынган болза, организацияның дайынчы арга-шинээ болгаш комсомолчуларның бот-харысалгазы бедиир. Ынчангаш комсомол хуралы кижизидилгениң школазы болуп туруп.

А. МОНГУШ,
ВЛКСМ Сүт-Хөл райкомунуң килдис эргелекчизи.

МАЛ АЖЫЛЫНДА АНЫЯКТАР

Сүт-Хөл район мал, чер ажыл-агыйлыг. Районда 1682 комсомолчунуң чартыындан хөй кезии — хойжулар, саанчылар, механизаторлар. Кедээ ажыл-агыйда комсомолчу-аныяктарның 6 коллективтерин тургускан. Бо чылдың кыштаглаашкынынга 103 аныяк малчыннар, 138 сакманчылар идепкейлиг киришкен. 55 аныяк коммунистерни ажылдың харысалгалыг участоктарында быжыглаан.

Комсомолчу-аныяктар коллективтерин тургузуп, бригадирлер, ферма эргелекчизи болгаш кедээ ажыл-агый специалистери-биле быжыг харылзааны комсомол райкому тургускан. Аныяк малчыннарны, механизаторларны ажылче эвилелдээр, оларның мергежилин бедидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Чылдың-на кедээ ажыл-агыйның дээди болгаш ортумак өөредилге черлеринче совхоз стипендиаттарын чорудуп, олар төрээн совхозтарынче ээп кээп турарлар.

Сүт-Хөлдүң малчыннары Манчүрек, Оргу-Шөл, Чечектиг, Шинкиннер бажы ышчаар кадыр-кашпал черлерде хоюн малдап турар. Мал чемин аңаа кoлдуу дергилеп чедирер. Кыштагларда чырык чок. Автолавкалар чедер хире оруктар база кылдынмаан. Ындыг болганда, комсомол комитеттери аныяк малчыннарның хандырылгазынче культурлуг дыштанылгазынче сагыш салыр ужурлуг. Олар агитбригадалар үнүүшкүнүн организастап, лекция-беседаларны чорудуп турар.

«Мал ажылы — комсомолдуң шалыпчы херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле аныяктар хойжулап ажылдай берген. Ийи чыл бурунгаар тургустунган комсомолчу-аныяктарның Чечектиг хойжу бригадазы эрткен чылын 100 хойдан 92 хураганны камгалап алган. Бригада ВЛКСМ обкомунуң болгаш комсомолдуң Сүт-Хөл райкомунуң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан. Дагдынышкын ажылы мында эки. Хоочун, дуржулгалыг хойжулар Сүрүң-оол Монгуш, Сөкен-оол Ондар аныяктарга байлак дуржулгазын дамчыдып турар. Оларның салгакчылары Степан Сарыглар, Ирина Делгер, Александр Ховалыг, Орлан Ондар болгаш өскелер-даа хойжунуң мергежилиниң хыын тып бар чоруурлар. Олар түс-тузунда чыл санында чүс чедир малдың чаш төлүн ажаажып өстүрүп турарлар.

ВЛКСМ райкому бо чылын «Октябрь 30 чылы» совхозка комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазын тургузарын шиитпирлээн. Хой оолдаашкынының үезинде сакманчылар четчелээшкинин чорудуп, малчыннарга шеф дузазын чедирер херекке комитет эвээш эвес үлүүн киирген.

Районда комсомолчу-аныяктарның 2 фермазы бар. Ниитизи-биле 40 ажыг аныяк саанчылар ажылдап турар. Валентина Монгуш, Людмила Ховалыг, Маруся Монгуш бедик көргүзүглерни чедип алган. Фермалар аразында калбарган социалистиг чарышка Ак-Даш сүт-бараан фермазы тиилекчи болган. Комсомолчу-аныяктарның Кызыл-Чыраа фермазы күрүнеге сүт садар планын ажыр күүседип турар.

Мал ажылынга, часкы, күскү хову ажылдарынга камгалга дээш демиселге «Комсомолчу прожектор» штабтары болгаш постулары дээштиг салдар чедирбейн келген. Рейдилерни ындазаая чорутккулаар. Улусчу контролёрлар-биле каттышкан хыналдаларны ховар организастаан.

Мал ажылынче аныяктарны мөөңнээр талазы-биле чамдык ажылдар кылдынза-даа, ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа бар. Ынчангаш комсомол комитеттериниң ажылын сайзырангайжыдып, ону үе-үениң эвес, хүн бүрүнүң ажылы кылдыр көөрүн үе негеп турар.

А. ХОВАЛЫГ.

ЭКИ АЖЫЛДААНДА — ЭКИ ДЫШТАНЫР

Бора-Тайга суурнуң кудумчулары кежээки имирде шыпшың баар. Суббота хүнүнде кедээ Культура бажыңындан хөгжүм үнү дыңналып турар. Ажыл соонда дыштанырга эки-ле. Аныяктар клуб долу. Эстрада оркестри чараш аялгаларны ойнап тур. Залда хеви-биле олурупкан аныяктар аразындан танцылаар кижи-даа чок. Чүге ойнавас аныяктар боор деп сонуургап айтырарымга, «черле ындыг, аңаа олура кежээлээр улус» деп, бир аныяк оол чугаалады.

Дыштанылга кежээзинге эки белеткенмээниниң хараазындан оолдар, кыстарга чалгааранчыг болганы чугаажок. Кедээ Культура бажыңы, комсомол организациязы ооң белеткел ажылынче кичээнгей салбаан барган. Кежээ болурга-ла, чүгле танцылап-танцылап-ла турарга, хөңнүнге дээптердаа ыйнаан. Ынчангаш дыштанылга азы темалыг кежээлерни, номчулга конференцияларын аныяктарның сонуургалынга дүүштүр эрттирзе эки.

Хоорай чер болза, театр, кинотеатр дээш өске-даа культура одагларынга барып дыштанып болур. А кедээге кежээки хостуг шакта аныяктарның баар-ла чери — клуб. Борта оларга сонуургаңчыг болур ужурлуг. Аныяктарның хостуг шагын организастаары чүгле клуб, библиотека ажылдакчыларының эвес, комсомол организацияларының дорт хүлээлгези болур.

Улусчу театрның ажылы сөөлгү үеде экижээн. Коллектив улусчу чогаадылганың республика фестивалынга база киришкен. Сезоннуг үелерде агитбригадалар үнүүшкүнүн организастап турар. Культура бажыңының чанында янзы-бүрү бөлгүмнерни тургускан. Ынчалза-даа оларның ажылы ёзу барымдаалаашкын-биле солуттунуп турары четпес. Бөлгүм ажылын диргизери, кичээлдерни солун кылдыр эрттирерин чедип алыры негеттинип турар. Ылаңгыя техниктиг бөлгүмнерни мында организаставаан.

Масса-политиктиг, идеологтуг ажылды кайда күштелдирген болдур, ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедиир. Эки ажылдаанда — эки дыштаныр. Аныяктарның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер ажылче «Алдан-Маадыр» совхозтуң комсомол комитеди чогуур кичээнгейни салыры чугула.

А. БАГЫР.

Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг комплекстиг геология-шинчилел экспедициязында Иван Иванович Коржту таныvас кижи чок. Ол бо экспедицияда барык тургустунганындан бээр ажылдап келген болгаш бөлүктер начальниктеп, экспедицияны удуртуп, хөй талалыг шинчилел ажылдарын чорударынга бодунуң үлүүн киирип келген. Хоочун геолог — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи. Немец эжелекчилерге ол сүрлүг «Катюша» ракеталарының оттуг огу-биле өлүмнүг согугларны таварыштырып чораан. Дайынның болгаш күш-ажылдың хоочунунуң хөрээн чазактың орден, медальдары каастап чоруур.

ЧУРУКТА: хоочун геолог И. И. Корж
М. СУНДУЙНУҢ фотозу.

ӨЛҮКТҮ — КҮРҮНЕГЕ

«Кара-Хөл» совхозтуң аңчылары бо аңныыр сезонда эки ажылдааннар. Олар күрүнеге хөй түннүг өлүктү дужааган. Бо чылын Долгар-оол Хертек, Допур-оол Хертек, Санчи Салчак, Бадаң-оол Күжүгет, Иван Хертек болгаш өскелер-даа хөй олчалыг болганнар.

С. НҮЖҮГЕТ.
Бай-Тайга район.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Коммунист Кама Тулякова гидрометаллургия цегинде он чыл ажыр ажылдап турар. Каңнакчы мергежилге ол Казахстанга өөренип алган. Комбинатта профтехучилищениң кежээки салбырын база доскан Күш-ажылга ак сеткилдиг, хөй-ниитичи ажылчынны эш-өөрү хүндүлээр. Хостуг шактарында ол волейбол ойнаарынга ынак.

Үлегерлиг коммунист — аныяктарның дагдыныкчызы. Ол чээрби ажыг кижини бодунуң мергежилинге өөреткен.

Ш. ООРЖАК.

ИЙИГИ КВАРТАЛДА ДУЖААР

Бай-Тайга районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң «Бай-Тал» совхозта пунктузу чоңга ачы-дуза чедирер талазы-биле багай эвес көргүзүглерлиг болган. Чагыкчылардан хүлээп алган идик-хеп аймаан чогуур үезинде даарап, күүседип турар.

Чагыглар хүлээп алыр пункт бичии, тар өрээлде турар. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели-биле керээ ёзугаар 1983 чылдың март айда ийи аал иштиг чурттаар бажыңны бээри-биле кылып эгелээн. Ол тудугга хереглеэр материалдарны совхоз харылзаарын дугурушкан. Чаа пункт тудуунга хереглеэр чудуктарны тайгада ажылдап турар Түмен-Байыр Чапаан-оолдуң бригадазындан совхозтуң мурнакчы чолаачызы Папан-оол Салчак сөөртүп, дужуруп берген. Звено кежигүннери келген чудуктарны саат чок чонуп, белеткеп алганнар. Оон соонда олар бажыңның ханазын кылгаш, оргаларын салбайн ара каапкаш, чоруй барганнар. Чүге дээрге «Бай-Тал» совхозтуң дирекциязы кадаглар, кылын, чуга маңзалар болгаш тудугнуң оргазын салыр быжыг материалдар-биле четче хандырбааны-биле олар ажылын соксатканнар.

Бо чылдың март айдан эгелеп бригадир Каң-оол Чыдымга удурткан 9 кижи составтыг бригада тудугнуң оргаларын салгаш, өрээлдериниң шалаларын эптеп, дээвиирин дуглааш, эжиктер, соңгалар кастыктарын эптеп кылганнар. Ол бригада комбинат тудуун 1984 чылдың ийиги кварталында ажыглалга киирерин хүлээнген.

Х. КАРА-ООЛ.

ОНУ МАКТААР

Барлык хемниң Хемчик-биле каттышкан белдиринде Алдын-Булак суурнуң чиге мурнуу талазында шевергин херим кажаалыг, ногаа тарыыр шөлдүг, даштын агарты чугайлаан кааң бажың турар. Дүн эртип, даң чаа-ла адып орда, оон шилгедек дүрт-сынныг, дөртен хар ажып, беженче деңнээ бар чорук, арын-шырайы ам-даа аныяксыг кижи үнгеш, солбурнуң гаражынче базыптар. Ооң чымыштыг ажылының эгелээри ол Кымнын-даа мурнай гаражка келгеш, таңныылды солуп, ыраккы орукче машиназын тынап, белеткеп эгелээр.

Бодунуң дагдынган эш-өөрүнге чугуржаны, чагыг-сүмезин бериш, чугаалажып четтикпестер үени ол кажан-даа тывар. Сарыглар Кертик-оол, шынчы, ажылынга ынак, эрес-кежээ, дестүнмес сеткилдиг, дааңган ажылын эгиннинге чедирбээнде, сагыжы оожургавас кижилерниң бирээзи. Ак сеткилдиг ажылчынны эш-өөрү хүндүлээр.

Чолааты ол хүн Кызылдың сайгарылга баазазындан үрезин сөөртүп чораан, кежээ имирде келген. Бажыңынга кирип, аяк шайны кады ааптап ора, ажыл-ижин, амыдыралын [illegible] ор мен. Бодунуң [illegible] чүве [illegible] эвес, салган айтырыгларымны шала херам, долу харыылап оруу. Кижиниг кижиниң чугаазы бежи тоогуг болур.

Оон төрүттүнгеш, өскен, ажылдап, чурттап келген чери-ле бо. Дөртен чылдарның төнчүзү турган. Сумузунга арбан, шуугу даргалап, тараа тарып, ажы-төлүн азырап чораан адазы Сарыглар Төгүс-оол Кожаң-оолович хенертен аараш, мөчүп калган. Ажыт-шужуг-биле кады 4 чаш дуңмаларын авазы Шоваа Чавыновна-биле азыражыр аар үлүг 12 харлыг оолга онаашкан. Школада өөредилгези ара кагдынган. Аът, шары дерип, аңдазын, илиир белеткеп, хооп-зуннардан мажак чыып — аныяандан бергениң бергезин көрген. Түс черге чаа тургустунган «Ленин оруу» колхозтуң мурнундан сөөлүнче барып баштай Ак-Довуракка, оон улаштыр Кызылга барып өөренгеш, калбак мергежилдиг тракторист-машинист болуп ажылдап эгелээн.

1960 чылдың август ай. Бир-ле хүн Барлык шөлүнге комбайн-биле тараа кестирип турда, чанынга чиик машина кээп тура дүшкен. Оон танывазы кижи үнүп келгеш, баштай мени солушкаш айтырган:

— Силерни кым дээрил?

— Сарыглар Кертик-оол деп кижи мен.

— Райкүүском даргазы келдирткен, чор мен.

Комбайнны солуур эжинге хүлээткеш, ол-ла машинага олурупкан. «Чиик кара» саадаар эвес, шак-даа четпээнде, комбинезоннуг аныяк эр даргаңың кабинединде орган.

— Механизация школазынче тергиин эки доосканнарны билир бис. Эр-хей, эки ажылдап келдинер. Аксы-Барлык ортумак школазының 9—10 класстарынга трактор херээ өөредир, силерни аңаа башкылаадыр деп дугурушту вус. Совхоз директору, хову бригадири база чөпшээрештилер.

Районнуң улус өөредилге килдизиниң доктаалын алгаш, чеде берген. Аныяк, арга-дуржулга чок кижиге башкылаашкынның нарын аргаларын айтып өөредир дагдыныкчылар кылдыр хоочун коммунист башкыларны бижыглаан.

Көргүзүг материалы кылдыр ажыглаар саазында чуруктардан, шыйыглардан аңгыда школада чүү-даа чүве чок. Программаны ном-биле дүүштүрүп, саазында чурук, шыйыг көргүзерге ажыл эвээш, уруглар, оолдар сонуургавас, дыңнавас, чалгаараш, шуугажыр болган.

Совхоз гаражындан ажыглаттынмас аңгы-аңгы кезектерни чыып эккеп ап, аңгы класска делгеп, МТС-тен үндүр бижиттинген комбайн, тракторну каш черлерге чедип тургаш, чөпшээредип сөөртүп эккеп алган. Чоорту моторларын септеп, ажыглалга киирген.

— Саазын кырынга айтып, хөй тайылбырлаарының орнунга, салааларынга дээртип, тутсуп көргүзерге сонуургаар, эки билип алыр чүве чораан — деп, Сарыглар Төгүс-оолович сактып чугаалап олурар.

Дөрт чыл ажыр ажылдааш, элээн хөй кижилерге тракторист, электрик болуп ажылдаар шынзылгаларны тывыскылаан. Ол үеде аныяктарның техника башкарар сонуургалын оттурган. Ооң ынчангы өөреникчилери Хертек Чылбак-оол, Хомушку Кара-оол, Кара-Сал Чылбак-оол, Хертек Самдар-оол болгаш өскелер-даа чолаачы-тракторист, электрик мергежилдерни шилип алган. Олар башкызы-биле кады төрээн совхозунда ажылдап, чурттап чоруурлар. Техниканың дылын тудар ындыг кандай холдарын эдиктирип, узун оруун ужуктап, күзелин оттурган хүндүлүг кижизинге өөрүп четтиргенин илередир олар аңаа чоргаарланып чоруурлар.

Ажылының ёзулут мастери, бирги класстың чолаачызы Сарыглар Кертик-оол руль артынга олургандан бээр чээрби чыл ашкан. «Барлык» совхозтуң дирекциязы, салбыр баштаар чери дуржулгалыг чолаачыны үргүлчү-ле ырак, берге оруктарже чорудар. Бурул баштыг Саянны ол та чеже катап ашкан. Абакан, Минусинск, Абаза, Каратуз дээш ооң четпээн чери, сөөртпээн чүъгү чок деп болур. Өвүрнүң дузун, Ак-Чырааның кулузунун, Таңдының тараазын сөөртүп шаг болган. Ак, Алаштың, Аянгаты, Час-Адырның кадыр-кашпал, оңгул-чиңгил оруктарын ол машиналыг эргип каапкан.

Чылдың дөрт эргилдезинде, дүн, хүн дивейн узун оруктарга чоруур кижиге солун-даа, берге-даа, баш удур көрүлмээн ужуралдар бо-ла таваржыр. Оон бээр он чыл ажа берген. Бир-ле хүн ийилээн Чаданада шахтазындан хөмүр сөөртүп, дедир чоруп орган бис. Ак-Хаяа ховузунга чорып оруукта, хенертен машинаның дөгүлдүрүкчүүн спидометрже айытты.

— Көрүп чор сен ыңаан? — диди.

Шынап-ла, топтап көөрүмге, ында 100000 деп чурагайлар костүп келген. Ол хире хемчээлди шоолуг-ла сеп-телге чок эрткени ол болган. Кижимниң хүрең-кызыл шырайында хүлүмзүрүг чайнап турду. Эжимниң мөге холун ынчан дыңзыг туттум.

Сарыглар Төгүс-оолович 20 чыл иштинде 4-кү машина эдилеп турар. Баштайгызы 186 муңну, ийи дугаары 274 муңну, үшкүзү 203 муңну, ам чаа-ла чыл четкени 52 муң километрни эрткен. Баштайгы үш машиналарын «кырыптайн» өске чолаачыларга бүрүн, бүдүнге хүлээткилээн. Ооң бо эрткен оруктарын улай салыр болза, чер бөмбүрзээн аай-дедир долганыр.

...Абазадан долу чүък чүдүргеш, күскээр кыжын ол чаңын орган. Шуурган-биле кады чаап турган хар орукту хөөп эгелээн. Дүн дүшкен. Улаштыр чорууру айыылдыг апарган. Арай боорда машиназын орук хажызынга аяар тургускаш, чоон чойганның дөзүнге от салып, чаглактаныпчыныл, машиназын доңурбас дээш, кезек болгаш-ла ону аңылдадып олура хонган. Эртенинде хөртүктү оожум бүлгадып, Ак бажынга кирип келгеш, сагыжы ажаан. Шак мындыг бергелер чолаачы кижиге бо-ла таваржыр.

Чемодан иштинден хоочун чолаачы документилер шыгжаар дордум торгу аадаң уштуп эккелди. Аразында элээн элей берген телеграмманы номчуй бердим:

«Оолдуг болдувус. Дузалааныңар дээш четтирдивис. Чедиишкинни, кадыкшылды күзеп, чедип кээриңерни манадывыс.

Доможаковтар».

Хакасияның Таштып районунуң бир колхозундан чазын совхозка картофель садып алгаш, дүне чоруп орда, төрелиг кижилер ооң машиназын доктаадыпкан. Терге кырында аныяк кыстың эдил аараан, район төвү оон он ажыг километр ырак. Чолаачы боданмайн-даа олурткаш, район төвүнүң эмнелгезинге чедирип каан. Кижилерге ынак, кичээнгейлиг, сагыш човангыр чоруктуң тодаргай херечизи бо ышкажыл.

Соок кыжын, изиг чайын
Солуттунмас мергежилдиг
Чолаачывыс Кертик-оолду
Совхоз чону шупту
мактаар

деп, аныяктар ырлажып турар.

«Барлык» совхозтуң хоочун чолаачызы, 20 чыл стажтыг Үндүң Кара-оол-биле ол аразында чарыштыг. Бо чылын алганы бедиткен хүлээлгезин Совет Тываның 40 чылы — октябрь 11-де күүседир дээш күженишкинниг ажылдап турар.

А. ХЕРТЕК.

АРХАНГЕЛЬСКИНИҢ 400 ЧЫЛЫНГА

ЧУРУКТА: I Петриниң хүлерден шуткуп куткан турасаалы. (М. М. Антокольский 1872 чылда кууседкен болгаш Архангельскиге 1911 чылда тургускан).
Н. МАЛЫШЕВТИҢ, С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АК ДАЛАЙ ЭРИИНДЕ ХООРАЙ

Архангельск хоорайны 1584 чылда Пур-Наволок мугулдурга үндезилеп тургускан. Ак далайга чоогу. ында таарымчалыг туруштуң байдалы далай өртээлин тударынга идиглиг болган. Барыын Европаның күрүнелери-биле садыглажырының ынчаарда Россияның чүгле чаңгыс төвү ол турган. I Петр Архангельскини «Россия күрүнезиниң кол эжиин» деп адаан.

Соңгу девискээрге революстуг шимчээшкин-биле холбашкан чайынналчак арыннар Архангельскиниң төөгүзүнге бижиттинген.

Улуг Октябрьның тиилелгезиниң соондунда өрге-чагырганың чери ораннарын шаптыкчылар узуткап эгелээн, флотту, үлетпүр бүдүрүлгелерни, банкыларны национализастаан. Ол чорудулгаларга Антантаның интервенциязы моондактаан. Чажыт байдалга турган большевиктер болгаш партизаннар дашты-кы эжелекчилерге, ак гвардейжилерге удур маадырлыг демиселди чорудткан.

1920 чылдың февральда Соңгу девискээрге Совет эрге-чагырганы база катап тургускан. Баштайгы беш чылдарда Соңгу девискээрге чаа заводтар туттунган. Совет Соңгу чүктүң он-он мун ажылчы чоннары Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрээн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун база маадырлыы-биле камгалаан. Фронт ынчаарда Архангельскиниң мырыңай чанынга — Карелияга турган.

Амгы үеде Архангельск — ыяш болбаазырадып кылырының ыяш-химия үлетпүрүнүң комплекстиг бүгү эвилел төвү-дүр.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг «Кызыл дарган» деп судно септээр завод — Архангельск хоорайның мурнакчы бүдүрүлгези.
ЧУРУКТА: заводтуң судно септээр черинде.
Н. МАЛЫШЕВТИҢ,
С. ГУБСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы

ХАРЫЛЗААНЫ УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Барыын-Хемчик районнуң чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының коллективи кызымак ажылдап турар. Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле коллектив кежигүннерниң аразында социалистиг чарыш калбарган.

Чурттаалга-коммунал ажыл-агыйы районнуң чурттакчылары-биле сырый харылзааны тудуп турар. Ол коллективтиң ачы-дузазын он-он кижи хүн бүрү көрүп келген. Чурттаалга фондузун байыдыкканының, суурнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның чаагайжыдылгазын эккелгениниң, хоорайда ышкаш чаңгыс аай телевидение-биле туткан бажыңнарның кедээ суурларга немешкениниң түңнелинде, ол харылзаа улам быжыгып, массалыг апаар дээрзин билип турар бис. Шак ындыг харылзаа районнуң чурттаалга-коммунал ажыл-агыйының ажылдакчыларынга тодаргай негелдени тургузуп, ажылдың стилин өскертирин даандырып турар.

Ажылды эки организастап чорудары, планныг онаалдаларны доктаамал күүседири, экономиктиг көргүзүглерни экижидери, цехтерни бригада кереэзи-биле ажылдаарынче шилчидери — бо хүннерде коллективтиң мурнунда салдынган кол сорулгалар ол. Бистиң коллективтиң ажыл чорудулгазында шиитпирлээр чогуур өске айтырыглар база бар. Ол дээрге, хамаатыларны хүлээп алыры, оларның билдириишкиннерин, сүмелерин, хомудалдарын сайгарып көөрү-дүр.

Сагылга-чурумну быжыглаары, план күүселдезин чедип алыры, харылзаалгалыг болгаш организакчы чорукту бедидери — бо база-ла кол айтырыглар болуп артар. Бо болгаш өске-даа айтырыглар дугайында бүдүрүлге хуралдарынга чугаалажып, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн планга немей бир хуу өстүрери, продукцияның өртүнезин 0.5 хуу кудуладырын социалистиг хүлээлгеже айыткаппар. Ынчап кээрге барык-ла ийи мун рубльдиң камналгазын алыр бис.

Бистиң комбинатта социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, шалыпчы ажылдап турарларның саны эвээш эвес. Тракторист О. Х. Хомушку, хеп чуур черде А. А. Чымба, чунар-бажың ажылчыны Х. Ч. Хертек болгаш өскелер-даа коллективтиң бедик адынга шынчы болуп, төлептиг чоруун көргүзүп турарлар.

Район төвүнүң чурттакчы чонунуң дилээн ёзугаар Кызыл-Мажалыкта чунар болгаш хеп чуур комбинатты агылдар талазы-биле ажылдар кылдынган. Хары үдуда 20 кижи чунар турда, ону ам 30 өлүттүг кылдыр улгаттырган. Анаа немей үш ваннаны кылган. Район төвүнге чылда 26 тонна хеп чуур турган болза, ам оон хемчээли ийи катап өзе берген. Чаа котельныйны ажыглалга кирргеш, аалчылар бажыңының чылыдылга чет кижи ышкаш хоммак. Оон ачызында анаа кээр аалчыларга таарымчалыг байдал тургустунган.

Бистиң ажылывыста четпестер бар. Оларны чайладып алыр дээш коллективтиң күжүн олче мооңнеп, бо чылдың планныг онаалдаларын күүседир сорулга-биле кужениишкинниг ажылдап турар.

Р. МИЛЛЕР,
районнуң чурттаалга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

Пассажир — автобус — орук

Эзрбек суур Кызылдан ырак эвес. Кыжын хем доңа бээрге, оларның аразы улам кызырлыр — чүгле он сес километр. Ындыг турбуже, ынаар баар автобустар орук багай болганындан чорбайн турар. Хоорайда херектиг кижилер сумкаларын, уруг-дарыын чүктепкеш, чадаг базыптар. Ийи шак хире орукка эртер.

АВТОБУС БОЛЗА...

Суурнуң чону эвээш эвес. Кызыл хоорайда өөренип турар уруг-дарыглыг улус хөй. Ыраккы коданнарда чурттап турар малчыннар база машина дозуп чорааш, ажыл-херээн бүдүрүп ап турарлар.

Бо орукту шала кылгаш, соңгаан. Суурнуң чону автобус манап эгелээрин четтикпейн манап турар. Ол канжан кестүп келир ирги?

Х. САНЧАЙ,
Эзрбек кодээ Советиниң депутаты.

Чоокта чаа Эзрбек суурга чордум. Салбырның конторазынга кире бердим. Ында мал эмчизи Фаина Оюн, зоотехник Ким Хертек, школада биология башкызы Сенденмаа Хертек дээш өске-даа кижилер хөй болду. Олар Кызыл биле Эзрбек аразында автобус ийи чыл чедир чорувайн турарын дугаар-биле чугаалажып турар болду. Садыгга-даа баарга автобус чок чоруп шыдавас-тыр мен деп чугаа дыңналыр. Найысылалдан ырак эвес черде турар-даа болза, автобус чокта черле аргыжары берге. Чежеге дээр кыжаштажып келир боор. Чоннуң бо чөптүг негелдезин Кызылдың пассажирлер АТБ-зи канчаар өөренип көрүп турар ирги?

НЕГЕЛДЕЗИ ЧӨПТҮГ

С. САРЫГ-ООЛ.

ЧУРТТАКЧЫЛАРНЫҢ ДИЛЭЭ

Күр-Чер суур-биле район төвү болур Каа-Хем суур болгаш Кызыл хоорайның аразында аргыжылгада четпестерни бижиксеdim. Хурал-суглаага-даа бо айтырыгны чугаалажып шаг болдувус. Бистиң эккижидер. Суурда Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң, район болгаш кодээ Советтерниң депутаттары-даа бар. Айтырыгны үстүкү органнарның мурнунга тургузуп келген. Ол хиреде чоннуң аргыжылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар.

Тиилелгежилер Шамбалыг баар хүнде чаңгыс халыыр автобуска сыңышпайн турар. Найысылалдан ырак эвес-даа болза, бо аразынга чадаг кыжаштаары берге, автобус албан херек. Чорумал машинага бадыышкан кижи эндерик боор. Чүък машиналарынга кижилер олуртур эвес, чамдык улус Кызылга кирр-даа базып келир. Кызыл кирер дээн улус чыглы берген турган. Шамбалыг автобузун манап турдувус. Келген автобусче кижи кирер-даа аргажок. Каш кижи дывыржып кире берген, артканнары туруп калган. Оларның аразында үш хүн улаштыр чоруп чадаан кижилер безин бар. Чоннуң негелде-хомудалын өөренип көргеш, бистиң суурже ооода бир автобустан чорударын чурттакчылар дилеп турар.

Март 29, 27 хүннеринде

Э. ТЕЖИТ.

СЕСЕРЛИГ ЧЕДЕРИ БЕРГЕ

Сесерлиг суур Туран баар оруктуң кыдыында. Кызылдан Тарлаг, Хадың болгаш район төвү барып турар автобустарга олуруп чоруп турар бис. Кызылдың автовокзалындан билет садарга, баштай ырак улуска садар бис дээр азы чок болза, албан Туранга чедир бээр. Мындыг таварылга аргыжарынга аажок эпчок. Ынчангаш сесерлигжилерниң талазынче база көрнүр боор деп идегеп тур бис.

С. УДУМБОРА.

ОРУК ТУДУУН ЭКИЖИДЕР

Өвүрден Дус-Даг ажарда Калдактап, Хөндергейлеп ажылдыр дештинер узун орук бар. Өңгеш таварып Үш-Белдир баар Хову-Аксының оруу-биле чоруур болза, дорт-даа, малгаш-балар база эвээш. Хөй километрни кызырып болур. Кывар-чаар чүүлге-даа камналгалыг, чоннуң аргыжылгазы-даа экижип болгай. Бо бүгүнү өөренип көөрүнүң аргазы чүү ирги?

Б. КЫРГЫС.

• • •

Пассажир аргыштырылгазын экижидери — чугула айтырыгларның бирээзи. Бо чылдың эгезинде парлаттынган материалдарда Эзрбекче автобус орук багаиындан чорувайн турарын айыткан бис. Пассажир АТБ-зиниң, КАН ажылдакчыларының болгаш Тываның автоорук эргелелиниң ажылдакчылары ийи-үш удаа оруктуң байдалын хынап, актыларны тургускан. Орукту «Кызыл тараачын» совхоз тудар ужурлуг. Ынчангаш чоннуң негелде-хомудалдарын бирле дугаарында ук ажыл-агыйның удуртукчулары өөренип көөр турган. Январь айда үнген шүгүмчүлелге хамаарыштыр совхозтуң директору Д. Д. Сирота, Туран хоорай Советиниң күүскомунуң даргазы В. А. Виговский олар кандыг-даа хемчег албаан. Пассажир аргыштырылгазы оруктарның байдалындан хамааржыр болганда, орук тудуунче болгаш септелгезинче кичээнгейни салган болза эки. Амдызында кылдынган азы кылыр ужурлуг ажылдар талазы-биле редакцияга харыы келбээн. Бо айтырыгларны чөптүг шиитпирлээринге СЭКП Бии-Хем райкомунуң, райкүүскомунуң киржилгези улуг болур ужурлуг.

«Туваавтотранс» каттыжыышкынының пассажирлер аргыштырар килдизиниң эргелекчизи А. Н. Таныш Самоунуң таныштырлап турары-биле алырга, күр-Чер суурже автобус бээриниң барымдаазы чок. Ынаар чоруп турган автобустарның хос чоруушкуннары хөй боорга, ол рейстерни соолаан. Амгы үеде ону таварып чоруп турар Шамбалыг автобузун хүнде ийи удаа, эртен-кежээ чоруур кылдыр чурумчуткан. Эртен Кызылдан үнген эртенги рейс хос болур. Оон харын элээн кижи кээр. А кежээ үнери долу болур. Ынчалза-даа ортан курут чыгыы келир. Ындыг болган ужурунда, ам немелде автобусту үндүрген ажыы чок. Улуг автобустарның хос чоруушкуннарының каражазы улуг. Автобус чугула херек болза, совхоз тускай чагыг киирге, кайы хүнде кандыг автобус херегил, пассажир АТБ-зиндеи чагыдып ап болур.

Бир-тээ, чурттакчылар ийи-үш удаа хомудап турар болганда, СЭКП Кызыл райкому, райкүүском бо четпестерни чайладырының оруктарын дилеп тывары чугула. Чурттакчы суур оңрузу район азы совхоз төвү-биле аргыжар машиналыг болза эки. Чамдык суурларда бо аразынга аът-биле чадаг чоруп турар таварылгалар хөй. Улуг автобустардан аңгыда мындыг черлерге аргыжылгага безерек автобустарны чүге ажыглап болбазыл? Мындыг четпестер барык район оңрузунда бар болгай. Ол ышкаш оруктар, көвүрүглер септелгези, орук шимчээшкиниң демдектерин турузары дээш өске-даа аргыжылганы экижидеринге хамаарышкан айтырыглар чедир шиитпирлеттинмейн турар.

Автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжыышкыны Сесерлиг уунче чоруп турар дөрт автобустарга суурнуң чону олуруп болурунуң аргалары бар деп харыылаан. Кызылдан чоруур билеттерни Сесерлигге чедир автовокзалдың кассаларындан садып алыр, а оон кээрде, автобустуң чолаачызындан алыр. Амгы автобус үндүрери амдызында көрдүнмейн турар.

Дуъ дужуп, хем оруу үне берген үеде, аргыжылга айтырыынга паромнарның үлүү база улуг. Эрткен чылын «Кара-Хаак» совхозтуң паромунуң ажылында четпестерниң дугайын номчукчулар бисче бижээн. Пассажирлер соорткен автобустар орта саадаар чоруктар таваржып турган. Бо четпестерни бо чылын катаптавазы күзенчиг.

Пассажир аргыштырылгазында четпестер бар. Чамдык айтырыглар ук черниң эрге-чагырга черлеринден хамааржып турар. Ынчангаш чер-черде ажыл-агыйн удуртукчулары четпестерни эдип алыр дээш хөй талалыг ажылдарны кылып чорударын негеттинип турар. Чүге дизе аргыжылганы экижидери дээрге-ле, чоннуң хандырылгазын экижидери, кижилерниң үнелиг үе шагын камнаары болур.

А. ХОВАЛЫГ.

Варшава Керээзиниң Организациязының хүнүнге холбаштыр

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Чылдың-на май 14-те социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының улустары, чаагай күзел-соруктуң кижилери Варшава Керээзиниң Организациязының тургустунганының байырлыы-биле демдеглеп турар.

Төөгү фактыларын сарыылдыг көөр кижи бүрүзү социалистиг чурттарының ол ёзулуг-ла камгалал сорулгалыг шериг-политиктиг эвилелиниң хөй чылдагы ажыл чорудулгазын сайгарып көрүп тура, Варшава Керээзиниң Организациязы тайбыңны хандырарынга база социалистиг чаалап алыышкыннарны камгалаарынга шылгарангай рольдуг болуп турарынга ханызы-биле бүзүрээр. Европаның улустары ам 40 чыл хире үеде тайбың дээр адаанга чурттап база ажылдап келгени оон бүзүрелдиг бадыткалы болур.

Кижи төрелгетенге эң-не чугула айтырыгга — дайын болгаш тайбың айтырыынга — Варшава Керээзи-биле каттышкан социалистиг чурттар тайбың болгаш боо-чепсекти дужүүрери дээш чайгылыш чок болуп келген. «Бис кымга-даа бодувустуң үзелинисти, ниитилел тургузуувусту албадап сыгавайн турар бис. Биске өскениң черлери база херек чок. Совет Эвилели чүгле чаңгыс орукту — тайбың кожа-хелбээ догуннаарының оруун, делегейге бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганың оруун шын-на сеткили-биле сүмелеп турар» — деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко Москваның «Кадыыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгынынга демдеглээн.

Оон кескү чижээ бот-боттарынга удур күш ажыглавазының болгаш тайбың харылзааларны тударының дугайында Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң Соңгу-атлантика керээзиниң кежигүннеринге саналы болур. Оон-биле кады Варшава Керээзи ядролуг дайынны чайладыры дээш, империализмниң эң-не реакцылыг бөлүктериниң социализмге удур «ыдыктыг походту» организастаар дээр оралдажыышкыннарын үзе шавар дээш демиселге идегелдиг камгалал болуп турар.

Бөгүн америк империализмниң милитаристиг бөлүктериниң политиказының сарыыл чогу мырыңай кедерээн. Рейганның администрациязының залгуун эрттир айыылдыг хевирлиишкиннери делегейни үргүлчүлүг дыңзыгылыышкынының байдалынга тудуп турар. АКШ делегей милитаризминиң болгаш террорзумунуң төвү апарган. Ол делегейниң кайыдаа девискээринде өске күрүнелерниң херектеринче холгаарлаар эргени бодунга тыпсып алган. Ол сорулга-биле делегейниң 32 чуртунда 1500 ажыг шериг баазаларын болгаш шериг объектилерин АКШ тургузуп алган.

Боо-чепсекти, бир-ле дугаарында, ядролуг боо-чепсекти, ол дүвү-далаш көвүдедип турар, оон сорулгазы ССРЭ биле АКШ аразында, Варшава Керээзи биле НАТО аразында тургустунган шериг талазы-биле дең чорукту үрээри, делегейге тергиидеңгей турушту чедип алгаш, бодунуң тура-соруун өске улустарга албадаары болуп турар. Ол авантюристиг политиканың үндезинин кылдыр Совет Эвилели-биле болгаш Варшава Керээзиниң өске күрүнелери-биле «дорт удур тутчуушкуннуң» агрессиви доктриназын алган. Аңаа үндезилээш, АКШ-тың чепсектиг күштериниң бүгү хевирлериниң чаарты чепсеглелиишкининиң калбак программазын боттандырып эгелээн, ол дээш америк улус чүгле 1985 чылдан 1989 чылга чедир безин 2 триллион ажыг долларны төлеп үнер.

Тургустунуп келген байдалдарда Варшава Керээзиниң күрүнелеринде боттарының айыыл чок чоруун камгалаар дугайында сагыш салыындан өске орук чок апарган, айыыл чок чоруунуң эң кол негелделериниң бирээзи болза, олар-биле НАТО бөлүүнүң аразында шериг-стратегтиг дең чорукту камгалап арттырары болур. Чеди социалистиг күрүнелерниң удуртукчу партия болгаш күрүне ажылдакчыларының 1983 чылдың июньда Москвага ужурашкыышкынга тайбыңның болгаш боттарының айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүштүр социалистиг дем каттыжылгазының чурттары бодунуң кырынга шериг талазы-биле тергиидээшкинни кажан-даа, канчап-даа болдурбас деп ажыы-биле медеглээн. Ол дээрге НАТО болгаш Варшава Керээзиниң чурттарының аразында кол болгаш принципиалдыг айтырыг, ол делегейниң салым-чолунга дыка ужур-дузалыг.

Ортумак ыраанныглыг америк ракеталарын Европада экдеп тургузуп турары-биле холбаштыр Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттар боттарының айыыл чок турар байдалын быжыглаар, Каттышкан Чепсектиг Күштерни хөгжүдер болгаш сайзырангайжыдар талазы-биле немелде хемчеглерни алыр ужурга таварышкан.

Варшава Керээзиниң Организациязын тургускан хүнден бээр эрткен чылдарның дургузунда эвилелчи чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының база чазактарының доктаамал сагыш салыышкынының, хамыктың мурнунда Политиктиг консультативтиг комитеттиң, национал болгаш каттышкан командылал черлериниң камгалал министрлериниң комитединиң ажыл-чорудулгазының ачызында ниитилел системазы болур социализмни камгалаарының ажыындан аажок улуг интернационалчы сорулгазы шиитпирлеттинген. Каттышкан Чепсектиг Күштерни тургускан. Шериг талазынга кады ажылдажылганың социалистиг эвилелдежилгениң байдалында эң чугумчалыг хевирлерин болгаш аргаларын ажылдап кылган.

Каттышкан Чепсектиг Күштерниң шынап байдалының кол көргүзүкчүзү — эвилелчи шериглерниң болгаш флоттарның дайынчы белен чоруун бедидеринче үргүлчү кичээнгей салып турары. Каттышкан Чепсектиг Күштер бөгүн боо-чепсектиң болгаш техниканың эң чаа хевирлери-биле чепсеглеттинген, чугум утказы-биле алырга, кезектерниң болгаш каттыжыышкыннарының ховар дээш организастыг тургузуглуг. Шериглерниң болгаш флоттарның белеткелиниң эки деңнелдиг, социализмге бердинген кадрлар-биле четчелеттинген. Социалистиг дем каттыжылгазы чурттарының айыыл чок чоруун камгалаарынга боттарының белен чоруун эвилелчи армияларның шериглери болгаш флоттар күштери каттышкан каш даа өөредилгелерге көргүскен.

Каттышкан Чепсектиг Күштерге тускайлаан шериглер болгаш флоттар күштери дыка хөй чүүлдер талазы-биле АКШ-тың болгаш НАТО-ның авантюристиг политиказы-биле тудугайлаттынып турар чаа байдалдарда социалистиг дем каттыжылга чурттарының камгалал негелделеринге таарыштыр турарын дээш, оларны улам ындыг хөгжүдеринче болгаш сайзырангайжыдарынче угланган хемчеглерни ап турар.

Ол хемчеглер өске чурттарның айыыл чок турар байдалдарынга каража чедирбес. Ол хемчеглер харын делегей байдалын чогумчударынче, тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче угланган. Каттышкан Чепсектиг Күштер улам күштүг, оларның белеткелии бедик болгаш тудуу-на, күчүлүг дайынчыларның эвилелчи күрүнелерниң коллективтиг камгалалының быжыын шылгап көөр дээр аргажок бансыраар, тайбыңны камгалаарының магадылалы улам улуг болур. Империалистиг агрессияга моондакты тургузуп шыдаар аргажок бансыраар, тайбыңны камгалаарының... шаг-шинектиг күштер кошкай берген азы башкаланы берген турда харын ындыг агрессия болдунар аргалыг болу бээрин төөгүнүң дуржулгазы херечилеп турар.

Ындыг чүве болбазын дээш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары база чазактары боттарының Каттышкан Чепсектиг Күштерин быжыглаар дугайында үргүлчү сагыш салып турар. Боо-чепсек талазы-биле совет-польша ажы-дүңма ёзузунуң турачкаалыг Рязаньга ажыдып турда, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң чугаалаанын ёзугаар алырга, бистиң чурттарывыстың айыыл чок чоруу болгаш камгалалының аргазы кандыг-даа агрессор бодунуң ажыы бистиң чуртувусче халдааашкыны-биле шенээр дег диттинмес шак ындыг деңнелге туруп келген болгаш турар-даа.

Генерал-лейтенант М. ТИТОВ, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң Каттышкан Чепсектиг Күштерниң штабының начальнигиниң оралакчызы.

ССРЭ-ниң НОК-туң медеглелинде деткивишаан

ЛОС-АНДЖЕЛЕСКЕ ОЙНААРЫ БОЛДУНМАС-ТЫР

Олимпиада хартиязында чугаалааны: «Олимпийжи шимчээшкинниң сорулгазы аныяктарны бот-боттарын эки билчириниң болгаш найыралдың байдалынга кижи эндери болур, оон-биле делегейни эки болгаш тайбың болдурарынга дузалаар». «Херек кырында АКШ-та чүү болуп турарыл? ССРЭ-ниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның спортчуларының Оюннарга киржиринге удур калбак кампания чорудуп турар. Мен-даа ССРЭ-ниң шилиндек командазында маэң эштерим-даа даштыкыда спортка хандыкшылдыглардан, оон иштинде АКШ-тан база чүс-чүс чагааларны ап турар бис. Чагааларның хөй кезин аныяктардан кээп турар. Совет спортчулар-биле найыралдажырын күзеп турарын ол чагааларда бижээн. Оон-биле кады кыжанып болгаш бак сөглеп турар утказыг чагаалар АКШ-тан аңгы-аңгы организациялардан болгаш чамдык кижилерден биске база кээп турар. Ол бүгү АКШ-тың эрге-чагыргазының бүдүү чөпшээрежили-биле болуп турар, ол кампанияны эрге-чагырга чери белени-биле соксадып-даа болур ийик.

Мен Олимпий оюннарынга киржип көрбээн мен. Ынчалза-даа 1980 чылда Москвага Олимпий оюннары делегейниң спортчуларынга улуг байырлал дег болганын эктып тур мен.

Спортчу гимнастикага ССРЭ-ниң шилиндек командазы маргылдааларга күжениишкинниг белеткенип турган. Олимпий оюннарынга киржирин мен база күзеп турар мен. Ындыг улуг маргылдааларга бүгү мергежиливисти, спорттуң ол хевириниң — гимнастиканың онзагай чарыжын көргүксээн ийик бис. Ынчалза-даа ол чүгле тренировкаларга болгаш маргылдааларга таарымчалыг, найыралчы байдалга болдунар. Кажан Лос-Анджелестен бистерге кыжанып турда, кандыг таарымчалыг байдал дугайында чугаалап болурул? Кажан сенче шыгаап, харын мырыңай бистерни «АКШ-тың национал айыыл чок чоруунга» кыжанышкын дээрзинге чедип турда, канчап ойнаар боор.

Бистер, олимпийжи чаагай чаңчылдарны хүндүлээриниң принциптеринге кижиттинген болгаш аңаа кезээде шынчы болуп артар бис, ол дугайын чугаалаарын командадан маэң эштерим дилээн чүве. Бис маргылдааларга тергиин белеткендиг бис, ынчангаш делегейниң кандыг-даа спорт аренанынга бедик мергежиливисти көргүзүп болур бис, ынчалза-даа чүгле Лос-Анджелестиң спортчу эвес, кижини дорамчылаан, харын-даа айыылдыг, олимпийжи байдалга эвес. Бистиң аңаа ойнаарывыс чүгле болдунмас эвес, харын-даа совет олимпийжиниң спортчу бедик аттылдарынга таарышпас-тыр.

О. БИЧЕРОВА,
делегейниң тулган чемпиону, спортчу гимнастикага делегей кубогунуң эдилекчизи.

ШИИТПИР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЧЕ БИСТИ АЛБАДААН

Шупту кижилер, кым-на олимпийжи чаагай чаңчылдарны, улустар аразында тайбыңны, найыралды хүндүлээр болгаш үнелээр болдур, олимпийжи маргылдааларның сонуургалын болгаш характерин шын тодарадып дээрзинге чиргинмес мен. Лос-Анджелесте Оюннарның ээлериниң оон ыраа хомудаанчыг-дыр. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг чурттарның спортчуларынга удур — Лос-Анджелесте террорлуг дайыны белеткеп турар дугайында дувураашкыныг медээлер Оюннар чоокшулаан тудум-на удаа-дараа дыңналып туру. Ол бүгү америк ... талазындан болуп турар.

Кыжанышкын нардаан ... бис. Ынчалза-даа террорнуң байдалынга Олимпий оюннары кымга херек боор деп айтырыг болур-дур. Спорттуң болгаш найыралдың кандыг байдалы ол, кажан бистиң спортувусту көөр хөөн ... бандиттер сени кедеп, ... турар болза.

Кижи бүрүзү, кымга Олимпийжи шимчээшкинниң чаагай чаңчылдары үнелиг ... Оюннарны, Лос-Анджелеске кыйгырыының адаа-биле эрттирериниң белеткел турары, кижи көөр хөөн чок чорукка ажыглаарынга удур ... ажыглаарынга принцип чок чорукка болгаш күчүлээшкинге удур туржур ужурлуг.

Ындыг Оюннарга совет спортчуларның киржиринге мен шиитпирлиг-биле удурланып тур мен.

Н. БАЛБОШИН,
классиктиг хурешке Европа, делегей болгаш Олимпий оюннарының чемпиону.

ЛИТВАНЫҢ СТУДЕНТИЗИ–ДЕЛЕГЕЙ КОНКУРУЗУНУҢ ПРИЗЁРУ

Литва ССР-ниң Күрүнениң уран чүүл институдунуң архитектура факультединиң доозукчу студентизи Эвальдас Адомонис Парижке болган архитекторларның делегей конкурузунуң кол шаңналдарының бирээзин чедип алган. Архитекторларның делегей эвилели ол конкурсту ЮНЕСКО-биле кады организастаан.

Тускай модульдардан тыын эптээр арга-биле бажыңны тударының төлевилелин Вильнюстуң студентизи саналдаан. Бажыңнарны тударын төлевилээрин болгаш тудугну дүрген болгаш шынарлыг чорудар арганы студентиниң төлевилели берип турар.

Ол конкурстуң шаңналдарын Совет Эвилелиниң алды студентилер бригадалары база чедип алган.

ЧУРУКТА: Эвальдас Адомонис бодунуң удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң архитектору, Ленинчи шаңналдың лауреады Витаутас Чеканаускас-биле кады тудут төлевилелиниң чанында.

В. ГУЛЕВИЧТИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

НАЙЫРАЛГА ТУРАСКААТКАН

Дерзиг-Аксы дузалал школазының башкылары район көрүлдезинге белеткенип турар.

Эр улус ансамбли И. Дунаевскийниң «Берлинден келген мен», А. Тановтуң «Тарлашкын» деп ырларын, хылдыг хөгжүм оркестрниниң тыва, орус, украин аялгаларны күүседкенин чоп адыш часкап хүлээп алган. Ырыхөгжүм ансамбли база аян туткан. Херээженнер ансамблиниң күүселдезин. «Чечектел-ле, төрээн Тывам» деп литература-хореографтыг көргүзүгну көрүкчүлер сеткил хайнылыышкынныг хүлээп алган.

Д. БИЧЕ-ООЛ.
Каа-Хем район.

ЮЛИАН СЕМЁНОВТУҢ ПОЛИТИКТИГ РОМАННАРЫ

— Детективтиг жанрга ажылдаарынга ынак кижи мен— деп, совет разведчик Исаев-Штирлицтиң билдингир овур-хевирин тургускан чогаалчы Юлиан Семёнов чугаалады.— Детектив кичээнгейлиг боданырынче, ажыл-херекти шалыпкын сегирип алырынче албадап турар. Детектив демократчы...

ССРЭ-де политиктиг романның хөгжүлдезинге, ылангыя политиктиг детективтиң хөгжүлдезинге «Семнадцать мгновений весны», «ТАСС уполномочен заявить» деп тоожуларның 53 харлыг авторунуң киирген улуг-хуузу эвээш эвес. Юлиан Семёновтуң холдуунда-ла ниити тиражы 20 миллион ашкан бүдүн чогаалдарын экранчыткан.

1973 чыл Семёновка улуг чедиишкиннерниң чылы болган. Телефильмниң тургузукчузу Татьяна Лиознова-биле болгаш кол рольдуң күүседикчизи Вячеслав Тихонов-биле кады ол өөрүшкүнү үлешкен. Совет хоорайларның кудумчулары мурнундагы турганынга деңнээрге, он ийи кежээ дургузунда хайнылыышкыны эвээжээн турган. Ооң чылдагааны билдингир: «Семнадцать мгновений весны» деп хөй сериялыг кинону Төп телевидениениң көргүзүп турганы ол.

Юлиан Семёновтуң чугаазы-биле алырга, Исаев-Штирлицтиң овур-хевири — чыын бодаттынган овур-хевир болуп турар. Ону тургузарынга кол идиг —архив документилери болган. Совет разведканың кол тергениннери —Рудольф Абельдиң болгаш Николай Кузнецовтуң, Рихард Зоргениң болгаш Лев Маневичиниң овур-хевирлерин ол ажыглаан.

— Архивтерге ажылдап турда, мээң таварышкан төөгүмде эрес-маадырлыг кижилер ажылдап турган болду. Айыылдыг чоруктарбиле доктаамал долдунган оларның амыдыралы, оларның сагыш-сеткили, бодалдары маадырлыг чорук-биле ханы холбашкан болгаш амгы салгалга үлегер-чижек болуп артар..

Штирлиц дугайында чаа-чаа чогаалдар бижиирин номчукчулар Юлиан Семеновтан каш чыл улаштыр негээш турупкан. Ол дилеглерге харыы кылдыр «Приказано выжить» деп тоожуну чоокта чаа ол үндүрген. Ында Исаев-Штирлиц база-ла амы-тынга улуг айыылдыг ажылын кылып турар. Ол тоожунуң уланчызы ам удавас көстүп кээр.

— Ам ооң-биле Штирлицтен шынап-ла адырылганым ол (бөгүн ооң хары 80 ашкан б о л г а й),— деп, Юлиан Семёнов муңгаргай чугаалады.— Ону ам чаа маадыр — журналист Степанов солуур апаар.

«ТАСС уполномочен заявить» деп тоожуда ол чаа маадыр киржип турар кылдыр чогаалчы көргүскен болгай.

Моон мурнунда төөгүчү чораан, кабинетте ажылдап орар чогаалчы кижиге «разведчиктеп ойнаары» белен эвес хире. Ынчалза-даа Юлиан Семёнов кабинетте-ле ажылдап орар чогаалчы эвес: делегейни ол холдуунда-ла эргип каапкан. Бөмбүрзектиң эң хайнылыышкынныг черлеринге — Лаоска, Вьетнамга, Чилиге, Афганистанга чорупкаапкан; политиктиг улуг болуушкуннарны ол көөрген. политиктиг эң улуг ажылдакчылар-биле ужуражып каапкан.

— Мен чүгле чогаалчы эвес, а журналист кижи болгай мен— деп, ол чугаалады. — Хөй чылдар дургузунда «Огонёктуң», «Литературная газетаның», «Правданың», «Известияның» корреспондентизи болуп ажылдаан мен.

Журналистикага сонуургалым ам-даа улуг—деп, ол уламчылады.—Ийи чыл дургузунда корреспондент болуп командировкаже чорбайн, чалгаарап каар-дыр мен. Тренниг чокта спортчу-биле дөмей-ле...

«Встреча» деп номну бижиирин чогаалчы бодап алган. Семёнов-журналистиң ону бижиири-биле ужуражып, чугаалашканнарының аразында Хо Ши Мин болгаш Сальвадор Альенде, Альваро Куньял болгаш Курт Вальдхайм, Долорес Ибаррури болгаш Эдвард Кеннеди, Дэвид Рокфеллер болгаш Марк Шагал бар. Өске хевириниң ужуражылгалары база бар: гитлерже Германияның экономика министри чораан Альберт Шпеер, фашист өлүрүкчүлерниң бирээзи—Отто Скорцени..

Юлиан Семёнов детектив жанрының чүгле сонуургакчызы эвес, а ол дугайында чугаа болу бээрге, шуут-ла кыптыга бээр кижи. Ындыг изиг чугаа үезинде ол хенертен мынча дээн: «Детектив бижээн баштайгы чогаалчы болза... Аристофан, а ийигизи — Шекспир болгай».

Семёновтуң баштактаныпт турары ол бе дээрзин билип алыры белен эвес-даа болза, ооң чугаазын дыңнаары кезээде солун.

— Детектив жанрынга ынак-даа болзуңарза, боттарыңарның бижээн чогаалдарыңарны политиктиг романнар азы политиктиг хроникалар деп адап турар болгай силер...

— Мени совет политиктиг романның төлээлекчизи деп америк энциклопедияда адаан. Жорж Сименон мээң-биле чугаалажып ора, мээң төөгү романнары бижиир кижи-дир сен диди. Ынчалза-даа хамык ужур ооң адында эвес болгай. Детективти чиңге чедир-ле ниитилиг үнелевейн, ону ийиги черге чогаалы кылдыр санап чораан. Ам ол үнелелдиң өскерилгени дыка эки-дир...

— Совет детектив жанры барыын чүктүң ол жанрындан чүнүң-биле ылгалырыл?

— Барыын чүкте ышкаш, кем-херек үүлгедикчизин болгаш кем-херек үүлгелиин мактаан хевирлиг көргүзер чорук бисте чок. Совет чогаалчының кем-херек үүлгедикчизинге хамаарылгазы ангы эде киживидилгениң орус кымга-даа хагдынмаан. Буржуаз беллетристиканың пропагандалап турары ындыг чүүлдерге совет детектив удурланыштыр турар. Ынчалза-даа талантылыг совет детективти Барыын чүктүң талантылыг детективинге удурланыштыр салыр бодал менде чок.

Николай НАЗАРОВ.
(ПМА).

МУРНАКЧЫ КОЛЛЕКТИВ

«Ак-Туруг» совхозта Көпеек Ховалыговна Сагаанның эргелекчилээни «Хүнчүгеш» ясли-сад чүгле ук совхозта эвес, а районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Ында чаштарны үш бөлүкке чарган. Ук бөлүктерде уругларны шуптузу тускай эртемниг башкылар өөредип, кижизидип турар. К. Х. Сагаан чаштарны кижизидер ажылга бараан болуп, найыралдыг коллективти удуртуп турар. Коллектив он бирги беш чылдың эрткен үш чылдарда районда чарлаттынган социалистиг чарышка удаа-дараа шаңналдыг черлерни ээлеп, мактадып келген. К. Х. Сагаан чүгле онаашкан ажылынга кызымак эвес, а идепкейлиг хөй-ниитичи. Ону Ак-Туруг кодээ Совединиң депутадынга ийи удаа соңгуп келген, суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Ол ажылдарын Көпеек Ховалыговна ак сеткилдиг-биле күүседип чоруур.

«Хүнчүгеш» ясли-садта музыканың, чуруулганың, танцының, дааранып-быжарының болгаш санның, орус, тыва дылдарның бөлгүмнери ажылдап турар. Кижизидикчи башкылар уругларны «Экии», «Байырлыг» деп сөстерден эгелээш бүгү-ле ажыктыг солун чүүлдерге өөредип турар. Музыка башкызы К. Бегзиниң шудургу ажылын демдеглевес арга чок. Ол ында чеди чыл ажылдап турар. Ынчангаш садикте бичии чаштарның аразында ыраажыларның хөй болуп турары таварылга эвес.

Бичии чаштарны культурлуг аажы-чаңга өөредиринге ооң ангыда башкы Е. М. Монгуш, Б. Д. Калиндүү, уруглар ажаакчызы Мария Матпан, Елизавета Кошкар-оол дээш өскелерниң-даа киирип чоруур үлүү улуг.

Коллектив кежигүннери ясли-садтың хогаанчыдылгазынче улуг кичээнгейни салып келген. Амгы үеде олар чечектер, ыяштар олуртур черлерни белеткеп эгелээннер. Найыралдыг коллектив Совет Тываның 40 чыл оюн чедиишкиннерлиг уткуур сорулгалыг ажылдап турар.

С. СОТНАМ.

АЖЫКТЫГ ДЫШТАНЫЛГА

Черби школа-интернадының сески классчылары, бистер эки өөредилгевис, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилгевис дээш бо чылын Төрээн чуртувустуң найысылалы Москваже баар аас-кежиктиг болдувус. Москваның агаар-бойдузун радио, телевизордан дыңнап, чорууруңга ыяк белеткенген бис.

Башкыларывыс С. С. Седенбал, Б. Д. Балчый-оол, В. Ч. Даржаа олар-биле Абаканга келгеш, поезд-биле Москваже чорудувус. Узун оруктуң эрткенин-даа билбейн бис. Кижи бүрүзү орук демдеглелин кылып чорду. Москвага келгеш, В. И. Ленинниң Мавзолейин, Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезин, янзы-бүрү дириг амытаннарлыг зоопаркты, метрону сонуургап көрдүвүс.

Л. ДАРЖАА.
школа-интернаттың өөреникчизи.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар.

Кызылга чуга булуттаар, соңгу-барыын чүктен хат күштелгенде секундада 18—23 метр чедер. Дүне 9—11, хүндүс 23—25 градус чылыыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ

15. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Когда медвежонок проснётся», «Шалтай-болтай». 9.25— «Порожний рейс». Уран-чечен фильм. 10.05 — «Мында мээң бажыңым», Н. Ескалиева ырлаар. Фильм-концерт. 11.20— Медээлер. 11.25—14.15—Чапсар. 14.15 —Медээлер. 14.30 — Чурттуң документалдыг фильмнер студияларын. «Аллюр три креста», «В ритме времени». 15.25 — «Знай и умей». Өөреникчилерге эртем-өөредиглиг дамчыдылга. 16.10 — «Купалинка». Фильм-концерт. 16.40 — «Ребятам о зверятах». 17.10 —«Шулук чогаалы». С. Городецкий. 18.10— Делегейниң чадаг-терге чарыжы. Чехословакиядан дамчыдылга. 18.30—«Ушастик и его друзья». Мультфильм. 18.45— Бөгүн делегейде. 19.00 —«Адрес подвига: «Газли». 19.50— «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Бирги фильм — «Мы наш, мы новый...» 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Иду на помощь». Далайжы камгалакчыларның албанының дугайында документалдыг телефильмниң премьеразы. 22.30 — Р. Рубинштейн. Балетная музыка из оперы «Фераморс». 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00 «Творчество народов мира». Океания улустарының уран чүүлү. 23.30 — 01.20 — Футболга делегей маргылдаазы. Финляндияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары. Финляндиядан көргүзер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Путешествие по Костроме». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — Физика. 10-гу класс. Физика болгаш эртем-техниктиг революция. 9.05; 13.50 — Француз дыл. (Чылдың үелери. Агаар). Өөредилгениң бирги чылы. 10.05. — «Продлись, продлись, очарованье». Ф. И. Тютчевтиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында. 10.45. 12.05— Ботаника. 5-ки класс. Үнүшдолу организм. 11.05 — «Автоматизация: проблемы науки и внедрения». Бирги дамчыдылга. 11.35 — «Шыдыраа школазы». 12.25—Төөгү. 4-кү класс. Ада-чурттуң Улуг дайынының аныяк маадырлары. 12.55 — Башкыга — музыка кичээли. 5-ки класс. Ийиги дамчыдылга. 14.20 — Эртем-нептеределдиг фильмнер. 14.50 — В. В. Маяковский — чуруктуу. 15.35 — РСФСР-ниң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 16.05 —Медээлер. 16.10—18.00 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Медээлер. 18.15 — Телевидение болгаш радио дамчыдылга талазы-биле Тыва АССР-ниң Күрүне комитединиң симфониялыг оркестри ойнаар. 18.45 — «Поле боя, поле жизни». Телефильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Весна идет, весне дорогу». Киноконцерт. 21.00 — «Үе». 21.35— «Пирогов». Уран-чечен фильм. 23.05 — 23.50 — «Аллегро». Фильм-концерт.

16. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 —Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ребятам о зверятах». 9.25 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Бирги фильм—«Мы наш, мы новый...» 1-ги сериязы. 10.30 — Аян-чорукчуларның клуву», 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Партнёры» деп документалдыг телефильмниң премьеразы. 15.20 — Хоойлуну билир сен бе? 15.50— «Черде, дээрде болгаш далайда». 16.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.50—«Харыыланар, горнистер!», 17.30— Неделя дургузунда спорт. 18.00 — «Беречь топливо». 18.30 — «Кустанай». Документалдыг фильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.30 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен фильм. Бирги фильм — «Мы наш, мы новый...» 1-ги сериязы. 21.00— «Үе». 21.35 — Театр мемуарлары. «Театр — мээң бажыңым». ССРЭ-ниң улустуң артистери А. Степанова, М. Прудкин, В. И. Немирович-Данченко дугайында. 22.30 — Көрүлде-конкурс. Даугавпилс хоорайның үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «История деревянного человека». Документалдыг фильм. 8.35; 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. Өртемчей дугайында чүнү билир бис. 9.05; 12.55—Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Механиктиг чалгыглар, үш. 10.35; 11.35—М. Сервантес. «Дон Кихот». 6-гы класс. 11.05 — «Автоматчыдылга: эртемниң болгаш шиңгээдилгениң айтырыглары». Ийиги дамчыдылга. 12.05 — Музыка. 6-гы класс. С. Прокофьев. Балет «Золушка». 12.35—Бойдус эртеми. 2-ги класс. Арыгда базып ор мен. 13.25 — «Школа Магнитки». 14.10 — «Өг-бүле болгаш школа» 14.40—Михаил Стельмах. Чогаалдарының арыннарындан. 15.25—«А чаан чугаалап билир». Фильм-концерт. 15.45 —Медээлер. 15.50 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — XI делегейниң музыка фестивалының ССРЭ-ге ажыдыышкыны. 19.20 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаның бирги классчыларынга телешкола. 19.55. Мультфильм. 20.05 — «Делегей байдалының допчулалы. 20.20 —«Азия төвү».

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». 21.35 — «Схватка». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Бирги сериязы. 22.40 — «Природы вещей изменения». Эртем-нептеределдиг фильм. 23.00— 23.25 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. Грецияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары.

17. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Лесные путешественники», Мультфильм. 9.15 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Бирги фильм —«Мы наш, мы новый...». 1-ги сериязы. 10.20 — Харыыланар, горнистер! 11.00 — Медээлер. 11.05—14.15— Чапсар. 14.15— Медээлер. 14.35 — Эртем-нептеределдиг фильмнер. 15.15 — Паустовскийниң номчуп ора. 16.15 — Эрги Азербайджан музыканың театры. «Ирс» 16.45 — «До шестнадцати и старше». 17.30—«Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. 18.00 — Д. Кабалевский. Концерт. № 2. 18.30 —«Пойдём, увидишь». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 19.20 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Школа — кижиниң чогаадыкчы идепкейиниң тургузунарының эң кол чадазы». 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм — «Мирное лето 21-го года». 1-ги сериязы. 21.00—«Үе». 21.35 — Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 —РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Марусинниң концерти. 22.45— 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Противовес Коновалова». Документалдыг фильм. 8.35; 9.35 — Физика. 6-гы класс. Энергия болгаш ажыл. 9.05; 12.35 — Испан дыл. 10.05 — «Знание — сила». Эртем-нептеределдиг журнал. 10.35; 11.40 —И. Гёте. «Фауст». 9-ку класс. 11.05 —«Автоматчыдылга: эртемниң болгаш шиңгээдилгениң айтырыглары. Үшкү дамчыдылга. 12.10 — Зоология. 7-ги класс. Ч. Дарвинниң эволюсчу теориязы. 13.05 — «Военрук Барановский». Москваның № 167 школазының шериг удуртукчузунуң дугайында телеочерк. 13.50 — «Этот горячий мир». Эртем-нептеределдиг фильм. 14.10 — «Отпуск, который не состоялся». Тайылбыр бижиктерлиг уран-чечен фильм. 15.25 — Делегейниң музейлер хүнүнге. «По музеям мира». Кинотайылбыр. 16.10 —Медээлер. 16.15—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер. 18.20 — «Тарханы». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Спорт». Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан чайгы спартакиада. Дзюдо хүреш талазы-биле республиканың бирги чери дээш маргылдаа; 19.00— «Служат братья на границе». Телефильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». 20.45 — «Ярмарка цветов». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Схватка». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 2-ги сериязы. 22.40—23.30 — «Силер ону шыдаар силер».

18. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00— «Үе». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер: «Бобик в гостях у Барбоса», «Подарок для самого слабого», «Привет мартышке». 9.25— «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм — «Мирное лето 21-го года». Бирги сериязы. 10.30 — «Бистиң-биле кыл. бистер ышкаш кыл. бистен артык кыл». 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15 —Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 —«Беш чыл— кижи бүрүзүнге». 15.15 — Орус чугаа. 15.45—Концерт. 16.15 — «Сыграль». Документалдыг телефильм. 16.35 — Москва болгаш москвачылар. 17.05 — Тоолдуң аалчызы. «Седьмой джин». 18.30 — Совет музыканың концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Эртем болгаш амыдырал. 19.30 —Литов ССР-ниң коллективтериниң концерти. 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм —«Мирное лето 21-го года». 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35 —«Цирк зажигает огни». Уран-чечен телефильм. 22.50— Мотокросска делегей чемпионады. 23.25 — 23.45 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Күш-ажылчы хүн соонда». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — География 8-ки класс. Ортаа Азияның экономиктиг району. 9.05; 12.30—Англи дыл. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. В. В. Маяковский. «Мое открытие Америки». 10.35; 11.40 — Музыка. 6-гы класс. Д. Д. Шостакович. 11.05 — «Автоматчыдылга: эртемниң болгаш шиңгээдилгениң айтырыглары». Дөрткү дамчыдылга. 12.10 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Дириг амытаннарның янзылары. 13.00 — А. П. Чеховтуң театры. 14.25 —Д. Дефо болгаш ооң «Робинзон Крузо» деп ному. 13.55 — Бистиң садывыс. 14.55 — ССРЭ-ниң монументалдыг уран чүүлү. 15.25—Оперетта артистериниң концерти. 16.10 — Медээлер. 16.15— 18.00 —Чапсар

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Сылдысчыгаш» Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының тørүттүнген хүнүнге тураскааткан. 18.30 —Телефильм. 18.50 —«Азия төвү». 19.20 — Телемедээлер. 19.30 — «Делегейниң музейлер хүнүнге уткуштур». Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Делегейниң ССРЭ-де XI музыка фестивалының концерти. 21.00 —«Үе». 21.35 — Чаңчыл болган Төп телевидениениң шаңналы дээш XV спортчу ориентированиениң маргылдаазы. 22.10—23.45 —Чогаалчы Д. Гранин-биле ужуражылга.

19. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 —Эртенги гимнастика. 8.50 — Кадык болур дизинзе. 9.00 —«Спортлотонуң» 20-ги тиражы. 9.10 — Айыыл чок шимчээшкин. 9.40 —«Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм.— «Мирное лето 21-го года». 2-ги сериязы. 10.45 — Делегейниң музейлер хүнүнге. 11.25 — Симфониялыг оркестрниң болгаш эстрадалыг музыканың концерти. 11.55 — «Глубина». Документалдыг телефильм. 12.25 — Байыралдың пионерлер концерти. 13.05 — Үнүштер делегейи. 13.50 — Өг-бүле болгаш школа. Тележурнал. 14.20 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 14.40 —Бөгүн делегейде. 14.55 — «Билдингир-даа болза, әлдептиг. 16.05 —«Мишка, малыш и другие». Уругларга уран-чечен фильм. 16.30 —Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.00 — «История одного преступления». Мультфильм. 17.20 —«Дем каттыштырылгазы». 17.50—Бүгү Россияның улусчу хорларының ийиги көрүлдези. 18.35 — «Хо Ши Мин. Память об источнике». Документалдыг телефильмниң премьеразы. Дж. Лондонның чогаалдарының аайы-биле. 21.00 — «Үе». 21.35 — Композитор Э. Колмановскийниң чогаалдарының концерти. 23.00— 23.10 —Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.45 — «Школа коңгазының соонда». 8.55— «Эртенги почта». 9.25 —Воронежтиң телестудиязының программазы. 10.45 —«Чүү? Кайда? Кажан?». 12.15 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. Красноярскиден дамчыдылга. 12.45 — «Катсы бажы каткан эвес». 14.20 — «Стадион шупту кижилерге». 14.50 — Делегейниң ССРЭ-ге XI музыка фестивалының концерти. 15.50 —«Новоселье». Документалдыг телефильм. 16.50 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Румынияның шилиндек командалары. Тбилисиден дамчыдылга. 17.10 —«Транзит». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 19.15 — Музыкалыг киоск. 19.30. — Делегей тайылбыры. 20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 —«Үе». 21.35 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Испанияның шилиндек командалары. 22.00 —22.50 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Арарат» —«Днепр». 2-ги оюн.

20. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.55 —«Частушки, припевки, страдания». 9.25 —«Оттурукчу». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 10.55 — «Кадыкшыл». 11.40 —«Эртенги почта». 12.10 —«Тудуг болгаш архитектура». 12.25 — Кедээниң шагы. 13.25—Музыкалыг киоск. 13.55 —Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 14.15 —«Тимур и его команда». Уругларга уран-чечен фильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 16.25 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.25 — Уругларга мультфильмнер. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — Л. Малюгин. «Насмешливое мое счастье». Фильм-шии. 21.00 —«Үе» 21.35 —«Разыскивается взрослый друг мальчишки». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 22.00 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Торпедо» 2-ги оюн. 22.45 —Улустуң аалгалары. 23.00 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады «Динамо» (Минск) —«Динамо» (Киев). 2-ги оюн. 23.45 — 23.55 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже, чыскаалыңар! 8.20 —«Личный вопрос». Документалдыг телефильм. 9.00—Орус чугаа. 9.30 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. Красноярскиден дамчыдылга. 10.00 — Оркестр биле скрипкага үш концерт. 11.00 —«Дириг амытаннар делегейинде». 12.00 — 13.25 — «Музейлер болгаш делгелгелер». «Москва — Париж». 1-ги болгаш 2-ги дамчыдылгалар. 15.15 — «Социалистиг чурттарның найыралдары». Кинотайылбыр. 15.55 —Ленинчи шаңналдың лауреаттары, сураглыг совет күүседикчилер. М. Биешу. 16.25 —«Два капитана». 6 сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.30 —«Күрүнениң орус музейи». «Уран чүүл делегейи» болгаш «Орус чурукчуларның эвилели» каттыжыышкыннар. 18.00 — Ю. Рябчинскийге тураскааткан хемеге эжиндириишкин маргылдаазы. 18.30—Минск хоорайның «Прометей» Культура бажыңының орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 18.45 —«Шестая часть света». Эртем-нептеределдиг фильм. 19.15 —Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 19.45 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 2-ги кезээ. 20.50— Латви ССР-ниң Күрүнениң академиктиг хору ырлаар. 21.00 —«Үе». 21.35—«Как поссорились Иван Иванович с Иваном Никифоровичем». Уран-чечен фильм. 22.40— 23.30 — «Песня далёкая и близкая». 24.00 — Регбиге Европа чемпионады. ССРЭ болгаш Францияның шилиндек командалары.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Выстрелы за деревней» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, «Волчья яма» (2 сериялыг) 20.00 шактарда

«ПИОНЕР»: «Семен Дежнев» 9.30, 13.10, «Тимур и его команда» 11.10, Киноклуб «Подружка» 15.00, «Признать виновным» 17.00, 18.50, «Прошлое было ошибкой» 21.00 (узаткан) шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Женатый холостяк» 15.00, «Дело для настоящих мужчин» 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда

«ВОСТОК»: «Белые росы» 15.00 (узаткан), 17.40, 19.30 (узаткан) шактарда

«ЛЕТНИЙ» «Дважды рожденный» 15.00, 17.00 шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Месть и закон» (2 сериялыг) 17.30, 20.00 шактарда

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетиүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериязының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1062

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—00948

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 113 (12503) | 1984 чылдың май 16, среда | 1925 чылда үнделзеттингэн | Өртээ 3 көп.

АГРОТЕХНИКАНЫҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН САГЫЫР

Чоннуң чаагай чоруун улам ышкай бедидерин хандырары он бирги беш чылдың кол сорулгаларының бирээзи. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленуму чонну аъш-чем-биле хандырарын экижидерин бирги черге сорулгазы кылдыр тургускан. Ону боттандырып чорударынга агроүлетпүр комплекизиниң төп звенозу болур көдээ ажыл-агый шаанда кол рольду ойнаар ужурлуг. Ооң дең-дески хөгжүлдези — аъш-чем продуктулары-биле база көдээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле чуртту хандырарының шиитпирлиг негелдези болуп турар.

Хөй акша-хөреңгини үндүрүп-даа турза продукция бүдүрери элээн каш чылдарда өспейн турар ажыл-агыйларның хөйү, харын-даа районнарның бар бооп турары партияның XIX область конференциязынга, Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралынга демдеглээн.

Чер — чоннуң үнелеп четпес байлаа. Кижи бүрүзү ону хумагалап, ооң дүжүткүрүн бедидип, гектар бүрүзүнден беримче улуг болурун чедип алыры эргежок чугула. Бо талазы-биле сөөлгү чылдарда чамдык ажылдар кылдынган. Черниң кежиин четтирер дээш ону эки ажылдап, ооң дүжүткүр чоруун бедидер дээш шудургу ажылдап турар мурнакчы бригадалар болгаш звенолар кандыг-даа үеде элбек дүжүттү өстүрүп ап турарын оларның дуржулгазы көргүзүп турар.

Совхозтарның хөй кезиниң чавыс дүжүттү өстүрүп ап турарының бир кол чылдагааны агротехниканың дүрүмнерин, ооң технологиязын сагывайн турарында. Технология дугайында чүүлдерни специалистерниң билбейн баар таварылгалары ам-даа бар бооп турар. Адырны эртем өзүлү-биле удуртурунга болгаш эргелеп башкарарынга агрономия талазы-биле саавыр болур ужурлуг чер ажылының зона системазының арга-сүмелериң сагываан баар таварылгалар ам-даа хөй.

Ажыл-агыйларның специалистери-биле чугаалажып көөрге, боттарының ажыл-агыйларында чер ажылының байдалынга таарышкаан иле редип тарылга шөлдериниң структуразын, тарылга ээлчештирилгезин, хөрзүнну болбаазырадып кылырының аргаларын шүгүмчүлей-даа бергилээр, бодунуң бодалдарын боттандырып чорударынга чогуур деткимчени албайн турарын-даа чугаалагылаарлар бар боор чорду. Моон алгаш көөрге, чер ажылының кайы-бир системазын, тарылга шөлүнүң структуразын өске бир кижи саналдап турганы-биле дөмей ышкаш сагындырар. Мында кижи билип чадаар чүве чок. Ажыл-агыйның иштинге чер тургузуунуң материалдарын чогаадып кылырынга специалистер боттары киржип, ажыл-агыйга ажыктыг болгу дег структураны боттары саналдап, чер ажылының зона системазын чогаадып кылырынга боттары идепкейлиг киришкен-не болгай. Ынчангаш ону херек кылырынга боттандырып чорудар апаар.

Тарааны болгаш мал чемнерин бүдүрериниң көвүдедириниң темпилерин дүргедедип болурунуң канчаар-даа аажок улуг аргалары бисте бар. Совхозтарның материал-техниктиг баазазы улам быжыгып, оларның техниктиг чепсегленишкини доктаамал өзүп, көдээ ажыл-агыйның хөй санныг специалистери чылдың-на немежип турар.

Ынчалза-даа бо хире улуг аргаларны чамдык черлерде чедир ажыглавайн турары бистерни дүвүредип турар. Моон-биле чергелештир дүжүттүң [illegible] агрономнарның болгаш инженерлерниң ролюн болгаш харысалгазын бедидер дугайында айтырыг чайгаар-ла тургустунуп кээр. Чер ажылының технологтары — агрономнар болгаш инженерлер хөрзүннүң дүжүткүрүн бедидер база дүжүттүң өзүлдезин дээш техниканы ажыктыг кылдыр ажыглаарынче угланган ажылды чорудар талазы-биле боттуг хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Хөрзүннүң кол болгаш тарылга мурнунуң болбаазырадылгазының технологиязын ап көрээл. Бо айтырыгны шиитпирлеп турарында четпестер хөй. Хамыктың мурнунда совхозтарның агрономнары болгаш инженерлери шаанда буруулуг.

Дыка хөй совхозтарның специалистери ховү болгаш кургаг ховү зоназынга хөрзүннүң кол болбаазырадылгазын 20—22 сантиметр болгаш оон-даа ханы кылдыр чорутпушаан. Ону херек кырында 14—16 см ханы чорудар ужурлуг. Ховү болгаш кургаг ховү зоназының хөрзүннүг черлерге хөрзүннү ханы удуреткен тудум өл-шыктың чидириишкини улуг болур дээрзин специалистерниң билбейн баары элдептиг. Бо зоналарга хөрзүннүң кол болгаш тарылга мурнунуң болбаазырадылгазын катоктарлыг агрегаттар-биле чорудар турбуже. Ону сагывайн турар. Элезинниг хөрзүннүг черлерге шык базырылыышкының чорутпас деп турда-ла механизаторларның ажылдап алыр акпатегерин явааш деп сылдак кааргаш, Улуг-Хем, Кызыл, Чөөн-Хемчик районнарның совхозтары чазын шык базырар ажылдарны уламчылавышаан.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидеринге чайгы чер, андарылгазы улуг рольду ойнап турар. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының он беш чыл эрткен көргүзүглеринден алгаш көөрге, чайгы үеде андарган черден тарааның бир гектардан дүжүдү 12,7 центнер боор турган иникпе, азы чазын андарганындаан 7,0 центнер бедик бооп турар. Бо чүнү чугаалап турарыл дээрге, чайгы чер андарылгазын ажыл-агыйжы өзү-биле көөр чүве болза, республикада 118 муң гектар шөлдүн 70—75 муң гектарын чайын андаргаш, тараа культураларын чажып тарыыр болзувусса, чүгле ол шөлден тараа культураларын ам тарып турарывыс бүгү шөлден ап турар тарааны ап болур аргалыг бис. Чамдык таварылгаларда чайгы чер андарылгазынче чогуур кичээнгейни салбайн, ооң технологиязын база-ла чажыдып келген бис.

Чайгы чер андарылгазын 14—16 сантиметрге ханы чорудар турбуже. «Искра», «Большевик», «Тыва», «Чыраа-Бажы», «Өөк», «Хадын», «Бурунгаар» совхозтар эрткен чылын чайгы черниң баштайгы андарылгазын 16—18, харын-даа 20 сантиметр ханы андарган. Оон түңнелинде шак мынчаар андарып каан черлерге хөй бок үнүштер үнгенин ден чамдыкта чалгыныг андазыннарны ажыглаар ужурга-даа таваржып турган.

Чайгы чер андарылгазын чүгле хөрзүннүң үрелиишкининге удур чепсек-херекселдерлиг коллективтиг керээже шилчээн механизастаттынган отрядтарның дузазы-биле чорудар болза эки. «Революцияның чалбыыжы», «Тиилелге», «Кызыл тараачын» совхозтарда бо ажылды эки организастаан. Бо ажылды ынчаар чорударга бок үнүштер-биле демиселди кыска хуусаада чорудар арганы берип турар. Чайгы черни ижаап-караактап турар үеде 3—4-тен эвээш эвес ажылдап кылыры эргежок чугула.

Хөрзүннү ажылдап кылырда дараазында кол-кол аргаларны ажыглаары [illegible] дээ ажыл-агый министерствозу сүмелеп турар:

Бирээде — хөрзүннү тарылга мурнунда ажылдап кылыры-биле тарыырының аразы үзүктелбезин чедип алыры чугула. Харын ону чаштырарының мурнунда иникпе, шуут кады-даа чорудар болза улам эки. МТЗ маркалыг бүгү тракторлар-биле тараа тарыырын бүгү совхозтарга хоруур болза эки.

Ийиде — тарылганың хуусааларын кызырары шиитпирлиг ужур-дузалыг. Тарылганың хуусаазын чаңгыс хүн-даа озалдадырга, бир гектардан-на 1 центнер тарааны чедир албайн турарын дуржулга көргүзүп турар. Ажыл хүнүн долузу-биле ажыглап, тарылганы улгаттыр каттыштырган звенолар-биле чорудары чугула.

Тарылганың хуусааларының дугайында чугаа чорупт турар чүве болганда хөрзүннүң өл-шыгының курлавырларын көрүп тургаш, кайы-бир культураларны кандыг хуусааларда тарыырын агроном шиитпирлээр болза эки. Ынчалза-даа ховү болгаш кургаг ховү зоназының дуржулгазындан алгаш көөрге, тарыырының хуусаазы ораи бооп турар болгаш майның 20, харын-даа 30 чедир турар. Үрезиннерни чажар нормаларын сагыыры — технологияның эң чугула элементилериниң бирээзи.

Бок үнүштер-биле демисел база бир кол чүүл. Чайын андарган шөл бок үнүштер-биле демиселди чорударынга кол черни [illegible] тур. Бо [illegible] технологияны ыяк сагып, аммиак селитразы-биле холаан аммиактыг дусту калбаа-биле ажыглаар болзувусса, тараа шөлдери арыг болур болгаш дүжүттүг-даа баар.

Г. ЛАРИОНОВ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы.

ЧОННУҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

ТҮРКМЕН ССР ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Огулдженнет Сопиевна Кулованың күш-ажылчы намдары солун болгаш маадырлыг. Ортумак школаны ол доосканы соолунда Ашхабад областың Киров районунда «Тезе ел» колхозтуң хөвеңчилер бригадазынга ажылдап кирген. Бир чыл эрткенде ооң ажылының түңнели колхозта тергиини болган. Ынчаарда 9 тонна бедик шынарлыг хөвең чиг-эдин ол дужааган. Аныяк колхозтуң күш-ажылчы чедиишкиннерин бедии-биле үнелээн: ону Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени-биле болгаш «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаан. Огулдженнет социалистиг чарышка доктаамал бирги черни ээлеп келген. «Ак алдынны» бүдүрер талазы-биле эрткен чылын О. Кулованың ажылдап турар бригадазы планныг даалганы [illegible] ажыр күүсеткен.

Депутат албан-хүлээлгезин Огулдженнет Сопиевна база төлептии-биле күүседип турар. Ол колхозтуң комсомол комитединиң кежигүнү болгаш пропагандист. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы ону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазының оралакчызынга соңгаан.

ЧУРУКТА: О. Кулова (ортузунда) кады ажылдап турар эштери Н. Атаева (солагай талазында) болгаш А. Баймурадова оларның-биле.

К. НАЗАРОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛЕГЕЙГЕ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

Ядролуг дайынның кыжанышкынынга удур идепкейлиг хөделиишкиннерниң айының үезинде массалыг митингилер бистиң чурттувуста болуп турар. Боттарының шалыпчы күш-ажылы-биле Төрээн чуртунуң экономиктиг болгаш камгаланыр аргазын быжыглаарынга, делегейге быжыг тайбың дээш демиссежиринге бүрүн шиитпирлиниң хөй санныг митингилерниң чыскаалдарының, [illegible] медеглеп турар.

Империалистер боо-чепсек-биле кыжанып турар. Олар бисти коргударын, боттарының күзелин биске албадаарын оралдажып турар. Ынчалзажок олар бисти коргудуп шыдавастар! — деп, Алма-Атаның кевис фабриказының ажылчыны, дайын хоочуну Ф. Мрочик митингиге медеглээн. «1941 чылдың июнь катап[illegible]. Кандыг-даа [illegible] ойтур [illegible] Ол [illegible] — [illegible] алзынлар» деп [illegible] К. У. Черненко Москваның «Кадыыр болгаш Маска» заводунуң коллективи-биле ужуражылгазынга демдеглээн.

[illegible] митинг Рига [illegible] школачылар анаа чыылган. Кижи төрелгетенниң келир [illegible] митингиниң [illegible] боо-чепсек [illegible] империалистиг белук-[illegible].

Делегейге тайбыңны [illegible] ССРЭ-ниң улустун [illegible] В. Армыжо [illegible] маттызы [illegible] ядролуг дайынның [illegible].

Чер кырынга тайбыңны болгаш [illegible] күш ажылы-биле [illegible] шиитпирлиг [illegible] дугайында митингиге чуве чугаалаашкан демдеглээн. Амгы болгаш келир үениң салгакчыларының чаагай чоруунуң дугайында доктаамал [illegible] боо-чепсекти эндере [illegible] талазы-биле [illegible] Совет [illegible] оларның [illegible] четтиргенин олар [illegible].

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БАЛЫК КАМГАЛАЛЫН КҮШТЕЛДИРЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республиканың суг хөөлбектеринге 1984—1985 чылдарның часкы үүргенелээшкин үезинде балык камгалалын күштелдирер дугайында доктаалды хүлээп алган.

Ук доктаалда айыткаанын бүгүдеге Нойон хөлге болгаш Хам-Сырның үстүү агымының хөлдеринге балыктаарын 1984 чылдың июнь 1-ден июль 1-ге чедир, Улуг-Хемге — дош бадарындан эгелээш июнь 20-ге чедир, а республиканың оон ангы хемнеринге болгаш хөлдеринге балыктаарын май 1-ден июнь 10-га чедир хораан.

1984 чылдың май 1-ден июнь 10-га чедир Кызылдан Тоора-Хем болгаш Эржей суурларга чедир маршруттар-биле «Заря» теплоходтарның, а ол ышкаш Бии-Хемге база Каа-Хемге, оларның адырыктарынга балык камгалалының камгалал албанының болгаш бойдус камгалалының организацияларының флотилиязындан аңгыда бичии хемчээлдиг өске судноларның чорууруун хораан.

Республиканың суг хөөлбектеринге часкы үүргенелээшкин үезинде балык камгалалын боттандырып чорударынга балык камгалалының органнарынга ол ышкаш чурттакчы чон ортузунга ол талазы-биле тайылбыр ажылын чорударынга дуза чедирерин райкүүскомнарга болгаш Кызыл хоорпкүүскомга даасан.

Часкы үеде балык камгалалын боттандырарының хемчеглериниң планын база бадылаан. Ол планда балык камгалалының органнарының иштики херектер органнары-биле, хөй-ниити организациялары-биле кады кылып чорудар хемчеглери көрдүнген.

Суггарылга системаларының суг алыр черлериниң балык камгалалы чок ажылдаарын болдурбазының, балык камгалалының өске-даа хемчеглерин планда киирген.

Ажылчынга сөс

ЧАСКЫ ХҮН ЧЫЛДЫ ЧЕМГЕРЕР

Чээрби бир чыл бурунгаар Суг-Аксынга механизатор курстарын доостум. Ээлчежир тракторист болуп ийи чыл хире ажылдаан мен. Ажылдың уг-шиин биле бергенимде, меңээ аңгы тракторну хүлээдип берген. Шөлдээ-Тейниң, Калбак-Хараганның, Ак-Даштың шөлдериниң барык дөгерезин андарып, оон чаагай дүжүттү өстүржүп келдим.

Ажылдап келген чылдарым дургузунда комбайн, сиген сарааттаар трактор башкарарын өөренип алдым. Сезоннуг үелерде часкы, күскү ховү ажылдарынга болгаш сиген кезилдезинге киржиринден аңгыда септелгеге ажылдарынга, механизатор курстар кичээлдеринге лекция номчуурунга үлүүвүс киириштирип турар бис. Көдээге механизатор кижиниң ажылы чылдың кайы-даа үезинде эвээжевес. Кыжын кыштагларже мал чеми сөөртүп турдувус.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырда хоочун механизаторлар Дыртый-оол Ондар, Девер-оол Монгуш, Владимир Куулар, Михаил Ховалыг олар механизатор мергежилге аныяктарны өөредип турар. Мен бодум Николай Ондарны, Константин Ховалыгны болгаш өскелерин-даа дагдынып алгаш, трактор башкарарын айтып берип турдум. Ам олар часкы ховү ажылдарынга тускайлаң ажылдаарлар.

Салбырда чыл санында механизатор курстарын органиластап турар. Бо чылын өөредилгеже чээрби ажыг кижини хаара туткан. Өөредилге номнары чедишпес, ону эрттирер таарымчалыг өрээлдер чок болгаш курстарның эртип турар шынары негелдеге дүүшпес. Бедик мергежилдиг башкылар чок. Чүгле хоочун механизаторларның лекциялары-биле кызыгаарланып турар бис. Ынчангаш комсомол организациязы көдээ профтехучилищелерже өөредип чорудар аныяктар белеткээринге, оларны ажылга быжыглаарынга биске дузалажыр болза эки деп бодаар мен.

Бо хүннерде часкы ховү ажылдарынче үнер техника септелгези дооступ турар. Нииттизи-биле 19 трактор, 6 андазын, 42 илиирлер белен. Ак-Даштың шөлдеринде 1 муң тонна өдек төктүгенн. Ам-даа 4 муң тонназы арткан, а үе кончуг эвээш. Суггарылга ажылдары база адакталып турар. Механизатор ниң ээлчег-биле ажылдаар аргалыг. Ынчангаш часкы ховү ажылдарынга [illegible] Часкы хүн чылды чемгерер дээн болгай.

[illegible] шак чидирин болдурбазын чедип алырын комсомолчу-аныяктарның Шөлдээ-Тей трактор-ховү бригадазы хүлээнген. Чаңгыс минута-даа хилис барбас кылдыр техника хуваалдазын, даалга-онаалга үлелгезин таптыг санап, бүгү чүүлдү өөренип көрүп тургаш, тургузар болза эки. Чамдыкта кым чүнү канчаары билдинмес, дүшке чедир конторага олура хүнээр таварылгалар эвээш эвес. Техника хандырар-хандырбас боор. Күш-ажылды организастаарын экижидер болза, ажылдың бүдүрүкчүлүү өзер дээрзи билдингир.

Чер ажылынга зона системазын калбартыр. борта бригада керээзин нептередир ажылдарже кичээнгей салза эки. Амдызында бо чаа аргаларже суттатчы звенолар кирген. Часкы, күскү ховү ажылдарында быжыглаан звеноларның ажылынга бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдаарын чедип ап болур.

Механизатор кижи чүгле техникага ынак, ону камныг эдилеп билир эвес, черниң өзүлүт ээзи болур ужурлуг. Ооң чер ажылының эге билиглерин билген турары [illegible]. Хөй чыл ажылдаан кижилер кандыг хөрзүн [illegible] дүжүт бээрин, черниң [illegible] билир, а аныяктарга ону өөредир херек. Черниң кежиин четтирер дизе, аңаа ынакшыл болуру чугула.

М. ХОВАЛЫГ,
комсомолчу-аныяктарның Шөлдээ-Тей трактор-ховү бригадазының трактористи.

ОРУЛГАЛЫГ МАЛДЫ ӨСТҮРЗЕ

Кызыл районда «Көк-Тей» совхоз хаванны өстүрүп, күрүнеге эки шынарлыг эътти дужаап, оон хөй орулганы ап турарын солундан номчааш, бистиң совхоз хаванны чүге өстүрбес чоор деп бодал сагышка кирер-дир.

Шынап-ла, бистиң «Улуг-Хая» совхозта ол өзүгенн эъткир болгаш орулгалыг мал чок бооп турар, а ону тударының бүгү-ле магадылалы ажыл-агыйда бар. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы болгаш мал ажылының тускай эртемниглери бо айтырыгны өөренип көргеш, механизастаттынган хаван фермазын тургузары артык эвес деп бодаар мен.

И. ДАРГАН-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Чарыштың эгелекчилеринде

ҮЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

Бистиң республиканың ажылчы чоннары Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы бедик көргүзүглерлиг демдеглеп эрттирер дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Ол байырлалга уткуштур калбарган социалистиг чарышта найысылалдың автотранспорт бүдүрүлгелериниң коллективтери киржип, эрткен айларда багай эвес түңнелдерни көргүскүлээн. Ылангыя «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп инициативаның эгелекчилериниң бирээзи — Кызылдың № 1 АТБ-зинде А. А. Шевченкога удурткан бригаданың ажыл-херээ тыва [illegible] «Аазаан сөс — [illegible]» деп чугаазында [illegible] каш, оларның согланы [illegible] биле карышпайн турары бригаданың бо хүннерде [illegible] көргүзүглери [illegible] турар.

Бригадада он чеди чолаачы бар. Оларның [illegible] чылдарны ажылдаан [illegible] чолаачылар. [illegible] дөрт айларында [illegible]? Ол АТБ-нүң [illegible] бергеш, сонуургап [illegible] болган «[illegible]» деп [illegible] секретары В. А. [illegible] харыылады. База-ла ындыг бодалды профэвилел комитединиң даргазы А. Т. Лаптев илеретти. А план килдизиниң экономизи А. Н. Соколова самбыңын дүргени кончуг шаккыладыр каккылааш, дараазында сан-чурагайларны меңээ адап берди.

Ол көргүзүглер бо-дур. Эрткен дөрт айларда А. А. Шевченконуң бригадазы 6580 тонна чүък сөөртүр планныг турган. Ону 7055 тонна кылдыр боттандырган. Ол-ла айлар дургузунда 1940 муң тонна-километрни ажылдап кылыр планын 2260 муң тонна-километр кылдыр күүсеткен. Бо [illegible] ол бүдүрүлгеде эң бедик көргүзүглерниң бирээзи болган. База бир өөрүнчүг чүүл — беш чыл планын бо бригаданың хуусаа бетинде күүседип алганы. Бо талазы-биле көргүзүг мындыг: бригада он бирги беш чылда 39500 тонна чүък сөөртүр планын 47964 тонна, 12020 муң тонна-километр [illegible] турда 14331 муң тонна-километрге күүседипкен — [illegible] бүдүр. Бригада беш чыл планын 3 чыл 4 ай дургузунда күүседип алгаш, ол [illegible] компактыг сорулганы салган. Бригада бо беш чылдың эртпээн чылдарында 1049 [illegible] 45 [illegible].

Ам бригада кежигүннериниң дугайында каш сөс. Үстүнде адданывыс чедиишкиннер чолаачы бүрүзүнүң ажылга хамаарылгазындан, техниканы эки билиринден, ону үрелиишкин чокка эдилеп, ажаалдазын баксыратпайн, туруушкун бодурбайн ажылдап келгениндсн кончуг хамаарылгалыг болганы чугаажок. Бригадир Александр Алексеевич Шевченконуң чугаазы-биле алырга, күрүне планының күүселдезинге кол черни үстүнде айтырыглардан аңгыда күш ажылдың сагылга-чурумун ону бригада кежигүннериниң ортузунга шыңгыы тургузуп, чамдык таварылгада чурум үрей бээр кижилерни хуралдарга айтырып келгени эки түңнелдерни [illegible] рынга идиглиг болган. Бо талазы-биле доктуг хемчеглер ап тургаш, бүдүрүлгеде-даа, рейске-даа чурум үрээр чоруктарны шуут чок болдурган. [illegible] чолаачылар [illegible] АТБ-ның бирги черни [illegible]-даа. Ам ол бригадада үени мурнаан турарлар бар. Чолаачылар [illegible] Семенович [illegible] Андреевич [illegible] беш чылдың планнарын күүседип алгылаан. Бригадир А. А. Шевченко, чолаачы А. М. Кашкин 1985 чылдың май, Леонид Семенович Исаков ол-ла чылдың март айының үлүүнде ажылдап турар. Иван Карпович Балабанов 4 чылдың үлүүн күүсеткен. Иван Федорович Савин ам июнь айның үлүүн күүседип эгелей берген.

Чолаачыларның шак бо чедиишкининге бүдүрүлгеде организастаан социалистиг чарыштың чедирген салдары улуг. Бригадалар аразында [illegible] ай санында, а [illegible], цехтер, колонналар аразында — квартал [illegible] түңнел турар дээш АТБ-де профэвилел комитединиң даргазы А. Т. Лаптев тайылбырлады. Ол-ла үелерде «Профессия [illegible]» болганнарны [illegible] турар. Чарыштың [illegible] мактаан «[illegible]» [illegible]. [illegible] Бо дээрге чыл эгезинде ал[illegible]ган социалистиг хүлээлгениң негелдезин амыдыралга күүседип турарының кескү чижээ-дир.

Бо бригадада 15 «ЗИЛ-130», 2 «КамАЗ» бар. Олар-биле колдуунда-ла тудуг материалдары сөөртүп турар. Ындыг машиналарны чүък-биле үргүлчү хандырбайн баарындан чолаачылар Кызылдан Черногорск, Абакан, Ак-Довурактан Абаза бээр-да болгаш Тываның чамдык районнарындан дедир кээрде куруг рейстер кылыры ам-даа читпээн. Мындыг чоруктар № 1 АТБ-ниң чүгле бо бригадазында эвес, а өске [illegible]тивтеринде база бар. Бо болгаш өске-даа чылдагааннар-биле № 1 АТБ бир[illegible] кварталдың кол көргүзүглериниң планнарын күүсет[illegible]. [illegible] талазы-биле чамдык хемчеглер [illegible]. [illegible] дааалгаларын бүрүн [illegible].

[illegible] № 1 АТБ-[illegible] А. А. Шевченконуң удурткан бригадазы [illegible] К. У. Черненконуң Москваның «Кадыыр болгаш Маска» заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазынга чугаазын улуг [illegible]-биле [illegible].

Ш. ДОРЖУ.

Партийжи амыдырал

ХЕРЕК КЫРЫНДА ХЫНААР

Партия организацияларының ажылында кол черни күүселдени хынаар болгаш контрольдаар ажыл ээлеп турар. Ол бүгү ажыл чер-черде байдалды эки билип, шиитпирлерни хүлээп алган соонда ажыл-херекти эки организастаарынга дамчып. Контрольдуң кол өзээ — ону боттандырар ужурлуг черинге шиитпирлер күүселдезин херек кырында хынаары бо дугайында [illegible] К. У. Черненко демдеглээн.

Партияның директиваларының, а ол ышкаш боттарының хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин боттандырарда тус-тус участоктарда байдалды кичээнгейлиг көрүп көөрүнге даянып турар бис.

Бистиң районнуң «Бай-Тал» совхозтуң парткому (секретары К. Х. Адыгбай), район эмнелгезинде партия эге организациязы (секретары И. Х. Хертек), Тээли сес чыл. № 1 школада (секретары С. И. Иргит), райпода (секретары Б-У. Х. Хертек) партия организациялары бо ажылды эки тургускан.

Чижээ, «Бай-Тал» совхозтуң парткому партия хуралдарынга чугаалаар айтырыгны баш удур ыяк белеткеп, коммунистерни, активти киириштирип, аңаа хүлээп алган доктаалдың пунк бүрүзүнче кичээнгей салып турар. Хурал белеткээринге ындыг калбак кирижилге чугле четпестерни илередиринге эвес, ону эдер дээш арга-сүмени ап, хемчеглер алырынга ажыктыг.

Бо партком хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин контрольга алгаш, кым кандыг пунктуну, кажан күүседирин харылаарын тус-каа контроль карточказынга бижип алыр. Шиитпирлер күүселдезиниң дугайын бүгү коммунистерниң хуралдарынга дыңнадып турары харысалганы бедидеринге идиглиг.

Ылангыя Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннуң чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар боттандырып турарының талазы-биле кодээ Совет күүскомунуң даргазы Х. С. Адыг-оолдуң информациязы, районга малдың үр-сааржылгазын экижидер дугайында партия райкомунуң бюрозунуң доктаалын Туралыг хойжу бригадазы канчаар күүседип турарының талазы-биле ында бригадада партия организациязының секретары В. С. Калдар-оолдуң, совхозтуң машина-техника эдилелин, кывар-чаар материалдар камналгазын экижидер дугайында районнуң улусчу контроль комитединиң шиитпирлерин канчаар күүседип турарының талазы-биле совхозтуң кол инженери В. С. Сундуй-оолдуң информациязын партия организациязының хуралынга чугаалашкаш, коммунистер четпестерни эдери-биле саналдарны берип, кандыг хемчеглерни алырын сүмелээннер.

Күүсеттинмээн айтырыгларже катап эглип, оон күүселдезин ыяап-ла чедип алыры, күүсеттинген айтырыгларны контрольдан ойт-шаанда уштуру «Бай-Тал» совхозта паркомнуң ажылының стилинде бир эки чүүл апарган. Ынчангаш паркомнуң шиитпирлер күүселдезин хынаар талазы-биле ажылының дуржулгазын районда өске-даа партия организацияларынга партия райкому нептередип турар.

Партия болгаш чазактың директиваларын амыдыралга боттандырарда чон-биле сүмележип, чедир кылдынмаан айтырыгларны олардан дыңнап, контрольду хөйге калбаа-биле билдингир болдурарын хандырарынга «Ажык чагаа» кежээлери улуг рольдут. Күүселдениң хыналдазын адаандан өөү боттандырарынга ол идиглиг. Тээлиге, Кара-Хөлге, өске-даа кодээ Советтерниң девискээринге ону эрттиргени хөй чугула айтырыгларны шиитпирлээринге чоннуң идепкейлиг киириштирген. Кодээ Советтерниң күүскомнары чамдык шиитпирлерни күүсетпейн, азы четпес күүседип келгениниң дугайын база чугаалап турганнар. Чижээ, бойдус камгалалының дугайында райкүүскомнуң үндүрген шиитпирин Тээли, Ээр-Хавак кодээ Советтериниң (күүскомнарының даргалары С. С. Очур, О. Б. Чедер-оол) девискээринде четпес күүседип турарының дугайын, ол ышкаш Хемчик арының кузун, чазын өрттен камгалавайн, чыжырганаңы кайы хамаан чок үүй шаап, сыйып, төтчеглекчилер аң-менни хоруглуг өйде өлүрүп турарын Тээли суурнуң чурттакчызы А. Адыгбай шүгүмчүлээн.

Ол-ла кодээ Советтерниң девискээринде тараа, сиген камгалалынче кичээнгей салбас, чайын, күзүн чурттакчы чоннуң хууда малының кадарылгазын организаставайн турарының дугайын коммунист С. Хертек чугаалааш, ону эдип болурунуң талазы-биле сүме киирген.

Оон ыңай райкүүскомнуң иштики херектер, кадык камгалал, улус өөредилге килдистеринге хамаарыштыр четпестерни, чедир күүсеттинмейн турар шиитпирлерниң барын чон шүгүмчүлээн.

«Ажык чагаа» кежээлериниң түңнелдеринге дүүштүр районга болгаш тус-тус кодээ Советтер күүскомнары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган, оон күүселдезин организастап, контрольдап турар.

Күүселдени хынаары болгаш контрольдаары корум-чурумну быжыглап, партияның болгаш чазактың директиваларын, чер-черде партия организацияларының хүлээп алган шиитпирлерин күүседиринге идиг берип турар. Оон-биле кады удуртукчуларга база кижизидикчи [illegible].

Күүсекчи сагылга-чурумнуң кошкаандан, контрольдуң тодаргай системазын шыңгыы тургуспаанындан чамдык шиитпирлер күүсеттинмейн азы четче эвес күүсеттинер чорук бисте база бар.

Чижээ, 1983-1984 чылдың мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер дугайында партия райкомунуң бюрозунуң доктаалын «Мурнакчы» совхозтуң парткому, Шуй кодээ Совет, совхоз дирекциязы чедир күүсетпейн, хемчеглерни чогуур деңнелге ап чорутпаан. Оон түңнелинде декабрь, январь айларда совхозтуң малчыннарының коданнары бөрге байдалга таваржып турган. Ынчангаш бо бүгүнү сайгарып көрүп, партком секретары К. С. Донгак, кодээ Советтиң күүскомунуң даргазы А. Х. Доржу, совхоз директору Д. К. Салчак оларны партия райкомунуң бюрозунга хемчег ап, четпестерни эдер талазы-биле даалга берген соонда четпестер эттинген.

База бир чижек. «Кара-Хөл» совхозтуң парткомунда партияның иштики ажылы канчаар тургустунганының талазы-биле оон секретары Х. Д. Серековтуң отчёдун партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан турган. Ынчан чамдык коммунистерниң талазындан партийжи чурумну үрээшкин, партком хөй-ниити организацияларын четпес удуртуп турарының дугайын бюронуң доктаалында айыткан. Амга чедир чамдык четпестер эттинмээн. Бюронуң доктаалын чедир күүсетпээн дээш партком секретарынга райком шыңгыы хемчегни хүлээткен. Четпестерни эдер талазы-биле [illegible] ам чорудуп турар.

Удуртукчу кадрларның ажылын доктаамал, дээштиг контрольдап, оларның ажылы коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң доктаамал хайгааралынга турда, олар боттарының ажылының стилин шын тургузар. Ынчалза-даа ол негелдени чамдык черлерде сагывайн турарын чугаалаза чогуур. Сөөлгү үеде бистиң районда ажылындан дужурткен ажыл-агый удуртукчулары бар. Чижээ, удуртукчу кижиниң ажы-чаңынга таарышпас кадыг хавалыг ажы-чаңы, харысалга чок арага-дарыже сундугар чорук дээш районнуң септелге-тудуг участогунуң начальниги О. С. Хомус-оол, районнуң улуг мал эмчизи М. М. Монгуш, тудуг участогунуң начальниги К-Д. Күжүгет олар партия талазы-биле хемчег алзып, ажылды удуртурун экижидерин хүлээнген.

Бүдүрүлгеге, ажыл-агыйга сагылга-чурумнуг, организастыг чорук дээш удуртукчулардан негелдени бедидип, күүселдениң хыналдазын дээштиг тургузар талазы-биле ажылды улам сайзырангайжыдар сорулгалыг бис.

К. САРЫГ-ДОНГАК,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң оргкилдизиниң эргелекчизи.

ЫРБАННЫҢ ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

Тожуда Ырбанның ыяш ажыл-агыйының коллективи юбилейлиг чылдың апрель айның планның өнаалдазын болгаш социалистиг хүлээлгезин хуусаадан эрте күүсеткеш, май айның төнчүзүнге чедир 100 кубометр шынарлыг продукцияны белеткээрин хүлээнген.

Ыяш белеткелчилериниң бригадаларының аразында социалистиг чарышка Александр Бабушкинниң бригадазы бирги кварталда тиилекчи болган. Ында коммунист Анатолий Илларионович Мельниченконуң звенозу эки ажылдаан. Оон кежигүннери ээлчегде 68 кубометр ыяш кезип белеткээр тургаш, ону барык ийи катап ажыр күүседип, өскелерге үлегер болуп турар. Виктор Ермаков, Зоя Бабушкина, Юлия Демочкина, улуг мастер Виктор Крылов болгаш оон-даа өскелерниң киирип турар үлүү эвээш эвес.

Совет Тываның юбилейлиг чылында Ырбанчылар 85 муң кубометр ыяшты белеткээр дээш кызымак ажылдап турарлар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

ЧУРУКТА: бөлүк ажылчыннар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Эки кижилер дугайында

СҮМЕ ТУРДА, ҮҮЛЕ БҮДЕР

Дааранылга цеги. Бетики өрээлде — цехтиң ажыл-амыдыралын көргүскен булуң. Бригадалар аразында социалистиг чарыштың негелделерин, коллективтиң хүлээлгелерин коскү кылдыр бижээш, ында аскан. Бо чылдың эрткен кварталының түңнели-биле платье даараар бригада мурнап орар дээрзин оон билип алдывыс. Олар-биле чарыштыг чиик хеп даараар бригада оларның соондан ызыртыр чорулп олурар.

Бопук-Кара Авалааевна бригадазының кыстары-биле сүмележип, угулзалар кескен, шупту-ла чай [illegible] ажылдаан турлар. Тыва национал тон хевири-биле даараан кып-кызыл өңнүг платьениң хөрээнге ак пөстен кескен угулзаны чыпшыр иле каапкарга, чаражын чүү дээр! Бот-тывыңгыр артистерниң кииргени чагыын Бопук-Кара Авалааевнаның бригадазының даарап доозуп турганы ол. Бригадир ажылга багай эвес үнелелди берди. «Аңаа-ла черге ол мактал белен бээр эвес, чагыг шынап-ла эки күүсеттинген» дээн бодал кыстарның арынчыраңындан, көрүжүнден илдең. Дааран хептиң шынарын түңнелинде чугаалажыры мында чаңчыл болган.

Бригадада чеди дааранык-чы бар. Оларның хөй кезии аныяктар. Хүлээнген херээн ак сеткилдиг күүседип билир, шевер кижилер-дир дээрзин олар-биле бир дугаар ужурашкаш-ла эскерип кагдывыс. Демнигде ажыл бүдүнгүр.

Бо чылдың бирги кварталында бригада эки ажылдаан, планның онаалда күүсеттинген. Чижээ, дааранык-чы Долзат Ховалыг үш айларның планын ийи ай иштинде күүседипкен. Алефтина Донгак база эр-хей болган. Аныяк дааранықчылар ортузунда социалистиг чарышка мурнап, эрткен чылдың түңнели-биле ол чемпион атка төлептиг болган.

Бопук-Кара Авалааевнаның бригадазынга Алефтина Донгак өөреникчилеп кирген. Он класс доскааш, даараныкчылаар күзелин илередип келген уругну бригада күзелдиг-биле хүлээп алган. Бопук-Кара Авалааевнага ону быжыглаан. Дааранырынга алыс-ла сундулуг урут уран-шевер холдуг уг-базының арга-сүмези-биле инени тударындан, ону шыгжаарындан эгелээш, хепти даараарынга чедир өөренген. Оон бээр чыл ажыг үе эрткен. Алефтина улуг арга-дуржулгалыг угбазындан даараарының арга-хевирлерин шиңгээдип алган. Харын-даа ам мактадып турар апарганы ол.

Бригаданың кыстары бригадирин мергежил талазы-биле «башкывыс» дижирлер. Чээрби ажыг чыл мурнунда маңаа оон бодун өөредип турган. Ам — ол боду дагдыныкчы. Дааранырынга өөретпишаан, Б.-К. А. Ооржак аныяктарны хүлээнген херээнге харысалгалыг болурунга чаңчыктырып өөредип турар. Бригаданың кежигүннери шупту 2—3-кү разрядтың дааранықчылары. Бригадир боду 4-кү разрядтың дааранықчызы. Мергежили бедик. Ынчангаш оларның холу дегген платье, юбка, хөйлең бүдүнгүр, чагыг хуусаазында албан күүсеттинер.

Бүдүрүлге эргелелинде шынар комиссиязы неделяның четверг хүнүнде цехтерниң продукциязының шынарын хынаар. Оон түңнелин бүдүрүлге хуралынга чугаалажыр. Б.-К. А. Ооржактың бригадазының дааран хевинге хамаарыштыр чемелээшкин аңаа болуп көрбээн. Харын чамдыкта эргелелдиң удуртулгазы оларның брак чок ажылды канчаар чедип ап турарын өскелерге чугаалаарын бригадирден дилээр. Бопук-Кара Авалааевна ынчан дааранықчылардан чагыны чүгле эки шынарлыг күүсе[illegible] олерны брак чок ажылдаарынга өөредип, профессионал мергежилин бедидер [illegible] чугаалаар. Бригадада күш-ажылдың сагылга-чурумну быжыг, ол дугайын база чугаалаар апаар. Чугула айтырыгларның бирээзи ол.

Ол коллектив шынап-ла демниг. Бригадириниң ажылын чугаалап тура кыстар Бопук-Кара Авалааевнаның инези «алдын» дижир болдулар. Шынап-ла шевер-ле кижи. Шевер кыс удазынга [illegible] дижир болган.

Дааранықчының мергежилинге чогаадыкчы ажылды негээр. Чагыкчының платьезин ук кижиниң бодун, дурт-сынын көрбейн, быжыкчының быжып кааны-биле даараар бис, ол шыйыгның аайы-биле чагыкчының дурт-сыны кандыгыл дээрзин билип ап болуруң ол бо-ла чугаалап орар. Быжыкчының шыйыы-биле даараар ужурлуг болгай бис, ындыг-даа болза оон белин бичинде кодүрүпсе, азы харында хензиг кудуладыпса дээн хевирлиг сүмележир чүүлдер туруп келир. Миллиметр хире хемчээл безин кылыгның хевирин бир янзы, [illegible] болдурур [illegible] Сүмележип ажылдап турарындан бригаданың дааранықчыларының ажылы [illegible] Дааранырының [illegible] эки билир, херек апарган таварылгада, бирээзи өскезин солуптар. Бригада арга-биле ажылдап турар коллективче ажылды ынчаар тургузары чугула.

Б.-К. А. Ооржактың сагыш-сеткили чүгле бригадазы дээш эвес, бүдүн коллективи дээш «аарып» чорууур. Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели — оон төрээн коллективи. Ажыл-амыдыралы оон-биле холбашкан, бүдүрүлгениң хоочуну.

Бүдүрүлге эргелелиниң коллективиниң эрткен чылын болган [illegible] хуралдазының бирээзи Бопук-Кара Авалааевнага уттундурбас. Тыва АССР-ниң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы атты аңаа тывыскан. Эш-өөрүнүң байыр чедирип [illegible] чыыш состери хөйнү хүлээндирип, сагыш-сеткилди дүвүредип турган.

Улуг коллективтиң ажыл-амыдыралынга кандыг айтырыглар турбас дир. Сүмележип-биле олар Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадынга Б.-К. А. Ооржакка бо-ла келир. Депутат кижи болгаш бүдүрүлгениң ажылынга дорт киржип турар. Оон удуртканы коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы ат дээш туржуп турар бригаданың ажылында өскелерге үлегерлиг чүүлдер бар. А бригадириниң кызымак, ак сеткилдиг ажылы Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези-биле демдеглеттинген.

В. КУУЛАР

Чөөн-Хемчик район

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының тарылгазының түлүк үези келген. Үрезин чаштырылгазының бо хүннерде Тываның булуң бүрүзүнде калбарган. Ында ажыл-иш шупту «Совет Тываның 40 чылынга — шалыңчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле чоруп турар.

Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң Шүүче Доржу-оол удурткан хову-трактор бригадазы бо чазын 1964 гектар кызыл-тасты болгаш 1000 гектар суланы тарыыр. Бригаданың механизаторлары үрезин чаштырылгазын он хонук мурнунда эгелээн. Техника үрелиишкиниң чергелиг чамдык бергелер турза-даа, олар чаагай дүжүттү өстүрер дээш шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: үрезин чаштырылгазында тракторлар.

К. ЧООДУ.

Номчукчулар саналдап, шүгүмчүлеп тур

ХӨМҮР-ДАШ ЧОК

Бистиң Мөңгүн-Тайга районнуң девискээринче хөмүр-даш сөөртүрү берге. Орук узун кадыр-берт. Ыяш-дашка кызыы, от-коске берге черде чурттап турар чоннуң оттулар чүүл-биле хандырарында четпестер бар. Хөмүр-дашты совхоз ажылчыннарынга бербейн турар. Херелекчилер чугле [illegible] органнарынга [illegible] алыр аргалыг.

Бо девискээрде ыяш чегей. Ону белеткээри база белен эвес. Хөмүр-даш чок болганындан совхозтар ажылчыннарының өг-бүлелери чугле ыяш оттулуп турар. Сөөк үелерде сүг чамдык өг-бүлелер бергедээшкиннерге таваржып турар. Совхозтар ажылчыннарын хөмүр-даш-биле хандырарының айтырыын шиитпирлээри чугула деп бодаар мен.

Б. САЛЧАК.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНИП ТУРАР

Кызылдың үлетпүр бараалгаларының садыының № 9 «Тудуг материалдары» магазининиң садыгжылары бо чылдың бирги кварталының планныг онаалдазын 140 хуу күүсеткен. Айның планныг онаалдазын садыгжылар доктаамал 120, 130 хуу күүседип чаңчыкканнар. Ынчангаш көрдүнгени план күүсеттинип турар. Эки ажылы-биле магазинниң коллективи Кызыл үлетпүр садыында мактадып турар.

Магазинде хомудалдар, сүмелер дептеринде садып алыкчыларның садыгжыларның эки ажылын мактаан бижилгелери бар.

Ш. ЧЫМБА.

Совет Тываның 40 чылынга

АДАШКЫЛАР ЭВИ-ДЕМИ

Кызылдың № 3 АТБ-де Николай Прохорович биле Алексей Николаевич Хоньяков адашкылар Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан шалыпчы хүннерде күжениишкинниг ажылдап турар. Алексей Хоньяков 1984 чылдың бирги кварталында чүък сөөртүрүнүң планын 141 хуу күүсеткен.

Ук бүдүрүлгеде шалыпчы неделяларның күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү хүн келген тудум улгаткан. Коллектив чүгле апрель айда безин 73 муң тонна, орнунга 83.6 муң тонна чүъкту сөөртүп, ай планын ажыр күүсеткен.

Ында социалистиг чарыштың түңнелин неделя санында үндүрерин чурумчуткан. Тиилекчилерниң аттарын, херек чуруктарын хүндүлел самбыразында азып, мактап турар. Вулканизатор цехиниң ажылчыннары В. И. Охотникова, Т. Ф. Максименко, дуңзаалакчы Н. И. Шаробоков, моторист В. Л. Димитренко болгаш өскелерниң-даа аттары хүндүлел самбыразында удаа-дараа кирип турар. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур сорук кириишкинниг ажылдап турар чолаачы адашкылар Хоньяковтарның аттары база коллективтиң хүндүлел самбыразынче кааттай турар. Ажыл-биле чугаалаарга, адашкылар ажыл-ижи — ажылчыннар ортузунга алдар-атта, хүндүткелде.

НАЙЫРАЛДЫГ ЭКИПАЖ

Тываның авиабүдүрүлге коллективи бо чылдың бүдүрүлге планын Совет Тываның 40 чылынга чедир күүседирин хүлээнген. Пландан дашкаар муң хире пассажирлерни, 36 тонна чүъкту сөөртүрүн, улус ажыл-агыйының объектилеринге ийи чүстен эвээш эвес шакты ажылдап бээрин шиитпирлээн.

Ол хүлээлгени күүседиринге төлептиг үлүг-хуузун киирип турар бригадалар, звенолар, экипажтарның саны немешпишаан. Оларның бирээзинге командир Сергей Филиппов биле ийиги ужудукчу Геннадий Балган-оол составтыг экипаж хамааржыр. Бо экипаж чүък сөөртүрүнүң болгаш ужудар шагының планын ай, квартал санында күүседип, шалыпчыларның одуруунда санаттырып турар.

ХООЧУННУҢ ҮЛЕГЕРИ

Кызыл райпозунуң коллективи Совет Тываның 40 чылынга уткуштур бедик бүдүрүлгечи көргүзүглерлиг кел чорууур. Кызыл туктуг мурнакчы коллектив чылдың баштайгы кварталында үүрмектеп бараан садарының планын 106.4 хуу, орулга алырының даалгазын 104.5, продукция бүдүрерин 124 хуу күүсеткен.

Социалистиг чарыштың тиилекчилери өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Ылангыя А. С. Блинованың удуртуп турары Сукпактың үлетпүр барааннар магазини, В. В. Балчыр-оолдуң эргелекчилээн Баян-Кол магазини ниити чедиишкинге төлептиг салыышкынын киирген.

Автомагазин садыгжызы С. Ф. Овчинников майның бүдүрүлге планын хуусаа бетинде күүседипкен. Херелекчилер кооперациязының хоочуну бараан саарылгазының он ай планын Совет Тываның юбилейинге чедир күүседир.

С. ДАНЗЫ

Үлегерлиг корум-чурум дээш

КОМПЛЕКСТИГ ПЛАН-БИЛЕ

Таңды районнуң чурттакчылыг черлеринде ниитиниң быжыг корум-чурумун тургузарынче угланган боттуг хемчеглер алдынып турар. Чер-чер Советтериниң девискээринге ол талазы-биле ап чорудар хемчеглерниң комплекстиг планы ажылдап кылдынган. План хөй талалыг. Ол ёзугаар чурттакчылыг черлерге, коллективтерге, школаларга хоойлу-дүрүмге хамаарышкан лекциялар номчуттунуп турар. Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының ниитиниң корум-чурум быжыглаарынче углан[illegible] чорудуп турары [illegible] дүүштүрер комиссия райкүүском чанында тургустунган. Оон ажылынга район күүскомунуң даргазының оралакчызы удуртуп турар. Комиссияның кежигүннери — суд, прокуратура, милиция, эмнелге ажылдакчылары. Ук комиссияның хуралынга ниитиниң корум-чурумун үрээринге арагалаашкының сундулуг [illegible] кижилерни чалдап [illegible] [illegible] турар. Оон айтында бүдүрүлге черлеринде профилактика [illegible] канчаар тургустунганының талазы-биле удуртукчуларының дыңнадыгларын комиссия чугаалажып келген.

Райкүүскомнуң чанында назы четпестер херектериниң талазы-биле комиссия аныяктар ортузунга профилактика ажылын идепкейжиткен. Урут-дарыының өөредилгезинче, кижизидилгезинче сагыш салбас, арагаже сундулуг ада-иелерни ажылдап турары коллективтерниң удуртукчуларын келдиртир. Үстүнде комиссияларның ажылының дээштиг элээн бедээн. А уруглар кижизидилгези дээш сагыш салбас ада-иелерни торгап турар болгаш харын-даа улус судунуң шиитпири-биле оларның ада-иези эргезин казыыр хемчеглер алдынып турар. Чижээ, Н. Даньшина, Н. Соловьёва, Л. Шестакова оларның ие эргезин казаан, А. Аманны, Л. Пилкину, М. Оюнну торгаан.

Алкоголизмниң ниитиге, өг-бүлеге, ажыл-амыдыралга хоразын тайылбырлаарынче кичээнгей улуг. Арагаже сундуккаш, орта ажылдаа кылбас, урут-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас кижилерни амыдыралдың арыг орууна катап эгидер сорулга-биле арага аарындан эмнедип алырын оларга сүмелеп турар, херек апарган таварылгада, албадал-биле эмнедип чорудуп турар. Чамдык кижилерни амыдыралче ол арга-биле катап эгидип, частырыын билиндирип турар.

«Тыва кобальт» комбинаттың херажеиннер чөвүлелиниң дилээ-биле Шаповалова эмнелге-күш-ажыл профилакторийинче чоруткан. Межегей суурнуң чурттакчызы Николаева дээрзи өг-бүлезиниң кижизидилгезинче сагыш салбайн, арагаже сундугуп чоруп турган. Ында хөй-ниити организацияларының сүмелээни-биле арагадан эмнедип алыры-биле ону албадал-биле чоруткан.

Районнуң садыг четкилеринге ээзиртир суксун садарын чурумчуткан. Алдынып турар ол хемчеглерниң түңнелинде ээзирик тургаш, кем-херек үүлгедир, корум-чурум үрээр чоруктар 1983 чылда оон мурнунда чылда тургааны-биле алырга, кызырылгаан. Ындыг-даа болза алкоголизмге удур демисел ам-даа негелдеге дүүштүр тургустунмаан. Районда арагалаар чоруктар-биле демисел чорудар комиссия чамдык айтырыгларже ханы кирбейн турар. Чамдык садыгжыларның талазындан ээзиртир суксун садарының чурумун хажыдар чоруктар бар.

Районнуң чамдык чер-черде [illegible] алкоголизмге удур ажыл кошкак. Араганың хоразы дугайында лекция, беседа эвээш, шүгүмчүлелдиг кана солуннар доктаамал үнмейн турар. Парлаттының турза-даа, дээштиг чавык. Оон-биле кады чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылынче [illegible] кошкак.

Транспортту ээзирик башкарып чорааныдан автотранспорт озал-ондаа болган таварылгалар эвээш эвес. Автотранспорт озал-ондаанындан районга эрткен чылын он дөрт кижи амы-тынындан чарылган. Автомашинаны ээзирик башкарып чораны дээш транспорт башкарар эргезин казыткан база бар. Хөй-ниитиниң черинге ээзирик чорааны-биле милицияның ээзириктер сергедир черинге киргеннер эвээш эвес. Бүдүрүлге, албан черлеринче 1337 ындыг дыңнадыг чорутткан, милицияга чүгле 312 харыы келген. Дуржулга станциязының, «Коммунизмниң херели», СССР-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның удуртукчулары буруулуг кижиге хамаарыштыр кандыг хемчег алдынганын дыңнатпайн турар.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглап, алкоголизмге удур демисел чорудары хөй-ниитиниң херээ.

Л. ЧЕРНОГРИВОВА,
республиканың ИХМ-ның ажылдакчызы

ЧАА ХАДЫЛАР

Кызыл районнуң Черби девискээринге моон мурнунда хады колдуу чок турган Чербиниң ыяш белеткээр пунктузу тудуг материалдары кезип, белеткээш Кызылче сөөртүп бадырар, артканын ында пилорамага диледирер, бүдүрүлге черлеринче чорудуп турар. Кескен ыяштарның орнунга чаа салгалды олуртуп, оларны өстүрүп турар. Ыяш ажыл-агыйының баштай олурткан ыяштары чаражы, көрүштүг кончуг үнүп орарлар.

Маңаа хамаарыштыр база бир чижекти киирейн. Суурнуң хүн үнер талазында, Сарыг-Сыра сынында чүгле хады ыяш олурткан. Ам оларның үнгени аажок. Бойдусту камгалаар, ону катап тургузар талазы-биле Черби ыяш ажыл-агыйының үре-түңнелдиг ажылын мыя ол чижек көргүзүп турар.

Черби лесничествозу чылдың-на 50-60 гектар черге чаа өзүмнерни тарып, олуртуп келген. Ынчалза-даа шупту чогумчалыг үнген деп болбас. Чамдык чылдарда орайтады олуртканындан ыяштар үнмейн барылаар таварылгалар бар. Ындыг болганда чазын эрте, чер [illegible] бедик олуртур болза эки деп бодаалдыг мен. Бодум ыяш олуртулгазынга кирип чораан болгаш, оларның үнгени кайы хире эвес дээш сеткилимде [illegible] хөй бээр кижи мен. Ылангыя өлчээгы эвээш алаактарга олурткан ыяш черле үнмес чорду. Артык ажыл үндүрбези-биле ындыг черлерге чаш ыяштар олуртуурун соксатса эки боор деп саналдыг мен.

Р. ОЧУР-ООЛ.

Черби суур.

«Шынга» харыы

ХЕМЧЕГ ОНААГАН

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның Чадаанада № 3 КМК-зы тудуг-монтаж ажылдар кылыр планын күүсетпээнин, материалдарга камныг эвезин «Хожудаан тудугтар» деп эгелиг материалга парлаан. Ук каттыжышкынның даргазы М. А. Кыргыстың харыызын редакция алган. Кандыг хемчеглер алдынганын ол мынчаар дыңнаткан:

«140 орунныг уруглар садын 1979 чылда тудуп эгелээн. 1983 чылда Тыва АССР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң июнь 23-те № 289 дужаалын ёзугаар капитал салыышкыны четпезинден оон тудуун соксаткан.

1983 чылда № 3 КМК «Тыва» совхозка ийи аал чурттаар бажыңны туткан, ону ажыглалга киирген. Шүгүмчүлелдиг материалда адаан өске-даа четпестерни эдериниң хемчеглерин «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкын ап, боттандырып эгелээн. Бо талазы-биле КМК-ның удуртукчуларынга чаа даалгаларны берген. Тудугларда четпестер талазы-биле хыналданы кылгаш, буруулуг ажылдакчыларга шыңгыы хемчеглерни онааган.

Интернационалчы кижизидилге

ХӨЙ ДЫЛДЫГ СУУР

Бистиң Балгазын суурувус ёзулуг интернационалчы суур. Суурувуста орустар, тывалар, хакастар, татарлар, украиннер, армяннар, грузиннер, чеченнер, буряттар, беларустар, корейлер дээш оон-даа өске чээрби хире нацияның кижилери чурттап турар. Ылангыя орус улус бо суурга революция мурнунда-ла туруммчуп чурттап, тывалар-биле кады [illegible] ажылдап, уругларын кады өстүрүп, дайнның үезиниң болгаш дайын соолгунуң түреңги, аш-чут үезинде эки-бакты деңге үлежип келген. Найыралдың ол эки чаңчылы, бот-боттарынга дузалажып ажылдаары салгалдан салгалче дамчып, бо хүннүң аныяктарынга база бир эки өөредиг болуп турар.

Ол бүгү янзы-бүрү нацияның ажы-төлү бистиң школавыста өөренип турар. Ынчангаш школада орус дыл башкылаашкынының бедик деңнелге тургузарынче онза кичээнгейни салып келген бис. Ол бүгү нацияның ажы-төлү орус дылды ийи дугаар төрээн [illegible] деп санап турар. [illegible] алырынга [illegible] онуң [illegible] ниннинг шиңгээдип ап турарлар. Эрткен чылдан эгелээш орус, тыва класстарны катканы чүгле орус дылды шиңгээдип алырынга улуг идигни берген эвес, харын-даа уругларның найыралдыг өөренип, чурттаарынга улуг дузалыг болган.

Башкы идеология фронтузунуң дайынчызы. Оон башкылап турар эртеми — кижизидилге ажылының чепсээ. Идеологтуг кижизидилгеге кажан-даа сезон турбас. Ол кичээл, чапсар, класстан дашкаар ажыл, поход, субботник үезинде-даа чорупп турар. Оон угланыышкыны — коммунистиг келир үе дээш бүзүрелдиг демиселчилерни кижизидери. Төөгү, литература, орус дыл, тыва дыл, география, физика, биология дээш кандыг-даа эртем өөреникчилерге коммунистиг мировоззрениени, ёзулуг патриотчу интернационалистерни кижизидериниң бүгү аргаларын берип турар.

Школага эртемнерниң үндезиннерин өөренип тургаш, уругларга амыдыралдың совет хевирин, оон капиталистиг системадан артык күштүүн, хөй националдыг Совет күрүнениң чайыынанчак тиилелгелерин тодаргай чижектерге көргүзүп, даштыкыда уругларның амыдыралы-биле деңнелгени кылып турар бис. Школада кичээл бүрүзүнүң чүгле өөредиглиг эвес, кижизидикчи утка-шынарынче кичээнгейни улгаттырары онза чугула.

Школаның төөгү башкылары школа программазында көрдүнген материалдарны үе черниң фактылары-биле ханы холбап билирлер. Чижээ, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде совет улустуң шудургу демиселин чугаалап тура, бистиң Төрээн чуртувусту камгалаарыбиле тыва эки турачыларның эрес-дидим тулушканын материалдарга даянып тургаш, чугаалап бериш турар бис. Ол талазы-биле бистиң школа музейи улуг рольду ойнап турар. Ында бистиң чаңгыс чер чурттугларывыстың дугайында байлак материал чыылган, ону кичээлдерге болгаш кичээлден дашкаар кижизидилге ажылынга калбаа-биле ажыглап турар. Дыл болгаш литература башкылары орус, тыва болгаш өске-даа литератураларның аразында ханы харылзаазын, бот-ботарын улам байытчып турарын шын тайылбырлап, совет литератураның байлак утка-шынары-биле таныштырып, совет кижилерниң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарны уругларга кижизидериниң бүгү аргаларын ажыглап турар. География кичээлдериниң база интернационалчы кижизидиини аргалары хөй. Аңаа башкылар бистиң Төрээн чуртувустуң эргип четпес делгемнери, оон эзээртинмес байлактары, улус ажыл-агыйының шапкын хөгжүлдези-биле, Совет күрүнениң хөй националдыг чонунуң составы-биле уругларны таныштырып, бистиң чуртувустуң күчү-күжүн оларга билиндирип турар.

Патриотчу, интернационалчы кижизидилгени чедиишкинниг чорударынга школа программазында материалдардан аңгыда класстан, школадан дашкаар кижизидилге ажылдары база-ла улуг рольду ойнап турар. Школаның башкылар коллективи бо ажылга эвээш эвес дуржулгалыг. Коллективтиң сорулгазы: бичии кижилерни найыралга, чагай сеткилге, күш-ажылга ынак, өске кижинин ажылын хүндүлээр чорукка, кандыг-даа нацияның кижилер-биле найыралдыг кады ажылдажылгага кижизидери. Чижээ, комсомолчу бүдүрүлге бригадазынга ажыл, ырак-чоок походтар, бистиң чуртувустуң хоорайларынче экскурсиялар, пионерлер чыыштар, комсомолчу ажыл-херектер, уран чуул көрүлделери уругларның найыралың каңнаарынга кончуг ажыктыг. Ол бүгүнү белеткеп чорударынга болгаш эрттиреринге янзы-бүрү нацияның ажы-төлдери деңге киржип турарлар. Ындыг кады ажылдажылга уругларның ачыдыралынга чаагай исти арттырып турарын бис амыдыралдан көрүп турар бис. Олар бүгү назынында найыралдыг болуп артып турарлар. Суурувуста интернационалчы өг-бүлелер хөй. Совхозтуң автопарыгында, сүт-бараан фермаларында, ыяш ажыл-агыйында, тудуг организациязында, хову турлагларында аңгы-аңгы нацияның кижилери найыралдыг, чаңгыс демниг ажылдап турар.

Дайынның, күш-ажылдың хоочуннарын, совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчыларын школавыска доктаамал чалап, ажыктыг ужуражылгаларны кылып турар бис. Чоокта чаа механизаторлар А. Горбатский, А. Сергеев, инженер Ю. Баир, дайын киржикчилери Л. Попеляев, А. Даникин олар-биле солун [illegible] болгулаан. Ол дээрге патриотчу, интернационалчы кижизидилгениң байлак материалы-дыр. Школавыста башкылар-даа, өөреникчилер-даа коллективи быжыг найыралдыг, бир демниг чурттап, ажылдап, өөренип, хүн бүрүнүң ажыл-херээн кылып турар.

Школада кижизидилге ажылын, ындыг болганда патриотчу, интернационалчы кижизидилгени түңнеп тура, башкы бүрүзү бодунуң ажыглап турар ажылының арга, хевирлерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр, дараазында ажылдарга оларның кайызын улам сайзырадыр, чаа материалдар-биле долдурар, байлакшыдарын ап чувени чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлээр ужурлуг. Башкы бүрүзүнүң идейлиг дадыгыышкындан, оон идейкейинден, бедик мергежилинден, хууда үлегер-чижээнден кижизидилге ажылының үре-түңнелдиг болуру хамааржыр. Школага хүн бүрү ажыл дээрге-ле, уругларның угаан-бодалын байыдары, оларның Төрээн чуртунуң патриоттулары, төлептиг хамаатылары кылдыр кижизидери, найыралды каннаары, кижилер-биле харылзааның уран аргазын шиңгээдип алыры болур.

Е. ГАЛАМАТОВА,
Балгазын ортумак школазының директору.

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ШАПКЫНЫ

Ынчаарда колхозка чаңгыс-даа автомашина турбаан. Ынчангаш тайгадан тудуг ыяжын шанактыг, аъттар болгаш тевелер база шарылар-биле сөөртүп алыр ужурга таварышкан бис. Шанактарны, хомут, дуганы, волокушаларны ниит чайын-на белеткеп алдывыс. Чазаныр, шевер кижи Б. Чамыяң бо ажылдарны баш бурунгаар кончуг эки кылып күүсеткен.

Одуям Ортун-оол баштаан тудуг ыяжы белеткээр звенонуң бөлүк кежигүннери тайгаже үнүпкен. Мүңгаш-Аксынга күзүн-не тудуп каан бажыңга олар чедип, демир суугу-биле ону чылыдып алган. Звено кежигүннери Терективг хемниң бажынга тудуг ыяжын эндере белеткээн болгаш ажылын үргүлчүлеп турганнар. А белеткээн ыяшты аът волокушалары-биле берге оруктарны таварты Суг-Бажынга чедир сөөртүрүн Довурак Көкей-оолга, Бирилей Бирилге, Кас-оол Хүлер-оолга, Бурулчаа Кызыл-оолга, Шойдан Мижитке, Балдан Дойбунага, Бүрүкей Лаажалка, Кенчи Кенденге болгаш өскелерге-даа даасkan.

— Суг-Бажындан тайга эдээнге чедир 18 километр, орук калыр-берге, ынчангаш кежээ дедир ээп келири чигзиичиг-дир. Тайгага дерлиг аъттарны хондуруп аргажок. Ынчангаш эртенгиниң 6 шакта суурдан үнүптер болза эки-дир — деп, транспорт звенозунуң удуртукчузу Д. Көкей-оол саналдаан. Оон саналын ёзугаар сөөртүлге ажылы хайнышкынныг эгелээн. Бир аът волокушазынга чүгле ийи чудукту сөөртүп болур болган.

Транспорт звенозунуң кежигүннери неделяның 5 хүнүнде тудуг ыяжын дажыглаар, боттарынга быжыглаан аъттары-биле хуузунда херегленинге одаар ыяшты, сигенни, саванны субботада сөөртүп алыр, а воскресенье хүннеринде дыштаныр кылдыр колхоз баштаар чери чуруммчудун доктааткан. Транспорт звенозунуң кежигүннериниң чуткулдуг күш-ажылының ачызында 30 ажыг бажыңны тударынга четчир тудуг ыяжын суурга чедирип алган. Тудуг ыяжының белеткели чайгы-даа үеде соксаал чокка үргүлчүлеп келген. Колхоз төвүн шапкын хөгжүдери, көшкүн араттарны суурже амыдыралче бурун шилчидери хөй тудуг материалдарын негеп турган.

1952 чылдың чайынында райкүүскомдан өөрүнчүг бижик Суг-Бажынга келген. Колхозка чүък машиназын садып алырын ында чөпшээрээн болган. ЗИС-50 маркалыг автомашинаны алган бис. Каттышкан ажыл-агыйда араттарның ниитилештирген өнчүзү болган ол автомашинаны башкарып билир кижи бүгү колхозчуларның аразынга чок турган. Ынчалзажок колхозка кирген орус тараачыннарның бирээзи Василий Дмитриевич Михайлов чаа машинаны башкарып эгелээн. Кок-Тейден болгаш өске-даа черлерден эрги бажыңнарны Суг-Бажынче көжүрер сорулгазын ол эрестиг күүсеткен. Автотранспорт талазы-биле «хаван-чадаг» турган колхоз чаңгыс-даа болза, машиналыг болу бээрге, колхозчу араттарга өөрүнчүүн чүү дээр!

Суурга тудуг ажылы элээн шапкынчый берген. Колхозчуларның 30 ажыг өг-бүлелери чаа бажыңнарже көжүп кирген. Чиир хлеб кижи сагыжындан ырак эвес, ынчангаш бирги ээлчегде хлеб быжырар черни ажыглалга киирген бис. Дуржулгалыг орус тараачыннарның өөреткени ёзугаар колхозчулар Көк Чулаевна Кумзат-оол, Минчеймаа Бирилей, Сарыг Дутаачын, Адыя Салчак, Мижит-оол Клешпей олар хлеб быжырарынга өөренип алганнар.

Бүдүрүлге тудугларының [illegible] 170 [illegible] черни база ажыглалга киирген. [illegible] Чеди-Пашче болгаш Чиңге-Дагже баары биле паром [illegible] чугула болган. Оон тудуу база доозулган. Тудугну улам-на шапкынчыдарынга болгаш [illegible] геттинип турган. Ынчангаш Андрей Бадаң-оол баштаан кезек кижи Баян-Колга чугай өрттедип эгелээн. Тудуг чугайының шынары тергиин болган. Түүйбү болгаш [illegible] звенозун база тургускан. Бо [illegible] мергежилдиг М. Очур [illegible] эгелээн. [illegible] самаңны четчир кылдыр бүдүрүп турган.

Баштайгы чылдарда холбиле ыяшты хирээлеп, манзыны болгаш тудугнуң өске-даа материалдарын белеткеп ап турган. Электри-биле ажылдаар хирээлерлиг ыяш диилдирер чер, чазаныгла мастерскаязы база ажыглалга кирген. Оон түңнелинде тудуг улам шапкынчаан: чаа магазин, кижи, мал эмнелгелериниң бажыңнары, клуб, библиотека, 1000 дагаа азыраар чер, 200 инек хирер саман кажаа, тараа кургадыр чер болгаш улуг склад болгаш өске-даа объектилер ажыглалга база кирген.

Чер-черге малчыннарның чурттаар бажыңнарын, мал кажааларын, хову бригадаларының турлагларын тудар ажылдар үргүлчүлээн. Колхозчу араттар самдар, [illegible] чурттаан [illegible] 1951 — 1957 [illegible] чыгла четчир ёзулуг суур болу берген.

НАЙЫРАЛДЫҢ АЧЫЗЫНДА

Колхоз хөй националдыг. Орус, тыва, тараачы, узбек, белорус, бурят, эстон, казак болгаш өске-даа националдарның төлээлекчилери «Совет Тыва» колхозка, ынчаарда-ла чаңгыс өг-бүлениң кежигүннери дег, эп-найыралдыг ажылдап, чурттап турган. Амгы «Совет Тыва» совхозта база-ла ындыг. Чеди-Пашка, Чиңге-Дагга күскү дүжүт ажаалдазының үезинде Кызыл хоорайдан аныяктар база эндерлип кээр.

Дүжүт ажаалдазы доостур чыгал турда, тараачын болгаш малчын аныяктарның [illegible] бир кежээ Чиңге-Даг бригадазының төвүнге болган. Чеди-Пашкың аныяктары база чедип келген. Аныяктарның ол ужуражылгазынының үезинде оларның омак-хөглүү, ыр шоору мээң сагыжымга чүгле арткан эвес, харын-даа оолдар, кыстарның өөрүшкүлүг арын-шырайлары [illegible].

Оран-чурттуң кайыл дизе,
Оваа баары ол-да дээр
мен,
Ортун сарыың кымыл
дизе,
Орус кызы Оля дээр мен.
[illegible]

Эрги чурттуң кайыл дизе,
Эрем суглуг Көк-Мөөн
дээр мен,
Эргим сарыың кымыл
дизе,
Эстон оглу Миллер дээр
мен.

Ынчаарда Кузьма Миллер [illegible] чедип [illegible].

— Бо [illegible] мээң фамилиям база кире берген, кандыг аайлыг чоор, дарга? Мени очулдуруп бериш көрүнерем.

— Ыры, шулук сөзүн очулдурары кончуг берге, ону чүгле чогаалчы кижи кылып шыдаар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо кыстарның бирээзи азы ийизи, ужу-даа болза магат чок, сенээ ынакшыл бергеннер-дир, Кузьма— деп баштактанып кагдым.

Аныяктарның ол ужуражыышкын кежээзиниң үезинде концертке Кузьма Миллер киржип база ырлап турган. Оон күүсеткен кожамыктарының кол утказын Суг-Бажы школазының башкыларының бирээзи чыылганнарга тайылбырлап, «аалында кадайлыг кижи-дир ийин» деп чугаалады.

(Уланчылыг).
Х. НУРСАТ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ЧААГАЙ ЭГЕЛЭЭШКИН

СОФИЯ. Заводтар аразының дузалал кооператив ажыл-агыйын тургусканы Пловдивтиң үлетпүр бүдүрүлгелерин [illegible] ажыл-агыйның кол продуктулары биле хандырарының чугула хевири болган. Ол ажыл-агый — Болгарияның Коммунистиг партиязының болгаш чазааның шиитпирин ёзугаар тургустунган чуртта баштайгы дузалал ажыл-агыйы-дыр. Аъш-чем продуктулары-биле округтар боттары хандыртынар дугайында шиитпир хүлээп алдынган турган. Хоорайның 23 улуг бүдүрүлгелери ол дузалал ажыл-агыйның кежигүннери болуп турар. Аъш-чем продуктуларын бүдүрерин боттарының күжү-биле организастаары улуг перспективтиг дээрзин дузалал ажыл-агыйның сөөлгү үш чыл дургузунда ажылының түңнелдери тодаргай бадыткаан.

Дузалал ажыл-агыйын көңгүс куруг черге тургузуп эгелээн бис деп, оон директору А. Манолов чугаалап турар. Бүдүрүлгелерниң акша-хөреңгизиниң күсели-биле чамдык эрги кажааларны хаван фермалары кылдыр эде дерээн. Округ чөвүлелиниң үндүрүп берген шөлдеринге агротехниктиг ажылдарны боттандырган. Дуржулгалыг малчыннарны шилип алыр, а ол ышкаш экономиктиг үндезинге бүдүрүлгени организастаар талазы-биле хөй хемчеглерни ап чоруткан.

Дузалал ажыл-агый кыска хуусаа дургузунда орулгалыг болган. Оон социал ажыктыы база улуг. Ажылчыннарның столоваяларын бүдүн чыл дургузунда чиик өртектиг эът, ногаалар болгаш кат-чимис-биле хандырган деп, А. Манолов демдеглээн. Чурттуң янзы-бүрү хоорайларының бүдүрүлгелеринден амгы үеде дузалал ажыл-агыйга төлээлекчилер кээп, дуржулганы өөренип турар. Кооперативтиг дузалал ажыл-агыйының кежигүннеринге хөй бүдүрүлге коллективтери немей кирип турар.

ЧАА ХЕМ ОРУУ

БЕРЛИН. Германг Демократтыг Республиканың мурнуу чүгүнде улуг округ төвү Дрезден хоорайны республиканың Балтий далай эриктеринде өртээлдери-биле доктаамал хем оруу аргыштырып турар. Эльбада хоорайдан судиолар чурттуң кол хем оруу-биле соңгу девискээрже шууужуп чорупп турар. Ол хем оруу демнир оруун шугумундан барык 300 километр ажыг, ынчалзажок хем оруу улуг камналганы берип турар.

Хем оруу-биле чүък сөөртүлгези амгы беш чылда улам калбарар. 1983 чылда безин хем оруу-биле 19 миллион тонна чүъктерни дажыглаан. Ол дээрге, мурнуу чылдаанындан барык [illegible] миллион тонна хөй болган. ГДР-ниң [illegible] база 40 хире улуг өртээлдер бар.

АРТЫЫШКЫННАР ЧОККА БҮДҮРҮП ТУРАР

БУДАПЕШТ. Продукцияның артыышкын чокка бүдүрүп болур. Венгрияда «Темафоргтуң» специалистери ол дугайында бадыткап көргүскен.

Пөс-тааавы артыышкыннарын катап болбаазырадып кылыр талазы-биле ийи завод Мохач болгаш Кунсентмиклош хоорайларда ажылдап эгелээн. Оон мурнунда ол заводтар пөс-тааавының эвээш эвес артыышкыннарын төп турган. Мохач хоорайда завод безин пөс-тааавы артыышкыннарындан чыл бүрүде 3 муң ажыг тонна [illegible]. Кунсентмиклош хоорайда заводту чаартканн түңнелинде оон пөс-тааавы артыышкыннарын катап болбаазырадып кылыр күчү[illegible]лери барык дөрт катап [illegible].

[illegible]

Үлетпүр артыышкыннарын [illegible] программазын Венгрияда амгы үеде [illegible] турар. «Темафорогтуң» [illegible] улуг бүдүрүлгелерин чаартканы ол программаның боттанып [illegible] чугула [illegible] болган.

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

ХАНОЙ. 1981 — 1983 чылдарда социалистиг чарыштың түңнелдерин [illegible] конференциязынга [illegible].

Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу [illegible] Куангнам-Данааг [illegible] деп санап [illegible] ол мөжүде турар. Кооперативтиң тараачыннары хөй чылдар дургузунда ак бедик дүжүттү ажаап ап турар. Ристиң бир гектардан дүжүдү 200 центнерден эвээш эвес болган. Социалистиг чарыштың түңнелдериниң ёзугаар Куангнам-Данааг болгаш өске-даа мөжүлерниң чедиишкиннерин база демдеглээн. Амгы беш [illegible] келген.

Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы То Хыу конференцияга чуве чугаалаан болгаш амгы үеде социалистиг чарышка хөй миллион ажылчы чоннарның киржип турарын демдеглээн. Социалистиг чарыш — ол дээрге [illegible] планнарын долдур болгаш ажыр күүседериниң эң чугула факторларының бирээзи-дир деп, ол айыткан. Ажылчы чоннарның массалыг социалистиг чарышы Вьетнамга социализмни чедиишкинниг тудуушкунунга болгаш чуртту камгалаар аргазын быжыглаарынга улуг идиглиг болуп турар. Совет-Вьетнам [illegible] кады ажылдажылганың [illegible] интернационалдыг чарышты улам-на калбартырынын, социалистиг чарышты организастаар талазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң ажы-дөмма өске-даа чурттарының үнелиг дуржулгазын ажыглаарының эргежок чугулазын оратор онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ НОК-ТУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИ ЧӨПТҮГ

Лос-Анджелеске болур чайгы XXIII Олимпий оюннарының мурнуу чарыында тургустунган байдалга хамаарыштыр ССРЭ-ниң Национал Олимпийжи комитеди (НОК) ханы дүвүрелин ажыы-биле, дорт болгаш кончуг өнүнде илереткен болгай. Оюннарның организакчыларындан Олимпиада хартиязын оларның хажыдып турарын чайладырыбиле дээштиг хемчеглерни алыр дугайында чөптүг негелдени ССРЭ-ниң олимпийжи национал комитеди тургускан. Амгы үеде «Олимпизм» дээрге спорттуң болгаш оон дээди чадазы — Олимпий оюннарының кижизиг, культурлуг, гуманистиг эки талаларынга үндезилеттинген философчу, морально-этиктиг болгаш организакчы принциптерниң каттышканы болур. Олимпий оюннары — кижиниң бүгү талазы-биле дески хөгжүлдезиниң тайбыңны, найыралды быжыглаарының болгаш бот-бодун билчириниң чугула чепсээ болур. Делегейниң депшилгелиг спортчу хөй-ниитизи сагып турары ол дээди бирлиишкиннерни АКШ-та хүлээп көрбейн турар. Делегейниң аңгы-аңгы чурттарының массалыг информация чепсээ, депшилгелиг спорт хөй-нити Лос-Анджелес Оюннарны эрттирериниге дүвүрелин илергейлеп. Совет Эвилелинге удур АКШ-та хүнүң-не күштелип турар кампанияга холбаштыр ССРЭ-ниң НОК-туң хараазааашкынын үлежип турар. ССРЭ-ниң олимпийжи делегациязының айыыл чогун хандырарынга кандыг-даа магадылал чок. Оюннарның организакчылары чүгле делегейниң спорт федерацияларын эвес, а Олимпиаданың делегей комитедин база тоомчага албайн келген.

1983 чылдың январьда «Советский спорт» солунга интервьюзунга Олимпиаданың делегей комитединиң президентизи Х. А. Самаранч мынча дээн: «Олимпиада хартиязын шыңгыы сагыыры Олимпиаданың делегей комитединиң хүлээлгези болуп турган болгаш болуп артар, ону бис ылап-ла күүседир ужурлуг бис». Оон бээр чартык чыл хире үе эрткен ынчалза-даа Лос-Анджелеске Оюннарның организакчыларынга хамаарыштыр Олимпиаданың делегей комитеди аайынга кирип, чөпшээрежип турар турушта барган.

Мен ССРЭ-ниң НОК-унуң [illegible] тургустунган хүнүнден эгелеп, президиум кежигүнү болуп келген болгаш ССРЭ-ниң НОК-у Олимпиада хартиязының принциптерин [illegible] хүнге Совет Эвилели болгаш [illegible]-даа социалистиг чурттар улуг үлүг-хуузун киириштиргени бүгү делегейге билдингир. ССРЭ-ниң НОК-[illegible] негелделерин Лос-Анджелеске Оюннарның организакчылары карыы-биле үрээрин бистер болдуруп шыдавас бис. Чиик атлетиканың ССРЭ федерациязы ССРЭ-ниң НОК-туң чөптүг негелделерин бүрүнү-биле деткип турар болгаш Олимпиада хартиязының дүрүмнерин болгаш чурумнап [illegible] хажытканы ол Оюннарга Совет спортчулар киржип шыдавазын болдурганын мегелээри бодунуң хүлээлгези кылдыр санап турарын Хоменков демдеглээн.

Совет спорттуң [illegible] хөй [illegible] чөптүг айтырыы тургузуп турар [illegible].

Л. ХОМЕНКОВ,
Чиик атлетикага ССРЭ федерациязының даргазы, делегей федерациязы[illegible].

ДАШТЫКЫДАН КУЛЬТУРА МЕДЭЭЛЕРИ

БУДАПЕШТ. Чурттуң культура амыдыралынга кээскү болуушкун болган фестиваль Венгрияда доозулган, аңаа Ада-чурттуң Улуг дайынының дугайында совет фильмнерин көргүскен Будапешттиниң, Мишкольцтуң, Дебреценниң болгаш өске-даа хоорайларның [illegible] раннарынга «Хостаашкын», «Солдат дугайында баллада», «Кижиниң салымы» деп киноленталарны көргүскен, олар совет улустуң [illegible] дүр улуг маадырлыг чоруун венгр көрүкчүлерге [illegible].

Тиилелге хүнүнге холбаштырган ындыг кинофестивальдар Венгрияда эки [illegible] апарган. Совет кинематографистерниң чаа ажылдары-биле [illegible] фестивальдарга көрүкчүлер совет киненуң мастерлери-биле ужуражып, [illegible] амгы кино [illegible] хөгжүлдезиниң дугайында айтырыгларны чугаалажып көрүп турар.

Бо чылын фестиваль [illegible] «Кошут» [illegible] театрынга П. Тодоровскийниң «Дайын шөлүнге роман» деп чаа кинозунуң [illegible] көргүзүлгези-биле [illegible] көрүкчүлерниң [illegible] режиссерлар В. Наумов, Г. Чухрай [illegible].

ПАРИЖ. «Москваның [illegible] болез» деп ССРЭ [illegible] «Шопе» деп театрның сценазынга «Натали» деп балет-биле бир ай хуусаалыг гастрольун доосkan. Ол [illegible] француз балет [illegible] хореограф П. Лакотта-биле ансамбльдиң кады [illegible] түңнелинде «катап төрүттүнген».

Москваның артистери Францияга «Ромео биле Джульетта дугайында тоол», «Терпсихораның хуулгазыннары» деп балеттерни база көргүскен, оларны көрүкчүлер ажык сонуурган. Үш чериң критиказы ансамбльдиң көргүзүглерин тергиин эки деп үнелээн. «Нис-Матен» солун үш бөлүктүң артистериниң бедик мергежилдиин, оларның классиктиг балеттиң чаңчылдарынга хумагалыын демдеглээн.

Ам ансамбльдиң артистери Англияга баар.

РИМ. Итали хоорай Флоренцияда бүгү делегейге билдингир Питти ордузунда [illegible] музейинге күштүг [illegible] болган. Музейниң 11 ажылдакчызы [illegible]. Катап туруп [illegible] архитектуразының онзагай турачаалы [illegible] турар музейниң залдары үрегдээшкинге таваржаан.

Частыышкын «Рафаэль [illegible]» деп делгиир турган өрээлге болган. Ол [illegible] делгиирни каш чүс [illegible] сонуургап көрүп турган. [illegible]

(СЭТА).

1984 чылды расизмге болгаш сөөк-язы ылгаар чорукка удур демиселдин талазы-биле хөделиишкиннериниң ийиги он чылы кылдыр чарлаан.

АКШ 1984 чылды расизмге болгаш сөөк-язы ылгай көөр чорукка удур демиселдиң талазы-биле хөделиишкиннериниң ийиги он чылы кылдыр Каттышкан Нациялар Организациязы чарлаан.

АКШ-тың негр чону хөй чүс чылдар дургузунда күчүлээшкинге, кулданыышкынга, дүрүм чок тудуп хорлугдаашкыннарга болгаш өлүрүкчү үүлгедиглерге таваржып турар.

Сөөк-язы ылгай көөр чорукка удур хөлээшкиннер Майамиде негрлерниң турлаанга болган. Негрлерниң ол турлаан Овертаун деп адаар. Негр кварталдарының чурттакчыларынга удур чепсектиг полицияның улуг отрядтарының месилдежиишкиннери элээн каш хүннерде үргүлчүлеп келген. Тус чериң эрге-чагыргаларының сөөк-язы ылгай көөр политиказынга удур кижизиннээшкиннер илерген. Эрге-чагыргалар дээш кара кештиг американнар хоорайның кудумчуларынга чыскаалыш үнген.

Чыскаалганнарга удур дерзии шаажылалдарны эрге-чагыргалар кылган.

ЧУРУКТА: чепсек чок негрлерниң дерзии ёзу-биле эттээн түңнелинде 20 кижи балыгланган, чүс ажыг негрлерни тудуп хоругдаан.

АП — СЭТА-ның телефотозу.

Улусчу чогаадылга фестивалы

ЧАҢЧЫЛ БОЛГАН БАЙЫРЛАЛ

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр улусчу чогаадылга фестивалының негелделерин ёзугаар нитти ыр бөлүктериниң ыры байырлалын эрттирери найысылал Кызылга чаңчыл болу берген. Эрткен дыштаныр хүнде үк байырлалды Ленин шөлүнге, хөгжүм-шии театрының баарынга эрттиргеч Хоорайның төп шөлү байырлал кирген. Байырлалдың киржикчилери наас-шиник неттиниген чүс-чүс ыраажылар боттарының турушту..., оларның аразында улуглар-даа, уруглар-даа бар. Хоорайның школа, өөредилге, черлериниң, албан организациялар, бүдүрүлгелерниң нитти ыры бөлүктери — байырлалдың киржикчилери. Байырлалды сонуурган көөр дээш кызылчылар, хоорайның аалчылары төп шөлде хайныккан.

Бо чылдагы ыры байырлалын Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан. Байырлалдың ажыдыышкынынга республиканың ыраажылар ниитилелиниң баштаар чериниң даргазы А. А. Панов сөс ап чүве чугаалаан. Тус-тус бөлүктер ааны-биле ырлар чаңгыланып, хөй үнүг аялга шөлге дин-мирээн. Бо удаада ыры байырлалынга он сес ыры бөлүү муң ажыг кижи киржикчилиг киришкен. Оларның тааланчыг аялгаларын чыылганнар магадап дыңнааннар. Коллективтерниң аразында педагогика институду, башкы училищези, респотребсоюзтуң баазазы, хоорайның харылзаа белдирии ышкаш коллективтерниң күүселделерин чыылганнар онза чылыг хүлээп алган.

Ыраажыларның репертуарында совет база бистиң республиканың профессионал композиторларының, ол ышкаш бот-тывынгыр-даа авторларның партия, күш-ажыл, Төрээн чурт дугайында ханы утказыг, чараш ырларын көрүкчүлер сеткилдиң ханызындан өөрүшкү-биле хүлээп алган. Ырының чаңчыл болган байырлалынга профэвилелдерниң уругларының «Радость» ансамбли база идепкейлиг киришкен.

Байырлалдың хаашкынынга үрер хөгжүм үделгезибиле композитор А. Чыргал-оолдуң «Хостуг Тываның кижизи» деп ырызын муң ажыг кижи ырлап күүсетчени байырланчыг, солун болган. Хөйнүң ырларын сайзыралып хөгжүдеринге үлүг-хуузун киирип чоруур мо-гаг-шылаг билбес энтузиастарны ол хүн шаңнап-мактаан. Оларның аразында № 2 школаның ыры башкызы А. С. Танов, «Радость» ыры, танцы ансамблиниң ыры удуртукчузу Т. Ч. Даваа, хоорайның харылзаа белдириниң Уран чүүл удуртукчузу В. Чехонадских болгаш өскелер-даа бар.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан ыры байырлалын эрттиреринге ыраажылар ниитилели, профэвилелдер аразының Уран чүүл бажыңы идепкейлиг киришкен. Хоорайның ыры коллективтеринде өзүлде бар болган. Педагогика институду, харылзаа белдири, № 7 школа дээш өске-даа профессионал деннел чедир ырлаңып турар коллективтер тыптып келгилээн.

Б. КЕНЕШ

ЧУРУКТАРДА: эрткен дыштаныр хүнде найысылал Кызылга эрткен чаңчыл болган ыры байырлалының үези.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

КОМСОМОЛДУҢ ШАҢНАЛДАРЫ — ХОККЕЙЖИЛЕРДЕ

Бо чылдың хоккей «турнирниң» доозулган. Совет спортчулар аңаа янзы чемпионнери болган Ылангыя Сараевога болган XIV кышкы Олимпиаданың хоккей маргылдаазынга тиилелге кайгамчык болган.

Чаңчыл ёзугаар эрткен сезонунуң түңнелин үндүрүп, чаа сорулгаларны планнаары-биле совет команда база катап долу составтыг чыылгаш, ВЛКСМ Төп Комитединге чедип келген.

ВЛКСМ Төп Комитединиң бирги секретары В. М. Мишин кышкы Олимпиаданың маадырларынга байыр чедирген.

Сараевонуң дожунга чедиишкинин, бедик мергежилдии, турушту чоруу дээш хоккейжилер З. Билялетдинов, А. Касатонов, В. Крутов, С. Макаров, В. Первухин, А. Скворцов, В. Фетисов болгаш С. Шепелев оларны «комсомолчу алдар төөгүзүнүң чыл демдеглелинче» кино бижээн, ВЛКСМ ТК-ның «Спортчу шылгарал», «Күш-ажылчы шылгарал» деп хөрек демдектерин болгаш оон-даа өске шаңналдарны М. Васильев, А. Герасимов, Н. Дроздецкий, В. Ковин, А. Кожевников, И. Ларионов, В. Мышкин, С. Стариков, И. Стельнов, В. Третьяк, В. Тюменев, А. Хомутов оларга тывыскан.

Олимпий чемпионнарының дагдыныкчылары В. Тихоновка болгаш В. Юрзинов оларга ССРЭ-ниң аныяктар организациязының комитединиң шаңналдарын база тывыскан.

Делегей арназынга совет спорттуң тугун улам бедик туда..., чаа-чаа чайыннанчак чедиишкиннерни чедип алырын хоккейжилер бүзүреткеннер.

(СЭГА).

СПОРТ

АНЫЯК МӨГЕЛЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Хостуг хүреш... аныяк оолдар аразынга бирги чер дээш Бүгү-эвилел ажык маргылдаазы Хакас Автономнуг облазының Абаза хоорайынга болуп эрткен. Аңаа Казах ССР-ниң, Украин ССР-ниң ... автономнуг облас... болгаш Сибирьниң база Ыраакы Чөөн чүктүң хоорайларының шилиндек командалары ... турушканнар.

Бо маргылдааларга Тыва АССР-ниң шилиндек командазы идепкейлиг киришкен. ... түңнелдеринге болган Баян-Кол ортумак школазының өөреникчизи Эдуард Чымба 48 килограмм чедир деңзилиг 38 мөгелерниң аразынга авангыр. ... хүрешкен. ... чемпион ... тодаргай болган.

Хайыраканың ортумак школазының өөреникчизи Дидим-оол Доңгак чаңгыс чер чурттуунуң чедиишкининге сорук кирип, 42 килограмм чедир деңзилиг мөгелерниң аразынга тиилээн.

Өвүрнүң Торгалыгдан Биче-оол Өлзей-оол, Улуг-Хемниң Хайыракандан Сыын-оол Ендан болгаш оон-даа өске аныяк мөгелер ол эрткен маргылдааларга эки киришкен.

Бо маргылдаалар бедик организастыг байдалга эрткени өөрүнчүг-дүр. Аныяк спортчуларның арга-мергежили өскен-дир. Ылангыя Тываның шилиндек командазының кежигүннери багай эвес белеткелдиг кээп, ында хостуг хүрештиң элээн сайзырап турарын херек кырында бадыткады — деп, «Урожай» спорт ниитилелиниң Россия чөвүлелиниң улуг тренери И. Лисенков маргылдааның түңнелинде чугаалаан.

Бистиң корр.

ШЫДЫРАА

Шыдыраага Кызыл болгаш Абакан хоорайларының хоочун спортчуларының чаңчыл болган маргылдаазы дыштаныр хүннерде шыдыраа клувунга хөй көрүкчүлерлиг, солун эрткен. Аңаа ийи-ийи салыгларны шыдыраачылар ойнаан.

ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Николай Шишигин бирги хөлге Ф. Шалыгин-биле ойнааш, аңаа арыг тиилелгени чедип алган. Ындыг-даа болза ийиги хөлге ойнаан М. Хомушку бодунуң удурланыкчызы бирги разрядчы К. Колмаковка уттурупкан. Маңаа сан деннежи берген. Республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң чемпиону М. Торина баштайгы салыгда Абаканның шыдыраачызы А. Тодинованы удуп алган-даа болза, маргылдааның ийиги хүнүнде уттурупкан. Ийи хоорайның хоочун шыдыраачыларының маргылдаазы 3:3 сан-биле дооступ, хайым болган.

Медицина албан черлериниң ажылдакчыларының аразынга болган шыдыраа маргылдаазынга кызылчылар 4,5:3,5 сан-биле тиилээн. Херээженнер аразынга республика чемпиону Д. Сат шуптту салыгларны бүзүрелдиг ойнааш, командазын мурнуку черже үндүрген. М. Моңгуш удурланыкчызы В. Межековту 1,5:0,5 санга уткан.

Н. БОБРОВ.

КАРА-ХӨЛЧҮЛЕР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Бай-Тайга районда «Кара-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери чогаалчы Е. Д. Танова-биле ужурашканнар. Кежээниң баштайгы кезээнде аалчыларга болгаш чыылган чонга СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары А. С. Дембирел юбилейлиг чылдың баштайгы кварталының планныг онаалдаларын район канчаар күүседип турарының дугайында таныштырган.

Дараазында Е. Д. Танова сөс ап чүве чугаалаан. Сөөлгү каш чылдарның иштинде Акcы-Акcы суурнуң болгаш оон чурттакчыларының культурлуг амыдыралы көскүзүбиле өзүп турарын ол өөрүп демдеглээн. Чогаалчы чыылганнарга бодунуң эрги-даа, чаа-даа чогааткан чогаалдарындан шүлүктерни номчуп берген. «Кара-Хөл», «Төрээн черим», «Хатынь» деп шүлүктерни дыңнакчылар аажок сонуургааннар.

Х. САМДАНЧАП.

КӨРҮНЧҮКТЕ ЧАГААЛАР

(ТООЖУДАН ЭГЕ)

«...Авамның тып бергени душтукка, эгезинден-не таа... ... чугаалаан ышкажыгай. Чылдагааны бе? Ону чүү дээр кижи боор мен. Сергей-биле эгезинден бээр угбашкылар ышкаш чурттап келдивис. Оон ындыг аас-кежик чок дудуузун ада-иези-даа, кым-даа билбес чүве-дир. Ол дугайында чүгле сенээ чугаалаайн. Чүге дээрге сенээ ону чугаалаар эргелиг болганымда чугааладым. Чүвениң ужурун ам билген боор сен.

Сөөлгү үеде Сергейниң арагалаары кедерээн. Аңаа база-ла мен буруулуг болуп тур мен. Сураан дыңнаарга бир уруг-биле таныжып турар дээр чораан. Оозу шын хире. Аас-кежиин тыва берзе, аңаа шаптыктавас-даа мен. Демги ол сээң таныжың Эльвира Майзингер дээр уруг харын мээң чурумун саргыдып, сеткилимниң дүвүреди бергенин сенден ону чажырбас-даа мен. Ужурашкыже байырлыг!

Сээң Х.»

Эртине-Булак ортумак школазының өөредилге эргелекчизи Наңзалмаа Даржаевна ашаан хөөржүткениниң соонда сагыш-сеткил талазыбиле бергедеп, кадының байдалы суларап чорууп апарган. Ол хирезинде ажылынга кызымаа, негелдезиниң шыңгыыы аажок. Чамдыкта элээн бергедеп аарып-даа турганш, ажылга чедип кээр турган. Оон кадының байдалының баксырап эгелээнин билип алган чамдык кижилер ону өөредилге эргелекчизи хүлээлгеден хостаарынга чедир айтырыгларны тургуза бергилээн. Наңзалмаа Даржаевнаның сагыш-сеткилинге база бир соруг болу берген.

Бир катап ажыл соонда ... айтадыр Кежээ Хандаа Кыргысовна коңзазы эжиниң байдалын хайгаарап чоруур аяны-биле аңаа чеде берген.

Эжикти соктааш, шимээн-даа чок. Кире бээрге, Наңзалмаа Даржаевна диван кырында шимчеш-даа дивес, арны тос дег агара берген чыткан. Оон баарында шала кырында чагаа чыдар болган.

«Хүндүлүг Наңзалмаа Даржаевна! Силерге мооң-биле дыңнадырывыс болза Херелмааны — уруунарны бодунар-биле кээп ал алырынарны дилеедивис.

Ону культурлуг аажычанга кижизидер дээш дыка-ла оралдажып келдивис. Бичиизинден-не кижизиддилгезиниң бодуун чаңчылларын ... ... сөс дыңнавас болган уруг-дур. Канчалдыр-даа суртап, чагып келгеш чадаштывыс. Шылажып-ла келдивис. Дооскан тускай эртемии безин чок кижини чүү дээш буруулаадыр боор. Хирези ындыг ыйнаан.

Сөөлгү үеде силерниң чугунарның чассыг берге аажы-чаңынга алыскан, бистиң оглувус үрелип бүдалды. Бүгү буруу чүгле чаңгыс силерниң уруунарда.

Дүүн мээң кабинедимге келгеш, чурттап турары бажыңының дулгүүрүн болгаш мээң белекке бергеним бриллиантылыг алдын билзекти, улустар көрүп олурда-ла, мээң баарымга салып кааш, үнүп чорупбаарды.

Шыны-биле чугаалаарга уруг-дарыг төрүвес, ааргарыжык кижи дээрзи билдиниир болгай. Оозун боду билгеш, бодунуң хирезин бодааш чорупбарганы ол-дур. Оон оозу бистиң талавыска хомудал чок болду. Соң даарта чүү-даа болуп болур болгай, уруунарны бодуңар кээп хүлээп алырыңарны база катап дыңнадыйн. Чоннуң кызы төңген эвес. Ындыг кызыжактар кайда-даа бар ыйнаан.

Хорлуу МОНГУШ»

«Экии, эргим Алдын-Херел Оюнович! Силерге сеткил-чүрээмниң ханызындан өөрүп четтирдим. Өөрзээмниң чугаалаар сөс-даа тыппас-тыр мен Чажыр-гаш-даа канчаар, бир эвес хүлээн алыр болзуңарза, ийиг ... чүрээмни-даа бээр апаар мен. Оон өскээр сөглээр сөзүм-даа чок, оон өске сенээ бээр чүвем-даа чок.

Мээң авамның амы-тынын алыры дээш берге нарын кезиишкинни кылдыр-дыры-биле, аар аарыг кижини ырак Москвага ажаал чедиргенинерни, орукка болгаш кезиишкин соонда эмнелгеге ажаап кодуруп, хайгаарап чорааныңарны авамның бодундан дыңнап билдим. Сени ол дээш авам бодунуң оглу ышкаш хүлээп көрүп турар-дыр.

Бодунарның хууда ак сеткилиңер-биле, кижизиг болгаш шынчы чоруунар-биле өөреникчилерни кижизидер херекке улуг чедиишкиннерлиг болурунарны чүрээмниң ханызындан күзедим.

Экзаменнерни чедиишкинниг туруп тур мен. Ам эң сөөлгү чаңгыс эртемге экзамен арткан. Аңаа белеткенип тур мен.

Удавас чеде бээр мен. Ужурашкыже байырлыг.

Сээң Херелмаа».

А. АРАПЧОР

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1984—1985 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнерге белеткээри-биле өөреникчилерни хүлээп ап турар.

8 класс доосканнар 3 чыл хуусаалыг өөренир болгаш тудуг бызаңчызының, кан болгаш демир-бетон конструкцияларының дашчы-монтажниктиниң, тудугнуң штукатур-малярының, слесарь-сантехниктиң, газ-биле каңнакчының, суурталыг кран машинизиниң, хол-биле күүседир электросварщиктиң, экскаватор машинизиниң, автомобиль кранының машинизиниң, электромонтажниктиң тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр.

Ортумак школа доосканнар 10 ай хуусаалыг өөренир болгаш тудугжу-дашчының болгаш маляр-штукатуржунуң мергежилдерин чедип алыр.

Кирерниң негеделдери:

Сес чылдың нитти билиг школазын дооскан оолдарны болгаш уругларны хоорайның ортумак профтехучилищезинге хүлээп алыр. Ортумак билиглиг 17 харлыг болгаш оон-даа өрү назылыг оолдарны, уругларны бир чыл хуусаалыг өөренир кылдыр хүлээп алыр. Бир чыл хуусаалыг өөренир сургуулдарга айда 70 рубль стипендия бээр.

Хүлээп алырының чуруму:

Шилип алган профессиязын айыттынмаан, хүлээп алыр дугайында билдириишкинни училище директорунуң адынга кирер. Билиинин дугайында херечилелди азы аттестатты, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чурукту ВЛКСМ комитединиң болгаш школа администрациязының чоруткан бижиктерин билдириишкинге кожар. Училищеге келгеннер учёттан үндүр бижиткен паспорттарын болгаш шериг-ге келдирииишкин назылыглар келдириишкин херечилелин эккеп көргүзер. Училищеге кирер дугайында билдириишкинни бижээннер эмчи шинчилгезин эртер.

Өөредилгеге кирер санаарының болгаш өөредириниң чуруму:

Билдириишкиннер киргеннер-биле беседаны хүлээп алыышкын комиссиязы кылыр болгаш шилип алган профессиязынга, училищеге өөренириниң, бүдүрүлгеге ажылдаарының негелделеринге хамаарыштыр тайылбыр бээр.

Хүлээп алыышкынның кирериниң шылгалдалары чок чоруур. Профессионал-техниктиг училищелерге өөредири халас болур. Профтехучилищелерниң өөреникчилерин аъш-чем болгаш аңаа база тускай хептер-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгелиинге ... күүсеткен ажылдары дээш оларга акша төлевириниң ажылдаанының 50 хуузу хемчээлдиг кылдыр бээр.

Өске хоорайлардан келгеннерни нитти чуртталга бажыңы-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөренген үезин үзүктелиишкин чок ажыл стажынга киир санаар. Ортумак профтехучилищени доосканнарга дипломнарны тывыр, профессиязының айыбиле разрядтарны бээр. Профтехучилищени кончуг эки болгаш ... демдектерлиг доосканнарны училищениң дирекциязы дээди өөредилге черлеринге өөредир кылдыр сүмелээр.

Училищеге волейболдуң, хостуг хүрештиң, хаактың, чиик атлетиканың, бокстуң спорт секциялары ажылдаар. Уран чүүл бөлгүмнери база ажылдаар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1, хүлээп алыышкын комиссиязы, телефоннары: 2-54-14, 2-21-09. № 6 болгаш 8 автобустар-биле училищеге чедип кээп болур.

Күрүнениң Кызылда педагогика институду бот-өөредилге салбырының 1-ги курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар: 1. Математика 2. Орус дыл болгаш литература 3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы 4. Биология 5. География.

Кирериниң шылгалдаларын ийи удаа, 1984 чылдың марттың 23-тен 31-ге болгаш июнь 1-ден 14-ке чедир дараазында мергежилдерге хүлээп алыр:

«Математика» мергежилге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле).

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), ... дылга (аас-биле).

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» мергежилге — орус дылга болгаш литератураға (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле).

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литератураға (бижимел-биле), географияга (аас-биле) математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Кызылдың башкы училищези бот-өөредилге салбырынга өөренирин күзээн кижилерни хүлээп алырын чарлап турар. Салбыр уруглар садтарынга кижизидикчи-өөредикчилерни белеткээр.

Өөредилгениң хуусаазы — 3 чыл

Шылгалдаларны орус дылга (диктант), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) дужаар.

Өөренип кирерин күзээн кижилер дараазында документилерни дужаар:

1. Директорнуң адынга билдириишкин
2. Кадының дугайында эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).
3. Ортумак билиг дугайында аттестат (бодун).
4. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.
5. 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.
6. Ажылдап турган черинден характеристика.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай — 4, Колхозная кудумчузу 56, Кызылдың педучилищези.

Билдириишкиннерни май 30-ге чедир хүлээп алыр болгаш оларга дараазында документилерни ыяап-ла кожар: күш-ажыл дептериниң хоолгазы, ортумак билиг дугайында документ (боду), № 286 майыктың медицина шынзылгазы, ажылдап турган чериндеи характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ЧОРУДАР АДРЕС: 667000. Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 34 бажыңы, бот-өөредилге салбыры. Телефон № 2-20-36.

СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Оок», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва» Кызыл районнуң «Тöөлел-ге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», Тандының «Коммунизмниң херели», С. К. Тока аттыг совхозтары Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээри-биле чалап турарын Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомитеди хары ... акша пособиезин тыптыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы ийи чылда чогуур чинге... ... тывыр, квартира хо... ... телевес, хөмүр-дашты, одаар ыяшты, электри одалгазын, электри чы... ... түс черлерге ... нормалар ёзугаар газты халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. **Билдинмээн айтырыгларны дараазында адрестен айтырып алыр:** Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңы, кабинет № 422. Күш-ажыл талазы-биле күркомитет. **Телефоннары** 2-34-42, 2-41-03. Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем райкүүскомнарның күш-ажыл талазы-биле килдистеринден болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

ТВ

МАЙ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Ребятам о зверятах». 9.25 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Бирги фильм — «Мы наш, мы новый...» 1-ги сериязы. 10.30 — «Аян-чорукчуларның клуву». 11.30 — Медээлер. 11.35—14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.30 — «Партнёры» деп документалдыг телефильмниң премьеразы. 15.20 — Хоойлуну билир сен бе? 15.50 — «Черде, дээрде болгаш далайда». 16.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.50 — «Харыыланар, горнистер!». 17.30 — Неделя дургузунда спорт. 18.00 — «Беречь топливо». 18.30 — «Кустанай». Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.30 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен фильм. Бирги фильм — «Мы наш, мы новый...» 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Театр мемуарлары. «Театр — мээң бажыңым». ССРЭ-ниң улустуң артистери А. Степанова, М. Прудкин, В. И. Немирович-Данченко дугайында. 22.30 — Көрүлде-конкурс. Даугавпилс хоорайның үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 22.45 — 23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «История деревянного человека». Документалдыг фильм. 8.35; 9.35 — Астрономия. 10-гу класс. Өртемчей дугайында чүнү билир бис. 9.05; 12.55 — Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Физика. Механиктиг чалгыглар. ... 10.35; 11.35 — М. Сервантес. «Дон Кихот». 6-гы класс. 11.05 — «Автоматчыдылга: эртемниң болгаш шиңгээдилгениң айтырыглары». Ийиги дамчыдыга. 12.05 — Музыка. 5-ги класс. С. Прокофьев. Балет «Золушка». 12.35 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Арыгда базып ор мен. 13.25 — «Школа Магнитки». 14.10 — «Өг-бүле болгаш школа». 14.40 — Михаил Светлов ... 15.25 — «А чаан чугаалап билир». Фильм-концерт. 15.45 — Медээлер. 15.50 — 18.00 Чапсар. 18.00 — XI делегейниң музыка фестивалының ССРЭ-ге ажыдыышкыны. 19.20 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Орус дылды өөренип тур бис». Национал школаның бирги классчыларынга телешкола. 19.55. Мультфильм. 20.05 — «Делегей байдалының допчулалы». 20.20 — «Азия тө...».

МОСКВАДАН

21.00 — «Үе». 21.35 — «Схватка». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Бирги сериязы. 22.40 — «Природы вещей изменения». Эртем-нептереңгей фильм. 23.00—23.25 — Сутта поло ойнаарының делегей маргылдаазы. Грецияның болгаш ССРЭ-ниң шилиндек командалары.

АГААР

Республиканың шокар булуттаар, чамдык черлерге ... ... Соңгу-барыын чүктен хатның күжү секундада 9—14 метр, күштелгенде 18—23 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 4—6, хүндүс 12—16 градус чылыг болур.

Автоорукторга кестүрү эки.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 4—6, хүндүс 10—12 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Выстрелы за деревней» 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, «Волчья яма» 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Это было в разведке» 9.30, «Семён Дежнев» 11.20, 13.10, «Признать виновным» 15.00, 17.00, 18.50, «Прошлое было ошибкой» 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Инспектор разиня» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Живые и мёртвые» 15.00, 18.40 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Белые росы» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Тываның күрүне филармониязынга кол бухгалтер, тудуг үезинде прораб (тудуг мастери), штаттан дашкаар администраторлар негеттинип турар. Филармонияның адрези: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчу, бажың № 58. Телефону 2-46-02.

«Тоолдар театрының» ойнаарактар коллективи бодунуң көргүзүглерин республикада үргүлчүлеп турар.

Май 16-да Чыраа-Бажынга, май 17-де — Хайыраканга, май 18-те — Шеминге, май 19-та — Ийменге, май 20-де — Баян-Талага, май 21-де — Чадаана хоорайга, май 22-де Алдан-Маадырга, май 23-те — Сүт-Хөлге, май 24-те — Баян-Талага ойнаар.

Дмитрий Покровскийниң ансамблиниң ыры күүседикчилериниң II Бүгү-российн конкурузунуң лауреадының концерти май 19-20-де болур. Май 19-та хөгжүм-шии театрынга 19 шак 30 минутада, май 20-де Ногаан театрга 14.00 шакта эгелээр.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1063.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкынының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00951.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 114 (12504) | 1984 чылдың май 17, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Көдээ ажыл-агый ажылдарының допчулалы

ҮЕ ДАЛАШТЫРЫП КЕЛГЕН

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргениниң 40 чыл оюнуң часкы ажылдарын ховуделдерниң ажыл-ишчилери шалыпкын чорудуп турар. Юбилейлиг чылдың часкы хову ажылдарын кыска хуусаада бедик агротехниктиг деңнелге чорударыбиле күчүлүг К-700, К-701 болгаш өске-даа маркаларның тракторларын чогуур үезинде септеп белеткээн. Барыын-Хемчик, Кызыл болгаш Сүт-Хөл районнарның ажыл-агыйлары өскелерден эки белеткенген. Республикада хөрзүн болбаазырадыр машиналарның 97,7 хуузу, трактор сеялкаларының 95,1 хуузу, оон иштинде кукуруза сеялкаларының 85, картофель олуртур машиналарның 88,9, культиваторларның 95, минералдыг чемишчидилгелер төгер машиналарның 91,1, суг чаштырар болгаш суггарылга чорудар машиналарның болгаш дериглерниң 73,4 хуузу белеткеттинген.

Чазын тарыыр тараа культураларын чаштырарыбиле республикада 22,5 муң тонна үрезинни чажар шынарынга чедир арыглап белеткээн. Ол хынаттынган үрезиннерниң 72,1 хуузу боор турар. Оларның 12,3 муң тонназы бирги болгаш ийиги класстың үрезиннери. Таңды районнуң совхозтары эки шынарлыг үрезиннерни белеткеп алган. Ол белеткеп алган үрезиннерниң 78,5 хуузу бирги болгаш ийиги класстыы. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының бүгү үрезиннери бирги болгаш ийиги класстыынга хамааржып турар. Кызыл районнуң ажыл-агыйларының белеткеп алган үрезиннериниң шынары база эки.

Часкы тарылгага үрезин белеткелин республиканың чамдык ажыл-агыйлары эзарыысалга чок чорутканын чугаалаза чогуур. Чижээ, Бай-Тайга районнуң совхозтарының белеткеп алган үрезиннери чажар шынарынга чедир арыглаттынмаан болгаш оон 44,6 хуузу боктуг. Сүт-Хөлдүүнде — 62,6, Чөөн-Хемчиктиинде — 39,5, Тес-Хемниинде — 74, Тожу районнуң совхозтарында шуптузу боктуг боор турар. Чажар шынарынга чедир арыглап алырының бүгү аргалары бар турган. Бо районнарның бүгү совхозтарында четчир тараа арыглаар пункттар болгаш тараа арыглаар нарын машиналар бар. Бо ажылды эки организастап шыдавааны болгаш мону шыңгыы контрольга албааны районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, үрезин хынаар инспекцияларның болгаш совхозтарның агрономнарының буруузу.

Бо чылдың май 1-де байдал-биле алырга, республиканың совхозтарының шөлдеринде 78,2 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни сөөртүп төккен, оон иштинде суггаттыг черлерде 52,5 муң тонназы төккен ийикпе. 1983 чыл-биле деңнээрге 126,6 хуу боор турар. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйларының шөлдеринде дыка хөй органиктиг чемишчидилгени төккен. «Сельхозхимия» болгаш совхозтарның элбекшил отрядтары бо талазы-биле улуг ажылдарны кылып чорууткан.

Сүт-Хөл, Улуг-Хем, Тес-Хем, Эрзин районнарның совхозтарының шөлдеринде төккен органиктиг чемишчидилгелер эрткен чылдаазындан эвээш болган, а Тожу районнуң совхозтарында шөлдерде чаңгыс-даа тонна органиктиг чемишчидилгени төкпээн. Минералдыг чемишчидилгелерни республикада 6,7 муң тоннаны төккен, а оон иштинде суггаттыг черлерде төккени 1,6 муң тонна. Барыын-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем болгаш Кызыл районнарның совхозтарында бо ажылды организастааны багай эвес.

Республиканың чер ажылдакчыларының бо хүннерде кол сорулгазы — хөрзүннүң тарылга мурнунда ажылдап кылыышкынын болгаш чазын тарыыр тараа культураларын чажарын чогуур үезинде чорудары. Тараа культураларын, картофельди болгаш ногааны тарыыр үе келген. Ынчангаш тарылганы кыска хуусаада эки шынарлыг чорудары эргежок чугула.

Май 14-тегн байдал-биле алырга, республикада чазын тарыыр тараа культураларын 52 муң гектар шөлде тараан ийикпе, ажы ол планның 22,1 хуузу боор турар. Каа-Хем районда 16,1 муң гектар черде, Бии-Хемде 9 муң гектар черде, Барыын-Хемчикте 2 муң гектар черде тараан. Чамдык районнар ногаа тарылгазынче болгаш картофель олуртулгазынче кирипкен. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Ленинчи орук», «Чыраа-Бажы», «Х Улуг хурал» совхозтар картофельди олуртуп эгелей берген. Республикада ниитизи-биле 50 га картофельди олурткан болгаш 25 га черде ногааны тараан.

Морковь, согуна болгаш өске-даа ногаа культураларын тарыыр үези чедип келгени-биле бо ажылды шалыпкын чорудары чугула. Арбуз тарыыр үе база-ла чоокшулап келген. Бо ажылдарны дүрген, эки шынарлыг чорудар болзувусса, он бирги беш чылдың дөрткү чылында тараа болгаш ногаа культураларының элбек дүжүдүн өстүрүп ап болур арга бисте бар.

ЧЕР КЫРЫНЫҢ КОСМОНАВТЫЛАРЫ

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының Красноярскиде Биофизика институдунга экипажтың киржилгези-биле хаалгыг экологтуг системаны тургузарының талазыбиле ажылдың беш ай хуусаалыг дуржулга-шенелдезин кылган. Бистиң бөмбүрзээвистиң биосферазы-биле харылзаа чок байдалда «Кижи — нарын тургузуглуг үнүш» дээр комплекстиг биологтуг системага ажыдыралга эргежок чугула курлавырларны тургузуп ап болуруунуң аргазы эң баштай бадыткаттынган.

Институтка чогаадып тургускан «БИОС-3» дээр комплекс-чуртталга чери элээн каш үргүлчүлеэдиг шенелделерни кылыр арганы берген. Бир эвес космостуң орбита станцияларынга сугну болгаш агаарны нарын тургузуглуг арыглаашкын системалары болгаш шүүрлер арыглаар болза, «БИОС-3»-ке ол ажылды үнүштер күүседир.

«БИОС-3» дээрге кандыг-даа дааш эртип, дыңналбас болгаш кылын шил соңгаларлыг, кирер аксы шлюз өрээлчигештерлиг чуртталга чери болур. Оон фитотроннарынга янзы-бүрү үнүштерни, оларның-биле кады кызыл-тасты, помидорларны, огурецти өстүрүп турар.

Комплекстиң экипажының кылып күүсеткени хөй хемчээлдиг эртем ажылындан ангыда. Чер кырының космонавтарының үлүүнге дүжүт ажаап алырының эвээш эвес ажылы база таварышкан (олар тарааны кургадып база бастырар, кылып алган далганындан хлебти быжырар, боттарынга үнүштерден аъш-чемнерни белеткээр ужурга таварышканнар). Чер кырының хемчээли-биле деңнээр болза, оон иштинге дүжүт аңаа дыка бедик болган: кызыл-тас гектардан-на 130 центнер чедир тарааны берген.

Инженер-механик Николай Иванович Бугреев, инженер-химик Сергей Степанович Алексеев болгаш инженер-электрик Леонид Иванович Мозговой составтыг экипаж-биле шенелде чедиишкиниг доозулган. Эртем келир үеде космос корабльдеринге болгаш орбита станцияларынга хаалгыг экологтуг системаларны ажыглаарының үндезини болур чаа-чаа түңнелдер-биле байлакшаан.

ЧУРУКТА: экипаж кежигүнү инженер-механик Н. Бугреев.

Ю. БАРМИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаЗы.

Делегейниң Москва хоорайда ийиги музыка фестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга

Совет Эвилелиниң найысылалында чыылган делегейниң ийиги музыка фестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен.

Амгы үеде быжыг чаңчыл апарган ол музыка байырлалының ужур-дузазы улуг. Он-он чурттарның музыка уран чүүлүнүң дэпшилгелиг ажылдакчыларының, делегейниң калбак хөй-ниитизиниң [illegible] фестивальдың бодунче уламчылап турары таварылга эвес. Оон «Музыка гуманизм дээш, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш» — деп девизи мурнакчы уран чүүл интеллигенциязының күзел-соруун илереткен. Уран чүүлге ынак миллион-миллион кижилерге чоок болгаш билдингир. Кижиниң чогаадыкчы, тургузукчу ажыл-чорудулгазы чүгле тайбың байдалда бүдүнгүр болурун чүвениң ужурун билир бүгү кижилерге билдингир.

Бүгү-ниитиниң тайбыңны быжыглаарындан, ядерлиг дайынның [illegible] артык хараачалгалыг, оон артык чугула сорулга бөгүн чок боор турар. Ол өндүр улуг эчис сорулганы чедип алырынга музыка уран чүүлүнүн ажылдакчылары чугула болгаш хүндүлүг рольду ойнап турар. Музыка — очулга херегleттинмес уран чүүл болур. Ол кижилерни сырый каттыштырар, улуг чаагай идеалдарның эрге-ажыктары дээш маадырлыг чоруктарже сорук киирер, кижилерниң сагыш-сеткилин болгаш угаан-бодалын хайныктырар аргалыг.

Совет Эвилели бодунуң бүгү төөгүзүнүң иштинде ленинчи чаңчылдарга шынчы болбушаан, улустар аразынга найыралдың болгаш бот-боттарын билчириниң идеалдарынга кажан-даа шынчы боор, тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дээш бодунда хамааржыр бүгү чүүлдерни кылып келген болгаш кылып-даа турар. Чогум-на ынчангаш бистер музыкантыларның бо бүгү делегей чыынның бистиң чурувуста эртип турарынга онза өөрүп турар бис.

Делегейниң Москвада ийиги музыка фестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга чайынналчак уран чечен чогаалдарлыг болуп, оларның уран чүүлдүң чечектелдиишкинин дээш, тайбыңның болгаш улустар аразынга найыралдың эрге-ажыктары дээш бүдүнгүр [illegible] чаа чедиишкиннерлиг болурун сеткилдиң ханызындан күзеп тур мен.

К. ЧЕРНЕНКО.

БО НЕДЕЛЯДА ДООЗАР

Тараалан Чедерниң ховуларын чиңге-чиңге дилиндектер угулзалаан ширтек сырыы сагышка кирер: күзүн чашкан көк-тараа ногаарарып, аңгыстар агарып, а болбаазырадып каан шөлдерниң барааны карарып кестүр. Хөрзүннү ажылдап кылганының дескизи даажок, сантырга, хол-биле хоюглай суйбагылап каан-даа ышкаш. Мурнуку чылдардагызы дег хөй бок үнүштер база чок. Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң девискээринге чоруурга ындыг.

— Бистиң совхоз бо чылын чүгле тараа культураларын безин барык-ла он ийи муң гектар черге тарыыр. Аңаа белеткелди эрткен чайын-на эгелээн бис. Ам тарылганың бачым болгаш харысаалгалыг үези келген. Совет Тываның дөртен чыл оюнуң чылында бедик дүжүттү алыр дээш бүгү күжүвүстү салып тур бис — деп, совхозтуң директору, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Вадим Оюн чугаалады.

Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору, коммунист Хүреш-оол Моңгуштуң удурткан № 2 хову-трактор бригадазының турлаазының чоогунда К-700-тер чаржып тур. Тараа чажар дилиндектерниң кыдыынче үнүп-даа, орту чедип-даа, төндүрүп-даа турары бар. Агроном Куулар Каң-оол-биле бригадир сеялкаларның истерин казып, үрезинниң ханызын хынаав тур. А шөлдүн кыдыында техниктиг дуза чедирер машина. Каңнакчы Александр Дажы, кылыр өске ажыл тыппайн, база-ла хөрзүннү идииниң эжээ-биле ыя баскылап, тракторларның ажылдаарын хайгаарап тур.

— Баштайгы хүннерде сеялкаларның чажар хемчээлин таарыштырып, кожуг машиналарының ажылдаарын эдиктирип алдывыс. Сес тракторлуг бис. Шуптузу хөрзүн камгалаар дериг-херекселдер-биле бүрүн хандыртынган. 2800 гектар кызыл-тастың арткан кезиин бо неделяда. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан 40 шалыпчы неделяның чээрбиги неделязында тарып доозар бис. Оон соонда 800 гектар сула артар, ону тарыырынга биске үш хүн четчир — деп, бригадир чугаалады.

Бо чээрби хире-ле нежигүнүг бичии коллектив күш-ажылды организастаарының дэпшилгелиг аргазы-биле ажылдап турар. Ында ажыл-иш бачым-даа болза, мөгүденчиг чүве чок, шупту план ёзугаар чоруп турар: кымның чүнү кылыры, оон хемчээли, хонук-хуусаазы туржук, үнер чарыгдал болгаш алыр акша-телевир безин баш бурунгаар тодараттынган. Бригада нерээзи-биле ажылдап турар коллективтиң чуруму ындыг.

Бригадада кижи күжүн-даа, машина-техниканы-даа, кывар-чаар материалдар болгаш артык кезектерни-даа ап көөр болза, боттарынга херегleэниинден артар чүве чок. Чамдык бригадаларга «күш чедишпес» деп чугаа бо-ла дыңналыр. Күжү четчир-даа болза, «ам бир трактор херек бе» дээр болза, амырай-ла бээр. А бо бригадада ындыг эвес, харын, дөрт чарыгдалдарны эвээжедир дээш туржуп турар. Эрткен чылын оларның бүдүрген продукциязының өртээ республиканың ортумак деңнелинден үш катап эвээш болган ужурлуг ында. Чиик үнелиг хөй продукцияны бүдүрерге, төлевир база хөй болур. Ук бригаданың кежигүн бүрүзү эрткен чылын ортумаа-биле ай санында 396 рубль, а мурнакчылары 500 ажыг рубль ажылдап алган.

Бригаданың турлаанда база артык чүве чок. Ийи бичии бажыңның бирээзинге чурттаар, бирээзинге чемненир. Столовазы кызыл-булуң база болуп турар. Ында телевизор, радиоприёмник, шыдыраа дээш, чок-ла чүве чок. Бир центнер продукция бүдүреринге эрткен чылын каш акша үндүргениң, бо чылын кашты планнаанын болгаш кывар-чаар материалдарга, чемишчидилгеге, автотранспортка культура аайы-биле болгаш ниити бригаданың чарыгдалдарын база кызыл-булуңда аскан көргүзүглерден билип ап болур. Шөлдерниң болгаш тарылга ээлчештирилгезиниң чуруу, продукция бүдүреринге дөрт чарыгдалдар анализи, хүнде кылган ажылдар демдеглели, социалистиг хүлээлге болгаш өске-даа материалдасны мында делгээн. Ынчангаш механизаторларның чүгле агротехника эвес, экономика талазы-биле билии база быжыг. Агроүлетпүр комплекизиниң ајтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралының материалдарын олар улуг сонуургал-биле таныжыкканнар. Ам олар эң эвээш чарыгдалдыг үндүрүп турган, эң хөй дүжүттү алырын шиитпирлээн ажылдап турарлар.

Бригаданың ажылының чедиишкининде оон удуртукчузу Моңгуш Хүреш-оолдуң киирип турар үлүү улуг. Механизаторларның ажылы-даа, амыдыралы-даа оон харысаалгазында. Салдынган сорулгаларның күүселдези бригадирден дорт хамааржыр. Коммунист Моңгуш Хүреш-оол ону эки билир.

К. ЧООДУ.

Ажыглалга кирер тудугда

КҮШ ЧЕТЧИР, А ХАНДЫРЫЛГА...

Улуг хемчээлдиг чуртталга бажыңнары, бүдүрүлге черлери найысылалга чылдың-на немежип, хоорайны улам-на чаартып, чалыыткадып турар. Бо чылын ындыг тудугларның санынга калбак панельдиг бажың тудуунуң комбинады кирер. «Тудуг кезектери» комбинаттың ийиги ээлчээ болур ол тудугну эрткен чылын-на тудуп эгелээн. Чаа комбинат сөөлүнде баргаш барык-ла бүдүн квартал хире черниң шөлүн ээлептер. Амгы хүннерде ында ажыл-иш хайымныг. Комбинаттың кол корпузунуң тудуун Совет Тываның 40 чыл оюнуң бүдүүзүнде ажыглалга киирер сорулгалыг болганда, шалыпкын болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар апаар. Ону ында тудугжулар, шеверлекчилер, сантехниктер эки билип турар.

Комбинат тудуунуң ийиги ээлчээнде тудуг ажылдарының темпизи кандыгыл? Бо айтырыгларга харылаавышаан база аңаа сылдап алгаш, ажылда бар четпестерни сайгарып көөрүн оралдажыйн. Баштай борта «Нулевые циклы» тудуг эргелелиниң тудугжулары келгеннер. Олар ында ам-даа ажылдап турарлар. Тудуг чаа-ла эгелеп турда, кылыр ажылдар-даа четчир, тудуг материалдары-биле хандырылга-даа багай эвес турган. Сөөлгү айларда байдал ындыг эвес апарган. Ол дугайын бригадир Ю. И. Кузнецов улуг дүвүрел-биле чугаалап ор.

— Бистиң бригадавысты «Тудуг кезектери» комбинат бетон-биле бүрүн хандырар ужурлуг турган-ла, ону болганчок-ла үзүптер фактылар ай санында болуп турар. Дериглелер тургузар стойкалар кылыры-биле опалубканы белеткеп алырывыска, олче кудар бетон чок боор. Ону манааш, чамдыкта неделя чеде бээр-дир бис. Ол аразында ажылчыннарны анаа тургуспас дээш өске аап-саап ажылдарже октап, чардыктырар улус тур бис. Мындыг чоруктар күш-ажылдың сагылга-чуруму үрээр азы прогул кылыр таварылгаларга чедирип тур.

Бригадирниң бо сөстери ол тудугда бо хүнгү байдалды шыны-биле бадыткап турар. Ол бригадада даңзы ёзугаар санаттынып турар 41 ажылчынның ажылга киржилгези доктаамал эвес. Ортумаа-биле оларның 30 ажылчыны хүн бүрүде ажылдап турар. Мынчап кээрде план күүселдезинге улуг шаптыктыг апаары билдингир. Чүге дээрге чыл эгезинде социалистиг хүлээлге ап турган, ай санында ниити күүсетсе чогуур ажылдарның хемчээлин 41 кижиге онаашпыр алган болгай. Ажылды баш удур ынчаар планнап, хуваап каан турда-ла, чуруум үрекчилери ам-даа читпээн. Бригада чөвүлели бо айтырыгга хамаарыштыр чамдык хемчеглерни ап турза-даа, ону деткиир, ажыл-херек кырынга боттандырар талазы-биле тудугнуң профэвилел комитеди эки дуза көргүспейн, сагылга-чуруумуң экижидер дээш шыңгыы негелделиг ажылдавайн турар.

Комбинаттың кол корпузунда хоюдулга-бетон белдирин эрги төлевилел ёзугаар кылган. Аңаа чаа конструкцияның дериглелин тургузар апаарга, эрги ажылдарны эде кылыр ужурга таварышкан. Төлевилелчилерниң бо четпези [illegible] тудугжуларның ажылынга улуг шаптыктыг болуп турар. Чүге дээрге катап эде кылыр ажылдар хөй [illegible] ынчангаш хөй үе-шак анаа чарылдаттынып турар. Бо [illegible] дугайында чугаа [illegible] Оон [illegible] бригада апрель айда [illegible] муң рубльдуң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр турган, ону 65 муң рубльге күүсеткен.

Ол-ла комбинат тудуунда № 31 тудуг [illegible] В. Н. Бедарев удурткан бригадазы ажылдап турар. Бо бригада фильтрлер болгаш механиктиг арыглал блоктарының, металл складтарының тудуун кылып турар. Мында байдал база ындыг: хандырылга багай. Кызылдың болгаш Элегес-Аксының заводтарындан түүйбу эккээрин үзүктелдире бээр. А чамдыкта келген түүйбуларның шынары багай болур. Хемчээли чаңгыс аай эвес, күрүне стандартынга дүүшпес: узун-даа, кыска-даа боор. Ынчангаш ону таарыштыр салып, анда-ла дүңдере тудуп, хемчээлин тургузарда, хөй үе чарыгдаттынар. Оон кадында бригаданың кежигүннериниң ажылдан үнер-кирер чорууру [illegible] бөйүнден ажыл бүдүрүкчүзү [illegible] эвес. Чаа кижилерни өөредип, ажылга чаңчыктырып алырга-ла, олары алыр акша [illegible] эвээш дээш чоруй баар. Мындыг чүүлдер [illegible] доктаамал хандырбайн турары-биле база болуп турар.

Тудуг [illegible] кол күш — кран болур. Амгы үеде [illegible] кран [illegible] кижи бүрүнге билдингир. Ындыг турбузе бо улуг тудугда автокраннар [illegible] ажылдап турары — хоочураан апарган-биле демей апарган. «Нулевые циклы» тудуг эргелелиниң Ю. И. Кузнецовка удурткан бригадазында бышкылаан автокран черле орта ажылдап көрбээн. Чок болза бодунуң «хоочузу» киргеш, үрелгеш туруп алыр, бирде оон чолаачы-башкарыкчызы Ф. Г. Ефиндеевтиң келдизи кедерээш, чаңгыс хүн эвес, а бүдүн неделя-даа ажылдавайн баар. Тыва улус: «Багын чугаалаарга, бачыды арлыр» дээр чүве. Ынчангаш арага ижип алганда ажылын үттүптар багай чаңчылын каап эттинип алырын Федор Гасанович негээн. Ол ам-даа түңнел чок болуп турар.

Ажыы-биле чугаалаарга, көдүрүр краннарның багай ажылы, оларның үрели бооп [illegible] ажыл чок анаа турар [illegible] бо тудуг объектилеринде [illegible] а [illegible] тудугларында барык чаңгыс [illegible] Ол дугайын «Шын», «Тувинская правда» солуннарга хөй катап шүгүмүүлээн. [illegible] ажылдап турар [illegible] Бо айтырыгны үзе шиитпирлээр талазы-биле Кошпада № 14 механизация эргелелиниң удуртукчулары шыңгыы хемчеглерни алыр үези келбээн бе?

Калбак панельдиг бажың тудуунуң комбинадында бо хүннерде «Тыва тудуг» трестиң № 48, 81, «Кызыл тудуг», «Кызыл үлетпүр тудуг», «Нулевые циклы» эргелелдериниң чамдык коллективтери болгаш сантехниктер ажылдап турар. Ол тудугда техника-даа, кижи-даа күжү четчир кылдыр мөөңнеттинген. Оларның ажылында чамдык четпестерни бижип, олче ол коллективтерниң удуртукчуларының кичээнгейин угландырдым. База бир бодал бар. Эрткен дөрт айда тудугжулар 1 миллион 30 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 446 муң рубльге күүсеткен. Кошкак ажылдың түңнели ындыг болган. Комбинаттың тудуун улам шуудадыр, ону арыгаазында ажыглалга киирер дээр болза, ында хөй техниканың, кижиниң күчү-күжүн чоп ажыглаар, оларның чугула херек тудуг материалдары-биле хандырар, краннарның ажылын үзүктелиг чок болдурар [illegible]. Чүге бо таварылгада бедик бүдүрүкчүлүг [illegible] ажылдап болбас?

Ш. ДОРЖУ,
«Шынның» корр.

МУЗЫКА ТАЙБЫҢГА БАРААН БОЛУР

Тайбыңның, бурунгаар дэпшилгениң, социал шынныг чоруктуң идеалдарын алгап-йөрээген музыка уран чүүлүнүң эң дээре чогаалдарында бөмбүрзектиң улустарының идегелдерин болгаш дүвүрээшкинин, хайнышкынныг болгаш тура дүшпес XX чүс чылдың күчүлүг аялгаларын көргүзүп турар.

Делегейниң Москвада ийиги музыка фестивалының киржикчилерин ындыг өндүр-улуг хүлээлгени күүседиринче чүткүл сырый каттыштырган. Оон буянныг чаагай «Музыка гуманизм дээш, тайбың болгаш улустар аразынга найырал дээш» деп девизи — бежен ажыг чурттардан келген бурунгаар дэпшилгелиг музыка мастерлери чыткан.

Ол хөй төлээлекчилерлиг чыыштың Совет Эвилелинге болуру чаңчыл апарганы ханы утка-шынарлыг.

Фестивальдың байырлыг ажыдыышкыны май 15-те П. И. Чайковский аттыг консерваторияның улуг залынга болган. Ажыдыышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Г. А. Алиев, культураның көскү ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, даштыкы аалчылар олурушканнар.

Делегейниң ийиги музыка фестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга эш К. У. Черненконуң чедирген байырын олар үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Байырлыг чагааны фестивальдың оргкомитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Т. Н. Хренников номчаан.

Ол фестивальдың бүгү киржикчилериниң болгаш аалчыларының өмүнээзинден чылыг сөстери болгаш чаагай күзээшкиннери дээш Константин Устинович Черненкога чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илереткен. Бо болуушкунуң Чер кырынга тайбыңны быжыглаарының хереэзин, улустар аразының найыралының болгаш бот-боттарын билчириниң чугула факторы болур ужур-дузалыының дугайын совет удуртукчунуң фестивальче кичээнгей салып турары херечилеп тур. Бо хүннерде Москвага чыглып келгеннер музыка тайбыңның болгаш бурунгаар дэпшилгениң ыдыктыг хереэ дээш бүгү диптерде демисежип турар бүгү кижилерниң үннери-биле каттыжар дээрзинге бүзүрелин оратор илереткен.

Моссоветтиң күүскомунуң даргазы В. Ф. Промыслов, ССРЭ-ниң культура министериниң оралакчызы Е. В. Зайцев фестивальдың киржикчилеринге байыр чедирген.

А. Райчев (Болгария), М. Ш. Бенани (Алжир), Н. Терахара (Япония), К. Паласио (Испания) амгы делегей үезинде музыкага онаашкан чугула рольдун дугайын чугаалааннар. Олар бистиң үениң композиторларының эң улуг көрүлдезинге — Москва фестивалынга киржири-биле чалааны дээш өөрүп четтиргеннер.

Фестивальды ажыттынган деп чарлаан. Совет Эвилелиниң күрүне Гимнизи байырлалдыы-биле чаңгыланган.

Ада-чурттуң уран чүүлүнүң төөгүзүнүң алдарлыг арыннары-биле холбашкан залга музыка чаңгыланып эгелээн. Фестиваль ажыттынган! Ол он хонук үргүлчүлээр.

(СЭТА).

ОРГКОМИТЕТ ХУРАЛЫ

Республиканың ажылчы чоннарының бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң Совет Тываның 40 чылынга уткуштур көрүлде фестивалын эрттирер оргкомитеттиң хуралы дүүн болган. Ону оргкомитеттиң даргазы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы К. А. Маспык-оол эрттирген.

Фестивальдың I болгаш II ээлчеглериниң чоруун турарының база III ээлчегге белеткелдиң дугайында республиканың культура министериниң оралакчызы Л. М. Борисова дыңнадыг кылган.

Ажылчы чоннарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң фестивалының III ээлчээ бо чылдың июнь 30 — июль 1 хүннерде эгелээр дээрзин аңаа демдеглээн. Аңаа бүгү районнарның төлээлекчилери киржир болгаш боттарының уран талантызын бараалгадыр. Бүгү-ле жанрлар аайы-биле көрүлде база ол болур.

Ол ышкаш фото-чуруктарның, киночуруктарның база өске-даа чурулга уран чүүлүнүң, аргаан, даараан херектериниң делгелгелери база болгулаар.

Фестиваль чүгле Совет Тываның 40 чылынга эвес, харын немец фашистиг эжелекчилерни чылча шапканының 40 чылынга база тураскааттынар.

(Бистиң корр.)

Советтер амыдыралы

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң апрель (1984 ч.) Пленуму, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязы улус депутаттарының чер-чер Советтериниң моон соңгааргы ажыл-чорудулгазынга улуг сорулгаларны салган.

Эш К. У. Черненконуң СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга чугаазын Советтер, бүгү ажылчы чоннар эң чугула ужурдузалыг документ, чоннуң чаагай чоруунуң болгаш тайбың амыдыралының дугайында, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш социал делгемчилгезиниң дүргедедириниң дугайында партияның чазактың сагыш салыышкынының бүрүнгей бадыткалы кылдыр хүлээп ап турар. ССРЭ-ниң политиктиг үнделиичи, социалистиг турумчуушкунунуң күчүлүг чепсээ — Советтерниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжы дары бирги черге ужурдузалыын эш К. У. Черненко демдеглээн.

Улус депутаттарының Советтериниң ажылын улам экижидер, СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказын боттандырарынга оларның ролюн бедидер талазы-биле партияның ада сагыш салып турарын Кызыл районнуң чер-чер Советтериниң ажылдакчылары сеткил ханыышкыны-биле хүлээп алган болгаш эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарның болгаш чүүлдерни амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Партияның, чазактың бүгү-ле чүүлдер дугайында доктаамал болгаш ажылчы сагыш салыышкынынга хей-аът кирип, партияның XXVI съездизиниң, СЭКП Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур хүлээп алган планныг даалгаларның болгаш бедиткен хүлээлгелериниң күүселдезин дээш социалистиг чарыштың күүсетиинип турарын улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитети доктаамал кичээнгейге алган.

Он бирги беш чылдың дөрт дугаар чылының бирги кварталын районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери, садыг, коммунал ажыл-агый, амыдырал хандырылга черлери, кино четкизиниң дирекциязы, «Тыва септелге-тудуг» трестиң Каа-Хем суурда септелге-тудуг участогу чедиишкинниг дооскан. Районнуң үлетпүр бүдүрүлге черлеринден бирги кварталдың түңнели-биле эът-сөөк далганы бүдүрер завод үлетпүр продукциязын саарының планын 115 хуу, эът-сөөк далганы бүдүрериниң планын 105,2 хуу ажыр күүсеткеш, бирги черни алган. Кызыл ыяш-ажыл черни планныг даалгаларны болгаш алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип алган. Тудуг организацияларының иштинден «Тыва септелге-тудуг» трестиң Каа-Хем суурда септелге-тудуг участогу тудуг-монтаж ажылдарын 101,8 хуу, ооң иштинде бодунуң күжү-биле 103,2 хуу күүсеткеш, бирги черни алган. Эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин 2 хуу улгаттырган. Планныг даалгаларны Кызылдың орук септелге-тудуг эргелели, «Тыва көдээ тудуг» трестиң №№ 62, 1317 дугаарлыг көжүп чоруур механизастаттынган колонналары чедип алганнар.

Районнуң садыг организацияларындан, бирги черни бараан саарылгазының планын 107 хуу, белеткел эргилдезин 138,9 хуу күүсеткеш, ол-ла көргүзүглерни эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 127,3, 140,3 хуу кылдыр ажыр күүсеткеш, Кызыл райпозу чедип алган. Боттарының планныг даалгаларын күүседир талазы-биле районнуң холушкак барааннар садыы, «Тиилелге» совхозтуң ажылчын кооперациязы эки ажылдааннар.

Чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир тудуг организацияларының ажылында четпестер ам-даа бар. Чижээлээрге, «Тыва көдээ тудуг» трестиң көжүп чоруур механизастаттынган колонналары эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге тудуг-монтаж ажылдарын күүседириниң темпизин № 62 КМК — 57 хуу, № 1317 КМК — 6 хуу, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 2 КМК-зы 26,5 хуу кудулатканнар. Ол-ла тудуг организацияларының кылып турар тудугларының шынары ам-даа кудуку деңнелде артпышаан болгаш ажылдакчыларның талазындан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, прогулдаар, ажыл шагы үзер чоруктар үргүлчүлеп турар. Чүгле 1 кварталда прогул кылганының түңнелинде 29,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын чедир кылбаан. Тудуг организацияларының удуртукчулары эштер Новицкая, Фандюшин, Южаков олар күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилери-биле дээштиг ажылды ам-даа кошкак чорудуп турарлар. Ооң түңнелинде Баян-Колда, Сукпакта каттышкан 624 өөреникчи өөренир школаларның тудуу, Каа-Хем суурда СЭКП райкомунуң болгаш 140 орунннуг уруглар садының тудуглары чогуур хүусаазында туттунмайн турар.

Республиканың юбилейин төлептиг уткуур, үениң негелдезин ёзугаар ажыл-херекти мобилизастаар талазы-биле район Совединиң болгаш чер-чер Советтериниң күүскомнары тодаргай ажылдарны, практиктиг хемчеглерни ам-даа боттандырып чорудар.

А. КӨШКЕНДЕЙ,
улус депутаттарының Кызыл район Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы.

ЭСТОН ССР. Пылвас РАУК-та ажыл-агыйы аразында тургустунган хаван эъди бүдүрер талазы-биле комбинаттың бирги ээлчээ ажылдап эгелээн. Ында бүгү ажылдарны механизастаан. Чаа бүдүрүлге чериниң сорулгазы — мал семиртир ажыглы кылыр өске ажыл-агыйларга эки уксаалыг хаван оолдары өстүрүп бээри болур.

Комбинаттың комсомолчу-аныяктар коллективи бо чылын ол бүдүрүлге чериниң долу күш-биле ажылдап эгелээринге чедир 24 муң ажыг хаван оолдарын алырын хүлээнген. Ол дээрге планнаан даалгадан дыка ажыг-дыр.

ЧУРУКТА: комбинаттың директору Х. Аабрамс (солагай талазында) болгаш оператор Э. Сикамяга.

Э. НОРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Часкы хову ажылдары

«АК-ТУРУГНУҢ» ХОВУЛАРЫНДА

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Делээ Дамбаага удурткан трактор-хову бригадазының механизаторлары часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, шынарлыг доозар дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Совхозтуң механизаторлары часкы тарылгаже кирер чогуур янзы-бүрү маркалыг 19 тракторну өй-шаанда септеп кылгаш, бележиниң шугумунда тургускан турган. Ол ышкаш сеялкаларны, илииирлерни, андазыннарны, кукуруза болгаш картофель олуртур машиналарны хову-трактор бригадаларының төптери Аймыырлыгга, Улуг-Ховуга күскү сезон эртерге-ле чыскаап тургускаш, шуптузунуң бок-довураан аштап, чамдык үрелген кезектерин солуп, септеп кылган.

Совхозтуң дирекциязы совхозта бүгү механизаторларның, ажылчыннарның болгаш суггатчыларның каттышкан хуралын бо чылдың апрель эгезинде кылгаш, орта совхозтуң улуг экономизиниң, улуг агрономунуң илеткелдерин дыңнап, чамдык чедиишкиннерни болгаш кылып четтикпээн ажылдарны база бо юбилейлиг чылда кылза чогуур ажылдарның дугайын ханы чугаалажып дугурушкан болгаш социалистиг чарыштың бүгү негелделериниң аайы-биле кылган планны бадылааш, кожавыста «Найырал» совхозтуң тараажыларын чарышка кыйгырганнар.

Совхозтуң тараажы механизаторлары апрель 15-те часкы шык базырыышкынынче массалыы-биле кирген, кыска хуусаада чедиишкинниг дооскан. Бригада 1100 гектарның шыгын базырып илиирээн. Шык базырыышкынынга совхозтуң хоочун механизатору, район Совединиң депутады Сындан-оол Сандактың удурткан бот-орулга-чарылгалыг звенозунуң кежигүннери эки ажылдаан. Олар Улуг-Ховунуң, Кара-Сугнуң болгаш Ооругнуң шөлдеринде эрткен чылын чарып белеткээн черлерниң шыгын базырып илиирээннер. Шык базырарынга хоочун трактористер Кара-оол Кендең, Леспижек Чымчак-Кара болгаш аныяктар Пётр Сумбаа, Бавуу Бүрбүжап, олар тергиидеп, хүн онаалдазын үргүлчү 120-ден 150 хуу чедир күүседип келгеннер. Звенонуң механизаторлары 625 гектарга минералдыг чемишчидилгени чаштырар тургаш, бо хүннерде планныг онаалдазын күүседириниң кырында келген. Ол ажыл үргүлчүлевишаан.

Бо чылын совхоз 1100 гектарга тараа культураларын тарыыр ужурлуг. Аңаа херeглээр үрезинни совхоз эрткен чылгы дүжүдүнден үрүп белеткээш, ону чогуур негелдеге чедир арыглаан. Кызыл-тас, суула, чинге-тарааны үрезиниңиң хоранналдырын топ шаң [illegible] Зотов Меңгуштуң удуртулгазы-биле шаң ажылчыннары кыска хуусаада дооскан. Ол ажылга ажылчыннар Зоя Чолдак-Кара, Владимир Долгар-оол, Зоя Аспан-оол олар болгаш слесарь-машинист Михаил Анай-оол шылгаалгыг ажылдааннар. Ол ышкаш ... чыл 7 тонна сиген, 35 тонна картофель үрезинни белен бар.

Механизаторлар шык ба... [illegible]

далы таарымча чок боол турза-даа, тура-соруктуг, күш-ажылга дадыккан, эрес-кежээ механизаторлар аңаа торулбайн, хөрзүнү баштайн эрээн Сарыг-Булуңнуң Күш-Кежиг деп черде 200 ажыг гектар аңгысты андарып дооскан. Бо хүннерде Аймыырлыг ховузунда аңгыс андарылгазы массалыг чорып турар. Ында ам дээрезинде 6 агрегат ажылдап турар.

Поварлар Галина Шожупкан, Январь Меңгуш, Рада Чанман олар механизаторларга эки шынарлыг, амданныг, изиг чемнерни чемчилери-биле кылып берип турарлар.

Гидротехник Юрий Ховалыгович Чанчыттың удурткан суггатчылар суггатты эгелээн. Ол бригада бо чылын ниитизи-биле 2000 гектарга суггатты чорудар ужурлуг. Суг элбеvээн болганындан Кызыл-Даг салбырының Аймыырлыгда суггат улуг-ла шуудаваан, чүгле алаактарда ... шөлдерни суггарып турар. Суггатчыларның эң улуг назылыы пенсионер Ховалыг Чанчып кышкы үеде бодунуң звенозунуң кежигүннерин эвилелдеп алгаш, Аймыырлыг ховузунда суггарып турган шөлдерни элбедир сорулга-биле ооң чадаң ыяштарын, хараган-талдарын аштап, ниитизи-биле 100 ажыг гектарны бо чылын ажыглалга киирген. Ол шөлдерге суггат удавас эгелээр. Ол ышкаш тракторист тараажы Хураган-оол Доржу-Нава Ак-Туруг салбырының Тениг-Алаакта ажыглал чок чыткан шөлдүң хараганнарын тура үстүрүп, 70 гектар черни ажыглалга киирген.

Ак-Туруг салбырында хоочун тараажы механизатор Шофер-оол Сурунович Даваанын удурткан 7 кижилиг суггатчылар звенозу Кара-Туруг баарында Кызыл-Хаяның тараа шөлдеринче сугну бадыргаш, суггатты апрель 15-те эгелээн. Олар амдыызында 102 гектар тараа тарыыр шөлдерни суггарган. Звенода ажыл шуудаан.

Ак-Туруг шөлүнде Светлана Коңгарактың удурткан ногаажылар бригадазы бо чылын 15 гектар картофель, 5 гектар капуста олуртур. Звенонуң турлаанда үш парниктиң септелгезин эки кылган. Тракторист Комбайн Дартай-оол рассада өстүрер парниктерге төгер 70 тонна өдекти, кара хөрзүннү сөөртүп чедирген. Ногаажылар капуста үрезинин парниктерге өй-шаанда чашкан. Оларның бо звенода эки Звенода көжүрүлүг бир «Беларусь» трактор доктаамал бызыглаттынган. Звенонуң ажылчыннары ооң-биле черни андарып, картофельди олуртур болгаш бок үнүштерни аштаарлар.

Совхозтуң кол агроному Светлана Донгак, хову-трактор бригадазының бригадири Делээ Дамбаа, учётчик Кара-оол Даспак олар хову-шөлдерге ажылдап турар механизаторларга болгаш суггатчыларга доктаамал баары, кылдынган ажылдарның шынарын контрольдап, быжыг сагылга-чурум дээш ажылды күштелдирген.

Тараажы механизаторлар Совет Эвилелинге Тываның каттышканындан бээр 40 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг уткуржыр дээш ажылдың темпизин күштелдирген.

С. СОТНАМ.

ЧАЙЛАГЛААШКЫННЫ ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТТИРЕР

1983 чылда Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери күрүнеге эът садарының планын 107,3, дүктү 116,9, сүттү — 191 хуу күүсеткен. Бердинген даалгадан 54 тонна эът, 14 тонна дүк пландан ажыр күүсеттинген. Аъш-чем программазын боттандырар херекке районнуң ажыл-агыйларының ишчилериниң киирген үлүү биче эвес дээрзи райкүүскомнуң эрткен чылда ажылын чугаалашкан сессиязында демдеглеттинген. Он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында мал бажы өстүрериниң планы база багай эвес күүсеттинген. Ону саңга көргүзерге мындыг. Бода малдың баш санын өстүрериниң планы 105,7, шээр малды — 100,3, чылгыны — 111,2 хуу күүсеткен. 1983 чылда мыйыстыг бода мал 5,7 хуу, хой — 3,2, өшкү — 4,6, чылгы 3,5 хуу өзүлделиг болган.

Ол бүгүнү чедип алырынга ажыл-агыйның мурнакчы малчыннарының үлүг-хуузу киргенин демдеглээри чугула. ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хойжулары М. Биче-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Т. Салчак, Н. Иргит, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Б. Тейнин, К. Маады, «Мөген-Бүрен» совхозтан Э. Доржу, Ч. Дарын-Базыр, Х. Делгер-оол, А. Доржу болгаш оон-даа өскелер төрүүр 100 баш хойдан 101—128 чедир хураганны камгалап ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң хоочун сарлыкчызы Очур Дастан төрүүр 100 сарлыктан 108 бызааны камгалап ап, сарлыкчылар ортузунда чарыштың тиилекчизи болуп, республика чемпиону атты чедип алган. Ооң күш-ажылы Күш-ажылдың Кызыл Тук орденби-ле демдеглеттинген.

Бригадалардан «Мөген-Бүрен» совхозтуң № 1 хойжу бригадазы эрткен чылын багай эвес көргүзүглерлиг ажылдаан.

Мал ажылында эки чүүлдерни демдеглевишаан, илеткелчи болгаш сессияга санал бергеннер чугула бо айтырыгда четпестерже улуг кичээнгейни углаландырып, ону чайладырының арга-хевирлерин чугаалашканнар. Көдээ ажыл-агыйга курлавырларны чөптүг ажыглаар, мурнакчы дуржулганы нептередир, аныяк оолдар, кыстарны мал ажылынга хаара тудар талазы-биле чугаа болган.

1983 ажыл-агый чылында янзы-бүрү чылдагаандан ийи ажыл-агыйга 142 баш бода мал, 9715 баш хой, 373 — өшкү, 142 — чылгы хорамчалыг болган. Ол бүгү чидириглерни эътче, дүкче тонналап шилчидер болза, 191 тонна эът, 4,3 тонна дүк чедир алдынмаан. Ооң чылдагааны чүдел? Мал ажылының организастыг чоруу ажыл-агыйда ам-даа кудуку деңнелде, ук ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургузарын көдээ ажыл-агыйның специалистериниң чедип алырын ам-даа чедир боттандырбайн турары, чамдык малчыннарның бот-негелде, харыысалгазының чавызы-биле, быжыглаттырган бригадаларынга мал эмчилериниң чедир ажылдавайн турары-биле ону тайылбырлап болур.

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Мөген-Бүрен» совхозтарның хойжулары, сарлыкчылары шээр малдың чайгы семиртилгезин чедир организаставайн, дыка хөй чылдарның дургузунда Каргы, Мөген-Бүрен хемнериниң уннарынга кожа-кожа чайлаглап келгеннер. 1984 чылдың чайынында мал семиртилгезин Мөген-Бүрен, Каргы хемнериниң баштарында чүм оъттуг чайлагларга чорударын, Хиндиктиг-Хөл, Сарыг-Хову, Бак-Ыяш деп черлерниң кадар оъттуг, суг-суггаттыг чайлагларынче көжериниң чугулазын депутаттар саналдаан.

Отчёттуг сессияга санал берген депутаттар, илеткелчи бүгү күштү районнуң улус ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылынче мөөннээрин чугулалааннар. Ол сорулга-биле ында бар четпестерни, янзы-бүрү чылдагааннардан мал бажын чидирер чоруктарны болдурбазын чедип алыры чугула айтырыг кылдыр тургустунган.

Районнуң малчыннарының ортузунда бо хүннерде Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарыш калбарган. 1984 чылдың хүлээлгелерин ап тура, районнуң ажыл-агыйларының ишчилери ниитизиниң малын онча-менди кыштаглаарын, мал бажы өстүрериниң планын күүседирин хүлээнгеннер.

А-Т. БЕГЗИ.
Мөңгүн-Тайга район.

АҢЧЫЛАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Чоон-Адырда кажаа ыяжын белетпеп турар

Эрзин аңныр-тывыш ажыл-агыйы эрткен аңныр сезонунуң планын 111 хуу күүсеткен. Аңчы бригадалар «Совет Тываның 40 чыл оюнга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип турар. Бо хүннерде аңчылар

Хууда социалистиг хүлээлгезин Г. Демир-оол, М. Бүрбү ажыр күүсеткен. «Мергежилдиниң тергиини» деп атты Н. Кашундуев, И. Жуланов, О. Намдал, М. Дулгу чаалап алган. Олар чеди хонуктап түңнеп турар чарышка тиилекчи болганнар.

А. ТАВА.

ЧАА МАШИНА

Куйбышевте Күрүнениң дөрткү подшипник заводу хеп чуур «Самара» деп машинаны кылып турар апарган. Ооң хемчээли улуг эвес-даа бол, чуур камеразынга 20 литр суг кире бээр. Бүдүрүлгениң чоңга херeглел бараанннары бүдүрер цеги чыл бүрү ындыг он муң кылыгларны бүдүреф.

(СЭТА).

ОРНУНГА КИЖИНИ ТЫППААН

Билелиг — улуг эвес суур. Ооң чурттакчылары 140 шаа кижи. Улуг-даа, бичии-даа черлерде кол албан черлериниң бирээзи — садыг. Өг-бүле бүрүзүнге хүн бүрүнүң бараанннары албан негеттинер. Чоннуң херeглелдерин хандырары чаагай үүле-херек. Бии-Хем районда бичежек бо суурда садыг ажылының хоочуну Маады Эренчинович Анай-оол магазинде садыглап турар. Назы-хары улгатса-даа, (1917 чылда ол төрүттүнген), бодунуң шаа-биле ажылдап артпышаан... Кырган кижи бир хүн чүгзэр, сергелең-ажылгыр, ооң соонда аарып-аржый-даа бээр. Ынчангаш орнунга бир садыгжыдан тып бээрин райпо баштаар черинден ол каш-даа дилээн.

Суурга садыгжы дугайында айтырыгга райпо баштаар чериниң даргазы А. Ахмадуллининиң харыылааны болза: «Суур улуг эвес. Турандан аңаа боттаннап ажылдаар кылдыр кым-даа барыксавайн турар, тус чериниң иштинден садыг хүлээп ап, аңаа ажылдаарынга кым-даа чөпшээрешпээн».

Бодап көөрге, баштаар чер даргазының харыызында үндезин чок. Ук айтырыгны эчизинге чедир холга албаанындан, хоочун садыгжының орнунга кижини тыппаан. Район төвүнден Билелигже «боттаннап ажылдаары» кымга-даа таарымчалыг эвес болгай. Хоорай-биле суур аразынга хүнүң аргыжары берге: шак-үе база чидирер, транспорт херек, өске-даа айтырыглар тургустуна бээр. Бир эвес чурттаар оран-сава бар болза, садыгжылап болбайн аан. Билелиг ырак-узак, кыдыг-кызыгаар черде эвес суурдур.

Садыг дээрге кижи бүрүзү хүлээп ап, ажылдай бээр хире эвес чер болгай. Аңаа тускай эртемниг кижи ажылдаар. Кадрларны баш удур белеткээр, өөредир, кижизидер ажылдарның үзүктелип турарындан чамдык таварылгада кооперация шугумунга ажылдаар улус тывылбайн турары илдең.

Суур бүрүзүнүң чурттакчыларының херeглелдерин үзүктелдирбейн хандырар дээш чүткүлдүг ажылдаары райпо баштаар черинден бөгүнде негеттинип турар.

КАЙЫ-ДАА СУУРЛАРДА

Телевизор, радио кайы-даа суурларда чок деп бижээн чагаага Өвүр районда Торгалыг көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы В. Бюрбенуң харыылааны болза: «Телевизорларны «Торгалыг» совхозтуң суурларынга киирер дээш белеткел ажылдарын чорудуп турар, теледамчыдылганы ында көрүп хүлээн. Электри шугумунуң чагыларын чаарткан. Бо чылын Хандагайты — Торгалыг — Чаа Суур аразының телефон болгаш радио шугумунуң тудуун доозар. Аңаа херeглээр чагыларны сөөртүп кирипкен».

ХЕМЧЕГНИ ОНААГАН

Тес-Хем районнуң О. Шынаадан бижикчи М. Шойдак редакцияже Кызыл хоорайның херээженнер консультациязының ажылында четпестерни шүгүмчүлеп бижээн.

Ол чагаага Тыва АССР-ниң кадык камгалал министри Н. В. Сидыхтың харыылааны болза: «Чагаада шүгүмчүлелди хыналдазы-биле комиссияны тургускан. Хыналдадан чагаада шүгүмчүлел бадыткаттынган. Херээженнер консультациязының регистратору В. И. Калининаның буруузу-биле Л. Тумат эмчиге ол-ла хүн кирип шыдавайн барган. Херээженнер консультациязының эргелекчизи Л. В. Рудых районда келген аарыг улусту хүлээп алырын хандырбаан. Чүгле дараазында хүнде Л. Ч. Туматты гинекология салбырынче эмнедири-биле ... ткан.

Хыналданың түңнелин херээженнер консультациязының коллективинге чугаалашкан. Аңаа министр Н. В. Сидых киришкен. Комиссияның чорудкан ажылдарының соонда, Кадык камгалал министерствозунга дужаал үндүрген. Херээженнер консультациязының ажылын багай организастааны база участоктарның акушер-гинеколог эмчилериниң ажылын кошкак контрольдап турганы дээш административтиг хемчегни Л. В. Рудыхка онааган. Медицина ажылдакчыларының ортузунга кижизидилге ажылын түңнелдиг болдурарын чедип алырын дужаалда негээн, бо талазы-биле чогуур хемчеглерни алырын республиканың № 1 божудулга эмнелгезиниң кол эмчизи Г. И. Федоровичиге хүлээндирген.

Совет милицияның кижилери

«ҮҮЛЕ-ХЕРЭЭ БҮДҮҢГҮР-ЛЕ...»

КЫЗЫЛ ХООРКҮҮСКОМУНУҢ иштики херектер килдизиниң начальниги Е. С. Ключников чугаавысты мынчаар уламчылады:

— Любовь Андреевна Лаптева — истекчи кижи. Чажырганш канчаар, иселге киддизинге начальник ызыртынмас апарган, он чыл хиреде он удурткучу солушкан. Чыл санында — чаа кижи деп чүвени бодап көрүңер даан. Ажылывысты билбес эвес силер, бергезин. Чамдык кижилерниң арга-дуржулгазы эвээш-даа болур, бирээзи хөлүн эттир чымчак, өскези — кижилерге арай каңдай-даа болгулаар. Оон ыңай херекти шын аныдар, шын тургузар деп чүве ындыг амыр эвес болгай. Килдисти кымга удуртур кылдыр бээрил деп айтырыг шиитпирлеттинип-ле тургустунган. Ону Лаптевага бүзүреп бис. Бо удаада частпаан болдувус. Килдисти Любовь Андреевна ам үш чыл уламчылыр удуртуп турары бо. Херекти эгелээн соонда, албан эчизинге чедирер чаңчылдыг кижи. Дагзып каан херекти ажыттайн барган ындыг таварылга ооң ажылынга турбаан. Ынчангаш кады ажылдап турар эштери ону «үүле-херээ бүдүңгүр» кижилерниң бирээзи дижир. Ак сеткилдиг ажылы-биле ону чедип ап турар кижи-ле болгай. Истекчилеп үр ажылдаан болгаш, арга-дуржулгазы-даа байлак.

Лаптева-биле эвес, баштай килдистиң ажылдакчылары-биле ужурашкан. Аныяк истекчи Елена Валентиновна Тока бистиң чугаавыска кирже берди.

— Иркутск университединиң дооскаңым соонда Лаптеваның килдизинге ажылдаары-биле чорутган. Любовь Андреевнаны негелделиг, шынгыы деп дыңнааш, арай сестиксеп турган мен. А херек кырында, бодап турганым ышкаш эвес болду. Милиция ажылдакчызының хевин кеткен херээжен майор мени чымчак хүлүмзүрүг-биле хүлээп алган. Оон бээр-ле Любовь Андреевна мергежил талазы-биле башкым, дагдыныкчым апарган. Ооң арга-дуржулгазындан хөйнү өөренип турар бис. Хүлээнген хереэнге ол хире харыысалгалыг, сагыш-сеткилинден бердинген болурга, үүле-херек бүдүңгүр болур-даа ужурлуг. Херек үүлгеткен кижи-биле чугаалажып олурда дыңнаан болзуңарза, айтырыг, сөс бүрүзү байысаадып олурган кижини харыы бээринче чайгаар-ла албадаптар бодандырыптар. Истекчи кижи педагог, психолог болур дээри таварылга эвес. Любовь Андреевна аныяк эш-өөрү, бисти. «Кижиниң салым-чолун шиитпирлеп турар болганывыста чазыг кылбас ужурлуг бис» деп бо-ла чагып сургаар. Ажыдары меңээ дааскан херектерни ооң удуртулгазы-биле социалистиг хоойлу-дүрүмге дүүштүр брак чок дооступ. Чоокта чаа Любовь Андреевнаның бажыңынга чордум. Бажыңның ээзи кухняда барды. Библиотеказында Шейниниң «Истекчиниң демдеглелдери» деп ному кичээнгейимни хаара туда берди. Истекчиниң ажылынга хамаарышкан одуругларны ында ушта шыйгылап каан болду...

Валерий Кочигин ооң мурнунда база шиитпирип чораан. Ооң хосталып үнгеш, ажылдавайн чорup турганы ол. Валера-биле ужуражылгага Любовь Андреевна баш удур белеткенген. Болганчок-ла оорланы каптар кижи дийин. Ном номчуурунга ол кончуг хандыкшылдыг. Хоорай библиотеказындан номнар читкен — ооң «ажылы» эвес ыйнаан?

Байысаалганың эгезинде Кочигин «дидим» олурган. Любовь Андреевна ону херекке албаан кижи болуп, беседаны Есенин, Драйзер, Чехов, Горький... дугайынче угландыра берген. Валерийниң арын-шырайы көзүлдүрле өскерли хона берген, харын-даа «чымчак», сергек көзүлген, ооң кичээнгейи столда номда барган.

«Номчуурун чөпшээрээр силер бе?» дээш айтырыгга Лаптева: «Мээң ынак номнарымның бирээзи-дир, ап алыңар харын» деп харыылаан. Кайызының-даа ном номчуурунга хандыкшылдыы оларның бот-боттарын билчип, чугаалажырынга идиглиг болганын Любовь Андреевна ам сөөлүнде чугаалап олурар.

БУРУУДАТТЫРЫП турар кижиниң аажы-чаңынга хамаарыштыр демдеглеттинген бижилгелерни ол ук кижини эде кижизидеринге ажыглап турар. Кочигин буруузун билинген ирги бе? Ол дугайын боду чугаалаан. Март сес таварыштыр Лаптевага байыр чедирип, колониядан чорудкан открыткасында амыдыралдың шын эвес оруундан чайлаарынга аңаа дузалашканы дээш четтиргенин илереткен болган.

База бир херек. Алышкылар Александр биле Иван чогушкан. Ону көрүп турган кижи — оолдарның иези. Ава баштай шынын чугаалавайн, Александр үнгкаш, бертинген, боду буруулуг дээр турган. Иван база-ла ону бадыткаар мындыг. Александрны Иванның эттеп кааны кожаларындан, эмчиниң дүрген дузазын чедирер албанның ажылдакчыларындан билдинген. Ава база сөөлүнде кээп, шынын чугаалаан. И. Холостининиң буруузу бадыткаттынган, херекти улус судунче киирген.

Л. А. Лаптеваның хүн бүрү ажылындан ажыткан херектериниң бо чүгле чамдызы-дыр. Бо дугайын аныяк истекчилер кончуг кичээнгейлиг дыңнаарлар, ында өөредиглиг чүүлдер бар.

ХООЙЛУ-ДҮРҮМ хажыдар чоруктарны болдурбазының бүгү-ле аргалары бар. Ынчангаш ол күш-ажылчы коллективтерге, албан черлеринге, организацияларга бо-ла чеде бээр. Социалистиг хоойлу-дүрүм дугайында чугаа кылыр дээш келгени ол болур.

Коммунист Лаптева коллективиниң хөй-нииити ажылындан чыдып калбас. Аныяк истекчилер Любовь Андреевнаның адынга эки сөстерни чугаалап турары таварылга эвес.

Л. А. Лаптева-биле ужуражып келгеш, ооң мергежилинге хамаарыштыр чугаалажы бээривиске мынча диди:

— Күзел күштүг дижир. Школачы чылдарымда-ла бо ажылды соннуургаар турдум. Шын дээш туржур боорумга ындыг ийикпе, өөрүм мени отряд командиринге, класс даргазынга бо-ла соңгуур турган. Свердловскиниң юридиктиг институдун дооскаңым ол. Оон ыңай, шынны тургузуп, амыдыралдың арыг-чаагай оруундан чайлып бар чыдар кижини билиндирип, дузалажыры дег буянныг херек кайда боор. Истелгеге чамдык кижилер ындыг болгай, херээжен истекчиге таваржырын кызар. Оларның сагыш-сеткилин, бодалдарын бисти эки билир деп бодаар хире. Частырыг кылган кижиниң буруузун миннип, ындыг үүлгедиг кылбазын аалаа-ын дыңнаары өөрүнчүг — дээш, — Любовь Андреевна уламчылады. — Өг-бүлевис шупту милиция ажылдакчылары. Өөм ээзи Владимир Алексеевич — хевимче херээ истээр килдистиң улуг инженери. Оглувус Владик алды харлыг. Таныштарывыс ону чаптап, «Өзүп келгеш, кым болур сен, Владик?» дээрге «Авам, ачам ышкаш шагдаа болур мен» деп харыылаар болган.

Любовь Андреевнаның удурткан килдизинде истекчилерниң ажылы эки. Демниг болгаш ындыг чадавас. Лаптева оларның чамдыктары-биле таныштырды. С. Н. Швецов — улуг лейтенант, коммунист, бедик мергежилдиг специалист. Ол чоокта чаа республиканың ИХМ-ниң хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Истекчилер В. К. Кыргыс, Е. В. Тока оларның ажылы эки.

Истээр ажылдар кандыг херек ... дээр. Коммунист Л. А. Лаптеваның удурткан килдистиң ажылдакчылары ол даалганы эки күүседип чаңчыкканнар.

В. ПИВОВАРОВ.

ЧУРУКТА: Л. А. Лаптева.

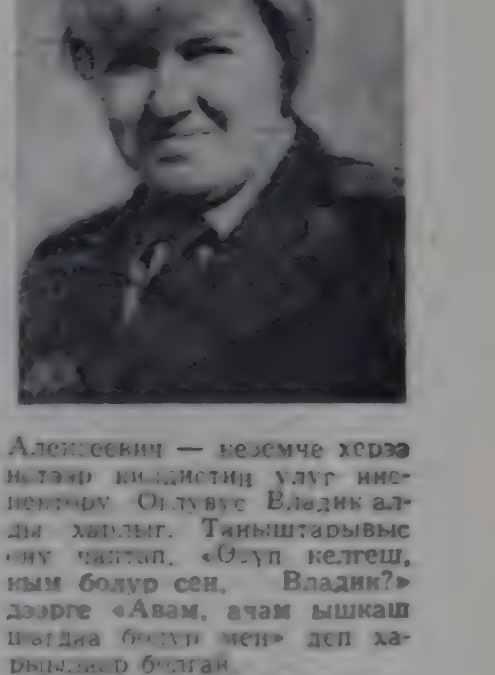

Авторнуң фотозу.

«ТЕРЕ-ХӨЛ» СОВХОЗ: үжен бешки час

Совет Тываның амгы чечектелген, чурумалдыг чараш булуңнарының бирээзи — Тере-Хөлге баштайгы колхоз («Тере-Хөл» совхоз) үндезилениг тургустунганындан бээр май 18-те 35 чыл болур.

Ынчап ооң баштайгы организастыг хуралын эрттирежип, араттарның өөрүшкүзүн деңге үлешкеннерниң бирээзи — ынчан аңаа партия райкомунуң бирги секретары турган, ам персоналдыг пенсионер М. К. Санчай редакцияже дараазында чүүлдү бижээн.

ҮНДЕЗИЛЕКЧИЛЕР

Тайга-сыннар ажылдыр кылыйткан самолёт чоорту чавызап орда, Тере-Хөлдүң байлак хөлүнүң аймы-биле үжүдүп эртип чыда, аңаа орган кижи долгандыр бойдустуң чурумалын сонуургап, үр-даа болбаанда Күнгүртүг суурну көрүп каар.

1949 чылдың май 18-те ыраккы Тере-Хөлге тургустунган бирги колхозтуң, амгы «Тере-Хөл» совхозтуң төп суурy ол. Дөртен тос чылдың күзүнүнде аңаа чүгле он бажың турган, ам ко-дээ суурнуң овур-хевири таныттынмас кылдыр өзүп, хөгжээн...

...Тере-Хөлге коллективтиг ажыл-агыйны тургузары баш удур улуг белеткел ажылдарындан эгелээн. Районнуң партия, совет, хөй-ниити организацияларының дөртен сес чылдың ноябрьда-ла көшкүн араттарның ортузунга тайылбыр массалыг ажылдарын чорудуп эгелээн чүве. Ооң түңнелинде 73 хире арат өрегелер колхозтажыр нийтилиг күзелин илергейлээн бижиктериниң [illegible] партия райкомунга, райкүүскомга киирген.

Каргы, Балыктыг, Шынаа сумуларындан ийи чүс ажыг кижи, чеден ажыг шанактыг аъттар-биле тус-тус бригадалар болуп алгаш ынчап малычы күш-ажылче кирген. Тере-Хөлге чаа тургузар дей берген колхозтуң төвүнүң, ферма, бригадаларының таваан салыр черлерже тудуг ыяштарын тайгалардан олар кезип сөөртүп, ону тускай тургускан район комиссиязынга тудуп берип турган. Чыргаланды суурнуң ажылчын, албан-хаакчылары база аңаа бедик кодурлүүшкүн-биле киришкен. Ынчангаш Күнгүртүг суурнуң Сарыг-Хөл СБФ-зиниң чамдык кол тудугларын дөртен тос чылдың март-апрельде нийти күш-биле кылып эгелээн турган.

Чоннуң кодурлүүшкүнүн, бирги колхозту үндезилеп тургузарынга белеткелдиң калбарганын өөренип көргеш, колхозтуң тудуг-суурун, материал-техниктиг баазазын хөгжүдүп эгелээринге дузаламчы кылдыр күрүне чеди муң чеди чүс рубльди (чаа акша-биле) узун хуусаалыг чээлиге үндүрүп берген. Ол бүгүнү партия райкомунуң бюрозунга чугаалажып көргеш, тускай доктаалды хүлээп алган бис.

Ол доктаалды ёзугаар Тере-Хөлге тургузар бирги колхозтуң организастыг хуралын Шынааның Балчырганакта Сарыг-Хымышка эрттирген колхозка эки тура-биле кирерин күзээн чеден үш арат өрегелерин аңаа тус-туста дыңнап, чугаалажыкганының түңнелинде дөртен беш өрегени колхозтуң үндезилекчилери кылдыр хүлээп ал, бадылаан.

Колхозтуң уставы база хүлээп алдынган, нийти хөреңгизин тургускан. Ынчан малының саны 1152, а чыл төнчүзүнде нийти орулгазы 8 муң ажыг рубль (чаа акша-биле) болган. Колхозтуң баштайгы даргазынга райсаң килдизинге ажылдап турган К. Д. Байырны, ол-ла хүн эрттирген колхозтуң коммунистерниң нийти хуралындан партия эге организациязының секретарынга Т. Д. Сактааганны соңгуп алганнар. Колхозту үндезилеп тургузарының нийти хуралынга чалаткаалар-биле кады шупту ийи чүс бежен кижи олурушкан. Ол дээрге арат чоннуң амыдыралында бир политиктиг ужурлугдузалыг чугула болуушкун-дур.

Ооң эгелээшкини-ле ийи-үш чыл болганда Тере-Хөлдүң сумуларынга быдаргай, көшкүн чораан малчын араттар, ивижилер, аңчылар, балыкчылар колхозчу амыдыралче шупту кирип, аас-кежиктиг сайзыралдың оруу-биле баргаш, амгы үеде мал ажыл-агыйлыг совхоз апарганы ол.

ҮЕНИҢ ЧААРТЫЛГАЛАРЫ

Бо үениң иштинде «Тере-Хөл» совхозтуң экономиказы сайзыраан. Кижилерниң амыдыралын эки-жидер дээш хөй чүүлдер кылдынган. Совхозтуң тудуг-суурy хөгжүп, амгы үениң машина-тракторлерин ажыглап, ортумак школа, уругларның музыка школазы, ясли-сад, эмнелге, магазиннер, спорт зал, ферма, бригадаларда кызыл-булуңнар, чазаныр болган машина-трактор септээр мастерскаялар, ыяш дилер чер болгаш өске-даа культура албан черлери чоп-га бараан болуп турар.

— Партияның болгаш чазактың доктаамал сагыш салышкынының ачызында тере-хөлчүлер кодурлүүшкүннүг ажылдап, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин боттандырып турар — деп, колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, ам совхозта партком секретары А. Ч. Барым чугаалаар болду.

1949 чылдың майда Тере-Хөлге колхозчу 45 өреге турган болза, ам 1984 чылдың майда совхозта 402 өреге бар. Малының саны 10 муң ажыг, нийти тарылга шөлү 450 ажыг гектар, аңаа стала, күзүн чажар көк-тарааны тарып, мал чеминге ажыглап турар. Совхозта күш-ажыл кылып шыдаар кижилерниң чүс дөртен чыгамы хойжулар, инек, сарлык, чылгы, иви кадарчылары, саанчылар. Тудугда болгаш совхозтуң өске-даа ажыл-агыйында хөй кижилер ажылдап турар. Кедээ ажыл-агыйның специалистери болгаш башкылар бежен ажыг кижи. Кежи болгаш мал эмнелгелеринде, суурда болгаш ферма, бригадаларда садыг черлеринде хөй кижилер ажылдап турар.

Күнгүртүг суур чаартынган. Ам мында ийи чүс чээрби ажыг чурттаалга бажыңнары бар. Суурнуң кудумчулары чаагайжыттынып, хөгжүп орар. Сөөлгү чылдарда эвээш эвес бажыңнар немешкен, ам-даа тудары көрдүнген. Мында электростанция, малчыннар турлагларында, фермада шупту он моторлар ажылдап, кедээде Ильичиниң лампочкалары чайнаан. Ыраккы суур радиожуттунган. Москваның төп орбитазындан теледамчыдылгаларны күнгүртүгжүлер көрүп турарлар.

Совхозтуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Тере-Хөлдүң агаар-бойдузунуң байдалы амыр эвес. Чайы кыска, кыжы узун болгаш шириин. Малды кадыр-берт тайга, сыннар, даглар ажылдыр көжүп одарладып, ажаап-хайгаараар. Ынчалза-даа бергелерге торлуш дивес кижилер мында ажылдап, эки түңнелдерлиг ажылдап болур аргалыын мурнакчыларның дуржулгазы көргүскен. Чиикэ, хойжулар А. Иргит, М. Намгай, В. Доржуй олар бо чылын төрүүр чүс хойдан 100 хурааганы менди алган. Сарлык кадарчылары Б. Кенден, А. Арзылаң олар төрээн сарлык бүрүзүнүң бызааларын менди камгалап ап турар. Инек кадарчылары И. Артына, С. Чигжит олар хөй чылдарда үре-түңнелдерлиг ажылдап келгеннер. Саанчылардан аныяк коммунист З. Артына, Т. Билчитмаа, М. Балган, М. Шагдыр олар сүт саарының планныг онаалдаларын доктаамал күүседип, чарыштың мурнакчылары болган.

БАШКАРЫКЧЫ КҮШ

Совхозтуң парткому мал ажыл-агыйын бүдүрүлгезиниң чугула адырларын доктаамал кичээнгейге ап, идейнижидилгелиг ажылды коммунистерге, активке даянгаш чорудуп турар. Парткомнуң хуралдарынга партийжи-организастыг, идеологтуг ажылдың айтырыгларын план ёзугаар чугаалажып, директорнуң, кол специалистерниң коммунистерниң янзы-бүрү айтырыглар талазы-биле дыңнадыгларын ап турар.

Совхоз бүдүрүлгезиниң харыкаалалыг участоктарында 78 коммунист, 102 комсомолчу бар. Олар — хөй кол ажыл-херектерниң башкарыкчылары. «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи, совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи Б. Н. Тамаа, Күш-ажылдың Кызыл Тук ордениниң эдилекчизи, сарлык кадарчызы М. Идам, хоочуннар М. Сүрүңмаа, А. Чигдей, К. Сурунгур, С. Даваа, К. Меңге, В. Доржу, Ф. Бегзи олар ышкаш коммунистер, өске-даа хөй хоочуннар совхозтуң ажыл-херээниң башкарыкчылары, аныяктарның үлегер-чижектиг дагдыныкчылары, күш-ажылчы чаагай чаңчылдарның дамчыдыкчылары болуп турар.

Ферма, бригадаларда партия эге организацияларының башкарыкчы ажылының, мурнакчыларның салышкынының түңнелинде Сарыг-Хөл СБФ-ка, Алдыы-Балыктыгның хойжу бригадазы, өске-даа коллективтер эртемен ажыл-агый чылын база бо чылдың бирги кварталын чедиишкинниг дооскун, малды хүр-чаагай кыш ажырган.

КҮЗЭЭШКИН

Совхоз бүзүрелдиг бурунгаарлап, быжыгып, беш чылдың онаалдаларын күүседиринче күштүг мөөңнеп турар. Амгы үеде оо чылда нийти орулгазы 5–6 муң хире рубль четкен. Экономиказы хөгжүдүп, совхозту кодурериниң арга-курлавырлары хөй. Оон-биле кады шиитпирлээри негеттинер чугула айтырыгларның барын чугаалаза чогуур.

Чиикэ, сөөлгү ийи-үш чылдарда тургустунуп келген четпестерниң уламындан совхозтуң күрүне мурнунга эң кол планныг онаалдаларының күүселдези сан-көргүзүг талазы-биле бедидир туржук, харын хожудап келген. Малдың баш санын өстүрериниң планы сөөлгү ийи чылда күүсеттинмээн. Чүге? Малга четчир чем-курлавырын тургуспаан.

Тере-Хөлдүң делгемнеринден бир-даа, ийи-даа чылдың мал чеминиң четчир курлавырларын тургузуп алыр аргалыг, байлак чер. Тайгалар, даглар эдектеринде одарбелчиир, шелдер арбын, кыжын мал кыштагладырынга эң таарымчалыг чүм оъттуг, каре чыдар кыштаглар. Күш-ажыл кылып шыдаар кижилер алды чүс сезен ажыг, машина-тракторлар четчир. Бо хире күштү чүге чеп организастап болбас деп?!

Совхозтуң экономиказын улам кодурериниң перспективтиг планнаашкынын чоокку үеде өөренип көөрү күзенчиг. Кол адыр мал ажылы болганда уксаалыг малдарны аңаа өстүрүп болгу дег. Амгы малының баш санындан үш катап хөй малды Тере-Хөлдүң делгемнеринге өстүрер болза арга-курлавырлар четчир деп бодаар мен.

Ол ышкаш балык, аңныыр-тывыш ажыл-агыйын хөгжүдүп, кат-чимис чыыр, дузалал ажыл-агыйын сайзырадыр болза, совхоз чеже хире орулганы алгы дег-дир.

Партияның айтыышкынынга дүүштүр ажыл-херекти эки организастап, совхозтуң экономиказын хөгжүдер дээш дирекция, партком шудургу ажылдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

М. САНЧАИ.

ОЛИМПИАДАЛАР ТАЙБЫҢГА БАРААН БОЛУР

ССРЭ-ниң НОК-туң Москвага парлалга конференциязы

— Лос-Анджелеске чайгы XXIII Олимпий оюннарынга совет спортчуларының киржилгези болдунмас дугайында ССРЭ-ниң Национал олимпийжи комитединиң шиитпири өскертинмес деп, май 14-те Москвага болган парлалга конференциязынга ССРЭ-ниң НОК-туң даргазы М. В. Грамов, чамдык журналистерниң ол шиитпирни үде өөр бе дээр дугайында айтырыынга харыылап тура, чугаалаан.

Совет атлеттер Олимпиадага идикейлиг-биле белеткенип турган болгаш ээлчеглиг чедиишкинин, бо удаада Лос-Анджелеске манаан болур турган деп бодунуң чугаазынга ССРЭ-ниң НОК-туң даргазы демдеглээн. Ынчалза-даа оон өске шиитпирни ССРЭ-ниң НОК үндүрүп шыдавааан. Америк эрге-чагыргалар, Олимпиада хартиязын үреп, Советтерге удур чоруктуг өөкүдүп, реакцылыг, экстремистиг күштерни күткүвүшаан, совет спортчуларны, чүнүң-даа мурнунда айыыл чок болуруну айтырынга, өскелер-биле деңэвес, тергиин нарын байдалга киирген болгаш херек кырында оларның Лос-Анджелеске ойнаар аргазы чок болдурган.

Олимпийжи шимчээшкинниң чаагай чаңчылдарын АКШ-та тооп көрбейн, Олимпиаданың делегей комитединге берген магадылалдарны болгаш хүлээлгелерни АКШ-тың администрациязы үрээнин фактылар херечилеп турар дугайын Грамов чугаалаан. ССРЭ-ниң НОК ол бергедээшкиннерни ажып эртеринче идепкейлиг чүткүп, оларны чайладырын оралдажып турган.

1984 чылдың январьда Олимпиаданың национал комитеттериниң Ассоциациязының кол ассамблеязының киржикчилери Олимпиада хартиязының дүрүмнерин четпес күүсеттиниип турарын шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш — «Лос-Анджелеске XXIII Олимпийжи оюннар дугайында декларацияны» — тускай документини хүлээп алган. Ынчалза-даа, бүгү национал комитеттер бир үн-биле ынчан үезинде хүлээп алганы ол чугула документиниң дыка хөй негелделери амга чедир күүсеттинмейн артып калган.

Оон-биле кады Лос-Анджелеске бээр Оюннарны долгандыр байдал экиживээн а улам-на бергедээн. Лос-Анджелеске Оюннарны АКШ-тың администрациязы боттарының эрге-ажыынга — соңгулда мурнунуң кампаниязынга ажыглаарын шиитпирлээн.

Байдалды өскертиринче база бир оралдажышкынны бир ай мурнунда кылдывыс. Лос-Анджелеске Оюннарны долгандыр тургустунган байдал дугайында айтырыгны Олимпиаданың делегей комитеди чугаалажып көөрүн ССРЭ-ниң НОК апрель 10-да кылганы медеглелинде киирген болгаш Олимпиада хартиязының дүрүмнерин болгаш негелделерин карыштыр-биле хажытканының чижектерин көргүскен. Оюннарның организакчылары, АКШ-тың эрге-чагыргалары олимпийжи шимчээшкинниң чугула принциптерин, эмнен-ралдек чоруктуң бедуун дүрүмнерин барымдаалавайн турарын чижектерге түңда айытткан.

Олимпиаданың делегей комитединиң күүскому апрель 24-те Лозаннага ЛАООК-туң президентизи Юберроттуң киржилгези-биле эрттирген тускай хуралынга ССРЭ-ниң Национал олимпийжи комитединиң медеглелин чугаалажып көрген болгаш ону үндезилеттинген болгаш оон негелделери чөптүг деп көрген.

Ынчалза-даа АКШ-тың күрдепартаментиниң төлээлекчизи Вашингтонда ССРЭ-ниң элчин чериниң ажылдакчызын чалап алгаш, ССРЭ-ниң Национал олимпийжи комитединге удаадыр медеглел кылган. Олимпиада хартиязының дүрүмнерин АКШ-тың эрге-чагыргаларының талазындан хажыдып турарын ол бадыткал чогу-биле хөрлеп. ССРЭ-ниң Национал олимпийжи комитединиң чөптүг негелделерин «мөге бүрүүдадышкын» кылдыр чугаалаан. Оон эртемен күрдепартаментиниң төлээлекчизи АКШ-та экстремистиг, террорлуг организацияларның идепкейжээни дээш бүгү харыысалганы Совет Эвилелинче чая каган.

Барыын чүгүүн массалыг информациязы бистиң шиитпиривисти бойкот деп санап турар. Ол үнделиниг-биле шын эвес, бистер олимпийжи хартияны чүнүк-даа талазы-биле хажытпаан бис. Оюннарга киржир, киришпезиниң дугайында шиитпирни НОК бүрүзү боду шиитпирлээр эргелиг, ооң боттуг чылдагаанын тайылбырлаан бис. Байкотка хамааржыр, ынчалза АКШ-тың президентизи чораан Картер кыйгырып турган болгаш ооң талалакчызы амгы президент, аңаа, Оюннарны Москвага организастаарын үзер сорулга-биле, оюннарны өске черже көжүрер азы шуут болдурбазы, чамдык чурттарның чазактарынга политиктиг ыйдышкын, экономиктиг хөй санкциялар кирип турган. Ол ышкаш көрээлиг фирмаларга дериттелерин бербези болгаш теледамчыдылгалар чорудары хоруглуг болгаш оон-даа өске чүүлдер ында кирген турган. Бо бүгү чүүлдер ынап-ла бойкоттуң демдээ.

АКШ-тың реакцылыг бөлүттериниң буруузундан совет спортчулар Лос-Анджелеске болур оюннарга киришпес.

Айыыл чок болуруунуң магадылалының чогу, антисоветтиг налчаараткан чоруктуг болгаш ССРЭ-ниң спортчуларынга хамаарыштыр политиктиг доктаамал кырынданышкыннар — ССРЭ-ниң НОК-туң шиитпириниң кол ундезини ол болуп турарын ССРЭ-ниң НОК даргазы демдеглээн. Олимпизмниң принциптеринге болгаш сорулгаларынга шынчы чорукту, Олимпиаданың делегей комитеди-биле, делегейниң өске-даа организациялары-биле, бүгү диптерниң спортчулары-биле кады ажылдажылганы хөгжүдеринге белен-бистиң болгаш күзелдиивисти база катап демдеглээн тур бис.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ПРАГА. Праганың Культура ордузунуң делгелге залында СЭТА-ның «Социалистиг дем каттыжыышкыны» деп фото-делгелгези боол турар. 200 ажыг оңнүг болгаш оң чок-даа фотографиялар ЭДЧ кежигүнү чурттарының социалистиг экономиктиг интеграция шугуму-биле хөй талалыг кады ажылының дугайын көргүзүп турар.

Фотографияларда ЭДЧ-ниң Совет Эвилелинде болгаш социалистиг өске-даа чурттарда улуг-улуг тудугларының дугаиын, ыяангыя газ дамчыдар хоолайларны салып, чит-этти болгаш оттуглар чүүлдү казып тывар бүдүрүлгелерин, фабрикаларны болгаш заводтарны, атом-биле ажылдаар электри станцияларны, бедик вольтулуг электри дамчыдар шугумнарны тудуп турарының дугайын көргүскен. Аңы-дуңма чурттарның эртем-техниктиг болгаш культурлуг харылзааларынче улуг кичээнгейни угландырган.

ЧУРУКТА: прагажылардың делгээн чүүлдер-биле таныжып турары.

ЧТК-СЭТА-ның фотозу.

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР ДЭЭШ

Социалистиг дем каттыжыышкынының чурттарының солуннары Варшава Керээзиниң Организациязының 29 чылын калбаа-биле демдеглеп турар.

⊙ СОФИЯ

Варшава Керээзиниң Организациязы тайбыңны камгалаары, ядролуг дайынны болдурбазы, империализмниң эң-не реакцылыг бөлүттериниң социализмге удур «ыдыктыг походту» чарлаарын организастаар оралдажыышкыннарын буурадыр дээш демиселге шыгараңгай рольдуун «Работническо дело» солун бижээн. АКШ-тың болгаш НАТО-нуң бүрүзү-биле чидиигленген амгы делегей байдалында Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерде боттарының айыыл чок чоруун быжыглаар, каттышкан Чепсектиг Күштерни хөгжүдүп, болбаазыраңгайжыдар талазы-биле немелде хемчеглерни алырындан өске оруук турбас-даа ужурлуг.

Оон-биле кады социалистиг дем каттыжыышкынының чурттары боттарының тайбыңга ынаныштыг дамтымы политиказын боттандырып, быжыг үндезиниг, тодаргай саналдарны кылып турар. Ол саналдар деңг болгаш бир дөмей айыыл чок чоруктуң принциптерин сагывышаан, чепсегленишкинниң кызырарының, боо-чепсекти дүжүрериниң айтырыгларының талазы-биле ийи талага таарымчалыг дугуржулгаларны чедип алыринче угланган. Оларның саналдары бөмбүрзек кырынга тайбыңны камгалап, быжыглаарының дугайында, күрүнелер аразынга бүзүрежилериниң байдалын тургузарының дугайында шын-на сеткилдиг сагыш салышкынны илередип турар.

⊙ БУДАПЕШТ

Варшава Керээзиниң Организациязы бодунуң тургустунган келген үезинде бээр Европа дипке тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган политиканы чайгылыш чок, кызымаккай чорудуп келгенин «Непсабадшаг» солун бижээн. Социалистиг дем каттыжыышкынының чурттары амгы нарын делегей байдалының үезинде ону чогумчалыг болдурарының, ёзулуг деңг болгаш бир дөмей айыыл чок чорукка үндезилээш, кайы-даа таладан шериг күжүн ажыглавас болгаш тайбың харылзааларны тударының дугайында НАТО кежигүнү чурттар-биле чериинм чарарының ар-газын кызымаккай-биле дилеп турар.

⊙ ВАРШАВА

Варшава Керээзиниң киржикчизи чурттарның кол-ла сорулгазы — ядролуг дайынны болдурбазы болуруун «Трибуна люду» солун бижээн. Социалистиг чурттарда боттарының айыыл чок чоруун болгаш кызыгаарларының будуй-бүрүн турарын идегелдиг-биле магадылаан чогуур камгаланыр чепсектери бар. Социалистиг күрүнелерниң каттышкан камгалал системазы ол ышкаш социалистиг дем каттыжыышкынының чурттарының улустарының дайынчы майырылын быжыглаарынга база улуг рольдуг боол турар.

⊙ ПРАГА

ЧССР-ниң национал камгалал министриниң бирги оралакчызы генерал-полковник К. Руговтуң «Руде право» солунда парлаттынган чүүлүнде социалистиг дем каттыжыышкынының чурттарының камгалал организациязы — Варшава Керээзи чурттар аразының харылзааларының төөгүзүнде турбаан чаа хевириниң шериг-политиктиг организациязы болуруун чугаалап турар. Ол социалистиг күрүнелерниң айыыл чок чоруун магадылаарының, тайбыңны болгаш ниитилел дептилгезин магадылаарының төөгүлүг ролун күүседип турар. Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелер бүгүдениң бир дөмей айыыл чок болур чоруунче чүткүп турар. Оларның камгаланыр аргазын хандырар талазы-биле ап чорудуп турар хемчеглери АКШ-тың болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң авантюристиг политиказының делегейде тургускан айыылдыг байдалды чогумчалыг болдурарынче оларның изиг күзелин илередип турар.

(СЭТА).

ШЫҢГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

КУВЕЙТ. (СЭТА). Демократтыг Йемениң дашты херектер министри А. А. Ад-Дали Вашингтонуң политиказын шыңгыызы-биле шүгүмчүлээн. Ол Кувейттиң «Ас-Сиясса» солуңунга интервьюзунга бот-догунаашкынныг чурттарның херектеринге кирижыы-биле холгаарлаашкын, араб улустарга удур хоралыг үүлгедиишкиннер дээш Каттышкан Штаттарны буруудаткан. Чоокку Чөөн чүкте америк шериглерниң күжүн улгаттырып турар чорук ол бүгү девискээрниң айыыл чок болгаш тайбың-шөлээн чоруунга кыжаныышкын болуруун А. А. Ад-Дали айыткан.

Мурнуу-Йемен министр ПУДР биле ССРЭ-ниң аразында хөй талалыг харылзааларны бедик-биле үнелеп чугаалаан. Совет Эвилели империализмге болгаш сионизмге удур демиселде боттарының хосталгазы болгаш хамааржыштас чоруун камгалап турар араб улустарның шынныг херээн калбаа-биле деткип турар деп, ол чугаалаан.

«Күш-ажылга болгаш хөй-ниити амыдыралынга деңэргени негеп тур бис!» деп лозунгуг күш-ажылчы херээженнерниң чыскаалы япон найысылал Токио хоорайның «Хибия» паркынга болган. Японияда херээженнерни ылгай көрүп турарының дерзии политиказын чыскаалдың [illegible] бүгү муң ажыг киржикчилери шыңгыы буруу шаапкан болгаш бүдүрүлгеге база хөй-ниити амыдыралынга херээженнерниң эр улус-биле деңг эргелиг [illegible] чоруун чайладырын [illegible]. Бир дөмей [illegible] херээженнер эр улустан ырыкта эвээш төлевирни ап турар. Өг-бүле туткан да алы божааанда ажылдап «эки тура-биле» [illegible] дугайында хүлээлгени алыр кылдыр япон херээженнерни бүдүрүлгеге ээлерн албадап турар.

ЧУРУКТА: Токиога болган чыскаалдың херээжен киржикчилери [illegible] болур черже бар чорууру.

Г. АНИЧКИНАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның найысылалында хоорайның Барыын болгаш Чөөн секторларга чарган шугумну дургаар кезек-кезек удурдедир аткылажыышкыннар соксаваайн турар. Бейруттуң адыышкыннарынга таварышкан кварталдарында өлүрткен болгаш балыгланган кижилер бар. Ашрафия районнуң школаларының бирээзиниң херимиинниң иштинге үгер-боо өзүнүң [illegible] түңнелинде ийи өөреникчи өлген болгаш 15-и балыгланган.

Ливан шеригни эде организастаарының талазы-биле [illegible] турар. Ол комиссияда премьер-министр Р. Карамеден аңгыда [illegible] бөлүттериниң төлээлекчилери база бар. Аңаа холбаштыр ук чериниң солуннары шеригни эде организастаары — чуртка байдалды чогумчалыг болдурарынга дүүштүр эң дүрген шиитпирлээр ужурлуг кол айтырыгларының бирээзи боол турарын айтып турар.

Ливанның эжелелде мурнуу чүгүнге удурланыышкыны күштери израиль интервентилерниң шериглеринге база бир согуушкунну таварыштырганнар. Захарнинин чанынга, Сайда хоорайга болгаш Ливанның мурнуу чүгүнде өске-даа районнарга партизаннар эжелекчилерниң [illegible] болгаш [illegible] даашкын кылгаш, оларның [illegible] таварыштырып, элээн каш [illegible] уреглер. Ливан патриоттар ол ышкаш Тель-Авивтиң эжелеп алган районнарында [illegible] туруштарын база атакалааннар.

ДАМАСК. (СЭТА). Израильдиң сионистиг чагырыкчы бөлүктериниң Сирияга удур калбак хемчээлдиг агрессияны белеткеп турарын палестин ВАФА агентизи дыңнаткан. Сөөлгү үеде курлавырдан шериг хүрээлелинче дыка хөй офицерлерни келдирткен, резервистерни шыңгыызы-биле белеткеп турар.

Көрген кижилерниң херечилеп турары-биле алырга, эжелекчилер, тайбың камгалаарының араб чурттар аразының күштериниң сирия шериг кезектери-биле чоокшулажып турар черде болгаш боттарының шериглериниң [illegible] болгаш [illegible] туруштарын [illegible]. Израильдиң агаар шериинин күштери бүрүн дайынчы байдалда. Мурнуу Ливанның Марджаюн хоорайынга америк болгаш израиль шериг эксперттерниң хуралы боол, аңаа кады хөделмишкинниң планнарын ажылдап кылганын ВАФА айыткан.

КОСМОНАВТЫЛАРГА АЛДЫН МЕДАЛЬДАР

ДЕЛИ. (СЭТА-ның корр.) Космоска совет-индий ужудуушкунуң киржикчилери — Ю. В. Малышев, Г. М. Стрекалов болгаш Ракеш Шарма оларга Индияның аэроклувунуң алдын медальдарын тыпсыскан. Шаңнал тыпсырының байырлалдыг [illegible] политиктиг болгаш хөй-ниитичи [illegible] ажылдакчылары, индий шериг-агаар күштериниң төлээлекчилери, культура ажылдакчылары бар-ла. Индияның аэроклувунуң алдын медалын аэронавтиканы болгаш космонавтиканы хөгжүдеринге шылгараңгай ачы-хавыяалыг болганы дээш тыпсыр.

Аэроклубтуң президентизи, башкарыкчы ИНК (И) партияның Бүгү-индий комитединиң чиңгине секретары, парламент кежигүнү Раджив Ганди Ю. В. Малышевтиң, Г. М. Стрекаловтуң болгаш Р. Шарманың көргүскен эрес-дидим кызымаккай болгаш маадырлыг чоруу Индияның аймак [illegible] салгалдарынга сорук киирикчи үлегер-чижек болуруун чугаалаан. Каттышкан [illegible] [illegible] найыралдың болгаш ээ йы-даа талага ажыктыг, хөй талалыг кады ажылдажылганың чаңчыл апарган харылзааларын чаа чадаже кодурген, ийи талалыг эртем-техниктиг харылзааларны моон-даа соңгаар улам ханыладырының аргаларын ажыткан.

Р. Ганди чергелешкен [illegible] кежигүннери А. Н. Березовойга, Г. М. Гречкога болгаш Равиш Мальхотрага, ол ышкаш космонавтылар белеткээр төптүң [illegible] В. А. Шаталовка аэроклубтуң [illegible] кежигүннериниң дипломаларын тыпсыскан. Май 14-те индий ШАК-тың [illegible] чери совет болгаш индий космонавтыларның алдары дээш хүлээп алыышкын кылган.

С. КАРМАЛИТО.

ТӨРЕЛДЕЖИИШКИН

Заксенхаузен, Осло, Ташкент. Немец, норвег, узбек бо үш хоорай боттарын дөртен чыл ажыр алышкы деп санап чоруур узбек Вахаб Ибрагимовтуң болгаш норвег коммунист Фридрик Бергстрёмнүң салым-чолдары-биле сырый холбаалыглар.

Бо ийи кижи бир-ле дугаарында немец концлагерь Заксенхаузенге дайын чылдарында ужурашкан. Вахабтың-даа, Фридриктиң-даа сагыжынга ол ужуражылышкын балалбас исти арттырган.

— Бистиң көрүп эрткенивис хинчектенишкиннерни болгаш коргунчуг үүлгедиишкиннерни уттуру берге. Ынчап бисти өлүм бүргеп алган турган — деп, 1932 чылдан бээр партия кежигүнү Фридрик Бергстрём чугаалаар. Заксенхаузенге чүс муң ажыг кижини хинчектеп өлүрген.

Чээрби харлыг Вахабты лагерьже буттарын сый шаап каанда эккелген, ол дыка үр медерел чок чыткан. Боттарының эштери-биле кады Бергстрём оон деңгерлиринге дузалаан. Концлагерьге хоругдаттырганнарны базым санында айыыл бүргеп алгаш турган. Хенертен Фридрик аар аарый берген. Ынчап оңу Вахаб ажаап турган. Ол берге үеде оларның найыралы төрүттүнген. Акы-дуңма найыралды олар, арай деп-ле диргиг үнзе, мөңгезин-биле эдилээрин боттарынга аазааннар.

Өңнүктер бодунуң сөзүнге шынчы болганнар. Совет Армия концлагерьни хостаан соонда, Вахаб төрээн Ташкентизинче, Фридрик Осложе чанып кан. Үр үе дургузунда олар харылзааны тудуп, боттарының уругларынга болгаш уругларының уругларынга ханы найыралын дамчыдып келгеннер.

Май 1 бүдүүзүнде Фридрик Бергстрём бодунуң өг-бүлези-биле кады Вахаб Ибрагимовка аалдап чедип келген.

ЧУРУКТАРДА: Фридрик биле Вахаб бо уругларының уруглары Стиг болгаш Фархад-биле кады; байырлал ёзузу-биле чем делгээн стол артында узбек болгаш норвег ийи өг-бүле (адаанда).

Р. ШАГАЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭҢ КҮШТҮГ КӨШ ДЭЭШ

Бүгү делегейде шыдыраага ынактар бо чылдың шыдыраада кол болуушкунну — делегей чемпиону Анатолий Карпов-биле чемпионга кордакчы Гарри Каспаровтуң аразында маргылдааны четтикпейн манап турарлар. Моон адаанда Г. Каспаровтуң «Правда» солунга берген беседазын парладывыс.

— Кордакчы болурунуң матч оюннарын канчаар эрттирдиңер, кандыг берге байдалдарга тавараштыңар, кандыг дуржулга немеп алдыңар?

— Мээң матч ойнаар дуржулгам колдуунда чок турган. Оюн бүрүзүнге удурланыкчымны удуп алырынга ындыг-ла бүзүревес турган мен. Чүгле чоорту матч ойнаарының психологиязын билип эгелээн мен. Матч ойнаарының психологиязын дан көңгүс өске. Матч маргылдаазынга хүннүң-не сээң мурнуңда чаңгыс ол-ла удурланыкчы олуруп турар.

Матч маргылдаазы ойнаарын билип алырының менээ кол чугулазы Александр Белявский-биле ужуражыышкын болган. Чүге дээрге оон база матч ойнаар дуржулгазы шоолуг эвес турган. Дараазында оюн менээ кончуг нарын болган. В. Корчной бодунуң назынының иштинде бо матч оюннарынга киришкен бүгү ойнакчыларны каттыштырганындан-даа хөй матч маргылдааларынга киришкен, боор. Баштай Корчной мурнай берген, менээ дыка берге турган. Ынчалза-даа удурланыкчымның психологиязын, характерин өөренип эгелээн мен. Сан деңнежи бергенде, дайынчы аргаларымны долузу-биле ажыглап эгеледим. В. Корчной аңаа удур туржуп шыдавайн барган.

Василий Васильевич Смыслов-биле матч оюнунуң мурнуу чарлында тренерлерим-биле эрткен матчыга мээң частырыгларымны анализтеп, матч маргылдаазын шын планнап чоруткан бис. Шыдырааның чогаадыкчы талалары кижиге кончуг таалалдыг бээр болгай. В. Смыслов-биле матч оюну мээң улуг чедиишкиним болган, ол оюнга элээн каш шинарлыг оюннарны ойнадым.

— Ам силер матч ойнаарының дуржулгазы менде бар апарган, чедиишкинниг ойнап болур мен деп бүзүрелдиг-биле чугаалап шыдаар силер бе?

— Ынчанмайн канчаар. Тренерлерим-биле кады маргылдааны бүрүнгаар көрүп, чамдык чазалгаларны кылып, чедиишкинниг ойнап болурумну сөөлгү матч көргүскен.

— Шыдыраа төөгүзүнде чемпионга эң аныяк кордакчы-дыр силер. Чемпионнуң хары база чаа-ла 33 болгай. Шыдыраа оюнунуң назыны аныяк апарганы ол бе? Шыдыраага дуржулга чугула болгай. Дуржулга дораан шиңгээттинип турары ол бе азы бүгү нарын аргалар оюн үезинде шыдыраа хөлүнүң артынга шинтпирлеттинип турар апарганы ол бе?

— Оюн үезинде шыдырааның нарын аргаларын шинтпирлээри — шыдыраа уран чүүлүнүң бир кол кезээ болур. Ниитизи-биле алырга аныяк гроссмейстерлер шылгарап турары көстүп турар. Ынчалза-даа кордакчылар маргылдааны шыдыраа оюнунуң назыны аныяк апарган деп чугаалаар кандыг-даа барымдаа бербейн турар. Ол дугайын 63 харлыг В. Смысловтуң солун оюну тодаргай көргүскен.

— Чамдык кижилер күштүг удурланыкчының мурнунга сузу хадый бээр, а бир чамдык кижилер улам соруктуг кирер болгай. Силер кандыг силер?

— Солун айтырыг-дыр. Мен шыдыраа ойнап орган, ол санында-ла эң күштүг көш кылыр дээш кызыдар мен. Ынчангаш удурланыкчым күштүг бе, кошкак бе, оозу менээ хамаан чок. Ынчангаш күштүг удурланыкчы болза, менээ улам эки. Белеткели кошкак кижи-биле ойнаары солун эвес-ле болгай. Шыырак удурланыкчы-биле ойнааш, кижи бир-ле чүвени шиңгээдип алыр, бодун база хынап көөр болгай. Сөөлгү үеде менээ кошкак удурланыкчы черле таварышпады.

— Бир эвес чажыт эвес болза, шинтпирлиг матчыга канчаар белеткенип турар силер. Турнир маргылдааларынга киржир силер бе азы кабинетке белеткенир силер бе?

— А. Карпов-биле бистиң байдалывысты деңнээри берге. Чүге дээрге оон матчыга баш удур белеткенир үези четчир. Мен чартык чыл иштинде турупкан мен. Ынчангаш дыштанып алыксаал турар мен. Кол матчыга бодумнуң тренерлеримниң удуртулгазы-биле Азербайджанга белеткенир мен. Турнир маргылдааларынга киржир бодавайн турар мен. Чоокта чаа Буйнога эртер турган күштүг составтыг маргылдаага киржиринден ойталадым. Чаңгыс-ла киржир бодап турарым маргылдаа — ССРЭ-ниң шыдыраачыларының «өске делегейниң» чыынды командазынга удур июньда болур ужуражыр маргылдаазы. Бистиң чыынды командавыска ойнаары — мээң күзээлгем.

— Хостуг үеңерни канчаар эрттирип турар силер?

— Сөөлгү үеде менде хостуг үе шуут чок деп болур. Бичии-ле хостуг үе тыптырга номнар номчуп турар мен. Кончуг солун эштерлиг мен. Оларның аразында чогаалчылар, чурукчулар, журналистер, артистер-даа бар. Оларның-биле харылзажыры менээ дыка хөйнү берип турар. Үе улам кызырлып-ла олур. Мээң бүгү кичээнгейим Анатолий Карпов-биле матч маргылдаазы ойнаарында мөөңнеттинген. Бистиң ужуражылгавысты бүгү шыдыраа делегейи манап турар. Кижилер ол хире манап турда, ону мегелээр арга чок. Тургустунган байдал бүрүзүнде эң күштүг көш дээш ойнаар мен.

Л. ЛЕБЕДЕВ беседаны кылган.

Редакцияга чагаалар

ҮШ ЧЫЛ ААЗААН

Өвүрге диш кылыр эмчилер Кызылдан келир дээниинден бээр үш чыл эрте берген. Бо чылдың эгезинде диш кылыр специалистер келир деп чарлалдар ниитиниң көскү черлеринге астынган турган. Оон сураг барган. Чамдык кижилер Кызылга чеде бергеш, ажиин кылдырар ээлчээнде кээрге, янзы-бүрү чылдагаалардан база-ла ол хире хуусааны айтып каар.

Ам суурда диш кылыр специалистерни манаан улуг, биче кижилер хөй. Республиканың Кадык камгалал министерствозу бистиң бо дилээвисти хандырып, дарый специалистерден чорударын манадывыс.

О. ООРЖАК

ЧЫГЛЫП, МӨӨҢНЕЛИР

Бистиң бичии суурувуска солун бети дээрге-ле үш хонгаш келир. Суурнуң чурттакчылары солун-сеткүүлдер-биле хүнүнүң таныжары берге. Чүге дээрге чыглып келирге четче номчуттунмас. Ынчангаш диләэривис болза чагыдылгавысты аргалыг-ла болза хүннүң аккеп турарын күзээр-дир бис. Бистиң негелдевисти дарый күүседирин районнуң харылзаа белдиринден болгаш совхозтуң удуртукчуларындан диледи вис.

К. СОЯН,
Тес-Хемде «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

ЧЕТЧЕ КЕЛБЕС

Сесерлиг суурнуң чурттакчылары янзы-бүрү солун-сеткүүл чагыдылгазын чылдың чорудар. Чогум ол бүгү чагыдылгалар ээлеринге бүрүн келбес. Ийи-үш чагыдылга кылган улустуң чаңгызы келзе келир. Почтачыдан негээрге «четпес чүвени мен канчаптар мен» деп, каар.

Туран хоорайда харылзаа белдириниң ажылдакчылары чоннуң чагыдылгазын четче чорутпайн турары ол бе?

В. САЛЧАК

ДЗЮ-ДОГА ТИИЛЕКЧИЛЕР

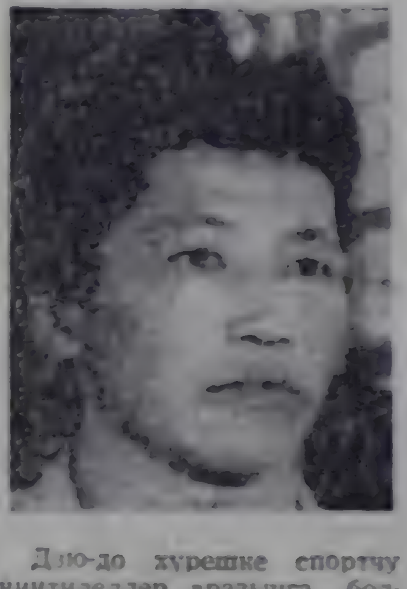

Дзю-до хурешке спортчу ниитилелдер аразында болгаш хууда шаңналдыг черлер дээш Кызылга болган маргылдаага алдан хире шиминдек спортчулар киришкеннер.

Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелинде «Урожай» спорт ниитилелиниң мөгези Сергей Ендан 60 килограмм чедир деңзилиг спортчуларның аразынга тиилекчи болган. «Динамонуң» төлээлери Орлан Ойдупаа, Геннадий Голованов болгаш «Урожайның» спортчузу Майдыр Кызыл-оол олар шаңналдыг черлерни ээлээннер.

65 килограмм чедир деңзилиг мөгелерниң аразынга «Урожайның» төлээзи Вячеслав Ондар тиилээн. Ол финалга дуржулгалыг спортчулар Александр Идам биле Сергей Кондрашов оларны арыг октаан.

71 килограмм чедир деңзилиг мөгелерниң аразынга маргылдаа эгезинден тура чидиг болган. Чүге дизе ында моон мурнунда болгулаан ындыг хурештерниң тиилекчилери Виктор Кара-Сал, Юрий Амбас, Виктор Магеря болгаш оон-даа өскелер бар болган. Бо удаада динаможу Ю. Амбас бирги шаңналды чаалап алган.

ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат динаможу Геннадий Мартемьянов (78 кг) база тиилекчи болган.

86 килограммдан өрү деңзилиг спортчулар шоолуг хөй эвес болган. Мааңаа Иван Хураган «Динамо», Орлан Кызыл-оол «Спартак» олар тиилээннер. «Тулган мөге» деп атты Г. Мартемьянов чаалап алган.

«Динамо», «Урожай», «Спартак» ниитилелдериниң командалары тус-тузунда шаңналдыг черлерни ээлээннер.

М. ТҮЛҮШ.
ЧУРУКТА: В. Ондар
Авторнуң фотозу.

ДОРААН ЭСКЕРЕР

Сыстыг-Хем суурда эмнелге пунктузу бар. Эмнелгениң ниити-дашты кезээде арыг-силиг турарын аңаа келген чон дораан эскерер. Ак пөс шывыглыг стол кырында «Здоровье», «Огонёк», «Советский спорт» журналдарны, «Медицинская газета» солунну чурум-чыскаалдыг делгеп салган. Солагай талада ханада «Санбюллетеньни» азып каан. Ында чонга ажыктыг сүмелерни шеверги, тодаргай бижээн. Бо эмнелгени Рита Коловна Шожукпан эргелекчилеп турар.

Рита Коловна Кызылдың медицина училищезин 1975 чылда доосканы соонда, Тоора-Хемге үш чыл ажылдааш, Сыстыг-Хемге келген. Ол үеден бээр эмнелге пунктузунуң ажылын сегидип, харысалгалыг чорууи кортузуп чорууp. Ук суурда 300 ажыг чурттакчы бар. Эмчи оларның кадыкшылын доктаамал хайгаарап, бажыңнарынга чедип, беседалажып турар. Ие-чаштарның даңзызын тургузуп, чаштарга ай санында чугула тарылгаларны чорудары чаңчыл болу берген. Эмнелгениң эмнер-биле хандырылгазы үзүктелбейн келген. Онаашкан ажылынга кызымак боорга, чон ону хүндүлээр.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Эмчиниң сүмези

АНЫЯК ИЕЛЕРГЕ

Ие болуру хүндүлүг хүлээлге. Херээжен кижиниң ие хүлээлгези урут тыптып турда-ла эгелээр. Келир үеде төрүттүнер урутнуң кадыы, өзүлдези авазының саатты турар үеде арыг-шеверин сагаашындан, аңаа белеткелиинден хөлчок хамааржыр. Хүн чурумун шын сагыыры эргежок чугула. Арыг агаарга доктаамал селгүүстээри, хонукта сес шак удуп дыштаныры болгаш сула шимчээшкиннер кылыры ажыктыг.

Саатты иелер урут чемгерериңге бүгү тала-биле белеткенир ужурлуг. Чижээлээрге, эмиглерни баш бурунгаар арыг холдар-биле нугуп, доңгуларын саваның суг-биле чуп, кадыг чоттунар аржыыл-биле дүрбүүрүн уттанар. Кедер идикхеп хостуг болгаш чиик болур ужурлуг. Саатталганының баштайгы айларында [illegible] Оон сөөлзүредир суттен кылган чемнер: ааржы, простокваша, сүт база ногаа, фрукт аймаан хөйнү чемге киирери ажыктыг. Арага, ажыг дустуг чемнер болгаш хөлүн арттир чигир-лиг аъш-чем ижип, чип болбас.

Аныяк иелер бир дугаарында дараазында чүүлдерни белеткеп алыры чугула. Чуга 12—15 чөргек. Чымчак дүктүгүр пөстен 6 чөргек, белиги чөргээр 15 чымчак пөс, чуга болгаш чылыг сес хөйлең база үш бөрт. Оон аңгыда хөвеңниг болгаш чуга чоорганнар, үш ак чоорган, клеёнка белеткээр. Аптечка албан турар.

Божуурунуң бетинде ийи неделя артканда аар чүве көдүрүп болбас. Чаа саткан чөргектерни сугга чуггаш, илиир-биле базар. Бичии урут чуур тазы ангылап алыңар. Чаш уругнуң хепсиниң, чөргектерин арыг-силиг черге шыгжаңар.

Т. ЧЫМБА,
акушер-гинеколог.

ТУЛУП ЧҮЪКТЭЭН БӨРҮ

Болган таварылга

Бистиң черге кыш, чай чок бөрү-биле демисежир аңчы чурттап чораан. Ооң ады Мөрзекей дээр. Бөрү-биле акташкан ол аңчы назынының иштинде чеже хире араатаннарны узуткааның санаары берге. Чаңгыс-ла катап Мөрзекей аңчы-биле аңнаар аас-кежик менээ таварышкан. Майның баштайгы хүннеринде тайга кезип, бөрүлер изи-биле артсын ажыр, хемнер кежир улчуп чорааныывысты мынчага утпас мен. Аңчының амытыны безин хыл кырынга келир, айыылдыг сегиржип алышкының, чамдыкта муңгаранчыг-даа, хөглүг, чиптанчыг-даа ужуралдарның дугайында ол чугаалаар турган.

Мөрзекей ашак улуг бора аъдын мунуп алган чоруп келгеш:

— Че, дуңмам сенде эки боо-даа, аът-даа бар-ла болгай, аңаа чүнү кылып олурар боор, ийи-үш хонук чоруп көрээлем — дээш, башкы Таңды сыннарын одурту көргүлей-дир.

— Ам мынчап канчап аңнаар. Аңнар төрүүр четкен эвес чүве бе? Аң төрүүр четкен эвес, харын бөрү ам төрээн болгай, оларын ам хирлээнде-дир ийин. Бөрүнүң кежин-даа, а харын диригге-даа дужаарга шаңналы безин бар болгай. Оларны каныын тывары, берге ыйнаан — дидим.

— Ол-даа ажырбас, оларны мен билир-дир мен ийин. Дээр база бүргеп келди, ам часкы өлүген хар черле чаар-дыр ийин — дээш, мени шуут-ла кынчыктырбайн са сургааш, эртен эрте чоруур кылдыр күткүп кагды. Эртенинде эртежик-ле аъттанышкан, Белдир-Тайга, Шеттиг-Оорга кайы сен дээш, хаптывыс. Ол-ла чоруп ора орук ара аалдарга дүжеривиске:

— Бөрү-даа бергедеди-ле. Дүнениң-не коданнаар, эртен көөрге, канчап-даа турда, бирээни-ле чара соп каан чыдар. Олар бо Шеттиг-Ооргада төрээн хире. Харын барып кырып каап көрүңер — деп, сүмелей-дирлер. Шеттиг-Оорга ужунга кежээ орайтады четкеш, аңаа барып одагланып, куу сыраны доораш, кызырады одап алгаш, хола пашка шайны хайындырып алдывыс. Аңчы кижиниң чаңы черле ындыг. Хайнып келген шайны ижериниң мурнунда оран-таңдыга чалбарып чажар. Мөрзек аңчы ол-ла чаңы-биле тура халааш, хайындырган шайны хымыжыбиле бичиилеп узуп, долганып тургаш, чүк-чүкче:

— Өршээ, оран-таңдым, колданып-диленип чор мен, өл мыйыстыг өрген мыйыстыындан чүл? Азыг-диштиниң сарбагар дыргактыындан чүл? Авырап, азырап менче-ле көрнүп көр, албодумну, ажы-төлүмнү улуг ааржыге олуртуп өршээ. Бээр көрген мээңнге, аар ииде аргаңга кайгамчыктыг карааң хаптап, кундустарың кулаан кумнап өршээ! — деп, оон-даа өске хөй-ле сөстер йөрээп, — че, ам шайлап олургай-ла — дээш эжим эгеледи.

Мен база-ла шайлап, ийилээ хөөрежип, чугаалажып олур бис. Ынчап олурувуста дүн орайтаан, аъттарывыс оъткарып кааш, улуг от чанынга чыткылап алганывыста улуг-ла үр болбаанда кижи алгырган ыыкаш болду. Бо чүү болду дишкеш, ковайып олуруп алгаш, топтап дыңнаарывыска бистен ырак эвесте өрү бөрүлер улужадыр. Караңгыда аъттар хойгузуп, кижи чадагладып каап, халап болуруйпа дээш, тура халааш одувусту оон-даа чырыды одап кааш, чыдып алдывыс.

— Чаапса, эртен саазын дег харга истеп чедер эвес бис бе? — дижип, чыткаш, удугулап каап-тыр бис. Эртен оттуп келиривиске шынап-ла хар чаапкан, истеп болур. Эки хүн үнген-дир бис, ам черле болу берген эвеспе дижип улуг-ла далашпайн маажым чемненип алгаш, аъттарны ээртенгеш хемни өрү чортуптувус. Улуг ыравайн чорувуста ийи бөрү изи Шеттиг-Ооргаже үнген чыдыр.

— Аъдың анаа баглап кааш изи-биле чадаг чорувут. Оваарымчалыг чор, кижиже халыза хөңнү эвеспе. Аныылдыг болгай. Аъдымн дытка баглап кааш оргамда боомну дүжүргеш, чүгле мажы базар кылдыр белеткээш, ис-биле аъргань одурту чоруптум. Бөрүнүң изи үне халып чоруй барган болду. Корга-корга хирээнни бакылап дыңнаарымга оолдары ында сыыгайнып чыдырлар. Ам-на эжимни кыйгырдым.

— Хирээн кайда чыдыр, кайы хире ырак ирги, ханы болза казарга берге болдур бе? — деп, аңчы чугааланып олур. Ыяш алгаш, суп көөрүмге метр бичии-ле ажыг хире. Пөш дөзү курган күдүрээ черни үңгүрнүң кырындан тепсеп тургаш, тугазын тыпкаш бичии казып чорумда шынап-ла доораан-на дешти берди, аштап кааптарымга бо-ла чиригайнчып чыдырлар.

— Чеже-дир че? — дээш эжим олуруп алган. Бирээ, ийи, үш, дөрт, беш, алды, чеди дээш он ииге чедир санадывыс.

— Мынча бөрү өзүп келген болза чүнү арттырар. Кодан хойга тавараша когун үзер. Ынчаарга ийиниң диригге ап алыылы. Ийилээ ыттар кылдыр азырап-даа көргей-ле бис — деп, эжим саналдады. Ынчангаш өскелерин соккулааш, союп алгаш чоруткаш, хемге кирип кээп турувуста орайтаан. Болаага хонуп алгаш эртен эрте өрү каъттардан аңдан көрүптээли деп дугурушту вус. Ынчап олурувуста хеп-хенертен аъттарывыс кизир-казыр хойган соонда, бөрү бо-ла арте халыды. Оон алгыржып, кышкыржып, аъттарывыс одаг чанынче чоокшулады өртеп алгаш, уйгу чок тура хондувус. Бөрү оолдарын сүрүп турары ол-дур деп, аңчы чугаалады. Даң адып, чырып кээрге ам-на шимээн чок. Эртен чоруурда ийи дириг бөрү оолдарын аңчы паш сугар тулуп хавынга суккаш, тал дооразынга салып кагды. Ынчангаш аъттарывыс ак черге аппаргаш кижиженнегилээш, өртегилээш аңнап чоруптувус. Кээримге эжим чедип келген, арнын көөрүмге бир янзы корткан хевирлиг олур.

— Демин-не келгеш сени манап олурдум. Мен-даа бо бежен хар ажып, башкы гоцгу таңдыларга үжендертен чылда аңай кара чажымдан бо кырааже чедир аңнап келгеш, мындыг хайбачыттыг чүвеге-даа ужуражып көрбээн мен. Күш-хүнениниң, паш-савазын тулуп хапта чүъктеп алган бөрү көрдүм. Ол хавы артында-ла мээң тулуп хавым-на хевээр, ала тулуп болду. Бо кырында чеже чаш мөрүн өлүрген кижи мен, оларның хинчээ четкени ол-дур ийин. Ол ам арта мени кыжырып, ала тулуп артынып алган. Мен ам кайын дириг үнер мен. Дүүн черле хамык чүве аайлажып, 12—13 бөрү өлүрүп турган-дыр бис. Артында-ла ийини диригге азыраар деп, кажан, каяа бөрү оглун ыт кылдыр азырап аксым амдажааныл — деп бодун кончуттунуп, артында-ла дериде берген олур.

— Чоп боолаппадың — дидим.

— Ону канчап боолаар чүвел? Бөрү боол хуулуп алган оран ээзи-дир.

— Паш-савазын суп алган деп канчап билдиң. — Билбейн канчаар. Маңнаарга кангыртканнып, дагжап чорбадыве. Че, кижи байысаап турба. Дүрген чанаалы — дээш чорупту. Ол ийи дириг чүвени барган олчаан согар дыр деп чоруп олурду. Кудургай черге дораан-на келдивис. Одаг чанынга тулуп хапка ийи бөрү оглу кайда боор? Чок. Иези одаг чоогунга чаштып чыткаш, бис чоруй баарывыска оолдарын хавы-биле оорлап чүъктеп алгаш, халып бар чыткаш аңчыга таварышканы ол боор-тур. Аңчы аван, омаакын база ол хавынга суп каан чүве-дир. Аңчы ам кээп хомудап:

— Кулугурну өкпе-чүрээн ушта адып каар чүвемни. Тулувумну, аяамны, омаажымны. Че, канчаар бо удаада сээңии-дир, хүн ийи болгай, мээң чурттал-гам ам-даа ырак болгай, ужуражыр хүнүвүс бар-ла боор. Бөрү оолдары мөрзекейге уттурул каар кижи — дыы-сураа үнген аңчы Мөрзекей мен эвес-ле болгай мен...

М. ЧҮЛЬДҮМ.

ТВ

МАЙ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Лесные путешественники». Мультфильм. 9.15 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Бирги фильм — «Мы наш, мы новый...». 1-ги сериязы. 10.20 — Харыылаалар, горнистер! 11.00 — Медээлер. 11.05—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Эртем-шептерелдиг фильмнер. 15.15 — Паустовскийни номчуп ора. 16.15 — Эрги Азербайджан музыканың театры. «Ирс». 16.45 — «До шестнадцати и старше». 17.30 — «Шыдыраа школазы». Разрядтыглар клазы. 18.00 — Д. Кабалевский. Концерт. № 2. 18.30 — «Пойдём, увидишь». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 19.20 — «Миллионнарның лениннчи университеди». Школа — кижиниң чогаадыкчы идепкейиниң тургустунарының эң кол чадазы». 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм — «Мирное лето 21-го года». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 — РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Марусинниң концерти. 22.45—23.05 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Противовес Коновалова». Документалдыг фильм. 8.35; 9.35 — Физика. 6-гы класс. Энергия болгаш ажыл. 9.05; 12.35 — Испан дыл. 10.05 — «Знание — сила». Эртем-шептерелдиг журнал. 10.35; 11.40 — И. Гёте «Фауст». 9-ку класс. 11.05 — «Автоматчылыг эртемниң болгаш шимчээшкинниң айтырыглары». Үшкү дамчыдылга. 12.10 — Зоология. 7-ги класс. Ч. Дарвинниң эволюсчу теориязы. 13.05 — «Военрук Барановский». Москваның № 167 школазының шериг удуртукчузунуң дугайында телеочерк. 13.50 — «Этот горячий мир». Эртем-шептерелдиг фильм. 14.10 — «Отпуск, который не состоялся». Тайылбыр бижиктерлиг уран-чечен фильм. 15.25 — Делегейниң музейлер хүнүнге. «По музеям мира». Кинотайылбыр. 16.10 — Медээлер. 16.15—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер. 18.20 — «Тарханы». Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Спорт». Совет Тываның 40 чыл оюнга турараскааткан чайгы спартакиада. Дзюдо хүреш талазы-биле республиканың бирги чери дээш маргылдаа; 19.00 — «Служат братья на границе». Телефильм. 19.15 — «Азия төвү». 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». 20.45 — «Ярмарка цветов». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Схватка». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 2-ги сериязы. 22.40—23.30 — «Силер ону шыдаар силер».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АГААР

Бөгүн республикага чуга булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 1—6 градус соор, чамдык черлерге 0—5 градус чылыыр. Хүндүс 16—21 градус чылыг.

Кызылга чагбас, соңгучээн чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Дүне 0 градус хире соор, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

КИНО

МАЙ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «След россомахи» 15.10, «Волчья яма» 9.30, 12.10, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Это было в разведке» 9.30, «4:0 в пользу Танечки» 10.50, 13.10, «Признать виновным» 15.00, 17.00, 18.50, «Выстрелы за деревней» 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Прошлое было ошибкой» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дело для настоящих мужчин» 15.00, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Живые и мертвые» 15.00, 18.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Пираты XX века» 19.30 шакта.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьнатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1064

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 08954.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 115 (12505) | 1984 чылдың май 18, пятница | 1925 чыдда үнделдеттинген | Өртээ 3 кол.

Шалыпчы күш-ажылывысты — юбилейге

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Он бирги беш чылдың дөртки чылында Сүт-Хөл районда Карл Маркс аттыг совхозтуң чер ажылдакчылары бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Тараа культураларының гектардан-на 15, картофельдиң—85, ногааның — 145, чаңгыс чылдыг сигенниң — 17 центнер дүжүдүн өстүрери көрдүнген.

Сесегенниң бот-орулга-чарылгалыг трактор-хову бригадазының механизаторлары боттарының хову турлаан бо чылдың часкы хову ажылдарынга [illegible] белеткээн: столовая, чунар-бажың ажылдап турар, нити чуртталга бажыңы, кызыл-булуң шынарлыг септеттинген. Механизаторлар аразында калбарган социалистиг чарыштың чаңгыс аай негелделерин, оларның хүлээлгелерин ханада аскан. 1984 чылдың часкы, чайгы болгаш күскү хову ажылдарының технологтуг картазын аскан. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, бо чылын хову турлаа эки дериттинген.

Хову турлаанда хаара туттунган механизаторлар ам часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалдарга чорударынче боттарының бүгү күжүн мооннаан. Оларда тос трактор агрегады ажылдап турар. Ол агрегаттар-биле 1100 га черге шык базырыышкынын чоруткан.

Ажыл-агыйда нити тарылга шөлү 3161 га. Ооң 589 газы суггаттыг чер, а артканы кургаг хову зоназынга хамааржыр. Орта бедик агротехниктиг ажылдарны чорударынга негеттинер. Ол черлерге тараа болгаш мал чеминиң культураларын тарыыр. Аңаа чаштыгларын-биле 60 тонна кызылтас, 130 тонна сула, 3 тонна чинге-тараа үрезинин болгаш өске-даа культураларның бедик кондициялыг үрезиннерин уруп алган. Ол үрезиннерни ам хораннап турар.

Агрегаттар-биле хову турлааның аразынга механизаторлар сөөртүрүнге тускайлаттынган бир автомашинаны быжыглаан. Ол автомашина-биле залчег бурунгузунде механизаторларны ишиг [illegible], ижер суксун [illegible] база доктаамал хандырып турар. Механизаторларның ийи залчег-биле ажылдаарынга кижи саны четчир. Оларга ол совхозтуң баазазында каш чыл бурунгаар тургустунган трактористер курузунуң курсантылары боттарының практиказын эрттирер дээш чедип келген. Оларның ажыл-ижин бо курстуң башкызы Кошкар-оол Сат башкарып турар.

Кукурузачыларның, суггатчыларның болгаш ногаажыларның бот-орулга-чарылгалыг үш звенозун тургускан. Оларда четчир санның машина-техниканы быжыглаан.

Ногаажыларга 16 га ногаа шөлүн тускайлап берген. Оларның ажыл-ижин Анай Ондар удуртуп турар. Звено кежигүннери 2 теплицада рассадазын олуртпаан. Үези келирге, ногаа шөлүнге ону тарай олуртур.

Ажыл-агыйда часкы хову ажылдарынга хаара туттунган чер ажылдыгларның иштинден хүннүң мурнакчыларынга механизаторлар Маспык-оол Монгуш, Болат-оол биле Алдын-оол Ондарлар; суггатчылар Дамдын-Билчей Ондар, Даржаа Кувaa; ногаажылар Лена Монгуш, Мерген Ондар болгаш Салбакмаа Монгуш база кукурузачы-механизатор Бичижик Иргит дээш өскелер-даа хамааржыр.

А. МОНГУШ.

АРЫСКАНДА ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Улуг-Хем районда «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында № 2 хову-трактор бригадазының механизаторлары, тараажылары часкы хову ажылдарын организастыг чорудуп турар. 6 хүн иштинде 1141 гектарның шыгын базырып доскан. Ол ажылга Т-150 тракторнуң башкарыкчызы Михаил Хаваа алды ажыл хүнүнде 252 гектар шык базырар нормазын 384 гектарга азы 131 хуу күүсеткеш социалистиг чарышка мурнап, шаңналдыг черни эээлээн.

Эрткен күзүн тараан 221 гектар көк-тараа шөлүнге минералдыг чемишкидилгени чаштырган. Ооң аңгы 300 гектар тараа шөлүнге минералдыг чемишчидилге чаштырылгазын [illegible] хуусаада база доскан.

Чемишчидилге чаштырар ажылга аныяк тракторист Александр Көшкендей, совхозтуң хоочун чолаачызы Сергей Шоюр-оол, чудурукчулер Алексей Сат, Борис Доспан, Василий Бадыгыр эки ажылдааннар.

Бо хүннерде часкы аңгыс аңдарылгазын база чорудуп турар. Чаштырылганы эгелээн.

Салбыр баштаар черни суггат ажылынче кичээңгейни күштелдирген.

Шык база тарымал сиген шөлдериниң суггарылгазын чорударынга бир звенону, суггатчыларны четчелеп тургускан. Звено удуртукчузунга хоочун суггатчы-механизатор Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң эдилекчизи Минчинр-оол Сырбыкайны томуйлаан.

Суггатчы звенога «Беларусь», бульдозерлиг «ДТ-75» тракторларны тускайлап берген. Ооң түңнелинде суггатчылар Кезек-Теректе, Инек-Дашта 222 гектар сиген шөлүн суггарган. Суггат ажылы кидин түлүктээн болгаш Көктүг-Алаакта ол ажылды бо хүннерде уламчылавышаан.

Салбыр бо чылын 35 гектар шөлге картофель тарылгазын чорудар. Тараа болгаш картофель тарыыр шөлдерниң аңгыстарында костүп чыдар даштарны, чаштырылгага шаптыктыг ыяштарны, хараганнарны арыглап аштаар сорулга-биле херээженнерден, аныяктардан тускай аштакчы звенону тургускан. Оларда МТЗ-50 тракторну быжыглааш, звено удуртукчузунга хоочун механизатор, Арыг-Үзүү кодээ Совединиң депутады Николай Баарзыкты томуйлаан. Ук звенонуң кежигүннери бо хүннерге чедир дыка хөй гектар аңгыстың бо[illegible], дажын арыглап, сөөртүп төккен. Ол ажылда улуг назылыг кижилер Чооду Бичел, Валентина Намчалдай аныяктарга үлегерин көргүзүп, ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

Хоочун коммунист С. С. Сурунның күш-ажылчы дуржулгазы байлак. Аныяандала Өвүр, Бай-Тайга районнарга ажылдап, партия эге организациязын секретарьлап, колхоз даргалап-даа турган.

Агроном эртемниг кижи болгаш ол «Шекпээр» совхозтуң Аянгаты салбырынга чер ажылының культуразын бедидер талазы-биле ажылдарга улуг сонуургал-биле үлүүн киирип чоруур. Ооң удурткан салбыры эрткен ажыл-агый чылын эки доскан. Бо чылын тараажылар 485 га тараа культураларын, 30 га картофельди, 55 га хөй чылдыг сигеннерни тарыыр. Курунеге эът, дук дужаар, малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле сорулга улуг.

Бо бүгү ажылды салбырның удуртукчулары, ында партия эге организациязы, кодээ Советтиң күүскому, хөй-нити организациялары-биле бир демниг чорудуп турар.

«Совет Тываның 40 чыл оюнга —шалыпчы 40 неделя!» деп шалыпчы ээлчегде киришпишаан, салбырның тараажылары часкы хову ажылдарын эгелээн. Олар чер ажылының культуразын бедидип, ылаңгыя суггаттыг черлерни шуптузун ажыглаар сорулганы салган.

Д. СААЯ.
Барыын-Хемчик район.

Эльвира Яковлевна Бабушкина Тожунуң Ырбан суурунда үлетпүр барааннар магазининде каш чыл улаштыр ажылдап турар. Бо үениң дургузунда ол чурттакчы чоннуң хүндүткелин чаалап ап, ажылынга харысалгалыг, садыг алыкчыларга эвилең-ээлдек, оларның хүн бүрү херектелин хандырары дээш сагыш салып, ай, квартал санында планның онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген.

Э. Я Бабушкина—суурда хөй-ниитичи херээженнерниң бирээзи.

ЧУРУКТА: Ырбан суурда үлетпүр барааннар магазининиң садыгжызы Э. Я. Бабушкина.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

РСФСР-ДЕ ҮШКҮ ЧЕРДЕ

Кызылдың даараныглга фабриказынга Москвадан өөрүнчүг телеграмма келген. Бирги кварталдың түңнели-биле Бүгү-россия социалистиг чарыжынга үшкү шаңналдыг черни алганы-биле РСФСР-ниң Чиик үлетпүр министерствозу коллективке изиг байыр чедирген болган.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг күш-ажылчы маргылдаага даараныкчылар идепкейлиг киржип, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидер, продукцияның шынарын экижидер, бот-үнезин чиигедир дээш шалыпчы ажылдап турарлар. Ооң түңнелинде бирги кварталда продукция бүдүрериниң планын 120 хуу, ону сайгарарының онаалдазын 113 хуу күүсеткен. Ынчангаш республиканың социалистиг чарыжынга бирги черни ээлээн.

Мурнакчы бүдүрүлгениң ажыл-ишчилери апрельде көргүзүглерин улам экижиткен. Даараныкчылар чыл эгезинден бээр 1 миллион 922 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген, пландан ажыр 254 муң рубльдиң продукциязын берген.

Күш-ажылдың сагылгачурумун быжыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидип тургаш, эки көргүзүглерни чедип алган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүзү планда көрдүнгенинден 5 хуу бедээн.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда А. М. Тимашкованың удурткан бригадазы чоруп орар, ай санында планын ол ажыр күүседип келген. Хуудa беш чыл планын күүсеткен дугайында Б. И. Монгуш, В. А. Шкуратова, Т. А. Тяпкова олар рапорттаан.

Совет Тываның 40 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседиринге даараныкчылар бүзүрелдиг.

Бистиң корр.

ХҮНДҮЛЕЛ ДИПЛОМ-БИЛЕ

РСФСР-ниң Харылзаа министерствозунуң кол мергежилдер ажылдакчыларының аразында 1983 чылда Бүгү-россия социалистиг чарыжынга тиилекчи болуп үнгени дээш «РСФСР-ниң Харылзаа министерствозунуң эң эки телеграфизи» атка төлептиг болган республиканың телеграф-телефон станциязының телеграфизи Нина Ивановна Пахомованы РСФСР-ниң Харылзаа министерствозунуң болгаш харылзаа ажылдакчыларының профэвилелиниң төп комитединиң доктаалын ёзугаар Хүндүлел диплом-биле шаңнаан.

Бригадир Нина Ивановна бедик шаңналды алганы чүгле ооң бригадазынга эвес, а цехтиң коллективинге өөрүнчүг болуушкун болган. Цехтиң эң хоочун ажылчыны, аныяктарның дагдыныкчызы Нина Ивановнаны бүгү коллектив хүндүлээр.

1946 чылдың ноябрьда телеграфистиң өөреникчизинге киргеп хүнүнден бээр Нина Ивановна ажылын солуваан. Ам 38 чыл улаштыр телеграфистеп ажылдап келген. 1947 чылдан тура бирги класстың телеграфизи разрядты алган. Ажылынга ак сеткилдиг хамаарылгазы дээш хүндүлел бижиктер-биле ол хөй удаа шаңнаткан. Хөй-нити ажылынга хоочун бригадир идепкейлиг киржип келген. Профэвилел комитединиң кежигүнүнге коллектив ону каш чыл улаштыр соңгуп ап турар.

Ол хөй чылдар иштинде бригадирлеп ажылдап келген. Бодунуң ынак мергежилинге чеже аныяктарны өөредип, амыдыралга күш-ажылчы орукту изеп бербээн дээр. Ам база хоочунуң өөреникчилери арбын.

Өөредилге-бүдүрүлге комбинадының телеграфия үгланыышкынныг 9—10 класстар өөреникчилериниң бүдүрүлге практиказының үезинде оларны Нина Ивановна өөредип турарын цехтиң начальниги биске тайылбырлаан. Дагдыныкчының буяныг ижиниң ачызында олар[illegible] телеграфист мергежилин школа [illegible].

Н. Н. Пахомованың бүдүрүлгечи характеристиказында мынчаар айыткан:

«...ажылынга брак болдурбайн, чагыкчыларның талазындан хомудаллар чок ажылдап турар». Бо каш сөстер телеграфистиң ажылының бедик шынарын тодарадып турар. Бодунуң херээниң мастери Н. Пахомова ажылдан [illegible]. Бригада [illegible] негелделиг.

Оларның бригадазы Совет Тываның 40 чыл оюнга [illegible].

Н. ООРЖАК.

ТИИЛЕКЧИЛЕР БОЛБУШААН

«Тыва дагдугу» комбинаттың ажылчын хандырылгазының [illegible] коллективи Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг утказының социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришкеш, бо ажылдың эрткен айларында багай эвес түңнелдерни чедип ап турар. Ук коллективтиң садыг ажылдакчылары бо чылдың 4 айларында бараан садырылгазының планын 101,2 хуу күүсеткен. Нийтилиг чемнениилге черлериниң ажылдакчылары 378,5 муң рубльдиң аъш-чемин садып сааргаш, планын 106,3 хуу боттандырган.

Ол ышкаш продукция бүдүрериниң бээрги саарызының планын 107,8 хуу күүсеттинген. Хоорайның садыг организациязы нийти-биле бараан садырылгазының 5491 муң рубль тыныг планын 5577 муң рубльге ажыр азы 101,6 хуу күүсеткен.

Магазиннерден Л. [illegible] эгелеп[illegible] аъш-чем магазини эң бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол планын 131 хуу күүсеткеш, садыглар аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Г. Лукина эргелекчилиг № 2 магазин планын 110,3 хуу, Н. Амырованың удурткан № 5 магазин 109,5 хуу күүсеткен. Е. Т[illegible] баштаткан № 19—20 магазиннер планын 108,8 хуу чедирген. Оон аңгыда [illegible] шуптузу планын күүсеткенин база өөрүнчүг.

Амгы үеде садыг ажылдакчылары Совет Тываның 40 чылын төлептиг утказын ажылдың темпиин кудулатпайн турар.

М. ООРЖАК.

БЕШ ЧЫЛДЫЫН КҮҮСЕТКЕН

В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинаттың транспорт цехиниң хоочун чолаачызы коммунист Григорий Лаврентьевич Карпов күш-ажылчы чедиишкинин чедип алган. Ол беш чылдың эрткен үш чыл дөрт айларында 664,2 муң тонна даг массазы сөөрткеш, бодунуң хууда беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткен. Ол 1,5 муң ыбль тынныг дугуйлары дыка хөй кывар чүүлдү камнап алган.

Г. Карпов транспорт цехинде ам он бир чыл ажылдап турар. Ол аңаа ажылдаан хүнүнден эгелээш, бодун быжыг сагылга-чурумнуг, ажыл-херээнге бердинген, техниканы эки билир, аңаа камныг кижи кылдыр [illegible]. 1981 чылда [illegible] Аллар ордениниң III чергези-биле шаңнаткан. Чолаачы коммунист [illegible] шалыпчызы, 1982, 1983 чылдарның социалистиг чарыжының тиилекчизи, оңгу беш чылдың шалыпчызы.

О. МӨҢГЕ-БАЙЫР.

ҮЕНИ МУРНААН

«Сибирьтехмонтаж» трестиң Тывада кежүн чорууp механизастаттынган колоннаында Вениамин Иванович Мусахранов удурткан бригада ай санының бүдүрүлге планын доктаамал ажыр күүседип келген. Макталга төлептиг септекчи-монтажниктер бо чылдың эгезинден бээр апрель айның баштайгы хүннеринге чедир күш фабриказында 42 муң күш турар черниң дериг-херекселдерин эптеп салганнар. Олар аңаа 5700 шак ажылдаар тургаш, 4963 шак үени үндүргеш, барык чеди чүс ажыг шак камналгалыг болганнар.

Шалыпчы бригада бо хүннерде Элегес-Аксының [illegible] материалдар заводунуң [illegible] дериг-херекселдериниң [illegible] турар. Мурнакчылерниң одуруун Александр Никеватов, Юрий [illegible], Вениамин Мусахранов, Юрий Гр[illegible] болгаш өске-даа монтажниктерниң ак сеткилдиг ажылы чагыкчыларның үнелээшкинин ап, мактадып турар.

Бистиң республиканың 40 чыл юбилейи хүн келген тудум улам чоокшулап орар. Бо байырлалга уткуштур боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ай, квартал санында күүседип турарларның саны өскен. Чижээ, Александр Безбородовтуң ажыл-херээ өскелерге үлегерлиг. Аныяк ажылчынның допчу намдары 1981 чылда эгелээн. Ол —ийиги

ИЙИГИ РАЗРЯДТЫГ

разрядтыг автослесарь. Ооң төрээн коллективи —«Сельхозтехкурумнуң» автобаазазы.

А. Безбородов бо чылдарның дургузунда мотор-механиктиг цехке ажылдап тургаш, ёзулуг ажылчын кылдыр дадыккан. Бүдүрүлгениң мурнакчызы хүн нормазын доктаамал 17-20 хуу ажыр күүседип турар. Ол бодунуң шалыпчы ажыл-херээн төрээн Тывазының 40 чылынга тураскаадып турар.

Д. САЛЧАК.

КЫШТАГДА ЧАА БАЖЫҢ

Улуг-Хем районнуң бүдүрүлгелери «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип турар. Тудуг организацияларындан № 586 КМК күш-ажылчы бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Коллектив ийи чыл улаштыр райкомнуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун холдан салбаан.

КМК-да коммунист Иван Ланзының удурткан тудугжулар бригадазы бирги кварталдың планын чедиишкинниг боттандырган. Бригада «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Найырал салбырында 500 хөй кирер кажааны хуусаа бетинде ажыглалга киирген. Кыштагда ийи аал чурттаар бажыңны чунар-бажыңны база доскан.

Хоочун тудугжулар Шойдан Шогжал, Байыр-оол Базыр-оол социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткеннер. Олардан аныяк тудугжулар Карп Доможаков, Алексей Санчы чыда кайбайн, эрестиг ажылдап турарлар.

М. ТАЖИМБА.

БАШТАЙГЫ БЕШ ХОНУКТАН-НА

Тожу районнуң девискээринге бо чазын күштүг соок, когурум хат хөй хонуктарда үргүлчүлеп, кезек-кезек хар чаггылап каап турза-даа, «Тоора-Хем» совхозка часкы хову ажылдары эрткен чылдыындан ийи-үш хонук эрте эгелээн. Оон-биле кады чайгы болгаш күскү чер аңдарылгазының үезинде тарылга шөлүнүң кол нуруузун белеткээни ховуда ажыл-херекти дүргеледиринге ажыктыг болган. Районда эң тараалан, улуг девискээрлиг Чалың-Шөлде механизаторларның ажыл-ижи хайныккан.

Хову турлаа Сайлыг-Хөл багай эвес дериттинген. Лозунг, плакат, көргүзүг самбыразы механизаторларның ажыл пландары астынган. Кызыл-булуңга кинону көргүзүп, лекция, беседаны эрттирип турар.

Баштайгы беш хонуктан-на ажыл-ишчилерниң социалистиг чарыжының түңнелин үндүрүп эгелээн. Трактористер Григорий Бараан, Борис Лузу, Маады Михаил, Геннадий Сонгулда, Борис Биче-Хоор, Валерий Бараан олар нормазын хүнүнге 110—115 хуу күүседип турарлар. Мурнакчыларга социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар акша шаңналын болгаш кызыл тукчугаштарны тывыскан.

Черни ажылдап кылырының кол белеткел ажылдары доостуру билек, механизаторлар тараа чаштырылгазынче кирипкен. Шөлдүн хөй кезиинге сула чаштыары көрдүнген.

А. НУГУУРАК.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Барыын-Хемчик районнуң орук септелге-тудуг эргелелиниң № 3 участогунда чээрби ажыг чыл ажылдап турар Овал Халбың-Кулаковч Хомушку бо девискээрде оруктарның шуптузун тудушкан. Баштайгы чылдарда ол ДТ-54 [illegible] тракторну башкарып турган. Ол чээрби чыл иштинде кандыг-даа тракторну мунуп каапкан.

О. Хомушкунуң ажылдап турар участогу районнуң биле Аянгаты, Доң-Терезин, Эрги-Барлык суурларның болгаш Ак-Довурак — Тээли, Ак-Довурак — Кара-Хөл аразында оруктарны хуусаа бетинде [illegible] доскан. Коллективтиң [illegible] турар.

[illegible]

С. СЕРИН-ООЛ.

УЗУН, БЕРГЕ ОРУКТАП

«Мурнакчы» совхозтуң чолаачызы Багай-оол Күскүлүк узун, берге оруктарга чоруп турар-даа бол, машиназынга камныг болгаш туруушкунга таварышпайн келген. Ол кывар-чаар материалдарны үрегдечүнүң камнап ап турар.

Чээрби беш чыл ажылдаан мурнакчы чолаачы Совет Тываның 40 чыл оюн таварыштыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Ол апрель айның планын чедиишкинниг күүсеткен.

Б. АК-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ХУМАГАЛААР

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Улус ажыл-агыйынга автотранспорт аймаан ажыглаарының ажыктыын бедидер, автомобиль транспорту-биле чүък сөөртүлгезинге меге[illegible] немей бижилге кылыр чоруктар-биле демиселди күштелдирер болгаш кывар-чаар материалдарының кадагалалын хандырар дугайында» доктаалын Чадааның [illegible] материалдар бээр станциязы четпес күүседип турар. Чадааның нефтебаазазы—нефть продуктулары-биле республиканың 4 районнарын хандырып турар улуг бүдүрүлге[illegible] 25—30 [illegible] ажыл-агыйларга үлеп, келген машиналарга кудуп берип турар. 1984 чылдың бирги кварталында нефтебааза 4400 тонна кывар-чаар материалдарны сайгарар тургаш, планын 4190 тоннага күүсеткен.

Ажыл-агыйлардан келген автомашиналар цистерналардан бензинни, үзеп-чаар материалдарны ап турганда, оларның чидириишкин болдуруп турар. Ооң чылдагааны үстер аксыр краннарның бедик кылдыр [illegible]. Ында краннарны ажыглаар [illegible] рымчалыг чадалар чок.

Бензин, масло-даа алырда, тускайлаттынган шөлдерни бетоннап кылбааныңдан, кывар-чаар материалдар төгүлген черлер малгаштыг, хирлиг. Ажыглаттынган үзеп-чаар материалдар кудар доскаарларның кадагалалы багай. Оларны кайы хамаан чок октапкан. Оларның чамдыктары төктүп чытыылаары харааданыг. Нефть продуктулары дамчыыр шлангаларны брезент халыптар-биле [illegible] турар.

Чадаанада станциянын А-76 маркалыг бензин кудар № 5, 6 колонкаларының санакчылары шын эвес ажылдаар. Олар чамдыкта автомашиналарга 2,5 литрни артыкка бээр, а чамдыкта ээлин чедир бербейн баар. Чолаачыларның үзеп-чаар материалдар кудуп алыр чери арыг-силиг эвес. Масло кудар тускай демир савалар, воронкалар чок. Черже хөй масло, бензин төктүп турар.

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» совхозу 1-ги кварталда 51 тонна бензинни, дизельдиг шимчедикчилерге херектээр 14 тонна [illegible]-чаар чүүлдү фондудан ажыр чарыгдаан. СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхоз 13 тонна бензинни, «Тыва» совхоз 14 тоннаны ажыр чарыгдаан. «Большевик» совхоз 160 тоннаны немелде фондузундан безин 131 тоннаны ажыр чарыгдап, камналга чок ажылдаан.

«Чыраа-Бажы» совхоз 9 тонна, Чадаанада сельхозтехниканың автобүдүрүлгези 160 тонна бензинни камнап ап, эки ажылдааның айытса чогуур. Нефтебаазаның дирекциязы үстүнде айыттынган четпестерни чайладып, кывар-чаар материалдарны хумагалыг ажыглаарын чедип алза чогуур.

К. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

Партийжи амыдырал

НЕГЕЛДЕЛИГ КӨӨР

«Удуртулганың урам аргазы дээрге кандыг-бир айтырыгның талазы-биле чүгле директиваны айтыышкыннар үндүрери, ону тодарадыры эвес деп бодуун билиишкинни чамдык кижилерниң амдаа шиңгээдип албааны харааданчыг. Шиитпирни хүлээп алгаш, айыттынган хуусаазында ону ындыг-ла күүсеткен турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдирери чогум-на манаа дузалаар апаар. Ол контроль үстүкүден болгаш адаандан хары-угда, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужурлуг» — деп, ССКП-ның XXVI съездинге ССКП ТК-ның Отчет илеткелинде айыткан. Партияның ол айтыышкынын удуртулга болдургаш, бистиң «Большевик» совхозта партком партия эге организациялары шиитпирлер күүселдезинче доктаамал кичээнгейин күштелдирип, ажыл-херекти организастаарда дээштиг болдурарынче ону углап турар.

Партком, партия эге организациялары партияның болгаш чазактың директиваларының, шиитпирлериниң болгаш планныг даалгаларының күүселдезин шуут харыылаар ужурлуг коммунистерниң, удуртукчуларның база специалистерниң дыңнадыгларын сайгарып, бо талазы-биле чер-черде байдалды удаа-дараа чугаалажып көрүп, совхозтуң техниктиг чөвүлелинге, парткомга доктаамал дыңнадып турар апарган.

Совхозта партком партияның үстүкү органнарының болгаш боттарының шиитпирлериниң күүселдезин хынаар талазы-биле ажылды системажыдып, оларны контрольдаарының тускай картотекаларын тургускан. Контрольга алган доктаалдарны боттандырар талазы-биле планнарны кылгаш, оон күүселдезин канчаар организастап турарының дугайын кичээнгейге алган. Ону харыылаар ужурлуг эштерниң дыңнадыгларын алырын, күүсеттинген доктаалдарны бюро хуралдарының шиитпири-биле контрольдан ушта бижиирин чурумчуткан. Ол чорук планныг даалгаларны күүселдезинге дээштиг салдарлыг, организакчы, политмассалыг ажылдың деңнелин бедидеринге, шиитпирлер күүселдезин дээш кадрларның харыысалгазын бедидеринге улуг ужур-дузалыг.

Эге организацияларның болгаш бүдүрүлгениң хуралдарында, техниктиг чөвүлелге, педсоветке, күүском хуралдарында чугаалашкан, хүлээп алган шиитпир, доктаалдарның учёт-дансызын тургузуп, оларны боттандыларының хемчеглерин ап турар.

Ынчалза-даа күүселдениң хыналдазы болгаш контролю чамдык партия эге организацияларында чогуур деңнелде тургустунмаан, саазын кырында хевээр артып турар. Чижээ, төптүң партия эге организациязында хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин ап көрээл. Совхозта тудуг ажылын экижидер сорулга-биле совхозтуң чаа пилорамазын ажылдадыр хуусаазы 1983 чылдың декабрь. Ынчалза-даа пилорама ажылдавайн келген. Хемчеглерни ап турар. Ону күүселдеден ам-даа ужулбаан. База бир доктаалда: «Хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедир, күш-ажылды механизастаан арга-биле чорудар» — дээн. Ам бо хүннерде чамдык механизмнер дузазы-биле кылыр ужурлуг ажылдарны хол-биле кылбышаан. Чижээ, сиген сараатаарда, ону чүдүрерде, дүжүрерде, силосту, сенажты алырда хол-биле, кывар-чаар материалдар херегләэнде, демир-хуунап ону кудуп ап турар. Механизмнер бар-даа болза, ону четче ажыглавас. Бо чорук ажылга шаптыктыг. Мал чеминиң сүүзүнүг, амданныг шынарын чидиреринге чедирип, кывар-чаар, оттулар чүүлдер камналгазынга бергедээшкиннерни тавараштырып турар.

Хүлээп алган шиитпирлерниң күүселдезин Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында партия эге организациязы база кошкак тургускан. Сүттүң шынарын бедидериниң, саарының планнарын кудулаткан. Ол ышкаш Шеми ортумак школазының партия эге организациязында корум-чурум байдалы кудуку деңнелде. Малчыннарның партия эге организациязының ажылы четпес. Бо чылын малдың чаш төлүн эвээшти алган.

Бо чүгүла ажыл-херектиң деңнелиниң бедээн турарын чедип алыр, шыңгыы негелделиг, ажыл-херекчи ёзу-биле шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартыр, четпестерге эптешпес чок байдалды эге организациялар бүрүзүнге тургузар сорулгалыг бис. Партияның болгаш чазактың директиваларының база боттарының хүлээп алган шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында отчёттарын, информацияларны парткомга болгаш коммунистерниң ниити хуралдарынга доктаамал дыңнаарын чедип алыры көрдүнген.

Ону боттандырары удуртукчу кадрларның харыысалгазын, инициативазын бедидеринге, чогаадыкчы эгелээшкиннерни деткииринге дээштиг салдарны чедирер.

А. МОНГУШ.
«Большевик» совхозта партком секретарының оралакчызы.

МОСКВА. ССРЭ-ниң УАЧД-зинде «Профессионал-техниктиг өөредилге» павильонунда аныяктарның уран сиилбилге болгаш техниктиг чогаадылгазының дугайын калбак-биле көргүзүп турар. Оларның бирээзинде техниканың дыка солун чаа чүүлдери — үлетпүр роботтары-биле чепсеглээн бүдүрүлге участогу, улуг эвес черлерге ажылдаар хензиг трактор, роботтар, машиналар хевирлери бар. Оларның-биле кожа — демирден, ыяштан, даштан сиилбип кылгылаан уран шеверлериниң чогаадылгалары турар. Бистиң чуртта аныяк ажылчыннарның профессионал белеткелиниң бедик деңнелин делгээн чүүлдер бадыткаан турар.

ЧУРУКТА: делгелгеге келгеннер үлетпүр роботтары-биле ажылдаар бүдүрүлге участогунуң хевирин көрүп турары. Ону Барнаул хоорайның № 1 профтехучилищезиниң сургуулдары чогаадып кылган.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникаzы.

Черниң кежиин четтирер дизе

БАРЫК ҮШ КАТАП НЕМЕЖИР

В. И. Ленин аттыг «Тыва дағ-дүгү» комбинаттың ногаа өстүрер теплицазында 1200 дөрбелчин метр шөлде огуречи өстүрүп эгелээн. Ам чылыг, чырык оранжерейлерның шил ээвиирлеринге чедир шөйген удазыннар дамчып бедип үнген огуречилер чечектелген. Баштайгы дүжүттү бо айның эгезинде ийи катап чыгаш, хоорайның ясли-садтарынче чорудкан. Согунаны ногаажылар февраль, март айларда хоорайның хөй-ниити чемненилгезинге берип четтиген.

Ынчаар, часкы үелерде теплицага ногаа өстүреринге мында үр чылдарда ажылдап келген ногаажы-бригадир Валентина Ворончихина, теплица ажылчыннары Чечекмаа Монгуш, Рита Сарыглар байлак арга-дуржулгалыглар. Олар амгы үеде ногаан өзүмнерни ажаап, суггарып, оларны химиктиг болгаш органиктиг чемишчидилгелер-биле чемишкидип, хоранаашкынны чорудуп турарлар.

Парниктерде рассада өстүрер ажыл база чайылыкан Чылдың-на бодунуң баазазында ногаа, картофель өстүрерин улуг ажык-орулгалыг адыр кылдыр сайзыралы берген «Барлык» совхоздан ажылда. Районнуң өске-даа ажыл-агыйларынга теплица муң-муң дес капуста рассадаларын өстүрүп берип турар. Эрткен чылын совхозтарның ногаа шөлдеринге болгаш боттарының участогунга тарып олуртуру-биле барлыкчылар 337 муң дес капуста рассадазын өстүргеннер.

Ак-Довурак хоорайның район төвү Кызыл-Мажалык суурга болгаш даг-дүгү арыглаар фабриканың цехтер дежурнаарын, ол ышкаш районнуң албан организациялары, бүдүрүлге черлериниң девискээрлерин чаагайжыдарынга теплицаның ажылчыннарының өстүрген чечектер рассадалары улуг рольду ойнап турар.

— Хоорай, суурлар чаагайжыдылгазынга эрткен чылын 127 муң ажык дес янзы-бүрү чечектерниң рассадазын тарып өстүрген бис. Бо чыл Совет Тываның 40 чыл оюн байырлаар чылывыс болгай. Ынчангаш бистиң бо чылын тарып өстүрген чечектеривис рассадалары хоорай, суурлар ээдимчүлдарының чаагайлыгын улам каас-шиник кылдыр өзүп октябрь айга чедир олмайн чечектелзин дээш, муң-муң дес чечектер рассадазын өстүрүп бээр бис — деп, Валентина Ивановна Ворончихина чугаалап турар.

— [illegible] — хүннерде ногаа шөлүнде часкы тарылгага белеткелдер чорup турар. Үш гектар шөлде өдекти төп, минералдыг чемишчидилгелерни чашкан. Ногаалар үрезинин четчир.

Дузалал ажыл-агыйының чылын «Барлык» совхоз, эрткен чылын «Шекпээр» совхоз шөл берген.

Бир эвес комбинаттың дузалал ажыл-агыйы боттарынга быжыглап берген шөлдүг болза, баш удур органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерниң төп, ынаар чурттуң Аъш-чем программазын шиитпирлээринге төлептиг үлүг-хуувусту киирер дээш ажылдап турар бис. Эрткен чылын хоорайның хөй-ниити чемненилге черлеринге, район эмнелгезинге, ясли-садтарга, столоваяларга, аъш-чем садыгларынга 11,9 тонна огуречи, 35,4 тонна капустаны, 1500 кг ногаан согунаны, 92 тонна картофельди дужааган бис. Бо бүгүнү колдуунда-ла 35 кижи составтыг ногаажыларның күжү-биле чазын тарып, чайын ажаап, күске чедир дүжүдүн чыып, сайгарып турар бис — деп, комбинаттың дузалал ажыл-агыйының директору Эдуард Иванович Жуковский чугаалады.

Дузалал ажыл-агыйының техника-биле чепсеглелгени багай эвес. Оларда «МТЗ-80» маркалыг үш, Т-150 деп ийи, «Т-16» маркалыг бир тракторну болгаш ГАЗ-53 автомашинаны быжыглаан. Бо [illegible] мурнунда салдынган сорулгалар улуг. [illegible] бо чылын 100 тонна картофельди, 35 тонна капустаны, 12,5 тонна огуречини тарып өстүрерлер. Ынчалза-даа ында хүн бүрү сагыш човаар чедер-четпес чүүлдер ам-даа хөй.

— Бисти ногаа үрезиннери, полиэтилен плёнкалар, артык кезектер-биле чогум [illegible]. Чурттуң «[illegible]» чери [illegible] ажыл-агый министерствозунче чая каар, а ук министерство «силер биске хамаарышпас силер» дээш, тоомчага албайн турар. Дорту-биле чугаалаарга, кымга-даа хамаарышпайн турарывыс биске дыка хараадаңчыг — деп, дузалал ажыл-агый чериниң директору чугаалады.— Амгы үеге чедир биске картофель тарыыр шөлдү доктаамал быжыглап бербээн. Бир-ийи суггарылга каналын чорудуп, бедик дүжүт өстүрүп алырынга таарымчалыг байдалды тургузуп алыр ийик бис. Бо чүүлдү айтырыгны районнуң агроүлетпүр каттыжышкынының удуртукчулары дарый шиитпирлеп бээри күзенчиг.

Бо чылын 3600 дөрбелчин метр шөлдүг теплицаның ийиги ээлчээн ажыглалга киирер ужурлуг. Ону шилдээринге четчир шил бар-даа болза, комбинаттың тевилел конструкция салбыры смета документациязын мыңчага чедир бербээнинден ажыл амдызында чорбайн турар. Теплицаның ийиги ээлчээ ажыглалга кире бээрге, ногаа өстүрери барык үш катап көвүдээр.

Ш. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: теплицаның ногаажылары (солагай талада) Чечекмаа Монгуш, Валентина Ворончихина, Маргарита Сарыглар.

Авторнуң фотозу.

Бүдүрүлге — садыг — херeглекчи

ХАРЫЛЗААНЫ БЫЖЫГЛААР БИС

Херeглекчилерниң негелделеринге дүүштүр эки шынарлыг, хөй барааны бүдүрери — чүгула сорулгаларның бирээзи. Амгы үеде садып алыкчыны чүгле чүнү садып алыры дүвүретпейн турар. Ону бараанның шынары сонуургадыр. Продукцияның шынарын экижидер айтырыгже Кызылдың мебель фабриказы эвээш эвес кичээнгейни угландырып турар. Сөөлгү чылдарда янзы-бүрү хевирниң бижиг, ажылдаарынга эптиг бажың херекселдерин бүдүрүп турар апарган.

Бүдүрүлгеде неделяның үш дугаар хүн бүрүзүнде шынар хүнүн эрттирип турары чайгыдаан. Шынар башкарылгазының комплекстиг системазын ажыглалга киирери көрдүнген. Амдызында ажылчын бөлүктү тургускан болгаш ол шынар айтырыын хайгааралга алган. Оон түңнелинде үреп кылыышкынын, мурнуку чылдарга бодаарга, кызырылган. 4 айларның дургузунда 228 муң рубльдиң мебель кылыглары бүдүрдүнген. Хана шкафтарын, ооргаларын ийи хаарыктыг столдарын чон кончуг херeглеп турар. Үстүнде бараанпарны бүдүрерин ам-даа көвүдедирин планнап турар бис. Бүдүрүп турар продукцияның технологтуг карталарын чаартып тургускан.

Чурттакчы чонуң негелде херeглелин өөренип көргеш фабрика коллективи продукцияның ассортиментизин чаарткан. Бо чылын көрүнчүк быжыглаажы, тумбочка, телефон болгаш чечек салыр ханага азар кылыглар, бижирек столдар дээш оон-даа өске хевирниң продукциязын бүдүрүп эгелээр бис. Бо чүүлдерниң хөй кезиин артынчы материалдардан кылыр. Оон түңнелинде [illegible] материалдарны камнап алдынар [illegible]. Хөй кезиинде хиртчидикти чадгүрү өрттедип турары четпес. Моон соңгаар оон уругларга ойнаарактар кылыры көрдүнген.

Мебель бүдүреринин ниити хемчээли көвүдээн-даа болза, садыгларже үндүрери эрткен чылдың деңнелинде артпышаан. Бо чорук шынарның кудулааны херeкилеп турар. Садыг организацияларын чүгле сан эвес, шынар база сонуургадып турар болгай. Ынчангаш оларның чагыг-сүмезинге даянып ажылдаары чүгула деп көрүп турар бис. Шүгүмчүлелдиг саналдарны өөренип көрүп, четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерни ажылдап кылып турар бис. Шынар хүннерин [illegible] эрттирип, бо ажылче өртумак [illegible] кадрларын, улуг контролерларын киирештирерин чедип алыр сорулга салдынган.

Продукцияның шынарын экижидери социалистиг чылдаалгаларда айыткан. Продукцияның ассортиментизин чаартпааны болгаш брак кылганы дээш чүгле бригаданың база түс-түс ажылчыннарның шанал акшазын кызывайн, инженер-техниктиг ажылдакчыларга хемчегни онааш турар. Шынарны техниктиг контроль килдизиниң ажылдакчылары үргүлчүлүг контролюнга алган. Чарыы [illegible] тура. Оларның санал-оналын база өөренип көрүп турар бис.

Материалдар-биле хандырылгада четпестер бар. Шил [illegible]. Ыяштыг материалдары болгаш өске-даа материалдар-биле хандырылгазы курахандырылга деңдески эвес чорудуп турар. Чамдыкта чедир бербес, чамдыкта хемчээлинден хөйнү бээр [illegible] берип тур. Көрдүнген хемчээлинден улуг болганындан фабрика [illegible] кевип ап турар. Борта артык чарыгдалдар үнер. Продукцияның бертүнеп өртнер болгаш бүрүлээнинден нарежага [illegible] турар бис. Шил кертичүү чок шкафтарны [illegible] лаборатория [illegible]. Оон [illegible] бажың херекселдери анаа турар.

Продукцияның шынары чер-эттиң [illegible] хамаарылгалыг. Каап турар дээштиг материалдарны [illegible] бар чок болуп турар. Оон [illegible] чер чок болганындан база үрелип [illegible]. Дааштыг чыткан материалдар [illegible]. Бо чылын тускай складты тудар бис.

Бүдүрүлге күчүлерин долу ажыглаваныннан, оон-биле чергелештир бар станоктарның эле дериглериниң чорудуну чугула деп көрүп турар бис. Бистинде чамдык дериг-херекселдер эргижирээн, хол-биле кылыр ажылдар ам-даа хөй. Цехтер ниити [illegible] ажылчыннарының ажылдап турар байдалы ам-даа экижидилгени негеп турар. Чоокку үеде бөдерек херекселдер кылыр цехти ажыглалга киирер.

Бүдүрген продукцияны шыгжаар склад улуг эвес. Садыг организациялары ынай-бээр дажып турда, тааржывкан үрелиишкиннерни айтып турары чок. Шкафтарны ийи-ийилеп [illegible], быжыглаар. Мону эки кылыр арга бисте чок. Садыглар продукцияны борта-ла боттары хүлээп ап турар болза улам эки. Черле ындыг харылзаа быжыг болуру күзенчиг.

Үлетпүр продукциязының аттестациязын чорудары дээрге-ле, оон шынарын экижидериниң чаа хевири болур. Мебель фабриказынга бо чылын чамдык белеткел ажылдары эгелээр. Чонуң херeглел бараанпарын эки шынарлыг бүдүрер дизе, коллектив моон-даа шынар [illegible] ажылдаар. Үениң негелдезиниң, чонуң херeглелиниң [illegible] кады бистиң харылзаавыс өөр ужурлуг.

А. ЧИЧИКИН.
Кызылдың мебель фабриказының директору.

ФАБРИКАГА ШЫНАР ХҮНҮ

Хоорайның үлетпүр бүдүрүлгелеринге шынар хүнүн эрттирип турар. Оон кол сорулгазы — ажылда четпестерни тодарадып, ону чайладырының хемчеглерин ап чорудары. Ону бо удаада Кызылдың мебель фабриказынга организастаан. Орта стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле курхайгаарал лабораториязының, курсадыг инспекциязының, садыг организацияларының, эртем-техниктиг ниитилелдиң төлээлекчилери болгаш профэвлчөвүлелдиң ажылдакчылары киришкен. Олар продукцияның шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында чугаалажып сүмелешкен.

Мебель фабриказының продукциязы Кызылдың үлетпүр бараанпар садыының, республиканың херeглекчилер ниитилелиниң, районнар аразының хөлүшкен садыының шугуму-биле сайгартынар. Бо үш садыг организациялары херeглекчилерниң санал-оналын өөренип көрүп турар. Садып алыкчы кижиге кандыг бараан херек дээрзин олар эки билиирээр. Садыг ажылдакчылары херeглекчи-биле бүдүрүлгени харылзаштырып турар. Бүдүрүлге биле садыг харылзаазы, бо ийиниң ажылының шынары негелде-херeглелинге дүүжүп турары — [illegible].

Кызылдың фабриказынга бүдүргени шкафтарны алыр дыр деп, садыгжылар демдеглеп турар. Хана шкафтарын лак-биле чаап кааны бүлүргей, дески эвес, артының талазын дозулаваан болур. Көрүнчүктери тургусканы дески эвес, үндүрүк-киирик. Бо четпестерни эдерин херeглекчилер дилеп турар.

Хана шкафтарын дораан алдыртынар, ынчалза-даа садып алыкчыларның санал турары-биле, оон кезектери чаңгыс аай, дөмейлешпес эвес, ону таарыштыр чок болуп турар. Чуга фанер карт-биле кылып кааны эки шынарлыг. А саазын-биле хырбалап кааны адырлып-даа калыр. Садып алыкчылар ийи-үш ай четпейн чыдала, оозу-моозу ындыг-дыр деп, бүдүрүлгеге эвес, бирле дугаарында садыгга кээп хомудалын илередир. Мону бодап көөрге, садып алыкчыларның херeглелин, арга-сүмезин бүдүрүлге садыг дамчыштыр эки билип алыр аргалыг.

Чамдык садып алыкчылар үш аңгыктыг хеп шкавын улуг деп санап турар. Мебель фабриказы ынчангаш хана шкавынга улай ийи аңгыктыг платье шкавын кылырын шиитпирлээн. Диван [illegible] бичежек кылдыр кылырын херeглекчилер сүмелеп турар. Ном шкафтарын, а-ыр саба шкафтарын [illegible] чок бөдүүн [illegible].

ХЕРЕГЛЕЛИ УЛУГ

[illegible]

АЖЫЛДЫ ЭКИ ОРГАНИЗАСТААРЫНДА

[illegible]

[illegible] база күштелдидери негеттинип турар. Чижээ, белен продукцияны ынай-бээр сөөртүп, мебельди шарып быжыглаарын, чүдүрер, дүжүрер ажылдарны таарыштыр тургузарын чедип албас болза, үзүнтелиишкиннер-даа, үрелиишкиннер-даа турун келир. Машина манаар, чүдүрүкчүлер чок болуп турар таварылгалар бар.

Ырак районнарже бараан чедирериниң эки организастаары чугула. Бо ажылдарны бодамчалыг тургуспааның уржуундан, үлетпүр бараанпарының садыы-даа, херeглекчилер ниитилели-даа продукция-биле хандырылганың деңдески эвезин шүгүмчүлеп турарлар. Бир хевирниң бараанпарын бирде көвүдедир, өскезин барып-барып эвээш санныг кылдыр эккеп турар. Оон түңнелинде садып алыкчы ийи-үш удаа кээп, бараан садып алырда, үезин чидирип, үр манап турар. Бараан сайгарылгазынга бо чорук база салдарлыг.

Мебель фабриказының бүдүрген продукциязының 60 хуузу бирги кварталда сайгартынган. Чамдыктарын бракталп алы эде кылган. Бо четпестер техниктиг контроль килдизиниң, фабрикада лаборатория ажылдакчыларының ажылдың сагылга-чурумун контрольдавайн, чер-эттиң шынарын хынавайн турарын [illegible] болуп турар. Килдистиң ажылын чогуур деңнелинге чедир көдүрер болза, эде кылыышкыннардан чагыгдал үнмес турган ийик.

Шынарны экижидеринге өртумак звено кадрларының киржилгези кудү. Ылаңгыя чыып эптээр цехтиң мастери ажылды багай удуртуп турганын демдеглээр апаар. Мастер ажылчыннарга четпес [illegible] организастап шыдавайн турары четпес. Мында быжыглаар ажылдарны нааыр чок болурун [illegible] чогумчалыг. Хөй [illegible] ийи кыпп кырынга [illegible] салбайн, [illegible] инспекциязының ажылдакчылары санап турар.

Бүдүрүлге ажылдарының саалдага чок, эки шынарлыг кылыр дизе, кадрларның харыысалгазын бедидери негеттинип турар. Фабрикада ийи [illegible] ажылдаар аңгы чок. Чамдык [illegible] бедик [illegible] чедип шыдавайн турар. Чүгле күш-ажылдың организастаарын экижидип турар ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидиг болур. Бүдүрүлге техниктиг өөредилгени организастаарын фабриканың ажылын контрольдап турар организациялар сүмелеп турар. Ол ышкаш хол-биле кылыр ажылдарны чиигедириниң аргалары бар. Борта чогаадыкчы болгаш эгелекчи чорук рольду ойнаар.

Чаа техника манап олурбайн, иштики курлавырларны дилээри чүгула. Четпестерниң чамдык чылдагааны ажылды чедир организаставанында дээрн чугаалаштывыс. Борта бригадирлерниң, цех начальниктериниң, [illegible] киржилгезин күштелдирерин фабриканың администрациязы чедип албайн турар.

Чоннуң херeглел бараанпарын эки шынарлыг бүдүрер дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга мебель фабриказы идепкейлиг киржирин хүлээнген. Чүгле бирги эвес, дээди категорияның продукциязын көвүдедирин чедип алыры күзенчиг. Чүге дизе бажың херекселдерин ийи-үш чылда эвес, үр чылда эдилээр болгай. Эттиң чүгле эдилчизи эки бооодан аңгыда, оон даштыкы хевири чараштыр каастаттынган, садып алыкчыларның эстетиктиг негелделеринге дүүштүр турар болза [illegible].

А. ХОВАЛЫГ.

БҮРҮЗҮН АЖЫГЛААР НОГААЛАРНЫ ӨСТҮРЕРИ

Бүрүзүн ажыглаар үнүштерден салат, шпинат, үкроп чемге эки-ле хөй-биле ажыглаттынып турар. Ол культуралар витаминнер-биле, минералдыг дустар-биле байлак. Олар өзүүчел болгаш соокка шыдамык. Салаттың чаш өзүмнери 4, а укроптуң болгаш шпинаттың өзүмнери 6 градус чедир соокта-даа өзер. Оларның соокка ындыг-шыдамыы оларны эрте чазын-на олурткаш, дүжүдүн эрте алырынга таарымчалыг. Ынчангаш олар өске ногаалардан эртежик витаминнерни бере бээрлер.

Салат каротиннер, кальций дустары, демир болгаш янзы-бүрү витаминнер-биле байлак. Салат — хоолулуг, чаагай амданныг үнүш.

Бүрүзүн ажыглаар ногаалар тарыырынга аңгылаттынган черге эки борбаандылап каан суперфосфатты бир дөрбелчин метрге-ле 15—20 грамм хемчээлдиг кылдыр, а хлорлуг калийни дөрбелчин метрге-ле 15 грамм хемчээлдиг кылдыр төгер. Ылаңгыя азоттуг чемишчидилгелерни төгери чогумчалыг.

Салатты өске культуралар-биле аралаштыр олуртур: ону тараанының соонда, ол шөлге орай тарыыр үнүштерни тарыыр. Бүрүзүн ажыглаар салатты аразы 8—10 см, а борбак салаттарның аразы 20—25 см хос кылдыр, кайызының-даа үрезинин 1,5—2 см хандыр кожалаштыр олуртур. Салаттың өзеринге агаарның температуразы 15—20 градустан бедик эвес болуру таарымчалыг, а температура 20 градустан ажа бээр болза, бүрүлүг салаттың сывы, бүрүзү кадып эгелээр.

Салат — чырыкка ынак үнүш. Чырык чедишпесте бүрүзүн ажыглаар салаттың бүрүлери чиңгелээш, сывы хөлүп эрттир узай бээр, борбакталып быжар сорт эки борбакталбайн баар. Ону өйүнде кылдыр суггарар [illegible]. Эмин эрттир суггарар болза, үнүш ирий бээр. Хүн дүрту узай бээрге (14—16 шак) салат чечектелип [illegible], а хүн дүрту [illegible] (10—12 шак) ол чечектелбес, ынчангаш салатты эрте чазын азы чайның [illegible] чартыында олуртканы дээре. Ону марганецтиг болгаш борлуг чемишчидилгелер-биле чемишчидерге улам [illegible] болур.

Салаттың эң-не нептерээн сорту болур «Московский парниковый» дүжүдү 25—30 хонук болгаш ажаап алыр, а борбакталып быжар салаттың «Май» деп сорту [illegible] өзүп быжар хуусаазы 40—45, «Беттнер» деп сортуң — 60 хонук.

Укропта Р, А, В, С, РР витаминнер болгаш калий дустары, кальций, демир бар болганы-биле үнелиг. Ону тараанының соонда ирикдини 2—3 см кылын кылдыр хөрзүнге немей төгер. Укроптуң үрезинин тарыыр мурнунда 3—4 хонук иштинде хүнгүң-не суун солуп турган шыгыдар. Ол чорук тарып каан үрезинниң иштинче сут кирерин шаптыктаар эфирлиг үстерни үрезинден аңгылаарынга ажыктыг. Шыгытпаан үрезинни тарып каарга, ол чүгле 14—18 хонук болгаш [illegible] эгелээр. Укроптуң [illegible] таарымчалыг температура [illegible] 16—18 градустан ашпас болур. [illegible] 8—10 [illegible] 20—30 [illegible].

Шпинат [illegible].

[illegible] хөй. Шпинаттың бүрүлеринде калийниң хөй бооп турары кижиниң организминге сугнуң деңзигүүрүн таарыштыр башкарарынга ажыктыг, чүректиң болгаш бүгректерниң ажылын экижидер. Шпинаттың бистиң республиканың байдалынга онза үнелиг ында йодтуң (100 грамм шпинатта 0,5 грамм йод бар) хөй болуп турарында. Шпинатты чечектелбээнде, чемге ажыглаар. Оон үрезиннерин тарыыр мурнунда ийи хонук иштинде сугга шыгыдар. [illegible] 5—10 [illegible] 15—20 см [illegible] «[illegible]», «[illegible]» [illegible].

С. ТИМОШКОВ.
республиканың кодээ ажыл-агыйның химижидериниң тевилел-шинчилел станциязында агрохимик.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 116 (12506) | 1984 чылдың май 19, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга улуг ажыл-агыйлыг хөгжүлдерни болгаш делегей байдалы-биле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып көрген.

Политбюро бо чылдың дүжүдүн ажаап алырының үезинде Россия Федерациязынга, Украинага болгаш Казахстанга кодээ ажыл-агый продукциязын автомобиль-биле сөөртүрүн хандырар талазы-биле немелде хемчеглерни тодараткан. Бүгү-ле бар транспортту чогуур негелде ёзугаар техниктиг байдалга туругар, дүжүт сөөртүлгезинге оон чоп ажыглаарын чедип алыр дээш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тодаргай ажылдарны организастаарын, кодээ ажыл-агый чүъктерин сөөртүп турар кижилер дугайында, оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга болгаш эки дыштанырынга эргежок чугула чүүлдерни тургузарының дугайында доктаамал сагыш салырын республикаларның болгаш чер-черниң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарынга дааскан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң даалганы ёзугаар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Кавказтың арт кырының демир-оруун кылыр талазы-биле ажылдап кылганы даалганы чүүлдүг дея көрген, ону тудары пассажирлер болгаш чүък сөөртүлгелерин дыка шапкыннадар. Закавказьениң Совет республикаларының бүдүрүкчү күштерин моон соңгаар улам хөгжүдер арганы бээр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял-биле эштер К. У. Черненконуң болгаш Б. Н. Пономаревтуң ужуражылгазының түңнелдерин чүүлдүг деп көрген. Ол ужуражылганың үезинде СЭКП-ниң болгаш Португалияның Компартиязының амгы үениң эң чугула айтырыгларының талазы-биле үзел-бодалдарының чаңгыс аайы база катап бадыткаттынган. Португал коммунистерниң кызымаккай демисели-биле СЭКП-ниң чайгылыш чок эп-сеткил каттыштырылгазы илереттинген.

ТК-ның Политбюрозу Совет удуртукчуларының Испанияның хааны I Хуан Карлос-биле чугаалажыышкыннарының түңнелдерин чугаалажып көрген. Испан күрүнениң баштыңының Совет Эвилелинге [illegible] тайбынның, чавырлыышкыннаң болгаш улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырының эргежыктарынга дүүштүр ийи чурттуң аразынга бот-боттарын эки билчиринге болгаш харылзааларны улам калбартырынга идиглиг болурун демдеглээн.

Преторияның [illegible] ыргакчыларының үүлгедиишкиннерин АКШ-тың амгы администрациязының деткиишкининиң түңнелинде Африканың мурнуу чүгүнде тургустунган байдалды хуралга чугаалажып көрген. Совет Эвилели Анголаның, Мозамбиктиң болгаш фронт чоогунуң өске-даа күрүнелериниң, а ол ышкаш Африканың мурнуу чүгүн колониализмден болгаш расизмден хостаары дээш демисежип турарларының талазында быжыы-биле турбушааны онзалап айыткан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга иштики болгаш даштыкы политиканың өске-даа чамдык айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алган.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

УЧКУДУК (Навои область). Район төвү Учкудукта ажыглалда кирген ретрансляция станциязы өңнүг көргүзер теледамчыдылгаларны хүлээп алырын хандырган. Оон аппаратуразы космос спутниктери-биле харылзаалыг ажылдап турар. Кызылкумда туттунган хөй-хөй, суурларның ажыл-ишчилери төп болгаш республика телевидениезиниң программаларын ам өңнүг көрүп болур.

КОСТРОМА. Костроманың аян-чоруктар болгаш экскурсияларның область бюрозунуң ажылдакчылары Мурманскиден келген туристерниң тускай поездизин хлеб-дус-биле уткааннар. Волгада шаандагы хоорайның чуурумалдыг болгаш хаяларлыг борбак арынга туристерни эккелген. Турисчи поездилер доктаар стационарлыг комплекс ында ажыглалда кирген. Дыштанырынга таарымчалыг бүгү-ле чүүлдер бар.

ЛЕНИНГРАД. Ленинград областың совхозтарында часкы хову ажылдары массалыы-биле изиг тулук чорып турар амгы үеде түс черниң культура-чырыдылгазының ажылдакчылары көжүп чоруур ийи чүс ажыг клуб тургузуп дерээн. Бот-тывынгыр уран чүүл киришкичилери болгаш оларның шефтери — профессионал артистер «Билиг» ниитилелиниң область салбырының активчилери-биле кады ыраккы суурларны, ажыл-агыйларның хову турлагларын кезип чорупканнар. Олар ажыл-ишчилерге лекция, беседалар номчуур. Дуюнтеки чаңгар үезинде болгаш кежээлерде агитбригадалар концерттерни көргүзерлер.

ЧИМКЕНТ. Казахстанның ногаа плантацияларынга ажаалда ажылдарын Чимкент областың чер ажылдыглары бир дугаарында эгелээн. Витаминниг продукцияның баштайгы чылдазын республиканың мурнуу талазында үлетпүр төптеринче чорудкан. Кур черниң тараажыларынга сөөртүп чедирери-биле эрте быжар капустаны вагонмарда чүдүрүп эгелээн. Огородтар шөлүн калбартып, ногааларның дүжүдүн бедидип турган, тускайжыттынган ажыл-агыйлар коллективтери бо чылын хоорайлар чурттакчыларын эрте быжар 20 муң тонна ногаа-биле хандырар деп сорулгалыг ажылдап турар, ол болза эрткен чылдагызындан алды муң тонна [illegible].

ГРОЗНЫЙ. Грозный хоорайда чаа библиотека баштайгы номчукчуларны хүлээп ап эгелээн. Маяковский аттыг хоорайжыгаштың тургузукчуларын болгаш нефтичилерни ном-биле ол чооккулаштырар. Культураның чаа ордааның фондузунда чээрби муң экземпляр номнар болгаш лизы-бүрү 200 аттыг солун, сеткүүлдер бар. Номга ынактарның негелдезин ол хандырып шыдаар. Сес миллион ажыг ном фондулуг 500 хире библиотека автономнуг республикада ажылдап турар.

(СЭТА).

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

Тываның коммунистери болгаш бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында көрдүнген чүүлдерни болгаш түңнелдерни болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын бүрүнү-биле чүүлдүгзүнүп, деткип турар. Ол чугула партийжи документилерни кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлаары-биле республиканың партия организациялары политмассалыг ажылды калбартып чорупкан.

КАА-ХЕМ СУУР. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, орта СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарны болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга таныштырып, тайылбырлаары-биле политхүннү районга эрттирген.

Район төвүнден пропагандисчи бөлүктерни бүдүрүлгелерже, совхозтарже чорутткан. Оларның составынга партия райкомунуң, райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, лекторлар, пропагандистер кирген. Анаа ниитизи-биле 22 партия, совет ажылдакчызы, 16 ажыл-агый удуртукчузу, 28 специалист киришкен. Олар 40 лекцияны номчаан, 16 беседаны кылган болгаш өске-даа хемчеглерни эрттирген. Орта ниитизи-биле чеди муң ажыг кижи олуруушкан. Райкүүскомунуң даргазы М. П. Бессмертных «Тиилелге» совхозка, СЭКП [illegible] секретары Ю. А. [illegible] Захаринский «[illegible]» совхозка, райкүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы А. И. Семенов «Кара-Хаак» совхозка политхүн эрттиреринге киришкен.

[illegible] райкомунуң кежигүннери баштаан бөлүктерни чорутткан. Олар совхозтар төвүнге, хойжу бригадаларга, хову турлагларынга лекцияларны номчаан, клеткелдерни кылган, ужуражылгаларны эрттирген.

«Чаа орук», «Нарын» совхозтарда, райпода, № 5 мехколоннада партия организациялары бо чугула ажылды эки чорудуп турар.

ТЭЭЛИ. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, анаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлап таныштырар ажылды СЭКП Бай-Тайга райкому болгаш партия организациялары органыжыг чорудуп турар.

Бо чугула партийжи документилерни пропагандалаарынга [illegible] политхүннү районга эрттирген. Орта СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң харыысалгалыг ажылдакчылары, бүдүрүлгелерниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистер киришкен. Ол хүн эрткен лекция, беседаларга, ужуражылгаларга үш муң ажыг кижи киришкен. Анаа 114 кижи чүве чугаалааш, ажыктыг саналдарын берген, ажылда чамдык четпестерни эдер талазы-биле сүмелерин киирген болгаш амыдырал хандырылгага хамаарышкан негелделерни кылганнар.

Политхүннү эрттиреринге СЭКП райкомунуң бирги секретары А. С. Дембирел, райкүүском даргазы В. Х. Сүге-Маадыр болгаш өскелер-даа киришкен.

Пленумнуң болгаш сессияның материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлаар ажылды партия организациялары уламчылап, ону районнуң мурнунда салган сорулгалар-биле холбап турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга тайылбырлаар ажылды партия организациялары уламчылап турар.

ЭРЗИН. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң анаа чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын ажылчы чоннарга калбаа-биле тайылбырлаар ажылды районда бо хүннерде чорудуп турар.

Район төвүнден совхозтарже партия райкомунуң бюро...

МИНСК. Күрүнениң № 11 подшипник заводу бодунуң продукциязын даштыкы 32 чуртче экспорттап турар. Бо бүдүрүлгениң кылыглаларының эң хөй алыкчылары — Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери чурттар. Бо чылын Польшаже, Венгрияже, Болгарияже, Герман Демократтыг Республикаже каш даа миллион подшипниктерни чорудар.

ЧУРУКТА: подшипниктер хааржактакчыларының бригадири В. Д. Нестерович болгаш экспорт талазы-биле сайгарылга киирдизиниң начальнигиниң оралакчызы М. И. Сидоров ГДР-же чорударын-биле савалап хааржактаан подшипниктерни хынап турлар.

Г. СЕМЕНОВТУҢ фотозу, СЭТА-ның фотохрониказы.

НАРЯД ЧОК ЗВЕНОЛАР

МИАССКОЕ. (Челябинск область). (СЭТА). «Вперёд» совхозтуң картофельчилери механизаторларның эвээш составы-биле ажылдап-даа, ону олуртурунуң бедик темпизин чедип алган. Областа эң-не хөй дээн 1200 гектар шөлдү ында чугле наряд чок ажылдаар звенолар харылап турар. Олар уламдыгыышкынныг час болган-даа болза, боттарынга бедик нормаларны алгаш, ажылдың хемчээлин улгаттырар арганы бээр эртемденнерниң сүмелерин калбаа-биле ажыглап турар. Ол бүгүнүң түңнелинде ук ажыл-агый мурнакчыларның одуруунда кирген.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур

ХАРЫЛЗААЧЫЛАР ЧАРЫШТА

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур харылзаа бүдүрүлгелериниң болгаш районнарның харылзаа белдирлериниң аразында социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле телеграф-телефон станциязы тиилекчи болуп, Харылзаа-ның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң шилчиир Кызыл тугун алган.

Бирги кварталда эки темпини станцияның коллективи чидирбейн турар. Апрельдиң планныг онаалдалары, социалистиг хүлээлгелери боттанган. Тарифтиг орулга план ёзугаар 182 муң рубль турда, ону 190, 12 муң рубльге киирип алган. Станцияның телефон харылзаазының цеги ай планын 101,1 хуу, телеграф цеги 118 хуу күүсеткен.

Цехтерде, бригадаларда ажылдап турар кижилер социалистиг чарышта хаара туттунган. Бригадалар аразында чарыштың негелделериниң күүселдезин хынап, түңнээрин чурумчуткан.

Ында Надежда Васильевна Шахтаринаның телеграфистер, Зейнаб Мануловна Очилованың телефонистер бригадалары чарыштың тиилекчилеринге санатканнар.

Ам мурнакчы бригадаларның социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүсеттинип турарын көрээлинер. Н. В. Шахтаринаның бригадазы эрткен 4 айларда чаңгыс-даа брак, хомудал чок ажылдаан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ортумаа-биле 111,3 хуу болган. Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээн, прогул кылган азы ажылдан оралдаан таварылга болбаан. Бригада кежигүннери доора холушкак мергежилдиг, ажылынга мурнакчы аргаларны (операцияны эвээш үеде кылыры) ажыглап турар. Олардан телеграфистер Л. П. Мотолова, Т. В. Ванокевич, Л. Г. Иванова, Г. А. Вавилова болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап турар.

З. М. Очилованың телефонистер бригадазы база доктаамал эки көргүзүглерни чедип ап турар. Бригаданың планы ай санында ортумаа-биле 102—104 хуудан, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 120—130 хуудан кудулавайн келген. Чагыкчыларның талазындан хомудалдар болбаан. Күш-ажылдың мурнакчы аргаларын ажыглап, дуржулга солчулгазын чорудуп турар. Бирги кварталда 1 өөреникчини бригада өөреткен. Бригада кежигүннери хөй-ниити ажылынга кирижип турар, кижи бүрүзү хөй-ниити даалгалыг.

Бригадир З. М. Очилова ажылынга кызымак, негелделиг, эки үлегер-чижекти көргүзүп турар. Телефонистер И. Г. Бутакова, М. М. Евишкина, Н. М. Елизарова олар бригаданың ажыл-херээнге төлептиг улуг-хуузун киирип турарлар.

Чарышка эки көргүзүглерни чедип ап турарларның аразында телеграф контролёру Е. А. Мацневская телеграфистер Т. И. Горбенко, В. Шойдан, Л. В. Сапегина болгаш оон-даа өскелер бар.

Харылзаачылар Совет Тываның юбилейлиг чылын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг [illegible] дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА (солагай таладан): контролёр Е. А. Мацневская биле телеграфист В. Шойдан, телеграфистер Г. Н. Горбенко, Л. В. Сапегина олар ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

МУРНАКЧЫЛАР — БЫЖЫКЧЫЛАР

«Туваобувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынының Кызыл хоорайда колпегиниң бригадалары, идикти септээр, даараар мастерлер, быжыкчылар «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» кыйгырыглыг күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг кирижип турар. Социалистиг чарыштың түңнелин неделя санында үндүрүп турар.

Күш-ажылчы ээлчегниң эрткен неделязында цехтиң быжыкчы-белеткекчилер бригадазы бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерлиг ажылдааш чарыштың тиилекчилери болганнар. Чаңгыс бо эвес, оон мурнунда чеди хонуктуң күш-ажылчы ээлчээнде база мурнакчызы бүдүрүүн олар баштап келгеннер.

Кызыл хоорай Совединиң депутады З. Я. Белокрылова удурткан быжыкчылар апрельдиң бүдүрүлге планын 135,4 хуу күүсеткен.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглап, ажыл шагын шын ажыглап турган, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээн хүлээлгезин бригаданың быжыкчылары херек кырында боттандырып турар. Чиг-эттиң хумагалыг чарыгдаарын бригада чедип алган. Шенелде кылып чорудар цехтиң модельериниң ажылдап кылганы чаа модельдерин бригада чедиишкинниг шиңгээдип ап турар.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан күш-ажылчы ээлчегниң шалыпчы 20-ги неделязында олар база бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Бистиң корр.

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИЛГЕ

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг күш-ажылчы ээлчегге Улуг-Хем районнуң кооператорлары идепкейлиг кирижип турар.

Кооператорлар аразында күш-ажылчы маргылдааны чеди хонуктап түңнеп, мурнакчыларны адап турар. Күш-ажылчы ээлчегниң шалыпчы 20-ги неделязынче кирер бетинде, оон мурнунда чеди хонуктуң түңнелин үндүрген. Чаа Шагаан-Арыг хоорайда аъш-чем магазининиң комсомолчу-аныяктар бригадазы [illegible] мурнаан. [illegible] магазинниң садыгжылары [illegible].

Бистиң корр.

МАКТАЛДЫГ

[illegible] Т. А. Себелькина [illegible] 101,3 хуу күүсеткен. Т. А. Себелькина бо [illegible].

М. ТОПУЛ.

Каа-Хем район.

ЧЕДИ ХОНУКТА

Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхоз чер ажылының зона системазын шиңгээдип ап часкы тарылганы агротехниканың бүгү негелделерин ёзугаар чорудуп турган, чыл санында тараа, сиген культураларындан бедик дүжүттү өстүрүп ап турар.

Ажыл-агый 1984 чылдың часкы хову ажылдарын районда бир дугаарында эгелээш, ону бедик агротехниктиг деңнелде чорудуп, чаа-чаа дешшилгелиг аргаларны ажыглап турар. Совхозтуң хову бригадаларында бот-орулга-чарылгалыг бригада аргазы-биле ажылдаар үш улуг звенону тургускаш, бүгү-ле ажылдарны чаа негелделер, чардынган керээлер ёзугаар чорудуп турар.

Бедик дүжүттүң үндезини — тарылга шөлдеринге [illegible] чер андарылгазын кыска хуусаада эки шынарлыг чорудары болур. [illegible] гектар черниң шыгып [illegible] ажыл хүнүнде [illegible]. Анаа Александр Павлович Цыбинниң удурткан № 2 трактор-хову бригадазы шылгарап, шык [illegible] хөрзүн болбаазырадырын үш чартык ажыл хүнүнде агротехниктиг бедик деңнелге дооскан.

Совхозтуң механизаторлары эрте чажар тараа культураларының тарылгазын доозуп, 3900 гектарга кылыг-тасты чажып тараан. Ажыл-агыйның тараажылары бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден 13 центнер дүжүттү алыр дээн бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседир, сөглээн сөзүнге ээ болур дээш чарыштың тугун бедик тудуп турар.

Бригада керээзи-биле бир дугаар ажылдап турар Александр Цыбинниң бригадазы [illegible] ажылдап турар. Бригадада он үш [illegible] үш муң ийи [illegible] дөртен беш гектар тараа культураларын тараан.

[illegible] Бригадада [illegible] чажар [illegible]

[illegible] ...рыштың түңнелин бөп хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны илередип, тиилекчилерге күш-ажылчы Алдар тугун көдүрүп турар. Партия кежигүнүнге кандидат Сергей Геннадиевич Стремилов часкы хову ажылдары эгелээнден бээр мурнуу одуругга чоруп келген. Ол шык базырып турган үеде ийи ажыг норманы, а тараа чаштырылгазының хүннеринде нормазын 150—180 хуу күүседип турган.

Бо бригадада аныяк механизаторлар Борбай-оол Ойзак, Василий Самбуу, Константин Аранчын олар — [illegible] мурнакчыларының кезиинде.

Бригаданың поварлары Татьяна Севээновна Пидюрова биле комсомолчу Любовь Баян механизаторларга [illegible] шынарлыг чемнерни [illegible] белеткеп [illegible] трактористерниң [illegible] ажылдап турар [illegible].

Тараа чаштырылгазының [illegible] «К-701» [illegible] трактор [illegible] «Сельхозтехника»-ның талазындан тракторнуң артык кезектери-биле багай хандырып турарындан кайыдаа ажыл-агыйларның тракторларының анаа турар чоруктары ховар эвес.

Часкы тарылга эгелээри билек-ле бригадага улуг контрольдуң постузун тургускан. Оон кежигүннери Константин Соловьев, Сергей Кочкин, Константин Аранчын олар идепкейлиг ажылдап, чаштырылганың баштайгы хүннеринде чамдык трактор агрегаттары, тараа чаштырар машиналар тарааны чая кудуп турган чоруктарын илередип, ындыг чорукту кылган эштерни сагындырып, илерээн четпестерниң дугайында «Ынгырааш» [illegible] чогуур өйүнде [illegible].

Мурнакчы тракторист Борбай-оол Ойзак хүнде 16 гектар черге тараа чаштырар турган. 20—24 гектар [illegible].

«Кызыл тараачын» совхозтуң № 2 трактор-хову бригадазының [illegible] Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг [illegible] Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дойбаа Данзанович Даваа [illegible] 2134 гектар [illegible].

К. ХЕРТЕК.

БҮДҮН-ЧАРТЫК АЙ АРТКАНДА

Республиканың ажыл-ишчилери бо хүннерде «Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп кыйгырыгның адаа-биле социалистиг чарышты улам өөскүткен. Көдээниң ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының чартык чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир дээш туржуп турар. Майның он алдының медээзи-биле алырга, ук планнарның районнар аайы-биле күүселдези мындыг байдалдыг:

(хуу-биле)

Районнар	Эът	Сүт
Республика	59.3	67.3
Бай-Тайга	47,5	53,5
Мөңгүн-Тайга	—	—
Барыын-Хемчик	60	68.1
Өвүр	68.9	56.3
Сүт-Хөл	50.1	64
Чөөн-Хемчик	38.5	73
Улуг-Хем	54.9	67.4
Таңды	63.8	69.9
Бии-Хем	63.3	65.2
Тожу	99.7	58.6
Каа-Хем	61.8	72.6
Тес-Хем	62.2	54.9
Эрзин	24.8	43.1
Кызыл	77.9	69

Он бирги беш чылдың [illegible] тывында республика күрүнеге [illegible] садар турган, майның он алдыга чедир 4151 тоннаны саткан. Эрткен чылдың бо [illegible] 1190 [illegible] район [illegible] Ук район 920 тонна [illegible] 1121 тоннаны [illegible] 395 тоннаны дужаагаан. Ында план күүселдезиниң хожудап турары таблицадан илдең. Эң эвээш планныг (130 тонна) Тожу район 129 тоннаны дужаап, чартык чыл планын барыкла күүседип турар.

Бирги чартык чылда күрүнеге эът садар планнарын «Ак-Чыраа», «Май 1», «О. Шынаа» болгаш «Шамбалыг» совхозтар ажыр-ажыр күүсеткилеп алганнар. Куш фабриказы, «Шивилиг», «Кызыл тук» совхозтар планнарын күүседир чоокшулааш. А «Тээли» совхоз 118 тоннаны дужаар турган, дөңгүп-ле 10 тоннаны дужаан. [illegible] ажыл-агыйларның сөөлүнде чоруп турар: «Эдегей», «Кызыл-Тайга», «Искра», «Чаа орук», «Нарын», «Мөрең» болгаш Ленин аттыг совхозтар [illegible].

Республика чартык чылда күрүнеге 13500 тонна сүт садар планныг. Ында он алдыга чедир [illegible] тонна [illegible]. Бо көргүзүг эрткен [illegible] 1921 тоннаны дужаагаан, Район социалистиг чарыштың бешки черинде чоруп турар. Оон дараазында (2780 тонна) Таңды район 1941 тоннаны дужаагаш, үшкү черде келген. Оон дараазында Улуг-Хем район (1780 тонна) 1199 тоннаны дужаап, шөлүг чер албайн турар. Эң эвээш сүт дужаар планныг Өвүр — 120 тонна — 67 тоннаны дужаагаан. 140 тоннаны дужаар Тожу, 240 тоннаны дужаар Эрзин, 280-ни дужаар Бай-Тайга районнар чарыштың сөөлгү одуруунда чоруп турар.

Чылдың бирги чартынында күрүнеге сүт садар планнарын «Совет Тыва» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар ажыр күүсеткеннер. «Коммунизмниң херели», «Доң-Терезин», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтар база мурнуку одурууда чоруп турар. Ленин аттыг совхоз 54 тоннаның 17 тоннаазын, «Нарын» — 68 тоннаның 24-үн, «Тес-Хем» 100 тоннаның 37-зин дужаап, ук ажылга хоойлап турар.

Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларын садар талазы-биле чартык чыл планнарын күүселдезиниң [illegible] херек. [illegible] ажыл-агый организациялары [illegible] хөй-ниити организациялары планнарның [illegible] күүсеттинмес турарын чедип алыр ужурлуг.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.), апрель (1984 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринде совет аныяк салгалды кижизидериниң стратегтиг программазын ажылдап кылган. Ол программа совет кижи, өг-бүле бүрүзүнүң үндезин эрге-ажыктары-биле, чурттуң социал-экономиктиг болгаш угаан-бодал дептиилгезиниң негелделери-биле тодаргайлаттынып турар.

Партийжи ук негелделерге дүүштүр студент аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезиниң айтырыгларын улам күштелдирериниң дугайында тодаргай планны кургенин Кызылда башкы институдунуң ректорады, партбюро болгаш институттуң хөй-ниити организациялары ажылдап кылган. Ол планда СЭКП-ниң программазының эң чугула сорулгазын боттандырарынга бүгү талазы-биле сайзыраңгай кижиниң кижизидерин — оолдарны болгаш кыстарны эртемниг, марксистчи-ленинчи мировоззрениеге кижизидерин онзалап көрген.

Аныяк салгалдың коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле бүгү ажылды амыдыралдың бистиң мурнувуста тургузуп турар бедик негелделериниң деңнелинге чедир көдүрер болгаш өөредилге болгаш кижизидилгениң нарын айтырыгларын херек кырында шиитпирлеп турар коммунистиг тургузуушкунуң айтырыглары-биле холбаалыг болурун чедип алыр ужурлуг бис. Марксизм-ленинизм кафедразы бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга ниитилел эртемнериниң амыдырал-биле холбаалыын, ол эртемнерниң башкылаарының мурнакчы арга-методтарын кижизидериниң дугайында хемчегни ап турар. Бо өөредилге чылының бирги семестриниң түңнелинде ук эртемнерге экзаменнерни студентилерниң 64,4 хуузу чүгле дөрт болгаш бештерге дужааганнар. Марксистчи-ленинчи философияга, СЭКП төөгүзүнге болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннеринге бедик көргүзүглерни филология болгаш география факультеттериниң студентилери көргүскеннер.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезин күштелдирер дугайында айтырыгны партбюроның, ректоратының, партия организациязының, институт советиниң болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып келген. Бо айтырыг талазы-биле элээн ажылдар чорудунган болгаш, эвээш-биче-даа болза, чамдык дуржулга бисте бар апарган. Институт бодунуң туруп келген чылдарының дургузунда студентилер ортузунга политинформацияларны доктаадып каан хүннеринде эрттирип турары чаңчыл апарган. Партия, чазактың эң чугула шиитпирлеринге хамаарышкан айтырыгларны марксизм-ленинизм кафедразының башкылары политинформация хүннеринде студентилерге тайылбырлап берип турарлар.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң дугайында чугаалап тургаш, оларның ортузунга коммунистиг кижизидилгениң ажылдарын хүн бүрү боттандырып чорудуп турар институттуң хоочун башкылары Х. О. Ондар, С. С. Салчак, К. Б. Салчак, Л. П. Салчак, С. К. Чоксум, В. И. Данилейко, Е. Б. Салзынмаа, А. И. Бирюкова, М. М. Гаврилова, Д. Б. Баранова болгаш өскелерни-даа адавайн барып болбас.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезиниң бир хевири — аныяк лекторларның школазы. Ооң удуртукчузу — Л. С. Очур-оол. Институттуң үшкү курзунуң студентилери марксизм-ленинизм кафедразының болгаш өске-даа кафедраларының кол специалистериниң дөрт киржилгези-биле тускай лекцияларны дыңнааш, лекторлуг мергежилдиң баштайгы билиглерин алырлар. Дөрткү курска боттарының ажылдап кылган илеткелдери, лекциялары-биле чон ортузунга лекция пропагандазын чорудуп эгелээрлер. Эрткен чылын студентилер беш чүс ажыг лекцияларны номчаан.

Бо өөредилге чылындан эгелээш институтта интернационалчы клуб бодунуң ажылын эгелээн. Ол клубтуң кежигүннери филология болгаш физика-математика факультеттериниң студентилери ноябрьда Латин Американың чурттарының хосталга дээш туржуп турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизин, аңаа тураскааткан неделяны эрттирген. Физика-математика факультединиң үшкү курзунуң студентилериниң эгелекчи саналы ёзугаар Никарагуаның школачыларынга өөредилге херекселдери: кыдырааштарны, демир-үжүктерни, карандаштарны, уруглар номнарын саткаш, тускай белек кылдыр чорудкан. Институттуң студентилери бо чылын Тайбың фондузунче 400 рубльди шилчиткеннер. Делегейде тургустунуп келген дүшкүүрлүг байдалды студентилер дүвүрээзин-биле көрүп турар. Студентилер Барыын Германияның чазааның баштыңы федералдыг канцлер Гельмут Кольдуң адынга тайбың дугайында кыйгырыгны чорудкан. Ол кыйгырыгның адаанга 419 студент аттарын салган.

Студент аныяктарның идей-политиктиг кижизидилгезинге күш-ажылчы кижизидилге улуг рольду ойнап турар. Республиканың улус ажыл-агыйының кол тудугларынга студентилерниң тудугжу отрядтары сөөлгү каш чылдарның дургузунда үзүктел чок киржип, боттарының үлүг-хуузун киирип келгеннер. Совет Тываның бо юбилейлиг чылын төлептиг уткуур сорулга-биле ам институтта студент-тудугжу отрядтарның турулгалары доозулган. Бо чылын республиканың улус ажыл-агыйынга чеди отряд, бир отряд Волгоград областче барып ажылдаар. Студент тудугжу отрядтарга ажылдаары-биле 250 ажыг студент боттарының бижиктиришкиннерин киирген. Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарга болгаш Ак-Довуракка ажылдаар отрядтарның командирлери бо чайын кылыр ажылдарының керээлерин чарып алган. Апрель 21-де болуп эрткен Ленинчи коммунистиг субботник студент тудугжу отрядтарга шылгалда болган. Ол хүн бүгү отрядтар хоорай чаагайжыдылгазының херээнге долу составтыг киришкеннер.

Бо чылын институтта хоорайның № 1, 2, 4, 8, 14 школаларында өөреникчилер ортузунга ажыл чорудары-биле педотрядты база тургускан. Ол отрядтың кежигүннери орус дыл, литература, математика болгаш танцы, авиамодель бөлгүмнерин удуртуп, школаларда пионер вожатыйларының ажыл-чорудулгазынга практиктиг дузаны чедирип турарлар.

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур белеткелдерниң амгы бо хүннеринде совет улустарының акы-дуңмалышкы найыралының, ленинчи национал политиканың чайынналчак тиилелгелериниң дугайында янзы-бүрү лекция, беседалар, кежээлер, ак-көк отчуташтар үргүлчү болгулаар. Апрельдиң дургузунда институттуң студентилери партия болгаш совет ажылдарының хоочуннары база чогаалчылар-биле ужуражылгаларны эрттирген. Чогаалчы, партия ажылының хоочуну, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы М. И. Пахомов-биле филология факультединиң студентилериниң ужуражылгазы солун болган. Ол ужуражылганың үезинде студентилер Тыва Арат Республиканың тургустунганы база тыва, орус чоннуң аразында эп-найыралдың төрүттүнүп келгениниң дугайында солун чүүлдерни кичээнгей-биле дыңнааннар. Педагогика болгаш филология факультеттериниң студентилери Тываның база бир хоочун ажылдакчызы Танов Седип-оол-биле ужурашканнар.

Идей-политиктиг кижизидилгениң тургустунганын, ооң студентилер ортузунда дээштиин ниити политиктиг практиканың түңнелинде көрүп болур. Ниити политиктиг практиканың кол ужур-утказы болза студент кижи бүрүзүнүң өөредилгезинге, хөй-ниити ажылынга канчаар киржип турарын, ол болгаш бодунуң политиктиг билиин канчаар бедидип турарын түңнеп үндүрериниң бир аргазы. Февраль айда болуп эрткен ниити политиктиг практикага киришкен муң ажыг кижи (оларның чүгле 83-ү аттестация албаан) боттарының өөредилгезинге, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг болуп турарын көргүскен. Ниити политиктиг практиканың ийиги түңнел аттестациязы күзүн октябрь-ноябрь айларда Ленинчи зачет-биле доостур.

Студентилерниң идей-политиктиг кижизидилгезинде чамдык чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер база бар. Ындыг четпестерге хамыктың мурнунда ап чорудуп турар хемчеглерниң чамдыкта дээш чогун, эрттирип турар политинформацияларның болгаш өске-даа ажылдарның эреңгей болуп турарын айтыры чугула. Институттуң партбюрозу, ректорат болгаш ВЛКСМ комитеди ол четпестерни билир болгаш оларны эдериниң хемчеглерин ап турар.

В. БИЧЕ-ООЛ,

Кызылдың башкы институдунуң партия организациязының секретарының оралакчызы.

«ЫНАК АЖЫЛ — ААС-КЕЖИИ»

Уран мергежилдиг үстээрчи Александр Константинович Матвеев (чурукта) Херсонда Коминтерн аттыг судно бүдүрер болгаш септээр заводта алдан ажыг чыл ажылдап турар. Ажылчын календарь ёзугаар ол ам-даа элек... XXI чүс чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Чаңгыс-ла ол бүдүрүлге черинге алдан ажыг чыл ажылдааны — маадырлыг чорук, улуг аас-кежии-дир! Дарган Матвеев эрткен бүгү он бешки чылдарның даалгаларын хуусаа бетинде ажыр күүседип келген.

1921 чылда он дөрт харлыг Александр дээр бичии оол Свозитонуң судно бүдүрүлгезинге ажылдап эгелээн.

— Аар-берге-даа чыл болган. Хамааты дайынның сөөлүнде хоозураашкын ол үеге чедир чайлаттынмаан турда-ла, аш-чут эгелээн. Ынчаарда судно септээр бүдүрүлгеге ажылдап турган ачам мени бызанчыга өөредип каар бодаан, ынчалза-даа мен бодум демир-дезс аймаанче хандыкшый берген мен. Токарь апарган мен. Чалыы назын дээрге, амыдыралдың эртени деп улус чугаалаар болгай. Мээң эртеним дээрге, мээң Төрээн чуртумнуң эртени болган. Бистер кады-ла өзүп келдивис — деп, Матвеев сактып чугаалап турар.

1924 чылда Ленинниң ады-биле адаан баштайгы чүък пароходун кылгаш, сугже эжиндирип киирген чай үезин Александр Матвеев черле утпас. Ооң заводунуң ажылчыннары-биле Шмидт аттыг мастерскаяның аразынга баштайгы чарышты база-ла утпаан!

Үе берге-даа турган, ынчалза-даа ындыг каннаалыышкын, быжыгыышкын чок болган болза, дайынның аар-берге чылдарын чүктеп эртип шыдавас турган ийик. Заводтуң ырак тыяче сөөртүп үндүрген дериглгелерин бежен градус чедип турар соок үезинде ыяш серилерниң адаанга аптеп турганнар. Биске кидис идик-даа, чылыг хеп-даа чок турган. Станоктар аразынга одаглар салып алгаш, ажылдаар турдувус — деп, хоочун кижи сактып чугаалап турар.

Чуртка ол хире аар-берге үеде Матвеев коммунист апарган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында ол Михаил Иванович Калининниң холундан Күш-ажылдың Кызыл Туг орденин алган. Дайын соонда заводту катап тургузарынга киришкенин дээш Матвеевти «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаннаан. Ооң бичии-ле соонда — Октябрь Революциязы орден болган: УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиин алган.

Токарь Матвеев — республиканың транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы, Херсоннуң хүндүлүг хамаатызы, хоорсоветтиң 1946 чылдан бээр депутады болгаш күүскомунуң кежигүнү.

Адаанда чурукта мастерниң холу.

Г. ЯЧМЕНЕВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧОГААДЫКЧЫ ИНИЦИАТИВАНЫ ХӨГЖҮДЕР

СЭКП-ниң политиктиг угланыышкынының үргүлчүлелдиин болгаш чайгылыш чогун партия ТК-ның Февраль болгаш апрель (1984 ч.) Пленумнары база катап бадыткап көргүскен. Ол угланыышкын бүгү чоннуң үндезин эрге-ажыктарынга бурун дүгжүп, оларның бир эп-сеткилдиг чүүлдүгүүшкүнүн болдурган.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму улус депутаттарының Советтериниң ажылын улам шыңгай ниитилелдериниң талазы-биле калбак программалыг улуг хемчээлдиг ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко бүгү улусчу күрүнени улам шыңгай быжыглаарынга, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарынга Советтерниң ролун аңаа демдеглээн: «Массаларның инициативазын болгаш чогаадыкчылыкчызын калбартып көргүзүп, ниитилел амыдыралының кол айтырыгларын шиитпирлээринге оларның эң-не идепкейлиг киржилгези чокка ол ажылды күүседири болдунмас...» деп, ол чугаалаан.

Улус депутаттарының Эрзинде чер-чер Советтери бо айтырыышкыннарны ажыл-агыйынга тодаргай удуртулга болдурган болгаш моон соңгааргы сорулгаларны аңаа дүүштүр планнап кылган. Бо талазы-биле чер-чер Советтериниң сагыш салыр чүүлдери-ле хөй.

Районнуң экономиказының кол адыры — мал ажылы. Ол талазы-биле бо чылдың бирги кварталында чамдык чедиишкиннерни чедип алдынган. «Нарын» совхозтуң № 4, 2, «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадалары бо чылдың баштайгы кварталында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки көргүзүглерлиг ажылдааннар. Олар социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле тиилекчи болуп үнгеннер. Ниитизи-биле районнуң 22 хойжузу төрүүр чүс башка онаалдыр 100-108 хураганны ап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ындыг-даа болза, боттарының девискээринде турар ажыл-агыйларында байдалды контрольдаар, оларны тодаргай удуртур талазы-биле улус депутаттарының район болгаш кожээ Советтериниң күүскомнарының ажыл-чорудулгазында четпестер, ажыл-агыйжы эвес чоруктар эвээш эвес. Районда мал бажының өзүлде темпизи чавыс. Чамдыктары харын-даа эвээжеп турар. Төрүүр чүс баш малга онаалдыр ап турар чаш төлдүң баш саны база куду болган. Чижээ, «Чаа орук», Ленин аттыг совхозтар төрүүр чүс баш инекке онаалдыр 34-35 бызаа алган.

План күүселдезин кайы-даа коллективке хоойлу болгай. СЭКП ТК-ның бо чоокку үелерде болгулаан Пленумнарынга ол дугайында онзагай демдеглеп, декабрь (1983 ч.) Пленуму күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 1 хуу бедидерин, продукцияның бот-үнезин немей 0,5 хуу чиигедирин биске даалга кылдыр берген. Ындыг турбуже, бо чылдың бирги кварталында күрүнеге эът, сүт садарының планын район күүсетпээн. Ол дээрге чамдык ажылдакчыларның талазындан дааңган ажылынга ээ-харыысалга чок чоруун көргүзүп, план чурумун үреп турарының чылдагаанындан болган дээрзин айтыр апаар.

Мал ажылын чедиишкинниг хөгжүдериниң кол үндезини чер ажылы болур. Ону сайзыраңгайжыдары — чугула сорулга. Бо талазы-биле Эрзинниң район, кожээ Советтериниң хүлээп алган шиитпирлери эвээш эвес. А күүселдези кошкак. Чамдыктары шуут саазын кырында артып турар. Районда чер ажылының зона системазын ажыглап эгелээн-даа болза, ооң түңнели билдинмес. Ылаңгыя бо чылдың часкы хову ажылдары орайтап эгелээн. Часкы тарылгага белеткел кошкак болган.

Мындыг четпестер чер ажылынга чылдан чылче каттаттынып келген дизе частырыг болбас. Үрезиннерниң шынары чогуур кондициязынга четпезинден, органиктиг болгаш минералдыг чемишкиннелерни шөлдерже чедиштир төкпейн турарындан, чайгы болгаш күскү чер андарылгазының планнарын күүсетпейн келгенинден чыл санында тараа болгаш мал чемнериниң культураларының дүжүдү чавыс болуп келген. Ооң чижээнге эрткен чылдагы байдалды кирип болур. Тараа культураларының бир гектарындан ортумаа-биле 6 центнер дүжүттү алган.

Районнуң совхозтарында суггаттыг черлерниң шөлүн калбартыр, ооң уламындан хөй дүжүттү ап болур аргалар бар. Чижээ, «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда 350 гектар шөл бар, а оон ап турар дүжүт суггат чок черлерден дээредевес. Тараажы мал чемин суггаттыг черлерни совхоз бүрүзүнге калбартып тургаш, хөйнү бүдүрүп ап болур арганы чер-чер Советтериниң күүскомнары чедир ажыглавайн турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко мынча дээн: «Советтерниң ажыл-херээниң ажыктыын бедидер, ёзу барымдаалаарының кандыг-даа чүүлдерин чайладыр...» Ону удуртулга болдуруп, ээ-харыысалгалыг ажылдакчы бүрүзү шугдунуп, чогаадыкчы инициативаны өстүрүп, үениң негелдезин ёзугаар ажылдаар ужурлуг. Ынчан планныг онаалда-даа күүсеттинер, салган сорулга-даа боттанып, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуурунга магадылал тургустунар.

Д. ЧАМЗЫРАЙ.

ҮЖЕН ЧЫЛ ИШТИНДЕ

Шулуу Доспан үжен чыл бурунгаар тракторист-машинистиң курузун доозуп алган. Ооң механизатор, чолаачы болур дээн күзели ынчаар боттанган. Оон бээр Чааты, Торгалыгның ховуларынга чер андарып, үрезин чаштырып, тараа кестирип, ажаап ажылдап келген. Ол төрээн совхозунуң экономиказын быжыглаарынга үлүүн киирип, үжен чыл дургузунда тракторга, комбайнга, адак соонда машинага ажылдап, кызымак болгаш чүткүлдүг чоруун көргүскен.

Хоочун механизатор партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип, бригадирлеп-даа, механиктеп-даа чораан. Шулуу Маадыевичиниң хөй чылдарда ажылга кызымаа эш-өөрүнүң бедик хүндүткелин чаалап алган. Ооң ажылы коллективинге үнелеткен. Хүндүлел бижиктер-биле ол хөй удаа шаннаткан. Тоску болгаш оңгу беш чылдарның түңнелинде ол «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп херек демдектеринге төлептиг болган. Ол — коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

Шулуу Маадыевич кандыг-даа техникага ажылдаанда ооң үреришкин чок, бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче, ону камныг эдилеп, техниктиг ажаалдазын доктаамал чорударынче кичээңгейин салыр чаңчылдыг. Дуржулгалыг чолаачы аныяктарга дагдыныкчы болбушаан, оларга боттут дузаны чедирип, дуржулгазын дамчыдып берип турар.

Хөй чылдарда механизаторлап ажылдааш, ол үш чыл мурнунда «ГАЗ-52» маркалыг автомашина хүлээп алган. Бо машиназы чүс-чүс километр оруктту эрткен. Эрткен үш чылда ооң машиназы улуг септелгеге кирбээн.

Чолаачы кывар-чаар материалдарның камналгазын чедип ап келген. Шулуу Маадыевич хөй-ниити ажылынга идепкейлиг. Ол — СЭКП Улуг-Хем райкомунуң кежигүнү, дружинник. Чодураа салбырда улусчу контроль бөлүүнүң хайгыылчызы.

Шулуу Маадыевичиниң кадайы Кызаа Доңгаковна — Маадыр-ие. Доспаннарның өг-бүлези он ийи уругну кижизиткен. Оларның оолдар, уруглары төлептиг кижилер болган. Олар эмчи, повар, чолаачы, механизатор мергежилдерни чедип алгылаан, республиканың аңгы-аңгы булуңнарында ажылдап, чурттап чоруур.

«Күш-ажылдың хостуу» совхозта коммунист Шулуу Маадыевич Доспан Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылы-биле уткуп алыр сорулгалыг ажылдап турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Дуржулга станциязының үрезин ажылының килдизи дуржулгага херегләэр үрезинни шилчилээр талазы-биле улуг ажылды тарылга мурнунда кылып доосхан. Килдистиң ажылдакчылары янзы-бүрү культураларның үрезиннериниң өзүүчел шынарын илередип, бот-дензизин тодарадып, бичии-бичии хаптарга урупп турганнар. Бо болгаш өске-даа ажылдарны шын болгаш ылаптыг кылганындан дуржулганың түңнели улуг хамаарылгалыг болур. Ынчангаш оларның харыысалгазы улуг.

ЧУРУКТА (солагай таладан): улуг техник Р. Ламажап, ажылчын Р. Ооржак, улуг техник Т. Филатова, ажылчыннар В. Вдовина, Е. Оюн ажыл үезинде.

А. ЗАИЦЕВТИҢ фотозу.

КҮРСТРАХОВАНИЕ

Страхованиениң хевирлери янзы-бүрү. Республиканың хоорай, суурларының хөй санныг чурттакчылары страхованиениң ачы-дузазын ап турар. 1983 чылда Тыва АССР-ниң күрстрахование инспекциязы үрелген, читкен эт-сеп, автомашина дээш хамаатыларга 162400 рубльди төлээн. Ол — бир чижек.

Транспорт камгаладыры — күрстрахованиениң чаа хевириниң бирээзи. Ооң ачы-дузазын ажыглап турарлар хөй, автотранспорт озал-ондакка таварышканда, читкенде когаралды ооң ээлеринге төлеп турар. 1983 чылда транспорт ээлеринге 85800 рубльди төлээн.

Чамдык районнарның күрстрахование инспекцияларында страхованиениң бо хевирин — автотранспорт камгалалын чоннга чедир тайылбырлавайн турар. Чижээ, Тожунуң, Барыын-Хемчик-тиң күрстрахование инспекцияларының ажылдакчылары бирги кварталдың планын чедир күүсетпээн.

Күрстрахование инспекцияларында Совет Тываның 40 чылынга социалистиг чарыш калбарган. Ооң мурнуку одуруун Чөөн-Хемчик, Бии-Хем районнарының, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларының күринспекциялары баштап турар. Ук коллективтер база оон-даа өске инспекциялар бо чылдың бирги кварталында эки ажылдаан.

О. КАРА-ООЛ.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ДЕМНИГ АЖЫЛЫВЫС-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылдакчылары бо хүннерде «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле ажылдап турар. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган. Ооң түңнелин чеди хонуктап үндүрүп, мурнакчы бригадаларны, цехтерни адап, оларның аттарын коллективтиң ажыл-амыдыралын чырыткан хана-солунга көскү кылдыр бижип турар. Бистиң ол хана-солунувус бо чылын Тываның байырлалынга тураскааттынган. Чеди хонуктуң түңнелдерин үндүрген бүдүрүлге хуралынга бригаданың канчап, кандыг арганы ажыглап тиилекчи болганын чугаалап турар бис.

Чарыштың негелделери хөй талалыг. Чоннуң амыдырал хандырылга албанының ажылдакчыларының ажылы онзагай. Чурттакчы чондан кирген чагыглар күүседип турар болганывыста бүдүрген продукцияның шынары — чугула айтырыг. Неделяның четверг хүнү бүдүрүлгеде продукцияның шынарын хынаар хүн кылдыр доктааттынган. Шынар комиссиязы ол хүн цехтерни кезип, бригада бүрүзүнүң даараан хевиниң, септээн идиктиң, тырттырган фото-чуруктарының шынарын хынаар. Ооң түңнелин бүдүрүлге хуралдарынга чугаалашкаш, продукцияның шынары негелдеге дүүшпес болза, ооң чылдагаанын тодарадыр. Мастерлер-биле быжыкчылар сүмележир. Ынчангаш бригада бүрүзү ажылынга чемелээшкин албас дээш ажылдаар сорулгалыг.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының баштайгы кварталы доозулган. Кварталда багай эвес ажылдаан бис деп чугаалап болур. Бирги кварталдың планныг онаалдазы 102,5, районнуң кожээ черлериниң чурттакчы чонунга ачы-дуза чедирериниң планы 104 хуу күүсеттинген.

Бирги кварталда цехтер бүдүрүлгелер шупту эки ажылдаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи Б.-К. А. Ооржак удурткан чиик даараар № 1 бригаданың дааранныкчыларының ажылы өскелерге үлегерлиг. Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда олар чорап турар. [illegible]

дың сагылга-чуруму эки. Чылдагаан чок ажыл шагы үзер чоруктар чок. Дааранныкчыларның профессионал мергежилин бедидеринче кичээңгей улуг, ынчангаш дааранныкчы бүрүзү эжин солуп шыдаар. Бригаданың бүдүрүп турар продукциязының шынары эки. Даараныкга цехтиң бригадалары чагыгларының хуусаазында күүселдезин чедип алган. Чурук тырттырар, шак септээр, баш дүгү таарар цехтер бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Мурнакчыларның арга-дуржулгазын өскелерге өөредир хемчеглер алдынып турар.

Бисте бүдүрүлгениң хоочуннары эвээш эвес. Коллективтиң ажыл-ижинге оларның үлүг-хуузу биче эвес. Олар — аныяктарның дагдыныкчылары. Хоочуннарның үлегер-чижээ-биле дуржулгалыг дааранныкчы болганнар бисте бар. Даараныкга цехтиң № 3 бригадазының бригадири С. Т. Байкара, дааранныкчы-мастерлер О. К. Сат, Х. К-Х. Ондар, бригадир Б.-К. А. Ооржак, идик даараар, септээр мастер А. А. Муха болгаш оон-даа өскелерниң өөреткен аныяктары бөгүн олар-биле кады ажылдап турарлар.

Коллектив хоочуннары — З. Д. Ойдуп, Х. К.-Х. Ондар, Б.-К. А. Ооржак оларның ак сеткилдиг күш-ажылы орденнер, медальдар-биле, социалистиг чарыштың тиилекчизи херек демдектери-биле демдеглеттинген. Олар ажылының арга-дуржулгазын аныяк эш-өөрүнге күзелдиг-биле дамчыдып турарлар. Чижээ, аныяк дааранныкчылар А. Доңгак, З. Сарыглар дагдыныкчыларының арга-сүмези-биле мергежилиниң чажыттарын бүгү тала-биле шиңгээдип ап турарлар.

Кожээ черлерниң чурттакчыларынга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирериниң арга-хевирлери калбарган. Районнуң совхозтарының ажылчылары, малчыннар амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын ында комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларын дамчыштыр ап турар. Ындыг-даа болза чугула бо айтырыгда четпестер, чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар бар. Суурга чедип, чагыглар хүлээп алырда, машина биске албан херек. Транспорт айтырыы бүдүрүлгеде багай тургустунуп турар. Машина чогундан кожээ суурларга график ёзугаар чедип шыдавайн баар таварылгалар бар. Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң автобаазазы автомашиналарны артык кезектер-биле чедир хандырбайн турар. Ажылга ол саадаашкыннарны болдуруп турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарын хуралдарга доктаамал чугаалажып турар бис. Сагылга-чурум хажыткан чорукту бригаданың азы цехтиң хуралдарынга сайгарып чугаалажыр. Маңаа ылаңгыя коммунистерниң, мурнакчыларның үлегери улуг. Коллективтиң кол өзээн олар тургузуп турар.

Бо чылдың бирги кварталының түңнелин үндүрүп тура, четпестерни шүгүмчүлекчи ёзу-биле көрдүвүс. Четпестерни чайладырының аргалары тодараттынган. Ол ёзугаар ажылдаары көрдүнген.

А. САРЫГЛАР,

амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде партия организациязының секретары.

Бөгүн — Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хүнү

Крым область. Күш-ажылдың Кызыл Тук болгаш Улустарның найыралы орденнерлиг Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер лагери «Артекти» — пионерлер республиказы деп санаар. Ол шынап-ла ындыг. Ооң кышкы, чайгы лагерь комплекстери чылдың-на бүгү эвилелдешкен республикалардан болгаш даштыкы чурттардан 27 муң уругларны хүлээп ап турар.

ЧУРУКТА: артекчилер.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ

1922 чылда РКСМ-ниң II Бүгү-россия конференциязынга «Уруглар шимчээшкининиң» дугайында айтырыгны тускай сайгарып көрген. 1922 чылдың май 19 — уругларның коммунистиг эки тура тускайлаң организациязының тургустунган хүнү болган. Спартак аттыг уругларның коммунистиг бөлүктериниң Төп бюрозу база тургустунган.

Пионер организациязынга В. И. Лениниң адын тывыскандан бээр бо чылын 60 чыл болуп турар. Ол тураскаалдыг болуушкунга аныяк ленинчилерниң Бүгү-эвилел марыжының дараазында үе-чадазын тураскааткан. Ол Лениниң адын кижи бүрүзүнүң чүрээнде», «Партияга шынчы чоруувусту ажыл-херээвис-биле бадыткаар бис!» деп девизтиң адаа-биле чорүп турар.

Пионер шимчээшкининиң төөгүзү, Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының дуржулгазы — бистиң чурттуң маадырлыг оруунуң кайы-даа үелеринде пионерлер Ленинчи комсомолдуң удуртулгазы-биле партияның үндүрген шиитпирлерин күүседиринге идепкейлиг киржип келгеннер. Бижик билбес чорукту узуткаарынга, коллективизацияга киржири, баштайгы беш чылдарының планнын күүседиринге киржилге — пионер отряды, пионер дружиназы бүрүзүнүң дорт херээ апарган. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында фронтуга болгаш тылга, дайын соонда чылдарда пионерлер чеже маадырлыг чоруктарны кылбаан дээр!

Пионержи салгалдарның алдарлыг эстафетазын бөгүн 20 миллион совет пионерлер хүлээп алган. Оларның дыңзыг холунда — пионержи Кызыл тук. Ол тукта — баштыңчының ады, Ленин орденнери.

Өзүп орар салгалдың коммунистиг кижизидилгезинге пионер ажылы кол звено болур. Пионер ажылы уругларны В. И. Лениниң чагыгларынга шынчы сеткил-сорукту болурунга, коммунистиг партияның болгаш совет чоннуң революсчу, дайынчы, күш-ажылчы чаңчылдарынга шынчы чорукка кижизидип, төрээн чуртун улам ынак сайзыратсын дээш аныяк хамаатыларны чурттаарынга болгаш ажылдаарынга белеткеп турар. Ол ышкаш пионер ажылы уругларны эки, тергиин эки өөрениринге чүткүлдүг болдуруп, хөй ниитиниң ажыктыг ажыл-херектеринге идепкейлиг болурунче хаара тудуп турар.

Бистиң республиканың аныяк ленинчилери бүгү чурттуң пионерлери биле кады Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының төрүттүнген хүнүнге белеткенип келгеннер. Пионержи байырлал дээргеле коммунистерге, комсомолчуларга пионерлерниң кылып чоруткан ажылдарының рапорту болур. Пионерлер чоокта чаа болуп эрткилээн чыыштарынга аныяк ленинчилерниң Бүгү-эвилел марыжының дараазында этавынга хамаарыштыр боттарының ажыл-херээниң, күш-ажылчы херектерниң пионержи беш чылының түңнелин үндүрген. Металлолом, саазын болгаш эм үнүштер чыылдазы, ниитиниң малынга чем белеткели, камналга болгаш хумагалал дээш ниити демиселге киржилге, бойдус камгалалы — бо бүгү оларның ажылының долу эвес данзызы-дыр. Чүгле эрткен чылын безин республиканың пионерлери болгаш школачылары 3052 тонна сигенни, 1738 тонна будукбүрүнү белеткеп, 1068 килограмм эм үнүштерни чыып, 400 тонна ажыг картофель болгаш ногаа аймаан өстүрүшкен.

Республиканың школаларында эки ажылдыг, мурнакчы пионер дружиналары бар. Оларга Бажың-Алаак ортумак школазының Николай Островский аттыг, Тураның № 1 школазының Зоя Космодемьянская аттыг, Бүрен-Хем ортумак школазының Павлик Морозов аттыг, Бай-Хаак ортумак школазының Олег Кошевой аттыг болгаш өске-даа дружиналар хамааржыр. Үстүнде адаанывыс дружиналарның пионерлери чүгле эки өөренип турар эвес, хөй-нитти ажылын доктаамал чорудуп турар. Школаларынга чурттуншичилел музейлерин, тимуржу командаларны болгаш бригадаларны тургузуп, октябряттарның болгаш интернационалчы найыралдың клубтарын ажыдып, тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип келгеннер.

Кызыл галстук эдилеп чораан кижи бүрүзүнге пионержи чылдар, байырлыг даңгырак, пионержи чыыштар болгаш одаглар горнинуң база барабанның өткүт үнү кажан-даа уттундурбас. Ол ышкаш бүзүрелдиг улуг эш — пионер вожатыйын утпас. Бистиң республикада мактаалдыг ажылдыг пионер вожатыйлары эвээш эвес. Оларга Любовь Маады, Лидия Оюн, Нина Григорьева, Татьяна Стрига болгаш өске-лер-даа хамааржыр. Бо вожатыйлар оолдар, уругларга билиг-мергежилин дамчыдып, оларның төлептиг кижи болуп өзеринге үлүүн киирип чоруурлар. Пионерлерниң болгаш школачыларның кижизидилгезинге пионер шимчээшкининиң, комсомолдуң, Ада-чурттуң Улуг дайынының база күш-ажылдың хоочуннары улуг дузаны чедирип турар. Ук хоочуннарның хөй кезии хүндүлүг пионер деп аттың эдилекчилери. Олар баштайгы аныяк ленинчилерниң одуруунга чораан болгаш Ильичиниң чагыгларынга бүгү назынында шынчы болуп арткан.

Май 19 — бүгү салгалдың пионерлериниң байырлалы. Республиканың хоорай, суурларынга ол хүн мурнакчы дружиналар, отрядтарның слёттары, митингилер, фестивальдар эртер.

Уругларны организастаары — коммуналарны кижизидериниң дээре оруу деп ленинчи бодалдың шынныын эрткен он-он чылдарның ажылы бадыткап турар.

Ю. ЛОПАТЧЕНКО,
ВЛКСМ обкомунуң килдис эргелекчизи.

БАШТАЙГЫ ЧЫЛДАРНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

В. И. Ленин аттыг Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының төрүттүнген хүнүн демдеглеп тура, Тывага пионер организациязының тыптып келгенин болгаш арат уругларны өөредир база кижизидер ажылга оң ролюн айтыры солун.

Баштайгы пионер отряды 1925 чылда Кызылдың эге школазынга тургустунган. Ол бөлүктүң кол сорулгазы болза өөреникчи пионерлерниң сагылга-чурумун быжыглаар, өөредилгезиниң шынарын бедидер талазы-биле башкыларга дузалаары, хөй-ниитиниң ажылынга оларның идепкейин көдүрери бооп турган.

Совет пионер организациязының болгаш Тывага баштайгы пионер бөлүүнүң ажылының эки дуржулгазын барымдаалааш, Тываның революстуг аныяктарының эвилелиниң 1926 чылда болган ийиги съездизи Тывага пионер организациязын тургузар дугайында тускай доктаалды үндүрген.

Аревэниң ол ийиги съездизи пионер ажылдакчыларының суртуулун организастаарын, АРЭ Төп Комитединиң чанынга пионер шимчээшкининиң ажык-дузазының дугайында аныяктарның болгаш бичии уругларның ортузунга тайылбыр ажылын калбартып чорударын АРЭ организацияларынга съезд даараан.

Пионер организациязының сорулгазы болза уругларны өөредип кижизидери турган. Пионер отрядтарын хамыктың мурнунда школаларга болгаш улуг сумуларга органнзастап турган. Национал ... улус өөредилгезиниң системазының тургустунмааны, культура албан черлериниң материалдыг сууру турбаанындан көшкүн чоннуң уругларының ортузунга ажыл чорудары улуг берге-лерге таваржып турган.

1930 чылда тыва бижикти тургускан соонда, школаларга өөредилге организастаарын планныы-биле чорудуп эгелээниниң ачызында, республикага пионер шимчээшкини улам калбарган. 1931 чылда 8 отрядка 300 пионер, дараазында чылда —35 отрядка 1478 пионер турган. 1933 чылда пионерлерниң саны 2400 четкен.

1931 чылдың январь 1-де АРЭ ТК чалыы пионер уругларның революстуг организациязының дугайында саавыырны бадылаан болгаш Тываның пионер организациязынга В. И. Лениниң адын тывыскан. Пионер организациязының кол сорулгазы болза социалистиг ниитилелдиң келир үедеги тургузукчуларын революсчу ёзуга кижизидери болурун ол саавыырда айыткан.

Тываның пионер организациязының бир кол чүүлү болза оон интернационализмге үндезилеттингени. Тыва пионерлер республикага чурттап турган совет хамаатыларының пионерлери-биле үргүлчү кады чыыштар эртирип, ажыл чорудуп турганнар.

* Аныяктарның Коммунистиг Интернационалының (КИМ-ниң) Күүсекчи Комитеди болгаш Совет Эвилелиниң комсомол Төп Комитеди Тываның пионер организациязынга улуг дузаны көргүскен. Пионер отрядтарынга галстуктарны, херекселдерни, барабаннарны, горннарны Москвадан чорудуп берип турган. Пионер ажылдакчылары Москвага барып өөренип турган.

ТАРН пионер организациязының ажылын экижидеринче доктаамал сагыш салып келген. Организацияның отрядтары өзүп орган, 1934 чылда 87 отряд турган болза, 1937 чылда 117 отряд четкен.

1937 чылдан эгелеп аревэ кожуун комитеттериниң чанынга пионер бюролары тургустунуп эгелээн. «Ревано шыны» солун уруглар ортузунга ажылды калбаа-биле чырыдып, бүгү чурттарда уругларның амыдыралын көргүзүп турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында пионер организациязы бодунуң ажылын дайзынны дарый тиилээриниң сорулгазынга чагырткан. Хөй-ниити ажылынга киржилге идепкейжээн. Совет болгаш тыва отрядтар дружиналарның каттышкан чыыштарын эртирип, дуржулга солчуп, фронтучу өг-бүлелерге дузалаар тимуржу командаларны организастап турганнар.

1944 чылда, Тыва Арат Республика Совет Эвилелиниң составынга киргениниң соонда, Тываның пионерлери Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг пионер организациязының хүрээлеңинге хүлээп алган. Совет Тываның чалыы салгалы тиилээн социализм чуртунуң хөй националдыг улустарының чаңгыс эптиг өг-бүлелиңге чурттап, ажылдап, өөренип эгелээннер.

О. ТОЛГАР-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ДҮШКҮҮРЕЛДИГ ЧОРУКТУ ЧАВЫРЫЛДЫРАР ДЭЭШ

Совет Эвилели тайбының политиказынга шынчы болгаш боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг боо-чепсектерни кызырар дээш шиитпирлиг демисежип турар. Москвага болган совет-испан чугаалажыышкыннарны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш Испанияның хааны I Хуан Карлостуң чугаалары делегейниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап турар.

Испан күрүнениң баштыңның Совет Эвилелинге аян-чоруу, К. У. Черненконуң болгаш I Хуан Карлостуң чугаалары Испанияның парлалгазының, радиозунуң болгаш телевидениезиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Испанияның хааның Совет Эвилелинге чылыы-биле уткаан болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырылдырарынга бир дөмей сонуургалдыын Москва болгаш Мадрид илергейлээн деп, ЭФЭ информация агентствозу демдеглээн. Дайын кыжаныышкынның эвээжедир дээш кужениишкиннер ам кажангызындан-даа артык эргежок чугула деп, К. У. Черненко Кремльге чугаазынга шиитпирлиг медеглээн деп, агентство айыткан. Испания болгаш ССРЭ аңгы-аңгы ниитилел-политиктиг системаларга хамааржып турар-даа болза, ол байдал бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга моондак болбас дээрзин совет удуртукчу онзалап демдеглээн деп, «Диарио-16» солун бижээн.

Совет-испан харылзааларының калбарганын I Хуан Карлостуң Совет Эвилелинге аян-чоруу херечилеп турар-дыр деп, америк ЮПИ информация агентствозу демдеглээн. Испания болгаш Совет Эвилели Европаның ийи аңгы черлеринде туруп турар, ынчалзажок ол байдал бот-боттарынга ажыктыг кады ажылдажылганы калбартырынга моондак болбас деп, К. У. Черненко чугаалаан. Чогумчалыг үндезинге ийи чурттарның аразынга харылзааларны хөгжүдеринге Совет Эвилели белен. Боттарының эрге-ажыктарын боо-чепсекти эндере бүдүрери-биле холбаштырган күштер делегейде бар дээрзин совет удуртукчу демдеглээн.

Удур туржуушкундан чавырлыышкынче болгаш кады ажылдажылгаже эргиллениң кылырынче бүгү чурттарны совет удуртукчу кыйгырган-дыр деп, Франс пресс агентствозу дамчыткан. Дең эргениң болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцивин шыңгыы сагыыр ... боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти кызырар дээш Совет Эвилелиниң шиитпирлиг туржуп турарын совет удуртукчу медеглээн. Дүшкүүрелдиг чорукту боттуг чавырылдырарынга болгаш дайын-кыжаныышкынның чайладырынга идигни бээрин күзээн бүгү чурттар-биле кады ажылдажырынга Москва белен.

Баштайгы согуушкунун кылырының америк ядролуг чепсээн Барыын Европаның чамдык чурттарынга тургузуп турары — тайбың херээнге айыылдыг политиканың илерээшкиннериниң бирээзи дээрзин К. У. Черненко база катап айыткан болгаш ССРЭ-ниң принципиалдыг туружун илергейлээн деп, Англияның Рейтер информация агентствозу дамчыткан.

Ядролуг чепсектиг улуг күрүнелер боттарының аразында харылзааларга тайбың норма-чурумнарын сагыыры, ядролуг чепсекти мурнай ажыглавас дугайында хүлээлгелерни алыры чер кырынга тайбынны быжыглаарынга эң чугула чүүл болган турар ийик деп, Москва санап турар деп, Барыын Германияның АРД деп телекомпаниязы демдеглээн.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА. Чехословак улустуң хосталга дээш демиселиниң болгаш Совет Армияның Чехословакияны хостааның 40 чылынга алдар кылдыр Праганың эң кол дээн 20 ажыг бүдүрүлге черлери бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Прагажылдарның ол хүлээлгелери ажыл-агый планнарын күүседиринге чугула ужур-дузалыг боол турар. Праганың бүдүрүлгелери ЧССР-ниң машиналар кылыр үлетпүрүнүң бүгү продукциязының 15 хире хуузун кылып үндүрүп турар.

Чехословакияның аар машина тудуушкунунуң ССРЭ-же чорудуп турар машиналарының санында «ЧКД-Прага» каттыжыышкынның улуг 30 хуу болуп турарын айтырга-ла, билдингир-дир. Чижээ, оон кылып үндүрген трамвайлары дыка хөй совет хоорайларда ажылдап турар.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БЕРЛИН. ГДР-ниң ажылчы чоннары бо чылдың баштайгы дөрт айларында улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол үениң иштинде республиканың национал орулгазы 5 хуу улгатканын дыңнадыгда чугаалап турар.

Чурттуң үлетпүрүнүң ажыл-ишчилери база-ла даалгаларны чедиишкинниг күүсеткен. Олар үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезин 4,3 хуу чедирген. Ооң түңнелинде олар пландан ажыр 1,7 млрд. марка акшаның бараанннарын кылып үндүргеш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6,9 хуу бедиткеннер.

Кедээ ажыл-ишчилер бо чылдың дөрт айларын база эки түңнелдер-биле дооскан. Мал чемнерин чоптуг ажыглап, ажылдың дешшилгелиг аргаларын шиңгээдип, мал кыштаглатдыышкынын эки организастап турган. Олар планнаттынган даалгаларын ажыр күүсеткеш, күрүнеге 10 муң тонна хире эътти, 170,5 муң тонна сүттү, 39 млн. чуурганы немей сатканнар.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СОФИЯ. Социалистиг чурттарда трикотаж үлетпүрүнүң машиналарынга ажыглаар артык кезектерни кылып үндүрер талазы-биле эртем-техниктиг чедиишкиннерни ажыглаарынга кады ажылдажылганы улам калбартыр айтырыглар талазы-биле чурттар аразының III чөвүлел хуралы Варнада эртип турар. Ону чурттар аразының «Интертекстильмаш» ажыл-агый каттыжыышкынының саналдаашын ёзугаар организастаан. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Совет Эвилелиниң, Румынияның болгаш Чехословакияның төлээлекчилери моон мурнунда хүлээп алган дугуржулгаларының күүсеттингенин чугаалажып база келир чылга бот-боттарынга бээр чүүлдериниң планнарын дугуржур.

БҮДҮРҮЛГЕ КАЛБАРАР

УЛАН-БАТОР. Күрүнениң Д. Сухэ-Батор аттыг эң улуг полиграфия комбинадында бүдүрүлгени улам калбартыр ажылдар эгелээн. Бо чылдан эгелээш, аңаа солун, сеткүүлдерни парлап үндүрери ийи катап көвүдээр, продукцияның шынары улам экижир, технологтуг чорудулгалар калбарар.

Амгы үеде ол комбинат чурттуң полиграфия продукциязының 70 хуузун бүдүрүп турарын оон директору Л. Зундуй СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Оон материал-техниктиг баазазы чыл келген тудум-на быжыгып, продукцияның технологиязы болгаш шынары сайзырап, экижип турар. Найысылалдың парлакчылары социалистиг чурттарның мурнакчы дуржулгазын үргүлчү өөренмишаан, чаа арга-биле парлаарынче шилчип турар. Ында төп 12 солуннар болгаш 32 сеткүүлдерден аңгыда чылдың-на 400 янзы аттарлыг номнарны, хөй санныг канцелярия бараанын үндүрүп турар.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

ВЬЕНТЬЯН. Лаоска улусчу эрге-чагыргазының чылдарында улуттуң кадыын камгалаарының дээштиг системазын тургусканан. Халап эмчи хандырылгазын организастаан, он-он поликлиникаларны, медицина пунктуларын тургусканан. Совет Эвилелиниң, социалистиг дөм каттыжыышкынының өске-даа чурттарының дузаламчызы-биле медицина ажылдакчыларының болгаш бедик мергежилдиг эмчилерниң хөй санныг отрядын белеткээн. Ол дугайын аңаа болган республика конференциязынга ЛУДР-ның кадык камгалал министри Кхамлиенг Фолксена чуве чугаалааш, демдеглээн.

Эртнең он чылдарда медицина ажылдакчыларының саны Лаоска үш катап көвүдээн. Кадык камгалалын быжыглаарынга, чоннуң эмчи хандырылгазын экижидеринге күрүне хөй акша-хөреңгини тускайлап турар. Национал медицина кадрларын белеткээр болгаш кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улуг дузаламчызы дээш Совет Эвилелинге, Вьетнамга болгаш акы-дуңма социалистиг өске-даа чурттарга ханызы-биле өөрүп четтиришкиини министр илергейлээн.

(СЭТА).

Австрияның «Фольксштимме» солуну бо чурукту бодунуң арнынга парлааш, «Культура ажылдакчылары — тайбың дээш» деп девиз-биле плакат конкурузунга холбаштыр Венада кылып турар ажылдарының дугайын номчукчуларга дыңнадып турар.

СЭТА-ның фотохроиказы.

СӨӨЛГҮ МЕДЭЭЛЕРДЕН

● **БОНН** Барыын Германияның металлургия болгеш демир болбаазырадыр үлетпүрүнүң ажылчыннарының база албан-хаакчыларының боттарының Бюртембергте эштери-биле эп-сеткил каттыштырылгазы улам быжыгып турар. Бюртембергтиң металлургтары бүдүрүлге ээлериниң туразында аажылаашкыннарынга удурланган ажыл соксадыышкынын үргүлчүлеп турар. Ук черниң профэвилелиниң шиитпирин ёзугаар ГФР-ниң мурнуу-чөөн кезээнде ажыл соксаткан 13 муң кижиге Соңгу Рейн-Вестфалияның металлистери каттышканнар. Ажылчы чоннар ажылдаар байдалды экижидерин, ажыл төлевирин мурнуку деңнелге тургузарын, ажылдаар черлерни хандырарын негеп турар.

● **БЕЙРУТ.** Израиль шериглер Ливанга өнчүк-чөңгээлиг база бир үүлгедиишкинни кылган. Май он алдыда агрессорнуң дайынчы катерлери найысылалдың мурнуу талазында национал дешпшилгелиг күштерниң турушталарын боолаан. Бейруттуң чурттар аразының аэропортунуң району болгаш хоорай чоогуннуң Хальде деп чери боолаашкынга таварышкан. НПК-ның дайынчылары харыы от ажыткаш, интервентилерни ливан эриктерден ырап чоруурунче албадапкан.

Национал чаңгыс эптиң чазаан Бейрутка тургусканының соонда израиль корабльдериниң ливан эриктерже дээрбечи ёзу-биле халдаашкыннарының көвүдээнин ук черниң хайгаарактылары айтып турарлар.

● **ВАШИНГТОН.** Каттышкан Штаттарның конгрессиниң төлээлекчилер палатазы Рейганның администрациязының албадаашкыны-биле баштайгы согуушкунун стратегтиг чепсегленишкининиң шынар талазы-биле чаа системазын — диптер арвзынга ужугар «МХ» дээр ракеталарны бүдүрүп үндүрериниң болгаш сайгара тургузарының программазынга моон соңгаарда акша тускайлаары дээш бадылаан.

Палатаның шиитпири ёзугаар дараазының 1985 санхөө чылында ам-даа 15 «МХ» дээр ракеталарны кылып үндүреринге барык 2 млрд. долларны тускайлаан. Ооң мурнундагы 21 ракеталарны кылып үндүреринге эрткен чылын конгресс дыка хөй долларны тускайлаан турганы билдингир.

● **АНТАНАНАРИВУ.** Мадагаскар Демократтыг Республика өске күрүнелерниң иштики херектеринге холгаарлавазының принцивинге шынчы болбушаан, АКШ-ка баштаткан империалистиг күштерниң Никарагуага удур хораланчы үүлгедиишкиннерин буруу шаап турар. Малагасийниң «Атрика» дээр чазак солунунда парлаттынган редакцияның чүүлүнде ол дугайын чугаалап турар. Сандиночу республиканың далай порттарын миналаарынга АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң буруулуунуң дугайында Гаагага делегей судунуң кылган түңнелин деткип турарын ол чүүлде илереткен.

● **КАРАКАС.** Каттышкан Штаттар Төп Американың айтырыгларын шиитпирлээриниң аргазы кылдыр дерзии күштүг ажыглаарын шуут оралдажып турар. Венесуэланың политиктиг сураглыг ажылдакчызы, президентизи чораан Карлос Андрес Перес ол дугайын чугаалаан.

Венесуэланың, Мексиканың, Колумбияның болгаш Панаманың кирген «контадор бөлүүнүң» ажыл-чорудулгазын оон кырынга деткээн боол алган. Вашингтон херек кырында ооң бүгү-ле тайбың саналдарындан ойталап турарын ол журналистер-биле беседазынга демдеглээн. Перес вашингтончу дайын өөскүдүкчүлерин хай дээринче, Төп Американга тайбынны ханыдарынче кыйгырган.

(СЭТА).

Бельгияда «Шыңгыы камналга» дээр чазак программазынга ажылчы чоннарның удурланыышкын шимчээшкини улам-на калбарып турар. Ол программаны ёзугаар ажыл төлевирин кызырарын, үндүрүт-дадывырларны улгаттырарын болгаш социал херегледерге күрүнеден аңгылаан акша-хөреңгини эвээжедирин көрүп турар. Ажылчы чоннарның калбак ажыл соксадыышкыннары болгаш удурланыышкын чыскаалдары боон турар улуг-улуг хоорайларның санынга Брюссель, Шарлеруа, Монс, Льеж, Гент болгаш өскелер-даа кирип турар. Шарлеруаның металлургия заводтары ажыл соксадыышкынныг демисел-биле хаара туттунган. Ажылчыннар кудумчуларже чыскаалып үнген: «Чазактың планнарын болдурбас!», «Боттарывыстың амыдырал байдалывысты баксырадырын болдурбаалыңар!» — дээн кыйгыраашкыннарны салып турарлар.

ЧУРУКТА: Шарлеруада металлургия бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының «Шыңгыы камналга» программазынга удур чыскаалыышкыннарынга киржикчилери.

Бельга—СЭТА-ның фотозу.

БЕДИК ҮНЕЛЕЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң күүсекчи директору М. Майерсон ССРЭ-ниң тайбынга ынакшылдыг даштыкы политиказын бедик-биле үнелээн. «Каттышкан Штаттар делегейниң дүшкүүрлүг чоруун үргүлчү күштелдирип, бөмбүрзектиң аңгы-аңгы кезектеринге болгаш бүгү делегейге-даа тайбынга кыжаныышкынны кылып турда, Совет Эвилелиниң политиказы тайбынны быжыглаарынче болгаш улустар аразының айыыл чок чоруун күштелдиреринче тайгылыш чок угланганын» ол СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга онзалап демдеглээн.

Совет даштыкы политиканың кол өзээ тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш демисел болурун М. Майерсон демдеглээн. Чепсегленишкинниң эндере бүдүрерин шууд соксадырынче угланган чүс ажыг тодаргай саналдары ССРЭ кылган. Ынчалза-даа Вашингтон ... Рейганның администрациязы эрге-чагырганы алганының мырыңай эгезинден тура боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксаал чокка күштелдиреринче болгаш чавырлыышкынны болдурбазынче угланыышкынны боттандырып эгелээн.

Ол угланыышкын америк болгаш делегейниң-даа хөй-ниитизиниң сагыш-сеткилиниң аажок күштүг килеңнээжин болдурганындан Ак бажың сөөлгү бүдүн-чартык ийи чылда «кызыгаарлалдыг» болгаш «тиилелгелиг» ядролуг дайыннар дугайында бодунуң чулчуруушкунун соксаткаш, «тайбынга ынакшылдыг» медеглелдерни эгелээри эргежок чугула деп санааның АКШ-тың Тайбың чөвүлелиниң күүсекчи директору уламчылап чугаалаан. Ынчалза-даа херек кырында бүгү-ле чүүлдер хевээр арткан. АКШ боо-чепсекти эндере бүдүрерин улуг-ла ... системаларын тургузуп ...

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.

ЧАЛБЫЫШТАЛЗЫН

Херээженнер эргеленген хүлүмзүрүү —
Хереллери чайынналган аяс хүн дег,
Частың чечээ сеткил өөртүп чазылган дег,
Чалгынныг ыр, буян-чолдуң хайырлалы.
Ынакшылдың соглеттинмес мииниишкини —
Херээженнер чылыг, чымчак карактары,
Ыры-биле ындынналган амыдырал —
Кежик чолдуг — оолдуң, кыстың катказы-дыр.
Чурттаганың оруктарын чырыткылаан,
Чуруттунмас, уран соске соглеттинмес,
Херээженнер ишчи холу, буян-нүүрү —
Кезээ шагда хөрлээлениип чалбыышталзын!

С. МАННАК.

ДАМДЫ

Дамырактар өнүн дээзэн,
Дамдыларны үнелээр мен.
Дазыр шөлде чалгып
үнген,
Тарааларда олар көвей.
Дамды чокта үнүштерниң,
Дазылдары кургап
калыр.
Мөңгүнешкен бойдус
каазын
Мөөгүлер суксун кылыр.
Дамды боду эвээш-даа бол,
Далай, хемге үнемчелиг.
Эртенги хүн херелинге,
Эртине дег кыланнажыр.

М. МАДОН.

ДЖОКОНДАНЫҢ АЛДАРЛЫГ ХҮЛҮМЗҮРҮҮ

Уран чүүл кижилерни сорунга дег бодунче хаара тудуп, бодалдарны сайзырангайжыдып, мергежииринге дузалап турар улуг күчү. Уран чурулга чогаалын дамыштыр кижилер бот-боттарын билип, бурунгаар базымны дидими-биле кылып турар. Чурукчуларның чогаалдары биске эстетиктиг таалалды берип, чараш чүүлдү билип алырынга өөредип, эвилең-ээлдек, чаагай сеткилдиг, эрес-дидим болурунга кижизидип турар. Ооң ачызы-биле улустар өөрүп, муңгарап, ынакшып, көөр хөңнү чокталып, демисежип, хосталгаже, аас-кежикче кезээде чүткүп, эки, чараш чүүлге хандыкшып чоруур. Чурулга уран чүүлү дүргени-биле бурунгаар хөгжүп, үе-үе аайы-биле өскерлип турар. Ол ышкаш чуруктарның назыны база аңгы-аңгы.

Чамдык чогаалдар кезек үеде солун болур. Өскелери чоннуң өнчүзү болуп үр чурттаар. А мындыг чогаалдар бүгү кижи төрелгетенге хамааржыр. Делегейниң уран чүүлүнүң ындыг шылгарангай чогаалдарынга Леонардо да Винчиниң сураглыг чуруктары хамааржыр. Оларның бирээзи «Мона Лиза» азы «Джоконда» болур. Бо овур-хевир сагыш-сеткилди хаара тудуп, өткүт тодазы-биле кижиниң угаанын кезээде сергедип кээр. (Мона) Лиза оң холун солагай холунуң кырында салып алган оожум, дорт, креслода чоргаар шинчилиг олуруп турар. Ооң бүдүжүнде сес-биле илереттинмес чажыттар бар, топтаан көрүжү ол олчаап катап чуруттунмас. Үргүлчү шырайы өскерлип турар. Хүлүмзүрээн-даа ышкаш, шооткан-даа ышкаш, кыжырган-даа, боданган-даа ышкаш. Ол бодун долгандыр болуп турар чүүлдерни хайгаарап олурганзыг.

XVI векте чурттап чораан чурукчу Вазари — «Джоконданың чуруун кичээнгейлиг топтап көөр болза, ооң мойнунуң оңгар черинде дамыр (судал) соп турар» деп бижээн.

Джоконда чүс-чүс чылдарда тывызыксыг хүлүмзүрүү-биле кижилерниң сагыш-сеткилин дүвүреди келген. Болгаш иштики чажыт бодалдары-биле келир үеже төнчү чок бурунгаар кыйгырып турар.

Джоконда катаптаттынмас овур-хевир. Ол Леонардо да Винчиниң уран чүүлүнүң дээди чадазы-дыр.

Д-С. ООРЖАК,
чурулга башкызы.

ЧАЛЫЫ ЧЫЛДАР УТТУНДУРБАС

Совет Тываның 40 чыл оюн бо чылын демдеглеп эрттирер бис. Кижи сактырга, чоокта чаа-ла Совет Эвилелинге каттышкан ышкаш бис. Хөгжүлде шапкын болган тудум, үе эрткенин кижи эскербес боор-дур.

Чоокта чаа телевизордан Валерий Чкалов дугайында кино көрдүм. Ол кинону бистиң өг-бүлевис та чеже катап көрдү ыйнаан. Уругларым адазы Тываның баштайгы ужудукчуларының бирээзи чораан болгаш, бистиң өг-бүлевис ужар-чүүлдү болгаш ужудукчуларны дыка-ла хүндүлээр. Уругларым бичии турганда, эң баштай саазынга, херимге шыйып, чуруур дүрзү-ле самолёт. А Валерий Чкалов бистиң өг-бүлевиске эң-не эргим кижи. Ооң чуруун бажыңывыстың эң хүндүлүг булуңунга азып алыр турдувус. Чкалов дугайында көрген киному мени оон-даа мурнунда эрткен чылдарны сагындырып келген. Чүге дээрге, улуг Москвага ынаар-ла бир ыракта билдинмес бичии чурттан бичии уруг канчап чеде бериил, эртем-техниканың улуг чедиишкиннерин караа-биле көөр аргалыг болган деп.

1. ТЫВА БИЖИК СУРГУУЛУ

1930 чылдың күзү турган чүве. СүтХөлге шаанда улуг бай Ондар чагырыкчының кончуг улуг хөй өрээлдерлиг бажыңын хавыргаш, улус хурал-суглаа эрттирер, бижикке өөренир, кызыл-булуң деп чер кылып каан. Күскээр ачам мени, күш-хүнезинимни белеткээш, бижикке өөренири-биле аңаа эккеп каан. Элээн хөй оолдар, уруглар өөренип кыштадывыс. Оларның аразында сөөлзүредир чоңга ады сураглыг берген, ырда кирген Чавыдак, күрүнениң айыыл чок черинге дыка хөй чылдарда ажылдап чораан Моңгуш Даваалай, мээң уругларымның келир үеде адазы Чимит суглар өөренип турган бис. Часкаар Кызылдан башкылар келгеш бисти шылгаан. Мени эки өөренген дээш, 1 карандаш, 2 кыдырааш-биле шаңнаан. Дыка-ла өөрээн мен. Бис кыштадыр калбак ыяшты хул-биле чаап алгаш, сүүрткен ыяш-биле бижип өөренген бис. Аревэ кожкомундан келген дарга биске чайын сумунуң араттарын бижикке өөредир даалга берген. Ол чайын ачам Кызылдан «Үжүглел» деп ном, кыдырааштар, карандаштар эккелген. Улусту бижикке өөредиринге ол ном дыка-ла ажыктыг болган. Кижилерниң өөредилгеге сундулуу-даа кончуг. Шуптузунга кыдырааш, карандаш чедишпес боорга, оларны чүгле эки өөренир улуска берип, шаңнал кылып турдум. Ол чайын элээн-не хөй кижини өөреткен мен. Мээң эштерим база чонну өөредип чайлаан. Ынчан ачам нам түрүнүң даргазы турган. Оон өтчёдүнда сумунуң араттарының чедени хуузу ол чайын бижикке өөренип алган дээнин сактып тур мен. Улуска бир дугаар кылган ажыктыг ажылым дээш ынчан чоргаарланып турган мен.

2. ПИОНЕРГЕ КИРГЕНИМ

Дараазында чылын чазын ачам-биле тараа тарып турган бис. Мен аът бажы башкарып, ачам андазын тудуп турган. Өгнүң элээди уруу боорумга, ачам чүве кылырда, мени бо-ла дузалаштырып аар. Бичии дыштанып алыр дээш, одаг чанынга олур бис. Ачамга терек чочагайы дужуртуп алгаш, олардан чинчи диштип орган мен. Аъттыг кижи бисче шаап олур. Келзе-ле биске бижик өөредип кыштаан Мандакпан башкы. Ол мендилешкеш, дораан-на ачамга чугаалай-дыр:

— Уруунарны аревэ кожкомундан кыйгырты. Ону пионерге кирер. Элегестиң Чал-Кежиг деп черде пионер лагеринче чорудар чүве-дир — деп бо-ла. Ынчан «пионер», «лагерь» деп сөстерни бир-ле дугаар дыңнааным ол. Кежээге чедир тараавыс тарып доозупкаш, чаныпп келдивис. Авам шагда-ла мээң кедер идик-хевимни белеткеп каан. Даартазында ачам Чавыдак биле бисти аътка ушкарып алгаш, Чадаанага эккелген. Бисти уткуп келген башкыларның бирээзин көөрүмге, бистенде дээредевес хире бичии уруг болду. Ам бодаарымга алдарлыг артист Кара-Кыс Мунзук од ийин. Ынчан чаа таныжып алганым Чанчыыдай деп уруг-биле суг кыдыынга бичии серинттенип алыр дээш хемче маңнажыптывыс. Делбигир кулактарлыг, мөкүлчек ак амытаннар кыргырадыр эптишаан, бисче углай чоруп орлар. Корткаш алгы-кышкывыс-биле өөрүвүске маңнажып келдивис. Олар бисти кочулап шаг болдулар. Хаван деп малды бир дугаар көргенивис ол ышкажыл. А дагааны база-ла ол хүн бир дугаар көрген бис.

Чал-Кежиг деп черге пионер лагеринге улаачы бисти чедирип каан. Озалдап келген болган бис. Пионерлер чыскаалыпкаш, күш-дамыр сургуулун кылып турганын бир дугаар көргеш, дыка магадаан бис.

Бисти пионерге хүлээп ап турда, Кызылдан даргалар чедип келген. Оларның бирээзи Тока дарга ол. Ынчан пионер лагерин амгы дег ииниңш семен деп турбас, чайны өттүр ажылдаар.

Эртенги чем соолунде кичээлдер олуруптар. Чарактар бижип, дүрген номчуп сан өөренип турган бис. А дүъш соолунде бөмбүктеп, ырлажып, сугга эштип, Элегес күрээкономунуң ажылынгада дузалажып турдувус. Чамдык уруглар чаныксааш, төрелдери кээрге дүргүннай бергилээн. Сүт-Хөлден чүгле Чавыдак-биле ийилээ арткан бис.

Лагерь төнерге, улаглап чанар апарган бис. Ол дээрге бир аалдан аъттыг кижи өске аалга чедирип каарга, ол аалдың улузу дараазында аалга чедирер. Ынчап чорааш аалывыска чоокшулап келген бис. Сөөлгү улаг Теве-Хая адаанда аалга эккелген. Аалда аъп чок. Аалдың ээзи орай келир. Дүне удуп чыдырывыста, шиг-шаг дээн соонда бир-ле чүве бисти база берген. Эчигей-ачыганы-даа кончуг. Ажырыш-ышаан тура халыдывыс. Дорде аскын так дуглап каан көгээр ажыы долгаш, чаза теп, бистиң кырывысче чүгдүп келгени ол чүве-дир. Арын-баш, идик-хеп көк мөөн, аас-думчук ишти шуптү ажыг хымыс, азырыпбышкырып-ла тур бис. Арай деп даң бүлүртүнүп кээри билек, борбак-сарбаавысты тудкаш, өгден аяар сывыртып үнгеш, Хемчикче углай чадаг маңнажыпкан бис. Хемчик кыдыында улуска хеме-биле кежиртип алгаш, аалче салчыптывыс. Арын-баш, идик-хеп, улуска көргүзер дээн кызыл галстуктарывыс шуптү ак хойтпак.

(Уланчылыг)

С. ЧИМИТ.

Москва. «Мосфильм» киностудиязының режиссёру Георгий Натансон «Совет Эвилелиниң элчини», «Бүгү чүве кижилерге артар», «Улуг утбазы» болгаш өске-даа сураглыг киноларның автору, ол ам «Салгаашкын» деп чаа кинону тырттырып турар. Сценарийниң авторлары — А. Софронов, Г. Натансон. Кинода болуушкуннар амгы хүннерде эртип турар. Чаа кинонуң кол темазы — салгалдарның аразында салгашкак чоруу, совет патриотизм, ол кырган-ачаларны, адаларны, оларның ажы-төлүн ханы холбаштырган.

ЧУРУКТА: кинону тырттырып турары. Оң таладан солагай талаже — Варвара Шумова — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Н. Мирошниченко, Константин Шумов — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ю. Васильев, Петя — артист С. Быстрицкий, Недосекина — УССР-ниң улустуң артизи З. Дегтярова.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ОПЕРА ДЕМИСЕЛЧЕ КЫЙГЫРГАН

Н. Римский-Корсаковтуң «Өлүм чок Кащей» деп операзы чээрби ги чүс чылдың эгезиниң революстуг демиселинче кыйгырып турар. Ынчангаш Ленинград хоорайның музыкантылары ол шылгарангай орус композиторнуң төрүттүнгенде хүнүнден бээр 140 чыл болганынга тураскаадып, ук сураглыг операны боттарының концерт программазында кирген болгаш композиторнуң адын эдилээн консерваторияда ойнап эгелээн.

1902 чылда бижээн ол «күскү хоолчугаштың» ханы политиктиг утказы болза, январь 9-туң хан төгүүшкүннүг болуушкуннарын сойгалап көргүзүп турары болур. Революсчу хөөн кирген аныяк-өскенни деткээн дээш профессор Римский-Корсаков консерваториядан үндүрткен. Студентилер композиторнуң чөпшээрээниң ёзугаар «Өлүм чок Кащей» деп операны театрга көргүскеш, оон кирген акпа-биле хаанның шериглериниң Орду шөлүнге боолап өлүрген ажылчыннарының, өскүс калган ажы-төлүнге дуза чедирер деп шиитпирлээннер. Операның сцена кырынга көргүзүү 1905 чылдың март 27-де Вера Комиссаржевская аттыг театрга болган болгаш ёзулуг революсчу манифестацияже шилчий бээрге, күштүг шуурган Россияны чаартыр революцияны көргүзүп турар чүве-дир деп билгеш, полиция залда олурган көрүкчүлерни үндүр сывыртап, тарап чорулаарын негээн.

Ам «Өлүм чок Кащейни» Ленинградтың опера студиязының болгаш музыка театрының ыраажылары ырлажып турар. Операның дирижёру — А. Трофимов.

(СЭТА).

«ШЫННЫҢ» ШЫДЫРАА КОНКУРУЗУНГА

ИЙИГИ ЭЭЛЧЕГ

Апрель 27-де № 98 «Шында» парлаттынган шыдыраа конкурузунуң бирги ээлчээниң түңнелин үндүрген. Ында кирген 2 бодалганы бодааннарга харыы аңгы-аңгы районнардан шупту 63 автордан келген.

Ийи бодалганы шын тыптың долу харыыларын А. Саая (Кызыл-Хая), В. Ондар, Б. Улерек (Эрбек), А. Серенги (Баян-Кол), Б. Бараа (Аныг-Уургу), К. Салчак (Мугур-Аксы), К. Кыргыс (Ак-Тал), С. Шагжы (Чыраа-Бажы), М. Моңгуш (Чадаана), Б. Дондук (Аксы-Барлык), В. Бегзи (Бурен-Хем), К. Моңгуш, Ю. Чаңчан (Сүт-Хөл), Ю. Куулар (Чыргаланды), В. Саргылар (Шамбалыг), С. Тулуш (Хандагайты), Н. Чооду (Нарын) олар бергеш, 5 санны алган. 19 кижи дөрт санны алган болгаш конкурстуң дараазында ээлчеглеринге эки харыыларны бээр болза, разряд чедип алыр аргазы бар. 3 болгаш 2 сан алган 19 киржикчилер конкурска ам-даа уламчылап киржип болур. Олар разряд чедип алырда дараазында ээлчеглерниң бодалгаларын шуптузун шын тывар ужурлуг апаар.

Шыдыраа бодалгаларын тыпкан чагааларга «Шыдыраа конкурузунга» деп демдеглээрин дилеедивис.

Бирги ээлчегниң бирги бодалгазының харыызы:

1. Лh6—f6 бо кошке кара таланың Крh5, h1(ф), h6 деп коштериниң аайы-биле тургустунар вариантыларга ак таланың ийи кештен удар кештери белен тыптыр.

Ийиги бодалганың харыызы: 1. Фb7, кара тала кандыг-даа кеш кылырга дараазында мат.

Конкурстуң ийиги ээлчээн моон-биле эгеледивис.

Бодалга

Ийи кештен мат.

Этюд

Удуп алыр.

Булуну шыдыраага спорт мастеринге кандидат Н. Шишигин белеткээн.

ТВ

МАЙ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — Кадык болур дизинзе. 9.00 — «Спортлотонуң» 20-ги тиражы. 9.10 — Айыыл чок кииммээшкин. 9.40 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Ийиги фильм — «Мирное лето 21-го года». 2-ги сериязы. 10.45 — Делегейниң мужиклер хүнүнге. 11.25 — Симфониялыг оркестриниң болгаш эстрадалыг музыканың концерти. 11.55 — «Глубина». Документалдыг телефильм. 12.25 — Байырлалдың пионерлер концерти. 13.05 — Үжүглер делегейи. 13.50 — Өг-бүле болгаш школа. Тележурнал. 14.20 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 14.40 — Бугун делегейде. 14.55 — «Билдинир-даа болза, эдептиг». 16.05 — «Мишка, малыш и другие». Уругларга уран-чечен фильм. 16.30 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.00 — «История одного преступления». Мультфильм. 17.20 — «Дем каттыштырылгазы». 17.50 — Бугу Россияның улустуң хорларының ийиги көрүлдези. 18.35 — «Хо Ши Мин. Память об источнике». Документалдыг телефильмниң премьеразы. Дж. Лондонуң чогаалдарының аайы-биле. 21.00 — «Үе». 21.35 — Композитор Э. Колмановскийниң чогаалдарының концерти. 23.00 — 23.10 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Кадык болур дизинзе. 8.45 — «Школа кинзалының соонда». 8.55 — «Эртенги почта». 9.25 — Воронежтиң телестудиязының программазы. 10.45 — «Чүү? Кажан? Кайда?». 12.15 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. Красноярскиден дамчыдылга. 12.45 — «Катты бажы каткан эвес». 14.20 — «Стадион шупту кижилерге». 14.50 — Делегейниң ССРЭ-те XI музыка фестивалының концерти. 15.50 — «Новоселье». Документалдыг телефильм. 16.50 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Румынияның шилиндек командалары. Тбилисиден дамчыдылга. 17.10 — «Транзит». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 19.15 — Музыкалыг киоск. 19.30. — Делегей тайылбыры. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — Сугга поло ойнаарының делегей маргылдаазы. ССРЭ-ниң болгаш Испанияның шилиндек командалары. 22.00 — 22.50 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Арарат» — «Днепр». 2-ги оюн.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 9—14 метр, күштели бергенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок болур. Хүндүс 14—19, чамдык черлерге 5—10 градус чылыыр.

Автооруктарга хар холумактыг чаъс чаар, көстүрү 2—4 километр. Соңгу-барыын чүктен хат күштелгенде секундада 15—20 метр чедер.

Кызылга алзып, булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 9—14 метр, күштелгенде 15—20 метр чедер. Дүне агаарның температуразы 3—5, хүндүс 16—18 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Волчья яма» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Там, на неведомых дорожках» 9.30, «Пионеры Страны Советов» 11.00, «Семён Дежнев» 12.20, 15.00, «Признать виновным» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Выстрелы за деревней» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Прошлое было ошибкой» 15.00, 16.50, 18.40, 20.00 шактарда.

«ЧАПГЫ»: «Дело для настоящих мужчин» 14.00, 16.00, 18.00 шактарда.

«Шын» солуп редакциязынга фотокорреспондент дарый негеттинип турар.

«Шынның» конкурузунга

БАШТАЙГЫ ХҮН

Апрель адакталып келген. Кезек бораннаан соонда чылыг хенертен дүжүп, хамык бойдус оттуп, дирлип-ле үнген. Хем кыдыын дургаар анай-хаактар өңгүр хилиң дег мөңгүннелчек хевин кедипкен, анайлары аажок хөөп, чамдыктары частып келгилээн, коларгап, чайганы каап турганнар. Кушкаштарның чымыштывы аажок, үн алчып, кыңгырткаңндыр кыйгыржы каап, ыяштар аразы-биле өрү-куду кинскип ужуп тургулаан.

Хамык оруктуң белдири Хайырлыг хемниң көвүрүү бо-ла болгай. Оруктар моонна өрү-даа, куду-даа, ховуже-даа, дагже-даа дамырланып тарай бергилээн. Үнчү боду подүлээден бүткен узун хончулуг идик кеткен, сыырткыыш эгиннээн чазаг кижи көвүргүглеп кешкеш, дораан хемни өрү алган. Ооң соон дарый артынчактыг аъттыг кижи бо келген. Ол дагже утлаан орукче чедээп ыңай болган.

Удаткан чок шимээн-не эвес шимээн үнзе-ле, андазын аадып алган трактор бо шошкудуп орган. Көвүргүнүң кылын манзыдан кылган калбак чарнып каң илчирбелери-биле камныг, топтуг калгыдып кешкеш, орук ийинге тура дүшкен. Көңгүс чаа эт-тир ийин Андазыны база чаа, чер шыйып көрбээн, бистериниң бижии безин олчаан.

Кабинадан көңгүс хир какпаан шериг хептиг, ортумак сынныг, семиссимээр мага-боттуг, маңган ак шырайлыг, бажының саргыл дүктерин сонгаар суйбап алган хып дээн аныяк эр чиник дүже халааш, ынаартан демир-хуун ап, каш-ла халаан соонда суг узуп кээп, радиаторну ажыдып, долундулай берген.

Седен Салчак шеригден кээп, чеди-ле хонук дыштангаш, тракторну дыннапкан ховуже үнүп бар чорууру бо. Өөрү шагда-ла ховуда турумчуй берген. Седен школага өөренип чоруй кедээге артып, тракторист болу бээр мен деп дүжевейн-даа чораан. Ол аңаа эң-не кара, эң-не хирелиг ажыл кылдыр сагындырган. Багай эвес чуруур, ырлап, танцылап-даа билир, хөгжүмге элээн сундулуг кижи чүве-дир. Оларның кайызы деңзи карап чая бээр ирги деп элээн шенеттингилээн-даа. Ынчанмыже оон ойлуктуг чүве үнмейн барган. Ийет, башкылаарынга ылап-ла таарыжыр боор мен деп ол онну доозуп тура үзе шиитпирлээш, документилерин чыып чорудуп, институтка кириириниң экзаменнерин дужаап эгелээн. Хайлыг, бир үшке доннажы берген. Мынчап бир кезек кижи шуглуп чыдып калганнар. Амыдыралга мындыг-ла болгай, кижи сагыжы ышкаш аайлыг чүве турбас. Чүү-даа чүве ойлуг, хөй-хөй күжениишкиннер болгаш шаг-үе база херек. Седен ам-на аалга кээп, аңдаре-дүңдере боданып, алыс күзелин тур уттупкаш, харадал чеже-даа хөректи ойүп, аалтап келзе, аңаа бастырбайн, бир хүн ховуже үнген трактор кабиназынче халбактанып кире берген. Тракторист Самбаа акый ону чектевээн-даа, харын эш тыртып, хамык дижин агарактадыр хүлүмзүрүп, чалгаа чазар, чугаа кылыр. Ышымбай, чүү кижи тыптыы берди деп амырап хүлээп алган. Седен тракторну чадаг-тергеден дора көрүп, базымчалап, өкпелээн уу-биле дораан башкарып нириптер бодаан. Амыр-дыр оң, бети дизе беш айның курс эртер белен эвес техника боор-тур. Эр ырмазыраваан. Акша-төгерик дивээн, акызындан ай ажыг адырылбаан. Ажыл дээнде саргы дег салдынмайн баар төл-дүр деп эскерип кагдылар ыйнаан, кижиңге бир эрги трактор берип каан. Хамык херек оон-на ужуктал эгелээн. Ол уу-биле трактордан салдынмайн барган.

Седен радиаторун долундулай шаап алгаш, саадавайн-даа ховуже хап үнүпкен. Дээр кедергей аяс. Кидин-не херер келген хүннүү чалыны соңга шилин өттүр чоорту шонуп келген.

Кабина ишти бүкшүмнеп кээрге, Седен агаар тыртар көзенекти ажыда идипкеш, гимнастерказының өөктерин чежипкен. Чаа мотор сагыш ышкаш тыртып орган. Хамык айтыр приборлар дөгере ылаптыг көргүзүп, кабина иштиниң бүгү дерин кыланайнып-ла чораан. Чаа эт чаа болбайн канчаар. Трактор дээш чудукаралап, тоймаглап кирибитпейн, каш чыл улай, хууда машиназы дег, эдилеп чүге болбас деп? Седен тракторун ылап эдилээр деп бодунга аалап чораан. Орук ажык, бүгү чүве аайлыг-даа бол, хөректи бүдүү өйүп чорууп анчыы дегет бир шоруягак бар. Ховү-трактор бригадазының бригадири Довук-оол тракторну Седенге эвес, бодунуң төрели Соржукайга аалаан турган Седенге көөрде Соржукай дүржүлгалыг, назы-хары-даа улуг, уруг-дарыглыг апарган эр-ле болгай. Директор Иван Антонович чүге-ле ийик, Довук-оолдуу-биле болбаан, тракторну Седенге берипкен. Ол дээш бригадир директор-биле чөпшээрежип тургаан деп дамчыыр чугаа дыңналган.

Орукта бир кыштаг барын Седен билир-ле болгай. Аңаа чоокшулап орда, демги эрте халыткан машина чүгүн чедирип каапкан бо деп орган. Чолаачы чогуур медээни бергеш, тракторну доктаарын негеп, тура дүшкен. Соржукай бо чоруп орган. Арны хүула-даа берген ышкаш, тыныжы дүрген-дүрген чугаалаан:

— Эккээрде-ле чемдик туду трактор чораан, четчелеп каан кижи мен. Оң талакы фараның шили, лампазы мээнии чүве. Оон ынай дүлгүүрлериниң чамдызы база мээнии. Меге дизинзе, бригадиринден-даа айтыр...

— Уштуп алыңар, акым. Билген эвес мен — деп гаатычөгенчиг бичииледипкеш, олут артында дүлгүүрлерлиг демир хааржакты ушта соп берген.

Кым билир ону, шилдиң эрги чаазы билдинер эвес, Седен өскербээн-даа. Ындыг-даа болза кабинадан дүже халааш, мотор даажын база аарак бедик үн-биле дилээн.

— Карак чорааннай чорааандыгыл, акым? Складтан ап бергей-ле мен.

— Складта бар болза, мынчап турар деп бе, дуңмазы — дээш, Соржукай дүлгүүрлерниң чартык кезиин бөле туткаш, үс, дорураана онун хунаадыпкан эрдийи бөрөн хөйлениниң нарманынче кирип каапкаш, фарада барган.

Машинадан чолаачы бо дүже халып келген Соржукайның төрээн дуңмазы Барыкай болган. Седен таныбайн бар часкан. Кепка бергин караның кырынче хөмүре тыртып алган, семиремни бе аны селгек ышкаш бе, арны бөлбайып, [illegible] Ол Седенниң [illegible] туда [illegible] чалдаазы [illegible] барган.

— Ядарап бо чүвелер [illegible] болза, [illegible] — деп, Соржукай ам ыһап химренип, бөрт чок бажының дүгү [illegible] авыранайнып, эринил эрип, ышкыштай аарак хыйлангаң.

Седен биле Барыкай чаңгыс-ла хар карышкак, чаңгыс школаның өөреникчилери-ле болгай. Бирээзи шеригден күзүн келген. Шериг хүлээлге эртип деп чүве аңаа эвес херек дээрзин билбес кижи Барыкай эвес. Ынчанмыже эжин хаайга какпайн турарын Седен эңнерип каавытпайн канчаар. Сагыжы улам саргып, тракторун дүжүп бээр чыгыы апарган.

— Хунааштыг тракторга чединген дүнмай-дыр сен. Көөр деп чаагай чүве бар болдур ийин — деп, Соржукай каракты оңгайтыр ужулгаш, колдуктап чыда чугаалаан.

— Ол чүнүл, аал? Мен-не трактор хунаашпаан мен. Чок болза моону ап ал — деп, Седенниң чонаада кедүдеп чораан хөрээ частыбир [illegible] арай доңгун халып [illegible]

— Эх, хоңнуйлерни аарай, шоолуг чүве дег, барыпбарган битай трактор [illegible] — [illegible] Барыкай [illegible] хүлүмзүрүп [illegible] бөргүн ам даа [illegible] машинаже [illegible]

— Битай трактористтер бир боорда [illegible] битай трактор чок чүве доор. Норгей-ле бо! харын — деп, Седен [illegible] до дас чок дүй [illegible]

К. ЧАМЫЯҢ

(Уланчылыг).

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьнатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистерниниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистерниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1066.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектерниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00862.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 117 (12507) | 1984 чылдың май 20, воскресенье | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң чыылдырар дугайында
РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза: Российаның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң онгу чыыжын тускай сессиязын 1984 чылдың июнь 19-та Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ
РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

Москва, 1984 чылдың май 18.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДУГАЙЫНДА ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга, СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму болуп эрткен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

«СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң түңнелдеринге болгаш ооң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан.

Пленумга илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Пленумга илеткел талазы-биле санал бергеннер болза: СЭКП Кызыл хоорkомунуң бирги секретары **Б. П. Свинцов**, СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары **В. Д. Куркутов**, Тыва АССР-ниң чырыдыышкын министри **Н. С. Конгар**, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу **Т. И. Бавыыл**, Чөөн-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Д. С. Куулар**, Кызылдың башкы институдунуң ректору **Х. О. Ондар**, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң директору **В. Н. Винников**, «Тыва кобальт» комбинаттың партком секретары **В. Б. Петров**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **Ш. Д. Ооржак**, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң чолаачызы **Я. Е. Чебодаев**, СЭКП Сүт-Хөл райкомунуң бирги секретары **Г. С.-М. Иргит**.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

СЭКП ТК-НЫҢ АПРЕЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ — АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. ШИРШИННИҢ илеткели

Бо чылдың апрель 10-да партия Төп Комитединиң Пленуму болуп эрткен. Пленум ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының эртери-биле холбашкан айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң саналдарын чугаалажып көрген болгаш турлуг деп көрген. «Ниити билиг болгаш профессионал школа реформазының кол углаышкыннарының дугайында» СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянинниң илеткелин чугаалажып көрген болгаш ол айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. «Улус депутаттарының Советтериниң ажылын улам экижидер дугайында» доктаалды Пленум база хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконуң Пленумга улуг чугаазында сайзыраңгай социализмни, социалистиг демократияны улам ыңай сайзыраңгайжыдар, ниитилел херектерин эргелеп башкарырынга массаларның социал-политиктиг идепкейин көдүрер талазы-биле партияның болгаш күрүнениң чугула практиктиг сорулгаларын идип үндүргөн. Эш К. У. Черненконуң чугаазында программалыг чүүлдерни болгаш түңнелдерин Пленум бүрүнү-биле деткээн.

...

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ АМЕРИК ЭРТЕМДЕННЕРНИҢ ЧАГААЗЫНГА ХАРЫЫЗЫ

Хүндүлүг дээргилер.

...

Хүндүткел-биле

К. ЧЕРНЕНКО

КОСМОС МИЛИТАРИЗМИНГЕ УДУР

...

(СЭТА)

Кинематографияның ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы

...

(СЭТА).

АЛБАН УЖУРУНДА НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК-БИЛЕ

ПХЕНЬЯН, май 19. (СЭТА).

...

СЭКП ТК-НЫҢ АПРЕЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ—АЖЫЛЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

(Эгези 1-ги арында).

рай, 3 суур болгаш 90 кожээ Совет бар, оларда ажылчын [illegible] циязының эң тәлептиг төлээлеринден 3847 депутат соңгуткан. Депутаттарның 66-дан хөй [illegible] ажылдап турар.

Советтерниң массаларның [illegible] СЭКП ТК-ның Пленумунга [illegible] Улус депутаттарының Дээди болгаш [illegible]

[illegible]

(Уланчызы 3-кү арында)

СЭКП ТК-НЫҢ АПРЕЛЬ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИ—АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММАЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги, 2-ги арыннарда).

Школадан дашкаар албан чeрлери — Пионерлер бажыңнарынга, аныйак техниктер, туристер болгаш натуралистер станцияларынга, уругларның спорт школаларынга, ол ышкаш чурттап турар черлериниң зайы-биле өөреникчилер өртүнүнга кижизидилге ажылын улам бедик деңнелге көдүрген турар ужурлуг. Кичээлдерден хостуг үелерде сургуулдар бөлгүмнеринге, клубтарга, факультативтерге болгаш сонуургалының зайы-биле өске-даа чогаадынчы каттыжышкыннарга хаара туттунган турар кылдыр ажылды ынчаар тургузары чугула. Ол ажылды организастаарынга бүдүрүлгениң мурнакчыларын, комсомолчуларны, спортчуларны, өөредилге черлериниң сургуулдарын хаара тудар чугула.

Школа-интернаттарга, дузалал болгаш санаторий-кадыкшыл школаларында болгаш школа чанының интер-

...

Министрлер Чөвүлели, партия хоорикому, райкомнары, күрплан, хоорай-күүскомнар, министерстволар болгаш ведомстволар, тудуг организациялары үлүг өөредилгениң объектилериниң тудуг планнарының күүселдезин онза хынаалга алыры, оларны чогуур хүлээлгезинге ажыглаарга киирериниң хандырары кылдыр чугула.

Чырыдышкын министерствозу, профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле эргелел материал-техниктиг хандырылганың күрүнеге школаларны училищелерни, өөредилге черлерин, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин чугула өөредилге материалдары-биле, дериг-херекселдер болгаш мебель-биле хандырарын хынаар ужурлуг деп, Г. Ч. Ширшин айтты.

...

Пленумга илеткел соонда саналдар эгелээн. Санал бергеннер республиканың ажылчы чоннары—бүгү совет улус дег, СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының материалдарын изиг чууллугзуннуушкун-биле деткип хүлээп алганын. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары К. У. Черненконуң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга соңгааның күрүнениң дээди эрге-ажыктарынга дугжуп турар деп санап турарын демдеглеп, Пленумнуң, сессияның материалдарын чер болганда улуг сонуургал-биле ханы өөренип, амыдыралга боттандырарының хемчеглерин төлевилеп, күүседип эгелээнин чугаалап турган.

Бир дугаарында СЭКП Кызыл хоорикомунуң бирги секретары **Б. П. Синицов** санал берген. Пленум, сессия эрткен соон дарый партия хоорикому Кызыл хоорай Совединиң ажылын үзүктер...

...

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң ...

Т. И. Бавыыл ...

... Чаа-Хөл районнуң Совединиң күүскомунуң даргазы **Д. С. Куулар** ...

... «Тыва кобальт» комбинаттың парткомунуң секретары **В. Б. Петров** ...

... **В. Д. Куржутов** ...

... **Ф. Родионова** ...

Смоленск чериниң чоргаабалы

ХЕНДИР, МЭЭҢ ХЕНДИРИМ...

Смоленск чериниң тараачыннары эрте-бурун шагдан-на бээр тарымал хендирни өстүрүп, оон янзы-бүрү пос-таавыны кылып чорааннар. Делегей садыгларынга хендирден аргып, кылган каңгамчыктыг чараш постерни, нарын, уран-шевер кылдыр [illegible] хевистерни, угулзалап турган дааравн чүүлдерни бедик-биле үнелеп келген. Ооң хөй кезиин ол-ла черге, хендир заводтарынга болгаш Смоленскиниң хендир комбинадынга арыглап, болбаазырадып турар. Комбинат чыл санында-ла 21 миллион дөрбелчин метр пос-таавыны хендирден кылып үндүрүп турар.

Смоленскиниң мастерлериниң хендирден кылыгларын Канадага, Бразилияга, Францияга болгаш өске-даа чурттарга болгулаан делгелгелерге көргүскен.

ЧУРУКТА: каас-чараш постер, чадыглар, аржыылдар, янзы-бүрү шывыглар — бо бүгү кылыглар дээрге Смоленскиниң хендир комбинадының кылыглары-дыр. Оларны бүдүрүлгениң чурукчузу Елена Парыгина көргүзүп тур.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникасы

БАШТАЙГЫ ХҮН

— Бо хайыраан цементинер чаашкынга үрелип калбас бе, угбам? — деп, Седен бир шоодайның сери адаанче кирип каап чыда айтырган.

— Таң ыйнаан, кым билир ону, оглум. Хой суггарар коошпа кылыр деп зоотехник ынчап турикук. Аңаа кым күш чедер деп. Бо ашак хойда-ла болгай.

— Че, ынчаарга шып каар чүведен эккелиңер. Брезент болза улам эки.

— Бисте чүү турар дээр сен, оглукужуум. Брезент деп чүве алага-тек үлүс боор бис. Оода демги оолдарны эмгелиг чыып канар деп дилеп чадаан-дыр мен ийин. Саржаглыг далган чип алгаш-ла караш кылындылар.

Седен ол аразында беш, алды-даа шоодайны дажый каапкан. Ам канчаар, бир дээп алган кижи шүүдүнга кирипкен.

— Ах, хөөкүй оглумну, шымбай-ла болду. Бажыңга кирип, шайлап кааптар сен көрем — дээш, кадай ыңай болган.

Седен бүдүн-бүдүн шоодайларны эгинней каап турган. Чалан боор, чаашкын. манаан ышкаш. ийи-бирээ деп кезек туттунуп тура, кудуп-ла эгелээн. Седен аштаан шоодайларны чүгүрүп турган. Дажый наапкаш, тракторунга маң-биле келген. Гимнастёрказы көк мөөн аларган. Шагынче көрген, шайлаар чай кайда боор, дөгүп органы дээре аваарган.

Кезек чайык кызацайнып, диңмиреп, саарып чорүй аяа, хона берген. Туплаг кесүп келген. Ынча-мынча чорүп ора, чуну мурнуң ханада «Часкы хүн чылды чемгерер. Шак-минута бүрүзүн камнап, бүдүрүмчелиг ажылдаалы!» деп каан лозуң номчүй каапкан.

Ындыкы эжиктен ак халаттыг кадай кижи үнүп органы. Бистиң-ле повар Чинчива угбайны Седен таный тыртып каан.

— Ой, оол, Седен сен бе? — дээш, угбай холун сунуп алган удур бо базып орган.

— Кажан келдиң? Эки шериглеп чордуң бе? Улгатканын көрем моон.

— Шупту эки-эки, угбай. Келгеш чеди-ле хондум.

— Чеп даланыр сен. Оода ай хире дыштаныр алыр болгай.

— «Дыңгылдайга» шоолуг тура чок кижи болгай мен, ынча дыка дыштанып чоруул ону, угбай —дээш, Седен баштак сөстерин бадыткап каттырылдааш, саргыл бажының шык дүктерин соңгаар чылбыйтыр дырагылап, немээн: — Часкы тарылгага киришпейн баарга, тракторист кижиге атка багай ыйнаан. Черле дөстүнмедим.

— Бригадирнивис ховуже трактористер ап чорутту. Чем болу берген. дүштээр шак келген —дээш, угбай Седенниң чеңинден тырткылаан. — Че, бээр кир, шайлап, аъш-чем чиир болгай.

Седен каттырып хедерлени аарак тура дүшкен.

— Адыр-адыр, угбай. Оолдар келзин. Кады шайлаар чүве. Эпчок ыйнаан, келдикелбеди дээш аяк туткаш олуруптарга.

— Хаа, бо эттиң магалыын аа! — деп, повар тракторже көрүнген.

— Трактору-даа чаа, бодун-даа аныяк, тааржып-тыр силер.

— Хунааштыг эт-тир ийин, угбай. Харын-даа ораашты дээр чүве бе. Хеңнүмге дээп чор ышкажыл. Иван Антонович аазапкан кижизинден кызыдыр ойталааш, ыяап-ла меңээ бээр дээш турупкан.

— Ийе, ужу-кыдыып дыңнаан мен, Седен. Чоор сен, эки ажылда! Довук-оолдарны тоова. Эки чүве бүрүзүн оларга өргүүр дээн эвес.

— Соржукай орукка дозуп, караанын бирээзин казып аппарды ийин — деп, Седен «казып» деп сөстү наржы адааш, ынаар оруктa чоокшулап орган машинаже хараан.

— Бис ам бригада аргазынче шилчээн болдур бис ийин. Багай угбайның шалыны безин өзер дээр чораан. Шору-шору бис —деп, повар угбай соруктуг чугаалаан.

— Бригадир шыңгыы ажылдап турары ол бе? Довук акый аан?

— Чүгле ол эвес. Дөгере кызып турар, дөгере бодааны берген. Кеску чорбадыве.

Машина-даа келген-не. Эртер Седенни таный каапкаан, дуже халышкаан бо-ла келгеннер. Холдан-даа алырлары бар, эгинден-даа сегиргилээри бар, чир-шой дүжүп, мени солушканнар. Самба акый сагы карара берген. аас долдур ак диштерин айыраңнадыр хүлүмзүрээн, арай тааар бо базып орган.

— Кужур Седенни аарай! Че, кандыг кезекке тепкеш келдиң мон?

— Танкы кезээнге турдум, акый.

— О, дайын келзе, танкы мунуптар, тайбың турда, трактор дыңнаптар — тулган мергежил-дир — деп, бир эр чечээргей каапкан.

— Танкы ынаар туруган аан. Чүс-даа чылда туруун. Биске трактор херек.

Трактористер чунар-демирлерде барганнар.

Седенни бригадир кыйгыра каапкан.

— Чоп кончуг шуушпен чүвел, дуңмазы? Кара дүъшке чедир калгыдып келир аап — деп, Довук-оол Седенче чемелиг көрүнген.

Седен ам чаа-ла өөрүшкүлүг, өөрүнүн куспаанга турган кижи ындыг сөстер дыңнап кааш, харлыга хона берген. Харыы тыппайн бажын доңгайты каапкан. Гаражка эрте келзе-даа, чаа эттиң бети дээрге чоднп аштаар, кывар-чаар чүүлдерин хынаар, [illegible] [illegible] дыңнаар [illegible] ажыл-ла хөй. Орукка таварышкан шенгелелдер-биле агартынар кижи Седен эвес-ле болган. Цементиге чыдлагаанныг бо-дур турган, ынчангаш ону кым дилээни? Ооң ындында база-ла трактору сагышка чыгдиген. Хойжуга хамаарышкан ажыл хову бригадазындан, бо кончуг шыңгыы бригадирден дыка ырак сагындырган. «Аныяк кижи ойт-кыйлыг, биче хөөнүг чоруур» деп, ада-иезиниң чагыг-сөзү база бар. Баштайгы-ла хүнүнде удуртукчузунга удур чүну чугаалаар деп?

— Херек биеэги дег эвес деп бил, дуңмазы. Үе-шак үнелиг дээрин хаайынга кештип ал. Баштайгы сагындырыым эвес-пе — деп, бригадир улам немеп каан.

Шериг чаңын ам-даа салбаан. Довук-оолдуң дөңгүн хөөнүн хөөргелээр бодаажыныы Седен ийи бүдүн хона тепкеш илеткээн.

— Дыңнадым, эш бригадир. Халаптайн, хондур-даа ажылдаарын чепшээрэп көрүңер!

Бригадир ам-на харын арай багайтыр хүлүмзүрүй каапкаш, ыңай кылаштап чорүй чугаалаан:

— Албадавас мен оон, бодуң-на бил.

Чинчиваа угбайның кылган чаагай чемин Седен чеже-даа четтирип нат болган. а бо удаада бөөстанке бербак чүве шоолуг ашпаан. «Баштайгы сагындырыым» деп чүзүл моон. Оннап чораан мен бе, хирем не ол болду. Ооң орнунга «Соржукайның сүрган, сагындырып алзында» — деп, ол иштинде шыжыгып боданган. Седен ол дугайның кажан-даа, кымга-даа аас аштып диттикпес хире орган. Өг-бүлениң эң хеймери болгаш чорган, хостуг өске-даа. Мынча эр болгуже, назы-харым чедишти, угаан, күжүм улгатты деп ада-иезин чаңгыс катап аактап, албадап чораан эвес. Ынчангаш-ла ужур деп улуг кижи бүгүдезин дыңнаар, хүндүлээр — хилинчээ-ле ол. .

Седен дүъш соолунде Самба акыйның кожазында дилиндекти чарып эгелээн. Мындыг-ла болгай, чүну-даа эгелеп алыры белен эвес. Хүтбайыраан, андазын бирде ханылаар, бирде кыдыралаар, чок болза оорралаар азы чаңгыс оруктаар — мындыг. Оода тааржыр дүлгүүр база чок. Оорраланып болур үзүүлээ хөй, ынчанмыже [illegible] Самба акыйга халып келген. Ооң дораан дузалаан. Ол оң талакы соглугур каракты суйбап турупту туруп сүмелээн:

— Дүне ажылдаар эвеспе [illegible] фарының дамна шилин салып аар сен, андазын ыры ыжырыр бо-лур — [illegible] [illegible] тырттыныр тура неңзээн — Соржукай мындаа бир чартык хүн үскен кижи. Ону ынчаар ыыт чок эрткен чүве. Бөгүн база үсту. Төрелиңге меңээргенири ол чүве ийи бе? Чоп төрел-дөргүл улус харын кончуг бөт-бодун деткижип, чеди дерин топ ажылдаар боор чүвел. Ызыгуур салгаан бүдүн бригадалар бедин турар болгай. Болар ындыг эвес-тир. Шивегейни чеже-даа шоодайлаарга, домей-ле кайнан ийик, кайның ийик бажын сугуптур көр дижир болгай. Бо мөгүзүн салбас болза, кесту бээр ыйнаан

Седен ам-на шулуудап кирипкен. Андазын шал шиитек сырыы дег дески чаагай коступ чыткан. Довурак бедии бүгү дивес, дүжүт чаагай болурун оштап турар хире. Седенниң хөөнү ам чаңып, өөрүшкүзү чоорту кыптып келген. Кежээки чем соонда дүнеки эзилгеге ажылдаары-биле артып калган.

К. ЧАМЫЯН.

(Төнчүзү. Эгези № 116 «Шында»).

ЭЗИМНЕРНИҢ ЭЭЗИ

Эртен эрте омак-сергек
тура халааш,
Эзимнерже хей-аът кирген
базыптар сен.
Часкы шагны уткуп алгаш,
байырлаанзыг,
Чараш пөштер «мөңгүн
хевин» солупкан боор.
Кышты таарыы үдеп
каттан кээргенер
Кыйгыржы каап, шырыш
черде алгыржырлар.
Кашпал хемнер откүт
ырын ырлашкылаар.
Халларга чаңгылангаш,
хөөн кирер.
Саргыл дыттар чуксуг
чыды думчукка кээр.
Сайда терек мочургазын
көөргеткилээр.
Аккыр хадың чулук
тыртып шөлээн турар.
Аныяк кыс сагыжынга
кире дүжер.
Өртемчейде эзимнер хөй,
ынчалза-даа,
Ол-шык черни базып
чораан боданыр сен.
Өскен черин — өгбең
чурту эзимнериң
Өөрүшкүңү доюлдуруп,
сорук кирер.
Аңчы чораан адаң ашак
одаглары
Ара өшкен, чүгле хүлү
артканзыг боор.
Аяс дүннүн сылдыстары
болу берген
Ак-көк дээрден сенче
көрүп турганзыг боор.
Көккүр сула үнгүп турар
хураганнар
Хөөмей-ырың чүглепкензиг
ышкаш апаар—
Аккыр өөнче бодамчалыг
чаныптар сен.
Аас-кежии сени бүрүн
куспактаан боор.

М. ДОРЖУ.

ТЕАТР ШКОЛАЧЫЛАРГА ШЫЛГАЛДА ДУЖААТТЫРЫП ТУРАР

Ол театр чылдың-на бөлүктү чаартып, репертуарын солуп турар. Ооң актерлары — Москваның № 20 школазының үстүкү класстарының өөреникчилери. Өөредилге чылының төнчүзүнде боттарының залынга олар шии көргүзерлер. Ам 15 удаа көргүзүп турары бо. Ол дээрге доозукчуларның башкылар, ада-иелер, эш-өөрүнүң мурнунга онзагай отчёду-дур.

— Школа театрынга кирген өөреникчилер аңаа боттарының чүткүлдүүн, сонуургалдыын дораан-на көргүзе бээр — деп, ол коллективтиң удуртукчузу, литература башкызы Ольга Александровна Ланская чугаалаар.

— Баштайгы шиилеривисти 60 чылдарда көргүстүвүс. Ол дээрге Владимир Маяковскийниң, Сергей Есенинниң, Александр Твардовскийниң, Андрей Вознесенскийниң, Роберт Рождественскийниң шүлүктериниң талазы-биле литературалыг композициялар чүве. Евгений Евтушенконуң «Братск ГЭС» деп шүлүглелиниң талазы-биле шии чедиишкиннииг болган.

Литератураga сонуургал школа кичээлдеринден дашкаар ындыг янзылыг «кыптыга» берген. Уран чүүлдү ханызы-биле билип алыр телээде, бир-ле айтырыгны уругларның чугаалашкан, маргышкан тураны эргежок чугула болгай. Ол талазы-биле немелде билиглерни уруглар репетицияларга шиңгээдип ап келген болгаш шиңгээдип ап-даа турар.

Школаның литература театрынга репетиция бүрүзү — коллективтиң чогаадыкчалыр Уруглар шииниң, мизансценаның композициязын, хептерин боттары бодап тып, музыка үделгезин шилип ап турарлар. Ооң-биле чергелештир янзы-бүрү чогаалчыларның болгаш шүлүкчүлериниң чогаалдарының дугайында, оларның хамааты туружунуң дугайында, сценадан оларның бодалдарын канчаар дамчытса эки-л дээрзиниң дугайында маргылдаалыг чугаалар эгелээр. «Бодумнуң бодалдарымны шуут-ла мындыг чүве деп билип алырынче уругларны албадавайн, а чүгле оларның аразында харылзаазын шын хайгаарап көөрүн оралдажыр мен» — деп, Ольга Александровна чугаалаан.

Поэзияны чоорту классиктиг проза болгаш драматургия кызып үндүрүпкен. Гогольдуң «Кадайланыышкын» болгаш «Ревизор» деп шиилерин, Чеховтуң шиижиткен рассказтарын, Тургеневтиң «Суурда ай» деп шиизин хөйге көргүскүлээн.

— Шиини белеткеп турган, уруглар боттары тайылбырлажып алган болганда, кичээлдерге Гогольдуң дугайында хөйнү чугаалавас турдум. Олар ооң кол-кол чогаалдарын катап-катап номчуп, Гогольдуң шиилерин театрларга база көрүп каапкан болгай—деп, О. Ланская тайылбырлаар.

Классиктиг шиилер эң нарын хептерни, кааста1ганы негээр болза-даа, ону база боттары белеткеп алыр. Школа театрында чурукчулар, каастакчылар [illegible] келген. Кандыг-даа ажылдан ойталаар кижи ында чок.

Дааңган ажыл-херек дээш харысаалгалыг болурунга театр уругларны ынчаар кижизидип турар.

Бо чылын школаның литература театры Евгений Шварцтың «Дракон» деп нарын-даа, солун-даа шиизин көргүзер.

Эдуард АЛЕСИН,
(ПМА).

ЯНКА КУПАЛАНЫҢ МУЗЕЙИ КӨРГҮЗҮП ТУР

Амгы үеде идеологтуг ажылды чорударынга эң-не таарымчалыг болгаш көрүштүг чер музей дээрзин амыдыралдың дуржулгазы көргүзүп турар. Степан Агбанович Сарыг-оолдуң бажыңын ээлеп арткан эжи болур Мария Давыдовна Черноусова бир ном көргүсту. Ол номну Минск хоорайга 1983 чылда онзагай каастап үндүрген. Ол номда белорус улустуң алдарлыг чогаалчызы Янка Купаланың 1905—1907 чылдарда чогаатканы дың чаңгыс шүлүүн делегейниң улустарының 83 дылының кырында очулдуруганын парлаан. Ол номнуң эге арнында Янка Купаланың чуруун, ооң дараазында ол шүлүктү ол чогаалчының хол-биле бижээнин чара тырттырганын болгаш белорус дылга парлап үндүргенин көргүскен.

Бистиң ынак чогаалчывыс Степан Агбанович Сарыг-оол ол шүлүктү «А ында кымнар кел чор?» деп ат-биле очулдурган. Бо шүлүктүң орус очулгазын Максим Горькийниң очулдурганы-биле парлаан болду. Музейлериң делегей хүнүн уткуйол номну Минск хоорайда Янка Купаланың музейи чогаалчының кадайынга чорудуп берген болду. Ол хензиг шүлүк орус, япон, араб, француз, англи, польша, кыдат болгаш өске-даа дылдарже очулдуртунганын, оларның аразында бистиң тыва дылывысче очулдурганы база кирип турар. Бо болза музей ажылының база бир хевири болур, эки чүвени чон аразынга, харын-даа делегейниң улустарының аразынга нептередип деп чүве ол-дур. Степан Агбанович бодунуң бо очулгазын Минск хоорайга, парлаанын көрүп четтикпейн барган, ынчангаш «Шынның» номчукчуларынга чогаалчының база бир сөөлгү ажылын бараалгадып корейн.

А ЫНДА КЫМНАР КЕЛ ЧОР?

[illegible], тулаа-малгаш аразында
Эңме тик чок, бөлүк-бөлгээт кымнар кел чор?
— Белорустар.
Элбер-самдар эктин сөлеп, арган холдар
Эккел чыдар аар чүъгү чүү боор ол?
— Меге-дир ийин.
А оон ол мегени кайнаар аппаарыл?
А олар ону кымга барып көргүзериил?
— Делегейге.
Түме чыгы өргүн чоннну, оларны чү[illegible]
Дувүредип, меге чүктээш илиткениил
— Хажык, [illegible]
Чүс чыл турээн, согур, дүлей амытан чон
Чүну күзеп, кордал дилеп чоруур ол?
— Кижи атка чедиксээн-дир

Акы-дуңма Белоруссияда Янка Купаланың музейинден келген бо белек номчуну көргүзүп турарыл? Эки үүлени кылып чораан бодуңарның кижилериңерниң адын-сывын утпаңар, оларның баскан изин чидирбеңер, тураскаалын кылып чоргар дээни ол-дур. Мен бодап көөрүмге, тыва чоннуң чечен чогаалчының музейин тургулар өй келген деп бодаар мен.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ЧАРЛАЛДАР

Тыва АССР-ниң профэвилелдерниң кадыкшыдылга черлерин башкарар килдизиниң дыңнадыы болза, агаар-бойдустуң таарымча чок байдалын барымдаалааш, республика курорттарынга дыштаныкчыларның келирин соңгаарлатканы:

курорт «Үш-Белдирге» бирги сезон июнь 11-14-те, ийиги— июль 5-8-те, үшкү сезон июль 29, август 1-ден [illegible].

«Чедер» курортунга баштайгы сезон июнь 7-10-да, ийигизи — июнь 1-4-те, үшкүзү июль 25-28-те, дөрткү сезон август 18-21-де ажыттынар.

Озалдаан кижилерни, чоптуг чылдагааннығын шыңзылап турар документилер чокта, курортка хүлээп албазын сагындырып турар.

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан «Тывада музыка чайы» деп фестиваль май 29-дан июнь 4-ке чедир болуп эртер.

Фестивальдың ажыдыышкыны май 29-та хөгжүм-шии театрынга болур. Ол хүндеги концерттиң программазында тыва композиторларның чогаалдарын киирип турар. Эгелээри 19 шакта.

«Тывада музыка чайы» деп фестивальдың түңнел концерти июнь 3-те хөгжүм-шии театрынга композиторлар В. Баснер, М. Таривердиев, В. Казенин, Л. Израйлевич, В. Мигули, С. Поляева оларның киржилгези-биле болур. Концерт 19 шакта [illegible].

Май 30-ден июнь 2-ге чедир республиканың районнарынга композиторлар-биле чогаадыкчы ужуражылгалар эртер.

Коллективтиг чагыгларны май 25-ке чедир хүлээп алыр. Кассалар филармонияда, «Саян» универмагта, хөгжүм-шии театрында ажылдап турар.

Курунениң Красноярскиниң Сибирь танцы ансамблиниң концерттери июнь 9-та кежээ 19.30 шакта, июнь 10-да 19.30 болгаш 20.30 шактарда, июнь 11-де 19.30 шакта болур.

[illegible] ССРЭ-ниң [illegible] артизи Михаил Годенко.

[illegible] июнь 2-ге чедир хүлээп алыр. Кассалар филармонияда, «Саян» универмагта, [illegible] ажылдап турар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Зарядкаже, чыскаалыңар!». 8.55 — «Частушки, припевки, страдания». 9.25 — «Оттурукчу». 9.55 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 10.55 — «Кадыкшыл». 11.40 — «Эртенги почта». 12.10 — «Тудуг болгаш архитектура». 12.25 — Көдээниң шагы. 13.25 — Музыкалыг киоск. 13.55 — Делегейниң чадаг-терге чарыжы. 14.15 — «Тимур и его команда». Уругларга уран-чечен фильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 16.25 — «Аян-чорукчулар [illegible]». 17.25 — Уругларга мультфильмнер. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — Л. Малюгин. «Насмешливое моё счастье». Фильм-шии. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Рассказывается [illegible] мальчишке». Документалдыг телефильмниң [illegible]. 22.00 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Торпедо». 2-ги ооң. 22.45 — Улустуң [illegible]галары. 23.00 — Футболга ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск) — «Динамо» (Киев). 2-ги ооң. 23.45 — 23.55 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже чыскаалыңар! 8.20 — «Личный вклад». Документалдыг телефильм. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады. Красноярскиден дамчыдылга. 10.00 — Оркестр биле скрипкага VIII концерт. 11.00 — «Дириг амытаннар делегейинде». 12.00 — 13.25 — «Музейлер болгаш делгелгелер». «Москва — Париж». 1-ги болгаш 2-ги дамчыдылгалар. 15.15 — «Социалистиг чурттарның [illegible]». [illegible] 16.25 — «Два капитана». 6 сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 17.30 — «Курунениң орус музейи». «Уран чүүл делегейи» болгаш «Орус чурукчуларның [illegible]» [illegible]. 18.00 — Ю. [illegible] 18.20 — [illegible] «Прометей» [illegible] оркестриниң концерти. 18.45 — «Шестая часть света». Эртем-нептереддиг фильм. 19.15 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 19.45 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». Мультфильм. 2-ги кезээ. 20.50 — Латви ССР-ниң Курунениң академиктиг хору ырлаар. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Как поссорились Иван Иванович с Иваном Никифоровичем». Уран-чечен фильм. 22.40 — 23.30 — «Песня далёкая и близкая». 24.00 — [illegible] Европа чемпионады. ССРЭ болгаш Францияның шилилдек командалары.

МАЙ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.15 — Медээлер. 14.35 — Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнери. 15.30 — Б. Васильев. Чогаалдарының арнынарындан. «Төрүттүнген хүнүндэн бээр 60 чыл[illegible]». 16.25 — ССРЭ-де Делегейниң музыка фестивалындан концерт № 2. 17.05 «Чүрүк бүрүзүнде — хүн». 17.20 — «[illegible] школазы». 17.50 — ССРЭ-ниң кадык ажыл-агый министрлериниң [illegible] Совет Эвилелиниң [illegible] Б. А. Рунов-биле школачыларның ужуражылгазы. 18.30 — «Кустанай». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Кижилер болгаш ажыл-херектер. «Реконструкция». 19.30 — Чадаг-терге делегей чарыжы. 19.50 — «Месяц в деревне» фильм-шииниң премьеразы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Месяц в деревне». Фильм-шииниң уламчызы. 23.35 — Бөгүн делегейде. 23.50 — Футбол тайылбыры. 00.20 — 00.45. Чадаг-тергеге делегей чарыжы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00 — Медээлер. 18.20 — Хостуг хүрешке ССРЭ-ниң чемпионады.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Уругларга фильм. 19.15 — «Аян тевү». 19.45 — Теле медээлер. 19.55 — [illegible].

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Летние гастроли». Уран-чечен телефильм. 22.50 — 23.25 — Ю. [illegible] [illegible] делегей маргылдаазы.

ДЫШТАНЫР ХҮНДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

МАЙ 20-ДЕ

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА

В. Шварц. «Красная шапочка» (тоол). 12.00 шакта.

«Квартет для души». (Лириктиг комедия). 19.00 шакта.

«ЕНИСЕЙ» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА

Дыштаныгга кежээзи. 19.00 шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА

Уругларга паркче экскурсия. 12.00 шакта.

Орус улустуң фольклор хөгжүм ансамблиниң концерти. 14.00 шакта.

Танцы шөлүнге дыштаныгга кежээзи. 19.00 шакта.

Стол теннизиниң, бильярд, шыдыраа болгаш ойнаар автоматтар залдары 10.00 шактан эгелеп ажылдаар.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ АТТЫГ СТАДИОНГА

[illegible] атлетикага «Спартак» [illegible] биргн чери дээш республика маргылдаазы. 10.00 шакта.

АВИАБҮДҮРҮЛГЕНИҢ ФУТБОЛ ШӨЛҮНГЕ

Хоорайның кубогу дээш маргылдаа. 10.00 шакта

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Завтра выйдешь?» 10.00. «Волчья яма» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Там на неведомых дорожках» 9.30, 11.10 «Семен Дежнев» 13.00, 15.00, 18.40. «Признать виновным» 16.50, 20.30 шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 11.00, «Выстрелы за деревней» 12.30, «Гонщик «Серебряной мечты» 14.20, 16.10, 18.00, 19.40 шактарда

«ВОСТОК»: «Королевство кривых зеркал» 10.00, «Прошлое было ошибкой» 12.00, 13.50, 15.40, 17.30, 19.30 шактарда

«ЧАЙГЫ»: «Киносборник» 11.00, «Трудная роль» 12.10, 14.40, 17.20 шактарда

МАЙ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Владыка судьбы» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Этот негодяй Сидоров» 9.30, «Принц и нищий» 11.00, 13.00, «Признать виновным» 15.00, «Волчья яма» 16.50, 19.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Выстрелы за деревней» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда

«КАА-ХЕМ»: «Семен Дежнёв» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда

«ЕНИСЕЙ»: «Дело для настоящих мужчин» 18.00, 20.00 шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Свердловскиниң, Харьковтуң юридиктиг институттары болгаш Томскиниң күрүне университединиң юридиктиг факультеди чаа өөредилге чылында I курстарга студентилерни хүлээп алырын чарлап тур.

[illegible] 35 хар [illegible] 2 [illegible] ажылдар талазы-биле дуржулгалыг кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге-биле холбашкан айтырыгларны Тыва АССР-ниң прокуратуразының кадрлар килдизинден тодарадып ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 57 бажың, телефон № 2-15-14.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-73 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1667.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00731.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 118 (12508) 1984 чылдың май 22, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кеп.

СОВЕТТЕРНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ

СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму болуп эрткен. СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң түңнелдеринге болгаш ооң шиитпирлеринге база СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр партияның область организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Республиканың коммунистери, бүгү ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бир эп-сеткилдиг деткип, ону чоннуң чаагай чорууунуң, социалистиг Төрээн чурттуң күчү-шыдалын улгаттырарының, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының дугайында партияның доктаамал сагыш салыышкынының бүзүреддиг бадыткалы кылдыр көрүп турарын пленумга демдеглээн

СЭКП ТК-ның апрель Пленумунга эш К. У. Черненконуң чугаазында, ооң документилеринде социалистиг улусчу эрге-чагырганың үндезиннерин быжыглаарының болгаш хөгжүдериниң, коммунистиг тургузуушкуннуң пландарын боттандырарынга улус депутаттарының Советтериниң ролюн улам ыңай бедидер талазы-биле партияның практиктиг сорулгаларын тодаргай айыткан.

СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлеринге, эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарга дүүштүр республиканың Советтериниң ажыл-чорудулгазын пленумга хандыр анализтеп чугаалашкан. Ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунунуң сорулгаларын олар улам идепкейлиг боттандырып турар. Республиканың чедип алган чедиишкиннериниң дыка хөйү улус депутаттарының Советтериниң политиктиг болгаш организастыг ажыл-чорудулгазының түңнели болур. Ынчалза-даа оларның ажылында ажыглаттынмаан курлавырлар, аргалар хөй болгаш четпестер бар.

Советтерниң ажыл-чорудулгазының кол участоктарының бирээзи экономика болур, ынчалзажок улус ажыл-агыйының дыка хөй чугула айтырыглары чедир шиитпирлеттинмейн турар. Үлетпүрде фонд эгидилгези өспейн, чаа бүдүрүлгелер тележилел күчүлерин өөжүм шиңгээдип ап келген. Чыл санында капитал тудугунуң он-он миллион рубли чедир шиңгээттинмейн турар. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын бүдүрери база садары өөжүм өзүп келген. Транспорт ажылында хөй четпестер бар.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң хун бүрү болгаш перспективтиг айтырыгларын хоорай, район Советтериниң күүскомнары СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр ханы база бүгү талалыг шиитпирлээр, бүдүрүлгелериниң курлавырларын долу ажыглаар, ооң ажыктыын бедидер, күрүне пландарын күүседирин хандырар дээш шудургу ажылдаарын пленумга чугулалап айыткан. Ол ышкаш чоннуң чуртталга, коммунал-амыдырал байдалдарын, садыг, медицина хандырылгазын экижидеринче доктаамал кичээнгей салыр ужурлуг.

Советтерниң сессияларын, күүскомнарның, доктаамал комиссияларның хуралдарын эрттирериниң практиказында, кадрлар шилип алыр, ажылга таарыштыр тургузар, кижизидер талазы-биле чамдык четпестериниң барын, ниитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг өнчүнү оорлаар, арагалаар болгаш ажыл кылбас чоруктар-биле демиселдиң кошкаан партия обкомунуң пленумунга шүгүмчүлээн.

Улус депутаттарының Советтеринге партийжи удурткуланың деңнелин бедидеринче, оларның ажыл-чорудулгазының стилин болгаш арга-методтарын сайзыраңгайжыдарынче, ССРЭ Конституциязында көрдүнген бодунуң бүрүн эргелерин долу ажыглаан турарынче угланган эргежок чугула хемчеглерни СЭКП Кызыл хооркому, райкомнар, парткомнар алыр сорулгалыг. Ылаңгыя улус ажыл-агыйының экономиказын быжыглаарынче, бүдүрүлгениң болгаш ажылдың ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринче, камналга болгаш экономика чурумун күштелдиреринче Советтерниң кичээнгейин угландырар апаар.

Ажылчы чоннарның өзүп турар материалдыг чаагай чорууун хандырары — Советтерниң кол сорулгаларының бирээзи. Аъш-чем программазын күүседири, хамаатыларның хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдери, чоннуң херегл барааннарын бүдүрерин көвүдедири, чуртталга бажыңнарын, культура, амыдырал хандырылга албан черлериниң объектилерин тударының пландарын күүседири, хоорайларның, суурларның чаагайжыдылгазы, оларның санитарлыг байдалын экижидери, садыг, амыдырал хандырылга, транспорт, харылзаа, культура албан черлериниң четкилерин калбартыр болгаш ажылын идепкейжидери-биле холбашкан айтырыгларны чайгылыш чок шиитпирлээр ужурлуг.

Чурттакчы чоннуң ортузунга Советтерниң политика-кижизидилгелиг болгаш культура-массалыг ажылын сайзыраңгайжыдар, ону ажылчы чоннарның күш-ажылчы, хөй нииити идепкейин бедидеринче угландырбышаан, бүгү нацияларны болгаш улустарны хүндүлээриниң, эп-найыралдыг болурунуң, Совет Төрээн чуртка бердинген чоруктуң өзүзүнге оларны кижизидер хүлээлгелиг.

Советтерде ажылдап турар коммунистерден, депутатка соңгуткан коммунистерден негелдени партия организациялары моон соңгаар күштелдирери чугула. Коммунистер ажылчы чоннарның негелде-хереглелдеринге дыңнангыр болурунга үлегер-чижээн көргүзерин, депутаттарның чогаадыкчы идепкейин деткиирин, башкарарын, бүгү Советтерде партбөлүктерниң доктаамал ажылдаарын чедип алыр.

Улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазын хөгжүдери, контрольду организастаарының болгаш шиитпирлер күүселдезиниң чаңгыс деминиин хандырары, күрүне ажыл-херээн эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирери нииити партийжи чугула сорулга болур, ынчангаш ону күүседир дээш доктаамал шудургу ажылдаар.

Республиканың улус депутаттарының Советтериниң ролюн бедидер талазы-биле кылыр ажыл улуг, ону СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлеринге, эш К. У. Черненконуң чугаазында айтыышкыннарга дүүштүр партия организациялары, Советтер чайгылыш чок боттандырар хүлээлгелиг.

•

Кызыл районнуң Сукпак суурда үлетпүр барааннар магазининиң коллективи юбилейлиг чылдың бирги кварталында садыглар аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, райпо баштаар чериниң шилчиир Кызыл тугун алган.

Мурнакчы садыгжылар Елизавета Васильевна Клокова биле Степанида Савельевна Ульянова олар садып алыкчыларга эвилең-ээлдек болуп, ажылынга кызымаа-биле өскелерге үлегерин көргүзүп турарлар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) садыгжылар Е. В. Клокова болгаш С. С. Ульянова олар ажыл үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотолары.

•

Күш-ажылчы медээлер

БЕШ ХОНУК ЭРТЕ

«Красноярск сүт тудуг» трестиниң 3 дугаар КМК-зының ажылчыннары СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге база аңаа СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугаазынга дүүштүр ажылдап, тудуг-монтаж ажылдарының темпизин дүргедеткен.

Ында күш-ажылдың шалыпчызы, бригадир Владимир Шлыкка удурткан монтажниктер бригадазы апрельдиң планныг онаалдаларын 105 хуу күүсеткен болгаш май айның беш хонук эрте доозарын хүлээнген.

Амгы үеде Владимир Шлыктың бригадазы Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта тудуг-монтаж ажылдарын шалыпкын чорудуп, хүн нормазын 110 хуу чедир күүседип турарлар. Ажылынга бердинген, биче сеткилдиг бригадир Владимир Шлыктың ады районнуң Хүндүлел самбыразында кирген.

Т. НУРСАТ.

⊙

ПЛАННАРЫН АЖЫРГАН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бо чылдың эрткен дөрт айларында 250 муң тонна руда тывар онаалдазын 270 муң тоннага күүседип, ону арыглал фабриказынче чоруткан.

Комбинатта транспорт цехиниң чолаачылары шалыпкын ажылдап турарлар. А. А. Яковлевиң удурткан бригада социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чорупт турар. Ол бригаданың чолаачылары пландан ажыр 18 муң тонна даг породазын соортерн.

Фабрикада үүрмектеп-сорттаар комплекстиң беш звенозу пландан ажыр хөй ажылды бүдүрген. Татьяна Барановааның звенозу социалистиг чарышка бирги черни ээлээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Ак-Довурак хоорай.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың үүрмектеп-сорттаар комплекизиниң ажылчыннары «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге идепкейлиг киржип турар. Н. Тёплых удурткан ээлчег 335.5 тонна даг-дүгү болбаазырадыр планын 154 хуута боттандыргаш, цехтер аразында калбарган чарышка тиилекчи болган.

Бедик сорттуг даг-дүгү болбаазырадыр цех пландан ажыр 247 тонна даг-дүгүн бүдүрген. А бодууң руда арыглаар цех ийи неделя дургузунда 204.7 тонна продукция бээр планын 225.8 тонна кылдыр күүсеткен.

А. БЕГЗИН-ООЛ

ЧАРЫШТА КИРЖИП ТУРАР

Кызыл хоорайның херээженнер чөвүлели херээжен чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдирер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Чөвүлел үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелеринде болгаш тудугда ажылдап турар херээженнер чөвүлелдериниң ажылынга практиктиг дузаны чедирип турар.

Чоокта чаа «Тувашнайбыт» каттыжыышкынында болгаш республика типографиязында херээженнер чөвүлелдериниң социалистиг чарышты организастаар хереке киирип турар үлүүнүң дугайында чугаалашкан. Херээжен ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, уруглар кижизидилгезинче, сагылга-чурумну быжыглаарынче болгаш херээженнерни хөй нииити ажылынче хаара тудар ажылче кичээнгейин күштелдирери чугула дээрзин хуралга демдеглээн.

БИСТИҢ КОРР.

ЧЕМИШЧИДИЛГЕ БОЛГАШ СУГГАРЫЛГА

Бистиң республикада хөй чылдыг сигеннерниң тарылга шөлү 24 муң гектар черни ээлеп турар. Ол сиген шөлдери колдуунда-ла суггартынмас турар. Эрткен 1983 чылда суггаттыг шөлдерден сигенниң дүжүдү гектар бүрүзүнден 23,5 центнер болган.

Республиканың чамдык совхозтары сигенниң бедик дүжүдүн өстүрүп алган. «Барлык» совхозка сигенниң дүжүдү гектардан 33,2 центнер, «Чыраа-Бажынга» — 42,2, «Күш-ажылдың хостуунга» — 38.5, Дуржулга станциязынга 35 центнер болган.

Суггаттыг шөлдерден сигенниң дүжүдүн бир гектардан-на 35 центнер чедирер дээш СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунуң салган сорулгаларын бо совхозтар чедиишкинниг боттандырган, а «Чыраа-Бажы», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар бо көргүзүглерни харын-даа дыка ажырыпкан.

Үш чыл бурунгаар «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому болгаш дирекциязы сиген кезер шөлдерин сайзырадырынче онза кичээнгейни угландырган турган. Ынчан бот-орулга-чарыштыг звенону тургузуп, ооргу ол звенону хөй чылдыг сигеннер тарып өстүрериниң болгаш мал чеми белеткээриниң депшилгелиг технологиязы болур [illegible] ажылдаар кылдыр [illegible] 6 кижи составтыг ол звенону Даңгыт-оол Кок[illegible] Сат удуртуп турар. [illegible] сигенниң дүжүдүн [illegible] бедидер [illegible] ажылдаары [illegible] тур.

Апрельдиң [illegible] чемишчидилгелерни сиген шөлдеринге төп, суггарылганы чорудкан соонда [illegible] алыр үези келирге [illegible] бурунгаар тургускан [illegible] [illegible] 1983 [illegible] 12,2 центнер [illegible]

Сигенниң [illegible] 4 рубль 20 [illegible] 2 рубль 60 [illegible] чарыг[illegible]

Дуржулганы — бүгүдеге

даан. Сигенниң бот-үнезиниң чигелдези чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениндең эвес, харын материалдыг чепсек-херекселдерни, тракторларның болгаш кодээ ажыл-агыйының [illegible]-даа чепсек-херекселдериниң артык кезектериниң [illegible] материалдарның чарыгдалын шыңгыы-биле камнап келгениниң ачызында чедип алдынган.

Амгы үеде Д. Х. Саттың звенозу минералдыг чемишчидилгелер-биле сиген кезер шөлдерин чемишчидип турар. Сиген кезер шөлдериниң гектар бүрүзүнге 60 килограмм чедир дээштиг бүдүмелдиг азот-фосфорлуг чемишчидилгелерин төгер. Ооң соонда сигенниң хөрзүнүн үндүредир болгаш сиген [illegible] апрельдиң [illegible] май болгаш июль айның [illegible] суггарылганы чорудуп турар.

Суггарылганың [illegible] 20 метр [illegible] 25—30 [illegible] [illegible] ПКП-1,6 деп [illegible]

лыг бөлдүрүкчү-биле бөлдүргеш, тырый шарааш тускайлап каан черге барып сараттаар. Сигенни кезип апкан соонда ол шөлге азоттуг чемишчидилгени бир гектарга 1—1.5 центнер кылдыр төгер. Ооң соонда суггарылганы кончуг дүрген организастаар. Август айның төнчүледир сигенниң ийи дугаар кезип алыр. Сигенниң баштайгы кезилдезин июнь 20-де эгелээр. Сигенни ийи катал кезип алырга, сигенниң дүжүдү бир гектардан 42—48 центнер чеде бээр.

Звенонуң кежигүн бүрүзү ай санында 100 рубльди аванска алыр. Сиген кезилдезиниң ажылы дооступ, продукция дужааттынган соонда, санажылганы кылыр. Бүдүрген продукциязы дээш санал көөрге, звенонуң кежигүн бүрүзү 1400 рубльди немей ап турар.

Суг чедип келген үеде звено бодунга быжыглаан сиген шөлүн суггарып кириптер. Маңаа чедир суггарылга буталарын аштап, [illegible] белеткеп алган турар болгаш тур ажыглаар суггарылга черлерин база [illegible] алыр.

Ам бүгү бригадаларның болгаш звеноларның кол-ла [illegible] сиген шөлдерин чемишчидип ап четтикпес [illegible] сиген шөлдүнүң гектар бүрүзүн суггарып алыр. Бо бүгүнү чок ажылдаар болза, суггарылга-даа чиңгирелдиг болур болгаш сиген дүжүдү-даа бедик болбас.

В. САХАРОВСКИЙ,
Кодээ ажыл-агыйының дуржулга станциязының мал чеми бүдүрер талазы-биле килдизиниң эргелекчизи.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга ХАРЫЫЛАРЫ

Айтырыг: Ортумак ыраккышылдың америк ракеталарын Европада тургузуп турары делегей байдалының баксыраарынга чедирген билдингир болгай. Силерниң бодалыңар-биле алырга, ол кандыг хевирлиг болганыл?

Харыы: Совет удуртулганың чаңгыс эвес удаа сагындырып, айыылзыныл турганы ышкаш, шак ынчаар болган. Ортумак ыраккышылдың америк ракеталарын ГФР-ге, Англияга болгаш Италияга тургузуп эгелээни-биле холбаштыр Европада база делегейде байдал дыка нарыыдаан. Ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар болгаш кызырар талазы-биле чугаалажыышкыннарны уламчылаар аргазы чок болу берген. Р. Рейганның администрациязы ядролуг боо-чепсектерин улам-на эиндере бүдүреринче делегейни албадап турар.

АКШ болуунуң ракеталарын Европага тургузарының оруунче киргеш, шериг күштериниң деңг байдалын үрээн болгаш Совет Эвилелинге база ооң эвилелчилеринге ядролуг немей кыжаныышкынны тургускан. Ындыг байдалды барымдаалавайн барып шыдавас болгаш ол кыжаныышкынга чогуур харыыны бээр ужурга таварышкан бис. Бистиң ап турар хемчеглеривистиң ачызында ядролуг деңг байдал харын, чугаажок-ла, элээн бедик деңнелге катап тургустунуп турар. Бот-боттарының объектилеринге удур угланган ядролуг дайынчы октарның саны кайы-даа талаларда көвүдээн, ядролуг халдаашкынга дозы өжегерээн эвес тывылган ядролуг байдалга харыы шиитпирин хүлээп алырынга үе дыка кызырылган, күрүнелер аразынга идегежир чорук божаңнаан болуп турар.

Өске сөс-биле чугаалаарга, баштайгы согуушкун кылырынга белеткээн ядролуг америк ракеталар Европага кеступ келгениниң түңнелинде, ядролуг чорулдааның болдунгу дет кыжаныышкыны улгаткан. ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның девискээринде объектилерге чедир «Першинг-2» ракеталарының ужуудун чедер үезиниң өөскээ артык аргаларын АКШ-ка хандырар деп, океан ындында дайын авантюразынга ынактар санап турар. Ынчалзажок, ол дээрге айыылдыг мазазышкындыр. ССРЭ-же болгаш ооң эвилелчилеринче ядролуг халдаашкынны кылыр болза, ракеталар турар девискээрлерже-даа, оларны командылап турар девискээрлерже-даа дон-дораан болгаш чайлаш чок харыы согуушкунну болдурар апаар. Бо талазы-биле чиргинишкин турбас ужурлуг.

Америк ракеталарны ГФР-ге, Англияга болгаш Италияга тургускан түңнелинде ол чурттарның айыыл чок чоруу дыка быжыккан бе, ынчаш? Сырлы-ла — оларның айыыл чок чоруу өөзээн. Каттышкан Штаттарның болуунга кыжаныышкын база улгаткан. Бо бүгүнүң дугайы Вашингтонның удурткучуларынга эки билдингир. Ынчалзажок АКШ-тың девискээринге хамаарыштыр Совет Эвилелиниң харыы хемчеглериниң дугайында олар чугаалавас деп шиитпирлеп алганнар. Ортумак ыраккышылдың америк ракеталарын Европага тургусканы болгаш Совет Эвилелинге удур Р. Рейганның администрациязы чорудуп турар удур туржуушкунунуң политиказы Каттышкан Штаттарның боттарынга кайы хире багай уржуктарны чедиргенин дыка билдингир апаарындан корткаш, ол хемчеглерниң дугайында шынын бодунуң чонунга АКШ-тың удурткучу бөлүктери чугаалаар хөөн чок болуп турар.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелинден артык күштүг болурун чедип алыр дээш оралдажыышкыннарның бүтпезин америк политиканы тодаргайлап турар кижилерниң билип алыр үези келген. Шериг күчүзүнүң талазы-биле тургустунган деңг байдал болгаш ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында моон мурнунда чедип алдынган дуржулгалар тайбыңны деткииринге боттуг идигин бериг турар.

Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг [illegible] Совет Эвилели чүткүвейн, кымның-даа ындыг эргезин хүлээп көрбейн турар. Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурунче угланыышкынны ССРЭ принципиалдыы-биле боттурур шаап турар. Ол дугайында совет удурткулганың [illegible] эвес удаа медеглеп келген. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко СЭКП ТК-ның февраль Пленумунга мынча деп онзалап демдеглээн: «Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болур чорук биске негеттинмейн турар, бодувустуң тура-соруувусту өскелерге албадаар бодал чок бис, ынчалзажок шериг күчүзүнүң талазы-биле чедип алдынган деңг байдалды үрээрин болдурбас бис». Ындыг боттуг байдалды АКШ-тың барымдаалап көөр ээн чогу, делегейже тергиидээринче чүткүлү ядролуг дайынның кыжаныышкынын улам-на улгаттырып турар.

Айтырыг: ГФР-ге, Англияга болгаш Италияга америк ракеталарны тургузуп турарынга харыы кылдыр тодаргай кандыг хемчеглер алдынып турарыл?

Харыы: Харыы хемчеглерниң утказы мындыг. Ортумак ыраккышылдың СС-20 ракеталарын чурттуң Европа кезээнге апарып тургузарын боду соксадыр дугайында 1982 чылдың мартта Совет Эвилелиниң чарлаан шиитпирин күш чок болдурган, ол дугайында бис бурунгаар сагындырган. Америк ракета-ядролуг күчү Европага улам ыңай улгадыр болза, ССРЭ-ниң Европа кезээнге СС-20 ракеталарының санын аңаа дүүштүр көвүдедир апаар бис.

Социалистиг демнел каттыжылгазының чурттарының камгалалын хандырарының эргеажыктарынга дүүштүр ГДР-ниң болгаш ЧССР-ниң чазактары-биле дугурушканың ёзугаар ол эвилелчи чурттарның девискээринге совет оперативтактиктиг бедиткен ыраккышылдыг ракеталарны тургузары 1983 чылдың декабрьда эгелээн. Кыжаныышкынга удур харыы кылдыр ындыг ракеталарны амгы үеде америк ракеталарны тургускан районнарга хамаарыштыр дайынчы хайгааралда тургускан.

АКШ-тың девискээринге дорт хамаарыштыр удур хемчеглер база алдынган. Р. Рейганның администрациязы артык аргаларлыг болурун чедип алырын оралдашпышаан, «Першинг-2» ракеталарының дузазы-биле Варшава Керээзиниң чурттарында объектилерже болгаш тайбың хоорайларже [illegible] ларны салып үндүрген соонда 8—10 минута болгаш-ла кылыры болдунар деп санап турар. Ынчалзажок ол дээрге бүтпес бодал-дыр. Ядролуг ракеталарлыг суг адаанга чоруур хемелеривистиң санын АКШ-тың өриктер чоогунда көвүдеткен бис. Боттарының характеристикаларының — күчүзүнүң, чиге дээриниң, Каттышкан Штаттарның девискээринде объектилерге чедериниң болгаш согуушкун кылыр черлерге ужуун чедер үезиниң талазы-биле дөмейде турар совет ракеталар Европада америк ракеталарның биске болгаш бистиң эвилелчилеривисче таварыштырган кыжаныышкынга деңнежир удур харыыны АКШ-ка бериг турар.

Бистиң харыы хемчеглеривис АКШ-тың болгаш НАТО-нуң эвилелчилеринге харыы бээринге четчир хемчээлдерге шыңгыы дүүшкенин онзалап демдеглээр бодай-дыр мен. Моон соңгаар-даа ынчаар кылыр апаар бис. Америк «Першинг-2» ракеталарын ГФР-ниң девискээринге улам немей тургузуп турарынга харыы кылдыр моон мурнунда тургусканынга немей ГДР-ниң удуртулгазы-биле дугурушканың ёзугаар ооң девискээринге совет оператив-тактиктиг бедиткен ыраккышылдыг ракеталарны немей тургускан бис. Делегейже тергиидээринче чүткээн америк чагырыкчы бөлүктер Европага ортумак ыраккышылдың ракеталарын болгаш ядролуг өске-даа күштерин, ооң иштинде ядролуг стратегтиг күштерин улам-на көвүдедир болза, оларга шак ынчаар харыылаарындан өске арга бисте чок болур.

Совет Эвилели ындыг байдалды таарымчалыг эвес болгаш айыылдыг деп санап турар. Байдалды экижидип болур болгаш экижидер херек. Америк ракеталарны Европага тургузарын соксадыры, моон тургускан ракеталарны ойладыры [illegible] Бистиң харыы хемчеглеривистиң эргежок негеттинери чайлаттынып ыяап алыр, ол харыы хемчеглерниң күш

(Уламчызы 3-кү арынында).

КРАСНОЯРСК-БИЛЕ ТАНЫШКАН

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, КУДР-ның Президентизи Ким Ир Сен баштаан Корей Улус-Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязы аъаа [illegible].

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы В. Яснулаев, ССРЭ-ниң ДАМ-ның хуулгаа секретары Ю. [illegible], ССРЭ-ниң КУДР-да элчини Н. М. Шубников делегацияны сдеп чоруур.

СЭКП Красноярск крайкомунуң бирги секретары П. С. Федирко, Красноярск крайкүскомунуң даргазы В. В. Плисов, Сибирьниң шериг округунуң командылакчызы генерал-полковник Н. И. Попов, [illegible] тиилерни аалчыларны улуг байыр-биле уткуп алган.

Аалчылар Красноярскиниң [illegible] ГЭС-ке барган, хоорайның [illegible] черлери-биле таныжып алган.

СЭКП крайкомунуң болгаш крайкүскомунуң [illegible] ден делегацияның аалдарын [illegible]

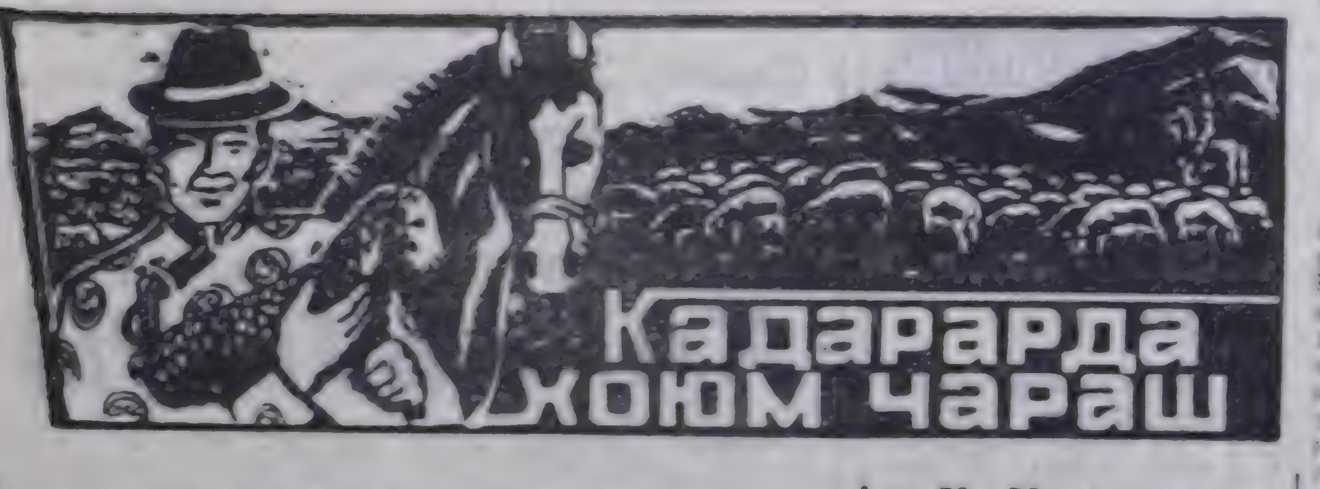

ХООЧУН

Иван Петрович Сафонов. Тываның хойжуларының оон сураан дыңнаваан кижи чок. [illegible] хойжуларынга ол чээрби ажыл чылдыр [illegible] хой кадарып келген. Хоочун малчын [illegible] өгүн сиген [illegible]

Коммунист Сафонов [illegible] мурнакчы дуржулгазы болгаш күш-ажылдың [illegible] [illegible]

Иван Петровичиниң күш-ажылчы [illegible] Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденнер-биле [illegible] Ол хой ниити ажылынга база [illegible] Совединиң депутадынга каш катап соңгуткан.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп кыйгырыгның аалда-биле социалистиг [illegible] [illegible]

Он бирги беш чылдың [illegible] [illegible]

Н. ЧООДУ

Г. МАКАРОВТУҢ чурган чуруу.

«X Улуг хурал» совхозтуң дирекциязының кичээнгейинге

ӨГ-БҮЛЕНИҢ КҮЗЕЛИ

Өгленгеш-ле хой күдээп алган бис: күш-ажылчы базымывыс-даа, амыдыралчы оруувус-даа ынчаар эгелээн. Шайлаглага чалаткан чон, совхозтуң удуртукчулары ынчан биске улуг йөрээлди салып, бүгү тала-биле дуза көргүзерин аазаан. Совхоз бичии столчугаш, улгуурге болгаш кидис берген. Ук эт-сеп эрги-даа болза өөрээнивис аажок.

«X Улуг хурал» совхозтуң Ак-Даг хойжу бригадазында беш чыл болуп тур бис. Даалгавысты шыдаар шаавыс-биле күүседип, хоочуннарның деткимчези-биле арга-дуржулгавысты немеп, макталга-даа чедип чор бис. Биске ам өске ажылдың херээ чок.

Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг бистиң республиканың ажылчы чону Совет Тываның дөртен чыл оюн тёлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты улам өскүткен. Бис база-ла хоюбусту чайгы [illegible] белеткеп [illegible] [illegible]

Өг-бүлениң мурнундан

О. СЫМЧААН-ООЛ.

ЧАСКЫ ЧЫМЫШ

Хой [illegible] [illegible]

Ставрополь крайның Петровск районунда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. М. Булавинниң удурткан бригадазы өске арганы ажыглап турар. [illegible] хойларның [illegible] Ийис хураганнарны хойларга [illegible] сигенни [illegible] Хойларны одар агаар-бойдузу болгаш одар-белчиириниң байдалдарын барымдаалап кадарар. Чайгы каштче шилчиирин бригада [illegible] чорудуп турар. Бо бригада база-ла багай эвес чедиишкиннерни чедип ап турар.

Малды одарладыр үе чуртувун районнарының хой кежиинде түс-түс ажыл-агыйларның агаар-бойдузунун онзагайындан болгаш одар-белчиириниң хамаарыштыр 6-7 ай чедир уламчылап турар. Төрүүр хой кодаңнарының эки оът-сигенниг черлерге тургузары чугула. Элээн хой зоналарда чайгаар үнген оът-сигенниг черлерни ажыглаарының экииждер [illegible] [illegible]

[illegible]

Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралы мал ажылын улам ындай хөгжүдер херекке ниити кол сорулганы салган: бирээзи — малды өстүрер талазы-биле ажыл-херектиң байдалын үндезинни-биле экижидери, өскези — малдың продуктулуг чорууун бедидери.

В. КОЦАРЕВ,

ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң Кол эргелелинде хой ажылының талазы-биле эргелелдиң начальниги.

МАНАВЫШААН

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп кыйгырыг Ленин болгаш Улустарның Найыралы орденнерлиг автономнуг республикавыстың булуң бүрүзүнде чаңгылаңып турар. Партияның экономиктиг политиказын боттандырарынга чонну активчи киириштиреринге болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге кижи бүрүзүн кижизидеринге социалистиг чарыштың ужур-утказы улгаткан.

Чарыштың дааштыг, үре-түңнелдиг болуру материалдыг болгаш моральдыг деткимчени чөп ажыглаарындан улуг хамаарыжыр. Ындыг турбуже чамдык удуртукчулар чарыштың негелделерин хажыдып, сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдавайн баргылаар. Чижээлээрге, Тес-Хем районда «Чодураа» совхозту ап көрээл. Ында хойжу Минчей Магаранзаевич Белек-оол элээн каш чыл улаштыр социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп келген. Ол эрткен ажыл-агый чылының түңнелинде Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге баар халас путёвка-биле шаңнаткан. Төрээн чуртунуң төөгүлүг найысылалын болгаш чедиишкиннерин көөр аас-кежиинге таварышканынга ол өөрүп турган.

Хонуктар, айлар шуужуп эртип-ле тур. Москва четкен мурнакчылар база ко[illegible]үдеп-ле тур. А Белек-оол путёвказын манавышаан. «Чодураа» совхозтуң дирекциязы болгаш профэвилел комитеди бо талазы-биле чүну бодап тур ирги?

О. КОДУР-ООЛ.

Номчукчунуң саналы

УЛАМ ЭЛБЕКШИДЕР

Көшкүн амыдыралдыг чораан тыва чон сүттен кылган аъш-чемни калбаа-биле ажыглап чораан. Өшкү сүдүнүң эки шынарларын чон бодунуң узун төөгүзүнүң дуржулгазы-биле ажыдып тып, ол малды элбээ-биле өстүрүп келген. Сүткүр өшкүлерни өстүрер, сүдүнден аъш-чем аймаа кылыр талазы-биле дуржулга бедик турган. Ынчангаш мынчан аалдар өшкүлерниң төрүп эгелей бээрин четтикпейн манаар турган.

Оолдаашкын адакталып, анай оътка кирип эгелээрин билек, өшкүнүң саалдазын улам элбедир. Хүндүс анайның келериниден аңгы кадарар, чүге дизе кежээ база өшкүлерни саар. Дүне оолдарын аңгылай хондурар, эртенги ажыл база саалдабиле эгелээр. Шээр малды өстүрер, одарладыр, саар ажылдарга аалдың улуг, биче кижи бүрүзү киржир турган. Ийиэ чок, сүткүр 5—6 өшкүлерлиг аал безин хүн бүрүнүн сүт, хойтпаа-биле чедир хандыртынмышаан, кыштап чиир үс-саржаан, ааржы-чөкпээн белеткеп алтар турган.

Ам байдал өскерилген, өшкү малдан сүт алыр ажыл кагдынып бар чыдар, ону кылыр кижилер ховартаан. «Өшкү саап, амыдыралды моон-даа экижидер-дир» дээр болза, дыка хөй кижилер элдепсинер-даа маадтчок. Ниитиниң-даа кодаңнарында, хуу-даа кижилерде бо малдың баш саны ам-даа эвээш эвес. Ындыг-даа болза ол ажылдың кол сорулгазы өшкүнүң нарын дүгүн, эъдин болгаш кежин алыры-биле кызыгаарлаттынып турар. Малдан дүктү чаңгыс катап алыр, оон эъдин болгаш кежин бүгү азыраан үезинде чаңгыс катап алыр, а сүттү чылдың-на хөй катап алыр болгай.

Сүттен кылган чемнерни хереглевес, сонуургавас кижилер бисте чок. Ынчангаш өшкү сүдүнден кылган аъш-чем аймаа, өске продуктулар-биле кады, өг-бүлелерниң столун улам элбекшидер боор деп бодаар мен. Экономиканың камналгалыг болурунга ол база чугула.

М. САЙЫН-ООЛ.

ШЫНЧЫ ӨҢНҮҮ

«Ыт — [illegible]» [illegible] [illegible]

[illegible] каар болгаш айтышкын ӧзугаар хойларны кашпагайы-биле башкарбышаан, хүлээлгезин кончуг ылаптыг күүседирлер. Олар малчыннарга улуг дузалакчылар. [illegible]

[illegible] ның-даа камгалаваан.

— Мен бо мергежилимге ынак мен. Кадарчы ыттар малчыннарның белен эвес ажылынга аажок дузалыг — [illegible] [illegible]

[illegible] агыйларже чорудуп бериш турар. Оларның бирээзиниң не өртээ чиик эвес — үжен рубль болза-даа, оларга херелел улам өзүп орар. Пильщиков боду эниктерни чаа ээлеринге чедирбишаан малчын бүрүзүнге ытты өөредириниң чурумун бижээн [illegible] [illegible] [illegible] деңнериншкенти берип турар.

Ю. Пильщиковтуң таланчылары эвээш эвес. Чанында дуржулга ажыл-агыйның директору Василий Сергеевич Колпитин мал[illegible] [illegible] — деп Пильщиков [illegible] «Оң талаже сүр!», «Солагай талаже сүр!», «Беле сүр!» деп айтышкыннарны бе[illegible] күүседиптер апаар.

[illegible] шинчилээр эртем — этологияны хандыр өөренип турар. Ооң күзели — кадарчы ыттар малчын бүрүзүнүң шынчы дузалакчызы болуру.

Л. КРУГЛОВ.

(«Сельская жизнь» солундан.)

Специалиске сөс

КЫРГЫЛДА БЕТИНДЕ

[illegible]

К. САРЫГЛАР, зоотехник.

АНЫЯКТАР НЕМЕШКЕН

Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта аныяк малчыннар немежип орар. Ажыл-агыйның хоочун малчыннарының бирээзи С. Шыкаалның оглу Анатолий шериглеп халажып келгеш, ада-иезиниң изин истеп, малчыннаар күзелин илереткен, эрткен чылын ол ада-иезиниң чанынга дузалакчы кадарчы болуп, хой малдап киришкен. Шыкаалдың үлегерин эдерип, өске-даа аныяк өг-бүлелер мал ажылынга кирип эгелээн.

Совхозта чоокта чаа база бир аныяк малчын немешкен. Ооң ады Артур Аккай дээр. Пенсияже үнген ада-иезиниң кадарып турган хоюн ол хүлээнип алгаш, оларның малчыннаан чораан чери Эргектээде чурттай берген. Мал ажылынга Артурнуң арга-дуржулгазы хире-шаа-биле бар, чүге дизе ол бичиизинден тура ада-иезиниң ажыл-ижинге дузалажып, ук ажылдың эвээш эвес чажыттарын өөренип алган. Ол ышкаш аныяк өг-бүле Юрий биле Ольга Шмиттер база бир кодан хураганны кадарып эгелээн.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя!» деп кыйгырыгның аалда-биле социалистиг чарыш бистиң республикада бо хүннерде улам өскээн. СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң хойжулары ол чарышка идепкейлиг киришкеш, чайлаглаашкынга болгаш хой кыргылдазынга белеткенип турарлар.

С. ИДАМ.

Хой одарының үнүлээ. В. ПИВОВАРОВТУҢ фотозу.

ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга

ХАРЫЫЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арынында).

чок болдуруп болур ийик. Шак ынчаар кылыр болза, Европада болгаш делегейде дүшкүүрлүг чоруктуң деңнелин чавызадыр, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар арганы бээр ийик деп санап турар бис.

Айтырыг: Америк ракеталарны Европага тургузарын үргүлчүлээр деп турарының дугайында АКШ-тың администрациязының медеглеп турары билдингир болгай. Ядролуг боо-чепсектерни кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннарны кандыг-даа баштайгы негелделер чокка уламчылаарынга белени дугайында Вашингтон база шуугап турар. Манаа хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул?

Харыы: «Шынгыы болгаш соксаал чок чугаалажыышкыннарже», а ол ышкаш «бот-боттарынга таарыжыр дугуржулгаларны тывары оруунга бодунуң дең кезиин эртеринге белени» дугайында АКШ-тың кыйгырыглары — ол дээрге, чүгле шуугаашкыннар-дыр, оларның дузазы-биле хөй-ниитини мегелеп турар. Херек кырында АКШ-тың удуртукчулары бистиң хүлээп ап шыдавазывыс бодунуң негелделериниң чугаалажыышкыннарны катап эгелээринге [illegible] кылдыр Совет Эвилелинге албадаарын оралдажып турар. АКШ бодунуң ракеталарын Европада эвээш тургускан, ССРЭ-ге болгаш оон [illegible]чилеринге немелде кыжаныышкынны тургускан. Ам кээп: «дугуржуп алыылы» деп шуугап турар-дыр. Мооң мурнунда дуржулганың көргүскени езугаар алырга, дугуржулганы чедип алырынче көңгүс угланмаан бак сурагжаан америк саналдарны база катап чугаалажып көөрүн биске саналдап турар. Стратегтиг боо-чепсектерниң айтырыы шиитпирлээринге хамаарыштыр Вашингтонның туружу база ындыг болуп турар. Дииттер аразынга ужугар «МХ» ракеталарны бүдүрерин дүргедедири АКШ-ка дыка херектиг болуп турар, чүге дизе, АКШ-та ындыг ракеталар чокта Совет Эвилели чугаалажыышкыннар столунга катап келбес деп, президент Рейган чоокта чаа эрттирген [illegible] конференциязынга медеглээн. Ол дээрге дуржулганы чедип алырынче орук бе, ынчаш? Ындыг үделер чугаалажыышкыннар болдуунмас.

Ядролуг чепсеглениишкинниң кызыгаарлаарының айтырыының талазы-биле америк администрацияның ийи арынныг ылчыңнаажы бистерге шагда-ла билдингир берген. Хөй-хөй чылдарның иштинде бир талазында — дугуржулгаларга болгаш керээлерге ат салып-даа келген, чамдыкта — оларны күштүг кылдыр бадылаарын узуп-даа тургулаан. Ат салдынган болганда, олар боттуг боол, күүселдинген турар-дыр. [illegible] ынчалза-даа херек кырында Каттышкан Штаттар бодунга алган хүлээлгелерин тоовас боол турар-дыр. Ядролуг чепсекти чер иштинге шенээрин кызыгаарлаар дугайында (1974 ч.), тайбың сорулгаларга ядролуг чазылдырыышкыннар дугайында (1976 ч.), стратегтиг чепсеглениишкинни кызыгаарлаарының — СБК-2-нин (1979 ч.) дугайында керээлерни ынчаап уреп турар. СБК-2-ле Совет Эвилели болгаш АКШ боттарының аразында тургустунган чижек дең чорукту хүлээп көрген. АКШ-тың администрациязы ол керээни күштүг болдурарын үскеш. «совет шериг талазы-биле артык күштүг чоруктуң» дугайында болгаш «совет шериг кыжаныышкынының» дугайында калчаалыг меге пропагандазы калбарткан. Чүге оон ынчаар кылып турарыл? Чепсеглениишкинни шаптыктаашкын чокка күштелдирер, улам-на хөй чаа-чаа чепсектерни, оон-биле кады ядролуг чепсектерни тургузар дээш ынчап турар-дыр. Үстүнде айыттынган керээлерни күштүг кылдыр бадылаар болза, АКШ-тың администрациязының ынчаар кылырынга шаптыктаар апаар-дыр.

Сөөлгү үеде америк администрацияның чамдык удуртукчулары ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле мурнунда чаңгаан керээлерни шуптузун үзер херек дээн медегелдерни кылып турар. Бир эвес ийи чурттуң улустарының айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын барымдаалаар чүве болза, ядролуг чепсектерни кызыгаарлаар дугайында дугуржулгалар Каттышкан Штаттарга Совет Эвилелинден база эвээш эвес херегин күштерниң херек кырында дең байдалын хүлээп көөрүн күзевейн турар болгаш көргүдүүшкүннүң база кыжаныышкынның оруунче кирерин оралдажып турар ол изиглеңген ажылдакчыларга сагындырып каары эргежок чугула. Олардан өйталаар чорук АКШ-тың бодунуң айыыл чок чоруунга бичии-даа идиг болбас.

Вашингтонның удуртукчулары чаа ракеталарның азы «АКШ-тың ракетага удур бүгү талалыг камгалалын» тургузарының чаа-чаа төлевилелдериниң дузазы-биле ССРЭ-нин кыжаныышкыннарның болгаш албадаашкынның аргазы-биле чаңгыс талалыг дүжүп бериишкинге чедиптерин бүүредир болза, делегейниң хөй-ниитизин мегелээри херээ чок. Ол дээрге боттанмас кордалдар-дыр. Бистер кыжаныышкыннар болгаш албадаашкыннар адаа-биле чугаалажыышкыннар кылбас бис. ССРЭ — ак сеткилдиг дең эргелиг, тодаргай чугаалажыышкыннар дээш туржуп турар.

Ындыг чугаалажыышкыннарның үндезинин билдингир. Бир эвес АКШ ындыг оруктче кирерин күзээр болза, ол хамыктың мурнунда Европа черинге чаа америк ракеталарының көстүп келгениниң түңнелинде тургустунган Европаның болгаш бүгү делегейниң айыыл чок чоруунга удур кыжаныышкынны соксадыр. Боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам күштелдирери-биле даа, чугаалажыышкыннар түңнелинде Совет Эвилелиниң боо-чепсээн чаңгыс талалыг дүжүрери-биле-даа шериг талазы-биле артык күштүг чорукту чедип алыр дээн кордуун оралдажыышкыннардан өйталаар ужурлуг.

К. У. Черненко бүгүдегетге ГСДП-ның Фракциязының даргазы Г.-Й. Фогель-биле беседазынга мынча деп чугаалаан: «Бистер мурнувуста байдалче катап эгиририниң эргелиг чугулазын эртаар чедип алыр дээш салыттайн турар бис. Бистер Европага болгаш бүгү делегейге дайын айыылының уламдыгынын үргүлчүлээрин күзевейн турар бис. Херек Каттышкан Штаттарның талазынгын турар. Ядролуг чепсеглениишкинниң кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар Европага бодунуң орттуваа ыраанчыг ракеталарын тургузарыбиле боттуунда [illegible] шаптыктаашкыннарын АКШ [illegible] бир-ле чангыг-даа үеде катап эгелеп болур. Кара чаңгыс болдунар болгаш шынныг чорукка үндезилээш — бир дең болгаш бир дөмей айыыл чок чорукка үндезилээш, чепсеглениишкиннерни кызыгаарлаарының болгаш кызыраарының талазы-биле тодаргай хемчеглериниң дугайында дугуржулгага ССРЭ белен».

Айтырыг: АКШ-тың администрациязының агрессчи, милитаристиг политиказы совет кижилерни дүвүредип турар. Оон-биле кады мындыг айтырыг база бо-ла турар келир: империалистиг кыжаныышкындан Совет Эвилелиниң болгаш бистиң эвилелчилеривистиң айыыл чок болур чоруун идегелдиг хандырары-биле ам чүнү кылза эргежок чугулал?

Харыы: Шынап-ла ындыг айтырыг үргүлчү салдынып турар. Вашингтонның агрессчи, милитаристиг политиказы Совет Эвилелинге, бистиң өннүктеривиске, тайбынга ынак бүгү күрүнелерге болгаш улустарга шынгыы кыжаныышкын боол турар. Америк империализмниң баштыңнарының Совет Эвилелинге боттарының негелделерин албадаар, бистиң-биле, ол ышкаш бөмбүрзектиң тайбынга ынак бүгү күрүнелери-биле-даа улустарның салым-хуулдарын кара туразынга аажылаар, делегей кырынга тергиидээр эргени эдеп берген чүве дег. Ынчангаш дүжүрүп алырындан база шыдавас турар ышкажыл.

Делегейге тергиидээрниң америк кордакчыларынга шынгыы сагындырыг — делегейниң ийиги дайынының түңнелдери болур. Империализмниң согуушкуннуг күштери — герман фашизмни болгаш япон милитаризмни ашкан совет улустуң бүгү делегейге тооргулуг тиилелгези — социализм-биле тооргулуг маргылдааны шериг күжү-биле шиитпирлээриниң кандыг-даа оралдажыышкыннары чайлаш чок болгаш долу буураашкынга таваржырының бүзүрелдиг херечизи боор турар.

Бөгүн социализмге удур «ыдыктыг походту» ыымнарла организастап турар болдур, оларга чаңгыс-ла чүүлдүг эрткен үеде ол ышкаш оралдажыышкыннарының чүнү-биле доозулганын сактып көөрүн сүмелеп болур.

Делегей аренезында күштерниң деңнигүүр социализмге ажыктыг кылдыр делип эргилде чокка өскерилген амгы байдалдарда империализм бодунуң амгы талазы-биле сорулгаларын дайын аргазы-биле чедип алыр кандыг-даа шинээн чок.

Ол оруктан империализмге ажып эртинмес ыраңдак — ССРЭ-ниң күчүлүг экономиктиг күш-шыдалы болгаш тиилеттирбес камгалал күчүзү, совет ниитилелдиң каң дег быжыг сырый каттыжыышкыны, Коммунистиг партияның болгаш чоннуң буулбас чаңгыс эви-дир.

Социалистиг күрүнелерниң дем катыжылгазы, Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның армияларының акы-дуңма дайынчы эвилели — тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң идегелдиг чөленгиижи. Империализмниң кандыг-даа дайын эваңтюразы бистерниң хемчеглер девидеп шыдавас. «Кандыг-даа агрессор шиитпирниг өйтүр шавыышкынга доп-дораан таваржыр» деп, К. У. Черненко Москваның «Кадыыр болгаш Мастер» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражылгазынга онзалап демдеглээн.

Бистиң чурттувустуң экономиказын быжыглаар дээш ниитилелдиң болгаш тодаргай сорулгаларын ажылдаалырын совет кижилерни Коммунистиг партия кыйгырып турар. АКШ-тың агрессчи күштерин чыыныпшыйбас. Тоорлуң чуртувустуң болгаш бистиң өннүктеривистиң айыыл чок чоруун идегелдиг хандырар толээде, бистер [illegible] боттарывыстың айыылдын туружувуска дайынчы албан-хүлээлгевиске чаагай сеткилдиг болгаш хамыыктаар ажылдаарывыс, патриоттуг хүлээлгевисти ак сеткилдиг күүседиривис эргежок чугула дээрзин совет кижилер эки билир. Бүгү совет улустуң ниити күш-ажылы ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүнүң үндезини болуп турар болгаш болур-даа.

Совет Эвилели — тайбың чурт. Оон Чепсектиг Күштери кымга-даа кажан-даа кыжанмаан, өске улустарга болгаш күрүнелерге удур хылышты мурнай кедүрбээн. Олар совет улустуң тайбың күш-ажылын, социалистиг чурттарның улустарының эрге-ажыктарын камгалап турар. Совет Чепсектиг Күштер тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң идегелдиг камгалакчызы болуп келген, болуп-даа турар, моон соңгаар-даа болур. Армияның болгаш Флоттуң амгы үенин эң-не сайзыраңгай чепсээ болгаш дайынчы техниказы-биле хандырар, ССРЭ-ниң камгаланыр аргазы чогуур деңнелге тудары дээш Коммунистиг партия болгаш Совет чазак эргежок чугула бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

Коммунистиг партия бистиң мурнувуста ындыг сорулганы салган: кандыг-даа агрессорга шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны бээринге доктаамал белен байдалга Армияның болгаш Флоттуң тургузар. Ол сорулганы күүседиринге Совет Чепсектиг Күштер белен.

ЧАА АМЫДЫРАЛДЫҢ ШАПКЫНЫ

Аныяктарның интернационалчы ол ужуражыышкыны күстүң орай дүнеге чедир үргүлчүлээн. Чоок кавыда суурларның болгаш Кызыл хоорайның шефтеп келген орус, тыва, хакас, белорус, бурят, украин аныяктары аңаа база киришкен. Оолдар, кыстарның омак-хөглүүн, оюн-тоглаазын, концертин көрүп, оларның ыр-шоорун дыңнап, база өөрүп турган бис. «Совет Тываның» оолдар, кыстары боттарының бөдүүнү-биле чогаадып алганы кожамык ырларын мынчаар уламчылап турдулар:

Оңмас кызыл күскү чечек
Оймактарда, алаактарда,
Ортун сарыым орус кызы
Оорганлыгда, Ильинкада
Кара шиви, оңмас шиви
Каа-Хемниң сыннарында,
Хакас кызы чараш урут
Каа-Хемде, Бии-Хемде
Орус ээр әлегиже
Олланы мунуксаар мен.
Оттуг чуроом солпастааже,
Орус уруун утпас-ла мен.
Казак эзер бүзүлгүже
Караламны мунуксаар мен.
Кара баарым соовааңда
Хакас уруун утпас-ла мен

Аныяктарның бо кожамык ырлары аңаа-ла эвес, алыс утказы деп бодаар мен. Чижээ, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчызы Андрей Бадаң-оол удаваанда Степанида Семеновна Сычкина-биле, Степан Доржу — орус кызы Паша-биле өг-бүле тудканнар. Доржулар беш уругларны өстүрүп кижизидип каан, олары ам улуг улус болган. Архимед Бадыраа хакас кызы Дора-биле өг-бүле болуп чурттай берген.

Коммунистиг партияның мерген угааныг шыгаргаңгай ленинчи национал политиказының, колхозтуң ажылчы-ишчилериниң эп-найыралының ачы-хавыязында «Совет Тыва» колхоз ажыл-агый болгаш организас талазы-биле быжыгып, чылдан чылче улам бурунгаар хөгжүп келген. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер талазы-биле партия болгаш чазак бежен чылдарда улуг хемчеглерни боттандырган болгай. Машина-трактор станцияларын (МТС-терни) эде организастаар, көдээ ажыл-агый продуктуларын белеткээриниң чурумчуткан чаңгыс аай чаа хевирлеринче шилчиир дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын «Совет Тываның» эр, херээжен бүгү ажыл-ишчилери база улуг өөрүшкү-биле уткуп, хүлээп алган.

Партия болгаш чазактың бо бүгү хемчеглериниң улуг дузаламчызының ачызында, колхозчуларының эп-найыралының, чүткүлдүг күш-ажылының түңнелинде «Совет Тыва» колхоз көдээ ажыл-агыйның бараанныг продукциязының улуг бүдүрүлгези болуп, оон экономиказы чыл бүрүде улам-на быжыкан. Чижээ, мал болгаш чер ажылының продуктуларын күрүнеге сатканының түңнелинде 1958 чылда 260 муң, 1959 чылда — 353 муң, а 1964 чылда — 865 муң рубльдиң орулгазын колхоз киирип алыр аргалыг болган.

Көдээ ажыл-ишчилерниң амыдыралының болгаш культуразының деңнели чыл бүрүде улам бедип келген. Колхозчулар боттарының күш-хүннеринге ай санында аванс кылдыр акшаны, а чыл төнчүзүнүң үие санаашкыннарда хөй түңнүг рубльди, тарааны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын арбыдадыр ап, чуртталга байдалдарын улам-на экижидип, аас-кежиктиг, өөрүшкүлүг, чаа амыдырал дээш чүткүлдүг демисежип келген.

МТС-тен 16 тракторларны, ээлээн каш комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказын колхоз 1959 чылдың чазынында садып алган. Аңаа немештир чаа техниканы чыл бүрүде база садып ап келген. Чижээ, 1958 чылда колхозка чүък сөөртүр 6 автомашина турган, а 1964 чылда чүък сөөртүр автомобильдериниң саны 14 четкен. Ынчаарда колхоз 29 тракторларлыг, 15 комбайннарлыг болу берген. Ынчангаш техниканың камналгазынче, ажаалдазынче, бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче, кывар, чаар материалдарны камнаарынче, мергежилдиг механизаторларны өөредиринче, кижизидеринче колхоз баштаар чери онза кичээнгейни угландырган.

Тарылга шөлү база калбарып, дүжүт чыл бүрүде бедип келген. Чижээ, 1958 чылда ниити тарылга шөлү 2368 га, оон иштинде тараа культуралары 1958 гектар, кукуруза тараан шөл 131 га турган. 1964 чылда ниити тарылга шөлү 6270 гектар, оон иштинде тараа культуралары 5218 га, кукуруза — 546 гектар чедир калберган. Кур черлерниң гектар бүрүзүнден чамдык участоктарга 25—30 центнер чедир дүжүттү чыл бүрүде ап турдувус. Төрээн чурттуң шыгжамырынга тарааны киирери база чыл бүрүде улам-на көвүдээн: 1958 чылда 2262 тонна, 1959 чылда — 2912 тонна тарааны күрүнеге саткан.

[illegible] ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы кол[illegible] тургустунганы-биле холбаштыр механизатор кадрларының саны өскен. Олар Кызылга, Белгазынга механизация училищелерин, автошколазы доозуп, түңнай мергежилдерни чедип алганнар. Механизаторларның ажылдаарынга, чурттаарынга, өөренириинге [illegible] таарымчалыг байдалдарның тургузарынче кичээнгейин колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы хүн бүрүде угландырып келген. Чеди-Пашттың, Чинге-Дагның хову бригадаларының тевүн сайзыраткан, [illegible] бүдүрүкчүлерин тургузаш, ажыглалга киирген. Аңаа библиотекаларны, беседаларны номчутруп, концерттерни, кино көргүдерин, радио дамчыдылгаларын дыңнаарын партия болгаш комсомол организациялары удуртуп турган.

Механизаторлар ортузунга социалистиг чарыышты 1964 чылда партия, комсомол организациялары кайы-даа чылдагаанындан артык-ле кылдыр калбарткан. Социалистиг чарыштың тиилекчилери болган мурнакчы комбайнерлер А. Бичетей, Ю. Дамбыра, М. Хүлер-оол, Б. Моңгуш, тракторист Л. Даваа, А. Бүрүшей олар ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедиишкиннериниң бүгү-эвилел делгелгезинге баар халас путевкалар-биле шаңнаткан болгаш бистиң улуг Төрээн чуртувустуң чүрээ — Москва хоорайга баар аас-кежиктиг болганнар.

Колхозта эвээн хөй националдарның төлээлекчилериниң эп-найыралдыг, чүткүлдүг, бир демниг күш-ажылының ачызында ниитиниң малының баш саны ол чылдарда база өскен болгаш продуктулуу чоокту бедээн. Малдың баш саны көвүдеп, продуктулуу бедээн тудумда, мурнакчыларның саны база өзүп келген. Саанчылар Кокепин Севилбаа, Кажызык Натит, Дажаанчек Биинкей олар болгаш өскелер-даа чыл бүрүде эң хөй сүттү саап, саанчылар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп, шаңнадып, мактадып турганнар. Мыйыстыг бода малдың малчыннары Дженчичек Деңчүн-оол, Шивит-оол Орза, Ашак-оол Дандар, хойжулар Идегел Хаажыыр Күнгаа Күнгаалай, Иван Намдак, Дөвер Дембирел, Чинги, Дамбаа, Сувак Байыр олар болгаш өскелер-даа малчыннар ниитиниң мал ажылын хөгжүдеринге төлептиг үлүүн киирген.

«Дөмниг саакан теве тургустунган...» дуп чиир» деп тыва улустуң улуг чечен [illegible] болгаш Ялыы-бүрү национал[illegible] төлээлекчилери, ангы-ангы профессиялары [illegible] ажылганнар кижилер ниитиниң ажыл-агыйын тургускан. Бригадалары ажыл [illegible] сорулгалыг күш-ажылы-биле көдээ ажыл-агый артелин сайзыратканнар. Кызыл МТС-тиң директору турган Павел Яковлевич Монгеев, агроном колхоз баштаар чериниң [illegible] оралдакчызы, [illegible] көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы турган Ефим Нефедович Черноусов, колхозтуң партия организациязының секретары турган Иван Дандарович Моңгуш, машина-трактор станциязының кол инженери чораан украин националдыг Николай Андреевич Кипко, тудуг бригадазының бригадири турган коммунист Мунзук Чөөбүрөлович Мунзук, МТС-тиң улуг агроному турган Екатерина Дмитриевна Скорошишкина трактор бригадазының бригадири турган монгул-шынаа бөле Даржаа Донзинович Сат, МТС-тиң кол агроному турган чуваш националдыг Иван Петрович Иванов, тудуг мастери Кечей-оол Шомчуевич Доңрак, колхозтуң агрономи Михаил Степанович Прилатеров, кол бухгалтери турган хакас Иван Андреевич Малышев, бызанчы Одылм Ортун-оол, МТС-тиң механизатору эстон оглу Кузьма Миллер болгаш өскелер-даа колхозтуң экономиказын быжыглаарынга, көдээ ажыл-агый артелин совет ажыл-агый — совхоз кылдыр шилчидерин белеткээринге улуг-хуузун кииргеннер. Оларның аттары амгы «Совет Тыва» совхозтуң төөгүзүнге кезээде артар деп бодаар мен. Колхоз 1965 чылдың июнь ортаа «Совет Тыва» совхоз кылдыр эде организастаттынган.

Х. НУРСАТ.

(Төнчүзү. Эгези № 113 «Шында»).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Ол чуртту социалистиг угланыышкынче киирген национал-демократтыг революция тиилээн соонда Алжирге улуг өскерилгелер [illegible] болган. Нефть болгаш газ үлетиүрүнге үндезилеттинген экономиканы хөгжүдеринге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Хамаарыштас чылдарның үезинде 660 ажыг бүдүрүлгелер туттунган, индустрияның чаа-чаа: кара болгаш өңнүг металлургия, машина кылыр болгаш нефть-химияның адырлары тургустунган.

Чуртта чугула социал чаартылгалар боол турар. Ниитиниң херегледдеринге чарыгдаар түңнүң талазы-биле Алжир Африкада бирги черлерниң бирээзин ээлеп турар. Мында халас медицина хандырылгазын тургускан, өөредилгени хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. АУДР-ның бүгү дөртүү хамаатызы-ла — ортумак школада, политехниктиг училищеде азы дээди өөредилге черинде өөренип турар.

Совет Эвилели Алжирге чаа ниитилелди тургузарынга кал[иб]баа-биле дузалап турар. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле мында бизи-бүрү 120 ажыг тудугларны туткан азы тудуп турар. Бөгүн ол чуртта совет геологтар, нефтичилер, инженерлер, башкылар, эмчилер, өске-даа хөй-хөй профессияларның специалистери ажылдап турар.

ЧУРУКТА: совет инженерлер киевчи Я. М. Власенко болгаш Н. И. Стрелец Драэль Мизан дээр суггарылга плотиназының тудуунда алжир специалистер-биле кады турлар.

И. ЗОТИН биле В. ЛАГУТИННИҢ фотозу.

(СЭТА).

ДИПТЕРДЕН медээлер

ВЬЕНТЬЯН. Лаос улусту эрге-чагырганың 10 чылдарының иштинде культура тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чедиишкиннер — Улусчу-революстуг партияның удуртулгазы-биле социалистиг ниитилелдиң үндезиннерин тургузарының оруу-биле лаос улустуң бүзүрелдиг базымының тода херечизи-дир. ЛУРП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ЛУДР-ның Президентизи Суфанувонг Кхаммуан можунуң ажылчы чоннарының митингизинге ол дугайын чугаалаан. Колониалдыг эрткен үениң караңгы-бүдүүлүк артыышкыны — бижик билбес чорукту узуткаары дээш шиитпирлиг демисел амгы үеде бүгү чуртта калбарган. Бижик билбес чорукту амгы үеде 13 можуларның 11-инде узуткаан. Революцияның тиилээниниң соонда культура калбак массаларның хуу бүрү амыдыралы апарган.

ЛИССАБОН. Португалияның мурнуу можузу — Алгарвиге ракеталар углап, башкарылганың америк станциязын тургузар дээн планга Португалияның Коммунистиг партиязының ол черде салбыры шиитпирлиг-биле удур боол турарын илереткен. Башкарылга станциязын тургузарының планын чурттуң чазааның чүүлдүг деп чөпшээрешкен чоруу Португалияның конституциязын каржызы-биле үрээн чорук боол, чурттуң бүгү-ле патриоттуг болгаш тайбынга ынакшылдыг күштеринге ажык удурланыышкын болурун мында тараткан медегелде демдеглээн. Чазактың ындыг шиитпири Алгарвиниң түс чер эргечагырганың ол можуну ядролуг чепсек чок зона кылдыр чарлааары дээш демиселдибиле чөрүшкек боол турарын документиде айыткан. Алгарвиниң коммунистери можунуң чурттакчыларын тайбың дээш, боо-чепсекти эндере бүдүреринге удур демиселге күжүн улам сырый каттыштырарынче кыйгырган.

ДАМАСК. Ислам конференциязының организациязының чиигине секретары Х. Шатти Иерусалимде болгаш өжелелде өске-даа араб девискээрлерде сионистчи эрге-чагырганың кем-буруулуг үүлгедиишкиннери [illegible] гэн Израиль өжелекчилер Иерусалимде, Иордан хемниң барыын талакы эриинде болгаш Газа секторунда кадыдошкуун, араатанзының талазы-биле деңнээрге чүве чок террорлуг үүлгедиишкиннерни кылып турарын Израиль-биле дипломаттыг харылзаалыг күрүнелерниң удуртукчуларынче чоруткан телеграммада айтып турар. Тель-Авивтиң өжелекчи планнарының боттанырын болдурбазының эргежок чугулазын Х. Шатти айыткан.

НЬЮ-ЙОРК. Совет Эвилели делегей аренезында тайбынга ынакшылдыг чайгылыш чок политиканы чорудуп, ядролуг дайынның кыптыгыр үнериниң айыылын ээзэжедирин чедип алырын кызымаккай оралдажып турарын америк-совет найыралдың национал чөвүлелиниң хүндүлүг күүсекчи директору Ричард Морфорд СЭТА-ның корреспондентизинге интервьюзунга медеглээн. Совет Эвилелиниң каш удаа кылып келген дыка хөй тайбың саналдары чогум-на ол бүзүнныг чаагай сорулгаларны чедип алырынче угланган деп, Р. Морфорд айыткан. Боо-чепсекти дүжүрериниң болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының талазы-биле ССРЭ-ниң эң чугула чүве ажыг саналдарны киирген сактырга-ла чеверчир-дир. Оларның кайызын-даа амыдыралга боттандырар болза, улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадырынга болгаш бот-боттарын билчиришти улам ханыладырынга улуг идиглиг болур.

ДЕЛИ. Индияның премьер-министри Индира Ганди бодунуң чуртунуң Намибияны колониализациядан [illegible] хамаарыштыр туружун база катап бадыткаан. КНО-нуң Намибия талазы-биле чөвүлелиниң мында барган делегациязы [illegible] Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО) хамаарышпас чоруу дээш, Мурнуу-Африка Республиканың [illegible] демиселин [illegible] КНО-нуң [illegible] шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турарын онзалап демдеглээн.

Нью-Йорктуң мурнай тевүнге дайынга удур массалыг чыскаал болган. «Нью-Йоркту чалгынныг ракеталары тургуспас!», «Бистер шеригниң кара адар шөлү болурун күзевес бис!» — деп, негелде-кыйгырыгларны бир үн-биле салбышаа, оон киржикчилери, Вашингтонуң чепсеглениишкинниң кандаар-даа вазок хөй кылдыр эндере бүдүрерин боттандырып турарынга, АКШ-тың ол эң улуг хоорайын ядролуг чепсектиг корабльдерниң турар чери болдурарынга шиитпирлиг удурланыышкынны илереткеннер. Ол чыскаалдың эгелекчизи — 50 ажыг америк хөй-ниити организацияларының кирип турары организация — «Нью-Йорктуң ядролуг чепсек чок өртээли дээш» деп каттыжыышкынның мында чептереткен медегелинде ядролуг дайынның кыжаныышкынны АКШ-тың администрациязының угаан-медерел чок дайынчырал политиказының уржуу болурун айыткан.

ЧУРУКТА [illegible] киржикчилери Нью-Йорктуң [illegible] дүмчуларында атомнуг чаттыышкынның өлүмнүг [illegible] болурун көргүзүп турары.

В. УИКИЛОНУН фотозу.

СЭТА.

ДЭЭШТИГ АЖЫГЛААР БИС

СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университеди республикага пропагандист кадрлар белеткээр талазы-биле улуг рольду ойнап турар. Бо чылын университеттиң экономика салбырын республиканың районнарындан бот-өөредилге-биле үжен дөрт кижи доозкан.

Дыңнакчыларга марксизм-ленинизмниң теориязының, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының болгаш оон-даа өске экономиктиг айтырыглар талазы-биле ханы утказын шынарлыг лекцияларны ийи чыл дургузунда педагогика база Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының башкылары, СЭКП обкомунуң харысалгалыг ажылдакчылары номчуп келген.

Пропагандист кижиге эргежок чугула билиг-мергежил-биле бисти чепсеглээн лекторларывыска өөрүп четтиргенивисти илеретпес бис.

Бистиң чаңгыс курсчуларывыстан, мурнунда-ла дуржулгалыг пропагандист чораан эживис К. Б. Кинсан университетти чүгле кончуг эки демдектер-биле дооскаш, бо хүннерде Барыын-Хемчик районда ажылын уламчылап турар. Оон аңгы ол кижи чүгле «4», «5» демдектерге өөренгеннер.

Республиканың идеология кадрларының ортузунга экономика талазы-биле дээди эртемниг пропагандистерниң чаа отрядының немешкени ол. Университетке өөренип тургаш чедип алган билиг-мергежиливисти пропагандист ажылывыска дээштиг-биле ажыглаар бис.

К. СААЯ.

Таңды районнуң инструкторун.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязынга Белорус ССР-ден депутат Ева Яковлевна Лобачева Националдар Совединиң Даргазының оралакчызынга соңгуткан.

Ол Могилёвке колхозчулар өг-бүлезинге торуттунген. Амгы үеде Ева Яковлевна — БССР-ниң алдарлыг башкызы, Белыничиниң № 1 ортумак школазының директорунуң эге класстарга өөредилге-кижизидилге ажылының талазы-биле оралакчызы. Ол математика башкыларының районда методиктиг каттыжыышкынын удуртуп турар.

ЧУРУКТА: Ева Яковлевнаның кичээл эрттирип турары.

В. МЕЖЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроникасы.

ХАНДЫКШЫЛДЫГЛАР ХӨЙ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг чоруун улам көдүрер дугайында» доктаалын амыдыралга боттандырары-биле чамдык ажылдар кылдынып турар. Совхозтуң дирекциязы, партия болгаш профэвилел комитеттери спорт ажылынга деткимче, дузаны көргүзүп келген. Спортка хандыкшылдыгларның саны Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Ак-Даш суурларда көвүдээн. Волейбол, баскетбол, стол теннизи, шыдыраа, хүреш (тыва, хостуг хүреш) секцияларында доктаамал өөренип, киржип турарлар хөй. Онаашкан ажылынга харысалгалыг, хөй-нииити тренерлерниң кызымак ажылының ачызында спорт ажылы аныяктар, өөреникчилер, чурттакчы чон ортузунга нептерей тураары ол. Мячилиг хоккейни болгаш хаакты хөй-нииити тренер Ондар Шулуун харыылап турар. Совхоз директору Макар Доңгак тыва хүреш секциязын эки чорудуп турары ажыл-агыйның удуртукчулары спорт ажылын кичээнгейге ап, олче сагыш салып турарының херечизи. Волейбол, баскетбол секцияларын Г. Ондар, Я. Ооржак, гороЛкини С. Моңгуш харыылап келген. Секциялар ажылы, тренировкалар доктаамал болган. Спортчу маргылдааларны суурларга организастап, эштүү спортчу ужуражыышкыннарны кылып турар.

Ооң уламындан маргылдааларга багай эвес түңнелдерни чедип ап-даа турар бис. Ылаңгыя кышкы сезонда мячилиг хоккейге бистиң совхозтуң командазы районнуң бирги черин ээлээн. А хоккейге хлээдиң ооолдарының командазы республика маргылдаазынга тиилекчи болган.

Ылаңгыя байырлалдар хүннеринде волейболга, баскетболга, стол теннизинге, шыдыраага, шашкиге, тоолзу (биаарынга, канат тыртарынга маргылдааларны организастаары бистиңде чаңчыл апарган.

Совхозта координация чөвүлели, спорт организациязы болгаш комсомол комитеди ажылывыс сырый харылзаалыг. Дemниг ажылдың түңнелинде сөөлгү 2 чыл дургузунда чурттаалга кварталдарында уругларга бөдүүн хевириниң 6 спорт шөлчүгештерин кылып алгылаан бис. Ам бо чайын база 4 шөлчүгешти немей кылып киирер дээш ажылды чорудуп турар. Спорт баазазын быжыглаар, экижидер дээш хемчеглерни ап турарывыс ол. Ынчалза-даа спорт херекселдери, спорт хевя чедишпес, садыгларга үнмези ажылга шаптыктап турар-дыр.

Спорттуң чайгы сезонунуң ажыдыышкыны совхоз төвү Алдан-Маадырга, салбырларга организастыг, массалыг эрттирээн. Волейболга, чадаг чарышка маргылдааларны хөй киржикчилиг, эки белеткелдиг эрттирген бис.

О. ОНДАР.

«Алдан-Маадыр» совхоз.

ЧАА ҮЕНИҢ КУДАЗЫ

Куда дугайында айтырыгны «Шын» солунда көдүрүп турары кончуг үезинде. Ол дугайын профессионалдар эвилелдери база сонуургап турар. Профэвилелдериниң аразында бот-тывынгыр уран чүүл бажыңының ажылдакчылары өгленишкен аныяктарның шайлалгазын эрттирериниң дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Куда-дой дугайында чамдык саналдарны мында киирдим.

1. Ыры, уран талантылыгларның киржилгези чокка чаңгыс-даа байырлалдар эртпейн турары билдингир. Ынчангаш солун ырларны, шүлүктерни, аас чогаалының янзы-бүрү хевирлерин, сыгыт-хөөмейни шайлалгага аян тударының аргаларын дилеп тывар. Ону чорударының эвин чогаадыкчы ёзу-биле дилээр херек. Анаа концерт үндүрүп туруп бээр болза, солун эвес болгай. Эки күүсеттинген номерлерни магнитофонга бижидер, тураскаалга артып калыр кылдыр.

2. Куда-дой болур үеде суур иштинде база өске-даа черлерже чурук тырттырар кижилерни болгаш кинооператорларны база ажыглаза кандыгыл? Чурук — эки тураскаал.

3. Чаа өглеңгеннерге ар өртектерлиг белектер тыпсырып аргалыг-ла болза болдурбас. Ооң орнунга аян-чорук кылыр путёвкадан чаа өглеңгеннерге тыпсыр болза харын солун. Бистиң чурттуң хоорайларын, эвилелдешкен республикаларын, даштыкы чурттарны аныяктар сонуургап көрзүн. Ол чорук ажыктыг болур ийик.

4. Кудага мал-маган өлүрер чорукту шуут эвээжедир деп турарынга каттыжар мен. Шаанда тыва улустуң чаагай чаңчылы турган. Бичии, аныяк кижилер аразынга арага-дары ишпес, үеп-даан багай сөстер чугаалавас турган. Олар ак чемин белеткеп, тараа, быштак, эът, мантың-тууjуурун чемге делгээр турган. Улуг улус хөөрежир бодаан-да, аныяк кижилерни өгдеп үндүрүптер болгаш бичиилерге арага-дары ишкенин көргүспес турган.

5. Куда эрттирер дугайында сценарийни бижип кылыр болза кандыгыл?

К. САГДЫ.

ЭКИНИ ЭДЕРЕР

Эрткен чылдың август төнчүзүнде «Большевик» совхозтуң Борбак-Арыг суурга болган куда сеткил-сагыжымга дыка-ла таарышкан. Аныяктар механизатор О. Кара-Сал, сааңчы Ч. Куулар өг-бүле туткан.

Куданың болур эртер шагын көдээ Советке сүмелешкеш, доктааткан. Өг-бүле болганнарның байырлалын эрттирер комиссияны база тургусkan. Чоң хөлзээр черге шаптык катар, арага-дары ишкеш, хөй-нииитиниң корум-чурумун үреп бээр чоруктарга удур ажылды база кичээнгейге алган. Улусчу дружина кежигүннери суурга дежурныйлап турган.

Алдан-Маадыр, Чыраа-Бажы, Шеми, Хайыракан суурларга солун куда-дойну эрттиргилээн. Ынчалза-даа куда болган соонда «аныяктар шайлалгазы» дээш тускайлаңыр багай чаңчыл тывылган. Ону эскээр эдип көрзе кандыгыл?

Орус чоннуң, өске-даа хамыма улустарның куда-дойунга чеже кижи келген болдур, ол хире кижиге өй аъш-чемин, арага-дарыны белеткээр чурумнуг болгай. Кайда-ла эки база чаагай чаңчылдар бар болдур, ону тыва оол, кыстың кудадоюнга ажыглаар болза эки.

К. МОНГУШ.

Канчаар эрттирзе экил?

ОЛАРНЫҢ САНАЛДАРЫ

Чагаалар допчулалы

Аныяктарның салым-чолу, оларның келир үези-биле холбашкан айтырыглар солунуң бижикчилериниң болгаш номчукчуларының кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Ооң чижээнге өгленген оол, кыстың куда-доюн канчаар эрттирериниң дугайында ажык чугаага хамаарыштыр оларның бижээн чагаалары херечилеп турар. Ол айтырыгны чамдык өг-бүлелер бажыңнарынга, хереэженнер чөвүлелдери агитпарттараларга чугаалажып, санал-оналдарын чугаалашкан болуп турары база солун.

Бисче бижип турар авторларның назы-хары, амыдыралчы дуржулгазы, эртем-билии аңгы-аңгы. Далайга дамды дуза дээн ышкаш, оларның көрген, билген чүүлдерни чаңгыс черге мөөңнеп көөр болза, өөредиглиг болгаш ажыктыг болуп турар. Өскелериниң дуржулгазы, санал-оналы, амыдыралчы оруу кымга-даа артык эвес, а чугула херек.

Куданы канчаар эрттирерил деп айтырытта, чижээ, Бай-Тайганың Шуйдан Е. С. Саая мынча деп бижээн: «Солуннуң арнынга парлаттынып турар бо ажык чугаага киржип, эш-өөрлер чагааларын «Шынга» парладып турар-дыр. Мен оларның саналдарынга каттыжып тур мен. Бистер болза, кудадой эрттирип көрбээн бис. Ону чорудар арга чок болган, чүге дээрге кайывыстың-даа адавевис чок. Ажылдап алган акшавыс-биле бажыңывыстың иштин четчелеп, боттарывыстыс, шаавыс-биле амыдырап чор бис. Мынчаар чурттаарга өөрүнчүг-даа, акшаның (деңгелеп каалы: бодунуң күжү-биле ажылдап алган) үнелиин билир бис. Бараан садып алырда сүмележир бис. Эп-найыралдыг, аас-кежиктиг чурттаарывыска бистиң күш-ажылывыс оруктуг ажылын берип чоруур.

Нйи боттары-ла найыралдыг болза, амыдырал черле ажырбас. Ынчангаш куда-дойга ар өртектиг белектерни ажыы чок деп эш-өөрүн санап турары чөптүг болуп турар.

Чамдык ада-иелер уруг-дарыын «бай-шыырак» улуска барзын дээр хөөннерлиг. Аңаа таарзынмас мен, эт-херенгилиг эвес, аас-кежиктиг, ынакшылдыг черге өг-бүлениң тудары күзенчиг».

Е. С. Саяның бо саналдары өске авторларның бодалдары-биле дугжуп турар. Азырадыкчы, өскениң күжү-биле бүдүрүп каан эт-херекселдерни чурттаксаар чорук оол, кыстың амыдыралынга онза идигин берип шыдавайн, харын-даа оларга шаптыкты тургузуп болур.

Чамдык чагааларда дараазында чүүл кол черин ээлеп турар. Маңаа хөй-нииити организацияларының киржилгезиниң дугайын мында киирген. Чижээ, Ак-Довуракта Д. Оданоолаң бижээни болза: Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта эртип турар куда-дойну партком, профэвилел организациялары [illegible] киирбейн. Ынчангаш таарымча чок байдалдар тургустунган. Ук байдалды эдер талазы-биле кандыг хемчеглерни ол черде ап чорудуп турар ирги?

Куда-дой эрттирери — кижизидилгениң база бир участогу. Удуртукчулар ону мөчээр санап, бо талазы-биле ажылга боттарының үлүүн кадары күзенчиг. Куданы эрттирерде, аңаа киржири чоң, масса-биле харылзааны быжыглаарының бир аргазы. Арага-дарызы хөй черге баргаш, чаагай база арыг кылдыр оон үнүп, аныяктарга аас-кежик күзээш, чаны бээрге — хамаан чок чорук. Маңаа бир чижектен киирип көрейн. Тывага колхоз тургузуушкунунуң хоочуну болган Х. Ч. Кудурукпай колхоз баштаар черин даргалап турганш, куда-дойдан чыда калбас, ол бойдузу бооу хүндүлүг чорук. Өглеп каан өг-бүлелерниге таарымчалыг байдалдар тургузарынга бээрге, бодунга чоок кылдыр алыр турган. Бир ынаак коллективи-биле ооң чугаалашканын ам-даа утпаан мен: «Ортумда чоокта чаа аас-кежиктер дээш шайлалгачарга кирбээр салып турдум. Бичии болгаш кылбын часты бээр, аалашпайн кор. Ооң иштиn багай эвес оол. Ам бакташпайн, эштежип алыр, ажылга ооң карак кызып турарын көрүп коргаан».

Бижикчи Ш. Дүвендей (Улуг-Хем), Н. Дамдын (Өвүр) болгаш өскелер-даа куданы канчаар эрттирзе эки деп ажык чугаага боттарының санал-оналдарын киирген-дир. Оларның чагааларында кудага чалаткааннардан аңгыда чалаттынмаан аалчыларның хөй-биле кээп турарынга таарзынмайн турарын илереткен одуруглар хөйнү эвес болуп турар. Ажыл шөлүн барымдаалавас, туралаан-на үелеринде куда-дой эрттирер чоруктарның кайы-даа суурларда бар болуп турарын бижикчи Степан Даңгаа чагаазында демдеглеп бижээн. Ооң-биле чергелештир моон мурнунда үнген солуннарда чагаалар-биле утказы дөмей, ол-ла айтырыгларны чаңгыс талазынче катаптап бижээн чагаалар база бар. Оларның дугайын солунга катап-катап бижиир арга чок болуп турар.

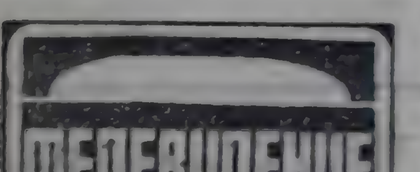

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

М А Й

22. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Новосибирскиниң камерлиг хору ырлаар. 9.15 — «Тоолдуң ... ». «Седьмой джин». 10.40 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 11.50 — Медээлер. 11.55—14.15 Чапсар. 14.15—Медээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер. 15.30 — Шаандагы вальстар. 16.10 — А. Конан-Дойль. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының арыннарындан. 16.50 — «Уран-шевер холдар». 17.20 — «БАМ-ны тудуп тур бис». 18.30 — «Свадьба в Гями». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кыргыл-авай, өөредип каг». Мультфильм. 19.10 — «Амгы делегей болгаш аныяктар шимчээшкини». 19.45 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Үшкү фильм — «Восточный рубеж». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Останкинонуң концерт студиязында аныяктар конкурс. 23.20—23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Семен Дежневтуң маадырлыг чоруу». Эртем-нептерелдиг фильм. 8.35, 9.40 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Арыглар ... ор мен. 8.55 — Эртем-нептерелдиг фильм. 9.10; 12.20 — Француз дыл. 6-гы өөредилгениң иикки чылы. 10.00 — Эстетиктиг кижизидилге. Уран-чечен өөр. 10.45; 11.40 — Ботаника. 5-ки класс. Үнүштер камгалалы. 11.05 — «Шыдыраа школазы». 12.00 — «Одержимость». Эртем-нептерелдиг фильм. 12.50 — Эртем болгаш амыдырал. 13.20—Амгы совет шии чогаалында күш-ажыл темазы. 14.20—Сээн лениниң библиотекаң. В. И. Ленин — «Большевиктер эрге-чагырганы алыр ужурлуг». «Марксизм болгаш тура халышылары». «Өскениң сүмелери». 15.05 — Медээлер. 15.10—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм 18.30 — «Челээш». Кызыл, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарының аныяктарының часкы хову ажылдарынга киржилгезиниң дугайында. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Азия төвү». Программада: «Аъш-чем программазы — бүгү-нииитиниң херээ». Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы С. Б. Балчырның чугаазы. «Күрүне страхованиезиниң чоннга [illegible]». Медээлер. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». 20.15 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи Ж. Бичевскаяның концерти. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.05 — «Ученик лекаря». Уран-чечен фильм.

23. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң маадыры В. А. Рунов-биле школачыларның ужуражылгазы. 9.35 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Үшкү фильм — «Восточный рубеж». 1-ги сериязы. 10.50 — «Адыг-чорукчулар клуву». 11.50 — Медээлер. 11.55 — 14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чоңга ажылчыг болур». Документалдыг телефильм. 15.05 — ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалындан № 2 концерти. 15.50 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.20 — «Стадион бүгүдеге». 16.50 — «Он алды харлаң оруу». 17.35 — «Камналга бригадазы торуттунер». Узбек ССР-де автомобиль транспортунуң камнаашкын ажылдары. 18.00 — «Школа реформазы». ССРЭ-ниң АМП-ның президентизи М. И. Кондаковтуң илеткели. 18.30 — Москва облазының Видное хоорайының коксо-газ заводунуң Культура бажыңының орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Совет делегей маргылдаазы. 19.15 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.45 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Үшкү фильм — «Восточный рубеж». 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Рерих». Документалдыг телефильм. 21.45 — Неделя дургузунда спорт. 23.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Далгыраангалар шыңны». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.35 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң бойдус камгалалы. 9.05; 13.10 — Немец дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Төөгү. В. И. Ленин «Бистиң хүннеривистиң кол сорулгазы». 10.40; 11.40 — М. Сервантес. «Дон Кихот». 6-гы класс. 11.10 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 12.10 — Совет чурулгаа уран чүүлү. В. А. Фаворскийниң мастерскаязынга. 13.40 — Юхан Смуул. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының арыннарындан. 14.25 — Школачыларга хлеб дугайында. 15.05 — Медээлер. 15.10—18.00 Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Школа амыдыралы». Кызылдың школачыларының чайгы күш-ажылчы үлүүнге белеткели. 18.45 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Телефильм. 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». 20.15 — В. Моцарт. Үш вальс. 20.25 — «Тайбың болгаш аныяктар». 21.00 — «Үе». 21.35 — «В добрый час». Уран-чечен фильм. 23.15 — 00.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Кайрат» — «Днепр». 2-ги оюн.

24. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Айболит болгаш Бармалей». Мультфильм. 9.10 — «Уран-шевер холдар». 9.40 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Үшкү фильм — «Восточный рубеж». 2-ги сериязы. 10.50 — Документалдыг телефильм. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сельские горизонты». Документалдыг телефильмнер. 15.25 — «Днепр кырында мөлдар». Фильм-концерт. 15.50 — Сээн лениниң библиотекаң. В. И. Ленин — «Совет эрге-чагыргазы». 16.25 — Концерт залында — школачылар. 17.15 — «Шыдыраа школазы». 17.45 — «Миллионнарның лениниң университеттери». «Күш-ажыл — кижи ... ». 18.15 — «Улустуң аялгалары». 18.30 — [illegible]. Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — [illegible]. 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Дөрткү фильм — «Красный песок». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30 — [illegible]. 22.05 — [illegible]. Документалдыг фильм. 22.35 — [illegible].

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Сугнуң сорунгазы». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.45 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Дириг амытаннарның янзылары. 8.55 — «Москвага аян-чорук. Ленин проспектизи». Эртем-нептерелдиг фильм. 9.15; 12.50 — Испан дыл. 10.05 — К. Г. Паустовский — «Мещерская сторона». 10.35; 11.40 — Зоология. 7-ги класс. Ч. Дарвинниң эволюсчу теориязы. 11.00 — «Онаарымчалыг болугар — водород». 11.10 — «Адазының школазы». 12.10 — Хоойлуну билир сен бе? 13.20 — Карл Маркс. «Мергежил шилип алыр дээш элээди оолдуң бодалы». 13.50 — «Четвертая высота». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 15.10 — Медээлер. 15.15—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сонуургакчыларга». РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу, улусчу мастер Р. А. Аракчаа-биле ужуражылга. 18.45 — Куклалар фильми. 19.00 — «Азия төвү». Программада: «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур!». Улус депутаттарының Сүт-Хөл район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы Ш. Д. Сарыглар дамчыдылгага киржир. «Кызыл чем-ни клас-чааш болзун». Кызыл хоорайның ... архитектору М. К. Кудырлаа-бile интервью. Медээлер. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Василиса Прекрасная». 20.15 — «Музей-усадьба «Архангельское». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Вызов ... ». Уран-чечен телефильм. 22.50 — «Внуки непокорных». Орехово-Зуево хоорайның ажылчын агымының революстуг болгаш күш-ажылчы чоргаарлыгының дугайында документалдыг фильм. 23.20 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Черноморец» — «Спартак».

25. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт залында — школачылар. 9.45 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Дөрткү фильм — «Красный песок». 1-ги сериязы. 10.55 — «Адажио болгаш паршанчылар». 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Афинаның хостал шыны хүнүнге. «Сайзыраалдың бөрге оруу». Телеочерк. 15.20 — «Билиг — күш». Эртем-нептерелдиг журнал. 16.05 — «Орус чугаа». 16.35 — «Хөглүг старттар». 17.20 — «Частың байырлалы». 18.15 — Евгений Евтушенконуң шүлүктери. 18.30 — «За далью полевой». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — Клин хоорайның шил заводунуң клувунуң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 19.40 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Дөрткү фильм — «Красный песок». 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30 — ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалының № 2 түннел концерти. 23.05 — «Ярмарка цветов». Документалдыг телефильм. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Көдээ ажыл-агый». Киножурнал. 8.35; 9.35 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудуглары. 9.05; 12.40 — Англи дыл. 10.05 — География. Океан кижиде бараан болуп тур. 10.35; 11.35 — Музыка. 6-гы класс. С. Прокофьев. Балет «Золушка». 11.05 — «Бир ынакшылдың төөгүзү». Эртем-нептерелдиг фильм. 12.10 — Бойдус эртеми. 2-ги класс. Чагааларга харыылар. 13.10 — Астрономия. 10-гу класс. Астрономия болгаш космонавтика. 13.40 — Совет чурулга уран чүүлү. «Бистиң күш-ажылывыс алдарның херээ». 14.10 — Габриэль Гарсиа Маркес. Чогаадыкчы ажылының арыннарындан. 15.10 — Медээлер. 15.15 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур». Улус депутаттарының Тожу районнуң Совединиң ... ужуражылгазы. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Азия төвү». 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Волшебный экран». 20.20 — «Чокот волшебных копыт». Ленинградта Күрүнениң А. А. Брянцев аттыг аныяк көрүкчүлер театрының дугайында эртем-нептерелдиг фильм. 20.40 — «Кетушн» фольклор коллективиниң күүселдези. (Ангола улус республиказы). 21.00 — «Үе». 21.35 — «Добрыня». Уран-чечен фильм. 23.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. Элээди оолдар. ССРЭ-ниң шилиндек командазы — Люксембургтуң шилиндек командазы. 00.35 — 01.00 — «Үеңи согуушу». Чугаадыг ... делегей маргылдаазы.

26. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Делегейниң улустарының уран чогаадылгазы». 9.30 — «Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 9.40 — «Государственная граница». Уран-чечен фильм. Дөрткү фильм — «Красный песок». 2-ги сериязы. 11.00 — «Эки башкыларны чоңга». 11.30 — «Чурулга уран чүүлү». Тайылбыр. 12.05 — «Совет кино». Киножурнал. 12.15 — «Сакты-дыр сен бе, эш...». 13.15 — «Кияки. Чер. Октаргай». 14.00 — «Ветераны». Документалдыг телефильм. «Улуг салым-чолдуң кижилери» деп бөлүктен. 14.30 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 15.00 — Бөгүн делегейде. 15.15 — «Дээр хайгыылчылары». Ада-чурттуң радиолокациязының 50 чылынга. 15.30 — Уругларга уран-чечен телефильмниң премьеразы. «Асиф. Васиф. Агасиф». 16.35 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.05 — Афган артистерниң күүселдери. 17.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». 18.45 — «9-ку студия». 19.35 — «Катгы бажы каткан эвес». Останкинонуң концерт залынга баштак кежээзи. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.15 — Медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Кадык болур дээш». Документалдыг телефильм. 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалдыг фильмнер. 9.50 — Украинаның телевидение программазы. 10.50 — «Буэнос-Айрес хоорай болгаш кижилер». Документалдыг телефильм. 11.40 — «Бистиң бажыңывыста». Тайылбыр. 12.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Гоголева А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, А. М. Горькийниң чогаалдарын номчуур. 13.20 — ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалының № 2 концерти. 14.25 — «Кинопанорама». 15.25 — «Сибирьның аялгалары». Читаның радио болгаш телевидениезиниң улустуң хөгжүм херекселдери оркестриниң концерти. 15.55 — «Аян-чорукчулар клуву». 16.55 — «Аныяктарның адрестери». 17.55 — «Музыкалыг киоск». 18.25 — «Кадыыш...». 19.10 — Э. Григ. Фортепиано биле оркестрге концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Ласточка». Мультфильм. 20.15 — «Делегей тайылбырлары». 20.30 — «Школа чемпиона». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.05 — «Алдага ынчаар торуттунер». Музыка комментатору О. Доброхотова дамчыдылганы башкарар.

27. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — «Зарядкаже чыскаалыңар!». 8.55 — Химиктер хүнүнге. Документалдыг фильмнер. 9.40 — «Оттуруңар». 10.10 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!». 11.10 — «Кадыныкал». 11.55 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 12.25 — Совет черге ужуражылгалар. 12.40 — «Кадыныкшылгазы». 13.40 — «Музыкалыг киоск». 14.10 — Уругларга кыска уран-чечен телефильмнер: «Мстители из 2-го «В». «Мой друг Кюпик, который все знает». «Здравствуй, Пушкин». 15.10 — Бөгүн — Химиктер хүнү. Дамчыдылгага ССРЭ-ниң химия үлетпүрүнүң министри В. В. Листов киржир. 15.40 — «Чагытлар эзугаар». Музыкалыг дамчыдылга. 16.25 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.25 — Улусчу хорларның иикги Бүгү-эвилел конкурузундан. 18.05 — «Делегей панорамазы». 18.50 — «Вук». Мультфильмниң премьеразы. 1-ги сериязы. 19.30 Делегей болгаш Бүгү-эвилел конкурстарының лауреады С. Слепокуров ойнаар (баян). 19.55 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. Англиниң шилиндек командазы — ССРЭ-ниң шилиндек командазы ойнаар. 2-ги оюн. 20.35 — «Архитектура». «Архитектор Игорь Покровский». 21.00 — «Үе». 21.35 — Кызылгарыкыларга концерт. 23.05—23.15 — Медээлер.

ИИИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Зарядкаже чыскаалыңар!. 8.20 — Концерт. 9.00 — «Орус чугаа». 9.30 — «Геворг Эмин. Чыындылар». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 9.55 — ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалының № 2 концерти. 10.45 — «Билдингир-даа болза, элдептиг». 11.55 — «Победители». Фронтучу өңнүктерниң клуву. 51-ги армияның хоочуннарының ужуражылгазы. 13.00 — «Два капитана». Алды сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 14.10 — Ленинчи шаңналдың лауреаттары, сураглыг совет күүседикчилер. М. Бишу ырлаар. 3-кү дамчыдылга. 15.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 16.15 — «От колыбели на всю жизнь». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 17.10 — «Сладкий родник». Мультфильм. 17.25 — Ленинградтың телевидение болгаш радиозунуң В. Андреев аттыг орус улустуң оркестриниң концерти. 18.20 — «Вам телеграмма». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. 19.30 — Күрүнениң Орус музейи. «Чүс-чүс чылдарның белдиринде». 20.00 — «Тамчыктыг удуар, чаштар!». «Волшебный экран». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң спутниги». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Ворота славы». Ленинградтың триумфальдыг арктарының дугайында документалдыг телефильм. 21.45 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. Венгрияның болгаш Испанияның шилиндек командалары ойнаар. 2-ги оюн. 22.30 — «Часы согуншар». Чаа адынга делегей маргылдаазы. 23.00 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. Шотландияның болгаш Португалияның шилиндек командалары ойнаар. 2-ги оюн. 23.40—00.15 — «Большая московская регата». Сугга эжиндиериниң делегей маргылдаазы.

АГААР

Бөгүн республиканың бурган, алдыр, чамдык районнарда бичии чаъстаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени 9—14 метр. Дүне 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок. Хүндүс 12—17 градус чылыг.

Кызылга чагбас. Хаттың дүргени 9—14 метр. Дүне 3—5 градус, хүндүс 15—17 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Владыка судьбы» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Принц и нищий» 9.30, 13.00, «Этот негодяй Сидоров» 11.30, 15.00, «Признать виновным» 16.30, 21.10, «Волчья яма» 18.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Выстрелы за деревней» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Яшку Живи-рыбака» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Трюкач» 17.00, 19.30 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Прошлое было ошибкой» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакцияның адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефоннуу долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1062

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—00404

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 119 (12509) | 1984 чылдың май 23, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң бешки чыыжының тоску сессиязын 1984 чылдың июнь 23-те Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

1984 чылдың май 22.

Чурттуң тараа шөлдеринде

ТУС ЧЕРНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН АЖЫГЛААШ

БАРНАУЛ. (СЭТА-ның корр). Алтайның ажыл-агыйлары шуптузу кол тараа культуразы — чазын тарыыр кызыл-тасты чаштырарынче кирипкен. Дүүн хову-шөл чери — Кулунданың механизаторлары техниканы тараа шөлдеринче үндүрген.

Ында бо час таарымчалыг эвес байдалдыг боор турар — ол-шыын чедишпес. Ону барымдаалааш, часкы ажылдарның стратегиязын болгаш тактиказын таарыштыр тургускан. Тараажылар чаштырылганың нормазынче, оон чаштырар хамыкынче, чемишчидилгелерин шын тогериниче онза кичээнгейни салып турарлар. Ажылды коллективтиг керээ ёзугаар, улгаттыр каттыштырган бригадалар болгаш звенолар баш удур тургускан технологтуг карталар-биле чорудуп турар.

Алтайның кызыл-тас шөлү барык үш миллион гектар черни ээлээр. Бо чылын оон хөй кезиин күштүг болгаш быжыг сорттарга тускайлаан. Тараажылар эки дүжүттү алыры-биле бүгү курлавырларны ажыглаан: техниканы баш удур септээн, үрезиннериниң 90 хуузун тарыырының бирги болгаш ийиги чергезинге чедир ыргылаан, хөй хемчээлдиг шөлдерниң чаа, үк черниң байдалынга таарышкан сорттарга тускайлаан.

●

ШАЛЫПКЫН ДООСКАН

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң тараа шөлдериниң хемчээли 2220 гектар. Ында тараа тарылгазын ажыл-агыйның механизаторлары кыска хуусаада дооскан, организастыг чорууну көргүскен. Механизаторларының хөй кезии хүн нормазын ажыр күүседип турганнар.

Механизатор С. Е. Санниковка удурткан мал чемин белеткээр звенонуң кежигүннери ам 700 гектар кукурузаның болгаш 100 гектар тарымал тооруктуң тарылгазын дооскаш, чаңгыс чылдыг сиген тарыыр шөлдүң суггарылгазынче демниг-биле кирипкеннер. Олар картофель тарылгазын база шалыпкын чорутканнар.

Амгы агый бо чылын чаңгыс чылдыг сигенни болгаш дагыл чемиштиг мал чемнерин моон мурнунда чылдарда-биле бодаарга, элээн немей тарыыр.

З. СОЯН.

Бөгүн «Шын» солун **Күш-ажылчы алдар тугун** Кызыл районда **«Көк-Тей»** совхозтуң коммунист **Ф. К. Ивановка** удурткан трактор-хову бригадазының чедиишкиннеринге тураскаадып көдүрдү.

Бригаданың кежигүннери часкы тарылга ажылдарын шалыпкын, шынарлыг чорудуп, май 18-ке чедир 2220 гектар черниң тараазын тарып дооскан. Олар ол күш-ажылчы чедиишкиннерин Совет Тываның 40 чыл болур оюнга тураскаадып турарлар.

Часкы хову ажылдарын хуусаазында, шынарлыг доозар дээш социалистиг чарышты улам калбартыылыңар!

БИРГИ ЧЕРДЕ

№ 3 орук-тудуг болгаш Абазаның орук-септелге-тудуг эргелелдериниң коллективтери Совет Тываның юбилейин төлептиг уткуурү дээш социалистиг чарышка бирги черни ээлеп, шилчиир Кызыл туктарны алган.

Тыва автоорук тудуунуң болгаш ажыглалының талазы-биле бүдүрүлге эргелелиниң салбырлары Совет Тываның 40 чылынга уткуштур социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Ында орук тудуунуң болгаш орук септелгезиниң бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарыштың киржикчилерин ийи бөлүкке хамаарыштырып, олардан ийи бөлүктүң тиилекчилеринге шаңналдыг черлерни тыпсып турар.

Орук-септелге-тудуг эргелелдериниң аразындан социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле Абазаның орук-септелге-тудуг эргелели тиилекчи болуп үнгеш, шилчиир Кызыл тукту болгаш 300 рубльдиң акша шаңналын алган. Коллектив оруктуң капитал болгаш ортумак септелгезин план ёзугаар 192 муң рубльге кылыр турган, херек кырында 200 муң рубльдиң септелге ажылдарын кылган, септелге-тудуг ажылдарының бот-үнезин бирги кварталда эргелел 22 муң рубльге чиигелдезин чедип алган.

Ында септелге ажылдарының кылдынган хемчээлиниң өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле чедип алдынган. Бирги кварталда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаттынган дениинден 4.2 хуу ажыр күүсеттинген.

Абазаның орук-септелге-тудуг эргелелиниң бригадаларындан Ак-Довурак — Абаза аразында оруктуң капитал септелгезинде В. М. Тимохинниң бригадазы ай квартал планын ажыр күүседип, социалистиг чарышты баштап турар. Чолаачылар Ф. В. Ступаченко, Б. Ю. Павлов болгаш оон-даа өскелер төлептиг ажыл-иши-биле эки үлегер-чижекти көргүзүп турар.

Орук-тудуг эргелелдериниң № 3 орук-тудуг эргелелиниң коллективи чарыштың тиилекчизи болуп, шилчиир Кызыл тукту болгаш 500 рубльдиң акша шаңналын алган. Коллектив 155 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр планын 182 муң рубльге күүсеткен. Ында С. Курбановтуң удурткан миллиончу бригада ажылдың бедик темпизин дөрткү чылда база кудулатпайн турар. Амгы үеде оларның бригадазы Кызыл Мажалык—Тээли аразының оруктарында ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

ЧАА ОБЩЕЖИТИЕ АЖЫГЛАЛДА

Республикада дээди өөредилге черлериниң бирээзи Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентилеринге 300 оруннуг беш каът общежитиени № 81 тудуг эргелелинде П. Ф. Быковтуң удуртканы тудугжулар бригадазы Совет Тываның 40 чыл болур юбилейинге уткуштур ажыглалга долузу-биле киирген.

Ам оон чырык, делгем өрээлдеринде келир үениң инженерлери-аныяктар специалистер чурттап, өөренип турарлар.

Общежитиеде студентилерге, оларның өөренип, чурттаарынга таарымчалыг болзун дээш бүгү-ле чүүлдерин кылган.

2-3 студент чурттаар өрээлдерден аңгыда ында столовая, парикмахерская, эмнелге пунктузу, кызыл-булуң, хеп чуп, аштаар болгаш ону кургадыр өрээлдерден эгелээш студентилерниң бот-кичээл кылыр тускай өрээлдеринге чедир таарыштырган.

Бирги каътта лениничи компата, библиотека, техниктиг чогаадылгага сундулуглар өрээли долузу-биле дериттинген, ында ажылдар эгелээн.

Спорт-биле студент амыдыралы—чарылбас өңнүктер. Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының тургустунганындан бээр 10 чылын таварыштыр общежитие чоогунда бедик делгем спорт залын ажыткан. Ында волейболдуң, баскетболдуң, стол тенниизиниң болгаш хүрештиң аңгы-аңгы хевирлеринге спортчу секциялар график ёзугаар эртип турар. Спорт залынга Абакан хоорайның студентилери-биле эш-хуузунуң найыралчы ужуражыышкыны база эрткен.

Чаа общежитиеде чаа өг-бүле тудкан студентилерге азы институттуң филиалында ажылдап турар аныяк башкыларның амыдырал-чурттаарынга таарыштыр өрээлдерни кылган. Чижээ, күш-культура башкызы комсомолчу Борис Кунгаа дээди эртемни Красноярскиге чедип алган. Ол ам өг-бүлези-биле чырык, делгем, изиг, соок суглуг общежитиеже көжүп кирген. Ындыг аныяк өг-бүлелер эвээш эвес. [illegible] Коммунистиг партияның, Совет казактың сагыш салыышкынының база бир херечизи ол.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: студентилер боттарының чаа общежитиезиниң чанында ногаанчыдылга ажылында.

Авторнуң фотозу.

Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң чер ажылдыглары часкы хову ажылдарын «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле чорудуп турар. Олар тараа культураларының үрезинин чашкан дораан картофель олуртулгазынче кирипкеннер.

Картофель өстүрер звенону аныяк коммунист Сергей Бадарчы удурткан. Ук звено бо чылын 110 гектар картофельди өстүрер. Звено кежигүннери баштайгы үш хүнде картофель үрезинниң алдан гектар черге олурткан. Бо ажылга механизатор Кызыл-оол Кандан кызымаан болгаш билдилиин көргүскен. Ол хүнде кылыр үлүүн 120 хуу чедирип турган. Социалистиг чарыштың даараазында черлерни Виталий Чамбал, Ары Эрес олар ээлеп турар.

ЧУРУКТА: звено кежигүннери ажыл үезинде.

С. МОҢГАЛ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООСКАН

Бай-Тайга районда «Бай-Тал» совхозтуң өшкү малының кыргылдазы бо чылын эрте доозулган. Кыргылда пунктузунда электриниг хачылар четчир. Топ кыргылда пунктузунга 30 кыргыкчы ажылдап турган.

Совхоз 22 кодаңда 7265 өшкүлүг. Өшкү кадарчыларындан Сыргыт-оол Эрес-оол 237 өшкүзүнден 303 кг, Баадыр Сотпа 348 өшкүзүнден 360 кг, Чамбал Күүсаа-оол 355 өшкүден 406 кг дүктү кыргып алганнар. Кыргыкчылардан Дыкаан Салчак, Буштаар Хомушку, Кара-кыс Орус-оол олар шалыпкын, эрес ажылдаан. Өшкү бригадазының бригадири Эрес-оол Дамбый, учётчик Хунай-оол Хомушку ажылды билдилиг баштаганнар.

Х. КАРА-ООЛ.

ООҢ КОЛЛЕКТИВИ

Агыш-чем программазын боттандырарынга «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван фермазы улуг рольду ойнап турар. Ук ферманың бүдүрген эъди совхозтуң күрүнеге садар эъдиниң хөй кезиин ээлеп турар.

Совхозтуң хаван фермазын күш-ажылдың хоочуну, Ленин орденниң эдилекчизи Екатерина Александровна Жирнова удуртуп турар. Ам ооң коллективинде Совет Тываның дөртен чыл оюн чедиишкиннер уткуур талазы-биле социалистиг чарыш идепкейжээн. Клавдия Байыр-оол, Зоя Таспакай, Долгар Бүрбай олар үк чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Ындыг мурнакчыларының ачызында бо чылын совхозтуң 695 тонна эът бүдүрер планы чедиишкинниг күүседиинер дээрзинге чигзиниг турбас.

Д. КОҢГАР.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ДЕТКЭЭН

«Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң № 1 бригадазының (бригадири А. И. Авсеевич) Уруглар камгалалының делегей хүнүн Тайбыңның ээлчээниң хүнү болдуруп, аңаа ажылдап алган акшаны Тайбың фондузунче шилчидер дугайында кыйгырыын деткиир деп СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бюрозу шиитпир хүлээп алган.

№ 42 тудуг эргелелиниң тудугжуларының кыйгырыын таварыштыр деткиир талазы-биле организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды чорударын партия эге организацияларынга, совет органнарга, комсомол, профэвилел организацияларынга болгаш күш-ажылчы коллективтерниң удуртукчуларынга, «Шагонартяжстрой» трестиң парткомунга болгаш партбюрозунга сүмелээн.

Уруглар камгалалының делегей хүнүн тайбыңның ээлчээниң хүнү болдуруп, аңаа ажылдап алган акшаны Тайбың фондузунче шилчидер дугайында «Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң № 1 бригадазының кыйгырыы

«Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң № 1 бригадазының коллективиниң кежигүннери бистер республиканың бүгү ажылчын чоннары-биле кады Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чорууш ора планныг онааалдаларывысты ай санында долдур болгаш ажыр күүседиривисти хүлээнип тур бис.

Маляр-штукатурларның бистиң бригадавыс (бригадири Алфтина Ильинична Авсеевич) Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуурунуң социалистиг чарыжынга киржип алган. 1983 чылдың база 1984 чылдың бирги кварталының планнарын түң түңнээ 101 болгаш 105 хуу күүсеткен болгаш өске бригадалар-биле кады 280 олуттуг, [illegible] уруглар садын, 300 олуттуг кинотеатрны ажыглалга киирген. Юбилейлиг чылдың төнчүзүнге чедир 80 квартиралыг ийи чуртталга бажыңын, эмнелге комплекизин («Б» блок), 16 квартиралыг ийи, ийи квартиралыг тос чуртталга бажыңнарын эки шынарлыг кылдыр дужаарын хүлээнип тур бис.

Бистиң планнарывыс, күш-ажылывыс болгаш күзел-чүткүлдеривис Төрээн чуртувустуң чаагай чоруу дээш база чер кырынга тайбыңны камгалап быжыглаары дээш сагыш салыышкын-биле холбашкан.

Американың Каттышкан Штаттарының империалистериниң буруузу-биле делегейниң аңгы-аңгы районнарында дүшкүүрлүг байдал тургустунган. Бистер тудугжулар тайбың профессияның кижилери бис. [illegible] Бистер совет кижилер тайбың дээш база [illegible] демниг [illegible] бистиң [illegible] тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш бүгү демиселчилер-биле хол холдажып [illegible]

Бистиң коллектив [illegible] бистиң уругларывыстың, уругларывыстың уругларының база келир үениң бүгү салгалдарының чырыткылыг келир үези дээш демиселге онзагай эрге хамаарыжып турар, ол бистиң хүлээлгевис.

Делегейниң бүгү ак сеткилдиг кижилериниң амгы салгалының ажыл-херектери болгаш демисели келир үе чылда бистиң планетаның кандыг байдалга турарын тодарадып турар. Ол чечектелип турар сад азы эртенин калган атомнуг кургуг хову, бот-боттарынга хүндүлежилгеге үндезилеттинген улустарның болгаш күрүнелерниң тайбың кады ажылдажылгазының планеталыг [illegible] бистен хамаарышкыр. Ук айтырыгларга харыы — Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш шериг күчүзүн быжыглап турар бистиң чүткүлдүг күш-ажылывыс, тайбың дээш чүткүлдүг болгаш шиитпирлиг демисел болур!

№ 42 тудуг эргелелиниң № 1 бригадазының маляр-штукатурлар бригадазының коллективиниң кежигүннери бистер, бүгү совет улус-биле бир демей, СЭКП ТК-ның, Совет чазактың иштики болгаш даштыкы политиказын деткивишаан, Уруглар камгалалының делегей хүнү — июнь 1-ни тайбыңның ээлчээниң хүнү болдурар болгаш ажылдап алган акшаны Тайбыңның Совет фондузунуң агар санынче шилчидерин Совет Тываның бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырып тур бис.

Совет Тываның ажылчы чоннары Уруглар камгалалының делегей хүнү — июнь бирде кижи төрелгетенниң келир үези дээш тайбыңның күш-ажылчы ээлчээнге шуптувус чаңгыс кижи дег киржиилиңер!

«Шагонартяжстрой» трестиң № 42 тудуг эргелелиниң № 1 бригадазының кежигүннери

Тайбыңның, найыралдың фестивалы

Ленинчи комсомолдуң келир чылдың чайынында Москвага аныяктарның болгаш студентилерниң XII Бүгү-делегей фестивалын эртирер дугайында эгелекчи саналын даштыкыда янзы-бүрү политиктиг утланыышкынныг аныяктар болгаш студентилер организацияларының чүүлдүг деп, калбаа-биле деткип турар. Ол дугайында чугаа май 21-де Москвага парлалга конференциязынга болган.

Ам болур фестивальдың девизи — «Империализмге удур эп-сеткил каттыштырылгаа, тайбың болгаш найырал дээш» демисел болур. Ол дээш делегейниң белеткел комитединиң бирги хуралының киржикчилери — 93 чурттуң аныяктарының төлээлекчилери бадылааныр.

Амгы үеде комсомол организацияларында аңаа белеткел калбарган. Аныяктарның чүс-чүс коллективтери фестивальдың ажыдыышкынынга чедир беш чылдың даалгазын күүседирин шиитпирлээн. Аныяк оолдар болгаш кыстарның аңаа киржир эрге дээш чарыжы чер болганда калбарган.

(СЭТА).

Ажылчынга сөс

ШЫНАРЫ АҢГЫ, ӨРТЭЭ ЧАҢГЫС

Чаа Шагаан-Арыгда № 18 КМК-ның коллективи (начальниги С. Панов) эрткен айларда тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин планнааныңдан оранчок кудулаткан. «Шагонартяжстрой» трестиң № 18 КМК-га шак мындыг куду көргүзүглер моон мурнунда чылдарда турбаан. Күрүне планы дээрге хоойлу болгай, а хоойлуну хажыткан кижилерге хамаарыштыр шынныг хемчеглерни алыр ужурлуг. Ону боттандырарының орнунга боттарывыстың агартыр уурук-суурук кылдагааннарны салаа бөгүп эгелээривис чаңчыл апарган. Ооң орнунга шын чорукту арнынче удур көрүп алгаш, частырыгларывыстың чиге дөзүнче хандыр көрүвүссе кандыгыл?

№ 18 КМК-ның кол өөзү болур А. Ягодинниң бригадазы бо хүннерде СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң албан бажыңының база 16 аал ишти чурттаар бажыңның тудуун чорудуп турар. Бригада бир объект [illegible] оскезин тууйбу-биле тудуп турар. Элегес-Аксында заводтан кээп турар тууйбуну дашчы [illegible] салырының мурнунда ооң «арнын» дилеп каар болур. Тууйбу дашкаар көрүп алган «арыннай» болур, ону сагывыска шынар кудулаар. Тууйбу бүрүзү күрүне стандартынга дүүштүр кылыр ужурлуг [illegible] дораны-даа чаңгыс [illegible] болуру албан. А заводтан кээп турар тууйбу аңгы болур-дур [illegible] дораны таарыжы-даа берве, бедик-чавыс өске болур. Дашты чаңгыс тууйбуну холунга алды-чеди катап аңдара тудуп турда чеже үе эртерил? Бүгү-ле [illegible] нормазында ажылдаар [illegible] болгаш үени мынчаар чидирери кердүнмээн болгай.

СЭКП райкомунуң болгаш [illegible] бажыңының тудуун [illegible] дөмей, [illegible]

[illegible] Ынчан Саян [illegible]

[illegible] болза, дораан-на [illegible]

[illegible] улам калбартыр. Бисти тудуг материалдары-биле хандырып турар [illegible] катап штрафтаан болза. Багай материал-биле хандырарын өөр дораан соксадыр. Оон аңгыда ол-ла хандырыкчы [illegible] тодараш объектилерни доктаадып [illegible] материалдар-биле хандырарын [illegible] херек. [illegible] «Бистиң [illegible]» — деп [illegible]

Тууйбунуң шынары куду [illegible] Ыяштан [illegible] турар объектилеристе [illegible] материалдар [illegible]

Бистиң бригадавыстың [illegible] Ивана Бурундоева, Салчак Маадыр-оол, Валерий Чүлдүм, Николай Ефремовский болгаш өскелерде каш чыл бурунгаар алган. Бистиң шак мындыг алдын холдарлыг тудугжуларывыс чүгле бригаданың эвес, бүгү КМК-ның кадрлаан кол өзээ болгаш чоргааралы болуп турар. Бригадада арагалаар, прогул кылыр, ажыл шагы удур чоруктар читкен. Бригада чөвүлелиниң сөөлгү хуралынга күш-ажылга киржилге коэффициентизин ажыглаар дээш ындыг буруулуг кижилер тывпаан бис. Ам ол коэффициентини чүгле шынар чок ажыл кылганнарга ажыглаар апардывыс. Шынары куду материалдардан канчап эки тудуглар тудар улус боор бис!

Тудугжулар дээрге рудадан арыг металл үндүрер, болбаазырадылга фабриказы эвес болгай. Ынчангаш шынар айтырыы бистиң тудугжу амыдыралывыска эң [illegible] ужурлуг.

К. ОЮН, тудугжу.

Партийжи амыдырал

АВАНГАРДЧЫ РОЛЮН БЕДИДЕР ДЭЭШ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның оон дараазында болган Пленумнарының шиитпирлеринде коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринче улуг кичээнгейни салган. «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң парткому аңаа дүүштүр партийжи организастыг, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдыы экижидер хемчеглерни ап турар.

Тудуг эргелелиниң парткомунуң учетунда беш чүс ажыг коммунист бар, оларның 85 хуузун хоорай бүдүрүлгелериниң чугула участоктарында быжыглааш, партийжи даалгаларны берген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның оон соондунде болган Пленумнарының шиитпирлеринде ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, продукцияның бот-үнезин чиигедиринче, камналга-хумагалалды, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидеринче кол кичээнгейни угландырган. Ылангыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бир хуу бедидер болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу немей чиигедир дугайында партияның немелде даалгазын коммунист бүрүзү күүседир дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерни чыл эгезинде алган. О. күүседир дээш олар күш-ажылчы маргылдаага киржип, планныг онаалдаларны болгаш хүлээлгелерни ай, квартал санында ажыр боттандырып, чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орарлар. Партком болгаш партия эге организацияларының чамдык бүдүрүлгелерниң удуртукчуларының, коммунистерниң информацияларын үе-үеде хуралдарга дыңнап, партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының анализин берип, четпестерни эдеринче кичээнгейни салып келгенин оларның харыысалгазын бедиткен. Оон түңнелинде «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң тудугжулары. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың бүдүрүлгелери бо чылдың эрткен дөрт айларында багай эвес көргүзүглерни чедип алган. «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыглыг социалистиг чарышта ак-довуракчылар идепкейлиг киржип турарлар.

«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң коллективи бо чылдың эрткен айларында керзээлиг ажылдар планын 141 хуу күүсеткен, азы 784 муң рубльди шиңгээдип алган. Бодунуң күжү-биле 417 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, даалгазын 115 хуу боттандырган. Коммунистер К. Б. Салчактың, А. С. Күжүгеттиң удурткан тудугжу бригадалары күш-ажылчы маргылдааның мурнуку одуруунда доктаамал чоруп турар. Коммунист хоочун тудугжулар С. Б. Сендажы, О. Д. Комбуй-оол олар күш-ажылчы, амыдыралга төлептиг чоруу-биле аныяктарга, ажылчы чоннарга үлегер-чижээн көргүзүп, оларны салдынган сорулгаларны күүседиринче мобилизастап келгеннер.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» комбинаттың арыглаар фабриказының коммунистери болгаш ажыл-ишчилери Совет Тываның 40 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринче бүгү күжениишкинин угландырып, чарышты ээлчеглер, кижилер аразында калбарткан. Даг-дугу арыглакчылары дөрт айларының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде боттандырган. Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип алырынга бедик сорттуг рудадан даг-дугу арыглаар цехте коммунистер Д. К. Дуктен-оолдуң, Д-М. Д. Ондарның, бедүүн рудадан даг-дугу арыглаар цехте коммунистер И. Ф. Васильеваның, В. М. Ипатованың удурткаан болгаш өске-даа ээлчеглер төлептиг үлүүн киирген. Бирги кварталдың түңнели-биле ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг материалдарының министерствозунуң бүдүрүлгелериниң аразында чарышка комбинат тиилекчи болуп үнген.

Хоорайның өске-даа бүдүрүлгелеринде коммунистер удурткан бригадалар ээлчег, колонналар Совет Тываның 40 чылынга алдар болдурган чарышка идепкейлиг киржип, эки түңнелдерни чедип ап турар. Ол болза ында удуртукчу коммунистерниң даандырган ажыл херээнге ээ-харыысалгалыын, планныг онаалдаларны база хүлээлгелерин күүседири-биле ажылды болгаш чарышты эки организастап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, сагылга-чурумун быжыглаар дээш кызымак ажылдааның херечизи болур. Комбинаттың транспорт цехинде М. С. Туровецтиң, ТЭЦ-те П. В. Крашенинниковаың, АТБ-де В. Д. Дамдыгайның, септелге-механиктиг цехте И. В. Аладиннин, септелге-тудуг участогунда М. О. Хертектиң болгаш өскелерниң-даа удурткан коллективтери планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип, мактадып келген.

Коммунистерниң ажыктыг эгелээшкиннерин, саналдарын, сүмелерин партком деткип, нептередир хемчеглерни ап келгени, оларның идепкейин, сонуургалын улгаттырган. Ак-Довурак хоорай Совединиң депутатлы коммунист С. Курбановтуң удурткан оруук кылыр бригадазы орукчулардан бир-ле дугаарында күш-ажылды организастаарының деңнилгелиг аргазы — бригада керээзи-биле ажылдап киргеш, соолгу чылдарда бердинген онаалдаларны ургулчу ажыр күүседип келген. Бо бригаданың кежигүннери амгы үеде он бирги беш чылдың соолгу чылының үлүүн күүседип кирипкен. Эки эгелээшкиннин үлегерин, ведергеннер эвээш эвес болган.

Ак-Довурактың АТБ-зинде ажыглаттынмайн турар курлавырлар бар, оларның чамдыктарынга күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаары, кадрлар-биле ажылды экижидери дээрзин чолаачы В. А. Чичаан-оол моторный коммунистериниң хуралынга чугаалаан. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу, бригадир К. Б. Салчак тудугда бригада керээзин шиңгээдип ап турарында четпестерни «За асбест» солунга бижээш, бодунуң саналдарын киирген. Четпестер-биле эптеш чок, оларны эдип алыр дээш демисежири, сагып салыры коммунистерниң чугула херээ болу берген.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары амгы үеде чугула айтырыгларның бирээзи. Ону экижидеринче хүн бүрү кичээнгейни салып турар бис. Бо херекке коммунистерниң хууда үлегер чижээ улуг рольдуун олар эки билирлер. Ынчангаш боттарының бүдүрүлгелеринге күш-ажылдың организациязын сайзырангайжыдар материал-техниктиг хандырылганы, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидер дээш сагып чорааp чорууурлар. «Тыва даг-дугу» комбинаттың ажылчы хандырылга килдизинде Е. Тараканованың, рудникте М. Ховалыгның удурткан коллективтеринде күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр чорук барык чок болган.

Коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер, боттарының идепкейин көдүрер дээш организакчы ажылдарны партияның амгы негелделеринге дүүштүр чорудар хемчеглерни партия организациялары ап турар. Оларны партия, экономиктиг өөредилгелерде калбаа-биле хаара туткан. Кичээлдерниң идей-теоретиктиг деңнелин бедидеринче, дыңнакчыларның материалдарны эки шиңгээдип алырынче кичээнгейни салып келген. Идеология ажылын чорудары болза бүгү партияның херээ, ындыг болганда ону чорудары коммунист бүрүзүнүң хүлээлгези болур. Ону барымдаалааш, коммунистерни бо чугула ажылда калбаа-биле хаара туткан бис. Пропагандист, лектор, политинформатор, агитатор даалгаларын олар ак сеткилдиг күүседип, марксчи-ленинчи идеяны, партияның сөзүн ажылчы чоннарга чедирип, салдынган сорулгаларны күүседиринче мобилизастап турар. Аныяк коммунистерни оларның тускай школазында шуптузун хаара туткан.

Коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер талазы-биле чорудуп турар ажылывыста четпестер чок деп болбас. СЭКП-ниң Устав негелделерин хажыда бээр, ажылынга ээ-харыысалга чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арага-дарыже хандыкшыыр ниң-чангыс коммунистер бар. Ындыг четпестер «Тыва даг-дугу тудуг» эргелелинде, «Тыва даг-дугу» комбинаттың септелге-тудуг, транспорт цехтеринде партия организацияларында илерээттинген.

Удуртукчуларның аразында ажыл-агый айтырыгларын шиитпирлээринче хандыкказ, ажылчы чоннарның ортузунга политиктиг ажылды чорударынга киришпес, оон үжүр-дузазын үнелевес кижилер бар. Ол чорук күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, кадрларның ажылдан үнер, кирер чоруун көвүдедир болгаш өске-даа четпестерге чедирип турар. Ындыг удуртукчуларга комбинаттың септелге-механиктиг цехте В. А. Зинов, харылзаа албанында А. А. Блинов, үлетпүр бүдүрүлге комбинадының директору Ю. В. Зурначян хамааржыр.

Партком коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринче доктаамал кичээнгейни салып тургаш, ак-довуракчыларның мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр хемчеглерни ап турар.

С. КУЖУГЕТ.
«Тыва даг-дугу тудуг» эргелелиниң партком секретары.

МЕРГЕЖИЛИ—ДАГЖЫ

Чадаана хөмүр-даш участогунуң ажылчыны Александр Монгушович Дондукту кады ажылдап турар эш-өөрү бодунуң мергежилиниң мастери деп турары черле шын. Күчүлүг экскаваторну ол хала чокка башкарып өөренген. Хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Ажылынга ынак, дуржулгалыг машинист, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер херекке үлүүн киирип, өскелерге үлегерин көргүзүп келген.

Участоктуң демдеглелдер дептеринге бир катап ол ажа каапкан. «Күш-ажылга шылгаралы дээш» деп медаль-биле шаңнатканыңар — дээш байыр чедирдивис. Эртенги ээлчег». Оон адаанда дыка хөй кижи ат салган болган. А. М. Дондуктуң сеткилин өөрүшкү болгаш чоргаарал шыва апкан. Ээлчег начальнигни оон холун дыңзыды туткаш, «холдар кошкаш дивес боор деп бүзүрээр-дир мен» деп чугаалаан.

Бүдүрүлгениң кол инженери Владимир Димитриевич Бунин мурнакчыларының дугайында арның чырый берген чугаалап олурду: — «План күүселдези кижи дугайында чүнү чугаалап болуру аан. Александр Монгушевичиниң демдеглеп болгу дег үш талазы бар: машиназынга камныы, ажылынга бедик харысалгалыы, төлептии. Техниктиг ажаалдаы ол эки чоруткан болгаш септелге аразын 20 хуу узаткан. Коллективте ат-алдары улуг...

Шоолуг чүве мыттавас, томааныг ажылчынны эш-өөрү хүндүлээр. Ол кандыг-даа байдалга девидеп, шуугаазын үндүрбес, ажылды шалыпкын, шын организастап шыдаар кижилерниң бирээзи. Бир катап экскаватор үреле берген. Септекчилерни чалап вкелгеш, шупту кезектерни боду хынап мылапташкаш, чүгле ол ажылдап эгелээрге, ам чанган. Шынында ээлчээ шагда төнген. Өске кижи болза, каапкаш чоруптар чадавас турган, дүргеп кылдырбаан болза, кийги ээлчег туруушкунга таваржып болур. А ол уениң ортээн эки билир. Бичии-ле туруушкун карежага чедирер болгай. Хадашкан эжи хөмүр-дашты чүдүрүп эгелей бээрге, чүгле ынчан ол сагыжы оожурган.

Карьерге келген машиналарны саадатпас дизе, экскаваторларның туруушкун чок ажылын чедип алыры чугула. Бичии када-ла ажылдавайн баар болза, оочур көвүдей бээр. Мурнакчыга ужуражыр дээш чеде бергеш, машиналар тонерин манап шаг болдувус. Ускуушту чайгандыр үндүргеш, кузовче төп, дедир баткаш, хөмүр-даш узуп турарын көөрге, дей-дески, кыдыынче төгүлбес-даа магалыг болду.

Машиналар адактады бээрге, ыска чапсар үезинде, экскаваторнуң бедик чадазындан аннякссымаар, ортумак дурт-сынныг, куу өңнүг ажылчын хеп кеткен кижи үнүп келди.

— Экии — деп, мендивиске харыылааш, биске холун сунду.

Келген дерээвисти чугаалаарывыска, бөргүн хаваанче кир тыраккаш, ыятканзыг хүлүмзүрүп тур.

— Ажыл дугайында чүнү чугаалаар мен ам. Кыдыындан көөрге чаңгыс аай, чүгле хөмүр-даш чүдүрүп турар ышкаш, шынында бо ажыл кончуг солун. Ажылга бүгү сагыш-сеткилиндеи бердинер болза, оон онзагай талалары көстүп келир. Ажыл кижиниң дей-ааът киирер. Чедиишкиннер анаа чедип келбес. Кызымак, шыдамык чорук тиилелгеге эккээр — деп, ол чугаалады.

Мен экскаватор башкарыкчызының ажылын машинаның кабининге кожа олуруп алгаш, бичии када хайгаарап олурдум. Мотор даажындан кулак уюк, шил өттүр кара доозун көстүр. А маадырывысты көөрүмге, машиназын билдилиниг биле башкарып, арнында өөрүшкү чайнаан хүлүмзүрүп олур. Чаажыктырган «аът» сагыш дег ажылдап тур. Күш-ажылдан таалал алыр мен деп чугаалады. Ол сестерин ооң ажыл-херээ бадыткап турар.

Бүдүрүлгениң мурнакчызы хонукта 600 тонна хөмүр-даш чүдүрер хүлээлгезин 1800 тоннага чедирери ховар эвес. Ооң ажылы белен эвес. Ынчалзажок, ажыл анаа аар чүктешки эвес, а хөй-аът киирикчи күш. Каяа-даа ооң бодалы ажылда турар. Ылангыя четпестерин эдип алыр дээш ол бүгү күжүн үндүрер.

Ооң мергежили — дагжы. Хөмүр-даш улус ажыл-агый хөгжүлдезинге чугула черни ээлеп турар. Ону казып тып турар кижилерниң ажылы база харысалгалыг. Мергежилдиг ажылчын А. М. Дондук Совет Тываның 40 чылында 4 чыл планын күүседир бедиткен хүлээлгени алган. Хүлээлгеге күүсеттинер дээрзинге чигзиниг турбас.

ЧУРУКТА: Чадаана хөмүр-даш участогунда экскаватор машинизи А. М. Дондук.

В. ПИВОВАРОВ.
Авторнуң фотозу.

ЧОНУНГА БАРААН БОЛУП

Ол хүн ажыл бичии болган. Хүндүс аарыг кижилер хүлээп алган соонда, чыдар эмнелгеге дүнекиниң 12 шакка чедир ажылдааш, бажыңынга келген. Эмчи орунга чык кылдыр удуй берген болган. Соңганы дыңзыг соктаанындан оттуп келген. Эжикти далаш-биле ажыдыптарга, арын-бажы ак хыраа бүргээн, негей тоннуг кижи бо турган. Ол мендилешпишаан:

— Кадайымның ээди аараан. Силерни чалап чор мен. Дуза-лап көрүңер, эмчи. Аалывыс хем өрү кыштагда.

Эмчи хойжуун дыңнай салы-ла, белеткенип каапкан. Аъттанып чорааныр Январьның тос-тос соогу турган. Хем өрү долгандыр туман шыпкан. Шак ажыг чораш, бүрелчиннер артында, даг кыдаазы кыштагга чеде берген. Даң адып орда, ие божаан. Аваның болгаш чаштың кадыын быжыглаарының дугайында сүмелерин бергеш, эмчи чанып кан.

Билчеймаа Кара-Сал шак мындыг чалалгаларже та чеже чорук келген. Оон холунга хүлээп алган чаштарының чамдыктары школаларда өөренип, өскелери ясли-садтарда омак-хөглүг амыдыралда бүргеткен чоруур. Дээди өөредилге черинге чедип алган билиин амыдыралга чедиишкинниг ажылдап турар. Ажылынга ажыктыг ном-дептерден ангыда, эмчи доктаамал билиин бедидип, Новокузнецк хоорайга ийи удаа өөренип чораан. Ооң бажыңында библиотеказында номнарның хөй кезии — медицина темазынга хамаарышкан. «Медицинская газета» солуну, журналдарны чылдың чагыдар. Олардан ушта бижилгелерин альбомда чыып алган, ажылында хереглеп турар.

— Эмчи аарыгны шын тодарадып эмнээринден аңгыда, кижилерге ээлдек-эриилең болур ужурлуг. Совет медицинаның негелдези-даа ындыг — деп, Билчитмаа Дамбаевна чугаалап орар.

Ооң чугаазы-ла чоң. Чылыг-чымчак чагыг, сүме аарыг кижиниң сеткил-сагыжын сергедир, кадыкшылы дүрген экижиириинге идиги бээр. Эмчиниң кабинединге кире бээрге, кижи бүрүзү-биле кичээнгейлиг, хоглуг беседалашкан орар. Хоочураан аараан улусту даңзыга ап, чылдың медицина шинчилгезин эрттиреринче чалап турар. Шак ындыг чалалгаларны Акта, Алашта, Шекпээрде, Хондергейде чурттап турар даңзыда киргеннерже чорудуп, чагаа дарылгаазын тудуп турар. Ай санында малчыннарга бо-ла баар. Ол баргаш шинчилгелерни эрттирип, бичии уругларга тарылгаларны кылып бээр. Медицина темазынга беседаларны кылып, сүмелерин берип турар. Чолаачыларның, механизаторларның тускай даңзызы база кылдынган.

Кызыл-Мажалык эмнелгезиниң «Саналдар болгаш хомудалдар» дептеринде эмчиниң адынга бижээн өөрүшкүлүг домактарны хөй-биле номчуп боор. Кадык камгалал шугумунга он алды чыл төлептиг бараан боор келген эмчиниң ажыл-ижи моон соңгаар-даа херин базымнарны кылыр дээрзин күзеп каалы.

А. ХЕРТЕК.
Барыын-Хемчик район.

Камчатканың балыкчылары балык тударының планын чедиишкинниг күүседип турар. Соолгу үеде балыкты эриктен дыка ыракка тудар арганы берип турар улуг болгаш ортумак хемчээлдиг соодукчуларлыг судноларны ажыглааның түңнелинде балык продукциязының хевири дыка калбарган.

ЧУРУКТА: «Иван Малякин» дээр соодукчулуг улуг траулерниң матрозу Виталий Третьяковтуң ажылдап турары.

И. ВАЙНШТЕЙННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроиказы.

ХЕМЧЭЭН АЛГАН

Бо чылдың февраль 9-та «Шын» солунга «Акkан суг эвес» деп шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган. Аңаа харыызынга Кызыл хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы В. И. Осипов мынчаар бижээн: «Электри энергиязын чарыгдааны дээш ээлери акты ёзугаар акшазын төлевээн 12 бажыңның чырыын үзе кескен. Актыларда айыткан өрелерин тырттып алыры-биле 13 бажың ээлеринге билдириишкин бижээш, хоорайның улус судунче киирген. Беш чурттакчы 1984 чылдың февраль 4-те чоруткан хыналда ёзугаар электри энергиязының ортээн доораан төлеп бергеннер».

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

САЙГАРЫП ЧУГААЛАШКАН

Бо чылдың март 14-те «Шын» солунга бижикчи К. Чамзырынның «Хайгааралга алза» деп чүүлү үнген. Ол чүүлде Эрзин суурда чаагайжыдылга ажылының четпестерин шүгүмчүлээн. Коммунал ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Д. Соянның дыңнатканы болза, ук материалды кодээ Совет, чуртталга коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели сайгарып чугаалашкан. Материалда айыттынган фактылар бадыткаттынган. Титов кудумчузунда чамдык ыяштар суг четпээнинден кургап калган. 1981 чылда 2 муң бальзамны Таңды районнундан алган турган. Оларны Эрзинниң дөрт кодээ Совединге үлеп берген. Район эмнелгезиниң девискээринге тараан ыяштарны суггарары-биле хоолайларны кылган. Райпо чайының шелүү кызыы болганындан, ында мяш тарываан. Чогум херимнер иштинде олурткан ыяштар өзүп турар. Ажаалдазын доктаамал хайгааралга алган.

ӨЗҮМНЕРНИ БЕЛЕТКЭЭН

Сүт-Хөл лесничествозунуң хайгааралында 100 га черде чыжыргананың үлетпүр плантациязы бар. Бо үнелиг, эм шынарлыг үнүштү ажаап өстүрери, камгалаары чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

Бистиң коллектив бо чылдың бирги кварталында күжениишкиниг ажылдаан. Чыжыргана өзүмнерин белеткээр план күүсеттинген. Ниитизи-биле 100 муң дес өзүмнерни тарып олурткан. Плантацияның санитарлыг ашталгазын чоруткан. Хууда социалистиг хүлээлгелерин лесниктер Шынар-оол Сарыглар, Алдын-оол Ондар, трактористер Кертик-оол Монгуш, Алексей Куулар ажыр күүседип турарлар.

Чыжыргана Ак унунда база бар. Ооң кадагалалы чүгле лесниктерниң эвес, бүгү чурттакчыларның херээ. Ону сыгар, чөпшээрел чок чыыр чоруктар-биле демиселди күштелдирери чугула. Школа бүрүзүнге «арганың аныяк өңнүктери» деп бөлгүмнерни тургузарын планнап турар бис. Школачылар биске улуг дузаны көргүзүп турарлар.

Плантацияны бөдүүн арга-биле суггарып турар болгаш чамдык шырыш черде турар дөстерге суг четпейн турар. Ынчангаш чыжырганаы суггарар чаа система негеттинип турар. Чедир суггартынмаан чыжыргана кадып, кургап каар, чемижи база улуг эвес болур. Бо талазы-биле биске дуза херек.

Арга-ыяштың ажаалдазын экижидер херекке комсомол организацияларының талазындан шеф дузазын көргүзери күзенчиг.

А. ХОВАЛЫГ.
Сүт-Хол лесничествозунуң начальниги.

РКП (б)-ниң XIII съездизиниң 60 чылынга

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР

В. И. Ленинниң мөчээн соонда эрткен баштайгы съезд бо. Совет эрге-чагырганың улам ыңай быжыдып, чаа экономиктиг политика үезинде улус ажыл-агыйы чедиишкинни-биле катап тургустунуп турар өйде ол болган. Партияның сырый каттышканын, ленинчи чагыгларны амыдыралга боттандырар дээш ооң чайгылыш чок шиитпирлиин съезд көргүскен.

Съезд бүдүүзүнде улуг белеткел ажылдары чоруттунган. Аңаа чугаалажыр айтырыгларның тезистерин РКП(б) ТК-ның шиитпирин ёзугаар чоннга тарадып, партия хуралдарынга, конференцияларынга чугаалашкан база «Правда» солунга үнген «Дискуссия арнынга» парлаан.

Съездиниң ажылынга 1164 делегат киришкен, оларның 748-и соңгуур 416-зы чөвүлээр эргелиг. Делегаттарның составы партияның хүрээлениниң саны өскени болгаш шынар талазы-биле өскерилгени көргүскен. Партияның XII съездизиниң соонда кежигүннериниң саны ийи катап өскен, оларның ... XIII съездиге 13 айтырыгны чугаалашкан. Оларның эң-не чугулалары болза: ТК-ның политиктиг болгаш организастыг отчёду; Төп Контроль Комиссиязының отчёду; Коминтерниң Күүсекомунда РКП(б) төлээлекчилериниң отчёду; иштики садыглаашкын болгаш кооперация дугайында; бараан садыглгазының планныг ажылының дугайында; көдээде ажыл дугайында; партийжи организастыг айтырыглар дугайында; аныяктар ортузунда ажыл дугайында, партияның төп органнарынга соңгулдалар.

ТК-ның отчёдунуң талазы-биле резолюцияга Совет күрүнениң бүгү-делегей политиказын съезд чүүлдүгзүнүп бадыткааш, бот-боттарынга ажыктыг экономиктиг ады ажылдажылганы даштыкы садыглаашкынның монополиязынга үндезилеп даштыкы чурттар-биле чорударын съезд Төп Комитетке дааскан.

ССР Эвилелин тургузары чедиишкинниг доозулган, совет улустуң акы-дунма найыралының быжыг баазазы үндезилеттинген, чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының эргелери камгалаттынган үеде ленинчи национал политиканы чөптүг боттандырарының айтырыы резолюцияда кол черни ээлээн.

Чаа экономиктиг политиканың баштайгы үш чылының түңнелдерин съезд үндүрген. Экономиктиг чаа политиканы амыдыралга боттандырганы улус ажыл-агыйының нииты көдүрлүүшкүнүн болдурган: көдээ ажыл-агый хөгжүп, күрүне үлетпүрү өзүп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү, чоннуң чаагай чоруу чоорт көдүрлүп орган. Партияның боттандырып турар углаңнышкынының шынның амыдырал бадыткаан. Ынчангаш улус ажыл-агыйынга социалистиг экономиканың ролюн күштелдирбишаан экономиктиг чаа политиканы ам-даа чорударын съезд онзагайлап демдеглээн. Экономиктиг чаа политиканың кол сорулгазы — хоорай биле көдээни чоокшулаштырары, ажылчын аңгының удуртулгазы-биле ажылчыннарның база тараачыннарның эвилелин моон соңгаар быжыглаарынче улуг кичээнгейни салыры болур. Ол ышкаш көдээде болуп турар экономиктиг болгаш социал өскерлиишкиннерни съездиге бүгү тала-биле анализтээн. Ленинниң «Кооперация дугайында» чүүлүнге ону үндезилээн. Ленинчи кооператив планын удуртулга болдургаш, партияның көдээде эң-не чугула бирги черлениң сорулгазы социализм тургузуушкунунга кол улуг рольду ойнаар тараачыннар массазын бүгү тала биле мөөңнээри, каттыштырары болур деп съезд айыткан.

Хоорай биле көдээниң чоокшулаашкынын быжыглаар ... рулга-биле индустрияны улам ыңай хөгжүдеринче, ылангыя металлургияның өзүлдезин ... чиик үлетпүрнүң бирги ээлчегде хөгжүлдерин съезд айыткан. Кооператив болгаш күрүне садыының айтырыгларын съезд чугаалашкаш, практиктиг хемчеглерни ажылдап кылган.

Ол ышкаш херээженнер ортузунга ажыл — съездиниң материалдарында улуг кичээнгейни салган. Херээжен ажылчыннарны, тараачыннарны бүгү партияның, Советтерниң соңгулдалыг органнарынче калбаа-биле депшидерин партия организацияларынга сүмелээн. Күрүне аппарадының ажылын экижидер дугайында айтырыгны бүгү талалыг чугаалашкан.

Партийжи-организастыг, идеологтуг ажылдың айтырыглары съезд материалдарында кол черни ээлээн. Чаа экономиктиг политиканың үезинде улус ажыл-агыйының хөгжүлдези ажылчын аңгының, тараачыннарның политиктиг идепкейин ... Ооң-биле черге ... буржуазтыг идеология ... кулактарның талазындан Совет эрге-чагырганы кызар, ооң бурунгаар хөгжүлдезинге шаптыктаашкынчыннар күштелген, ооң салдары бистиң партияның хүрээлеңинче кирип, троцкисчи оппозицияның идепкейжиирин болдурган.

Партияның чаңгыс эвин быжыглаарынга съезд улуг салдарлыг болган. Троцкисчи оппозицияның Ленинге удур турушкун шиитпирлии-биле ол бурунгаар шапкан. Партия хүрээлениниң чаңгыс эвин бүгү талабиле быжыглап, камгалаарын база ленинчи угланыышкынны чайгылыш чок чорударын съезд ТК-га дааскан. Партияның хүрээлениниң чаңгыс эвин быжыглап, ооң дайынчы аргазыннаан бедидери-биле партияга хүлээп алыышкынны база коммунистер иң кижизидилге айтырыгларынга хамааржышкан дүрүмнерни съезд хүлээп алган. Удуртур органнарже бүдүрүлгеден ажылчыннарны соңгуп, оларны күрүне башкарарынга калбаа-биле хаара тударын съезд партия организацияларынга дааскан. Аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгышкынның күштелдирериниң, партияның иштики демократиязын улам ыңай сайзырангайжыдарының талазы-биле хемчеглер көрдүнген.

Партия тургузуушкунунуң өске-даа талаларынче съезд улуг кичээнгейни салып, ылангыя көдээде партия ячейкаларының организакчы ролюн бедидериниң, кадрларны шилиириниң, ажылга таарыштыр тургузарының, марксизм-ленинизмниң пропагандазын күштелдирериниң, партияның чаңчылдары база дуржулгазының, күрүне база хөй-нииты организацияларынга партийжи удуртулганың хевирлерин, арга-методтарын сайзырангайжыдарының айтырыгларын чугаалашкан. Маңаа хамаарыштыр ... партияның организастыг ... бедидип, ооң социализм тургузуушкунга салдарын күштелдирер арганы берген.

Ол ... делегаттар В. И. Ленинниң «Съездиге чагаазын» чугаалашкан.

Съезд партияның төп органнарын соңгаан. РКП (б) ТК-зының составы калбарган, аңаа 53 кежигүн, 34 кандидат соңгуткан. Төп Контроль Комиссиязы ийи катап (151 кижи чедир) өскен.

XIII съезд бистиң партияның чуртувустуң төөгүзүнге улуг болуушкун болуп арткан. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузуп, хөгжүдериниң талазы-биле партияга, чонга тодаргай угланыышкынны съезд берген. Ленинчи кол угланыышкынны долгандыр коммунистерниң идея, организация талазы-биле сырый каттыжарынга, социалистиг тургузуушкун үезинде партияның удуртукчу ролюн көдүреринге съездиниң шиитпирлери улуг ужур-дузалыг болган.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, партия Төп Комитединиң оон дараазында болган Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү күжүтү мөөңнеп турар бо хүннерде безин XIII съездиниң партия хүрээлениниң ажылчын ... биле быжыглаары, коммунистерниң идейлиг дадыгышкыны, кадр политиказы болгаш партия тургузуушкунунуң ... айтырыглар талазы-биле ... алган шиитпирлери ... болуп арткан.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч а р л ы ы

Улуг ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенин демдеглээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Мария Митрофановна **Ананьева** — ИХК-ның таңмылыг килдизиниң улуг бухгалтери.

Николай Андриянович **Анишенко** — «Тыва автотранс» каттыжыышкынының «Автотехснабтың» материал-техниктиг хандырылга конторазының чолаачызы.

Борис Филиппович **Бады-Сагаан** — Тываның хөгжүм-шии театрының артизи.

Анна Лаврентьевна **Белозерцева** — республика типографиязының парлакчызы.

Вера Николаевна **Болод** — кинофильмнер тарадылганың Тыва конторазының контролеру.

Петр Романович **Будилин** — Чурттаар-коммуналдыг ажыл-агый министерствозунуң тургузуп турар АТБ-ниң чолаачызы.

Николай Семенович **Бухаров** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының геология килдизиниң улуг геологу.

Ирина Петровна **Бызова** — үрттээр бижиктиң кижилдизинчи башкызы.

Сергей Никифорович **Волкогонов** — «Красноярскэнерго» энергия хайгаарал-дының республика салбырының инспектору.

Антонина Алексеевна **Гаврилова** — Кызылдың № 13 аъш-чем барааннар садыгының ажылчыны.

Раиса Александровна **Галина** — Тываның электри четкилериниң турбина машинизи.

Павел Степанович **Герасимюк** — Тываның автосептелге заводунуң газо-электросварщиги.

Иван Михайлович **Голошапов** — «Тыва суг тудуг» трестиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Тамара Афанасьевна **Градобоева** — Тыва АССР-ниң болгаш Кызыл хоорайның хамааты камгалал штабының ажылдакчызы.

Ида Михайловна **Гремзина** — «Красноярскэнерго-нуң» энергия хайгааралының республика салбырының килдизиниң улуг техниги.

Густав Филиппович **Гузик** — Тыва АССР-ниң Одалга үлетпүрүнүң министерствозунуң Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының механиги.

Яков Дамбаевич **Данзырын** — кедер ажыл-агыйы продуктуларын садып алырының болгаш шыгжаарының талазы-биле Күрүне инспекциязының инспектору.

Василий Александрович **Дугин** — «Востокантехмонтаж» трестиниң ИМК-ның моторизи.

Анна Михеевна **Елкина** — пенсионер.

Дмитрий Алексеевич **Ельшов** — ССРЭ-ниң Күрбанкызының республика конторазының хоорай эргелелиниң инкассация килдизиниң начальниги.

Юлия Петровна **Есюнина** — республиканың туберкулёзка удур диспансериниң эмчи сестразы.

Иван Евсеевич **Жмак** — Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобаазазының чолаачызы.

Раиса Петровна **Захарова** — Тываның электри четкилериниң мастери.

Алексей Федорович **Кириченко** — геология-шинчилел экспедициязының күш-ажыл болгаш шалың килдизиниң улуг экономизи.

Светлана Владимировна **Козлова** — «Тувинская правда» солунунуң килдис эргелекчизи.

Римма Семеновна **Коловская** — Тыва АССР-ниң болгаш Кызыл хоорайның хамааты камгалал штабының ээредикчи эргелекчизи.

Тамара Петровна **Косолапова** — Тыва АССР-ниң Күрстрах эргелелиниң кадр талазы-биле инспектору.

Геннадий Яковлевич **Кострицев** — Тываның автосептелге заводунуң газоэлектросварщиги.

Дмитрий Гаврилович **Кошкин** — «Тыва суг тудуг» трестиниң озал-ондак болдурбазының талазы-биле улуг инженери.

Леонид Николаевич **Кузнецов** — «Каа-Хем» разрезтиң экскаватор машинизи.

Ирина Епифановна **Лубошникова** — Күрстрах инспекциязының штаттан дашкаар инспектору.

Александр Архипович **Любимов** — республиканың онкология диспансериниң рентгенодиагностика салбырының эргелекчизи.

Николай Ильич **Лючев** — Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң колхоз рыногунуң директору.

Вера Людвиговна **Макущина** — ССРЭ-ниң Күрбанкызының республика конторазының план-экономика килдизиниң начальниги.

Николай Мефодьевич **Медведь** — «Тыва автотранс» каттыжыышкынының «Автотехснабтың» материал-техниктиг хандырылга конторазының авточудуруктузунуң башкарыкчызы.

Топча Чизинмаевич **Монгуш** — «Шын» солун редакциязының очулдурукчузу.

Любовь Сергеевна **Мякишева** — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының библиотека эргелекчизи.

Владимир Гаврилович **Назимов** — ХПТУ-нуң директорунуң өөредилге-бүдүрүлге ажылының талазы-биле оралакчызы.

Семён Варфоломеевич **Осипов** — ССРЭ-ниң Күрбанкызының республика конторазының килдизиниң улуг инкассатору.

Надежда Торлуковна **Оюн** — Тываның хөгжүм-шии театрының кладовщиги.

Мария Романовна **Пасохина** — Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң килдис начальниги.

Валентина Павловна **Пономаренко** — «Тыва кедээ тудуг» трестиниң тевилелсиштиг бөлүүнүң инженери.

Лидия Петровна **Попова** — Тываның хөгжүм-шии театрының реквизитору.

Петр Фёдорович **Плющ** — Росмясомолторгтуң Тывада кооперативиниң слесарь-сантехниги.

Владимир Борисович **Рачковский** — республика типографиязының дериглелер эдикчизи.

Евдокия Алексеевна **Сайгутина** — Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң саналга төвүнүң бюро эргелекчизи.

Татьяна Михайловна **Скопина** — Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң методизи.

(Уламчылыг).

Хамааты камгалалы

УДУРТУЛГАДАН ХАМААРЖЫР

Улуг ажыл-агыйының объектилери, үлетпүрнүң кедээ ажыл-агыйының болгаш оон-даа өске бүдүрүлгелер, албан-бүрү органнарлар, өөредилге черлери хамааты камгалалының системазында чугула звено болур. Хамааты камгалалының талазы-биле бүгү-ле хемчеглер олардан ээлдеп, ажылчыннарның албан хаакчыларның бот-камгалалының кол комплекстери адаа күүсединнер. Хамааты камгалалының херээн чугулага ап, ону бүдүрүлгениң сорулгалары-биле болгаш коллективтиң оон-даа өске чугула, сонгаарыгаттымас ажыл-херектери-биле чергелештир чедиишкинниг боттандырып билир удуртукчуларыг бүдүрүлге черлери, организациялар, күш-ажылчы коллективтер хамааты камгалалының комплекстиг сорулгаларын күүседиринге объектиниң белен турар чоруун чедип ап турар.

Ол чугула херекке Кызылдың аъш-чем садыының кичээнгейи улуг. Ооң директору Мария Родионовна Еремцова бүгү-ле каттыжыышкыннарга болгаш садыгның килдистеринге хамааты камгалалының байдалын экижидер хемчеглерже доктаамал сагыш салып турар. Партия болгаш хөй-ниити оранизацияларынга даянгаш, садыгның салбырларының хамааты камгалалының белеткелинге доктаамал белен турарын, ажылчын бүрүзүнүң ХК-ның билиглери-биле чепсегленген турарын чедип ап турар. ХК-ның талазы-биле ажылдарның амгы байдалын болгаш ону моон соңгаар улам сайзыраңгайжыдарын партия хуралдарынга чугаалажып турар.

Хуралдарга чугаалашкан айтырыгларның күүселдезин контрольга ап, садыг каттыжыышкыннарының директорларының болгаш килдис начальниктериниң информацияларын планёркаларга дыңнап турар.

Садыгда ХК-ның начальниги база штаб начальниги тускай чылында белеткелди эрткен. Тускай курстарга белеткел эрткен ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар үш чыл хуусаада программалыг өөредилге белеткелинде боттандырылган. Санитар дружиналары белеткээр талазы-биле улуг ажылдар кылдынып турар. Эмчи Людмила Алексеевна Козина удурткан медицина ажылдакчылары бо ажылды каш чыл улаштыр чедиишкинниг чорудуп турар. Оларның кызымак ажылының түңнели багай эвес. Санитар дружиназы чыл санында Кызылдың сандружиналарының аразында маргылдааларга идепкейлиг кирип келген. 1982 чылда олар ийиги черни ээлээн. Бо хүннерде сандружинада изиг түлүк үе — маргылдаага белеткелдер эгелээн.

Садыгның удуртулгазының ажыл-чорудулгазында база бир чугула черни ХК-ның ужур-дузазын, ооң билиглерин пропагандалап тарадыры ээлеп турар. Анаа холбаштыр аас пропагандазын дээштиг организастаан. Бо чылдың бирги кварталында магазиннерге болгаш садыгның конторазынга темалыг лекцияларны организастап чоруткан. «Чурттуң камгаланыр аргазын быжыктырарынга ССРЭ-ниң ХК-ның ужур-дузазы болгаш ролю», «Улус ажыл-агыйының объектилеринге ХК-ның организастаары болгаш оон сорулгалары» дээн чижектиг лекциялар номчуттунгулаан.

Пропаганданың бо хевилери садыгга байлак.

Объектилерге ХК-ның сорулгаларын боттандырарынга көскү агитация чугула черин ээлеп турар апарган. Садыгның бүгү-ле каттыжыышкыннарында көскү агитация элбек, ХК-ның булуңнары бар. Садыгның конторазында булуң көрүштүг дериттинген. Ында ХК-ның мурнакчыларының болгаш идепкейжилериниң фото-чуруктарын аскан. Оларның аразында № 13, 15, 20 бот-орулга-чарылгалыг садыг каттыжыышкыннарының директорлары Е. Куницкаяның, К. Борисенконуң, М. Колесникованың, сандружина командири Е. Гончаренко, аъш-чем хандырылгазының пунктузунуң командири З. Ондар, сандружиначылар С. Торенина, Ф. Шляпина, В. Бебешева оларның чуруктары бар.

Садыгда ХК-ның инструктору Валентина Тихонова бодунга онаашкан сорулгаларны тода күүседип турарын штаб начальниги мактаан.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, аъш-чем садыының удуртукчулары ХК-ның айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлеп турарындан кандыг-даа үеде, кандыг-даа байдалда ону бүзүрелдиг ажыглап билирин чедип ап турар.

А. САГАЛАКОВ.

АЖЫЛЫНГА МЕРГЕЖЭЭН

Районнуң херглекчилер ниитилелиниң Суг-Аксы суурда хлеб быжырыкчызы Раиса Тоожуевна Доңгак хлеб быжырып ажылдаандан бээр ам 15 чыл чедип турар. Ол ортумак школаны дооскаш-ла маңаа күш-ажылчы базымын эгелээн.

— Хлеб быжырар черге келгеш, баштай чүнү-даа кылып билбес турдум. Дуржулгалыг хлеб быжырыкчылары Анай Ховалыг, Соня Ондар оларның арга-сүмезин дыңнап, дуржулгазын өөренип ап тургаш, ажылымга мергежип, шуудай берген мен. Белен түве кайда боор. Хамык ужурлуг кижиниң бодундан хамааржыр апаар — деп, Раиса Тоожуевна чугаалаар.

Ол эгезинде өөреникчилеп киргеш, ам мастер болу берген. Ооң ээлчээнде кылган хлебтериниң шыныары эки. Өөрү-биле ол ээлчегде 1 тонна 500 кг чедир хлебти быжырып турар. Үр үеде ажылдап келген арга мергежилин аныяк кыс Орлапаа Монгушка дамчыдып берип, ону мергежилинге өөредип келген. Ооң түңнелинде ам Орлапаа база хлеб быжырарының мастери болу берген. Раиса Тоожуевна эрткен чылын планнаан ажыр 27 тонна хлебти быжырган. Ооң чуруун районнуң Хүндүлел самбыразында киирген.

Ол — «Коммунистиг күш-ажылдың шалыңчызы» деп херек демдээниң эдилекчизи. Хөй катап хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле шаңнаттырып келген. Алдан-Маадырның, Баян-Таланың хлеб быжырар черлериниң хлеб быжырыкчылары-биле социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Ол бо чылдың бирги кварталында планын 120 хуу күүседип, чедиишкинниг ажылдаан. Совет Тываның 40 чыл оюн тэлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуп, пландан ажыр 29 тонна хлебти быжырар дээш ажылдап турар.

Б. ОНДАР.
Суг-Хөл район

КНО-НУҢ ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРИ

Тес-Хем районнуң Самагалдайдан Д. Мижит «Шын» солуннуң редакциязынче делегейниң аңгы-аңгы булуңнарында дайын өрту соксаваан турар. Анаа удур Каттышкан Нациялар Организациязы кандыг хемчеглер ап турарыл. Чамдыкта чүге КНО-нуң шериг күштери бодунуң эргезин долу ажыглавайн баарыл? деп айтырыгны чоруткан. Ук айтырыгга төөгү эртемнериниң кандидады, СЭКП обкомунуң лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу Г. Колмаковтуң харыылаанын парладывыс.

Бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының, дайын айыылын чайладырының херээ делегей политиказында бирги черге айтырыы. Ол айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээринге бодунуң Уставын ёзугаар кол хүлээлгези болза кижилерниң тайбың амыдыралынга кыжаныышкыннарны чайладыры, дайынзырак күштерни чаварылдырары болур Каттышкан Нациялар Организациязы чугула рольду ойнаар ужурлуг. Каттышкан Нациялар Организациязының дайын айыылын чайладырының кол күжү — коллективтиг айыыл чок чоруктуң делегей системазын тургузуп турар КНО-нуң делегейге тайбың херээн камгалаарының талазы-биле улуг эргени холунда тудуп турар Айыыл чок чорук Чөвүлели дыка хөй таварылгаларда бодунуң дөрт хүлээлгезин күүседип чурттар аразының чөрүлдээлерин болгаш маргылдаалыг айтырыгларын шиитпирлеп дайынзырак күштерниң ойтур шаварынга чаңгыс удаа эвес үлүүн киирип келген.

Ынчалза-даа ийи дугаар дайынның сөөлүнде даштыкы чурттар бодунуң дайынзырак иштики политиказының эрге-ажыынга чагырып сорулга-биле чурттар аразының ол организациязының күжүн тайбың херээн шиитпирлээринге ажыглаарының орнунга улуг моондакты тургускан. Айыыл чок чоруктуң коллективтиг механизми ынчалдыр чедир ажыглаттынмайн барган. Чижээ, Каттышкан Нациялар Организациязының Уставының 43-кү чүүлүн ёзугаар Айыыл чок чорук Чөвүлели биле КНО-нуң кежигүн күрүнелер аразынга Чөвүлелдиң эргезинге шериг күштерин бээриниң дугайында дугуржулга амыдыралга боттанмайн барган.

Ооң-биле чергелештир КНО-нуң ажыл-чорудулгазының практиказында дайын айыылын болгаш чурттар аразының тайбың амыдыралын үрээр чорукту болдурбас дээш шериг хайгаарыкчыларының болгаш эвилелчи шериг күштериниң дузазы-биле ажылды чорударының чамдык ажылдары кылдынып турар. Шериг хайгаарыкчыларының кылып чорудар ужурлуг ажылы — чурттар аразында чөрүлдээлиг айтырыглар тургустунуп келген таварылгада ээлеш санныг шериг специалистери кайы-бир дугуржулганың кажыттынганының дугайында материал чыыры болгаш ында ниити байдалдың дугайында медээни кылыры болур.

Бир-ле дугаар бодунуң ындыг хүлээлгезин Каттышкан Нациялар Организациязы 1948 чылда Грецияга монархияга удур грек чоннуң демиселиниң үезинде боттандырган. Ооң сөөлүнде үелерде тайбыңны камгалаарының херээнге Айыыл чок чоруктуң тургусканы Каттышкан Нациялар Организациязының шериг күштери дараазында чурт-девискээрлерге операцияларга киришкен: КНО-нуң Кипрге шериг күштери (1964 ч.), КНО-нуң Чоокку чөөн чүкке онза чугула шериг күштери (1973 ч.). Сирий болгаш Израиль шериглериниң аңгылаарын хайгаараар шериг күштери (1974 ч.). Ливанның мурнуу кезээнге херегээр тур шериг күштери (1974 ч.).

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң практиказында 1950 чылдың июльда Американың Каттышкан Штаттары КНО-нуң туғу-биле камгаланып алгаш, Кореяга шериг күжү дегириниң чамдык шиитпирлерин хүлээп алырынче бодунуң шериг күштерин албадап турган таварылга база бар. ССРЭ-ниң төлээлекчизи чокта Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга хүлээп ап турган шиитпирлери КНО-нуң тайбыңны камгалаар, дайын айыылын болдурбас талазы-биле ажылынга кандыг-даа хамаарылга чок. КНО-нуң шериг күштери делегейниң өске-даа девискээрлеринге чаңгыс эвес удаа ажыглаттынып турган.

Ынчангаш КНО-нуң практиказында чурттар аразынга тайбың херээн быжыглаар, дайын айыылын болдурбас талазы-биле ажылчорудулга КНО-нуң кол сорулгазы болур дүшкүүрлүг чорукту чаварылдырар бир-ле дугаарында Азия, Африканың чаа чурттарының бот-догуннаан болгаш хамаарышпас чоруун колониалдыг база империалистиг күрүнелерниң ужелелинден хостап алыры болур. КНО-нуң чорудуп турары үстүнде адааныыс хемчеглер Барыын күрүнелерниң «соок дайын» чылдарында эгелеп үндүргени база ол ышкаш бо хүннерге чедир соксавайн турары чурттар аразының ол чидиг демиселин контрольдаары ёзулуг-ла ындыг политиктиг угланыышкынныг болуп турар.

Тайбың херээн дегжиириниң ындыг хемчеглерин чорудары чүгле политиктиг эвес, организастыг-даа дыка хөй нарын айтырыгларны шиитпирлээри-биле холбашкан. Ындыг операцияларны кылып чорударының чаңгыс аай негелделери ажылдап кылдынмаан болганындан тургустунуп келген чидиг айтырыгларны ол санында-ла эгезинден эгелеп катап чорудары негеттинип турар. Чижээ, шериг күштериниң сан талазы-биле составының айтырыы улуг маргылдааларны болдуруп турар. Ооң бир чылдагааны чүл дээрге, Американың Каттышкан Штаттары болгаш ооң эвилелчилери чурттар бир талазында КНО-нуң ол хемчеглеринге социалистиг чурттардан шериг күштериниң киржиринге моондак тургузар дээш, өске талазында, НАТО чурттарының шериг күштериниң киржилгезин улгаттырар, шериглерниң санын көвүдедир дээш хөй күшту үндүрүп турар. Дыка хөй таварылгаларда социалистиг чурттар төлээлекчилериниң географтыг байдалы сагыттынган турарын чедип ап келген. Чижээ, Конго болгаш Йемениң операцияларынга Югославияның шериг күштери, КНО-нуң Онза чугула шериг күштеринге (1973 ч.) Польшаның шериг күштери киришкен. 1973 чылда Палестинага хайгаарыкчылар составынга 36 совет шериг специалистери киришкен турарын дугуржулгазы чедип алдынган.

Чүге КНО-нуң шериг күштери бодунуң дөрт хүлээлгезин — тайбың херээн камгалаарын, дайын айыылын болдурбазын эчизинге чедир чедип ап шыдавайн турарыл? Чүге бистиң бо хүннерде-даа дайын ортузунда адаанда чурттап турар байдал айыылдыг болгаш чидиг болуп турар. Ливанда «чоок каргалыглар» ат-алдарлыг болгаш салдар-халдаглары чок болуп турарыл? Чүге дээрге АКШ болгаш ооң эвилелчилери чурттар КНО-нуң шериг операцияларын бодунуң күрүнелерин [illegible] ажыглап тургулар дээш ооң салдар-халдаалыг кудулаан. Чамдыкта ол операциялар дайынзырак империалистиг күрүнелерниң боттарының нарын сагыштыг планнарын чорударынга эптиг арга болуп турар. Чижээ, КНО-нуң шериг командылалын ревизиялаар кыйгы күштер боттарының дайынзырак политиказынга ажыктыг кылдыр ажыглаары Конго Республиканы хамаатылар дайынынче киир тыртарынга [illegible]. База ол ышкаш КНО-нуң шериг күштериниң составынче делегейниң ол девискээринге бодунуң тайбың херээнге ыңай хүлээ сонуургалын чедип алыр дээш Великобританияның шериг күштери Кипр айтырыын шиитпирлээринче колдап киирген турган.

КНО-нуң составынга кирип турар совет делегациязы «тайбың херээн дегжиир операциялары» организациялыг КНО-нуң Уставын ёзугаар ооң ажылын туруштуударын чедип алыр дээш шудургу дээр чизип турар. Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар Каттышкан Нациялар Организациязының ажыл-чорудулгазы сеткили шынчы эвес, херек кырында чурттар аразының айыыл чок чоруун, улустарның тайбың, хостуг, хамаарышпас чоруун камгалаар дээш бүрүн-биле сонуургалдыг.

Тайылбыр булуңу

ТАЙБЫҢНЫҢ ПРИНЦИПИАЛДЫГ ПОЛИТИКАЗЫ

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Тайбыңның болгаш агрессияның тепкииш кылдыр космосту хуулдурарын болдурбазынче Совет Эвилели чуткуушкаан, боо-чепсекти эндере бүдүрерин космосче шилчидериниң агрессиг, империалистиг планнарын үзеринге бүгү-ле чүүлдерин кылырынга белени база катап бадыткаан деп, делегейниң хөй-ниити болгаш политиктиг ажылдакчылары, даштыкы чурттарның массалыг информация чепсектери СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң америк эртемденнериниң чагаазынга харыызын тайылбырлаан, бедик-биле үнелеп турар. Тайбынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыйчыктырбазынче ССРЭ-ниң чаңгыс-сынының чок чуткулуу, шиитпирлиг тура-соруун СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-нуң чиңгине секретары Х. Перес Куэльярга чагаазы болгаш СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң харыылары база катап бадыткаан-дыр деп делегей парлалгазы бижип турар.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин, ылангыя космос делгемин милитаризастаарын Совет Эвилели шиитпирлиг буруу шаап турарын К. У. Черненко онзалап демдеглээн-дир деп, америк АП информация агентствозу дамчыткан. Космостан кыжаныышкын тургустунарын билге, Совет Эвилели бодунуң айыыл чок чоруун идегелдиг хандырар дээш чогуур хемчеглерни алыр апаарын совет удуртукчу сагындырган деп, агентство демдеглээн. Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурунче оруктуг космосту дамчыштыр чорудар дээн планнар хоозун болгаш бүттүнмес дээрзин К. У. Черненко доргу-биле айыткан. Космос делгемин милитаризастаарының халаптыг чорудулгазы амдызында хорлээлей бер-

чорук дугайында дугуржуп алырынга Совет Эвилелиниң белени бадыткаан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин космосче шилчидери бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга кедергей айыылдыг болуп турар деп, билдингир америк эртемден-физик профессор В. Панофски чугаалаан. Тайбынче кара чаңгыс бүзүрелдиг орук — ядролуг боо-чепсектерни кызырары, космос делгемин милитаризастаарын болдурбазы-дыр.

Баштайгы соруушкун кылырының америк ракеталарын Германияның Федеративтиг Республиказынын, Англияның болгаш Италияның девискээринге тургузуп турарынга харыы кылдыр чогуур хемчеглерни, оон иштинде АКШ-тың бодунуң девискээринге дөрт [illegible] эртемденнериниң чагаазынга да- чуглаалажыышкыннарга таварыштырган моондактарын АКШ чайладыр болза, ядролуг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкыннар дораан-на эгелеп болурунга ССРЭ-ле бүзүреп турар деп, солун демдеглээн.

Халаптыг чепсек космосче шуруглу бээрин болдурбас дээш дүрген хемчеглерни алырынче кыйгырыны америк эртемденнерге харыыда тодаргай айыткан-дыр деп. Францияның «Юманите» солуну бижээн. Баштайгы соруушкун кылырының америк ядролуг чаа ракеталарын Европага тургузуп эгелээниниң түңнелинде ядролуг месилдежиишкинниң кыптыгып болгу дег кыжаныышкыны улам күштелген, а ГФР-ниң, Англияның болгаш Италияның айыыл чок чоруу өөскээн деп, Франс пресс агентствозу демдеглээн.

Космосту милитаризастаарын болдурбас айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкыннарны кандыг-даа негелделер болгаш артык чылдактар чокка эгелээрин К. У. Черненко саналдаан болгаш спутниктерге удур чепсекти хоруурунче кыйгырган деп, Англияның «Таймс» солуну бижээн.

Кандыг-даа чепсекти неп-тередин тургузарындан космосту камгалаарынче угланган политика бүгү күрүнелерниң ажыл-чорудулгазының ыяап-ла норма чижээ делегейге бадыткаттынган хүлээлгези болгаш турар ужурлуг деп, совет удуртукчу медеглээн-дир деп, Барыын Германияның «Зюддойче ... рыызын Италияның «Темпо» солуну калбаа-биле тайылбырлаан. Космосту милитаризастаарының дендии айыылдыг планнарын чогаадып турары дээш АКШ-ты ук харыыда ыыгымы буруудадып турар-дыр деп, солун бижээн. Ракетага удур камгалал талазы-биле хуусаазы чок совет-америк керээни чайгылыш чок сагып, күүседиринче совет удуртукчу америк таланы кыйгырган-дыр деп, солун айыткан.

Боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыйчыктырбазынче, космосту милитаризастаарын болдурбазынче Совет күрүнениң шиитпирлиг чуткулун америк эртемденнериниң чагаазынга К. У. Черненконуң харыызы база катап тодаргай бадыткап турар деп, Герман Демократтыг Республиканың «Нойес дойчланд» солуну онзалап демдеглээн. Шериг күчүзүнүң талазы-биле артык күштүг болур чорукту чедип алырынче орукту космоска кээр дээш милитаристиг бөлүктерниң кордалы хоозун болуп турар деп, солун бижээн. Спутниктерге удур чепсекти космосче салып үндүрбес дутаймында шиитпирин хүлээп алганын Совет Эвилели чарлаан. Спутниктерге удур чепсекти космосче өске күрүнелер салып үндүрбес болза, ССРЭ ол шиитпирин кезээде күштүг болдурар.

Совет удуртукчуларының чугаалары бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга, тайбыңның херээнге, амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга онза чугула ужур-дузалыг болуп турар деп. Польшаның «Трибуна люду» солуну бижип турар. ССРЭ-ниң тайбыңга ынак ленин даштыкы политиказы болгаш политиктиг базымнары ядролуг дайынны болдурбазынче, улустарның айыыл чок чурттап идегелдиг хандырарынче, боо-чепсектерни, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган.

(СЭТА).

ГФР. Чавырлыышкынны үргүлчүлээри болгаш тайбыңны быжыглаары дээш кызымаккай демиселди чорудуп турар кижилер-биле кады чуртта дайынга удур демиселди чорудуп турар шимчээшкинниң бирги одуругларында гитлержи фашистиг концлагерьлерниң дириг арткан хоругдаттырганнары (чурукта — Гамбургта чыскаал үезинде) чоруп турарлар. Барыын Германияның девискээринге өлүмнүг америк ядролуг чепсектерни тургусканы немец черден чаа, кажангызындан-даа артык эраатанзыг дайынны өөскүдүп үндүрериниң айыылын база катап тургузуп турар. Чогум-на оон ужурундан нацизм үезинде истелге-хыпалда адаанга турган кижилерниң Каттыжыышкыны — ГФР-ниң фашизмге удур демисел Эвилелиниң кежигүннери — төөгүнүң кичээндирииниң утказынче болгаш боо-чепсектиң айыылдыг эндере бүдүрүүшкүнүн соксадыр дээш бүгү чүүлдерин кылырынче кыйгырып турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ВАШИНГТОН ИНТЕРВЕНЦИЯГА БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. Н. Сетуньский. Картада — Никарагуаның эриктеринге мырыңай чыпшыр чедип келген америк шериг корабльдер дүрзүлери. Самолёттар көргүскен демдекчигештер дээрге АКШ-тың шериг-агаар күштериниң ажыглап турары Гондураста баазалар Никарагуа кызыгаарының чоогунда турар шериглерин көргүскен дүрзүлер база бар.

Бо ышкаш (ону «Нью-Йорк» таймс» солунга парлаан) карталарны америк солун-сеткүүлдер хүнүн-не парлап үндүрүп турар. Ол таварылга эвес-тир: Рейганның администрациязы революстуг Никарагуага удур ажык агрессияны белеткеп турарының барымдаалары хүнүн чыгы билдинип турар.

«Тускай догуннаан ол күрүнеге удур дайын шагдала чоруп турар» деп, «Прогрессив» журналдың демдеглээни-ле чөптүг. Сандинисчи чагакты дүжүр октаарын «эрге-чагыргага келген хүнүнден эгелээш-ле, Рейганның администрациязы бодунуң сорулгазы кылып алган» деп. «Латин Америка талазы-биле сонгу-америк конгресс» деп хөй-ниитиниң шинчилел төвүнүң удуртукчузу Дж. Блэк СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

АКШ-тың Никарагуада шериг холгаарлаашкыны сөөлгү үеде улам бедереп турар. Төп-америк девискээрге америк тактиктиг бомбалакчы ужар чүүлдү ажыглаарының планнарын штабтар начальниктериниң комитеди чуулдугаүнгеш деп билдине берген. Гондураска чаа улуг шериг баазаларын тударын улам дүргедедип турар, америк дайынзыраактар ол чуртту халдаашкын кылырының плацдармы кылып алганы билдингир апарган. Гондурастың девискээринге, а ол ышкаш Пуэрто-Рикога болгаш Кариб далайга Пентагонуң үргүлчүлээл чокка эрттирип турар шериг маневрлары интервенцияның улуг хемчээлдиг кол белеткели, репетициязы болур хире. Вьекес деп Пуэрто-Рико ортулуунга дайынчыларны чогум-на Никарагуаже дүжүрүп турар, а ол дээрге Гренадаже чаза бүлгаш киргениниң сөөлгү тодаргай дүрзүзү кылган чер болгай. Эн-Би-Си телекомпаниязының дыңнатканы ёзугаар алырга, Манагуада АКШ-тың элчин чери шериг үениң чуртун ёзугаар ажылдап эгелээн. Ол дээрге «Никарагуаже халдаашкын шуут-ла чоокку үеде болуру» херечилеп турар деп, ук компания санап турар.

Интервенцияга белеткенип тура, Вашингтон кымны-даа херекке албайн, делегей эрге-дүрүмнериниң нормаларын кариизы-биле хажыдып турар. Шериг күжү, «аар моңнуң» политиказы — хоойлу-дүрүмнүң болгаш «чуруумнуң» рейганчы үнелели ол болуп турар. Делегей эрге-дүрүмүн, гитлерниң практика-биле дөмей кылдыр, кара туразында, тергиидекчи ёзу-биле тооп көрбейн, АКШ-тың чазаа баштай Гаагага Делегей судунуң (анаа АКШ-тың Никарагуа порттарны миналап турарының дугайында айтырыгны көөру-биле киирген турган) юрисдикциязын хүлээп көөрүнден шуут ойталаан.

СОҢГУ ЧЕРНИҢ БАЙЛАА

Тундраның чурттакчы чон чок Таймыр районунда — Аян хөлдүң чоогунда Плато Путоран тепте — кылыкы Соңгу чүктүң Көдээ ажыл-агыйның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары ажылдап эгелээн. Чуртта Соңгу чүктүң черлик ивилери хөй, диригамытаннарның болгаш куштарның ховар дээн хевирлери бар, чедери берге бо чер эртемденнерниң кичээнгейин хаара туда берген.

Хөй санныг өөр-өөр ивилер ам кыштаг черлерден чайгы одарларже — Соңгу доштуг океанның эриктериниң чоогуже көжүп эгелээн. Ивилериниң кыштаглаашкынны канчаар эрткени эртемденнерни сонуургадып турар. Ол шинчилелдерге үнделээш, бойдустуң байлаан чөптүг ажыглаарының болгаш ону моон соңгаар сайзырадгайжыдарының талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынары көрдүнген.

Делегейниң Кызыл дептеринге кирип бижиттинген толсторог-кошкарлар Платода бар. ...

Р. ГАЛЛЯМОВ, СЭТА-ның корр.

Норильск, Красноярск край.

ЧАЛЫЫ ЧЫЛДАР УТТУНДУРБАС

Ойрот-Тураже

(Эгези № 116 «Шында»).

Ол кузүн Аревэ кожкомундан эвин келген.

— Силерниң уруунар сагга кончуг шырак болган-дыр. Ону бухгалтер сургуулунга өөредири-биле Кызылче чоруудар чүве-дир —деп бо-ла. Кызылче хапкан мен.

Шупту кожууннардан келген улусту хоорайның хем кыдыында улуг хүрең-бажың дээр бажыңга чыыпкан. Ол ам «Шын» солун редакциязының бажыңы хире-дир. 75 кижи болдувус. Байдаалын байырлаачым-даа кончуг. Ногаан пөс-биле шып каан столда даргаларның бирээзи туруп келгеш, тускай догуннаан аныяк республиканга национал кадрлар херек дээрзин тайылбырлады. Ол үеде кижиниң чаа чүвеге сонуургалы дыка-ла улуг. Удуртукчуларның чугаалаан сөс бүрүзү кижиниң угаанынга таңмаланып каар чүве-ле болгай. Республиканың ажыл-агыйын делгередип, сайзырадыр баштайгы кадрлар ...

муруунда Кызылга, кожууннар төптеринге ажылдап турган, аныяк-даа болза, шору караа ажыд берген улус — Монгуш Надажап, Дембирел, Саакпан, Кунчуваа, Баазан, Владимир Сенгижик суглар менээ дузалап, бо-ла сургап, чүү-хөөну айтып бээр турганнар. Мен пионерге чаа кирген болгаш галстуумну хөлчок үнелээр, ону баглавышаан турган мен.

— Галстугумну канчаар мен? — деп, Надажап акыйдан айтырдым.

— Галстугуң баглап ал, пионер кижи ажырбас чоор — дидир. Ынчалдыр-ла галстугум баглап алгаш, Ойрот-Тура хоорайга чеде бердим. Бисти уткуп келген дарга:

— О, пионерлер безин келген ышкажыл — деп, чаптап турган. Ол бистиң башкывыс Суразаков деп алтай башкы болган. Өөренип кирипкен бис. Надажап акый бо-ла бисти чыып алгаш, кызып өөренир, өске черде келген улус бис, чазаавыстың адын сыкпас ужурлуг бис деп, чагып-сургаар турган. Шынап-ла, шупту кызып өөренип турган ...

С. ЧИМИТ.

(Улачылыг).

БУЛУТТАР АДААНДА МАГИСТРАЛЬ

Соңгу-Осетин АССР-ниң девискээринде Трансказказ автомагистралының доостур шиктпирлиг үе-чадазы эгелээн. Кол Кавказ сынын өттүр тоннель кастынган.

Соңгу болгаш мурнуу муктерден бот-боттарынга уткуштур кел чыткан тудуг отрядтарынга сеолгу бо тоннельди казары эң берге болган. Тоглап турар довурактың метр бүрүзүн, соок суг аттыгын турда, дүрген бетоннаары негеттинип турган. Ынчалза-даа аңгы үениң чер үттээр чаа аргаларын чөп ажыглаалындан болгаш техниканы эки башкарганындан тудугжулар ону үезинде ажыглалга киирген.

Чер адааның кол одуун бетоннаары-биле чергелештир Кавказ сынының иңн талазында ам туттунар оруктуу шалыпкыны-биле кылып эгелээн. Оруктуң хөй кезии асфальт-биле шыптынган, ону бо черниң байдалынга таарыштыр кылган. Кашпалдарда чалдарны, көшкеге удур камгалалдарын, чуулбас кылдыр тургускан дериг-херекселдерни тургускан. Шапкын хемнер кежилдир көвүрүглер шаарарын коступ турар.

Чаа магистральды бүдүн чыл дургузунда ажыглаар. Дагларда ... моон соонда ... болгаш РСФСР ... ... беш чүс километрге кыскарлып, чүъктерниң сөөртүлгези чиигээр болгаш дүргедээр. Төп Кавказтың байлак бойдус курлавырларын чөп ажыглаарынга оруктуң ужур-дузазы улуг.

ЧУРУКТА: Трансказказ автомагистралының белен участогу.

Р. ДИКАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохроиказы.

ШКОЛАГА БЕЛЕТКЕП ТУРАР

Паркче дыштаныр хүн
Базып киргеш, эскерицер:
Чайгы шагның чараш өңү
Сесерлиивис каастап
турар.
Сагыш-сеткил омакшыдып,
Сериин салгын ойнап
турар.
Көвүрүгден сугже ээгип,
Көре каапкаш, магадаар
сен:
Арыг сугда өөрлүг кундус
Амыр-шөлээн эштип
чоруур.
Өске черден мында-хаая
Өдүректер четкилеп кээр.

ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ

Шыдыраа

КАЙЫЗЫ ТИИЛЭЭР ИРГИ?

Алексей СУЭТИН, делегей гроссмейстери. (ПМА).

„ТРОЙКА“

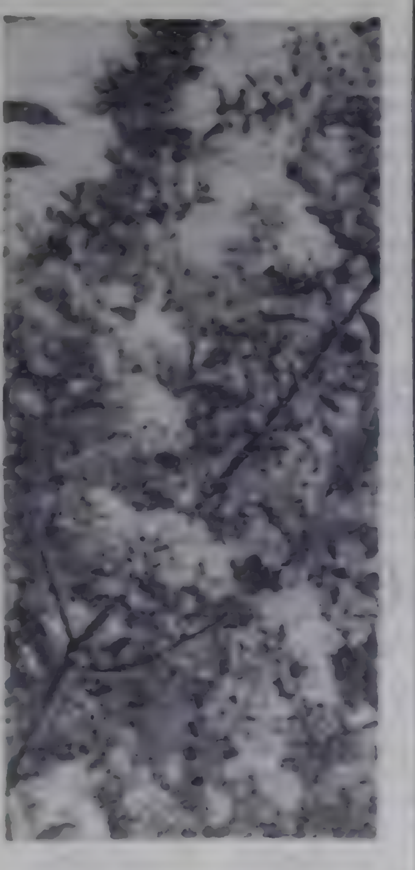

«Чодураның салбак чечээн Чоон чаъшка дөмейлээр бис».

М. КАЛЧАННЫҢ болгаш В. КАРА-САЛДЫҢ фото-этюдтары.

В. ЕЛЬМАКОВ, СЭТА-ның корр.

Новосибирск.

Д-С. ООРЖАК, чуруга башкызы.

Агаар

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилели болгаш ВЛКСМ-ниң Тыва обкому бо чылдың май 24-те тайбың фондузунга

ШҮЛҮГЛЕЛ КЕЖЭЭЗИ

эрттирерин чарлап тур.

Кежээге сураглыг болгаш аныяк шүлүкчүлер, артистер киржир.

Кежээ 19 шакта эгелээр.

Билеттерни театрның кассазында садып турар.

телевидение

МАЙ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

... 23.15— 23.35— Бөгүн делегейде.

ИКИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

КЫЗЫЛДАН

МОСКВАДАН

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 23-ТЕ

«НАНЫРАЛ»: «Киносборник» № 1 9.30, «Владыка судьбы» 10.30, 13.40, 16.30, 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Этот негодяй Сидоров» 9.00, 10.30, «Принц и нищий» 12.00, 14.00, 21.00, «Волчья яма» 16.00, «Признать виновным» 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Семён Дежнев» 15.00, 17.40, 19.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Берегите мужчин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ» ТЕАТР: «Выстрелы за деревней» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000 Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетвур килдистеринин 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу килдистеринин 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектеринин талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 120 (12510) | 1984 чылдың май 24, четверг | Өртээ 3 кеп. | 1925 чылда үндезилеттинген

Совет Тываның 40 чыл оюнга чедир 19 неделя арткан

Бригадирге сөс

ХУУСАА БЕТИНДЕ, ЭКИ ШЫНАРЛЫГ

Найысылалдың мурнуу чаа микрорайонунда бедип үнген тудуг краннары ырактан-на көстүп турар. Ында чоокку үеде безин хөй-хөй аал чурттаар ийи бажың ажыглалга кирген. Бистиң бригада 160 аал чурттаар бажыңның ханазын салып турар. Бо объектиде Ч. Донгактың бригадазын быжыглаан. Кожавыста үш чурттаалга бажыңнарының тудуунда А. С. Иродовтуң бригадазы ажылдап турар. Ол девискээрни улуг тудуг шөлү деп адап болур. Борта садыгның база тудар.

Чурттаалга тудуунуң темпизин улгаттырар, оон шынарын экижидер сорулга тудугжуларның мурнунда туруп турар. Бо чылын ниитизи-биле бо микрорайонга дөрт хире чурттаалга бажыңнары ажыглалга кирер. Ол дээрге бажың-биле дөрт чүс ажыг өг-бүлени хандырарыдыр. Сөзүнге ээ болур дээш ажылчын бүрүзү кызымак ажылдап турар. Олар Совет Тываның 40 чылын чедиишкиниг уткууру дээш бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алгылаан.

Бригада чыл планын декабрь 5-те, а хүлээнип алган объектиниң ниити кадын 10 хонук бурунгаар, июль 10-да, доозарын хүлээнген. Ниитизи-биле 240 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынар. Күш-ажылдың [illegible] пландан ажыр 4 хуу өстүреринин шиитпирлээн бис.

Тудуг материалдарының камналгазын чедип алгаш, тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезин чиигедири көрдүнген. Чылда 5 муң түүйбуну, 2 тонна цементини, 20 кубометр элезинни, бир тонна арматураны болгаш өске-даа материалдарны камнап алыр дээн бис. Муң тонна түүйбунуң өртээ 132 рубль. А түүйбу бүрүзүн камнап алыр болзувусса, караҗа эвээжээр. Цементини чаъска өттүрүп, кадырбайн, оон шыгжамырын экижидер бис.

Ынчалза-даа кээп турар түүйбунуң шынары куду. Кузовтуң чартыы бузулган түүйбулар болур. Ону чыып турда, дужуруп турда, хөй үе үнер. Бис чартык түүйбуларны бажың ханазының аразынче кирип салып турар бис. Ынчан ол быжыын-даа салбас, камналгалыг-даа болур. Чижээ, бүдүн түүйбу чүдүрген машинаның чүъгүн дужурерингe 15 минута үнер болза, бузуктарын шак чыгы чыып турар-дыр бис. Чүъкту кран-биле дужуруп турар бис. Ол чокта хол-биле кылыр, оон түңнелинде саадаашкыннар таваржыр.

Бис Басовтуң аргазы-биле ажылдаарын кызыдып турар бис. Тудугда кол механизм — краннар. Январь айда олар көңдүү аваа турган. Чаңгыс ай дургузунда алды кран башкарыкчылары солушкан. Сөөлгү ийи айда суургалыг краннарның ажылы экижээн. Ай санында үш удаа техниктиг көрүлдени чорудуп, четпестерни айтып, ону чайладырының хүүгаазын берип турар. Хөй кезиинде оларның үреливишкинин ажаалдазының багаазындан болуп турар. Аштавас, уэвес, эриилдерни дынзыды ээрип аш турбас болза, септелгеже дүрген үнер. Кран оруун боктаалдырбазын, оларга «Айыылдыг зона» деп демдектерни тургузар чорукта № 14 механизация эргелелиниң ажылдакчылары негеп турар. Бо бүгү ажылдарның түңнелинде кран үрелген дээш аваа турууштуннар болбастаан болгаш ажылчын үе чидирии эвээжээн.

Ажыл шагын камнаары кончуг чугула. Аваа турар чорук турбас ужурлуг. Бис ур таакпылаар чорукту соксадыр деп сүмелешкен бис. Суургалыг кран чоогунга эндериг хоюдувучуну цемент складтыр турган. Бистиң тудуп турар бажыңывыстың дужунга садыгның таваан салып эгелээр. Ынчангаш кран оруун орта чедир узадыр дээш складывысты ырадыр кожурген. Шоодайда цементини ырактан сөөртүр берге, хөй үе, күш үнер. Чадаларывыс эргижирээн, чамдыызы үрелик.

Бисти тудуг материалдары-биле хандырып турар Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадының адрезинге шүгүмчүлелдиг бис. Оон кээп турар материалдар стандарттарга дүүшпейн турар. Арматура бүдүн ай иштинде чок болган. Машина чок, заводта чагыг чок дээш чылдагааннар-ла хөй болур. Заводтан кээп турар балконнарның хемчээли төлевилелде көрдүнгенинден сыр өске. Оон долгандыр чалдаар демирлерин заводка каңнавайн эккелген. Белен балкон салырының соонга, ону тудуштурып, эптеп, каңнап турда, чартык шактың ажылы ийи үш хүн чедир узаар.

Турүушкуннар механизмнер үреливишкининден болгаш тудуг материалдары-биле хандырбаанындан болуп турар. Ыңдыг болганда, аваа үе эрттирбези-биле, тудугжулар холушкак мергежилди шиңгээдип алыры чугула. Хоочуннарга аныяктарны быжыглап турар бис. Арматурщик кижи дашчының азы бетонщиктиң мергежилин шиңгээдип алган турарын чедип алган бис. Аныяк тудугжу үш чыл чедир чорааш-ла холушкак мергежилдиг апаар.

Бригадада ажылынга бердинген, бедик мергежилдиг ажылчыннар В. Кашпарийтес, Д. Саая, В. Күжүгет, Н. Саая, С. Монгуш, Р. Чыргал болгаш өскелер-даа тудуг-монтаж ажылдарының өртек-үнезин чиигедир терең эвээш эвес улуун киириштирип турарлар.

Н. ПАНИН,

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде бригадир.

ФЕСТИВАЛЬДЫҢ БАЙЫРЛЫГ АЖЫДЫЫШКЫНЫ

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Хүндүлээчел, өөрушкү-маңнайлыг, каас-чараш Ташкент бодунуң эжиктерин өншүктерге делгеми-биле ажыткан — ол Азияның, Африканың болгаш Латин Американың чурттарының бурунгаар депшилгелиг кино уран чүүлүнүң төлээлекчилерин сескиудаа чыылдырган.

Фестивальдың байырлыг ажыдыышкыны май 23-те ССРЭ-ниң Улустарының найыралының ордузунга болган. Аңаа совет болгаш даштыкы кино уран чүүлүнүң көскү ажылдакчылары, национал кинематографияларның удуртукчулары, республиканың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери келген.

Азия, Африка болгаш Латин Америка чурттарының VIII кинофестивалының киржикчилеринге болгаш аалчыларынга эш К. У. Черненконуң чедирген байырын үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткуп хүлээп алган. Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Б. Усманходжаев байырлыг чаганы номчаан. Көрүлдениң бүгү киржикчилериниң болгаш аалчыларының өмүнээзинден ол кино чыыжынче кичээнгей салганы дээш, үш диптиң экран мастерлеринге чылыг сөстер болгаш чаагай күзелдерин дээш Константин Устинович Черненкога чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илереткен.

Фестивальдың оргкомитединиң Даргазы, Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы С. У. Султанова, ССРЭ-ниң Куркино даргазы Ф. Т. Ермаш, ССРЭ-ниң Кинематографистер эвилелиниң баштаар чериниң бирги секретары Л. А. Кулиджанов, Ташкентиниң хөй-ниитизиниң төлээлекчилери фестивальдың киржикчилеринге оон ажыттынганы дээш байыр чедирип, чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни оларга күзээн.

ССРЭ-ниң болгаш Узбек ССР-ниң күрүне гимнилерин күүсеткен. Байырлыг марш аялгазының адаа-биле ак түктүг алаф адагажынче кедирген. Оон демдээ — кино лентазы куржаан чер бөмбүрзээ болгаш «Ташкент-84» деп каан бижик көстүп турар. Кино чыыжы ынчаар эгелээн.

Ол-ла хүн фестивальдың киржикчилери болгаш аалчылары В. И. Ленинге тураскаалга болгаш Билдинмес солдаттың хоорунге чечектер салган.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ Г.-Д. ГЕНШЕР-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Совет Эвилелинде аян-чорук кылып келген ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншерни май 22-де хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко беседага киришкен.

Тайбылыны хандырарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин кыңчыктырбазынче, ядролуг халапты болдурбазынче ССРЭ-ниң угланыышкынының өскерлиш чогун К. У. Черненко беседаның үезинде бадыткаан. Дайын айыылы ылаңгыя баштайгы согуушкун кылырының америк чаа ракеталарының Барыын Европага, оон иштинде ГФР-ниң девискээринге кестүп келгениниң сөөлүнде дайын айыылының дыка чидигленгенинче кичээнгейни ол угланзырган. Ядролуг кыжаныышкынны улгаттырарын АКШ болгаш НАТО үргүлчүлээр болза, Совет Эвилели болгаш оон эвилелчилери четчир харыы хемчеглерни чайгылыш чокка боттандырар апаары онзалап демдеглеттинген. Өске таланың шериг күчүзү боттарындан артык болу бээрин олар болдурбас. Ынчалзажок шериг талазы-биле удур туржуушкунун күштелдирери — бистиң шилип алган оруувус эвес-тир. Деӊ эргелиг болгаш бир дезмей айыыл чок болуруунуң принциптеринге дүүштүр ядролуг боо-чепсектерни ылаптыг кызыгаарлаары база кызырары дээш ССРЭ туржуп турар.

Ядролуг боо-чепсектер талазы-биле чугаалажыышкыннарны катап эгелээринче Г.-Д. Геншер кыйгырбышаан, Барыын Европага америк ракеталарны тургузуп турарының дугайында айтырыгның талазы-биле НАТО-нуң билдингир туружун катаптаан, ынчаарга ол туруш Женевага чугаалажыышкыннарны соксадырынга чедирген болгай.

Америк ракеталарны невтередип эгелээни чугаалажыышкыннарга моондактарны тургускан болгаш ол моондактар хевээр арткан турда чугаалажыышкыннарны катап эгелээринче кыйгырыглар ылаптыг кыйгырыглар кылдыр хүлээп алдынмас дээрзин аңаа холбаштыр совет таладан чугаалаан. Америк ракеталарны чайладырын Совет Эвилелинге кандыг-бир белек болур деп санаар болза, ол чорук сарыыл чок болур ийик. Америк ракеталарны чайладыры бүгү чурттарның, оон иштинде АКШ-тың болгаш Барыын Европаның айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарынга дүүшкен болур ийик. Ядролуг боо-чепсектерни кызырар дугайында чугаалажыышкыннарже орук ажыттынган турар ийик.

Делегей байдалын экижидер, ядролуг кыжаныышкынны чайладыр талазы-биле тодаргай сорулгаларлыг саналдарның комплекизин Совет Эвилелиниң көдүргенин К. У. Черненко чугаалаан. Ындыг саналдар турбаан дээр янзылыг чүүлдү Вашингтонда кылып, харын-даа АКШ чугаалажыышкыннар дээш, ынчалзажок орустарның күзел чогу-биле ук чугаалажыышкыннар болбайн турар деп хөй-ниитини бүзүредирин оралдажып турар. Херек кырында байдал оортан сыр өске болуп турар.

Чогум-на Совет Эвилели үре-түңнелдерлиг чугаалажыышкыннар дээш туржуп, практиктиг дугуржулгаларны чедип алырынче угланган тодаргай саналдарны көдүрүп турар. Совет саналдар АКШ-тың чазаанга билдингир. Ылаңгыя космосту милитаризастаарын болдурбас дугайында чугаалажыышкыннарны эгелээрин, ядролуг чепсектиң шенелделерин бүрүн болгаш бүгү-нитти хоруур дугайында чугаалажыышкыннарны Англияның киржилгези-биле катап эгелээрин Каттышкан Штаттарга ССРЭ саналдаан. Чер адаанга ядролуг чаызылдырыышкыннарны кызыгаарлаар дугайында 1974 болгаш 1976 чылдарда чарышкан совет-америк керээлерни күштүг болдурарынче АКШ-ты база кыйгырган бис. Ядролуг боо-чепсектерни немей көвүдедирин дээн болдурбас дугайында айтырыгны база Совет Эвилели шиитпирлиг тургузуп турар.

Бо бүгү саналдарны америк таладан үргүлчү хүлээп албаан харыы кээп турар. Өске сөс-биле чугаалаарга, дугуржуп алырынга Вашингтонда сонуургал чок болуп турар. Чугаалажыышкыннарның ажыктыының дугайында ында ниитизи-биле чүгле чугаалап турар, оон ыңай чүү-даа чок.

Ядролуг чепсектиг улуг күрүнелер боттарының аразынга харылзааларга политиканың дүрүмнешттинген тодаргай норма-чижектерни ядролуг дайынны болдурбазының эрге-ажыктарынга дүүштүр удуртулга болдурар дугайында Совет Эвилелиниң саналынче, а ол ышкаш Европада база делегейде байдалды чогумчалыг кылдыр экижидеринче, күрүнелер аразынга идегежир чорукту быжыглаарынче угланган ССРЭ-ниң болгаш оон эвилелчилериниң өске-даа улуг инициативаларынче Г.-Д. Геншерниң кичээнгейин К. У. Черненко угландырган.

Шериг күчүзүн эвээш саның чепсек-биле дециешпирер дээш бодалды Г.-Д. Геншер ниити чугаалаан. Янзы-бүрү адырларга Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле ийи талалыг кады ажылдажылганы үргүлчүлээринге болгаш хөгжүдеринге ГФР-ниң чазааның сонуургалдыының дугайында ол чугаалаан.

Москва кеземин, ону чаргыышкын сөөлүнде совет-барыын-герман харылзааларының болгаш кады ажылдажылгаының идепкейлиг хөгжүлдези талбызынга болгаш чырыдылгазынга ССРЭ-ниң база ГФР-ниң улустарының кайызының-даа алыышкындан сонуургал-херектелдерин илередилгезин К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Ону үнелеп көөр херек. Ийи чурттарның аразынга таарымчалыг, эки харылзааларны хандырып деткиириnge — а бистер ол дээш туржуп турар бис, ийи талаларның чаагай ак сеткилдии, бот-боттарының айыыл чок чоруунуң эрге-ажыктарын чогуур-биле хүндүлеп көөрү, дыңналда ядролуг амгы айыылдыг удур туржуушкуннуң ажып эртер талазы-биле кайы-даа таланың бир демей күжениишкиннерин негеттинип турар дээрзин Совет Эвилели барымдаалап турар.

Беседага олуруушкаңнар: совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРЭ-ниң ГФР-де элчини В. С. Семенов, барыын-герман таладан — ГФР-ниң ДХМ-ниң статс-секретары А. Майер-Ландрут, ГФР-ниң ССРЭ-де элчини Х.-Й. Кастль, ГФР-ниң ДХМ-ниң политиктиг департаментизиниң начальнигиниң оралакчызы Г. Браутмюль.

(СЭТА)

ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧЕДИП КЕЛГЕНИ

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалалаы-биле Корейның Күш-ажыл партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, КУДР-ниң Президентизи Ким Ир Сен баштаан Корей Улус-демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязы май 23-те Москвада чедип келген.

Вокзалга делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русанов, албанның өске-даа кижилери уткаан.

Мотоциклистерниң хүндүлүг кежээтунга үдеттинген шуушкан автомашиналар вокзалдан Кремльче чорупкан.

• • •

Кремльге. Кремльдиң Улуг ордузунуң чанында шөлге, Ким Ир Сенге болгаш делегацияның кежигүннеринге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко изиг байыр чедирген.

Кремльге уткуп алыышкынның ёзулалынга эштер Н. А. Тихонов, М. С. Горбачев, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, К. В. Русанов, Н. И. Рыжков, албанның өске-даа кижилери киришкен.

(СЭТА).

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

1984 чылдың июнь 16-та улус депутаттарының хоорай Совединиң сессиязы болур. Чугаалажыр айтырыы: СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының бирги сессиязының шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Константин Устинович Черненконуң чугаазынга холбаштыр улус депутаттарының хоорай Совединиң сорулгаларының дугайы.

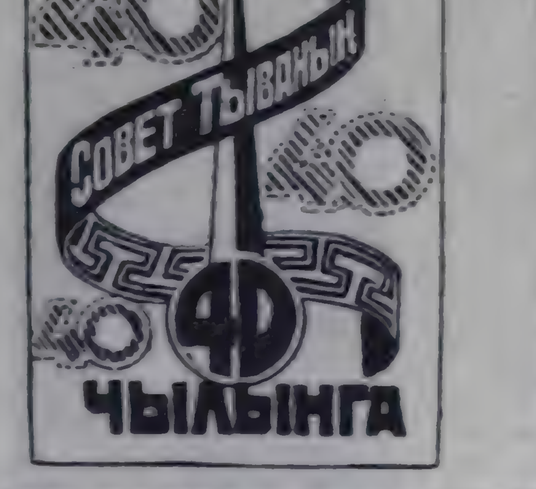

ТЫВАДА КОММУНИЗМ ОТТАРЫ

Тываның эрткен оруунче хая көрүнмүшаан, оон хөгжүлдезинге улусчу революция, ылаңгыя Тыва республиканың Совет Эвилелиниң өндүр улуг өг-бүлезинге каттыжып киргени кайы хире улуг эргилде боон турарын 40 хар назылыг аныяк Совет Тываның улус ажыл-агыйының адыр бүрүзүнүң хөгжүлдезинден, чоннуң чаагай чоруунуң барааан болуушкунундан көрүп болур. Ол бүгүнү тодаргай көргүзүп турар адырларның бирээзи — энергетика. Тываның электрижидилгезиниң, электри энергетиказының хөгжүлдезин бо номерде чамдык материалдарда чырыткан.

ЧУРУКТА: Кызылдың электри станциязының хоочуннары, мурнакчылары: (солагай талазындан) котёл дериглериниң слесары Евгений Горняков, котел цегиниң мастери Николай Боровских, слесарь Роман Убонов, котел цегиниң септелге мастери Сергей Каблуков, слесарьлар бригадири Владимир Яковлев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ЫРЖЫМ ӨРЭЭЛДЕН

Кызылдың электри станциязының чоогунда Тываның электри четкилериниң дирекциязының ийи каът бажыңы ындыг-ла улуг эвес чок, оон кичээнгей хаара тудар онзагай чүнү-даа чок. Оон ийиги каъдында улуг эвес зал. Ында бир хананы узун дургаар улуг схема элээн. Кызыл, көк өңнүг кожа-кожа шыйыглар тырыкылар-биле белдирлешкен. Улуг-улуг белдирлерниң дужунда Абаза, Ак-Довурак, Чадаана, Кызыл... деп бижиктээн. Адырланып чоруткан шугумнарның уштарындан Тываның дыка хөй суурларының, районнар төптериниң аттарын номчуп болур.

Ол дээрге Тываның чаңгыс аай электри хандырылгазының схемазы-дыр. Өрээлдиң эжиинде бижээн РДП деп үш үжүктү чаза номчуур болза «Район диспетчер пунктузу» дээн. Демги схеманың баарында башкарылга пультузу. Ында стол кырында улуг дептерниң даштында ЦДС дээн. Ол болза «Төп диспетчер албаны» дээни ол. Хөй-даа эвес, чүгле 10 хире кижилиг бо албан чериниң ады чүге ийи аңгыл? Район деп адаан чылдагааны болза республиканың ажыглап турары электри энергиязының барык 85 хуузу Красноярскиниң чаңгыс аай энергия системазындан Абаза—Ак-Довурак дамчыштыр кээп турар, бис оон бичии кезиинде бис. Кызылдың, Хову-Аксының, Ак-Довурактың электри станциялары чаңгыс аай электри шугумунче 17 муң киловатт хире күчүнү немеп турар. «Төп» дээн ужуру чүл дээрге носкан Тывада бүгү системада энергия ажыгладын, чарыгдалын, хуваалдазын башкарып турар.

Бистиң барган хүнүвүсте дежурнуйлап турган диспетчер Владимир Константинович Долгополов, пульт артында олуруушкан, ол-бо черлерден медээлерни телефон дамчыштыр хүлээп ап, демдеглел дептеринге кирип бижик орду. Ол хүн Ак-Довуракта ийи улуг автотрансформаторнуң бирээзин түр септелгеге тургускан. Ол-ла үеде метеостанциядан шуурган болу бээриниң, хаттың күжү секундада 23—25 метр чедип болуруунуң дугайын сагындырган. Владимир Константинович ол дугайын бүгү подстанцияларже дарый дыңнаткылаан. Красноярскиниң төп диспетчер албанының чөпшээрели-биле Кызылдың электри станциязының № 9 турбина агрегадын септээн-биле турзуган.

В. Долгополов—16 чыл мурнунда политехниктиг институт дооскан, энергетик эртемниг инженер. Станцияга мастерлеп, эдчег начальниктеп ажылдап келген, ам үш чыл диспетчерлеп турар. Диспетчер пунктузунда ажылдап турар моторлар, башкарып турар шиттер-даа чок. Ынчалзажок диспетчерлерниң ажылы харыысалгалыг. Олар Тывада электри четкилериниң чогумчалыг ажылын, бүдүрүлгелерни, чурттакчы чонну электри энергиязы-биле үзүктел чок, идегелдиг хандырарын харылап турарлар. Чижээ, кышкы үеде, энергия чарыгдалы хөлчок көвүдээнде, Абазадан келген шугумга токтуң күжениишкинин чедишпестей бээр. Ынчап бистиң станцияларывыстың энергия бээрин көвүдедириниң даалгаларын хуваап, подстанцияларда күжениишкин көдүрер тускай дериг-херекселдерни ажылдадыр талазы-биле айтыышкыннарны дамчыдып, херек апарганда чамдык черлерге энергия чарыгдалын эвээжедир хемчеглерни-даа алыр.

Диспетчерлерниң бирээзи — Нина Александровна Возовикова — электри четкилеринде 20 ажыг чыл ажылдаан байлак дуржулгалыг, бедик харыысалгалыг хоочун ажылдакчы. Диспетчер албан-хүлээлгезинде чогум-на ындыг кижилер ажылдап турар.

Электри четкилериниң хыналда-контроль албанының инженери Людмила Яковлевна Скоробогатова мынча диди:

— Диспетчерлерни көөрүнерге-ле мында шимээн-дааш чок, ыржым өрээлде олуруп турар. Мээң муң ажылдап турар станоктар, дериг-херекселдер, бүгү чурттакчы чонну чырык, чылыг хандырылгазы дээш ниитизи-биле республиканың амыдыралының судалы оларның холунда деп билиңер. Тываның электри шугумунуң бүгү дургузунда байдал кандыг боор турарын, кажан, кандыг дуза, чүнү канчалза эки деп олар кончуг эки билир. Херек апарганда кайы-бир подстанция-биле харылзашкаш, күжениишкинни эвээжедир азы улгаттырар. А эрткен апрель ай төнчүзүнде болган шуурган үезинде диспетчерлерниң боттарының ажылын билдирип, сагынгыр-тывынгыры шылгаттынган. Олар септелге албанынга бүгү аргалар-биле дузалап, үреливишкиннерни дүрген тып, эдеринге улуг үлүүн киирдилер.

Сибирьниң улуг энергиязы, Красноярск, Саян-Шушенск ГЭС-териниң, Назарово ГРЭС-тиң болгаш өске-даа станцияларның каттышкан күчү-күжүнден электри тогу Тываже дагларны ажыр, хемнерни кежир оккур дүргени-биле кээп улус ажыл-агыйынга, чонга бараан боон турар. Электри энергиязының хуулгаазын күжүн бөгүн билбес кижи кайда боор. Караңгыны чырыдып, кайгамчык улуг күжү-биле сагыш дег, хөй ажылды бүдүрүп, ак-көк экраннарны дамчыштыр бүгү делегей-биле харылзаштырып, амыдыралдың бүгү талаларынга бараан боон турар. Электри тогу чок болза бистиң амыдырал-чурттаалгавыс караңгылай бээр болгай. Ол улуг күштүг сайтарып, башкарып турарларның чүгле ийизин мында ададывыс. Электри чырыы бажыңнарга дүн-хүн чок чырызын, сайгылгааннар өшпезин дээш туржуп турар кижилер кайда-ла шугум шөйдүнген болдур мында бар. Оларның чаагай ажыл-ижи бисте бараан болбушаан.

М. СААЯ.

Коммунизм оттары

«Коммунизм — ол дээрге, Совет эрге-чагыргага бүгү чурттуң электрижидилгезин каттыштырганы-дыр».

В. И. ЛЕНИН

Совет күрүнениң бүгү төөгүзүнүң дургузунда Коммунистиг партия энергетиканы, ылаңгыя электрификацияны социализмни болгаш коммунизмни тургузарының эң чугула негелделериниң бирээзи деп санавышаан, ооң хөгжүлдезинче бирги чергениң кичээнгейин салып келген деп «ССРЭ-ниң узун хуусаалыг перспективада Энергетика программазының кол чүүлдеринде» демдеглээн.

УЛУГ ЧЫРЫК, УЛУГ ЧЫЛЫГ

Тываның электри энергетиказының, «Ильичиниң лампочказының» бир дугаар чырып эгелээнинден амгы хүннерге чедир хөгжүлдезиниң дугайын чугаалап бээрин Тываның электри четкилериниң директору Николай Николаевич ЧУМАНОВТАН дилээн бис.

ССРЭ-ниң составынга Тываның кирериниң мурнунда, 1925 чылда, бир дугаар электри чырыын Кызылга баштайгы электростанция берген. Ооң күчүзү чүгле 40 квт. Ол нефтиге ажылдаар турган. Ол Кызылдың Ленин кудумчузунда амгы А. С. Пушкин аттыг төп библиотеканың бажыңынга турган. Ооң соонда ол-ла душка хем эрининге (амгы пароходство бажыңы) локомобильдиг электри станциязы ажыттынган. 1944 чылда ооң күчүзү 240 квт. турган болза, 1951 чылга чедир 1600 квт четкен. Чурттакчы чону ковудап, шапкын хөгжүп турган найысылал Кызылга ол безин эвээш апарган. Ол-ла чылдарда районнар төптерин, суурларны электрижидерин эгелээн турган.

1954 чылда Кызылга чаа улуг электри станциязының тудуу эгелээн. 1958 чылдың ноябрь 13-те ооң баштайгы турбиназын (2,5 муң квт. күчүлүг) ажыглаалга киирген.

Электрижиделгеге кол угланыышкыны болза, чер-черге бичии-бичии станцияларны тудар орнунга, бүгү девискээрни хандырып турар төп чүткен электри хандырылгазы херек турган. Ынчангаш ол угланыышкынны боттандырары-биле улуг вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумнарының тудуун 1961 чылда эгелээн. 35 киловольтулуг шугумнарның тудуун Суг-Бажынче болгаш Бай-Хаакче Кызылдың ТЭС-тен чорудкан. 1965 чылда безин бедик вольтулуг шугумнарның хемчээли 329 километр четкен. Оларның аразында Кызыл—Бай-Хаак—Балгазын, Кызыл—Суг-Бажы—Сарыг-Сеп, Кызыл—Туран. Улуг вольтулуг электри шугумнарының тудуун эгезинден эгелеп «Сельэлектрострой» тудуг-монтаж эргелели кылып чорудуп келген. Ол ам кезээ ажыл-агыйның электрижидериниң талазы-биле улуг ажылдарны улам чылап турар.

Бүгү девискээрни хары угда чаңгыс төптен хандырары дораан боттанмас боор турарын барымдаалааш, хоорай-суурларга баштай локомобильдиг, оон соонда дизельдиг электри станцияларын тургузуп турган. 1959 чылда бүгү районнар төптери, улуг-улуг суурлар электрижиттинген турган. 1954 чылда безин кедээ электростанцияларның ниити күчүзү 2580 квт. четкен.

Он чыл эрткенде, 1969 чылда, Кызылдың электри станциязының күчүзү 20 муң квт. четкен, ынчалзажок ол хоорайның болгаш бодунуң тогун берип турар черлериниң улам шапкын өзүп орар негелделерин хандырып шыдавайн турган. Ынчангаш Красноярскиниң чаңгыс аай энергия системазындан Тываны хандырары-биле Абаза — Ак-Довурак аразынга 220 киловольт күжениишкинниг электри шугумунуң тудуун эгелээн.

Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хөгжүлдези, чаа-чаа улуг тудугларның калбарганы Тывага Кызылдан өске черлерге чылыгдыг улуг электри станцияларын тударын база негеп келген. Чижээ, 1958 чылда Хову-Аксынга ТЭС-тиң тудуу «Тыва кобальт» комбинаттың негелдезин хандырары-биле эгелээн. 1967 чылда ооң күчүзү 9 муң квт. четкен. «Тыва дагдүгү» комбинатты хандырары-биле Ак-Довурак ТЭС-ти 1963 чылда тудуп эгелээн. Ооң күчүзү ам 7,5 муң квт.

Электри станцияларының ажылдап үндүрүп турар электри энергиязы чылдан чылче ковудеп келген. 1945 чылда чүгле 0,9 миллион квт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген болза, ол хире энергияны Кызылдың станциязы 1970 чылда чүгле үш хүн иштинде ажылдап үндүрер апарган. 1975 чылда чаңгыс Кызылдың электри станциязы 93,5 миллион квт-шак электри энергиязын ажылдап үндүрген.

Абаза — Ак-Довурак аразының улуг вольтулуг шугуму 1970 чылда ажыглаалга киирген соонда, Тывага энергетика хөгжүлдезиниң чаа үе-чадазы эгелээн. 1972 чылда Сибирьниң улуг энергиязы республиканың найысылалынга чедип келген. Кызылдың, Хову-Аксының, Ак-Довурактың электри станциялары Красноярскиниң энергия системазынга киириштир ажылдап эгелээн. Өске бичии күштүг станцияларның ажыы шуут чок апарган. Ак-Довуракка, Чадаанага, Кызылга, Шагаан-Арыгга, Арыг-Үзүүнге баштайгы подстанцияларны (улуг күжениишкинниң тогун күжениишкини кудулаткаш, херглекчилерге бээр) туткан. Чадаана, Хандагайты аразынга электри шугуму 1980 чылда ажыглаалга киирген. Кызыл—Хову-Аксы, Элегес— Бай-Хаак —Балгазын, Балгазын —Бүрен-Бай-Хаак аразының 110 киловольт шугумнарын туткан. Амгы үеде республиканың Тожу, Мөңгүн-Тайгадан аңгы районнары шуптузу күрүнениң чаңгыс аай энергия системазында коштунган, электри энергиязын дүн-хүн чокка ажыглап турар. Совхозтарда кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин, малчыннар турлагларын электрижидер арганы ол берген. Энергия ажыглалы республикага хөлчок улгаткан. 1971 чылда хоорайларга болгаш район төптеринге бир кижиге энергия ажыглалы 189 квт-шак турган болза, 1981 чылда ол ийи катап өскен, 368 квт-шак четкен.

Кызылга, Ак-Довуракка, Хову-Аксынга электрижидилге-биле кады төпчүткен чылыг хандырылгазы деңге хөгжүп келген. Хову-Аксы суур долузу-биле төпчүткен чылыг хандырылгалыг, ында ыштадып турар котёльная чаңгыс-даа чок. Ак-Довурак хоорай база төпчүткен чылыг хандырылгалыг. 1978 чылда Кызылга 100 хире котёльнаяларны хаггаш, хоорайның чылыг хандырылгазы 280 муң гкал четкен. Кызылдың ТЭС-те шакта ниитизи-биле 300 тонна бусту бээр котёлдарны тургускан. Ам ол чаңгыс айда 1976 чылда бүдүн чылда бергени хире чылыг энергиязын берип турар.

Тываның электри болгаш чылыг энергетиказының хөгжүлдезинге улуг үлүүн киирип келген хоочуннар, мурнакчы ажыл-ишчилер Тываның электри четкилериниң хөй кижилиг коллективинде бар. Оларга амгы үеде Шагаан-Арыг участогунда мастерлеп турар, ССРЭ-ниң энергетиказының тергиини Улаачы Дулушович Наваа, Кызылдың ТЭС-те слесарьлар бригадири В. Арямов, кран башкарыкчызы П. Дюков, диспетчер Н. Возовикова, электромонтёр В. Поркин, Ак-Довуракта улуг вольтулуг шугумнарның электромонтёрларының бригадири Д. Хертек болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Совет Тываның 40 чылының дургузунда энергетика хөгжүлдезинде улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Кижи бүрүзү электри энергиязын хөй янзы херглелдеринге долу ажыглап турар. Энергетика моон соңгаар-даа шапкын хөгжүүр апаар. Сибирьниң улуг энергиязы, ам ийиги шугум-биле — Шушенское — Кызыл аразының шугумунуң тудуу-биле кел чоруур. Улуг баштыңчы В. И. Лениниң «Коммунизм — ол дээрге Совет эрге-чагырга бүгү чурттуң электрижидилгезин каттыштырганы-дыр» деп сөстери бисте херек кырында ынчаар боттанып турар.

Н. ЧУМАКОВ,
Тываның электри четкилериниң директору.

Саннар, фактылар!

★ Тывага Совет Эвилелиниң тудуп бергени 40 квт күчүлүг бирги электри станциязы Кызылга 1925 чылдың октябрь 1-де ажылдап эгелээн. Ол амгы Пушкин аттыг библиотеканың бажыңынга турган.

★ Дараазындагы чылыг-биле ажылдаар станция Кызылдың Улуг-Хем эрининге, амгы пароходство бажыңынга турган. Ооң 1944 чылда күчүзү 240 квт болган, 1951 чылда 1600 квт четкен.

★ Кызылдың амгы электри станциязы 1958 чылдың ноябрь 13-те ажылдап эгелээн. Ооң баштайгы турбиназының күчүзү 2.5 муң квт турган. Ам Кызылдың электри станциязында электри болгаш чылыг энергиязын берип турар он ийи агрегат бар.

★ 1959 чылга чедир Тываның бүгү район төптеринге болгаш улуг-улуг суурларынга электри станцияларын тургускан. 1954 чылда безин кедээ станцияларның күчүзү 2580 квт четкен.

★ Чурттуң Сибирь девискээриниң чаңгыс аай энергия системазының тогу Абаза — Ак-Довурак аразының улуг- вольтулуг шугуму-биле бир-ле дугаарында 1970 чылда Тывага келген.

★ Кызылдың, Хову-Аксының, Ак-Довурактың электри станциялары чаңгыс аай энергия системазынче 17—20 муң квт күчүлүг электри тогун немей ажылдап киирип турар.

★ Амгы үеде республиканың электри хандырылгазының барык 85 хире хуузу чаңгыс аай энергия системазындан алдынып турар. Тожу, Мөңгүн-Тайга районнардан өске бүгү районнар төпчүткен электри хандырылгазынче шилчээн.

★ Республикада бир кижиге онааштыр электри энергиязының ажыглалы 1971 чылда 189 квт-шак турган болза, 1981 чылда 368 квт-шак четкен.

★ Кедээниң электри шугумнарының узуну 9 муң ажыг километр.

★ 800 ажыг фермалар, хову турлаглары, 760 малчын турлаглар электрижиттинген.

ХАРЫСАЛГА

Бригадирге сөс

Кижилерни чылыг, чырык-биле хандырары дег чоргаарал болгаш өөрүшкү чок деп бодаар мен. Ынчангаш ажылымга, аңаа бүрүн хамаарылгалыг мергежилимге чоргаарланмас аргам чок. Олар Кызылдың электростанциязының сайзыралы, ооң бурунгаар базымы-биле сырый холбаалыг. Ол дугайын тодаргай чугаалап көрейн.

Кандыг-даа бүдүрүлге тургустунган үелиг, ажыглаалга кирген айлыг болганда чугааны оон эгелээйн. Кызылдың электростанциязы 1958 чылдың ноябрь айда ажыглаалга кирген. Мен ооң мурнунда аңаа төрелдешкек бичежек бүдүрүлгеге ажылдап турган болгаш станция ажыттынары билек аңаа котёл машинизи болуп, күш-ажылчы базымым эгеледим. Ийи котёл ажылдап турду. Күчү-күжү-даа шоолуг эвес: олар ийилээн бир шакта-ла 20-20 тонна бус берип турган чүве. Ооң соонда станция чыл санында чаартынып, делгемчип келген. Ол бүгү-биле кады аңаа ажылдаар кижилер саны көвүдээн, кадрларның билиг-мергежилди бедээн. Станцияның күчүзү чоорту улгаткан.

1960 чылда үшкү котёлду ажыглаалга киирген соонда, станция бир шакта 60 тонна бус бээр апарган. Аңаа бодунуң дениеле кылдыр мындыг чижектен киирейн. Кызыл хоорайга хөй каът чаа чуртталга бажыңнары, бүдүрүлгелер немежип, ажыглаалга киирерге-ле, электростанция дораан эвес-даа болза, чоорту күчү-күш кирип, аңаа база-ла өскерилгелер болуп турган. Ооң дериглелери улам чаартынып, эргилери солуттунуп, хоорай чурттакчыларын чылыг, чырык-биле хандырары улам экижип оорарын херек кырында көрүп турар бис. Олар ажылынга, амыдыралынга бүрүн ажыглап турар.

Алдан чылдар эгезинде улуг машинист апардым. Ээлчег бүрүзүнге-ле 8 кижи ажылдап турган. Каш чыл эртен-де. 1965—1968 чылдарда, дугаары 4, 5, 6 котёлдарны ажыглаалга киирген. Бо хүннерде оларның саны 12 апарган. Ам 13-кү котёлдуң монтаж ажылдарын кылып турар.

Кызылдың электростанциязының коллективи Совет Тываның 40 чыл болур оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуп алыр дээш ажылдап турар. Бистиң бригаданың кежигүннери ол байырлалды чедиишкиннерлиг демдеглээри-биле цехтер ортузунда калбарган социалистиг чарышта киржип, аңаа эки түңнелдерни көргүскен. Бирги кварталды багай эвес доосkaш, чарышка ийиги черни ээлээн. Амгы көргүзүглеривис кудулаваан. Ай санының бүдүрүлге планын күүседип келдивис. Дагзып каан ажылдың хемчээлин чогуур үезинде боттандырып, дериглелер септээрин шынарлыг чорудуп турар.

Кандыг-даа ажылдың түңнелдиг, эки шынарлыг болуру ажылчын күштен улуу-биле хамааржыр. Мээң бригадамда беш кижи бар. Оларның амгы ажылын багай деп чугаалавас мен. Кижи бүрүзү хүлээнген даалгазын ак сеткилдиг күүседип, кызымак ажылдап турары-биле макталдыг. Бригадада сагылгачурум эки. Мооң мурнунда-даа чылдарда, амгы хүннерде-даа чаңгыс коллективке кады ажылдап чораан эш-өөрүм аразында күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары бар. Чижээ, улуг машинистер Г. Ф. Иванов, В. Г. Давыдов, каннакчы Ф. Д. Терентьев олар төрээн коллективиниң чоргаарланыр кижилери болбушаан, аныяктарны ажылга өөредип, аңаа чаңчыктырып турарлар. Бодум хуумда Мира Владимировна Саутинаның дугайында аңгы чугаалаар күзелдиг мен. Ол бо бүдүрүлгеге келгеш, чээрби чыл ажыр ажылдаан. Аныяктарның дагдыныкчызы, бедик мергежилдиг слесарь. Хоочун ажылчын ажылга бедик харысалгазы, ону шынарлыг кылып келгени-биле өскелерден ылгалдыг. Мира Владимировна бо хүннерде станцияның мурнакчыларының одуруундан үнмээн.

Ажыл кижини каастаар деп чугаалажып турары кончуг шын. Ону бодумнуң эрткен амыдыралымдан көрдүм. Ниитиниң ажылынга киирип чоруур үлүүм бедик-биле үнелеттинген. «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп Ленинчи юбилей медальдары-биле шаңнаттым. Ол ышкаш «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» херек демдектерин чаалап алгылаан мен. Эрткен чылын Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге барып, ону көөр аас-кежиктиг болдум.

Электри станциязында ажыл бүрүзү-ле нарын, берге. Ынчангаш бедик харысалгалыг болуру негээр. Ылангыя бистиң бригадавыс котёлдар септелгезинге брак кылбайн, харын ону чүгле эки шынарлыг чорударын чедип алган. Бригаданың кежигүннери Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылы-биле уткуп алырын кол сорулгазы кылдыр көрүп турарлар.

В. АРЯМОВ,
Кызылдың электростанциязының слесарьлар бригадири, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЫРАККЫ КОДАННАРДА

Бүдүрүкчү күштер хөгжүлдези кандыг-даа адырга электроэнергия чокка болдунмас дээрзи билдингир. Пролетариаттың баштыңчызы В. И. Ленин коммунизм дээрге Совет эрге-чагыргага бүгү чурттуң электрижидилгезин каттыштырганы-дыр деп чугаалаан болгай. ГОЭЛРО планы чурттуң хөгжүлдезинге улуг рольду ойнаан. Бистиң республикада бо талазы-биле план база чедиишкинниг боттанып турар. Тывага кедээ ажыл-агыйны электрижидер сорулга-биле 1947 чылда «Тувинсельэлектро» ТМЭ-ни тургускан. Ол үеден эгелеп кедээ суурларга сайгылгааннар чырыы чайнап эгелээн.

Ынчан колхоз төптеринден аңгыда ыяш дилер, сүт бээр болгаш өске-даа ажылдарны электрижиткен. Ынчангы дизельдиг, чылыг болгаш гидростанцияларының күчүзү чүгле 20—100 киловатт турган. Олар чүгле чырыдылгага колдуу ажыглаттынып турган. 1960 чылга чедир беш чүс километр узун дурттуг 4 муң квт күчүлүг электри дамчыдар шугумнар кылдынган.

Суурларны электрижидеринге районнар аразының үжен муң вольтулуг электри дамчыдар шугумнарны кылып эгелээни улуг идиг болган. Ол үеден эгелеп кедээ ажыл-агый объектилериниң күрүнениң энергия системазынче баштай Кызылдың төп электри станциязындан, 1971 чылдан эгелеп 220 киловольт күжениишкинниг Красноярск крайның системазындан кошкан. Колхозтарны, совхозтарны электроэнергия-биле хандырары экижээн. Кедээ ажыл-агый механизастаттынган болгаш электри тогун амыдырал херглелдеринге ажыглап эгелээн.

1948 чылдан эгелеп эрткен чылга чедир кедээ суурларга төс муң ажыг километр шугумнарны, он алды муң квт күчүлүг 1500 ажыг трансформаторлар подстанцияларын тургускан азы 27 миллион рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдары кылдынган. Үжен беш чыл дургузунда совхозтар болгаш оон салбырлары долузу-биле электрижиттинген. Ниитизи-биле 760 малчын кыштагларже, 800 ажыг хову турлагларынче, фермаларже болгаш өске-даа точкаларже чырыкты киирген.

Он бирги беш чылда кедээни электрижидериниң планы улуг. Мурнуку чылдардан кылыр ажылдарның хемчээли көвүдээн. 1979 чылдан 1983 чылга чедир безин 6,2 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылдынган, ийи муң километр шугумнар шөйдүнген, 39 муң киловатт күчүлүг 443 трансформаторлар подстанцияларын тургускан. Бир эвес үжен беш чыл дургузунда чеди чүс коданнарны электрижидип турган болза, үш-дөрт чылда ийи чүс ажыг кыштагларны. Ол хире бүдүрүлге объектилерин чырык-биле хандырган. Бо дээрге херии базымнар-дыр.

Келир ийи чылда кылыр ажылдарывыс база хөй. Ам-даа муң ажыг малчын коданнарны электрижидер деп турар бис. Өвүр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл, Тожу районнарда электрижидилге ажылдарын калбарткан. Амгы үеде кыштаг, чазагларның дөртен хуузунда сайгылгаан чырып турар. Бо беш чылда ону чеден хуу чедирери көрдүнген.

Өвүрнүң Торгалыгже шөйген сезен километр шугумнуң ам он бежи арткан. «Торгалыг» совхозтуң чээрби коданнары чырыкты алыр. Ону ажыглап, торгалыгжылар телевизорну көрүп болур. Телефон харылзаазы база экижиир. Борта үш муң рубльдиң ажылдарын кылыр бис.

«Улуг Октябрь», «Кызыл тараачын», «Коммунизмниң херели» совхозтарда база ажылдар кылдынып турар. Үстүнде ажыл-агыйларның малчыннары ден. лаа кыпсып олурбастар. Талыгырда кыштаглар караңгы имирде-даа чырып турар.

Эң кол объектилеривистиң бирээзи — чартык миллион рубль өртектиг Хайыракандан Баян-Колга чедир шөйүлген суггарылга системазынга ажыглаар шугум болур. Ону Совет Тываның 40 чыл оюнда доозар хүлээлгени алдывыс. Ол ышкаш тараалаң район Тандының хову турлагларын электрижидери планнаттынган. Балгазында быжыглаттынган бригадалар күжениишкинниг ажылдап турар.

Кедээни электрижидер ажылды кончуг берге байдалдарда чорудуп турар бис. Чайның изиинде, кыштың соогунда даштыгаа ажылдаары белен эвес. Хандырылга төвүнден объектилер ырак. Материалдар чедирилгезинде бергедээшкиннер бар. Чүгле ажылды эки организастап, хандырылганы экижидип тургаш, салдынган бедик сорулгаларны чедип ап болур. Чайгы үеде бистерге студент тудуг отрядтары улуг дузаны чедирип турар.

Бүдүрүлге планын Өвүрде быжыглаттынган Б. Юмбуунуң болгаш В. Чегызаковтуң, Балгазында В. Болгазинниң бригадалары доктаамал ажыр күүседип турарлар. Дөрт айларның планын Р. Неволин, И. Наезжих, Б. Баранов чедиишкинниг боттандырганнар. Прорабтар В. Раевский биле А. Севенниң ажылы база макталдыг. Бо адаанывыс мурнакчылар «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы ээлчегге чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген. Объектилерни хуусаа бетинде, эки шынарлыг кылдыр кылыры — бистиң кол сорулгавыс.

А. ПЕРВУХИН,
«Сельэлектрострой» тудуг-монтаж эргелелиниң начальниги.

Раиса Петровна Захарова — Тываның электри четкилеринде хоочун ажылчыннарның бирээзи. Ол Кызылдың электри станциязында механика цегиниң мастери. Р. Захарова аныяктарның кижизидикчизи, бодунуң дуржулгазын дамчыдып берип, ажылга, амыдыралга дадыктырып турар.

ЧУРУКТА: Р. Захарова комсомолчу токарьлар Владимир Чебодаев, Олег Маевский олар-биле.

Айтырыңар, харыылап берээли

УРУГЛАРГА ПОСОБИЕ ТЫПСЫРЫ

Үш уруумга 36 рубль түңнүг пособие ап турдум. Бо чылдың январьда пособие кыдырткан, уругларымның бирээзиниң назы-хары четкен дээш пособиениң хемчээлин 24 рубль түңнүг кылдыр санап берди. Назы-хары четкен деп турар уруум бо чылдың сентябрь 7-де сес харлаар. Сентябрьда төрүттүнген уругнуң пособиезин январьда-ла казып каапкан бе? Бир эвес ол дүрүмге дүүшпес болза, пособие албайн турган айлары дээш чедир төлеп ап болур бе?

База бир айтырыглыг мен. Төрүвелиниден үнү чок уругга пособиени каш харлыында тыпсырыл? Оларга, чижээ, орук хөлезининге чиигелде көрдүнген бе?

К. ШОМБУЛ.

Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Социал хандырылга министерствозунуң пенсия килдизиниң начальниги М. Д. ДАРЖАЙНЫҢ харыыларын парладывыс.

— Орулгазы эвээш өг-бүлелерниң 8 хар четпээн уруг бүрүзүнге 12 рубль түңнүг пособиени 1974 чылдың ноябрьдан эгелеп тыпсып турар. Ук пособиени бо чылдың январь 1-ге чедир өг-бүледе кижи бүрүзүнге айда ортумак орулга 50 рубльден ашпас турда тыпсып турган болза, 1984 чылдың январь 1-ден эгелеп — 75 рубльден ашпас ортумак орулгалыг өг-бүлелерге тыпсыры эде көрдүнген.

Уругга пособиени ооң сес харлаар айын төндүр төлээр ужурлуг. Силерниң үш уругларыңарның улуу бо чылдың сентябрь 7-де сес харлаар болза, пособиени үш уругга сентябрь 30-ге чедир алыр ужурлуг силер. Октябрь 1-ден эгелеп, ийи уругга төлээр.

Ийи дугаар айтырыгга харыылап көрейн:

— Эмчиниң тускай түңнелин ёзугаар 16 хар четпээн инвалид уругларга 20 рубль түңнүг пособиени 1980 чылдың январь 1-ден эгелеп тыпсыры көрдүнген. Уруг педиатр эмчиге шинчилге эртип кирерге, пособие тыпсып болур дугайында тускай хевирниң шынзылгазын уругга тургузуп берген таварылгада, районнуң социал хандырылга килдизинге дараазында документилерни дужаар

Билдиришкин (тускай хевирниң, ону райсобестен алыр).

Уругнуң төрүттүнгениниң дугайында херечилелдиң хоолгазы (райсобеске азы кедээ Советке шынзыттырып алыр).

Эмчиниң үндүрген түңнели

16 хар четпээн уругга инвалид бөлүү тургуспас. Орук хөлезининге чиигелделиг төлевир чүгле ажылдавайн турар бирги, ийиги бөлүктүң инвалидтеринге көрдүнген.

АЗЫРАДЫКЧЫЗЫН ЧИДИРГЕНДЕ

Чыраа-Бажы ортумак школазында 10 класста өөренип турар мен. Авам, ачам каныызы-даа чок, өскүс арткан мен. Авам чок болган соонда, 23 рубль хемчээлдиг пенсия ап турган бис. Ачам боду 88 рубль пенсиялыг турган. Ол арткен чылын чок болган. Ачамның ап турганы пенсиязын кылдыртып ап болур мен бе? деп айтырыг тургузарымга, 18 хап чеде берген-дир сен, ап хоржок дээр болду. 1966 чылдың июнь 6-да төрүттүнген мен. Ол пенсияларны ам кылдыртып ап болур ирги мен бе?

Л. ООРЖАК.

— Аваңар чок болган соонда, азырадыкчызын чидиргени дээш тывыскан пенсияны он сес харлаар айыңарны төндүр төлээр ужурлуг. Бир эвес ол үениң иштинде күрүнениң долу хандырылгазынга турган болзуңарза, пенсияны шуут төлевес. Дыштаныштанарда төрелдериңерге турган үени ол дугайын бадыткаан школаның берген шынзылга ёзугаар төлеп берип болур. Долу эвес хандырылгада кижиге пенсияны төлээр.

Назы четпээн уругларның ада-иези ийилээ чок таварылгада оларны ажаап-тежээрин хүлээнген тускай кижини төрелдеринден күүском шиитпири-биле томуйлаар болгаш. ол кижиниң адынга пенсияны тыпсыры болгап төлээри дүрүмде көрдүнген.

Аваңар чок болган соонда аваңар дээш ап турган пенсияңарның эде саналгазын билдиришкин киирген үезин барымдаалап кылыр. Бир эвес райсобеске ол дугайында билдиришкин болгаш өске-даа херек документилер бо хүнге чедир кииртинмээн болза, 18 харлаар хүнүңерге чедир киирип болур-дур силер. Бүдүн өскүс кижиге пенсияны ада-иезиниң айда ортумак шалыңнарын каткан түңүнден санаар.

1983—1984 өөредилге чылында долу күрүне хандырылгазынга өөренип турган дыштаныышканы төрелдеринге чурттап эрттирген болза, интернатка ол үеде турбаан дугайында справканы райсобеске киирээр. Ынчан ол хонуктарның пенсиязын төлеп бээр ужурлуг.

ЭДЕ САНАДЫП АП БОЛУР

Сүт-Хөл районнуң Суг-Аксы суурнуң чурттакчызы Ч. Д. Монгуштуң редакцияже бижээн чагаазында мындыг одуруглар бар: «Ажыл стажым 24 чыл ажыг. Уругларым — 10. Пенсиямны 28 рубль хемчээлдиг кылдыр доктааткан. Күш-ажыл стажым ол хире чыл турда, пенсияның хемчээли чүге эвээш болганын билип алыксаан турар мен. Аңаа тодаргай харыы бээрин «Шын» солун редакциязындан дилеедим».

— Силерге колхоз пенсиязын тыпсыскан-дыр. Колхоз пенсиязын колхозка ажылдаан күш-ажыл стажы болгаш ажылдың сөөлгү 10 чылының (эгезинде, ортузунда, төнчүзүнде) беш чылының айда ортумак шалыңын барымдаалап санаар.

Пенсияның хемчээли уруглар санындан хамаарышпас. Хөй уруглуг иелер (бештен ору уруглар) кырааны дээш алыр пенсияже 50 харлыында он беш чыл күш-ажыл стажы-биле үнер.

Колхоз совхоз кылдыр эде тургустунуп турда, силер ол-ла колхозчулардан совхозка алды айдан эвээш эвес үеге ажылдаан болзуңарза, ынчан колхоз стажын күрүне стажы кылдыр катай санап болур. Ындыг таварылгада, колхозтуң күрүне пенсиязы кылдыр тургустуруп ап болур. Күрүне пенсиязының (кырааны дээш) кудуку хемчээли 50 рубльден эвээжевес.

Стажыңар 15 чыл четпес-даа болган дижик, долу эвес күш-ажыл стажы-биле күрүне пенсиязы колхозтуундан өрү хемчээлдиг болур болза, ажыктыын шилип ап болур силер.

АРГА-ЫЯШТЫ КАМГАЛААР

Күрүнениң өнчүзү — арга-арыгны өстүрер, ону камгалаар чорук социалистиг экономиканы хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг. Ногаан үнүштер арыг агаарны үндүрүп турар. Ынчангаш ол кижилерниң чаагай чорууп акижидеринге, ылангыя кадыкшылды быжыглаарынга дузалыг. Тудуг ыяжын, одаар ыяшты база арга-арыг биске берип турар. Бо үнелиг эртинеиви карак огу дег камгалаары бистен негеттинип турар.

ССРЭ-ниң арга-арыг камгалалының дугайында Хоойлузунда бойдус камгалалы кижи бүрүзүнүң хүлээлгези деп айыткан. Ында ыяш белеткелиниң тускай чөпшээрел ёзугаар чорудар деп бижээн. Тудуг ыяжын одаарга ажыглавазын, ыяш кескен черлерин арыглап-аштаарын чугаалап турар.

Ыяш ажыл-агый чериниң ажылдакчылары ыяш фондузун тускай быжыглаап каан черинден ыяш кезип белеткээр. Ыяш фондузун үлээриниң чуруму кандыгыл?

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ыяш кезер черлерин районнар аайы-биле үлээнииниң соонда, райкүүскомнар албан-организацияларының чагыын ёзугаар тускай шиитпирин хүлээп алыр. Ыяш алыр организациялардан аңгыда, райкүүскомга база ыяш фондузу турар. Ону кедээ Советтерге үлээр болгаш районнуң девискээринде чыл иштинде тургустунар тудугларынга, одаар чүүлге херелээр.

Бир эвес чурттакчы чок хүүлээр ыяш дилээн болза, ыяш ажыл-агый чери кедээ Советтиң чөпшээрели [illegible] бербес. Кедээ Совет чурттакчы чонну одаар чүүл-биле хандырары-биле, тускай үндүрүп берген черинден чылын-на ыяшты кезип алыр. Ол өске черлерден азы ол черден өске организациялар ыяш кеспес.

Район Советиниң күүсекчи комитеди ыяш фондузун үлээриниң дугайында шиитпирин үндүргеп соонда, неделя дургузунда албан организациялар ордерлерин алыр ужурлуг. Бир эвес ол хуусаада ордерин албас болза, ССРЭ-ниң арга-арыг Хоойлузунуң 60 дугаар чүүлүн ёзугаар оларның ыяш кезер эргезин казыыр.

Совхозтарның болгаш колхозтарның чылда алыр ыяш фондузу дараазында чүүлдерден тургустунар. Тудуг ыяжын белеткээриниң планын болгаш өске-даа херелделдерин хандырары, кедээ суурларга школа, ясли-сад, медпункт, клуб, библиотека одаар ыяшты үндүрүп бээрин ажыл-агыйлар август айга чедир шиитпирлээн турар ужурлуг.

Ыяш кезериниң дүрүмнерин кандыгыл? 16 сантиметрден чиңге болгаш чадаң ыяштарны сып, кезип болбас. Ыяш белеткеп турар үеде кымыскаяк өөн, куш уяларын үреп болбас, өске-даа үрегдээшкинни болдурбас.

Ажыл-агыйлар, организациялар чыл санында, июнь айга чедир кезир чылда херелеттинер ыяш фондузунуң хемчээлин санап кылгаш, ыяш ажыл-агыйынга бижимел дилеглин киирер. ССРЭ-ниң арга-арыг Хоойлузунуң [illegible] 26, 27 дугаар чүүлдерин ёзугаар кезир чылын ыяштарны белеткээр ужурлуг.

Эрзин районнуң девискээринде [illegible] бар. [illegible] [illegible] ниң ыяжын кезери шуут хоруглуг.

Арга-ыяш — бистиң байлаавыс. Ону чөп ажыглаары, аңаа хумагалыг болуру чугула. Бойдуста [illegible], ону камгалаары — совет кижи бүрүзүнүң хүлээлгези болур.

И. КАГАНОВИЧ.

Эрзин район.

ТАЙБЫҢ КОСМОС ДЭЭШ

Эш К. У. Черненконуң америк эртемденнерниң чагаазынга харыызын делегейниң хөй-ниитизи кандыг-даа боо-чепсекти, ооң иштинде космос чепсээн эндере буддуреринге Совет Эвилелиниң шиитпирлии-биле удурунуң тодаргай херечизи кылдыр үнелеп көрүп турар. Даштыкы чурттарның күрүнениң болгаш хөй-ниитиниң кoскү ажылдакчылары, сураглыг эртемденнер, массалыг информация чепсектери космос делгемиңге болгаш космостан черге удур күштүг ажыглаарын хоруур дугайында дугуржуп алыр талазы-биле ССРЭ-ниң саналын бедии-биле үнелеп турар. Космосту аңаа чепсекти үндүрүп тургузарындан камгалаарынче угланган политика күрүнелерниң хоойлу-дүрүмнериниң ылап-ла күүседир норма-чижээ, делегейге ниитизи-биле хүлээп алдынар хүлээлге болган турар ужурлуун олар демдеглеп турар.

«К. У. Черненко космоска кандыг-даа хевирниң чепсээн ажыглаарын хоруурунче кыйгырган — деп, **Эн-Би-Си** телекомпания дамчыткан — Совет удуртукчу америк администрацияны космосту агрессия болгаш дайын кылыр девискээр кылдыр хуулдурарын оралдажып турары дээш буруудаткан».

«Москва Каттышкан Штаттарны космоска боо-чепсекти тургузар талазы-биле планнарындан ойталаарынче кыйгырган — деп, **«Нью-Йорк таймс»** солун бижээн. — Ракетага удур камгалал талазы-биле хууса чок совет-америк керээ космоска ракетага удур камгалалдың калбак хемчээлдиг системаларын тургузарын хоруп турар. ССРЭ ол керээниң чайгылып чокка күүсеттинерин негеп турар».

Боо-чепсекти эндере будүрерин соксадырынче болган ядролуг дайынның кыжанылышкынын эвээжедиринче Совет Эвилелиниң чайгылыш чок, быжыг угланыышкынын америк эртемденнерниң чагаазынга К. У. Черненконуң харыызында илереткен деп, «Калифорнияның херээженнери тайбың дээш демиселде» дээр массалыг хөй-нити организациязының удуртур чериниң кежигүнү **Джудит Райт** чугаалаан.

Рейганның администрациязының ССРЭ-ден шериг талазы-биле артык күштүг болурунче оруктуг ажыдар дээн оралдажыышкыны америк хөй-ниитиниң ханы дүвүрээшкинин болдуруп турары «1984 чылда тайбың дээш бадылаалынар» деп кампанияның төлээлекчизи **Дэниел Джонсон** чугаалаан. Ак бажыңның кара сагыштыг планнарын күүседир чорук боо-чепсекти эндере будүрерин улам-на күштелдерери-биле делегейниң дуңмактурлуг чорууну болгаш дайын айыылын улгаттырарынга чедирер апаар. Москвага ханызы-биле демдеглээни-биле алырга, космосту милитаризастаарын болдурбазының айтырыы — нити кижи төрелгетенниң айтырыы болур.

Совет удуртукчу Вашингтонуң космос талазы-биле политиказын шүгүмчүлээш, космоска чепсек тургузарын хоруурунче шынгыы кыйгырып турар — деп кааң эге-биле япон **«Асахи»** солун америк эртемденнерниң чагаазынга К. У. Черненконуң харыызының дугайын бижээн. Совет удуртукчу космоска ракетага удур системаларны болгаш спутникке удур чепсекти тургузарынче чүткүлдүг ССРЭ-ниң туружун база катап бадыткааш, космосту милитаризастаарының америк политиказын шынгыы шүгүмчүлээн деп, ол солун бижээн. Бо айтырыг талазы-биле дугуржулганы чедип алырын чиңгедири-биле ССРЭ өске чурттарның база-ла ынчаар кыларынга чедир космоска ракетага удур чепсекти салып үндүрерин чаңгыс талалыг хорааныын чарлаан. «Москва космоска чепсек үндүреринге шаптыктаарынче чүткүүрүн, космос делгемиңге болгаш космостан черге удур күштүг херекселдерин хоруур дугайында дугуржуурун саналдаан — деп, база бир япон **«Майнити»** солун айыткан. Шак ындыг дугуржулга ам бар боор турар ындыг системалар-биле катай-хаара спутниктерге удур чепсектен бүрүн-биле ойталаарын айыткан турар ийик».

«АКШ-тың космоска чепсеглениишкинни үргүлчүлээр чорууну айыылдыын Совет Эвилели чиге айтып турарын Австрияның АПА агентилели демдеглээн. Ындыг милитаристиг планнарны боттандырарындан ойталаарынче АКШ-ты Москва кыйгырбаш, спутникке удур чепсекти хоруур дугайында дугуржулганы соңгаарладыышкын чокка чарарын айыткан ССРЭ — кандыг-даа, ооң иштинде космоста-даа чепсээн эндере бүдүреринин талазы-биле маргылдаага шиитпирлии-биле удур. Ооң-биле чергелештир Совет Эвилели космостан кыжаныышкын уезинде бодунуң айыыл чок чоруун идегелдиг камгалаары-биле хемчеглер алыр ужурга таварышып турарын билдингир болур ужурлуг. Космосту таварты шериг талазы-биле артык күштүг болур чорукту чедип алырының оруун салып болур дээр оралдажыышкыннар хоозун күзел болурун **фашн телеграф** бюрозу демдеглээн. Ындыг турбуже, Вашингтонда чамдык кижилер ындыг оралдажыышкыннардан ойталаарын күзевейн турар болгаш ол чорук дыка айыылдыг уржуктарга таварыштырып болур. Болуушкуннарның ынчап баарын болдурбазы — харыысалгалыг күрүне ажылдакчыларының, эртемденнерниң, кым-на кижи төрелгетенниң келир үезиниң дугайында өзулуг сагыш салып турарыл, ол кижилерниң шүүттүрүнүң дорт хүлээлгези болур.

Совет Эвилели тайбың космос дээш демиселди — чайгылыш чок, шынгыы демиселди чорудуп турарын **ГДР-ниң радиозу** демдеглээн. ССРЭ 1983 чылдың августа-ла, космосту бүгү кижи төрелгетенниң өлүмнүг айыылының үндезини болдурарының планнарынга шаптыктаарын эртежок чугула деп санааш, боо-чепсекти эндере будүрүп тургузарын космос делгемиңче шилчидерин болдурбазының дээштиг хемчеглерин дүрген алырынче кыйгырган. Космос делгемиңге болгаш космостан черге удур күштүг ажыглаарын хоруур дугайында керээниң төлевилелинде Совет Эвилели дыка ханы утказыг, тодаргай программаны саналдаан. Ону күүседир чорук КНО-ның моон мурнунда-ла салган сорулгазын — космосту чүгле тайбың сорулгага ажыглаарын чедип алырынга улуг салыышкын болур.

Космоска ракетага удур системаларны тургузарындан ойталаар чорук бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга дүүшкен болур ийик деп, венгр **«Непсабадшаг»** солун бижээн. Ындыг базымны делегейниң чер-ле бүрүзүнге кижи төрелгетенниң тайбың келир үезиниң дугайында [illegible] кылдыр үнелеп [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] тургузар [illegible] дыка [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

Космосту милитаризастаарының айыылдыг чоруун соксадыр арга чок херечилелдиг апаарынга чедирер дүрген хемчеглерни алырының эртежок чугулазының дугайында совет удуртукчунуң саналын чүвениң шынын билир бүгү кижилер долузу-биле деткип турарын **польша телевидениеже** тайылбыр чугулунге демдеглээн. Бо талазы-биле пропагандажы [illegible] бодунга [illegible] бир артык күштүг хандырар дээн оралдажыышкыннар турбас ужурлуг. Космосту милитаризастаар чепсеглеишкинниң болдурбазының айтырыы — бүгү кижи төрелгетенге чугула ужур-дузалыг айтырыг боор турар. Ону бүрүнү-биле дүрген шиитпирлээрин негеттинип турар. Ынчаар шиитпирлээрин бүгүгү-биле чедип ап болурун Москва чөптүг-биле айыткан. Чүгле бодунуң [illegible] тар мурнунга харыысалгазын медереп билири, дугуржуп алыышкынче чүткүлдүг илередири чугула боор турар.

Космоска боо-чепсекти үндүреринин оруун шаптыктаарынче угланган совет инициативаны бүгү делегейде калбак-биле деткип турарын **«Таймс оф индиа»** солун демдеглээн. Чугаар практиктиг хемчеглерни ажылдап кылырындан ойталаарының ындыг-даа агартыышкыннары турбас ужурлуг.

(СЭТА)

«Хоорайларның нетелде-херекселдеринге херек акша-хөреңгини кызырбас!», «Муниципалитеттерден холунар ыраыңар!» дээн кыйтырыгларның адаа-биле Лондонга массалыг чыскаал-чыыш болган. Барыын Европаның эң улуг дээн административтиг албан чери болур Улуг Лондоннуң чөвүлели болгаш оон-даа өске улуг алды хоорайларның муниципалитеттерин дүжүрер дугайында англи хөреңгитеннерниң чазааның шиитпиринге удурланыышкынның чыскаалы аңаа болган. Ол планнарны боттандырар чорук чурттуң эң-не хөй чурттакчылыг районнарынга өөредилгениң, медицина хандырылгазының болгаш чурттаалга туудуунуң талазы-биле байдалды дыка баксырадырынга чедирер, он-он театрларны, музейлерни болгаш чурук делгелгелерин хаар, ажыл чок кижилерниң санын улам-на көвүдедир апаар. Удурланыышкын илередириниң чыскаалының колонналарынга он-он муң кижилер чораан. Ол чыскаалды тред-юнионнарның Британ контрезиниң саналын ёзугаар эрттирген.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилериниң Лондоннуң кудумчуларынга чоруп турганы.

Кмерапресс — СЭТА-ның фотозу.

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Латин Америка чурттуг кижилерни АКШ-та истеп, сүрүп турарынга удурланыышкынның хөй муң кижи киришкен чыскаалы Лос-Анжелеске болган.

АКШ-та хамаатылар эргелер дээш шимчээшкинниң кескү ажылдакчызы, демократтыг партиядан Каттышкан Штаттарның президентизи болур дээш дептиттирип турар кижилерниң бирээзи — Джесси Джексон «латиностарның» талазы-биле эрге-чагыргаларның ындыг удурланыышкыннары АКШ-тың шыңгыы экономиктиг болгаш социал айтырыгларындан хөй-ниитиниң кичээнгейин [illegible] сорулгалыг боор турар [illegible]. [illegible] чоннуң ай-не эрге-шөлээ чок болгаш кадыг-дарланда [illegible] Латин Америка чурттуг [illegible] [illegible] Мурнуу-Африка [illegible] [illegible].

БОЛУУШКУННАР, ФАКТЫЛАР

БЕРЛИН. Лейпцигте аэропорт Совет Сочи курорт-биле ужар чуул оруун дамчыштыр харылзаштырган. ТУ-154 дайзерлер неделяда ийи удаа 2 500 километр черге пассажирлерни Аэрофлот болгаш «Интерфлюг» ужар чуул компанияларының агаар оруу-биле чедирер. Пассажирлер Кара далай курортунга үш шак болгаш-ла чеде бээр.

СОФИЯ. Болгарияда «ногаан медицинаның» чаңчыл апарган неделязы эгелээн. Ол неделя фитотерапияны нептередиринге, республиканың фармацевтика үлетбүрүнде калбаа-биле ажыглап турар эм-таң үнүштерин чыырынга идигзиг болур. Амгы үеде Болгарияда чылдың-на 300 хевирниң эм-таң үнүштеринден элээн каш чүс аттыг эмнерни болбаазырадып кылып турар. Оон аңгыда кургаткан эм-таң үнүштерин даштыкыже база үндүрүп турар.

БЕРН. Швейцарияның эң улуг электротехниктиг концерннериниң бирээзи «Броун Бовери» бир муң ажыг ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрер деп турарын чарлаан. Ол будурулгеге черниң баштаар чери ажылчыннарны ынчаар массазы-биле үндүргеш, концернни шынгыы экономиктиг берге-лерден уштуп алырын оралдажып турар. 1983 чылда ол будүрүлге черинден 1.100 кижини ажылдан үндүрген турган.

ПАРИЖ. Бо чылдың январьдан апрельге чедир Францияга үрмектеп садар барааннар өртээ 2,5 хуу өскен. Чүгле эрткен айда белин калбак херекселдиң бараанарының өртектери 0,5 хуу улгаткан. [illegible]

[illegible] маа [illegible] ол [illegible] боор турар. Ону ёзугаар [illegible] улгаттырган, ажылы [illegible] экономиктиг хемчеглерни алган.

СТОКГОЛЬМ. Май 27-де, воскресеньеде. Хельсингборг дээр швед портта 93 харлыг Курт Бьерклунда деп кижи парустуг судно-биле делегейни долгандыр аян-чорукче үнүпкен.

Ол эрес-диди кижи — далайларга чаңгыс эвес удаа ынчаар аян-чорук кылып келген. Ол моон мурнунда парустуг судно-биле бүгү чер бөмбүрзээн үш чыл иштинде дескиндир эжиндирген. Бо удаада Бьерклунд таптыг-ла бир чыл болгаш, кажан Хельсингборг бодунуң 900 чыл оюн демдеглеп турда, төрээн хоорайынга ээп кээрин шиитпирлээн.

КАНБЕРРА. Тускай санаашкынны ёзугаар алырга, Австралияда ажыл чок кижилер ажыл күжүнүң нити санының 9,4 хуузу боор турар. Ынчалза-даа австрали экономистер Макмагонну болгаш Робинсоннуң санап турары-биле алырга, чуртта ажыл чоктарның саны 19,4 хуу чедип турар.

ДАР-ЭС-САЛАМ. Танзанияның байысылалының чурттакчызы А. Мушиниң дагаалары болгаш дагаа оолдары чидип турар апарган. Ынчангаш оор-ну тудуп алыры-биле дузак [illegible] кылган. «Оор» үр-даа болбаанда бо-ла келген. Ол дөрт метр узун питон-чылан болуп-тур. Ону дүрген келдирткен полиция ажылдакчыларының дузазы-биле тудуп алганнар.

Солуннарның дыңнадып турары-биле алырга ындыг хемчээлдиг чыланны сөөлгү катап кижилер ээрби хире чыл мурнунда көрген.

БАЙДАЛ ШЫҢГЫЫРААН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израиль шериглериниң [illegible] [illegible] Ливанда байдал улам [illegible]. Израиль шериглер ол чурттуң [illegible] хоорайларын [illegible] суурларын бомбалаарынга [illegible] [illegible]. Израиль шериглери [illegible] [illegible] [illegible] Бекаа [illegible] [illegible] Дейр Аль-Газаль [illegible] Янта суурлардан дыка хөй кижи өлген. Ол [illegible] [illegible] түлгедиишкинни ук черниң политиктиг хайгаараакчылары байдалды улам-на шыңгыырадырының болгаш национал чаңгыс эптиг чазааның байдалды чымчалыг болдурар дээн оралдажыышкыннарын [illegible] [illegible] [illegible].

Ленинградта артиллерияның, инженер шериглериниң болгаш харылзаа шериглериниң шериг-төөгү музейинде 82 миллиметр аастыг миномёттуң дайынчыларының мурнуку турушта турар бөлүк фотографиязы бар. Ол — дайын чылдарында бүгү Ленинград фронтузунга алдаржаан Кочешковтарның өг-бүле расчёду — авазы болгаш ооң ийи оолдары-дыр.

Дайын эгелээнде коммунист Мария Дмитриевна Кочешкова «Арсенал» заводка өрүмнекчилеп ажылдап турган, бодунуң улуг оглун, үш акыларын болгаш ашаан фронтуже үдээн. Ол акыларының болгаш оглунуң өлгениниң дугайында дыңнадыгны алгаш, бодунуң оолдары — 17 харлыг Дмитрий болгаш 14 харлыг Владимир-биле кады — дайынчыларның одуруунга кирер деп шиитпирлеп алган. Баштай ол фронт госпиталының санинструкторунга ажылдааш, балыгланган кижилерни тулчуушкун шөлүндей үндүрүп, оларны ажаап турган. Ооң соонда Мария Дмитриевнаның дилээн ёзугаар өг-бүлениң миномёт расчёдун тургускан. Оларны Карель мойналыынче чорудупкан.

Мойналыкка фашистерниң камгалалын буза шапканынга киришкени дээш Мария Дмитриевнага Кызыл Сылдыс орденин, оолдарынга — ефрейторлар шыгаакчы Дмитрийге болгаш окталкчы Владимирге «Дайынчы ачы-хавыяа дээш» медальдарны тывыскан.

— Бичии-даа частырыг чокка, дайзынга сүртенчиг, ававыска өөрүнчүг кылдыр ажылдап турган бис — деп, дайынның эрткен үезин сактып, ам полковник апарган улуг оглу Дмитрий баштактаны аарак чугаалаар. Ийи оглу шинти-шеригниң командылалының училищезин, ооң соонда академияны дооскаш, шеригте албан эрттирип, төлептиг салгакчыларны Төрээн чуртту камгалаарынга белеткеп турганнар. Олар ам ийилээң курлавырда-даа болза, ажылдаарын үргүлчүлеп турар. Оларның авазы — Мария Дмитриевна шагдала пенсияда-даа болза, мурнундагызы ышкаш эрес-кашпагай, ажыл-ишчи хевээр. Олар боттарының өг-бүле расчёду-биле кады чыглырынга, эрткен үени сактып, келир үе дугайында күзеп бодаарынга ынактар.

— Чүгле дайын болбас болза-ла, чүгле ол катап эгелевес болза, эки-дир — деп, Мария Дмитриевна чугаалаар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан оң талазынче) Д. В. Кочешков, М. Д. Кочешков, В. В. Кочешкова уруглары, уругларының уруглары-биле кады.

И. КУРТОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КАТАП-КАТАП ХЫНААР

Шүлүктер сайгарылгазы

«Шын» солуннуң чогаал парказы үргүлчү «үүжелиг» чыдар. Ында дамзылаттынган чогаалдарның хөй кезин шүлүктер. Бистиң номчукчуларывыстың чечен чогаалга хандыкшылы хүн бүрү өзүп, а чамдыктарының чогаалдың шылгалдалыг оруунче кирип, боттарының билиг-мергежилин олче угландырып турарының тодаргай херечизи моон көскү.

Бо сайгарылгавыска чамдык авторларның чедир кылдынмаан шүлүктериниң чамдыктарынга доктаап көрээлинер.

Тожунуң Адыр-Кежиг суурда чурттап турар Т. Кушкаштың «Чаашкын» деп шүлүү.

«Чаашкын келди..,
Самдар өөмге чаглактаныйн.
Дамды сыстып үнүп келзе,
Дазыл аяк дозуп каар мен».

Шүлүктүң иштии бижиттингени черле шору. Ынчалзажок «Самдар өөмге чаглактаныйн» дээрге хөлүн эрттир хөөредипкен хире. Чүге дээрге,

«Самдар огну сөөртүп алгаш,
көшпес кылдыр
Сайгылгаанныг бажын-биле
мөңге солаан» —

дижип ырлажып турар болгай бис. Бир-тээ, «Самдар» огну чаашкын таварааш, оон дамдылай бээр болза, кандыг-даа ишкир дазыл аякка дозары берге болгай. Өг «самдар» болганда, чаңгыс үттен дамдылавазы билдингир. Ийиги строфа (дөрт одурут) чедимчелиг-даа бижиттинзе, үстүнде адаанывыс деңнелге ооң шынарын кудуладып турар. Автор мону өөренип көөр боор.

Улуг-Хемниң Ак-Туругда В. Калзан:

«Амыдырал орууңдува чалыы бисти
Ава ышкаш эргеледип үдеп каан
Чурумалы өскерилбес мөңге бойдус
Чурттаттавыс эдеричи сылдызы бол» деп

«Часкы бодал» дээр шүлүүн ынчаар доосканн. Авторнуң бодалы-биле алырга, бойдустуң чурумалы мөңгеде өскерилбес. Маңаа харын кылдыр Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбаанович Сарыг-оолдуң мындыг одуругларын сакты каапталыңар:

«Үе-шагның эргилдези
Үрү-биле турар эвес,
Үнүш, бойдус өзүп, кадып,
Үргүлчү-ле солчур болгай».

Шынап-ла «үе-шагның эргилдезиниң» аайы-биле бойдустуң чурумалы үргүлчү өскерлип турарын автор канчап эскербейн чоруур кижи боор? — дээн айтырыг дораан-на тургустунуп келир.

Бии-Хемниң Туран хоорайда Д. Далар-оол — «Немешпишаан байлакшыдар», «Дус-Дагга чурттаан-на мен» деп шүлүктерниң автору. Бирги шүлүк тодаргай эвес утталыг. Мону бир янзы өөренип көрзе чугула. Чүл дээрге тыва дыл шаг-төөгүден бээр сайзырап келген, ону «чылдар сапаа неологизмнер байлакшыдар» дээн хөлүн эрттир кыдыра бодал апарган.

«Дус-Дагга чурттаан-на мен,
Дузун безин ишкен-не мен.
Дус-Даг кызын көрген-не мен,
Душтук кызын алган-на мен».

Тыва кожамык аяны-биле бижиттинген бо дөрт одуруг шүлүкчүгеш бодунуң туружунда дээрэн маргылдаа чок.

Чадааналан В. Монгуш «Чадаанада хөглүг кыстар» деп шүлүүн чоруткан:

«Ары-Өвүр чурттуг оолак
аалын уттуп
Айда-чылда таалап кайгап
турза суг — дээр.
Улуг-Хемден аалдап келген
кезек эрлер
Уйраажтың уйгу-дыжын
чидирген боор».

Барык-ла үжен ажыг одуруг узун шүлүкте, мында (Чадаанада) янзы-бүрү мергежилдиң кыстарын мактаза-даа, шүлүктүң бот шынары кудулап, чаа, чараш деңнелгелер чок болу бергени-биле утказы өрешгей апарган.

Ол-ла хоорайда М. Алдын-оол «Кара-Дагдан көрүп ор мен» деп шүлүүн мурнунда база редакцияже чорудуп турган. Моон мурнунда бо-ла шүлүк сайгарылгага база «кирживн» турган. А автор оон түңнел үндүрбейн, баштайгы бижээни-биле катап-ла «аъткарып» турар.

Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозта Н. Надаажаптың «Албадай-дыр» деп шүлүү.

Авторнуң шүлүүнүң эге одуругларын маңаа кирип көрээлинер:

«Овур-хевир сенде чедер.
Оол меңээ ынак боор сен.
Хөннүүсүтү хөөрежиили
Кончуг ынак эштер боор
бис».

Автор шүлүүн чоок эш-өөрүнге номчуп берген болза, редакцияга бо шүлүк келбес турган ийик.

Барыын-Хемчиктиң Ак-Довурак хоорайда К. Самбуу, ол-ла районнуң Кызыл-Мажалык суурда С. Кужугет «Каткылыгга», «Парашютист кыс» деп шүлүктерин түс-түзүнда бижээш, чорутканнар. Ийи авторнуң кайызы-даа чаа тема шилип албаан. Бирээзи хойжу кысты, а өскези парашютист кысты ырлаан кааннар. Шүлүктерниң утказы эрешгей, чүгле карактарга көзүлген кыстарны «кыры-биле ырлажып» эрткилей берген.

Улуг-Хем районнуң Эрги Чаа-Хөлде С. Дутар-Сүрүң «Тывам» деп эки бодалдар сиңниккен шүлүүн хөлүн эрттир шөйүпкен. Ук шүлүүн автор база катап хынамчалыг өөренип көөр ужурлуг.

Үстүнде чижектерге кирген шүлүктерниң кандыг чылдагааннар-биле солунга үнмейн барганын авторлар боттары-даа, номчукчулар-даа сайгарып көөр боор деп идегедивис.

Бо кыска сайгарылганы дамчыштыр, мону номчааш, чамдык авторлар боттарының бижээн шүлүктеринче шүүмчүлекчи ёзу-биле катап-катап көөр боор дээрзинге идегеп каалы.

М. ДОРЖУ.

ЧАРЛАЛДАР

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүлдер школа-интернадынга 1984—1985 өөредилге чылынга тыва националдыг уругларын хүлээп алырын чарлап турар.

Фортепиано, хылдыг хөгжүм салбырларынга (скрипка, виолончель) 7 харлыг уругларны, улустуң болгаш үрер хөгжүмнүң салбырынга (домра, баян, аккордеон, лимби, гобой, труба, кларнет) — ниити билиг школазының 3 клазын доосакан уругларны хүлээп алыр.

Школага кирерлерниң музыкага мергежилин хынаар.

1984 чылдың май 25-теп 31-ге чедир 9-тан 14 шактарда ада-иелер-биле консультация кылыр.

Кирерниң конкурузу 1984 чылдың июнь 1-ден 6-га чедир Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаар бажыңда уран чүүлдер училищезинге болур, өрээл № 20.

Кызылдың башкы училищези бот-өөредилге салбырынга өөренирин күзээн кижилерни хүлээп алырын чарлап турар. Салбыр уруглар садтарынга кижизидикчи-өөредикчилерни белеткээр.

Өөредилгениң хуусаазы — 3 чыл.

Шылгалдаларны орус дылга (диктант), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) дужаар.

Өөренип кирерин күзээн кижилер дараазында документилерни дужаар:

1. Директорнуң адынга билдириишкин.
2. Кадыының дугайында эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).
3. Ортумак билиг дугайында аттестат (бодун).
4. Күш-ажыл дептериниң хоолгаазы.
5. 3x4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.
6. Ажылдап турган черинден характеристика.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай — 4, Колхозная кудумчузу 56, Кызылдың педучилищези.

Кызылдың автоорук техникуму 1984 чылдың май 26-да культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг паргынга «Ажык эжик хүнүн» эрттирерин дыңнадып турар.

ПРОГРАММАДА:

13.00 шакта — техникумнуң сургуулдарының Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан техниктиг чогаадылгаларының делгелгезин ажыттынар. Делгелге залынга.

19.00 шакта — парктың танцы шөлүнге «Мээң профессиям» деп кежээ. Техникумнуң хөгжүм ойнаар.

20.00 шакта — техникумнуң башкылары болгаш администрациязы-биле ужуражышкын.

Ниитиниң чемненирге черлериниң трези практикалап өөренир официантыларга үндезин националдыг аныяк оолдар, кыстарын чыып турар. Өөредилге үезин ажыл стажынга кирр санаар. Айда телевири 54 рубль. Өөренир хуусаазы 6 ай.

Кызыл хоорайда чурттап турар, 10 классты доосакан билиглиг болгаш 18 хар назы четкен кижилерни хүлээп алыр.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларның, 1-ги, 2-ги болгаш 3-кү класстың чолаачыларының, сонуургакчы-чолаачыларның, мотоциклчилерниң курстарынга өөренирин күзээн кижилерни чалап турар.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай. Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажыңда, телефон № 2-25-28.

СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

Бии-Хемниң «Өөк», Каа-Хемниң «Красное знамя», «Улуг Октябрь», «Енисей», «Бурунгаар», «Совет Тыва», Кызыл районнуң «Тиилелге», «Шамбалыг», «Кара-Хаак», Таңдының «Коммунизмниң херели», С. К. Тока аттыг совхозтары, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Сүт-Хөл болгаш Улуг-Хем районнардан хойжуларны, механизаторларны, инек кадарчыларын ажылдап чедип кээрибиле чалап турарын Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитеди дыңнадып тур. Айыткан совхозтарга өг-бүлези-биле кады ажылдап чедип кээр кижилерге Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күркомители хары угда акша пособиезин тыпсыр. Оларны ажылга хүлээп алыр совхозтар баштайгы ийи чылда чогуур чиңгелделерни тыпсыр: квартира хөлезини төлевес, хөмүр-дашты, одаар ыяшты, электри одалгазын, электри тырдылгазын, газты түс чергелерге доктаатынган нормалар ёзугаар халас бээр болгаш өске-даа чүүлдер-биле база хандырар. Билдинмээн айтырыгларны дараазында адрестен антырып алыр: Кызыл хоорай, В. И. Ленин шөлү, Советтер бажыңы, кабинет № 422 Күш-ажыл талазы-биле күркомитет. Телефоннары: 2-34-42, 2-41-03. Оон аңгыда Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем райкүүскомнарның күш-ажыл талазы-биле килдистеринден болгаш үстүнде айыткан совхозтарның кадрлар килдистеринден база айтырып ап болур.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ АВТОМОБИЛЬ-ОРУК ТЕХНИКУМУ 1984 чылда хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларга өөренир кижилерни чыып турар.

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫРНЫҢ БЕЛЕТКЭЭР СПЕЦИАЛИСТЕРИ: автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаар техниктер. Өөренир хуусаазы 8 класс доосканнарга 3 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга — 2 чыл 6 ай.

Орук машиналарын болгаш дериг-херекселдерин ажыглаар болгаш септээр техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 класс доосканнарга — 3 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга — 2 чыл 6 ай.

Үлетпүр болгаш хамаатытудуглар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 класстыдоосканнарга — 3 чыл 6 ай.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНЫҢ БЕЛЕТКЭЭР СПЕЦИАЛИСТЕРИ. автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 класс доосканнарга — 4 чыл 6 ай, 10 класстыг доосканнарга — 2 чыл 7 ай.

Орук машиналарын болгаш дериг-херекселдерин ажыглаар болгаш септээр талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 класс доосканнарга 4 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга — 2 чыл 10 ай.

Автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының болгаш септээриниң талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы 8 класс доосканнарга — 4 чыл 9 ай, 10 класс доосканнарга — 2 чыл 10 ай.

Үлетпүр болгаш хамаатытудуглар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы 10 класс доосканнарга — 2 чыл 10 ай.

Хүндүскү салбырларның сургуулдары автомобиль башкарарынга өөренир болгаш автомашиналар чолаачызының эргезин алыр. Оон аңгыда олар орук машиналары башкарар эргени алыр болгаш бир ажылчын мергежилди оларга тыпсыр.

ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИННИ КИИРЕР ХУУСААЛАРЫ: хүндүскү салбырларга 1984 чылдың июнь 1-ден июль 30-ге чедир (8 класс доосканнар), июнь 1-ден августуң 13-ке чедир (10 класс доосканнар);

бот-өөредилге салбырга — май 3-тен августуң 10-га чедир.

Кирериниң шылгалдаларычокка хүлээп алыр кижилер:

1. Ортумак школаны медаль-биле доосканнар; долу эвес ортумак школаның тергиинмери, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнатканнар, ол ышкаш ортумак ПТУ-ларны доозарда «кызыл» дипломнарны алганнар.

2. «Үлетпүр болгаш хамаатытудуг», «Автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаары», «Орук машиналарының болгаш дериг-херекселдериниң» салбырларынга билиниң дугайында документилеринде «эки» болгаш «тергиин эки» демдектерлиг кижилер.

ООН ӨСКЕ КИЖИЛЕРНИҢ ДУЖААР ШЫЛГАЛДАЛАРЫ: 8 класс доосканнар — математикага (аас-биле) болгаш орус дылга (бижимел-биле);

10 класс доосканнар — математикага (аас-биле) болгаш орус дылга (чогаал азы дончулал).

Хүлээп алыышкын дугайында техникумнуң адынга билдириишкинге кожар документилер:

1. Билиниң дугайында херечилел азы аттестат.
2. Эмчи шынзылгазы (286-гы майык).
3. 3х4 см. хемчээлдиг дөрт фото-чурук (бөрт чок).
4. Күш-ажылчы стажтыгларның күш-ажыл дептеринден үнда бижилге.
5. Төрүттүнгениниң дугайында херечилел боду азы паспортту хүлээп алыр комиссияга көргүзер.

Хоорай чурттуг эвес сургуулдарны чаагайжыды тудуган общежитие-биле хандырар.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

Бүгү айтырыгларны тодарадыр телефон №№ 2-27-80, 2-48-38.

Техникумнуң адрези: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунуң № 415 бажың, чедер автобустары 6, 15 дугаар.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1984—1985 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнерге белеткээри-биле өөреникчилерни хүлээп ап турар.

8 класс доосканнар 3 чыл хуусаалыг өөренир болгаш тудуг бызанчызының, каң болгаш демир-бетон конструкцияларының дашчы-монтажнигиниң, тудугнуң штукатур-малярының, слесарь-сантехниктиң, газ-биле каппакчының, суургалыг кран машинизиниң, хол-биле күүседир электросварщиктиң, экскаватор машинизиниң, автомобиль кранының машинизиниң, электромонтажниктиң тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр.

Ортумак школа доосканнар 10 ай хуусаалыг өөренир болгаш тудугжу-дашчының болгаш маляр-штукатуржунуң мергежилдерин чедип алыр.

Кирериниң негелделери

Сес чылдың ниити билиг школазын доосакан оолдарны болгаш уругларны хоорайның ортумак профтехучилищезинге хүлээп алыр. Ортумак билиглиг 17 харлыг болгаш оон-даа өрү назылыг оолдарны, уругларны бир чыл хуусаалыг өөренир кылдыр хүлээп алыр. Бир чыл хуусаалыг өөренир сургуулдарга айда 70 рубль стипендия бээр.

Хүлээп алырының чуруму

Шилип алган профессиязын айытпышаан, хүлээп алыр дугайында билдириишкинни училище директорунуң адынга киирер. Билиниң дугайында херечилелди азы аттестатты, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, 3х4 хемчээлдиг 6 фото-чуруктарны ВЛКСМ комитединиң болгаш школа администрациязының чорутган бижиин билдириишкинге кожар. Училищеге келгеннер учёттан үндүр бижиткен паспорттарын болгаш шеригге келдириишкин назылыглар келдириишкин херечилелин эккеп көргүзер. Училищеге кирер дугайында билдириишкиннер бижээннер эмчи шинчилгезинден эртер.

Өөредилгеге кирр санаарының болгаш өөредириниң чуруму

Билдириишкиннер кииргеннер-биле беседаны хүлээп алыышкын комиссиязы кылыр болгаш шилип алган профессиязынга, училищеге өөреннириниң, бүдүрүлгеге ажылдаарының негелделеринге хамаарыштыр тайылбыр бээр.

Хүлээп алыышкынны кирериниң шылгалдалары чокка чорудар. Профессионал-техниктиг училищелерге өөредири халас болур. Профтехучилищелерниң өөреникчилериниң аъш-чем болгаш ааа база тускай хептер-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезинге күүсеткен ажылдары дээш оларга акша телевирин ажылдааны 50 хуузу хемчээлдиг кылдыр бээр.

Өске хоорайлардан келгеннерни ниити чурттаар бажыңы-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөренген үени үзүктелиишкин чок ажыл стажынга кирр санаар. Ортумак профтехучилищени доосканнарга дипломнарны тыпсыр, профессиязының айыны-биле разрядтарын бээр. Профтехучилищени конкут эки болгаш эки демдектерлиг доосканнарны училищениң дирекциязы дээди өөредилге черлеринге өөредир чорудар сүмелээр.

Училищеге волейболдуң, хостуг хүрештиң, хаактың, чаңк атлетиканың, бокстуң спорт секциялары ажылдаар. Уран чүүл бөлгүмнери база ажылдаар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1, хүлээп алыышкын комиссиязы, телефоннары: 2-54-14, 2-21-09. №6 болгаш 8 автобустар-биле училищеге чедип кээп болур.

«КАА-ХЕМ» ХӨМҮР-ДАШ РАЗРЕЗИНИҢ

[illegible] системазынга доктаамал ажылдаар кылдыр дараазында специалистерни чалап турар:

Чадаана участогунга доктаамал ажылдаар кылдыр [illegible] энергетиги, шалыны 200 рубль, даг диспетчери, шалыны — 160 рубль, даг участогунуң механиги, шалыны — 180 рубль, транспорт цехиниң мастери, шалыны — 165 рубль. Хөй чылдарта ажылдааны дээш немелде телевирни бээр болгаш квартиралар-биле хандырар. Чадаана участогунуң адрези: Чадаана хоорай, Чадаананың хөмүр-даш разрези, кадрлар килдизи. Чадаанада телефону 2-79.

Каа-Хем участогунга дараазында ажылдакчыларны чалап турар: бызанчы-бетонщиктер, [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] кылдаар, экскаваторлар машинистери болгаш оларның дузалакчылары, электрослесарьлар, автомашиналар [illegible] [illegible], [illegible]тер, кадр килдизиниң инспектору, чурттаалга-коммунал килдизиниң начальниги, секретарь-машинакчы.

Хөй чылдарда ажылдаан [illegible] база чаа [illegible] [illegible] [illegible] бээр. Разрезтиң ажылдакчыларынга чиңгелделиг өртек ёзугаар хөмүр-дашты бээр, ажылга албан черниң автобазазы-биле [illegible] [illegible] талга шөлүн өлчег ёзугаар бээр.

Адрези: Кызыл хоорай, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, телефону 99-11-25.

БАШКЫЛАР СЛЁДУ

Барыын-Хемчик районнуң школалар башкыларының слёду болуп эрткен. Слётка районнуң шупту школаларындан төлээлекчилер киришкен. Башкылар шаптараазынныг орук эртеринге, ориентированиеге болгаш өске-даа чүүлдерге күжүн шенешкеннер.

Түңнелинде Аянгаты болгаш Барлык школаларының командаларының саны дең болган. Эң-не берге онаалга ориентированиеге Аянгаты школазының командазы бирги черже үне берген. Ийиги черни барлыкчылар алган. Аянгаты ортумак школазының командазының капитаны В. Г. Иващенко, Барлыктың — А. С. Как-оол оларның командалары шыырак белеткелдиин көргүзүп, бот-бодунга төлептиг удурланыкчылар болуп, солун оюнну көргүскеннер. Үшкү черни Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының командазы алган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Саян-Шушенскоениң күрүнениң камгалалдыг чери аргалыыштыг черлерге өрттуң үнүп болурунуң айылдыг үезиниң болгаш Енисей хемге база Саян-Шушенское суг хөөлбээнге эжиндириишкиниң эгелээни-биле холбаштыр камгалалдыг девискээрниң хайгааралын күштелдирер сорулга-биле камгалалдыг черниң девискээринге болгаш суг хөөлбээнге камгалалдыг черниң дирекциязының бээри тускай эрттирилге чок өске кижилерниң чоруурун **ШУУТ ХОРААНЫН** бүдүрүлге черлеринге, экспедицияларга, туристерге болгаш түс-түс хамаатыларга дыңнадып турар.

Камгалалдыг чер крайның мурнуу чүгүнде, Енисейниң болгаш кылып турар Саян-Шушенское суг хөөлбээниң солагай талакы эриинде, Голая хемниң аксындан эгелээш, Тыва АССР-ниң кызыгаарынга чедир чаптылган. Енисейниң болгаш углгадып чыдар суг хөөлбээниң оң талазында комплекстиг камгалалдыг чер корум-чурумнуг 2 километр хемчээлдиг камгалал зоназын тургускан.

Камгалалдыг корум-чурумну үрээни дээш хоойлу ёзугаар бедик харысалга онаарын көрүп турар.

Камгалалдыг девискээрниң иштинге шинчилел, транспорт болгаш тускай ажылдарны кылыр бүдүрүлгелер, организациялар ооң суг девискээринге (Голая хемден Тыва АССР-ниң кызыгаарынга чедир) доктаамал азы чаңгыс удааның эрттирилгезин алырының үнде[illegible] [illegible] Шушенское суурнуң Пионер кудумчузунуң № 3 бажыңында [illegible] кылыр. Индекс—662720.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Үрер хөгжүм херекселдериниң улусчу оркестринге кирерин күзээннерни хүлээп алырын **Кызыл хоорküүскомнуң культура килдизи** чарлап турар. Кирерин күзээннерни бүрүткээрин 1984 чылдың май 3-тен эгелээш, эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 19 шакка чедир ам-даа хүлээп алыр.

Культура килдизиниң адрези: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 2 «а», телефону 2-46-07.

ТВ

МАЙ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Айболит болгаш Бармалей». Мультфильм. 9.10 — «Уран-шевер холдар». 9.40 — «Государственная граница». Уран-чечен фильм. Үшкү фильм — «Восточный рубеж». 2-ги сериязы. 10.50 — Документалдыг телефильмнер. 11.30 — Медээлер. 11.35 — 14.15 — Чавсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Сельские горизонты». Документалдыг телефильмнер. 15.25 — «Днепр кырында ырлар». Фильм-концерт. 15.50 — Сээң ленинчи библиотекаң. В. И. Ленин — «Совет эрге-чагырга деп чүл?». 16.25 — Концерт залында — школачылар. 17.15 — «Шыдыраа школазы». 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажыл — ниитилел — кижи». 18.15 — Улустуң аялгалары. 18.30 — «Бэыб кашпалы». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Бөм олимпиадага удурланып турарыл». 19.50 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильмниң премьеразы. Дөрткү фильм — «Красный песок». 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Тайның болгаш аңнактар». 22.05 — «Амыдыралга ыры-биле». Бүгүэвилелдиң аныяк күүседикчилериниң телеконкурузу. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Суттуң сорунгазы». Документалдыг телефильм. 8.35; 9.45 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Дириг амытаннарның янзылазы. 8.55 — «Москвага аянчорук. Ленин проспектизи». Эртем-нептередиг фильм. 9.15; 12.50 — Испан дыл. 10.05 — К. Г. Паустовский — «Мещерская сторона». 10.35; 11.40 — Зоология. 7-ги класс. Ч. Дарвинниң эволюсчу теориязы. 11.00 — «Оваарымчалыг болуңар — водород». 11.10 — «Авазының школазы». 12.10 — Хоойлуну билир сен бе? 13.20 — Карл Маркс. «Мергежил шилип алыр дээн аныяк оолдуң бодалы». 13.50 — «Четвертая высота». Тайылбыр бижиктиг уран-чечен фильм. 15.10 — Медээлер. 15.15 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Сонуургакчыларга». РСФСР-ниң Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреады, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу, улусчу мастер Р. А. Аракчаа-биле ужуражылга. 18.45 — Куклалар фильмы. 19.00 — «Азия төвү». Программада: «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур». Улус депутаттарының Сүт-Хөл район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Ш. Д. Сарыглар дамчыдылгага киржир; «Кызыл улам-на каас-чараш болур». Кызыл хоорайның кол архитектору М. К. Куулар-биле интервью; Медээлер. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуп чыдар чаштар». «Василиса Прекрасная». 20.15 — Музей-усадьба «Архангельское». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Вылет задерживается». Уран-чечен телефильм. 22.50 — «Внуки непокорных». Орехово-Зуево хоорайның ажылчын алгызының революсчу болгаш күш-ажылчы чаңчылдарының дугайында документалдыг фильм. 23.00 — 00.50 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Черноморец» — «Спартак».

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Чамдык черлерге биче чаъстаар, хар чаар. Соңгу чүктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Кызылга дүне хар холумактыг чаъстаар. Соңгу чүктен хаттың дүргени 9—14 метр, хат күштелгенде 20 метр чедер. Дүне 2—4 градус, хүндүс 9—14 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

МАЙ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Владыка судьбы» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Этот негодяй Сидоров» 9.00, 10.30, «Принц и нищий» 12.00, 14.00, 21.00, «Волчья яма» 16.00, «Признать виновным» 18.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Семён Дежнёв» 15.00, 17.40, 19.40 шактарда.

«ЧАҢГЫ» ТЕАТР: «Выстрелы за деревней» 15.00, 17.00, 19.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1278

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3.

ТС—00409

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 121 (12511) | 1984 чылдың май 25, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

УКРАИН ССР. Луцкиниң автомобиль заводунуң кызыл үндүрүп турар «Волынянка» дээр чиик автомобилин бодуун оруктарга, кышкы харлыг, элезин-довурактыг-даа черлерге торулбас шыдалдарлыг. Ону геологтар, газчылар, нефтичилер, энергетиктер чединиишкинниг ажыглап турар. Ол — колхозтарга, совхозтарга, мелиораторларга болгаш амыдырал хандырылга черлериниң ажылдакчыларынга идегелдиг транспорт.

Машинага чүс килограмм чүъктүг дөрт пассажир азы 400 килограмм чүъктүг чолаачы-даа чоруп болур. «Волынянка» улуг эвес кожуг тергени-даа сөөртүп шыдаар. Чиик вездеход чурттар аразының делгелгелеринге чөй удаа шагнаттадып келген.

ЧУРУКТА: машинаны эштээр кол шуушкуулга шугуму.

В. БЕЛОВ биле А. ГОРДИЕВИЧИНИҢ фотозу.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу элеметтиг хуралынга магадылаттынган азы-чем фондузун тургузар сорулга-биле черлерниң мелиорастаарын хөгжүдериниң болгаш суггаттыг база кургаткан черлерни ажыглаарының ажыктыын бедидериниң программазының кол угланыышкыннарын чугаалажыпкаш, ону чүүлдүг деп көрген.

Ол программаны ССРЭ-ниң чазаа, эвилел болгаш республикалар министерстволары база ведомстволары эртем албан черлериниң, кодээ болгаш суг ажыл-агыйының специалистериниң идепкейлиг киржилгези-биле СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң даасканы ёзугаар ажылдап кылып турар. Ында кукуруза тараазын, ногаалары, сояны, мал чеми болгаш өске-даа культураларны бүдүрери туруштуг болуру-биле чурттуң кандааштынныг зоназынга суггарылгалыг чер ажылын дыка хөгжүдериниң хемчеглериниң холбак комплекизин көрүп турар. Соңгу Кавказка, Украинаның мурнуу чугүнге, Молдавияга, Поволжьеге элээн хөй улуг-улуг суггарылга системаларын тудуп тургузары көрдүнген. Ортаакы Азия республикаларынга, Казахстанга, Барыын Сибирьге болгаш Урал артынга, Закавказьеге, Россияның кара эвес хөрзүннүг черлеринге, Белоруссияга болгаш Прибалтикага суг ажыл-агыйының тудугларын улам хөгжүдүр.

Суггаттыг болгаш кургаткан черлерден бедик берииишкинни алырынга, мелиорацияга эртем-техниктиг депшилгени шапкынчыдарынга, бойдусту камгалаар талазы-биле ажылдарны чорударынга, улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарын ёзугаар суг курлавырларын хуваарынга идиглиг хемчеглерни онза ужур-дузалыг деп санап турар. Ол сорулга-биле эргежок чугула капитал салыышкыннарын болгаш материал-техниктиг курлавырларны тускайлаарын, улус ажыл-агыйының чаа, бедик бүдүрүкчүлүг мелиорация техниказын болгаш дериглерни бүдүрүп үндүрери-биле холбашкан өске-даа адырларының, министерстволарының болгаш ведомстволарының аргаларын идепкейлиг ажыглаарын көрген.

ССРЭ-ниң Азы-чем программазының күүседири мелиорацияны шынар талазы-биле чаа дээштиг кезүрерин, чер ажылының идегелдиин бедидеринге, кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге, чонну хандырарын экижидеринге ооң аргаларын долузу-биле ажыглаарын негеп турар. Чыгдынган дуржулга, тургустунган бүдүрүлге базазы болгаш мелиораторларның быжыг коллективтериниң бары бистиң чурттуң агроүлетиүр комплекизинде кирип турар ол чугула адырны хөгжүдеринге улам-на парып болгаш калбак сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээр арганы берип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эш Г. В. Романовтуң ЧКП ТК-ның чалалаын ёзугаар Чехословакияга чорааның дугайында дыңнадыын чугаалашкан.

Бүгү-грек социалистиг шимчээшкиниң I съездизинге киришкен эш В. И. Долгихке баштаткан СЭКП делегациязының ажылын чүүлдүг деп көрген.

Эш П. Н. Демичевтиң социалистиг чурттарның культура министрлериниң Будапештиге болган XII чөвүлел хуралының түңнелдериниң дугайында болгаш эш М. В. Зимянинниң ССРЭ-ниң Дээди Совединиң делегациязының Бразилияга чорааның дугайында информацияларын чугаалажып көрген.

Политбюронуң хуралынга иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле чамдык өске-даа айтырыгларны база чугаалажып көрген.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

ККП ТК-зының Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сен баштаан партия-күрүне делегациязынга аллар болдурган дүштеки шайлалганы СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң чазаа май 23-те Кремльдиң Улуг ордузунга кылган.

Дүштеки шайлалгага совет талазындан эштер К. У. Черненко, В. И. Воротников, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң даргалары, албанның өске-даа ажылдакчылары келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко дүштеки шайлалгага чүве чугаалаан.

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Ким Ир Сен!
Хүндүлүг корей эштер!
Эргим эштер!

Кремльдиң Улуг ордузунга силерге СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден байыр чедирерин чөпшээреп көрүңер.

Найыралдың төөгүлүг быжыг харылзаалары бистиң улустарывысты болгаш чурттарывысты холбаштырып турар. Япон күштелдикчилеринге удур эрес-дидим демиселди берге байдалдарга чорудуп турган корей партизаннарының маадырлыг чоруктарының дугайында совет кижилер сактып чоруур. Делегейниң ийиги дайынының аар-берге чылдарында япон милитаристерге удур кады тулчуп турган бис. Кореяның хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш тулчуушкуннарга муң-муң совет [illegible] боттарының амы-тынын бергеннер. Оларның дугайында тураскаалды бистиң чурттарывыстың улустары ыдыктыы-биле кадагалап турар.

Америк империализминиң агрессиязынга удур акы-дуңма корей улустуң демиселинге кады туржуп турган бис, ол агрессияның үрегдекчи уржуктарын [illegible] бис. Бистиң чурттарывыс сырый кады ажылдажылга-биле социалистиг ниитилелди тургускан болгаш тургузуп-даа турар.

Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээге 23 чыл бурунгаар мынаа, Москва Кремлинге ат салган, ол керээ совет-корей харылзааларының хөгжүлдезиниң идегелдиг үндезини. Ыраккы Чөөн чүкке тайбыңның болгаш айыыл чок чоруктуң чугула фактору болган.

Корейниң Күш-ажылчы партиязының, эш Ким Ир Сен баштаан ооң Төп Комитединиң удуртулгазы-биле Кореяның ажылчы чоннары социализм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Республика амгы үеде сайзыраңгай үлетпүрлүг болгаш продуктулуг кодээ ажыл-агыйлыг. Чонның культуразы болгаш чаагай чоруу өзүп турар. Корей өңнүктериниң чедиишкиннеринге совет кижилер өөрүп турар.

Совет-корей харылзаалар социалистиг тургузуушкуннуң чугула участоктарында чедиишкинниг хөгжүп турарын сеткил ханышкынныы-биле демдеглеп болур. Экономиктиг харылзаалар улгадып турар. Культура, эртем болгаш [illegible] талазы-биле харылзаалар база калбарып турар.

[illegible] вывыстың аргалары ам-даа бар дээрзин черле билдиниг. Ол кады ажылдажылганы — чүгле [illegible] биле калбартып болур. Партия болгаш күрүне [illegible] дуржулгазын солчуру, делегей хөделириниң амгы үеде улам-на чугула болуп турар деп санап турар бис.

Ам болур чугаалажыышкыннарны улуг ужур-дузалыг деп санап турар бис. Совет-корей харылзааларны чаа чадавже көдүреринге ол чугаалажыышкыннарның барааш болуру чигзиниишкин чок. Марксизм-ленинизмниң, социалистиг интернационализмниң принциптеринге үндезилээш, бистиң кады [illegible] СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак кужениишкиннерин моон соңгаарда кылырын мацаа база катап онзалап демдеглээр бодаан ийик мен.

Эштер! Шиитпирлээр дээш корей улустуң куженииишкининиг демисежип турары үндезин [illegible] айтырыгны совет кижилер эки билип турар. Ол дээрге — америк империализминиң буруузу-биле чарлыгган чуртун катап каттыштырарының айтырыы-дыр.

Америк шериглерин Мурнуу Кореядан үнзүрген соонда тайбың арга-биле, демократтыг үндезинге Корея катап каттышсын дээш Совет Эвилели чайгылыш чокка туржуп турар. Бистиң быжыг, өскерлиш чок туружувус ындыг. Тур тайбыңчыдылга дугайында дугуржулганы солуур тайбың [illegible]. Соңгу болгаш Мурнуу Кореяның аразынга халдашпас дугайында декларацияны хүлээп алырын, чепсектиг күштерни деңге кызырарын, Корея чартык ортулукту ядролуг чепсек чок зона болдурарын айыткан КУДР-нуң чугула инициативаларын деткип турар бис. Ук саналдарны боттандырары — ол дээрге, Кореяда байдалды боттуу-биле экижидери, Соңгу болгаш Мурнуу Кореяның аразынга түңнелдиг болур чугаалажыышкыннарны кылырынга таарымчалыг байдалдарны тургузары болур ийик.

Корейниң нарын айтырыын чөптүг шиитпирлээриниң оруунга шаптыктыг моондактарны империализмниң болгаш реакцияның күштери тургузуп турар. Ол дээрге — АКШ-тың чепсектиг күштериниң болуучуу Кореяның мурнуу чүгүнде күштелгени, Мурнуу Кореяның болгаш Японияның шериг каттыжыышкыннарын кииришкени, [illegible] барыышкынныг көөргедиишкиннери-дир. Совет Эвилелиниң кызыгаарларының чоогунда дайынзырак дүшкүүрлүг чоруктуң ол хире айыылдыг одаа бисти шынгыы дүвүредип турарын чугаалаар ужурлуг мен.

[illegible] Азия дээш — ол дээрге, социалистиг чурттарга удур оларның демисе[illegible] түзү-дүр. Каттышкан Штаттар шериг баазаларының болгаш тепкиниш пункттарының илдир[illegible] тургусчалы. Ол [illegible] девискээри ам чүгле [illegible] эвес, харын-даа Азияның болгаш Оожум океан бастайның социалистиг эвес чурттарының девискээри база таваржып турар. Ядролуг чепсекти Каттышкан Штаттарның эң-не баштай херек кырында дайынга ажыглаан чери чогум-на Азия дип болганын сагындырбайн барып болбас.

«Чарылдырып, чагырар» — колонизаторларның чаңчыл болган методу ол. Улустарның өжээннештирериниң болгаш бир чуртту өске чуртка удур ыдалаарының тактиказын империалистер бистиң амгы хүннеринге база ажыглап турар. СЕНТО азы СЕАТО ышкаш антикоммунистиг эвилелдежиишкиннерниң бужары-биле буурап дүшкенниң сагындырыглыг дуржулгазы турзажок, Вашингтон — Токио — Сеул блогу хевирлиг милитарисчи үш-булуңнуг өзекти база катап тургузарын оралдажып турарлар. Ындыг геополитикага удур бис, кайдыг-даа «саллар хамаарылгаларынга» болгаш [illegible] зоналарынга» удур, бүгү чер болганда, ылангыя Оожум океанга хаалчак шериг бөлүглежиишкиннеринге удур бис. Оожум океан бүтүндеге хамааржыр, улустарны ол аңгылаар эвес, а чоокшулаштырар болгаш тайбыңның база чаагай кожа-хелбээ догуннаашкынының океаны болуп болур болгаш болур-даа ужурлуг.

А япон милитаризмни катап тургузарынче болгаш быжыглаарынче АКШ-тың угланыышкыны Азияга байдалды бааксыратпаан деп санап болур бе? Японияны бодунуң «чүгле дүшпес авианосези» болдурар дээн планын Вашингтонда чажырбайн турар. Ол — айыылдыг хөделиишкин-дир. Япон милитаризм бодунуң өжелекчи, колонизаторжу бүдүжүн чаңгыс эвес удаа көргүскен, дайынны чаңгыс эвес удаа кыдыскан болгай. [illegible] хөөннер Токиодан база катап дыңналып, девискээр негелделерин кедүрүп турар. Улам-на айыылдыг үндезинге, ядролуг чепсектиң үе-чадазында айыылдыг, төөгүнү катаптаар дээн оралдажыышкыннар Азияның хөй күрүнелериниң дүвүрээзиниг сезиниишкинин болдурбайн барып шыдавас. Ол оралдажыышкыннар Японияга эки кандыг-даа чүвени база аазавайн турар.

Азияның улустарында — янзы-бүрү төөгү, аңгы-аңгы ниитилел тургузуу бар, ынчалза-жок оларның үндезин эрге-ажыктары чаңгыс аай деп чугаалап болур: ол чаңгыс аай чорук дээрге, тайбыңны болгаш чаагай кожа-хелбээ харылзааларны күзээри, күштүг ажыктаарындан ойталаары, маргылдаалыг айтырыгларны болгаш [illegible] тайбың аргалар-биле таарыштыр шиитпирлээри, дең эрге болгаш камаарыштас чорук, бот-догуннаашкын болбазын хүндүлээри, иштики херектеринге холгаарлашпазы, бот-боттарынга ажыктыг кылдыр экономиктиг болгаш өске-даа кады ажылдажылганы хөгжүдери, ниитилел хөгжүлдезиниң оруун бодунуң күзели-биле хостуг шилип алыры-дыр. [illegible] улустары дугуржуп ап шыдаар дээрзинге бүзүрээр бис.

Азия [illegible] байдалдың [illegible] дериниң оруктарын диилеп тыварынче үнелиг үени чидирбейн, идепкейлиг, ак сеткилдиг [illegible] эгелеп кирери дээш Совет Эвилели [illegible] турар. Ыраккы Чөөн чүкке [illegible] ажыышкыннарны соңуурганныг бүгү чурттар-биле кылырын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң саналдааны билдингир болгай. Ындыг хемчеглерни боттандырары бүгү-ниити тайбыңның үндезиннерин быжыглаарынга боттуу-биле дузалаан турар ийик.

Кореяда, Ыраккы Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чорукту чарылдырарынче угланган КУДР-нуң тайбың инициативаларын эки билдингир. Азияның болгаш Оожум океанның күрүнелериниң аразында харылзааларга бот-боттарынче халдашпас болгаш күштү ажыглавас дугайында конвенцияны чарар дугайында Моол Арат Республиканың саналын делегейниң хөй-ниитизи чүүлдүгзүнүүшкүн-биле уткаан. Империализмниң болгаш гегемонизмниң [illegible] чимзениишкиннеринге удур эвес-дидими-биле туруштуушаан, ол регионнуң күрүнелериниң аразынга бот-боттарын билчир чорукту база таарымчалыг болдуруушкунну чедип алырынче, ону тайбыңның болгаш быжыг туруштуг чоруктуң зоназы болдурарынче кыйгырып турар Вьетнамның, Лаостуң болгаш Кампучияның чогумчалыг туружун база тайбыңга ынак инициативаларын бүрүн чүүлдүгзүнүүшкүн-биле деткип турар бис. Кана-даа каттышпас чурттар ажыктыг болгаш чогумчалыг эвээш эвес идеяларны база кедүрүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш Кыдаттың аразынга харылзаалар ышкаш ындыг фактор Азия диңке байдалдың хөгжүлдезинге эң-не боттуг ужур-дузалыг болур деп бодап турар мен. Ол харылзааларны элери болгаш экижидери дээш бистиң чуртувус чайгылыш чок туржуп турар, ынчалзажок үшкү чурттарның күсели-биле ону чедип алырын бодавайн турар бис. Совет-кыдат харылзааларга депшилге дайынны болдурбас дээш улустарның демиселинге КУР-нуң киржири делегей херектеринге социализмниң ролюн бедидеринге, тайбың күштериниң туруштарын быжыглаарынга идигни бээр дээрзи чигзиниишкин чок.

Азияның айтырыгларын кандыг-бир чаңгыс-ла конференцияның азы дугуржулганың аргазы-биле кыска үеде шиитпирлеп болур деп черле ынчаар бодавайн турар бис. Ынчалзажок ону шиитпирлеп эгелээри черле чугула. Муң базым оруктуу бирги базымдан эгелээр деп корей үлегер сөсте чугаалап турар болгай.

Хүндүлүг эш Ким Ир Сен!

Хүндүлүг корей өңнүктер!

Совет кижилерниң бүгү бодалдары тайбың тургузуушкунче угланган дээрзин бистиң чуртувуска чорупту рар үелерде көрген боор силер.

Делегей аренезынга бистиң кол куженииишкиннеривис империализмниң кедергей айыылдыг политиказынга оруку дуглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, улустарга тайбың амыдыралды хандырарынче угланган. Шериг күжүзүнүң талазы-биле артык күштүг болурунче Совет Эвилели чүткүвейн турар. Ынчалзажок Совет Эвилели бодунуң камгалаар аргалары кандыг-даа агрессияга ойтур шавыышкынны бээринге эргежок чугула хемчээлден эвээш алаары кажан-даа болдурбас. Бистиң төөгүлүг чаалап алыышкыннарывысты, бистиң күрүне эрге-ажыктарывысты, ол ышкаш бистиң эвилелчилеривистиң эрге-ажыктарын болгаш айыыл чок чоруун камгалап шыдаар бис. Бо талазы-биле кымга-даа чигзиниишкин турбас ужурлуг.

Амгы үе нарын болгаш дүшкүүрлүг. Ынчангаш тайбыңның болгаш депшилгениң бүгү күштери — социализм чурттары, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар, национал-хосталгалыг, империализмге удур шимчээшкиннер чаңгыс аай болгаш бир демниг хөделири кажангызындан-даа артык чугула.

Корейниң Күш-ажылчы партиязының салганы социалистиг тургузуушкуннуң планнарын күүседиринге чаа-чаа улуг чедиишкиннерни корей улуска сагыш-сеткилдивистиң ханызындан күзеп турар бис. Корей улус тайбыңга ынак, демократтыг чаңгыс күрүне кылдыр каттышкан турарын күзеп турар бис.

Совет болгаш корей улустарның, бистиң чурттарывыстың партияларының болгаш чазактарының найыралын база кады ажылдажылгазын улам ындай быжыглаары болгаш хөгжүдери дээш, чаа ниитилелди тургузарынга, тайбыңны болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарынга ССРЭ-ниң болгаш КУДР-нуң чаңгыс эки дээш!

Корейниң Күш-ажылчы партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары, республиканың Президентизи эш Ким Ир Сенниң кадыкшылы болгаш чедиишкиннери дээш!

КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының кежигүннериниң кадыкшылы дээш!

Мында келген бүгү эштерниң кадыкшылы дээш! дашканы көдүрерип саналдаарын чөпшээреп көрүңер.

• • •

Ооң дараазында Ким Ир Сен чүве чугаалаан.

Эш КИМ ИР СЕННИҢ чугаазы

Хүндүлүг эш Константин Устинович Черненко!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың хүндүлүг удуртукчулары!

Эштер болгаш өңнүктер!

Бөгүн Москвага — Совет Эвилелинин, бистиң чоок [illegible] бээр соратниггивистиң найысылалынга СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчулары-биле алдар-төөгүлүг ужуражыышкынны кылыр болгаш эш-өөрүнүң найыралдыг [illegible] сагыш-сеткилинге [illegible] оларның-биле удежир [illegible] өөрүп тур бис.

[illegible] эштер бисче улуг кичээнгейны угландырган болгаш бистерни чылыы-биле хүлээп алган, бистер өөрүнчүг болгаш солун аян-чорукту кылып келдивис. Социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш совет улус [illegible] улуг демиселди калбартып турарын найгамчык делгем Сибирь [illegible] Москва чедир оруктарга көрдүвүс. Ону [illegible] магадап көрдүвүс.

[illegible] база эш Константин Устинович Черненконуң [illegible] найыралдың чылыы сиңиккен [illegible] дан өөрүп четтиргенивисти силерге илергейлээрин, а ол ышкаш СЭКП-ге, Совет чазакка болгаш совет улуска бистиң партиявыстан, бистиң чазаавыстан болгаш чонувустан акы-дуңма изиг байырны дамчыдарын чөпшээреп көрүңер.

Бистиң чурттарывыстың — Кореяның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга чаңчыл болган найыралды улам-на быжыгтаар болгаш хөгжүдер, социалистиг тургузуушкунга совет улустуң чедиишкиннерин база мурнакчы дуржулгазын өөренир, бистиң чурттарывыстың аразынга харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы улам бедик чадага калбартыр база хөгжүдер дээн бүзүрелдиг сеткил-биле Совет Эвилелинге чедип келген бис.

Корея болгаш Совет Эвилели — найыралдыг кожалар-дыр. оларны чаңгыс хем харылзаштырып турар. Кореяның болгаш Совет Эвилелиниң улустары дээрге, ниити идеалдар болгаш сорулгалар дээш үр үеде кады демисежип келген аңгы талазы-биле акы-дуңмашкылар болгаш чоок соратниктер-дир.

Корей-совет найырал аңгы талазы-биле, эвилелчи чорук талазы-биле быжыг харылзааларга болгаш эш ёзунуң найыралынга үндезилеттинген, ол найырал төөгүлүг ханы дазылдарлыг.

Бистиң ийи чурттарывыстың коммунистери болгаш улустары марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң тугунуң адаа-биле империалистиг агрессияга болгаш колониалдыг дарлалга удур шаандан бээр кады демисежип, бот-боттарын идепкейлиг деткижип, социализмниң болгаш коммунизмниң улуг херээниң тиилелгези дээш сырый кады [illegible] келгеннер. КУДР-нуң болгаш ССРЭ-ниң аразынга найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзаалары бистиң чурттарывыстың улустарының, социализмниң болгаш коммунизмниң эрге-ажыктарынга дүүштүр амга чедир чайгылыш чокка хөгжүп келген.

Төрээн чуртунуң катап тургузуушкуну дээш бистиң чонувустуң демиселинге совет улус эрткен үеде ханын харамнанмайн дузалаан, америк империалистерниң агрессиязынга удур ада-чурттуң хосталгалыг дайынының чылдарында болгаш дайын соолгүндеги катап тургузуушкунунуң база ооң дараазында тургузуушкуннуң аар үезинде моральдыг деткимчени болгаш материалдыг дузаламчыны биске көргүскен. Социализмни тургузар болгаш төрээн чуртту бот-тускайлаң тайбың катап каттыштырар [illegible] бистиң чонувустуң демиселинге идепкейлиг деткимчени болгаш идиг бериишкинни совет улус амгы үеде база көргүзүп турар. Ол дугайын бистиң чонувус кезээде сактып чоруур болгаш ол дээш өөрүп четтиришкинни илергейлеп турар.

Совет Эвилели — ленинизмниң төрээн чурту болган [illegible] социалистиг күрүне.

Совет улус ленинизмниң тугунуң адаа-биле империа[illegible] иштики контрреволюцияның [illegible] кынын сый шапкан, социа[illegible]

(Төнчүзү 3-кү арында).

Бистиң республикада

БАШТАЙГЫ БЕШ ХОНУКТА

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы часкы хову ажылдарын бедик темпи-биле чорудуп турар. Социалистиг чарыштың негелделерин ёзугаар баштайгы беш хонукта эң эки көргүзүглерни бирги бригададан хүн нормазын 150—180 хуудан кудулаткайн турар механизаторлар Сергей Отев, Юрий Оюн, Николай Чуприн олар чедип алган.

№ 2 бригаданың тараажылары 1000 гектар алыг шөлде үрезинни чаштырган. Баштайгы беш хонуктуң үлүг-нормазын Виктор Андрияшин, Валерий Демир-оол, Михаил Огдезнев олар ажыр күүсеткен.

Коллективтиг керээ-биле ажылдап турар Фёдор Александрович Горбанюктуң удурткан № 3 бригаданың механизаторлары беш хонуктуң планын 4 хүн иштинде күүседипкен. Олар тараа культураларын пландан ажыр 450 гектар шөлдерде чаштырган. Ында Александр Горбанюк, Владимир Крайнов болгаш Маадыр-оол Дагба олар социалистиг чарышты баштап турар.

В. МААДЫР-ООЛ.

⊙

ХУУСАА БЕТИНДЕ

«Өөк» совхозтуң мал ажылдакчылары курунеге сүт садарының чартык чыл планын 75 хуу күүседипкен. Азы эрткен чылдың ол үезиниң деңнели-биле алырга, күрүнеге 100 тонна сүттү хөйнү саткан.

Ол талазы-биле боттарының планныг онаалдазын «Кызыл тараачын», «Хадын» совхозтарның сүт-бараан фермаларының коллективтери чедиишкинниг боттандырып турар. А «Саян» совхоз хожудаашкындан уштунмаан. Амгы үеде оларның күрүнеге орези 150 тонна чедип турар.

Майның 20-ге чедир район ниитизи-биле күрүнеге сүт садарының чартык чыл планын 83 хуу күүседипкен.

Бистиң корр.

⊙

ТЕМП БЕДИК

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының № 2 хову-трактор бригадазының кежигүннери часкы хову ажылдарын кыска хуусаада, бедик шынарлыг доозар дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар.

Механизаторларның аразында социалистиг чарышты неделя санында түңнеп, тиилекчилерни илередип турар. Амгы үеде олар 480 гектар шөлде [illegible] 150 гектар [illegible] кээнде мал чемнеге ажыглаары-биле чочак-тарааны чаштырганнар. Чаштырылгада 10 тракторну быжыглаан. Соолгу беш хонуктуң түңнелдери-биле алырга, хоочун тракторист, коммунист Мөңге Бора-Тараа чарыштың мурнакчызы болган. Ол хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. Хоочуннар Бугалдай Достан, Шивит-Доржу Байкал, [illegible] Темур-оол, Хурал-оол Балган оларның көргүзүглери база эки.

[illegible]

КӨРГҮЗҮҮ ЭКИ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының ажылдакчылары азы-чем программазын боттандырарынга күзеглиг улуг-хуузун киирип, сүт-саанчы эдбекчилер, [illegible] шынарын улам экижидер дээш кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя комсомолчу саанчы Татьяна Моңгуш бедик көргүзүглерлиг ажылдаан. Апрельдиң планныг даалгаларын ол 104 хуу кылдыр күүсеткен. бир инекке онаажтыр айда 320 килограмм сүттү сааган.

Бо хүннерде аныяк саанчылардан — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Мария Балган болгаш күш-ажылдың шалыпчызы, коммунист Галина Дамит, Сандан Уйнук олардан дудак чок ажылдап, хүнде-ле бир инекке онаажтыр 10 килограмм сүттү саап ап турар. Май айның социалистиг хүлээлгезин ол хуусаа бетинде доозар хүлээлгени алган тура-соруктуг ажылдап турар.

Т. НУРСАТ.
Улуг-Хем район.

⊙

БРИГАДА АПАРГАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кызыл-Тайга салбырының Ийи Дашта 16 кижи составтыг бот-орулга-чарылгалыг трактор-хову бригадазында тараа культураларының ниити шөлү 531 га. Ооң 300 газын суггарган, 105 га черни чарган, чижээ илиирткен. Чайын аңдарган черниң 87 гектарында кызыл-тас тараан.

Эрткен чылын бо коллектив бот-орулга-чарылгалыг звено турган болза, ам бот-орулга-чарылгалыг трактор-хову бригадазы апарган хүлээлгези бедээн. 740 тонна тараа культуразын ажаап алыр, 170 га черге кызыл-тасты, 82 га черге арбайны, 170 га черге [illegible] 100 га кукурузаны тарыыр. Оон аңгыда 87 га черде ажыр [illegible] тараан люцернадан 280 тонна сигенни прессеп дужаар.

Бригаданың кежигүннери колдуунда хоочун механизаторлар. Хүн бүрүде нормазын ажыр күүседип турар механизаторларга Базыр-Сереп Ооржак, Эдир-оол Ондар, Менгит-Доржу Сидар хамааржыр. Байырты Ондарның, Дамчай-оол Ондарның болгаш Опаан-оол Моңгуштуң суггатчылар звенолары 7 хонук иштинде чер суггарылгазын доосканнар.

Бригада кежигүннери часкы тарылганы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг байдалга чорудуп, Совет Тываның 40 чыл оюн эки дужут-биле уткуур дээш кызымак ажылдап турар.

О. КАҢ-ООЛ.
Сүт-Хөл район.

⊙

ДУЗА ЧЕДИРИЛГЕЗИ

«Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары боттарының онаашкан ажылдаа[illegible] [illegible] сиген кезилдезиниң үезинде С. К. Тока аттыг совхозка барып, ажыл-ижинге эвээш эвес дузаны чедирип келген. Ооң-биле чергелештир ук бүдүрүлге чери хой оолдаашкынының үезинде малчын коданнарже сакманчылары-биле ажылчыннарын база чорудуп турар. Чи[illegible] [illegible] цехиниң ажылчыны Делгер-оол Самчан болгаш электрик Сергей Белекпен олар бо [illegible] 15 хонук [illegible] [illegible] алырадаш, сиген-чемин хү[illegible]

Ш. ООРЖАК.

Партийжи амыдырал

КОНТРОЛЬДУ ДЭЭШТИГ БОЛДУРАР ДЭЭШ

Партияның XIX область конференциязының шиитпирлеринге дүүштүр совхозтарга малдың баш санын өстүрер, чер ажылының зона системазының болгаш кедээ ажыл-агый культураларын тарып, өстүрериниң көрүн камгалал технологиязын ниптереңейдир талазы-биле хемчеглерни чогуур деңнелге ап чорударын, партия организацияларының идеологтуг ажылында четпестерни чайладыры — амгы үеде бистиң районнуң партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнде турар.

Бо болгаш өске-даа чугула ажылдың байдалын партия хуралдарынга көрүп, чогуур хемчеглерни ап келген. Ол бүгү ажылдар партия ажылының стиль болгаш методун сайзырангайжыдарынче угланган. Бо ажылдың бир эң чугула талазы — хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин контрольдаары болгаш хынаары. Негелде, контроль шыңгы болган тудум партия организацияларының дайынчы арга-шинээ, коммунистерниң, кадрларның харысалгазы бедиир.

Райком болгаш партия организациялары хүлээп алган шиитпирлер күүселдезин хуралдарга чугаалажып турар. Ылангыя «Чыраа-Бажы», СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтарның парткомнары, район эмнелгезинде, Чадаананың хөмүр-даш разрезинде партия организациялары үстүкү органнарның болгаш боттарының хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаар болгаш хынаар талазы-биле ажылды эки тургусканнар. Олар отчёт-соңгулдалыг хуралдар үезинде коммунистерниң кирген шүгүмчүлелдиг болгаш эгелекчи саналдарын учётка ап, четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерниң планын тургузуп турар.

Чижээ, Чадаананың хөмүр-даш разрезинде партия организациязы Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чарышты коллективте организастааның, ону түңнеп, тиилекчилерни шаңнап-мактап турарын, хүлээлгелер күүселдезин, партия организациязының болгаш коллективиниң нийти хуралдарынга доктаамал чугаалажып, тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап, четпестерни эдер, күүселдезин хынаар талазы-биле ажылды чорудуп турары дээштиг.

Оон түңнелинде разрезте күш-ажылдың сагылга-чурумун экижээн, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Коллектив бо чылдың бирги кварталында хөмүр-даш казар планын ажыр күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн элээн бедиткен. Бирги квартал түңнели-биле партия райкомунуң, райкүүскомунуң ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун ол коллектив алган.

Күүселдени контрольдаарынче болгаш хынаарынче коммунистерни калбаа-биле киириштиреринге администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияның ажылы идигни берип турар. Районда оларның саны чээрби ажыг.

Совхозтарның партия организацияларында тургустунган комиссиялар шупту ажыл планы ёзугаар ажылдап турар. Парткомнарның, партбюроларның хуралдарынга бо комиссияларның отчёдун ой-ойлеп дыңнаарын чурумчуткан. СЭКП-ның XXII съездизи аттыг совхозтуң парткому (секретары Ө. А. Сат) администрацияның ажылын хынаар комиссияның кежигүннери М. Данзы-Белектиң «Машина-техниканың ажыглалын экижидер талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчыларның ажылы», Р. Доңгактың «Мал бажын өстүрер талазы-биле администрацияның ажылы» деп информацияларын дыңнаан.

Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозта ажыл шагының чоп ажыглалын контрольдаар комиссияны тургусkан. Комиссия план ёзугаар рейдилерни чорудуп, совхозта күш-ажылдың сагылга-чурумунуң байдалын доктаамал хайгааралга алган.

Администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар комиссияларның дузазы-биле партия организациялары нинтилел бүдүрүлгезин хоржудеринге салдар чедирип, коммунистерни партийжи контрольдуң ажылынга хаара тудуп, четпестерге эптеш чок чорукка оларны кижизидип турар.

Ынчалза-даа күүселдени контрольдаар болгаш хынаар талазы-биле ажылда шиитпирлерге чогуур айтырыглар бар. Хүлээп алган шиитпирлериниң дээштиг болуру ону хынамчалыг белеткээринден база оон күүселдезин эки организастаарындан кол хамааржыр. Партия хуралдарынга хүннүң чугула айтырыгларын чугаалажып тура, ону хандыр сайгарып, анализтевейн баргылаар. Чамдык партия организацияларының секретарьлары айтырыглар белеткээрде ону эрееңгейлеп, четпестерниң чылдагаанын анализтевейн турар.

Ынчангаш партия хуралдарынга айтырыг белеткээрде ону эки сайгарып билир специалист коммунистерден тускай комиссияны тургускаш, киириштирер болза эки. Олар белеткээн айтырыг талазы-биле шиитпирниң төлевилелин тодаргай тургузуп, ажыктыг арга-сүмени-даа киирерлер.

Хүлээп алган шиитпир күүселдезин шыңгы контрольдавас, хөй саазын долдуурунга өйлежип, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны болдурган партия организациялары бисте бар. «Хендергей», «Искра» совхозтарда парткомнарны, районнуң харылзаа белдиринде, амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде, ыяш ажыл-агыйында, АТБ-де, № 3 болгаш № 463 КМК-ларда партия эге организацияларын манаа айтып болур. Олар боттарының болгаш партияның үстүкү органнарының шиитпирлериниң күүселдезин багай боттандырып турарын анализ көргүскен. Бо эге организацияларда херек эмгелелин безин алгаш көөрге, СЭКП ТК-ның эге организацияларга херек эмгелелиниң дугайында саавырының негелделеринге четпейн турар.

Чижээ, «Искра» совхозтуң парткомунда (секретары Э. Куулар) келген, үнген бижиктер демдеглээр дептер безин чок болган. Парткомнуң хуралдарының протоколун өй-шаанда дужаавас чоруктар бар. Иштики ажылдар мындыг четпестер турда, хүлээп алган шиитпирлериниң контролюн канчап боттандырарыл?

Үстүнде шүгүмчүлээнивис партия организацияларында партияның үстүкү органнарының директиваларын, боттарының хүлээп алган шиитпирлерин демдеглээр тускай контроль карточкалары чок болган. Ынчангаш мындыг четпестерден түңнел үндүрүп, күүсетсе чогуур шиитпирлерниң картотеказын тургузуп алыры, ону доктаамал контрольдаары чугула.

Ол ышкаш чамдык партия организацияларында администрацияның ажыл-чорудулгазын хынаар комиссияларның ажылында четпестер барын чугаалаза чугула.

Партия райкому парткомнарга, эге организацияларга удуртулганы боттандырбышаан, олар контрольдуң янзы-бүрү хевирлерин башкарып, шын удуртуп, хөй-нийти организациялары-биле бир демниг ажылдааш, күүселдениң хыналдазынче коммунистерни, активти хөйү-биле киириштирерин чедип алыр сорулганы салып турар.

Ш. МОНГУШ,
СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң инструктору.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының даараныглга цегиниң коллективи социалистиг чарыштың мурнуу одуруунда чоруп турар. Г. Г. Кушнировага удуртткан бригаданың даараныкчызы Любовь Николаевна Кравченко эде кылымышкыннар чокка ажылдап турар. Шевер даараныкчы чагыкчыларының хүндүткелин чаалап апкан. Ол майның баштайгы неделяларының планын чедиишкиннииг боттандырган.

ЧУРУКТА: даараныкчы Л. Н. Кравченко.

Тока аттыг совхозтуң малчыны Биче-кыс Танмаевна Монгуш мал ажылынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келген. Ол — Октябрь Революциязы орденниң эдилекчизи. Аныяктарның дагдыныкчызы партийжи даалгазын ол ак сеткилдии-биле күүседип келген.

ЧУРУКТА: күш-ажылдың хоочуну Б. К. Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Парторганизацияларда

ШЕНЕЛДЕНИҢ КҮЖҮ-БИЛЕ

Томскиниң электролампалар заводунуң коммунистериниң инициативазы ол бүдүрүлгениң кол «аарыы» — кезээде айыттынган хүлээлгезин доктаамал күүсетпес чоруктан чайлаарынга дузалаан. Улуг хемчээлдиг экономиктиг шенелде кылып турар бо коллектив, партия комитединиң дузазы-биле, Томскиге бүдүрген приборлар-биле муң-муң чагыкчыларны хандырып турар.

— Мооң мурнунда турганынга деңнээрге, ажылды үекени, ону чедир кылбааны дээш кижи бүрүзүнден шыңгыы негелдени тургусканындан шенелдениң эгезинде чедиишкин чедип алдынган — деп, заводтуң партком секретары С. Зиновьева чугаалады. — Бистиң партийжи туружувус оон аңгы турбас ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга чугаазынга эш К. У. Черненко демдеглээн болгай.

Бүдүрүлгениң ажыл чорудулгазын бүгү талалыг анализтээри, ону ханыладыры-биле негелделиг чорук холбашкан. Шенелдениң кол көргүзүү — кезээде айыттынган планның күүсеттинерин контрольдаар талазы-биле комиссияны парткомда тургускан. Ол комиссия ажылдың алыс түңнелин хандырар сорулгалыг. Планнарның күүсеттинмейн турганының чылдагааннарын тывары шоолуттала берге эвес болган. Кол-ла чылдагааны — оон-биле эптежи турганында болган. Кол бүдүрүлге транспорт цегиниң, хандырылга болгаш саңгарылга килдистериниң, үлетпүр складының аразында харылзаазының аайлашпайн турарын айдан айже көргүзүп турган, белен продукцияны чүдүрүп чорударының планнары доктаамал үстүп турган. Чижээлээрге, чурттуң янзы-бүрү областарында шахтёрларның, механизаторларның, станок тудукчуларының манап турары кылып бүдүрткен 200 муң электролампалар март айда чүдүртүнмейн, складтарда дола берген чыткылаан.

Продукцияны чагыкчыларже чүдүрүп чорудуп турарында четпестерниң дугайында айтырыгны парткомнуң ээлчег чок хуралынга комиссияның негелдезин ёзугаар чугаалажып көрген. Ол талазы-биле бурууулуг удурткучуларны шыңгыы сагындырбышаан, лампаларны чагыкчыларже чүдүрүп чорударын белеткээр талазы-биле нийти заводтуң комплекстиг бригадазын тургузарын администрацияга партком сүмелээн. Ол ажылды тускай харыылаарын завод директорунуң оралакчызы А. Тохтиңге даскан. Кварталдың төнчүзүнде ол бүгү ажыл шуудаап болган.

Эш К. У. Черненко Москваның «Кадыыр болгаш Масса» заводунуң ажылчыннары-биле ужуражып тургаш, социалистиг тургузуушкунуң кол айтырыгларының бирээзи болза, ажылды бригада аргазы-биле организастаары болур дээрзин чугаалаан. Ол арга болза ажылчыннының, коллективтиң болгаш нийтилелдиң ажыл-херектерин каттыштырарынга аажок дузалаар. Күш-ажылдың дециишкилелиг аргаларын пропагандалаары, оон өске аргалардан артык ылгалдыын тайылбырлаары — партийжи болгаш экономиктиг өөредилгениң кол угланыышкыннарының бирээзи апарган. Ылангыя В. Столярчуктуң удурткан эптекчилер бригадазының арга-дуржулгазын тайылбырлаарынче болгаш оон дуржулгазын нептередиринче кол кичээнгейни партком угландырып келген. Ол бригада ийи ээлчегден тургустунган болгаш ээлчеглер солчуп турар аразында станоктарның аңаа турар чоруун болдурбаан.

Ажыл-иштиң чаа арга-биле чорутканының түңнелинде, күш-ажылчы коллективтерниң чогаадыкчы инициативазы улам көдүрүлген.

А. РУССКИЙ,
СЭТА-ның корр.

ХАТ ЭНЕРГИЯЗЫН КИЖИГЕ БАРААН БОЛДУРАР

МОСКВА. С. Я. Жук аттыг «Гидропроект» институтта хат-биле ажылдаар улуг күштүг электри станциязын тургузар талазы-биле шинчилел ажылдарын кылып турар. Ындыг станцияларның хевирлериниң бирээзиниң моделин Москва чоогунда хаттың чайгаар салдынынга ажылдадып, шенеп турар. Оон өске ындыг станцияларны лабораторияларда өөренип көрүп турар.

Эртемденнер 10—20 мегаватт чедир улуг күштүг станцияларның хевирлерин база тургускан. Шинчилел ажылдарының удурткучузу, техниктиг эртемнер доктору, профессор В. М. Лятхериниң бодап турары-биле алырга, келир үеде чер кырының чаа хевирлиг электри станциялары элээн каш чүс мегаваттың чиик өртектиг энергиязын берип болур.

ЧУРУКТА: институттуң шенелде шөлүнде хат-биле ажылдаар чаа электри станциязын шенеп көрүп турары. **В. СОЗИНОВ-биле А. ШОГИННИҢ фотозу.**
СЭТА-ның фотохрониказы.

ОВААРЫМЧАЛЫГ БОЛУР

Час айы төнүп, чайның чылыг хүннери эгелээн. Арга-арыгже селгүүстээшкин, ырак-узак походтарже үнүүшкүн үези келген.

Бо үеде арга-арыгга өрт үнүп болурунуң айыылы улуг. Хензиг-ле оваарымча чок чоруктан ол өскүп келир.

Барыын-Хемчикте «Шекпээр» совхозтуң Аңгаты салбырының арга-ыяш ажылдакчылары өрт айыылын болдурбас талазы-биле хемчеглерни ап турар. Олар арга-арыгны эргип, кежиирлеп аңгыда суурнуң чурттакчыларының, малчыннарның база өөреникчилерниң ортузунга тайылбыр ажылын кылып турар.

Бо чылын өрт болдурбас талазы-биле профилактика ажылын оларның улам күштелдирерин амыдырал негеп келген. Чүге дээрге эрткен чылын болгулаан өрттер кичээндириг болур. Ылангыя Улуг, Биче Аңгатыларга дөрт удаа өрт болган, оон чедирген когаралы биче эвес. Оларны өжүреринге техника аймаан ажыглап, кижи күжүн хөйнү үндүрүп, шак чени эвээш эвести чидирген.

Ол өрттер харыысалга чок чоруктан үнген болган. Чижээ, эрткен чылдың май эгезинде Ак хемге чораан аңчылар одаан өжүрбейн каапканындан өрт үнген. Одагны ине бүрүлүг ыяштар дөзүнге кывыспас, курагай берген сигенниң аразынга от салбас болгаш өске-даа дүрүмнерни сагывайн турарындан өрт болуп турар.

Арга-арыг — бүгү чоннуң байлаа. Ону болдурбазынга чүгле тускай ажылдакчылар эвес, бүгү кижилер киржир ужурлуг.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

МУРНАКЧЫЛАРНЫ ШАҢНААН

Мал бажын менди камгалап алыр, мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдээдири дээш «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыннар аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген.

Эки көргүзүглерни чедип ап, чарышка тиилекчи болганнарны шаңнап-мактаан. Чылгычы Семис-оол Монгуш, саанчы Ханды-Кара Куулар, хойжулар Лама-Сүрүң Куулар, Зоя Дары-Сүрүң оларга чемпионнуң кожааларын болгаш акша шаңналын тывыскан. 6 мурнакчыны Ленинград хоорайже баар турисчи путёвкалар-биле шаңнаан. Совхозтуң Шык-Балкы сүт-бараан фермазының коллективинге акша шаңналын тывыскан.

Э. КУУЛАР.

БИР БРИГАДАНЫҢ ИШЧИЛЕРИ

Доңгак Балдаевич 15 чыл дургузунда балды, хирээ тудуп алгаш, тудуг кылып ажылдап келген. Хоочун тудугжу ынча хөй чылдар иштинде ажылга дадыгып, чээрби ажыг аныяк оолдарны тудугжунуң берге, нарын ажылынга өөреткен.

Мугур-Аксынга септелге-тудуг участогу тургустунары-биле, Доңгак Балдаевич өрген турбаан черге чараш бажыңнарлыг микрорайонну өске бригадаларның тудугжулары-биле кады тудуп тургускан.

Доңгак Балдаевич хары улгады берзе-даа, алак-бышкаа чиик, ажылга шалыпкын, туттунгуру аныяктардан артык, меге-шыыраа ам-даа хевээр.

Кажан оон бригадазы чуртталга бажыны туда бергенде, Доңгак Балдаевичиниң олут орбастаары дам баар. Ол-бо кылаштап, аныяктарның ажылдап турарын хайгаарап, оларга арга-сүмезин кадып, бир эвес кандыг-бир кижи ажылды шала-соора кыла бергенин эскергенде эптиг-ээлдээ-биле тайылбырлап чугаалап бербишаан, харын-даа аңаа дузалажып, частырыгны эде каап чаңчылдыг.

Мугур-Аксының септелге-тудуг участогунуң коммунистери Доңгак Балдаевич Чүлдүмнү 1976 чылда ленинчи Коммунистиг партияның кежигүнүнге хүлээп алган. Ол атты бедик-биле үнелеп, ажылга харыысалгазын улам бедидип, бажыңнарны эки шынарлыг кылыр дээш депшилгелиг аргаларны ажыглап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турар апарган. Оон удурткан бригадазының бүрүүзү-биле план күүсетпээн, тудугну шынар чок кылган деп чемелээшкиннер болуп көрбээн. Тудуг материалдары барда оон бригадазы ай, квартал планын 110—120 хуудан кудулатпайн турар.

Ажылга кызымак коммунист хөй-нийтиниң ажылынга идепкейлиг. Ол септелге-тудуг участогунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы хүлээлгезин эки күүседип келген. Бригадаларда күш-ажылды организастаарынга болгаш сагылга-чурумга хамаарыштыр хыналда рейдилерни кылып турар.

Чүлдүмнүң дарга-лааны бригада чөвүлелиниң ажылы дээштиг болгаш үре-түңнелдиг. Чылдагаан чокка ажыл шагы узуп, хөй-нийтиниң корум-чурумун үрээр кижилерни аңаа эттирбейн, чөвүлелдиң база бригада кежигүннериниң хуралынга шыңгыы чугаалажып, дээштиг ажылдарны чорудуп келген. Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун үреер чоруктар колдуунда чок болу берген. Чөвүлелдиң кежигүннери Куулус Хертек, Байлак Доңгак бригада чөвүлелиниң ажылынга идепкейлиг киржип, айтырыглар шиитпирлээринге принципиалдыг чоруун көргүзүп турар.

Бригада, тудуг материалдарын камнап, маңзалар артынчыларын кладовка херимин кылырынга ажыглап турар. Ол ышкаш брустардан кескиндилер үне баар. Ону драик кылдыр дилдиргеш, штукатура кагарынга ажыглап келген. Тудуг материалдарының артынчыларын хуузунда ажыглаар чоруктарны болдурбастаан.

Бригада кежигүннери Хүнан-Кара Салчак, Нина Делгер-оол ажылда четпестерни эдеринге негелделиг чоруун көргүзүп, эки ажылдап келгеннер. Нина Иргитовна — шеверлекчилер бригадири, район Советиниң депутады. Ол бодунуң хүлээлгезин кызымак күүседип, шеверлел ажылында эш-өөрүн багай эвес удуртуп турар.

Септелге-тудуг участогунуң бригадазының чедиишкиннииг ажыл-херээн районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери боттарының концерт программазынга шүлүктеп, ырлай бээрин бо-ла дыңнап болур. Кедээ тудугжуларга ол база бедик үнелел дээрзин айытса эки.

Доңгак Балдаевичиниң бригадазынга бүзүрел улуг. Оон эрес-кежээ, уран-шевер тудугжулары бо хүннерде Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының административтиг бажыңының тудуун кылып турар.

«Тыва септелге тудуг» трестиң Мугур-Аксында участогунда Чүлдүмнүң бригадазы апрель айның планын ажыр күүсеткен.

К. ХЕРТЕК.

ЫЯШ ОЛУРТУЛГАЗЫ

Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының Ак-Туруг салбыры часкы ыяш тарып олуртулгазын 83 гектар ажыг черде организастыг дооскан.

Тудуг ыяжы кезип, белеткээн черлерни аштап, арыглаарын болгаш аңаа арга-арыгны катап тарып өстүрер ажылды ыяш ажыл-агыйының Ак-Туруг салбырында багай эвес чорудуп турар.

Ыяш тарып олуртуруун хол-биле 20 кижи чорудуп турган. Ол ажылдарга лесниктер Макар Бүрүн-оол, Юрий Кыргыс база ажылчыннар Владимир Конгарак, Мария Ортунай, Шагдыр Комбу, Михаил Бүрүн-оол болгаш оон-даа өскелер эки киришкеннер.

К. КОМБУ.

УЛААТАЙНЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

Өвүр районда «Коммунизмче орук» совхозтуң Улаатай хойжу бригадазы — районда эки көргүзүглүг бригадаларның бирээзи. Улаатайның малчыннары Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш кыштаглаашкынны организастыг эрттирип, 100 хойдан 90 хураганны, а улуг хой бажын 98,1 хуу камгалап алыр социалистиг хүлээлгелерин алганнар.

Хойжу бригадада 17 кодан бар, төрүүр хой 14 коданда. Оларның үш коданында бир дугаар төрүп турар торду хойлар. Төрүүр хой бо чылдың январь айдан эгелеп солдап эгелээн болгаш хураганнар менди камгалап алдынган. Малчыннарның алган бедиткен социалистиг хүлээлгелери, оларның аазаан сөзү ажыл-херээ-биле карышпайн турар. Совхозтуң дирекциязы, партия комитеди, Солчур кодээ Соведи, профэвилел комитеди малчын кодан бүрүзүнге совхозтуң мал ажыл-агыйының тускай эртемниглерин, бухгалтерия аппаратының ажылдакчыларын, МТМ болгаш автогаражтың инженер-техниктиг ажылдакчыларын доктаамал быжыглаан. Олар малчын коданнарга хүн бүрүде чедип турарлар.

Совхозта комсомол комитеди комсомолчу аныяктарны сакманчыладыр талазы-биле ажылды организастыг чорутканының түңнелинде сакманчылар Ш. Адар-оол, М. Уйнук болгаш оон-даа өскелер чаш хураганны чидириг чок доруктуруп, малчыннарга улуг дузаны көргүскеннер. Чеди малчын бо хүннерде төрүүр 100 хойдан 90-дан 100 чедир хураганны камгалап алганнар. Оларга эрткен 3 чылда улаштыр район чемпиону болган хойжу Күнзенмаа Монгуш, Балыкай Куулар, Сесер-оол Базыр-оол, Адар-оол Лудупей, Владимир Сундуй, Монгуш Аржай-оол болгаш Саңмар Монгуш хамааржыр.

Малчыннар эрткен чылын 173 тонна эки шынарлыг сигенни, 119 тонна зелёнканы кескеш, кыштаанга чедирип алган. Кажаазын коптаргаш, 187 тонна көржени одаары-биле чыып белеткеп алганнар. Амгы үеде коданнарда улуг хойнуң-даа, хураганнарның-даа күш-деңгели эки. Малдың ажаал-тежээлдезин, чемгерилдезин, одарладыры зоовете-ринарлыг дүрүмнерге дүүштүр тургускан. Коданнарже янзы-бүрү мал чемнерин комбикормну, суланы, хураганнарга баар ногаан сигенни, брикеттерни, дусту узуктелдирбейн чедирип турар. Кыштагларда сүт кудар доскаарларлыг чылыг кажааларны туткулааш, иштинде печкалар салгылап каан. Сугну узуктелдирбейн хүн бүрү доктаамал чедирип турар. Кыштагларда шагжалар, кормушкалар колдуу четчир, хураганнарны улуг, ортумак, бичиизиниң аайы-биле клеткаларда аңгылаан. Клеткаларның ишти арыг, курагар өдектиг. Нииттиз-биле улаатайжылар кыштаглаашкынны чогумчалыг эрттиргеннер.

Малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче совхозтуң дирекциязы чогуур кичээнгейни салып турар. Малчыннар шуптузу бажыңнарлыг. Чеди кыштагда чырыкты киирген, арткан кыштагларда чагыларны тургускан. Улап чаап, чырык удавас болур. Малчыннарга халаттар, аптечкалар четчир. Малчыннарның школада уруглары шуптузу күрүне хандырылгазында, школа назыны четпээн уруглары суурда «Хүнчүгеш», «Сайзанак» ясли-садтарда турарлар. Уругларны ясли-садтарга тургузарга, ылангыя мал оолдаашкынының үезинде малчыннарга-даа, бичии чаштарга-даа таарымчалыг.

Малчын бүрүзүнге хөмүрнү дужуруп берген. Автомагазин малчыннарның кыштагларынга доктаамал барып, чугула бараанаар-биле үзүктел чок хандырып турар. Солуннар, журналдар чагыдылгазын өреге бүрүзү кылган. Почтачы оларны неделяда 2—3 катап чедирип турар. Районнуң кижи эмчилери айда ийи удаа малчыннарга барып, аарыглаарга удур тарылгаларны кылып, эмнерни садып турар. Районнуң амыдырал-хандырылга чери малчыннарга таарыжыр бичии хемчээлдиг стол, сандайларны, даараан янзы-бүрү хептер аймаан садыглап турар. Малчыннарның хуралын график ёзугаар эрттирип турар.

Малчыннар ортузунда сагылга-чурум эки тургустунган. Хойжу бригадада партия эге организациязының хуралы ай санында эртип, оон-биле кады ол-ла хүн бригадада хээржеңнерниң хуралы база доктаамал болуп турар. Эге организацияда 17 коммунист бар. Партия кежигүннериниң хуреэлени чылдан чылче өзүп келген. Чоокта чаа аныяк малчын А. Шолбан болгаш бригадада аныяк мал эмчизи Т. Кан-оол оларны партия кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган.

Улаатайның малчыннары келир кыштың кыштаглаашкынынга белеткелдерин кыштагдан көжүпейн тургаштала, частан эгелээр чаңчылдыглар. Олар көжериниң мурнунда кыштагларның үүрмек септелгезин кылып, малчын бүрүзү 10—15 тонна өдекти бөлгеш кажаалап алыр болгаш кажааларын коптаргаш, көржени одаары-биле чыып алыр. Малчыннар Улаатай, Хөрлети хемнериниң баштарынче чайлаглап үнген соонда, малдың семиртилгези дээш кызымак ажылдаарлар. Ол үеде чамдык малчыннар машина оруу чок болганы-биле эки одарлыг тайгаларже боттаннап көже бээрлер. Оон түңнелинде мал семис, шыырак болуп, хураганнар үзүлде үезинге чедир 25-35 кг чедир семирип. Семиртир кадарып каан хойлар кышты шыдамык, хыр ажар болгаш төрүлге үезинде чаш хураганнары шыырак болур. Хураган бүрүзү кыргылдага 700-800 грамм дүктү берип турар. Кыргылда үезинде бригаданың кыргылда пунктузунда хачылыг 12 агрегат доктаамал ажылдап турар. Малчыннар кайызын-даа дуза хереглевейн, хойну боттары шөлүп, чылдың-на кыргылдазын организастыг эрттирип келгеннер. Кыргылда доозулган соонда хойнуң баштайгы чулдазын эрттирер, тарып боозадылгага белеткелди улаштыр чорудар.

Малчыннар сиген кезер суггаттыг черлериниң нийти байдалын үргүлчү хайгаараар болгаш мал чеми белеткелиниң үезинде бөлүк-бөлүк кылдыр звеноларга үстүп алгаш кезип кириптер.

Совхозтуң удурткучулары мал ажылынче кичээнгейни улгаттырган. Хойжу бригаданың малчыннары коммунистиг субботник хүнүнде Хөрлетиде хой кыргыыр пунктунуң септелгезин кылып, оон девискээрин аштап, арыглап, пунктунуң кажааларын немей тудуп, чаартканнар. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур совхозтуң дирекциязы хойжу бригадага ийи өгнү, өг кидизин, брезентини, өглерге таарыжыр улгуурлелерни, тыва аптараларны, бичии хемчээлдиг стол, сандайларны, от кыскаштарын, нөбектерни, хомнуң дүгүн сүвүрүп аштаар кыргылдарны дарганнаар черге кылдырып бээрин аазаан. Өгнүң херээжен ээлери өгнүң ишти-даштының чаартыр, а эр ээлери сыдым, кижен, таалың база ийи барбаны кылып алыр хүлээлгелерин алганнар. Ынчангаш Улаатайның малчыннары Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуурунга бүгү күжүн үндүрүп, шудургу ажылдап турарлар.

К. МОНГУШ.

НАЙЫРАЛДЫГ БАЙДАЛГА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

...ым-даа баспаан оруун бир дугаарында ивээн, үр үеде. аар демиселдиң түңнелинде бодунуң Төрээн чуртун бистиң бөгүнгү көрүп турарывыс ышкаш сайзыраңгай социалистиг улуг күрүне кылдыр хөгжүткен.

Совет Эвилелиниң эш Константин Устинович Черненко баштаан Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улус СЭКП-ниң XXVI съездиниң болгаш партия ТК-ның оон соондагы Пленумнарының шиитпирлерин деткивишаан, социализм болгаш коммунизм тергээниң тиилелгези дээш демиселге улуг чедиишкиннерни чедип ап турар.

Эрткен үениң дургузунда СЭКП-ниң болгаш совет улустуң революцияга база тургузуушкунга чедип алган чедиишкиннеринге корей улус бодунуң чедиишкиннери-биле бир дөмей өөрүп, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди болбаазырангайжыдары дээш демиселге улам-на чайынналчак чедиишкиннерни сагыш-сеткилиниң ханызындан күзеп турар.

Эштер болгаш өңнүктер!

Делегейниң чаа дайынын болдурбазы болгаш тайбыңны камгалаары амгы үеде кижи төрелгетенге эң чугула айтырыг болуп турар.

Империалистерниң чорудуп турары «күш дээриниң» авантюризчи политиказының болгаш оларның дайзын кыпсыкчы чимээниишкиннериниң түңнелинде делегей байдалы амгы үеде кедергей чидигленген, делегейниң чаа дайынының чер кырынга кыптыгарының айыылы хүн бүрүде улам-на улгадып турар.

Делегейниң чаа дайынын болдурбас болгаш тайбыңны камгалаар дээш идепкейлиг демисежири — ол дээрге социалистиг чурттарның улустарының болгаш делегейниң дешпиилгелиг бүгү улустарының мурнунда туруп турар хүнүнүң эң чугула айтырыы-дыр.

Агрессияның болгаш чаа дайынны кыпсыр талазы-биле чимээниишкиннерниң империалистиг политиказынга удур Европага база бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаар дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, чазаа болгаш улуу шиитпирлиг демисежип турар.

Корейниң Күш-ажылчы партиязы болгаш бистиң республиканың чазаа делегейниң душкуурлуг чорукун кошкадырының, делегейниң чаа дайынының, термоядролуг дайынның кыптыгарының айыылын чайладырының арга-ажыктарынга дүүштүр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет чазактың чепсиг турушун база ап чорудуп турар хемчеглерин идепкейлиг деткип, ол хемчеглерни амыдыралга боттандырар дээш демиселге совет улус-биле быжыг эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар.

Делегейниң душкуурлуг чорукун чавырылдырар болгаш делегейниң чаа дайынын болдурбас төлээде, Азияда база Корея чартык ортулукта душкуурлуг чорукту чайладыры чугула.

Душкуурлуг чорукту кошкадыр болгаш Корея чартык ортулукка дайынны болдурбас сорулга-биле чуртту каттыштырарын тайбың арга-биле чедип алырынче угланыышкынны Корейниң Күш-ажылчы партиязы болгаш бистиң республиканың чазаа өскерлиш чокка чорудуп турар.

КУДР-нуң, АКШ-тың болгаш Мурнуу Кореяның аразынга үш талалыг чугаалажыышкыннарны чорудар дугайында чаа саналды бистиң партиявыс болгаш бистиң республиканың чазаа чоокта чаа киирген. Ол саналдың кол сорулгазы чүдел дизе, Кореяның чартык ортулукта душкуурлуг чорукту кошкадырында, дайын айыылын чайладырында, оон ачызында чуртту бот-тускайлап тайбың катап каттыштырарының аргаларын болгаш үндезиннерин оон-биле тургузарында болуп турар.

Төрээн чуртту тайбың катап каттыштырар болгаш үш талалыг чугаалажыышкыннарны чорудар талазы-биле бистиң саналдарывысты ССРЭ-ниң болгаш делегейниң өске-даа хөй чурттарының чазактары болгаш улустары амгы үеде идепкейлиг деткип турар.

Амы-дүнма совет улустуң болгаш делегейниң дешпиилгелиг улустарының идепкейлиг деткимчези-биле төрээн чуртту каттыштырарының улуг херээн тайбың үндезиннерге чайлаш чок боттандырып шыдаарывыска ханызы-биле бүзүрээр бис, ол дээрге, кайгамчык улуг национал күзел-сорук-тур.

Коммунизм — кижи төрелгетенниң чырыткылыг келир үези. Социалистиг болгаш коммунистиг ниитилелди тургузары — социалистиг чурттарның партияларының болгаш күрүнелериниң революстуг эң чугула хүлээлгези.

Бодунуң чонунуң чогаадыкчы күштерин шын организастаары болгаш эвилелдээри-биле чергелештир, социалистиг чурттарның делегейге сырый каттыжыышкынының болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаары социализмниң болгаш коммунизмниң чедиишкиниг тургузарының арга-ажыктары социалистиг чурттардан негеп турар.

Социализмниң күжү — сырый каттыжыышкынында болгаш кады ажылдажылгада. Чүгле социалистиг чурттарның сырый каттыжыышкынының болгаш кады ажылдажылгазын быжыглавышаан, оларның чурт бүрүзү империалистерниң экономиктиг бузээлээшкининиң болгаш моондактыг янзы-бүрү чимээниишкиннерин сый шаап, социализмни чедиишкиниг тургузуп шыдаар, а социализмниң күштери чаңгыс эптиң болгаш сырый каттыжыышкынының тиилеттирбес күчүзү-биле империализмниң каттышкан күштеринге удур туржуп болур. Социалистиг чурттар-биле сырый каттыжыышкынны болгаш чаңгыс эпти бистиң партиявыс болгаш чазаавыс чугула ужур-дузалыг деп санап, оларны улам ыңай быжыглаарынче болгаш хөгжүдеринче бодунуң күжениишкиннерин угландырып, социалистиг бүгү күштериниң күчү-шыдалын быжыглаарынга бодунуң салыышкынын бистиң чуртувуска социалистиг тургузуушкунну чедиишкиннииң чорудары-биле киирер дээш демисежип турар.

Бистиң партиявыс болгаш чазаавыс Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг өске-даа чурттар-биле найыралды, сырый каттыжыышкынны, кады ажылдажылганы бистиң чуртувуска социализмни чедиишкиниг тургузарының арга-ажыктарынга дүүштүр, социалистиг бүгү күштерин улам ыңай быжыглаарынга ажыктыг кылдыр моон соңгаар-даа чайгылыш чок хөгжүдер апаар.

Бот-боттарынга ажыктыг эвээш хөй айтырыгларны, оон иштинде ийи чурттарның аразынга найыралдың харылзааларын болгаш бүгү тала-биле кады ажылдажылганы калбартырының база хөгжүдериниң айтырыгларын, делегейниң амгы байдалының айтырыгларын бистиң амгы аян-чоруувустуң үезинде СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары-биле эң-не ак сеткилдиг чугаалажып көөрүвүске, бистиң эш ёзунуң найыралының болгаш идегежир чоруунуң сагыш-сеткилин улам-на ханыладырынга идегеп турар бис.

ССРЭ-ге бистиң аян-чоруувус ийи чурттарның — Кореяның болгаш Совет Эвилелиниң улустарының идегелдеринге дүүшпүшаан, чаагай үре-түңнелдерин бээр болгаш чаңчыл болган корей-совет найыралды чаа бедик чадага хөгжүдеринге төөгүлүг үе-чада болур дээрзинге бүзүрээр мен.

Бистиң чоок өңнүктеривис-биле, СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчулары-биле кады өөрүнчүг үени маңаа эрттирер аргалыг болганывыска дыка амырап тур мен.

Корей болгаш совет улустарның аразынга мөңге найырал болгаш сырый каттыжыышкын дээш!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы дээш, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң чечектелиишкини, оон быжыгыышкыны болгаш сайзыралы дээш!

Социалистиг чурттарның болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эви база сырый каттыжыышкыны дээш!

Бүгү делегейге тайбың дээш!

Хүндүлүг эш Константин Устинович Черненконуң кадыкшылы дээш!

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың удуртукчулары эштерниң кадыкшылы дээш!

Мында олуржуп турар бүгү эштерниң болгаш өңнүктерниң кадыкшылы дээш дашканы көдүрерин чөпшээреп көрүңер.

* * *

Эштер К. У. Черненконуң болгаш Ким Ир Сенниң чугааларын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчү-ле адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Душтужулга шайлалга эвилен, найыралчы байдалга болуп эрткен.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

БАШКЫЛАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританияның башкылары ажыл төлевирин улгаттырар дугайында негелделерни калбаа-биле деткип турар. Олар ажыл төлевирин чуртта акшаның үнезиниң кудулааның дециелинге таарыштыр санаарын база негеп турар. Чурттуң аңгы-аңгы районнарында эге болгаш ортумак школаларының башкыларының чаңгыс хүннүг ажыл соксадыышкыны болуп турар.

Төп болгаш соңгу-барыын Англиның дыка хөй графстволарында башкылар база ажыл соксаткаштыр. Англиның башкыларының профессионал каттыжыышкыннарының төлээлекчилериниң медеглели-биле алырга, ажыл соксадыышкыны амдыгаа үргүлчүлээр. Англи найысылалда хөй-хөй районнарның школалары хагдынган. Британ чазак амдыгаа чедир-ле башкыларның негелдезин хандырарындан ойталап турар.

ХАРЫЫСАЛГА АКШ-КА ОНААЖЫР

МАНАГУА. СЭТА-ның корр. А. Трушиниң дамчытканы болза, Национал хосталганың сандиничи фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, Никарагуаның Национал катап тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега Төп Америкада байдалдың душкуурлуг байдалы дээш бо харыысалганың АКШ-ка онаажып турарын медеглээн.

Ол болгук костарикажы журналистерге берген интервьюзунга Төп Американың чурттарының Рейганның администрациязының айыылдыг политиказынга таваржып турарын айыткан. АКШ ол девискаарның кризизин тайбың арга-биле шиитпирлээринге моондактап, Никарагуага удур агрессия белеткелдерге бодунуң шагда-ла херек кырында ажыглап алганы Гондурас-биле чергелештир, харын Коста-Риканы база хаара тударын оралдажып турар. Бир эвес АКШ ол ийи чурттарны турлаг кылдыр ажыглааш, Никарагуаже чепсектиг халдаар кириишкинин эгелээр болза, дайын чорудулгазы ол бүгү девискаарже нептереер апаарын бүзүрелдии-биле чугаалап болурун Д. Ортега онзалап демдеглээн.

АКШ-тың ТРЭ-зиниң Гондурастан Никарагуаже октаашы самолёттары өлүргүктүг идегеттер чаа чепсектиг өнчүк-чөңгээлиг халдаашкынны кылган. Республиканың камгалал министерствозунуң дипломатиязы болза, майның 19-тан 20-же дүжүнде 600 кижи чедип турар контрреволюстуг идегеттерниң бөлүү Нуэва-Сеговия департаментиде Сан-Хуан-дель-Рио-Коко суурже халдаашкын кылган. Дең эвес тулчуушкунга 13 тараачыннар өлген, ынчалза-даа суурну камгалап шыдаан. Оон кылдыгларынга 60 ажык дээрбечилерни узуткаан. Дээрбечилерниң халдаашкынын бот-камгалалдың үш чер отряды болгаш [illegible] ойтур шапкан. Сандиничи [illegible] армияның дүргени чедип келген [illegible] нарын [illegible] сүрүп турар.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Суралгыг америк журналист Карл Гроссман «Никарагуа: Американың чаа Вьетнамы» деп номунга Рейганның администрациязының Никарагуаже чепсектиг дорт халдаар кириишкинин белеткеп турарын бижээн.

«АКШ амгы үеде Никарагуага удур чажыт хораачы үүлгедиишкиннерни шагда-ла калбарткан. Оон революстуг чазаан дүжүр октаарының чорулгазын салган. Ынчангаш ол удавас Вьетнамга дайынның латин-америк хевиринге шилчиир берип болур» — деп автор айыткан. Ол болза боттарының тускайлаң чорууну колга бөө-чепсек туткаш, хамгалаарынга белен улуска удур дайын болурун ол журналист демдеглээн. Ол Американың база бир национал бужартаашкыны болур.

ИТАЛИЯ. Италияның найысылалынга организастыг кем-буруу үүлгедиишкининге аныяктарның удурланыышкынын илередириниң ниити-национал чыскаал-чыыжы болган (чурукта). Ангаа чурттуң янзы-бүрү районнарындан Римге чеде берген 20 муң хире аныяк оолдар болгаш кыстар киришкен. Чыскаалчыларның хөй кижилиг колонналары хоорайның төп кудумчуларын таварып эрткен. «Күчүлээшкинни соксадыр!», «Араатан үүлгедикчилер — сөнээзин», «Кем-буруулугларны харысалгаже!» — деп кыйгырыгларны салып турганнар.

АП—СЭТА-ның фотозу.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 119 «Шында»).

Пётр Тихонович **Страхов** — Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелелиниң столяры.

Анна Андреевна **Стрельникова** — стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының улуг инженери.

Александр Иванович **Томилин** — Тываның автосептелге заводунуң план килдизиниң начальниги.

Николай Савватеевич **Тульчеев** — Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң шеригжиттен өрт кезээниң инженери.

Николай Павлович **Фитин** — «Востоксантехмонтаж» трестиниң КМК-зының чолаачызы.

Пётр Андреевич **Урванцев** — № 1 орук-тудуг эргелелиниң бызанчы-бетонщиги.

Василий Игнатьевич **Черезов** — шериг кезээниң камгалал чериниң адыгжызы.

Галина Александровна **Черноземова** — Тываның чүмага удур станциязының лаборантызы.

Александр Иванович **Шкуратов** — Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң өртке удур камгалал талазы-биле профессионал отрядының өрт машиназының чолаачызы.

Татьяна Гурьяновна **Шоева** — пенсионер.

Александр Александрович **Шегонин** — Тыва АССР-ниң Одалга үлетпүрүнүң министерствозунуң Улуг-Хем ыяш-үлетпүр ажыл-агыйының электриги.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Полина Лаврентьевна **Бахарева** — улус депутаттарының Элегес-Аксы кожуун Совединиң күүскомунуң секретары.

Александра Ивановна **Бондаренко** — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Юрий [illegible] **Брюханов** — [illegible] школа-интернадының башкызы.

Фёдор Нестерович **Голубцов** — Кызылдың куш фабриказының столяры.

Таисья Патракеевна **Грудинина** — «[illegible]» совхозтуң бухгалтери.

Мария Ивановна **Дюкова** — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Пётр Петрович **Дюков** — Тываның электри четкилериниң крановщиги.

Елена Кирилловна **Косых** — «Тыва [illegible]» каттыжыышкынының КМК-зының кадр килдизиниң инспектору.

Василий Прохорович **Купцевич** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң кожээ ажыл-агый эргелелиниң кол бухгалтери.

Нина Максимовна **Кунчун** — «Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Валентина Фёдоровна **Неделина** — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Мэлс Игнатович **Оздонов** — «Сукпак» совхозтуң кол агроному.

Сергей Михайлович **Осипов** — «Сукпак» совхозтуң МТМ эргелекчизи.

Дугар Дажи-Дондупович **Оюн** — «Тиилелге» совхозтуң директорунуң оралакчызы.

Алексей Прокофьевич **Панин** — улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң кожээ ажыл-агый эргелелиниң чолаачызы.

Николай Пантелеевич **Пичугин** — «Сукпак» совхозтуң чолаачызы.

Анна Павловна **Поминова** — «Сукпак» совхозтуң кол бухгалтери.

Галина Михайловна **Селиверстова** — «Тувашвейбыт» каттыжыышкынының хеп быжыкчызы.

Мария Григорьевна **Тропина** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының № 2 КМК-ның ажылчыны.

Анисим Павлович **Чураков** — «Сукпак» совхозтуң чолаачызы.

ТАНДЫ РАЙОНДАН

Гавриил Иванович **Бакуров** — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң агроному.

Зинаида Иннокентьевна **Богданова** — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Евдокия Леонтьевна **Булатова** — Бай-Хаактың харылзаа бөлүүнүң Успенка салбырының начальниги.

Фаина Яковлевна **Гезайтулина** — Балгазынның № 2 профтехучилищезиниң ажылчыны.

Иван Андреевич **Ефрийовский** — «Тыва кобальт» комбинадының күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының талазы-биле улуг инженери.

Николай Васильевич **Козлитин** — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң механизатору.

Владимир Викторович **Кузьменко** — «Тыва кобальт» комбинадының даг ададанга ажылдар талазы-биле электрослесары.

Оюн Ендакович **Лапзы** — «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң малчыны.

Мария Савельевна **Мальцева** — чуртталга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң гостиницазының дежурныйы.

(Уламчылыр).

БОЙДУСТУҢ ТУРАСКААЛДАРЫ

САРАНСК. Мордва АССР-ниң аңгы-аңгы районнарында он малгаш-баарлыг черлерни бойдустуң күрүне тураскаалы кылдыр доктааткан. Геологтарның, ботаниктерниң оларга тургускан паспорттарында ол черлерниң бот-боттарындан шуут ылгалдыг, онзаланчаан айыткан. Малгаштыг черлерни камгалалга алыры ол автономнуг республикага хөй сорулгаларлыг бойдус камгалалының комплексизин тургузарының планнаттынган хемчеглериниң кезээ болган. Ында арга-ыяштарның, дыка хөй хөлдерниң, шыналарның, балык үргенелээр хемнериниң девискээрлери хамааржып турар. Оларның полю дыка чүгээр үнүштерниң болгаш диириг амытаннарын чүгле камгалаар эвес, харын база өстүрүп, байлакшыдар арга тургустунган.

ОРТУЛУКТА МУЗЕЙ

ИРКУТСК. Байкалда эң улуг дээп Ольхон ортулуктуң бойдузунуң болгаш кижилерниң амыдырал-чурттаалгазының онзагай чүүлдерин Иркутскиниң чурт-шинчилел музейиниң ортулукта тургускан салбырында көргүскен. Ол черниң башкызы Н. Ревякинниң хөй чылдарда чыып келген чүүлдери оон делгиирлериниң үндезини болган. Ол бодунуң бичии дузалакчылары-биле кады ортулуктуң ол-бо талаларынче, чер арттырбайн кезип тургаш, археологтуг, этнографтыг, минералогтуг материалдарны чыгган. Ол тывыштардан ортулуктуң төөгүзү, оон бойдузу. Совет эрге-чагыргазының чылдарында болган социал чаартылгалар тодаргай көстүп турар.

(СЭТА).

Бөгүн — Африканың хосталга хүнү

ТОДАРГАЙ БОЛГАШ БУЯННЫГ ТУРУШ

Политиктиг картага чээрби беш-ле чыл мурнуу чарыында англи, француз, португал болгаш бельги ээлеп черлериниң демдектери чер болганга кестүп чыткан Африкада бөгүн хамаарышпас 50 күрүне бар болгаш шээндакы чаңгыс-даа колония чок. Ол өөрүнчүг факт: Кара диптте кулдандырыкчы хамаарылгадан 450 ажыг миллион кижи хосталган. Колония чурттарга хамаарышпас чорукту тывсыр дугайында чогум-на харын ССРЭ-ниң инициативазы-биле Каттышкан Нациялар Организациязынга хүлээп алдынган төөгүлүг Декларация хосталгаже оруктуу Африка улустарынга ажыдып берген сеткилдиг онза хайныышкынын болдуруп турар.

Кижиниң кижиниң кандыг-даа аныглыг дарлаарын, бир нацияның өске нацияны кулдаарын бүрүү шаппышаан, Совет Эвилели Африканың [illegible] чуруумун узуткаар дээш демисели [illegible] делегей аренязында идепкейлиг эвилелчизи болуп турар. Мурнуу-Африка Республикада кара кештиг хөй нурууларның турза чогуур кижи эргелерин ол ёзу-чурум мынчага чедир казып, Намибияны бодунуң [illegible] турум [illegible], агрессия үүлгедиишкиннерин соксаал чок кылып, «фронт кавызының» кожа күрүнелеринге удур чөпсээлерин өскүдүп, оон уламындан делегей тайбынынга болгаш айыыл чок чорукка шыңгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

[illegible] ССРЭ-ниң чорудуп турары найыралдың болгаш сырый кады ажылдажылганың [illegible] казының тодаргай бүзүреттигези чүү дээрге, найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында бистиң чуртувустуң Ангола, Мозамбик база Эфиопия оларның-биле чарган керээлери болур. Төөгүнүң хөгжүлдезинге социализм тодаргайлакчы салдарын чедирип турар амгы үениң байдалдарында ССРЭ-биле Африка чурттарының найырал харылзааларын калбартыры болгаш идепкейжидери оларга чаа амыдыралдың доктаап тургустунарынга таарымчалыг салдарын чедирип, ниитилел хөгжүлдезиниң ий дешпиилгелиг оруктарын — социалистиг угланыышкынның оруктарын оларның шилип алырынга дузалап турар. Ындыг шилип алыышкын — Африка чурттарының таварышкан социал-экономиктиг ийи чидиг айтырыгларны шиитпирлээрин капитализмниң хандырып шыдаар шинек чогуун дүрүм ёзугаар бадыткалы-дыр.

Колониалдыг үелерден уктаалып келген аас капиталистиг рыноктуң дөгээни ол айтырыгларны Африка чүгле тайбыңның байдалдарында шиитпирлеп шыдаар. Ынчангаш империализмниң Кара диптти шериг-политиктиг удурланыштыр туруштуруушкунунуң девискаары болдурар дээр оралдажыышкыннарынга удур, Африкага ядролуг чепсээ чок зонаны тургузар. Индий океанның тайбыңның зоназы кылдыр чарлаар дээш Совет Эвилелиниң демисели — ол алыс түңнелинде африкачыларга [illegible] [illegible] черлери тудар дээш, чаа фабрикалар болгаш кооперативтер дээш демисел-дир.

Чоңга удур ий реакцылыг ёзу-чурумнарны деткип, Африканың черинге боттарының шериинин үргүлчү турарын калбартырын чедип алырын оралдажып, [illegible] чепсекти болгаш [illegible] биле девискаар чорулгаалерин болгаш шовинистиг хөөннерин [illegible]. [illegible] болгаш оон эвилелчилеринден чамдык-бир кижилер боттарының чалчаларын чепсеглеп турар. Ол чорук кожааларның чурум ёзугаар күзүрээнин тайылктырып, харын хемчеглер алырынче оларны албадап турары черле билдингир.

Конгонуң күш-ажыл партиязынга СЭКП ТК-ның белээ — Партияның дээди школазы совет-конго кады ажылдажылганың демдээ болу берген. Ону эрткен чылын ажыткан. Өөредилге комплекизинде чедиишкиниң өөрениң дыштаныр рынга бүгү чүүлдер бар: делгем, чырык аудиториялар, библиотека, улуг общежитие, столовая, спорт черлери тургустунган.

ЧУРУКТА: аудиторияларның бирээзинде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Боо-чепсектерин эндере бүдүрүп [illegible] болгаш [illegible] чүгле делегей дайынының кыжаныын кошкадырынга идиг бээр эвес, харын улуг шериг күчүлүг күрүнелер дыка хөй акша-хөреңгилерин хостап алыр арганы бээр ийик. ССРЭ-ниң каш удаа саналдап келгени ышкаш, ол хөреңгилерниң чамдыызын хосталган чурттарның [illegible] [illegible]. Ынчалза-даа бөгүн байдал сыр өске: хосталган чурттар боттарының боо-чепсекти [illegible] рүү-биле сал[ы]м чепсээниң садыгжыларынга ажык хөй ажык-көнчээни хандырып турар. Делегейде дашты кыже үндүр садып турар чепсектерниң 44 хуузу АКШ-ка, 11 хуузу Францияга онаажыр болгаш оон-даа ынай. Хосталган күрүнелерниң шериг чарыгдалдары ам барык талазы 24 чурттан кирип турар албан хүүзүнүң дузаламчызының бүгү түңүнден барык үш катап хөй болгаш капиталистиг сайзыраңгай чурттардан ол күрүнелерже кирер бүгү капиталдардан безин ажып турар. Экономиктиг, политиктиг болгаш шериг дузаламчылары [illegible] Барыын [illegible] корпорацияларының акша хааржактарынга аажок хөй ажык [illegible] берип хандырып турар.

Ол бүгү кажаплаашкыннарны мыттаавайн, буржуаз пропаганда Африка күрүнелеринге социалистиг дем каттыштырылгазының тывсып турар чээлилериниң чинти түңү. Барыын чүүктен оларга кирип турар чээлилериниң түңүнден эвээш дээр [illegible] турар. ССРЭ-биле экономиктиг харылзааларны калбартыры Африкаже «совет шургуп кириишкинин» болдурар дээр бодалын африканнарга күш-биле чулчуруп турар.

— Ол дээрге аажок мутулай болгаш дерзии бодал-дыр, харын африканнар боттары Совет Эвилели-биле кады ажылдаарын күзеп турар-ла болгай деп, Мадагаскарның хөй-ниити [illegible] Г. Разаусон мээң-биле беседазынга онзалап демдеглээн. — ССРЭ капиталистиг чурттар дег эвес болдур ийин, бистиң өөгебажыктарывыска таарышпас негелделерни ол тургуспайн турар, шериг азы политиктиг бүдүштүг хүлээлгелер-биле санажырык бистен негевейн турар, иштики херектерни холгаарлавайн турар болгаш берген чээлилерни чүү чүвеге ажыглаар ужурлуун албадавайн турар. Социализмниң төрээн чурту-биле Африка чурттарының харылзаалары дең эргениң үлегери-дир, оон-биле ажыктыг харылзаалар — хамаарышпас экономиканы тургузуп алырынга бистиң чедиишкиннеривистиң үндезини-дир.

ССРЭ-ниң дузазы-биле Африкада тудуп турар объектилерниң характери ол бодалды бадыткап турар. Африканың аныяк күрүнелери-биле бистиң чуртувустуң экономиктиг харылзааларының онзагай бүдүжү — хамаарышпас хөгжүлдениң үндезини болур күрүне секторунуң бүдүрүлгелерин тургузуп алырда оларга дузалаары болур. Барык 500 объектилер, оларның аразында 200 ажыг үлетпүр бүдүрүлгелери дээрге Африкага бистиң дузаламчывыстың сеткил өөрүнчүг түңнели-дир.

Африка улустарынга ажыктыг айтырыгларның чидиин барымдаалааш, ССРЭ кожээ ажыл-агыйның 100 хире объектилерин [illegible] [illegible], ол ышкаш [illegible] ажылын хөгжүдерде чамдык чурттар-биле чедиишкиниг кады ажылдап турар.

Парламгтаның буржуаз органнары чеже-даа хоптап-нүгүлдээр чүүл болза, төөгү хамык-ле дорт оруунда. Африка улустарының хосталгаже болгаш демиселинде бадыткан ийи доктаадын бөлбес. Оларның өңнүктери миллион-миллион. Оларның аразында — совет кижилер, ынчалдыр өөрф чурттарга хамаарыштыр принципиалдыг туруштуг тодаргай болгаш буянныг социалистиг улуг күрүне бар.

С. КУЛИК

(СЭТА).

В. И. Ленинниң Төп музейиниң 60 чылынга

ОЛАР БАЗА ДАЙЫНЧЫЛАР

В. И. Ленинниң Төп музейинде делгээн агитация фарфору (шаажаңы) революцияның романтиказын, социалистиг тургузуушкуннуң планнарын боттандырар дээш демиселди дамчыдып кйргүзүп турар. Тавактар, аяктар, вазалар, революстуг эмблемалар, лозуннар, баштыңчының чуруктары-биле шиметтинген, олар мурнунда дег, идеязының хапызы-биле, чараш, уран кылдынганы-биле сагыш-сеткилди хөлзедип турар.

Агитация шаажаңының баштайгы бөлүүн 1918 чылда Петроградка күрүнениң М. В. Ломоносов аттыг шаажаң заводунга кылып үндүрген. Оларның аразында биче хевирниң скульптура чогаалдары — революцияның дайынчыларының, ажылчыннарның, тараачыннарның овур-хевирлери кескү черни ээлеп турар.

Улуг Октябрьның бир чыл оюнда завод «РСФСР» база «Ажылчы чоннарның тиилелгезин» деп бижиктерлиг юбилейлиг тавактарны үндүрген. М. И. Калининниң айтышкызын ёзугаар агитпоездиге ажыглаары-биле «Октябрь Революциязы» деп тускай сервизтерни, Советтерниң VIII Бүгү-россия съездизиниң делегаттарынга белекке бээри-биле аяктарны болгаш тавактарны, Чөөн чүк улустарының съездизиниң киржикчилеринге бөлүк чүүлдерни кылган.

Ол үеде агитшаажаң политиктиг плакаттардан, «РОСТ-туң соңгаларындан» эвээш эвес сурагжаан турган. Советтерниң анаяк республиказының символдары Кадыыр болгаш Маска, Кызыл сылдыс, Кызыл түк — эң баштай шаажаңнарга чуруттунган, ооң соонда харын вестерже, чуруктарже, символдарже шилчээн.

Бодунуң эң эки кылыгларының үлегер-хевирлерин заводтуң коллективи В. И. Ленинге чорудкан. Ам музейде Владимир Ильичиниң 1918—1922 чылдарда эдилеп турганы, ук заводка кылган бичии тавакчыгаштыг аяк делгеттинген.

Столовая сервизиниң төөгүзү солун. Ында «Шил-шаажаң трезиниң Дулевте шаажаң заводунуң ажылчыннарындан В. И. Ленинге белек» деп бижип каан. Ону мастерлер ССРЭ-ниң тургустунган чылында кылган. Тавактарның кыдыгларында алдын үжүктер болгаш саннар-биле мынча деп улгаттыр бижээн: «1917, 1922 октябрь 25» база ооң соонда «V» деп рим сан, ол Октябрьның тиилелгезиниң соонда эрткен чылдарны [illegible] турар. Тавактарның [illegible] — Кремльде база ажылчын-тараачын күрүнениң эмблемалары — Кадыыр болгаш Маска чурээн.

В. И. Ленин бодунун болгаш сервизти эдилевээн, музейге дамчыдып берген. Сервиз ур үе иштинде Кремльдиң музейлер фондузунга кадагалаттынып чыткан, ам ону бүгүде көрзүн дээш делгээн.

Совет агитация шаажаңы Европаның барык бүгү чурттарының вайысылалдарынга делгеттинген, ону улус кайгаарадаа аажок сонуургаан, ол Совет эрге-чагырганың даштыкыга бир янзы онза төлээлекчизи болу берген. Агитшаажаң чыылдазы делегейниң хөй-хөй делгелгелеринге алдын медальдар-биле шаңнаткан.

Үе эртип-ле турган, мичалзазаа чоннуң [illegible] улуг болуушкуннарын [illegible] көрдүрер чаңгыс аргыы калган. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде агитация шаажаңының кескү үлегерлерин кылган, олар ижелекчилер-биле ылавыттыг дайынче совет кижилерин кыйгырып турган. Оларның аразында — В. Мухинаның «Партизан кызы», А. Дейнеканың «Алакада танкызы» болгаш өске-даа мастерлерниң ажылдары бар.

Амгы уран чеверлерниң, чурукчуларының кылганы сервизтер болгаш вазалар байырлалдыг хүннерге тураскааттынган. Оларның ажылдарынга кур черлерни шиңгээдип алганын, космосче ужудуушкуннар, беш чылдыгның шалыпчы турудуглары, тайбың дээш демиселди көргүстүнген. Агитация шаажаңы, бээзде дег, база-ла дайынчы одуруг да.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

ПОЛИТИЗДАТТЫҢ ЛЕНИНИАНАЗЫ

1918 чылда В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургускан «Политиздат» ном үндүрер черниң номнарының аразында делегей пролетариадының баштыңчызының ажылдары болгаш ооң амыдыралының дугайында номнар эң кол черни ээлеп турар.

Владимир Ильичиниң 50 ажыг чогаалдарын чыдың-на 10 млн. ажыг тираж тыг кылдыр парлап турар. Баштыңчының ажылдарын тематиктиг чыындаларга база парлап келген.

Политиздатта В. И. Ленин дугайында шинчилел, эртем-пептереңдиг, уран-чечен документалдыг база мемуар номнары — хөй чылдарда чыгдынган бүдүн Лениниана парлаттынып турар.

Делегейге эң баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиниң дугайында номнарның аразында СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң үндүргени В. И. Ленинниң 12 томнуг намдарының хроникасы онзагайланып турарын демдеглээри чугула. Владимир Ильич Ленин дугайында беш томнуг сактыышкыннар номчукчуларга билдингир, ооң авторлары — баштыңчының төрелдери, эштери, кады ажылдап чораан кижилер. Ук номну, ол ышкаш Ульяновтарның өг-бүлезиниң кежигүннериниң дугайында очерктер номун, Ленин дугайында Н. К. Крупскаяның чүүлдер болгаш чугаалар чыындызын мааңа өй-өйлеп доктаамал парлап үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: Политиздаттың үндүргени В. И. Ленин дугайында номнар.

СЭТА-ның фотохроникazы.

ЧЕРИМ НЕМ—ЧЕМГЕРИКЧИМ

Андарган чер
Айдыс чыттыг.
Чаткан ширтек сырыы
ышкаш,
Сырый дыргак изи-даа дег,
Шыйыглары кээленир.
Шыдар ирей хаваан орта
Сыгыглары сагындырар.
Чажындан-на черни чарып,
Андазының бизин углап,
Аът соондан базып өскен.
Адыштарда хавырыктар
Артык сөс чок херечи ол.
Үгүн салгаан кудер кара
Оглу Сандан тракторун
Улуг ховаа сала каантар.
Сыдым чедер черге эвес
Шынаа дургаар тараа чажар.
Угулзалар артып калыр.
Чоолбураш бады келген
Чоорган дег ногаан хээлер
Көккүр дээрни хаажылай
бээр.
Холбелчиңнээн сыптар
самнаар,
Черниң кежин карак өртүр,
Дазыраргаш шолу көңгүс
Таныттынмас, чоргааранчыг.
Бөкпек баштыг кызыл-тараа
Бөолдении, бырлаңнай бээр,
Чеми аар-аар халайгылаар.
Бункерден баткан тараа
Саарлып турда, онзa ырлыг.
Чаржалаштыр хүн херели
Муң-муң өңнер доюлдурар,
Черим нем—чемгерикчим.

Артык ХОВАЛЫГ.

ШОЛБАН СЫЛДЫС ЧЫРЫП ТУРГАН

Аккыр, хөнү, селбер хадың баарында
Анчыктар эриннерин дээштирген...
Серини дүнүүң айдың айы сүт дег чырыын
Сеткил өртүп чалыыларже чажып турган.
Аяар оожум шылыраашкан ногаан бүрү
Аян тудуп тааланчыг чайгангылаан.
Хенертен кээп, кезек булут айдың айның
Херелдерин кожегелеп канчаары ол?
Халымырлаан серини салгын бүрүлерни
Хайыра чок сиигип, чайгап чоору ол?
«Чалыы, арыг ынакшылды үнелеңер!
Шаптыктавайн, оожурганар!» дигензиг-даа
Чолдуг-чаагай чурттаалганың херечизи
Шолбан сылдыс чивеңейнип чырып турган.
Аккыр, хөнү, селбер хадың баарында
Анчыктар эриннерин дээштирген...

Александр ШОЮН.

Чайык эрткен

Чайык эрткен. Хүн-даа
чайнаан.
Мурнуу чүгү мунгаш
дээрниң
Булут тыраан халывында
Чараш чечээш дугаланган.
Ынаар ырак
дИнмирээшкин
Ыды тунук дирлевишаан.
Бүгү бойдус чунган.
Сергээн.
Бүрүлерде шалың
чайнаан.

Хертек СЕРЭЭ.

КАРАЛА

Караланы мунупкаш,
Халдыптар мен чоруккур,
Сооткан аъттар
чарышкаш,
Соңнут, мурнуг чыдып
каар.

Орук уваан тудум-на
Ооң маны кедергей
Кудургайны куду-даа
Куштадырып бада бээр.

Иван ХЕРЛИИ.

ДАМЫРЫ СОП, ТЫНЫП ТУРАР

Төктүп чыдар кадыр элде
Дөзү божаан терекчигеш.
Хемчик суундан дестир
дээнзиг,
Кээргенчиг чайганып тур.
Дуза кадып, тынып аар
дээш
Тура тырткаш, тарып
алдым.
Дазылдары черде быжыг
Дамыры соп, тынып турар.

Аракчаа ОНДАР.

НОМЧУКЧУНУҢ ЭСКЕРИГЛЕРИ

Номчукту кижи болганымда тыва литература болгаш ооң номчукчузунуң дугайында база ук номчукчунуң аңаа хамаарылгазының, ооң-биле харылзаазының дугайында бо-ла сонуургай бээр мен. Ылангыя Совет Тываның 40 чыл оюн демдеглээр деп турар бо хүннерде ол айтырыг улам онзагай ужур-утkалыг болуп турар. Чүге дээрге тыва литератураның тыптып төрүттүнүп келгени үжен чылдарда санаттынар-даа бол, ооң чогум хөгжүлдезиниң эгези, ооң-биле кады тыва номчукчунуң чечен чогаалы-биле холбашкан культурлуг өзүлдези база-ла дөртен чылдарга оңаажып турар деп санап турарывыстың ужуу ону харын онзагай ужур-утkалыг дээривистиң чылдагааны ында.

Чогум-на ол төөгүлүг 40 чылдар иштинде көдээ номчукчу бодунуң төрээн чогаалынга кандыг хамаарылгалыг, хандыкшылдыг болгаш сонуургалдыг боop келгенил, ол дугайында дыңнааным, билгенимни мааңа чугаалаарын оралдаштым, эргим номчукчу.

Үстүнде айтырыгга харылаар чүве болза, ол эрткен үелерде номчукчунуң номга сонуургалы даңгаар-ла деңдески турбаан. Бир кезек үеде көдүрлүүшкүннүг, бир кезек үеде чавырлыышкынныг-даа болуп тургулаанын өскерер бис.

Тываның культура амыдыралының эргилделиг ындыг үе-чадаларының бирээзи хамыкты хайындырган тыва национал бижиктиң тывылганы, ооң бүгү чонга тарап нептерээн үези—уттундурбас үжен чылдар дээрзи билдингир. Дүүн чаа-ла солун тооллар дыңнаар, мерген тывыыктар ытчыр орай кежээниң дүрген дужуп кээрин манап чораан арат кижи ам чаа чүүлдер чырыткан солуннар, сеткүүлдер номчуур дааргыгы хүннүң дүрген үнүп кээрин четтикпейн манаар апарган.

Үжен чылдарда төрүттүнгеш, дөртен чылдарда доругуп, шыдал-быра кирип бар чыткан төрээн чогаалынга тыва номчукчунуң сонуургал хандыкшылының эгезин ынчаар салган. Чечен чогаалдың ужур-утkазын билип ап, аңа хандыкшылының психологтуг белеткелин база хандырган. Үжен чылдарда үжүглеп номчуп эгелээн тыва арат ам уран сөстүң ындан-сүзүүнүн биле берген. Ооң эгелээш-ле ол «Саны-Мөгеден» салдынмастаан. «Алдын-кыстан», «Чечектен»-даа чарылбастаан. «Тос чадырның» маадырлары-даа чүү-бир тоол-домакта чүве эвес, а дүүн чаа-ла олар-биле бир дөмей амыдыралдың дүмбей караңгызын көрүп чораан бодүүн араттардыр дээрзин билип алганнар.

Ол дугайын бижик билбес чорукту узуткаарының хоочуннарының бирээзи, амгы үеде персоналдыг пенсионер Полина Ак-кысовна Сайын мынчаар чугаалаар: «Ол үеде Сарыг-оол, Тока, Сагаан-оол, Пюрбю дээш оон-даа өске аныяк чогаалчыларның ат-сыwы чыылган чоннуң аразынга бо-ла дыңналыр.

Ол хамааnчок кустуң курьяк чайында ширтек сыраан, өг кидизи септеп-селээн кадайлар безин аалдың бижик билир урут-дарыынга бир-ле номну номчуттуруп алган иштениш олургулаарын кижи бо-ла көөр. Тас-Баштыг, Саны-Мөге дугайын олар безин шагда-ла дыңнаап, билгеи болгулаар чүве».

Дөртен чылдарның тыва номчукчузу бодунун төрээн чогаалын чүгле сонуургаары-биле кызыгаарлаттынмайн, а эң идепкейлиг-биле, медерелдиг-биле номчуп эгелээниниң үези ол турган. Дөртен чылдардан бээр пенсияже үнгүжеге чедир партия, совет органнарга ажылдап чораан Семён Мугурович Даваажаптың бо дугайында сактыышкыннары база солун. Ооңуу-биле алыр болза, үжен-дөртен чылдарда парлалгага үнүп турган шүлүктерни чүгле доктаадып ап турган эвес, а харын ыры, кожамык аялгазынга таарыштыр кинирип алгаш, ырлажып-даа, ол шүлүктерни өттүндүр кожамыктарны чогаадып-даа тургулаан.

Шиилер дугайында хоочуннуң сактып чугаалааны бо: «Суму төптеринге, кызыл-өглерге узун-узун шиилерни үзүндүлеп ойнаарга улус өкпелээр, уланчызы, төнчүзү кайыл» дижип туруп бээр. А кажан шии ойнаарда рольдарны хуваажы бээривиске төлеп чок маадыр орнунга ооң ролюн ойнаарындан ойталап туруп-даа бээр бис. Чүге дээрге кым-даа «багай маадыр, феодализм артынчызы» болурун күзевес, а шупту-ла чаа шагны тутчуп, суртаалдап турар эки маадырлар ойнаарын күзээр.

Тываның баштайгы эмчилериниң бирээзи Оюн Бүрүнмаа мынчаар сактып орар. «Эмчи кижи болгаш божуткан уруг-ларымның ат-сывын адаарынга бо-ла киржи бээр мен. Ынчан улустуң чаа чүвеже чүткүлдүү-даа кончуг. Артында-ла «эрги-сарыг шажын-чүдүлгениң төвүт, таңгыт аттарын чоор ону, чаа чараш аттан адажып бээйт, эмчи» дижирлер. А чаа аттар дээрге-ле номчаан номнарывыста, көрген шиилеривисте-ле болгай. Ынчалдыр-ла аттарны сактып, шилип, адап-ла эгелээр бис. Оон-на харын өргиде-даа улустуң эдилеп чораан аттары ынчан харын чаа утка-хевирлиг апаргылаан. Уран, Салбакай, Адыгжы, Алдын-кыс, Чечек деп аттар ынчаар катап төрүттүнген».

Чаңгыс сактыышкындан безин алгаш көөрге, чечен чогаалдың кижилерниң хууда амыдыралынга, ооң угаан-медерелиниң өзүлдезинге, чаа чүүлдүн амыдыралга үлегерлеттинип быжыгарынга салдары улуг турган дээрзи илдең-дир.

Ам харын тыва номчукчунун бодунуң төрээн литературазынга хамаарылгазының ийиги үе-чадазы эгелээн деп болур. Ол болза, бистиң бодап турарывыс-биле алырга, номчукчунуң, ылаңгыя кодээ номчукчунуң, тыва чогаалынга сонуургал хандыкшылының улам өскени-биле холбаштыр аңаа негелдезиниң улгатканы болуп турар. Ол негелде канчаар тургустунуп келгенил дээр болзуvусса, хамыктың мурнунда бежеңги чылдарның номчукчузун ам чүгле бодунуң эвес, а харын орус классика, совет литература болгаш даштыкы литература-биле таныш апарганы тыва литератураже бир янзы кылдыр көөрүнче ону чайгаарла албадай берген. Чүге дээрге ол чорук тыва номчукчуга бодунуң уран чогаалын делегей чергелиг сайзыраңгай чогаалдар-биле деңней көөр арганы берип турганы болур.

Ол харын, бир талазында, тыва литератураның ынчангы деңнели орус совет-даа, даштыкы-даа литератургa четпес турганы-биле, ооң уран-чечен деңнели болгаш черле ниити өзүлдезиниң шаа ындыг турганы-биле тайылбырлаттынар боор. Ийи талазында, тыва литература дайын соолуундан үеден эгелээш, бөрык алдан чылдарга чедир амыдыралды долузу-биле хаара тудуп турар роман чергелиг улуг хемчээлдиг чогаалдар-биле долдуртунмайн, колдуунда эрткен үе-биле амгы үени деңнеп көргүскен чогаалдар-биле кызыгаарланып турганындан база хамаарыжып турганы чадавас.

Ынчалза-даа алдан чылдарның эгезинден бээр, кажан тыва литератураға Кызыл-Эник Кудажы, Моңгуш Кенин-Лопсан, Салим Сүрүн-оол оларның баштайгы романнары, тоожулары кестүп келгениниң соонда, тыва чечен чогаал чаа тывышты ап, бодунуң хөгжүлдезиниң база бир чаа чадазынче бүрүнгаар базымны кылган. Тыва номчукчунуң төрээн литературазынга хандыкшыл сонуургалы катап база өскүп үнген.

Ол болза, номчукчунуң үрде манааны тыва романның ёзулуг төрүттүнген үези болган. Ол харын тыва литератураның үндезилекчилери Салчак Токаның, Степан Сарыг-оолдуң, Олег Саган-оолдуң номчукчуларга чаа-чаа улуг хемчээлдиг чогаалдарны шаңнаан үези база болур. Тыва литература ынчалдыр утка-шынарының-даа, уран-чечениниң-даа талазы-биле бедиктерже көдүрлүп, бодунуң дугайында мыткылыры-биле чарлаан. Ол үеден эгелээш-ле тыва номчукчу эки бижиттинген чаа-чаа номнарны үдаа-дараа ап турар апарган.

Шак ол эки номнар хову, сиген бригадаларының турлагларында, чолаачылар, механизаторларның кабиналарында, малчыннарның өглеринде чурттап чоруурун бо-ла көөр бис. Ындыг номнуң дашты үлдүрээрип, ишти ууштaлып калгылаан-даа болгулаар-ла, үр эдилээниниден арыннары хирлениp, азыглары эмирлип-даа калган чоргулаар-ла, ынчалза-даа ол чолаачы ээзи-биле кады ыраккы оруктче аъттанып каан чоруур. Механизатор өңнүү-биле тараа тарыжып, дүжүт ажаажып чоруур, хойжу кыстың хойнунда онза үнелиг эдилел боол шыгжаттынып чоруур. Ол номчукчузу-биле кады. Эки номну ооң ээзи кайын-даа бол тып алыр, каяадаа ооң-биле чарылбас, кады чоруур. Ынчаарга шак ол ном бодунуң өргелиг ээзи апарган номчукчузу-биле кады чаагай херектерни, буянныг үүлени бүдүреринге киржип, бодунуу-биле улуг-хуузун кииришгирип чоруур.

Чүдүм ЧАП.

ЧУРУКТА: Ча аарынга республиканың бирги чери дээш маргылдаага тиилээн «Динамо» эки тура спорт ниитилелиниң командазының бөлүк спортчулары.
А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ТВ

МАЙ 25-ТЕ.
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт залында — школачылар. 9.45 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильм. Дөрткү фильм. — «Красный песок». 1-ги сериязы. 10.55 — «Адажио болгаш вариациялар». 11.25 — Медээлер 11.30—14.15 Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Африканы хостаажының хүнүнге «Сайзыралдың бөрге оруу». Телеочерк. 15.20 — «Билиг — күш». Эртем-нептереңдиг журнал. 16.05—«Орус чугаа». 16.35 — «Хөглүг старттар». 17.20 — «Частың байырлалы». 18.15 — Евгений Евтушенконуң шүлүктери. 18.30— «За далью полевой». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00— «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.30 — Клин хоорайның шил заводунуң клувунуң үрер хөгжүм оркестри ойнаар. 19.40 — «Государственная граница». Уран-чечен телефильминиң премьеразы. Дөрткү фильм — «Красный песок». 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.30—ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалының № 2 түңнел концерти. 23.05 — «Ярмарка цветов». Документалдыг телефильм. 23.20 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15—«Кодээ ажыл-агыйы». Киножурнал. 8.35; 9.35 — Төөгү. 4-кү класс. Баштайгы беш чылдарның тудуглары. 9.05; 12.40 — Англи дыл. 10.05 — География. Океан кижиде [illegible] 10.35; 11.35 — Музыка. 6-гы класс. С. Прокофьев. Балет «Золушка». 11.05 — «Бир ынай шылдың төөгүзү». Эртем-нептереңдиг фильм. 12.10— Бойдус эртеми. 2-ги класс. Чалгаарга харылар. 13.10 — Астрономия. 10-гу класс. Астрономия болгаш космонавтика. 13.40 — Совет чурулга уран чүүлү. «Бистиң күш-ажылывыс аттарының хереэ». 14.10 — Габриэль Гарсиа Маркес. Чогаалдарының арыннарындан. 15.10 — Медээлер. 15.15—18.00 —Чапсар. 18.00 — Медээлер

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур». ССРЭ-де Күрүнениң Улуг театрының артистери-биле ужуражылга. 19.10 — Телемедээлер. 19.20 — «Аныяк тогу». 19.50 — Чарлалдар, реклама

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удур чаштарі». «Волшебный экран». 20.20 — «Цокот волшебных копыт». Ленинградта Күрүнениң А. А. Брянцев аттыг аныяк көрүкчүнүң театрының дугайында эртем-нептереңдиг фильм. 20.40 — «Кетушин» фольклор коллективиниң күүселделери. (Ангола улус республиказы). 21.00 — «Үе». 21.35 — «Добряки». Уран-чечен фильм. 23.00 —Футбол ССРЭ чемпионады. Элээди оолдар. ССРЭ-ниң шилиндек командазы —Люксембургтуң шилиндек командазы. 00.35 — 01.00—«Часкы соругнар». Ча адарынга делегей маргылдаазы.

АГААР

Бөгүн республиканың бүргээр чамдык районнарга хар холуумактыг биче чаъстаар, дииңмирээр. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр, чамдык черлерге хат 15—20 метр чедир күштелир.

Кызылга бүргээр. Дыңмыраан чаъстаар, соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени 10—20 метр чедер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киносборник» № 1. 9.30, «Владыка судьбы» 10.50, 13.40, 16.30, 19.30 шактарда.

ВОСТОК»: «Трюкач» 15.00, 17.30, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» 10.00, 13.30, «Таинственный остров» 11.00, 15.00, «Грачи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Выстрелы за деревней» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ» кинотеатр: «Вокзал для двоих» 15.00, 17.40 шактарда.

ХАМААТЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Саян-Шушенскоениң күрүнениң камгалалдыг чери аргалыштыг черлерге өрттүң үнүп болурунуң айыылдыг үезиниң болгаш Енисей хемге база Саян-Шушенское суг хөөлбээнге эжиндирииишкиниң эгелээни-биле холбаштыр камгалалдыг девискээрниң хайгааралын күштелдирер сорулга-биле камгалалдыг черниң девискээринге болгаш суг хөөлбээнге камгалалдыг черниң дирекциязының бээри тускай эрттиринге чок өске кижилерниң чоруурун ШУУТ ХОРААНЫН бүдүрүлге черлеринге, экспедицияларга, туристерге болгаш тус-тус хамаатыларга дыңнадыр турар.

Камгалалдыг чер крайның мурнуу чүгүнде, Енисейниң болгаш кылып турар Саян-Шушенское суг хөөлбээниң солагай талакы эриинде, Голая хемниң аксындан эгелээш Тыва АССР-ниң кызыгаарынга чедир чаттылган. Енисейниң болгаш улгадып чыдар суг хөөлбээниң оң талазында комплекстиг камгалалдыг чер корум-чурумнуг 2 километр хемчээлдиг камгалал зоназын тургускан.

Камгалалдыг корум-чурумну үрээни дээш хоойлу ёзугаар бедик харысалгага онаарын көрүп турар.

Камгалалдыг девискээрниң иштинге шинчилел, транспорт болгаш тускай ажылдарны кылыр бүдүрүлгелер, организациялар ооң суг девискээринге (Голая хемден Тыва АССР-ниң кызыгаарынга чедир) доктаамал азы чаңгыс удаалыг эрттирилгезин алырының үнге зилетткитен чагыын Шушенское суурнуң Пионер кудумчузунуң № 3 бажыңда дирекциядан кылыр. Индекс—662720.

КАМГАЛАЛДЫГ ЧЕРНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Үрер хөгжүм херекселдериниң улусчу оркестринге кирерин күзээннерни хүлээп алырын Кызыл хооркүүскомнуң культура килдизи чарлап турар. Кирерин күзээннерниң бүрүткээрин 1984 чылдың май 3-те эгелээн, эртенгиниң 9 шактан кежээкиниң 19 шакка чедир ам-даа хүлээп алыр.

Культура килдизиниң адреzи: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, бажың № 2 «а», телефону 2-46-07.

«КАА-ХЕМ» ХӨМҮР-ДАШ РАЗРЕЗИНИҢ

системазынга доктаамал ажылдаар кылдыр даараазында специалистерни чалап турар:

Чадаана участогунга доктаамал ажылдаар кылдыр кол энергетикти, шалыны 200 рубль, даг диспетчерин, шалыны —160 рубль, даг участогунуң механигин, шалыны—180 рубль, транспорт цехиниң мастерин, шалыны — 165 рубль. Хөй чылдарда ажылдааны дээш немелде төлевирни бээр болгаш квартиралар-биле хандырар. Чадаана участогунуң адрези: Чадаана хоорай, Чадаананың хөмүр-даш разрези, кадрлар килдизи. Чадаанада телефону 2-79.

Каа-Хем участогунга даараазында ажылдакчыларны чалап турар: бызаңчы-бетонщиктер, слесарь-сантехниктер, каннакчылар, таңныылдар, экскаваторлар машинистери болгаш оларның дузалакчылары, электрослесарьлар, автомашиналар септээр слесарьлар, бухгалтер, кадр килдизиниң инспекторун, чуртталга-коммунал килдизиниң начальниги, секретарь-машинақчы.

Хөй чылдарда ажылдаап дээш база чыл түңнелдерин ёзугаар немелде төлевирни бээр. Разрезтиң ажылдакчыларынга чиигелделиг өртек ёзугаар хөмүр-дашты бээр, ажылга албап черниң автобустары-биле чедирер, чуртталга пөлүн ээлчег ёзугаар бээр.

Адрези: Кызыл хоорай, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, телефону 99-11-25.

Кызылдың башкы училищези бот-өөредилге салбырынга өөренирин күзээн кижилерни хүлээп алырын чарлап турар. Салбыр урутлар садтарынга кижиилик. чи өөредикчилерни белеткээр.

Өөредилгениң хуусаазы — 3 чыл.

Шылгалдаларны орус дылга (диктант). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) дужаар.

Өөренип кирерин күзээн кижилер даараазында документилерни дужаар:

1. Директорнуң адынга билдириишкин.

2. Кадыының дугайында эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).

3. Ортумак билиг дугайында аттестат (бодун).

4. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

5. 3x4 см. хемчээлдиг 4 фото-чурук.

6. Ажылдап турган черинден характеристика.

УЧИЛИЩЕНИҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай — 4, Колхозная кудумчузу 56, Кызылдың педучилищези.

Редакцияның адрези:

667000 Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54 харысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетвур килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13 чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаада 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1071.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 122 (12512) | 1984 чылдың май 26, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап

НАЙЫРАЛДЫГ БОЛГАШ БОТ-БОТТАРЫН БИЛЧИРИНИҢ БАЙДАЛЫНГА

Май 24-те Кремльге совет-корей чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаалажыышкыннарга [illegible]

совет таладан — СЭКП ТК-ның [illegible], ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң [illegible] министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң КУДР-да элчини Н. М. Шубников;

корей таладан — ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сен, ККП ТК-ның Политбюрозунуң Президиум кежигүнү, КУДР-нуң улусчу чепсектиг күштериниң министри О Дин У, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң Премьери Кан Сен Сан, ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, КУДР-нуң оралакчы президентизи Ли Ден Ок, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң Премьериниң оралакчызы, КУДР-нуң даштыкы херектер министри Ким Ен Нам, ККП ТК-ның Политбюро [illegible] кандидат, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң Премьериниң оралакчызы Кон Дин Тхэ, ККП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, КУДР-нуң ССРЭ-де элчини Квон Хи Ген.

К. У. Черненко совет удуртукчуларының өмүнээзинден Ким Ир Сенге болгаш оон удуртканы Корей Улус-Демократтыг Республиканың партия-күрүне делегациязынга байыр чедирген.

КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының баштыңы Ким Ир Сен Кореяның Күш-ажылчы партиязының удурткулгазының адаа-биле республиканың ажылчы чоннарының социалистиг тургузуушкунда ажылдап турарының дугайын, улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң ийиги чеди чыл планын күүседип турарында чединишкиннерниң дугайын, Мурнуу Кореядан америк шериглерни үндүрериниче болгаш төрээн чуртту тайбың арга-биле каттыштырарынче угланган КУДР-нуң чазааның инициативазының күженишкиннериниң дугайын чугаалаан.

Партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның оон дараазында болгулаан Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин СЭКП-ниң [illegible] тулгазы-биле чедиишкинниг күүседип турар совет улустуң тургузуукчу улуг [illegible] дугайын К. У. Черненко корей эштерге дыңнаткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжынга соңгулдалар болгаш оон бирги сессиязының түңнелдери сайзыраңгай социализмниң болбаазыраңгайжыдарынче, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарынче угланган партияның стратегтиг угланыышкынын совет улустуң бүгү-биле деткип турарын бадыткап [illegible] К. У. Черненко демдеглээн.

Чугаалажыышкыннарның киржикчилери совет-корей харылзааларының байдалының болгаш келир үениниң дугайында боттарының бодалдарын илереткен, садыг-экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылганың, культура солчуушкунунуң чорук турарынга [illegible] илереткен. 1961 чылдың июль 6-да чарган Найыралдың, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында керээниң совет-корей харылзааларының бүгү талазы-биле хөгжүдеринге Ыракы Чөөн чүкке тайбың байдалды камгалаарынга чугула ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Талалар СЭКП биле ККП-ның кады ажылдажылгазын сайзыраңгайжыдарын, бүгү деңнелдерге партиялар аразының харылзааларын улам [illegible] [illegible].

[illegible] чугушкуну болган, Европада, Азияда, Чоокку Чөөн чүкте болгаш Төп Америкада дүшкүүрлүг байдалдың дээлүг чылдагааннарының талазы-биле бодалдарының бир домей боор турарын ол бадыткаан. Талалар АКШ-тың администрациязының болгаш НАТО-нуң чагырыкчы бөлүктериниң тургустунган шериг-стратегтиг деңге чорукту ураарынче чүткүлдүг агрессиви политиказын шиитпирлиг-биле буруу шаап, Японияда милитаристиг чүткүлдүң болгаш Вашингтон—Токио—Сеул аразының шериг-политиктиг эвилелдежиишкининиң тургузары дээш оралдажыышкыннарының айыылдыын демдеглээннер.

Колониалдыг мөлчүгделден хосталган, тускайлаң хөгжүлдүнүн оруунче кирген улустар-биле эп-сеткил [illegible] илереткен [illegible] [illegible] болгаш Латин Американың тамаарышпас аныяк күрүнелериниң империализмге, гегемонизмге, неоколониализмге, расизмге болгаш сионизмге удур боттарының [illegible] [illegible].

Социалистиг чурттарның чаңгыс эвии болгаш сырый каттыжыышкынның улам бы[illegible] [illegible].

социал бурунгаар депшилгениң херээн камгалаар дээш амгы үениң бүгү-ле революстуг, демократтыг, дептиилгелиг күштериниң улам-на идепкейлиг-биле кады хевлериниң собулгазы делегейниң амгы байдалының үезинде улам-на улуг ужур-дузалыг боор турарын демдеглээн.

Мурнуу Кореяга дөртен хире чыл иштинде америк шериглериниң туруп келгениниң уржуундан ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн болгаш дүшкүүрлүг боор турар Корей чартык ортулукта байдалче чугаалажыышкыннар үезинде онза кичээнгейни углаан. К. У. Черненко Кореяның даштыкыдан кандыг-[illegible] [illegible] бо-ле бодап каттыштырары дээш ККП-ниң, КУДР-нуң чазааның бүгү корей улусту [illegible] [illegible] турарын медеглээн.

Делегей байдалының айтырыгларының бүгү талазы-биле совет-корей консультация [illegible] [illegible] демдеглээн.

[illegible] найыралдыг болгаш бот-боттарын эш хуузунуң ёзузу-биле билчириниң байдалында эртип турар.

Чугаалажыышкыннары уламчылаар.

(СЭТА).

СОВЕТ-КӨРЕЙ НАЙЫРАЛДЫҢ МИТИНГИЗИ

Московтуң автоматтыг шугумнар кылыр ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг заводунуң хөй муң кижилиг коллективи май 24-те КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының кежигүннерин — ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң Премьери Кан Сен Санны, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң Премьериниң оралакчызы Кон Дин Тхэни, өске-даа корей эштерин өөрүшкү-биле уткуп хүлээп алганнар.

КУДР-дан келген аалчыларны [illegible] СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришин, албаның өске-даа кижилери чеде берген.

Корей эштериниң заводтуң удуртукчулары, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери-биле бeседазы болган. Аалчылар эптээр цехти көрген.

Оон соонда совет-корей найыралдың митингизи болган. Ону завод парткомунуң секретары В. Ф. Спесивых [illegible] [illegible] чайгылыш чок хөгжүлдези ниң чурттуң болгаш ниитилиг-биле делегей социализминиң эрге-ажыктарынга дүүжүп турарын демдеглээн.

Фрезеровщик А. В. Пучков, цех начальниги К. Д. [illegible]

[illegible] ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаламчы дугайында керээге үндезилээни, бистиң ийи чурттуң хөй талалыг кады ажылдажылгазы улам-на калбарып турар деп, оратор уламчылаан.

Бистиң партияларывыстың аразында харылзаа, массалыг хөй-ниити организацияларының [illegible] тиивтериниң аразында харылзаалар улам калбарып турар. Олар бистиң чурттарывыска социалистиг тургузуушкунга дузалап турар.

Эш Ким Ир Сенге баштаткан КУДР-нуң делегациязының амгы аян-чоруу, ийи чурттуң удуртукчуларының бeседалары болгаш [illegible] тиг интернационализмниң принциптерин ёзугаар улам быжыглаарының оруунга улуг болуушкун болур.

КУДР-нуң Корей чартык ортулукту ядролуг [illegible] [illegible] [illegible] чуруктарның [illegible] [illegible] чаргаар [illegible]

[illegible] лаан. АКШ-тың империалистиг агрессорларынга удур [illegible] хостаңгалыг дайынның чылдарында болгаш дайын соонда катап тургузуушкунунуң берге үезинде-даа олар бистиң улустуң талазынга быжыы-биле туруп, оларга моралдыг болгаш материалдыг дузаны көргүскен.

Совет улус ынакшылдыг улус, оларга делегейге бир-ле дугаарында социализмче оруктуң ажыдар аалдар-ат [illegible] [illegible]

[illegible] К. У. Черненко [illegible] чаңгыс-ла бокка быжыы-биле уламчылаарын хандырары дээш, сайзыраңгай социализмни улам-на [illegible] [illegible] турар.

[illegible]

Митинг совет болгаш корей улустарының найыралының болгаш кады ажылдажылгазының [illegible] [illegible]

(СЭТА).

Черниң кежиин четтирер дүзе

ИЙИ ЭЭЛЧЕГ-БИЛЕ

Коммунист Дандар Доржуунуң удурткан хову-трактор бригадазының шөлдери Кежээлиг-Ховуну шыва алы берген. Бо хүннерде мында часкы хову ажылдары түлүк: он ийи К-700-түң шуптузу ийи ээлчег-биле ажылдап турар.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыңчы 40 неделя». Бригадада өскээн социалистиг чарыштың кыйгырыы ындыг. Ол кыйгырыгны ёзугаар бригада шык базырыышкынын болгаш хөрзүн болбаазырадырын чаңгыс неделя дургузунда бедик шынарлыг доскан. Бригада кежигүннери үрезин чаштырыышкынын база чеди хонук иштинде доозарын шиитпирлээн.

Тарылганың баштайгы хүнүнден-не тракторист Кызыл-оол Лүндүп, Вадим Сүдер-оол, Владимир Шактар-оол, Василий Сарыглар социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан дүшпейн турар. Олар ээлчег үлүүн 150—200 хуу чедир күүседип турарлар. Механизаторларның ындыг көргүзүгнү чедип алырынга Борис Саая, Моңгуш Дадар-оол, Наташа Моңгуш, Ооржак Даңзы-Баныр ышкаш мурнакчы тараа урукчуларының киирген үлүү улуг.

Бригаданың кежигүннери тараа культураларының үрезинин ам чажып доозар. Чер ажылының культуразын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демисел «Тиилелге» совхозтуң бо бригадазында калбарган.

Т. ЭРЕНЗЕН.

ЧЕДИ ХОНУКТА

Он бирги беш чылдың дөрткү чылында 874 гектар тарааны, 675 гектар мал чемнерин болгаш 45 гектар картофельди тарыырын «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының чер ажылдыглары шиитпирлээн. Ынчангаш олар часкы хову ажылдарынга шудургу белеткенгеннер.

Салбырның тараажылары бо хүннерде 487 гектар кызыл-тасты чаштырган, сула чаштырыышкынынче дем-биле киришкен. Олар бүгү тарылганы чарлаттынган шалыңчы дөртен неделяның чээрби бирги чеди хонуунда доозар сорулганы салган ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

НЕДЕЛЯДА 120 ГЕКТАР

Бо чылын «Ак-Туруг» совхозтуң муң гектар суггаттыг черге мал чеми тарыыр болгаш оон гектар бүрүзүнден-не 15—20 центнер дүжүттү алыр. Мал чемниниң өстүрүкчүлери ындыг сорулганы салгаш, «Совет Тываның 40 чылынга — шалыңчы 40 неделя» деп кыйгырыгны ёзугаар ажылдап турарлар.

Хоочун суггатчы Шоопур-оол Давааның удурткан чеди кежигүннүг звенозу 120 гектар [illegible] шөлүнүң баштайгы суггарылгазын кыска хуусаада бедик шынарлыг доскан. Бо чугула ажылга Ховалыг Чанчып, Михаил Бире-оол чижектиг суггатчылар болгаш тракторист Доржу-Нава Хураган-оол кызымаан киржүкен. Ажыл уламчылавышаан.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ БЕШКИ ЧЫЫЖЫНЫҢ ҮНҮП ЧОРУТКАН ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОРНУНГА СОҢГУЛДАЛАР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ОКРУГТАРНЫҢ СОҢГУЛДА КОМИССИЯЛАРЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының үнүп чорткан депутаттарының орнунга депутаттарга кандидаттарны Кызыл хоорайның № 6 Мурнуу-чөөн соңгулда округунуң, № 14 Хем соңгулда округунуң, Бай-Тайганың № 34 Кара-Хөл соңгулда округунуң, Чөөн-Хемчик районунуң № 68 Шеми соңгулда округунуң, Кызыл районунуң № 82 Шынаа соңгулда округунуң болгаш Таңды районунуң № 95 Бай-Хаак соңгулда округунуң күш-ажылчы коллективтеринге депшиткен.

«Тыва АССР-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында» Тыва АССР-ниң Хоойлузунуң 39 болгаш 57 чүүлдеринге үндезилээш, округтарның соңгулда комиссиялары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң бешки чыыжының депутаттарынга дараазында кандидаттарны бүрүткээн:

№ 6 Мурнуу-чөөн соңгулда округунуң талазы-биле Михаил Николаевич Голубь — Тыва АССР-ниң Күрүнениң айыыл чок чорук комитединиң даргазы;

№ 14 Хем соңгулда округунуң талазы-биле Алексей Боктаевич Чыргал-оол — Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы;

№ 34 Кара-Хөл соңгулда округунуң талазы-биле Кимиг-оол Иргитович Херел-оол — Бай-Тайга районунуң «Кара-Хөл» совхозунуң сарлык кадарчызы;

№ 68 Шеми соңгулда округунуң талазы-биле Сергей Сендинмаевич Ондар — Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң хоймчузу;

№ 82 Шынаа соңгулда округунуң талазы-биле Валерий Иванович Хонай — Кызыл районда «Тере-Хөл» совхозтуң малчыны;

№ 95 Бай-Хаак соңгулда округунуң талазы-биле Виктор Дмитриевич Куркутов — СЭКП Таңды райкомунуң бирги секретары.

ҮЗҮКТЕЛИИШКИН ЧОККА

Хоочун чолаачы Андрей Сенди Арысканда хову-трактор бригадазының бүгү техниказын сезоннуг ажылдар үезинде чаңгыс-даа трактор шак-даа иштинде аңаа туруушкунга таварышпазын дээш шөлдерже кывар-чаар чүүлдерни чедирип, бензин дажыглаар ГАЗ-52 машиназы-биле чогумчалыг ажылдап келген. А. Сенди бо хүннерде нефтебаазадан кывар-чаар чүүлдерни алгаш, бригаданың Кожай, Даштыг-Суур, Кызыл-Хаак, Кара-Кужур деп черлерде үлдүредиишкин, чер аңдарарында, суггарылгада ажылдап турар тракторларны соксаал чок хандырып турар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

Улуг-Хем район.

АК-ДОВУРАККА СЕМИНАР

Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың баазазынга май 24—25-те республиканың үлетпүр бүдүрүлгелеринге бригада керээзин ажыглап киирериниң дүржүлгазының талазы-биле семинар болуп эрткен. Аңаа бүдүрүлгелер удуртукчулары, партия организацияларының секретарьлары, инженер-техниктиг ажылдакчылар цехтер, бригадалар, участоктар удуртукчулары киришкен.

Семинарның ажылын СЭКП обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов удуртуп эрттирген. «Күш-ажылды организастаарының бригада хевири — сайзыраңгай социализмни улам хөгжүдериниң байдалдарында күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазының кол хевири» деп илеткелди СЭКП обкомунуң үлетпүр транспорт килдизиниң эргелекчизи В. С. [illegible] кылган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору Ю. П. Комаров, Тыва профоблчөвүлелдиң [illegible] кретары Ч. С. Моңгуш, даараныглга фабриказының директору Т. П. Пургина, Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазы-биле күрүне комитединиң даргазының оралакчызы К. Н. Полтавцева, «Тыва кобальт» комбинатта партком секретары В. Б. Петров болгаш өскелер-даа илеткелдер кылган. Даараныглга фабриказында бригадир Л. Дортан-оол, «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг кезектерниң [illegible] гаш конструкцияларының заводунда бригадир Ю. Н. Манаков, «Тыва даг-дүгү» комбинатта бригадир В. М. Ипатова олар бригада керээзи-биле ажылдың дүржүлгазы солчуп, чүве чугаалааннар.

СӨӨЛГҮ КОҢГА

«Доозукчу-84». Совет Тываның 40 чылында школаны доозуп турар өңгү класстыглар амыдыралдың улуг оруунче кирип турар. Дүүн чаа школачы коңга оларны эң сөөлгү кичээлче чалаан. Бо чылын республиканың школаларындан 3400 өңгү класстыг, беш муң ажыг сески класстыг күрүне экзаменнерин дужаарлар. «Доозукчу — 84», оларның мурнунда амыдыралчы оруктар ажык: Төрээн Тываның улус ажыл-агыйынга үлүүн киирип, каяа-даа ажылдаар болур. Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлери оларны манап турар. Хамык ужур чүдел дизе: амыдыралга шын орукту шилип ап, Төрээн чуртунга төлептиг хамааты болуру. Кым болуру эвес, харын кандыг кижи болуру чүден чугула херек.

Республиканың хоочун школаларының бирээзи — Кызылдың № 2 школазынга сөөлгү коңга байырлалы солун эрткен. Школадан 43 өңгү класстыг, 57 сески класстыг күрүне экзаменнерин дужаар. Оларга эргим, чылыг сөстерни башкылары, школачы өөрү, ада-иелер чугаалап турган. Эрткен чылдарда школаны ийи муң ажыг кижи доскан. Эрткен чылдарның доозукчуларының чаагай чаңчылдарынга шынчы болуп, каяа-даа, кажан-даа ыяк школазының, эргим башкыларының аттарын баксыратпайн, амыдыралдың оруктары-биле чиге базып чоруурун сөс алганнар доозукчуларга күзеп турганнар. Аас-кежииниң дээдизи — күш-ажыл деп угаалдарга чагып турганы таварылга эвес.

Өңгү класстыгларга чалыы назынының аттестаттарын школаның мурнундан чалгып турганы онзагай. Доозукчуларның кылган солун ажыл-херектери, спортчу чедиишкиннери, бот-тывынгыр уран чүүлге чедиишкиннери хөйү-биле санаттынган. Доозукчулар боттарының башкыларынга, школазынга бүгү-ле чүүлдер дээш өөрүп четтиргенин илередип, чылыг сөстерни сөглеп, ыр-шоор-биле аян туттаннар.

Экзаменнерни чедиишкинниг дужаап чорууңар чогузун, эргим уруглар.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 2 болгаш № 11 школаларынга сөөлгү коңга байырлалының үези.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

ТАРЫЛГАНЫҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Районнуң көдээ ишчилериниң мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырар херекке улусчу контролёрлар боттарының улуг-хуузун киирип келгеннер. Амгы үеде олар часкы хову ажылдарын агротехниктиг чурумнар ёзугаар шынарлыг чорударынче, машина-техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарынче, күш-ажылдың органивастаашкынынче, сагылга-чурумче болгаш өске-даа ажыл-ишче кичээнгейни салып турарлар. Хайгыылчыларның кол-ла сорулгазы — чаагай дүжүттү өстүрүп алырының магадылалын тургузары.

Районнуң алды совхозунда часкы тарылга бо хүннерде кидин түлүктээн. Хову бригадаларында улусчу контрольдуң он бир түр бөлүүн тургусканн, ында 45 хайгыылчыны бөлүглээн. Олар хүлээлгелерин болгаш эргелерин эки билирлер, ынчангаш чөннүң көргүскен бүзүрелин ажыл-херек кырынга шынзыдар дээш хыналдаларга, рейдилерге идепкейлиг киржип турарлар. «Тиилелге», «Шамбалыг», «Тере-Хөл» совхозтарның хову бригадаларында тургусканн бөлүктер эки ажылдап эгелээн. Шыи базырылышкынының, тараа чаштырылгазының шынарын, күш-ажылды органивастаанының байдалын үргүлчү хайгаарап көрүп, илереттинген четпестерни бригадирге, агрономга дыңнадып, ооң күүселдезин хыналп турар.

«Тере-Хөл» совхозтуң улусчу контроль бөлүү (даргазы Б. Н. Тамаа) часкы хову ажылдарының канчаар чорупп турарын хынаан. Тарылганы чедимчиниңниг чорударынга шаптыктыг чамдык четпестерни хайгыылчылар илереткен. Кывар-чаар материалдар кончуг эвээш болган, ылаңгыя дизель үзү шуут чок болган. Ооң уламындан часкы тарылгаже механизаторлар озалдап кирген. Хыналдадан илерээн четпестерни эдериниң хемчеглерин алырыбиле улусчу контролёрлар районнуң көдээ ажыл-агый эргелелинге, совхозтуң дирекциязынга дыңнаткан соонда чегуур дузаны ажыл-агыйга чедирген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар көдээ ажыл-агый килдизиниң (эргелекчизи Х. Б. Куулар) ажылдакчылары хайгыылчыларның киржилгези-биле «Көк-Тей», «Суклак», «Х Улуг хурал» совхозтар часкы хову ажылдарын канчаар организастап турарынга хыналдаларны организастаан. Оон илереттинген чамдык четпестерни дирекцияларынга, парткомнарынга, бригадирлеринге, агрономнарынга эдип алырыбиле хемчеглерни алырын сүмелээн. Чамдык хыналдаларның түңнелдерин килдистиң хуралынга чугаалашкаш, өскелерин районнуң улусчу контроль комитединче киирген.

Штаттан дашкаар килдистиң планының ёзугаар «Көк-Тей» совхозтуң хову бригадазынга чорутканн хыналданың түңнелин районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Шаңга төп кааан 8 тонна кызыл-тас үрезининиң довурак-биле холушканы, кукуруза, рапс үрезиннери балдуныызын, хову турлаанда механизаторларның чурттаар чери таарымча чок болганы илереттинген. Ону эдерин совхоз директору Ю. А. Кривенкога, кол агроном А. М. Сырчинге комитет хуралы дааскан. Ону кыска хуусаада эдип алган. Оон аңгыда тараа складтарының, сарайларының кырын септээрин, Элегес-Аксында, Баян-Колда суггарылга системаларын эки ажыглаар хемчеглерни алырын оларга хүлээткен, ону күүседир хемчеглерни ап турар.

Районнуң улусчу контролёрлары часкы хову ажылдарын агротехниктиг чурумнар ёзугаар шынарлыг чорударын доктаамал хайгаарап, четпестерни эдериниң тодаргай хемчеглерни ап турар. Ол болза тараа болгаш мал чеми культураларның чаагай дүжүүн өстүрүп алырынга дузалаар.

К. МОНГУШ.

Кызыл районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУҢ

арны

1984 чыл. Май № 5 (123)

Бир бөлүкте

ЦЕХТЕ ХАЙГЫЫЛЧЫЛАР

«Шынар булуңу» деп эгелиг самбыра чанында тур бис. Фабрикада шынар комиссиязының контролёрлар-биле кады чоокта чаа кылган рейдизиниң дугайында чугаа ында чорупп турар болду. Ийи дугаар бригадада херээжен улустуң платьелерин даараанының шынарын көргүскен. Тус-тус даараныкчыларның эки, багай ажылын ында көргүскен.

Фабрикада шынар хүнүн айда бир удаа, а ооң цехтеринде шынар хүнүн неделяның среда санында эрттирип келген. Кызылдың даараныlга фабриказында улусчу контролёрларның киришпейн турары ындыг участок чок. Бүдүрүлге онаалдаларын күүседири-биле холбаалыг бүгү-ле чүүлдер: продукцияның шынары болгаш кадагалалы, социалистиг өнчүнүң камгалалы, дериништиннер ажыглалы, электри энергиязының камналгазы, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары, өске-даа айтырыглар оларның контролюнда турар.

Шынар талазы-биле цех комиссиязын коммунист Т. Н. Денисова удуртуп турар. Оон аңгыда ол — даараныlга кылыгларын быжып белеткээр цехте улусчу контроль бөлүүн ам ийи чыл ажыг удуртуп келген. Фабриканың хөй-нийтизи-биле кады хүн бүрүнүң ындыг ажыл-херектерин [illegible] бо цехте контролёрлар четпестерге эптеш чогуун көрүп, рейд хыналдаларын [illegible] Т. Н. Денисова-биле цехке ужурашкан [illegible] фабриказынга ажылдап-ла он беш чыл чедип турар. Фабрикада партия организациязының секретарының оралакчызы, даараныlга кылыглары быжып белеткээр цехтиң мастери... Бот-өөредилге-биле техникум доозкаш, даараныlга кылыгларының технологиязының талазы-биле тускай мергежилди чедип алган. Коммунист Денисованың, ооң эштери контролёрлар коммунистер В. М. Акулова, Н. Д. Дудупей, бүдүрүлгениң хоочуннары Н. Ф. Черепанова, Л. Д. Крапивина оларның рейд, хыналдаларга идепкейлиг, принципиалдыг чоруу өскелерге үлегерлиг.

Хайгыылчылар четпестерге эптеш чоктар. Цехтиң хайгыылчылары продукцияның шынарының талазы-биле рейдини бо-ла чорударлар. Бир катап олар быжып каан ак чоорган пөзүн хынай бергеннер. 48 метр 45 см хемчээлдиг № 65835 бөлүк пөстү катап хемчээрге 48 метр 19 см, азы 26 см четпес болган. А быжыкчыларның чоорган хаптарын быжканын көөрге, Т. Назарованың ажылы шынар чок, ону бир сантиметр четпес кылган болган. Пөс чадыкчылары В. Доржу, Э. Аюнова ак чоорганны база бир сантиметр кыскаладыр чаттаны илерээн. Акт тургускан. Улусчу контроль бөлүүнүң саналын ёзугаар цехке пөс быжып турарының шынарының талазы-биле нийти хуралды эрттиргеш, кылыгларны быжарда аңаа техниктиг киржилгезиниң коэффициентизин тодарадыр үеде буруулугларга хемчег хүлээдип, ажылды үрей кылганы дээш шаңнал акшазындан чогуур түңнерин казаан.

Бо цехте хайгыылчылар фабрикада улусчу контрольдуң кол бөлүү-биле дугурушкаш тургускан план ёзугаар ажылдап келген. Бо чылдың бирги кварталында ажыл шагының чыдиригле[illegible] талазы-биле рейдилер[illegible] чорутканн. Аңаа В. Доржу, З. Шыйаат [illegible] ... актививчилерин киирипп тирген. Ол ышкаш столоваяга чемге херглээр ногаалар үрелиң, баксырап чыдарын контролёрлар өй-шаанда эскергеш, дүвүрээзинин үндүрүп, нийти күш-биле ону дүрген ылгап, шыгжаан.

Контролёрларның ажылында кол чүве — профилактиктиг хемчеглер, четпестерни баш удур чайладыры. Бо чылдың эгезинден бээр цехтиң контролёрлары даараныкчыларның күш-ажылының болгаш амыдыралының байдалын, электри энергиязының камналгазын, общежитиелерде социалистиг өнчүнүң кадагалалын хынаан.

Бүдүрүлгеге материал талазы-биле үнелиг чүүлдерниң камгалалын болгаш ажыглалын эки-жидеринге, продукцияның шынарын бедидеринге, камналгалыг, хумагалыг чорукту күштелдиреринге администрацияга болгаш партия организациязынга идепкейлиг дузаны фабриканың цехтеринде контролёрлар чедирип турар.

Кызылдың даараныlга фабриказы бо чылдың бирги кварталының түңнелдери-биле Бүгү-россия социалистиг чарыжынга РСФСР-ге үшкү черни ээлээн. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур күш-ажылчы азычегде даараныкчылар хаара туттунган. Шалыпчы неделя бүрүзүнде олар күш-ажылчы үлүүн көвүдедип, чарышты калбартып, конкурстарны эрттирип турар. Совет Тываның юбилейинге уткуштур даараныlга кылыгларының, коллективтиң бичии уругларының уран-шевер кылыгларының «Кезээде хүн хүннеп турзун» деп көрүлде конкурстарын чарлаан. Бо бүгү ажылдарга улусчу контролёрларның киирипп турар үлүү база бар.

В. МААДЫР.

ҮЛҮҮН КИИРГЕН

Мал ажылының продукталарын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле ийи көрүкүлерни бирги кварталда Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы чедип алгаш, Танды районга бирги черни ээлээш, апрель, май айларда багай эвес ажылдап турар.

Бо эки херекке улусчу контролёрлар үлүүн киирип турар. Олар хыналдаларны, рейдилерни чорудкаш, ажыглаттынмаан курлавырларны, ажыл-агыйжы эвес чорукту илереткеш, ону ажыглаар, эдип алырының хемчеглерин алган. Төп сүт-бараан фермазынга, машина-трактор мастерскаязынга, шаңга хыналдаларны чорудкаш, планныг онаалдалар күүселдезинде, күш-ажылдың сагылга-чурумунда четпестерни илереткеш, хуралга чугаалашкаш, ону эдерин оларның удуртукчуларынга дааскан. Ооң күүселдезин база хынаан, ол эки түңнелдерни берген.

лиглериниң бирээзи. Ону участокта бүдүрүлге килдизиниң начальниги Светлана Николаевна Абчитаева удуртуп, ажылдың ажыктыг болгаш шынары, камналгалыг чорук дээш идепкейлиг демисежип келген.

Контролёрларның чоруктарын хыналдаларының түңнелдерин хөйге көскү кылдыр бижээш азып, бөлүктүң болгаш коллективтиң хуралдарынга сайгарып, ону чайладырының дээштиг хемчеглерин ап турар.

Балгазынның № 2 орук-тудуг участогунда улусчу контроль бөлүү Танды районнуң күш-ажылчы коллективтеринде эки ажылдыг, идепкей-

ЧУРУКТА: Балгазынның № 2 орук-тудуг участогунда улусчу контроль бөлүүнүң даргазы С. Н. Абчитаева.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КАМНАЛГА ЧҮГЕ ЧОГУЛ?

«Тыва кадаа тудуг» трестиң Чадаанада № 463 КМК-зы Чөөн-Хемчик районнуң суурларынга болгаш совхозтарынга [illegible] бажыңнарын база эки [illegible] тудуп берип турар. [illegible] № 463 КМК [illegible] тудуглары удур [illegible]

1983 чылда бо [illegible] тудуг-монтаж [illegible] ажылдарын 53 хуу күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында [illegible] рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын [illegible] 95.5 хуу чедирген.

Амгы үеде КМК «Хөндергей», «Большевик», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII съездизиниң аттыг совхозтарда ийи аал чурттаар бажыңнарны тудуп турар. Районнуң [illegible] бо КМК-ның тудуг [illegible] кадагалалының [illegible] болгаш тудуг объекттеринин туттунуп турар шынарын хынап көрген.

Үстүнде адаттынган совхозтарның тудуг объекттеринде тудуг материалдарын ажыглап турарында камналга чок. Цемент, курлаг штукатура ажык дээр адаанда үрелип чыдар. Маңзыларны, тудуг ыяштарын чурумчаскаал чок дүжүрген. Оларның камналгазы багай. Тудуг материалдары аңаа-ла чиде бээр таварылгалар бар.

«Хөндергей» совхозта ийи аал чурттаар бажыңны суурда организастаттынган тудугжу бригада кылып турар. Тудуг материалдарын четчир кылдыр сөөртүп каан-даа болза, ында тудуг ооңум темпиден үнмээн.

Хыналда кылган хүнде ол тудугга чүгле дөрт кижи ажылдап турган. Артканнары янзы-бүрү чылдагаан-биле ажылче үнмээн. Күш-ажылдың сагылга-чуруму бо бригадада кудуку деңнелде. Чижээ, ажыл шагын хөйнүң туттунуп турар шынарын хынап көрген биле үзүп турар. Бажыңның таваан салырда черни дескилевес. КМК чер дескилээр бульдозер чорудуп бербээн деп тудугжулар тайылбырлап турар. Тудуп турар бажыңның подвалын каспаан, херимин тургуспаан. Ону ам чаа кылыр деп турар. Тудуг материалдарын [illegible] ажык дээр адаанга октап каарындан чидип турар. Хамчыкка [illegible] суурда тудуп турар ийи бажыңның чанында үш шоодай цемент, 2 шоодай алебастра ажыглалдан үнген.

«Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтарда тудуп турар бажыңнарның шынары багай, [illegible] ажылдап турар таварылгалар бар. Шеми суурга бо чылдың бирги кварталында 141 дөрбелчин метр чурттаарга шөлдүг ийи аал чурттаар бажың тудар турган. 97 дөрбелчин метр чурттаарга шөлдүг бажыңны туткан. Бирги кварталдың отчёдунда 54,5 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары шиңгээттинген деп бижээн. Ол бажың тудуу дээш 14 муң рубльди немей киирген. Чыраа-Бажы суурга база-ла ындыг таварылга болган. Немей бижилге база-ла 14 муң рубль болган.

Бо КМК-ның балансызында туруп турар 9 автомашинаның чүгле 5-жи ажылдап турар. Бетон хоюдар 5 агрегаттың 2-зи электромотор чогундан ажыглаттынмайн келген. Тудугжу бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү чавыс. Эрткен чылын бо КМК-ның тудугжулары 952 кижи-хүнүн үскен. 1984 чылдың дөрт айларында 364 кижи-хүн үстүнген. Хыналда чорупп турда, бүгү тудуг бригадалары долу составы-биле ажылдаваан.

Районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга ол КМК-ның начальниги Н. И. Носовту кол инженер М. Д. Монгуштту тудуг материалдарын камналга чок ажыглап турары дээш шыңгыы доңгуткан. Ажылда бар четпестерни дарый чайладырын комитет хуралындан оларга дааскан.

К. МОНГУШ.

«Шынның» корр.

КЫМ ХАРЫЫЛААРЫЛ?

Чер. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидериниче сагыш салбайн олуруп турар. Чериниң үнүш-дүжүткүр приндилиг кара хөрзүнү өскерилбес болгаш боду чангаар-ла катап тургустуна бээр кылдыр ук ажыл-агыйның удуртукчулары бодап турарлар.

Ынчалза-даа ооң ындыг эвезин билги дег. Хөрзүнге органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни доктаамал төп, үнүш-дүжүткүрүн бедидип тургаш, дүжүттү доктаамал өстүрүп болур. Бистиң республика бир гектар тарылга шөлүнге онааштыр туктарны амдызында эвээшти ап турар. Ынчангаш оларның кадагалалынга болгаш ажыглалынга онза кичээнгей негеттинер.

Бо совхозта ховуларның агрохимиктиг паспортизациязын кылбаан. Чемишчидилгелериниң дээштииниң хемчээлин, деңзигүүрүн аңаа үндезилеп чорудар, культураларның биологтуг негелделерин болгаш хөрзүнүң чемишкир элементилер-биле хандыртынганын база барымдаалап көөр болгай. А совхозта ол дугайын бодавайн-даа турар.

Чемишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалалының аргаларын ажыглаарының технологиязын сагыыр туржук, ук ажылдарны чорударының хемчеглерин албайн келген. 8200 тонна органиктиг чемишчидилге сөөртүр планныг тургаш, чүгле 700 тонназы ховуларда төккен. А совхозтуң үш фермазынга сес муң ажыг тонна органиктиг чемишчидилгени белеткеп ап болур. Инек кажааларындан өдекти механизация аргазы-биле үндүр дажыыр ажылды чорударын организастаарынга харыысалгалыг кижилерни тургуспаанындан өдекти хол-биле шанакка чүдүргеш, кажаалар чанынга төп турган.

Совхоз алды хевирниң минералдыг чемишчидилгелерин 612 тонназы сөөртүп алган. А ону кадагалаарының негелдезин ёзугаар чемишчидилгени хевирлер аа[illegible]-биле түр-түс штабельдерге кадагалаар [illegible]. Совхозтуң складының [illegible] чериниң чанынга чемишчидилгени чаңгыс черге беле төп каан. Кайда, кандыг чемишчидилге чыдарын кижи билип алыры берге. Минералдыг чемишчидилге черде боражып, чаашкынга шыгып чыдар. Совхоз ооң өртээнге 89 муң 904 рубльди төлээн.

Ол чемишчидилгелерни харыылап турар кижи кымыл, ооң ажылдаар чери кайдал? Дилээривиске кым-даа билбес, чүгле совхозтуң план килдизинге чеде бергеш, ооң ат, фамилиязын билип алдывыс. Ол дээрге — агроном-агрохимик Виктор Кочнев чүве-дир. Минералдыг чемишчидилгелер складының эргелекчизи болбушаан, бодунуң кол шалыңынга немей төлевирни база ап турар болду.

Чемишчидилгелерниң ажыглалы, кадагалалынга совхоз директору эш Кожушконуң болгаш ында специалистерниң контрольду четпес тургускан чоруу күрүнеге улуг когарал чедирип турарын боттары билир ирги бе?

В. БАЧИН,

республиканың Улусчу контроль комитединиң инспектору.

Комитеттерде

АК-ДОВУРАК

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң улусчу контроль комитеди эрткен хуралынга «Тыва даг-дүгү» комбинаттың рудниинде күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының болгаш ажыл шагының чыдиригледерин эвээжедириниң талазы-биле чорудуп турар хемчеглериниң дугайын чугаалашкан.

Бо чылдың бирги кварталында рудникте ажыл шагы үзери, эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, кызырылган-даа болза, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чуруму хүнүнүң негелделеринге дүүшпезин комитет демдеглээн. Квартал дургузунда рудникте ажылдап турар 343 кижиниң 29-зу прогул кылып, 65 кижи-хүнүн үскен, оларның 8-зу ээрликтер сергедир черге кирген.

Ылаңгыя бульдозеристер, механиктер, электриктер оларның ажыл шагы үзе бээри ковей, ол таварылгаларда ээлчег болгаш бүдүн хүннериниң ажылы үстүп турган. Дежурный автобус багай ажылдап турарындан ажылчыннар ырак столоваяже чадаг кылаштажып, ажылдан эрте чорупптар, дүъш соонда ажылга озалдап кээр таварылгалар ховар эвес турган.

Кадрлар-биле ажылдың четпестерин, оларның ажылдан үнер, кирер чоруктарының чиппеди турарын, кижизидилге болгаш дагдыныкчы ажылдарның чавыс деңнелдиг тургустунганын комитет кежигүннери демдеглээннер.

Хыналдадан илереттинген болгаш комитеттиң хуралынга демдеглеттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглер ап чорударын, оларны рудниктиң коллективиниң нийти хуралынга чугаалажып көргеш, амыдыралга боттандырарын рудниктиң директору Г. В. Парамзинге дааскан.

ШАГААН-АРЫГ

Бо чылдың бирги кварталында «Улуг-Хая» совхозтан 1481 баш мал өлүп хораан, чүгле март айда 800 баш ашкан. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге өлген шээр малдың саны 4 катап көвүдээн. Чамдык мал кажааларын багай септээнинден, малды багай ажаап, чемгергенинден, мал специалистериниң, бригадирлериниң ажылынга харыысалгазының кошкаандан кыштаглаашкынын багай эрткен.

Көдээ ажыл-агыы министерствозу сакманчыларның ажылдаар хуусаазын 90 хонук чедир узадырын чөпшээрээн турда-ла, сакманчыларны тарадыпкан. Сакманчыларның ажылын узадырын чөпшээрээни бижикти совхозтуң кол экономизи М. М. Богданова ажыл төлевириниң камналгазын чедип алыр сорулга-биле зоовет-специалистерге, бригадирлерге болгаш салбыр эргелекчилеринге дыңнатпаан. Частың берге үезинде деңгели кошкак хураганнарны кадарчылар чүгле боттарының күжү-биле азырап шыдаваан. Совхозтуң кол зоотехниги борта контроль чок, шүшпең болгаш харыысалга чок чорууя көргүскен.

Районнуң улусчу контроль комитеди «Улуг-Хая» совхозта мал кыштаглаашкынының түңнелиниң дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, совхозтуң директору Н. Д. Балчый-оолга, кол экономизи М. М. Богдановага доңгулдаларны, кол зоотехниги А. С. Ондарга шыңгыы доңгулданы чарлааш, М. М. Богданованың бир айда алыр шалыңын казыырын доктааткан.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

«Тыва суг тудуг» трестиң автобаазазының чолаачылары кывар-чаар материалдарны камналга чок чарыгдап турарын улусчу контролёрларның хыналдазы илереткен.

Кывар-чаар материалдарның чарыгдалының чижек нормалары автобаазада чок болган. «Тыва суг тудуг» трестен кывар-чаар материалдарны кайы хирени камнап алыр дугайында даалга албаан, чиик машиналарга, автобустарга болгаш тускай автомобильдерге чарыгдаар бензинниң лимиди база чок болган.

Чолаачыларда артып каап турар бензинниң контролю чок, оларның холунга 400—500 литр бензинниң талоннары артып каап турда-ла, талоннарны улаштыр бээрин үргүлчүлеп турар. Камналгалыг ажылдаан чолаачыларны шаңнаар, артык чарыгдал болдурган чолаачылардан бензинниң өртээн тырттырар ажылды чорутпаан. Ынчангаш-биле автобааза бо чылдың бирги кварталында 9435 литр кывар-чаар материалдарның артык чарыгдалын болдурган.

Хоорайның улусчу контроль комитеди хуралынга автобаазаның директору О. Е. Кухлов биле кол инженери А. Д. Ковалевту дыңнааш, кывар-чаар материалдар чарыгдалында шыңгыы четпестери дээш оларны сагындырган, ону эдер тодаргай хемчеглер алырын олардан негээн.

ИДЕПКЕЙЖИТКЕН

ССРЭ-ниң Улусчу контроль дугайында хоойлузун ёзугаар бо чылдың март, апрель айларда улусчу контрольдуң бөлүктеринге, постуларынга отчёттар болуп эрткен.

Улусчу контроль бөлүктериниң кылып чорудкан ажылдарының талазы-биле отчёттуг информацияларны күш-ажылчы коллективтерниң нийти хуралдарынга дыңнап, чугаалашкан. Тыва респотребсоюзтуң ботсорулга - чарыгдалыг бүдүрүлгелеринге 5 бөлүк отчёдун берген. Бүдүрүлгениң бо коллективтериниң хуралдарынга 250 кижи олурушкан. Аңаа улусчу контроль бөлүктериниң отчёттарының талазы-биле 11 кижи саналын берген. Болуп эрткен отчёттуг хуралдарга күш-ажылчы коллективтерниң күш-ажылының сагылга-чурумун экижидеринге, ажылдың ажыктыын бедидеринге, [illegible] онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге моондактап турар четпестерни илередип, оларны чайладырынга хамаарышкан айтырыгларны көдүрген.

Респотребсоюзтуң тудугсептелге эргелелинде хайгыылчылар тудуг материалдарының, тудуг-монтаж ажылдарының шынарын, кылдынган тудуг ажылдарының хемчээлин отчёттарга шын көргүскенин, тудуг материалдарының камналгазын хынап көргеннер. Кызылда үлетпүр комбинадында бөлүктүң контролёрлары ында үндүрүп турар продукцияның шынарын, белен продукцияның кадагалалын, автотранспорттуң ажыглалын, күш-ажылдың сагылга-чурумун хынааш, чамдык четпестерни илереткен.

Бо бөлүктер хыналдаларны өй-шаанда, план ёзугаар идепкейлиг чорудуп келген. Чорудкан хыналдаларның түңнелдерин күш-ажылчы коллективтерниң хуралдарынга сайгарып, четпестерни эдер хемчеглерни ап турар.

К. САТ,

респотребсоюзта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы

НАЙЫРАЛЧЫ ХАРЫЛЗААЛАР

Тыва АССР-ниң Моол Арат Республиканың кызыгаарлашкак аймактары-биле найыралчы харылзааны улам ханыладырының талазы-биле Совет-моол найырал нийтилелиниң Тыва салбырының планы ёзугаар бо чылдың апрель айда Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң [illegible] МАР-ның Увс-Нур аймаанга баргаш, аңаа улусчу контроль органнарының ажылы-биле таныжып, дуржулга солчуп чораан.

[illegible] составынга Кызыл, Танды районнарның улусчу контроль комитеттериниң даргалары К. Д. Монгуш, В. П. Иванов болгаш өске-даа улусчу контролёрлар кирген. Аймактың экономиказын, социал сайзыралын сонуургап, аймактың болгаш Нарын-Булаг, Сагил сумуларының улусчу контроль комитеттериниң, Улаангом хоорайда улуг-улуг бүдүрүлгелерде, Хархираада сумулар аразының мал чеми белеткээр каттышкынында улусчу контроль бөлүктериниң ажылы-биле делегация таныжкан.

Чоокта чаа бистиң республикага МАР-ның Увс-Нур аймааның улусчу контроль комитединиң даргазы Баянбалагийн Чимид баштаан делегация чораан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме, СЭКП обкомунуң секретары Д. К-Х. Ооржак, Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитединиң даргазы М. К. Шыырап болгаш өске-даа удуртукчулар-биле олар ужурашкан.

Улусчу контроль комитеттериниң ажылындан аңгыда, Кызыл хоорайда, Чөөн-Хемчик, Танды, Кызыл районнарда бүдүрүлгелерде организацияларда, совхозтарда улусчу контроль бөлүктериниң ажылы-биле моол өңнүктер таныжканнар, хоорайда болгаш районнарда партия, совет, ажыл-агый удуртукчулары, специалистер, улусчу контролёрлар-биле ужуражып, Совет Тываның ажылчыннары 40 чыл оюн төлептиг уткуур дээш кайы хире бедик көдүрлүүшкүнүг ажылдап турарын сонуургааннар.

М. СОДУНАМ.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч а р л ы ы

(Төнчүзү. Эгези № 119, 121 «Шында»).

[illegible] Мартыненко — ССРЭ-ниң 50 [illegible] совхозтуң [illegible] ажылчыны.

Аракчаа Шагдырович Монгуш — Тока аттыг совхозтуң инек кадарчызы.

Тамдын-оол Кенденович Монгуш — Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Салчак Чадамбаевич Мулахметов — мал ажылының эштелгезиниң ажылчыны.

Анна Савельевна Нуж[illegible]ных — [illegible] тырлар.

[illegible] Огиренко — Хову-Аксының [illegible] бараалгар [illegible]ның ажылчыны.

Валентина Натпит-ооловна Оюн — Тока аттыг совхоз[illegible].

[illegible] Паранина — [illegible].

[illegible] Русина — Хову-Аксының профессионал орт [illegible] ажылчыны.

Хертек Успун-Сюрюновна Санчай-Бильчии — [illegible].

[illegible] Серен — [illegible].

[illegible] Татьянина — [illegible].

[illegible] Янгулова — Успенка суурнуң амнелге пунктузунуң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың май [illegible]

ДЕМНИГ ШЕВЕРЛЕКЧИЛЕР

[illegible] № 2 ортумак школаның [illegible] тырлары-биле ында немелде тудуг ажылдары доозулган. Ук тудугнуң ажыглалга кирер үези чоокшулаан болгаш [illegible] турар.

Екатерина Сарыглар удурткан комсомол-[illegible] бригадазы — мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Олар ам ук тудугга ажылдап турар. Май үштен эгелеп ында штукатур ажылдарын [illegible]. Бөгүнге чедир [illegible] метр [illegible] штукатур ажылдары кылдынган. Спорт зал биле интернаттың [illegible] штукатур ажылдарын бүрүн-биле доос[illegible]. [illegible] Бригада [illegible] 25—30 [illegible] метр чедир штукатур ажылдарын кылып турар дуржулгалыг мурнакчы ажылчыннар хөй. Оларга Клара Чамзын, Светлана Доккак, Виталий Бадан, Тамара Тартак болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бо хүннерде бригадада [illegible] Оларга [illegible] Нина Тавакай. Эт [illegible] Куулар олар арга-сүмезин берип, шергежилиинге өөредип турарлар.

Екатерина Сарыглар удурткан штукатуржулар бригадазы апрель айда [illegible] 120 хуу [illegible] ажыр күүседип [illegible] гаш оларда ажыл шагы уступ, оон озалдаар кижи чок. Шупту бир демниг, шалыпкын ажылдап турарлар.

— Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру-биле ай, квартал планын ажыр [illegible] турар бис. [illegible] дыры [illegible] чорупт турар, ынчангаш салдынган сорулга күүсеттинер дээрзинге бүзүрелдиг бис,—деп, бригадир Екатерина Сарыглар чугаалады.

С. БАЛЧЫР.

ЧУРУКТА: штукатуржулар Татьяна Дагба, Виталий Бадан.

Ажыл кылбас кижи чем чивес

КАНДЫГ-ДАА ХЕМЧЕГ АЛБАЙН ТУРАР

«Шын» солунга эрткен чылын эгелээш, «Амыдыралдың хөлегезинде кымнарыы ол?» дээш ажык чагаа бо чылын «Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп рубрика-биле уламчылап турар болгай. Оон [illegible] районда улус төлээзи Ю. Сенгеловатты [illegible]. Ук авторнуң болгаш солунуң [illegible] чалдарын чүгле [illegible] тур мен. Улус төлээзи Ю. Сенгеловатуң ол чүүлдеринге хамааржыр бир чижек.

[illegible] берген, кезээде халангай эзирик чоруур кижини Суг-Аксы суурда садыг-магазиннер чанынга бо-ла көрүп болур. Оон ады К. Монгуш дээр. Кидин-не күш-ажыл кылыр үезинде кижи. Ортумак школаны доозкаш, шериг албаныы эрттирген, хары-даа хоойлу-дүрүм органнарынга-даа ажыл[illegible] Ажыл-иш-даа, өг-бүле-даа [illegible] чоок кижилериниң чагыг-сөзү [illegible] Бо[illegible] чүве [illegible]дыг болур чүве-дир ийин. Ам ажыл-хожул-даа чок чоруп турары ол-дур, «өңнүктежир-лер» чүвези—арага. Кадык[illegible] маңгысталчак амыдырал-биле чуртт[illegible]ап чоруурун көөрге, хомудан[illegible]чыг, чаржынчыг-даа. Ооң мындыг байдалын көрүп, билип тура, хөй-ниити ацаа хамаарыштыр боттуг хемчег албайн турары канчап-даа таарышпас. Ынчангаш ындыг чүве ийик[illegible], тоор, сестир-даа чүвези чок чорук турар апарган. Эскерип турарга, садыг-магазинге, сто[illegible] улуска шөлүп, акша-көпеек [illegible] Мындыг кижи[illegible]лер бистиң аравыска турбас[illegible] [illegible] билиндирериңге хөй-ниити улуг күш болуру чугаажок. Ындыг болганда Сүт-Хөл кожууннуң Совединиң, хөй-ниити организацияларының [illegible] турары?

О. КӨРГЕН-ООЛ
Сүт-Хөл район

И Й И Ч И Ж Е К

Маңгысталчак амыдыралдыг кижилерге хамаарыштыр «Шын» солунга парлаттынып турар материалдарны деткивес аргам чок. Шынап-ла, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, «чиик» амыдырал сүрүп, азыраалдыг хөөнүг чурттап чоруур [illegible].

Ацаа хамаарыштыр ийи чижектен көргүзейн. Тес-Хемниң Берт-Дагда чурттап чорар Илья Енсак деп 24 харлыг аныяк кижи бар. Ол 10 класс доозкан, 2 чаш уругулуг. Бо аныяк-ла ниитилелге ажыктыг ажыл кылыр шуут хөөнү чок кижи. И. Енсак 1982 чылдың октябрьдан 1983 чылдың мартка чедир ажылдаваан, эрткен чылдың ноябрьдан бо чылдың март 1-ге чедир база ооң күш-ажыл стажы үзүктелген.

Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг дээш кадайы-даа, дөргүл-төрелдери-даа, хөй-ниити-даа чемелеп, хөй удаа сагындырып шаг болган. Ол ажыл[illegible] тур кала бир ажылга кирип ап, оон ыр-даа болбас, ону каттары «аарыг» апарган.

Самагалдай суурда Борис Донгак 30 хар иштинде, ол беш уруглуг. Ол эрткен чылын 7 ай дургузунда ажылдавайн келген, маңгысталчак амыдыралдыг дээш ээ-харыы[illegible] солгага онаашкан. Б. Донгак чүге ажылдаваанын? Ол айтырыгга харыылап [illegible] Ол ажылдаваанын организация Самагалдайда чок Кандыг-даа черге кирип алгаш, арагалааш-ла үндүртүптер. Эзириктер сергедир черге чыл дургузунда тос катап хонган.

Оон Б. Донгак кандыг-даа түңнел үндүрбээн. Дац аарга, хүн үнергеже араға магазинниң чанынга келир, акша көпеек сураглап, эрткен-дүшкен [illegible] «[illegible]рии» дилеп туруптар. Байгыла ажылы ол.

Мындыг аныяк кижилерниң арага-дарыга хандыкшыыл, ажыл-төлүүнүң бөгүнгү амыдыралынче сагыш салбайн турары дыка-ла эгенчиг, човаанчыг. Чеп кижилер боттарының ада-иелериниң кылып турар ажыл-ижинге чоргаарланыр боор чүве болгай. А боларның уругларда өөрүүнге, ачаларын кайда ажылдап турар дээр ирги?

Ч. СУНДУП.

АНЫЯК ХИРЕЗИНДЕ

Суурларга чораан, болук-болук болуп алгаш чоруур аныяк оолдарны бо-ла эскерип болур. Оларның чамдыктары ажыл чок болгулаар. Ол хире аныяк улус ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн турар дээрге чаржынчыгын көрүнер даан. Кодан-суур кезип аразы[illegible] [illegible] кижилер ол-дур деп чугаалаар чазыг болбас. Ооң чижээн көргүзүп көрейн.

Андрей Иргит шериг албанындан 1983 чылдың чазынында халашкаш, Аксы-Барлык суурга чанып келген. Шериг чораан аныяк кижини кандыг-даа ажыл кыл дивес, чажам дивес болур дег. Андрей ындыг эвес болган. Шериг албан[illegible] хүлээлгезинден келгеш, ол арагаже суңгуп эгелээн. Ооң эжин Орлан Ставй дээр. Орланның шериг баар назы[illegible] четкен. [illegible] Кызылче чоруптар, шеригже чораан-даа чүве чок, ынчап чоруй, чедир чанып келир. Бир катап Орлан өг-бүле тудуп өгленир деп турган. Андрей-биле эжержип, оон ажынга киргеш, ол бу[illegible] [illegible] 21—23 харлыг бо оолдар кайы-даа[illegible] Оларга улуг акыларның үлегери кайыл?

Суурнуң чурттакчылары бо [illegible] Ол [illegible] хөй-ниитиниң талазындан хемчег албайн турары элдептиг.

М. МОНГУШ.
Барыын-Хемчик район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТӨӨГҮЛҮГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ БОЛУУШКУН

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КНП ТК-ның Чиңгине секретары, Корей Улус-Демократтыг Республиканың Президентизи Ким Ир Сенге баштаткан КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-же аан-чоруун ол чурттуң солунга [illegible] совет-корей найыралдың [illegible] төөгүлүг ужур-[illegible] болуушкун кылдыр үнелеп бижип турар КНП ТК-ның органы «Нодон синмун» солун бодунуң мурнуку чүүлүнде ол аан-чоруун ийи чурттуң улустарының аразында чаңгыс аараан ие[illegible]ыралдың болгаш сырый кат[illegible]тыжыышкынының харылзааларын улам чаа бедиирче көдүрерииге бүзүреди иштеткен. Ол ындыг харылзааларны улам-на калбартырынга болгаш марксизм-ленинизмниң, пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге [illegible] барааи болур.

Аны-дүннаа совет улус—В. И. Ленинниң тургускан большевик партиязының удурттулгазы-биле төөгүге эң-не баштай социалистиг революцияны үндүрген улуг улус болурун ол солун демдеглээн. Бөгүн совет улус СЭКП-ниң удурттулгазы-биле чоруп, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон сонгаар[illegible]ында болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш сайзыраңгай социализмниң бөлбаазыраңгай ажыдары-биле кызымаккай демисежип турар.

СЭКП болгаш Совет чазак империализмниң агрессиг үүлгедиглеринге удур. Европага база бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту камгалаар дээш идепкейлиг демиселди чорудуп, амгы үеде күштерниң дең чоруун үрээр болгаш шериг талазы-биле артык күштүг чорукту чедип алыры-биле империалистерниң оралдажыышкыннарынга шиитпирлиг ойтур шавыышкынны кылып турар. Корей улус Совет Эвилелиниң партиязының болгаш чазааның бөмбүрзек кырынга тайбыңны камгалаарынче угланган ыыныг хемчеглерин болгаш тодарган саналдарын [illegible] деткип турар.

Совет Эвилели америк империалистерниң болгаш оларның мурнуу-корей чалчаларының КУДР-га удур үзүктээн турар айыыл[illegible] [illegible]ерин шиитпирлиг-биле [illegible] көрүп турар. Аан дүнна совет [illegible] чеви корей улусту Мурнуу Корея[illegible] америк шериглерин үндүрери, чуртту [illegible] тайбың бөү-биле катт[illegible] дээш демиселге сорук киирип турар.

КУДР биле Совет Эвилели-ниити эң сорулгаларның болгаш идеалдарын чедип алыр дээш демиселге аңгы чаалажы биле холбаалыг эвилелчилер боор турарын ол солун демдеглээн. Бистиң улустарывыс [illegible] ССРЭ-биле найыралы [illegible] бистиң [illegible] Корей улус мооң-даа сонгаар улам [illegible] советтиг [illegible] совет улус-биле кады чорур.

ИНДИРА ГАНДИНИҢ ЧУГААЗЫ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның премьер-министри Индира Ганди шажын бөлүктерниң аразында [illegible] ажыл[illegible]ниишкиннер боор турар Бомбей хоорайның (Махараштра штат) чамдык районнарынга барып чораан. Мөгөлдежиишкиннерден ам безин 110 кижи өлген. Индий чазактың баштыңы оон соонда журналистер мурнунга чүве чугаалааш, аңгы [illegible] бүдүүлерниң тоолаажылерниң аразынга харылзааларын индиглендирер, оларның бот-боттарын көрүшпес, ажаанкашкак чорукту күштелдирер болгаш оон-биле национал чаңгыс эвке [illegible] оралдажыышкыннарының айыылдыын айыткан. Кижилер боттарының дылы, шажын-чүдүлгези азы [illegible] маңы чокка тайбың-шөлээн чурттазыннар дээш бүгү күштү үндүрер херек деп ол демдеглээн.

ХАМААТЫЛАРГА КЫЙГЫРЫГ

БАМАКО. (СЭТА). Мали Республиканың национал хуралының даргазы Мали Сангаре национал чаңгыс эпти быжыглаарынче чурттуң бүгү хамаатыларын кыйгырган. Ол национал [illegible] чүве чугаалааш, амгы үеде чурттуң социал-экономиктиг айтырыгларын—чүгле малиялерниң каттышкан күжү-биле шиитпирлеп болурун айыткан. М. Сангаре дээди хоойлужудулга органының депутаттары Мали улустуң демократтыг [illegible] республиканың чазаалын чурттуң бүгү чурттакчыларының чаагай чоруун бедидериинге угланган политиканы [illegible] [illegible] үндүрүп демдеглээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

МЕХИКО. (СЭТА). Хоочалыг болгаш хамаарышпас чорук талазы-биле эргелерин камгалаар дээш демисежип турар Төп Американың болгаш [illegible] ниң өске-даа районнарының улустары-биле Мексиканың демниглелиг күштерниң эп-сеткил каттыштырылгазының чайынналчак көргүзүү Мексиканың каттышкан социалистиг партиязының «МКСП-8» дээр ында эрткен фестивалы болган.

Мексиканың ол эң улуг чоок демниг политиктиг организациязының үш хүннүг фестивалының киржикчилери Куба[illegible], [illegible] чурттарының девискээрлериниң бүдүн-турар болгаш хамаарышпас чоруун камгалап турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырып, оларны бүрүнү-биле деткиирин илергейлээн. Олар Сальвадорнуң, Гватемаланың болгаш америк [illegible] удур, хостаалга болгаш демократия дээш бот-чепсектиг демисежип турар патриоттары-биле эп-сеткил каттыштырыл[illegible] [illegible] митингилерге, конференцияларга, төгерик стол артынга ужуражыышкыннарга Вашингтонның бот-чепсекти эндере бүдүрүп турарын, бот-тускайлаң күрүнелерниң иштики херектеринге Ак бажыңның кармы полицеарлаашкыннарын [illegible] гызы-биле буруу шапкан.

ГФР. Кёльнге болган даянында удур чыскаалга 250 муң хире кижи киришкен. Аңаа частың «тайбың марш[illegible]» киржикчилери чыылган. Олар Соңгу Рейн-Вестфалия чериниң оруктары-биле эвээш эвес километрлерни эртенннер. Барыын-герман хөй-ниитиниң төлээлекчилери ГФР-ниң девискээринге чаа америк ракеталарны салып үндүрер шөл кылдыр хуулдурар дээн АКШ-тың болгаш НАТО-нуң пландарын килеңнээшкин-биле буруу шаап, улустарының айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны быжыглаары дээш, ядролуг чепсекти калчаалы-биле эндере бүдүрерин удур шиитпирлиг демисежирииче кыйгырган.

ЧУРУКТА: ГФР-ниң металлистериниң профэвилелиниң удуртур чериниң кежигүнү В. Мальцкориннуң чүве чугаалап турары.

В. ГЛУХОВТУҢ фотозу. (СЭТА).

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БРАТИСЛАВА. Чеҳо-Словак областың үлетпүрлүг улуг төвү Свит хоорайда словак филателистерниң коллекцияларындан почта маркаларының делгелгези ажыттынган. Чехословакияның төөгүзүнде кайгамчыктыг хүнге — Словак тура халышкынның 40 чылдың август төнчүзүнде болур 40 чылынга ону тураскааткан. Гитлержи эжелекчилерден хоста[illegible] [illegible] 1944 [illegible] үезинде Кошице хоорайга парлаан баштайгы маркаларны делгелгеде көргүскен. «Словакияның социалистиг индустриализациязы» болгаш «Космос—тайбыңга бараан болур» деп маркаларны улуг сонуургал-биле көрүп турар.

ПРАГА. Шылгараңгай чех композитор Леош Яначектиң чурттаан болгаш чогаадыы [illegible] Острава хоорайда социалистиг чурттарның «Яначектиң маязы» деп музыка фестивалы ажыттынган. Мындыг фестиваль 9 [illegible] 64 бо[illegible] Словак национал тура[illegible] [illegible]кан.

Аныдүнның хүрүмнерден 6 симфония болгаш камерлыг 18 оркестр музыказы [illegible]. Музыка шинчээчилериниң конференциязы болгаш музыкачыларының критиктерниң [illegible] [illegible]

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республиканың [illegible] кол делгелге залдарының бирээзинде делгелге [illegible] Соңгу Вьетнамның Куангниньның можузунуң чурулга, скульптура [illegible]ның мастерлериниң [illegible] тазы-биле таныштырар.

Куангниньның шахтёр можу кылдыр республикада кайы шагдан бээр алдаржаан. Даг чурттуң онзагай чараш бойдус чурумалын көргүскен бейзажы-биле чергелештир можунуң чурукчуларының болгаш скульпторларының [illegible] кол черлериниң бирээзин чурукчу күш-ажыл темазы ээлеп [illegible] эвес. Ханойда делгелгеге бистиң үевистиң кижилериниң — бүдүрүлге мурнакчыларының, революсу демисел хоочуннарының, Вьетнамның соңгу талакы кызыгаарларының идегелдиг камгалакчылары — кызыгаар[illegible] дайынчыларының овур-хевирлериниң галереязы-биле таныштырар.

СОФИЯ. Совет эртем болгаш [illegible] тыпкан делгелгени «ССРЭ-де өөредилге, эртем болгаш культура» деп адаан. ССРЭ-ниң Революция музейиниң фондуларындан делгээн 500 ажыг делгениир чүүлдери Совет күрүне[illegible] [illegible] культуразының хөгжүлдезин чырыдыр көргүзүп турар.

Документилер, фото-чуруктар, плакаттар, графика, [illegible] [illegible] мастерлериниң ажылдары Россияга Совет эрге-чагырганың тургустунуп бактааганының баштайгы чылдарының дугайында тодаргай чугаалап турар. Россия [illegible] В. И. Ленин ат салган Декларацияны, РСФСР-ниң баштайгы Конституциязын, ССРЭ-ниң тургустунганының дугайында Декларацияны болгаш төөгүлүг өске-даа документилерни ында делгээн. Үжүглелдиң баштайгы үндүрүлгезин, ленинчи дириг сөстүң граммофон [illegible]. Советтер чуртунуң улус өөредилгезиниң болгаш культуразының хөгжүлдезиниң дугайын тоожаан хөй санныг фото-чуруктарны делгелгеге келген кижилер улуг сонуургал-биле көрүп, таныжып турар.

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың [illegible]ның алдан чылын Моолдуң ном үндүрер черлери чаа солун номнарны парлап үндүрери-биле демдеглеп турар. Ниити тиражы 5 ажыг миллион экземпляр кылдыр үнер янзы-бүрү 600 ажыг аттарлыг номнар-биле номчукчулар юбилейлиг чылда таныжарлар.

Сураглыг моол чогаалчы Н. Надмидтиң чаа романы онза [illegible]. Моол улустуң шылгараңгай оглу, Моолдуң Араттың революстуг шамының үндезилекчизи Д. Сүхэ-Баторнуң амыдыралы[illegible] болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын [illegible] [illegible] Совет [illegible] болгаш Моолдуң улустарының буступ[illegible] найыралының болгаш чаа эвилелиниң дугайында оода ол чогаалда кайгамчык [illegible] да киирген.

[illegible] шаңнал[illegible] лауреады Л. Тудэвтиң «Кижилер» деп чаа ному база үнген. Моолдуң культуразының шылгараңгай ажылдакчыларының болгаш бо сурээлиг моол [illegible] [illegible] болганы даштыкы дыка хөй чурттарның культура ажылдакчыларының литература портреттерин бо номда чуруп көргүскен.

(СЭТА).

АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

РИМ. (СЭТА). Италияның Милан хоорайында «Пирелли» [illegible] тарының ажылчыннары май 22-де ажыл соксадыышкынын кылганнар. Ол ажыл соксадыышкынын фирманың тавар[illegible]жып турар саң-дээ талазы-биле бергелерин ажылчы чонунга чүүй каарын оралдажып турар бүдүрүлге эээриниң кара туразында ажылдашкынынга удурланыышкынны илередири-биле демократтыг профэвилелдериниң кыйгырыы ёзугаар [illegible]. Ажыл соксадыкчылары администрацияның 3 муң ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрер дээш шиитпирин хүчүнүң болдурарын, ажыл төлевирин бедидерин болгаш ажыл-биле хандырылганы магадылаарын негеп турар. Ооң мурнундагы күш-ажыл керээзиниң күштүг чоруу бир чыл бурунгаар төнген.

НИИТИ-НАЦИОНАЛ НЕДЕЛЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА) Француз демир-орукчулар профэвилелдериниң эң улуг каттыжыышкыннарының кыйгырыы ёзугаар эделелиишкинниң нииити-национал неделязы эгелээн. Ооң үезинде ажыл соксадыыш[illegible] [illegible] транспортунуң 250 муң ажылчыннары болгаш [illegible].

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ (СЭТА). [illegible]

Патриоттарның чедиишкиннери

МАНАГУА. (СЭТА). АКШ-тың шериг-далай күштериниң шериг транспорт ужар чүүлүнге болгаш корабльдеринге деткиткен никарагуа контрреволюцияның ыдуучу идегеттериниң эң улуг дээн шаап ал[illegible] [illegible] тываржып турар. Соңгу үеде [illegible] болгаш девискээрлериниң улус[illegible] [illegible] керлигчилериниң 8 муң кижилиг шериинге удаа-дараа согуушкуннарын таварыштырган.

Республиканың камгалал министерствозунуң [illegible] [illegible] дайынчылары кадыг-дошкуун тулчуушкуннар түңнелинде контрреволюцияның баштыңнарының [illegible] идеген турганы «Дирнаген» болгаш «Сеговия» дээр девискээр айының командылал шеригин бузулээш, тарадыр сывырган. Кайызы-даа түс-тү[illegible] 1200 [illegible] кижилиг кылдыр [illegible] демниг [illegible] ТРЭ-нин чөөлекчилери [illegible] республиканың соңгу, соңгу-барыын болгаш мурнуу-барыын талаларынга дээй чидиригге таварышкан. Дээрбечилерниң [illegible] бузулээн.

ТОКИО. «Америк ядролуг [illegible] японяя черге тургузарынга шиитпирлиг-биле удур бис!», «Японияга—«Томагавктарны тургуспас!» дээн кыйгырыглар-биле япон кайсылалга дайынга удурланыышкынныг хөй кижи киржикчилиг чыскаалы болган. Аңаа тайбың талалакчыларының дыка хөй массалыг организацияларының бир муң хире активистери, херээженнер болгаш аныяктар организацияларының, чурттуң демократтыг политиктиг партияларының төлээлекчилери киришкен.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилериниң АКШ-тың Токиода элчин чериниң бажыңының чанынга [illegible].

Джапан пресс—СЭТА-ның фо[illegible]

Э. НАДКОВСКИЙ

ЧЕЧЕКТЕЛ, СИБИРЬ!

Сырын салгыннаа, дүн Сибирьге кээр.
Чырык одагга чыглыр бис
Кажан-даа кагбас чараш ораным —
Каигамчыктыг делгем Ангарам.
Чаа фабрика тайгага кылып,
Чараш хоорайлар тудар дээш
Бажыңывысты бис Москва-хемде
Барык-ла шуут каггаи бис.
Чаражым арның баштан-ла көрген
Чаа хоорайымга ынак мен.
Аныяк назын борта кээп өскен
Амыраам-биле душкан мен.
Хаттыг шуурган-даа бисти коргутпас,
Харлыг соокка-даа доңмас бис.
Ававыс дижип адап өөренген
Алдарлыг Сибирь чечектел!
Идегеливис кезиг чүткүлдүг.
Сайзыраан Сибирь кагдынмас.
Ильичиниң күштүг күзели
Сайгылгааннарга чырызын.

ТӨӨГҮҮР МЕН

Дуидүүштелген меңги-борттүг тайга-сыннын
Түмен чоңга не болган Төрээн чуртум
Өскүс арткан оолду мени черге кагбайн,
Өрү тыртып, ийи бутка тургузуп каан.
Саян ажып, Тывам кезип чорул келдим.
Душкан авлче эжик соктап, кире бээр мен
Сагыш човаар аъжын-чемни делгеп салыр.
Турган боттуң сеткил-чүрээн чылыдыптар.
Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга, Тере-Хөл дээш
Мөөрүктерлиг эзим бүргээн Тожу-га-даа.
Орус, тыва, хакас, бурят улус-чонум
Оглу болуп, чоргаар өстүм — кежиим ол-дур.
Чуртум улуг, оңнүктешкен эштерим хөй —
Смоленск обласга Микшаковту,
Кустанайда Темирбекти Тывамдыва
Күзелимниң ханызындан чалап тур мен
Чаңгыс аалдың төлдери бис, төреллер бис.
Сарыг шайны хайындыргаш, хөөрежир бис.
Дөртен харлаар чалыы Тывам оларны уткуур.
Төөгүзүн ашак бодум төөгүүр мен.

С. ПАВУ.

(Төнчүзү. Эгези № 116, 119 «Шында»).

УТТУНДУРБАС ХҮННЕР

Аныяк чылдар дугайында сактыышкын

— Автобус чедип келди, олуруңар! — деп, бисти удээн даргаларның бирээзи кыйгырды. Ооң чанынга турган бир кижи: «Ам магалыг үе ышкажыл, автобуска олуруптаа, чындынадыр хап олурар. Арта-ла дүрген. А бистер Москваже эң баштай өөрениир чоруурувуста моон Улуг-Хемни куду сал-биле баштап турган ышкажыгай бис» — дидир.

Москваже өөренир дээн сургуулдарның өөрүшкү, чоргааралы оларның арнынарында кайы хире чайынналып турганын ам-даа уттпаан мен. Орук дургаар хөөрежип, ырлажыр дээш оруктуң узунун-даа, Саянның кадыр-бертин-даа билбээн бис. Абаканга келгеш, демир-орукка олуруптаа, Москва кайы сеп дээш хапкан бис.

Москва! Делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң найысылалы, эртемниң болгаш делегей культуразының төвү. Баштай келген хүннеривисте дүште азы тоолда дег бодап турган бис. Бо хире магалыг дээди черге өөренир аас-кежиктиң өндүр чаагайын кижи бүрүзү медереп билип турган. Эмчиниң, башкының, кодээ ажыл-агыйның өөредилге черлеринге тарагылай бердивис. Бис, кезек кижи, Москваның бирги фельдшер-акушер училищезинге өөренип кирдивис. Бо училищени Тываның баштайгы эмчилери Балчый-оол, Сереңмаа, Таңы-Сүрүң (Анна Амбраловна Доржу) суглар доозупкан турган. Училищениң башкылары, ооң директору Жукова орус дыл башкызы Фомина, география башкызы Магит, математика башкызы Страусман дээш, оон-даа өске башкылар орус дыл билбес национал сургуулдар-биле ажылдап өөренгени кончуг, дыка-ла дүржүлгалыг башкылар чүве. Оларның тайылбырын сактырымга, шуут-ла башче кирип каан турган дег болур. Ынчан Москвага янзы-бүрү өөредилге черлеринге элээн хөй тыва сургуулдар өөренип турган. Бистер чаңгыс черге бо-ла чыглып келир бис. Ынчан аңаа С. Пюрбю, М. Обус, Н. Кызыл-оол, Н. Конгар, В. Дагба, С. Сонам, Н. Бизе-оол дээш кымнарны чок дээр.

Моол, тыва сургуулдарны ол училищеге бир бөлүк кылып каан чүве. Черле ынчаш, ол училищеге өөренип турган сургуулдарда кандыг янзы-бүрү аймак-сөөк улус чок дээр. Дыка найыралдыг турган бис. Училищениң директору Жукова кончуг-ла эрес кижи. Моол, тыва сургуулдарны боду-ла баштап алгаш, Москваның солун черлерин бир кылдыр экскурсиялаадыр. В. И. Лениниң Мавзолейинден эгелеп алгаш, төөгүлүг музейлер, театрлар дээш, бар-баан-на черивис чок. В. И. Лениниң мага-бодун кадагалаан Мавзолейге эң баштай баргаш, бистер, тывалар, хөйнү-ле бодап турган бис. Ынчан мен сактырымга, сагыш-сеткил улам чырып, сорулга бедип, чалыы күштү, билигни дүрген-не төрээн чурттуң сайзыралы, чоннуң аас-кежии дээш бараалгадырынче кыйгырып турган ышкаш болган. Бир-ле катап моол, тыва бөлүктүң өөренип турган клазынга директор башкы Жукова кирип келди. Ооң арнында өөрүшкү илдеп. Чүнү-ле сонуургадыр ирги дээш дораан-на долганы бердивис.

— Даарта кежээ Ленин аттыг Культура бажыңынга аныяктар кежээзинге Н. К. Крупская келир чүве-дир. Силерни база ол кежээге кирижир кылдыр чугаалажып кагдым — деп бо-ла. Бис бир үн-биле «Ура!» депкеш, келек эпчоксунуп, ыыт чок бардывыс. Башкывыс каттыргаш: — «Эки белеткениңер, идик-хевиңер эдип, чазанар» — дидир. Сураглыг кижилерниң бирээзи, улуг Лениниң чоок эжи-биле ужуражыр деп чүве анаа эвес. онзагай улуг болуушкун дээрзин кижи бүрүзү билип турган.

Четтикпейн манаан хүнүвүс келген. Надежда Константиновнага аянныг чараш кыстар дээш моол, тыва кыстар дыка-ла белеткендивис. Баштарывысты чаңгыс аай кылдыр дыдыраартыкылап алган бис. Бедик ээжектиг туфельдиг бир-ле дугаарында кедиптим. Директор башкы мурнунда сандайларны бистиң бөлүкке хостадып каан. Сандайларга олуруптарывыс билек-ле, президиум столунга даргалар үнүп келген. Надежда Константиновнаны танып каан бис. Зал адыш часкаашкынындан диңмирээр болду. Кежээни ажыдып, эге сөс чугаалаан кижиниң чугаазын сактырывыска, амин эрттир төнмес ышкаш болган. Надежда Константиновнага сөс берди. Диңмиттиг адыш часкаашкыны соксай бээри билек, Надежда Константиновна чугаалап эгеледи. «Эргим өңнүктер!» дээн оон хоюг үнү мээң сагыжымга кезээде артып калган.

Орус дылды четче билбезе-даа, Надежда Константиновнаның биске чугаалаан чагыг сөстерин кончуг эки билип алган бис. «Силерни көөрү өөрүнчүг-дүр» дээнин безин утпас-тыр мен. А бистерге ону көөрү. ооң чугаазын дыңнаары чүден-даа артык өөрүнчүг болган. Коммунизмни тургузар аныяк кижилер эртем-билиглиг, культурлуг болур ужурлуг дээрзин ол биске угаадып турган. Ооң чагыы бисти дыка-ла хей-аът киирген. Өөредилгеге-даа, хөй-ниити ажылынга-даа дыка кызып турган бис. Ам бодаарымга, биске бичии-даа хос шак чок турган ышкаш-тыр. Ол хире магалыг улуг дээди Москвага өөренир аас-кежиктиг, бүгү-ле сагыш салыышкынга бүргеткен кижилер бүгү эгини шиңгээдип алыр дээш кызып турганывыс ол.

Солун кежээлер, янзы-бүрү бөлгүмнер, спортчу маргылдаалар дээш киришпес-ле чүвевис чок турган. Биске ынчан танцы башкылап турган Николай Львов бисти Москваның бүгү-ле театрларынга чедирип, уран чүүлдү билип алырынга дыка-ла дузалаан. Хөй-ле операларны, балеттерни көрген бис. «Куулут хөл» деп балетти эң баштай көргеш, магадааныывыстан чугаалаар чүве безин тыппаан бис. Ол танцы башкызы тываларга аажок, бисти «төрелдерим» дээр турган кижи. Ында база ужур-ла бар. Ол бистиң училищениң доозукчузу-биле чоок таныш чораан. Спортка база дыка ынак турдувус. Хол бөмбүү, хаак, коньки маргылдааларынга үргүлчү киржип келдивис. 1938 чылдың кышкы спартакиадазынга дээре черни ап, шаңналып-даа турдум. Ынчан «Вечерняя Москва» солун мээң чуруумну парлааш, элээн мактап бижээнинге аажок өөрүп, улам сорук кирген мен. Ол чурукту солундан оя кескеш, училищениң хана солунунга база чыпшырып каан чораан.

Ынчаарда Совет Эвилели ажыл-агый, эртем-техника болгаш культура талазы-биле база шапкын сайзырап турган. Ынчан москвачылар-биле кады Папаниннi, Чкаловту уткааныывыс кайын уттундурар. Бистерни, тыва сургуулдарны, эң-не эптиг, кескү черге тургузуп каан. Шылгараңгай совет ужудукчуларның олурган машиназы көстүп келири билек, кудумчу диңмирепп-ле эгелээн. Самолёттар янзы-бүрү өңнүг саазыннарда бижээн лозуңнарны чыылган чоннуң кырынче октап турган. Чкаловтуң машиназы мырыңай бистиң кыйывыс-биле эртип чорда, база-ла үзүк чок ураалап турдувус. Аржылдаа. борт-даа чайып турар кижи бар. Чкаловтуң оглу, матрос хевлиг бичии Игорь бир холу-биле авазындан туттунуп алган, өске холун бар шаа-биле база чайып, чыылган чоңга байыр чедирип турганын аажок чаптаан бис. Ол хүннерде божудулга бажыңынга практикалап чеде бергенивисте, ынчан төрүттүнген оолдарның аттары шуут-ла Валерий азы Игорь апарган чүве.

Ол чылдарда совет чоннуң амыдыралынга хөй-ле кайгамчык болуушкуннар болган. [illegible] чурттуң улуг [illegible] сарак-биле [illegible] совет [illegible] өөрүшкүзүн [illegible] улежир [illegible] тыва сургуулдар [illegible]. Бистиң Тывавыс [illegible] ынчаар [illegible] бодаар [illegible] бодап, [illegible] өөренип алгаш [illegible] республиканың ажыл-агыйының, эртем-культуразының сайзыралынга үлүүвүстү киирзе деп четтикпейн турган бис. Шынап-[illegible] Москвага [illegible] дилге черин доозган сургуулдар төрээн Тывазының [illegible] боттарының [illegible] үнүп-хүүлүг кииргеннер.

С. ЧИМИТ.

РУМЫНИЯ. Мындыг онзагай хевирлиг бөрттер—Карпатыда районнарның бирээзиниң чурттакчыларының национал идик-хевиниң чамдыызынга хамаарыжыр.
Аджерпресс—СЭТА-ның фотозу.

АВАВЫС

Дайын эгелээн дораан, ачам фронтуже чорупкан, а бис авам-биле Ленинградтан үнүп шыдавайн барган бис. Хоорай бүзээлээшкинге эгелээн. Авам шиигадан аараан, удаваанда мочээн. Мени кожаларым уруглер бажыңынче дужаапкан. Бисти арганзорган, аарыг-аржык уруглерни Ленинградтан үндүргеш, Ставрополь хоорайже эккелген. Хоорайның бүгү чону бисти уткуп үнүп келген. Биске белектер база үлеп берип турганын сактыр-дыр мен. Бисти хем кыдыынга машинадан дүжүргүлеп каан. Өске кижилер бисти хүлээп ап турганнар. Мени база бир-ле кижи ап алыр болза деп кончуг күзеп турган мен. Мени кым-даа албас болган. Ап алыр болза, дораан хөөржүдер апаар кижи-дир деп чугаалажыр турганнар.

Мени эмнелгеже аппарганнар. Сеелүнде барып мээң ийиги авам апарган Александра Аврамовна Деревская ынаар мени сүрүп чеде берген болган.

Ававыс Александра Аврамовна бистиң орувувус бажынга олура дыка хөй уйгу чок дүн-хүнну эрттирген. Хүндүс-даа, дүне-даа оттуп келгеш, чүгле ооң бисче келе көрген карактарын эскерер турган мен. Ооң бүгү-ле чүвеге четтигип турганын кижи шуут кайгаар! Бис шупту 17 чөгенчиг чаштар турган болгай бис. Бистиң эң улуувустуң — Валяның безин хары чүгле он турган. Ол ававыстың ёзулуг дузалакчызы турган. Ававыс хүндүс аъш-чем белеткээр, хеп чуур, огородка ажылдаар, а кежээ сутлаар турган. Сутлаар черивис бир километр ажыг. Ол кежээниң-не 10 демир-хууң сугну дажып алыр, дүне бистиң хептеривисти чуур.

Бистерни, аштаан, түрээн чаштарны, ававыс чүгле бодунуң чүрээниң айбызы-биле чаңгыс черге чыып алгаш, азырап турган. Өске кижилер чамдыкта ававыска: «Силерге дыка-ла берге-дир аа. Чоп уруглар садигивче дужаатпас силер» — дижир турган. Ававыс: «Бо дуңмаларымны улуглары дужаатпар» — деп хорадап чугаалаар.

Бистиң өг-бүлевис улам немежип турган. Бир-ле катап ававыс Нинаның бүдүү ыглап орарын эскерип каан. Чүге ыглап орарының чылдагаанын чугаалап бээрин оон дилеп эгелээн. Нинаның уруглар бажыңында ийи дуңмазы бар болган. Ававыс оларны база бистиңге эккеп алган.

Бир-ле катап эртен херим эжииниң аксында дөрт оол турарын көрүп каан бис. Оолдарның улуу: «Силер Деревские силер бе? Бис силерниң аваңарга ужуражыр дээш келдивис» дидилер. Ававыс үне бээрге, оолдарның улуу турган:

— Бис силерниң уруглар чыып турар деп дыңнадывыс эбай. Бистер дөргүл-төрелдеривис чок арткан улус бис. Улус биске силерге баарын сүмелээн чүве — деп бичиилериниң мурнундан чугаалаан. Ававыс оолдарның холдарындан чедип алгаш: «Силерниң фамилияңар ам Деревские болур эвеспе» — деп кагды. Ававыска кончут-ла берге турган. Кожаларывыс ону билгеш, чамдыкта биске аъш-чем, идик-хеп аймаан эккеп бээр турган.

Үе ынчаар эртип-ле турган. Бис өзүп, ававыска дузалажып турар апарган бис. 1944 чылдың кыжынында бистиң суурга бир тудугжу организация чедип келген. Ооң удуртукчулары бистиң дугайывысты дыңнааш, биске үргүлчү кээп, чамдык дузаны чедирип турганнар. Ол кыштың Чаа чылын уттунганывысты черле утпас мен. Ойнаарактарны боттарывыс кылып алган бис. Дүн ортузунга чедир оларны шеверлеп, кезип, хырбалап, дааваап турган доосхан бис.

Чаа чыл кежээзи келген, тудугжулар база биске четкилеп келгеннер. Оларга концерттигеш база көргүскен бис. Ооң кадында бисте бир хааржак белек чүктеп алган Соок-Ирей база чедип келген. Ол кежээ бис кажангызындан артык аас-кежиктиг болган бис.

Удаваанда бистиң дөртүвүс школага өөрени берген. үр болбаанда база бир беш кижи өөренип эгелээн. Ававыс ам база [illegible] үй [illegible] дыш чок черле турган. Бистиң бажыңга [illegible] ававыска дузалажыр ажыл база немешкен.

А бистиң өг-бүлевис улам-на немежип турган. Кайда-бир черде багай оңүп турар, өскүс арткан чаш урут баръын бодап алганда, оон эккеп азырап албаан шаанда ававыстың сагыжы амыравас кижи. 1944 чылдың төнчүзү чүве. Эмчиде 6 айлыг аарыг оол чыдар деп дыңналы берген. Ававыс чоруткаш, дөрт сөөк арган, мырыңай-ла кырган ашак ышкаш апарган алды айлыг оолду эккелди. Бажыңга оолду киирип келгеш, чылыдыы алыры-биле духовкага суп кагды. Элээн үе эртиенде Витя мырыңай таныттынмас болуп чоддак, семис, [illegible] черле салдынмас оол болу [illegible]. Бис ону Кудурук деп адап алган бис.

Волга хемниң унунда Постройка суурга чурттап турувуста, хеп-хенертен өөрүшкүлүг медээ келген. — Ада-чурттун Улуг дайынының төнгенин Май 9-та диктор радиога чарлапкан. Ол эртен суурнуң бүгү чурттакчылары бот-боттарынга байыр чедирип, куспактажып, каттыржып, ыглажып, ырлажып, ойнажып турганнар.

Ававыстың амыдыралында эң-не өөрүшкүлүг хүнну черле утпас бис — ол хүн ававысты партияга хүлээп алган. Ол хүн ававыс чараш кылдыр кеттинип алган. өөрүшкүлүг аажок чоруп турган. Ававыс мындыг чөгүлүг болурга, бис база аажок өөрүп турган бис. Аалчылар база ол хүн биске кээп турган. Ававыс биске: «Бөгүн мен улуг хүн мен» — деп чугаалап каан.

Бистиң ававыс Александра Аврамовна Деревская Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында янзы-бүрү националдың өскүс арткан 26 оолду болгаш 16 уругну барык-ла өлүмден чарып алган болгаш өстүрүп азыраан. Ававыска 1974 чылда өлгениниң соонда «Маадырлыг иe» атты тывыскан. Бис чылдың-на ававыстың хоорунге барып турар бис. Бистиң чоргааралывыс сен, авай!

Л. ТИЩЕНКО.

ГФР. Бөрүн-герман ДПА агентилел бодунуң медээлеринге анаа эвес, онзагай дириг амытаннар дугайын дыңнаткан. Птадум дээр черге оргазында ийи «курлавыр» буттарлыг бир бызаа төрүттүнген.

ДПА—СЭТА-ның фотозу.

ШЕВЕР ООЛ

Ленинабад хоорайның № 12 ортумак школазының бешки класчызы Сайдали Мурадовтуң ыяштан чазап кылган рубобу (хөгжүм херексели) онзагай болгаш чараш үнү-биле сураглыг шевер мастерлерни безин дыка кайгаткан.

Школачы оол ону чазаарда эң-не кадыг болгаш бышкыг торгу (тут) ыяшты шилип алгаш, ооң човуурээзин оваарымчалыг кылайтыр картааш, үш катап кадыргаш, дозу-биле чайырлааш, угулзалар-биле каастапкан.

Ындыг таджик хөгжүм херекселдери кылырын Сайдали хоорайның Пионерлер бажыңының уран чүүл студиязынга өөренип алган. Ында хөй школачы оолдар, уруглар өөренип турар. Оларның чазаан рубоб, тара, гиджак болгаш өске-даа национал хөгжүм херекселдериниң область база республика делгелгелеринде көргүскүлээн, олар көрүкчүлериниң бедик үнелелин алган.

(СЭТА).

Сонуургактарга

КИЖИ КАЙЫ ХИРЕ ҮР ЧУГААЛАЛАРЫЛ?

Специалистерниң бадыткап турары-биле алырга, кижи хүнүң-не [illegible] бир [illegible] иштинде чугаалап турар. Бүдүн амыдыралдың иштинде ийи болгаш ийи-чартык [illegible] кижиниң чугаалаарынга [illegible] болгу[illegible]. Бир [illegible] [illegible] чугаазын [illegible] болза, бирээзи-ле 400 арыннын мун-муң дептерлерин кылыр апаар.

[illegible] кижилер херээженнер дээрзиниң дугайында бодалдарга эртемденнер чигзиниип турар. Бо [illegible] «рекорд» 5-тен 10 [illegible] [illegible] 14 муң сөстерни адап, чугаалаар болган.

«ЭЗИМ САНИТАРЫ» ЫЛАП БЕ, ЫНЧАШ

1929 чылда РСФСР-ниң девискээринге 75 муң хире бөрү турган. Ол-ла чылын бөрүлер республиканың улус ажыл-агыйынга 60 [illegible] рубльдиң когаралын чедирген. Ынчаарда калчаа аарыг бөрүлер эвээш эвес турган болгаш кижилерниң амы-тынынга дыка айыылдыг болган. Чурттуң [illegible] РСФСР-ниң девискээринге бөрүлерниң саны Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында дыка көвүдээн.

Бөрүлерге удур демиселди бүгү чуртка болгаш РСФСР-ге шиитпирлиг база чедишкиннин чорудуушкунун түңнелинде Россия Федерациязының девискээринге 7 муң хире бөрүлер арткан. Ооң соолунде «бөрү — [illegible] — бөрүлер — эзимнерниң могаг-шылаг чок санитарлары-дыр» деп чугаалар калбарып эгелээн. Бөрүлерге удур демиселди элээн каш чылдар дургузунда [illegible] бөрүлер дүрген өзүп эгелээн. Чижээ, 1979 чылда РСФСР-ниң девискээринге бөрүлерниң саны 70 муң чеде берген.

«Бөрүлер — эзимнерниң могаг-шылаг чок санитарлары» деп бодалдың шын эвезин амыдырал бадыткаан: бөрүлер аарыг-даа, кадык-даа аңнарны, малды массалыы-биле хыдыыр болган. Чүгле 1980 чылда бөрү [illegible] мал ажыглынга 30 миллион рубльдиң когаралын бөрүлер чедирген. 1972—1978 чылдарда чүгле Актюбинск обласка бөрүлерниң кижилерже халдаашкыны 50 [illegible] болган. Ынчангаш бөрү дээрге кандыг-даа «буянныг» амытан эвес, «эзимниң санитары-даа» болуп шыдавазын амыдырал бадыткаан.

И. ШИШКИН.

КАЯ, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
Май 27-де 12.00 Е. Шварцтың «Кызыл бөрттүгеш» деп тоолу. 19.00 А. Хмеликтиң «А все-таки она вертится» деп [illegible].

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫНГА
Май 26-да 14.00 Ногаан театрга филармония артистериниң концерти.

Автоорук техникумунуң ажык эжиктер хүнүнүң программазы:
Май 26-да 13.00 Делгелге павильонунга сургуулдарның [illegible]. 19.00 танцы шөлүнге «Ынак мергежилим» деп дыштанылга кежээзи.
Май 27-де 12.00 Дыштанылгачыларның шыдыраа маргылдаазы. 13.00 Танцы шөлүнге дыштанылга кежээзи.

«ХЕРЕЛ» СПОРТ ЗАЛЫНГА
Май 26-да 10.00—15.00 Хостуг хүрешке хоорайның бирги чери дээш маргылдаа.

ПАРКТЫҢ СПОРТ ШӨЛҮНГЕ
Май 26—27-де 10.00 Баскетболга «Урожайның» бирги чери дээш маргылдаа.

РАЗРЕЗТИҢ ПРОФИЛАКТОРИЙ ЧАНЫНГА
Май 27-де 10.00 «Зарница» оюнунуң хоорай финалы.

ТВ

МАЙ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Делегейниң улустарының урал чогаадылгазы». 9.30 — «Спортлотонуң» 21-ги тиражы. 9.40 — «Государственная граница». Уран-чечен фильм. Дөрткү фильм — «Красный песок». 2-ги сериязы. 11.00 — «Эки бараанчарың чоңга». 11.30 — «Чурулга уран чүүлү». Тайылбыр. 12.05 — «Совет кино». Киножурнал. 12.15 — «Сактыдыр сен бе, эш...» 13.15 — «Кижи. Чер. Октаргай». 14.00 — «Ветераны». Документалдыг телефильм. «Улуг салым-чолдуң кижилери» деп бөлүктен. 14.30 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 15.00 — Бөгүн делегейде. 15.15 — «Дээр хайгыылчылары». Ада-чурттуң радиолокациязының 50 чылынга. 15.30 — Уругларга уран-чечен телефильмниң премьеразы. «Асиф, Васиф, Агасиф». 16.35 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.05 — Афган артистерниң күүселделери. 17.35 — «Дириг амытаннар делегейинде». 18.45 — «9-ку студия». 19.35 — «Катпы бажы каттаа эвес». Останкиноның концерт залынга баштак кежээзи. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.15 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Кадык болур дизинзе». 8.30 — Документалдыг фильмнер. 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — Украинаның телевидение программазы. 10.50 — «Буэнос-Айрес. хоорай болгаш кижилер». Документалдыг телефильм. 11.40 — «Бистиң [illegible]». Тайылбыр. 12.40 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Гоголева А. С. Пушкинниң, М. Ю. Лермонтовтуң, А. М. Горькийниң чогаалдарын номчуур. 13.20 — ССРЭ-де делегейниң музыка фестивалының № 2 концерти. 14.25 — «Кижи — чериниң ээзи». 15.25 — «Сибирьниң аялгалары». Читаның радио болгаш телевидениезиниң улустуң хөгжүм херекселдери оркестриниң концерти. 15.55 — «Аңчы-чорукчулар клуву». 16.55 — «Аныяктарның адрестери». 17.55 — «Музыкалыг киоск». 18.25 — «Кадыкшыл». 19.10 — Э. Григ. Фортепиано биле оркестрге концерт. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ласточки». Мульт. фильм. 20.15 «Делегей тайылбыры». 20.30 — «Школа чемпиона». Документалдыг телефильмниң премьеразы. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.05 — «Аялга ынчаар төрүттүнер». Музыка коментатору О. Доброхотова дамчыдылганы башкарар.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр.

Дүне 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок. Хүндүс 11—16 градус чылыыр.

Кызылга бүргеп, аязыр, чаъбас. Соңгу-барыын чүктен хаттың дүргени 7—12 метр. Дүне 2—4 градус, хүндүс 14—16 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Владыка судьбы» 9.30, 12.10, 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Принц и нищий» 9.30, 13.40. «Этот негодяй Сидоров» 11.30, «Признать виновным» 15.30, «Внезапный выброс» 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тутси» 15.00, 17.40, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Волчья яма» 15.00, 14.40, 20.00 шактарда.

«ЛЕТНИЙ»: «Женатый холостяк» 14.00, 16.00 18.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретарьяттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегер килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1072

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС—00413

им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 123 (12513) | 1984 чылдың май 27, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 кап.

Бөгүн — Химиктиң хүнү

МОСКВА. ССРЭ-ниң ЭА-ның Н. Д. Зелинский аттыг Органиктиг химия институдунуң бедик болгаш түреп бедик базыышкыннар химиязының лабораториязында органиктиг реакциялар базыышкынының салдарын шинчилээриниң талазы-биле ажылдарны кылып турар. 20 кбар (бир кбар муң атмосферге дең-нежир) базыышкынны ажыглаары чаа-бүрү бүдүмелдерниң болгаш материалдарның химиктиг хуулгаашкыннарының болгаш синтезиниң механизмнерин шинчилээринге кайгамчыктыг таарымчалыг байдалды берип турарын шинчилел ажылдары көргүскен. Базыышкынны 15 кбар чедир күштелдирерге, химиктиг реакцияларны бир муң, харын-даа он-он болгаш чүс муң катап дүргедедир. Моон алгаш көөрге, бедик базыышкыннарны ажыглааш, шинчилел ажылдарын кылыр чорук чоокку келир үеде аң болбаазырангай химиктиг технологияны тургузарының аргазын берип турар-дыр.

Амгы үеде ол лаборатория 15 кбар чедир турар базыышкынның үезинде нарын органиктиг синтезти — витаминнерниң, эм таң аймаааның болгаш өске-даа физиологтуг күштүг бүдүмелдерниң синтезин кылырынче кичээнгей салып турар.

ЧУРУКТА: күштүг базыышкындан өскерлиишкиннер үезинде органиктиг бүдүмелдерниң химиктиг хуулгаашкыннарының талазы-биле дуржулгаларының түңнелдерин чугаалажып турары. (Солагай таладан оң талазынче): лаборатория эргелекчизи, химия эртемнериниң доктору, профессор В. М Жулин, аспирант Е. Б. Журавлёва болгаш улуг эртем ажылдакчызы, физика-математика эртемнериниң кандидады Г. П. Шаховской.

Ю. ЛИЗУНОВ биле Б. КАВАШКИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ҮЕ МАНАВАС

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының часкы тарылгазы бо хүннерде республиканың кайы-даа булуңунда түлүк. Совет Тываның дөртен чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээн чер ажылдыглар тараа, мал чемнери болгаш өске-даа культураларның чаагай дүжүдүн өстүрер дээш чүткүлдүг ажылдап турарлар. Олар ол сорулгаларны боттандырарда эртем-техниканың чедиишкиннерин, мурнакчы дуржулганы, ылангыя күш-ажылды эргелеп-башкарарының дептиилгелиг аргаларын шиңгээдип, оон ачызында ажылдың бүдүрүкчүлүүн болгаш шынарын бедидип турарлар.

Бо чылын республика 234800 хире гектар черге часкы тарылганы чорудар. Бо хүннерге чедир ол онаалданың хөй кезии күүсеттинне берген. Ук ажылдың темпизи эрткен чылдагыдан дүрген. Оон уламындан тараа болгаш тараа-бобы культураларның дөрттүң үш кезии тарыттынган, а кол культура болур кызыл-тастың чаштырылгазы дооступ турар. Ажылдың мындыг шалыпкын болуп турарынга бир кол рольду «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп кыйгырыгның адаа-биле калбарган социалистиг чарыш ойнаан. Чижээлээрге, «Тиилелге» совхозтуң аңаа хей-аът кирген тараажылары тараа культураларының чаштырылгазын чеди хонук дургузунда доозупкан. Ындыг байдалдыг күш-ажылчы тиилелгени Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, Эрзинде «Чаа орук», Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» болгаш өске-даа ажыл-агыйларның тараажылары чедип алган. Кызыл-тас чаштырылгазын Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Эрзин районнар шалыпкын чоруткан.

Хат-шуурган болгаш доңат бо чылын чер ажылын чорударынга шаптыктап келген. Ындыг турбуже ажылдың нити байдалы багай эвес. Маңаа көскү үлүгүн чер-черде тургустунгулаан бригада кэрээлиг коллективтер киирген дээрзин демдеглээри чугула. Кайда-ла часкы тарылга бедик деңнелде чоруп турар болдур, ында күш-ажылды организастаарының бо дептиилгелиг аргазын ажыглааны ол. Ону барык-ла мурнакчы коллектив бүрүзүнден көрүп болур. Олар чер ажылының чаа зона системазын шиңгээдип, агротехниканың бүгү негелделерин шыңгыы сагып, часкы тарылганы чогуур үезинде бедик шынарлыг чорудуп — юбилейлиг чылдың дүжүдүнге идегелдиг үндезинни тургузуп турарлар. Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазы-биле республиканың экономиктиг чөвүлел хуралының салган сорулгаларының амыдыралга боттанып турары ол.

Часкы тарылгада хожудап турар районнар, ажыл-агыйлар болгаш хову-трактор бригадалары эвээш эвес. Ындыг черлерниң удуртукчулары болгаш тускай эртемниглери бүгү мурнакчы чүүлдерни диними-биле шиңгээдип алыр туржук, боттарының олутпай, ажыл-агыйжы эвес чорууну агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарынче чууй каап, машина-техниканың үрели бээринге шамнап, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдавайн турарлар. Маңаа беш муң гектар кызыл-тастың тарылгазын майның үштен бээр амдыгаа чедир доозуп чадап каан «Шамбалыг» совхозту адап болур. Ында хову-трактор бригадалары эрги чаңчыл-биле ажылдавышаан, механизаторларның бригада керээзинче шилчиир дээн күзели бо чылын база боттанмаан.

Тарылга Тес-Хем, Бай-Тайга, Өвүр районнарда дыка оожум, дөртен хуу безин четпээн. Барыын-Хемчик район кызыл-тасты тарып алган-даа болза, нити тарылга шөлүнүң деңгүп-ле үжен хуузун чаштырып алган. «Кызыгаар», «Коммунизмче орук» болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда байдал оон-даа дора. Ол черлерде партия, ажыл-агый органнары хожудаашкындан дарый уштунар талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыр ужурлуг.

Мал чемнериниң тарылгазы, картофель болгаш ногаа олуртулгазы база эгелээн. Ында ажыл чогуур негелдеге ыракта четпес. Чамдык совхозтарда картофель үрезини чедишпес. Ону Саян артындан сөөртүр. Ынчангаш ажылды организастаарын эде көөрүн, негелдени шыңгыырадырын болгаш харысалганы бедидерин чер ажылдыглар чедип алыр херек. Дүжүттүң салым-чолу хемчегни дүрген алганындан улуг хамаарыжыр.

Республиканың девискээринде күштүг хаттар болгаш доңат уламчылавышаан. Хөрзүннүң шыгы хүн келген тудум-на эвээжеп турар. Дээрден шык манаары берге. А үе-шак эртип-ле турар. Байдал мындыг турда, сорулга чаңгыс — үрезинни дүрген хөмер! Бо ажылга агротехниканың бичии-даа хажыдыышкынын болдурбас. Маңаа ажылдың шынары улуг рольду ойнаар. Ам агроном-даа, механизатор-даа кижиден бедик мергежил, чогаадыкчы чорук негеттинер. Агрегат бүрүзүнүң ийи ээлчегге ажылдаарын хандырар. Совхозтарның дирекциялары болгаш профэвилел комитеттери тарылгада киржип турар кижи бүрүзүнүң ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар. Аъш-чемни агрегаттарга чедирип бээрин организастаар. Техниктиг дуза чедирер ажылды экижидер херек.

Часкы тарылганың эң шиитпирлиг үези келген. Агроүлетпүр каттыжышкыннарының чөвүлелдери, партия, совет болгаш ажыл-агый органнары, чер ажылының бүгү ажылдакчылары бо хүннерни бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар дээш социалистиг чарышты өөскүдээлиңер!

КРЕМЛЬГЕ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

К. У. Черненко биле Ким Ир Сенниң ужуражыышкыны

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко КУДР-нуң партия-күрүне делегациязын баштап чоруур ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сен-биле май 25-те ужурашкан.

Ужуражыышкын үезинде ийи партияларның болгаш күрүнелерниң аразында найыралдың болгаш кады ажылдажылганың харылзааларын улам калбартырының айтырыгларын, ол ышкаш делегейниң ийи талага сонуургалдыг чамдык айтырыгларын чугаалажып көрген.

Талалар социалистиг тургузуушкунну чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдар солчуру-биле СЭКП-ниң болгаш ККП-ниң аразынга янзы-бүрү деңнелдерге харылзааларны калбартырын деткээн.

Ыракты Чөөн чүкте болгаш Оожум океан бассейнинде АКШ-тың болгаш оон эвилелчилериниң милитаристиг углаашкынының идепкейжээнибиле, Японияның чагырыкчы бөлүктериниң политиказында реваншистиг үзел-бодалдарның углаттаны-биле холбаштыр ол девискээрге айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларынче онза кичээнгейни салган.

К. У. Черненко биле Ким Ир Сенниң ужуражыышкыны найыралдыг, чылыг байдалга боор эрткен.

Совет-көрей чугаалажыышкыннарның доозулганы

Май 25-те Кремльге совет удуртукчуларның болгаш ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сенге баштаткан КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының чугаалажыышкыннары доозулган.

Чугаалажыышкыннарга киришкиннер:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, ССРЭ-ниң КУДР-да элчини Н. М. Шубников;

көрей таладан — ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сен, ККП ТК-ның Политбюрозунуң Президиумунуң кежигүнү, КУДР-нуң Улусчу чепсектиг күштерниң министри О Дин У, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң премьери Кан Сен Сан, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң оралакчы президентизи Ли Ден Ок, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы, КУДР-нуң даштыкы херектер министри Ким Ен Нам, ККП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, КУДР-нуң Административтиг чөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Кон Дин Тхэ, ККП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, КУДР-нуң ССРЭ-де элчини Квон Хи Ген.

Талалар Совет Эвилели-биле Корея Улус-Демократтыг Республиканың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга харылзааларының бүгү комплекизин анализтеп көргеш, ол харылзааларының соксаал чокка хөгжүп турарын сеткил ханыышкыны-биле демдеглээннер. Партия, күрүне, экономика болгаш хөй-нийти амыдыралының аңгы-аңгы адырларынга ийи чурттуң харылзаалары калбак болгаш ханы боор туру. Талалар моон-даа соңгаар марксизм-ленинизм болгаш социалистиг интернационализм, дең эрге болгаш бот-боттарының эрге-ажыктарын барымдаалаарының принциптеринге үндезилээш, ындыг харылзааларын улам калбарарынга бүгү хемчег-биле идиг бээр. Бо талазы-биле Москвага чугаалажыышкыннарының чоруп турарының үезинде Совет Эвилелиниң болгаш Корея Улус-Демократтыг Республиканың аразынга кады ажылдажылганы калбартырынче болгаш ханыладырынче угланган практиктиг хемчеглерни көрген.

ССРЭ болгаш КУДР тайбыңның болгаш улустар аразының айыыл чок чоруунуң, империализмниң агрессиви чүткүлдеринге быжыг ойтур шавыышкынны бээриниң политиказын моон-даа соңгаар чайгылыш чокка чорударын, делегей чорудулгаларын болгаш кризистиг болуушкуннарны политиктиг тайбың арга-биле таарыштыр шиитпирлээр дээш чайгылыш чок, шиитпирлиг демиселдерин чугаалажыышкыннарның киржикчилери онзалап демдеглээн. Социалистиг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күрүнелер-биле кады боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр, ядролуг кыжанылыышкындан кижи төрелгетенни чайладыр, делегейниң политиктиг байдалын экижидер дээш олар бүгү чүүлдерни кылыр.

КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының Совет Эвилелинге чораашы болгаш найыралдың база бот-боттарын билчиириниң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар СЭКП биле ККП-ның, ССРЭ биле КУДР-нуң, совет болгаш көрей улустарның бүгү делегей социализмниң эрге-ажыктарынга дүүшкен акы-дуңма найыралын болгаш кады ажылдажылгазын улам калбартып, быжыглаарынга идиг бээр дээрзинге совет болгаш көрей талалар бүзүрелдиг.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Корея Улус-Демократтыг Республиканың найыралдың аян-чорууну кылып кээринче Ким Ир Сенни КУДР-нуң удуртулгазының омунээзиндеп чалаан. Чалалга өөрүп четтиришкини-биле хүлээп алдынган. Аян-чоруктуң үези дипломаттыг шугум-биле немештир дугуржуп алыр.

ДЕЛЕГАЦИЯНЫҢ ЧОРУПКАНЫ

ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сенге баштаткан КУДР-нуң партия-күрүне делегациязы май 25-те Москвадан чорупкан. Ол делегация бистиң чуртувуска СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааны ёзугаар албан-ның найыралдыг аян-чоруун кылып келген.

Оларның чорууруунуң мурнунда, Кремльге, КУДР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктарын көдүрген Кремльдиң Улуг ордузунуң баарында шөлге делегацияны үдээриниң ёзулалы болган.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Ким Ир Сен-биле, делегацияның кежигүннери-биле чылыы-биле байырлашкан.

Үделге ёзулалынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, СЭКП ТК-ның секретары К. В. Русаков, СЭКП ТК-ның секретары Н. И. Рыжков, өске-даа албанның кижилери киришкен.

Шуушкак автомашиналар мотоциклчилерниң хүндүлел үделгези-биле Кремльден үнгеш, вокзалче угландыр чорупкан.

Эштер Н. А. Тихонов, А. А. Громыко, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, К. В. Русаков, албанның өске-даа кижилери Ким Ир Сенни, делегация кежигүннерин вокзалдан үдээн.

(СЭТА).

КЫЗЫГААРЖЫЛАРГА БАЙЫР ЧЕДИРИИШКИНИ

ССРЭ-ниң КАК-тың кызыгаар шериглериниң 66 чыл оюнуң бүдүүзүнде Кызыл туктуг Чөөн чүк кызыгаар округунуң дайынчыларының амыдыралынга онзагай болуушкун болган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Панфиловтуң кызыгаар отрядының болгаш «Хоргос» кызыгаар заставазының командылал черлеринге, округтуң бүгү дайынчыларынга Кызыгааржының хүнү таварыштыр изиг байыр чедирген.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчузунга — 30 чылдарда Мурнуу-Чөөн кызыгаарга Төрээн чурттуң дайзыннарынга удур демиселдиң идепкейлиг киржикчизинге кызыгааржыларның ажыл-амыдыралы, албан-хүлээлгези чоок болгаш билдингир-даа. Аңаа, кызыгаарның «Хоргос» заставазынга, ол шеригге албан эрттирген болгаш оон партийжи намдары эгелээн.

Делегейниң чиңгелеңгей байдалында Коммунистиг партия кызыгаар шериглериниң мурнунга бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгааларын камгалаарын улам быжыглаар талазы-биле чугула сорулгаларны салып турарын эш К. У. Черненко байырлыг чагааларынга демдеглээн. Ол кызыгааржыларга быжыг кадыкшылды, шериг албанын эрттиреринге чаа-чаа чедиишкиннерни болгаш улуг аас кежиин күзээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының чаагай күзээшкиннерин, айтыышкыннарын округтуң дайынчылары совет кызыгаарлар кеттинмезиниң дугайында партияның могаг чок сагыш салыышкынының чаа херечилери, «ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарының дугайында» ССРЭ Хоойлузунуң кызыгаар шериглеринге дааңдырар сорулгаларны күүседир талазы-биле боттарының ажылының дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

СЭКП-ниң болгаш бистиң күрүневистиң удуртукчузунуң байыр чедириишкини кызыгаарның бүрүзүнүң чогаадыкчы күштерин улам-на улгаттырган, төрээн Коммунистиг партияга оларның улуу-биле өөрүп четтириишкинин болдурган. Кызыгаар шериглериниң күжү, бистиң улуг Ада-чуртувустуң кызыгааларын быжыы-биле хайгаарап, камгалаарының үндезиннерниң үндезини — СЭКП-ниң удуртулгазында.

Совет күрүнениң айыыл чок чоруунуң дугайында партияның кичээнгейинге болгаш сагыш салыышкынынга сорук кирген округтуң дайынчылары, кызыгаар шериглериниң бүгү дайынчы составы ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарын идегелдиг камгалаар дээш улам-на кызымаккай ажылдап, профессионал мергежилди хүн бүрү бедидип, серемчилелди дыңзыдып, бедик дайынчы байдалды, организастыг болгаш корум-чурумнуг чорукту чедип ап турар. Чогум-на ону олар партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазында болгулаан Пленумнарының тооглуг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле боттарының ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы болгаш утказы кылдыр көрүп турар.

(СЭТА).

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ ХООЧУННАР

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Чүльдүм-оол Доңгактың бригадазы Кызыл хоорайның хөй тудугларынга кирилшкен. Ам бригада ийи үстү берген. Оларның хөй кезии бо хүннерде найысылалдың № 2 ортумак школазының улай туткан спорт залының, интернадының кырын шып турар. А артканнары 160 аал чурттаар беш каът бажың тудуунда хевээр. Олар ол бажыңның бир секциязын кылып турарлар. Ам оон бирги каъдын доозарының кырында келген.

Бригадада дуржулгалыг, хоочун ажылчыннар бар. Оларның ийизи-биле таныштырааал. Ажылга үр ажылдааш тудуг оон чажыттарын кижи беш салаазы дег билир апаар. Тудугжунуң мергежилин ынчаар билир кижиниң бирээзи — Марат-оол Далаевич Ооп. Хоочун ажылчын тудугга ажылдааш 25 чыл чеде берген. Ажылга кызымак, амыдырал дээш чүткүлдүг болурундан аңгыда ол хөй-нийти ажылынга идепкейлиг киржип, аңаа онаан даалгаларны ак сеткилдиг күүседип чоруур. М. Д. Ооп (оң талазында чурукта) бригадада улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. Шак ындыг даалганы Чылбак Максырович Хомушку (солагай талазында) база күүседип турар.

Тудуг шөлүнге эккелген тууйбуларның байдалын баштай олар көөрлер. Бир эвес бузук, чемдик тууйбу хөй болур болза оларны дүжүртпейн, акт тургускаш заводче дедир чорудуптар. Шак ындыг шыңгыы хемчеглер ап турар апарган соонда тууйбунуң шынары экижий берген.

Дуржулгалыг тудугжулар М. Д. Ооп, Ч. М. Хомушку хүн үдүүн ажыр күүседип турар.

Ш. ДОРЖУ
О. ОХЕМЧИКТИН фотолары.

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Улус ажыл-агыйының хөгжүдеринге химияның ужур-дузазы аажок улуг. Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга совет кижилерниң чаагай чоруун улам экижидеринге ол адырның ажыл-чогаалчылары улуг үлүүн киирип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия ТК-ның оон дараазында болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин сагаар химия үлетпүрүн хөгжүдериниң болгаш улам болбаазырангайжыдарының дугайында чугаа профессионал байырлал — Химиктиң хүнүнге тураскааткан байырлыг хуралга болган. Ол хурал Москвага май 25-те болган.

Президиумда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, СЭКП ТК-ның харысаалгалыг ажылдакчылары, чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, бүдүрүлге мурнакчылары, найысылалдың хөй-нийтизиниң төлээлекчилери.

Химия үлеттүрүнүң министри В. В. Листов илеткел кылган.

(СЭТА).

КАРТОФЕЛЬ ОЛУРТУЛГАЗЫ

«Улуг-Хая» совхозтуң төвү Хайыракан суурдан ырак эвесте картофель тарыыр суггаттыг шөл чаттылган. Ол шөлден 110 гектарны коммунист Сергей Бадарчының звенозунда быжыглаан. Бо чылын часкы сезонда олар чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар. Чер дээш, дүжүт дээш бүгү звено харыысалгалыг. Оларнында ажыл хайнып кан.

Хүнүң-не картофель олуртурунга Сергей Бадарчы болгаш оон эжи Кызыл-оол Кандан 1,5 норманы экии шынарлыг кылдыр кылып турар. Кыска хуусаада механизаторлар 60 гектарга картофельди олурткан.

Звено гектар бүрүзүнден-не 120 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрерин хүлээнгеннер.

Май 25-те олар баштайгы вегетация суггарылгазын чорутканнар.

Бистиң корр.

Советтер амыдыралы

ДЕПУТАТТАР БӨЛҮКТЕРИНИҢ КИРЖИЛГЕЗИ—БИЛЕ

Чер-чер Советтеринге бо-лүп эрткен соңгулдалар соонда район девискээринге 14 депутат бөлүүн тургус-кан. Депутаттар бөлүүнүң ажылы онзагай, ол —аңгы-аңгы Советтерниң депутат-тарын каттыштырып турар. Ажылдың кандыг-бир участогунда бар четпестер-ни чайладырынга олар-ның киржилгези, салдары улуг. Чижээ, Тарлаг суурда тургустунган бөлүктү Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады С. А. Даржаа удуртуп турар. Бөлүкте ра-йон Советиниң ийи, кожээ Советтиң беш депутады хаара туттунган. Күш улуг, ынчангаш олар бот-тарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес күүседип келгеннер.

Аржаан кожээ Совединиң девискээринде депутаттар-ның ийи бөлүү бар. Аржаан суурда—15, Тарлагда —8 депутат бактаап кирген. Ам оларның ажылын көрүп көрээлиңер.

Аржаан суурда тургустун-ган депутаттар бөлүү ки-чээнгейни Советтиң девис-кээринде күш-ажылчы кол-лективтерде күш-ажылдың сагылга-чурумун, хөй-нити-ниң_ норум-чурумун бы-жыглаарынче, суур чаагай-жыдылгазынче, чоннуң ду-залал ажыл-агыйын хөгжү-дерынче угландырган. Чурт-такчы чоннуң ол айтырыг-ларны чугаалашкан нити хуралдары эрткилээн чуву чылдары анаа тодараттын-ган. Тарлаг суурда депутат-тар бөлүү чоннуң чурттап турар чериниң аайы-биле кижизидилге ажылын негел-деге дүүштүр турарынче кичээнгейни угландырып ту-рар. Хөй-нити организа-цияларының анаа идепкейлиг киржилгези чедип алдынган. Нити план ёзугаар күш-ажылдың хоочуннары-биле, бүдүрүлгениң мурнакчыла-ры-биле ужуражылгалар эр-тип турар. Мал ажылының хоочуннары Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң эди-лекчизи С. Т. Лапар, Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-ниң эдилекчизи М. Т. Чим-бии олар-биле ужуражылга солун эрткен. Аныяктар хоочуннарның чугаазындан мал ажылынга, малчынның чымыштыг күш-ажылынга хамаарыштыр солун чүүл-дерни билип алганнар. Де-путаттарның киржилгези, сүмези-биле суурнуң хөй-нити организацияларының ажылы көскүү-биле эки-жээн. Чижээ, суурда херээ-женнер чөвүлелиниң ажылы районда эки диртип турар. Депутаттар бөлүүнүң кежи-гүнү Н. Г. Изместьевтиң удурткаы эки тура улусчу дружинаның ажылы идеп-кейжээн. Демниг ажылдан, ап чоруттуунуп турар хем-чеглерниң дээштиинден хөй-нитиниң норум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чуру-муи хажыдар чоруктар көс-күзү-биле кызырылган.

Моон мурнунда чылдарда Тарлаг суурнуң чаагайжы-дылгазы, санитарлыг бай-дал анаа негелдеге аки-ле дүүшпес турган. Суурнуң хөй-нити организациялары, депутаттар бөлүү суурну Совет Тываның 40 чылынга уткуштур чаагайжыдар хем-чеглерни ап чорударын ду-гуржуп, ажыл планын тур-гускан. Ол ёзугаар суурнуң чурттакчыларының кир-жилгези-биле чамдык ажыл-дар кылдынган. Нити күш-биле кажаа-хериминерни сеп-теп, будаан, автооруктарны чаагайжыдып дескилээн, та-рымал үнүштерни олурт-кан. Ооң түңнелинде суур-нуң аян-шинчизи көзүлдүр өскерилген. Чаагайжыдылга ажылынга ылаңгыя агит-квартираларның активы идепкейлиг киржип турар.

Аржаан — Тарлаг ара-зында оруктуң багайындан автобус аргыжылгазын сок-саткан турган. Ол айтырыг депутаттарның кичээнгейи чок арттпаан. Депутат С. А. Даржаа орук дугайында ай-тырыгны чогуур черлерге чедип барып тургускан бол-гаш боттуг хемчегни ал-ган. Ооң соонда оруктуң септелгезин чорудткан, авто-бус маршрудун тургускан.

Үстүнде чугаалап турарым бөлүктериң депутаттары чоннуң хууда дузалал ажыл-агыйын хөгжүдерин база чу-гулалап көрүп турар.

Аржаан кожээ Совединиң ажылчы чонунуң эрткен чылда алган социалистиг хү-лээлгелериниң негелделе-ринде өг-бүле бүрүзү ого-родтуг, дузалал ажыл-агый-лыг болурун айыткан тур-ган. Советтиң девискээриниң чурттакчыларынга ону та-йылбырлаан. Ол эки түңнелге чедирген. Ооң мурнунда огород тарывайн турган өг-бүлелер бажыны-ның девискээринде участок-тарга картофельди ногааны тарып турар апарган.

Хүт — район төвүнден ыракта суур. Суурнуң чурт-такчылары бот-боттарын эки билир таныжар. Севи кожээ Советтиң депутаттарындан тургустунган депутаттар бө-лүү ында бар. Оларның ажылы демниг. Советтиң девискээринде хөй-нити-ниң норум-чурумун быжыг-лаар талазы-биле ажылдар кылдынганындан Хүтке эрт-кен чылын норум-чурум үрээшкиннери болбаан.

Районнуң чер-чер Советте-риниң девискээринде тургус-тунган депутаттар бөлүкте-риниң ажылы хөй талалыг. Хөй-нити-биле, күүскомнар-биле харылзаазы быжыг.

Округка депутаттарның ажыл-чорудулгазын идеп-кейжидер сорулга-биле эки ажылдыг округ дээш ча-рышты организастаан.

Депутаттар бөлүктериниң ажыл-чорудулгазы элээн идепкейжээн болза-даа, оларның ажылында чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглар база бар. Ооң бирээзи — чер-чер Советте-риниң күүскомнарының та-лазындан оларның ажылын-га боттуг дуза чедир көр-гүспейн турары. Хүннүң чу-гула айтырыгларын шиит-пирлээринге оларны дорт киириштирерин чамдык күүс-комнар чедип албаан. Де-путаттарның эгелекчи сана-лы чогуур үезинде деткимче албайн турар. Өөк кожээ Со-вединиң Сесерлиг салбырын-да депутаттар бөлүүнүң ажылы сула. Бөлүктүң удуртукчузу депутат малчын Д. С. Дотпаа ажылының аайы-биле бөлүкте бактаап кирген депутаттардан ырак-та болгаш, бөлүктүң ажы-лын болур-чогуур-биле удуртур арга чок болуп ту-рар. Хадың кожээ Советти-ниң девискээринде турар сүт-бараан фермада бөлүк-түң ажылы база көскү эвес. Фермага күш-ажылдың са-гылга-чурумун быжыглаар, сүттүң шынарын бедидер, мал чемин хумагалыг ча-рыгдаар дээш оларның кир-жири ужурлуг айтырыглар эвээш эвес.

Депутаттар бөлүктериниң даргаларының, секретарь-ларының өөредилгезин шоо-луг эрттирбейн турар. Сов-еттериң доктаамал комис-сиялары-биле ажыл-херекчи харылзаа кошкак.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленуму улус де-путаттарының Советтери-ниң ажыл-чорудулгазынга чаа, улуг сорулгаларны сал-ган. Районнуң чер-чер Со-веттери моон соңгаарты ажылын анаа дүүштүр тургу-зуп, ажыл-чорудулгазын бү-гү тала-биле анализтеп көөр.

Н. ЗОЛОТУХИН.
Бии-Хем райкүүскомунуң секретары.

Даарта — Кызыгааржының хүнү

ХОРГОС ЗАСТАВАЗЫНДА

— Бис шаг-шаанда кончуг быжыг шивээниң бузундула-рының чанында эрте-бурун-гуда Россия-биле Кыдаттың садыг харылзаазы чорун турганы «торгу орук» деп адап турган трассада тур-бис. 1924 чылдың апрельде маңаа Хоргостуң кызыгаар заставазы турлагжып эгелээн.

Бо чазын бо кызыгаар заставазы бодунуң алдар-харлаанын демдеглеп турар, — деп, ооң начальниги улуг лейтенант Сергей Владимирович Белан чугаалай-дыр. Бо заставаның дайынчы төөгү бижидилгезинде эвээш эвес чырык арыннар бар. Ужен чылдар үезинде бо кызыгаарга кызыгааржылар он-он бандит бөлүктерни узуткаан, чүс-чүс кызыгаар үрекчилерин, контрабандис-терни тудуп хоругдаан.

1932 чылдың февральда болган партия конференция-зынга коммунистер бандит болгаш антисоветчи бөлүк-терни узуткаар, оларга удур демиселди чорудар талазы-биле бедик коммунистиг мө-зү-шынарлыын, мөдерел-диин, партияның, чоннуң херээнге кызыгаар чок бер-дингенин, тура-соруктуун көргүскен деп демдеглээн. Ол конференцияның деле-гаттарының аразынга «Хор-гос» кызыгаар заставазы-ның партия организациязы-ның секретары Константин Устинович Черненко база турган. К. У. Черненконуң 1979 чылда ол заставага чораашбелекке бергени даштында бижиктиг вазазын болгаш номнарын кызыгаар-жылар камныг кадагалап турарлар.

Солдаттарның дөгүү-намдарлары кыска: школа, ооң соонда ПТУ азы техникум а ам —шериг албаны. Олар кызыгаарга келгеш дораан-на ёзулуг дайынчылар апар-бастар. Оларны дадыктырар өөредип апаар. Кызыгаар шериинге баштай күш-да-мыр талазы-биле шоолуг-да дадыкпаан оол келир. Ын-чалза-даа үе эрткен тудум күш кирип, дуржулгазы не-меп, шериг уставын шиңгээ-дип ап эгелээр. Удаваанда ол мырыңай таныттынмас апаар, кылаштаары безин шиитпирлиг, дидим болу бээр. Ындыг солдаттың хе-рээнге кызыгаар шериниң тергиин дайынчызы деп зна-чок көстүп кээр, ол дээрге кызыгаар үрекчизин тутка-нының херечизи-дир. Кызы-гаарга дыка хөй дайынчылар дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинnери болганнар. Чамдыктары «ССРЭ-ниң күрүне кызыгаа-рын камгалаарының херээн-ге шылгараанның дээш» деп хөрек демдээ-биле шаңнат-каннар. Эрткен 1983 чыл-дың түңнели-биле застава ба-за катап шылгараан.

Ужен чылдарда эгелээп маадырлыг херектерниң ил-чирбези үзүлбээн. Ооң улан-чызы бо хүннерде албан эрт-тирип турар оолдарның бы-жыг холдарында. Ол бодал-ды заставаның политиктиг ажылдар талазы-биле на-чальниги лейтенант Юрий Валентинович Стегний бис-тиң-биле беседазының үезин-де демдеглээн.

— Старшина Василий Де-мукту «Хоргостуң» дайын-чылары алдаржаан кызы-гааржы Никита Федорович Карацупаның оглу деп адаан-нар. Чүге дээрге старшина В. Демук ийи чүс ажыг кы-зыгаар үрекчилерин тудкаш, эрес-дидимин кызыгаарга көргүскен. Ооң кол ду-шакчылары — кызыгааржы-ның дуржулгазы, бодунуң мергежили, серемчилелдиң кандыг-даа таварылгада де-жидеп, сүрээдевези, дүрген бодалдыы дээрзин биске лей-тенант Ю. Стегний чугаалап берген.

Бир катап дайынчылар сигнал системазының медээ-зин ёзугаар үнүпкен тур-ган. Ис хыналдазының кы-зыгаарын толтап хайгаараан үш чер хаваны кызыгаарны эрте бергениниң изи тода көстүп чыткан. Оларны кан-чаар боор кызыгаар билир эвес. Ынчалза-даа кызы-гааржы эскериичел болур ужурлуг. Сержант Олег Ан-сихин хаваннарның бирээзи-ниң изинде бир ыяглалдыг чүве барын билип кааш, мынаар хаваннардан өске чүве эрткен-дир деп тодарат-кан. Дайынчылар база ка-тап кончуг хынамчалыг хы-налданы чоруткаш, мында кажар, кара-сагыштыг бодал бар-дыр деп чүвеге чигзин-мээннер. Он чеди минута болганда кызыгаар үрекчизи туттурган...

Кызыгаар албанын эртти-рип турарының үезинде сол-даттарга «ооҗум дүлээр» чаңчыл тургустунган, ис бү-рүзүнүң характерин хензиг-даа чүве эрттирбейн, часты-рыг чок, туюлуңга чедир тодарадып өөрени бээр. Ын-чангаш олар бо бүгүнүң ду-гайын командирлеринге до-раан дыңнадырлар. Чижээ, ылды кызыгаар үрекчизин туттаан сержант Сергей Килин шак-ла ынчаар кызы-гаар албанын, хүн бүрү эрт-тирип турар.

Кызыгааржылар дүн-хүн чок нарядче үнүп турар. Ногаан фуражкаларлыг сол-даттар кызыгаар албанын серемчилелдиг эрттирип, хүн бүрү оожургал чок чурттап турарлар. Аңгы-аңгы шериг кезектериниң амыдыралы аңгы-аңгы деп чүве билдин-ер. Ынчалза-даа чүгле кы-зыгааржы кижи хүн бүрү чээрби километр хире черни хат-чаъстыг, бүргег, бораң-даа турда, албан кылаштап эртер. Кызыгаарга чогум-на ынчангаш кызыгааржының күш-дамыр болгаш политик-тиг белеткелинче ол хире кичээнгейни угландырып ту-рар.

Ужен чылдар үезинде СЭКП ТК-ның Чингине се-кретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Константин Устин-овичЧерненконуң бистиң заставага кызыгаар шерии-ниң албаныэрттирип тур-ганы дайынчыларының онза-гай чоргааралын болдуруп турар. Бистиң кызыгаар ше-риглери база-ла шериг алба-ны эрттирерин Төрээн чур-тунуң бедик бүзүрели, бот-тарының ыдыктыг хүлээлге-зи кылдыр көрүп турарлар. Заставаның 60 харлаанының чылында коммунистер Олег Казаков, Руслан Ережепов, комсомолчулар Виктор Щер-бюк, Алексей Кайгородов болгаш оон-даа өске дайын-чылар социалистиг чарыш-тың тиилекчилери болуп, значоктар, хөрек демдекте-ри, медальдар-биле шаңнат-кылаан. Бистиң шериг кезээниң дайынчылары моон-даа соңгаар Улуг Октябрь-ның чаалап алыышкынnары-ның камгалалынга турарлар.

Майор П. МАТКОВЕЦ.
Чөөн чүктүң Кызыл Тук-туг кызыгаар округу.

ЧУРУКТАРДА: анаа дайынчылар А. Кузнецов биле Ю. Востриковтуң мөөндектар эртип чорууру; анаа да-йынчы А. Шалинников

Н. заставадан В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

ХЕЙ-АЪТТЫГ

Күш-ажылдың хоочуну М. Хертек пенсияже үнзе-даа, ажылын ам-даа уламчылап, «Барлык» совхозтуң МТМ-зинде дарганнап ажылдап турар. Аныяк дарган Владимир Түлүш-биле кады ма-шина-техника септелгезин-де ажылдап турар механиза-торларның чагыгларын ша-лыпкын-биле күүседип бе-рип турар.

«Эки дарган эргээ как-пас» деп тыва улус чугаа-лажыр. Мадар-оол Болай-лыкович кызыдып кааи де-мирни андара-дүңдере ту-дуп маска-биле ээлдир-дүлдүр шаап турган бичии када бир-ле херектиг келет-ти кыла кааптарын кижи магадаар.

— Часкы тарылгага киириштирер техника септел-гезиниң үезинде дарганның киржилгези чокка чаңгыс-даа хүн ажылдаары берге. Мадар-оол Хертек чүгле кожээ ажыл-агыйы машиналарынга херек бөдүүн чагыг-лардан аңгыда, тракторлар-га, автомашиналарга салыр чамдык нарын кылыгларны безин күүседип турар кижи — деп, МТМ эргелекчизи А. С. Мөөктээр чугаалап турар.

Хоочун дарган Мадар-оол Бовайлыкович септелге үе-зинде дүгүйлүг тракторлар-га кожар 6 комплект илиир агрегаттарын септеп доос-кан. Ол агрегаттарны меха-низаторлар Э. Сарыглар, С. Доңгак, Н. Хомушку, Х. Дугаржап С. Чаржап бол-гаш М. Кыдыл-оол олар тракторларынга кожуп ал-гаш ыяк базырышкынын-га ажылдааннар.

Часкы хову ажылдарынга ажылдаар механизаторлар-ның бригада [illegible] ле четтиелекниниң [illegible] тура дөрт кижи составтыг септекчилер звенозун, олар-га техниктиг дуза чедирер кылдыр дарган бир автома-шинаны база белеткээн. Септекчилер механиги Владимир Күштүгет удурткан бо звено-да каңнакчы Сечен Хүрен-оол болгаш чолаачы-слесарь Михаил Мадар-оолдан аң-гыда хоочун дарган Мадар-оол Бовайлыкович Хертек база кирип турар.

Ажыл-ишчи дарган назы-хары дөгүзе-даа аныяктар биле деңге Барлык шөлүнде доктаттынган часкы хову ажылдарынга идепкейлиг киржип турар.

Ш. КУУЛАР

ДАГЕСТАН АССР. Миатлин ГЭС-тиң тудуунда бирги турбиналыг суг эрттирикчи-зиниң тудуун эгелээн. Ону үлетпүр аргазы-биле белеткеп, кылган кезектерден эптеп тургузар. Ындыг арганың ачызында суг-биле ажылдаар ол электри станциянның баш-тайгы агрегадын тургузарының темпизин шапкынчыдар болгаш 1985 чылдың төнчүзүн-де ажылдадып эгелээр.

ЧУРУКТА: суг дамчыдып бадырар базышкынныг трубаның бирги секциязын эп-теп турары. Р. ДИКАНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроиказы.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ БЕРДИНГЕН

Кадарчы хөн дал баа-рынга ээдип кааш, ооң [illegible] бажынга уйгу келген. Ооң Сенек [illegible] [illegible] [illegible]. Ол [illegible] [illegible] хойларын [illegible] дөрде дүндүгүр-телдир [illegible], ыраан хам-наарактыг хөглүг аялга [illegible] чечентелген шончалайларның көккүр өңнүг хек-даванarының чаа-гай чыдынга, сериин агаар-ге мага хандыр таалап, дыш-таныр орган. Он бирги беш чылдың дөрткү чылының часын хойжу багай эвес көргүзүглерлиг уткуп алга-нынга сеткилинде өөрүп бо-данган. Бо чылың малчын төрүүр түс баш хойга онаашты 85 хураганны менди камгалап доруктур-ган. Ол дээрге түс черниң байдалынга хамаарыштыр алырга, шору дээн көргүзүг болур.

Малчынның ады Коңгар-оол Туматович Ымбуу дээр. Чугаакыр, хөглүг, бежен хар ораинчок ана бергеи малы-харлыг ишчини «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери хүндүлээр. Төрээн совхо-зунга ол 15 чыл ажыг мал-чыннап келген. Эң ылаңгыя онгу беш чылдың чыл са-нында төрүүр 100 баш хой-га онаашты 88—90 чедир хураганны ол менди өстү-рүп, ажыл-агыйының эко-номиказын быжыглаарынга эвээш эвес орулганы киир-ген. Эки ажылы дээш хоо-чун хойжу хүндүлел бижик-тер-биле, акша шаңналдары-биле чаңгыс эвес удаа шаң-наткан келген.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиит-пирлери база анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненконуң чугаазы мал ажылдыгларының күш-ажылчы тура-соруун улам көдүрген. Хой ажылын улам сайзырадыр, оон алыр про-дукцияны — эътти, дүктү бүдүрерин улгаттырар, мал-дың чыш төлүн онча камга-лап алыр дээш бистер, мал-чыннар, бүгү күжүвүстү киирип, кызымак ажылдап тур бис деп Ымбуу Коңгар-оол чугаалай-дыр. Ооң эки сөстери ажыл-херээ-биле дүгжүп турар.

Ажыл-ишчи ээ-харыы салгалыг кадарчы амгы үе-де малының чаагайлаажы-ның организастыг эрттирип, хойларының семиртилгезинче кол кичээнгейни угландыр-ган. Хойларга, хураганнарга немелде чемнерин, суггу ол доктаамал берип, одар-бел-чиирлерни шын хуваап, таа-рыштырган. Коңгар-оол Туматович оглу Славаны малчынның чымыштыг мер-гежилинге өөреткен. Адаш-кылар бо чылын кыштааның септелгезин майда доозар. 10 тонна сигенни белеткеп алыр, бир хойга онаашты 3 килограмм дүктү кыргыыр хүлээлгени алган.

— Ук даалганы күүседи-ри — Совет Тываның 40 чылынга күш-ажылчы бе-лээм болгаш аъш-чем про-граммазын боттандырарын-га эвээш-биче-даа бол үлүүм болур. Ынчангаш даарта бе-гүнгүзүнден-даа артык эки ажылдаар дээш кылып турар мен — деп, малчын шын-на сеткилин илеретти.

Хүн барыын чүкте даг-лар артынче чаштынып, кы-зыл-хүннеп эгелээри билек, хойлар аалче уурук-суурук тай бадып эгелээннер.

Т. НУРСАТ
Улуг-Хем районо.

ҮШ АЙ ЭРТКЕНДЕ

Бо чылдың март 21-де № 69 «Шынга» бижикчи В. Доңгактың «Сагыш са-лыры күзенчиг» деп чүүлү парлаттынган. Ында Эрзин-ниң Булуң-Бажы суурда Культура бажыңының четпес ажылының дугайын шүгүм-чүлээн. Эрзин райкүүскому-нуң культура килдизиниң эргелекчизи Д. Х. Баазан-ның дыңнатканы болза, ма-териалда бижиттинген фак-тылар шын. 1983 чылдың август, сентябрь айларда совхоз дирекциязы З. Бан-зайга одалга системазынга септелгени кылдырткан. Ын-чалзажок Культура бажыңы 1977 чылда ажыглалга кир-ген соонда, үш ай эрткенде ханаларының дөрт булуңна-ры 7 сантиметр чедир шаа-рарып, чарылгылай берге-ниниден одалга системазы чыл санында доңуп келген.

Кочегарларның ажылдаа-рынга таарымчалыг байдал-дарны тургузарын совхоз дирекциязының мурнунга тургузуп келген. Ол дилегни тоомчага албаан. Сөөлүнде Культура бажыңының эрге-лекчизин солаан. Бо хүннер-де ук черниң 200 олуттуг сандайларын чаарткан. Кон-церттер, дыштаныышка кежээ-лери доктаамал эртип ту-рар.

«Шынга» харыылар

КОМИССИЯ ТУРГУСКАН

Бо чылдың февраль 28-те № 51 «Шын» солунга би-жикчи К. Моңгуштуң «Хо-жудаан тудуглар» деп чүү-лү парлаттынган. Ук чүүлде «Тыва совхоз тудуг» катты-жыышкынының Чадаанада № 3 КМК-зы эрткен чылын тудуг-монтаж ажылын күү-сетпээнин, тудугну өгелеп алгаш хуусаазында дооспас, тудуг материалдарынга кам-налга чок, ажыл шагын чеп ажыглавас деп шүгүмчүлеп бижээн.

«Тыва совхоз тудуг» кат-тыжыышкынының Чадаанада № 3 КМК-ның начальниги М. М-Н. Ховалыгның редак-цияга дыңнатканы болза, ук материалды партия органи-зациязының хуралынга сай-гарып чугаалашкаш, тускай хемчеглерни хүлээп алган. Үстүнде айыттынган четпес-тер бадыткаттынган. Эрткен чылдың түңнели-биле тудуг-монтаж ажылдарын кылды-рып турар участоктар на-чальниктериниң болгаш мас-терлериниң шаңнал акшала-рындан 25 хуузу казаан. Тудуг-монтаж ажылдарының шынарын, ооң дужаарының хуусаазын хынап турар кол инженер В. М. Сегбе удурт-кан комиссияны тургускан.

Чадаана хоорайда КМК-ның тудуп турар 140 олут-туг уруглар сады бар. Эрт-кен чылын ону июнь айның 23-те Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министерствозу-нуң 284 дугаарлыг дужаа-лын ёзугаар уламчылаарын соксаткан. Ооң кол чылда-гааны — капитал салыыш-кынының четпезин барым-даалааны.

Партия эге организация-зының ажык хуралынга күш-ажылды организастаарын экижидер, тудугжу кадрлар-ның ажылдан үнер-кирер чоруун болдурбас, күш-ажылдың сагылга-чурумун бедик деңнелге тудар тала-зы-биле хемчеглерни хүлээп алган.

ЧОГУМЧАЛЫГ ЭВЕС ХАРЫЫ

Алгы заводунуң чоогунда, өөреникчилерниң школадан бажыңнарынче эртер-дүжер черлериниң оруунуң аксын-да, он сес дугаарлыг мага-зинде арага аймаан садар килдисти тургускан. Оза-лааш ол черге арага садары школачыларга шаптыктыг болуп турарын шүгүмчүлээн чагааны солун алган. Анаа харыыны бээрин, школачы-ларның оруунуң аксынга таарымча чок байдалды тур-гуспазының хемчеглерин алырының дугайын бижээн чагааны «Шын» солун Кы-зылдың хоорлүүскомунче чо-руткан.

Мындыг янзылыг харыы келген: «Амгы үеде ол са-дыгга арага аймаан садарын соксадыр арга чок болуп ту-рар, ол айтырыгны дагын катап моон соңгаар көөр». Ол черниң озалаажын ажыг-лап алгаш, чамдык арагага сундулуглар садыгның эжи-ниң аксын «кадарып», эрт-кен-дүшкен улустан көпеек дилеңип, арага өртээнге че-дирип алыр дээш тургулаар чоруктар бар. Оларның үен-даян багай сөстери, кижизиг эвес аажы-чаңы долгандыр турарларга шаптыктыг болуп турар. Ынчангаштың шүгүм-чүлелдиг чагаа солунга кел-ген. Ындыг турбуже, «Ам-гы үеде ол садыгга арага аймаан садарын соксадыр ар-га чок болуп турар, ол ай-тырыгны дагын катап моон соңгаар көөр» деп чылзып турар чорук айтырыгны чо-гумчалыг кылдыр шиитпир-лээни эвес. Ынчангаш чо-гумчалыг харыыны база да-гын чорудары хоорүүском-дан (даргазы Ш. Д. Куулар) негеттинип турар.

БИЛДИНМЕЙН БАРГАН

«Шын» солунга «Ис-кра» совхозтан чагаа келген. Ооң авторунуң дыңнатканы болза, элек-три чырыының ажыгла-лының учёду кылдын-майн турар, энергия кам-наар талазы-биле ап чо-рудуп турар хемчеглер үениң негелдезинге ам-даа дүүшпес. Ук шүгүм-чүлелди хынап көөрү-би-ле чагааны Чөөн-Хемчик районнуң саң-хөө килди-зинче чорудткан. Ол кил-дистиң эргелекчизи В. С. Моңгуш ол чагаага ха-маарыштыр кандыг хы-налданы чоруктканын со-лунга дыңнаткан.

Хыналданы саң-хөө килдизиниң кодээ ажыл-агый талазы-биле инспек-тор-ревизору К. К. Моң-гуш, совхозтуң директо-рунуң хүлээлгезин күү-седип турар В. К-Л. Моңгуш, кол электриги Д. С. Ховалыг, кол бух-галтери Г. И. Дажы олар-ның киржилгези-биле чо-руткан. Хыналдадан иле-реэни болза, суурнуң чурттакчы бажыңнарында. чүгле 27 өрегени санавас-ка, электри счётчиги сал-дынмаан. Счётчиги бар-даа, чок даа өрегелерден чүнү-даа барымдаалавайн дөрт рубль бежен ко-пеекти совхозтуң бухгал-териязы тыртып ап ту-рар. Эрткен чылдың дур-гузунда чырык хөлезини дээш тозан түс өрегеден нитизи-биле 9172 ру-бльди тырткан. Электри энергиязының чарыгда-лының учёт-отчёт чогун-дан каражага ажыл-агый таваржып турар. План ёзугаар 560 муң кило-ватт шак чарыгдаар тур-гаш, херек кырында 645572 киловатт шак энергияны чарыгдаан. Ону акша түңү-биле алырга — 2567 рубль.

Электри энергиязын камнаар база ооң чарыг-далын контрольга алыр талазы-биле кандыг хем-чеглер алганын «Шынче» чоруткан харыызынга саң-хөө килдизиниң эрге-лекчизи демдеглевейн бар-ган. «Совхозтуң кол элек-триги Д. С. Ховалыг ай, квартал санында электри энергия санавгазын өй-шаанда кылып дужаавайн турар» деп каан. Ол-ла. Камналганы бо чугула участокка тургузар тала-зы-биле кандыг ажыл-дарны чорудуп эгелээри оон уламындан билдин-мейн артып калган.

БӨГҮНГҮ АМЫДЫРАЛ — КОЛ ТЕМА

Тываның чогаалчыларының съездизинден

Тываның чогаалчыларының тесну съездизи болуп эртти. Аңаа Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң ажылының дугайында отчётту ооң Даргазы К. Н. Кудажы, ревизия комиссиязының ажылының дугайында отчётту — М. Б. Кенин-Лопсан ооар кылган. Тыва литератураның амгы үеде сайзыралының, ооң чугула айтырыгларының дугайын, отчёттуг үеде ажыл-херектер канчаар чоруп турганын съездиге чүве чугаалааннар — Ю. Ш. Кюнзегеш, С. В. Козлова, С. С. Сүрүң-оол, РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң консультантызы А. Г. Загорный, Тываның эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчылары, филология эртемнериниң кандидаттары З. Б. Самдан, М. П. Татаринцева, ол ышкаш Д. Н. Сарыкай чугаалап, анализти кылганнар. СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин съездиниң ажылынга киржип, делгереңгей чүве чугаалаан. РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң чанында национал литература талазы-биле хөй-ниити чөвүлелиниң кежигүнү Т. Н. Очирова съездиниң ажылынга киришкен.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер совет литературазының чарылбас кезии болуп турар тыва литератураның амгы үеде байдалы болгаш ооң жанрлары, Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң отчёттуг үеде чорудкан ажылы, чогаал критиказы чергелиг айтырыгларга доктаап, анализти кылганнар. Ам тыва литература бодунуң долу хөгжүлдезин ап, сайзырап орар. Баштайгы чылдарда поэзия сайзырап турган болза, ам роман, тоожу дээш өске-даа жанрлар хөгжүлдезин алган. Ылаңгыя ортумак салгалдың чогаалчыларының сөөлгү чылдарда парлаткан чогаалдарын, аныяк чогаалчыларның ажылдарының дугайында ханы сайгарылганы илеткелге кылган.

Амгы үениң ажылчын аңгызының дугайында чогаалдар чок. Кижилерниң сеткил-сагыжынга чоок, таныш, билдингир маадырларны чогаалчылар чуруп көргүспейн турарындан номчукчуларның чогаалдарга хамаарылгазы тода илереттинмейн турар. Эң шыырак чогаал кайызы болуп турарыл, кайы чогаалчы кескү черде турары ындыг-да тодаргай эвес.

Чогаалчы кижи амыдыралды ооң хөй талаларындан чуруп көргүспүшаан, эң чидиг айтырыгларны кол өзек болдуруп, бистиң үежилеривистиң дугайын калбак номчукчуга көргүзер ужурлуг. Бо ажыл бистиң чогаалчыларывыста көзүлдүр-ле четпейн турар. Чогаал бижээш эчизинге чедирбээс, парладырынче далажыр, ону эки хоюглап көрбээс, хол дашты-биле көөр чоруктарның уржуундан кошкак ийикпе, амыдыралда кол, чиге чүүлдерни көргүспейн, харын ону кыдыра көргүзер чоруктардан кошкак бижиттинген чамдык чогаалдар парлаттынып турар.

Уругларга болгаш аныяк-өскенге турескааткан чогаалдарны элбээ парлап үндүрериниң чугулазы моон мурнунда база демдеглеттинип турган-даа болза, бо ажыл үнезини-биле экиживейн турарын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер.

Уругларның ынак маадырлары чүге тургүспайн турарыл? Школа назының четпээн уругларга чогаалдарны канчап чогаадырыл?

Тыва чогаалчыларының номнарының очулгазының дугайында С. В. Козлова саналынга айыткаш, очулганы амгы кижилер кезик-чамдык тап кылбайн, ону чүмү-биле тускай кижилерге кылдырарының чугулазын айытканы чөптүг. Тыва чогаалчыларның очулдурган чогаалдарын бүгү-эвилел номчукчузу канчаар үнелеп, чуну билип ап турарыл дээр дугайын эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы М. П. Татаринцева чугаалап тура, очулгалар колдуунда чогаалдар тыва дылга парлаттынган соонда 7—12 чылдар эрткенде бүгү-эвилел номчукчузунга чедип турар. Ооң уржуунда ында көдүрүлүп турар айтырыглар колдуунда эрги амыдыралды көргүзүп турарындан чидиг, дээштиг эвес болуп турар. Чогаалдар чаа парлаттынып турда-ла ону очулдуруп, массалыг номчукчуга чедирер болза дээштиг болур дээнин көөрүн шын.

Чогаал критиказын бөгүнгү негелделерниң деңнелинге чедир көдүрериниң чугулазын амыдырал неген турар, үнген чаа ном бүрүзүнге чогуур үнелелди бээр ужурлуг. Бо ажылды чорудар ужурлуг критиктер болгаш өске-даа ажылдакчылар база редакциялар олче онза кичээнгей салыры чугула дээрзин илеткелге-даа, саналдарга-даа чөптүү-биле айыткан.

Тыва литератураның чугула айтырыглары-биле холбашкан сайгарылгаларны болгаш өске-даа хемчеглерни РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилели сөөлгү чылдарда удаа-дараа чорудуп турарының дугайын Москвадан келген төлээ А. Г. Загорный айтып, отчёттуг үеде Тываның чогаалчылар организациязы сан талазы-биле өскенин база эки деп демдеглээн. Чогаалга салым-чаяанныг кижилерни дилеп тывар, талантылыг аныяктарга боттуг дузаны чедирери чугула болуп турар дээрзин ол айыткан.

Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң отчёттуг үеде кылган ажылының дугайын санал бергеннер чугаалап тура четпестерин дорту-биле демдеглээннер. Секциялар ажылын бүт кырынга тургузары, чогаадыкчы ажылче ханылаары чугула. Отчёттуг үеде алды кижи чогаалчылар эвилелиниң кежигүнүнге хүлээп алган, ам 17 кижи эвилелдиң кежигүннери болган, оларда бар. Он чеди кижиниң 14-ү коммунистер болуп турар. Чогаалчылар организациязында партийжип өзек шыырак болганда баштаар чериниң ажылын бөгүнгү негелделерге дүүштүр чорудуп болурунуң бүгү аргалары турган.

Съездиге тыва драматургияның хөгжүлдезиниң дугайын база чугаалашкан. Чүгле шии чогаалы-биле ажылдап турар ындыг чогаалчылар бисте чок. Театрның репертуарында бөгүнгү амыдыралдың аңгы-аңгы талаларын долу чуруп көргүзүп турар тыва чогаалчыларның шиилери чок, театрның режиссёрлары драматургтар-биле ажылдавайн турарлар. Бо айтырыгны болур-чогуур-биле өөренип көөрү чугула.

Тываның чогаалчылар организациязы партияның область организациязының чоң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылынга ачы-дузазын чедирип турар дээрзин Г. Ч. Ширшин съездиге чүве чугаалап тура демдеглээн. Чогаалчыларга кол тема — бөгүнгү амыдырал, күш-ажылчы кижилерниң чогаадыкчы ажыл-херектери болуп турар. Амыдырал чаңгыс черге турбас, ол хүннең хүнче чаартынып орар. Ону көргүзерде эң кол чүүлдерни шилип алгаш, аңаа доктаары чугула. Бо болгаш өске-даа айтырыгларны Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чери доктаамал кичээнгейге алыры негеттинип турар.

Чоң ортузунче кирип, оларның ажыл-херектери-биле хандыр таныжып, бистиң мурнувуста салдынып турар өзек айтырыгларже кичээнгей салыры чугула дээрзин Г. Ч. Ширшин түннеп чугаалаан.

Тываның чогаалчыларының мурнунда чугула сорулгалар салдынган. СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар херекке олар тодаргай үлүүн киириштирер апаар. Совет Тываның 40 чыл юбилейин таварыштыр организастаар бүгү хемчеглерни бедик деңнелге эрттирер дээш чүткүлдүг ажылдаары чугула.

Тываның чогаалчыларының IX съездизи чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Чогаалчылар эвилелиниң баштаар чериниң даргазынга Б. К. Кудажыны соңгаан.

Б. ДИРЧИН.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

УЛУСТАРГА ТАЙБЫҢ АМЫДЫРАЛДЫ ХАНДЫРАР

КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-же албан хуузунуң найыралчы аян-чоруу, Кремльге болган дүштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сенниң аңаа чугааларын делегейге улуг сонуургалды хайныктырган. Империализмниң кедергей айыылдыг оруунга моондакты тургузар, боо-чепсектиң эндере бүдүрерин соксадыр, улустарга тайбың амыдыралды хандырып бээр дээш Совет Эвилели бодунуң кол күжениишкиннерин угландырып, Азия диңке байдалды чогумчудар дээш идепкейлиг туржуп турар деп, массалыг информацияның даштыкы чепсектери онзалап демдеглеп турар.

КУДР-нуң партия-күрүне делегациязының ССРЭ-ге чорааны, эштер К. У. Черненко биле Ким Ир Сенниң чугааларын КУДР-нуң парлалгазының, радиозунуң болгаш телевидениезиниң кол кичээнгейинде. Солуннар ол чугааларны бүрүн парлаан. КУДР-нуң делегациязын Москвага чылыг-биле хүндүткеп үдээн деп, «Нодон синмун» солун демдеглээн. ССРЭ-же албан хуузунда найыралчы амгы аян-чорук чаңчыл болган корей-совет найыралдың чаа улам бедик чадаже хөгжүлдезинге төөгүлүг үе-чада болур деп, ол солун бижээн. Найыралдың төөгүлүг быжыг доңу бистиң улустарывысты болгаш чурттарывысты холбаштырып турар деп, эш К. У. Черненко Кремльге бодунуң чугаазынга медеглээн. Корей улустуң шиитпирлеп алыр дээш шудургу демисежип турары ындыг национал үндезин айтырыгны совет кижилер эки билип турар. Ол — америк империализминиң буруузу-биле ийи кезекке чарлы берген чуртту катап каттыштырарының айтырыы-дыр. Мурнуу Корейдан америк шериглерни үндүргенниң соонда Корея тайбың арга-биле, демократтыг үндезинге катап каттыжар турзун дээш Совет Эвилели чайгылыш чок туржуп турар. Корей айтырыгны тайбың шиитпирлээриниң оруунга империализм болгаш реакция күштери моондакты тургузуп турарын совет удуртукчу онзалап демдеглээн. Үнелиг үе-шакты чидирбейн, Азия диңке байдалды экижидериниң оруун идепкейлиг, ак сеткилдиг дилеп кирипкен дээш Совет Эвилели чайгылыш чок туруштуушаан, КУДР-нуң Корейда, Ыраккы Чөөн чүкте дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче угланып кедүрүп турар тайбың инициативаларын деткип турар. Кореяның болгаш Совет Эвилелиниң аразында чаңчылчаан найыралды улам быжыглаар болгаш калбартыр деп буянныг күзел-биле КУДР-нуң делегациязы Совет Эвилелинде келген деп, эш Ким Ир Сенниң медеглээнин ол солун бижээн.

Социалистиг күрүнелерге удур демиселдиң база бир, чөөн талакы фронтузу империалистерге Азия диң болуп турар дээрзин К. У. Черненко онзалап демдеглээн деп, Моол радио дамчыткан. АКШ ол кавыда шериг баазаларын болгаш тепкиниш пунктуларын чер болганда чаттылдырып, ядролуг чепсекти сайгара тургускан. Ол чепсектиң дээш будур кавызында чүгле Совет Эвилелиниң болгаш Азияның база Оожум океан бассейниниң социалистиг өске-даа күрүнелериниң девискээрлери турар эвес, харын бо кавының өске-даа күрүнелериниң девискээрлери база турар болдур ийин. ССРЭ — «салдар чедиреринниң кавылары» болгаш «эрге-ажыктар зоналары» дээш бүгү-ле ындыг чүүлдерге удур, чер болганга болгаш чижээ, Оожум океанга хагдынчак шериг бөлүглежиишкиннери тургузуп алыр дээр чоруктарга удур. Оожум океан тайбыңның болгаш чаагай кожа-хелбээ доктааашкынының океаны болур ужурлуг. Совет Эвилелиниң бодалы-биле алырга, Ыраккы Чөөн чүкке бүзүрежилге демдеглерин боттандырып чорудары бүгү-ниити тайбыңның үндезиннерин быжыглаарынга улуг-биле дузалаар ийик.

ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну мынча деп бижээн: делегей ареназынга Совет Эвилели бодунуң кол күжениишкиннерин империализмниң кедергей айыылдыг политиказының оруунга моондакты тургузарынче, боо-чепсектериниң эндере бүдүрерин соксадырынче угландырып турар. ССРЭ шериг талазы-биле тергиидээрин байдалды чедип алырын күзевейн турар. Ынчалзажок ооң камгаланыр аргалары агрессияны ойтур шаварынга эргежок чугула чүүлдерден эвээш болган турарын ол кажан-даа болдурбас. Совет Эвилели бодунуң төөгүлүг чаалап алышкынчарын, бодунуң эрге-ажыктарын-даа, бодунуң эвилелчилериниң эрге-ажыктарын болгаш айыыл чок чоруун-даа камгалап шыдаар.

Совет кижилерниң бүгү бодалы тайбың тургузуушкунче угланган дээрзин К. У. Черненко онзалап демдеглээн деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну айыткан. Ам үе нарын, дүшкүүрлүг. Тайбыңның болгаш депшилгениң бүгү күштериниң чаңгыс эптиг база сырый каттышкан хөделиири кажангызындан-даа артык чугула.

Вашингтон — Токио — Сеул янзылыг милитаристиг эзектерниң болгаш үш булуңнарын тургузар дээш Азияда кыдыныш турар оралдажыышкыннарны Москва буруу шаап турар деп, Японияның Киодо цусин дээр информация агентилели дамчыткан. Япон милитаризмин катап тургузар болгаш быжыглаар дээр АКШ-тың угланыышкынын база Вашингтоннуң Японияны бодунуң «салбас дүжүп кирбес авианосези» болдурар дээр бодалын совет удуртукчу шиитпирлиг шүгүмчүлээн.

Совет Эвилели совет-америк харылзааларга депшилге дээш туржуп турар болгаш ол харылзааларны кадыкшыдарын база экижидерин үшкү чурттарга карата чедирбейн тура чедип алырын чайгылыш чок оралдажып турар деп, америк АП дээр информация агентилели дамчыткан. Кореяның тайбың ээу-биле катап каттыштырарын болгаш чара киирген ол чартык ортулуктуң мурнуу талазындан америк шериглерни үндүрерин Москва шиитпирлиг деткип чугаалаан деп, база бир өске ЮПИ дээр америк информация агентилели демдеглээн.

Францияның Франс пресс агентилелиниң дыңнатканы болза: Совет Эвилелиниң болгаш Кыдаттың аразында харылзаалар Азия диңке байдалдың кандыг янзылыг турарының кончуг боттуг фактору-дур деп, Москвага медеглээн. Кандыг-бир конференцияның азы дугуржулганың дузазы-биле Азияның айтырыгларын кыска үе дургузунда шиитпирлеп ап болур дээр бодалдан ССРЭ ырак деп, совет удуртукчу айыткан. Ынчалза-даа ону эгелээр херек деп, ол демдеглээн.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Афганистан Демократтыг Республиканың найысылалы Кабул хоорайда «Чоннуң бажыңы», а Апрель революциязының мурнунда ону хаан ордузу кылдыр адап турган.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

СОВЕТ-ВЬЕТНАМ ЧАА ТУДУГ

ХАНОЙ. (СЭТА). Совет-вьетнам найыралдың тудугларының даңзызынга база бир чаа тудуг немешкен: хөмүр-даш болбаазырадыр улуг бүдүрүлгениң тудуун Куангнинь можуда эгелээн.

ССРЭ-ниң эртем-техниктиг деткимчезиниң күсели-биле туттунган улуг хөмүр-даш разрезтери болгаш шахталары ол можуда ажылдап турар. Республиканың «кара алдынын» чогум-на олар колдадыр берип келген болгаш моон соңгаар-даа бээр. Чаа туттунуп турар бүдүрүлге чурттуң электростанцияларынга, ылаңгыя Фалайның чылыг-биле ажылдаар электростанциязынга баар хөмүр-даштың шынарын улам экижидер сорулгалыг. Хөмүр-даш болбаазырадып кылыр фабриканы 1988 чылга чедир ажыглалга киирери планнаттынган.

Совет-вьетнам найыралдың тудуглары Вьетнамда социализмниң материал-техниктиг баазазының үндезини болуп турар. Чаа тудуглар ВСР-ниң национал кадрларын белеткээринге улуг рольду ойнаан болгаш ойнап-даа турар.

ЯДРОЛУГ ХАЛАПТЫ БОЛДУРБАС

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбыңга ынаныштыг бүгү күштер-биле кады ядролуг айыыл-халапты бөш удур болдурбазынга дээн кылырындан артык чугула сорулга Герман Демократтыг Республикада чок деп, ГСЕП ТК-ның чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң даргазы Э. Хонеккер медеглээн. Ол Тунис Республиканың аңаа албан ужуруунда аян-чорук кылып чораан даштыкы херектер министри Каид Эс-Себсиниң хүлээп алган.

Барыын Европаның элээн каш чурттарының девискээрлеринге АКШ-тың чаа ракета-ядролуг чепсектерин сайгара тургузар чорук Европаның, Соңгу Африканың болгаш Чоокку Чөөн чүктүң күрүнелериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга болгаш айыыл чок чоруунга дорт кыжаныышкын бооп турарын ГДР-ниң удуртукчузу демдеглээн. Ядролуг чепсектерни эндере бүдүрерин чада-чада айы-биле күштелдирери, космосту чепсеглээр талазы-биле АКШ-тың администрациязының планнары ядролуг дайынның кыптыгын үчүн болурунуң айыылын улгаттырып турар. Ынчалза-даа ГДР ол айтырыгны шиитпирлеттинмес деп санавайн турар.

Делегей байдалын экижидери, чавырлыышкынче катап эгелип кирери күрүнелер аразынга шынтылыг болгаш харылзаалыг чугаалажыышкыннар кылырын неген турар дугайында бодалдарын талалар беседа үезинде илереткен. ГДР-ниң болгаш Туништиң политиказы делегейде дүшкүүрлүг чорукту болгаш чепсектиг мөөрейлежиишкиннер одагларын узуткаарынче угланган. Маргылдаалыг бүгү айтырыгларны чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг. Бүгү-ниитиниң тайбыңынга болгаш делегейниң айыыл чок чоруунга кыжаныышкын болур Чоокку Чөөн чүкте айтырыгларын шиитпирлээр тайбың өзу-биле шиитпирлээр дээш. Чер ортулуктуң дээвайы шериг талазы-биле удур-дедир туруушкунның районундан тайбыңның болгаш кады ажылдажылганың зоназы болдурар дээш моон-даа соңгаар шиитпирлиг-биле, чайгылыш чок туружун ГДР-ниң шиитпирлиг бадыткаан.

ССРЭ-НИҢ ТЕХНИКТИГ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-БИЛЕ

ПРАГА. (СЭТА). Брженцаа хоорайда «Фосфа» химия заводунга кальцийниң баштайгы тонна фосфаттарын бүдүрген. Сээк болгаш балык далганын солуур чугула продукцияны бүдүрер талазы-биле чаа установканы ында ажыглаалга киирген. Ол чаа херекселдиң күчүзү — чылда 50 муң тонна фосфатты бүдүрер. Ооң тоолевилел күчүзүн бүрүн шиңгээдип алган соолунде чурттуң кодээ ажыл-агыйының фосфат херегледерин долу хандырар аваар.

«Фосфа» заводту болгаш ында күчүлүг чаа херекселди Совет Эвилелиниң техниктиг дузазы-биле дериг кылган. Совет чаа дериг-херекселдер-биле заводту болгаш ооң чаа установказын хандырганын «Фосфаның» директорунуң оралакчызы М. Елинек СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ ИДЕАЛДАРЫН БАДЫТКАВЫШААН

Делегейниң музыка фестивалы доозулган

Тайбыңның болгаш депшилгениң бедик идеалдарынга уран чүүлдүң депшилгелиг мастериниң шынчызын, улустар аразынга бот-боттарын билчир чорукту быжыглаар, бистиң нарын болгаш чаагай үевистиң дугайында кижилерге шынын тайылбырлаар дээш оларның чүткүлүн музыканың Москвага болган делегей фестивалы бадыткап көргүскен. Совет найысылалга он хүн дургузунда ургүлчүлээн фестиваль амгы үениң композитор болгаш күүсекчи чогаадылгазының чайынначак көргүзүүн дыңнакчыларга бараалгаткан.

Көрүлдениң түңнел концертти май 24-те консерваторияның улуг залынга болган. Делегейниң музыка культуразының төөгүзүнүң чайынначак хөй арыннары ол зал-биле сырый холбаалыг. Концертке СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң культура министри П. Н. Демичев, фестивальдың оргкомитединиң кежигүннери, хөй-ниитиниң төлээлекчилери келген.

Музыка шуулганының байырлалдыг байдалын, ооң бүзүрелдиг принциптерин кежээниң программазы тодаргай илергейлээн. Амыдыралдың чаражын, кижи төрелгетениниң чырыткылыг келир үезинге бүзүрелди ырлап көргүскен чогаалдарны, Т. Хренниковтуң оркестр-биле фортепианога үшкү концертин, грек композитор М. Теодоракистиң бижээни чаа симфонияны (Часкы симфонияны) программага киирген.

«Төгерик столга» ужуражылгаларның фестивальдың чогаадыкчы түңнелдеринге турескааткан, аңаа музыка уран чүүлүнүң совет болгаш даштыкыдан келген ажылдакчылары киришкен.

Москва фестивалының эмблема демдээнде чуруттунган бүзүрелдиг чоруктуң болгаш тайбыңның идеалдарын бүгү дириг депшилгелиг музыкантылары изиг чүүлдүтүзүнүн күн-биле үткеан деп, оргкомитеттиң даргазы композитор Т. Хренников чугаалаан. Европаның, Азияның, Африканың, Американың алдан чурттарының төлээлекчилери фестивальдың хүннеринде Москваның аалчылары болган, а 52 күрүнелерниң композиторларының чогаалдары шуулганның концерттеринге дыңналып турган. Оларның музыказы Москваның чурттакчыларының болгаш найысылалдың аалчыларының улуг сонуургалын хайныктырган: фестивальдың концерттерин ийи чүс муң ажыг кижи ээп көрген. Бистиң уран чүүлдүвүске чаа улуг идиги фестиваль берген, дарлалга болгаш мөлчүлгеге удур, чер кырынга тайбың дээш делегейниң депшилгелиг музыкантыларынга күчүлүг деткимче болган.

Бразилияның сураглыг композитору Клаудио Санторо фестивальды бедик-биле үнелээн. Кайгамчык ындыг улуг хемчээлдиг музыка шуулганын Совет Эвилели ышкаш чаагай болгаш улуг чурт организастап шыдаар арга-лыг болган деп, ол чугаалаан. Аалчыларын хүндүлээчел совет кижилерниң тургусканы найыралдың эвилелдиң байдалы, көрүкчүлерге бараалгаткан боттарының чогаадылгазын киирген күүсекчи коллективтериниң бедик мергежили фестивальдың чедиишкинин хандырган.

А улусчу Болгарияның төлээлекчизи Венелин Крыстев мынча деп чугаалаан: Москва фестивалының амыдыралы узун назылыг болгаш чаагай болур, чүге дээрге, делегей музыказының кадык күштерин хөгжүдеринге чугула салымыкыны ол киирип турар. Ооң-биле чергелештир, фестивальдың ужур-дузазы чүгле уран чүүл айтырыглары-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Делегей байдалы кедергей чидигленген амгы үеде көрүлдениң киржикчилери тайбың дээш, ядролуг халаптың кыжаныышкынынга удур шиитпирлиг демисежирин медеглээннер.

Делегейниң Москва фестивалы доозулган. Совет черге чаа-чаа ужуражыышкыннарга чедир!

Н. ВЕКСЛЕР,
СЭТА-ның корр.

ВЕНАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ВЕНА. (СЭТА). Май 24-те аңаа Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш боо-чепсекти бот-боттарының аразынга кызырарының дугайында 19 күрүнениң төлээлекчилериниң чугаалажыышкыннарының дараазында ээлчээ эгелээн. ГДР-ниң делегациязының удуртукчузу А. Виланд пленарлыг хуралга чүве чугаалааш, делегейниң дүшкүүрлүг чорууну күштелгенин болгаш күрүнелер аразынга, ооң-биле кады Венада чугаалажыышкыннарның киржикчилериниң аразынга бүзүрежир чорукту кошкатканы дээш АКШ-тың болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң харысаалгазын айыткан. Чепсеглениишкинниң эндере бүдүрерин соксадырының перспективазын, Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң тодаргай саналдары ажыдып турар. Ол саналдарны Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң Будапештиге болган хуралының медеглелинде база катап тодараткан. Үре-түңнел чок маргылдааларны ажыт ап алыры болгаш Төп Европага шериг талазы-биле удур-дедир туруштуушкуннуң деңнелин куду бадырарының ...

ГДР-ниң төлээлекчизи АКШ-тың болгаш НАТО чурттарының бо чылдың апрель 19-та киирген саналын бадыткалдыг чүүлдерни көргүзүп тургаш, шүгүмчүлээш, ол санал чугаалажыышкыннарда Барыын чүк туружунуң мөөреңгей байдалын өскертпейн турарын көргүскен. Ол санал чугаалажыышкыннарның чаңгыс черге таптап туруп бергенниң айтырыгларын кайы-даа талага таарымчалыг кылдыр шиитпирлээринге чүгле ядиг кылбас эвес, харын база чаа-чаа шаптыктаашкыннарны болдурар уржуундан талаларның туруштарын чоокшуладырын бергедедир.

Вена чугаалажыышкыннарының бүгү киржикчилеринге ажыктыг кылдыр, ниити Европага айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарынга дүүштүр чугаалажыышкыннарга боттуг, шынныг чөпшээрежилгени чедип алырынче угланган дугуржулгаларга таарымчалыг үндезинни оларның саналдары ам-даа хандырып турарынга Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелер бүзүрелдиг деп түңнелинде А. Виланд чугаалаан. Барыын чүктүң төлээлекчилери ол сорулгаларга дүүштүр боттарының туруштарын эде көөр болза, Венада чугаалажыышкыннарның мурнунга таарымчалыг перспективаларны ажыдар ийик.

Вашингтоннуң шериг-экономиктиг деткимчезиниң ачызында харын эрге-чагыргада мызырыы берген ajурукчу-дарзыны ёзу-чурумга удур демиселин Гватемаланың патриоттары күштелдирип турар.

ЧУРУКТА: тура халышкан чепсектиг күштерниң дайынчыларны партизаннарының өөредилге лагеринде.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ГДР-НИҢ ЧЕРАЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың көдээ ажыл-агый бүдүрүлгге каттыжыышкыннарының болгаш улусчу чер ажыл-агыйларының ажылдакчылары бо чылдың баштайгы дүжүдүнүң ажаалдазынче эгелеп кирипкен: эрте үнүштүг мал чемнерин сөөрткен транспорттар белеткел пунктуларынга болгаш мал фермаларынга үзүктелиишкин чок каап турар. Амгы үеде 338 муң гектар шөлдүң мал чемнери культураларын ажаап ап турар. Ол шөлдерден 1984 чылда беш чартык миллион тонна чүлүктүг болгаш бөдүүн чемнерни ажаап алыр сорулга салдынган.

Мал чеминиң баазазын тагжүдери, ону үлетпүр аргалыынче шилчидери — амгы беш чылда республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнунда салдынган кол сорулгаларның бирээзи. Ону амыдыралга боттандырары үнүш ажыл-агыйлар коллективтериниң харысалгалыг херээ болган.

Ленинчи кооператив планының амыдыралга боттандырганы көдээ ажыл-агыйының өске-даа адырларынга улуг чедиишкиннерни чедип алыр талазы-биле ГДР-ниң ажылчыннарынга болгаш тараачыннарынга дузалаан. Чижээ, ГДР-ниң турулгазының баштайгы чылдарында бир центнер тараа бүдүреринге 6—7 шакты чарыгдап турган, амгы үеде — чүгле он минута негеттинер апарган. Герман Демократтыг Республиканың шөлдеринде 150 муң тракторлар ажылдап турар, ынчаарга ол машиналарның ... — совет бүдүрүлгезиниң ...

БАЙЫРЛААЛГА ТУРАСКААТКАН

Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаатткан улусчу чогаадылга фестивалы чоруп турар. Бистиң Баян-Кол суурга «Чечектел-ле, Төрээн Тывам» деп девизтиг суур чурттакчыларының уран чүүл көрүлдезн эрткен. Уран чүүл көрүлдезиниң киржикчилери ыры, шулук, танцы, шиидей тэуудүлерилге Тываның шаандакы болгаш амгы үезиң база амгы сайзыралын чединишкиниң көргүскеннер. Киржикчилерниң аразында бодунуң уран талантызы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар база хөй. Концерт программазында оон аңгыда четпестерин илереткен шоодуглуг, шүгүмчүлелдиг күүселделер база бар.

Көрүлдениң түңнелинде кудумчулар аайы-биле шаңналдыг черлерни тывыскан. Эң-не массалыын көргүскени дээш база солун уткашынарлыг концерти дээш Топ кудумчу 1-ги черге төлептиг болган.

А. ОЙДУП-ООЛ.

⊙

СЛЁТ

Чоокта чаа «Улуг-Хая», «ҮТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарның малчыннарынга слёт болуп эрткен. Совет Тываның 40 чылынга уткуштур организастаан бо слёт кайы-даа ажыл-агыйның малчыннарынга бедик демнелге болган. Ол хемчегниң кол сорулгазы — малчыннарның амыдырал-чуртталгазын, культуразын бедидер талазы-биле дуржулга солчулгазы.

«Улуг-Хая» совхозта Ийи-Тал салбырның малчыннары «Найырал» совхозтуң Бел бригадазының хойжуларын чалап, ажыл-ижиниң, амыдырал-чуртталгазының талазы-биле дуржулга солушкан. Орта Маадыр иелер Болат-оол Аңзат, Александра Сарыг-оол олар база киришкен. Александр Сапык-оол («Улуг-Хая»), Хавакчык Түлүш («ҮТКА 25 чылы»), Даниил Дангыт, Олчамай Дат («Найырал») оларның аалдарынга болгулаан слёттарга конкурстар эрттирген. Конкурстуң негелделери: аътты дүрген эзертээри, шөлдү дүрген эртери, аалчыларны шын хүлээп алыры, кемдээн малга баштайгы дуза чедирери шприцти белеткээри, өске-даа чүүлдер. Бүгү негелделерни шын күүсеткеш «Найырал» совхозтуң малчыннары бирги черже үнген

К. БИЧЕ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

⊙

ЫРЛАР КОНКУРУЗУ

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурга район төвүнүң ажылчын коллективтериниң аразынга дайынчы, патриотчу ырлар конкурузу болган. Аңаа ниитизи-биле 80 ажыг кижи киришкен. Нити каасталга, сцена культуразы, массалыы болгаш утка-шынарлыг күүселделери дээш Мугур-Аксы ортумак школазының башкылар коллективинге бирги черни тывыскан. Ийи-чаңгыстың күүселделери дээш район эмнелгезинден Борис Ламажап, амыдырал хандырылга комбинадындан Орлан-оол Хертек, «Сельхозтехникадан» Олег Дагба болгаш өскелер-даа конкурска идепкейлиг киржип, мактатакан.

Конкурстуң түңнелинде тиилекчилерге дипломнарны, ертектиг бараннарны тывыскан.

Х. ЧҮЛДҮМ.

⊙

ШҮГДҮҢГЕНИ ДЭЭРЕ

Бистиң Эрзин кодээ Советтиниң ажылында чаартылгаларның барык чогу кижини элдепсиндирер. Чижээ, час дүшкен, чаагайжыдылга үези келген бо үеде безин кудумчуларның када берген ыштарын солуп, чаартпайн турар, а Титов, Найырал кудумчуларында суг хөөлбектелип чыдар. Чамдык кудумчуларның кажаа, херим чанында богу база чылыгап, ону арыглап, аштаар дугайында хемчегни кодээ Совет күүскому албайн турар.

Хүүнүң дузалал ажыл-агыйы чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга база биче эвес салышкынны киирип турар адыр болур. Олче кодээ Советтиң талазындан сагыш салышкын кошкак. Чижээ, часкы үеде ногаа үрезиннин-даа чагытпас. мал чемин хуу улуска садарын-даа органнзаставас чоруктар туруп кээр.

Бо четпестерни чайладып, Совет Тываның юбилейин төлептиг уткууру дээш, дарый хемчег ап шүгдүңгерни эрзиннилер күзеп турар.

А. СОЯН.

Кызыгаарҗы хүнүнге

БООДАЛГА СООНДА

Кызыгаар заставазынга келген аныяк дайынчыларга чаа амыдырал эгелээн. Найыралдыг дайынчы коллектив, эки аъш-чем, арыг-силиг орун-дөжек, чылыг, шөлээн казарма...

Баштайгы хүннер билдиртпейн эрткилей бергилээн.

Эртен эрттирген политиктиг өөредилге кичээлинге застава начальнигиниң политика талазы-биле оралакчызы лейтенант Белов делегей байдалының дугайында лекция кылгаш, империалистиг армияларның техниктиг чепсеглелиниң дугайын тускай карталар, схемалар көргүзүп таныштырган.

Баш удур хынамчалыг белеткенип, бүгү чүвени таарыштыр кылган дүнеки дайынчы белеткелдер эки эрткен. Туруп шагзыраан дайынчылар шөлээн удуп чыткылаан. Чүгле аңаа дайынчы Түлүш Ай-оол дери амдаа кургаалак делгем хаваан оожум суйбап, дүктери чаа-ла дескилежип үнүп эгелээн чүрбээжин солагай талакы ийинче чаңчыктырып суйбап чыткан. Казармада караңгы.

Бедик эжик кырында түңнүк чырын дөрбелчин соңга шилинге даштыкы өрээлде дежурныйның ыщай-бээр кылаштаан хөлегези ындахаая чуруттунуп, революсчу он чеди чылдың боолуг кызыл шеригжизин сагындырып турган.

Удувайн чыткан уйгу мурнуу, чарыы кыска үезинде Ай-оолдуң бажынга сактыышкыннар киргилеп келгилээр. Хайныг моорзэн далай кыдыынга: «Ынчанмайн, а сен?!» деп, ооң Маадыр-оол ежиниң барык кышкырыпкан хедер сеткилиниң кыйгызы, чаңгыс чурттажының таныш арны, школага үргүлчү чарылбас, кады ойнап өскен ынак Чеченмаазының баштак сула чаңы, чараш кыстың уттундурбас чазык, эргим овуру ооң карактарынга чуруттуна хонуп келгеш, чаа эрткен хүннүң хайнышкыннныг дайынчы амыдыралы-биле солужа берген.

Ооң алыс эрес-кашпагайын, тактиктиг өөредилгелерге шыдамыын бүзүреп көргеш, командири аңаа хол пулемёдунуң ийиги адыгжызы болурун идегээн. Ол дээрге кызыгаарга албанга чыл-даа четкелек аныяк дайынчыга улуг идегел, чүге дээрге бодунуң кады кыйгырткан эштеринден заставада ындыг бүзүрелге четкен каш-ла дайынчыларның бирээзи ол болган.

А бөгүн... Караңгы чикте, сес чүс метр ырак черде кызацайның турар чырыш дээр оттуг «караны» часпайн боолаар дужаалды ол алгаш, пулемёдун дидим сегирип алгаш, боодалга туружунга кээп чыдыптарга, караңгызын чүү дээр боор, ыракта чайнаан оттан карактар ыстап чылчырыктаар, узун уннут дайынчы боонуң ырак башкы хараалы хамаан-чок, хере сунган хол бажында чүдүрүк безин көзүлбес! Ол аразында ак чаъс база дымырадып чаап турар, шылбыртың соогу аттыг, холдар дидирип сирилээр.

Застава начальниги соруктуг капитан: «Бүгү Тыва сенче көрүп тур, Түлүш, часпайн ат!» деп ону улам сорук киир кыйгыра, наалтарга, Ай-оолдуң чүрээ шимирт кылынгаш, сүрээдээридаа хөлчок. Ол арай боорда оожургап алгаш, «караны» ылаптыг шыгаагаш, мажызын бүзүрелдиг баскан. Чырып чоруур октар ырак караңгы чикче улай-улай ужугулкан.

— Эр-хей, Түлүш! «Кара» аттынган-дыр — деп, боодалганы удуртуп турган демги командири өөрүп, ыткыр чугаалааш, телефон даазызын харылзаачы солдатче дүрген суна каалкан.

Командирниң чалгыныг сөстеринге хей-аът кирген дайынчылар орай күстүң кыржың соогунга шыырнывып доңза-даа, ниити дайынчы даалгазын ылаптыг күүседип, часпайн, дидим боолап турганнар. Чүге дээрге оларның заставазының, харып-даа кезээниң ниити чединишкини оларның кижи бүрүзүнүң чединишкининден дорт хамааржыр.

А ооң соонда... Дымыргай чаашкын намдаар туржук, улам дыңзып, далай талазындан күштүг хат соолаңнадыр хадып келирге, сүттүр чайыкче шилчээш, черниң кырын шылбыртыңнап каапкан. Боодалга соонда, мугарачыг караңгы дүне хаттыг чаашкынга удур долу шериг чүъктешкилиг дайынчыларны чүгүртүпкен. Ооң дайынчыларындан дөслестер шүгүп, кошкактары сывырлы берген, ынчалза-даа найыралдыг дайынчы коллектив ындыг ылгал болдурбайн, шыырактары кошкактарынга дузалажып чораан. Найыралдыг дузалажылганың күштүүн бодап чыткаш, Ай-оол Түлүш чык кылдыр удуп калган.

Езулут кызыгааржы албанга келгеш эрттирген каш дүвүрээзиниг айларның дургузунда безин Түлүш аңаа чаңчыгып, ханы уйгу кадында-даа ооң чоогунда чүү боол турарын бүдүү эскерип билир апарган. Ындыг өйде-даа дүвүрээзин медээзи чарлаан болза, ооң кырынче доштуг соок суг хөме бүлгүртүпкен дег, аваангыр тура халып, шалыпкын кеттине бээр. Күрүне кызыгаары камгалаар дошкун албанның дуруму ындыг: караңгы дүне-даа, хаттыг шуурганныг-да-даа, кыштың чыкылама соогунда-даа, чайның изиг халыынында-даа, кызыгаар уйгу-дыш деп чүве билбес. Төрээн чурт кайнаар кыйгыра-дыр, солдат кижи ынаар чоруп орар дайынчы даңгырактыг.

Ол удаандан бээр үр-ле үе эрткен ышкаш болган. Түлүш бир уйгу ап чыдырда, ооң чанынга кижи оожум кылаштап келгеш, ооң чоорганын шеле тырткылаан. Ай-оол көрүп кээрге, дежурный сержант болган. Ол аңаа сымыранган: «Эй, Түлүш, турупар. Шимээн үндүрбейн кеттиниш, чунуп, чемненип алгаш, кичээлге белеткениңер. Он беш минута болгаш эгелээр. Кызыгаарга албанга элээн чаңчыга бердиңер ыйнаан. Дүнеки албанга чораан эштериңер уйгузун чедир удуп алзын. Силерниң удуур шагыңар ам болган-дыр».

Демин чаа-ла моондактар шолунге тениг демир четки алаа-биле соястап эртип херим ажа халып. чудук кырлап, оттуг дээрбек еде халыжып — дайынчы диилиндектерин кым эң-не кыска үе иштинде долу шериг чүъктешкилиг маңнап эрте бээрил деп маргыжып чарыжып турган дайынчылар чапсарда чыглып келгеш, ндик-хевин эде тырттынып, хоглуг каттыржып чугаалажы бергеннер.

Шериг хеп эъдинге эдиге берген эрги солдат чоллак куртказын эде тырттынып, курунуң толун этпишаан чугаалаан:

— Эш сержант, бо аныяк солдаттар, шынап-даа, эрес эрлер-дир моң. Бистен черле чыдып кагбас-тырлар.

— Ынчанмайн канчаар дээр сен. Школага база шаг болур болгай.

— Соонда-ла таптыг көөрдүр ийин боларны. Дагдын хаактыг бадары кандыг эвес — дээш, ол-ла солдат харлыг кожагарже кирген.

— Көөр бис харын. Федя Маргыжар бис. Даглыг Тываның оолдары ындыг амыр эвес боор оң — деп, Түлүш эрегчип, чугаага киришкен.

(Уламчылыр).

А. БУЛАК.

Чирчикчилер бо чылын ийи дакпыр юбилейлиг: Узбек ССР-ниң болгаш республиканың Компартиязының тургустунганындан бээр 60 чыл болган оон демдеглээр, 1934 чылдың майда фундаментизин салдынган Чирчиктиң чурттакчылары хоорайның алдын юбилейин демдеглеп эрттирер.

«ХУУЛГААЗЫН ШЫНААЗЫНДА» ХООРАЙ

Республиканың найысылалындан дөртен километр ыракта турар хоорайга атты Тянь-Шань дагларының эдээнден бажын алган хем берген.

Чээрби чылдарда Совет күрүнениң даалгазын ёзугаар ленинги ГОЭЛРО планының комиссия кежигүнү, ол чылдарның сураглыг энергетиктериниң бирээзи И. Г. Александровка удурткан экспедиция тургустунган. Экспедицияның материалдары Чирчик шуралгаан тударының үндезинин салган. Амгы үеде чангыс хемде тудтунган ГЭС-терниң саны-биле Чирчикке деңнежирлер чок. Ооң эриктеринде 18 электростанциялар ажылдап турар.

Чирчик — Ортаа Азияда энергетиктиг болгаш химия индустриязының хөгжүлдезиниң эгезин салган Узбекистанның хоорайларының бирээзи.

Ам хоорай проспектилери болгаш кудумчулары чаттылган черде, чартык чүс чыл бурунгаар чаржынчыг кишлак турган. Орта турган чээрби хире малгаш бажыңнарга малчыннар чурттап турган.

1934 чылдың майда борта хөй кижи киржикчилиг митинг болган, аңаа аңгы-аңгы нацияның оолдар, кыстары чаа социалистиг үлетпүр хоорайын тударын аазаан болгаш ол дээш бүгү күжүн харамнанмайн ажылдап турганнар. Узбектер-биле кады орус болгаш украин, казах болгаш түркмен, татар болгаш таджик — өске-даа улустарның төлээлекчилери эрес шудургу ажылдап турган. Ынчан маңаа чораан чех журналист бо черни «хуулгаазынныг шынаа» деп адаан.

Чирчик бөгүн — Узбекистанның эң сайзыраңгай индустриалдыг болгаш культурлуг төптериниң бирээзи. Мында 22 үлетпүр бүдүрүлгелери бар. Эң улуг бүдүрүлгелериниң бирээзинге Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнерлиг «Электрохимпром» бүдүрүлге каттыжылышкыны хамааржыр. Хоорайның бүдүрүлгелеринде күш трансформаторларын, компрессорларны, кодээ ажыл-агый машиналарын, химия үлетпүрүнүң дериг-херекселдерин болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрүп турар. Чирчикке кылган продукцияны чүгле бүгү эвилелдешкен республикаларже эвес, харын дөртен ажыг чурттарже чорудуп турар.

Хоорай чыл келген тудум өзүп, чаартынып, чаагайжып олурар. Чүгле сөөлгү чылдарда безин Чирчикте миллион дөрбелчин метр чуртталга шөлү, хөй-хөй школалар, уруглар садтары, яслилер туттунган. Чаа бажыңнарже көжери, кудалар эрттирери болгаш төрүттүнген хүннер демдеглээри чирчикчилерниң чаңчыл болган, ниити байырлалдары апарган.

ЧУРУКТАРДА: чаа өглеңген аныяктар Ада-чурттуң Улуг дайынынга амы-тынындаа чарылган чирчик дайынчыларның тураскаалынга куда хүнүнде чечек салыр чаңчылдыг: «Электрохимпром» каттыжылышкынының аппаратчиги Лола Джанатова.

А. КОШКИН биле Б. ЮСУПОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

«ТЫВАДА МУЗЫКА ЧАЙЫ»

Совет Тываның 40 чылынга тураскаатткан «ТЫВАДА МУЗЫКА ЧАЙЫ» деп фестиваль МАЙ 29-ТАН ИЮНЬ 4-КЕ чедир болуп эртер.

Фестивальдың ажыдыышкыны май 29-та хөгжүм-шии театрынга болур. Ол хүндеги концерттиң программазында тыва композиторларның чогаалдарын киирип турар. Эгелээри 19 шакта.

«Тывада музыка чайы» деп фестивальдың түңнел концерти июнь 3-те хөгжүм-шии театрынга композиторлар МОВСЕСЯН, ХАНОК, КАЗЕНИН, ИЗРАЙЛЕВИЧ оларның киржилгези-биле болур. Концерт 19 шакта эгелээр.

МАЙ 30-дан эгелеп, республиканың районнарынга композиторлар-биле чогаадыкчы ужуражылгаларлар эртер.

Кассалар филармонияда, «Саян» универмагта, хөгжүм-шии театрында ажылдап турар.

ТВ

МАЙ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «По дороге с облаками», «Летающий суслик». Мультфильм. 9.15 — «Асиф Васиф Агасиф». Уругларга уран-чечен телефильм. 10.20 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар 14.15 — Медээлер. 14.35 — Кызыгааржы хүнү. Документалдыг фильмнер: «Мээң салым-чолум — кызыгаар». «Иван Беляев аттыг застава». «Кызыгаарның хүннери болгаш дүннери». 15.35 — «Билип база шиңгээдип ал». Эртем-нептерелдиг дамчыдылга. 16.25 — И. С. Бах. Шестой Бранденбургский концерт си бемоль мажор. 16.45 — «Горизонт». «Ачам, авам база мен — спортчу өг-бүле». 17.45 — Ашхабад хоорайның уруглар филармониязының скрипачылар ансамблиниң концерти. 18.00 — Ажыл-херектер болгаш кижилер. «Чаартып кылыышкын». Чаа техниканы тургузар болгаш күш-ажылды бригада керээзи-биле организастаарын шиңгээдип алыр талазы-биле Одессаның станок тудуушкун каттыжылышкынының ажылының дуржулгазының дугайында дамчыдылга. 18.30 — «Первый баталист революции». Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бистиң садывыс. 19.30 — «Бөгүн — Кызыгааржы хүнү». ССРЭ-ниң Айыыл чок чорук комитединиң кызыгаар шеригниң штавының начальниги генерал-лейтенант Ю. А. Нешумовтуң чугаазы. 19.45 — «Үш адыг». Мультфильм. 19.55 — «Надеяться». Автор — Ю. Щербак. Фильм-спектакльдың баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Үе». 21.45 — «Надеяться». Фильм-спектакльдың уламчызы. 22.35 — Футбол тайылбыры. 23.05 — «Кажан даглар ырлап турда». Фильм-концерт. 23.25 — 23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика 8.15 — «Ужудуушкун соонда бодал». Эртем-нептереледиг фильм. 8.35; 9.40 — Природоведение. 3 класс. Бойдус камгалалы. 8.55 — «Автолюбители, помните». Эртем-нептерелдиг фильм. Автомобиль ажыглап турган орт айыылын болдурбас чурумунуң дугайында. 9.10 — Орус чугаа. 10.00 — Даштыкы чурумалдыг уран чүүл. У. Хогарт. 11.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 11.30 — Амгы прозаның аныяк маадыры. 12.00 — «Чылдар болгаш кижилер». Аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезиниң дугайында. 12.35 — Ажыл-агый школазы. Бригадирниң авторитеди. 13.05 — Н. В. Гоголь. Амыдыралының болгаш чогаадыкчы ажылының арыннары. 14.10 — Людвиг ван Бетховен. 1-ги дамчыдылга. 15.05 — Медээлер. 15.10 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Документалдыг фильм. 18.40 — «Аныяк гвардия». Кызыгааржы хүнүнге тураскаатткан дамчыдылга. 19.10 — Мультфильм. 19.15 — «Азия төвү». Программада: Ажыглалга кирер тудугларны — хуусаазында; «Камналга болгаш хумагалал дээш». «Красноярскэнергонуң» Тыва салбырының начальниги В. Г. Голевтиң чугаазы: Өрт айыылының часкы-чайгы үелеринде үлетпүр бүдүрүлгелеринде дерилгелериниң байдалының дугайында рейд 19.45 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Элек-мекк». 20.15 — «Международная панорама». 21.00 — «Үе». 21.45 — 23.10 — «Цена возврата». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Н. Гастеллонуң өлүм чок маадырлыг чоруун эң баштай катаптааннарның бирээзи лейтенант Д. Тарасов командылаан самолёттуң экипажы болган. Волыньда Иваничи хоорайның дайынчы алдар музейиниң чаа көргүзүглери ону херечилеп чугаалап турар.

ӨЛҮМ ЧОК ЧОРУКЧЕ УЖУДУУШКУН

Кызыл сылдыстыг бомбалакчылар Иваничи чоогунга немец танкылар колоннызын атакалаан. Лейтенант Д. Тарасов бодунуң машиназын дайзынче дидим углап, халдап кирген. Бомбалар чиге-ле деген. Ийиги удаа бомбалаашкынче бар чорда, самолётче «мессершмиттер» халдаан болгаш ону өрттендир адыпкан. Лейтенант хып турган машиназын дайзынның колоннызынче тудупкан...

Төрээн чурт экипажтың маадырлыг чоруун бедии-биле үнелээн. Ооң командири Д. Тарасовка болгаш штурман Б. Ерёминге (өлгениниң соонда) Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Адыгжы-радист С. Ковальскийге база адыгжы Б. Напустинге база ынчаар Кызыл Тук орденнерин тывыскан.

Хөй чылдар эрткен соонда, экипажтың бир кежигүнү — С. Ковальский дириг артканы билдине берген. Хоочун дайынчы Луцкуга келгеш. Волынь кырынга дээрге ол өлүм чок маадырлыг чоруктуң дугайын кызыл исчилерге төөгүп берген.

Ол 1941 чылдың июнь 27-де болган. Чалбыыш самолётту бүргей алы бээрге, лейтенант Тарасов шупту эштеринге самолёттан парашюттуг халырын дужааган. Экипаж ол команданы күүсеткен. Ынчалза-даа чүгле Ковальский дириг арткан. Балыглаткан, өрттенген сержантыны ук черниң чурттакчылары чажырыпкан болгаш амы-тынын камгалап алган. Экирий берген соонда, ол дайын төнгүже чедир ужар чүүл кезектеринге албан эрттирип турган.

Волыньчылар маадырлыг экипажтың тураскаалын ыдыктыы-биле сактып чоруур. Д. Тарасовтуң адын район төвү Иваничиниң школаларының бирээзинге тывыскан. Экипаж кежигүннериниң аттары-биле кудумчуларны, пионер дружиналарын болгаш отрядтарын адаан.

З. ЖИЖАРА,

СЭТА-ның корр.

Луцк.

БҮЗҮРЕЛДИГ

«Спасскцемент» каттыжыышкынының коллективи шимчээр составтың дүргенин ийи катап улгаттырган. Демир-орукчулар-биле кады ажылдажылганың кереэзин чарганы маңаа улуг салдарлыг болган.

Каттыжыышкын орук ажыл-агыйын эде кылып, вагоннар септелгезин база боттарынга хүлээнип алган. Чүгле эрткен чылын безин олар 1400 ажыг цемент сөөртүр вагоннар септээн. Демир-орукчулар хүлээлгелерин күүседип келгеннер. Приморьеде Спасскниң цемент заводунче кирер оруктарже вагоннарны шыңгыы график ёзугаар чорудуп турар.

Шимчээр составтың аңаа турар чоруун кызыргаш, бо чылын пландан ажыр 120 муң тонна цементини сөөртүрү көрдүнген.

ДАГАА ООЛДАРЫ

Хабаровскиден Охотскиже самолёт-биле эккелген дагаа оолдарын чазын көнчүг кичээнгейлиг санаан. Охотскиниң куш-фермазынга чээрби муң дагаа оолдары немешкен. Ол ферма бо чылын миллион куш чуургазын соңгу чер чурттугларынга бере бээр.

Агаар-бойдузу ширини Соңгу чүкке безин бодунуң кодээ ажыл-агый баазазын тургузуп болурун практика бадыткаан. Картофель, капустаны бээр сөөртүп киирериниң сөөлгү чылдарда ойталаан. Районда мал комплекизин, сүт болбаазырадыр пунктуну тудкан. С. Вострецов аттыг колхозтуң теплицазында огуречти бүдүн чыл дургузунда өстүрүп турар.

Мөңгеде доң чыдар черлерде мелиораторлар муң гектар ажыг тарылга шөлүн шиңгээдип алган.

Ыраккы Чөөн чүкте

ШАХТЕРНУҢ РОМАНЫ

Ыраккы Чөөн чүктүң Партизанск деп шахтёрлар хоорайы «Мосфильмниң» кино тырттырар шөлү болу берген. Чээрби чыл дургузунда шахтёрлап чораан А. Плетневтиң «Шахта» деп романын ёзугаар тургустунган уран-чечен фильмни режиссёр О. Никитин мында кылып турар. Бо дээрге ооң шахтёрлар дугайында үшкү фильми болур.

— Кино-чурукту тырттырарынга Ыраккы Чөөн чүктүң бо хоорайын шилип алганывыс таварылга эвес — деп, режиссёр чугаалаар. — Мында баштайгы беш чылдарның маадырларының күш-ажылчы чаңчылдарын барымдаалап чоруур, салымчаланы ажыл-амыдыралы романның маадырларынга дөмей кижилер чурттап турар. Ыраккы Чөөн чүктүң шахтёрлары ол кинонуң бирги көрүкчүлери болурлар.

ФРОНТУҢУ ЭСКИЗТЕР

Порт хоорай Находкада төөгү музейинде ажыттынган делгелге дайынның изиг туламчуушкуннарының тыныжын амгы үениң кижилеринге көргүзүп, тайылбырлап турар. Чуруктарның, скульптураларның автору — Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи И. Россоленкс. Авиация полугунуң составынга ол Москваны, Сталинградты камгалажып, фашистерни Крымга база Прибалтикага чылча шаварынга киришкен.

Фронтуга дайынчы арыннар үндүрүп турда, ол чаңгыс чер чурттугларының портреттерин карандаш-биле бир дугаар чураан. Дайын сөөлүнде Владивостоктуң чурулга училищезин дооскаш, чурукчунуң дипломун алган.

Мастерниң кол темазы — Ада-чурттуң камгалалы. Эрги эскизтер, сактыышкыннарга үндезилеп, ол дайынчыларның маадырлыг чоруунуң, быжыг туруушкунунуң дугайында ажылдарны тургускан.

Хоочун дайынчы хоорайынга ынак, ол чараш, көрүштүг болзун дээш хөйнү кылган. Ооң эскизтерин ёзугаар хоорайның кинотеатрларын, Культура бажыңнарын дерип, шимээн.

БАЛЫК КАМГАЛАЛДА

Амур областың соңгу талазында тайга хеми — Депте ам балыкчылар хемелери чорбайн турар. Зея хемниң бо чараш адырын бойдустуң тураскаалдыг булуңу кылдыр чарлааш, күрүне камгалалынга киирген. Хемниң чоок-кавызында ажыл-агый чорудуарын хоругдаан.

Деп хемниң кол онзагай чүүлү — лосось балыктың эң үнелиг уксаалары бо хемге көвүдеп өскеш, Зея, Амур хемнерже көжүп чоруп турары болур. Эртемденнерниң тодаратканы балыктың өзүп, төрүттүнүп турар черлерин бойдус камгалалының ниитилелиниң активчилери камгалаага алган. Бел. мыйыт болгаш лосось балыктың өске-даа уксаалары сөөлгү чылдарда ам-даа өзер деп ихтиологтар санаан.

(СЭТА-ның корр).

КЕЗЭЭДЕ СОЛУН

КУБА. Национал аквариум — куба найысылалдың эң-не солун черлериниң бирээзи (солагай талакы чурукта). Ында Кубаның болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа районнарының далайларының дириг амытаннарын чыткан. Аквариумга барган кижилер далайларның ханы дүвүнүң дириг амытаннарының амыдыралы болгаш аажы-чаңы-биле солуурган таныжарлар.

М. ВОРОПАЕВТИН фотозу

СЭТА-ның фотохрониказы

⊙

КИНО

МАЙ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Киносборник № 1» 10.00. «Владыка судьбы» 11.20, 14.10, 16.30, 19.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Этот негодяй Сидоров» 9.30, 15.00. «Принц и нищий» 11.00, 13.00. «Внезапный выброс» 16.30, 20.50. «Признать виновным» 18.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник № 1» 10.00. «Тутси» 11.30, 13.20, 15.10, 17.00, 19.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Там, на неведомых дорожках» 11.00. «Волчья яма» 12.30, 15.00, 17.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Королевство кривых зеркал» 15.00. «Семён Дежнёв» 16.40, 18.20 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Не будь этой девчонки» 11.00. «Слишком юная для любви» 12.30, 15.10, 17.40 шактарда.

МАЙ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Приказано взять живым» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Единица с обманом» 10.40, 12.00. «Принц и нищий» 13.40. «Контрольная полоса» 15.40. «Владыка судьбы» 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Волчья яма» 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Внезапный выброс» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Женатый холостяк» 18.00, 20.00 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1072

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

ТС — 00420

Тываның
[illegible]
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 124 (12514) | 1984 чылдың май 29, вторник | 1925 чылдан үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

АРМИЯ КОМСОМОЛУНУҢ ШУУЛГАНЫ

Москва Кремли хоочун болгаш кезээ-мөңгеде аныяк. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнезин камгалаары-биле полктар хамаатылар болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынче моон чорупкан турганнар. Маадырлыг салгалдарның уламчылакчылары — 80 чылдарның дайынчыларының эң эки төлээлекчилери — Кремльдиң Улуг ордузунга май 28-те комсомол организацияларының секретарьларының бүгү-армия чөвүлел хуралынга чыглып келгеннер.

Эртенгиниң 11 шак

К. У. Черненкону, Г. А. Алиевти, В. И. Воротниковту, М. С. Горбачёвту, А. А. Громыкону, Г. В. Романовту, В. В. Гришинни, Н. А. Тихоновту, Д. Ф. Устиновту, П. Н. Демичевти, В. И. Долгихти, В. В. Кузнецовту, Б. Н. Пономаревту, В. М. Чебриковту, М. В. Зимянинни, И. В. Капитоновту, Е. К. Лигачевту, К. В. Русаковту, Н. И. Рыжковту чыылганнар диңмиттиг болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Чөвүлел хуралдың президиумунда ол ышкаш — чамдык министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг [illegible]чальниктери, партия, совет, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери.

Чөвүлел хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Д. Ф. Устинов** [illegible].

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **К. У. Черненкога** сөс берген. Чыылганнар ону диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Эш К. У. Черненконуң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыннарның үзе кирип турган.

Армия комсомолун Кызыл Туг орден-биле шаңнааның эш К. У. Черненко дыңнаткан. Ол орденни Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол организациязының тугунга кадаан.

(Чөвүлел хуралдың дугайында отчёт солунуң дараазында номеринге үнер).

СОҢГУКЧУЛАР ЧАГЫГЛАРЫ

Бора-Тайга кодээ Совединиң күүскому (даргазы Д. Н. Ондар) соңгукчулар чагыгларынче кол кичээнгейни салып турар. Эрткен болгаш бо чылдарның дургузунда ооң депутаттары 13 чагыгны күүседир ужурлуг, бо хүннерге чедир ооң 10-у боттанган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң сүт-бараан фермазында чунар бажың, кыштагда чурттаар бажыңы, суурнуң чаа кудуу, 350 баш хой кирер кажаа — бо бүгү депутаттарның чагыгларын ёзугаар тутунган.

Депутаттарга соңгукчуларның кирип турар чагыгларын сессияга бадылаары, ону харылаар ужурлуг кижилерни тоомуйлаары ында чаңчыл апарган. Оон аңгыда ук кодээ Советтиң күүскому чагыглар күүселдезинге соңгукчуларның боттарын хаара тудуп турары ажылдың дээштиг болурунга идиг болуп келген. Чижээ, суурнуң чаагайжыдылгазынга болгаш когааннчыдылгазынга соңгукчулар боттары идепкейлиг киржип турар.

Республиканың чер-чер Советтери болгаш ооң органнары соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле ажылын элээн экижиткен. Оларны күүседип база күүсеттинмейн турарының талазы-биле айтырыгны сессияларга доктаамал чугаалажып турар. Чер-чер Советтериниң баштайгы сессияларынга соңгукчуларның 1552 чагыы күүседири-биле хүлээп алдынган. Бо хүннерге чедир ооң бир муң ажыы күүсеттинген. Улуг-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның депутаттарынга берген чагыгларның 60—80 хуузу күүсеттинген. Ак-Довуракның, Туран хоорай, Кызыл-Мажалыктың суур Советтериниң депутаттары чагыгларны тус-туста 82, 70, 75 хуу күүсеткилээннер.

Эрзин, Шамбалыг, Кара-Хаак, Тээли, Самагалдай суурларда школалар, Ак-Довуракта уругларның эмнелге комплекизи, Ырбанда, Арыг-Үзүүде аптекалар, «Кызыл тараачын», «Барлык», «Ак-Чыраа» совхозтарда Культура бажыңнары, Бай-Хаакта эмнелгe тудуу, республиканың профессионал техниктиг өөредилге эргелелиниң общежитиези болгаш өске-даа объектилер, агроүлетпүр комплекизиниң чугула тудуглары соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар туттунгулаан.

Каа-Хем, Кызыл, Бии-Хем районнарның чамдык суурларында телевизорну көрүп турар апарган чорук база депутаттарның чагыглар күүседип ажылдаанының түңнели болур. Ол ышкаш чоннну суг база газ-биле хандырар ажылдар чедимишкинниг боттанып турар.

Соңгукчуларның чагыгларынче кичээнгей кажан-даа кошкаавайн келген. Республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планнарын ажылдап кылып турар үеде база ону барымдаалап турар. Социал-культураның, чурттаалга-коммунал база амыдырал хандырылганың объектилерин тударынга, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдарынга 4039 муң рубльди күрүне чагыглар ёзугаар немей берген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунга «Соңгукчулар чагыгларының боттаныылгазынга соңгукчуларның эрге-ажыктары дээш шак ынчан ылаптыг туржур, бодунуң саналдары дээш чүткүүр ужурлуг» деп демдеглээн. Ол айтыышкындан түңнел үндүрүп, чагыгларны долу күүседир талазы-биле алыр хемчеглер депутаттарның мурнунда ам-даа хөй. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарның чер-чер Советтериниң депутаттары хүлээп алган бүгү чагыгларның чартыын безин күүсетпээн. Каа-Хем районнуң кодээ Советтериниң депутаттары кирген чагыгларның чүгле 40 хире хуузун, Чадаана хоорай, Каа-Хем суур Советтери — 38—42 хуу күүсеткилээн.

Соңгулда мурнунуң хуралдарынга чагыгларны хүлээп ал турар үеде оларны чамдык күүскомнарның кичээнгейлиг өөренип көрбейн турарындан күүседири шуут болдунмас чыгыы чагыглар кирип турар чорук база бар. Материал, саңхүү база күш-ажыл курлавырларын ылаптыг санаваанындан он бирги беш чылда 82 чагыгның күүсеттинери берге болуп турар.

Бо дугайында тодаргай чугаа СЭКП Тыва обкомунуң III пленумунга база болган, соңгукчуларның чагыгларының күүселдезин тодаргай контрольдаар талазы-биле даалгаларны чер-чер Советтеринге берген.

Соңгукчуларның чагыглары дээш чүгле депутаттар эвес, Советтер, ооң күүскомнары база харыысалгалыг болур. Соңгукчуларның чагыглары — ажыл-агыйны экижидериниң, четпестерни чайладырының, планныг онаалдаларны күүсединиң, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарының, чоннуң хандырылгазын экижидериниң быразы. Ынчангаш кижилерниң чаагай чоруун бедидеринге улуг-хуузун киирер бүгү-ле чүүлдерни кичээнгейге алыры, боттандырары — Советтерниң сорулгазы.

Соңгукчуларның чагыглары хөй янзы талалыг. Ол колдуунда социалистиг экономиканы чайгылыш чок хөгжүдеринче, чурттаалга, кадык камгалал тудугларын дүргедедиринче, улус өөредилгезин сайзыраңгайжыдарынче, коммунал болгаш амыдырал хандырылга албаның экижидеринче угланган болур. Депутаттарга кирип турар чагыгларында бүдүрүлге болгаш хөй-ниити амыдыралының янзы-бүрү адырларын хаара тутпушаан, бүдүрүлгени организастаарын сайзыраңгайжыдарының, күш-ажылдың, дыштаныылганың байдалдарын экижидериниң аргаларын соңгукчулар саналдап турар. Ынчангаш чагыгларны шилип тургаш эвес, шуптузун албан күүседири чугула болуп турар, ындыг болганда бүгү ажылдарның, коллективтерниң өөнче хаара тудар ужурлуг.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛ

Кызылдың электри станциязының коллективи күш-ажылчы алдарлыг чаңчылдарлыг улуг бүдүрүлге чери. Ында чаа ажылдап келгеннерни хоочуннарга быжыглаары, күш-ажылга, амыдыралга дадыктырары кажандан бээр кичээнгейниң төвүнге туруп келген. Ооң чижээн септелге-механика цегинден көрүп болур Юрий Сергеевич Шерстнев — бо бүдүрүлгениң хоочуннарының бирээзи, бедик мергежилдиг токарь. Ол элээн каш чылдар мурнунда Леонид Сундуевич Булгаковту бодунга өөреникчи кылдыр хүлээп алган турган. Ооң өөреникчизи ам 6-гы разрядтыг токарь, бүдүрүлгениң мурнакчыларының бирээзи. Мергежили бедик, ажылга, амыдыралга үлегерлиг апарган ажылчын ам өскелерни өөредип турар. Бөгүн ол Василий Полежаевти токарь мергежилге өөредип турар. Салгалдарның чаңчылдарының дамчыдылгазы мынчаар боттанып турар.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) күш-ажылдың хоочуну Ю. Шерстнев, ооң өөреникчизи, ам 6-гы разрядтыг токарь Л. Булгаков болгаш чаа өөреникчилеп турар В. Булгаков.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

БОРА-ХӨЛ ХОВУЗУНДА

Бот-орулга-чарылгалыг кerээ аргазы аныяк механизаторларга часкы хову ажылдарын шалыпкын болгаш шынарлыг чорударынга дузалап турар.

Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөл трактор-хову бригадазының Алексей Монгушка удурткан аныяк механизаторлары бо часты ажыл-агыйны башкарарының чаа методу болур бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдап эгелээннер. Ажылдың төнчү түңнелиниң дугайын чугаалаары ам-даа эрте, дүжүт ажаалдазынга чедир үе элек. Ынчалза-даа кижилерниң ажылга хамаарылгазы көңгүс өске, механизаторлар бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдаарының ажыктыынга бүзүреп турарлар.

Бригаданың кежигүннери боттарынга хамаарышкан техниканы эки шынарлыг кылдыр септээш, часкы хову ажылдарынче шалыпкын киргеннер. Аныяктарның ол бригадазы бо чазын 4720 га черге тарааның аңгы-аңгы культураларын тарыыр ужурлуг. Ооң үрезинин совхоз эрткен чылгы дүжүдүнден уруп белеткээш, ону чогуур негелдезинге чедир арыглаан турган.

Эки дүжүттүң бир үндезини — тарылга шөлдеринге чаңгы чер аңдарылгазын кыска хүгээда эки шынарлыг чорудары болур. Бригада үш муң гектар черниң шыгын үш ажыл хүнүнде баштыган. Ажыл-агыйның тараажылалары бо чылын тараа культураларының гектар бүрүзүнден 13 центнер дүжүттү алыр дээн бедиткен социалистиг хүлээлгезин күүседир, сөглээн сөзүнге ээ болур дээш чарыштың тугун бедик тудуп турар. Звенолар аразында чарыштың түңнелин 5 хонуктап үндүрүп турар. Аныяк механизаторлар Бөртей Сат, Оттук-оол Монгуш, Константин Сарыглар, Виктор Сүрүн, Николай Сарыглар олар шудургу ажылдап, хүн бүрү ажыл нормазын 120—130 хуу чедирип турарлар. Олар бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдап тургаш, ажылга сула болуру, прогулдап, чурум үрээри кижи бүрүзүнге болгаш ниити бригадага, ажылдың түңнелинге багай салдарлыг деп чүвени медереп билип турарлар.

Бригада төвүнде механизаторларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Социалистиг чарыштың негелделерин, кылып чорудар хемчеглерин, социалистиг хүлээлгелерни, ажыл төлевириниң хемчээлин, ажылдың планын көскү кылдыр бижээш, кызыл-булуңда аскан. Бот-орулга-чарылгалыг арга-биле ажылдаары деп чүл, ооң ажыктыы чүдел, ону канчаар организастап чорударыл деп айтырыгларны совхоз директору Х. Дамба-Даржаа болгаш өске-даа удуртукчулар механизаторларга өөредип, семинар кичээлдерни эрттиргилээн.

Тараа чаштырылгазының үезинде чамдык четпестер база таварышкылаан. «К-701» деп маркалыг күчүлүг трактор үрелгеш, артык кезектер чогундан туруушкунга таваржып турган. Механизаторлар үрелген тракторну демнежип, бот-боттарынга дузалап тургаш, дүрген ажылче үндүрериниң хемчээн дарый алган. Демниг ажылдыы, бригада кerээзи-биле ажылдаарының ажыктыын механизаторлар боттары билип турарлар.

Бригаданың поварлары Кара Бичелдей, Алла Монгуш олар механизаторларга эки шынарлыг чемнерни чогуур өй-шаанда белеткеп, дүште оларның ажылдап турар черлеринге изиг чемни чедирип берип турарлар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

«Тываобувьбыт» бүдүрүлге каттыжыышкынында күш-ажылчы маргылдааның темпизи улам-на дүргедээн. Каттыжыышкынның кол цегинде социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Кызыл хоорай Совединиң депутады Зоя Яковлевна Белокрылованың удуртканы маңык быжыкчыларының бригадазы чорук турар.

Бригада апрельдиң планының онаалдазын 135,4 хуу күүсеткен, олар чүгле бо цехти хандырып турар эвес, а районнарда чоннуң амыдырал хандырылга эргелелдериниң идик септээр, дааraар цехтерин база хандырып турар.

Н. ВАНЬКОВ

ОНЧА-МЕНДИ

ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозта шээр-даа, бода-даа малдарның чаш толун онча-менди, хүрчаагай доруктуруп турар хойжулар болгаш сарлыкчылар эвээш эвес. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң кежигүнү, аныяк хойжу Борис Дамдынович Тейнин 299, хоочун хойжулар Надаажап Успун-Доржу 266, Каң-оол Аңчы-оол 293, Көгелдей Успун 249 хураганны камгалап алгаш, малчыннар ортузунда калбарган социалистиг чарышка тиилекчилер болганнар. Бо хойжуларда коданкодан хойларының кышкы үеде ажаалда-тежээлдези эки болганы-биле оларның күш-дейнели хүр-чаагай болгаш баш саны база онча-менди.

Ажыл-агыйның Тоолайлыг бригадазында өшкү кадарчылары Оюу Хомушку 210, Байлак Адан-оол 220, Кара-оол Ооржак 200 анайларны онча-менди доруктуруп өстүрген.

Ол ышкаш сала Тоолайлыг бригадазының хоочун сарлыкчылары, Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниң [illegible] Очур Достан [illegible] аныяк сарлыкчылар Хүмер-оол Саая, Александр Семис-оол 65-65 бызааларны өстүрүп турарлар. Оларның коданнарында [illegible] билип түлүктеп турар.

Бо мурнакчы хойжулар болгаш сарлыкчылар боттарының күш-ажылчы белектерин Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскаадып турарлар.

А.-Т. БЕГЗИ.

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ИЖЕВСК. Удмуртияның сиген шөлдеринде болгаш одар-белчииирлеринде массалыг суггарылга эгелээн. Суггарылганы график ёзугаар шыңгыызы-биле, хүннүң ортузунда-ла сериин үелеринде кылып турар. Малопургинск, Увинск болгаш өске-даа районнарның чер ажылдыглары хөрзүнге минералдыг чемишчидилгелерни төктүшаан, хөрзүннү суггарып турар. Ооң түңнелинде малга бедик шынарлыг, витаминниг чемнерни бүзүрелдии-биле белеткеп алыр аргалыг болур. Ол автономнуг республикада суггарар черлерниң шөлү бо беш чылдың эгезинден бээр барык үш катап калбарган болгаш 30 муң гектар четкен.

СПАССК-ДАЛЬНИЙ. (Приморье край). Приморьениң ажыл-агыйларында «Шөл — Цех — Склад» арганың технологтуг шугумнары үзүк-сокаал чок ажылдап эгелээн. Сөөк кавыскалыг частың үезиндеде ында сиген кезилдези чеди хонук эрте эгелээн. Мал чеминиң белеткекчилери халас эрткен хонуктарны чедип алыры-биле техниканы мергежилдии-биле ажыглавышаан бедик организастыг ажылдап турар. Витаминниг сиген далганы кылыр цехтерде ажыл дүн-хүн чок чорупп турар.

СТАВРОПОЛЬ. Меринос хойларының массалыг кыргылдазы Ставропольениң ховуларында болгаш даг эдектеринде эгелээн. Бо чылын алды муң беш чүс ажыг хойдан дүктү кыргып алыр ужурлуг. Ставропольчуларның хүлээлгези — бо чылын күрүнеге 15.5 муң тонна дүктү дужаары боол турар. Ол хире хемчээлдиг дүк 30 миллион метр пөс-таавыны кылып алырынга четчир.

ДОНЕЦК. Донбасстың далай кыдыында кадыкшылга черлеринде чайгы дыштаныылганың массалыг сезону эгелээн. Ону Азов далайның эриинде эң улуг дээн «Урзуф» пансионат ажыдып, баштайгы дыштаныкчыларны — Донецкиниң демир-оруунуң ажылдакчыларын хүлээп алган. Бо чылын профэвилелдериниң путёвкаларын ёзугаар ол индустриалдыг крайның 300 муң ажыг ажылчыннары пансионаттарга барып дыштаныр.

УФА. Башкирияның «Арскиниң дажы» дээр спорт баазазындан аъттар мунган бөлүк туристер көнчүг солуун, ийи чүс километрниң аян-чоруун кылыры-биле аъттаныпканнар.

Ооң составында Москваның, Ленинградтың, Россия Федерациязының өске-даа хоорайларының төлээлекчилери бар. Олар эрте-бурунгунуң оруктары-биле эртер, хемнерни кежер. Урал дааның арттарының кезиинче үнерлер. Белорецкиниң даг заводтарының Емельян Пугачевтуң шериглеринге боо-чепсек кылып берип турган болгаш хамаатылар дайынының чылдарында В. Блюхерниң алдарлыг партизан шеригиниң тургустунганы суурларга туристер база чедер.

НАВОИ. Узбек Навои хоорайның дыка хөй чурттакчылары эрткен дыштаныр хүннерде спорттуң суг херекселдеринге киржири-биле эдилиниг черлерже чорупканнар. Кызылкумнуң дал ортузунда тургустунган Тудакульдуң суг хөөлбээнге «Навоиазот» каттыжыышкыныныңболгаш даг-металлургия комбинадының ажылчыннары дыштаныр хүннерде барып, сугга эштиринге, суг хааны-биле чугулаарынга, парус-биле чаржырынга маргышканнар.

Массалыг үнүүшкуннерниң организакчылары — профэвилелдериниң комитеттери — сугга дыштаныылга солун болгаш ажыктыг болзун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

ОРЕЛ. Эрткен субботада күчүлүг дүптарның болгаш тал ыяштарының когаан ундарының адаанга Афанасий Феттиң лириктиг шүлүк одуруглары чаңгыланып турган. Май 26-да ооң төрээн черинге, аңаа чаңчыл ёзугаар тураскааткан орус болгаш совет поэзияның байырлалы эгелээн.

Байырлалга Москваның, Курскиниң, Туланың, Брянскиниң болгаш чурттуң өске-даа хөй-хөй хоорайларының сураглыг шүлүкчүлери болгаш литература ажылдакчылары киришкен. Ооң киржикчилери Феттиң чогааткан шүлүк одуруглары орус классиктиг литератураның эртине-байлаанга кезээ мөңгеде киргенин айтып, ооң шүлүктерин номчаннар.

АРСЕНЬЕВ. (Приморье край). (СЭТА-ның корр.). Арсеньевтиң ортумак школаларының доозукчулары май 25-те «Аскольд» дээр машина кылыр заводче болгаш ужар чүүл каттыжыышкынынче комсомолдуң путёвкаларын алганнар. Школаларга болган чаңгыжаның коңгазының үезинде партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлге мурнакчылары оларга путёвкаларны тывыскан.

Аныяк оолдар болгаш кыстарның оларны шилип алганы таварылга эвес. Олар ийи чыл иштинде ындыг улуг бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге практиказын эрткен, ажылчын мергежилдерни чедип алган.

Удуртукчуга сөс

МЫНЧААР ОРГАНИЗАСТАП ТУРАР БИС

«Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын бистиң эргелелдиң [illegible] инженер-техниктиг ажылдакчылары, албан-хаакчылары чүүлдүг хүлээп алган. Социалистиг сагылга-чурум болза күрүне планнарын күүседириниң, улус [illegible] күш-ажылдың бүдүрүкчүзүн бедидериниң [illegible] чаагай чоруун [illegible] болуру [illegible] Ынчангаш күш-ажылдың сагылга-чурумун кым бүрү [illegible] бот-үнезин 0,5 хуу немей [illegible]

[illegible] сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле партия болгаш чазактың доктаалында айыткан [illegible] Ажыл шагы үзер [illegible] тыпсып турар бис. Мурнакчыларның чурттаалга бажыңнарын тептээринге, дача, огород тударынга, дузалал ажыл-агыйын хөгжүдеринге, дыштанырынга бир дугаарында дузаны чедирер. Бүдүрүлгелерде ажылчыннарның ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдалдарын тургузар талазы-биле [illegible]

өнчүзүн камгалаар талазы-биле хемчеглерни партия, профэвилел болгаш хөй-ниити организациялары-биле кады бүдүрүлгелерниң удуртукчулары [illegible] шиалистер доктаамал [illegible] келген. Ол чамдык [illegible] дерин берип турар. [illegible] сайгарылга баазазының [illegible]

[illegible] рап апарган. Владимир Мельников удурткан бригада эки ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Мурнакчы бригадаларның үлегерин эргелелдиң өске бүдүрүлгелериниң бригадалары эдерип [illegible] бөлгүм [illegible]

[illegible] ган, аңаа оожургап болбас ужурлуг бис.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, планныг онаалдаларын күүсетпес, ээ-харыысаалга чок, техникага, дериг-херекселдерге, электри энергиязынга, кывар-чаар материалдарга, өдээр чүүлдерге камналга-хумагалал чок кижилер ам-даа бар, оларның-биле ажылывыс негелдеге четпес. Ону экижидер хемчеглерни партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле моон [illegible]гаар күштелдирер бис.

Совет Тываның 40 чылынга төлептиг уткуужуру-биле октябрь 1-ге чедир он бирги беш чылдың дөрткү чылының планындан ажыр бир миллион рубльдиң продукциязын бүдүрер хүлээлгени алган бис. Ону [illegible]ри-биле күш-ажылдың [illegible] чурумун доктаамал быжыглап, экономика ажылдарын күштелдирер, чедип алган [illegible] ажылдаар сорулга салган.

Быжыг сагылга-чурум дээш

[illegible]

Ч. ДОСПАН,
республиканың тараа продуктулар эргелелиниң начальниги.

Кол угланыышкынга дүүштүр

СЭКП Кызыл хооркомунуң IV пленуму

«СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң түңнелдеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконуң аваа чугаазынга, партия обкомунуң III пленумунуң доктаалынга үндезилээш, хоорайның партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны партия Кызыл хоорикомунуң пленумунга чугааланкан.

Аваа илеткелчи — СЭКП хооркомунуң бирги секретары Б. П. Симинов болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң түңнелдерин хоорайның коммунистери, ажылчы чоннары ооң-биле деткип, таныжыпшаан, ону боттандырып, Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур чарышты хайныктырганын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның апрель Пленумунуң шиитпирлеринде, аваа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазында социалистиг демократияны сайзырадгайжыдарының, аныяк салгалды кижизидериниң улуг сорулгаларын айыткан. Партияның айтыышкыннарынга дүүштүр хоорайның партия организациязы кандыг айтырыгларны шиитпирлээрил?

Беш чылдың база ооң дөрткү чылының пландарын күүседиринче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастаарынга улус депутаттарының хоорай Совединиң, ооң күүскомунуң депутаттары улуг киш бээр. Советтиң составында 200 депутаттар, доктаамал комиссиялар болгаш депутат бөлүктериниң ажылы илеңкей-ле. Оларның округтарга, бүдүрүлгелерге, организацияларга чорудуп келген ажылы пайгыылалдыг. Экономиктиг, социал хөгжүлдениң пландарын, беш чылдың онаалдаларын күүседиринге идиглиг берген.

Хоорайның бүдүрүлгелери беш чылдың үш чылдарының болгаш бо чылдың дөрт айларының пландарын ниитизи-биле күүсеткен.

Ынчалза-даа аңаа оожургап болбазын түңнелдер көргүскен. Чамдык бүдүрүлгелер мурнакчыларның хөлегезинде чоруп, хожудап келген. Ийи бүдүрүлге продукция бүдүрер болгаш сайгарар, а он ийи бүдүрүлге чонуң херек барааннарын бүдүрер талазы-биле дөрт айлар пландарын күүсетпээн. Бүдүрүлгелерниң 24 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүзү пландан ажыр бир хуу бедидерин, чартык хуузун ооң бөдүүезин чартык хуу немей кудуладырын хандырбаан. Хоорай Совединиң капитал салыышкынны долу шиңгээдип алырын, тудуг, транспорт ажылын экижидерин чедип албаан. Садыг, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер бар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер: «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизи Б. И. Алехин, пассажирлер АТБ-зиниң чолаачызы А. А. Романенко, республиканың ажыл-чем үлетпүрүнүң министри А. С. Сат олар, өске-даа коммунистер ышкынган ажылдарын бот-шүгүмчүлелдиг байдалга анализтеп, сорулгаларга доктаадан.

Ыландыгыя экономика айтырыы Советтиң ажылының кол участогу турбуже, бар аргаларны четпес ажыглааның ылемдеглээн. Бүдүрүлгениң кол фондуларының 1 рубльге онаалдыр чүгле 45 копеекстиң продукциязын бүдүрүп турар.

«Чурттаалга бажыңнарының болгаш школа иазы четпес уруглар албан черлериниң тудуун дүргеледир хемчеглер дугайында» партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалы хоорайның партия, совет, ажыл-агый органнарының стиль болгаш методун экижидерин негеп турар. Бо талазы-биле чыл планын дөрт айларда чүгле 11,5 хуу күүсеткен. Чурттаалга бажыңнарының айтырым чидиг болуп артпышаан. Ам-даа дөрт муң ажыг өг-бүлениң чурттаалга байдалын экижидери негеттиниш турар.

Бо чергелиг өске-даа чугула айтырыгларны сессияларга, күүскомунуң, доктаамал комиссияларның хуралдарынга чугаалажып, сонгукчуларның чагыгларын күүседиринге контрольду экижиткен. Ынчалза-даа депутаттың негелдези ышкаш, контрольдуң дээштиг аргаларын эвээш ажыглаан. Барык ийи чыл иштинде сессияларга депутаттың негелдезин чүгле бир удаа чугаалашкан. Чонуң чагаалары, билдириишкиннери, аас-биле кылган дыңналдыглары-биле ажылче хүн бүрү кичээнгей салыры негеттинип турар.

Апрель Пленумунуң негелделеринге дүүштүр улус депутаттарының хоорай Совединиң ажылынга партийжи удуртулганы улам ыңай экижидериниң, кадрларны шилиир, таарыштыр тургузар болгаш харысалгазын бедидер талазы-биле шынгыы чугааны пленумга кылган.

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур хоорайны чаагайжыдып, ногааннадары, санитарлыг дең-байдалын бедидери ажылдың бир чугула участогу.

Нитти билиг болгаш профессионал школа реформазын боттандырары-биле холбашкан айтырыгларны пленумга тодаргай сайгарган. Ону чедиишкинниг күүседири кижизидилге ажылын комплекстиг чорудары-биле хамаржыр. Ыландыгыя школаларда өөредилгениң бүдүрүкчүлүг күш-ажылы-биле холбаар, школаларда өөредилге-кижизидилге ажылын сайзырадгайжыдар, өөредилгениң шынарын улам бедидип, ооң дээштиг хевирлерин нептередир, кабинет системазын, техниктиг херекселдерни, өөредилге-дузалал материалдарын ажыглаар.

Школа реформазын боттандырары-биле холбашкан өске-ле айтырыгларга илеткелчи болгаш санал бергеннер: хоорайның улус өөредилгезиниң эргелекчизи З. Ф. Борисова, профтехөөредилге эргелелиниң начальниги Я. В. Сарбаа, № 15 школада партия организациязының секретары К. И. Ярославцева, өскелер-даа чугаалаан.

Башкылар коллективтери өөредилге-кижизидилге ажылының шынарын экижидип, чамдык дуржулганы мөөңнеп алган. Өөреникчилерниң билииниң деңнели чыл бүрү бедип, ийиги чылчылар саны кызырлып турар. Ынчалза-даа эрткен өөредилге чылының түңнелдери чамдык четпестерни көргүскен. Чижээ, школалар доозукчуларының дөртен чеди хуузу физикага, бежен ийи хуузу химияга билииниң чавызын көргүскен. Математикага, орус дылга, биологияга кошкак билиглиглер хөй болган. Элээдилерниң иштинде кем-херек үүлгедир чоруктарның хөйү, школачыларның күш-ажылчы кижизидилгезинде база өөредилгезинде, мөзү-шынар кижизидилгезинде болгаш өске-даа четпестерниң чылдаганын пленумга бүгү талалыг сайгарган. Школаларда, профтехучилищелерде кижизидилге ажылында, дагдыныышкын шимчээшкининде ёзу барымдаалаар чоруктар оожум чайлаттынып келген.

Пленумга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин киржип, чуве чугаалааш, СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң салган сорулгаларын чайгылыш чокка күүседир талазы-биле хоорайның партия организациязының мурнунда сорулгаларны айыткан. Экономиканың ажыктыын бедидери бирги черге ооң сорулгазы. Бо ажылда четпестерни чайладыр. Ыландыгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бедидерин, продукцияның бот-үнезин немей чиигедирин хөй бүдүрүлгелерниң күүсетпейн турары четпес. Капитал тудугда, кол фондуларны ажыглап турарында шыңгыы четпестерни чайладырынче хооркомнуң, хооркүүскомнуң, тудуг организацияларының кичээнгейин ол угландырган.

Найысылалдың чаагайжыдылгазының, чоннуң медицина, амыдырал хандырылгазының, школа реформазының кол утказын боттандырар талазы-биле сорулгаларны боттандырып, ажыл-херекти эде тургузар. Советтиң ажылын улам ыңай экижидери, ооң функциязын тодаргай тургузары, ооң чагыргазында турар айтырыгларны шиитпирлээрде хоорай Совединиң кызыр ажылынче холгаарлаар чорукту болдурбазы негеттинип турар.

СЭКП ТК-ның апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының сорулгаларын айыткан доктаалды пленум хүлээп алган.

В. МААДЫР.

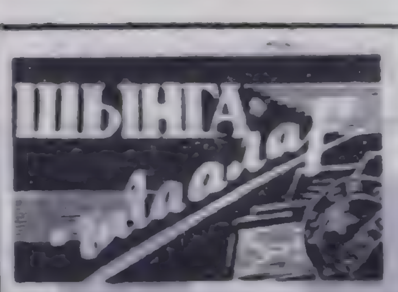

«ОТЧУГАШ»

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының Кудук хойжу бригадазында бөдүүн дуктуг хойларны өстүрүп турар. Эрткен чылын бригаданың малчыннары кужениишкинниг ажылдап, чүс баш хойдан 85 хураганы, бир хойдан 1,4 кг дүктү алганнар. Бригадада күш-ажылдың сагылга-чуруму быжыг, ажылды организастааны эки. Бриганың кежигүннери «чаңгызы шуптузу, а шуптузу чаңгызы дээш» деп принцип-биле ажылдап турарлар. 1983 чылдың түңнели-биле бедик көргүзүглери дээш бригадага коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты тывыскан.

Кудук бригадазының малчыннары ол адыын он бирги беш чылдың дөрткү чылында быжыы-биле бадыткап турарлар. Олар мал кыштаглаашкынын организастыг, бедик деңнелге эрттирген-нер. Амгы үеде бригадада 19 кодан бар. Оларның 13-ү төрүүр кодан. Чүс башка онаалтыр 83 хураганы бригада алган болгаш хой одадаашкынын ам-даа уламчылап турар. Хойжулар З. Монгуш-Дөржү, Ю. Иммт, С. Бакчат, С. Хертек, Б. У. Арапчаң олар чүс баштан 83-тен 103 чедир хураганы камгалап алган. Бирги квартал дың түңнели-биле бедик көргүзүглери дээш, район нуң ажыл-агыйларында бригада, фермалар аразының социалистиг чарыжының бирги черин Кудук бригадазынга тывыскан. Бригада СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, кодээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчиир кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган.

Бригадир Даниил Салчак партия эге организациязының секретары Александра Дамдын болгаш профгрупорг Салчак Бакчап олар хойжу бригаданың ажылын организастаарынче онза кичээнгейни угландырып, план күүселдезиниң, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыгларын чогумчалыг шиитпирлеп турарлар.

Бригадада хойжу Оржумаа Чүлдүм удурткан «Отчугаш» агиткультквартираның кежигүннери малчыннарның өг-бүлезинде ажыл-агый, культура амыдыралынче болгаш уруглар кижизидилгезинче доктаамал кичээнгейни салып, профэвилел бөлүүнүң активчилери-биле кады оларның хүн бүрүдеги хереглел айтырыгларын шиитпирлеп турар. Ооң түңнелинде хойжуларның культурлуг амыдыралы кескүзү-биле бедип орар. Барык өг-бүле бүрүзү радиоприемниктерлиг, телевизорларлыг, хуу-да мотоциклдерлиг, чамдык малчыннарда чиик машиналар бар.

— Сөөлгү ийи чылда нити күш-ажылчы коллективтиң ролюн көдүрерин-че кичээнгейни угландырып, ажылды бүгү талалыг организастаарын оралдажып келгенивистиң түңнелинде, бригаданың көргүзүү-даа бедээн, сагылга-чурум үрээр болгаш ажылынга ээ-харысалга чокталыр кижилер барык чок болган. Ол бүгү ажылды партия Төп Комитединиң сөөлгү Пленумнарының негелделеринге дүүштүр чорудуп турар бис. Ынчалза-даа ам-даа бисте чедир кылдынмайн турар ажылдар хөй. Ыландыгыя малчыннарны чаагайжыдыы туттунган чурттаалга бажыңнары-биле хандырар, аныяктарны хой ажылынга хандыкшылдар талазы-биле айтырыгларны чедир шиитпирлеп шыдавайн турар бис,— деп, Александра Дамдын чугаалап турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи — Кудуктуң хойжу бригадазының малчыннары Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээрзинге идегеп боор.

Б. БАРБА.

Норбел Магывалоовна Кыргыс Эрзин суурнуң чунар-бажыңынга ажылдаа-ла ам чээрби дөрт чыл чедип турар.

Аныяктарның дагдыныкчызы, ажыл-ишчи бо хоочун чаңгыс черге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш каш-даа удаа шаңнадып, мактадып келген. Районнуң чурттаалга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң удуртукчуларындан мурнакчыларны айтырарга хамыктың мурнунда-ла ону адап, ооң дугайында эң чылыг сөстерни сөглээр.

ЧУРУКТА: Н. М. КЫРГЫС.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ҮЛЕГЕРЛИГ

Зоя Лама-Сюрюновна Күжүгет В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдүгү» комбинаттың үүрмектеп сорттаар комплекзинде дериглге машиназы болуп ажылдап турар. Маңаа ооң күш-ажылчы базымы барык чээрби чыл мурнунда эгелээн. Баштай ол өөреникчилеп бир чыл ажылдаан. Ажылга арга-дуржулгазы чок аныяк кижини хэрээжен ажылчын Бичиммаа Ооржакка дузалакчылады каан. Ол ажыны ачы-дузазы-биле Зоя ажылынга мергежип, ооң чажыттарын билип алган. Ооң бээр Зоя Лама-Сюрюновна бодунуң мергежилинге чеже-даа аныяк кижини өөредип, амыдыралдың ажык оруунче киирген. Оларның чамдыктары комбинатта кызымак ажылы, хөй-нити ажылынга идепкейлиг чоруу-биле мактадыглар.

Зоя Лама-Сюрюновна түлээнгеп ажылынга бедик харысаалгалыг болуп, ай пландарын күүседип турар. Ол хөй-нити ажылынга база-ла идепкейлиг киржип келген. Ам ол № 2 ээлчегиниң мурнакчы ажылчыннарының бирээзи. Коммунист ажылчын агитатор даалгазын эки күүседип, быжыглаан участогунуң чурттакчыларынга комбинатта, районда, чурт иштинде болуушкуннарга хамаарыышкан кыска информациялар кылып берип турар.

Кызымак ажылы дээш ол Ленинчи юбилей медаль, Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергези-биле, хөй-хөй хүндүлел бижиктер, түрисчи халас путёвкалар-биле шаңнаткан. Зоя Лама-Сюрюновна Күжүгет Совет Тываның 40 чыл болур юбилейин төлептиг күш-ажылы-биле уткуп алыр дээш ажылдап, бо талазы-биле өске эш-өөрүнге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: З. Л.-С. Күжүгет.

Б. БАГЫТ-ООЛДУҢ сөзү болгаш фотозу.

ДЕМНИГ

Бай-Тайга районнуң харылзаа белдириниң ажылдакчылары Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур чарлаттынган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, эрткен дөрт айларның пландарын чедиишкинниг күүсеткен. Тодаргайлаарга, тариф орулгазын 101,5, продукция хемчээлин 101, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 101 хуу чедирген.

Коллектив кежигүннериниң ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче администрация, ында партия болгаш өске-даа хөй-нити организациялары кичээнгейин угландырган. Социалистиг чарыштың түңнелдерин коллективке квартал санында, а адырлар айы-биле айлап үндүрүп, тиилекчилерни шаңнап, мактап турар. Чедир кылдынмаан ажылдарны болгаш четпестерни анализтеп, нити коллективтиң бүдүрүлге хуралынга чугаалажып көөрү экижээн. Ол ышкаш чарыштың түңнелин үндүрүп тура, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турарынга, ажылдакчы бүрүзүнүң сагылга-чурумунуң база ажылга бот-харыысалгазының айтырыгларын онзалай демдеглеп, айтып турар. Шак ындыг ажылдың түңнелинде коллективте сагылга-чурум байдалы экижип, мурнакчыларның саны өзүп орар. ССРЭ-ниң алдарлыг радизи Билчей Иргит, РСФСР-ниң алдарлыг почтачызы Чечек Бады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижииниң эдилекчизи почтачы Сенден Салчак, телеграфист Наталья Салчак, оператор Дыгдаа Салчак дээш өскелер-даа мурнакчы ажылы-биле мактадыглар.

Харылзаачыларның ортузунда дагдыныкчылар ажылы багай эвес организастаттынган. Коллективке чаа ажылдап киргеннер болгаш аныяктар дагдыныкчыларда быжыглаттынган. Харылзааның хоочуннары Билчей Иргит, Эвван Салчак, Маадыр Хомушку, Чечек Бады аныяктарны боттарының мергежилдеринге өөредир, кижилер улуг ажыл-херекке эвээш эвес үлүүн киирип келгеннер.

Б. САЛЧАК.

Херээженнер чөвүлелдеринде

СУУРЛАРЖЕ ҮНГЕШ КЕЛГЕН

Партия райкомунуң секретары А. Ш. Шыыраа баштаан комиссия Тожунуң чурттакчылыг суурларынче үнүүшкүннер кылып турар. Олар агитквартиралар дамчыштыр социалистиг хөөйлү дүрүмнүң, хөй-нитиниң корум-чурум камгалалының талазы-биле профилактика ажылын чорудуп, мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын кичээнгейниң төвүнде тургускан. Ыландыгыя Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур талазы-биле сорулгаларны чонга тайылбырлап, культурлуг амыдырал-чурттаалга дээш өг-бүле бүрүзүнге чедир кижизидилге ажылын чорудуп, аңаа дүгүржүп ап турар. Райкомнуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар киддизиниң эргелекчизи В. Маңгыр суур чаагайжыдылгазының, өг-бүлеге уруг-дарыг кижизидилгезиниң, херээженнер клубтарының юбилейге уткуштур ап чорудар хемчеглерин агитквартираларга ужуражылгалар үезинде чугаалаан.

Чижээ, комиссия кежигүннери — районнуң удуртукчулары-биле чурттакчы чоннуң ужуражылгазы «Май 1» совхозтуң төвүнге организастыг эрткен. Аңаа 236 өг-бүлелер киришкен. Комиссия кежигүннери ынчан совхозтуң ийи суурларынга дөрт чүс ажыг улус-биле ужуражып, оларның ажыл-амыдыралының дугайында беседалашкан.

Үнүүшкүн кылып турар комиссияның составында административтиг органнар ажылдакчылары база бар. Олар тайылбыр ажылы-биле кады суурларда ажыл кылбас, уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас ийи-чаңгыс ада-иелерни, өг-бүлезиниң культуразын көдүрбестерни чон мурнунга тургузуп шыңгыы негелдени салып турар.

Чижээ, Адыр-Кежиг суурда чамдык иелерни шыңгыы көрген. Ажы-төлүнүң кижизидилгезинче доктаамал сагыш салбайн келген иелер Б. Кол, Т. Салчак, Ийи суурда уруг-дарыын кижизитпес ие Д. Сеңгинжик, чаш төлдерин уткан, чер кезип тоорарынга сундулуг А. Кенен, В. Ак оларның төлен чогун сайгалап, ниитилелге ажыктыг күш-ажылче хаара туткан.

Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш херээженнер чөвүлелдериниң, агитквартираларның ажыл пландарын комиссия тургузуп, методиктиг сүмелерни берген.

Комиссия кежигүннери сакатрий-кадыкшылга школазынга, Тоора-Хем суурнуң агитквартираларынче үнүүшкүннерни база кылыр.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

Тожу район.

АЛДАН ХАР АШСА-ДАА...

Кызыл районда «Көк-Тей» совхозтуң хаван комплекизиниң ажылчыннары Тываның Совет Эвилелинге каттышканының 40 чыл оюн чедиишкинниг уткуур дээш бир демниг, шалыпкын ажылдап турар. Олар квартал планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер.

Семизей Адавастайович Куулар 6 чыл бурунгаар комплекске хаван ажаакчылап ажылдап кирген. Ооң ажаап өстүрген хаваннары күрүнеге хөй эът продукциязын берип, совхозунга эвээш эвес орулганы киирип турар. Ол күш-ажылга ак сеткилдиг хамаарылгазы, кызымаа дээш совхозтуң мурнундан хүндүлүг бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле хөй удаа шаңнадып мактаткан. Ооң чуруун совхозтуң хүндүлел самбыразында аскан. Семизей Адавастайович чоокта чаа алдан харлап, пенсияже үнзе-даа, төрээн совхозунуң ажыл-ижинге моон соңгаар-даа үлүүн кадып ажылдаарын шиитпирлээн.

К. КЕНДЕН.

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

№ 81 тудуг эргелелинден Дыртык-оол Даржаевич Оюнның удурткан бригада беш айларның планын хуусаа бетинде май 17-де күүсеткен. Ол үениң дургузунда олар 114,8 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүрген азы планныг онаалдазын 114,8 хуу күүсеткени ол.

«Тыва тудуг» трестиң бригадаларының аразында «Совет Тываның 40 чылынга — шалыпкын 40 неделя» деп ажылдыг чарышка Д. Д. Оюнның бригадазы бедик көдүрлүүшкүннүг киржип турар. Эрткен чээрби неделяның иштинде Д. Оюнның мурнакчы бригадазы ийиги черни үш катап алган.

Чээрбиги неделяның түңнели-биле олар ийиги черни алган. Май 14-тен 20-ге чедир 4,8 муң рубль планныг турган херек кырында 7 муң рубль чедирген. Азы бригада неделя планын 145 хуу күүсеткен.

Дыртык-оол Даржаевичиниң 16 кижи составтыг дашчылар бригадазында күш-ажылдың сагылга-чуруму сөөлгү чылдарда экижээн. Бригада кежигүннериниң хөй кезии ында үр чылдарда ажылдап келген, 2—3 хуушкак мергежилди шиңгээдип алган тудугжулар. Эрткен беш айларда чаңгыс ажылчынга онаалтыр кылганы 7175 рубль болган, азы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планнаттынганындан 14,8 хуу ажыр күүсеттинген. Эки көргүзүглер чайгаар чедип келбес. Бригадирниң талазындан ажылды билдилиг организастап, ажылды дээп нетелде, хыналданы шын тургусканындан эвээш эвес хамааржып турары билдингир.

Н. ООРЖАК.

ИЮНЬНУҢ ҮЛҮҮНДЕ

Совет Тываның юбилейинге тураскааткан социалистиг чарыш «Каа-Хем» разрезтиң цехтериниң аразында калбарган. Хөмүр-дашты бүдүрер, сайгарар план ажыр күүсеттинген. Чарыштың мурнуку одуруунда экскаватор башкарыкчылары А. Нехорошков, В. Курин, машинистер М. Бергер, Ю. Прокопенко, В. Колошин, БелАЗ чолаачылары Я. Чебодаев, Н. Кудачин болгаш өскелер-даа чоруп турар. Олар неделя планын бүдүн чартык катап ажыр күүсеткеннер.

Разрез коллективи ам июнь айның ээлчээнче кирген. Пландан ажыр 60 муң тонна хөмүр-дашты хереглекчилерже чудуруп чоруткан.

В. МААДЫР-ООЛ.

«ХАМНААРАКТА»

Арыскан суурда бо агитквартираның чурттакчылары боттарының онаашкан ажылындан аңгыда хөй-нити ажылынга идепкейлиглер. Ооң даргазы — күш-ажылдың хоочуну, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Мария Дамба. Депутат Николай Баарзык, агитатор Ульяна Сат оларның, өске-даа активчилерниң идепкейлиг киржилгези-биле чон ортузунга кослу ажылды чорудкан.

1983 чылда агитквартиралар аразында концерттерге, аъш-чем, дааранылга кылыгларының делгелгелеринге бо агитквартира бирги черни ээлээн. Механизатор Т. Чульдумнуң сыгыдын, Т. Чамбал-оолдуң шоодуун, С. Норбунуң дошпулуурга тыва аялгалар ойнаарын чон сонуургал-биле уткуур.

Агитквартираның чурттакчылары малчыннарга шеф ажылынга идепкейлиг. Эрткен күзүн хойжу Т. Шагдырның кыштаан шефке ап, бажыңын чугайлап, кыштаан чылыглап бергеннер.

План ёзугаар эки ажылдар бо чылын база кылдынган. Чурттакчылар чоокта чаа нити хуралынга чыглааш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер. Аъш-чем программазын боттандырбышаан өреге бүрүзү инек хаван, дагаа тудар ногаа болгаш ыштар өстүрер сорулганы салган.

М. АРТАА

Улуг-Хем район.

ЧАЗАНЫКЧЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң чазаныылга мастерскаязының чазаныкчызы Сергей Базыр-оолович Моңгушту «шевер холдуг» деп адап турары таварылга эвес. Ол чурттакчыларның чагыгларын ёзугаар сонгага, ажык хаалгаларын, стол-сандайларны чазап турар. Чоннуң хереглел барааның эң эки шынарлыг бүдүрери туттунары дээрзин ол билир. Ооң кылганы ат херекселдер аяныг, шевергин болгаш чагыкчыларның негелделеринге дүгжүп турар. Ол оңгача, шагжаларны бежин эки шынарлыг кылдыр чазаар.

Чазаныкчының ажылдап турарын көөрге, холунуң тудугуру, билдиы кижизинге эптиг кончуг. Ажылдап кирипкенде, ында бежин чыле бээр кижи. Чаңгыс узун машты бежин кайы-даа шыгаап хемчээп көөр.

Аныяк кижиниң 16 хире мергежиинге ооң дагдыныкчызы. Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Чүлдүм Моңгуштуң салдары улуг. Ам ооң өөреникчизи дагдыныкчы болган. Сергей Моңгуштуң чуруун совхозтуң хүндүлел самбыразында аскан. Ол совхозтуң комсомол комитединиң. Комсомолчу прожектора кежигүнү.

О. БОРАШ.

ЧААРТЫНГАН СУУР

«Тоора-Хем» совхоз тургустунганындан бээр 35 чыл оюн демдеглээн. Совхоз төвү Адыр-Кежиг суурга ынчан «Совет Тыва» колхоз турган. Амгы совхозтуң экономиказы быжыгып өскен. Адыр-Кежиг суур таныттынмас кылдыр чаартынган.

Совхозтуң юбилейинге тураскааткан байырлыг хуралга ынчангы колхозтуң баштайгы үндезилекчилери-хоочуннар, ажыл-агыйның удуртукчулары, совхозтуң мурнакчы малчыннары, механизаторлары, тараажылары, суурнуң чурттакчылары, хөй-нитиниң киришкен.

Тожу районда чаартылгалар дугайында илеткелди районда лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу, Тыва АССР ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы В. С. Тамдын-оол чыылганнарга чугаалап берген.

Ажыл-агыйның хоочуннары Елизавета Кенден, Дугур Бараан, Дажырган Бараан, Губанова Бараан болгаш хоочун башкы Т. Т. Кушкаш олар солун сактыышкыннарны чугаалап, аныяктарга чагыг сөстү бергеннер. Баштайгы колхоз бажыңнарынче чадырлардан чон кандаар шилчип кирээнин, холбиле кылыр ажылды механизастаарынче шилчээнин, ыракты Тожу черге амгы чаа амыдыралдың баштайгы одаглары хып эгелээнин хоочуннар кончуг солун кылдыр чугаалааннар.

Хурал соонда хоочуннарга өртектиг белектерни байырлыг байдалга тывыскан. «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери ажыл-агыйның тургустунга-ла 35 чылы Советтиг Тываның 40 чыл оюн демдеглээринге бедик көргүзүглер-биле уткуп, ажылдаарын дүгүрүшкен.

Н. КАРА-ООЛ.

УЖУРАЖЫП, ЧУГААЛАШКАШ...

Тожу районда «Май 1» совхозтуң төвүнден шоолут ырак эвесте Ийи сүт-бараан фермазы бар. Аңаа баарывыска саанчы бүрүзү боттарынга онаашкан инектерин саап доозупкаш, сагган сүдүн дужаап тур. Ферманың сүт хүлээп алыр черинде арыг-силиг. Лерде, соңга баарында столда чаа журналдар. Солуннарны чыскаай салып каан. Саанчы Наталья Кузенек «Огонёк» журналды кичээнгейлиг көрүп номчаан олур.

— Чүнү номчуп олур силер, Наталья Аковна?— деп, ооң сонуурган айтырдым.

— Аъш-чем программазының дугайында материалды сонуургап номчуп олур мен. Бо чүүл биске дорт хамааржыр-дыр. Чүге дизе, ажыл чарыгдалдарны үндүрүп турганы, мал продукталарын хойну бүдүрүп алыры чугула болгай,— деп, ол чугаалады.

Ак халат кеткен он саанчы боттарының саваларын туста аштап, арыглап кирипти. Учётчик Төвүн Нина Теверековна саанчы бүрүзү чеже килограмм сүттү сагганын, дужааганын үр-даа болбаанда демдеглеп доозупту. Ферманың ажыл-агыйының дугайын ооң айтырдым:

— Бо ферма 1949 чылда тургустунган. Ынчап инек кажаалары аргажок бичии-ле болгай. Ам бо көрүп турарыңар улуг, чаагай кажааларны чоокку чылдарда туткан болгай. Дүүн ол чаа тудуг бо чылын ажыглалга кирер. Ол болза бызаа кажаазы-дыр. Кышка улуг ону эки чылыглап алыр бис.

Бистиң фермавыста коммунистер хөй. Олар шупту түс-түлдүгүнга онааттынган ажылдыг. Ооң аңгыда оларга быжыглаан аныяк саанчыларга арга-сүмелерин берип, ажылдыышкы мергежилинге дузалап турарлар — деп, ол кысказы-биле харыылады.

Бо фермага 15 чыл дургузунда саанчылап келген коммунист Наталья Кузенек мынчаар чугаалап орар:

— Бистиң фермавыста аныяк саанчыларның саны хөй. Сүттү улам көвүдедир дээш оларның-биле беседалажып, бодумнуң арга-дуржулгамны оларга дамчыдып берип турар мен. Ажылга четпестерни чарыдып, ону аңаа-ла оюп эртип болбас. Аныяк саанчыларның аразында ийи-чаңгыс кижилер ажылга оралдап кээр таварылгалар бистиң фермазында турган. Ындыг кижилер-биле кижизидилге ажылын чорудуп, хүн бүрүде негелдени күштелдирген соонда бо чорук чоорту читкен. Ам аныяк саанчыларның бо хүннерде чедип алган көргүзүглерин көөрге, багай эвес болуп турар.

Тожуга хар чылдың-на кылын болур, ынчангаш инектерни тургузу азыраар. Ындыг болза-даа кышкы үеде бистиң саанчы бүрүзү бир инектен 4 литр ажыг сүттү саап ап турар. А чамдыкта 5 литр чедирип тер— деп, дуржулгалыг саанчы чугаалап ор. Төрээн совхозунга бараан бооп келген быжыг тура-сорук-туг, бодунга-даа, кады ажылдап турар эш-өөрүнге-даа кезээде бедик негелделиг Наталья Аковна бодунга быжыглаан 18 инектеринден айда социалистиг хүлээлге ёзугаар 993 литр сүт саап алыр турган, херек кырында 1787 литр сүттү саап алган.

Мындыг үлегер чугаа бар болгай: «Быжын терген бедеткей, а чайын шанаан бедеткей». Келир кышка улуг белеткел ажылдарын чайгы үеден эгелээрин бо ферманың саанчылары, бызаа ажаакчылары, кадарчылары хүлээнген. Ынчангаш инек кажааларын, бызаа кажааларын шынарлыг кылдыр чыгаар болгаш септелгени бедик деңнелге чорудар сорулганы салганнар. Ооң аңгыда 15 тонна кургаг оътту белеткээш, тускай черге чаглактаары көрдүнген. Ол бүгүнү ферманың коллективи херек кырында боттандырар дээрзин чигзиниг чок.

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, Тываның ССРЭ-ге каттышканындан бээр 40 чыл болур оюнга бедик көргүзүглер, күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш бо ферманың ажыл-ишчилери быжыг тура-сорук-туг, кызымаккай ажылдап турар.

К. ТАБУРАК.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көрүп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээнден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Валентина Петровна **Аксёнова** — районнуң төп эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Таисия Дементьевна **Гаркина** — районнуң санэпидстанциязының санитар эмчизиниң дузалакчызы.

Александра Константиновна **Искандирова** — «Тыва дагдүгү тудуг» эргелелиниң тудуг участогунуң мастери.

Хандывай Дагыр-ооловна **Ооржак** — «Шеминэр» совхозтуң ажылчыны.

Нина Николаевна **Силкина** — районнуң санэпидстанциязының баклаборантызы.

Александра Самбыловна **Хертек** — «Шеминэр» совхозтуң ажылчыны.

Лидия Александровна **Хрусталева** — районнуң санэпидстанциязының эпидемиологунуң дузалакчызы.

«ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» комбинаттан

Прасковья Максимовна **Ананьева** — нормировщик.

Галина Ивановна **Анепкова** — маркировщик.

Архип Андреевич **Бытотов** — ажылчын хандырылга килдизиниң улуг садыгжызы.

Владимир Ильич **Колосов** — Даг-дүгү рудниктиң оруу-мастери.

Николай Степанович **Кузнецов** — ажылчын.

Валентина Федоровна **Куклина** — харылзааның дежурный монтёру.

Фридрих Фридрихович **Нидервизель** — септелге-тудуг цегиниң таланыкчызы.

Бурбей-оол Кужакеевич **Ооржак** — Даг-дүгү рудниктиң чер өрүмнекчизи.

Евгения Евдокимовна **Прасова** — уруглар садиктиң поварызы.

Мусаафа **Сабирова** — септелге хандырылгазының слесары.

Павел Герасимович **Савинов** — автомобиль транспорт цегиниң чолаачызы.

Самуил Хертекович **Салчак** — септелге-тудуг цегиниң чазанынчы-бетонщиги.

Норбу Маадырович **Сарыглар** — чурттакчы-коммунал эргелелиниң ... септелге-тудуг цегиниң чазаныкчы-бетонщиги.

Александр Иванович **Степанов** — транспорт цегиниң кол механиги.

Михаил Федорович **Стребков** — автомобиль транспорт цегиниң чолаачызы.

Василий Степанович **Стручков** — Даг-дүгү рудниктиң бульдозер участогунуң начальниги.

Семён Михайлович **Туровец** — чолаачы.

Кандан-оол Аракчаевич **Хомушку** — Даг-дүгү рудниктиң ...

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Николай Егорович **Абакин** — Чуртталга бүдүрүлге ажылдаар трестиң ... чазаныкчызы.

Николай Денисович **Алёхин** — Тыва АССР-ниң Чуртталга-коммунал ажыл-агый министерствозунуң тус-хайжылтаан автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

Алексей Лутерович **Арапчор** — «Шын» солун редакциязының корреспондентизи.

Пелагея Ивановна **Арзамасцева** — Кызылдың алгы заводунуң ажылчыны.

Ооржак Бокпай-оолович **Биче** — Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шыгжаарының таланы-биле күрүне инспекциязының кол инспектору.

Алексей Афанасьевич **Бондарев** — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң ... кол инспектору.

Николай Степанович **Бурцев** — ажылчын.

Нина Семеновна **Бояринова** — Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң кол бухгалтериниң орлакчызы.

Галина Ивановна **Булгакова** — Тываның туменгы тудуг станциязының дезинфекторы.

Любовь Кирсантьевна **Бушуева** — Курортхандылга инспекциязының штаттыг дашкаар страхование агентизи.

Юрий Иванович **Быков** — «Тыва сельхозтуттуг» трестиниң ... чолаачызы.

Анна Михайловна **Валышникова** — «Минутдек» ресторанның ...

Иосиф Леонтьевич **Ваткин** — «Тываавтомоннаргур» чериниң котёл машинизи.

Евгений Сергеевич **Вьюшков** — профтехучилищениң бүдүрүлге ...

мастери.

Олег Иванович **Гаврилов** — «Тувинская правда» солунуң редакторунуң орлакчызы.

Наталья Ивановна **Галкина** — Тываның электри четкилериниң инженери.

Савелий Федорович **Грехов** — Тываның автосептелге заводунуң чазаныкчызы.

Галина Алексеевна **Григорьева** — Тываның электри четкилериниң инженери.

Павел Иннокентьевич **Горбунов** — «Тыва совхозтудуг» каттышкан ... № 8 КМП-да чолаачы.

Евдокия Игнатьевна **Горохова** — Кызылдың ажыл-чем садыының № 20 магазининиң ажылдакчызы.

Наталья Даниловна **Данилова** — «Тыва автотранспорт» каттыжыышкынның «Автотехобаттын» материал-техниктиг хандырылга конторазының ажылдакчызы.

Анна Михайловна **Доровских** — Тываның электри четкилериниң ажылдакчызы.

Валентина Александровна **Дубинина** — «Межрайгеология» эргелелиниң ...

Виктор Михайлович **Егоренков** — Тываның «Хурдүлелдиң демдээ» орденниг геология-чиндилге экспедициязының чолаачызы.

Дина Иннокентьевна **Ермакова** — Тываның электри четкилериниң ажылдакчызы.

Лидия Даниловна **Есипова** — «Тыва-Сут тудуг» трестиниң бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң улуг инженери.

Любовь Алексеевна **Жмак** — Тываның стандарттар болгаш хемжээр техника таланы-биле куртаалгазар лабораториязының кол бухгалтери.

Матрина Васильевна **Зайцева** — пен-чүдер.

Иван Петрович **Захаров** — «Востсибгипрозем» институдунуң Тывада филиалының чолаачызы.

Николай Михайлович **Зыгостев** — райондар аразының Кызылда сельхозтехника каттыжыышкынының слесарь-моторизи.

Мария Алексеевна **Калмыкова** — Тыва АССР-ниң Курортхандылга эргелелиниң кол бухгалтериниң орлакчызы.

Александра Иосифовна **Кашкина** — Росмонтажнеспецстрой Тывада ... участогунуң улуг бухгалтери.

Петр Григорьевич **Коваленко** — «Кызыл угольтуттуг» эргелелиниң участок начальниги.

Екатерина Александровна **Копрягина** — Тываның электри четкилериниң техниктиг ажылдакчызы.

Константин Перфирьевич **Козулин** — Тыва АССР-ниң Чурттакчы-коммунал ажыл-агый министерствозунуң туськай автоколоннаның бүдүрүлгезиниң чолаачызы.

(Уламчылыр).

Совет милицияның кижилери

Уругларның спорт школазынга Маргарита Тымыкеевна Хоралыг бо-ла чеде бээр Чөөн-Хемчик районунуң милиция эргелелиниң ... [illegible]

... Кызылдың башкы училищезинге кады өөренип турган ...

Орлан-биле баштай ужу- ... Уругларның спорт школазының хостуг хүреш секциязының тренери учётта турар Орлан. Макар оларны хүрешке суудугуун чугаалаан, мактаан.

... Ол сорулга-биле учётта уругларның бажыңнарынга барып, оларның чуртталга байдалын көрүп, ада-ием-биле беседалажыр.

... № 463 КМК-да хөй-ниитичи кижизиндикчилерниң ол талазы-биле арга-дуржулгазы улуг. Люба ааны-ланы «Берге» эвилелериң ...

... Инспекциязының баазазында тургустунган «Шит и меч» клубтуң кежигүннери ... ажылдакчылары ...

В. КУУЛАР.

ХӨЙ-НИИТИЧИ ДУЗАЛАКЧЫЛАРЫ-БИЛЕ

[illegible]

ТАЙБЫҢНЫҢ ХЕРЭЭ ДЭЭШ

Чоокта чаа Москвага болган совет-корей чугаалажыышкыннарын, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң болгаш ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сенниң чугааларын делегейниң хөй-ниитизи болгаш хөй-хөй чурттарның солуннары улуг-биле сонуургаан, үнелеп турар.

Эш Ким Ир Сенге баштаткан КУДР-нуң делегациязының ССРЭ-ге чоразы, ийи чурттуң удуртукчуларының ужуражылгаларынның болгаш беседаларының — совет болгаш корей улустарының найыралының, кады ажылдажылгазының улам быжыглаарынга улуг үжүр-дузалыг деп, корей «Нодон синмун» солун бижээн.

... Делиниң «Индиан экспресс» солунунуң медеглээни болза, Азия диптиде АКШ-тың хөй-хөй шериг баазаларының болгаш ... Москва АКШ-ты Азияда ... Австралияның «Канберра таймс» солуну бижээн ...

... «Гардиан» солун бижээн. АКШ ... «Таймс» солун Азия диптиде байдалды ... [illegible]

... (СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

АДР. Массалыг информация ... апрель революциязының ... [illegible]

ЧУРУНТА: ... [illegible]

М. ОЛИМОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Социализм чурттарында

ПХЕНЬЯН. КУДР-да ... [illegible]

ПРАГА. ... [illegible]

БЕРЛИН. ... [illegible]

ГАВАНА. ... [illegible]

СОФИЯ. ... [illegible]

ШИНТПИРЛИГ ОЙТУР ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ... [illegible]

ЭРЕС-ДИДИМ ДЕМИСЕЛЧИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). ... [illegible]

ВИА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). ... [illegible]

БИЧИИ ХЕМНЕРНИ КАМГАЛААР

РСФСР-ниң бичии хемнерни ... [illegible]

Н. БЕСКРОВНЫХ,
Тываның балык камгалал инспекциязының инспектору.

ЧЭЭРБИ ЧЫЛ ДУРГУЗУНДА

Сут-Хөлдүң ортумак школазының столоваязынга барган кижи ... [illegible]

Б. ОНДАР.
Сут-Хөл району.

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

«ТЫВАДА МУЗЫКА ЧАЙЫ»

Республиканың культура болгаш уран чүүл ажылдакчылары бүгү улус-биле бир демей. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш чогаадыкчы кодурлуушкунунут ажылдап турарлар. Тываның композиторлары юбилейге уткуштур аңгы-аңгы жанрлыг музыка чогаалдарын тургузуп, чонунга бараан болуп турарлар.

Совет Тываның 40 чыл оюн таварыштыр Москвага эртер культура хүннеринге концерт көргүзүглерге күүседир чогаалдарже база кичээнгей салдынган. Улуснун чогаадылга фестивалының репертуарларынга ажыглаар музыка чогаалдарын боттывынгыр-даа композиторлар тургузуп келген. Ол ажылды моон соңгаар-даа улам идепкейжидер сорулга салдынган.

Юбилейге уткуштур дараазында музыка чогаалдарын республиканың кол композиторлары бараалгадып турар. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи А. Б. Чыргал-оол кантатаны бижип доозуп турар. Ону ыраажыларга, хорга болгаш оркестрге күүседир кылдыр таарыштыр бижээн. Ук чогаалды Москвага эртер хүннерниң киржикчилери күүседир.

Тыва АССР-ниң улустуң артизи Р. Д. Кенденбиль республиканың юбилейинге тураскаадып, оркестрге күүседир «Байырлал увертюразын» бижип доосикан. Композиторларның Бүгү-эвилел конкурузунун лауреады Б. Н. Нухов симфония оркестринге концертти бижип алган. Тываның комсомол шаңналының лауреады Х. К. Дамба байырлалга тураскааткан увертюраны доозуп турар.

Бөгүн республиканың хөгжүм-шии театрынга Тываның композиторларының IV съездизи ажыттынар болгаш «Тывага музыка чайы» деп ээлчеглиг дөрткү фестиваль эгелээр. Фестивальдың аалчылары — Москваның, Ленинградтың, Дона-Ростовтуң сураглыг композиторлары болгаш күүседикчилери.

Фестиваль ажыттынар хүнде Тываның телевидение болгаш радионуң симфония оркестри (уран чүүл удурукчузу болгаш дирижеру Б. Нухов база Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи В. Тока) А. Чыргал-оолдуң «Бистиң Тыва» деп сюитазын, Р. Кенденбильдиң № 6 симфония сюитазын, Б. Нуховтуң ийиги симфониязын, Х. Дамбаның танцы сюитазын, В. Токаның симфониязын күүседир. Новосибирск консерваториязының башкылары хылдыг хөгжүм квартеди база ойнаар.

Май 30-де фестивальдың киржикчилери районнарга барып, ажылчы чон-биле ужуражыр. Фестиваль июнь 3-те улуг концерт-биле доостур. Аңаа Мовсесян, Ханок, Казенин, Израйлевич дээш өске-даа «Тывада музыка чайынын» аалчылары киржир.

Бистиң корр.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ДАДЫГЫЫШКЫН

Бистиң школада күш-ажыл кижизидилгезиниң айтырыынче кичээнгей улуг. Школага күш-ажыл кижизидилгезиниң системазын тургузары-биле тускай комиссияны тургускан. Ук комиссияда күш-ажыл кичээлдериниң башкылары, биологтар, организатор башкылар, пионер вожатыйлары кирип турар. Коллективтиң ажык партия хуралынга школаның күш-ажыл кижизидилгезиниң планын сайгарып көрген болгаш бадылаан. Ол планда уругларны бот-башкарныр чорукка өөредиринче, школаның ногаанчыдылгазынче улуг кичээнгейни угландырган. Ол ышкаш школага хамаарышкан бүдүрүлге черинге ажылдаар планны тургускан. «Тыва суг тудуг» трестиниң демир-бетон кылыглар заводунуң дузазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка өөреникчилерниң чайгы үеде ажылдаар лагерин тургузар шиитпирни хүлээп алган.

Үстүнде хүлээп алдынган шиитпирлер ёзугаар школаның башкылар коллективи кызымаккай ажылдап келген. Ооң түңнелинде бистиң школада күш-ажыл кижизидилгези багай эвес деңнелде чоруп турар. Күш-ажыл кичээлдеринге уругларның сонуургалы өзүп, ол кичээлдерге күзелдиг-биле өөренип турарлар. Күш-ажыл кичээлдеринде улуг, бичи класс аайы-биле тускай программа ёзугаар янзы-бүрү солун чүүлдерге башкылар уругларны өөредип турар. Чикээлээрге, даараныырынга, быжарынга, аргыырынга — уругларны, оолдарны — чазаныырынга, янзы-бүрү модельдер кылырынга дээш оон-даа өске.

Үстүкү класстарның өөреникчилеринден тургустунган бригада ам чедиги чылында СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка барып ажылдаарлар. Баштайгы чылдарда уруглар Бүрен хемниң эриинде майгыннарлыг лагерьге чурттап, аъш-чемин боттары кылып чип турганнар. Кандыг-даа негелде кылбайн, чүгле ажыл-биле хандырар кылдыр совхоз дирекциязы-биле дугурушкаш, уруглар ажылдап эгелээннер. Чыл бүрү ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдап, хөй хемчээлдиг ажылдарны кылып келгениниң түңнелинде олар совхозтуң дирекциязының, ажылчыннарының хүндүткелин чаалап ап, күзенчиг аалчылар апарганнар. Амгы үеде уруглар чурттаар тускай черлиг, аъш-чем-биле совхоз хандырып турар. Ол ышкаш чылдың-на ажылдаары-биле өөреникчилерни немей хүлээп ап турар.

Совхозка ажылдап турар үезинде амыдыралга ажыктыг күш-ажылчы дадыгыышкынны ап турарлар. Ажылдап чайлаан ээлчег соонда байырлыг одагга совхозтуң дирекциязы эки ажылдаан өөреникчилерге хүндүлел бижиктерни, өртектиг белектерни тывыскыр. Ол чорук уругларның күш-ажылчы хей-аъдын көдүрүп турар. Ук совхозка чайгы үеде ажылдаар эки чаңчылдың эгелекчилери башкылар Л. П. Добычина, Н. А. Маржало олар. Уруглар-биле доктаамал кады ажылдап келген, ол ажылынга ынак, аңаа бердинген башкылар база бисте хөй. Оларга Е. А. Логинович, Л. Г. Петракова, М. А. Авдеева хамааржыр. Оларның күш-ажылга чүткүлдүг чоруу өөреникчилерге база үлегерлиг боор турар дээрзи чугаажок. Совхозка чылдың-на доктаамал барып ажылдап турар өөреникчилер база хөй. Ындыгларының саны чыл келген тудум өзүп турары өөрүнчүг.

Бо чайын база ук совхозка барып ажылдаар 50—50 кижиден тургустунган ийи ээлчег белен, чоруур үезин манап турар. Ол уруглардан аңгыда, студент тудуг отрядтары-биле кады ажылдап турар уруглар хөй. Олар ийи чыл улаштыр Волгоград областа ажылдааннар. Студент тудуг отрядтары-биле ажылдап чайлаан өөреникчилер база сентябрь 1-де тускай отчёдун берип турарлар.

Июнь 1-ден сентябрь 1-ге чедир 4—6 класстарның өөреникчилери ногаанчыдылгага ажылынга киржирлер. Оларның сорулгазы: чаңгыс-даа ыяш кадырбас, а немеп олуртуп, чечектерни өстүрер.

Школа реформазында күш-ажыл кижизидилгезинче болгаш профугланыышкынче улуг кичээнгейни салып турары башкыларга-даа, өөреникчилерге-даа деткимче. Күш-ажыл кичээлдериниң шыгын көвүдедип, бүдүрүкчү күш-ажылды сайзырадыр айтырыг ында көрдүнгени үениң негелдезинге таарыжып турар. Бистиң коллектив ол айтырыгларны база ажык партия хуралынга сайгарып көрген. Берге чүве чүл дээрге күш-ажыл кичээлдеринге ажыглаар материал тывылбазы боор турар. Ол айтырыгны чүгле школа эвес, а СЭКП хоорингоому болгаш хоорлуускомоо шиитпирлээр ужурлуг.

Школа реформазында илереттинген сорулгаларны күүседип, ону амыдыралга боттандырар дээш бистиң школаның коллективи улуг күжениишкинниг ажылдаар.

Л. ДЕМЕНСКАЯ.

Кызылдың № 4 школазының директору.

Школа болгаш амыдырал

СОЛУН КЕЖЭЭ

Чыраа-Бажының Культура бажыңынга «Чалбыыш» агитквартираның чурттакчыларының организастааны Совет Тываның 40 чыл оюнга тураскааткан «Тыва улустуң чаңчылдары» деп темалыг кежээ болуп эрткен.

Шагаа байырлалының дугайында кодээ Советтиң депутады, коммунист Л. Куулар беседаны кылган.

«Тыва оюннар» деп чурааш чуруктарны В. Долаан белеткээн.

Ол кежээге болган тыва оюннарның тиилекчилерин өртектиг белектер-биле шаңнаан.

А. ШАГЖЫ.

Француз тар улуг Ленинниң ады-биле холбашкан төөгүлүг черлерни ыдыктыг кылдыр көрүп, камгалап турарлар.

Францияның Атлантика эриинде Порника хоорайга Владимир Ильич, Надежда Константиновна болгаш оон авазы Елизавета Васильевна-биле кады 1910 чылдың июль-август айларында «Роза» дээр виллага дыштанып турган.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинниң анаа турган үезинде кухня турган өрээл. Ол бажыңның амгы ээлери — башкы-пенсионерлер Камилл Плезано болгаш оон кадайы Констанс олар стол артында олурлар.

Ю. ЛОПАТИННИҢ фотозу.
(СЭТА).

СУУРУВУСТУҢ «ХААЛГАЗЫ»

Кандыг-даа хоорай, суур адаарга аттыг, кирер эжиктиг болур болгай. Бистиң Кызыл-Даг суурда чаа кевүрүг чанында адрести тургузар дугайында шиитпирни чон изиг-биле деткээн. Кызылдың уран чүүл училищезиниң чурулга салбырын 1982 чылда дооскан Ойдуп Орланның чурааны-биле анайын эзирип турар ешку база Кызыл-Даг ус-шеверлерниң чурту дээрзин бадыткап турар өске-даа чараш символдарны аңаа кылыр.

Суурнуң ам тудуп кылыр «хаалгазының» бир талазында «Чоруунар чогузун!», өске талазында «Кызыл-Даг» деп өңнүг бижимел-биле көргүскен майыкты тускай органнарга бадылаткаш, ам кылып кирипкен. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери, ол чер чурттуг ус-шевер мастерлер Саая Кегел, Владимир Салчак, Сергей Кочаа олар ында киржип, чонунга бараан болур хүндүлүг хүлээлгезин күүседип кирипкеннер.

Б. СААЯ.

Бай-Тайга район.

ДЕМНИГ АЖЫЛДААННАР

Чыраа-Бажы ортумак школазының доозукчу 8—10 класстарының өөреникчилери ыяш олуртулгазынга демниг ажылдааннар. Школада 8 «А», «Б», 10 «А», «Б» класстарның доозукчуларынга олуртур ыяштар алыр кылдыр Дагыр-Шеми девискээрин совхоз баштаар чери чөпшээрээн болгаш ол хүн өөреникчилерге тускай машинаны үндүрүп берген.

Чоокта чаа өөреникчилер школа болгаш стадион девискээринге 200 ажыг өзүмнерни олуртканнар. Ыяш олуртулгазын башкылар С. Т. Монгуш, Ш. С. Хомушку эки организастааннар.

А. ШАГЖЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ

29. ВТОРНИК

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.50 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Горизонт». «Ачам, авам база мен — спортчу өг-бүле». 10.05 — Ю. Щербак — «Надеяться». Фильм-спектакль. 12.00 — Медээлер. 12.05—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Беш чыл — кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмнер. 15.15 — «Песни родникового края». 15.45 — ПТУ-га чүге, канчаар өөредип турарыл. 16.15 — «Аас-кежиктиг херээжен дугайында фильм». 16.25 — Буратинонуң делгелгези. 16.35 — «Страницы высокого вдохновения» М. И. Глинканың чогаадыкчы ажылының дугайында фильм-концерт. 18.00 — В. И. Ленин аттыг Төп музейниң 60 чылынга. 18.30 — «В пяти шагах от вечности» Документалдыг фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.55 — «Чүү? Кайы? Кажан?». Викторина. 21.00 — «Үе». 21.30 — В. Сергеев. Телеспектакль. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.35 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. ГДР биле ССРЭ-ниң чыыңды командалары ойнаар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — «Чаңгыс бодалдыглар дарый негеттинип турар». Документалдыг фильм. 8.35; 9.45 — Бойдус. 2 класс. Чазын колхозка. 8.55 — «Шуптузу дириг». Эртем-нептереддиг фильм. 9.10; 13.35 — Француз дыл. 10.05 — ПТУ сургуулдарынга. Эстетиктиг кижизидилге. Живопись. 10.35 — В. Маяковский. «Эки-дир!». Шүлүглел. 11.35 — «Шыдыраа школазы». 12.10 — Школачыларга хлеб дугайында. 12.50 — «Билиг — күш». Эртем-нептереддиг журнал. 14.10 — Людвиг ван Бетховен. 2-ги дамчыдылга. 15.10 — Медээлер. 15.15—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телефильм. 18.40 — «Азия тову». Программада: «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур». Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунда партком секретары О. К. Куулар дамчыдылгага киржир; Өрттен камгалал — бүгү чоннуң херээ: Медээлер. 19.05 — Киножурнал. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар. 19.30 — «Чоннуң улусчу чогаадылгазы».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Челээш». Мультфильм. 20.15 — «До шестнадцати и старше». 21.00 — «Үе». 21.30 — «Звуки города». Ирландия. 1-ги сериязы. Уран-чечен чеди сериялыг кинофильмниң баштайгы көргүзүү. 22.20—23.00 — «Часкы согуннар». Ча адарынга чурттар аразының маргылдаазы.

30. СРЕДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Буратинонуң делгелгези. 9.25 — Бүгү-эвилел болгаш Бүгү-россия конкурстарының лауреады Ш. Амиров Дошпулуурга ойнаар. 9.50 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.50 — Медээлер. 10.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 15.20 — Башкирияның уран чүүл коллективтериниң концерти. 15.55 — «В мире Пушкинской поэзии». 1-ги дамчыдылга. 16.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.15 — «Он алды хардан улуг назылыглар». 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Калинин хоорайның «Химволокно» бүдүрүлге каттыжыышкынының Культура бажыңының академиктиг улусчу хорунуң концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Документалдыг фильм. 19.10 — Европа чемпионадында. Футбол тайылбыры. 19.25 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. К. Симоновтуң «Дириглер болгаш өлүглер» деп романын ёзугаар бүдүрген уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Уран чүүл мастерлериниң концерти. 22.50 — Неделяның спорту. 23.20—23.40 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг фильмнер. 9.00 — «Вылет задерживается». Уран-чечен фильм. 10.15 — «Номерже 120 одуруг». Документалдыг фильм. 10.35 — «Оттурукчу». 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.35 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.05 — «Искатели затонувшего города». Уругларга фильм. 13.15 — «Кижи. Чер. Оштаргай». 14.00 — Спортчу дамчыдылга. 14.30 — Медээлер. 14.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Шыяанамның почтазы». 18.35 — Уругларга фильм. 18.50 — «Делегей байдалының допчулалы». 19.00 — «Азия тову». Программада: Аъш-чем программазы — бүгү улустуң херээ; Республиканың совхозтарында хову ажылдарының допчулалы. Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң чугаазы; Совет Тываның 40 чылынга коскү агитация; «Саян» ансамбльдиң юбилейлиг программазы. Ленинградтан репортаж; Медээлер. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар. 19.45 Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Муха-Цокотуха». 20.15 — Улусчу аялгалар. 20.30 — Тайбың болгаш аныяктар. 21.00 — «Үе». 21.35 - 23.20 — Чеди сериялыг уран-чечен фильм. 2-ги, 3-кү сериялары «Звуки города».

31. ЧЕТВЕРГ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Хөглүг старттар. 9.40 — «Дириглер болгаш өлүглер». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы. 11.15 — Телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Эртемниң болгаш күш-ажылдың эвилели». Документалдыг фильмнер. 15.15 — «Москва комсомолунуң ажыл-херээ». 16.00 — Пушкинниң шүлүктери. 2-ги дамчыдылга. 16.50 — К. Дебюсси. Прелюдиялар. 17.30 — «Шыдыраа школазы». 18.00 — Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. «Хүннээрек дээрбек» «Делегейниң улустарының уран чүүлү» деп бөлүктен. 18.30 — «Лень». Мультфильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. Социалистиг экономиканы эргелеп-башкарары. 19.25 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Дириглер болгаш өлүглер» деп кинофильмниң 2-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 — Кежээки аялгалар. 23.00 — «Дужуттуң эртээ чежел?». Эртем-нептереддиг фильм. 23.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг фильмнер. 9.00 — Опералардан хорлар. 9.30 — В. Васильев. Чогаалдарының арыннарындан. 10.20 — Бистиң садывыс. 10.50 — Ажыл-агый школазы. Бригада кежээзи. 11.20 — Испан дыл. 11.50 — М. И. Глинка. Төрүттүнгениниден бээр 180 чылынга. 12.35 — «Пятьдесят на пятьдесят». Бижимелдерлиг уран-чечен фильм. 14.00 — Медээлер. 14.05—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Мультфильм. 18.25 — «Азия тову». Программада: «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур!». Кодээ ажыл-агыйда бригада кежээзи. Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы К. С. Иргиттиң чугаазы; Медээлер. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — Совет ырының Тывага байырлалы. 19.45 — Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Квакша». Мультфильм. 20.20 — Кижи болгаш хоойлу. 20.50 — Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35—23.00 — «Звуки города». Чеди сериялыг уран-чечен фильмниң 4-кү, 5-ки сериялары.

ИЮНЬ

1. ПЯТНИЦА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Хүннээрек дээрбек». 9.25 — «Дириглер болгаш өлүглер». Уран-чечен фильмниң 2-ги сериязы. 10.55 — «Вук». Мультфильм. Венгрия. 1-ги сериязы. 11.35 — Кировоград хоорайның «Весна» ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 11.55 — Медээлер. 12.00—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Уруглар камгалалының делегей хүнүнде. Документальдыг фильмнер. 15.20 Волгоградтың музыка училищезиниң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. 15.40 — Орус чечен. 16.15 — Уругларга уран-чечен фильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги, 2-ги сериялары. 18.30 — «Тельпосиз тиң электеринде». Документалдыг телефильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Бүгү-россияның ийиги улусчу хору. Владимир хоорайның «Русь» ыры-инструментальдыг хореография ансамблиниң концерти. 19.40 — «Ырлаксап турмен». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». 21.30 — Оперетта артистериниң концерти. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.05 — Концерттиң уланчызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Эртем-нептереддиг фильмнер: «Келир үениң заводтары». «Ойкумениниң кыдыгларында». 9.00 — УССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады чогаалчы И. Коротич-биле школачыларның ужуражылгазы. 9.35 — Хөглүг ноталар. 10.35 — «Сакты-дыр сен бе, эш». 11.35 — Англи дыл. Өөредилгениң бирги чылы. 12.05 — «Невозможные дети» Уран-чечен фильм. 13.10 — Ырының болгаш инструментальдыг музыканың концерти. 13.55 — Медээлер. 14.00—18.00 Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Киножурнал. 18.10 — Кок-Тейниң уран чүүл школазының өөреникчилериниң Уруглар камгалалының хүнүнге тураскааткан концерти. 18.45 — Телемедээлер. 18.55 «Чаагаалчы болгаш үе». 19.25 — Чарлалдар. 19.30 «Азия тову». Программада: Мелиоратор хүнүнге. Тыва АССР-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. А. Жоголевтуң чугаазы; Уруглар камгалалының хүнү. Кызыл хоорайкүүскомунуң даргазының оралакчызы Н. Л. Верхотурованың чугаазы; Медээлер.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Пирг-биле ужуражылга». 20.15 — Дирижер Ш. Брюк (Франция). Программада: Ц. Франк. Симфония ре минор. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Звуки города». Чеди сериялыг уран-чечен фильмниң 6-гы, 7-ги сериялары. 23.10 — 00.40 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. Чартык финал.

2. СУББОТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». — 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болурун күзээнзе. 9.05 — Совет ырының концерти. 9.20 — «Спортлотонуң 22-ги тиражы. 9.30 — Калуганың архитектуразы. 10.00 — Круг чтения. 10.45 — Үнүштер делегейи. 11.30 — «Тиилекчилер». Фильмнуң [illegible]. 12.45 — «Товарищ песня». Бүгү-эвилелдиң телеконкурзу. 13.20 — Ону кылын шылаар силер. 14.05 — Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 14.35 — Бөгүн делегейде. 14.50 — «Ылаптыг-даа болза, бүзүренчиг эвес». 15.45 — Өөнүктеринче эрыннары. 16.30 — Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.00 — А. С. Пушкин. «Метель». Телеспектакльдың баштайгы көргүзүү. 18.15 — Документальдыг фильмнер. 19.45 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфониктиг оркестриниң күүселдезинде М. Глинканың симфониктиг миниатюралары. 20.20 — Цирк ареназында. 21.00 — «Үе». 21.30 — «Дилафроз Джаббарова танцылап тур». Фильм-концерттиң баштайгы көргүзүү. 22.00 — Футбол маргылдаазы. Англия биле ССРЭ-ниң чыыңды командалары ойнаар. Англиядан репортаж. 23.45—00.00 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Бир эвес кадык болурун күзээнзе. 8.35 — Документалдыг телефильмнер: «Я 6 в рабочие пошёл», «В ритме времени». 9.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 9.50 — «Путёвка в жизнь». 10.50 — Грузияның телевидение студиязының программазы. 12.10 — В. Короленко «Хем чаагыш чыдыр». 12.50 — «Золотая лихорадка». Документалдыг фильм. 13.10 — «Аян-чорукчулар клуву». 14.10 — Н. Д. Шпиллер чугаалап тур. Музыкалыг дамчыдылга. 15.10 — «Сен база дээрни көре бээр сен». Уругларга телефильм. 16.15 Мультфильм: «Чучело-мяучело». «Приключения на плоту». «Как-будто». 16.45 — «Музыкалыг киоск». 17.15 — «Вираж». Спортчу дамчыдылга. 19.00 — «Кадыкшыл». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Футбол ойнап билбес өдүрекчигеш». Мультфильм. 20.15 — Делегей амыдыралының тайылбыры. 20.30 — Спортчу дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.30—22.50 — Москва сценазының мастерлери. РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Соломин.

3. ВОСКРЕСЕНЬЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мелиоратор хүнүнге. Документалдыг фильмнер: «Катап төрүттүнген черлерде», «Бирги чергелиг сагыш салылыышкын», «Чаңгыс дамдының үнези». 9.50 — «Оттурукчу». 10.20 — «Совет Эвилелинге бараан болуп турмен!». 11.20 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга. 11.50 — «Кадыкшыл». 12.35 — «Тудуг болгаш архитектура». Киножурнал. 12.45 — «Кодээниң шагы». 13.45 — «Музыкалыг киоск». 14.15 — «Рим». Документалдыг фильм. 14.50 — Л. Берте (Италия) ырлап тур. 15.00 — Мультфильм. 15.15 — Бөгүн — Мелиоратор хүнү. ССРЭ-ниң Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Н. Ф. Васильев дамчыдылгага киржир. 15.45 — Улустуң аялгалары. 16.00 — «Международная панорама». 16.45 — «Вук». (Венгрия) Мультфильм: 2-ги сериязы. 17.20 — «Силерниң чагаалары [illegible]». Мелиоратор хүнүнге тураскааткан музыкалыг дамчыдылга. 18.00 — «Аян-чорукчулар клуву» 19.00 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар Түңнел оюн. Чапсарда — (19.40) — Бир эвес кадык болурун күзээнзе. 20.35 — Концерт. 21.00 — «Үе». 21.35 — Даштыны эстраданың аялгалары. 22.35—22.45 — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — «Хөгжүм-ырлыг Красноярск». Красноярскиден дамчыдылга. 9.00 — Орус чугаа. 9.30 — Ниити ырның болгаш симфониктиг музыканың концерти. 10.30 — Документалдыг фильмнер. 11.00 — «Дириг амытаннар делегейи». 12.00 — Шылгараңгай совет күүседикчилер — Ленинчи шаңналдың лауреаттары. Геннадий Рождественскийниң концерттери. 12.50 — Шуптузуска стадион. 13.20 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 13.50 — «Советская культура» солуннуң шаңналы дээш уран гимнастикага делегей маргылдаазы. 14.20 — «Дирижабльдиң ээп келгени». Документалдыг фильм. 12.35 — Спортчу дамчыдылга. 15.05 — «Ийи капитан». Алды сериялыг уран-чечен фильм. 3-кү сериязы. 16.40 — Күрүнениң Орус музейи. «Октябрьдан төрүттүнген уран чүүл». 17.00 — Футболга Европа чемпионады. Элээди оолдар. 3-кү чер дээш ужуражылга. 18.35 — Мультфильм. 18.50 — Документалдыг фильм. 19.00 — «9-ку студия». Дамчыдылганы политиктиг тайылбырлакчы В. Зорин чорудар. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Палочка-выручалочка». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдеринчизи». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Качыгдааның өчүү». Уран-чечен фильм. ГДР. 23.00—23.35 — «Советская культура» солуннуң шаңналы дээш уран гимнастикага делегей маргылдаазы.

АГААР

Бөгүн республикага кожуп турар булуттаар. Даглыг черлерге дүне ол хар чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 18—23, чамдык районнарга 12—17 градус чылыыр.

Кызылга онзагай өскерилиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 3—5, хүндүс 18—20 градус чылыыр.

Республиканың аэропорттарынга аас болур, чүвениң костуру эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Приказано взять живым» 9.30, 11.00, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Единица с обманом» 10.10, 11.50, «Принц и нищий» 13.30, 15.30, «Владыка судьбы» 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Волчья яма» 14.40, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «След росомахи» 15.00, 18.40, 20.30, «Внезапный выброс» 16.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тутси» 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ» кинотеатр: «Роковое путешествие» 14.30, 17.10, 19.40 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлегерлиг килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1073.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТС—[illegible]

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 125 (12515) | 1984 чылдың май 30, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧАҢЧЫЛДАРГА ШЫНЧЫЛАР

АЛМА-АТА. (СЭТА-ның корр.). Студентилер отрядтарының киржикчилериниң Бүгү-эвилел слёду Казахстанның найысыгладынга ажылын дооскан. Бүгү эвилелдешкен республикаларның дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарының төлээлекчилери ол массалыг патриотчу шимчээшкинни улам калбартырының айтырыгларын чугаалашкан, ам эгелээр күш-ажылчы семестрде кылыр ажылдарының планын тургускан.

Ажылдың ажыктыг чоруун болгаш шынарын бедидериниң немелде курлавырларын дилеп тывары-биле онза кичээңгейни угландырган. Аъш-чем болгаш энергетиктиг программаларны боттандырарынга студентилер отрядтарының дайынчыларының үлүү улгадыр. Студентилерниң ажылдаар черлериниң географиязы калбарар, студентилерниң эртем-бүдүрүлге отрядтарының саны көвүдээр, олар боттарының телевидел ажылдарын үлетпүрге, кадээ ажыл-агыйынга, транспортка ажыглап боттандырар.

Слёт Бүгү-эвилелдиң студентилер отрядының бүгү кежигүннеринге кыйгырыг үндүргеш, кур черлерин ажыглап эгелээнинден бээр 30 чылын болгаш студент база сургуул анылактарының массалыг патриотчу шимчээшкининиң 25 чылын чаа-чаа чедиишкиннер-биле, Төрээн чурттуң экономиктиг күчү-шыдалын улам бедидериниң күчү тодаргай салыышкынны углаттырары-биле демдеглээрин айыткан.

Слёттуң киржикчилери СЭКП ТК-га, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненкога байырлыг чагааны улуг соруп кириишкиннег хүлээп алганнар.

Слёттуң ажылынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев киришкен.

ПАРТИЯГА БОЛГАШ ЧОНГА ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ШЫНЧЫ ЧОРУК

Комсомол организацияларының секретарьларының бүгү-армия чөвүлел хуралы

Москваның эрте-бурунгу болгаш мөңгеде аныяк-чалыы Кремли. Ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезин камгалаары-биле Хамааты болгаш Ада-чурттуң дайыннарының фронтуларынче полктар оон хаалгазының чанындан чоруп турган. Маадырлыг салгалдарның амгы салгакчылары — 80 чылдарның дайынчыларының эң тергиин төлээлекчилери — май 28-те Кремльдиң Улуг ордузунга комсомол организацияларының секретарьларының бүгү-армия чөвүлел хуралынга чыылганнар.

Эртенгиниң 11 шак. Эштер **К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачёв, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Г. В. Романов, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, В. М. Чебриков, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачёв, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар. Чөвүлел хуралдың президиумунда — ол кышкан хөй-хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, шериг начальниктери, партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери, шериг херектерниң болгаш корабльдерниң комсомол организацияларының секретарьлары.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы **Д. Ф. Устинов** чөвүлел хуралды ажыткан. Чөвүлел хуралдың киржикчилери эш К. У. Черненкону баштадыр СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын хүндүлүг президиумга чаңгыс үн-биле соңгаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш **К. У. Черненкога** сөс берген. Ону чыылганнар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткааннар.

Эш К. У. Черненконуң чугаазын канчаар-даа аажок улуг кичээңгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары ону чаңгыс эвес удаа үзе кирип турган.

Эш К. У. Черненко арминың комсомолун Кызыл Туг орден-биле шаңнааның дыңнаткан. Шупту туруп келген. Ол, диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны боор турда, орденни Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол организациязының тугунга кадаан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, Совет Чепсектиг күштерниң, Ленинчи комсомолдуң алдары дээш йөрээл салып турганнар. Совет Эвилелиниң гимнин ыдылаан.

Ооң соонда дайынчы бедик белен чорук дээш демиселге Армияның болгаш флоттуң комсомол организацияларының ролюн бедидериниң дугайында илеткелди **Д. Ф. Устинов** кылган. Бистер шуптувус СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Константин Устинович Черненконуң бистиң мурнувуска мырыңай чаа кылган ханы уткалыг чугаазын дыңнадывыс деп, ол чугаалаан. Ооң чайыппаңчак, ханы уткалыг чугаазы, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол организациязынга Кызыл Туг орденни тывысканы бистиң дугуум ёзугаар өөрүшкүвүстү болгаш чоргаарланыышкынывысты болдурган. Дайынчы-комсомолчулар, Армияның болгаш Флоттуң бүгү хууда составы Коммунистиг партияның Төп Комитединге, Совет чазакка, бүгү совет улуска моон-даа соңгаар шериг хүлээлгезин төлептиг-биле күүседирин, бистиң улуг Ада-чуртувустуң тайбың тургузукчу күш-ажылын карак огу дег камгалаарын бүзүредип турар.

Бистиң мында чыглып турар үевис ёзулуг-ла кайгамчыктыг үе-дир деп оратор демдеглээн. СЭКП ТК-ның апрельде болган Пленуму партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның ооң соонда болгулаан Пленумнарының салган сорулгаларын боттандырарынче угланган бүгү улустуң инициативазынга чаа идигни кылган.

Апрель (1984 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, эш К. У. Черненконуң Пленумга, Москваның «Кадыр болгаш Маска» металлургия заводунуң ажылчыннары-биле ужуражыышкынынга болгаш ооң өске-даа чугааларында айтыышкыннар база түңнелдер партияның угланыышкынының чайгылыш чок үргүлчүлээшкинин, ооң төөгүлүг перспективазын тодаргай көрүп билириниң чайынналчак илерези боор турар. Партияның улустуң чаагай чоруунуң дугайында, Төрээн чурттуң экономиктиг болгаш социал депшилге-хөгжүлдезиниң дугайында, чер кырынга тайбыңны быжыглаарының дугайында үргүлчүнүң сагыш салыышкынны ол чугааларда илереттинген.

Ооң соонда Д. Ф. Устинов бистиң улустуң сайзыраңгай социализмни болбаазырандырарының сорулгаларын нарын даштыкы политиктиг байдалда шиитпирлээр ужурга таваржып турарын демдеглээн. Ындыг байдал тайбың дээш демиселге күштүң өйн болгаш ыш-даа калаан улгаттырарын. Ургулчу камгалалын бүгү хемчег-биле быжыглаарын негеп турар. Бистер боттарывыстың тайбынче базымывысты бистиң шериг талазы-биле бүгү-ле белен турар чоруувус-биле кады сырлаштырар ужурлуг бис. Ол дугайында В. И. Ленинниң айтыышкыны бөгүн кажангызындан-даа артык чугула боор турар.

Партия ол ленинчи чагыгны барымдаалааш, Чепсектиг Күштерже, оларның дайынчы күчү-шыдалын бедидеринче, армия-биле улустуң чарылбас чаңгыс эвин быжыглаарынче кошкавас кичээнгейни салып турар.

Совет дайынчылар партияның доктаамал сагыш салыышкынынга дайынчы күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннери-биле харылап турарлар. Чыл келген тудум-на шериглерниң болгаш флоттуң күштерниң черге, агаарга болгаш далайга дайынчы өөредилгези экижип, чаа чепсектерни болгаш дайынчы техниканы кызымаккай шиңгээдип ап турар. Мурнакчы кезектерниң болгаш корабльдерниң, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергииннериниң, бедик мергежилдиг специалистерниң саны өзүп турар.

Партийжи-политиктиг ажыл улам-на сайзырап турар. Шериглерниң болгаш флоттуң күштерниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга политорганнарның болгаш партия организацияларының салдары улам-на улгадып турар. Комсомол организацияларының ролю бедип турар. Армияның болгаш Флоттуң комсомолу Чепсектиг Күштерниң дайынчы күжүн болгаш дайынчы белен чоруун бедидериниң талазы-биле партияның бир дузаар дузалакчызы деп чүвени бодунуң практиктиг ажыл-херектери-биле бадыткап турар. ВЛКСМ-ның үшкү кежигүнү-ле — тергиин дээн дайынчы, ийигизи-ле — бедик мергежилдиг специалист боор турар.

Ынчалза-даа чедип алган чүүлдер бот оожургаашкынын кылырынга үндезин эвес боор турар. Армияның болгаш Флоттуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседир талазы-биле комсомолда бар курлавырлар ам-даа долузу-биле ажыглаттынмаан турар.

Комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазында кол-ла үндезин сорулга—Чепсектиг Күштерниң дайынчы бедик белен чоруун чедип алыры болур деп, ССРЭ-ниң камгалал министри чугаалаан. Дайынчы белен чоруктуң деңнели — кезектерниң, корабльдерниң белеткелиниң шынар талазы-биле байдалынга партийжи болгаш күрүне үнелелиниң кол көргүлүү болур. Ол Армияның болгаш Флоттуң комсомолунуң ажыл-чорудулгазын үнелээринге база-ла кол чүүл боор турар.

Дайынчы бүрүзү, чүүнүң-даа мурнунда комсомолчу бүрүзү, амгы делегей байдалының нарын, чидиг байдалын, империализмниң кандыг-даа чимзениишкиннеринге бүдүр [illegible] боор кандыг-даа таварылгалар бисти чай алыкгырбайн барбазын дээш Чепсектиг Күштерге партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың салып турар негелделерин ханы бодап билген турарын чедип алыр херек.

(Төнчүзү 2-ги арында).

«Тывада музыка чайы» БАШТАЙГЫ КОНЦЕРТ

Совет Тываның 40 чылынга тураскаатан 6-гы чылдагы «Тывада музыка чайының» баштайгы концерти Хүрн хөгжүмнүг театрынга болган.

Тываның композиторларының сөөлгү чылдарда тургускан чогаалдарын аңаа дыңнаан. Республиканың Композиторлар эвилелиниң ээлчегииг пленуму концерт соонда ук чогаалдарны сайгарып чугаалашкан. Сайгарылгага фестивальдың киржикчилери композиторлар киришкен.

Хүрн кызылчыларның уткуп алганы композиторлар Владислав Казенин, Эдуард Ханок, Ширвани Чалаев, Леонид Израйлевич, Владимир Газарян, Михаил Корженевич «Тывада музыка чайынга» киржип келген бөлүк ол болуп турар. Олар бөгүн боттарының күүседикчилери-биле кады республиканың районнарынче аъттанып тарлар. Чөөн-Хемчикке болгаш Сүт-Хөлге В. Казениннин бөлүү оюн көргүзер, ыраажы Светлана Лукашованың эргим үнүн чон сонуургап дыңнаар. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Евгений Полинозин М. Корженевичиниң бөлүү-биле Кызылга ойнаар, районче база баар. Тожуга болгаш Бии-Хемге РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң болгаш Бурят АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Л. Израйлевич ыраажы Владимир Васильев-биле чонга бараан болур. Каа-Хем, Кызыл районнарга Ш. Чалаевтиң, Улуг-Хем, Таңды районнарга Э. Ханоктуң бөлүү ойнаар. Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарга В. Газарян-биле ужуражыышкыннар эртер. Тес-Хем, Эрзин районнарга күрт телерадионуң симфония оркестри концерттер көргүзер.

Бистиң корр.

ХОВУ ТУРЛАГЛАРЫНГА

Сүт-Аксы Культура бажыңының директору Валерий Ооржактың удуртказ 9 кижи составтыг «Аныяк Сүт-Хөл» агиткультбригаданың бот-тывынгыр артистери тараажыларның, механизаторларның кежээки аалчылары болу бергеннер. Олар кодуннуң ажыл-ишчилеринге таарыштыр утка-шынарлыг номчалар концертти белеткеп алган, хову-шөлдерин эргип турарлар.

Олар ноокта чаа «Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин, Инек-Даш хову турлагларынга аалдап чораан. Район библиотеканың директору Алефтина Ооржак кодун кичээңге таныштырган номнарлыг кижи библиотекаларны ийи негек черде тургускан. Эмчи Наталья Ондар тараажыларның, механизаторларның кадыын хайгаарап, эмчи дузазын көргүскен.

Б. ОНДАР.
Сүт-Хөл район.

ЛЕНИНЧИ ЁЗУ-БИЛЕ ЧУРТТААР, АЖЫЛДААР, ДЕМИСЕЖИР

Комсомол организацияларының секретарьларының 1984 чылдың май 28-те болган бүгү-армия чөвүлел хуралынга

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бөгүн бистерде бүгү тала-биле онзагай хүн боор турар-дыр. Аас-кежиниң таварылгазы боор, бистиң бо чөвүлел хуралывыс Кызыгааржының хүнүнде ажыттынып турар. Ынчангаш кызыгааржылар байырлалдың аян-шинчизинде кире берген боор чадавас. Бо база-ла мээң хуумда байырлалым боор турар. Кызыгаар шериглериниң хүрээлеңинге мээң партийжи намдарым, мээң партийжи ажылым эгелээн чүве болгай. Ынчангаш мен бо байырлал-биле холбаштыр силер бүгүдеге онза сагыш-сеткилдиң хайнышкынныг байырын чедирип тур мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Бистер силерниң-биле боттарывыстың бо чөвүлел хуралывысты ажыл-херекчи-даа, ооң-биле кады байырлыг-даа байдалга эрттирериивистиң өске чылдагааны база бар. Ынчангаш ол чылдагааны таварылга деп канчап-даа чугаалап болбас.

Чедиишкин дээрге, талантының болгаш кызымаккай чоруктуң, инициативтиг болгаш кызымак ажылдың каттыжыышкыны ол болур деп чон чугаалап турар. Ынчаарга дайынчыга хамаарыштыр мен шериглиң эрес-маадырлыг чоруунуң каттыжыышкынын база аңаа немээр ийик мен. Социалистиг Ада-чуртту камгалаарының херээнге улуг ачы-дузазы дээш, Төрээн чурт дээш тулчуушкуннарга комсомолчу-дайынчыларның кылганы эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктары болгаш арминың болгаш флоттуң аныяктарын кижизидер талазы-биле үре-түңнелдиг ажылы дээш Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол организациязының Кызыл Туг орден-биле шаңнатканын өөрүп демдеглээр дыңнадыры өөрүнчүг-дүр. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).** Мээң чүректиң ханызындан чедирген байырымны хүлээп ал көрүңер, эштер. **(Адыш часкаашкыны).**

Ол шаңнал ёзулуг өөрүнчүг болбайн канчаар. Ынчалза-даа мен арминың комсомолунуң улуг болгаш чугула сорулгаларының дугайында шыңгыы, ажыл-херекчи чугаа кылырывыска ооң шаптыктавалынга бүзүрээр мен. Ол сорулгаларны делегей байдалының нарыдаан үезинде, дайын айыылының, ядролуг кыжанышкынның көвүдүр-ле улгатканы, эң чидиг идеологтуг демиселдиң байдалдарында шиитпирлээр апаар-дыр.

Империализмниң реаксылыг бөлүктери делегейниң амгы хөгжүлдезиниң кол тенденциязы-биле эптежирин күзевейн турар. Олар төөгүнүң дугуйунуң чаягаар бурунгаар шимчээшкининиң социализмге, национал хосталганың болгаш социал шыныг чоруктуң чер-ле болганында доктаал тургузуптарынга ажылдап турарын олар угаап билип турар. Чогум-на ооң ужурундан олар улустар аразының херектерин күш доглээ туруш-биле көрүп төөгүнүн хоойлу [illegible] бурунгаар шимчээшкинин [illegible] оралдажып турар. Ооң ужурундан олар [illegible] программазын [illegible] турар. Ооң ужуру [illegible] турар.

СЭКП Совет Эвилелиниң [illegible] арнынга харылап [illegible]лар оларның социал тургузуу хамаан чокка тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның, найыралдыг кожалар болурунуң, деңг эргениң харылзаалары болзун дээш бүгү чүүлдерни кылып турар болгаш кылыр-даа апаар. ССРЭ-ниң, социалистиг демкаттыжыышкынының чурттарының делегей байдалын чымчадырынче, тайбыңны быжыглаарынче угланган инициативаларны үргүлчү кылып турарын билир болгай силер.

Чугаа улустарның айыыл чок чоруунуң дугайында чорул турда, даштыкы политика, дипломатия хөйнү кылып болур. Ынчалза-даа шупту [illegible] кылдынып шыдаттынмас-даа болгулаар. Делегей арназынга чаагай тура-сорукка удур болгаш сарыылдыг угаан-медерелдиң кыйгызын дыңнаар хөөн чок ындыг политиктиг күштер-биле херекти чорудар ужурга таваржы бээр. Мындыг таварылгада бистиң камгаланыр күчү-күжүвүс солуттунмас рольду ойнап турар. Амгы үеде ол чүгле совет улустуң тургузукчу күш-ажылының магадылалы эвес, харын база Чер кырынга бүгү-ниитиниң тайбыңының магадылалының база боор турар. **(Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).**

Бөгүн [illegible] ол хире [illegible] турар-дыр. [illegible] Силер ол [illegible] бис. Ооң [illegible] бедыткап турар.

Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайыннарының фронтуларынга, бистиң күрүневистиң кызыгаарларын камгалаарынга комсомолчуларның маадырлыг чоруктарын партия болгаш чон билир. Билир болгаш оларга чоргаарланып-даа турар. Олар совет кижилерниң бүгү салгалдарынга патриотчу, дайынчы хүлээлгеге шынчы болурунуң соруг киирикчи үлегер-чижээ боор кезээде бараан болур. Бистиң арминың комсомолу ададары [illegible] кайгамчыктыг чаңчылдарын уламчылап, байыдар. Ооң бүзүрелдиг бадыткалы — бөгүн комсомолчу-дайынчыларның алдарлыы-биле күүседип турары интернационалчы хүлээлгези болур.

Амгы үениң шериг албазы — чиик эвес ажыл-херек деп чүве билдингир. Ол [illegible] билбейн ажылдаар [illegible] үргүлчү белеткелди [illegible] бадыткыырын [illegible] болгаш [illegible] дайынчы [illegible] турарын [illegible].

Бөгүн бистиң арминың [illegible] болгаш [illegible] Силер комсомол [illegible] турары [illegible].

Ада-чурттуң [illegible] — совет улусту Ада-чурттуң Улуг дайынынга Тиилелгезиниң 40 чылынга уткуштур шериг-патриоттуг кижизидилгениң талазы-биле ажылды улам калбартып чорудар херек. Төрээн чуртунга ынак болгаш ооң дайзыннарын көөр хөөн чок чорукту, политика, аңгы талазы-биле бедик серемчилелди, маадырлыг чорукту кылырынга кажан-даа белен болурун медерел билиринге аныяктарны улам-на кызымаккайы-биле кижизидер херек. Ол ажылды хөй чугаа чок, чогаадыкчы, чаартыкчы чоруктар хөй болур кылдыр, ынчаар чорудар херек, оларга чоокка аныяктар-биле ажыл черле чоруттунмас апаар. «Шериг херээнге ылаптыг өөренир херек!» — дээн, ленинчи чагыг арминың комсомолунуң бүгү ажылының кол өзээ болган турар [illegible].

Совет Армия — ол [illegible] [illegible].

Бистиң Армияның [illegible] — Варшава [illegible].

гаш хөгжүдери — силерниң чугула сорулгаңар болур. Ол сорулганы силерниң күүседип шыдаарыңар чигзиниг чок.

Армияның комсомолунуң ажыл-херектериниң дугайында силерге чугаалаксаан бодалдарым бо-дур, эштер.

Орден тывысыр үе ам келген деп бодап ор боор силер. Олче далашпазын дилеедим. Дмитрий Фёдорович Устинов бо индиргн менээ берген болганда, ону ажыглап, бистиң бүгү комсомолувустуң ажылының дугайында чамдык бодалдарны илередип көрейн. Оон аңгыда комсомолга партийжи удуртулганы экижидериниң дугайында, аныяктарны кижизидеринге ооң ролюн бедидер дугайында айтырыгны чоокку үеде Политбюрога бүгү талазы-биле чугаалажыр деп бодап турар бис.

Бистиң комсомолувус Ленинниң адын 60 чыл дургузунда эдилеп келген. Комсомолдуң VI съездизи ол шиитпирни хүлээп ал турда, аныяктарның идейлиг [illegible] ооң большевикчи тургузуу болгаш дадыгыышкынын камгалап турар [illegible] гвардиязы [illegible] ооң сырый кат [illegible] аныяктарның [illegible] алдынар» деп, тодаргай айыткан.

Ол үеде «партийжи аныяктарның» хоочун коммунистер [illegible] турар [illegible].

тиг ужур-утказының талазы-биле, түр үеге хамаарыштыр болбайн турган. **Социалистиг ниитилелге салгалдарның революсчу салгаашкыннарынга онза таарымчалыг байдал болгаш эң чугула магадылал болур бо кол бодал — аныяктар шимчээшкининге партийжи удурттулга болур.** Ол принципти СЭКП амыдыралга мозаг чок боттандырып турар. Ол бирги чергениң айтырыы кылдыр бодунуң ат-алдарын эвес, а чаа ниитилел тургузуушкунунуң төлептиг үргүлчүлелиниң эрге-ажыктарын көрүп турар.

Комсомолдуң бот-тывынгыр характерин бүгү талазы-биле хөй-ниити организация кылдыр сайзыраңгайжытпышаан, ооң органзакчы бот-тускайлаң чоруун партия үнелеп көрүп турар. В. И. Ленин «аныяктар бүрүн бот-тускайлаң эвес болза, оон эки специалистер-даа үнмес, социализмни бурунгаар чорударынга белеткенип-даа шыдавас» деп чугаалаан болгай. Ол ленинчи бодал бистиң хүннеривисте ынчан чугаалап турган үезинде ышкаш, база-ла чугула болуп турар.

Силер, эргим эштер, бот-тускайлан, күш ажылчы амыдыралче кирип турар [illegible] курлавырлыг совет кижилерниң салгалынга хамаарыжыр силер. Дүүн чаа-ла [illegible] чүве дег сагындыр [illegible] силер [illegible] Бистерге улуг [illegible] галга бодаарга, амгы совет аныяктарның амыдыралынга, чамдык чүүлдер чиик-даа, чамдыктары нарын-даа болур.

Силерниң үе-чергелериңерниң хөй кезииниң чурттап турары азы ам чурттаар деп турар амыдыралының оруун көрээлиңер. Бүдүрүлгеге, экономика дугайында чугаалап турарым ол-дур ийин.

Партияның кыйгырыышкынын ёзугаар Чурттуң эң чугула сорулгаларын шиитпирлээринге комсомол идепкейлиг кирип турар. Байкал — Амурнуң улуг магистралының тудуунга болгаш Уренгой — Помары — Ужгород газ оруун рекордчу кыска хуусаада тударынга, Россияның Кара хөрзүннүг эвес зоназын чаартырынга болгаш Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чүктүң, Кыдыкки Соңгу чүктүң байлактарын шиңгээдип алырынга ооң салыышкыны улуг. Станокта, комбайн штурвалында, эртем лабораториязында миллион-миллион оолдар болгаш кыстар ажылдап, хүн бүрүнүң ажылынга маадырлыг чоруун көргүзүп, комсомолчу алдарның төөгүзүнге чырыткылыг арыннарны ажыдып турар.

Чурттуң хөгжүлдезинге ленинчи комсомолдуң салыышкыны өзер, көвүдээр дээрзинге бүзүрээр бис. Оон-даа артык мынча деп чугаалап көрейн: чоокку беш чылдың, харын-даа дараазындагы чүс чылдың [illegible] чедир пландарны тургузуп тура, бистер амгы аныяктарның уран холдарынга, өткүт бодалынга, [illegible] ажылчы арын-нүүрүнге ынанып турар бис. Ол пландарны күүседир талазы-биле кол-кол ажылдар бөгүнгү комсомол назылыг кижиге онаажыр болгай.

(Төнчүзү 2-ги арында)

Эш К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ чугаазы

(Эгези 1-ги арында).

Бистиң улус ажыл-агыйывыс оңу шапкын хөгжүлдениң сорулгалары эң-не эргежок чугула апарган ындыг деңнелге ол четкен болуп турар. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринче, күш-ажылды организастаарын экижидеринче, ооң бүдүрүкчүлүүн өстүреринче угланган бүгү иницативаларны партия шиитпирлиг деткип турарын билир болгай силер. Чогаадыкчы бо улуг херекке бистиң бүгү комсомолувустуң идепкейлиг киржип турары эки-дир.

Эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннериниге үндезилээш, бүдүрүлгени тургузар, организастаар, чаа, дептиилгелиг бүгү чүүлдерни шингээдип алыр деп сорулга ындыг болуп турар. Бодунуң талантыларын, аргаларын илергейлээринге кайгамчык улуг аргаларны аныяк ... ол сорулга ... бээр. Ынчалзажок ээзиш ... бергелерни ажып эртери, ... дугаар бедик харысалганы хүлээп алыры негеттинер апаар. Амгы үениң бүдүрүлгезиниң ...

рының сорулгаларын кайы хире чедиишкинниг күүседиринис-биле хемчээттинер апаар дээрзин онзалап демдеглээр болгай-дыр мен, эштер. Өске сөс-биле чугаалаарга, социализмниң социалистиг идеалга бүрүн дүүштүрер, бистиң мировоззрениевистиң төп идеязынга — социал чөптүг чоруктуң идеязынга чоруушкак бүгү чүүлдерни бистиң амыдыралывыстан чайлатпышаан, кайы хире бурунгаарлаарывыс-биле хемчээттинер апаар.

Бистиң ниитилелдивис социализм дугайында эң-не бедик, эң-не негелделиг бодалдарга бүгү тала-биле дүүшкен турар ындыр оңу хөгжүдүп шыдаар болгаш хөгжүдер-даа ужурлуг бис. Маркстың, Энгельстиң, Лениниң эртем ёзузу-биле үндезилээни бодалдарга дүүштүр хөгжүдер апаар. Бүгү делегейде күш-ажыл кижилерин, улус массаларны социализм ...

...

Эштер, эш СЭКП ТК-ның ... ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ... Совет Армияның база Шериг-Далай Флодунуң ... — ... Тук орденин тыпсыр ... көрүңер!

(Шуптузу туруп келген. Дыңмыттыг, үргүлчүлелдиг алыш часкаашкынының адаа-биле эш К. У. Черненко орденни Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң тугунга кадаан. Залга турганнар «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга — алдар! Алдар! Алдар!». «Совет Чепсектиг Күштерге — алдар! «Ленинчи комсомолга — алдар!» деп кыйгылар салган).

ПАРТИЯГА БОЛГАШ ЧОНГА ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК ШЫНЧЫ ЧОРУК

(Эгези 1-ги арында)

...

... ВЛКСМ бюрозунуң секретары сержант М. Малыгин болгаш өскелер-даа эш К. У. Черненконуң чугаазы оларның сеткил-сагыжын хайныктырганын чугаалааны. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерниң комсомолчулары бүгү совет улус-биле бир демей. Партияның ... бир ... бедик ... Армияның болгаш Флоттуң комсомолчуларының ... сорулгазы болур.

Комсомол организацияларының секретарьларының бүгү-армия чөвүлел хуралы ажылын уламчылаан.

(СЭТА).

Дузалал ажыл-агыйы — ниитиге ажыктыг

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

...

Огород тараалары ... херек. ... Ам ведомство Советтиң ... депутаттар боттары ... ажыл-агыйын тудуп, өскелерге оңу пропагандалап турар. Оңу моон соңгаар-даа экижидер хемчеглерни алыр бис.

...

В. БРЮХАНЦЕВА.
Чербі кодээ Советтиң күрүнемуңун даргазы

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 124 «Шында»).

Улус ажыл-агыйынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенининиң демдээ кылдыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омунээзинден «Күш-ажылдың хоочуну» медаль-биле шаңнаары болза:

Кызыл хоорайдан

Зинаида Константиновна **Козуля** — ССРЭ-ниң курунге банкызының республика конторазының эргелелиниң хоорайда килдизиниң операция экономизи.

Анатолий Степанович **Контерев** — Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелелиниң чаланыкчызы.

Галина Ивановна **Кочергина** — «Востоксибгипрозем» институдунуң Кызылда филиалының улуг бухгалтери.

Лидия Петровна **Кочеткова** — ССРЭ-ниң курунге банкызының республикада конторазының кадр килдизиниң инспектору.

Зоя Александровна **Краева** — «Тыва тудуг» трестиниң 21-и тудуг участогунуң кол бухгалтери.

Алексей Петрович **Красников** — Тыва АССР-ниң № 3 профессионал-техниктиг училищениң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери.

Мария Сергеевна **Лаасол** — Курстрахование инспекциязының штаттан дашкаар страхование агентизи.

Нина Дмитриевна **Лавейкина** — Тываның электри четкилериниң кадр талазы-биле улуг инспектору.

Василий Федорович **Ларин** — Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң септелге-тудуг участогунуң чаланыкчызы.

Зоя Михайловна **Левина** — Тываның чумага удур станциязының дезинфектору.

Дмитрий Макарович **Левченко** — Кызылдың № 11 школазының ажыл-агый эргелекчизи.

Любовь Степановна **Лубова** — Тываның электри четкилериниң ажылчыны.

Иван Николаевич **Лубышев** — «Тыва кедэ тудуг» трестиниң кол механиги.

Иван Митрофанович **Макаров** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының чолаачызы.

Галина Викторовна **Маклыгина** — «Тыва сүт тудуг» трестиң механизация эргелелиниң кол бухгалтериниң оралакчызы.

Петр Леонтьевич **Мартынов** — хоорүүскомнуң иштики херектер килдизиниң таныыр килдизиниң контролеру.

Александра Михайловна **Мишина** — Кызылдың эът комбинадының ажылчыны.

Федосья Иосифовна **Мороз** — № 1 орук-тудуг эргелелиниң экономизи.

Анна Васильевна **Муленкова** — ССРЭ-ниң курунге банкызының республика конторазының кол бухгалтериниң оралакчызы.

Надежда Степановна **Назимова** — Тыва АССР-ниң № 4 ХПТУ-нуң башкызы.

Борис Владимирович **Образцов** — Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының геология килдизиниң улуг геологу.

Галина Михайловна **Огнева** — № 1 оруг-тудуг эргелелиниң килдис начальниги.

Анатолий Алексеевич **Охотников** — Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының башкызы.

Софья Казимировна **Очередько** — Тыва АССР-ниң № 4 ХПТУ-нуң хеп чуукчузу.

Николай Лукьянович **Павов** — Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң профессионал өрт отрядының килдизиниң өрт машиназының чолаачызы.

Мария Григорьевна **Пасечникова** — Тываның чумага удур станциязының [illegible].

Татьяна Кирилловна **Пирогова** — кинофильмнер прокадының Тыва конторазының улуг методизи.

Георгий Анисимович **Повкин** — «Сельхозтехниктүрлүкомнуң» Кызыл транспорт черлериниң моторизи.

Иван Иванович **Попов** — Тываның автосеттелге заводунуң газаэлектросварщиги.

Октябрина Афанасьевна **Посохина** — ССРЭ-ниң Курбанк республика конторазының экономизи.

Василий Иннокентьевич **Потехин** — Экскурсия болгаш туризм талазы-биле область чөвүлелиниң даргазы.

Анна Ивановна **Прокушева** — Кызылдың эът комбинадының ажылдакчызы.

Валентина Владимировна **Рыжкова** — «Тыва септелге тудуг» трестиниң бүдүрүлге-техниктиг килдизиниң начальниги.

Александр Алексеевич **Рябов** — Тыва АССР-ниң Оллага үлетпүрүнүң министерствозунуң Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының автомобиль чолаачызы.

Михаил Никифорович **Сайгутин** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының КМК-8-тиң проравы.

Агафья Тимофеевна **Сафронова** — Транспорт ажыглалының болгаш контейнер [illegible] Кызылда конторазының дежурнайы.

Николай Федорович **Селиверстова** — «Востоксантехмонтаж» трестиниң КМК-ның слесарь-сантехниги.

Анна Георгиевна **Сиротинина** — «Тывасовхозтудуг» каттыжыышкынының КМК-7-ниң бүдүрүлге-план килдизиниң начальниги.

Александра Тихоновна **Соболева** — «Мөңгүлек» гостиницазының кассири.

Николай Васильевич **Созинов** — «Тыва сүт тудуг» трестиң кол экономизи.

Клавдия Ивановна **Суханова** — республика эмнелгезиниң эмчи сестразы.

Раиса Емельяновна **Тарасенко** — № 22 ясли-садтың повары.

Юрий Яковлевич **Тодиков** — «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелиниң инженер-энергетиги.

Елена Леонтьевна **Толстикова** — Тыва АССР-ниң Курстрахование эргелелиниң кол бухгалтери.

Валентина Самсоновна **Ушакова** — «Тыва сүт тудуг» трестиң механизация эргелелиниң кадр килдизиниң инженери.

Алексей Михайлович **Федорченко** — «Тыва кедэ тудуг» трестиң телевилел-смета бөлүүнүң инженери.

Сергей Андреевич **Цыулин** — «Райөнер аразының сельхозтехника» каттыжыышкынының Кызылда токары.

Татьяна Петровна **Чанчина** — Кызылдың эът комбинадының ажылдакчызы.

Пелагея Семеновна **Шинкарева** — Хан кудар станциязының кол эмчизиниң ажыл-агый талазы-биле оралакчызы.

Юрий Павлович **Щербаков** — республиканың туберкулёзка удур диспансер галбырының эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1984 чылдың май 16.

Хамааты камгалалы

ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

Хамаатылар камгалалы бүгү чоннуң херээ. Албан черлеринге, организацияларга, бүдүрүлгелерге, совхозтарга ооң сорулгаларының чединишкинниг боттаныылгазы дээш совет кижилер кичээнгейин салып, идепкейлиг киржип турар.

Кандыг-даа сорулганы чединишкинниг күүседип шыдаар ракеталар турда, камгалалдың ажы чүү деп? дээр хөөннүг хамаатылар камгалалының сорулгазының дугайында чедир билбес ийи, чаңгыс кижилер таварышкылаар. Амгы үениң дайын чепсээниң база массалыг хораннаныышкын талазы-биле эң бөдүүн билиг чогундан ындыг кижилер азып-тенип чоруур. «Ону кижи бүрүзү билир ужурлуг» деп бүгүдеге билдингир брошюра-биле безин олар эки таныш эвес боор чалавастар. Хамаатылар камгалалының тускай программазынга белеткел эрткен кижи бүрүзү ол айтырыг талазы-биле бодун болгаш өске кижини айыылдан камгалап ап шыдаар.

Дараазында негелделерни сагыыры чурттакчы чонга эргежок чугула. Бирээде, массалыг хораннаашкынның чепсээнден камгаланыырының чугула билиглери-биле болгаш практиктиг арга-мергежил-биле кижи бүрүзү чепсегленген турар. Ооң алыс шынныг фашизм-биле эрткен дайынның дуржулгазы бадыткаан. Хамаатылар камгалалының билиглери-биле чепсегленииниң ажыктыг аргазы — практиктиг өөредилге.

Москваның, Ленинградтың болгаш оон-даа өске хоорайларның чурттакчылары дайзынның халдаашкынындан бүзүрелдиг камгаланып, кызымаккай болгаш маадырлыг чорууну көргүскен. Чижээ, 1941 чылдың сентябрь 8-те гитлерчи авиация Ленинградче халдааш, 6324 бомбаны октаан. Хоорайга хары угда 178 улуг хемчээлдиг өрт өөскүп үнген. Хенертен болган чалбыыштыг далайны ооржургадыр күш кайда-даа чок мынчаш кылдыр сагындырган. Ынчалза-даа өрт шерии, бот-камгалалдың муң-муң ажылчыннары өрт-халап-биле сегиржип алгаш, ону тиннээн...

Амгы үениң байдалы-биле чурттакчы чонну хамаатылар камгалалынга шиңчарлыг белеткээр. Ону чүгле лекция, беседа, бөлүктер кичээли-биле эвес, а хөй санныг тускай плакаттарның, өөредилге кинофильмнерниң, диафильмнерниң, өөредилге номнарының [illegible] бот-өөредилгени [illegible] «Ону кижи бүрүзү билир ужурлуг», «Кедээ черлерге радиацияга удур камгалалдар», «Дүрген туттунгур болгаш радиацияга удур камгаланыыр черлериң тудуу», «Камгаланырының бөдүүн аргалары» болгаш оон-даа өске номнар хөй тираждыг кылдыр үндүрүлген.

Ийиде, массалыг хораннаныышкын чепсээнден камгаланырының дүрүмнерин кижи бүрүзү билген турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы хүннеринде улуг улустуң кайгаарап чокка башкынга чүгле боттары турган уруглар камгаланырының дүрүмнерин [illegible] [illegible] дийлекчилиг хамаатылар камгалалының уруглары өөредип ап чурган.

[illegible] Ол бооп [illegible] 40 чыл эрткен, ынчалза-даа ооң бедик үнезин ам база [illegible] кижилер ам база [illegible] турар. [illegible]

Бир [illegible] хамаатылар камгалалының [illegible] шыңгыы таныш турган болза база «Агаардан камгалал» деп медээни [illegible] болза, херектиң [illegible] өске турар ийик.

П. БОСЕНКО,
ХК штавының улуг инспектору.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ТАЙБЫҢ КЕЛИР ҮЕ ДЭЭШ

Быжыг болгаш илегелдиг тайбыңны тургузарын чедип алырынче Совет Эвилелиниң чайгылыш чок, быжыг чүткүлдүүн эң кескү совет удуртукчуларының сөөлгү үеде чугаалары база катап көргүскен. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устиновтуң чугааларында тодаргай болгаш билдингири-биле көргүзүп турары болза: агрессияның болгаш дайынның күштелиниң тергиидевейн дээш ССРЭ бүгү чүүлдерни кылыр. Оон-биле чергелештир бистиң чурттуң бодунуң камгаланыр аргаларын кандыг-даа агрессияны ойтур шаварынга эргежок чугула деннелге тургузар апаар.

База катап шиитпирлиг-биле бадыткаттынган совет туруш [illegible] улуг [illegible] калбак үүлдүгүнүүшкүнүү болдурган. Польшаның «Трибуна люду» солуну мынчаар бижээн: «Тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруунуң дугайында сагыш салыры — ССРЭ-ниң даштыкы политиказының өзээ, үндезини боор турар». Бир эвес АКШ болгаш НАТО ядролуг кыжанымышкынын улгаттырар болза, Москва болгаш оларның эвилелчилери чогуур харыы хемчеглерни ылап-ла боттандырып чорудар апаар деп америк «Вашингтон пост» солун бижээн.

К. У. Черненко америк эртемденнерниң чагаазынга харыызында Рейганның администрациязының космоска агрессияның болгаш дайынның шийээни болдурар, ынчаар черде, агаарда болгаш далайда-даа чүүлдерге согуушкуннар кылырының эң чаа чепсектер хевирлерин үндүрүп тургузар дээн Рейганның администрациязының эң айыылдыг күзелдиг бодалдарын дорт-биле айыткан. Ол космос делгемнинге болгаш космостан черге удур-даа күштүг ажыглаарын хоруур дугайында ССРЭ-ниң саналын сагындыргаш, чогуур практиктиг хемчеглерни ажылдап кылырын эгелээриндеп ойталаарының кандыг-даа агартыышкыннары турбас ужурлуун айыткан.

ГФР-ниң федералдыг канцлериниң оралакчызы, даштыкы херектерниң федералдыг министри Г.-Д. Геншер-биле беседазынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко Барыын Европадан мында тургустунган бирги согуушкунунуң америк ракеталарын үндүрериниң эргежок чугулазын айыткан. Ол чорук ядролуг чепсегленниишкинни ыңнырар дугайында чугаалажыышкыннарны кылыр орукту ажыдар болгаш ССРЭ-ге болуннуң харыы хемчеглерин соосадыр арганы бээр ийик.

ККП ТК-ның Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сенни Кремльге хүлээп алгаш, ол ынчангаш үнелиг үени халас чидирбейн, империалистерниң Вашингтон—«Токио—Сеул» деп милитаризтиг блокту тургузарын оралдажып турары. Азия диптеги байдалды эвилелдерниң аргаларын илепкейлиг-биле, ак сеткилдиг дилеп эгелээри дээш Совет Эвилелиниң чайгылыш чок турар турарының дугайын медеглээн.

Ооң ол чугаазы кижи төрелгетенниң мурнунга чаа дайынның өрт-чалбыыжынга алыспаан келир үениң кедилиг перспективазын ажыдып турар совет тайбың инициативаларының база бир бадыткалы болган.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ЧАА ТУДУГ

БЕЛГРАД. ЮСФР-ниң экономиктиг чурт чуруунда совет-югослав кады ажылдажылганың чаа тудуу коступ келген. Чурттуң мурнуу чүгүнде чылыг-биле ажылдаар «Битола» дээр электри станциязының 210 муң киловатт күштүг ийиги блогу ажылдап эгелээн. Ол станцияның тудуу Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле ындын турар. Ынчангаш ол югослав энергетиканы хөгжүдеринге чугула салдарлыг болганы чаа агрегатты ажыглалга киирерин холбаштырган митингиге демдеглээн. Дерилгелерни эдеринге киришкен бөлүк совет специалистерниң ажылын бедии-биле үнелээн.

КОНФЕРЕНЦИЯ БОЛГАН

ВАРШАВА. ПУР-нуң кайызылалынга «Социализм тургузуушкунунуң теоретиктиг айтырыглары» деп темага совет-польша эртем конференциязы ийи хүн уругулааш, ажылын дооскан. Аңаа Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың эртемденнери киришкеннер. Конференцияга ПКАП ТК-ның секретары Г. Бернарский чүве чугаалаан.

Ниитилел эртемнериниң талазы-биле кады ажылдаар талазы-биле Совет-польша комиссияның тургузукчу хуралы база болган. Оон хуралынга ниитилел тургузуунуң талазы-биле совет болгаш польша эртемденнериниң чоокку чылдарда кады кылыр шинчилел ажылдарының кол-кол угланыышкыннарын чугаалашкан.

ЧЕХОСЛОВАКИЯДА ЭҢ БАШТАЙГЫ

ПРАГА. Сезимово-Усти хоорайда «Ковосвит» деэр бүдүрүлге черинде Чехословакияда эң баштай бүрүн-биле автоматчыттынган бүдүрүлге участогу ажылдап эгелээн. Мында токарь агрегаттарын чыыр ажылдарны «Минск-6000» деэр совет электри-санаалга машиназы башкарып турар.

Ол ышкаш Болгария болгаш Польша база-ла автоматчыттынган бүдүрүлге черин тургузарынга киришкен. «Ковосвиттиң» амгы үеде кылып үндүрүп турар продукциязы ол чурттарда чединишкинниг ажыглаттынып, ЭДЧ шугуму-биле кады ажылдажылганың кайы-даа талага ажык-дузалыын херек кырында бадыткап турар.

Бо чылын ССРЭ-ге янзы бүрү хевирлиг 160 станоктарны чорудар бар.

СОВЕТ ТУРИСТЕР БОЛГАРИЯДА

СОФИЯ. Болгар Бургас хоорайның чоогунда «Хүннээректиг арык» дээр курорт комплексизи совет туристерниң баштайгы бөлүүн хүлээп алган. Бо чылын аңаа ССРЭ-ден барган 75 муң хире аалчылар дыштаныр. Оларга солун культура программазын белеткээн: найырал кежээлери, янзы-бүрү экскурсиялар, концерттер, болгар бүдүрүлгелер коллективтери-биле ужуражыышкыннар болур. Тускай хевирниң туризи — медээ ажыл-агыйның, садыгның, химия азы чиик үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга таарышкан оруктар-биле аянчорук кылырынче Болгарияда улуг кичээнгей салып турар. Төрээдешкен хоорайларга, төрээдешкен округтарга баар оруктар-биле ССРЭ-ден барган туристер эвээш эвес чоруп турарлар.

(СЭТА).

КОМБАЙННАРНЫҢ «ИЙИГИ АМЫДЫРАЛЫ»

Харьков областың ажыл-агыйларында боттарының чогуур хуусаазын арттыр ажылдаан «Нива» болгаш «Колос» деп комбайннардан ойталаарынга далашпайн турар. Бо чылын мында 400 ажыг ындыг машиналарны сиген кезериниң болгаш силос культураларын кезеринге таарыштыр кылган.

Сиген кезилдезинге белеткел үезинде районнарның сельхозтехникаларынга үндүр бижиттинген комбайннарны септеп, эде кылыр ажылдарны чоруткан.

Беш чылдың төнчүзүнге чедир Харьков областа үндүр бижиттинген 600 хире комбайннар ам-даа «ийиги амыдыралын» эгелээр болгаш олар чаа техника-биле кады ажылдаар.

(СЭТА-ның корр.).
Харьков.

Канчаар эрттирзе экил?

УТТУНДУРБАС ЧОРДУ

«Шын» солунда парлаттынып турар материалдарның аразындан амгы үеде куданы канчаар эрттирзе экил? деп айтырыг тургустунуп турар-дыр. Ону деткивес арга чок. Бо назыда чурттап келгеш ийи-чаңгыс эвес куда-дойга киржип келген мен, кижиниң сагыжынга таарыжып, хөй-ле бодалды хөрекке дошулдурар-даа кудалар бар, эгелеп чорда-ла дүрген-не үнүп чоруксаазы келгилээр-даа шайлалгалар тургулаар.

Аныяктарның кудазын организастап турар кижилер ону арагалаашкын-биле, хөй санныг, улуг өртектиг белектер-биле холбаштырып турар чоруктар эвээш эвес дээрзин «Шынның» бижикчилери шүгүмчүлеп турар, а бодум база ындыг кудаларны көрген мен.

Ындыг кудалар дугайында биживес мен, өскелериң катаптавас мен, а бодумнуң чоокта олурушканым бир куда дугайында мацаа кысказы-биле бижип көрейн. Ооң эки, багай талаларын номчукчу боду шиитпирлээр боор.

Кыштың чыккылама соогунда ол кудага олуржур чалалга алган бис. Каа-Хем суурга болур дээн чүве. Чүге күскү үеде эвезил? деп айтырыг тургустунуп келген. Душтук оол Олег геология-шинчилел бөлүүнде ажылдап турар болгаш ол үеде тайгага чоруур, ынчангаш чүгле кыжын чай тывар.

Айыткан шакта чалаткан кижилер барык шупту чыглып келгеннер. Оларның аразынга эзирик кижи көзүлбээн. Бир улуг назылыг, душтук кыстың — Нинаның даайы болур, эр кижиниң харын «ээнгиин» дыңзыг болган. Төрелдер бичии удуп, сейнерэп алырын оон дилээрге, бүрүүзүн билингеш, үнүпкен. Ыяш бажыңның куяшазынга, улуг залынга столдарны салыпкан. Аъш-чемниң дээжизи: погаадан кылган салат, дузаан помидор, хөлүмдүрген дагаа эъди, картошка-биле хөлүй хааргаан инек эъди, чигирчиниң аймаа столдар кырында чаңдерик. Ооң бажында кара костюмнуг, кара галстуктуг, ак хөйлеңниг, бажының дүгүн чараштыр таартып алган душтук оол, ооң-биле кожа — душтук кыс олур. Ол думаалайлыг. Оларның ийи талазында эң хүндүлүг аалчылар саадапкан. Колдуунда улуг назылыг ирелер, кадалар... Чыылган аалчылар орус улустуң сураглыг ырларын-даа ырлашкылаар. Оолдуң, кыстың ада-иелери келген аалчыларны таарыштыр олуртуп, аъш-чем кижи бүрүзүнүн мурнунга элбек турзун дээш дүврееп-ле турлар. Келгеннер сагыш човавазын олардан дилеп турганнар.

Куданы ажыдар шак-даа келген. Улуг назылыг, ол кезек төрелдерде эң-не хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи хевирлиг, ирей туруп келгеш, дашказын көдүрдү. Чыылганнар шимээн чок берген.

— Эргим төрелдер, эш-өөрлер! Олег биле Нинаның кудазын ажыдарын меңээ дааскан чүве. Миллион-миллион совет өг-бүлеге база бир чаа өг-бүле немежип турар-дыр — дээш, ол допчу, тодаргай чүүлдерни кысказы-биле чугаалааш, аныяктарга аас-кежиин күзээш орус ёзу-биле куртакка чедир мөгейгеш, оларның келир үеде чединишкиннерин, кежик-чолун дээш дашканы көдүрерин аалчылардан диледи.

Шупту туруп кээп, дашкаларын үскүлештирип тургаш-тыр. Чамдык, Олег биле Нинаның эң чоок өннүктери, чалыларны ошкап-даа турар [illegible]. Ол ийи аныяк кижиниң өглененинге изиг байырны олар сеткилиниң хөлүмнүндан чедирип турары илдең болду. Дашкаларын үстүрүп, байыр [illegible] сооңда [illegible] ногаан. Ол хиремнде [illegible] рюмкаларда [illegible] тейдүр пактиглар кижилер хоорар болган. Шупту чемде барган.

Дашкаларны өзү барымдаалап ийи-үш удаа долдур кутиулаан соонда, тус-тус кижилер чаа өгленгеннерге белектер бери эгелээн. Оларның аразында ойнаар-кыс, ном, чаа костюм платье, чечек, пластинкалар, хол шаптары (оларда бижимел кылып каан), сувенирлер... Акша суңган кижи көрбээн мен, мал-маган аазаан кижи чок болган, машина дүлгүүрү кым-даа тудуспаан.

Оюн-баштак мырыңай дыка элбек болган. Ооң хөйүн хаваларда бижээш аскан чечен мерген сөстер база бадыткаар. «Ашак-кадай болганы дээрге, чаңгыс чепке кутканы-дыр», «Бир кижи экиде — эрес оолдар төрүттүнер, херээжен кижи экиде — урап ыстар элбек болур», «кадайыңны камна каттыңны хүндүле, кат-иеңге болчуп чор».

Ыя аразында Олегтиң эжи болур аныяк оол туруп келди.

— Эживис Олегти Лисовскийлерге (Нинаның ада-иезиниң фамилиязы-дыр) кудээ [illegible] бетинде, аңаа [illegible] — деп [illegible].

— [illegible]

[illegible]

[illegible] Олегтиң бөр тоол [illegible] Улуг база [illegible] берген.

— Күдээни [illegible] дээстүр чедип турар-дыр. Ынчангаш Олегтиң бодун хүлээлдир-дир бис — дээрге, чамдык кижилер элдепсинне-даа бергилээр.

— Олегтиң бажы — бир комплект, мында ийи карак, бир аас, бир думчук, санап куш четтинмээн баш дүгү... (База-ла катты чаңгыланы берди). Ийи холу, ийи буду...

Санап-санап кээрге, Олегтиң чүрээ чок болган.

— Чүрээ кайда барган?—дижип, чыылганнар бис, аас айтырган.

— Чүрээн Нинага үш чыл мурнунда-ла берипкен-дир — деп харыы дыңналган. Чалаткан кижилер чер шоң каттырышпышаан, адыш часкадылар.

Ооң соонда танцы эгелээн. Столдарны чайладыр салыпкан. Аъш-чемни тоттур чиген, ишкен аалчыларның сагыш-сеткили танцы-самче хаара туттурган. Кымны кым ажар эвес дээш мөөрей ам эгелээн. Өгүнү херээжен ээзи дөмурак көрүглбезин дээш өй-өйде ша баже сүт чаштырып каап турган.

Үе орайтаан тудум, аалчылар уурук-сууруктап чанып эгелээннер. Ол чанарда аңаа үне халчы бербес, оон ыңай [illegible] шыдавас чылдагааны [illegible] бүрүудаптазын дилеп, [illegible] күзеп тургаш, [illegible] байырлашкаш, ам [illegible]. Оларны эжикке бир кижи ыяап-ла үндүр үдээр.

Мындыг кудага олурушкан [illegible] [illegible] [illegible] уттундурбас чорду. Аңаа [illegible] бүгү чүүлдү доозазын [illegible] берге, ынчалза-даа [illegible] [illegible] уттундурбас.

Д. ИРГИТ,
Кызыл хоорайның чурттакчызы.

Демократтыг профэвилелдериниң кыйгырыын өзүгаар чазактың экономиктиг политиказынга удурланыышкынның канчаар-даа аажок хөй кижи киришкен чыскаалынга каттыжар дээш Италияның бүгү булуңнарындан бир миллион ажыг кижи Римге чедип келген. Чыскаалганнарның колонналарында («Астролябио» журналдан алган чурукта) — эрге-чагыргаларының черчер органнарының, компартияның, демократтыг организацияларының төлээлекчилери, ажылчыннар, студентилер, пенсионерлер.

СЭТА-ның фотохрониказы.

СОЙГАЛААШКЫН

МАНАГУА. (СЭТА). Национал хосталганың сандиножу фронтузунуң [illegible] тургазының кежигүнү Никарагуаның национал катап тургузуушкун чазаының удуртукчу чөвүлелиниң координатору Даниэль Ортега Никарагуага удур чепсектиг өзүк [illegible] кылырының чаа америк [illegible] [illegible].

Ол планын ёзугаар Коста-Риканың девискээринде Либертад деп черде Никарагуаже халдап кирер контрреволюцияның идегеттериниң бөлүктерин [illegible] ТРЭ-ниң [illegible] [illegible] [illegible] Коста-Риканың Никарагуа-биле кызыгаарында турар хамаатылар [illegible] зының солдаттарын өлүргеш, ол дээш сандиножу улусчу арминиң дайынчыларын буруудадыр ужурлуг. Ындыг үүлгедиишкинни Рейганның администрациязынга Никарагуага удур дорт чепсектиг холгаарлажыышкынны кылырынга чылдагааны тургузар дээш кылып турар деп Д. Ортега айыткан.

РСФСР-НИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ ИОРДАНИЯДА

АММАН. (СЭТА). Россия Федерациязының [illegible] [illegible] уран чүүлдүн музейлерин 200 делгелгелери иорданнын найысылалында ажыттынган делгелгеде салдынган. РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Жостовонуң каас-талга-шимелде фабриказының кол чурукчузу Б. В Графовтуң ажылдары аңаа барган кижилерге дыка солун боор турар. Тыва уран-шевер мастер, Тыва АССР-ниң алдарлыг чурукчузу Р. А. Аракчааның чогаадыкчы ажылдарының чамынга олар үр-ле доктаап, мыя сонуургап турарлар.

Ол делгелгени ажыдарда чүве чугаалааш, Иордан-совет найырал ниитилелиниң президентизи сенатор Бахджат Ат-тальхуни, мында киирген делгимирлер Россияның улустарының чайгамчыктыг уран чүүлүнүң чаңгыс үлегер чижектери боор турарын демдеглээн.

МААДЫРЛЫГ АМЫДЫРАЛ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). КУДР-нуң Төп Улусчу Комитединиң Чарлыы-биле совет хамаатызы Я. Т. Новиченкога Корей Улус-Демократтыг Республиканың Күш-ажыл Маадыры атты тывыскан, ону «Калыыр болган Маска» алдын медальды база бирги чергениң «Күрүне Тугу» ордени-биле шаңнаан.

Аңаа КУДР-нуң дээди шаңналын япон милитаристерден Корейни хостаары дээш тулчуушкуннарга шылгаралы дээш, 1946 чылдың марттың бирээде кылган маадырлыг чоруу база корей улуска интернационалчы дузаны чедиргени дээш тывыскан.

1946 чылдың март 1-де Пхеньянга хөй муң киришкичилиг митинг болган. Чурттуң удуртукчуларының, совет командылалдың төлээлекчилериниң турган индириниң баары-биле чыскаалган кижилер шуужуп эртип турган. Хенертен колоннадан индир талазынче граната ужугуп бар чораан. Совет офицерлер-биле кады индир адаанга турган биче лейтенант Я. Новиченко карак чивеш дээр аразында шиитпирлепкен. Ол ужугуп чораан гранатаны сегирип алган. Өлүмнүг снарядты өске талаже октаптар арга чок — долгандыр кижилер турган, ынчангаш дайынчы ону ийи холу-биле аспактааш, бодунче чыпшыр тудупкан. Частыышкындан индирде турган кижилер айыылга таварышпаан.

Хоорайның муң-муң чурттакчылары ол эрес-дидим кижиге боттарының магадаанын, мактаалын илередир дээш госпитальга кээп турганнар. Эмчилер ооң балыын эмнеп кагза-даа, ооң оң талакы холун катал тургузуп алыр арга чок болган...

Дөртен хире чыл эртсе-даа, акы-дуңма чуртта маадырлыг сибиректы ам-даа уттуваан. Корейниң Күш-ажыл партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, КУДР-нуң Президентизи Ким Ир Сен Москваже бар чораан, Новосибирскиге кысна үеде доктаагаш, Я. Т. Новиченко-биле ужурашкан. Сибирьниң аалчының айтырыгларынга харыылааш, төрээн черинге чедип келгенин соонда бодунуң амыдыралының дугайында чугаалаан.

Яков Тихонович амыяк-чалыы назылыында амыдыралдың белен эвес оруун эртени сибирь. Травное суурунга кулак байларга удур демисежип, баштайгыларның бирээзи боор «Красный бедняк» коммунага кирген. Ооң дайын сөөлгүнде допчу намдары үргүлчүлеп турган. Коммунист, офицер, Маньчжурияны болгаш Корейни япон эжелекчилерден хостаарының киржикчизи база катал мурнуку одуругга чорупа турган. Ол бодунуң чаңгыс суур чурттугларынга ажыл-херекке кызымаккай, бердингеен чоруу-биле хүндүткелди чедип алган. Олар аңаа кедээ Советтиң даргазының албан-хүлээлгезин бүзүрээннер.

Суурда дыка хөй чаартылгалар ооң ады-биле холбаалыг: чаа-чаа бажыңнарлыг кудумчулар тывылган, «Травинский» совхозтуң бүдүрүлге тудуглары чаартынган, дүжүт бедээн. КУДР-нуң дээди шаңналы — үшкү чергениң «Күрүне Тугу» ордени-биле кожа — тайбың үениң шаңналдары костүп турар. Оларның аразында «Күр черлерни ажыглаалга киргени дээш» деп медаль база бар.

(СЭТА-ның корр.).

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

КОНТРОЛЬДУ КҮШТЕЛДИРЗЕ...

Ырак-узак тайга-таскыл, ээзимнерни күүүн, чиңги кижи эргий кезип чоруурга, байдал дыка дүвүренчиг болур-дур. Ыракта ээзимнерни арга даамалдары, егерьлер чүге дорт хайгааралга албас чоор деп, чөптүг айтырыг кижи сеткилинге чайгаар-ла кирип кээр. Эртинеи күүүн Бии-Хем оргу чоктаа, ырак Хүнмүк тайгазының элеткер ноолаи ээзимнеринге агаарлап, каттап чордум. Ында кат-чимис, чүдүү-бааазын аң-меңниң албаан кижи хайгаар, чүгле аңаа караштаашкын, хайгаарал четпейн турары хомуданчыг. Өрт сорагаа, ая-дузак артынчызы, аң дужуруп өлүрер дээш эскертинмес кылдыр казып каан дуктынер дээр оңгарлар хайырлап чоогунда. шыраштар аразында чыткылаар. Аңаа база ая-дузакка туттунган аң-меңниң ирип-чыдып калган сектери, сөөктери шегжайгылаш бергилээн чыткылаар. Бо-ла бүгүнү хүү эрге-ажылын хараар төтчеглекчилер үүлгедип турар. Чүге дээрге арга даамалдары, егерьлер олче барбас, барза-даа чылдың уку-бажында ийи-чангыс четкилээр болганындан бо арын нүүр чок үүлгедиглер болгулап турар.

— Арга даамалы, егерьлер маңаа кээп турар-дыр бе?—деп айтырарга, ында каттаан, балыктаан кижилер: — Оларның мындыг ыракче кээр харыы кайда боор,—дээрлер.

Шынап-ла, оларны кижи көрбес, хаая моорлап кээрлер. «Олар Туран чоогунда-ла десиинип турарлар» дижирлер.

Ындыг ыракта арга-ээзимнерни доктаамал эргип, аң-меңни, кат-чимисти өрттен, төтчеглекчилерден камгалаары дыка-ла күзенчиг-дир.

Кескен ыяштарның будуун аштавайн турар. Оларның төштери узун. Ыяжын кессин дээш айтып берген диленнерни барымдаалавас. Бо талазы-биле Бии-Хем районнуң ыяш ажыл-агыйы четпес ажылдап турарын айтыры артык эвес. Ынчангаш бо чугула ажыл талазы-биле контрольду республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозу күштелдирери күзенчиг.

С. САНДЮ,
республиканың бойдус камгалал ниитилелиниң кежигүнү.

• • •

Барыын-Хемчик районда бойдус камгалалының айтырыы четпес байдалдыг. Хемчик кыдыында үнген чыжыргана чыл келген тудум шаарарып орар. Кат быжып турар үеде чыжырганайы болгаш өске-даа кат-чимисти сыйып, кам-хайыра чок шүүрел кааптар. Мындыг төтчеглекчилерге удур кандыг-даа ажыл чорбайн турарының уржуунда олар амдажын үрегдекчи чоруун уламчылап турарлар.

Чамдык балыкчылар балыктаар сезон барымдаалавас чоруктар бар. Балыкты шүүрээр, суга чалгыдырар чорукту шуут болдурбас болза эки. Алаш, Ак хемнерде ынчангаш балык соолгу чылдарда эвээжээн.

Төтчеглекчилер-биле демиселди күштелдирер дизе, бойдус камгалаар талазы-биле тускай хайгыылчылар отрядын тургускаш, ниитиниң кичээнгейин бөмө угландырар болза эки. Черчерде кожуун Советтериниң контрольду кошкаткайы-биле, аң-меңни кыргып хыдыыр, бойдустуң байлактарын үрегдээр чоруктар көвүдеп турар.

Бойдус камгалалының дүрүмнерин хажыдып турар факттыларга удур чидиг демисел чорутпас, буруулугларга кезээнге онаавас болгуусса, бо ажылды экижидери берге. Ынчангаш бойдус камгалалының айтырын кичээнгейже ап, чогуур хемчеглерни алыры негеттинип турар.

К. ЭМЕР-САРЫГ.

РСФСР-НИҢ КЫЗЫЛ ДЕПТЕРИНДЕ КИРГЕН

1983 чылдың төнчүзүнде РСФСР-ниң Кызыл дептери парлаттынып үнген. Ында сүт чемиштиглерниң 65 хевирлери, куштарның 108 хевирлери, бурунгу дириг амытаннарның 11 хевири, 4 хевириниң бичии сүт амытаннары, 9 хевириниң балыктары, курт-кымыскаяктарның 34 хевири кирген. Оларны Бойдус камгалалының делегей эвилелиниң Кызыл дептеринде болгаш ССРЭ-ниң Кызыл дептериниң ийиги үндүрүлгезинде көрдүнген беш категориялар аайы-биле хуваай үлээн. 1-ги категорияга шуут чидер четкен хевирлер кирер. Ындыг хевирлерни камгалап арттырары тускай хемчеглерни хүлээп албас болза болдунмас. Ол категорияга шуут чиде берген хире хевирлер база хамааржыр. 2-ги категорияга баш саны хөлчок эвээжээн болгаш дүрген ховартап турар дириг амытаннар хамааржыр. Бир эвес оларны камгалаарының талазы-биле онзагай хемчеглерни албас болза, олар чидип бар чыдар хевирже шилчий берип болур. 3-кү категорияга эвээш санныг болгаш улуг эвес хемчээлдиг девискээрлерде бар боор турар амытаннар хамааржыр. Оларның баш саны кандыг-ла бир айыыл-халаптан бедик ховартаан, чидип турар хевирже шилчип болур.

4-кү категорияга чедир шинчилеттинмээн хевирлер кирер. Оларның турар черлери, баш саны эки билдинмезинден оларны үстүнде үш категорияның кайызынга-даа кирерин билдинмес болуп турар. 5-ки категорияга алдынган хемчеглерниң түңнелинде баш саны өскен, ынчалзажок оларның байдалын доктаамал хыналдага алган турар ужурлуг хевирлер кирген.

Кызыл дептерде кол черин 1—4 категориялар ээлеп турары билдингир. Кызыл дептерлерниң болгаш ында категорияларның онзагай талазы чүл дээрге, оларның доктаамал эвес болуп турары болур. Категорияларда азы Кызыл дептерлерде кирген хевирлерниң саны көвүдеп азы эвээжеп болур. Бойдус камгалалының талазы-биле хемчеглер эки бүттанып, бистиң ол талазы-биле күженишкиннеривис үре-түңнелдиг болур болза, баштайгы категорияларның хевирлери чоорту үстүкүзүнче шилчип, соолунде барып шуптузу 5-ки категорияга кээр азы Кызыл дептерден шуут үнүп, хөй нептерээн хевирже шилчиир. Бойдус камгалалының сорулгазы болза Кызыл дептер ышкаш ындыг дүвүрелдиң даңзызындан дириг амытаннарны үндүр бижиири, ындыг дептерлерниң ажыы чок апаарын чедип алыры болур. Улуг категориялардан кудукү категорияларже хевирлерниң шилчиири болдурбас ужурлуг бис. Кызыл дептерлерде кирген амытаннарның саны өзерин болдурбазы чугула.

РСФСР-ниң Кызыл дептеринде кирген Тывада бар дириг амытаннар дугайын маңаа чугаалаалынар. Ол дептерде кирген сүт чемиштиглерден 7 хевир (10,7 хуу) Тывада бар. Ылангыя куштарның аразындан Россияның Кызыл дептеринде хөй хевирлер — 25 куш (барык 24 хуузу) кирген. Шак мындыг чорук биске, Тываның чурттакчыларынга онзагай харыысалганы онаап турар. Тываның дириг амытаннарының камгалаар ужурлуг хевирлериниң даңзызы (Кызыл дептери) тургустунары чугаажок. Ооң бетинде РСФСР-ниң Кызыл дептеринде кирген Тывада бар дириг амытаннарның хевирлерин алап, тайылбырын кылыры чугула. Чүге дээрге ол хевирлерниң камгалалын күштелдирер, хөй-ниитиниң кичээнгейин олче углаар ужурлуг бис.

Хаакчылар аймаандан Кызыл дептерде Тываның кундузу, беш салаалыг алак-таагы 1-ги категорияда кирген. ССРЭ-ниң кызыл дептеринде олар база бар. Араатаннардан кызыл бөрү биле даг ирбижи 1-ги категорияда, маны 3-кү категорияда, ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде кирген, баштайгы ийиази делегейниң Кызыл дептеринде база бар. Кош хулгуглардан чээрен болгаш аргар 1-ги категорияда. ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде бар. Куштардан аист, кас, тоштыга, чагаа аймактыглар ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде катай кирген. Чамдык куштарның — хартыга аймактыглардан ийи хевирин чүгле Тывада бар ирги бе деп даап турар.

Кызыл бөрү, маны, чээрен, чер чемиштиг бора-хөкпеш болгаш Горлевскийниң бора-хөкпежи ССРЭ девискээринде чүгле Тывада, Алтайда, Байкал чоогунда бар деп шиитпилеттинген. Ирбиш, аргар, даг казы, улар, тоглук ышкаш амытаннар чүгле Тывада болгаш Алтайда бар боор турар. Беш салаалыг алак-таагы чүгле Тывада (Тес-Хем, Эрзин районнарда) бар. Тываның кундузу чүгле Тожу районга бар. Ол хевириниң делегейде бар баш саны Азас хөлде 40—45 баш-биле кызыгаарлаттынып турар. Ынчангаш Азаска камгалалдыг черни (заповедникти) тургузарының дугайында шиитпирни хүлээп алыры онзагай улуг ужур-дузалыг.

Дириг амытаннарның 4 хевирин делегейниң Кызыл дептеринде, 26-зын ССРЭ-ниинде, а РСФСР-ниң Кызыл дептеринде 1-ги категорияда 10, 2-гилинде —12-ни, 3-күзүнде —7-ни, 4-күзүнде — 5-ти кирр бижиткен Тыва АССР-ге бойдус камгалалының талазы-биле чугула хемчеглерни ап чорудары, ол ажылдарны хөй-ниитиниң кичээнгейинге тударары эргежок чугула.

З. КОНГАР,
Бойдус камгалалының ниитилелиниң кежигүнү, биология эртемнериниң кандидады.

Эрес, чоргаар
Ээзир куштуң оолдары
Амдызында
Арай чаш бол, чоорту
өскеш
Уязындан
Ужуп үнгеш, бедип алгаш,
Шаар дээрге
Чалгыннарын хериптер.

Тывада бар ээзир-хартыга аймактыг куштарның 10 хевирлери РСФСР-ниң Кызыл дептеринде кирген. Оларның тозу ССРЭ-ниң Кызыл дептеринде, ииизи делегейниң Кызыл дептеринде кирип турар. Ынчангаш хартыга, ээзир аймактыглар чеже-даа араатан болза ховартаан, камгалалда алдынган.

Хайгааралдар кыдыраажындан

ТОРЛААЛААН ДИЛГИ

Кара-Булуң шынаазынга частың башкы айында чадаг базып олур мен. Хүн караа бичии шонуп эгелээн-даа бол, ам-даа кыжы бертим ужулбаан мен. Эртен-кежээ салгын чааткарны ажыглады сулбай каан турар. Канчангаш-ла көөрүмге, бүга уңгудан дилги кылаш кылдыр чылбыртыл орти. Топтап көөрүмге дилгиниң ийи карарын көстүр болду. Сүлде бо? Чүл бо? Черде торлаа дүгү мырыңай эдерик. Дилгиниң келген черин кезек истеп көөрүмге, келген ууча база торлаа дүктери тоглап калган болду. Кажар дилги торлааны хойзуп турган тудуп чиггенин бир-ле дугаар көргеним ол. Чаңын келгеш кырганнарга чугаалаарымга, бежен градус соокта дилги торлааны ийи хоюкаш-ла сеирип алыр чүве диштилер. Шаанда кырган-ачам Лама-Дагга торлаалаан дилги атканын хөөреп органын ынчан сактып келдим.

КАРА-БААРЗЫК

Айын бугазының ужунга чер суггарып турган бис. Дээрге ужуп турган хартыга хенертен куду алзы кылыйтып батты. Сактырымга бир-ле чүве терезин аразында караш дээп ышкаш болду. Хартыга арай чаңыг ужуп чорупп турда, даш октаптарымга, талыйтыр ужуп чоруй барды. Ооң соонда терезин аразында кара-баарзык орарын эскерип кагдым. Хартыгадан дескеш орта чаштып олурупкан кара-баарзык болду.

КЫМЫСКАЯК ӨӨ

Кызыл-Хаш тайгазынга левүңчүк черде улуг дыт ушкан чыдыр. Ооң баарында дыка улуг кымыскаяк өө бар. Ол дег аңгылчын амытан чок. Кезээ кымыскаяктар боттарының өөн чаашкындан коннуу-ла камгалаан-дыр. Даглан батьан чаъс суу дыт дөзүнге келгени оларның өөнге четпейн, чиңгис ала боор. Дыт адаанда кымыскаяктарның өө одуп-даа болбас. Артында ону дыт-биле уннаш узун шөйбек кылып каан.

АРЫ ӨӨ

Элдептиг чүве. Ол-ла чорул чораан, мырыңай оруг кыдыында барык кижи бажы дег ары өө эскердим. Барып-барып оруг чанынга улуг дыт будуунда ары өө турар ужуру чүл? Дыт будуу уя-ог кылырынга эптиг болганы-ла шын. Ол чоок кавыда чечектер элмежок болду. Кол-да чылдагаан чемиш тыварынга эптиг болганы-ла ол боор.

ХҮЛБҮС-ДАШ ДААНДА ЭЗИР ООЛДАРЫ

Сиген кезип турган бис. Дүъштекн чем үези. Дагның бедииниче үне бергеш, кушкаштар ыры дыңнап турумда, балык ызырып алган эзир ужуп келди. Дажавтарымга аксында олчазын салып бадырыпты. Ыыт чок ыяш дөзүнге манап олурарымга, катап ужуп келгеш, балыын апкаш, уяда ооолдарын чемгерип эгелей берди. Чүү-даа чүве төлүм дээр ындыг кончуг болгай.

ХАЯДА ҮТТЕР

Таптыг шиичилеп көөр болза, үе-шагның эргилдези хая-даштың чурумалындан безин илдең боор-дур. Хүлбүс-Даш дааның суур-суур бизеннеринде элдептиг үттер бар. Оларның хемчээли аңгы-аңгы. Бойдустуң хууладаазыннары мындыг болур-дур.

БАЛЫКТАП ЧОРААШ...

Сугтур чаъс соонда, көвүрүг чанынга эремге чеде бердим. Балыктар өрү шурагылап, хүнге кыланнады чемнеп турар болду. Шортан бар-дыр дээш бир сыырткыышка шыйлаашкын, өскезинге ак балык чемиштээш, талга баглап кагдым. Даартазында чеде бээримге, балыктыг сыырткыышта шортан туттунган болду. Чемиш дилеп чораан боду чемиш болганы ол.

Мындыг таварылга база болгай. Даш мырыңдан балыктап турувуста улуг ашы мырыңда менил чыткан. Көнгүр улуг азын ажылгаш, мимир тыварга, баглаанап аксынче кирип турар. Балды-биле доштуу ойгаш, дузак-биле арай деп үндүр шелип алдывыс. А бичии балыктар тайбың эштип туруп калдылар.

Б. МАНДЫП-ООЛ.
Баян-Кол суур.

телевидение

МАЙ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Буратинонуң делгелгези. 9.25 — Бүгү-эвилел болгаш Бүгү-россия конкурстарының лауреады Ш. Амиров. Доошулуурга ойнаар. 9.50 — «Аян-чорукчулар клуву». 10.50 — Медээлер. 10.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 15.20— Башкирияның урап чүүл коллективтериниң концерти. 15.55 — «В мире Пушкинской поэзии». 1-ги дамчыдылга. 16.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.15 — «Он алды харлыг улуг назылыглар». 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 — Калининниң хоорайның «Химволокно» бүдүрүлге каттыжыышкынының Культура бажыңының академиктиг улусчу хору концерти. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Документалдыг фильм. 19.10 — Европа чемпионадында. Футбол тайылбыры. 19.25 — Улуг Төрээн дайынның 40 чылынга К. Симоновтуң «Диргилер болгаш өлүглер» деп романын өттүр тургузаан урап-чечен фильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». 21.35 — Урап чүүл мастерлериниң концерти. 22.50 — Неделяның спорту. 23.20 — 23.40— Бөгүн делегейде.

ИШКИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг фильмнер. 9.00 — «Вылет задерживается». Урап-чечен фильм. 10.15 — «Номерже 120 одуруг». Документалдыг фильм. 10.35 — «Оттуруукчу». 11.05 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 11.35 — Немец дыл. Өөредилгениң ийиги чылы. 12.05 — «Искатели затерянного города». Уругларга фильм. 13.15 — «Кижи. Чер. Онтарлай». 14.00 — Спортчу дамчыдылга. 14.30 — Медээлер. 14.35 — 18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — «Шыдамчының шаңналы». 18.35 — Уругларга фильм. 18.50 — «Делегей байдалының дөнгүлдүгү». 19.00 — «Аныг тевг». Программада: Айдың программазы — Бүгү эвилелдиң Республиканың совхозтарында хову ажылдарының дончулазы. Тыва АССР-ниң кадык ажыл-агый министри И. Г. Лаврентьевтиң чугаазы; Совет Тываның 40 чылынга кескү агитация; «Саян» ансамбльдиң ийи-лейлиг программазы Ленинградтан репортаж. Медээлер. 19.30 — Телемедээлер. 19.40 — Чарлалдар. 19.45 Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчылыг улуг чаштар». «Муха-Цокотуха». 20.15 — Улуг аалдар. 20.30 — «Тайбың болгаш аныяктар». 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.20 — Чеди сериялыг урап-чечен фильм 2-ги, 3-кү сериялары. «Звуки города».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

МАЙ 30-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Приказано взять живым» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Единица с обманом» 10.10, 15.50. **«Принц и нищий»** 11.50, 13.50. **«Владыка судьбы»** 17.50, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Волчья яма» 14.10, 17.20, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Признать виновным» 13.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Экипаж» 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

АГААР

Республикада шокар булуттар чамдык черлерге биче чаъстаар. Соңгу барыын чүктен хаттың күжү секундада 9—11 метр. Дүне агаарның температуразы 2—7 градус чылыг, чамдык черлерге 0—5 градус соок. Хүндүс 15—20, чамдык черлерге 6—11 градус чылыг болур.

Автоорукчуларга кестүрүг аар.

Кызылга чуга булуттаар, биче чаъстаар. Дүне агаарның температуразы 5—7, хүндүс 17—19 градус чылыг болур.

Күрүнениң Красноярскиниң Сибирь танцы ансамбльдиң концерттери июнь 9-та кежээ 19.30 шакта, июнь 10-да 18.30 база 20.30 шактарда, июнь 11-де 19.30 шакта болур.

Ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу болгаш танцыларының тургузукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Михаил Годенко.

Концерттерниң чаңгыларны июнь 2-ге чедир хүлээп алыр. Камгалап филармониязы, «Саян» универмагта, хөгжүм-шиин театрында ажылдап турар.

ТЫВА АССР-НИҢ КАДЫК КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУ

Красноярскиниң, Алтайның, Кемеровонуң медицина институттарының санитария, гигиена, педиатрия, эмнелге факультеттеринге өөренирин күзээн кижилер-биле беседа-таныжылга ажылын кылып турар. Бодунга алгаш келир документилер: ортумак билиг дугайында аттестат, характеристика, № 286 эмчи шынзылгазы, 3Х4 см хемчээлдиг дөрт фото-чурук, ажылдап турар аныяктар болза, бүдүрүлге баштаар черниң шынзытканы күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.

Беседа-таныжылганы хүннүң-не Кадык камгалал министерствозунга кылып турар. Адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 12 бажың.

Күрүнениң Кызылда педагогика институду бот-өөредилге салбырының 1-ги курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар: **1. Математика 2. Орус дыл болгаш литература 3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы 4. Биология 5. География**

Кирериниң шылгалдаларын июнь 1-ден 14-ке чедир дараазында мергежилдерге хүлээп алыр:

«Математика» мергежилге —математикага (аас болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле);

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» мергежилге —орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле);

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдириишкиннерни май 30-ге чедир хүлээп алыр болгаш оларга дараазында документилерни ынап-ла кожар: күш-ажыл дептериниң хоолгазы, ортумак билиг дугайында документ (боду), № 286 майыктын медицина шынзылгазы, ажылдап турган черинден характеристика, 3Х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ЧОРУДАР АДРЕС: 667000, Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 34 бажың, бот-өөредилге салбыры. Телефон № 2-20-36

Кызылдың үлетпүр садыының магазиннеринге ажылдаар садыгжыларны болгаш кассирлерни чалап турар.

Ажылдың түңнелдерин ёзугаар чыл төнчүзүнде 13 дугаар ажыл төлевирин бээр. Аныяктарның садыгга 2 чыл ажылдааның соонда оларны чурттуң садыг училищелеринче болгаш институттарынче өөредип чорудар. Өөредип чоруткан кижилерге стипендия бээр. Өг-бүле чок кижилерге чыл дургузунда чаагайжыды туттунган общежитиени бээр. Үлетпүр садыында бот-тывынгыр урап чүүл бөлгүмү, янзы-бүрү спортчу секциялар доктаамал ажылдап турар.

Школаларны чаа дооскаңнарны практика кырынга садыгжы болгаш кассир мергежилдерге тус-тус өөредир. Сургуулдарны садыгның эң эки комсомолчу-аныяктар бригадаларынче ажылдаары-биле чорудар болгаш дагдыныкчыларга хүлээдир.

Өөренип турарының үезинде айда 54 рубль стипендия бээр. Өөрениринниң хуусаазы—2-ден 6 ай чедер.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Октябрь кудумчузунда № 29 бажың, үлетпүр садыының кадрлар килдизи, тел. №2-42-49.

ЧАРЛАЛДАР

Кызылдың күрүнениң педагогика институду хүндүскү салбырының 1 курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

1. Математика болгаш физика.

2. Национал школага орус дыл болгаш литература.

3. Орус дыл, литература болгаш төрээн дыл, литература.

4. Биология болгаш химия.

5. География болгаш биология.

6. Эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы:

Кирериниң шылгалдаларын 1984 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир дараазында эртемнерге хүлээп алыр:

«Математика болгаш физика» — математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле);

«Орус дыл болгаш литература» —орус дылга болгаш литературага (аас-биле болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

«Орус дыл, литература болгаш төрээн дыл, литература» —орус дыл болгаш литературага (аас-биле болгаш бижимел-биле). төрээн дылга болгаш литературага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология болгаш химия» — химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле:

«География болгаш биология» —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), —химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле):

«Эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы» — орус дылга болгаш литературага (аас-биле болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле). Үндезин националдыг кижилер-биле төрээн дылдың талазы-биле беседаны кылыр.

Билдириишкинни июнь 20-ден июль 31-ге чедир дараазында документилерни ынап-ла кошкаш, директорнуң адынга кирер: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык). дээди өөредилге черинче чоруткан дугайында администрацияның шынзытканы, үш кижиниң ат салганы характеристика, 3Х4 см. хемчээлдиг 8 фото-чурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (ажылдап турган болза).

Өөренир дээш институтка келген кижилерге паспорт, шериг биледи (курлавыр шериг албанныглар) азы кирер билеттен хосталыл (келдирин назылыг кижилер) ынап-ла турар ужурлуг.

Ортумак школаны алдын медаль-биле дооскаңнар, ортумак профессионал-техниктиг училищени азы ортумак тускай өөредилге черин тергиин диплом-биле дооскан кижилер чүгле чаңгыс баштайгы шылгалданы дужаар болгаш бир эвес ону «5» (бешке) дужаар болза, кирериниң ооң соондагы шылгалдаларындан хостаар. бир эвес «4» (дөрт) азы «3» (үш) демдектерни алыр болза, арткан бүгү шылгалдаларны дужаар апаар.

Аттестатта «Тергиин эки» болгаш «Эки» демдектерлиг, ортумак баллдары «4.5» азы «5.0» болгаш баштайгы ийи шылгалдаларны 9 баллдан эвээш эвес кылдыр дужааган кижилерни ооң соонда шылгалдаларны дужаарындан хостаар.

Документилерни хүлээп ап турар адрези: 667000. Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 34 бажың, өрээл № 212, хүлээп алыр комиссия.

Аныыр-тывыыш ажыл-агыйының эргелединге ажылдаары-биле экономист, улуг бухгалтер, бухгалтер-ревизор, экономист болгаш «Кызыл» күрүлетпүр ажыл-агыйга экономист кижилерни ажылдаары-биле чалап турар.

Эргелеледиң адрези: Кызыл хоорайның Комсомольская кудумчузунда № 112 бажың, телефон №№ 2-40-95, 2-27-81. Аңаа № 5 автобус-биле «10 столовая» доктаар черге чедер.

КЫЗЫЛДЫҢ МЕДИЦИНА УЧИЛИЩЕЗИ

1984-85 өөредилге чылынга 10 классты дооскаңнарны дараазында специальностарның хүндүскү салбырынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

1. Фельдшерниң — өөренир хуусаазы 2 чыл 6 ай.
2. Медицина сестразының — өөренир хуусаазы 1 чыл 10 ай.

Билдириишкиннерни июнь 1-ден августуң 14-не чедир хүлээп алыр. Специальностуң болгаш дараазында документилерин кошкан билдириишкинни директорнуң адынга кирер.

1. Ортумак билиниң дугайында аттестат (боду-биле).

2. № 286 эмчи шынзылгазы.

3. Өг-бүлеле азырадыглар дугайында шынзылга.

4. Ада-иезиниң ажыл турар чериниң дугайында шынзылга.

5. Ажылдап турар черинден шынзыткан күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (практиктиг ажыл стажтыглар).

6. 3Х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чурук.

7. Характеристика.

Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-чедир— химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле) болур.

Училищеге кирр сонаачыларны стипендия бээр болгаш ниити чурумунуң кургандырылгазынга алыр. Чурттаар херегзээн кижилерни общежитие-биле хандырар.

Училищениң адрези: 667003. Кызыл хоорайның Бичии-оол кудумчузунуң № 2 «а» бажыңы, хүлээп алыр комиссия, телефон №№ 2-41-19, 2-10-28.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, тарыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1974

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС — 00766

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 126 (12516) | 1984 чылдың май 31, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ ХАРЫЫЛАРЫ

Хүндүлүг дээрги агай Петра Келли,

ядролуг, химиктиг болгаш өске-даа чепсектерни ажыглай берип болур чадавас дээн Силерниң дүвүрелиңерге каттыжып, билип тур бис. Ындыг дүвүрелде үндезиннер бар, харын-даа чамдык кижилер Барыын Европаже, хамыктың мурнунда Силерниң чуртуңарже ядролуг чаа ракеталарның соонда химиктиг ок-чемзектерниң чаа болгүн, а ол ышкаш нейтронуг чепсекти соортуп киирерин күзеп турар-дыр.

Ооң-биле холбаштыр массалыг узуткаашкынның боо-чепсектериниң чаа хевирлерин девискээринде тургузуп эгелээн болгаш азы тургузар деп турар күрүнелерниң онзагай харыысалгазының дугайын сагындырары артык эвес. Боттарының улустарының салым-чолу дээш база Европага болгаш ниитизи-биле улустар аразының айыыл чок чоруу дээш харыысалга канчаар-даа аажок улуг болгай.

ГФР-ге удур ядролуг азы химиктиг чепсекти ажыглап болурун канчап болдурбазыл, ону кылырда ол кандыг негелделерни күүседир ужурлугул деп айтырып турар-дыр силер. Бистиң бодап турарывыс-биле алырга, негелделер колдуунда чаңгыс утказыг: ГФР кажан-даа, кандыг-даа байдалдарда дайын чорударының Силерниң айытканыңар азы өске-даа чепсектерни ажыглап ССРЭ-же болгаш ооң социалистиг эвилелчилеринче удур агрессия белеткээриниң база халдаарының чери болбас ужурлуг. Бо таварылгада Силерниң чуртуңар аңаа чүү-даа кыжанмайн турар деп шуут бүзүреп болур. Ынчап ол харыы согуг болу бээриндеп камгалаттынган деп чугаалап болур.

Кожазы күрүнелерже углаандыр шыгаагал баштайгы согугнуң боо-чепсээн бодунга тургустуруп турар чурт, бодун баш удур-ла харыы согугнуң удур согугнуң айыылынга тургузары ол. Кым өскелерни кара кылдыр салып турар болдур, боду база чайлаш чок кара апаар. Маңаа бүгү чүве ылаптыг тода болур ужурлуг.

Бүгү күрүнелер боттарының айыыл чок чоруу дээш дүвүревезин дээш, дээрги Келли. Силерниң чөп санап турарыңар ышкаш. Силерниң-даа чуртуңарда, ниитизи-биле Барыын-даа, Чөөн-даа чүктерде массалыг узуткаашкынның бүгү боо-чепсектерин узуткаары дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек. Совет Эвилели, бир эвес өске күрүнелер ынчаар кылыр болза, шак ынчалдыр кылырынга бодунуң белениниң дугайында чаңгыс эвес удаа медеглеп келген.

Ядролуг чепсектиг күрүнелерниң бот-боттарының аразында хамаарылгаларын доктааттынган норма-чижектерге чагыртырынга, боттарының политиказынга ону чайгылыш чок удуртулга болдурарынга белени принципиалдыг ужур-дузалыг болурун мен болгаш бистиң чуртувустуң өске-даа күрүне ажылдакчылары чугаалап келген бис. Совет Эвилели ол уг-шигни ооң мурнундан-на чорудуп келген. Оларның чүгле чамдыызын, Силерниң тургусканы айтырыыңарга дорт хамаарылгалыын сагындырайн. Ядролуг боо-чепсекти бүдүреринден болгаш садыып алырындан ойталаан база ону бодунуң девискээринде тургуспаан чурттарга удур ындыг чепсекти кажан-даа ажыглавазының дугайын Совет Эвилели албан ёзузу-биле бедик деңнелге медеглээн. Ооң эрткеш, бистиң чуртувус ядролуг боо-чепсекти бир дугаарында ажыглавас дугайында хүлээлгени, артында-ла чаңгыс талалыг, алган. Варшава Керээзиниң талазы-биле бодунуң эвилелчилери-биле кады ССРЭ анаа-даа боо-чепсектерни, ниитизи-биле шериг күжүн бир дугаар ажыглавас дугайында дугуржуп алырын НАТО чурттарынга саналдап турар. Бистиң чуртувус ындыг базымга белен.

Ядролуг чепсектиг өске күрүнелер ындыг чергелиг хүлээлгелерни алырынга, бир эвес оларның удуртукчуларының медеглеп турары дег, тайбыңче олар чүткүлдүг болза, чүү чүве шаптыктап турарыл? деп айтырыг тургустунар. Бир эвес баштайгы согуг болбас болза, дараазындаалары база турбас-ла болгай.

Бир эвес ындыг байдалдар тургустунар болза, ядролуг боо-чепсекти херек кырында кызырарының, а түңнелинде барып ооң курлавырларын долузу-биле узуткаарының талазы-биле хемчеглер дугайында дугуржуп алыры дыка белен деп чүве билдингир. Совет Эвилели бүгү делегейге ужур-дузалыг ол сорулгаларны чедип алырының боттуг, ээлчег аайы-биле ботталдырар программазын идип үндүрген.

Европа дипке хамаарыштыр алыр болза, ССРЭ практиктиг мындыг шиитпирни саналдап турар; деңэргениң болгаш деңайыыл чок чоруктуң принцивинге дүүштүр ядролуг боо-чепсектерни боттуг кызырарындан эгелээш Европаны ортумак ыраашылдың-даа, тактиктиг-даа ядролуг чепсектерден шуут хостаарынга чедир.

Чогум-на ол ышкаш Совет Эвилели химиктиг чепсектиң кажан-бир ажыглаттынга берген турарынга шиитпирлиг удур туруштуг. Шериг арсеналдарындан ону шуут үндүр хавырар дугайында тодаргай саналдарны кылган бис. Европаны химиктиг чепсектиң бүгү хевирлеринден хостаарының дугайын бирги черге ниң базымнарының бирээзи кылдыр Совет Эвилели болгаш өске-даа социалистиг чурттар саналдаан.

Бистиң туружувус ындыг. Силерниң сонуургадып турар айтырыгларга долу харыыны ол берип турар деп бодай-дыр мен. Эки талазынче шиитпирлиг эргилдени чедип алыр төлээде, ажыы-биле күш дөгеп, кижилерни массалыы-биле узуткаарының чепсектерин ажыглаарын маргылдаалыг айтырыгларны шиитпирлээриниң болгаш боттарының политиктиг сорулгаларын чедип алырының «үндезинниг» болгаш «угаан-сарыылдыг» аргазы деп санап турарларының дерзии удурланыышкынын ажып эртер херек. Ол сорулгаларга дүүштүр Барыын Европаның чурттарының черинде агрессияны өөскүдеринге херекглээр ракеталарны экксеп тургузуп, океан ындындан химиктиг чепсекти сөөртүп, ында складтап турар-дыр.

Европа диптиң адаанда ядролуг болгаш химиктиг дайынның чазылдырыкчы быстаның кара өжегээр салып турар ындыг политикага удур моондак тургустунган турар ужурлуг. Калчаалыг ол бодалдарны боттандырбас талазы-биле сорулга бүгү улустарның, политиктиг партияларның болгаш хөй-нити шимчээшкиннериниң мурнунда онза чидинбиле салдынган. Ону кандыг-даа соңгаарладыышкын чокка, күженишкиннерни камнавайн шиитпирлээр херек.

Совет Эвилели тайбыңны камгалаарының болгаш улустарның айыыл чок чоруун хандырарының эргежыктарынга дүүштүр, Европага болгаш делегейге байдалды чогумчударынга эргилдени чедип алыры дээш бодундан хамааржыр бүгү чүүлдерни моон соңгаар-даа ап чорудар.

Хүндүлел-биле

К. ЧЕРНЕНКО.

* * *

К. У. Черненконуң өргүүдели ГФР-ниң хөй-нити ажылдакчызы, «ногааннар» партиязының төлээлекчизи П. Келлиниң Барыын Германияда туруштарга удур ядролуг болгаш химиктиг чепсекти ажыглап болурун болдурбазының болгаш ону чедип алырда ГФР-ниң талазындан чүнү канчаары чугула боор турарының дугайында айтырыгны тургускан угуулгазынга харыы боор турар. П. Келли ооң-биле кады массалыг узуткаашкынның боо-чепсектерин ниитизи-биле узуткаарының дугайын база чугаалап турар.

(СЭТА).

ИЙИ ЗВЕНОДА

Районнуң «Суггат» бүдүрүлге каттыжыышкынының «Шекпээр» совхозта Өпей-оол Сарыгларга удурткан комплекстиг бот-орулга-чарылгалыг суггатчы звенонуң кежигүннери боттарында быжыглаан 150 гектар черниң суггарылгазын дооспушаан, ам ында чаңгыс чылдыг сиген тарылгазын чорудуп турар.

Механизаторлар Д. С. Куулар биле Д. Ч. Куулар олар суггарган черни аңдарып, чаштырылганы июнь 1-ге чедир доозар дээш күженишкинниг ажылдап турар. Гектардан-на 25 центнерден эвээш эвес дүжүттүг өстүргеш, витаминниг сиген далганы бүдүрер АВМ агрегадының үзүк чок ажылдаарын хандырарын бот-орулга-чарылгалыг звено шиитпирлээн.

Суггатчылар Доржу Ооржак, Валерий Саая, Май-оол Куулар болгаш Ашак-оол Монгуш май айның чылыг хүннеринде келген элбек сугну ажыглап, суггатты эки шынарлыг чорутканнар.

Дондуп Допчааевич Ооржак — бирги класстың бедик мергежилдиг суггатчызы. Ол хөй чылдарда «Шекпээр» совхозтуң суггаттыг шөлдеринге ажылдап, бедик дүжүттү өстүреринге биче эвес үлүг-хуузун киириштирип келген. Бо чазын, март айда-ла дуржулгалыг суггатчы бодунуң звенозунуң кежигүннери-биле буга-сумун уннарын аштап, сайлааш, боттарынга быжыглаан шөлүн шалыпкын болгаш эки шынарлыг кылдыр суггарарынга баш удур белеткенип алганнар.

Ооң звенозунда Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Амырдаа Ондар, суггатчылар Николай Куулар, Демир-оол Монгуш, Сарыг-оол Сарыглар дээш ажыл-ижинге кызымак, шөлче аккан сугнуң үнезин билир, дуржулгалыг, хоочун суггатчылар бар. Олар майның ийиги он хонуунда 80 гектар черни суггарып доосkaш, хүлээп алыр комиссияга эки шынарлыг кылдыр дужааган. Ам оларның суггарган шөлүн аңдаргаш, ында чаңгыс чылдыг сигенни тараан.

Дондуп Ооржактың звенозу бо хүннерде 60 гектар кукуруза, 15 гектар ногаа тарыыр шөлдүң суггадын доозуп турар. Звенонуң бо чылын дүжүт өстүрер талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелери бедик. Олар бир гектар шөлден-не 25 центнер чаңгыс чылдыг сигенни, 135 центнер кукурузаның ногаан массазын, 110 центнер ногааны өстүрүп, Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш ажылдап турарлар.

Ш. КУУЛАР.

ШАҢНАЛДАРГА ЧЕТКЕН

РСФСР-ниң Автооруктар министерствозунуң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң кол мергежил талазы-биле бригадалар, ажылчыннар болгаш мастерлерниң, механиктериниң аразында 1983 чылда Бүгүроссия социалистиг чарыжының түңнелин үндүргеш, РСФСР-ниң Автооруктар министерствозунуң коллегиязының база автомобиль транспортунуң болгаш автооруктар ажылдакчыларының профэвилелиниң Төп комитединиң президиумунуң доктаалын ёзугаар Тыва автооруктар эргелелинден мурнакчы коллективтерге болгаш тус-тус ажылчыннарга шаңналдарны тывыскан.

Ук доктаалда айытканы РСФСР-ниң Автооруктар министерствозунуң организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка № 2 орук-тудуг эргелелинден В. М. Алтуховтуң бот-орулга-чарылгалыг бригадазын тиилекчи кылдыр санааш, «Эң эки бригада» деп атты тывыспышаан, шилчимир вымпелди болгаш акша шаңналын берген. Эрткен чылын бригада Кызыл—Эрзин аразында орук тудуунга хөй ажылдарны эки шынарлыг кылып бүдүргени болгаш планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин чединишкинниг күүсеткени бо чылын эки ажылдаарынга быжыг магадылал болган. В. М. Алтуховтуң бригадазы дөрт айларда социалистиг хүлээлгезин чединишкинниг күүсеткен бригадаларның бирээзи.

«Мергежилдиниң тергиини» атка төлептиг болган Тураның орук-септелге-тудуг эргелелинден экскаватор машинизи А. В. Гоглев, Кызылдың орук-септелге-тудуг эргелелинден автогрейдер машинизи П. А. Макшанов оларга дипломнарны болгаш акша шаңналын тывыскан.

Ол ышкаш көвүрүг тудуунуң эргелелинден Г. А. Масловтуң комплекстиг бот-орулга-чарылгалыг бригадазының болгаш машинист Н. Д. Воробьёв (№ 1 орук-тудуг эргелели), А. Н. Баженов (№ 2 орук-тудуг эргелели) оларның эки ажылын ук доктаалда демдеглээн.

Тыва автоорук эргелелиниң салбырларында социалистиг чарышка бирги кварталдың түңнели-биле «Мергежилдиниң тергиини» атты алган мурнакчыларга шилчимир вымпелдерни тывыскан. № 2 орук-тудуг эргелелинден экскаватор машинизи Д. А. Кууларның социалистиг хүлээлгезинде бирги кварталда 12,8 муң рубльдиң ажылдарын кылырын хүлээнгеш, херек кырында 18,6 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүрген. Ам Д. Куулар «Мергежилдиниң тергиини» атты каш удаа ап турары ол. Чадааның орук-септелге-тудуг эргелелинден коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы бульдозер машинизи Олег Ховалыг бирги кварталда социалистиг хүлээлгезин 100 хуу күүсеткеш, «Мергежилдиниң тергиини» атты чедип алган. Мурнакчы машинист О. Ховалыг эрткен дөрт айларда 149 рубльге кывар-чаар материалдарны камнап алган болгаш ооң киргеня чаартыкчы бир саналды бүдүрүлгеге шиңгээдип ап турар.

Социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерни чедип алгаш, «Мергежилдиниң тергиини» атты чедип алган шалыпчылар өске-даа эргелелдерде бар. Оларга № 1 орук-тудуг эргелелинден М. М. Лоцкий, Тураның эргелелинден Н. Г. Маракулин, Кызылдыындан Ю. Г. Арчумаев болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Бүдүрүлгениң ажыл-херээнге төлептиг үлүг-хуузун киирип, шалыпчы ажылдап турар ындыг мурнакчыларга бүгү коллектив чоргаарланыр.

Н. ООРЖАК.

К. У. ЧЕРНЕНКОГА ИСПАНИЯНЫҢ ЧИҢГИНЕ КОРТЕСТЕРИНИҢ СЕНАДЫНЫҢ ШАҢНАЛЫН ТЫВЫСКАНЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чалаамын ёзугаар ССРЭ-де келген Испанияның чиңгине кортестериниң сенадының (парламентизиниң) делегациязының баштыңы, сенат даргазы Х. Ф. де Карвахаль СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненкога «Испанияның чиңгине кортестериниң Алдын медалын» май 29-та, Кремльге тывыскан. Ол шаңналды күрүнелер баштыңнарынга хамыктың мурнунда тайбыңны камгалаарының херээнге шылгараңгай ачы-хавыязы дээш тыпсыр.

Х. Ф. де Карвахаль Константин Устинович Черненкога мынча деп чугаалаан:

Дээрги Дарга, хамыктың мурнунда Силерни дамчыштыр совет улустуң бистерни маңаа, Совет чуртка, кайгамчыктыг эки уткуп-хүлээп алганы дээш бүгү совет улуска өөрүп четтирерин илергейлээрин күзеп тур мен.

Делегейде байдал кончуг дүшкүүрлүг боор турар ужурунда, бистиң аян-чоруувус аар байдалдарда эртип турарын бистер билир бис. Аңаа холбаштыр бистиң аян-чоруувус бистиң ийи талалыг харылзааларывыстың экижиириңге идиг болбушаан, делегей байдалын экижидеринге бистиң кады кылган салыышкынывыс база болурун күзеп турар бис. Бистер мында боттарывыстың конституциявыстың, бистерни тайбыңның ууиче болгаш бистиң улузувустуң бүгү талалыг хөгжүүрүнүң ууиче кыйгырып турар болганда, бистиң улузувустуң ол хире четтикпейн манап турганы конституцияның төлээлекчилери боор турар-дыр бис.

Бистер ол ышкаш мында, бистиң сенадывыстың Президиумунуң биске бергени хүндүлүг даалгазын күүседир, тодаргайлаарга, сенаттың Алдын медалын Силерге тыпсыр дээш келген бис. Ону амгы үеге чедир чүгле ийи кижиге — Испанияның хааны I Хуан Карлоска болгаш Мексиканың Каттышкан Штаттарының президентизинге тывыскан.

К. У. Черненко Испанияның чиңгине кортестериниң сенадының ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазынга тывыскан бедик шаңналы дээш өөрүп четтиришкинин илергейлээн. Ол шаңналды Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак чайгылыш чок политиказының делегей херектеринге чаагай салдарын үнелеп көргениниң демдээ кылдыр хүлээп ап тур мен деп, К. У. Черненко чугаалаан. Ооң-биле кады Испанияның болгаш ооң улузунуң чавырлыышкынының, күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы калбартырының херээнге хандыкшылының херечизи кылдыр ону көрүп тур мен.

Чогум-на ындыг янзылыг харылзаалар бистиң чуртувус-биле Испанияның аразында тургустунуп турарын бистер Совет Эвилелинде сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турар бис. Ону испан күрүнениң баштыңы I Хуан Карлос хаанның болгаш София кадынның ССРЭ-ге чоокта чаа аян-чоруу база катап бадыткаан. Ол аян-чоруктуң түңнелдери бистиң чурттарывыстың болгаш улустарывыстың аразынга бот-боттарын эки билчиринге болгаш кады ажылдажылганы улам ханыладырынга идиг болур дээрзинге бүзүрээр бис. Силерниң делегацияңарның Совет Эвилелинде чоруп турары ооң бадыткалдарының бирээзи болур.

К. У. Черненко түңнелинде бедик шаңнал дээш испан талага база катап өөрүп четтиргеш, найыралчы испан улуска чаагай болгаш аас-кежиктиг болурун, а сенат делегациязының кежигүннеринге — ССРЭ-ге солун болгаш ажыктыг аян-чоруун кылырын күзээн.

Шаңналды тыпсырының үезинде аңаа турганнар:

совет таладан — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы Л. Н. Толкунов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң даргазы А. Э. Восс, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Т. Н. Ментешашвили, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутаттары А. М. Александров, Т. Н. Бокарева, В. А. Масол, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң депутаты В. В. Карпов;

испан таладан — чиңгине кортестер сенадының делегациязының кежигүннери Х. Л. Родригес, И. Гаминде, Х. Х. Лаборда, Р. Рубиаль, Л. Фернандес, Р. Сала и Канадель, Р. Серкос, Х. Аксаррага, Испанияның ССРЭ-де элчини Х. Л. Ксифра де Осерин.

(СЭТА).

АДА-ЧУРТТУҢ АНЫЯК КАМГАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Комсомол организацияларының бүгү-армия чөвүлел хуралынга эш К. У. Черненко бодунуң чугаазынга чурттуң камгаланыр күчү-шыдалын совет улустуң тургузукчу, күш-ажылының магадылалы болурун айыткан. Улустар аразының амгы үеде нарын байдалында совет дайынчыларның аныяк салгалынга онза харыысалга онаажып турар. «Шериг херээнге ёзулуг, үндезинниг-биле өөренир!» — дээн ленинчи чагыг — Армияның болгаш Флоттуң комсомолиязының бүгү ажылының кол өзээ болур.

Май 29-та комсомол организацияларының бүгү-армия чөвүлел хуралы ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң хевирлериниң аайы-биле секцияларынга болган. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың Чепсектиг Күштериниң мурнунда салган сорулгаларын күүседиринге Армияның болгаш Флоттуң ВЛКСМ организацияларының салдарын улам күштелдирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөрү үргүлчүлээн.

Эш К. У. Черненконуң чугаазын чөвүлел хуралдың киржикчилери бүгү аныяк дайынчылар ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы кылдыр хүлээп ап турар. Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң комсомол организациязын Кызыл Тук ордени-биле шаңнааны оларның соруктуг көдүрлүүшкүнүнге чаа идиг кылган.

Эш К. У. Черненконуң чугаазында салдынган сорулгаларны күүседириниң аргаларының дугайында ажыл-херекчи, солун чугаа секцияларга болган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновтуң база Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальниги армия генералы А. А. Епишевтиң илеткелдерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлеп, шериглерниң болгаш флот күштериниң серемчилелин, дайынчы белен чоруун улам күштелдиреринге комсомол организацияларының салдарын бедидер талазы-биле хемчеглерни айытканнар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң комсомолчулары, бүгү аныяк дайынчылары боттарының хүрээлеңнерин төрээн партияны долгандыр улам-на сырый каттыштырар, ооң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырар дээш улам кызымаккай ажылдаар, коммунистерден идейлиг бүзүрелге болгаш быжыг туруштуг чорукка, революстуг идепкейге болгаш эрес-дидим чорукка кызымаккай өөренирин ооң киржикчилери чугааларынга демдеглээн.

Чөвүлел хурал ажылын үргүлчүлеп турар.

ЭДЧ КЕЖИГҮНҮ ЧУРТТАРНЫҢ ДЭЭДИ ДЕҢНЕЛГЕ ЭКОНОМИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫНЫҢ БОЛУРУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Чедип алдынган дугуржулганы ёзугаар июнь айның ортан үезинде Москвага ЭДЧ кежигүнү чурттарның дээди деңнелге экономиктиг чөвүлел хуралы болур.

ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң планын ёзугаар Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан эртем-практиктиг конференцияны организастап эрттирген.

Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы С. И. Ильенков конференцияны ажыткан. Акы-дуңма совет өг-бүлеге 40 чылдар дургузунда районнуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Б. С. Нурзат кылган. Тывага национал күрүнениң тургустунганының дугайын төөгү эртемнериниң кандидады, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалында кафедра эргелекчизи В. А. Дубровский, республиканың экономиктиг хөгжүлдезиниң байдалын география эртемнериниң кандидады, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экономика лабораториязының эргелекчизи К. О. Шактаржык илеткелдеринге чугаалааннар.

В. И. Ленин аттыг «Тывадаг-дүгү» комбинаттың директору Ю. Т. Комаров комбинаттың перспективаларының дугайында илеткел кылган.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР «ТЫВАДА МУЗЫКА ЧАЙЫ»

УЛУГ ХӨГЖҮМНҮҢ ЧАҢГЫЛАНЫЫ

Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан «Тывада музыка чайы» деп үш дугаар фестивальды Тываның Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы А. Б. Чыргал-оол ажыткан.

Ол «Тывада музыка чайынга» киржири-биле Москвадан, Ленинградтан, Дона-Ростовтан болгаш Новосибирскиден келген композиторлар болгаш музыковедтер-биле таныштырган.

Ооң дараазында доораан-на искусствоведение эртемнериниң кандидады Анатолий Моисеевич Цуккерниң тайылбыр сөзү-биле тыва композиторларның ээлчеглиг пленумунга сайгарары-биле киирген улуг хемчээлдиг чогаалдарын Күрттелерадионуң симфония оркестри болгаш Новосибирск консерваториязының хылдыг хөгжүм квартеди ойнап күүсеткилээн.

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи, Тываның Күрүне шаңналының лауреады Алексей Чыргал-оолдуң үш кезектиг «Мээң Тывам» деп улуг хемчээлдиг чогаалының күүселдези-биле концерт эгелээн. Ук чогаал «Тооруктуг тайга», «Сыгыт» болгаш «Наадым» үш кезектен тургустунган. Музыканың дылы-биле чуруп көргүскен ол чогаалдар аразында тудуш харылзаалыг, кайгамчык чараш хөй үннерлиг болгаш кижилерниң кичээнгейин доораан-на хаара тудуп, сагыш-сеткилди өөртүп, доюлдуруп турар.

Ростислав Кенденбильдиң улуг хемчээлдиг чогаалы — нарын чараш лирика дыңналып кээр. Дамба Хүреш-оолдуң чогаалының күүселдези онзагай уран чараш. Борис Нухов болгаш Владимир Токаның чогаалдары оон ыңай улажы берген.

Фестивальга киирген чогаалдарның сайгарылгазы болган.

А. АРАПЧОР.

ЧУРУКТА: концерт күүселдезиниң үезинде: музыковед А. Цуккер.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тувинская республиканская

Партийжи амыдырал

ЧАРЫШТЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ— БЫЖЫГ САГЫЛГА-ЧУРУМ

Кызылда № 14 механизацияның эргелели хөй кижилиг күш-ажылчы коллективтерин хаара тудкан. Ол — Ак-Довуракта, Шагаан-Арыгда, Кызылда участоктарлыг. Ниитизи-биле ийи чүс чээрби ажыг кижи ажылдап турар.

Бо коллективте Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышты калбартып, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаары чарыштың бир кол негелдези кылдыр көрүп турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) болгаш ооң дараазында Пленумнарының шиитпирлеринге үндезилээш, коллективте коммунистерниң санал-оналдарын өөренип көргеш, партия организациязы болгаш администрация күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылып, партия хуралынга бадылаан болгаш боттандырып турар.

Бо ажылче бүгү коммунистерни хаара тудкан. олар күш-ажылга үлегерин, хөй-нииити ажылынга идепкейлиин көргүзерин чедип ап турар бис. Партия организациязында чээрби үш коммунист, партия кежигүнүнге бир кандидат бар. Оларның дузазы-биле коллективке идейлиг болгаш органиcтыг салдарны чедирип, планныг оналдалар күүселдезинче ажыл-ишчилерни мобилизастап келдивис. Бүдүрүлгеде сагылга-чурумнуң байдалы, социалистиг чарыштың бир кол көргүзүү. Ажылды үрей кылыр, ажыл шагы үзер, оон оналдаар, азы эрте чорупттар факт бүрүзүн дүвүрээзинбиле көрүп, ажыл шагы үскеннерге хемчег көргүзүп, ону катаптаар болза, шаңналдарының хемчээлин кызырып, ээлчеглиг шөлээзин кышкы үелерже соңгаарладып, өске-даа хемчеглерни ап турар. «Чаа хоойлу — боттанывышмында» деп самбырага сагылга-чурум үрээн кижилерниң аттарын азып турар, бо талазы-биле профилактика чөвүлели элээн ажылдарны чоруткан. Ол ышкаш ажыл хүнүнүң ниити байдалын хайгаарап турар. Коллективте сагылга-чурумнуң байдалы болгаш ону экижидериниң хемчеглериниң дугайында айтырыгны партияның ажык хуралынга чугаалашкан.

Бүдүрүлгени сайзыраңгайжыдар, ажылчыннарның күш-ажылының, амыдыралының байдалын экижидеринче угланган хемчеглерни ап келген. Бо бүгүнүң түңнелинде ажыл-ишчилерниң ортузунда ажылдың алыс түңнелдери дээш сонуургалы бедип, сагылга-чурум элээн быжыкккан. Эртген чылдың ол үезинге деңнээрге, бо чылдың дөрт айларында ажыл шагы үзер, ээриктер сергедир черге кирер чорукуң саны эвээжээн.

Эргелелдиң ажыл-ишчилери бо чылдың дөрт айларының бүдүрүлге планын 105,3 хуу күүсеткен. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлин планда көрдүнгенинден 9,3 хуу бедиткен. Совет Тываның 40 чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарышка бүгү ажылчыннарның идепкейлиг киришкениниң түңнелинде, ол чедиишкиннер чедип алдынган. Юбилейге тураскааткан шалыпчы ээлчегиниң неделя санында механизаторларның хөй нуруузу планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседип турар. Ооң мурнуку одуруунда коммунистер, хоочуннар, аныяктарның дагдыныкчылары чорулп турар.

Чижээ, бистиң бүдүрүлгеге чээрби ийи чыл ажылдап келген бульдозерист, коммунист В. А. Семенов, экскаватор машинизи А. Т. Эльмаров, суургалыг кран машинизи М. Н. Иванова олар «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээниң эдилекчилери. Суургалыг кран машинистери коммунист Е. А. Данилюк, И. З. Литвин, автокран машинизи Н. Н. Фролов, экскаватор машинизи коммунист С. М. Кукарина олар база үени мурнай бергеннер. Суургалыг кран машинизи Л. В. Степанова ам чыл планын күүсеткенин рапорттаан. Коммунистер чоокта чаа ону партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алганнар.

Совет Тываның 40 чыл оюнга уткуштур эргелелдиң коллективинде кылыр ажылдың хемчээли улгадып, социалистиг чарыш участок бүрүзүнде калбарган. Механизмнерни долу ажыглааш, Чаа Шагаан-Арыгда, Кызылда ийи километр хемчээлдиг траншеяны, чер иштиниң коммуникациязын июнь айда дужаарынга белеткеп турар. Республика найысылалының 4-кү микрорайонунда хөй квартиралыг бажың тудар чериң оңгарын белеткээри дооступ турар. Хоорай чаагайжыдылгазынга кылыр ажылывыс улуг хемчээлдиг.

Бо сорулгаларны күүсединиң арга-курлавырлары бисте бар, күш четчир. Хамыктың мурнунда күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглап, сагылга-чурум болгаш материал талазы-биле салдар чедирериниң хемчеглерин күштелдирип, инженер-техниктиг ажылдакчыларның, участок начальниктериниң, профэвилел, хөй-нииити организацияларының харыысалгазын бедидеринче угланган ажылды чорудуп турар бис. Хөй-ниитиниң кадр иилдизи бисте тургустунган, ооң ажылын идепкейжидип, бүдүрүлгеге чаа келген аныяк кижилерниң мергежилин бедидер, оларга дагдыныкчалар салдарын чедирер сорулга салдынган.

Н. КУЗИНА,

№ 14 механизация эргелелинде партия организациязының секретары.

КЫЗЫМАК ӨГ-БҮЛЕ

Анай-оол биле Тамара Мортай-оолдар 1968 чылдан бээр нииттиниң малын кадарып эгелээннер. Баштайгы чылдарда оларның ажылдыынге берге шылгалдалар тургаңы чугаажок. Ынчалза-даа олар чоорту шилип алган мергежилинге чаңчыгып, оон бээр төрээн совхозу «Тиилелгеге» эвээш эвес хойларны өстүрүп бергеннер. Совхозтуң удуртулгазы кызымак малчын өг-бүлеге шаңнал, мактаддарны чаңгыс эвес удаа тывсып келген. Мортай-оолдар бо чылын чүс хойга онаашттыр 97 баш чаш хураганны камгалап алганнар.

— Бистиң хоювус ам ийи дүтаар оолдап турар. Эртген чылын дуңгуш чүс хойдан-на 96 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,9 кг дүктү кыргып алдывыс. Бо чыл малга кадыг болду, ынчалзадаа 420 хоювустан 413 хураганны онча-менди камгалап алыр аргалыг болдувус. Дүк планын күүседип алыр арга бисте бар. Эртген чылын пландан ажыр 400 кг дүктү кыргып алган бис. Совхозтуң мурнакчы малчыны Татьяна Баавыл-биле социалистиг чарышты бис — деп, олар чугаалаадылар.

— Силерниң арга-дуржулгаңар улуг болгай. Малчын кижиниң чедиишкиннериниң кол-ла үндезини чүде ирги? — деп айтырдым.

— Малдың кышты шыдамык эртери, ооң чаш төлүнүң онча-менди болуру. Эки мандыычал чоруу хойну чайын кайы-хире одарладып семиртириинден улуг хамааржыр. Кыштаг чоогунуң оъдун таарыштыр одарладыры база чугула болур — деп харыыладылар.

Бо малчын өг-бүлениң ажыл-ишчи соруктуг ээлери сес уругнуң сагыш човангыр ада-иези. Оларның улуг уруу Айлаң ортумак школаны дооскаш, ада-иезинге дузалажып кирипкен. Ол бо кыжын өөрү Антонина Дадар-оол болгаш Кара-кыс Чалбай-оол-биле түс-түзүнда эвээш эвес хураганнарны доруктуруп өстүргеннер. Школачы уруглары база-ла чайгы дыштанылга үезинде аалынга кээп, ада-иезинге дузалажырынга ынактар. Демниг өг-бүле бо чайын 10 тонна өдеити. 15 тонна сигенни белеткеп алыр хүлээлгелиг.

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

БУЛУТТУГ ДЭЭРНИҢ АДАА-БИЛЕ

Мергенниң аажы-чаңының чамдык талалары ачазының аажок дөмей. Ол ачазы дег, тайгаларга, даглар ынак, аңнаарындан чажам дивес. Ужудукчу кижи болгаш ындыг ийикпе, агаар-бойдустуң өскерлиишкини, чүдерей бээрин эндевес. Ол агаар оруун база эки билир. Черден өрү көдүрлүп, агаарга ужудуп үнериниң мурнунда хаттың байдалын: ооң угуни эки өөренип көөр чаңчылдыг. Чүге дээрге, агаар-бойдустуң байдалы бир хүн каш-даа өскерлир болгай. Ынчангаш ол Саян ажырдаа. районнар төптери-дааужар дээнде ажылга ыяк белеткелдиг келир.

— Мерген дээрге, тодаргай ажыл-херектиң кижизи чүве — деп. Тываның авиабүдүрүлгезиниң командириниң полит-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле оралакчызы Виктор Терентьевич Сковородко чугаалап орар:

— Ону ындыг-мындыг ажыл кыл деп сагындырган даа херээ чок. Херек апарган таварылгада ол бодунуң инициативазын үндүрүп кээр кижи. Ажылын эки билир, ужудукчу ажылынга төлептиг эш болгай. Районнарже ооң-биле кады элээн каш ужуткан мен. Ужудуушкун бүрүзүнге ыяк белеткенип алыр, чижээ, бир рейске баарда, кээрде чеже хире кывар-чаар материалдар херегин баш удур санап алган болур. Артык чүък черле албас. Ужудуушкун үезинде кончуг хынамчалыг чоруур.

Виктор Терентьевич ооң аажы-чаңында база бир эки тала барын сагындырды.

Мерген Максимович пассажирлерге кончуг сагыш човангыр. Ынчангаш оларның хүндүткелин дораан чаалап аптары-биле өскелерден ылгалдыг. Кижилерге дуза кадарындан кажан-даа ойталап көрбээн. Республиканың Дээди Совединиң депутадынга ону улаштыр соңгааны ынчангаш таварылга эвес.

Депутат М. М. Мунзук соңгукчуларны айда ийи катап хүлээп ап, оларның чагыгларын, дилеглерин күүседир дээш, чамдык айтырыгларны удуртур-баштаар органнарга тургузуп турар. Чамдык хомудалдарга харыы бээри-биле хоорай иштинде чоруп турар автобустарның ажылын хынаарынга киришкен. Депутат Мунзуктуң саналы-биле чамдык маршруттарны узаткан. Чаа маршруттар база немешкен. Оон ынай хоорай-биле аэропорт аразынга пассажирлер аргыштырар такси-микроавтобус доктаамал чоруп турар апарган. Депутаттың киржилгези-биле амыдыралга боттандырган өске-даа херектер бар.

Мерген канчап ужудукчу апарганыл? Ол бичиизинден музыкага ынак турган. Ол күзели-биле уругларның музыка школазының фортепиано клазын Мерген чедиишкинниг доозуп алган. Чамдыкта ол консерваторияга өөренип кирип алырын бодай бергилээр чораан. Бирле катап ону бир эжи Пионерлер бажыңынга эдертип келген. Ынчан аңаа авиамодель бөлгүмүнүң удуртукчузу П. П. Королёв-биле ужуражы берген. Ооң бөлгүмүнге кирип алган соонда аккөк дээрге самолёттар ужудар күзел төрүттүнгеи. Мерген тоску класска өөренип турда, ооң авазы бодунуң хүн демдеглелинге мынчаар бижип алган: «Мерген ужудукчу бүрүн күзеп турардыр. Ындыг төлептиг аажы-чаңныг кижи бодунуң күзелин чедип алыр-даа».

Школаны доозпайн турташ-ла. ол Бугурусланның ужар-чүүл училищезинче чагаа бижээн. Ооң кыптыгып чоруур күзелин училищениң башкылары өөренип көргеш, эш-хуузу-биле: «Школаң доозуп алгаш, чедип кел» деп харыылааннар.

Каш чылдар эрткенде Мергенниң ужудукчу болур күзели боттанган. Музыкага ынак чаңын ол кагбаан.

Аныяк ужудукчу «Ан-2» самолёттуң командири болуксап турган. Ол күзели өскүзе-өскүзе, оон-даа нарын машиналарны башкарарынче оруктү ажыткан. 1960 чылда Кировоградка дээди ужудулга белеткелиниң школазын дооскаш, Абаканның авиабүдүрүлгезинге ажылдай берген. «АН-24» самолёттуң баштайгы ийиги ужудукчузу, ооң соонда командири апарган. Ындыг атка төлептиг болган баштайгы тыва ужудукчу ол. Он чыл эртенде төрээн Тывазынга ээп келгеш, база катап-ла «АН-2»-ниң штурвалының артынга олурупкан.

Оон бээр элээн үе эрткен. Мерген Максимович аныяк он командирни өөреткен. Ам Тываның ак-көк дээринде «Л-410» маркалыг самолёттар көстүп келген. Ол нарын машинаны бир дугаар шиңгээдип алганнарның санынга М. М. Мунзук кирер. Ук машинаны эки билиринден аңгыда, аңаа ол аныяк ужудукчулар С. П. Маслак, В. Е. Перов оларны өөредип каан.

— Ам кандыг планныг силер, Мерген Максимович? — деп, оон айтырдым.

— Чаа беш чылда чаа техника биске келир. «ЯК-42» дээр реактивтиг самолётту башкарып билир кылдыр өөренип алгаш, амгызындан бедик, ырак, дүрген ужудар күзелдиг мен — деп, ол харыылады.

Ол «Л-410» самолёттарның звено командири болу берген. Ону «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаан. Ол бирги класстың ужудукчузу. Ооң кадайы Тамара — Кызылдың педагогика институдунуң филология факультединиң деканының оралакчызы. Олар ийи оолдуг. Максим алды, а Мерген бир харлыг. Найыралдыг, аас-кежиктиг өг-бүле.

Коммунист М. М. Мунзук бедик мергежилдиг специалист-даа болза, ол аңаа доктаавайн, хоочуннардан өөренип, оларның улуг арга-дуржулгазын шиңгээдип ап турар. Мында, Тываның авиабүдүрүлгезинде, бедик эртем-билиглиг ужудукчулар, техниктер көвүдээн. А 1947 чылда дээди эртемниг чаңгыс-даа кижи чок турган. Ам дээди эртемниг, ортумак техниктиг эртемниг кижилер дыка хөй. Чурттуң дээди өөредилге черлеринде 40 кижи ажылдавышаан, өөренип турар. База бир деңнелге. Бир эвес, 1947 чылда неделяда чаңгыс катап 8 пассажирни Красноярскиден эккеп турган болза, ам Москва болгаш өске-даа хоорайларже хүннүң-не 800-1000 пассажирлерни чедирип турар. Шапкын хөгжүлдениң балымнары ол-дур!

Тываның ужудукчулары республиканың кедээ ажыл-агыйынга улуг үлүүн кирип турарлар. Час болурга-ла, 100-150 муң гектар шөлдерге хоран химикаттар тегерингe киржип, чүс-чүс тонна немелде дүжүт алыр магадылалды тургузуп келгеннер. Маңаа депутат М. М. Мунзуктуң киржилгези база эвээш эвес болган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Мерген Максимович ажылга кадрыкаан специалист, амыдыралга төлептиг кижи. Ындыгларга чон чоргаарланыр, оларга бузурээр.

В. ПИВОВАРОВ.

ЧУРУКТА: М. М. Мунзук.

Авторнуң фотозу.

МОСКВА Найысылалдың төвүнде, Суворов бульварында, Чөөн чүк улустарының уран чүүлүнүң музейи ажыттынган. Ону сураглыг «Лукиннер бажыңын» чаартып кылгаш, олче көжүрүп кирген. Сураглыг архитектор Жилярдиниң 1812 чылдың соонда туткан бо бажыңы архитектураның ховар тураскаалы болуп турар.

Арменияның алдарлыг чурукчузу Рудольф Хачатрянның делгелгези ол музейниң залдарының баштайгы көргүзүглери болган. Ында эртем болгаш уран чүүл ажылдакчыларының портреттери, пейзаж чуруктары болгаш өске-даа чүс ажыг чогаал ажылдары кирген.

ЧУРУКТА: делгелгеде салдынган экспонаттарны көрүкчүлер көрүп тур.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

БЕСЕДАЛАРНЫ КЫЛГЫЛААН

Чадааның ыяш ажыл-агыйының Сүт-Хөл участогунда 10 даамал чай дүшкени-биле чергелештир өрт айыылын болдурбас дээш чон ортузунга тайылбыр ажылдарын чорудуп турарлар. Олар быжыглаттынган участоктарынга барып, улустар-биле ужуражып, чөпшээрел бижик чок арга-арыг кирерин болдурбайн турарлар. Кара туразында ыяш кескен кижилерге штраф онаарының чурумун доктааткан.

Организацияларга даамалдар 30 ажыг беседаны чоруткан. Өрт өжүрер кижилерни тургусткан. Олар өрт болу бээрин хайгаарап, хүннүң-не дежурныйлап турар. Өрт болдурбас дугайында лозуңнарны, чуруктуг плакаттарны оруктар белдирлеринде, кескү черлерде аскылаан. Беседаларны өөреникчилер ортузунга база кылгылаан.

Хемчиктиң арыглары үнелиг үнүш — чыжырганы-биле байлак! Ындыг болганда ол арыгларга өрт өскүдүп үндүрерин шуут болдурбас сорулга-биле арга-арыг даамалдары — Ишкинде — Мезил-оол Монгуш, Сүт-Аксында — Халаазы Монгуш олар тайылбыр ажылдарын улам күштелдирип, эки ажылдап турарлар.

Б. ОНДАР.

Сүт-Хөл район.

Ажыглалга кирер тудугларда

КҮҮСЕДИРИНГЕ БҮЗҮРЕЛДИГЛЕР

Кызылдың мурнуу-барыын талазында, аэропортче баар асфальтылыг оруктуң үстүү талазында чаа чуртталга бажыңнары кайы ырактан-на ылгалып көстүп тур. Ол микрорайонга чеде бергеш, бир таныжымның мындыг чугаазын сактып келдим. «Бо беш каът бажыңга чурттааш ургаа болбадывыс. Бистиң бажывыс дужунда база шак мындыг чурттаалга бажыны тудуп турар. Ону калбак панель-биле кылып эгеледилер. Ооң бээр беш-алды хондуве, улуг-ла дээрге ол хире болган боор. Эрткен субботада топтап орарымга бир каът немежи берген болду. Черле материал үзүктелбес чүве болза, тудуг кылыры шалыпкын апарган-дыр. Мен шуут кайгаан-дыр мен. Ону кадайымга-даа чугаалап ордум ийин».

Бо чугаага бадыткал — июнь айның эгезинде ажыглалга кирер беш каът бажың ол. Ону А. Иродовтуң комплекстиг тудуг бригадазы туткан. Сезен аал чурттаар бажыңның шевергел ажылдары удавас доостур. Ында № 48 тудуг эргелелиниң алды бригадазы ажылдап турар. А ол улуг бажыңга ниитизи-биле 160 өг-бүле чурттаар.

— Бистер база бо бажыңда шевергел ажылдары кылып тур бис — деп, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Л. Т. Мялина дүъштеки чем үезинде вагончугаш чанынга ужуражы бээривиске, чаа чурттакчыларын удавас хүлээп алыр апарган бажыңче айыткаш, чугаалай-дыр.

— Чогум дооса чогуур хуусаанар кажан чүвел? — деп ыдавыладым.

— Ам удавас. Үш хонук арткан ышкажыл. Ынчан, ол хүн, доospазывысса-даа, июнь эгезинде төндүрүптер бис — деп, Лидия Терентьевна бүзүрелдиг чугаалай-дыр.

— Эки ажылдыг шевергечилер кымнарыл?

— Шупту-ла! Ийе, ындыг ийин.

— Тергиин нер черле турар ышкажыгай.

— Ольга Дуктуг-оол, Марта Салчак, Мария Кыргыс, Александра Ооржак...

Бо уругларны адапкаш, бригадир өскелерниче буруузунган хевирлиг көре-дир. Шынап ындыг. Бо бригадада багай ажылдыг ажылчыннар чок. Оларның шуптузу 3—4 разрядтыг болгаш ажылга брак кылбас, а ажылдай бергенде шалыпкыны кончуг. Хүнде оларның хөй кезии 1,5 норманы чайлыг күүседир. Бүдүнгүр ажыл эки түңнелди көргүскен. Бригада апрель айда 3000 дөрбелчин метр шевергел ажылдары кылыр планны 150 хуу күүсеткен. Оларны эмин эртир мактааш канчаар мен. Чамдыкта ажылга үнмейн баргылаар ажылчыннар бар. Ынчалза-даа олар чөптүг чылдагааннарлыг болур. Ажы-төлү, ал боттарыдаа аарый бээр, ээлчеглиг шөлээже-даа чоруй баар. Бо таварылгада оларны кым-даа буруудатпас дээрзин бригадир угааттты.

Дүъштеки чапсар аразында бригадир-биле чугаалажып турувуста, бир ажылчын чедип келгеш, Лидия Терентьевнаның чанынга туруп алды. Оозу — Александра Ооржак болду. Он сес харлыг турган, Красноярскиниң профтехучилищезин дооскан. Кызылдың тудугларынга 18 чыл ажылдаан. Александра Чозаровна Ленинчи юбилей медальдың эдилекчизи. Дуржулгалыг шевергечи, биче сеткилдиг ажылчын. Кызымак кижи. Бригадирниң аңаа бээр характеристиказы ындыг болду.

Ол-ла тудуг шөлүнде Доңгакка, Панинге, Купцовка удурткан бригадалар бар. Олар тудугну түуйбу-биле тудуп турарлар. Ч. Ч. Доңгактың бригадазындан ында үш кижи арткан. Өскелери школа тудуунда диштилер. Хоочун тудугжулар Марат-оол Ооя, Чылбак Хомушку суглар-биле чугаалаштым. Ол бригадада прорабтың хүлээлгезин күүседип турар Ю. А. Мартыновна ужураштым. Аңаа чугаавыс тудугда ажылдың темпизиниң, тудуг материалдарының шынарының болгаш хандырылга дугайында болган. Ынчалза-даа олар сагыш-сеткилдиг өөртүңтер чүве чугаалавадылар. Чылдагааны: түүйбу үзүктелишкинниг кээр. Кран орта ажылдавас. Иштики өрээлдерниң гипсолит хаалары чок боop турар. Ында, ол тудугда, байдал бөгүн ындыг. Материал-биле хандырылга багайда, краннар доктаамал ажылдавайн турда, ажылдың бүдүрүкчүлүг чоруунуң дугайында кандыг чугаа турар деп. Чижээ, Ч. Ч. Доңгактың бригадазы апрель айда 32 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 81,3 хуу күүсеткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 95 хуу болган.

Прораб Ю. А. Мартыновтуң чугаазы-биле алырга, краннарга үрелиишкиннер болдурбайн турган, ажылдың шалыпкын темпизин чедип алыр талазы-биле чугаа № 14 механизация эргелелиниң удуртукчулары-биле чаңгыс эвес удаа болган. Оон эки түңнел үнмээн. Аңаа-ла аазааашкыннар боор арткан...

Ажылга хүн бүрү көстүг бээр ындыг четпестер туржаа, ол тудуг шөлүнде ажылчын коллектив бүрүзү бар аргаларны ажыглап турган, планныг оналдаларын күүседир дээрзинге бүзүрел бар. Ооң барымдаазы — шак санай дээрже бедип үнүп бар чыдар тудуглар ол.

Ш. ДОРЖУ.

БОТТАРЫНЫҢ ҮЛҮҮН КИИРИШТИРЕР

Революция мурнунда, Уранхай край деп адаткан Тыва орус эртемден аян-чорукчуларның сонуургалдыг чери апарган. Нииити географтыг дыңнадыглардан аңгыда олар боттарының отчёттарынга Тывада алдын, кызыл дус, хөмүр-даш, демир, чес, даг-дүгү бар дээрзин бижип турганнар. Ынчалза-даа оларның хөй кезиин шоолут өөренип көрбээн, шинчилевээн турган.

1921 чылда тиилээн революция соонда, Тыва улусчу республика апарган. Оон эгелээш ол Совет Россия-биле быжыг харылзааны тудкан. Бойдус байлаан өөренип, шинчилээрингe аныяк республикага улуг дузазын Совет Эвилели чедирген. 1920 — 1929 чылдарда ТАР чазааның дилээ-биле геология-шинчилел ажылдары Тываның чамдык районнарынга элээн чедиишкиннинг чоруттунган. Ындыг ажылдар дараазында чылдарда база үргүлчүлээн.

Тываның казымал байлаан билеп, тывар ажылдар 1945 чылда улам калбарган. Ынчан Москва, Ленинград, Новосибирск хоорайлардан келген экспедициялар, партиялар Тывага ажылдап турган. 1946 чылда Красноярск эргелелиниң геологтары Тываның чөөн талазында күгүрнүң, хөй янзы металлдарның үүжезин тыпканнар. Ол эргелел 1950—1953 чылдарда Ак-Довуракта даг-дүгү чыдар черлерге тодаргай шинчилел ажылдарын чоруткан. Академик Ю. А. Билибинге удурткан Бүгү-эвилелдиң геология институдунуң партиялары Кара-Сугда демир рудазының шыгжамырын тыпканнар. Улаатай-Чоза зоназының демир рудазы ажыттынган. Ол ышкаш кобальт, никель чыдар черни геологтар тыпкан. Хову-Аксының чурттакчызы Хойтпак-оол болгаш геологтар ол тывыышкын дээш Күрүне шаңналының лауреаттары болганнар.

Бүгү-эвилелдиң геология институду-биле кады Бүгү-эвилелдиң аэрогеология трезиниң экспедициязы 1946 чылда В. П. Масловтуң удуртулгазы-биле ажылдап эгелээш, элээн ажыдыышкыннарны кылганнар. Ук экспедицияның геологтары Г. С. Гостева, З. Е. Калистратова олар 1952 чылда Эрзин районга ховар металлдарның чыдар черлерин тыпканнар. Бүгү-эвилелдиң минерал чиг-эт институдунуң геологтары Н. Е. Костин, Г. В. Махин ол-ла чылын Тываның соңгу-чөөн талазынга өңнүг болгаш ховар металлдар рудаларын тып, чедиишкиннинг ажылдааннар.

«Востоксибуглеразведка» каттыжыышкынының А. Л. Лосевке удурткан экспедициязы 1947—1956 чылдарда Тываның хөмүр-даш курлавырларын тодарадып, илередирин уламчылаан. Ол экспедиция Тывада хөмүр-даш курлавырлары хойу-биле барын айыткаш, ону казып ап, ажыглаар участоктарны белеткээринге киришкен.

Республиканың девискээринде казымал байлактың четчири-биле бар болуп турары — оларны өөренип көөр, шинчилел кылыр талазы-биле доктаамал ажылдаар экспедицияны Тывага тургузуп ап болурунуң чугулазын көргүскен. Ындыг экспедицияны 1947 чылда ажыткан. Совзүредир ону «Главгеологоразведканың» даг-шинчилел экспедициязы деп адай берген. Экспедиция тускайжыттынган шинчилел ажылдары чорударынче шилчээн.

Даг-шинчилел экспедициязы 1962 чылга чедир улуг хемчээлдиг геология-шинчилел ажылдарын чоруткан. Ооң түңнелинде мөңгүн-суунуң, ховар металлдарының, исланд шпаттың чаа ажыдыышкыннары немешкен. Оларны тыварынга А. Л. Лисовский, А. Н. Чистяков, Д. Д. Кацапова, Ф. М. Карпенко киришкеннер. 1954 чылда исланд шпатты тывар ажылга аңчы К. Б. Има дузалаан. Ол үеде экспедиция демириниң, холушкак металлдарның, мөңгүн-суунуң, кобальтының болгаш никельдиң бар черлерин тодарадырын барык дооскан. Оларның чамдыктарын үлетпүрге шиңгээдип ап, ажыглаарынче шилчиткен. Ол чорук «Тыва даг-дүгү», «Тывакобальт» комбинаттарының тудуун эгелеп, республикага казымал байлактарны үлетпүрге ажыглаар арганы берген.

1962 чылдың эгезинде Даг-шинчилел экспедициязының баазазынга эде адаттынган Тываның геология-шинчилел экспедициязын тургускаш, баштай эргелелге, а ооң соонда «Красноярскгеология» каттыжыышкынга чагыртыр кылдыр чурумчуткан. Ажыктыг казымал байлактарның хөй хевирлерин чурукка тырттыларының, дилеп тыварының болгаш шинчилээриниң улуг хемчээлдиг ажылдарын кылырынче экспедиция кирген. Оон бээр республиканың минерал чиг-эт баазазын калбартыр талазы-биле чамдык айтырыгларны долузу-биле шиитпирлээн. Кобальт болгаш никель, чес болгаш молибден шинчилеп тывары улам калбарткан. Саянда даг-дүгүнүң курлавырларын тып, ону ажыткан. Кызыл дустуң чыдар черлерин тодараткан. Цемент заводунуң чиг-эт баазазын тургузар арга бар. Кызыл хоорайны суг-биле хандырарының перспективазы шииттирлеттинген. Кадат шөлдерин суггарар он-он кудуктарны совхозтарга кылып берген. Оон-даа өске ажылдар кылдынган.

Амгы үеде Тываның геология-шинчилел экспедициязындан аңгыда «Красноярскгеология» каттыжыышкынының экспедициязы, «Безопасвгеология» каттыжыышкынының партиязы, «Экспортсамоцветы» экспедициязы, К. С. Күжүгетке удурткан ССРЭ-ниң ЭА-ның Тыва геология лабораториязының ажылдакчылары, эртем-шинчилел институттарының отрядтары Тываның казар байлаан шинчилээр, өөренир ажылдарны уламчылап турар.

Республикага минерал чиг-эт баазазын тургузарынга чедиишкиннери дээш экспедиция 1971 чылда «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле, а хөй-хөй геологтар ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнатканнар.

Аңгы-аңгы салгалдың геологтарының шудургу, кызымак ажылының ачызында Тываның девискээринде хөмүр-даштың, демириниң, кызыл дустуң, даг-дүгүнүң, өңнүг болгаш ховар металлдарның, тудуг материалдарының шыгжаттынып чыдар 100 ажыг черлери шинчилеттинген.

Чаа казымал байлактарны тывар, үлетпүрге ажыглаар кылдыр шиңгээдип алырынга оларны белеткээр сорулга амгы үеде экспедицияның мурнунда салдынып турар. Ам геологтар чаа дериглелерни, станоктарны, аппаратураны ажыглап, алюминий, чес, молибден ышкаш ховар металлдарның шыгжамырын тыварын үргүлчүлеп турарлар.

Бо бүгү ажылдар Тывага үлетпүрүнүң чаа тудугларының улам калбарарын хандырар, республиканың бүдүрүкчү күштерин улам ыңай хөгжүдер аргаларны тургузар.

И. КОРЖ,

Тываның геология-шинчилел экспедицияның геология килдизиниң геологу.

КАЛБАК МАССАЛАР БАЙЛАА

В. И. Ленинниң Төп музейиниң 60 чылын демдеглеп турар

Революцияның баштыңчызының ады-биле, амыдырал болгаш ажыл-херектери-биле холбашкан бүгү-ле чүвени чүс-чүс чылдарда кадагалаар, ону калбак массаларның байлаа болдурар деп мындыг сорулганы В. И. Ленинниң Төп музейиниң коллективи шиитпирлеп турар. Ук музей бо[...]н 60 чылын демдеглеп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизиниң амыдыралынга база ажыл-чорудулгазынга хамаарышкан материалдарны чыыр талазы-биле В. И. Ленинниң институдунга дузалаарынче бүгү партия организацияларын болгаш партияның чамдык кежигүннерин РКП(б)-нуң XIII съездизи 1924 чылдың майда кыйгырган. В. И. Ленинниң институдунуң чаңынга ажылчыннарның болгаш тараачыннарның калбак массаларынга ажык музей салбырын тургузарынче сагыш салырын РКП(б) ТК-га съезд дааскан.

60 чыл мурнунда Улуг Дмитровка деп суурга (ам болза Пушкин кудумчузу) бажыңга баштайгы экспозицияны делгээн. Музейни тургузарынга болгаш хөгжүдеринге Ленинниң соратниктери, партияның хоочуннары, даштыкы чурттарның коммунистери эң идепкейлиг киришкен. В. И. Ленинниң Төп музейи 1936 чылдан бээр Революция шөлүнде бажыңда туруп турар.

Он ийи муң ажыг экспонаттарны мында делгээн. Оларның аразында — баштыңчының ажылдарының баштайгы үндүрүлгелери, оон чүүлдерин парлаан солуннар болгаш журналдар, эң ховар фотографиялар, хууда идик-хеви, эт-севи болгаш оон-даа өске.

Төөгү талазы-биле шынныг ол экспозиция болза гениалдыг бодалчының болгаш революсчунун, делегейниң ажылчын аңгызының болгаш бүгү ажылчы чоннарның баштыңчызының амыдыралын база ажыл-чорудулгазын көргүзүп, делегейниң революстуг депшилгезиниң хөгжүлдезиниң бүдүн үе-чадазын илередип турар.

Бистиң чуртувуска социализм тургузуушкунунуң дугайында документилер экспозицияда эвээш эвес. Чаа тургузугнуң долу болгаш бүрүн тиилээни, коммунистиг ниитилел тургузуушкунунче шилчилге, партияның удуртукчу ролюнуң улам өзүүшкүнү В. И. Ленинниң идеялары-биле тудуш холбаалыг дээрзин ол бүгү көргүзүп турар.

Ленин болгаш амгы үе дугайында бодал-биле бүгү экспозиция еңнииккен.

Ленин—бистиң үениң марксизми — СЭКП-ның болгаш Совет күрүнениң, социалистиг дем каттыжылга чурттарының, делегейниң коммунистиг, ажылчын болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң тугу база бүгү ажыл-чорудулгага удуртулга болуп турар дээрзиниң дугайын бүзүренчиг кылдыр ол херечилеп турар.

Музейниң чыылдалары чаа-чаа экспонаттар-биле чылдын-на долдунуп турар. Ол болза экспозицияны доктаамал сайзырангайжыдар, эртем ажылын болгаш лекция пропагандазын бедик эртем-теоретиктиг деңнелге чорудар арганы берип турар.

Допчу тайылбырлар кылырыбиле чергелештир баштыңчының памдарының, СЭКП төөгүзүнүң, эртемниг коммунизмниң чугула айтырыгларының талазы-биле, коммунизм тургузуушкунунуң теориязының болгаш практиказының талазы-биле тематиктиг база айтырыглар көдүрген алдан хире лекцияларны мында номчуп турар. Ленинчи номчулгаларны, бүдүрүлгениң мурнакчылары, сураглыг хөй-ниити болгаш күрүне ажылдакчылары, партияның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, эртемденнер, чурукчулар, композиторлар-биле ужуражылгаларны музейге организастап эрттирип турар. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң төөгүзүнде уттундурбас үелерге тураскаан делгелгелер улуг сонуургалды хайныктырар.

В. И. Ленинниң Төп музейи болза бистиң чуртувуска Совет эрге-чагырганың чылдарында тургустунган хөй санныг ленинчи музейлерниң школазы, эртем-методиктиг төвү болу берген. Төп музейниң ам чеди филиалдары бар, олар — Ульяновскиде, Ленинградта, Киевте, Львовта, Тбилисиде, Бакуда, Ташкентиде. Ол ышкаш 30 хире бажың-музей база ажыттынган. Ооң четкилери доктаамал калбарып турар. Чурттуң чамдык хоорайларында болгаш районнарында ленинчи мемориалдыг база камгалалдыг зоналар тургустунгулаан база тургустунуп турар.

Тургустунганының баштайгы хүннеринден эгелээш ук музей интернационалчы калбак харылзааларны доктаамал тудуп турар. Ооң коллективи даштыкыда өңнүктери-биле үре-түңнелдиг кады ажылдап турар.

Улуг баштыңчыга болгаш башкызынга чоннуң ынакшылы кызыгаар чок. В. И. Ленинниң Төп музейинге чылдың-на бүдүн чартык миллион кижи, ооң иштинде делегейниң барык 100 чуртундан Москваның чүс-чүс муң аалчылары кээп турар. Эргим Ильичиге сеткилиниң ханызындан ынакшылының болгаш ханы хүндүткелиниң ёзулалын көргүзери-биле кижилер аңаа кээп турар. Кижи бүрүзү аңаа идея болгаш угаан-бодал талазы-биле байыыр, улуг Ленинниң херээниң тиилээринге чайгылыш чок бүзүрел-биле хей-аъттыг кирер.

...Музейже. Ленинче. Кижилер шуужугула. Шуужуп-ла турар. Чурттаарынга, демисежиринге, тиилээринге өөренир дээш ынаар шуужуп турар.

А. СИВЦОВ,
СЭТА-ның корр.
Москва.

МАЖАЛЫКТАР ДУГАЙЫНДА

Барыын-Хемчикте Мажалык деп аттыг черлер-ле хөй: Ак-Мажалык, Кужурлуг-Мажалык, Кара-Мажалык, Шөлдээ-Мажалык, Адыр-Мажалык, Кызыл-Мажалык, «Мажалык» агиткультбригада, «Мажалык» чечен-чогаал каттыжышкыны болгаш оон-даа өске. Мажалыктар дугайында тоолчургу солун чугаалар-даа бар. Чижээ, Адыр-Мажалыкты шаанда Чаңгыс-Мажалык деп адап турган дээр. Үе-дүптен-не чоп япон-маньчжур эжелекчилерге удур демисежип чораан. Оларның аразында Амыр-Санаа, Демир-Санаа деп маадырлар түр аштырышкындан дезип чорааш, Хемчикке дыштанганнар Чаңгыс-Мажалыкка эштей ийи улуг дашты (ийи Мажалыкты) — бирээзин Бижиктиг-Хаядан, өскезин Кызыл-Хаядан тура тырткаш үш ожук даштай салыпкаш, аңаа шай хайындырып ижип турганнар. Соондан сүрген муң-муң аг-шериг Улуг-Үзүктен харап кээп шаарапайнчы бээрге, Амыр-Санаа, Демир-Санаа ийи ожук дажының бирээзин (Кызыл-Мажалыкты) Хемчик суунче чая тепкен чүве-дир. Терекке азып каан ок-чемзектиг саадааның бирээзин уттуп каапкаш чоруй барган болганнар. Амгы «Барлык» совхозтуң төвү Саадак-Терек суурнуң ады ынчаар укталып тывылган дээр.

Амыр-Санаа, Демир-Санаа Базырыкты бастыргаш, Тээлини тепкиш кылгаш, Хемчик хем бажында Оргу-Ыяш тайгазын ажа халыткаш, ол-ла хевээр четтирбейн барганнар. «Коданның кулаанда каразы чидерден, көжээ дашка иринирден бээр дедир кээп, өжээнивис негээр бис» деп Бижиктиг-Хаяда бижип каапы ол-дир. Маадырларны сүрген аг-шериг Хемчик-Бажының кызааларынга сыңмаралажып, Шындазының шыргайынга муңгаштаалып, Чиңге-Хемге чилчип үстүп, Чөөн-Хемнеп чоруп чадааш дедир ырбап чанганнар дээр.

К. САМБУУ.

ПРАГАГА УЖУРАЖЫЫШКЫН

Социалистиг чурттарның национал олимпий комитеттериниң удуртукчуларының Прагага болган ужуражылгазы дыңнадыг хүлээп алган. 84 чылдың Олимпий оюннарының найыралдың, хүндүлежилгениң ёзузунга болгаш бүгүде бир дөмей байдалдарга эртер деп бодал-биле, социалистиг чурттарның спорт организациялары ол оюннарга спортчуларны идепкейлиг белеткээнин ол дыңнадыгда онзалап демдеглээн. Ындыг турбуже Рейганның администрациязы социалистиг чурттарның спортчуларынга айыыл чок турар байдалды хандырарының боттуг хемчеглерин албаан, харын Олимпий хартиязын хөй янзы үрээр чорукту болдурган.

Ооң-биле холбаштыр социалистиг чурттарның национал олимпий комитеттери Лос-Анджелеске болур XXIII Олимпиаданың оюннарынга боттарының спортчуларының киришпезиниң дугайында шиитпирни хүлээп алыр ужурга таваржышкан, харын чүгле Румынияның национал комитеди ындыг шиитпир хүлээп албаан.

Олимпий оюннарын эрттирер чер кылдыр хоорайлар шилип алырын ыяк хынамчалыг боттандырып, ооң-биле кады бүгү чурттарның национал олимпий комитеттериниң база делегейниң спорт федерацияларының санал-оналын ыяап-ла барымдаалап көрзе чогуур дээрзинге ужуражылганың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг болган.

Бүгү делегациялар болгаш Делегейниң олимпий комитединиң хуралга олурушкан төлээлекчилери моон мурнунда-даа болуп келгени ышкаш, социалистиг чурттарның национал олимпий комитеттери Делегейниң олимпий комитеди-биле, национал олимпий комитеттериниң Ассоциациязы-биле, улустар аразының спорт федерациялары-биле кады ажылдажылганы ажыктыг кылдыр чорудар болгаш олимпийжи шимчээшкининиң чаңгыс эвин быжыглаарынга бүгү хемчег-биле идиг бээр деп бүзүрелин илергейлээн.

Прагага болган ужуражылгага совет делегацияны ССРЭ-ниң Спорткомитединиң болгаш НОК-туң даргазы, М. В. Грамов баштап чораан.

Делегейниң олимпий комитединиң президентизи Х. А. Самаранч, ДОК-туң оралакчы президентизи А. Шиперко, ДОК-туң директору М. Берлю, национал олимпий комитеттериниң Ассоциациязының президентизи М. В. Ранья болгаш спорттуң чайгы олимпийжи хевирлериниң федерацияларының каттыжыышкынының президентизи П. Небиоло олар ужуражылгага киришкен.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң отчёду

БЕРЛИН. (СЭТА). ССРЭ-биле, социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттары-биле аки-дуңмалышкы эвилел Германия Демократтыг Республиканың улам бурунгаар чедиишкининиң хөгжүлдезиниң магадылалы болур. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының болгаш СЭКП-ның, ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң дайынчы дем каттыжылгазы — социалистиг немец күрүнениң чедиишкиннериниң чайгылыш чок үндезини-дир деп, ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң отчёдунда чугаалаан. Ону ГСЧП ТК-ның Берлинге болган пленумунга чугаалашкан. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары К. Хагер пленумга ол отчёт илеткелдн кылган.

Тайбыңны хандырарының болгаш улустар аразынга айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туруш-бодалын ГСЧП биле ГДР-ниң чону бүрүн долу деткип турар. Социалистиг дем каттыштырылга күрүнелериниң хөй санныг боттуг саналдары, ядролуг чепсектиг күрүнелерниң аразынга харылзааларының норма-чижектерин ажылдап кылырынга, химиктиг чепсекти узуткаарынга хамаарышкан-даа саналдары, космосту милитаризастаарын болдурбазынче, боо-чепсектерни кызыгаарлаарынче, кызырарынче, дайын боо-чепсээн дужүреринче угланган инициативалары бүгү-ниити тайбыңны хандырарынга бирги чергениң ужур-дузалыг. Социалистиг өске-даа чурттар-биле кады элээн куду деңнелге шериг күжүнүң деңг байдалдыг турарын хевээр арттырар дээш, ядролуг чепсекти болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чепсектерин кызырар база алыс түңнелинде барып чок кылыр дээш ГДР туржуп турар. Ынчалзажок НАТО-нуң Варшава Керээзинден шериг талазы-биле артык күштүг турарын болдуруп болбас. «Першингтерни» болгаш АКШ-тың чалгыныг ракеталарын Барыын Европадан чайладыры социалистиг дем каттыштырылгазының чогуур харыы хемчеглерин күш чок болдурарынга таарыышкан арганы тургузар ийик.

Немец черден дайын кыжаныы моон соңгаар кажан-даа үнмезин дээш ГДР болдунгу дег бүгү чүүлдерни кылыр дээрзин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу онзалап демдеглээн. ГФР кандыгыл дээрге, мында өске байдал кестүп турар. ГДР болза ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаар дээш туржуп турар. Бөгүн болза, мындыг керээни чарар хөөн чок АКШ-ты деткип турар.

ГДР-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга харылзаалар хөгжүлдезиниң үндезини керээлерниң туруп турар системазы, хамыктың мурнунда ийи герман күрүнениң аразынга харылзаалар үндезиннериниң дугайында керээ болуп келген болгаш болур-даа. «Ажык герман айтырыг» болгаш 1937 чылдың кызыгаарларынга герман рейхтиң «догуннап үргүлчүлеңишааныының» дугайында ГФР-де дыңналып турар чулчуруушкуннарны ГДР шиитпирлиг буруу шаап турар. Туруп турар кызыгаарларны өскертир дугайында сөөлгү үеде хөй удаа көдүрлүп турар реваншистиг негелделер моон мурнунда чарлыган керээлерге удур угланган.

АКШ-тың амгы администрациязының боо-чепсектерни эндере бүдүреринче болгаш удурланыштыр туржурунче, бот-эргелиг күрүнелерниң иштики херектерин холгаарлаарынче угланган политиказын, Гренадага, Никарагуага, Сальвадорга, Ливанга удур америк империализмниң агрессчи үүлгедиишкиннерин документиле шыңгыы шүгүмчүлээн.

Социалистиг тургузуушкуннуң бүгү талаларынга ГДР-ниң чедиишкиннерин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу бедик-биле үнелээн. Тургустунганының келир 35-ки чылын республика политика талазы-биле доктаамал быжыг туруштуг, экономика талазы-биле сайзыраңгай күрүне болуп алган уткуп турар.

Кадыының байдалын барымдаалааш, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү болгаш секретары хүлээлгезинден хостаар дугайында П. Фернерниң дилээн Төп Комитет хандырган болгаш хостаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннеринге кандидаттар турган В. Яровинскийни, Г. Клайберни болгаш Г. Шабовскийни ТК-ның Политбюро кежигүннеринге, Г. Хеберни — ТК-ның Политбюро кежигүнүнге, секретарынга, ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГСЧП-ның Берлин округ комитединиң бирги секретары К. Науманны — ГСЧП ТК-ның секретарынга пленум чаңгыс үн-биле соңгаан.

Далай суднолары септээрниң талазы-биле Вьетнамның эң улуг порт хоорайы — Хайфонда чоокта чаа ажыглалда кирген Фарынг бүдүрүлгези — республиканың социалистиг индустриязының чугула объектизи. Хөй тонна чүъктер сөөртүр 35 далай суднозунуң аңаа чыл санында капитал септелгезин кылыр. Бөгүн Хайфоннуң докерлери хүн бүрү ортумаа-биле 8 муң тонна чүъктерни сайзырады ажылдаар.

ЧУРУКТА: вьетнам ажылчыннар Хайфон портунда Францының судно септээр бүдүрүлгезинде.

СЭТА-ның фотозу.

СОНҢУКЧУНУҢ КҮЗЕЛ-ЧҮТКҮЛДЕРИНГЕ ЧООК

Бир дугаарында согуушкун таварыштырарының чаа америк ракета-ядролуг чепсээн ГФР-ниң девискээринге улам ыңай тургузарын соксадырын канчап чедип ап болурул? ГФР-ниң парламент оппозициязының кол күжү — Германияның Социал-демократтыг партиязының Эссенге болган съездизиниң ажылынга ол айтырыг чугула черни ээлээн. Соңгу-атлантика блогунуң стратегизин эде көөр дээр негелделерниң демдээ-биле ол съезд эрткен.

Вашингтоннуң милитаристчи даштыкы политиктиг угланыышкынын, ракета-ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин оон күштелдирип турарын барыын-герман социал-демократтар буруу шапкан. Ооң-биле холбаштыр олар рейганчы администрацияның тайбың херээнге кедергей айыылдыг политиказын согур ёзу-биле эдерип турары дээш ХДС—ХСС—СВДП-ның барыын үзелдиг консерватывтиг чазаан шыңгыы шүгүмчүлээн.

Федералдыг амгы чазак чүгле консервативтиг эвес, харын ажыы-биле реаксылыг политиканы чорудуп турар деп, ГСДП-ның бундестагта фракциязының даргазы Ганс-Йохен Фогельдиң медеглелин съездиниң делегаттары чүүлдүгзүнүп уткаан. Боо-чепсекти эндере бүдүреринге идиг берип, даштыкыже, ылангыя делегейниң кризистелген дүшкүүрлүг районнарынче боо-чепсек садып үндүрерин калбартып, АКШ-тың талазындан делегей эргезиниң норма-чижектерин үреп турар чорук-биле дүүкаа чөпшээрежип турар амгы барыын-герман чазактың үүлгедиишкиннерин олар шиитпирлиг буруу шапкан. Чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлеринге эккеп тургузар дугайында НАТО-нуң шиитпирин боттандырып турары бодунуң айыыл чок чоруун болгаш бодунуң эвилелчилериниң айыыл чок чоруун хандырарының харыы хемчеглерин алырынче Совет Эвилелин албадапкан деп, съездиниң делегаттары демдеглээн.

Политиктиг чугула документини — айыыл чок чорукту хандырарының айтырыглары талазы-биле резолюцияны съезд бадылаашкыннарның дыка хөй нуруузу-биле хүлээп алган. Ында ылангыя боо-чепсекти эндере бүдүрерин улам ыңай күштелдирериниң айыылдыын айтып, шериг талазы-биле тергиидээн байдалды чедип алыр дээр НАТО-нуң агрессчи бодалын шүгүмчүлээн. Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаарындан ойталаарын киириштир, НАТО-нуң болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң аразынга күштүг ажыглавазының дугайында керээни чарарының эргежок чугулазын документиде демдеглээн. Чаа америк ядролуг ракеталарны Барыын Европада эккеп тургузуп турарын соксадырын база эккеп тургускулапкан «першинг-2-лерни» болгаш чалгыныг ракеталарны дедир үндүре бээрин, тактиктиг ядролуг чепсектен хостуг зонаны Европага тургузарын съездиниң делегаттары негээн.

Ынчалзажок ГФР «политика болгаш экономика талазы-биле Европа ниитилежилгезинде болгаш НАТО-да хожудап турар» деп, ол резолюцияда демдеглээн.

ГСДП-ның даргазынга база катап соңгуткан Вилли Брандт чуртту эргелеп башкарарынга белен болурунче болгаш ол дээш харысалганы келир үеде бодунга ап шыдаар арганыктиг болурунче партияны кыйгырган.

Оппозицияже киргениниң соонда партия бодунуң хүрээлелин сырый каттыштырып, америк ядролуг ракеталарны ГФР-ге тургузар, тургуспазының дугайында айтырыгга хамаарыштыр улам тода туруштуу ээлеп алганын ниитизи-биле ГСДП-ның Эссен съездизи көргүскен. Ол чорук боттарының хөй нуруузунда ГФР-ни Вашингтоннуң ядролуг чепсээ болдурарын буруу шаап турар чурттакчы чоннуң ортузунга ГСДП-ның ат-сураның өзүлдезинге база салдар чедирбейн барып шыдавас.

И. МАСЛОВ.
(СЭТА).

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫНЧЕ

ПРАГА. (СЭТА). Израильдиң, империалистиг өске-даа күрүнелерниң агрессчи эжелекчи политиказының уржуу-биле Чоокку Чөөн чүкте байдал чидиглеңген деп, Прагага болган чугаалажыышкыннарның үезинде Профэвилелдерниң Бүгү-делегей Федерациязының чиигине секретары Н. Захария биле Ливанның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелдериниң национал федерациязының даргазы Ильяс аль-Хабр медеглээн.

Ливанның девискээрин эжелеп турарын. Мурнуу Ливанның хамаатты чурттакчы чонунга хамаарыштыр израиль аг-шеригиниң ханныг өлүрүкчү үүлгедиишкиннерин, кара-бажыннарда болгаш дескеннер лагерьлеринде хилинчектээшкиннерин база кижиниң эргелерин үреп турарын талалар шиитпирлиг буруу шапкан деп, парлаттынган дыңнадыгда демдеглээн. Эжелеттирген бүгү-ле ливан девискээрден израиль шериглерни саат чок үндүрерин профэвилел удуртукчулары негээн.

Израиль эжелелден хосталга дээш ливан ажылчы чоннарның демисели-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының кампаниязын күштелдиреринче Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы биле Ливанның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелдериниң национал федерациязы кыйгырган. Сирияның империалистиг чимзеңнишкиннерге удур туржуп, Тель-Авив-биле сепараттыг дугуржуушкун кылырының Кэмп-Дэвид угланыышкынынга идепкейлиг удурланып турар чонунуң демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын олар илергейлээн. Империалистиг коргудуушкун политиказын талалар буруу шапкаш, Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрелдиг чорукту чидиглендирип турарының бүгү-ниити тайбыңга айыылдыын онзалап демдеглээн.

КӨДҮРЛҮҮШКҮНДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Бомбейниң «Блитц» солунунуң айтырыгларынга харыылап тура, Индияның национал экономиказы ам көдүрлүүшкүнде турар деп, индий премьер-министр Индира Ганди медеглээн. Чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң дугайын чугаалавышаан, бо чылын индий тараачыннар 149 миллион тонна ажыг, тергиин дээн тараа дүжүдүн ажаап алганын ол демдеглээн.

Доозулган 1983—84 саң-хөө чылының дургузунда Индияга энергетика хөгжүдериниң пландары ниитизи-биле күүсеттинген, демир-орук транспортунуң ажылы экижээн, үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң немей өзүлдезиниң темпилери бедээн. Чоннуң эң ядыы кезектериниң амыдыралының деңнелин бедидеринче угланган хемчеглерни чайгылыш чок боттандырып турарын премьер-министр демдеглээн.

Эрткен саң-хөө чылының дургузунда көдээ районнарны хөгжүдериниң комплекстиг программазының хемчеглеринге киириштир күрүне дузаламчызын 3,5 миллион өг-бүлелер алган, ол дээрге план-биле бир чылга көрдүнгенинден 14 хуу хөй болганы ол. Чурттуң национал чаңгыс эвин, айыыл чок чоруун болгаш экономиктиг күчүзүн быжыглаарын ооң баштааны чагырыкчы партия бодунуң эң чугула сорулгазы кылдыр санап турарын Индияның премьер-министри медеглээн.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ТОКИО. (СЭТА). Чалгыныг ядролуг ракеталарны Ыраккы Чөөн чүкте эккеп сайгара тургузуп турарынга япон эртемденнерниң национал чөвүлели удурланыышкынын илергейлээн. Ол организацияның Киото хоорайга болган конференциязынга чүүлдүг деп көрдүнген резолюцияда онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, АКШ-тың Оожум океан флодунуң корабльдерин бо чылдың июньда ядролуг октарлыг «Томагавк» дээр чалгыныг ракеталар-биле чепсеглээр деп төлевилээни Японияга шуут кыжаныышкын болу бээр. Ядролуг чепсекти бүгү-ниити болгаш бүрүн хоруур, тайбыңны камгалаар дээш демиселдиң калбартырының эргежок чугулазының дугайын япон эртемденнер медеглээн. Боо-чепсекти эндере бүдүреринге чурттуң калбак киржилгезинче угланыышкынны чорудуп, япон конституцияның дайынга удур чүүлдерин эде көөрүн чедип алырын оралдажып турар Накасонэниң консервативтиг чазааның политиказын япон эртемденнер конгрези буруу шапкан.

Чуртка ядролуг чепсекти бүдүрбес, киир сөөртпес болгаш сайгара тургуспас деп ядролуг чепсек чок турарының үш принциптерин Японияның сагырын янзы-бүрү политиктиг партияларны төлээлээн хөй бөлүк көскү ажылдакчылар Накасонэниң чазаандан негээн.

ОБЪЕКТИВТЕ—НЕПАЛ

Гималайларның даг системазының төп кезээнде улуг эвес күрүне — Непалды болганчок-ла булуттар ындында бедик суурлерниң чурту деп адаар. Бурунгу архитектураның ховар дээн тураскаалдарын көөр, ол чуртта чурттаан чоннуң амыдыралы, чаңчылдары-биле таныжар дээш чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарындан аңаа муң-муң туристер келир.

ЧУРУКТА: Катмандуда Патанның орду шөлү — национал непал архитектураның эң көрүштүглериниң бирээзи, ону ыяштан болгаш чараш даштардан сиилип туткан.

Адаанда чурукта: Лукла суур. Непалдың эң бедик даг кырында аэродрому. **Ю. РОДИОНОВТУҢ фотолары.**

ОЛИМПИЙЖИ ИДЕАЛДАРНЫ АКШ ДОРАМЧЫЛАП ТУРАР

Тускай шериг самолёду-биле чоокта чаа АКШ-ка эккелген олимпийжи от бүгү чуртту кежир Лос-Анджелесче оруун эгелээн. Ынчалза-даа ол найыралдың болгаш тайбыңның бууңныг идеалдарының тиилелгелиг оруу болу бербээн. Олимпийжи чалбыыш америк долларның туттурунчузу апарган, америк хөреңгитеннер болгаш политиказыракттар ону ыят чок мөлчүп эгелээн. Шаг-төөгүден бээр олимпий одунуң кадагалакчызы болуп турар Грецияның удурланыышкыны турбуже, АКШ-тың олимпийжи национал комитединиң акша сүрүкчүлери олимпий чалбыыжын чедирериниң марафонун бир километрде-ле 3 муң доллар кылдыр садыпкан. «Тайм» журнал бодунуң сөөлгү номерлериниң бирээзинде чуруунга олимпий одун кымга чедирерин бүзүрээнин тодаргай көргүскен. Ында чурттакчы чонга террор кылып турар. «Эрлик оранының элчилери» деп аттыг, мотоциклдерлиг дерзии бөлүктүң кежигүннерин тырттырып каан. «Эрлик оранының элчилери» баш сөөгү өттүндүрген сыргалар кедеринге, мага-бодунга ыят чок бужар чуруктарны кара беге болгаш иннебиле оюп кылып алырынга ынак. Олардан аңгыда, чалбыышты улуг корпорацияларның хөреңгитеннери база далай чадаг шериглери тулуп эрттирер» деп, ук журнал бижээн.

Олимпийжи идеалдарны ындыг хевирлиг оң-солагай талазынче садып турары — Олимпийжи хартияны Каттышкан Штаттарның дерзизи-биле үреп турарының чүгле чаңгыс чижээ-дир. Чогум-на харын ындыг хажыдыышкыннар ужун, ССРЭ-ниң Национал олимпийжи комитеди XXIII Олимпиаданың оюннарынга совет спортчуларның киржир арга чогунуң дугайын медеглээринче албадаткан. АКШ-тың чагырганарының шуут деткээни-биле эрткен чылын-на аңаа өжээтен кампания эгелээн, ооң сорулгазы Олимпий оюннарын эң-не дүржок аргалар-биле, ооң иштинде ССРЭ-ден болгаш өске-даа социалистиг күрүнелерден кээр спортчуларның айыыл чок чоруунга кыжаныышкынны тургузары-биле, үзер оралдажыышкын болурун ук кампанияның организакчылары чажырбайн турар. Ам албан ёзузунуң Вашингтону хөй-ниитиниң бодалын оожуктурарынче чүткүп, «бо бүгүнү орустар даап чугаалап турар» дээр хевирлиг чүүлдү көргүзерин шырбайып турар.

Бо одуругларның автору АКШ-ка СЭТА-ның корреспондентизи болуп ажылдап турган үезинде, журналисчи ажыл-херектер ужун Лос-Анджелеске каш-даа удаа чоруп, мында чамдык бөлүктерниң антисоветчизинин күштүүн көрген. 1977 чылда бөдүүн американнарның сонуургап көргени ССРЭ-ниң национал делгелгезин ук черниң антисоветчилери нүгүлдеп бактаан. Хоорай чагырганарының чөпшээрели-биле олар нүгүлдекчи «удур делгелгени» организастаан, чедир узуткаттынмаан бүгү чүзүнүн идегетери хүннүң-не «удурланыышкын» чыскаалдарын эрттирип, солуннар, радио, телевидение совет амыдыралды нүгүлдээр дээш чаржалажып турганнар чүве. Ам, президент Рейган «коммунизмге удур ыдыктыг походту» чарлаан үеде, Лос-Анджелеске антисоветчи кандыг-кандыг бужар үүлгедиглер кылыр деп турганын билип каары берге эвес.

АКШ-тың буржуаз парлалгазы безин Лос-Анджелеске Олимпиада үезинде бистиң чуртувуска удур улуг хемчээлдиг чөңгээни белеткеп турганын миннир ужурга таваржып турар. «Советтерни хоруур» деп бакка сурагжаан бөлүктүң үүлгедиглериниң дугайын бижип турар. «Лос-Анджелес таймс» солун «бөлүктүң медеглелдерин болгаш өске материалдарын парлалгага дыка хөйнү берип турган болгаш оларны белеткээни мергежилдиг, а парлалга конференцияларын эки организастаан» деп билинген. Совет кижилерни тудуп алгаш, чуртунче чандырбас деп дедир агитастаар талазы-биле ук организацияның пландарының дугайын тайылбырлааш, оларны чажырары-биле маргылдаалар эртип турар черлер чанынга хуу бажыңнарны хөлезилээн турган деп, ук солун бижээн. «Кол-ла негелде болза бажың чанының шөлү улуг болган турар ужурлуг, чүге дээрге бөлүктүң планнап турганы парлалга конференцияларын эрттиреринге чүс хире журналист чыглыр чер херек турган» деп, ол немээн.

В. ЧУКСЕЕВ.
(СЭТА).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СИЛЕРНИ ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

НОВОСИБИРСКИНИҢ СОВЕТ КООПЕРАЦИЯ САДЫНЫҢ ИНСТИТУДУ

Тыва респотребсоюз Новосибирскиниң совет кооперация садыының институдунуң очное болгаш заочное салбырларының бирги курстарынга, а ол ышкаш үндезин националдыг кижилерге конкурстан дашкаар черлерге 1984-1985 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге хүлээп алыышкынны чарлап турар:

— товароведение болгаш үлетпүр барааннарының садыын организастаары;

— товароведение болгаш аъш-чем бараанналарының садыын организастаары;

— нииттиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш ону организастаары;

—садыг экономиказы («Садыгның экономист-организакчызы» деп квалификация тыпсыр);

— бухгалтер учёду («Экономист» деп квалификацияны тыпсыр);

Билдириишкиннер хүлээп алыр хуусаалары:

— очное салбырга нийти чурум ёзугаар кирип турарлар бүгү мергежилдер талазы-биле 1984 чылдың июль 31-ге чедир; адрези — 630087, Новосибирск хоорай, Карл Маркс пр. 26; кирерниң шылгалдаларын августуң 1-ден 20-ге чедир Новосибирск хоорайга чорудар:

—мергежилдер аайы-биле конкурстап дашкаар кирип турарларга адрези—667000, Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 31 бажың. Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи, телефон № 2-27-24; кирериниң шылгалдаларын июль 10-дан 25-ке чедир Кызыл хоорайга чорудар.

— ажыл-агый стипендиязының болгаш тускай чылдада негелделери-биле кирерлерге июль 10-га чедир: адрези —667000, Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 31 бажың, Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи.

Кооперация организацияларындан чоруткан, хереглекчилер кооперациязынга ажылының стажы 2 чылдан эвээш эвес болгаш амгы үеде Тыва респотребсоюзтуң системазында ажылдап турар кижилерни ажыл-агый стипендиязының негелдези-биле хүлээп алыр.

Хереглекчилер кооперациязынга ажылдаан стажы алды айдан эвээш эвес кижилерни, ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашкан шериг албанныгларны болгаш кооператив техникумун болгаш училищезин доосказ, тергиин дипломнарны алган, чогуур мергежилиниң аайы-биле дээди өөредилге черлеринге өөренири-биле педсоветтерниң сүмелээни кижилерни тускай чыылдага хүлээп алыр.

Заочное салбырга июль 1-ге чедир документилер хүлээп алыр адрези: Кызыл хоорай. Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи. Кирериниң шылгалдаларын Кызыл хоорайга июль 24-тен августуң 10-га чедир чорудар.

Заочное салбырга кирерлерге июль 4-тен эгелеп белеткел курстарын организастаар.

Институтка кирер дээн кижилер дараазында эртемнерге шылгалдаларны дужаар:

— «Товароведение» мергежилиге — математикага бижимел-биле), химияга (аас-биле), географияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле);

— «Нииттиниң чемненилгезиниң технологиязы болгаш ону организастаары»— физикага (аас-биле), математикага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле);

— «Садыгның экономиказы» болгаш «Бухгалтер учёду база ажыл-агый чорудулгазының анализи» мергежилге — математикага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле).

Ортумак өөредилге черлеринге национал дыл программазын ёзугаар национал дыл өөренип турган кижилер сочинение орнунга изложение азы диктантыны бижип болур.

Техникумну шылгаралбиле доосказ кижилер бир-бир шылгалданы тудар:

—«Садыг экономизи» болгаш «Бухгалтер учёду» мергежилдерге —географияга, «товароведение-технология» мергежилге— химияга дужаар.

Билдириишкинге кожар документилер:

1. Бүдүрүлге черниң удуртукчузунуң, профком даргазының, партия азы комсомол организациязының секретарының ат салганы сөөлгү ажылдап азы өөренип турган черинден характеристика-сүме.
2. Күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.
3. Ортумак билиг дугайында документ (боду). дипломга зачёт дептеринден ушта бижилгени капсырлаштырар.
4. 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруk.
5. Эмчи шынзылгазы (№ 286 майык).
6. Ажылдап турар черинден шынзылга (заочное салбырга кирерлерден).
7. Чурттап турар черинден шынзылга.

КҮРҮНЕНИҢ КЫЗЫЛДА ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң хүндүскү салбырының I курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар:

1. Математика болгаш физика.
2. Национал школага орус дыл болгаш литература.
3. Орус дыл, литература болгаш төрээн дыл, литература.
4. Биология болгаш химия.
5. География болгаш биология.
6. Эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы.

Кирериниң шылгалдаларын 1984 чылдың августуң 1-ден 20-ге чедир дараазында эртемнерге хүлээп алыр:

«Математика болгаш физика»— математикага (аас-биле болгаш бижимел-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле):

«Орус дыл болгаш литература» —орус дылга болгаш литератураага (аас-биле болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле).

«Орус дыл, литература болгаш төрээн дыл, литература» —орус дыл болгаш литератураага (аас-биле болгаш бижимел-биле), төрээн дылга болгаш литератураага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология болгаш химия» — химияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле):

«География болгаш биология» —географияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле);

«Эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказы» — орус дылга болгаш литератураага (аас-биле болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле). Үндезин националдыг кижилер-биле төрээн дылдың талазы-биле беседаны кылыр.

Билдириишкинни июнь 20-ден июль 31-ге чедир дараазында документилерни ыяап-ла кошкаш, директорнуң адынга киирер: ортумак билиг дугайында документ (боду-биле), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), дээди өөредилге черинче чоруткан дугайында администрацияның шынзытканы, үш кижиниң ат салганы характеристика, 3Х4 см. хемчээлдиг 8 фото-чуруk, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (ажылдап турган болза).

Өөренир дээш институтка келген кижилерге паспорт, шериг биледи (курлавыр шериг албанныглар) азы киир бижиткен херечилел (келдирилге назылыг кижилер) ыяап-ла турар ужурлуг.

Ортумак школаны алдын медаль-биле доосканнар, ортумак профессионал-техниктиг училищени азы ортумак тускай өөредилге черин тергиин диплом-биле доосказ кижилер чүгле чаңгыс баштайгы шылгалданы дужаар болгаш бир эвес ону «5» (бешке) дужаар болза, кирериниң ооң соондагы шылгалдаларындан хостаар. Бир эвес «4» (дөрт) азы «3» (үш) демдектерни алыр болза, арткан бүгү шылгалдаларны дужаар апаар.

Аттестатта «Тергиин эки» болгаш «Эки» демдектерлиг, ортумак баллдары «4,5» азы «5,0» болгаш баштайгы пйи шылгалдаларны 9 баллдан эвээш эвес кылдыр дужааган кижилерни ооң соонда шылгалдаларны дужаарындан хостаар.

Документилерни хүлээп ап турар адрези: 667000, Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунда № 34 бажың, өрээл № 212, хүлээп алыр комиссия.

Курүнениң Кызылда педагогика институду бот-өөредилге салбырының 1-ги курузунга дараазында мергежилдерге студентилер хүлээп алырын чарлап турар: **1. Математика. 2. Орус дыл болгаш литература. 3. Педагогика болгаш эге өөредилгениң методиказы. 4. Биология. 5. География.**

Кирериниң шылгалдаларын июнь 1-ден 14-ке чедир дараазында мергежилдерге хүлээп алыр:

«Математика» мергежилге —математикага (аас болгаш бижимел-биле). физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле):

«Орус дыл болгаш литература» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (аас болгаш бижимел-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыкы дылга (аас-биле):

«Педагогика болгаш эге өөредилге методиказы» мергежилге —орус дылга болгаш литератураага (аас болгаш бижимел-биле). математикага (аас-биле). ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле):

«Биология» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле), биологияга (аас-биле), химияга (аас-биле), физикага (аас-биле):

«География» мергежилге — орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле), географияга (аас-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдириишкиннерни май 30-ге чедир хүлээп алыр болгаш оларга дараазында документилерни ыяап-ла кожар: күш-ажыл дептериниң хоолгазы, ортумак билиг дугайында документ (боду), № 286 майыктың медицина шынзылгазы, ажылдап турар черинден характеристика, 3×4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруk.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ЧОРУДАР АДРЕС: 667000. Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 34 бажың, бот-өөредилге салбыры. Телефон № 2-20-36.

Нииттиниң чемненилге черлериниң трези практикалап өөренир официантыларга үндезин националдыг аныяк оолдар, кыстарны чыып турар. Өөредилге үезин ажыл стажынга киир санаар. Айда төлевири 54 рубль. Өөренир хуусаазы 6 ай.

Кызыл хоорайда чурттап турар, 10 классты доосказ билиглиг болгаш 18 хар назы четкен кижилерни хүлээп алыр.

ДОСААФ-тың Кызылда техниктиг школазы секретарь-машинакчыларының, 1-ги, 2-ги болгаш 3-кү класстыг чолаачыларының, сонуургакчы - чолаачыларның, мотоциклчилерниң курстарынга өөренирин күзээн кижилерни чалап турар.

ШКОЛАНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузунуң № 49 бажыңда, телефон № 2-25-28.

КЫЗЫЛДЫҢ № 4 ОРТУМАК ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЗИ

1984—1985 өөредилге чылында дараазында тускай эртемнерге белеткээри-биле өөреникчилерни хүлээп ап турар.

8 класс доосканнар 3 чыл хуусаалыг өөренир болгаш тудуг бызанчызының, каң болгаш демир-бетон конструкцияларның дашчы-монтажнигиниң, тудугнуң штукатур-малярының, слесарь-сантехниктиң, газ-биле каңнакчының, суурлгалыг кран машинизиниң, хол-биле күүседир электросварщиктиң, экскаватор машинизиниң, автомобиль кранының машинизиниң, электромонтажниктиң тускай мергежилдерин шиңгээдип алыр.

Ортумак школа доосканнар 10 ай хуусаалыг өөренир болгаш тудугжу-дашчының болгаш маляр-штукатуржунуң мергежилдерин чедип алыр.

Кирериниң негелделери

Сес чылдың нийти билиг школазын доосказ оолдарны болгаш уругларны хоорайның ортумак профтехучилищезинге хүлээп алыр. Ортумак билиглиг 17 харлыг болгаш оон-даа өрү назылыг оолдарны, уругларны бир чыл хуусаалыг өөренир кылдыр хүлээп алыр. Бир чыл хуусаалыг өөренир сургуулдарга айда 70 рубль стипендия бээр.

Хүлээп алырының чуруму

Шилип алган профессиязын айытпышаан, хүлээп алыр дугайында билдириишкинни училище директорунуң адынга киирер. Билииниң дугайында херечилелди азы аттестатты, № 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазын, 3×4 хемчээлдиг 6 фото-чуруктарны ВЛКСМ комитединиң болгаш школа администрациязының чоруткан бижиин билдириишкинге кожар. Училищеге келгеннер учёттан үндүр бижиткен паспорттарын болгаш шериг-ге келдириишкин назылыглар келдириишкин херечилелин аккеп көргүзер. Училищеге кирер дугайында билдириишкин бижээннер эмчи шинчилгезин эртер.

Өске хоорайлардан келгеннерни нийти чуртталга бажыңы-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөренген үезин үзүктелиишкин чок ажыл стажынга киир санаар. Ортумак профтехучилищени доосканнарга дипломнарны тыпсыр, профессиязының аайы-биле разрядтарны бээр. Профтехучилищени кончуг эки болгаш эки демдектерлиг доосканнарны училищениң дирекциязы дээди өөредилге черлеринге өөредир кылдыр сүмелээр.

Училищеге волейболдуң, хостуг хүрештиң, хаактың, чиик атлетиканың, бокстуң спорт секциялары ажылдаар. Уран чүүл бөлгүмнери база ажылдаар.

Училищениң адрези: Кызыл хоорай, Магистральная кудумчу, бажың № 1, хүлээп алыышкын комиссиязы, телефоннары: 2-54-14, 2-21-09. №6 болгаш 8 автобустар-биле училищеге чедип кээп болур.

Өөредилгеге киир санаарының болгаш өөредириниң чуруму.

Билдириишкиннер киргеннер-биле беседаны хүлээп алыышкын комиссиязы кылыр болгаш шилип алган профессиязынга, училищеге өөрениириниң, бүдүрүлгеге ажылдаарының негелделеринге хамаарыштыр тайылбыр бээр.

Хүлээп алыышкынны кирериниң шылгалдалары чокка чорудар. Профессионал-техниктиг училищелерге өөредири халас болур. Профтехучилищелерниң өөреникчилерин аъш-чем болгаш апаз база тускай хептер-биле хандырар. Хүндүс өөредилгелиг профтехучилищелерге өөреникчилерниң бүдүрүлге өөредилгезинге күүсеткен ажылдары дээш оларга акша төлевирин ажылдаанының 50 хуузу хемчээлдиг кылдыр бээр.

ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗ дараазында техникумнарга өөренир сургуулдарны хүлээп ап турар:

КРАСНОЯРСКИНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

Өөредир мергежилдери:

— товароведение болгаш аъш-чем эвес бараанныарның садыын организастаары:

— товароведение болгаш аъш-чем бараанныарының садыын организастаары;

— товароведение болгаш үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныарының садыын организастаары;

— совет садыгны планнаары;

— бухгалтер учёду;

— кооперация садыын организастаары болгаш углап башкарары.

НАЛЬЧИКТИҢ ТУДУГ ТЕХНИКУМУ

Өөредир мергежили:

— үлетпүр болгаш хамааты тудуглары.

УЛАН-УДЭНИҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

Өөредир мергежили:

— хлеб бызырар бүдүрүлге.

ЧИТАНЫҢ КООПЕРАЦИЯ ТЕХНИКУМУ

Өөредир мергежили:

— аъш-чемни белеткеп кылырының технологиязы.

ИРКУТСКИНИҢ ӨЛҮК-КЕШ ТЕХНИКУМУ

Өөредир мергежилдери:

— мал болгаш өлүк-кеш чиг-эдиниң товароведениези (очное болгаш заочное салбырларлыг);

— аңныыр-тывыш болгаш аң өстүрери (очное өөредилге);

— көдээ ажыл-агый продуктуларының товароведениези (очное болгаш заочное салбырларлыг):

— правоведение (очное өөредилге).

Техникумнарга кирерде дараазында документилерни көргүзери чугула.

Билдириишкин, билииниң дугайында документ (боду). 3х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруk, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (ажылдап турарларга), № 286 майыктың эмчи шынзылгазы, кооператив организацияларының чоруткан бижии (заочное салбырга кирерлер).

Дужаар шылгалдалары:

— товароведение болгаш технологтуг мергежилдерге кирип турар кижилер—орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле). химияга (аас-биле). арткан бүгү мергежилдерге —орус дыл болгаш литератураага (бижимел-биле). математикага (аас-биле).

Документилерни бо чылдың июнь 30-ге чедир хүлээп ап турар адрези: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 31 бажың. Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи, телефон № 2-27-24.

КЫЗЫЛДЫҢ АВТОМОБИЛЬ-ОРУК ТЕХНИКУМУ

1985 чылда хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларга өөренир кижилерни чыып турар.

ХҮНДҮСКҮ САЛБЫРНЫҢ БЕЛЕТКЭЭР СПЕЦИАЛИСТЕРИ: автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаар техниктер. Өөренир хуусаазы— 8 класс доосканнарга—3 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга—2 чыл 6 ай.

Орук машиналарын болгаш дериг-херекселдерин ажыглаар болгаш септээр техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 класс доосканнарга — 3 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга — 2 чыл 6 ай.

Үлетпүр болгаш хамааты тудуглар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы — 8 классты доосканнарга—3 чыл 6 ай.

БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ САЛБЫРЫНЫҢ БЕЛЕТКЭЭР СПЕЦИАЛИСТЕРИ: автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы—8 класс доосканнарга—4 чыл 6 ай, 10 классты доосканнарга—2 чыл 7 ай.

Орук машиналарын болгаш дериг-херекселдерин ажыглаар болгаш септээр талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы— 8 класс доосканнарга — 4 чыл 6 ай, 10 класс доосканнарга —2 чыл 10 ай.

Автомобильдерниң техниктиг хандырылгазының болгаш септээриниң талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы 8 класс доосканнарга—4 чыл 9 ай, 10 класс доосканнарга—2 чыл 10 ай.

Үлетпүр болгаш хамааты тудуглар талазы-биле техниктер. Өөренир хуусаазы 10 класс доосканнарга—2 чыл 10 ай.

Хүндүскү салбырларының сургуулдары автомобиль башкарарынга өөренир болгаш автомашиналар чолаачызының эргезин алыр. Оон аңгыда олар орук машиналары башкарар эргени алыр болгаш бир ажылчын мергежилди оларга тыпсыр.

ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА БИЛДИРИИШКИННИ КИИРЕР ХУУСААЛАРЫ: хүндүскү салбырларга 1984 чылдың июнь 1-ден июль 30-ге чедир (8 класс доосканнар), июнь 1-ден августуң 13-ке чедир (10 класс доосканнар);

бот-өөредилге салбырга—май 3-тең августуң 10-га чедир.

Кирериниң шылгалдалары чокка хүлээп алыр кижилер:

1. Ортумак школаны медаль-биле доосканнар: долу эвес ортумак школаның тергииннери, Хүндүлел бижиктер-биле шаңнатканнар, ол ышкаш ортумак ПТУ-ларны доозарда «тергиин» дипломнарны алганнар.

2. «Үлетпүр болгаш хамааты тудуг», «Автомобиль оруктарын тудар болгаш ажыглаарының», «Орук машиналарының болгаш дериг-херекселдериниң» салбырларынга билииниң дугайында документилеринде «эки» болгаш «тергиин эки» демдектерлиг кижилер.

ООН ӨСКЕ КИЖИЛЕРНИҢ ДУЖААР ШЫЛГАЛДАЛАРЫ: 8 класс доосканнар —математикага (аас-биле) болгаш орус дылга (бижимел-биле);

10 класс доосканнар — математикага (аас-биле) болгаш орус дылга (чогаал азы эдертиг).

Хүлээп алыышкын дугайында техникумнуң адынга билдириишкинге кожар документилер:

1. Билииниң дугайында херечилел азы аттестат.
2. Эмчи шынзылгазы (286-гы майык).
3. 3×4 см. хемчээлдиг дөрт фото-чуруk (бөрт чок).
4. Күш-ажылчы стажтыгларның күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.
5. Төрттүнгениниң дугайында херечилел боду азы паспортту хүлээп алыр комиссияга көргүзер.

Хоорай чурттуг эвес сургуулдарны чаагайжыды туттунган общежитие-биле хандырар.

Өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

Бүгү айтырыгларны тодарадыр телефон №№ 2-27-80, 2-48-38.

Техникумнуң адрези: Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунуң № 415 бажың, чедер автобустары 6, 15 дугаар.

КЫЗЫЛДЫҢ МЕДИЦИНА УЧИЛИЩЕЗИ

1984-85 өөредилге чылында 10 классты доосканнарны дараазында специальностарның хүндүскү салбырынга сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар:

1. Фельдшерниң — өөренир хуусаазы 2 чыл 6 ай.

2. Медицина сестразының — өөренир хуусаазы 1 чыл 10 ай.

Билдириишкиннерни июнь 1-ден августуң 14-ке чедир хүлээп алыр. Специальнозун болгаш дараазында документилерни кошкан билдириишкинни директорунуң адынга киирер:

1. Ортумак билииниң дугайында аттестат (боду-биле).
2. № 286 эмчи шынзылгазы.
3. Өг-бүледе азырадыкчылар дугайында шынзылга.
4. Ада-иезиниң ажыл төлевириниң дугайында шынзылга.
5. Ажылдап турар черинден шынзыткан күш-ажыл дептеринден ушта бижилге (практиктиг ажыл стажтыглар).
6. 3Х4 см. хемчээлдиг 6 фото-чуруk.
7. Характеристика.

Кирериниң шылгалдалары августуң 1-ден 20-ге чедир—химияга (аас-биле), орус дылга болгаш литератураага (бижимел-биле) болур.

Училищеге киир санаан-нарга стипендия бээр болгаш нийти чурумнуң күрүне хандырылгазынга алыр. Чугула хереглээн кижилерни общежитие-биле хандырар.

Училищениң адрези: 667003. Кызыл хоорайның Кечил-оол кудумчузунда № 2 «а» бажың, хүлээп алыр комиссия, телефон №№ 2-41-19, 2-10-28.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүлдер школа-интернадынга 1984—1985 өөредилге чылында тыва националдың уругларын хүлээп алырын чарлап турар.

Фортепиано, хылдыг хөгжүм салбырларынга (скрипка, виолончель) 7 харлыг уругларны, улустуң болгаш үрер хөгжүмнүң салбырынга (домра, баян, аккордеон, лимби, гобой, труба, кларнет) — нийти билиг школазының 3 клазын доосказ уругларны хүлээп алыр.

Школага кирерлерниң музыкага мергежилин хынаар.

1984 чылдың май 25-тен 31-ге чедир 9-тан 14 шактарда ада-иелер-биле консультация кылыр.

Кирериниң конкурузу 1984 чылдың июнь 1-ден 6-га чедир Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң 2 дугаар бажыңында уран чүүлдер училищезинге болур, өрээл № 20.

Кызылдың үлетпүр садыының магазиннеринге ажылдаар садыгжыларны болгаш кассирлерни чалап турар.

Ажылдың түңнелдерин ёзугаар чыл төнчүзүнде 13 дугаар ажыл төлевирин бээр. Аныяктарның садыгта 2 чыл ажылдаанының соонда оларны чурттуң садыг училищелеринче болгаш институттарынче өөредип чорудар. Өөредип чоруткан кижилерге стипендия бээр. Өг-бүле чок кижилерге чыл дургузунда чаагайжыды туттунган общежитиени бээр. Үлетпүр садыында бот-тывынгыр уран чүүл бөлгүмү, лизы-бүрү спорт-чу секциялар доктаамал ажылдап турар.

Школаларны чаа доосканнарны практика кырынга садыгжы болгаш кассир мергежилдерге тус-тус өөредир. Сургуулдарны садыгның эң эки комсомолчу-аныяктар бригадаларынче ажылдаары-биле чорудар болгаш дагдыныкчыларга хүлээдир.

Өөренип турарының үезинде айда 54 рубль стипендия бээр. Өөрениириниң хуусаазы—2-ден 6 ай чедер.

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорайның Октябрь кудумчузунда № 29 бажың, үлетпүр садыының кадрлар килдизи. тел. №2-42-49.

Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелелинге ажылдаары-биле экономист, улуг бухгалтер, бухгалтер-ревизор, экономист болгаш «Кызыл» курүлетпүр ажыл-агыйга экономист кижилерни ажылдаары-биле чалап турар.

Эргелелдиң адрези: Кызыл хоорайның Комсомольская кудумчузунда № 112 бажың, телефон №№ 2-40-95, 2-27-81. Аңаа № 5 автобус-биле «10 столовая» доктаар черге чедер.

Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу

Красноярскиниң, Алтайның, Кемеровонуң медицина институттарының санитария, гигиена, педиатрия, эмнелге факультеттеринге өөренирин күзээн кижилер-биле беседа-таныжылга ажылын кылып турар. Бодунга алгаш келир документилер: ортумак билиг дугайында аттестат, характеристика, № 286 эмчи шынзылгазы, 3Х4 см. хемчээлдиг дөрт фото-чуруk, ажылдап турар аныяктар болза, бүдүрүлге баштаар черниң шынзытканы күш-ажыл дептеринден ушта бижилге.

Беседа-таныжылганы хүннүң-не Кадык камгалал министерствозунга кылып турар. **Адрези: Кызыл хоорайның Ленин кудумчузунуң № 12 бажың.**

Свердловскиниң, Харьковтуң юридиктиг институттары болгаш Томскиниң күрүне университеди (юридиктиг факультетке) чаа өөредилге чылында 1 курстарга студентилер хүлээп алырын чарлап турар.

Бо өөредилге черлеринге 35 хар чедир назылыг, ортумак билиглиг, 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, партия, совет азы хөй-нийти ажылдар талазы-биле дуржулгалыг кижилерни хүлээп алыр.

Өөредилге-биле холбашкан айтырыгларны Тыва АССР-ниң прокуратуразының кадрлар килдизинден тодарадып ап болур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорайның Щетинкин-Кравченко кудумчузунда № 57 бажың, телефон № 2-15-14.

ХУУ ТРАНСПОРТТУГЛАРГА

Кызылдың нефть баазазы 1984 чылдың июль 1-ге чедир күштүг рынок фондузунуң талоннарын ёзугаар хуу транспорттуг кижилерге кывар-чаар материалдарны бээрин 1984 чылдың июнь 1-ден эгелеп № 2 бензин станциязынга (хем ол чарында) организастааныи дыңнадып тур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАЙ 31-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Хөглүг старттар. 9.40—«Дириглер болгаш өлүглер». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 11.15 — Телефильм. 11.40 — Медээлер. 11.45—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 —«Эртемниң болгаш күш-ажылдың эвилели». Документалдыг фильмнер. 15.15 —«Москва комсомолунуң ажыл-херээ». 16.00 — Пушкинниң шүлүктери. 2-ги дамчыдылга. 16.50 — К. Дебюсси. Прелюдиялар. 17.30 —«Шыдыраа школазы». 18.00 — Уруглар камгалалының делегей хүнүнге. «Хүннээрек дээрбек». «Делегейниң улустарының уран чүүлү» деп бөлүктен. 18.30 — «Лень». Мультфильм. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 —Миллионнарның ленинчи университеди. Социалистиг экономиканы эргелеп-башкарары. 19.25 — Улуг Тиилелгениң 40 чылынга. «Дириглер болгаш өлүглер» деп кинофильмниң 2-ги сериязы. 21.00 —«Үе». 21.35—Тайбың болгаш аныяктар. 22.10 — Кежээки аялгалар. 23.00 —«Дүжүттүң ортаа чежел?». Эртем-нептерелдиг фильм. 23.15—23.35 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.20 — Документалдыг фильмнер. 9.00 — Опералардан хорлар. 9.30—В. Васильев. Чогаалдарының арыннарындан. 10.20 —Бистиң садывыс. 10.50 —Ажыл-агый школазы. Бригада керээзи. 11.20 — Испан дыл. 11.50 — М. И. Глинка. Төрүттүнгенинден бээр 180 чылынга. 12.35 —«Пятьдесят на пятьдесят». Бижимелдерлиг уран-чечен фильм. 14.00 — Медээлер. 14.05—18.00 — Чапсар. 18.00 — Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Мультфильм. 18.25 —«Азия төвү». Программада: «Совет Тываның 40 чылынга уткуштур». Көдээ ажыл-агыйда бригада керээзи. Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы К. С. Иргиттиң чугаазы: Медээлер. 19.00 — Киножурнал. 19.10 —Совет ырының Тывага байырлалы. 19.45— Медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг үлүнар, чаштар!». «Квакша». Мультфильм. 20.20 — Кижи болгаш хоойлу. 20.50—Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». 21.35—23.00 — «Звуки города». Чеди сериялыг уран-чечен фильмниң 4-кү, 5-ки сериялары.

Бөгүн агаар, суг кандыг болурул

Республикага кожуп турар булуттарлыг, каан агаар болур. Чөөн чүктен хаттың дүргени секундада 5—10 метр. Агаарның температуразы 17—22, чамдык районнарга—8—13 градус чылыыр. Оруктарга эртен эрте туманнаар, көстүрү муң метрден бээр, арткан үелерде —тода болур.

Кызылга бөгүн кожуп турар булуттарлыг, каан агаар болур. Хаттың кужу кошкак. Агаарның температуразы найысылалга 18—20 градус чедер.

Хемнерде сугнуң деңнели улгадып кел чыдар. Дүүн Кызылга Улуг-Хемниң суунуң деңнели 347 см, Тоора-Хемге — Бии-Хемниң 385, Севиге — 448, Сарыг-Сепке Каа-Хемниң деңнели — 265 см демдекке турган. Бөгүн Кызылга Улуг-Хемниң суу беш сантиметр чедир көдүрлүр.

КИНО

МАЙ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Приказано взять живым»** 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Единица с обманом»** 10.10, 15.50, **«Принц и нищий»** 11.50, 13.50, **«Владыка судьбы»** 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Внезапный выброс»** 15.00, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Признать виновным»** 13.30, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Где-то плачет иволга»** 18.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ» кинотеатр: **«Волчья яма»** 14.30, 17.10, 19.50 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-25-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарьаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 1975.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС — 00759.